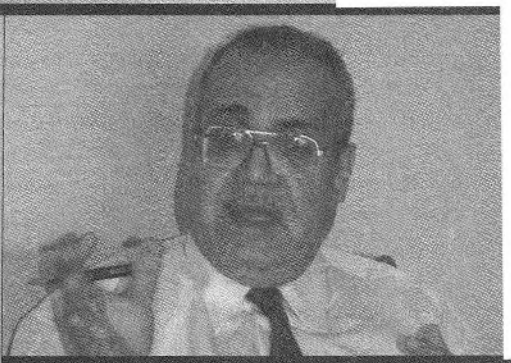
islâmiyât & kitâbiyât
bülten
01
yılda dört kez yayımlanır | ücretsizdir

01 | **Ömer Özsoy**
islâmiyât ya da söz söylemek

03 | **Hasan Hanefî ile söyleşi**
'biz' kalarak yenilenmek

08 | **Mustafa Öztürk**
kadın karşıtı söylemin islam geleneğindeki izdüşümleri

10 | **İlhami Güler**
Atatürkçülük ve Atatürk'ün 'sembolik kapital' değeri

'biz' kalarak yenilenmek
Hasan Hanefî ile söyleşi

1998'den bu yana Türkiye'de, etkilerini, toplumsal ve bireysel hayatımızda ciddi sonuçlar doğuracak derecede yakından hissettiğimiz önemli gelişmeler yaşandı. 1998 yılını bu yazı bağlamında kayda değer kılan yegâne hususiyet, bu yılın, islâmiyât'ın yayın hayatını selamladığı tarihi göstermesidir. Dergicilik faaliyetini, ilk sayımızda yer alan manifestoda ortaya koyduğumuz çerçevede sürdürme azminin kaçınılmaz sonucu olarak, ülkede olup bitenler olup biterken, onlar aslında olup bitmiyorlarmış gibi davranamadık; davranamazdık da... On yıl kadar süren *İslami Araştırmalar* tecrübesinin ardından, yeni bir isimle arzı endam edecek olmanın avantajına sarılarak, yayın faaliyetimizi yönetecek ilkeler yumağı anlamında bir yayın politikası üzerine kafa yormaya kalkıştığımızda, hem çok saygı duyduğumuz bu tecrübeye yönelik öz-eleştirel bakış çabamız, hem de olgu ile düşünce arasındaki ilişkinin mahiyet ve istikametine ilişkin çözümlemelerin sağladığı ufuk, önümüze entelektüel etkinlik adına çok fazla seçenek koymadı: İdeolojik körlükten de, akademik naivlikten de sakınmalıydık; üstelik, kimilerine paradoksal görünecek biçimde, ideolojik duyarlılığı harcamama ve akademik titizliği ve analiz gücünü heder etmeme uğruna...

Ve yola çıktık; "hem ağlar, hem gider"dik... İlk özel sayımızın konusu "Şeriat" olacaktı. "Laiklik", "Kur'an" ve "Hadis-Sünnet" gibi, çağdaş İslam düşüncesinin temel sorunsal alanlarına dair özel sayıların ardından "Şeriat" konulu bir sayı çıkarmayı, daha *İslami Araştırmalar* döneminde planlamıştık. O zamanki amacımız, yaygın geleneksel Şeriat tasavvurlarını eleştirip, daha sağlıklı bir tasavvurun gelişmesine kapı aralamaktı. Gel görelim, eski amaç yeni döneme uymadı.

islâmiyât ya da söz söylemek

Ömer ÖZSOY

Ülkede olup bitenler olup biterken onlar aslında olup bitmiyorlarmış gibi davranamadık; davranamazdık da

Nasıl uyardı ki; bırakın Şeriat gibi Cumhuriyet'in kuruluş tarihine kadar geri gidecek uzun bir sabıkayı sırtında taşıyan netameli bir kavramı, dinsellik çağrıştıran düşünme, konuşma, yazma, davranma; kısacası, yaşama biçimlerinin ve (bütün 'taraflar' üzerinde nominalizmin egemenliğinden olsa gerek) özellikle de bunlara atıfta bulunan bütün dilsel simgelerin –en erdemli davrandığımızda seyirci kalmakla yetinegeldiğimiz 'başkaları'nın tecrübeleri dolayısıyla aşina olduğumuz biçimde– tedip gerekçesi ilan edildiği günler yaşıyorduk. Buna mukabil, neredeyse kamusal alanda varlık gösteren dinsel kimlikli herkes(im)in, tabir yerindeyse, kuyruğunu 'kıvırıp' üzerine oturduğu bir dönemde, Şeriat üzerine, hem de 'kıvırmadan' konuşmanın belli bir tahrik ediciliği vardı. "Şeriat Dosyası" başlıklı özel sayı üzerinden özetlemeye çalıştığım sancılar, islâmi-yât'ın bugüne kadarki bütün sayılarının arkasındaki varoluşsal boyuta ışık tutacak mahiyettedir. Yola islâmiyât'la devam etmeye karar verdiğimizde, birşeyin farkındaydık: 'Dergi', adı üzerinde, farklı öznelerin görüşlerini içeren muhtelif yazıların derlenmesinden oluşan bir yayın türü olsa da, 'dergicilik' denen derleme sanatı, betimleme ve tanımlamanın sunduğu resmetme imkanlarına yakın bir kurgu yeteneğine sahipti. Bu yeteneği, islâmiyât'ın yayın faaliyetini anlamlı ve ona bir işlev atfedilmesini haklı kılabilecek en önemli maksimler olan 'eleştirel düşünce' ve 'eleştirel tutum'dan ödün vermeme yönünde kullanmaya çalıştık. Geriye dönüp baktığımızda, "İyi de etmişiz!" diyoruz. Öyle dediğimizden dolayıdır ki, şimdiye kadar yayımlayabildiğimiz sayıların herbirini, verili durumun belirleyiciliğine olan inancımızdan kaynaklanan uyanık olma irademizi ve gerçeğin açığa çıkmasına duyduğumuz tutku derecesindeki ilgimizi diri tutmayı başarıp başarmadığımızı sorgulayarak hazırladık. Zira sözün ancak bir bağlam içinde anlam kazandığı gibi, eylemin de ancak bir bağlam içinde işlev gördüğü kabulü/tespiti üzerinde yükselen bağlamcı-tarihselci perspektife teslim olmak, entelektüel ve etik gerekçeleri hazır olsa bile, tek başına, 'hakikatın hakkı'nı garanti etmiyor; öte yandan, yalıtılmış bir hakikat tasarımı üzerinde yükselen, hakikatı açığa çıkarma tutkusu da, kimin ekmeğine yağ süreceği, daha da önemlisi, hangi 'hesabı verilemez' pratiklere meşruiyet zemini hazırlayacağı konusunda ciddi bir belirsizlikten başka birşey vaat etmiyordu. Söylemeye bile gerek yok ki, hazırlık aşamalarına bu endişelerin yanında hummalı bir titizliğin refakat ettiği her sayımız, daha matbaaya giderken, içimizde bir eksik kalmışlık hissi bırakıyor. Her geçen gün daha da yoğunlaşan bu kışkırtıcı yetersizlik hissine mukabil, olması gerektiği gibi bir entelektüel duruş sergilemiş olmayı müşahede etmenin verdiği gevşetici bir gönül huzuru ile ödüllendiriliyoruz!?

"Şeriat Dosyası" başlıklı özel sayı üzerinden özetlemek istediğim sancılar, islâmiyât'ın bugüne kadarki bütün sayılarının arkasındaki varoluşsal boyuta ışık tutacak mahiyettedir.

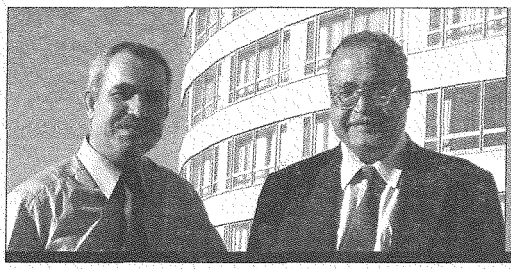
Dilerim ki, islâmiyât, insanoğlunun yeryüzü macerasında söz söylemenin kolay olacağı bir âna inanmadığı için herhangi bir ânı beklemeyen; bu yüzden de, 'söz söyleme'nin bizzat kendisini hem zor görev, hem de kaçınılmaz risk olarak algılayan ve konuştuğunda bu riski üstlenme adına birşeyler söyleyen insanları buluşturmaya devam etsin.

Umarım ki, islâmiyât, yaşadığımız toprakların yitirdiği ve şimdilerde çok ihtiyaç duyduğu 'sahih' ve 'salih' bir dili arama yolundaki yürüyüşünü sürdürsün.

Ve isterim ki, henüz çok başlarında olduğumuz bu uzun yolun muhtelif dönemeçlerinde islâmiyât'ın yürüyüşüne yeni yoldaşlar katılsın; tıpkı 1999 sonunda ilk kitabını yayımlayan ve bugün 20 kitaba ulaşan kitâbiyât ve zamanla 'bülten' kelimesinin tanımını zorlayacağından emin olduğum elinizdeki bülten gibi...

Avrasya Yayıncılık Rek. Mat. Eğt. Tur. Ltd.Şti.
adına sahibi Süleyman Bayraktar
İslamiyat Üç Aylık Araştırma Dergisinin Ekidir.

Genel Yayın Yönetmeni: Ömer Özsoy
Dr. Mediha Eldem Sok. 41/12 06420 Kızılay / ANKARA
Tel: 0312. 433 24 65 Faks: 0312. 433 66 68

'biz' kalarak yenilenmek

Hasan Hanefî ile söyleşi

M. Hayri Kırbaşoğlu

Kırbaşoğlu: 11 Eylül saldırısını şayet el-Kâ'ide gerçekleştirdiyse, sizce bu saldırı neyi simgelemektedir; yorumunuz nedir?

Hanefî: Arap-İslam âlemi bir çöküş ve ezilmişlik hissi içerisindedir; bu yüzden, Filistin direnişini tanklar, uçaklar, toplar ve füzelere karşı tek başına taş ile mücadele etmek zorunda bırakmıştır. Filistin, Kudüs ve Harem-i Şerif'in (Mescid-i Aksâ) durumu ortada. Herkes 11 Eylül 2001'i anıyor; ama kimse 29 Eylül 2000'i hatırlamıyor. 11 Eylül, önceki Eylül'e karşı bir tepkinin sonucudur. Yasir Arafat'ı ablukaya alan ve İsrail'i destekleyip silahlandıran ABD, Yasir Arafat'ı terörist, direniş hareketini de terörizm olarak nitelendirdiği hâlde, İsrail'i hiçbir şekilde terörist olarak nitelendirmemektedir. Bu durum karşısında, gücün sembolü olan ABD'ye karşı bir öfke doğmuş ve bu öfke, ekonomik alanda Dünya Ticaret Merkezi'ne, askerî alanda da Pentagon'a yönelmiştir; hatta aynı öfkenin siyasi alanda da Beyaz Saray'a yöneldiği söylenebilir. Sonuç itibarıyla, acziyet karşısında ne yapabilirsiniz? Tepki, 11 Eylül olmuştur; ama tepkinin asıl sebebi, daha önce, özellikle ABD'nin, ırk ayrımcılığına karşı düzenlenen Durban toplantısında İsrail'i destekleme kararı almasıyla başlayan öfkedir. ABD herkese karşı tek başına İsrail'in yanında yer almıştır. ABD milyonlarca Afrikalının köle olarak yeni toprakları işlemek için Louisiana'ya götürülmesinin sorumluluğunu üstlenmeye ve özür dilemeye yanaşmamıştır. Yine, ırkların eşitliği fikrini reddedip, Siyonizmi ırkçılık olarak nitelendirmekten kaçınmıştır. Dolayısıyla, Arap dünyasında ve İslam âleminde, ABD'ye karşı biriken bir öfke söz konusudur. ABD; Sudan'ı, İran'ı, Suriye'yi, Lübnan'ı, Afganistan'ı ve Pakistan'ı tehdit etmekte ve bu durum karşısında, Arap-İslam dünyasındaki yönetimler bir şey yapmamaktadırlar; acz içerisindedirler. ABD, aslında kendisine yönelecek bir hücumun uzaydan veya

11 Eylül olayı, 'mutlak gücün' bile vurulabileceğini göstermiştir. Bu, aklı başında bir güç değil, zalim ve gaddar bir güçtür.

kıtalar ötesi füzelerden geleceğini zannediyordu. 11 Eylül olayı, 'mutlak gücün' bile vurulabileceğini göstermiştir. Bu, aklı başında bir güç değil, zalim ve gaddar bir güçtür. Öyle olunca da, hep kendisine büyük bir düşmanın saldıracağını düşünmüş, küçük bir düşmanın saldıracağını aklına bile getirmemiştir. Karşısına, fil beklerken karınca; aslan beklerken fare çıkmıştır. Ancak, karınca filin kulağını ısırmakta, fare de aslanı kemirmekte; file ve aslana dünyayı dar etmektedir. Her bir Arabın ve müslümanın kalbini açıp baktığın zaman, görüyorsun ki, bilinçli olarak değil ama bilinç altında, herkes, Usâme b. Lâdin'in –tabii, bu saldırının onun tarafından tertiplendiği doğru ise– ABD'nin, zorba bir güç olduğunu kendisine hatırlatan tek adam olduğunu düşünmektedir. Adaletsiz bir gücün kendi silahıyla vurulacağını gösteren de odur. ABD ne halkları, ne hukuku tanımakta, üstelik çifte standart uygulamaktadır. Bir tek İsrailli öldürülünce bu olaya terörizm demekte; ama onlarca Filistinli öldürüldüğünde buna terörizm adını vermemektedir. 11 Eylül olayının olumlu sonuçlarından da söz etmek gerekirse: ABD'nin aklı başına gelmiştir; Avrupa uyanmış, ABD'nin yanında yer almaması gerektiğini anlamıştır; Asya uyanmıştır ki, ABD karşısında ikinci bir kutup olmaya adaydır; Malezya ve Endonezya, sanayi kalkınmasıyla; Japonya, Hongkong, Tayvan, Güney Kore, pazarlarıyla, petrolüyle, kaynaklarıyla ve insan gücüyle, globalleşmeye karşı durmaktadır. Malezya, Endonezya, Türkiye, Nijerya ve Mısır gibi İslam ülkelerinin üye olduğu uluslararası örgütler, bir mukabeledir. 11 Eylül olayı, olumsuz gibi görünse de, gerçekte olumlu sonuçları da olan bir olaydır. Hatta ABD'nin İslam'a Araplara ve Müslümanlara hücumu, onun Arap ve İslam dünyasının karşısında yer aldığını da göstermiştir. Dinsel terörizm, İrlanda'da Protestanlarla Katolikler arasında; Keşmir'de Sihler'de, İspanya'da Bask bölgesinde, hülasa her yerde vardır. Hatta ABD'nin kendisi dinî cemaatlere karşı en iğreç terör uygulamalarında bulunmaktadır. Ne var ki, düşmanın, yani ikinci kutbun Asya'dan çıkacağını hisseden ABD, New York ve Washington'a yapılan 11 Eylül saldırısını bahane olarak kullanmıştır; Taliban'ı bahane etmiştir. Halbuki Sovyet işgaline karşı Taliban'ı destekleyen, silahlandıran kendisiydi; amacı, Asya'yı kuşatmak ve Asya'dan gelmekte olan kalkınmayı bastırmaktı.

11 Eylül olayı, olumsuz gibi görünse de, gerçekte olumlu sonuçları da olan bir olaydır.

Kırbaşoğlu: ABD'nin kendi 'uluslararası terör' tanımını ve bunun akabinde giriştiği eylemleri nasıl yorumluyorsunuz?

Haneffi: ABD, şu âna kadar, terörün tanımlanması için uluslararası bir konferans düzenlenmesini hep reddedegelmiştir. Çünkü terörün çeşitleri vardır. ABD hep bireylerin teröründen dem vurmakta; ama devlet teröründen hiç bahsetmemektedir. Afganistan'da Taliban'a yapılanlar ve İsrail tarafından Filistinliler'e yapılanlar, hep birer devlet terörüdür ve bireysel terörden daha alçakçadır. Bir de görünmeyen terör vardır: Dünya Ticaret Örgütü, GATT Antlaşması, küreselleşme süreci, "Dünya tek bir köydür." söylemi; bunların hepsi görünmez terörizmlerdir; globalizasyon adına, büyük küçüğü yutmaktadır. Yine iletişim devrimi, insan hakları, bütün insanlığın tek bir pazar olduğu sözleriyle, büyük küçüğü yutmaktadır. İleşitim alanıda da bir terör söz konusudur. Batı bu alanda dünyaya egemendir; bütün dünyayı ve insanların akıllarını etki altına alan CNN örneğinde olduğu gibi... Terörle ilgili uluslararası bir konferansa katılmıştım. Orada biresyel terörle devlet terörü, görünen terörle görünmeyen terör arasında ayırım yapılmaması gerektiğini ifade ettim. Terör, bazı durumlarda bir savunma aracıdır. Sen bir insanı boğmaya kalkarsan ve o da bağırıp çağırırsa, bu bir etki değil tepkidir; etkinin tabii bir sonucudur. ABD'nin bir kongre düzenleyerek terörizmin tanımlanmasına karşı çıkması, halkların meşru direnişi, –Keşmirli'lerin Filistinlilerin, Çeçenlerin direnişleri gibi– ile terörizmin birbirinden ayırdedilmesini engellemek içindir. Aslında ABD, bağımsızlık hareketinde, kendisi İngiltere terörüne karşı direnmiştir. Fransa ve Rusya, Nazi işgaline karşı direnmiştir. Ama ABD bu direnişlerin hiçbirine terör dememiştir. Şimdi ise, ABD'ye göre terör, halkların, bağımsızlıkları için mücadeleye girişmesidir. Uluslararası İnsan Hakları Beyannamesi, sadece bireyleri değil, cemaatleri ve halkları da kapsar ve BM kararları gereğince, her halkın kendi geleceğini belirleme hakkı vardır.

Kırbaşoğlu: Huntington'ın CIA ile birlikte çalışan bir stratejist olduğu gerçeğini göz önünde bulundurarak, 'medeniyetler çatışması' tezini Batı'nın egosantrik bakış açısı bağlamında nasıl yorumlarsınız?

Hanefî: Medeniyetler çatışmasını bizzat Batı'nın kendisi uygulamıştır. Batı, ABD; birçok halkların ve kültürlerin sonunu getirmiştir ve bu halklar ve kültürler şu ânda sadece video ve sinema filmlerinde yaşamaktadırlar; tıpkı Kızılderililer gibi... ABD'de bugün İngilizce konuşulmaktadır; ama Kızılderililer İngilizce konuşmazdı; İngilizce işgalcilerin dilidir. Latin Amerika'da İsponyolca konuşulmaktadır; İspanyolca da işgalcilerin dilidir. Brezilya'da Portekizce konuşulmaktadır; o da işgalcilerin dilidir. Batı, yeni dünya adına yerel kültürleri yok ederek, medeniyetler çatışmasının en çirkin örneklerini sergilemiştir. Batı, Afrika'nın bir kısmını Frankofon, bir kısmını da Anglokofon yapmıştır. Tek bir Afrika dili bile kalmamıştır. Mesela, Sahili veya Zulu dilleri ortada yoktur; bunlar da Batı'nın Afrika'daki sömürgeciliği sayesinde yok olmuştur. Filipinliler, İspanyolca konuşmaktadır. Hollanda'nın Endonezya'daki sömürgecilik uygulamaları esnasında Endonezyalılar Flemenkçe konuşuyorlardı. Fransa'nın sloganı "Cezayir Fransızdır." idi. Fransızlar, bu sloganın gerçekleşmesi için, Cezayir'de yerli mektepleri ve Kur'an okullarını kapattılar; Arapça öğrenimini engellediler. İngiltere, İngiliz Milletler Topluluğu'nu (*Commonwealth*) kurdu. Fransızlar, "Denizler ötesi Fransa" tabirini kullanırlar vs. Hülasa, Batı'nın tarihi, medeniyetler çatışması tarihidir. Ama bize, İslam âlemine gelince, biz insanlığa 'medeniyetlerarası diyalog'dan başka bir şey sunmadık. Hiçbir kültür yoktur ki, bizim Yunan ve Roma kültürünü, Hint ve Fars kültürlerini yücelttiğimiz kadar yüceltmiş olsun. Bize göre, Aristo, 'muallim-i evvel'dir; Sokrat, insanlığın en büyük hakîmidir vs. Aristo muallim-i evveldir, Fârâbî muallim-i sânî. Şu tevazuu görüyor musunuz? Üstelik, bunu, biz muzaffer, onlar mağlup olduğu hâlde yapmışız. Kültüre saygı ve ona değer vermek bambaşka bir şeydir. Biz Yunan ve Roma kültürlerini bu sebeple yüceltmişizdir. Hindistan hakkında Bîrûnî'den daha iyi yazanı yoktur (*Tahkîku mâ li'l-hind*); yine Fâris hakkında da İbn Miskeveyh'ten iyi yazan yoktur (*el-Hikmetu'l-hâlide*). Biz, Endülüs ve Sicilya kanalıyla, bu kadim medeniyetleri Batı'ya taşıdık. Batı, biliminde ve ilerlemesinde bizden istifade etmiştir; tabiat bilimlerinde, matematikte vs. Buna mukabil, modern Batı ise, Büyük İskender'in yapmak istediğini gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Zira o, bütün dünyayı Yunanlılaştırmak istemişti. Roma da, bütün dünyayı Romalılaştırmak istemişti. Modern Batı, Batı kültürü dışındaki kültürlerin sonunu getirme hevesindedir; Çin ve Hint medeniyetlerinde olduğu gibi... Hindistan'da Moğol hakimiyeti vardı; İngiltere Moğol İmparatorluğu'nun hakimiyetine son verdi ve işgalcinin dili olan İngilizce, Hint Altkıtası'nın konuşma dili oldu. O hâlde, aslında Huntington, Batı'nın uygulamalarını meşrulaştırmaktan başka bir şey yapmamıştır. Üstelik, kendisinden kattığı bir şey de yoktur. Biz Batı'ya bunun kültür ve medeniyet alanında bir sömürgecilik olduğunu zaten söylüyorduk; onlar da inkar ediyorlardı. Batı ilk defa medeniyetler çatışması diye bir şeyin varlığını itiraf etmektedir. Ancak, bu 'medeniyetler çatışması' konsepti dahi, küreselleşme adına ve "Dünya tek bir köydür." sloganıyla yapılan ekonomik yağmaların gizlenmesi için bir maske veya örtü olarak kullanılmaktadır. Onlar, çatışmanın ekonomik değil kültürel olduğunu söylüyorlar. Biz dili severiz; biz İslam'la Budizm'le ve Konfiçyüsçülük'le bağlantısı olan gelenek ve kültür toplumlarıyız; medeniyet toplumlarıyız. Onlar ise ekonomi, ticaret ve sanayie egemen olmak için bizi kültürler/medeniyetler çatışması ile meşgul etmektedirler. Sonuç olarak, Batı, medeniyetler çatışmasını gerçek çatışmayı gizlemek için maske olarak kullanmaktadır. Onun için, biz Huntington'u şerhetmek için uğraşmamalıyız. Batı'nın yazdığı bir metni bizim şerhetmekle uğraşmamız akıl kârı değildir. Huntington, "medeniyetler çartışması" diyor; biz onun şerhiyle uğraşıyoruz. Fukuyama, "tarihin sonu" diyor; biz onu şerhetmekle uğraşıyoruz. Batılılar "uygar toplum" diyorlar, biz onu şerh ediyoruz; "insan hakları" diyorlar, biz bu defa da onu şerhetmekle uğraşıyoruz. Niye biz kendimiz için kendi metnimizi yazmıyoruz! Bırakın, Batılılar bizim metnimizi şerhetmekle uğraşsın. Milli devlet, vatanın bağımsızlığı, karşılıklı güven, bölgesel yardımlaşma; işte bizim kavramlarımız bunlardır. Ancak, biz kendi kavramlarımız konusunda hâlâ aşağılık kompleksi içindeyiz. Hepimiz elimizde kendi metnimiz olmaksızın konuşuyor, Batı'ya ait metinleri şerhetmek için uğraşıyoruz.

Batı, medeniyetler çatışmasını gerçek çatışmayı gizlemek için maske olarak kullanmaktadır

Kırbaşoğlu: Sovyetler Birliği'nin ve sosyalizmin çöküşünden sonra, 'İslami sol' projenizi şimdi nasıl değerlendiriyorsunuz? Bazı görüşlerinizi gözden geçirme ihtiyacı hissediyor musunuz?

Hanefî: İslami sol projesi, dünyada yaşanan bütün değişimlere rağmen, gerek çok kutuplu gerekse tek kutuplu dünyada geçerliliğini koruyan bir projedir. Çok kutuplu dönemde İslam âleminde çekişmeler ve gerilimler söz konusu idi. Bazıları SSCB'ye, Doğu'ya yönelmek istiyor; onun bize bağımsızlık mücadelesinde ve büyük barajların inşası ve sanayiin geliştirilmesi gibi konularda yardım ettiğini, silah yardımında bulunduğunu; Batı'nın ise, sömürgecilikten başka bir şey yapmadığını söylüyordu. Sonuç olarak, "Ne Doğu ne Batı!" diyerek, ikisinin arasını bulmak gerekir. İslami sol konusunda söyleyegeldiğimiz şeyler, toplumların iç meselelerine yöneliktir. Uluslararası düzeyde çok kutupluluk sona ermiş olsa da, İslam toplumlarında hâlâ çok kutupluluk hakimdir. Bütün İslam devletlerinde çok kutupluluk söz konusudur. Laiklerle selefiler, akılcı ıslahcılarla muhafazakâr gelenekçiler arasında –İran'da olduğu gibi– bir kutuplaşma mevcuttur. İslami sol ise, iki grup arasında çekişmeye, mücadeleye, dışlamaya, –Cezayir'de selefilerle laikler arasında olduğu gibi– savaşmaya değil, diyaloğa çağrı yapmaya devam etmektedir. İslami sol, çağa dahil olmak demektir. Bağımsızlık, hürriyet, vatandaşların baskılardan kurtulması, toplumsal adalet, ümmetin birliği, kitlelerin bağımsızlık için harekete geçirilmesi, sürdürülebilir bağımsız bir kalkınma, kimliklerin savunulması vs.; bütün bunlar, temel meselelerdir. Bunlar, çözümü, kendi kültürümüz ve imkanlarımız dahilinde olan meselelerdir; ictihad ve akılcılık –Mutezilenin akılcılığı gibi– yoluyla ele alınması gereken meselelerdir. Mâlikilerde olduğu gibi, 'kamu yararı' ilkesine dayanarak, keza İslâmî yasamanın kaynaklarından biri olan 'ictihad'a dayanarak, yani sahip olduğumuz bütün kültürel birikimimize dayanarak ve kültürel devamlılık içerisinde değişerek ele alınmalıdır bu meseleler... Mesela Türkiye, tarihsel birikimi ile ilişkilerini koparark değişim geçirdi. Japonya ve Kore ise, değişimi, eski ile yeniyi bir arada muhafaza ederek –eskiyi özel hayatında, yeniyi ise toplumsal hayatında muhafaza ederek– gerçekleştirdi. Biz, kültürel devamlılık içerisinde değişimden yanayız; ta ki, tarihin içinde kimliğimizi koruyabilelim. Kültürümüz güçlüdür; İslam güçlüdür, yeterlidir. İslam, ictihadı, yasama kaynaklarından biri saymıştır. O hâlde, ictihad edebilmek için neden yabancı kaynaklara başvuralım! Şayet ilim, akıl, hürriyet ve demokrasiye muhtaçsam, niye yabancı kaynaklara gideyim. Bunlar, farklı formülasyonlarla da olsa, muhtemelen diğer hiçbir kültürde olmadığı kadar bizim kadim kültürümüzde vardır. O hâlde, İslami sol projesi, çok kutupluluğun sona ermesinden sonra dahi, İslam ülkeleri dahilinde millî birliği gerçekleştirecek bir projedir; kültürel diyalog ve çoğulculuğu gerçekleştirecek bir projedir.

"Ne Doğu ne Batı!" diyerek, ikisinin arasını bulmak gerekir. İslami sol konusunda söyleyegeldiğimiz şeyler, toplumların iç meselelerine yöneliktir.

Kırbaşoğlu: Bütün bu söylediklerinize hemen herkesin bu konuda size katılabileceği görüşleri yansıtmaktadır. Buna rağmen, sizin, projenize bilhassa 'sol' ismini vermenizin altında yatan sebep nedir?

Hanefî: Önce şunu belirteyim ki, benim projemin adı 'İslami sol' (*el-Yesâru'l-islâmî*) değil, 'gelenek ve yenilenme'dir (*et-Turâs ve't-tecdîd*). İslami sol ise, genele hitap eden ulusal ve siyasal bir kürsüdür. Mesela Hürriyet, Cumhuriyet, Demokrasi, Ulus, İstiklal vs. gibi isimler taşıyan gazeteler vardır. Ben de Gelenek ve Yenilenme adlı bir gazete çıkarsaydım kimse ilgilenmezdi. Zira gelenek ve yenilenme, özel bir kesime hitap eder. Ben ise, İslam ümmetinin bir fakihi olarak, hem genele hem özele hitap etmek istedim. Ben gazeteye "İslami Sol" adını verdim; çünkü mesela Afgânî *el-Urvetu'l-vüskâ*'yı yayımlamıştır; Hasan el-Bennâ *el-İslâm*, *eş-Şihâb*, *en-Nezîr*, *el-Menâr* gibi yayın organlarında yazmıştır. Ben de ulusal özelliği haiz ve aynı anda iki amacı da gerçekleştirecek olan bir isim arıyordum. Hem eskiyi hem de yeniyi tatmin edecek bir isim. Bu, hem bu çağın hem de tarihin gereklerine uygun bir isim olmalıydı. 'Sol', toplumsal ve siyasal bir güçtür. 'İslami sol' tabirini seçtim; zira sol, statükoyu değiştirme iradesi demektir; ilerlemeci güç demektir. Bu, meselenin, toplumsal değişimin dinamikleriyle ilgili yönü. 'İslami' sıfatına gelince; projem İslamidir, zira bu proje, İslami ilkelerden hareket eder ve İslam kültüründen yola çıkar; Karl Marx'tan, August Comte'dan, liberalizmden, demokrasiden veya ırkçılıktan değil... Bu, tıpkı bir yılanın büyüyünce derisini değiştirmesine benzer. İslam kültürü de büyüyüp geliştikçe derisini yenilemesi gerekir. Yılan, filden veya aslandan deri ödünç almaz; bilakis, değişimin doğası gereği, o kendi derisini kedisi değiştirir. Dolayısıyla, İslami sol; kadim fırkaların isimleri olan Neccâriye, Nazzâmiye, Mu'tezile veya kurucularına izafeten mezheplere verilen Hanefi, Şafii, Maliki, Hanbeli isimleri gibi bir isimdir.

Ancak, ben şahıslara tapılmasına son vermek için, kurcusunun ismini taşımayan sembolik bir isim aradım. Sonuçta, toplumsal gelişimci/ilerlemeci güçleri sembolize ettiği için 'sol' ismini; metod, kültür vs. konusunda İslam'dan hareket edildiğini gösteren bir sembol olduğu için de 'İslami' sıfatını seçtim; böylelikle, liberal veya kavmiyetçi vs. toplumsal dinamiklerden kendimi ayırmak istedim.

Kırbaşoğlu: Doğru ismiyle söyleyecek olursak, 'gelenek ve yenilenme' projesinin diğer İslam ülkelerinde akisleri oldu mu?

Hanefî: Sanırım şimdilerde bu başladı. Ama İslam âleminde asıl yankı bulan, daha ziyade 'İslami sol' oldu. Ulema platformu olan 'gelenek ve yeniliğe' gelince, insanlar *Mine'l-akîde ilâ's-sevra* (Akideden Devrime) adlı eserimi okuyorlar; *Mine'n-nakli ilâ'l-ibdâ'* (Nakilcilikten Yaratıcılığa) adlı eserimi okuyorlar. Usûl-i fıkhın ve hikmet ilimlerinin yeniden inşâsı için *Mine'n-nassi ilâ'l-vâkı'* (Nassdan Olguya), tasavvufun yeniden inşâsı için de *Mine'l-fenâ ilâ'l-bekâ* (Fenâdan Bekâya) projeleri üzerinde çalışıyor, yazıyorum. Tasavvufu sabır, tevekkül, verâ, haşyet ve zühd olmaktan ziyade, direniş, başkaldırı, devrim ve öfke olarak yorumlamayı düşünüyorum. Büyük projelerin sonucunu bugün göremeyebilirsiniz. Sonucunu, Allah'ın yeni nesiller bahşetmesinden sonra, gelecekte görmek mümkün olabilecektir. Türkiye'de de, diğer İslam ülkelerinde de; her yerde, İslamcılarla laikçiler, selefilerle yenilikçiler arasında kutuplaşmalar var. İslami sol ise, bunların arasını bulan üçüncü bir yoldur.

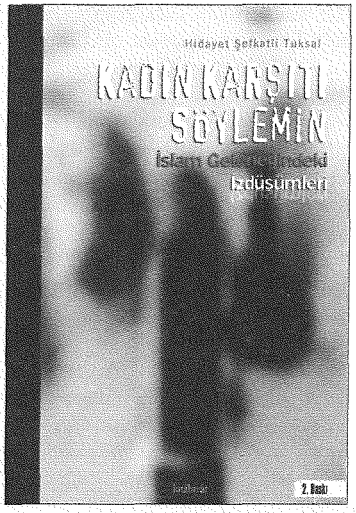
Kırbaşoğlu: Siz zaman zaman İslam dünyasında fikrî bir canlılık olduğundan bahsediyorsunuz. Ancak, meseleye, yenilikçi düşüncelerin genel halk kitlelerine nasıl mal edilebileceği açısından bakacak olursak, bu konuda neler söylerdiniz?

Hanefî: Tabii, biz despot yönetimler altında yaşıyoruz. Halk ile doğrudan ilişkiler kuramıyoruz. Biz iktidar partisine mensup değiliz, onun bir üyesi değiliz. Tam aksine, muhalefet cephesindeyiz. Biz despotluğa, tuğyana, ABD bağımlılığına, Türkiye'nin İsrail ile işbirliğine, Araplarla ve İslam âlemiyle ilişkilerini koparmasına karşıyız. Bundan dolayı, ulusal platformlar bize kapalıdır. Parti platformlarına gelince, ben partici değilim. Onlar ise partici adam isterler; laikçi ilerici olursan senin önünü açarlar; ama biz öyle değiliz. Katıksız muhafazakâr İslamcı olsan, yine önünü açarlar; fakat biz öyle de değiliz. Geriye, benim önümde iki şey kalıyor. Birincisi, üniversite; öğrencilerden, asistanlardan ve yeni araştırmacılardan çalışma grupları oluşturuyorum. Anfilerde beni binlerce insan dinliyor. Üniversitede akademik özgürlük de var. Kültürlü, elit bir çekirdek kadro oluşturuyorum. İkincisi, eserlerim; günde on, on beş saat yazıyorum. Eserlerim bilinir ve ciddî etkisi görülür hâle geldi; pek çok dile çevirildi. Kendim Fransızca, İngilizce ve Arapça yazıyorum. Malezya ve Endonezya'da da ilgi var. Bu da bir tür platform demektir. Üçüncü bir platform ise, genel toplantı ve kongrelerdir; her ay iki defa yurt dışına çıkıyorum. Yeryüzünün en uzak bölgelerine, insanlara hitap etmek için gidiyorum. Ancak, insanlara ulaşmayı sağlayacak genel bir platformun, sivil ve partiler üstü bir kuruluşun olmayışı yüzünden, kitleler üzerindeki etkimiz zayıf kalmaktadır. Kitlelere, bazen iktidarın bazen muhalefetin yayın organları hükmetmektedir. Bizim elimizde bu imkanlar yok. Sonuçta, biz bir üniversite hocasıyız. Benim, Afgânî'nin yaptığı gibi kahvehanelerde insanlarla oturmam veya camilerde ders vermem mümkün değildir. Fakat iyi şeyler, sabır ve uzun vakit ister. Belki de temel gelişip büyüdükçe, yeni bir neslin gelmesiyle, bu fikirler seçkin bir grup çerçevesinden çıkıp kitlelere mal olabilir. Kimbilir, belki bir parti veya siyasi bir yönetim bunlara sahiplenir. İran İslam Cumhuriyeti, bana, hiçbir kısıtlama olmaksızın bütün üniversitelerde ders verme ve herkese konuşma yapma imkanı tanıdı. Devlet başkanı Hâtemî bile benim eserlerimi okuyor, benden çok şey öğrendiğini söylüyor. Basın-yayın organlarının, iktidar veya muhalefet gazetelerinin ellerindeki imkanlara sahip olmam tabii ki mümkün değil. Ancak, nice azınlık bir grup vardır ki, Allah'ın izniyle kalabalık bir gruba galebe çalabilir [2. Bakara, 249].

toplumsal gelişimci/ilerlemeci güçleri sembolize ettiği için 'sol' ismini; metod, kültür vs. konusunda İslam'dan hareket edildiğini gösteren bir sembol olduğu için de 'İslami' sıfatını seçtim

* Bu söyleşi Hasan Hanefî ile, "Medeniyetler Buluşması" toplantısına katılmak üzere geldiği İstanbul'da M. Hayri Kırbaşoğlu tarafından gerçekleştirilmiştir.

kadın karşıtı söylemin İslam geleneğindeki izdüşümleri

Mustafa ÖZTÜRK

tanıtmaya çalıştığım eser, yazmaya başlamamın, dolayısıyla şu satırları yazmamın muharriklerinden biri olan H. Şefkatli Tuksal Hanım'ın hadis alanında hazırlamış olduğu doktora tez çalışmasıdır

Çok değil, daha birkaç yıl önce 'doğdukları yerde ölenler' kervanına katılacaklardan biri olmanın umarsız beklentisi içinde büsbütün rutinleşen hayatımın ayrılmaz bir parçası hâline gelen ve öğrencilikten öğretmenliğe uzanan uzun yıllar boyunca en sık kadem bastığım mekan olan Giresun İmam-Hatip Lisesi'ndeki görevimi sürdürüyordum. Bu arada, bir yandan Türkiye'de yayımlanan bilimsel içerikli İslami kitap ve dergileri taşranın elverdiği imkanlar ölçüsünde takip ediyor, diğer yandan da okuduğum eserleri sınırlı sayıda bir arkadaş grubuyla tartışmak gibi küçük mutluluklar yaratmak suretiyle gündelik yaşantıma güzel heyecanlar katmanın peşinde koşuyordum. Hayat işte bu minval üzere sürüp giderken, *islâmiyât* dergisinde "Feminist Söylemde İktidar Kutsallık İlişkisi ve Dişil Kutsallık Ögesi" (*islâmiyât* I/2 1998) başlıklı bir makale okudum. Makale, isminin altına "ev kadını" notu düşülmüş olan Hidayet Şefkatli Tuksal adında bir yazara aitti. Kendisini hiç tanımadığım bu kadın yazarın, makalede tartıştığı problemler, kullandığı dil ve düşüncelerini sunum biçiminden o denli etkilenmiştim ki, işte o anda dayanamadım ve karşı konulamaz bir ataerkil refleksle, "Sen de varsın ve yaşıyorsun, öyle mi?" diye kendimi kınadım. Derken, neylerse güzel eyleyen Rabbim, bizi doğup büyüdüğümüz ve nihayet kök saldığımız yerden kaldırıp başka iklimlere yelken açtırdı; akademik hayata "bismillâh" dediğimiz bu yeni iklimde, yazılarını okuduğumuz birikimli insanlarla şahsen tanıştırdı.

İmdi, burada tanıtmaya çalıştığım eser, yazmaya başlamamın, dolayısıyla şu satırları yazmamın muharriklerinden biri olan ve yukarıda betimlediğim öznel tecrübemi bizzat kendisine aktarma fırsatı bulduğum H. Şefkatli Tuksal Hanım'ın hadis alanında hazırlamış olduğu doktora tez çalışmasıdır. Prof.Dr. M. Hayri Kırbaşoğlu'nun danışmanlığında tamamlanan bu çalışma, birkaç yönden kendi alanında ilk olma özelliğine sahiptir. Bu özelliklerden ilki

ve belki de en önemlisi, eserin İslam'a içeriden bakan ve onun otantik öğretileriyle hiçbir sorunu olmayan, meslekten bir bayanın imzasını taşıyor olmasıdır. İslami gelenekteki kadın aleytarı muhtelif anlayış ve söylemlerin hadis rivayetleri üzerinden tartışmaya açıldığı bu eserin ikinci en önemli özelliği ise, genellikle "şöyle dedi" ya da "şöyle buyurdu" ifadesiyle başlayan rivayetlerin alt alta diziminden öte, bu rivayetler aracılığıyla her biri dinî bir dogma haline getirilen, kadın karşıtı telakkilerin, bilimsel eleştiriyi önceleyen bir bakış açısıyla incelenmiş olmasıdır.

Yazar, klasik İslam kaynaklarındaki bilgilerin analizinde, kendisine, sosyoloji, sosyal psikoloji ve antropoloji gibi beşerî bilimlerin verilerinden yararlanma imkanı bahşeden bir entelektüel birikimle kaleme aldığı bu eserinde, tartışmaya açtığı sorunları şu sorularla ortaya koymuştur: İslam kadını, yüzyıllardır neden erkeğinden eksik ve kötü kabul edilmektedir? Mü'min kadının cenneti neden bir başka kulun subjektif rızasına endekslenmiştir? Temelde kadınları korumak amacıyla izin verilen/teşvik edilen çok eşlilik, neden keyfî ve kadıların zararına uygulanan bir sistem haline getirilmiştir?Özellikle evlilik ilişkisinde 'itaat' kavramı, kadının tüm bireyselliğini, özgürlüğünü bir çırpıda yok sayarak; evlilik dayanışmasını, sevgi alış-verişini ve istişareyi erkeğin inisiyatifine ve merhametine bırakarak, kocanın arzu, istek ve emirlerini böylesine kutsallaştırma ve kadın için dinî mükellefiyet konumuna yükseltme aracı olarak kullanılmıştır? Erkeğin potansiyel cinselliği, onun keyfî olarak bile eş değiştirmesine (birini boşayıp, bir başkasını almasına) ya da eş(ler)inin yanına eş(ler) katmasına izin veren bir 'çokeşlilik' –nikahlı hanımlar ve cariyeler– düzeneğinde, her türlü teşvikle olumlu bir söylem içinde ele alınırken; kadının potansiyel cinselliği, nasıl fitnenin, ayartıcılığın ve kışkırtıcılığın baş sorumlusu olarak suçlanmakta, mahkum edilmekte ve sabıka zinciriyle yüzyıllar öncesine taşınmaktadır? Havva Ana'sının işlemediği ihanet günahı, binlerce yıl sonra bile, nasıl olup da kızlarının boynuna dolanmakta; onu, erkek suçlarının asıl suçlusu yapmaktadır? Tür kardeşleri gibi, ahsen-i takvîm üzere yaratılan kadınlar, neden esfel-i sâfilîne erkeklerden daha meyilli, daha yakın kabul edilmekte; cehennemliklerin çoğunluğunu onlar teşkil etmektedir. (s. 22)

Kuşkusuz, bu sorularla dile getirilen sorunları üreten kadın aleyhtarı söylemin oluşmasında malzeme teşkil eden birincil kaynak, hadis literatüründeki rivayetlerdir. Zira, birinci dereceden muteber kabul edilen hadis musannefatının tümünde yer alan rivayetlerde, kadın; eğri, huysuz, uğursuz, potansiyel fitne unsuru, akli ve dinî açıdan eksik, baştan çıkarıcı ve ayartıcı bir varlık biçiminde tanımlanmış ve bütün bu tanımlamalar bizzat Hz.Peygamber'e atfedilmiştir.

Yazar, Hz. Peygamber'i fanatik bir kadın düşmanı olarak resmeden bu rivayetlerin doğruluk değerini tartışma platformunda, öncelikle Kur'an'a sunuş (arz) yöntemini kullanmış ve bu çerçevede, kadını hiçbir zaman sırf kadın olduğu için yermeyen Kur'an verilerine dayanarak, söz konusu rivayetlerde yer alan kalıp yargıları kıyasıya eleştirmiştir. Eserin giriş kısmında cerh-ta'dîl (ravi kritiği) otoritelerinin subjektif değerlendirmelerine takılıp kalma endişesini dile getiren yazar, "İnsan her hâlükârda öznellikle malüldür." ilkesi uyarınca, kendi subjektivitesini 'öteki'ninkine yeğlemiş ve bu yüzden bilinçli olarak isnad tenkidine girmemiştir. Temelde metin çözümlemesini esas alan yazar, özellikle rivayetleri ait oldukları tabii bağlamları içinde okuma konusunda son derece ısrarcı davranmış ve ortaya koyduğu çarpıcı sonuçlarla, bu ısrarında ne kadar haklı olduğunu gözler önüne serıniştir.

İslam kadını, yüzyıllardır neden erkeğinden eksik ve kötü kabul edilmektedir? Mü'min kadının cenneti neden bir başka kulun subjektif rızasına endekslenmiştir?

Uzun soluklu bir çabanın ürünü olan bu eserin hitamında, okuyucu, rivayetler aracılığıyla fanatik bir kadın düşmanı olarak takdim edilen Hz. Peygamber'in mücessem bir şefkat ve merhamet abidesi olmasına rağmen niçin bu şekilde takdim edildiği, söz konusu rivayetlerin ne tür bir akıl ve zihin yapısı tarafından üretildiği gibi sorulara tatminkâr bir cevap bulacak ve dolayısıyla, zihnindeki pek çok 'acaba'dan kurtulacaktır.

Atatürkçülük ve Atatürk'ün 'sembolik kapital' değeri üzerine

İlhami GÜLER

herhangi bir toplumda tarihî, manevi, kültürel değerler ve semboller; o toplumdaki kişiler ve gruplar tarafından ekonomik, siyasal güç ve çıkar elde etmek için çok rahat bir şekilde kullanılabilirler.

Ünlü Fransız sosyal bilimci Pierre Bourdieu'nun, insanların birçok günlük davranışlarını ve toplumsal ilişkilerini açıklamak için geliştirdiği bir kavram vardır: "Sembolik kapital" (sembolik meta). Bourdieu şunu söylüyor: İnsanların davranışları ve ilişkileri genel olarak maddi-manevi, ekonomik-kültürel olarak tasnif edilir. Tasnifde ikinci sıradakiler (manevi ve kültürel) genellikle ekonomik ve maddî çıkarla ilişkisi olmayan edimler olarak nitelenir. Oysa, bu ilişki ve değerlere yakından bakılınca, dipten dibe, oldukça ekonomik olarak da işleyebildikleri görülür. Bourdieu, bu kanaate Kilise teşkilatının örgütlenmiş davranışlarının ve pre-kapitalist toplumlarda yürürlükte olan 'iyi niyet' ve 'yardım'a dayalı ekonomileri inceleyerek varmıştır. Kısaca, herhangi bir toplumda tarihî, manevi, kültürel değerler ve semboller; o toplumdaki kişiler ve gruplar tarafından ekonomik, siyasal güç ve çıkar elde etmek için çok rahat bir şekilde kullanılabilirler. Fakat, bunun bilince çıkarılması veya itiraf edilmesi zordur. Bu durumda 'ikiyüzlülük', ahlaksızlığın ahlaka bir armağanıdır.*

Manevi kültürel bir simgesel değer olan 'din'in tarih boyunca ekonomik çıkar, siyasal güç, toplumsal prestij ve sosyal statü elde etmek için kullanıldığını biliyoruz. İslam tarihinde de kimi sultanlar, padişahlar ve halifelerin, dinin en temel değerleri/kutsalları olan Kur'an'ı ve Allah'ı kendi siyasal otoritelerini pekiştirmek için birer araç olarak kullandıkları vakidir. Günümüzde de, gerek siyasal alanda gerekse başka alanlarda dinin sembolik değerleri çıkar elde etmek için kullanılmaktadır. 'Din istismarı' dediğimiz şey budur. Bu temellendirmeden, herhangi bir dine veya kültürel, manevi, siyasi bir değere samimi olarak, üretici ve yaratıcı bir karakter

eğilimiyle bakılamayacağı veya bağlanılamayacağı sonucu çıkmaz.

Kurtuluş savaşının mümtaz bir önderi, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi ve sosyokültürel yapısının baş mimarı ve her şeyden evvel bir insan olarak Atatürk, bu ülkede yaşayan insanlar için yaptıklarından dolayı kendisine saygı ve minnet duyulacak; yine bazı icraatlarından dolayı da eleştirilecek, tartışılacak, tarihî miadını doldurmuş fikirleri ayıklanacak birisidir. Fakat Türkiye'de Mustafa Kemal insan-üstülüğe, seküler bir dinin yarı-ilahlığına, yaptıkları da masumluğa itilmek suretiyle, onun gerek şahsından, gerekse ilke ve inkılaplarından, kapalı, kutsal, simgesel bir değerler sistemi oluşturulmuştur. Bunun sonucunda ise, Atatürk, Türkiye ve Türkiye'de yaşayanlar 'için' olması gerekirken, Türkiye ve Türkiye'de yaşayanlar Atatürk 'için' olmuş; Atatürk, Türkiye'nin ve Türkiye'de yaşayanların ontolojik (yaratıcı) kutsal kaynağı haline gelmiştir. Nitekim "Atatürk Türkiyesi" deyimi bunu imler ve gramatik olarak *el-Memleketu's-Su'ûdiyye* (Suud Ailesinin Memleketi) ifadesiyle aynı anlama gelir. Halbuki o, Türk tarihinin önemli bir 'halka'sıdır. Simetrik olarak, devleti mutlak bir 'entite' olarak algılayanlar, onu siyasal alanın mutlak egemeni olarak tanımlıyorlar. Bu durumda Meclis, bu mutlak entitenin, dolayısıyla, kendini bu entitenin 'sahibi' olarak görenlerin, toplumu gütme aracı olarak görülüyor. Türkiye'de bu mutlak entitenin sahipleri, kendini Atatürk'ten sonra onun 'ehl-i beyt'i olarak görenlerdir.

Bir simgesel kutsal değere dönüşen şahsiyeti –dinlerde olduğu gibi– gerçek kapitale, prestije, statüye dönüştürmeye birinci derecede yatkın olanlar, doğal olarak, ona en yakın duranlar arasından çıkar. Bunlar da, karizmatiğin eğer sulbünden gelenler yoksa, onun meslekdaşları, yakın arkadaşları veya söylediklerinc, yaptıklarına lafzi anlamda bağlı kalanlardır. Örneğin, Sünni ve Şii düşünce tarafından ortaklaşa oluşturulan 'ehl-i beyt' ve 'seyyitlik' statüleri (kanbağından gelen statüler), tarih boyunca, Peygamber'in soyundan gelenlere sosyal bir prestij ve buna bağlı olarak ekonomik bir çıkar sağlamıştır. Nitekim Osmanlı Devleti seyyitlere özel maaş bağlamıştı. Yine Kur'an'ı askerlerinin süngülerinin ucuna taktırtan Mu'aviye, Hz. Ali'ye karşı "Kur'an üzerinden" askerî bir 'üstünlük' kazanmıştır. Benzer şekilde, bir televizyon programında üst düzey bir bürokrat, yakasına taktığı Atatürk rozetini göstererek "Bu rozetin arkasındaki bir insan [kendini kastediyor] yalan söylebilir mi?" diyerek, diğer konuklar üzerinde "Atatürk üzerinden" sözsel bir iktidar kurmaya çalışıyordu.

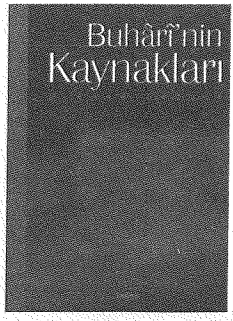
Türkiye'de kendini Atatürk'ün ehl-i beyti olarak görenler, Cumhuriyet dönemi boyunca, büyük bir siyasi güç, ekonomik çıkar, sosyal statü ve toplumsal prestij elde etmişlerdir. Atatürk ve Atatürkçülük ideolojisi, onun ehl-i beyti için, Türkiye'de statü, iktidar, makam, mevki, hakimiyet, prestij ve terfiin bir kıstası olmuştur ve hâlâ olmaya devam etmektedir.

Türkiye'de kendini Atatürk'ün ehl-i beyti olarak görenler, Cumhuriyet dönemi boyunca, büyük bir siyasi güç, ekonomik çıkar, sosyal statü ve toplumsal prestij elde etmişlerdir.

'Atatürk'ün sembolik değerini ekonomik ve siyasal 'kapital'e dönüştürmenin bir diğer yolu, bu sembolik değeri çağrıştıran diğer simgelere yönelmek ve onları kullanmaktır;örneğin Anıtkabir'i ziyaret etmek, Atatürk rozeti takarak ihale komisyonuna girmek, Atatürk heykel ve resimlerini iktidar amaçlı kullanmak... Buna somut bir misal verelim; Erbakan, partisinin 15. kuruluş yıldönümü kutlamalarında Atatürkçülük ritüelleri gereği Anıtkabir'i ziyaret etmediği İçin Atatürkçüler tarafından şiddetle kınandı. Emevi valilerinden Haccâc da, Cuma namazlarına döneminin büyük alimlerinin katılıp katılmadığına dikkat ederdi. Herhangi bir alim Cuma namazına iştirak etmediğinde, bu, Haccâc'ın iktidarına muhalefet anlamına geldiği için, tutulup zorla getirilirdi. Siyasal gücü, iktidarı korumanın yolu buradan geçiyordu. Bu arada, hutbe bazen ikindiye kadar sürüyordu tabii...

* Bourdieu, *Pratik Nedenler*, çev: H. Tufan, İstanbul 1995, s. 175 vd.

400 sayfa | krem lüks kağıt | 13,5x21 cm

Buhârî'nin Kaynakları

Fuad Sezgin

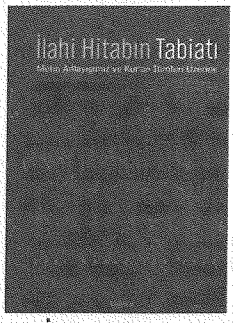
ISBN 975-6666-01-3

Sezgin, bu eserde, Buhârî'nin *Sahîh*'ini ülke ülke, şehir şehir dolaşarak ravilerden topladığı şifahi rivayetlere dayanarak telif ettiği şeklindeki yerleşik kanaatin de; oryantalistlerin hadis isnadlarındaki isimlerin, rivayetlerin takviyesi amacıyla uydurulduğu yolundaki iddialarının da tarihî gerçekleri yansıtmadığını, yoruma değil; objektif delillere dayanarak ileri sürmektedir.

En az bunun kadar şaşırtıcı bir başka husus ise, yine onun, isnadın otoritesini ilk olarak, ciddi bir biçimde sarsan ve isnadı ikinci dereceye indirenin de Buhârî olduğu yolundaki iddiasıdır.

Sadece Sahîh-i Buhârî ile değil, bütün hadis literatürüyle ilgili pek çok yerleşik kanaati yeniden gözden geçirmeye zorlayan bu eser, hadis tetkiklerinde bir dönüm noktasını temsil etmektedir. Titiz bir çalışma ürünü olan bu eserin, ilk yayımlanışından bu yana yaklaşık elli yıllık süre geçmesine rağmen hâlâ aşılamamış olması, onun bilimsel değerinin en açık kanıtı olarak değerlendirilmelidir.

400 sayfa | krem lüks kağıt | 13,5x21 cm

İlahi Hitabın Tabiatı

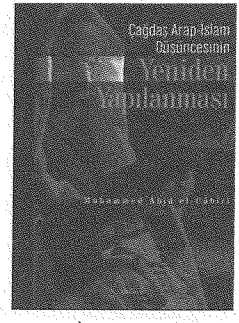
Nasr Hâmid Ebû Zeyd

ISBN 975-6666-02-1

Ebû Zeyd bu kitabında, 'İlahi hitabın tabiatının ne olduğu' sorusuna yanıt aramaya çalışıyor. Çünkü Ebû Zeyd'e göre bu soruya verilecek doğru yanıt, ilahi hitabın, modern çağa özgü yeni ihtiyaçlarla paralellik arz eden; ancak bu hitabın yapısıyla çelişmeyen ve onun insanlığa yönelik bir söylem olmasından kaynaklanan temel prensiplerine aykırı düşmeyen bir telakki çerçevesinde anlaşılması ve açıklanmasına ilişkin sağlıklı bir yöntem önerisinde bulunmak için gerekli ve zorunlu bir öncüldür.

Günümüz İslam toplumlarının karşı karşıya bulunduğu kültürel, sosyal ve medeni tehdit, yedi asır veya daha fazla zaman önce, Zerkeşî'nin ve Suyûtî'nin eserlerini kaleme aldıkları dönemde ümmetin karşı karşıya bulunduğu tehditten farklıdır. Onlar, Kur'an metniyle ilgisi bulunan her şeyi 'Kur'an ilimleri' başlığı altında bir araya toplamışlardır. Ne var ki, bizim bugün karşı karşıya bulunduğumuz tehdit, daha değişik bir yöntem takip etmemizi zorunlu kılmaktadır. Zira, her ne kadar tüm toplumlar nezdinde sürekli olarak önemli bir sorun olarak algılansa da, bizim bugünkü sorunumuz, geleneğimizi dağılıp yok olmaktan korumak değildir.

228 sayfa | krem lüks kağıt | 13,5x21 cm

Çağdaş Arap-İslam Düşüncesinde Yeniden Yapılanma

M. Âbid el-Câbirî

ISBN 975-6666-10-2

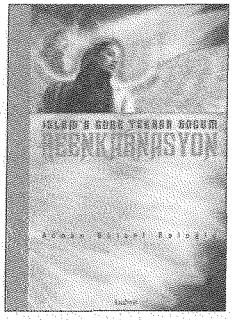
Bu kitaptaki metinler, mevcut düşünce yapımızın dinamiğini oluşturan kavram ve tasavvurların, şu ya da bu referansın düşündüğü ya da istediği hâliyle değil, olduğu hâliyle, realiteyle uyum sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılması amacıyla gözden geçirilmesi konusunda bir yöntem önermektedir. Bugün dünyanın geçirmekte olduğu aşama, derin ve örneği bulunmayan bir değişime tanık olmasıyla temayüz etmektedir. Bu değişimde, gelecek, geçmişle ya da şimdiyle değil, bizzat geleceğin kendisiyle, kendi potansiyelleri ve insanoğlunun bu potansiyelleri kullanmasıyla şekillenecektir.

Bugün geleceğin planlanması, olup bitene göre değil, olması beklenene göre gerçekleştirilmektedir. Şu hâlde, projeleri en büyük başarı şansına sahip olan 'gelecek tasavvuru', kendi referansını bizzat geleceğe ve onun imkanlarına dayandıran tasavvurdur. Bu, kesinlikle, uğruna mücadele ettiğimiz hedef ve beklentilerden vazgeçmek anlamına gelmemektedir. 'Gelecek tasavvuru'nu da, geçmiş ve onun hülyalarından değil, gelecek ve onun imkanlarından esinlenen adımlar ve ufuklarla gerçekleştirmek arzusundayız.

Muhammed Âbid el-Câbirî

Ölüm sonrasında ruhların başka bedenlerde yeniden doğduğu inancı, çok eski kültür ve toplumlarda olduğu gibi, bugün de güncelliğini korumaktadır. 'Tekrar doğuş' veya 'reenkarnasyon' adı verilen bu inancın, toplumdan topluma ve kültürden kültüre değişen çeşitli tezahürleri mevcuttur. Sistemli olarak ilk defa Hint kutsal metinlerinde yer alan, ruhların ölüm sonrasında tekrar tekrar doğduğu inancı, günümüzde Amerika ve Avrupa'da yaygın şekilde faaliyet gösteren Ruhçuluk hareketinin etkisiyle de farklı bir görünüm arz etmeye başlamıştır.

Adnan Bülent Baloğlu'nun bu çalışması, geçmiş İslam toplumlarında da yer yer ortaya çıktığı görülen 'tekrar doğuş' (tenasüh) anlayışlarını ve İslam alimlerinin bu meseleye bakışlarını ortaya koymakla kalmayıp, bu kanaati İslam'ın inanç sistemi açısından sorgulamaktadır. Ayrıca, eser, günümüz Türkiye'sinde tekrar doğuş anlayışını savunan ve bu alanda faaliyet gösteren kurumları da mercek altına alması açısından önemli katkılar içermektedir.

224 sayfa | krem lüks kağıt | 13,5x21 cm

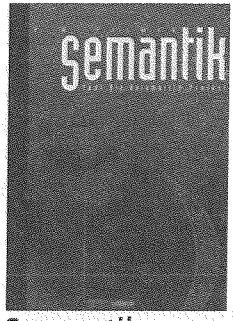
İslam'a Göre Tekrar Doğuş

Reenkarnasyon

Adnan Bülent Baloğlu

ISBN 975-6666-09-9

Klasik mantık kitaplarında insan 'düşünen hayvan' şeklinde tanımlanır. Tanımın analizinden anlaşılacağı üzere, 'düşünme' yetisine sahip olması, insanı diğer hayvanlardan ayıran ve onu 'insan' yapan en temel karakterdir. Bu temel karakterin en asli ve temel fonksiyonlarından biri, anlama ve anlatma zihinsel eylemlerinin oluşturduğu anlam dünyasıdır. Anlam dünyasını ise, dış dünya, insan zihni ve bu ikisi arasında köprü işlevi gören dil ile üç temel unsur arasındaki ilişkiler oluşturur. Semantik, anlam dünyasının bu üç temel unsuru arasındaki ilişkileri incelemektedir. Bu kitap, temelde dil ve dil-içi ilişkileri merkeze almakla birlikte, dilin dış dünya ve zihin ile olan ilişkilerini de ele alıp inceleyen bir anlambilim projesidir. Kitap, kısa bir tarihçe ile başlayıp anlambilim topoğrafyasını taramakta ve gündemde bulunan çeşitli görüşler hakkında özet bilgiler sunmaktadır. Yazar bununla kalmamakta, kimi görüşleri eleştirip kimi görüşleri de savunarak kendi anlambilim projesini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bu kitapta okuyucu, hem topoğrafyayı tanıma hem de anlambilim alanında 20. yüzyılda ortaya çıkan çeşitli yaklaşımları kısaca tanıma fırsatı bulmaktadır.

196 sayfa | krem lüks kağıt | 13,5x21 cm

Semantik

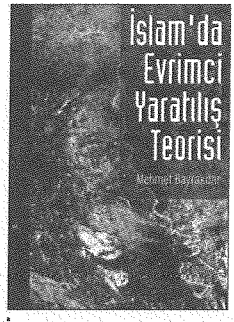
Yeni Bir Anlambilim Projesi

F.R. Palmer

ISBN 975-6666-07-2

XVIII. yüzyılın başlarında Lamarck ve ikinci yarısında Darwin, canlıların kökeni ve evrimi konusunda görüşler ileri sürdüklerinde, neredeyse herkes bu görüşlerin insanlık düşünce ve bilim tarihinde ilk defa söylendiklerine inanmıştı. Oysa öne sürülen teoriler ne 'yeni' şeylerdi ne de politika ve felsefeden büsbütün bağımsız saf bilimsel düşüncelerdi. İlerleme inancını pekiştiren evrim teorileri, bu sosyal ve politik atmosferde gelişme imkanı buldu. Ancak bu teorilerden hareket edenler çok farklı ve aykırı sonuçlara varmak istiyorlardı; bu sebeple, evrim teorisini alabildiğine kullanma yolunu tuttular.

Bu kitap, konunun tarihsel ve politik yanına işaret ettikten sonra, benzer düşünce ve teorilerin, İslam bilginleri tarafından ve daha kapsamlı boyutlarda ele alındığını gösteriyor. Hemen her konuya ilgi duyan müslüman bilginlerin, canlıların kökeni ve evrimi konusuna da ilgi duymaları kaçınılmazdı. Nitekim Mehmet Bayrakdar'ın bu çalışmasından, Nazzâm, Câhız, Ihvânu's-Safâ, İbn Miskeveyh, Bîrûnî, İbnu'l-Heysem, İbn Tufeyl, Hâzinî, İbn Haldûn, Kazvînî ve Kınalızâde Ali Efendi gibi müslüman bilginlerin bu konuyu enine boyuna araştırdıklarını öğreniyoruz.

188 sayfa | krem lüks kağıt | 13,5x21 cm

İslam'da Evrimci Yaratılış Teorisi

Mehmet Bayrakdar

ISBN 975-6666-04-8

Muhterem Efendim
Bizler taşrada bir taraftan rızkımızın peşinde koştururken bir taraftan da ilmî çalışmaların gerisinde kalmamaya çalışan birkaç okuyucuyuz. Daha çıktığı ilk günden bu yana takip ettiğimiz nitelikli derginize -kendine yaraşır- bir mektup yazmak isteğimi uzun zamandır içimde taşıyordum. Nasip bu günlere imiş.
Başlangıçta nitelikli dergi dedim, ancak burada parantez içerisinde, Türkiye şartları içinde nitelikli, demem daha uygun olacak sanıyorum.
Derginizin çıkış takviminin başladığı 1998 yılından bu yana tüm makalelerinizi okudum. Şahsi kanaatim; özellikle karma makalelerle çıkardığınız sayılarınızın diğerlerine göre daha nitelikli yazılara sahip olduğudur. Ancak, özellikle okurlar arasında daha çok rağbet görmesi, gündem oluşturması vb. sebeplerle konulu sayılara ağırlık veriyorsunuz. Sizden bu konudaki acizane ricam konulu olarak çıkardığınız sayılarda, konu dışı makalelere daha çok ağırlık vermenizdir (ne şiş yansın ne kebap misali).
Diğer bir hususa gelince, dergimiz (kendimizi artık *islâmiyât*'la özdeşleştirdiğimiz için artık dergimiz diyorum) hemen hemen her sayısında geç çıkıyor. Zaten elimize geçtiğinde bir nefeste okuduğumuz derginin bir de geç çıkması, sizleri takip etmeye çalışan bizleri -tabirimi mazur görürseniz- çileden çıkarıyor.
Bizler islâmiyât'ı sadece bir dergi olarak değil Türkiye'de fikirleri yoğuran bir okul olarak da görüyoruz. Bu cümle belki niçin her makalenizi baştan sona kadar okuduğumuzu da ortaya koyar sanırım.
Elimden geldiği kadar yayımladığınız her kitabı da takip etmeye çalışıyoruz, dedim ya siz bir okulsunuz ve biz de okula giden öğrencileriniz olarak verilen her kitabı okumak zorundayız. Ancak heyecanla beklediğimiz bir yazar var ki kendilerinin ne zaman çatlamış dudaklarımıza merhem olacağını bilemiyoruz. Hatiboğlu hocamızdan bahsediyorum elbette ki.
Hocamızın ellerinden öperken, tüm *islâmiyât*'ın yayın kurulunu bu niteliklere attıkları imzalar nedeniyle tebrik ediyoruz. Selam ve muhabbetlerimizle.
A. Dursun Karaca / İstanbul

Değerli *islâmiyât* dergisi yayın ekibi
islâmiyât dergisiyle ilk sayısından bu yana tanışmaktayım. Gerek seçtiği konuları gerekse yayın kalitesi nedeniyle zevk alarak okuduğum bir dergi.
Özellikle sene sonlarında çıkan özel sayılarınızın çok daha verimli olduğu kanaatindeyim ve yine özel sayıların gerekli yerlere gerekli mesajları da ulaştırdığı ve ulaştıracağını düşünüyorum.
Dergideki makale yazarlarını inceliyorum ve mükemmel olduklarını görüyorum (Ben de bir ilahiyatçı-eğitimci olarak bu 'mükemmellik' kelimesini sıradan bir kelime olarak değil de, genelde tanıdığım veya bilgi sahibi olduğum insanlar için kullandığımı özellikle belirtmek istiyorum.). Sahalarında söz sahibi olan insanların yazılarının yayımlandığını, her gelen yazının yayımlanmadığını, okunan makalelerden hemen yakalamak mümkün oluyor.
Dergiyle ilgili birkaç noktayı da bilvesile burada belirtmek istiyorum.
Özellikle özel sayılarda çok verimli, çok istifade ettiğim makaleler olduğunu yukarıda söyledim. Ama bazen makaleler arasında, aynı konuda bariz görüş farklılıkları görünüyor. Farklı makalelere bakıldığında ortak bir kanaate varılmıyor. "Masâdeme-i efkârdan bârika-i hakîkat doğar." derler. Tabi ki konular tartışılacak farklı konular ortaya çıkacak ki yönlendirme olmadan gerçekler gün yüzüne çıksın. Dergiyle ilgili yanlış anlaşılmaların önüne geçmek için böyle bir düşünceyi sérdetmiş bulunuyorum. Başka bir amaç yok.
İkinci nokta derginin yayın düzeninde bazı aksaklıkların olması. Artık bir düzene oturtulması gerektiğini düşünüyorum.
En önemli nokta; böyle kaliteli, herkesin istifade etmesini arzu ettiğim bir dergi maalesef fazla tanınmıyor, biz elimizden geleni yapmaya çalışıyoruz ancak, sizlere düşen reklam noktasında eksikliklerin giderilmesi.
Kaliteden ve seviyeden taviz vermeden daha nice dergilerde buluşmak temennisiyle. Çıktığınız bu uzun yolda Allah yardımcınız olsun...

Mehmet Aknar / Malatya

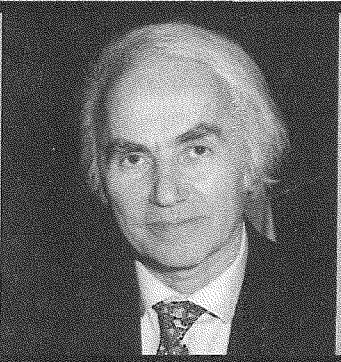
İslâmiyât & kitâbiyât
bülten
02
ocak - mart 2002 | üç ayda bir yayımlanır | **ücretsizdir**

01 | **M. Hayri Kırbaşoğlu**
'yenilikçilik' modernizme boyun eğmek değildir

03 | **M.S. Hatiboğlu ile söyleşi**
'kültürel mirasımız' üzerine

08 | **Mehmet Görmez**
hatun

10 | **Alparslan Açıkgenç**
medeniyetler, insanlar ve tarih

'kültürel mirasımız' üzerine
M. Said Hatiboğlu ile söyleşi

'yenilikçilik' modernizme boyun eğmek değildir

M. Hayri **KIRBAŞOĞLU**

Alışkanlık psikolojisinin verdiği rahat ve huzurun bozulacağından korkan insan, yenilikler karşısında daima tedirginlik ve endişe duymuştur. Bu tedirginlik ve endişe bazen 'yeni'ye karşı düşmanlık ve saldırganlık noktasına kadar varabilmektedir. Dinler tarihinden bu konuda verilebilecek en tipik örnekler, toplumların peygamberlere karşı gösterdikleri sert tepkilerde görülür. İçlerinde yaşadıkları toplumların yapısı için 'yeni' sayılabilecek mesajlar taşıyan peygamberlere gösterilen bu tepkiler, onlardan bazılarının vahşice öldürülmeleri ile sonuçlanmıştır. Kur'an bize 'yenilikçi' peygamberlerin, 'statükocu' toplumlardan neler çektiklerine dair birçok kıssa nakleder ve bizi bunlar üzerinde düşünmeye davet eder. Yeni mesajları topluma ve tarihe tutturma uğrunda peygamberlerin verdikleri mücadelelerin en son halkasını ise Peygamberimizin Kur'an'ı tebliğ uğrundaki mücadelesi oluşturur.

İslam tarihi bir bütün olarak ele alınacak olursa, 'statüko'ya karşı tecdid ve ıslahın öncülüğünü yapan Hz. Peygamber'in (sav.) ümmetinin, bu açıdan, onun mirasına sürekli sadık kalamadığını söyleyebiliriz. Şirkin yerine tevhidi; putların yerine 'Allah'ı; batıl inançlar, hurafe ve mitoloji yerine akıl, mantık ve tefekkürü; zulüm yerine adaleti; ırk ve cins ayrımına karşı insanların mutlak eşitliğini; taklit yerine tahkiki; gelir dağılımındaki eşitsizliklere karşı adil gelir dağılımını, hırsızlık ve talan yerine emeğe dayalı kazancı; kısacası, insanın haysiyetine aykırı her türlü uygulama yerine, bizatihi bir değer olarak insanı (*velekad kerremnâ benî âdem*) ikame eden Hz. Peygamber'in ümmeti olarak bizlerin, onun, toplumu müspet yönde değiştirmeyi hedefleyen 'değişimci-yenilikçi' ruhunu toplumda sürekli canlı tutmayı başarabildiğimizi söylemek oldukça zor. İkbal'in de dediği gibi, getirdiği mesajın kaynağı itibarıyla yüzü geçmişe, ancak, bu mesajın ruhu itibarıyla yüzü geleceğe yönelik olan Hz. Peygamber'in tâbileri bizler -geçmiş bir yana- bugün ne

İkbal'in "İslam düşüncesinin yeniden inşası" ideali acaba aradan geçen zamana rağmen İslam dünyasınca anlaşılıp benimsendi mi?

ölçüde değişimin ve geleceğin farkındayız? İkbal'in "İslam düşüncesinin yeniden inşası" ideali acaba aradan geçen zamana rağmen İslam dünyasınca anlaşılıp benimsendi mi? Bu soruların cevaplarının müspet olmadığı, gün gibi ortada iken ve bu durumda 'tecdid', 'ıslah', 'ictihad' ruhunun İslam toplumlarında yaygınlaşması için neler yapılması gerektiğinin tartışılması gerektiği hâlde; ülkemiz de dahil olmak üzere İslam dünyasında bazı çevrelerin tam aksi yönde ilerlemekte ısrar ettikleri müşahede edilmektedir. Bu çevreler, İslam dünyasının mevcut zihniyet ve düşünce yapısının muhafaza edilmesi gerektiğini, İslam düşüncesinde yenilik taleplerinin ise modernizmin bir dayatması olduğunu sık sık tekrarlamaktadırlar. Çeşitli kesimlerce farklı biçimlerde dile getirilen bu iddia ilk bakışta oldukça haklı gibi görünebilir. Hele bu iddia, Batı karşısında ezilmişlik duygusu içerisindeki kitlelerin tepkiselliğini tahrik edecek şekilde İslam modernizmi=Batıcılık özdeşliğiyle beraber sunulunca, artık buna mukavemet etmek imkansız hâle gelir. Öyle ya; İslam düşüncesinde yenilik davasını güdeyim derken, bir anda 'Batıcılık' yaftasıyla damgalanmayı kim göze alabilir?

değişim gerçeği ile yüzleşmekten kaçış, olsa olsa aczin ve tembelliğin sonucu olabilir. Modernizmi bu acz ve tembelliğin bahanesi olarak kullanmak ise, bizim, "korkunun ecele faydası olmadığını" hâlâ anlamadığımız anlamına gelir

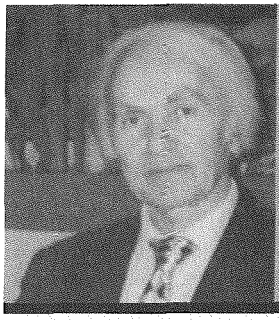
Fakat mesele hiç de yeniliğe, yenilikçiliğe karşı çıkıp, onu modernizme boyu eğmekle bir tutanların iddia ettikleri gibi değildir. Zira bugün ortaya çıkan yeni durumlar karşısında yapılacak bir yenilik teşebbüsü, iddia edildiği gibi modernizme boyun eğmek anlamına geliyorsa; bu takdirde dönemin süper egemen güçleri olan Bizans, Sasani, Mısır vd. kültür ve medeniyetleriyle ilk yüzleşmede Müslümanların yeni ortaya çıkan durumlar karşısında yeni yorum ve çözümlere yönelmelerini de, o çağın modernizmine boyun eğmek şeklinde nitelendirmek mantiki bir gereklilik olur.

Yenilik karşıtı söylem, şu ânda İslam dünyasındaki düşünsel ve toplumsal problemlerin modernizmden kaynaklandığını; modernizmin yol açtığı problemleri ise, İslam'ın çözmek zorunda olmadığı şeklinde bir mantık yürütme ile bu karşıtlığını sürdürmektedir. Ancak, bu mantık da tarihî gerçekler karşısında ikna ediciliğini yitirmektedir; zira bu mantığa göre, İslam ve Müslümanlar, yalnızca kendilerinin sebep oldukları problemlerin çözümünden sorumludurlar; başkalarının sebep olduklarından değil! Bu mantık yürütme açısından, Kur'an'ın ve Hz. Peygamber'in, şirk toplumunun problemlerinin çözümü için uğraşmakla hata ettiklerini de itiraf etmek gerekmektedir(!). Bu tür bir mantığın yol açabileceği bu ve benzeri tutarsızlıkları savunmak yerine, bizce bu mantığı terk etmek daha isabetli olsa gerektir. Zira, nasıl Hz. Peygamber -zihniyet, düşünce ve toplum alanlarında- hazır bulduğu problemleri, bunların sorumlusu şirk toplumu olduğu için çözmekten geri durmadıysa; yine İslam, Hicaz yarımadasının dışına yayıldığında karşılaştığı yeni kültür ve medeniyetler ve değişen şartların doğurduğu yeni durumlar karşısında, ilk nesiller, kendilerinin bu problemlerin müsebbibi olmadıklarını ileri sürerek yeni yorum ve çözümler üretmekten kaçmadılarsa, bugün bizlerin de -isterse modernizmin ürünü olsun- çağın problemlerine bigâne kalmamamız, yeni durumların gereği olan yeni yorum ve çözümler üretmekten kaçmamamız gerekir. Değişim gerçeği ile yüzleşmekten kaçış, olsa olsa aczin ve tembelliğin sonucu olabilir. Modernizmi bu acz ve tembelliğin bahanesi olarak kullanmak ise, bizim, "korkunun ecele faydası olmadığını" hâlâ anlamadığımız anlamına gelir.

Buna mukabil, henüz toplumsal tabanı olmasa da, çağdaş İslam düşüncesinde küçük bir damarın, kaynağı ne olursa olsun her türlü problemle yüzleşmeyi ve yeni çözümler ve yorumlar üretmeyi savunduğu ve bunu başaracak bir 'potansiyel'e sahip olduğu da bir gerçektir.

Bu 'küçük' ama 'ümit verici' damarın 'hayat (verici) hikayesi' ile inşaallah başka yazılarda buluşmak ümidiyle.

islâmiyât&kitâbiyât bülten
*islâmiyât üç aylık araştırma dergisi*nin ekidir
© Avrasya Yay. Rek. Mat. Eğt. ve Tur. Tic. Ltd. Şti.
Adına Sahibi
Süleyman BAYRAKTAR
Yayın Müdürü: Veli AKNAR
İşletme Müdürü: Sema YAVUZ
Yönetim Yeri
Dr. Mediha Eldem Sok. 41/12 06420 Kızılay / ANKARA
tel: 0312. 433 24 65 tel&faks: 0312. 433 66 68
www.islamiyatdergisi.com
islamiyat@hotmail.com

'kültürel mirasımız' üzerine

Mehmed Said Hatiboğlu ile söyleşi

İlhami Güler
Ali Dere

Dere: Sayın Hocam; her kariyerin bir hikayesinden bahsedilebilir. Sizin geride bıraktığınız tarihî çizgi bağlamında, bu anlamda aklınıza ilk gelenler neler oluyor?

Hatiboğlu: Bizim hayatımız neredeyse 70 sene evvel başlamış. İslam ilimleriyle meşgul olmuş bir babanın evladıyız. İslami hayatın yaşandığı, cemaatle namaz kılınan bir evde büyüdük. Babamdan bize hatıra olarak, camilerde okuduğu meşhur hutbeleri, bütün Burdur halkının kendisine gösterdiği sonsuz hürmet, en büyük hoca olarak takdimi ve oturma odamızı dolduran kitaplar kaldı. Merhum, o kitapları o odada okurdu; fakat biz onlardan hiçbir şey nasiplenebilmiş değildik. Kendisi sürekli, şehrin kafası işleyen kimseleriyle meşgul olduğu için, bize ders veremiyordu. İkiz kardeşim Ahmed'le beni, tanıdığı bir mahalle hocasına gönderdi. Kur'an okumayı, rahmetli Hâfız Ömer Efendi'den öğrendik. Biz on iki yaşındayken, 1945'te babam kısa bir hastalığın ardından vefat etti. Ben o sırada sanat okuluna gidiyordum; mühendis olacaktım. Fakat babamın bıraktığı kitaplara sahip çıkabilmek için, ailenin tensibiyle sanat okulu ikinci sınıftan ayrıldım ve ortaokula tekrar birinci sınıftan başladım. Ortaokul bittikten sonra, Burdur'da lise olmadığı için, liseye İzmir Atatürk Lisesi'nde başladım ve Antalya'da bitirdim. Daha liseyi okuyorken Ankara'da İlahiyat Fakültesi açılmıştı. 53-54'de İlahiyat'ı bitirdim. O sırada rahmetli Okiç Hocamız, asistan olmamı arzu buyurdular; fakat kadroları yoktu. Kulakları çınlasın, dinler tarihi hocamız Alman asıllı Annemarie Schimmel, kendi kadrosunu bana verdi de, onun verdiği kadro ile asistan oldum. Burada kendisine şükranlarımı arz ederim. 58'in sonunda asistan, 42 seneye yakın bir hizmetten sonra emekli oldum. Benim tüm çalışma hayatım Türkiye'de geçmiştir. Her ne kadar Paris'te iki-üç sene kalmış olsam da, orada akademik bir çalışma yapmadım. Kendimi Fransızca yapılmış

hâlâ yapılmasını gerekli gördüğüm husus, kitap olarak Kur'an'ı birinci sıraya alırsak, Resulullah'ın devrinden itibaren yazılmaya başlayan İslam kültürüne hakkıyla vâkıf olabilmektir

İslami yayınları tanımaya, ilgilendiğim konuda kitap toplamaya verdim. İslam dünyasının muhtelif bölgelerini ziyaretlerim olduysa da, bu ziyaretlerin süresi beş on günü geçmemiştir. Ben, İslami tedkiklerin Türkiye'de de yapılabileceği kanaatindeyim. Yeter ki, İslam ve Batı dünyasında neşrolunan İslam'la ilgili kitapları buraya getirip takip edebilelim. Başka memleketlere gitmenin lüzumsuzluğunu söylüyor değilim katiyetle. Onlara açılmak, onlarla teşrik-i mesaide bulunmak, bizzat görüşmek, fevkalâde lazım bizler için. İşte ben, bu gayeyle kendi kültürünü Türkiye'de oluşturmaya çalışmış ve mütevazı ilmî hayatını devam ettirmekte bulunan bir yaşlı ağabeyinizim.

siyaset İslam'ın dışında değil içindedir. İslam siyasi bir dindir. Müslüman, bu dünyada yaşadığına göre, bu dünyasının idaresini mükemmel yapmakla mükelleftir.

Dere: Yorulmak bilmeyen, aşırı titiz araştırma temponuzla bugün Türkiye genelinde, İslam kültürü sahasında haklı bir bilgi otoritesini temsil ediyor; bu yönde yetişmekte olan araştırmacılara yol gösteriyor, ufuk açıyorsunuz. Bu çerçevede, kendi yaşam tarzınızı sorguladığınız ve "keşke" ile başlayan cümleler kurduğunuz oluyor mu?

Hatiboğlu: Şimdi; keşke sözüyle başlamak herkes için gayet kolay. Keşke sizler kadar genç olabilseydim, diyorum. Bizim zamanımızda sizin sahip olduğunuz bu imkanlar; mesela internet, bilgisayar, hatta fotokopi bulunsun isterdim. Şu hatıramı hâlâ unutmuyorum: Eskiden yazma hâlde olan İbn Arrâk'ın *Tenzihu'ş-şerî'ati'l-merfû'a 'ani'l-ahbâri'ş-şenî'ati'l-mevdû'a* adlı eserinin mukaddimesini –bu, Kanuni'ye ithaf edilmiş bir eserdir– Ayasofya Kütüphanesi'ndeki nüshasından on günde istinsah edebilmiştim; şimdi ise beş-on dakikalık bir iştir bu. Misalleri çoğaltabiliriz; bizim şartlarımız içinde çok zaman kaybımız oldu. Keşke deyince bunlar geliyor aklıma; zira benim hâlâ yapılmasını gerekli gördüğüm husus, kitap olarak Kur'an'ı birinci sıraya alırsak, Resulullah'ın devrinden itibaren yazılmaya başlayan İslam kültürüne hakkıyla vâkıf olabilmektir. İnsanın havsalası almayacak derecede zengin bir kültür hazinesi var.

Güler: Ben bu arada siyasi muhtevası olan bir soru sormak istiyorum. Bana öyle geliyor ki, Cumhuriyet döneminde İslam; ahlaki, manevi, motive edici, kimlik kurucu özelliklerinden istifade edilecek bir temel olarak görüleceği ve bunun için de bakımı ve beslenmesi yapılacağı yerde; şerrinden korkulacak, sürekli gözetim altında tutulacak, bırakıldığı zaman nerede duracağı veya kendisinden nelerin doğacağı belli olmayan bir şey olarak görülmüş. Öyle sanıyorum ki, 28 Şubat süreci de bu bakış açısının bir devamı mahiyetinde. Cumhuriyet döneminde İslam'a yaklaşım tarzının doğruluğu ve yanlışlığı noktasında en genel anlamda neler söylemek isterdiniz?

Hatiboğlu: Ben Cumhuriyet'in onuncu yılında doğmuş birisiyim. Babam rahmetli, Burdur'da, İstiklal Harbi'nin hazırlanmasında rol almış kimselerden birisi; Burdur'da Müdâfaa-i Milliye İâne Komisyonu Reisliği, Müdâfaa-i Hukûk Cemiyeti Reisliği yapmış; epeyce hizmeti var. Cumhuriyet'i kuran Büyük Millet Meclisi'ne, çoğunluğa yakını sarıklı hocalar gelmiş ve Anadolu Müslümanının milli mücadelesinde birinci kuvvet kaynağını, dini temsil eden adamlar teşkil etmiş. Şimdi bunların gayesi neydi? "Kafirlerin idaresi altında müslümanca yaşamak mümkün değildir." fikrindeydiler. Bu kanaatleri sebebiyle, bütün varlıklarını ortaya koyarak mücadele ettiler. Fakat bir devlet kurma durumuna geldiğiniz zaman, bu hocaefendilerin, yeni, modern bir devletin kuruluşuna sağlayabilecekleri fazla bir katkıları yoktu bence. Peşinen belirteyim ki, siyaset İslam'ın dışında değil içindedir. İslam siyasi bir dindir. Müslüman, bu dünyada yaşadığına göre, bu dünyasının idaresini mükemmel yapmakla mükelleftir. Kur'an'ın pek çok ölçüleri, insanı bu noktada siyasi olmaya sevkeder. Dolayısıyla, herhangi bir müslüman, kendi yaşadığı muhitte İslami akideye, İslami prensiplere uygun bir hayatın devam etmesi arzusundadır. Türkiye'de yeni devlet icraata başladığı ândan itibaren, vatandaşlar, idarecilerde kendilerine benzer bazı şeylerin bulunmadığını farkettiler. Mesela, çok anlatırlar, Said Nursî merhumu Atatürk çağırmış, fikirlerinden istifade etmek için. Fakat Üstad'ın Ankara'dan çekip gitmesinin, yahut idarecilerle alâkasını kesmesinin sebebi olarak, onların namazdan niyazdan uzak olmaları imiş: "Namaz kılmayanın hükmü merduttur." dediği şeklinde ifadeler naklederler. Bizim zamanımızda bile bunların tezahürlerini gördük. Mesala Ürdün Kralı Abdullâh Ankara'yı ziyaret ettiği zaman, Hacı Bayram Camii'nde cuma namazına git-

mişti; İsmet Paşa onu camiye kadar getirdi, sonra dönüp gitti, camiye girmedi. Mesela asırlardır ölüsüne cenaze namazı kılan bu millet, Atatürk'ün cenaze namazının resmî olarak kılınmadığına şahit oldu. Devlet resmen Atatürk'ün cenaze namazını kılmamıştır. Dolmabahçe sarayında kılınan cenaze namazı, devletin iştirak ettiği bir namaz değildir. Bu sebeplerle, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kimselere karşı, sanki onlar dinsizlermiş gibi bir kanaat teşekkül etmeye başladı. İşin aslını ortaya çıkarmak, bugün için hayli zordur. Çünkü pek çok kanun vardır ki, bu kanunlar muvacehesinde, serbestçe konuşabilmek, serbestçe araştırma yapmak pek mümkün değildir. Atatürk'ün İslamiyet yahut İslami hayat hakkındaki düşüncelerinin bazı taraflarını biliyoruz. Bunlara katılmak bugün pek çok müslüman için mümkün değildir. Mesela, benim öğrenebildiğim kadarıyla, Atatürk, Merhum Saadettin Kaynak'a Türkçe namaz kıldırtmış; ancak, kendisi iştirak etmemiştir. Kendisi camide yok; kendisi Dolmabahçe sarayından takip etmiştir. Bir müslümanın kendi ibadet hayatına, dışarıdan müdahalelerle katkıda bulunmanın doğru olduğu kanaatinde değilim. Eğer inanıyorsanız, iştirak edip kendiniz yaparsınız. Başkasının namazı sizi ilgilendirmez. Siz eğer Türkçe namaz kılacaksanız kılınız. Buna kimsenin müdahale hakkı yoktur derim. Ama ben iştirak etmem; bu ayrı meseledir. Bu gibi müdahaleler, Cumhuriyet devri boyunca 1950'lere kadar idare başında olanlara karşı müslüman halkın soğuk durmasına sebep oldu. Ben gençliğimde minarelerde "Tanrı uludur, Tanrı uludur!" diye ezan okudum; birader de okudu. Ama 1950'lerde, demokratlar, iktidara gelmelerinin ilk aylarında ezanı serbest bıraktılar. Bazıları, cebren Arapçaya çevrildi, derler; böyle bir şey yoktur. Serbest bırakıldı. İsteyen Türkçe okuyacaktı, isteyen Arapça. Buna rağmen, bir tek kimse Türkçe okumadı. Demek ki, devletin burada cebrî bir müdahalesi vardı. Milletin namazına niyazına karışılmıştı. Bunu inkar etmek mümkün değildir.

Güler: Peki, 28 Şubat sürecinin bununla bağlantısı?

Hatiboğlu: Bu çerçevede mütalaa ediyorum. 28 Şubat'ı ilan eden askerlerimizin içinde de son derece dindar kimselerin olduğu kanaatindeyim. Ama asker, mesleği icabı toplumun içine fazla girmeyen bir zümredir. Tanımıyor toplumu; kendi bilgileriyle kendisine yön vermesi, yanlışlara sebep olabiliyor. Toplumdaki masum dinî tezahürleri, sanki devlete, millete karşı tehditmiş, tehlikeymiş gibi mütalaa ediyorlar. Üç beş meczup adamı görüp de, bütün Müslümanları onlar gibi telakki etmek son derece yanlıştır. İşin başında bu memleketi kuranlar bizzat müslüman inancına sahip kimselerdi. Hepimizin dedeleri, babaları kurdu bu memleketi. Bugün bunları safdışı etme hareketi gibi bir tehlike görüyor; fakat hiç inanmak istemiyordum. Senelerdir İnkılap dersi vermekte olan bir profesörümüzün işine son vermişler. Niçin? İmam-Hatip menşeli olduğu için. Bunu öğrenmiş olmakla son derece üzüntü içindeyim. Bu misalleri daha da çoğaltmak mümkün.

Güler: Hocam! Buna bağlı olarak, bir siyasi soru daha soracağım. Bu son on yılın içinde ekonomik hayatta mafya, çete, yolsuzluk türünden şeyler ortaya çıktı. Son zamanlarda kap-kaç olayları ve intiharlar arttı. Tüm bunları göz önünde bulundurduğumuzda, acaba Türkiye'de şu ânda bir ahlaki kriz yaşadığımız teşhisinde bulunabilir miyiz? Bir taraftan da, Müslümanlık en iyi Türkiye'de yaşanıyor, deniyor.

Resulullah'ın gerçekleştirmek istediği ilahi arzuya uygun bir dünyevi hayat, ancak o Peygamber zihniyetine sahip olan kimselerle yaşanabilecek bir hayattır

Hatiboğlu: Gülerek söylüyorum: Müslüman olmak kolay bir iş değil, zor bir iş. Ben, Aleyhi's-salâtu ve's-selâm'ın bu dünyadan ayrıldığı senenin üzerinden daha çeyrek asır geçmeden, Müslümanların birbirlerini vurduklarını, en kıymetli varlık dediğimiz sahabilerin kılıç çekerek birbirleriyle harbettiklerini hatırladığım zaman, demek ki, Müslümanlık kolay bir şey değil, diyorum. Resulullah'ın gerçekleştirmek istediği, ilahi arzuya uygun bir dünyevi hayat, ancak o Peygamber zihniyetine sahip olan kimselerle yaşanabilecek bir hayattır. Şimdi, Peygamber'in getirdiği Kur'an'ı, onun hayatını hakkıyla hazmedememiş kimselerin Müslümanlığı gerçekleştirmeleri pek mümkün değildir. Biz İslam'ın ilk asrında dahi Resulullah'ın devrindeki hayatın devam ettirilemediğini görüyoruz. Şimdi Türkiye'deki duruma gelecek olursak; bu durum, layık olduğumuz bir durumdur. Başımızdaki adam çalıyorsa, o adamı başa getiren millet de çalıyor demektir. Millet bir

buçuk milyar dolarlık elektrik çalıyor. O çalan vatandaş kendi kendine izahını buluyor. Diyor ki, bu adamlar bu dünyada beni insanlık vasfına layık bir şekilde yaşatmıyorlar, bana bu imkanları vermiyorlar. Ben hakkıyla maaş alamıyorum, çocuğumu okutamıyorum, hanımıma imkan sunamıyorum. Öyleyse bunları yapanlardan çalmak benim hakkımdır. Baştaki adamın çaldığını görmüşse, vatandaş çalmayı mübah addetmez de ne yapar! Bizde hırsızlık yapanın erkek kadın fark etmez elini kesin, diyen ayet var. Daha Peygamber'in vefatının üzerinden on beş-yirmi sene geçmeden, öyle bir devir geliyor ki, hırsızın eli kesilmiyor. Eğer bu adam çaldıysa, zaruretten dolayı çalmıştır; devlet vazifesini hakkıyla yerine getirmiş olsaydı, bu vatandaşını muhtaç duruma düşürmemiş olsaydı, bu adam çalmazdı, deniyor-. Türkiye'deki durum da böyle. Şimdi biz Meclisimize itimat etmiyoruz. O Meclis'teki adamları kim seçti? Yani ortada, bir 'adam bulma' meselesi var. Adamı nereden bulacaksın? Amerika'dan mı Avrupa'dan mı getireceksin? Hayır; kendinden çıkaracaksın. Kendin adam olmadıkça, kendin adam yetiştirmedikçe, hakkıyla idare edilebilmen mümkün değildir. Bunun için, müslümanın birinci vazifesi, bizzat mükellefiyetine sahip olup, en az kendi sahasında birinci sınıf adam olmaktır. Biz böyle olamadığımız için, ne sanayimiz sanayidir, ne matbuatımız matbuattır, ne üniversiteleriniz üniversitedir.

müslümanın birinci vazifesi, bizzat mükellefiyetine sahip olup, en az kendi sahasında birinci sınıf adam olmaktır.

Dere: Dilerseniz, biraz da düşünce dünyanızı belirlemiş olması muhtemel zeminler üzerinde duralım. İslam kültür ve düşünce tarihini, süreç içerisinde ele aldığımızda, ister felsefi düşünceye, isterse pratiğe ilişkin olsun, hayatın ana açılımları üzerinde konuşan değişik ekollerle karşılaşıyoruz. Bugün için İslam dünyasında ve Türkiye'de canlılığını sürdüren benzer düşünce ekollerinden bahsedilebilir mi? Bu anlamda kendinizi nasıl bir duruş ve ilim geleneğine yakın görüyorsunuz?

Hatiboğlu: İslam dünyasında veya daha yakinen tanıyabildiğim Türkiye'deki müslüman çevrelere baktığımız zaman neyi görüyoruz? Mesela *Saâdet-i Ebediye* gibi kitapların temsil ettiği, "Bizim yeni olarak söyleyebileceğimiz bir şey yoktur. Her şey söylenmiştir, her şey izah edilmiştir. Bize düşen, sadece onları okuyup öğrenmek ve uygulamaktır." şeklinde bir zihniyet var. Buna göre, dördüncü asırdan sonra ictihad kapısı da kapanmıştır; üstelik, müctehid de yoktur. Bizim bütün vazifemiz, ilk dört mezhep imamının anlattığı İslamiyet'i uygulamaktır. Bu arada eskilerin kültürünü yenileme sevdasında olanlarda da gördüğümüz bir eksiklik var. Onlar da, eğer kelamla uğraşıyorsa başka bir sahayı bilmiyor; hadisle uğraşıyorsa fıkhı bilmiyor; kelamı, felsefeyi bilmiyor. Bizim bütün derdimiz, kolektif bir İslam kültürünü ortaya çıkarabilecek, İslam'ı yüksek seviyede temsil edecek adamlar yetiştirmek. Eğer İslam, bütünüyle bir kültür dünyası ise, bir kültür manzumesi ise, bunu her çeşidiyle bilen otoriteler yetiştirmedikçe, İslam budur demek mümkün olmuyor. Bugün Mısır'da, Suûdi Arabistan'da, Libya'da, Mağrib'de olsun, İslam'ı bu adam temsil ediyor diyebileceğim hiçbir zat göstermek benim için mümkün değildir. Bunun hiçbir fiziki imkanı da yoktur. Ben bugün fizikle, astronomiyle, matematikle ilgili bir şey söyleyemiyorsam, hadisle uğraşan birisi sıfatıyla benim o sahada eksikliğimdendir. Ama o saha İslam'ın içinde bir sahadır. Bugün hadis alimi çıksa, hadisleri temel alan bir İslam anlatıyor. Fıkıhçı çıksa, fıkhı temel alan bir İslam anlatıyor. Siyasetçi siyasetine göre bir İslam anlatıyor. Peki İslam bunların hangisi? Ne zaman bu adamlar kültürün tamamına dayanarak kendi mevzuunda konuşursa, o zaman İslam'ın bir veçhesini anlatmış olur. Bu yapılamadığı için, bugün İslam dünyası büyük bir kargaşa içinde. Afganistan'daki Tâlibân kendisine göre bir müslüman; İhvân-ı Müslimîn kendi çerçevesinde bir müslüman. İslam dünyasında ne kadar adam varsa, o kadar İslam anlayışı ortaya çıkıyor. Yani global bir vizyonumuz yoktur. O vizyonumuz ne zaman olacak? Ne zaman biz –hani her zaman söylüyorum ya– on dört asırlık bu kültür malzememizi toptan bir kritiğe tâbi tutar da, ortaya değişmez sabiteler koyarsak, işte o zaman global İslam ortaya çıkar. Böyle olunca, bizim Türkiyemizde, şu zatın gittiği tarik tam İslam'dır, demenin imkan ve ihtimali yoktur. Said Nursî merhumu iki defa ziyaret ettim, elini öptüm. Bugün Said Nursî merhumun bu Türkiye'de gerçekleştirdiği bir hizmet vardır. Ama o hizmeti İslam'ın bizatihi kendisiymiş gibi idrak etmek, algılamak, doğru değildir. Ben bugün kendi aklımla Said Nursî'yi birçok yönüyle tenkit ederim; mesela, onun kullandığı

ebcet hesabının İslam'da bir yeri yoktur. Başkaları da beni tenkit eder. Tabiatıyla edecektir. Niye etmesin? Bu çerçevede, bizim gibi modern mekteplerde okumuşlara bakan adamlar, bizi böyle kravatlı ceketli falan görünce; bunlar İslamiyet'i deforme etmek için, bozmak için vazifelendirilmiş adamlar, bunlar yabancı diller biliyorlar, Garp'tan birtakım adamların piyonu bunlar, diyorlar. Böyle bir telakki var ki, bu son derece yanlış. Şimdi Batı'dan biz İslami sahada hiç istifade etmedik mi? Ettik ve hâlâ ediyoruz.

Dere: Hocam, gelecekle ilgili perspektifinizi, İslam ilimlerinin, Türkiye'nin ve İslam dünyasının geleceği olmak üzere üç açıdan öğrenmek istediğimizde bizlere neler söylersiniz?

Hatiboğlu: Şimdi; benim, sizlerin ve her müslümanın inancı odur ki, İslamiyet âhir zamana kadar yaşayacak olan bir dindir. Bu dinin mensupları da bu dünyada âhir zamana kadar mevcut olacaktır. Öyleyse, bu müslümanın bu diniyle nasıl yaşayabileceğini kendisinin halletmesi lazımdır. Tabii, her asrın Müslümanlığı, o asrın kültürü nispetinde farklı olacaktır. Şimdi biz bugün, Resulullah devrindeki bir İslam toplumunu mu yaşıyoruz? Hayır; çok farklıyız. Bugün Peygamber'in zamanında temelleri atılmış bir İslam devletini dünyada kurmak mümkün müdür? Bence hayır. Bugün kendi yaşadığımız Türkiye'de bile İslamiyet'i birinci asrın, dördüncü asrın İslamiyetinden farklı bir şekilde yaşıyoruz. Böyle olunca, biz bugünkü farklı İslamiyetimizle gerçekten Peygamberimizin arzuladığı müslüman olmakta devam ediyor muyuz, etmiyor muyuz? Biz farklı bir müslüman mıyız yahut bizim Müslümanlığımız bizi ne derecye kadar kurtuluşa eriştirecektir? Bugün bizzat Kur'an'ın ve hadis ahkamının tatbik edilemediği bir devlette yaşıyoruz biz ve buna müdahale etme hakkına sahip değiliz. Mesela, Kur'an-ı Kerim içkiyi yasakladıysa, içki içen bir idarecinin başta olmasını müslüman istemez. Temelinde bu böyledir. Ama bugün öyle midir? Senin bunu istememe hakkın yoktur. Peki, acaba bu benim vazifem midir?Burada ihtilaflar doğuyor. O zaman biz nasıl bir müslüman devlet kuracağız? Bugünkü çoğulcu anlayış içinde böyle bir devlet kurmak mümkün müdür? Bütün bunlar, sual olarak bugün İslam'ın karşısında duruyor. Bunlar bizim problemlerimiz. Fıkhın anlattığı bir müslüman ailesi ile bugünkü müslüman ailesi birbirinden çok farklı. Mesela Kur'an-ı Kerim'in *er-ricâlu kavvâmûne alâ'n-nisâ'* ayetini ele alalım. Bunu birinci asırda anlayan Müslümanlar artık yok. Bugünün müslüman ailesi, bu kanaati tamamıyla benimsiyor değil. Bugün öyle aileler var ki, bizzat kadınları, kızları, o aileyi idare ediyor; erkekleri yatıyor, oturuyor veya çalışmıyor... Bugün emrinde binlerce erkek işçi, mühendis çalıştıran idareci kadınlar var. Bunların hiçbiri Peygambemizin devrinde yoktu. Böyle bir toplumda nasıl bir Müslümanlık olacak? Bugünün İslam alimleri bu çözümleri bulmakla, buna cevap vermekle mükelleftirler.

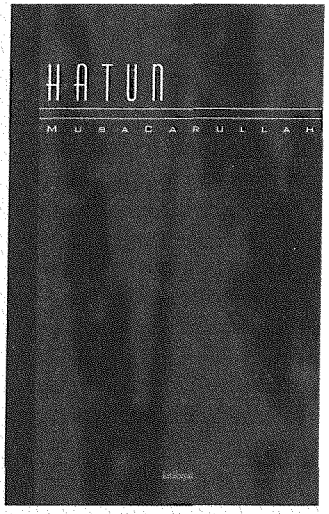
Dere: Buna bağlı olarak, İslam dünyasının geleceği hakkındaki öngörüleriniz, sezgileriniz nedir?

Hatiboğlu: Buna bağlı olarak, ben şu kanaatteyim: Madem Allah Teala, *huve'llezî ersele rasûlehû bi'l-hudâ ve dîni'l-hakki li-yuzhirahû 'alâ'd-dîni kullih* buyurmuş; ben bir müslüman olarak, âhir zamana kadar bu İslam'ın baki kalacağına ve herkesin eninde sonunda müslüman olacağına inanıyorum. Bu on asırda olur, yirmi asırda olur; bu Cenab-ı Hakk'ın bildiği bir şeydir. Bu inancımda hiçbir tereddüdüm yok. Böyle olunca, biz, Müslümanlar olarak bu neticeye ulaştıracak çabayı göstermekle mükellefiz. Bunu yapacağız; bunu yapmamız gerekir. Bunu yapabilmek için de, önce kendi İslamiyetimizi her dalıyla, bütün teferruatıyla tespit etmek zaruretindeyiz. İslam dünyasında ne söylenmiş şimdiye kadar; bunu bilmiyoruz. Kitaplarımız bunlarla dolu, ama biz bilmiyoruz. Bunları bir defa tespit edeceğiz; bu tespit ettiğimiz şeylerin arasında ayıklama yapacağız; hangisi isabetli, hangisi hatalı; hangisi düzeltilebilir, hangisi terk edilebilir? Bu ayıklamayı yaptıktan sonradır ki, yeni bir şey ortaya koyabiliriz. Ben inancımı tekrar belirtiyorum: İstikbal İslam'ındır.

ne zaman biz on dört asırlık bu kültür malzememizi toptan bir kritiğe tâbi tutar da, ortaya değişmez sabiteler koyarsak, işte o zaman global İslam ortaya çıkar

Hatun

Musa Carullah, Kitâbiyât,
3. Baskı, Ankara 2002, ISBN 975-6666-19-6

Hatun sefil olursa, ümmet rezil olur.
Hatun dûn olursa ümmet zebûn olur.
Musa Carullah

Mehmet GÖRMEZ

Kur'an kendi inananlarına kadın hakkında çizdiği çerçeve ile yetinmeyip, zaman içinde daha ileri adımlar atılmasını emretmiştir

Musa Carullah Bigiyef'in üçüncü baskısını sunduğumuz ve "Kur'an Işığında Kadın" diye çevirebileceğimiz *Kur'ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Nûrları Huzûrunda Hâtûn* adlı eseri, aslında oldukça önemli bir tarihî arka planı olan bir eserdir. Zira bu eser, yazarın 1916 yılında Kazan Türkleri Kongresi'ne sunduğu, kadın haklarına dair kapsamlı bir raporun kitaplaşmış hâlidir. Aynı rapor 1917 yılında da Moskova'da düzenlenen Birinci Umûmî Rusya Müslümanları Kongresi'ne sunulmuş ve büyük tartışmalara yol açmıştır. Bilhassa geleneksel düşünceyi savunan Türkistan heyetinden büyük tepkiler almıştır. Neticede meşhur siyaset adamı Ayaz İshâkî'nin başkanlığındaki 8. Oturumda 10 madde hâline getirilen bu rapor, oy çokluğuyla kabul edilir. Meşhur bilgin Âlimcan Barûdî'nin müftü seçildiği bu kongrede, İslam tarihinde bir ilk yaşanmıştır; Şeriat Mahkemesi'ne kadı olmak için üç kadın müracaat etmiş ve bunlardan Muhlise Bubi adlı bir hanımefendi 280 red oya karşı 308 oyla kadılığa seçilmiştir.

İşte Musa Carullah'ın *Hatun* adlı eseri, onun bu kongrede sunduğu raporların daha sonra kitaplaştırdığı ve sürgünde iken 1933 yılında Berlin'de bastırdığı hâlidir.

Hatun, İslam açısından kadın ile ilgili sorunları bir bütünlük içinde ele alan akademik bir çalışma değildir. Ancak, yazıldıktan yaklaşık bir asır sonra hâlâ tartışmakla ve konuşmakla tüketemediğimiz 'kadın'la ilgili her mesele hakkında bugün vardığımız seviyeden pek geri kalmayan çarpıcı görüşler ihtiva etmektedir. Kitabın özelliği, satıralarında, Kur'an'da kadına dair ayetleri hangi yöntemle ele almamız gerektiğine dair metodolojik ipuçları verilmiş olmasıdır. Musa Carullah bazı konularda Kur'an'ın tedricilik prensibinin nüzûl süreci ile sınırlı olmadığını söylemiştir. Ona göre Kur'an-ı Kerim, kadın konusunda getirdiği hükümlerin önünü açık bırakmıştır. Başka bir ifade ile, Kur'an Müslümanlara kadın hak-

kında çizdiği çerçeve ile yetinmeyip, zaman içinde daha ileri adımlar atmalarını emretmiştir. Ne var ki, Müslümanlar tarih içinde Kur'an-ı Kerim'in bizzat çizdiği çerçeveyi dahi yakalayamamış ve Kur'an öncesi düşünceler İslam toplumlarında hayatiyetini, hem de İslam görüntüsü altında devam ettirmiştir. Kadim din ve kültürlerin Müslümanlara tesiri, yerleşik kültür ve geleneklerin dine baskın çıkması, dinin ve dinî metinlerin yanlış anlaşılması ve yanlış yorumlanması yanında, Müslümanların ahlaki zaafları da bu tür düşüncelerin yaşamasına ve kökleşmesine zemin teşkil etmiştir.

Hatun'un ikinci önemli özelliği, hicap ve örtünme felsefesine dair ihtiva ettiği fikirlerdir. Musa Carullah'a göre, İslam'ın kadının örtünmesi ile ilgili hükümlerinde herhangi bir problem yoktur. Asıl problem, tarih içinde bu hükümlerin uygulanış biçimi ve bu hükümlere yüklenen hikmetlerdedir: İslam bilginleri hicap ile ilgili bütün emir ve yasakları 'fitne korkusu' gibi mevhum hikmetlerle izah ettikleri için, bu hükümler, kadını güneşin nurundan ilmin aydınlığına kadar pek çok şeyden mahrum bırakacak şekilde uygulanmıştır. Oysa Carullah'a göre, kadının hicabına yönelik bütün hükümlerin, sadece erkekleri fitne ve fesada düşmekten alıkoymak için vazedilmesi, Allah'ın adaleti ile bağdaşmaz. Onun kendi ifadesiyle, "İlmin ve imanın aydınlığında fitne olmaz. Varsa, fitne, erkeklerin gözlerinde, kalplerinde ve dillerinde bulunur. İlle de tedbir almak gerekiyorsa, erkeklerin gözlerine nikap, kalplerine âdap, dillerine ikap lazım gelir".

Medenilik, insan ilişkileri ile ilgili bir kavramdır. İslam'a göre, kadın-erkek ilişkisinde medeniliğin ölçüsü, her iki cinsin de günlük hayatın her ânında insanlıklarını cinsiyetlerinin önüne çıkarmalarıdır. Binaenaleyh, İslam'ın gerek erkeklere ve kadınlara yönelik hicap ve hicaba dair hükümleri, gerekse kadın-erkek ilişkisi ile ilgili bütün emir ve yasakları, insanların bu ölçüyü yakalamalarını temin etmek içindir. Bu sebeple ki, hiç kimse bütün semavi dinlerin kabul ettiği hicabı fitne korkusuna bağlayamaz. "Hicap, kadınların yüzlerine ve vücutlarına ait değil, hürmetlerine ve hukuklarına dairdir. Örtünme, hiçbir zaman 'avret perdesi' olarak emredilmemiş; şeref şiarı, ismet ridası yahut hürmet ihramı olmak sıfatıyla farz kılınmıştır. Hür kadınlara ve kibar ailelere mahsus bir ziynet olarak emredilmiştir. Evlerde kadınların bulunduğu bölmeye 'harem' denilmesi de tamamen hürmete mebnidir. Kâbetullah'a hangi maksatla 'Harem' deniliyorsa, hatunların hanesine 'harem' denilmesi de ondandır."

Hatun, ayrıca kadının yaratılışı, aile nizamı, nikah, talak, çok eşlilik, kadının şahitliği ve kadının mirastan payı gibi konularda çağdaş tartışmalara yepyeni pencereler açmaktadır. Mesela fıkıh kitaplarında nikahın "erkeği kadına sahip kılan akit" olarak tarif edilmesi, ona göre, Kur'an'la uzaktan yakından alâkası olmayan bir düşüncenin ürünüdür. Bu tarif, nikah müessesesinin kıymetini düşürdüğü gibi, erkeklerle kadınların birbirleri nazarında hürmetini de bitirmiştir. Oysa 4. Nisâ', 21. ayetin açık ifadesine göre, nikah "mîsâk-ı ğalîz" (ağır antlaşma) olarak adlandırılmıştır. Nikah sadece basit bir akit değil, aynı zamanda mukaddes bir ahittir. Akit olarak nikah, müşterek hak ve vazifelere esas olduğu gibi, ahit olarak da hatunların bütün hukukunu teminat altına almıştır, ayette misak erkeklere, misakı almak ise kadınlara isnat edilmiştir. Buna göre, nikah, hayatın her hâlinde, hem rahmetlerinde hem de zahmetlerinde ebedî refiklik akdi ve müebbed bir ortaklık anlaşmasıdır.

"ilmin ve imanın aydınlığında fitne olmaz. Varsa, fitne, erkeklerin gözlerinde, kalplerinde ve dillerinde bulunur. İlle de tedbir almak gerekiyorsa, erkeklerin gözlerine nikap, kalplerine âdap, dillerine ikap lazım gelir"

Musa Carullah'a göre, halk arasında nikah akdi ile ilgili olarak mübadele şeklindeki, "aldım", "verdim" ibarelerinin İslam ile alâkası yoktur. İslam fıkhında nikah akdi mübadele değil muahededir. Kur'an'ın tabiriyle, mîsâk-ı ğalîzdır. Müekked, müebbed ve mukaddes bir misaktır. Eğer nikahta ille de mübadele ibareleri caiz olacaksa, 30. Rûm, 21. ayet gereği "gönül alıp gönül vermek" mülahazasıyla caiz olur. Yoksa "mihir verip hatun almak", "başlık verip kız satın almak" gibi hatalı tabirler, fasit örfün kitaplara geçmiş yanlışlarıdır.

Medeniyetler, İnsanlar ve Tarih

Alparslan AÇIKGENÇ

geçmişte bir medeniyet ne kadar başarılı olursa olsun, onun canlılığını ve bugünkü cevvaliyetini gösteren, ancak onun bugünkü etkinlikleridir

Günümüzde cereyan eden olaylar, bizleri tarih önünde hesaplaşması zor olan meselelerle karşı karşıya getirmekte ve yalnızca bununla da yetinmeyerek, insan olarak kendimizi yeniden değerlendirmek zorunda bırakmaktadır. Kişisel veya toplumsal düzeyde bir nefis muhasebesi olarak algılayabileceğimiz bu değerlendirmeyi, sadece bizim değil bütün dünya insanlarının yapması, insanlığın geleceği açısından büyük bir önem taşımaktadır. Diğer insanların böyle bir nefis muhasebesine girip girmedikleri önemli olmakla beraber, bizim için daha önemli olan, böyle bir muhasebeyi yapabilme cesaretini bizim gösterip gösteremeyeceğimizdir. Bu tarz bir muhasebe yapabilme cesareti, hep beraber ruhlarımızın derinliklerinde yatan insanlık âlemine uzun bir yolculuk yapma ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bu yolculuk, insanı insan olarak değerlendirmekten başlayıp, insanlık âleminin tezahür alanı olan tarih sahnesine kadar devam etmek zorundadır. Bunu hep birlikte göze alabilir miyiz? Gündeme getirmeye çalıştığım meseleyi gözler önüne serebilmek için bu yolculuğa tek başıma çıkmayı daha uygun buldum. Ancak, isteyen beni takip edebilir ve hatta bizzat bana iştirak edebilir. Böylece, nefsimizin derinliklerinden başlayarak kendimize döndüğümüz alan olan kişiliğimize ve benliğimize, oradan da toplum düzeyinde tezahür ettiğimiz tarih alanı olan medeniyetimize kadar zahmetli bir yolculuğa beraberce katlanmış olacağız.

İnsan olarak bana fıtraten verilmiş, kendimi koruma ve maddi hayatımı devam ettirebilme özelliklerine sahibim. Ancak, bu özelliklerin dengeli uygulanabilmesi için bana akıl da verilmiş. Zira ben, hayvanların aksine, kendi varlığımı korurken aşırıya kaçabilecek bir özellikte yaratılmışım. Bu yüzden, aşırıya kaçmamam için düşünme

özelliği ile donatıldığımı müşahede etmekteyim. Kendi varlığımı bütün yönleri ile irdeleyince, sadece maddi hayatımı korumanın beni tatmin etmediğini hissetmekteyim. Buradan anlıyorum ki, maddi varlığıma ilaveten bana verilen 'hissî' veya daha yaygın deyimiyle 'manevi' bir yönümü keşfediyorum. Maddi yönüm beni tatmin etmediği için aşırıya kaçabileceğimden, manevi yönüm ile aklımı kullanarak bir denge noktası bulmam gerektiğini görüyorum. O hâlde, anlıyorumki, iki yönümün denge durumu, 'akıl' noktasındadır. Bütün duygu ve hissiyatımı maddi ve manevi olarak iki sınıfta toplamak mümkün mü bilemiyorum; ama nefsimi yoklama açısından bu sınıflamanın kolaylığı beni buna sevk ediyor.

Maddi yönümde dışa ve içe dönük tatmin olmak istemeyen birçok arzular, istekler ve duygular keşfediyorum. Bunlar saymakla bitmez; ancak, nasıl ki sayıları o kadar çok ise, kendileri de o kadar engin ve maddi âleme sığmayan ufuklar kadar geniştir. Mesela bunlardan birkaç tanesine göz atabiliriz; maddi zevkler, mülk edinmedeki doymak bilmeyen servet aşkı, makam ve mevki arzusuna dayalı kibir... Tarihte insan nefsinin bu arzuları o kadar şerlere yol açmıştır ki, bugün bile bu şerlerin izlerini görmekteyiz; çünkü bunların ne yazık ki hâlâ izleri giderilememiştir. Üzücü olarak gördüğüm ise, tarihe yansıyan bu yönümüze rağmen hâlâ insanların bu şer yönlerine tevecüh göstermesidir. Fıtraten bu yönleri kullanmamız bize öğretilmiştir ve bu açıdan insan, *ke'l-en'âm* (hayvanlar gibi) hitabına mazhar olmuştur. Ancak beni hayvanlardan ayıran özelliğimi, yani aklımı kullanırsam, bu hitabın dışına çıkabilirim; aksi hâlde *bel hum adall* (belki onlardan daha aşağı) hitabı gelmektedir ki, bununla hayvanlık mertebesinin dahi altına düşmekteyim.

Manevi yönümde de durum pek farklı değildir. Terbiye edilmeyi ve aklın idaresine girerek gemlenmeyi bekleyen birçok his ve duyguyla mücehhez olduğumun farkına varıyorum. Sevgi, nefret, kıskançlık, korku, hâset ve bunlar gibi yüzlerce hissiyat. Kendimi çok dinlememe rağmen, aklımın bunlara gem vurmakta yetersiz kaldığını esefle müşahede ettim. Bazen aklım galip geliyordu; ancak, bazen duygularım her şeyi ele geçiriyordu. "Ne yapmalı?" derken, içinde bulunduğum durumları tahlil etmeye çalıştım. Bunlardan bir durum sanki duyguya duygu ile, hissiyata hissiyat ile galebe çalınabileceğini söylüyordu. Fakat akıl, maddi ve manevi yönlerimde de denge noktası değil miydi? Mantıken bunu kabul etmeye meylediyorsam da, aklımın bir ışığa ihtiyacı olduğunu hissedebiliyorum. Belki bu hisle aklımı aydınlatabilir ve manevi yönümü de terbiye edebilirim diye düşündüm. Ancak, bu hissin uyanması gerekli idi ve kalbimin derinliklerinde o hissin vahiyle uyandığını anlar gibi oldum. Bu anlayışla derhâl hayatın gayesi olabilecek bir dengeyi bulmuş gibiydim. Bu denge, aklın vahiy nuruyla aydınlanınca maddi ve manevi cihetlerimi çok etkin bir şekilde terbiye altına aldığı durumdur. 'Takva' olarak da adlandırılabilecek bu denge durumunun dahi sonsuz denecek kadar değişik boyutları olduğunu hemen hissedebildim.

tarihte yok olmuş birçok medeniyet gibi, gördüm ki, medeniyetim kendi kimliğini kaybetmiş; tabii, bu bir yansıma olarak bana da işlemiş

Böylesi bir denge durumu ile toplum düzeyine çıkan kişiliğimin her ân her olay karşısında benliğimi yoklayarak hareket edeceğini hissedebiliyorum. Tabii, bu hisle bile hâlâ nefsimin maddi ve manevi arzularına mağlup olmam mümkün. Bir ân böyle bir mücadeleyi toplum hayatında tasavvur etmek geldi içimden. Bu demektir ki, insanın maddi ve manevi varlığı arasında sıkışan aklının hayata davranış olarak nasıl yansıdığını görmeliydim. Bu yansıma basit düzeyde fertlerin topluca oluşturduğu kültürü oluşturmaktadır. O hâlde, kültür, kişilerin duygu ve düşüncelerinin dışa vurmuş bir hâlidir. Yani bir bakıma kültürüm ne ise ben de oyum, diyebilirim. Şayet kültürüm benzeştiği diğer birçok kültürle birlikte daha geniş bir toplumsal bütünlük oluşturuyorsa, bu bütünlük bir medeniyettir. Nasıl ki, kültürüm ne ise ben oyum, diyorsam, medeniyetim ne ise kültürüm de odur, diyebilirim. O hâlde medeniyetim ne ise ben de oyum, sonucunu çıkarabilirim. Aslında,

medeniyetime baktığımda kendimi görüyordum, kendime baktığımda da medeniyetimi ve onun içindeki daha küçük toplumsal bütünlüğümü oluşturan kendi kültürümü.

Bu zincirleme devam eden nefis muhasebesinde çok ürkütücü bir sonuçla karşılaştım: "Medeniyetim ne ise ben o" olduğuma göre, "Medeniyetim nedir ki ben o olayım?" sorusu kafama takıldı. Birden medeniyet muhasebesine giriştim. Tarihte yok olmuş birçok medeniyet gibi, gördüm ki, medeniyetim kendi kimliğini kaybetmiş; tabii, bu bir yansıma olarak bana da işlemiş. Kimliğini kaybeden bir medeniyet ne demektir? Çok şey demektir. Önce maddi ve manevi varlığıma hükmeden aklım, bir zihinsel bütünlükten ibaret olmalı. Bu zihinsel bütünlük içinde hayata bakış açım, kendimi ve diğer insanları algılayışım, hakikat anlayışım, davranışlarıma yansıyan ahlak zihniyetim, hayata nasıl anlam kazandırdığım yanında, daha kavramsal yapılara sahip olan bilimsel ve teknolojik birçok etkinliklere temel teşkil eden zihnimdeki bilgisel yapı yer almaktadır. Eğer bu etkinliklere bakarak hükmedecek olursam, medeniyetimde bunların çok eksik olduğunu derhâl görebiliyorum. Geçmişte bir medeniyet ne kadar başarılı olursa olsun, onun canlılığını ve bugünkü cevvaliyetini gösteren, ancak onun bugünkü etkinlikleridir. Çöken bütün medeniyetler elbette ki eski tarihlerinde çok canlı ve her türlü insan etkinliğinde faal bir durumda idiler. Medeniyetimin bu çökmüş medeniyetlerle aynı özellikleri sergilediğini üzülerek müşahede ettim. Bunun delilleri çok; ama birkaç tanesi bile kalbimde hicran yaraları açmaya yetti: Dıştan gelen fikrî tenkitlere karşı, kendi içinden gelen bir süreçle ürettiği fikirlerle değil de, dıştan gelen fikirlere sığınarak kendini savunmak; düşünce bütünlüğünü sağlayan medeniyetin bütün ana dillerinin tahrif olması; en temel zihinsel yapılarındaki yüce kavramların adi fiillerle tanımlanması (mesela haklı bir dava için de olsa, intiharla masum kişilerin ölümüne yol açmaya 'şehitlik' denmesi); çöken medeniyetlerin insanlarında olduğu gibi, medeniyetimin insanlarının da birçok değişik yollarla imha edilmesi ve böylece diğer toplumlarca yutulması (Bosna, Afganistan, Burma, Kosova, Filistin, Çeçenistan, Filipinler ve Hindistan); medeniyetimdeki insanların zihinsel yapısı tahrif olduğundan, kendi benliği dışındaki arayışlar (mesela çok gelişmiş İslami bir zihniyetten, satanizm gibi az gelişmiş ilkel yaklaşımlara savruluş gibi).

Her ne kadar "Medeniyetim ne ise ben oyum" diyebiliyorsam da medeniyetim beni değil ben medeniyetimi şekillendirmeliyim

Bunları düşündükçe insanın içinin kararmaması mümkün değil; ancak, *lâ taknatû min rahmeti'llâh* (Allah'ın rahmetinden umut kesmeyin) emrinin zihinsel yapımız içerisinde önemli bir yer tuttuğunu anlayınca, bize düşen görev nedir, diye aklım derhâl sorgulamaya başladı. Dışa dönük olan yönümle, yani medeniyetimden hareketle bu tahribatı düzeltemeyeceğimi hemen anladım. Başta nefis muhasebem kendi iç dünyam ile başladığı gibi, tahribatın tamirinin de iç dünyamdan başlaması gerektiğini anladım. Bu durumda, medeniyetimle nefsim arasındaki ilişkide nefsimin daha etkin olması ve medeniyetimin dizginlerini ele geçirmesi gerektiğini hissettim. Burdan şu sonuç içime doğdu: Her ne kadar "Medeniyetim ne ise ben oyum" diyebiliyorsam da medeniyetim beni değil ben medeniyetimi şekillendirmeliyim. O zaman daha güçlü bir dille "Ben ne isem medeniyetim odur" diye haykırmak geldi içimden. Birinci durumda ben fail değil münfail durumundayım; çünkü beni medeniyetim şekillendirmektedir (bizden önceki düşünürlerimizin buna 'taklid' dediğini hatırladım); ikinci durumda ise, ben bizzat fail durumundayım ve medeniyetimi faal olarak şekillendirdiğim için, medeniyetim de kendini yenileyerek sürekli bir yükseliş çizgisi izleyecektir. Bu şekillendirmeye, zihnimin en temel yapılarını yeniden aslına uygun olarak inşa etmekle başlayabilirim. Bu yapıların bir kısmı ile, yukarıdaki hayali seyahatim esnasında karşılaşmıştık. O hâlde, şöyle sorarak bu seyahatimizi sonuçlandırabilir miyiz: Buna hazır mıyız?

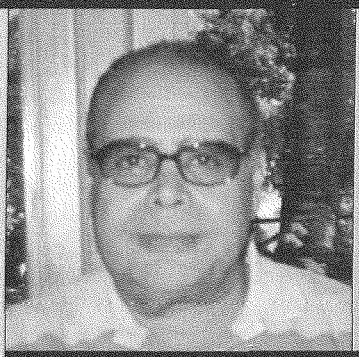
islâmiyât | kitabiyat
bülten
03
nisan - haziran 2002 | üç ayda bir yayımlanır | ücretsizdir

01 | **H. Yunus Apaydın**
islâmiyât toplantıları I
"tarihsellik sorunu"

03 | **Ebû Zeyd ile söyleşi**
gelenek ve çağdaşlık
arasında kur'an'ı anlamak

10 | **Hatice Görmez**
ayna, sürmelik,
hz. âişe ve hadis

12 | **Necdet Subaşı**
ağırlıkları atmak

gelenek, çağdaşlık ve kur'an
Nasr Hâmid Ebû Zeyd ile söyleşi

islâmiyât toplantıları I "tarihsellik sorunu"

H. Yunus **APAYDIN**

İslâmiyât Dergisi, "islâmiyât toplantıları" adıyla gelenekselleştirmeyi planladığı toplantıların ilkini, "Tarihsellik Sorunu" başlığıyla 23-25 Ağustos 2002 tarihlerinde Nevşehir Kozaklı'da gerçekleştirdi. Çoğunluğu değişik üniversitelere mensup akademisyenlerden oluşan katılımcılar, beş oturumda üç gün boyunca tarihsellik sorununu değişik yönleriyle tartıştılar. *islâmiyât*'ın, özelde ilahiyatçılar, genelde Müslümanlar açısından önemli ve acil bir konuyu seçmesi ve cesaretle tartışmaya açması tebrike şayan. Önemli; çünkü her din mensubu gibi Müslümanlar da kutsal kitaplarıyla kendileri arasında sıkı, canlı, geçerli, sağlıklı bir ilişki kurma, onu gündelik hayatlarında hissetme, onun direktiflerini dikkate alma ihtiyacındalar. Acil; çünkü, kitapla sağlıklı ve geçerli bir ilişki kurulmaması, kitabın hayatın dışına itilmesine ve çoğu kere kimlik yaralanmalarına yol açıyor. Toplantı tutanakları, katılımcılar tarafından ittifakla alınan karar gereği yayımlanacağı için, bu yazıda, yalnızca, toplantıda sunulan tebliğlerde tartışmaya açılan bazı konulara genel olarak işaret etmeye çalışacağım.

Kavramsal çerçeveye ilişkin oturumda, Ramazan Ertürk, *historicality* ve *historicity* kavramlarının Türkçede 'tarihsellik' kavramıyla, *historism* ve *historicism* kavramlarının ise 'tarihselcilik' kavramıyla karşılandığına ve bu durumun kavram kargaşasına yol açtığına işaret ettikten sonra, kavramların teorik ve tarihsel arka planları üzerinde durdu ve semantik analizlerini yaptı. Osman Bilen ise, zihin karışıklığına yol açan asıl nedenin, Kur'an bağlamında sürdürülen tarihsellik tartışmasının, Batı düşüncesindeki tarihsellik ve/veya tarihselcilik sorunsallarıyla ilintilendirilmesi olduğunu vurguladı.

Öznellik ve nesnellik konulu oturumda, anlamanın bir varoluş sorunu olduğunu ve bunun ahlaki

Kur'an'ın tanımı, kelam-ı ilahinin mahiyeti, değer sorunu, İslam şeriatının Arabiliği, anlam-hüküm ayırımı gibi konulara temas edildi.

bir özbilinçle gerçekleşeceğini dile getiren Burhanettin Tatar, anlamanın nesnelliği ve öznelliği sorununa ilişkin olarak, "hareketli metin" anlayışını öne sürerken, Sait Reçber ise, anlamanın ve anlamın mahiyeti üzerinde durarak, anlamın metafizik ve epistemolojik boyutları bulunduğunu, anlamın bir öz/cevher olduğunu; dolayısıyla, insan zihninden bağımsız olarak var olduğunu; nihayet, anlamın kendi doğruluk kriterini içinde barındırdığını ifade etti.

Kur'an ve tarihsellik oturumunda, Şevket Kotan, Kur'an'a tarihsel bir metin muamelesi yapmanın, onu beşerî bir metin mesabesine indirgemek anlamına geleceğini; esasında Kur'an'ın nesnel anlamlar içerdiğini, fakat Kur'an okumalarının öznel ve tarihsel olduğunu öne sürdü ve tarihselliğin yol açacağı kimi risklere işaret etti. Ömer Özsoy ise, Kur'an'ın tarihsel bir metin olduğunu, muhtevası itibarıyla beşerî olduğunu; indiği dönemde nasıl "aktüel bir sesleniş" idiyse, bugünün Müslümanı için de yazılı bir metin olmaktan çıkarılıp yeniden "aktüel bir sesleniş"e dönüştürülebilmesi için onun tarihselliğini baz almak gerektiğini; buna bağlı olarak da, modernizm ve sekülerizmin ancak bu perspektifle aşılabileceğini öne sürdü

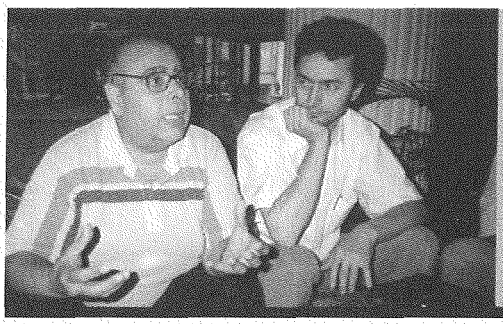
Fıkıh usûlü konulu oturumda, Tahsin Görgün, Batı patentli olduğunu söylediği tarihselliğin siyasi boyutunun (Franko-sakson kültüre karşı Alman kültürünün varoluş mücadelesi) ihmal edildiği üzerinde dururken, Mehmet Erdoğan, şer'î dellillerin Kur'an'a râci olduğundan bahsetti ve Kur'an'daki kimi örneklerden hareketle, Kur'an'ın Arabiliğini ve hükümlerde değişmenin imkan ve gerekliliğini gündeme getirdi.

Fazlur Rahman oturumunda, Mehmet Paçacı, Fazlur Rahman'ın modernist, protestan ve oryantalist bir paradigma içinde hareket ettiğini; tarihselciliğin nereye çıkacağı belli olmayan bir tünel kazmak gibi olduğunu ve tarihselci yaklaşımın otantiklik sorunu bulunduğunu öne sürdü. Adil Çiftçi ise, tarihselciliğin özgürleştirici bir süreç olduğuna vurgu yaparak, bugünkü Müslümanların öncekilerin belirlediği düzenekte yaşamaya, onların çizdiği rotayı takip etmeye mecbur olmadığını ifade etti.

Oturumlarda tartışılan konularla bağlantılı olarak, Kur'an'ın tanımı, kelam-ı ilahinin mahiyeti, değer sorunu, İslam şeriatının Arabiliği, tarihsellik-evrensellik ve tarihsellik-yerellik/görelilik karşıtlık ilişkileri, anlam-hüküm ayırımı gibi konulara temas edildi. Bu toplantıda, ilahiyatçılar, dinsel metinlerin ve kendilerine gelenek olarak intikal eden tarihsel tecrübelerin anlamı ve değeri konusunu açık yüreklilikle tartışmaya açtılar ve soğukkanlılıkla tartıştılar. Detaya inildiğinde bir çok farklı yaklaşımın tespit edileceği kesin olmakla birlikte, kaba bir tasnifle tarihselci yaklaşımı savunanlar ve buna karşı çıkanlar, eteklerindeki taşı dökme fırsatı buldular.

Tarihselcilerin bu yaklaşımın gerekçe ve amacı konusunda yeterince açık ve tatmin edici olmadıkları yönünde bir izlenim oluştuğu söylenebilir. Temel amacın Kur'an'ın ana mesajını güncelleştirmek olduğuna elbette inanmak gerekiyor; ama, bunun imkanı, keyfiyeti ve kim tarafından, hangi sıfatla ve merkeze ne konularak gerçekleştirileceği konusunda, sağlam ve tutarlı açıklamalara ihtiyaç bulunduğu da açıkça görülüyor. Kanımca, Kur'an'ın tarihsel olduğunu savunan söylem sahiplerinin, –kutsal metinler de dahil– geleneğe tatbik edecekleri tarihsel yöntemin mahiyetini, tatbik keyfiyetini ve bütün bunlardan önce, bu ihtiyacın nereden kaynaklandığını ve bu ihtiyacın neden geleneksel yöntemlerle değil de, tarihsel yaklaşımla karşılanacağını net bir şekilde ortaya koymaları gerekiyor. Tarihselciler açısından cevaplandırılması gereken sorular dizisine, otantiklik sorununun nasıl aşılacağı ve bütünselliğin nasıl sağlanacağı gibi sorular da eklenebilir. Tarihsellik karşıtları da, genel olarak tarihsel tecrübeyi/geleneği tarihüstü kılmalarının gerekçesini tatmin edici bir şekilde ortaya koymak ve Kur'an'la nasıl bir ilişki kuracakları ve onu çağdaş bireyin ve toplumun hayatına nasıl indirecekleri sorusuna cevap bulmak durumundalar.

islâmiyât-kitâbiyât bülten 03
islâmiyât üç aylık araştırma dergisi'nin ekidir
© Avrasya Yay. Rek. Mat. Eğt. ve Tur. Tic. Ltd. Şti.
Adına Sahibi
Süleyman BAYRAKTAR
Yayın Müdürü: Veli AKNAR
İşletme Müdürü: Sema YAVUZ
Yönetim Yeri:
Dr. Mediha Eldem Sok. 41/12 06420 Kızılay / ANKARA
tel: 0312. 433 24 65 tel.ve faks: 0312. 433 66 68
www.islamiyatdergisi.com
islamiyat@islamiyatdergisi.com

gelenek ve çağdaşlık arasında kur'an'ı anlamak

Nasr Hâmid Ebû Zeyd ile söyleşi

M. Hayri Kırbaşoğlu, Ömer Özsoy, Osman Taştan

Kırbaşoğlu: Yaşadığınız olaylar, size, fikirleriyle özel hayatı birbirinden ayrılamayacak bir bilim ve düşün adamı olma konumu bahşetti. Bu itibarla, özel hayatınıza ilişkin sayılabilecek bir soruyla başlamamızı mazur görün: Hollanda'da nasılsınız?

Ebû Zeyd: Hollanda'da, yani Avrupa'da bulunmanın olumlu yönleri de var, olumsuz yönleri de... Olumlu tarafı, İslam düşüncesinin Arap dünyası dışındaki durumunu görme imkanı bulmuş olmam. Leiden Üniversitesi'nde Endonezyalı, Türkiyeli, İranlı öğrencilerle yakından tanışınca, İslami söylemin Arap dünyasındakinden ibaret olmadığını gördüm. Yine Leiden'de katıldığım bilimsel bir toplantıda, İslam düşüncesinin yenilenmesinin Arap dünyasından beklenemeyeceğine dair izlenimler aldım. Muhtemelen, İslam dünyasının diğer bölgelerinde İslam düşüncesi çok daha gelişmiş bir düzeyde. Avrupa'da bulunmanın olumlu yönlerinden bir diğeri, İslam dünyasının Batı ile ilişkileri bağlamındaki sorunlara yoğunlaşmaya imkan vermesi. İslam'ın Avrupa ile tarihsel ilişkileri, bünyesinde bir çok problemi barındırıyor; bu problemlerin analiz edilmesi gerekir. Özellikle, 11 Eylül ve izleyen gelişmelerin ardından bu bir zorunluluk hâline gelmiştir; zira bu süreçte, İslam-Batı ilişkileri yeniden 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyıl başlarındaki durumuna dönmüş bulunuyor. O dönemde de İslam birtakım suçlamalara maruz bırakılmış ve Müslümanlar da İslam'ı savunmak durumunda kalmışlardı. Şimdi yine, 19. yüzyılın sonlarında Afğânî ve Abduh gibilerinin sergilediği savunmacı söyleme döndüğümüz görülüyor. Ancak, onların apolojetiği ile şimdiki arasında temel bir

Kur'an metnini sabit bir metin olarak dondurmaya yönelik herhangi bir çaba, bunu yalnızca o ân için başarabilir

fark var: Onların apolojisinde, eleştiri amacıyla da olsa, 'öteki'nin kabullenilişi söz konusuydu; bugün ise, maalesef, 'öteki' dışlanmaktadır. Ben Avrupa'da, insan hakları, kadının özgürlüğü, demokrasi ve küreselleşme gibi çağdaş sorunlar etrafındaki tartışmaların bir parçası hâline geldim. Oysa Mısır'dayken daha çok iç sorunlarla ilgilendiğim için bu konularla meşgul olmamıştım. Avrupa'da bulunmanın olumsuz taraflarına gelince; her şeyden önce, gurbet! Gurbette bulunmanın da bir bedeli var; insan bu bedeli mutlaka ödemek durumunda. İşte ben gurbette olmanın bedelini azaltmaya çalışıyorum. Bunu da, özellikle ve ısrarla kitaplarımı Arapça yazmayı sürdürerek yapmaya çalışıyorum. Madem Avrupa'dasın; artık kitaplarını İngilizce yazmaya başlasan, diye düşündüğüm olmuyor değil. Ancak, benim asıl hitap kitlem Araplardır; bu yüzden Arapça yazmakta ısrarlıyım ve bu ısrarımdan dolayı da şanslı olduğumu düşünüyorum; zira Arapça yazdığım için, kitaplarımın diğer İslam ülkelerinin dillerine çevirilmesi de daha kolay oluyor. Üstelik, eserlerim zaten İngilizce dışındaki –bunun nedenini bilmiyorum [gülümseyerek]– Batı dillerine de çevriliyor. Herşeye rağmen, şu ânda fikirlerimin İslam dünyasında daha geniş ölçekte tartışılmakta olduğu bir gerçek. Benim önemsediğim, ister kabul, ister eleştiri, isterse red amacıyla olsun –bu, eşyanın tabiatı gereği böyledir–, fikirlerimin İslam dünyasında yankı bulmasıdır. Bu sorunuza cevap mahiyetinde, son olarak, bir anımı anlatmak istiyorum: Bir gün Leiden'i gezdirmek üzere bir misafirimle üniversite kampüsü dışına çıktığımızda yolu kaybetmiştik. Kaybolduğumuzu fark eden arkadaşım, "Gel seni kampüse geri götüreyim" dedi. Eve döndüğümüzde, arkadaşım, bana, benim durumumu çok veciz ifade eden bir şey söyledi: "Nasr, sen Hollanda'da yaşamıyorsun; sen Hollanda'da sadece ikamet ediyorsun".

Yüzeysellik, İslam dünyasında olduğu gibi, Batı'da da var. Batı'yı eleştirdiğinde onlar suçluyorlar; İslam dünyasını eleştirdiğinde bizimkiler suçluyorlar. Ne yapacaksınız?!

Özsoy: *Nakdu'l-hitâbi'd-dînî* (*Dinsel Söylemin Eleştirisi*) de dahil olmak üzere, bütün kitaplarınızda sadece İslam dünyasındaki entegrist ve fanatik eğilimleri eleştirmekle yetinmiyor, küresel sisteme karşı da sert eleştiriler yöneltiyorsunuz. Ancak, şu ânda Batılı bir ülkede bulunmanız nedeniyle, İslam dünyasına dönük eleştirileriniz daha çok ön plana çıkartılıyor ve bu durum "İslam dünyasını küresel egemenlere şikayet etmek" şeklinde değerlendiriliyor. Bu eleştiriyi haklı buluyor musunuz?

Ebû Zeyd: Hakkımda yapılan bu tür yorumların, yaptıklarıma yüzeysel bakmaktan kaynaklandığını düşünüyorum. Batı'ya ve özellikle küreselleşmeye yönelik eleştirilerimin –bunları Arapça yazmadığım için olsa gerek– pek farkında olan yok. Oysa ben Batı ve küreselleşme eleştirileri içinde çok yoğun yer alıyorum. Örneğin, en son Hamburg'da yapılan bir toplantıda hem Batı düşmanlığıyla hem de İslam düşmanlığıyla itham edildim. Yüzeysellik, İslam dünyasında olduğu gibi, Batı'da da var. Batı'yı eleştirdiğinizde onlar suçluyorlar; İslam dünyasını eleştirdiğinizde bizimkiler suçluyorlar. Ne yapacaksınız?! Arapça literatürde Batı'yı eleştiren çok kitap var; bu yüzden, Batı eleştirisi konusunda Arap-Müslüman okura sunacağım bir katkı olmadığını düşünüyorum. Oysa, Avrupa'da katıldığım toplantılarda Batı'yı eleştirdiğimde, bir katkı sunmuş oluyorum. Keza 11 Eylül sonrasındaki gelişmelerin ardından, yaptıklarından dolayı ABD'yi en sert eleştirenler arasında yer aldım. Eleştirdim; çünkü ABD gibi küresel ölçekte bir güç odağı, intikam mantığı ile hareket ediyor. Geçen hafta, Roosevelt Enstitüsü'nün, Hollanda'da, iki yılda bir düzenlediği bir ödül töreninde bana verilen "İbadet Özgürlüğü Ödülü" münasebetiyle yaptığım konuşmada, Apartheid'a karşı mücadele veren ve ömrünün otuz yılını hapiste geçiren Mandela ile –Nelson Mandela da oradaydı ve kendisine "Dört Özgürlük Ödülü" verildi– ABD'yi karşılaştırdım. Mandela, cezaevinden çıkıp da Apartheid yönetimine son verip Güney Afrika Devlet Başkanı olunca, halka verdiği mesaj 'intikam' değil, 'bağışlama' olmuştu. Ben Mandela'nın bağışlamacı tutumuyla ABD'-

nin intikamcı tutumunu karşılaştırırken, Kraliçe ve bütün ülkelerin Hollanda büyükelçileri de orada hazır bulunuyordu. Bu eleştirilerimin Arapçaya çevrilmesini düşünmedim; çünkü bu eleştiriler Batı'ya yönelik. Unutmayalım ki, eleştiri, en büyük silahtır. 11 Eylül'den sonra İslam-Batı sorunsalı konusunda Mısır'da yayımlanan en son makalemde de bunları yazdım aslında... Bütün taraflara, aynaya bakmalarını önerdim. Biz Müslümanlar da bakalım aynaya; ne tamamen masumuz, ne de kurban... Bizim toplumlarımızda da şiddet devam etmektedir; bunu itiraf etmek durumundayız. Ancak, aynı şiddet, küreselleşme adına da uygulanmaktadır. Yani şiddet bölgesel bir olgu olmaktan çıkmış, küresel bir olgu hâline gelmiştir. Gel görelim, –adı geçen makalemde de belirttiğim gibi– Batı'yı eleştirdiğiniz için Batılılar sizi sevmiyorlar; İslam dünyasını eleştirdiğiniz için bizimkiler sevmiyorlar. Ne yapalım! Bu makalenin sonunda da dedim ki: "İşte asıl gurbet bu!" Yazdıklarıma bakıldığında, küreselleşmeyi yeni bir din olarak değerlendirdiğim görülür. İmkan bulursam, küreselleşmenin teolojisi üzerine yazmak istiyorum. Bu dinin 'Pazar' adında bir tanrısı var; bu tanrının sıfatları var –fakat yalnızca celal (güç) sıfatları–; karşı çıkılmaz, mutlak itaat gerektiren yasaları var; bu pazarın ya içinde kalırsın, ya dışında vd. Diğer dinlerin Tanrı'sının celal sıfatları vardır, ama cemal sıfatları da vardır; azabı da vardır, rahmeti de... Oysa, küreselleşme dininin tanrısının yalnız celal sıfatları var. Bunu bir teoloji olarak incelemek gerekir.

Kırbaşoğlu: Hemen bütün eserlerinizde Afğânî, Abduh, Tâhâ Huseyn, Emîn el-Hûlî, M. Ahmed Halefullâh vb. isimleri minnetle yâd ediyorsunuz. Bu isimler arasında ortak bulduğunuz ve kendinizi yakın hissettiğiniz temel öğe nedir? Bu öğe, ideolojik bir eğilim midir, bilimsel bir yöntem midir, yoksa daha farklı bir şey mi? Ve bu isimlere eklenebilecek Mısır dışından da isimler zikretmeniz gerekseydi kimleri sayardınız?

Ebû Zeyd: Bu isimler benim isnad zincirimi gösteriyor. Bunlar benim şeyhlerim ve aslında bu zincir Abdulkâhir el-Curcânî, Kâdî Abdulcabbâr, Câhız, Nazzâm vb. diye devam eder. Doğrudur, ben kendimi bu akıma mensup görüyorum. Ancak, bu, fikrî bir mensubiyettir; ideolojik değil. Fikrî mensubiyet, bir akımın bir parçası olup, aynı zamanda onu eleştirebilmektir. Fikrî mensubiyette, mensubu bulunduğunuz akımın, o akımı eleştirme güç ve yetkisine sahip bir parçasısınızdır. Nitekim, benim Abduh'a, Tâhâ Huseyn'e vb. yönelik eleştirilerim de olduğu malum. İdeolojik mensubiyette ise, bir partinin üyesisinizdir. Ben bu anlamda hiçbir partinin üyesi değil, bir akımın mensubuyum: Dinî ıslah akımı... Bu akım içerisinde olumlu bir diyalektik gelişme sağladığımı da düşünüyorum. Doğrusu, kişisel olarak ben de, beni tekrar etmeyen, eleştiren haleflere sahip olmak isterim. Bu çerçevede, mesela Suriye'de bazı gençlerle karşılaştım; çok mutlu oldum. Kitaplarımı okuyorlar ve beni eleştiriyorlar. Mesela bana dediler ki: "Siz hâlâ Kutsal Metnin otoritesini kabul ediyorsunuz!" Kanaatimce, bu eleştiri oldukça önemli; çünkü kutsal metinler dışında başka otoriteler olup olmayacağı, ciddi bir sorundur.

Yazdıklarıma bakılırsa, küreselleşmeyi yeni bir din olarak değerlendirdiğim görülür. İmkan bulursam, küreselleşmenin teolojisi üzerine yazmak istiyorum.

Taştan: Onlar size yönelttikleri bu eleştiriyle, Kutsal Metnin otoritesini kabul etmekle kendinizle çeliştiğinizi mi ima etmek istiyorlar, yoksa Kutsal Metnin otoritesini hâlâ geçerli kabul etmenizi yanlış bulduklarını mı ifade etmiş oluyorlar?

Ebû Zeyd: Bu eleştiri saldırı amacı taşımıyor; sadece kendilerince bir çelişkiye işaret ediyorlar. Zira onlar bizim entegrist ve fanatik akımlarla mücadele ettiğimizi; bu mücadele esnasında bazı ödünler vermek zorunda kaldığımızı düşünüyorlar ve Kutsal Metni otorite olarak kabul etmemizi de bu ödünler çerçevesinde görüyorlar. Bu tespitin bir ölçüde haklı olduğu söylenebilir; Arkoun buna 'gönül alma' diyor ve bunu, gelenekçi akımların daha geniş çaplı bir eleştirel yönteme geçmesini sağlamaya yarayacak bir ödün olarak görüyor. Ben, Endonezya, Türkiye ve Suriye'deki bazı

gençlerin eleştirilerinden çok şey öğrendim. Bunlar son derecede önemli eleştiriler olup; güncel sorunlardan ve ideolojiden bağımsız bir söylemin olamayacağını göstermektedir. Bizler, ideolojiyi teneffüs eden varlıklarız; şu veya bu araştırmacı arasındaki fark ise, ideoloji ile aramızdaki bu ilişkinin farkında olup olmamakta ve ideolojinin baskılarına karşı durabilip duramamaktadır. Kimse, ideolojinin tamamen dışında kaldığını iddia edemez. Aynı şekilde, göksel epistemoloji ile yersel epistemoloji arasında ayırım yapma iddiası da boş bir iddiadır; çünkü biz zaman zaman yeryüzünün dışına çıkıp düşünmeye çalışsak da, yeryüzünün mahkumları olarak yeryüzünde yaşamaktayız. Mesela İbn Arabî bir ütopya kurmaya çalıştı; fakat yeryüzü onu ayaklarından tutup aşağıya çekti. Son olarak, sözünü ettiğimiz akım bağlamında, tabii ki, Mısır dışından da isimler zikredebilirim; örneğin, Arkoun'dan metodolojik bakımdan çok şey öğrendim.

Hakikat kimsenin tekelinde değildir; ancak, bu, hakikatın olmadığı anlamına gelmez. Hakikat vardır: tarihsel hakikat vardır; kültürel hakikat vardır; göreceli hakikat vardır

Özsoy: Çalışmalarınızda ortaya koyduğunuz pek çok katkı arasında, dinsel metinlerin anlaşılmasında nesnelliğin imkanına olan vurgunun, sizin hermeneutik yaklaşımınız için tanımlayıcı olduğu söylenebilir mi?

Ebû Zeyd: Bu tespit doğru; ancak, 'nesnellik' kavramını kültürel anlamda kullanmak kaydıyla. Zira ben mutlak bir nesnelliği kastetmiyorum. Mesela yorum yöntemi açısından, anlam (*ma'nâ*) ve amaçtan (*maǧzâ*) bahsederken, anlamın tarihsel, amacın çağdaş olduğunu ve bu ikisi arasında bir tür diyalektik ilişki olduğunu; hatta bazı durumlarda anlamın da sabit olmadığını düşünüyorum; çünkü tarihsel anlamı da ortaya çıkaran çağdaş yorumcudur. Dolayısıyla, 'tarihsel anlam' dediğimiz şey, belli ölçülerde hem sabit hem dinamiktir; belli bir tarihe ait olması itibarıyla sabit, günümüzde açığa çıkması bakımından dinamiktir. Bu nedenle, anlamada durağan ve yerleşik bir nesnellik söz konusu değildir; tarihin belli bir ânındaki bir nesnelliktir söz konusu olan. "Kur'an'da mutlak olan nedir, tarihsel ve görece olan nedir?" diye sorulduğunda yapacağımız tespit genel geçer bir tespit olamaz. Mesela köleliğin kaldırılmasından önce, kölelikten bahseden ayetleri evrensel olarak nitelemek mümkündü; fakat bugün bu mümkün değildir. Çünkü tarih içinde bir hareket yaşanmıştır; realite düzeyindeki bu hareket, nassın yorumlarına da yansımaktadır. Bu bakış açısına göre, Kur'an metnini sabit bir metin olarak dondurmaya yönelik herhangi bir çaba, bunu yalnızca o ân için başarabilir. Aynı şekilde, muhkem-müteşabih sorununa ilişkin olarak, Mutezile nazarında müteşabih olanın, Hanbeliler nezdinde muhkem olabildiğini görüyoruz. Buradaki görüş farklılığı yalnızca nassın anlamına ilişkin değil, aynı zamanda nassın yapısına ilişkin bir görüş ayrılığıdır. Dolayısıyla, anlama sürecinde 'nesnellik' hakikat anlamına gelmez. Kendi yöntemimizin mutlak hakikatı ortaya koyduğunu iddia edersek, fanatizme yol açan bir cürüm de biz işlemiş oluruz. Hakikat kimsenin tekelinde değildir; ancak, bu, hakikatın olmadığı anlamına gelmez. Hakikat vardır: Tarihsel hakikat vardır; kültürel hakikat vardır; göreceli hakikat vardır.

Özsoy: Türkiye'deki ilgili kamuoyunun ve okurlarınızın düşünce dünyanızın temel karakteristiklerini daha net görmelerine imkan vermek bakımından sormak istiyorum: Kur'an'ın bugünün Müslümanlarına ve insanlığa sunabileceği katkı sizce nedir? Varoluşsal ve epistemolojik boyutlarını göz önünde bulundurarak, Kur'an'ın aktüel değeri sorunu hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Ebû Zeyd: Kur'an'ın insanlığa katkısı sadece tarihsel bir olgu değildir; yaşadığımız çağda da Kur'an bize son derece önemli katkılarda bulunabilir. İster bir kurtuluş tarihi olarak dinsel açıdan değerlendirelim, isterse beşerî bir süreç olarak seküler açıdan değerlendirelim, insanlık tarihi, ezilenlerle ezenler arasındaki mücadelenin tarihidir. Kur'an'daki bütün kıssalarda bu mücadeleyi görmek mümkündür. Evet, şer odağı olarak Şeytan faktörü hep olagelmiştir; fakat bu mücadele yalnızca hayır ve şer arasında bir mücadele değil, aynı za-

manda sınıflar arası bir mücadeledir: Ezilenlerle ezenler, zayıflarla güçlüler, fakirlerle zenginler arasında bir mücadele... Bu tespit bizi adalet kavramına götürür. Kur'an bu mücadelelere atıfta bulunmakla, adalet fikrini tesis etmeye çalışmaktadır. Adalet fikri Kur'an'ın tamamında, farklı düzeylerde yayılmış bulunmaktadır: Mesela, fakirlere ve düşkünlere ihsanda bulunmak veya yetimlere iyi davranmak gibi toplumsal-insani düzeylerde olduğu gibi, kozmolojik düzeyde de evren adalet (*mîzân*) üzerinde durmaktadır. Bu açıdan Kur'an, insanlık toplumuna, hem adalet fikriyle insani bir katkı sunmaktadır; hem de varlık olarak insanın evrende yalnız olmadığını; onun, tabiatın ve tabiat ötesinin bir parçası olduğunu fısıldamaktadır. Kur'an'ın bakış açısına göre, insan ile tabiat arasındaki ilişki, bir tüketim ilişkisi değildir. Bu bakış açısı, çevre sorunları bağlamında bir katkı olarak görülmelidir; bu tür bir insan-tabiat ilişkisi, insanı geniş anlamda Varlık'la –imanı söz konusu etmeksizin– bağlantı içine sokar: Evet, varlık onun için yaratılmıştır; fakat insan evrenin efendisi değildir; tabii kaynakları sömürücesine tüketmeye hakkı yoktur. Tabiatın tüketilmesi, tabiatın katledilmesi anlamına gelir; bu ise, Kur'an'ın adalet anlayışıyla bağdaşmaz. Mesela ben Necm suresini kendime özgü okuyuş biçimiyle tetkik ettiğimde, evrende vuku bulacak herhangi bir bozulmanın insana da sirayet edeceği tespitiyle karşılaşıyorum. Bütün bunların yanında, Kur'an, adaletin gerçekleştirilmesi amacıyla, ahlaki, toplumsal ve iktisadi değerler de sunmaktadır; bu değerler sadece Müslümanlara yönelik değil, bütün insanlığa yöneliktir. Kur'an'ın epistemolojik katkısına gelince; bu doğrudan doğruya vahiy sorunuyla ilgilidir: Gökle yer alasındaki ilişki kopmuş mudur? İslam düşünce tarihinde, gerek İmamiye Şiasında, gerek Sufilerde gerekse sapkın kabul edilen akımlarda, göğün susmadığına ve Kur'an'ın 'son söz' olmadığına dair çok köklü düşünsel girişimler vardır. Bilginin sadece Kur'an nassıyla sınırlı olmadığına dair Kur'an'da da ipuçları vardır; epistemolojik bakımdan da, bilgiye dair açık bir ufuk mevcuttur. İbn Arabî'nin "varlıkta yazılı Kur'an" dediği evreni, "mushafta yazılı Kur'an"dan çok daha geniş bir biçimde okumak mümkündür; yani mushafta yazılı olan Kur'an, sınırlıdır; Allah'ın kelamının tamamı değildir. Nitekim Allah: "Yeryüzünde bulunan ağaçlar kalem, deniz mürekkep olsa ve ardından yedi deniz daha ona eklense, yine Allah'ın sözleri tükenmez." (31. Lokmân, 27) demektedir. Oysa Kur'an'ın tamamını kısa bir sürede yazabilirsiniz. Demek ki, denizlerin ve nehirlerin yazmakta yetersiz kaldığı 'Allah'ın kelimeleri', Kur'an değildir. O hâlde, Allah'ın kelimeleri varlıkta da mevcuttur ve insanoğlunun onu keşfetmesi mümkündür. Bu durumda, bilgi, Allah'ın sözlerinin keşfedilmesinden ibarettir. Buna bağlı olarak, bilimsel araştırma da, Allah'ın kelimelerinin araştırılması anlamına gelmektedir. Böylece, nasstaki sınırlı bilgi alanından, çok daha geniş bir bilgi alanına ulaşmak mümkündür.

Kur'an, adaletin gerçekleştirilmesi amacıyla, ahlaki, toplumsal ve iktisadi değerler de sunmaktadır; bu değerler sadece Müslümanlara yönelik değil, bütün insanlığa yöneliktir.

Taştan: "Evrende yazılı Kur'an"dan söz ettiniz ve bütün evrenin Allah'ın kelamı olduğunu söylediniz. Bu öteki Kur'an'da, örneğin otomobil icat edildikten sonra merkebe geri dönmüyoruz; fakat "mushaftaki Kur'an" söz konusu olduğunda aynı tutumu sürdürmüyoruz. Neden acaba?

Ebû Zeyd: Evrenden ibaret olan Kur'an'da geriye dönüş olmadığı tespiti, bilimsel bilgi açısından doğru olmakla birlikte, felsefi, antropolojik ve sosyolojik bilgi açısından doğru değildir. Mesela tarih felsefesi daima Aristo'dan başlar. Felsefe söz konusu olduğunda siz Aristo'yu ve Eflatun'u devre dışı bırakamazsınız. Yani meseleye bilgi kuramı açısından bakıldığında, geriye dönüş mümkün ve gereklidir. Ancak, beşerî bir olgu olarak değerlendirecek olursak, eski, yeninin içinde mevcuttur zaten. Kur'an'a gelince, hangi düzey söz konusu olursa olsun, ortada sabit bir mantuk vardır; ancak, bu mantuk farklı mefhum düzeylerine izin verir. Mesela, ne kadar tutucu ve katı olursa olsun, hiç kimse,

Kur'an'daki karz ayetindeki (73. Muzzemmil, 20) "Allah'a borç vermek" sözünün mecaz ifade ettiğini reddedemez. Bu tür ayetlerde literal anlama dönmek hiçbir zaman mümkün değildir. Kölelik, alışveriş, ticaret, terazi, mizan gibi formları literal olarak anlamak mümkün değildir. Kimse bir maceraya atılarak, bunların 7. yüzyıldaki özgün anlamlarına dönmeye yeltenmesin. Kur'an'da öyle anlam alanları vardır ki, perde açıldıktan sonra ortaya çıkan yeni anlam eski anlamın yerine geçer; fakat mantuk olduğu gibi durmaktadır. Mesela hiç kimse, hatta Şeyh Şa'râvî bile, Hanbelilerin dediği gibi, "Allah'ın eli var; fakat biz mahiyetini bilemeyiz" diyemez artık. Mutezile'nin literal anlamın te'vili konusundaki bazı yorumları artık aksiyom hâline gelmiştir; geri dönülmez.

Modern dönemde otoritenin ne olduğu tanımlanmak durumundadır. "Otorite Şeriat'tır." demekle iş bitmez. Başım gözüm üstüne; fakat hangi Şeriat?

Taştan: Bu noktada, Kur'an'ın Şeriat boyutu, yani ahkâm ayetleri bağlamında konuyu biraz daha netleştirebilir misiniz?

Ebû Zeyd: Ben İran, Türkiye, Cezayir, Mısır vd. nerede olursa olsun, insanların, kendi dinî esaslarına uygun olduğunu düşündükleri şeklide yaşamaya hakları olduğuna inanıyorum. Bu, hiçbir düşünürün, araştırmacının, hermeneutikçinin ve eleştirmenin "Hayır!" diyemeyeceği bir haktır. Ancak, insanların bu Şeriat'ı son tahlilde kanun metinleri hâline getirmeleri gerekir. Zira mahkemelerde yargıçlar, savcılar ve avukatların, referans alacakları pozitif yasa metinlerine ihtiyaçları var. Şu ânda Maliki, Hanefi vb. mezheplere göre ayrı hüküm veren mahkemeler yok. Modern dönemde otoritenin ne olduğu tanımlanmak durumundadır. "Otorite Şeriat'tır." demekle iş bitmez. Başım gözüm üstüne; fakat hangi Şeriat?

Özsoy: Tam da bu noktada, sizin hakkınızda sizin yorumunuza başvurma imkanını değerlendirmek istiyoruz: Nasr Ebû Zeyd, gelenek ve çağdaşlık arasında nasıl bir yerde duruyor; yine hem varoluşsal hem epistemolojik anlamda?

Ebû Zeyd: Bu, bana yöneltilen en zor soru. Zira çağdaşlık, insanın kaçınabileceği bir durum değil; bilakis, farkında olsak da olmasak da, onun içinde yaşıyoruz. Mesela, –çağdaşlık karşıtlığını temsil eden bir isim olması itibarıyla– rahmetli Şeyh Şa'râvî bile, ister itiraf etsin, ister inkar etsin, çağdaşlığı fiilen yaşamaktaydı: Televizyon programları yapıyordu; ekranlara çıkıyordu; ziyaretçilerini Batı tarzı bir konutta karşılıyordu vb. Çağdaşlık, teneffüs ettiğimiz havadır; onu kabul ederiz, etmeyiz, bu başka bir şey... Gelenek-çağdaşlık sorununu, araştırmacı açısından ele aldığımızda ise şunları söyleyebiliriz: Bir araştırmacının üzerinde çalıştığı konu geçmişe ait olabilir; fakat onun okuması bugüne aittir. Bu ilişkide gelenek nerede, çağdaşlık nerede, tam olarak belirlemek mümkün değil. Bana gelince, felsefe, dilbilim ve hermeneutikle ilgili bir kitap okuduğumda, bu okuduklarımı, örneğin Cuveynî'den okumuş olduklarımla arasındaki paralellikleri görmeden anlamam mümkün değildir. 1978'de Batı'ya ilk çıktığımda Mutezile'de ve İbn Arabî'de te'vil konusu üzerine çalışıyordum. Bir Amerikan üniversitesine gideceğim için, te'vîl kelimesinin İngilizce'deki karşılığını öğrenmek istedim; Edebiyat Fakültesi'ndeki arkadaşlardan kimi *intra-interpretation* dedi, kimi *supra-interpretation* dedi. Sonra Hasan Hanefî'ye sorduğumda, te'vilin karşılığının 'hermeneutik' olduğunu öğrendim. Kütüphaneye gidip hermeneutiğin ne olduğunu incelediğimde, *Hermes, hermen, hermetics* gibi kelimelerle karşılaşınca, çok geniş bir gelenekle karşı karşıya olduğumu düşünmüştüm. Fakat bu okumalarım esnasında kafamda hep İslami anlamda, özellikle de İbn Arabî'deki te'vil kavramı vardı. Amerika'ya gittiğimde, üniversitede hermeneutikle ilgili bir ders ilanı gördüm; hemen başvurdum; bana, kayıt için hocanın onayı gerektiğini söylediler. Hocayla görüşmek üzere gittim; fakat kapısı kapalıydı, telefon numaramı da yazarak bir not bırakıp ayrıldım. Nazik bir insanmış; beni aradı ve randevu verdi. Görüşmeye gittiğimde, bu derse başvuran tek kişi olduğumu söyledi. Sanırım, henüz hermeneutik kelimesinin ne anla-

ma geldiği bilinmiyordu; ille de *interpretation* kelimesinin kullanılması gerekiyordu. Hoca bana bu konuyla neden ilgilendiğimi sordu. Ben de, Mutezile'de ve İbn Arabî'de te'vil konusunu çalıştığımı; ayrıca, Gadamer'i ve Fransız yazarları okuduğumu söyledim. Bunun üzerine Hoca: "O zaman, senin bu dersi almaya ihtiyacın yok; şayet bu derse talip çıkan olursa, seni yanıma asistan olarak çağırabilirim. Zira sen bizim tanımadığımız bir hermeneutik geleneği de biliyorsun; üstelik, bu gelenek, Dilthey'dan da önce." dedi. Demek istediğim şu ki, geleneğe dair birikimim olmaksızın çağdaş eserleri okumam anlamlı bir hâl alamazdı. Benim semantik, semiyotik vb. kuramlardan etkilenip etkilenmediğimi soracak olursanız, elbette ki etkilendim; hem de çok etkilendim. Fakat yine de, bizim geleneğimizin, örneğin semiyotik boyutu üzerine yazarken, elden geldiğince yabancı kavramları kullanmamaya gayret ettim. Sonuç olarak, bu etkilenme sorusuna kesin bir cevap verebilmem mümkün değil. Çağdaşlık, içinde yaşadığım durum; gelenek ise, kendimi ait ve mensup hissettiğim bir şey...

Kırbaşoğlu: Siz İslami araştırmalar alanında önemli katkılarda bulunmuş bir araştırmacısınız. Bir bakıma, artık olgunluk döneminizi yaşadığınız dahi söylenebilir. Önümüzdeki yıllar için ne gibi projeleriniz var; neler yapmayı düşünüyorsunuz?

Ebû Zeyd: Elbette bir çok projem var. Mesela, temel dinsel metnimiz olan Kur'an metni hakkında *Mefhûmu'n-nass*'ı yazdığımdan beri, Kur'an'ı açıklayan ikincil nass olarak Sünnet hakkında da benzer bir kitap yazmayı düşünüyorum. Bu, Sünnet'i hem tarihsel, hem hermeneutik açıdan irdeleyen bir kitap olacaktır. Yalnız, en büyük arzum ve en önemli projem, bir Kur'an tefsiri yazmak. Doğrusu, bu projeme sahip çıkacak ve yalnızca bu eser üzerinde çalışmama imkan sağlayacak bir kurum arayışı içindeyim. Fakat bu imkansız gibi görünüyor; ne Arap-İslam dünyasında, ne de Batı'da şu ân için bir ümidim var. Bu tefsir, mushaf tertibini esas alacak; fakat nüzûl sırasını da göz önünde bulunduracaktır; dolayısıyla, Kur'an'ın ayet ayet tefsiri tarzında bir çalışma olmayacak. Kur'an'ın ele aldığı sorunları temel alan ve onları yeniden kendi tarihsel bağlamlarına oturtan bir bakış açısıyla hazırlanacak bir tefsir. Tabii, böyle bir çalışma için, nereden baksanız otuz yıllık bir süre gerekir. Görüldüğü gibi, mevcut şartlarda da bu mümkün değil.

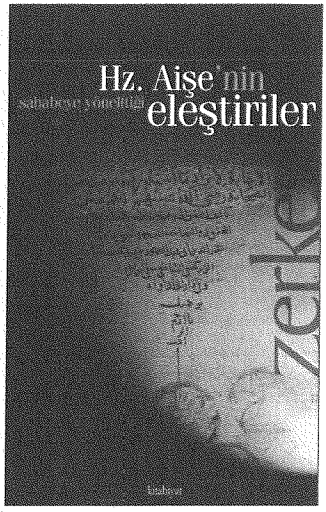
Taştan: Neden bir tefsir yazma ihtiyacı duyuyorsunuz? Bu noktaya nasıl geldiniz?

Ebû Zeyd: Çağdaş dönemde Kur'an üzerine özgün çalışmaları olan isimler olarak Abduh'dan başlayarak, Emîn el-Hûlî ve Seyyid Kutub gibi isimleri zikredebiliriz. Bunlar arasında yalnızca Hûlî, bir tefsir kuramı geliştirmeye çalışmıştı; bugün Arkoun, Hanefî ve ben de bir tefsir kuramından söz ediyoruz; ancak, bu kuramın pratiğe nasıl aktarılacağını da görmek istiyor insan. Mesela, tarihsel boyut, mushaf tertibi ile nüzûl tertibi arasındaki gerilim, diğer dinlerin bağlılarıyla ilişkiler, metinlerarasılık gibi kavramlardan söz ediyor ve örnekler veriyoruz. Peki, bu yöntemsel araçların uygulaması nasıl olacak? Buraya kadar anlattıklarım, genel olarak Kur'an'ın hem epistemolojik hem de ontolojik boyutlarıyla ilgili konular. Kur'an'ın, gerek çağdaş Müslümanlara, gerek bütün insanlığa neler sunabileceğini ortaya koyacak olan da, budur. Benim şahsi kanaatim, artık yavaş yavaş kuramdan uygulamaya geçme zamanının geldiği istikametinde. Bir kuramın gerçekçi olup olmadığı, başarısı ve başarısızlığı, uygulamada belli olur. Gerçi ben Kur'an'ı semantik açıdan ele alan veya belli başlı sureleri çözümleyen bazı araştırmalar yaptım ve bunları yazdım da... Ancak, Kur'an'ı hermeneutik açıdan –fıkhi açıdan değil– ele alan bir tefsir hazırlamak, benim yegâne rüyam. ■

Çağdaşlık, içinde yaşadığım durum; gelenek ise, kendimi ait ve mensup hissettiğim bir şey...

* Bu söyleşi, 27.06.2002 tarihinde, İstanbul'da gerçekleştirilmiştir ve söyleşi esnasında yayın kurulu üyelerimizden İlhami Güler ve İstanbul temsilcimiz Şaban Karataş da hazır bulunmuştur.

ayna, sürmelik, hz. âişe ve hadis

Hz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler

Zerkeşî, çev. ve düzenleyen: Bünyamin Erul
kitâbiyât, Ankara 2002,

II. Baskı, ISBN 975-6666-12-9

Hatice GÖRMEZ

böyle bir eserin yazımı yedi asır, yayımlanması da yedi asır gecikmiştir. Tercümesi ise altmış yıl geciken bu eseri okumakta gecikmemek gerektiğini düşünüyorum

Hâkim'in *Mustedrek* adlı eserinde rivayet ettiğine göre, bir gün Hz. Âişe, en çok hadis rivayet etmekle bilinen Ebû Hureyre'yi yanına çağırarak şöyle bir serzenişte bulunur: "Ebû Hureyre! Hz. Peygamber'den rivayet ettiğini işittiğimiz bu hadisler de nedir? Allah Rasulünden hiç işitmediğim hadisler naklediyorsun. Oysa sen de sadece bizim işittiklerimizi işittin, bizim gördüklerimizi gördün." Bunun üzerine Ebû Hureyre müminlerin bilge annesine hiç de hak etmediği bir sözle karşılık verir ve şöyle der: "Beni, kına, ayna ve sürmelik, Allah'ın Rasulünden alıkoymadı. Ancak, görüyorum ki, bunlar seni bunları öğrenmekten alıkoymuş."

İki büyük sahabi arasında geçen bu polemiği etraflıca değerlendirmek bu satırların yazarının boyunu aşar. Ancak, *kitâbiyât* yayınları arasında çıkan ve kısa sürede ikinci baskısı gerçekleştirilen *Hz. Âişe'nin Sahabaye Yönelttiği Eleştiriler* adlı kitap, müminlerin annesinin, Ebû Hureyre'nin iddiasının aksine, Allah Rasulü ile birlikte geçirdiği zamanı, kına, ayna ve sürmelikle geçirmediğini, en azından bunların onu Hz. Peygamber'in sahih öğretilerini ve İslam dini adına beyan ettiği evrensel prensiplerini öğrenmekten alıkoymadığını bütün çıplaklığıyla ortaya koymaktadır. Bu kitaptan öğrendiğimize göre, ensar ve muhacirlerin büyüklerinden her alim, her fakih, her kâri ve her ravi ona öğrencilik yapmış, hatta Hâkim'in *Mustedrek*'inde nakledilen bir diğer rivayete göre, Şeriat'ın dörtte birini nakletme şerefi yine ona ait olmuştur.

Gerçekten Hz. Âişe sadece Hz. Peygamber'den hadis nakletmekle kalmamış, Ebû Hureyre olmak başta üzere Hz. Ömer, Abdullâh b. Abbâs, Abdullâh b. Ömer, Câbir b. Abdillâh ve Ebû Sa'îd el-Hudrî gibi pek çok sahabinin rivayetlerini tashih ederek hadiste eleştiri geleneğini başlatmıştır. İslam'ın temel ilkelerine, Kur'an'ın evrensel öğretilerine ve Hz. Peygamber'in bilinen sünnetlerine aykırı olarak

rivayet edilen hadislere karşı en cesur tenkitleri yapmış; aklı kulağa, dirayeti rivayete tercih etmiştir.

Ne var ki, Hz. Âişe'nin bu eleştirilerinden bir metot oluşturulması gerekirken, onun bu eleştirileri tarih boyunca, hadis külliyatının satır aralarında gizli kalmış ve Ebû Hureyre'nin cevabında yatan tavır esas alınmıştır. Nitekim Hz. Âişe'nin şiddetle itiraz ettiği bazı hadislerin üzerinden, bin dört yüz küsür yıl geçtiği hâlde, eleştirilmeden kaynaklarda yer almaya ve ümmetin başını ağrıtmaya devam etmesi de bunu göstermektedir.

Hz. Âişe'nin sahabenin rivayetlerine, uygulamalarına ve fetvalarına yönelttiği eleştirileri rivayet kaynaklarının satır aralarından çıkarmak, müstakil bir eserde toplamak yaklaşık yedi asır sonra Bedruddîn ez-Zerkeşî'ye (ö. 794/1392) nasip olmuştur. Asıl adı *el-İcâbe li-îrâdi mâ'stedrekethu Âişe 'alâ's-sahâbe* olan eser, Şam Zâhiriye kütüphanesinde tesadüfen bulunmuş ve 1939 yılında Sa'îd el-Efgânî tarafından neşredilmiştir.

Eserin dilimize tercüme edilmesi ise değerli araştırmacı Bünyamin Erul sayesinde gerçekleşmiştir. Kitabı eline alan herkesin takdir edeceği gibi, Sayın Erul, bu kitabı sadece tercüme etmekle kalmamış; bir taraftan, İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nden temin ettiği yeni bir nüsha ile mukayeseler yaparak, İslam dünyasında yaklaşık altmış yıldır kullanılan baskının hatalarını izale etmiş; diğer taraftan, yaptığı katkılarla eseri âdeta yeniden inşa etmiştir. Eser, böylece müellifle naşir ve mütercimin ortak bir çalışması hâline gelmiştir.

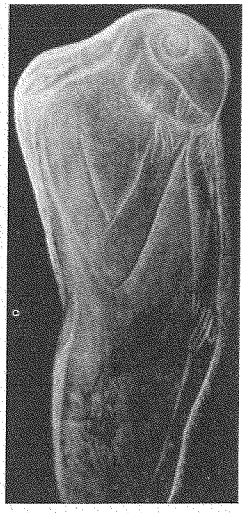
Sayın Erul'un, eseri, yeni, metodik bir tertibe tâbi tutması, eserde yer alan hadislerin tahricini yapması, iktibasları kaynaklarla mukayese etmesi, yerinde gerekli izahlara yer vermesi, her hadise başlıklar koyması, eserde geçen kaynaklar ve bilginler hakkında bilgi vermesi, isnadları dipnotlara çekmesi, yaptığı katkılardan sadece bir kaçıdır. Esere yazdığı giriş, kitabın değerine değer katmıştır. Bilhassa Hz. Âişe'nin rivayetleri uygulamaları ve fetvaları değerlendirirken başvurduğu yöntemin incelenmesi, sahabenin, Hz. Âişe'nin yaptığı eleştirilere itirazlarını kitabın sonunda ek olarak vermesi son derece isabetli olmuştur.

Mütercimin, eseri, orijinal tertibini bozarak, kendince metodik bir tertibe tâbi tutmuş olması ilmî ve akademik bakımdan sakıncalı görünse de, bu eseri yalnızca Türkçe çevirisinden okuma iktidarına sahip okuyucu kitlesi için gayet faydalı olmuştur. Ancak, söz konusu metodik tertibin son yıllarda yaygınlaşan metin tenkidi kriterlerine göre yapılması, eseri klasik olmaktan çıkarmış, modern zamanlara ait bir çalışma hâline getirmiştir. Kaldı ki, Kur'an'a arz, tarihî vakaya arz, aklına ve kanaatine arz, mantık ve dile arz gibi başlıkların daha anlaşılır bir Türkçe ile ifade edilmesinde fayda vardır.

Sayın Erul, kitabın birinci baskısının 26. sayfasında: "Özellikle Hz. Âişe'nin doğum, evlilik ve vefat tarihleri gibi ihtilaflara ise yer verilmeyecektir." dediği hâlde, aynı sayfanın devamında onun altı-yedi yaşında Hz. Peygamber ile nişanlandığını, hicretin ilk yılında, dokuz yaşında iken Medine'de evlendiğini belirtmiş; ancak, onun 20-25 yaşında iken evlendiğini iddia eden görüşe yer vermemiştir. İkinci baskıda ise, bu ifadeyi biraz yumuşatarak şöyle demiştir: "Hz. Âişe, tartışmalı olmakla birlikte, oldukça erken yaşlarda Hz. Peygamber ile Mekke'de nişanlanmış ve üç yıl sonra hicretin ilk yılında, Medine'de evlenmiş olmalıdır." Oysa Sayın Erul'un tercüme ettiği kitap diğer görüşü pek yabana atamayacağımızı göstermektedir. Kitapta yer verilen bilgilerin bize tasvir ettiği Hz. Âişe, dokuz-on yaşında bir çocuk olmaktan oldukça uzaktır. Aynı eleştirel düşünce s. 63'te naşirin yaptığı bir alıntıda da, öyle zannediyoruz ki, gözden kaçmıştır. Zira iki yaşındaki bir çocuğun yazma bir eseri on oturumda müellife okuması pek makul görünmemektedir.

Son olarak; Hz. Âişe'nin, Ebû Hureyre'nin söylediği gibi, ayna ve sürmelikle uğraşmadığını; bilakis, İslam'ın aynasına yansıtılmak istenen yalan yanlış rivayetlere, ilmin ve Hz. Peygamberi çok yakından tanımanın verdiği cesaretle nasıl karşı çıktığını görmek isteyen hiç kimse bu eseri okumazlık etmemelidir. Ayrıca, tercüme edilecek bir esere mütercimin ne büyük katkılar sağlayacağını görmek isteyenler de bu esere göz atmak durumundadır.

Böyle bir eserin yazımı yedi asır, yayımlanması da yedi asır gecikmiştir. Tercümesi ise altmış yıl geciken bu eseri okumakta gecikmemek gerektiğini düşünüyorum.

ağırlıkları atmak

Necdet SUBAŞI

İlahiyat Fakültelerinin geleceğine ilişkin kaygılar, sağlıklı bir tartışma zemininde ele alınmıyor. Bir başka açıdan ilahiyatların mevcut koşullardaki potansiyeli yadsınırken, başka bir açıdan da ilahiyatlılar kendilerini ortaya koymaya, durumlarını sıkı bir analize tâbi tutmaya bir türlü yanaşmıyorlar. Oysa içinde yaşanılan koşullar, ilahiyat fakültelerini ve ilahiyat bilimini esaslı bir analize tâbi tutmayı zorunlu hâle getirmiştir.

Türk ilahiyatçıları ne yapıyor? Nasıl çalışıyorlar? Nelere ilgi duyuyorlar? Çalışmalarına yön veren özel bir metodolojileri var mıdır? Bilgileri, referans kaynakları, literatüre vukûfiyetleri, gündelik tartışmalardaki hareket kabiliyetleri ne düzeydedir? Dünya bilgisini içselleştirme çabaları, kendi organik bütünlüklerini ne düzeyde etkilemektedir? Varsa bir zayıflamanın gerekçeleri neler olabilir? Türk toplumunun geleneksel inanç yapılarıyla nasıl bir bağa sahiptirler? Yenilikçi, açıkça fark edilen vurgularıyla ortaya çıkan yeni söylem arayışlarına tepkileri nasıl işlemektedir? Bilim ahlakı ve gerçeğe teslimiyet söz konusu olduğunda, mevcut akademik verilerin yansıttığı görüntüleri nasıldır? Tipik bir ilahiyatçının kendini üreten maliyetiyle, toplumsal kıymeti arasındaki oran arasında nasıl bir ilişki kurulabilir? İlahiyatçıların birbirleriyle olan ilişkilerinin sınırları nerelerde tıkanmaktadır? Bugün, ilahiyat biliminin verileriyle gündelik dindarlık tipolojilerinin yaşama alanları arasında nasıl bir ilişki kurulabilir? İlahiyatçılarımız sahiden ilahiyatçı mıdırlar?

İçe kapanıklık ve dış dünyayla ilişkilerini neredeyse akademik referans düzeyine hapseden bir geleneğin varlığı, ilahiyat alanında ciddi bir akademik sorgulamanın bugüne kadar gerçekleştir-

yaşanılan koşullar ilahiyat fakültelerini ve ilahiyat bilimini esaslı bir analize tâbi tutmayı zorunlu hâle getirmiştir

ilmemiş olmasını açıklamaya yetmektedir. O hâlde, hem meslek olarak ilahiyatçılığın hem de kurumsal düzeyde bunu besleyen ilahiyat fakültelerinin mevcut yapısının açık bir eleştiriye ve karşılaştırmalı bir değerlendirmeye ihtiyacı var.

Bu bağlamda, içinde yaşanılan koşullar bahane edilerek, dinsel bir perspektifi sonuna kadar geçerli kılacak bir analizin gerekliliği sürekli olarak ihmal edilmektedir. Kapalı mahfillerde dile getirilen içtenlikli eleştiriler, her zaman kendisinden daha düşük kalitedeki verilerle kıyaslanmanın rahatlatıcılığı içinde ilahiyat formasyonunun verimliliğini her geçen gün daha da zayıflatmaktadır. Öte yandan, günübirlik ilgilere kendini kilitlemiş bir akademik veri ağı içinde ilahiyatçılık da sonuçta verimliliğini tüketen bir görünüme sahiptir.

"İlahiyatçılar dökülüyor." şeklinde kolayca dile getirilebilen yargıları insafsızca bulmak gerekir; ancak, bu iddialara imkan veren gerekçelere de kulak vermek gerekir. Kendini, teolojinin, gündelik siyasetin üstünde bağımsız duruşundan her zaman uzakta tutan Türk ilahiyatçılığı, aslında daha çok bir İslambilim olarak değerlendirilebilir. İslami söylemleri akademik düzeyde inşa etmeyle veya temellendirmeyle sınırlandıran bu üretim, son tahlilde gerçeğin ve hakikatin merkezinde kendini bulmakta; kendini onaylama makamı olarak kabul ettirmektedir. Hatta gerçeğe bihakkın sahip olduğuna ilişkin temel bir vurgu, yeni ve kapsamlı söylemlere karşı esaslı bir tedirginliğin kapılarını açmaktadır. Kuşkuya mahal vermeyen inatçı bir gerçeklik iddiasından beslenen bu söylemin akademiklik beklentisi, bir çalışma alanı olarak kendini var etse de, İslambilimsel bir etkinlik, bir karşılaşma ve hesaplaşma talebi olmaksızın kendini aslâ canlı tutamaz. Ne yazık ki, Türk ilahiyatçılığının baskın profili, söz konusu sorunları ihmal ederek kendine bir yer bulmak zorunda kalmıştır.

"Dinin, şimdiki dünyanın gerçekliği karşısında yutkunmayan bir dili nasıl üretilebilir?" sorusuyla pek fazla içli dışlı olmayan bu birikimin, son tahlilde devletle toplum arasında stratejisini sık sık değiştirmeye zorlanan bir kanaat önderi konumunda kalması söz konusudur. Aslında bir bilimsel periyodun takipçisi olarak ilahiyatçıların, toplumsalın derin dünyasındaki güvenilirlik boyutlarını da ele almak gerekir. Nihayet 'âlim'in geleneksel statüsü değişmiş, ilahiyatçıların, bu bağlamda 'bilim adamı'yla 'aydın' arasında bir role intibakları kolaylıkla sağlanmıştır. Bağımsız teolojik bir arayıştan ziyade, İslam'ın belli bir yorumunun tarihsel açıdan doğrulanmasına kendini adamış olan ilahiyatçının portresi, bilim adamlığı ya da aydın oluşu açısından paradoksal bir sunuma sahiptir. Bir yanda bilim felsefesinin kendine özgü retoriği içinde şekillenen vurgusu, bir yanda da aydının peşinen hiç bir bağımlılığa prim vermeyen yalnız duruşu. Artık ilahiyatçının kendini tanımlarken bile hangi menzilde karar kılacağı bir belirsizlikten öteye gitmemektedir.

Bağımsız teolojik bir arayıştan ziyade, İslam'ın belli bir yorumunun tarihsel açıdan doğrulanmasına kendini adamış olan ilahiyatçının portresi, bilim adamlığı ya da aydın oluşu açısından paradoksal bir sunuma sahiptir

Bu sorunlarla ciddi bir yüzleşme çabasının yokluğu, gerçekte beklenmedik bir zayıflığın da habercisi olmaktadır. Sonuçta, modern olanın verimlerine teslimiyet gündeme gelmekte; gelenekselin dönüştürülerek şimdiki zamanın entelektüel sermayesine teslim edilmesi de, artık birer ağırlık olarak görülen, uyum zorlukları taşıyan dogmatik verilerin, yeri geldikçe atılmasını zorunlu kılmaktadır. Böylece, 'ağırlıklardan kurtulma'yı dinsel bir zorunluluk ve sorumluluk olarak kodlayan zihniyet, her türden siyasi, entelektüel ve akademik icbar karşısında tükenmişliğin sendromuyla yüz yüze gelmektedir. Ağırlıklar atıldıkça dünyanın akışına katılmak mümkün olabilmekte; bir başka dünyanın inşasına ise ihtiyaç kalmamaktadır.

İslamiyât | kitâbiyât
bülten 04
temmuz - eylül 2002 | üç ayda bir yayımlanır | ücretsizdir

01 | **Hadi Adanalı**
dinî düşüncede nihilizm çıkmazı

04 | **Hüseyin Atay ile söyleşi**
kitaba hakim olmak mı, mahkum olmak mı?

11 | **Hidayet Şefkatli Tuksal**
güncel dinî meseleler -erkekler arası- birinci ihtisas toplantısı

kitaba hakim olmak mı, mahkum olmak mı?

Hüseyin Atay ile söyleşi

dinî düşüncede nihilizm çıkmazı

Hadi **ADANALI**

Genelde, kavramların din ve nihilizm kadar uyumsuz bir çift oluşturması pek nadirdir. Din, özü itibarıyla en kadim anlamlandırma çabalarından biridir. Nihilizm ise, böyle bir anlamlandırma çabasının mümkün olmadığını savunur. Dinler, hayatı kutsar, nihilizm ise intiharı; dinler ümidi besler, nihilizm ise karamsarlıktan beslenir. Nihilizm beraberinde maddi ve manevi tahribi getirir, dinler ise yeryüzünü imar projeleridir. Belki de aralarındaki tek benzerlik nihilizm ve dinlerin çeşit çeşit olmasıdır.

Ahlaki nihilizm, ahlaki değerlerimizin bir temeli olmadığını iddia eder. İyi ve kötü, adalet ve zulüm, vehme dayalı nitelemelerin ötesine geçemez. Ahlaki hükümlerin doğruluğundan veya yanlışlığından söz edilemez. Değerlerin aşkın bir kaynağı olmadığı gibi, akıl da onların kabul edilebilir bir projesini sunamamaktadır. Ahlaki nihilizmin doğal bir neticesi, siyasi nihilizmdir. Bu görüş mevcut tüm siyasi kurumların ve idare şekillerinin ortadan kaldırılması gerektiğini savunur ve onların yerini alacak yeni bir siyasi sistemi de öngörmez. Bu açıdan siyasi nihilizm ile anarşizm aynı safta yer alır.

Varoluşsal nihilizm, genelde evrenin ve özelde insan hayatının bir anlamı olmadığını ileri sürer. Varlık, "metafiziksel bir kargaşa"dan ibarettir ve her bir anlamlandırma çabası, ister bilimsel olsun ister bireysel, başarısızlığa mahkumdur. "Varlık neden vardır." sorusu cevaplanamaz. Varlığın bir varoluş gayesinin olduğunu söylemek bir hezeyandır. İnsan hayatı "doğumla ölüm arasında anlamsız bir 'tire'"den ibarettir. Varlık ve yokluk arasında tercih, ikinciden yana olmalıdır.

Din, özü itibarıyla en kadim anlamlandırma çabalarından biridir. Nihilizm ise, böyle bir anlamlandırma çabasının mümkün olmadığını savunur.

Epistemolojik nihilizme göre, gerçekliği anlamaya yönelik tüm zihinsel faaliyetler temelden yoksundur. Bilgilerimizin doğruluğunu veya yanlışlığını belirleyebileceğimiz ölçütler yoktur. Her bir cümle ve hüküm, diğer her bir cümle ve hüküm ile eşit derecede kabul veya reddedilebilir. Tüm bilgilerimiz çağlara, coğrafyalara ve kültürlere göre değişir ve aralarında bir ayırım yapabilmek mümkün değildir.

Semantik nihilizm ise, kelimelerin ve cümlelerin anlamlarının belirlenemeyeceğini iddia eder. Anlamların doğruluğunun kaynağı zihin olamaz; doğruluklarını tecrübeye de indirgeyebilmemiz mümkün değildir; ayrıca, zihnimizin veya tecrübelerimizin dışında kelimelerin, anlamlarını ödünç alabileceği bir kavramlar galerisi (ideler âlemi) de mevcut değildir. Evet ateş yakar ama ateş kelimesinin anlamı üzerinde uzlaşabileceğimiz bir zemin yoktur. Bu noktada ölçüt ne sözlükler, ne toplumda konuşulan dil ve ne de ateşin kendisidir. Ateş bazıları için bir tapınma nesnesi, bazıları için şeytanın cevheridir.

Din ve nihilizm, son zamanlarda moda felsefi tabirle mümkün dünyalardan sadece ikisini değil, tamamen farklı, hatta birbirlerine zıt iki dünyayı oluşturur.

Yukarıda sunulan nihilizm çeşitleriyle dinî öğretileri uzlaştırabilmek pek mümkün gözükmemektedir. Gerçekten de din ve nihilizm, son zamanlarda moda felsefi tabirle mümkün dünyalardan sadece ikisini değil, tamamen farklı, hatta birbirlerine zıt iki dünyayı oluşturur. Birinin doğruluğu diğerinin yanlışlığını gerektirir; birinin varlığı diğerinin yokluğunu zorunlu kılar. Fakat kavramsal açıdan bir araya gelmesi imkansız görünen bu iki zıt, tarihte ve günümüzde bizlere 'garip' birlikteliklerin örneklerini sunmaktadır.

Yunan mitolojisinde pek de erdemli bir karakter olmayan Sisyphus hem insanları hem de tanrıları kandırmakta mahirdir. Keskin zekası, başkalarının hilelerini çözmedeki başarısı, yeri geldiğinde yerine göre hareket etmeyi bilmesi, onu gerek insanlar gerekse tanrılar katında güvenilir bir kimse yapmamıştır. Bir de buna, çevirdiği dolaplar, gerçekleştirdiği ihanetler ve işlediği cinayetler eklenince kendisi hakkında ebedî bir hüküm verilir ve örnek bir cezaya çarptırılır: Muazzam irilikteki bir kayayı tepenin doruğuna çıkarıp diğer yana aşırmak. Fakat Sisyphus her doruğa ulaştığında takati kesilir ve kaya ile birlikte tepenin eteklerine geri düşer. Bu mitte, Albert Camus, insanın anlam arayışının sembolünü bulur. Camus'ya göre, durup dinlenmek bilmeyen bir anlam arayışı ve anlamlandırma çabası Sisyphus örneğinde olduğu gibi insanın absürd konumunu yansıtır.

Batı düşüncesinde, yine garip bir şekilde Hıristiyanlık, nihilizmin kaynağı olarak görülmüştür. Bazılarına göre İsa'nın mesajı, 'akıl dışı' olması ve saçma olana iman edilmesini istemesi sebebiyle nihilist eğilimler taşır. Diğer yandan kriz kavramı Hıristiyan inancında ve Batı düşüncesinde önemli bir yere sahiptir: Tanrı'nın İsa'ya hululü insanlık tarihinde bir 'kriz' ânını oluşturur ve genellikle Batıyı bekleyen bir 'kriz'den söz edilir. Nihilizmin, aklı devreden çıkaran bir kriz sürecine götürdüğü hatırlanırsa, ikisi arasında bir bağ kurmak pek de zor olmaz. Ve nihayet Hıristiyanlığın önde gelen tenkitçilerinden Alman nihilist düşünür Nietzsche'ye göre, Hıristiyanlık dünyayı içkin bir anlamdan soyutlaması ve tüm değerleri aşkın bir kaynağa izafe etmesi sebebiyle 'nihilizmin tohumları'nı içinde barındırır.

islâmiyât-kitâbiyât bülten 04
islâmiyât üç aylık araştırma dergisi'nin ekidir
© Avrasya Yay. Rek. Mat. Eğt. ve Tur. Tic. Ltd. Şti.
Adına Sahibi
Süleyman BAYRAKTAR
Yayın Müdürü: Veli AKNAR
İşletme Müdürü: Sema YAVUZ
Yönetim Yeri:
Dr. Mediha Eldem Sok. 41/12 06420 Kızılay / ANKARA
tel: 0312. 433 24 65 tel.ve faks: 0312. 433 66 68
www.islamiyatdergisi.com
islamiyat@islamiyatdergisi.com - islamiyat@hotmail.com

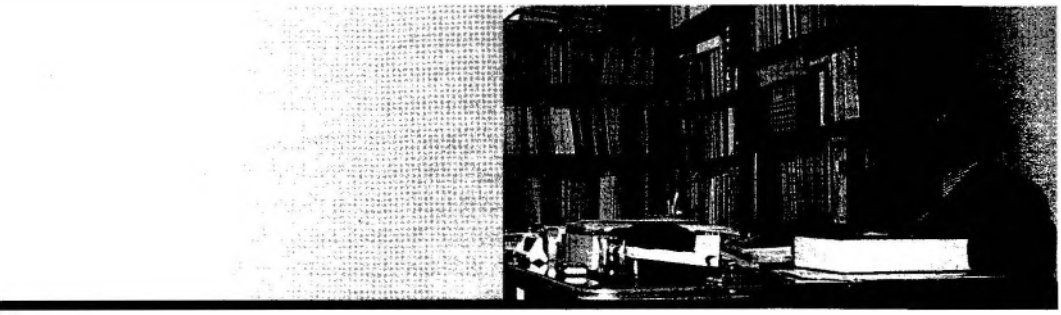
Din ile nihilizmin bu garip birlikteliğinin çeşitli örneklerini kültürümüzde de görmek mümkündür. İslam, Hıristiyan inancından farklı olarak Allah'a imanı aklın kavrayamayacağı bir sır olarak nitelemez. Kur'an-ı Kerim, Allah'a imanı, insanın akıl melekeleriyle onu akletmesi, dikkatle incelemesi, ibret alması vs. ile birlikte sık sık ele alır. Ayrıca eleştiriye tabi tutulmamış, körü körüne inancı, tutuculuk (asabiyet) olarak görür ve kınar. Bununla birlikte Yaratanın nasıllığı ve O'nun yaratılanlarla ne tür bir ilişki içinde olduğu hakkındaki tartışmalar zengin bir kelam literatürünün oluşmasına yol açmıştır. İlk dönemlerden itibaren Allah'ı anlama çabalarında ortaya çıkan iki yaklaşımdan söz edilebilir: Teşbih ve tenzih. Genel olarak teşbih (antropomorfizm) Allah'ın insani özelliklere sahip bir varlık olduğunu ileri süren veya O'nun insani özelliklere kıyasla anlaşılabileceğini savunan bir ekoldür. Kuran'ın Allah'tan aşkın (*mute'âl*) bir varlık olarak bahsetmesi, kaba teşbihe dayanan görüşlerin, İslam tarihi içinde başarı şanslarını oldukça sınırlamıştır. Diğer yandan tenzih, Allah'ın yaratılanlardan hiçbir şeye benzememesi ilkesi üzerine kurulur. Genel olarak tenzih, Allah'ı tüm benzetmelerden ve tüm eksik sıfatlardan **ârî tutmaktır.** Uç noktaya çekildiğinde tenzih, *ta'til*'e, yani Allah hakkında hiçbir sıfatın olumlanamayacağı ve O'nun hakkında hiçbir hükmün verilemeyeceği düşüncesine götürür ki epistemolojik ve semantik nihilizmin İslam düşüncesine sızdığı nokta da burasıdır.

Tenzihi aşırı noktaya vardıran düşünürler arasında, O'nun hislere dayalı olarak algılanamayacağını ve insan zihni tarafından kavranamayacağını, hatta O'ndan herhangi bir varlık (şey) olarak bahsedilemeyeceğini ileri sürenler olmuştur. Allah hakkında söylenebilecek tek şey O'nun var olduğudur; O'nun nasıllığı ile ilgili tüm hükümler ancak değilleme veya olumsuzlama ile kabul edilebilir. Bu görüşe göre Allah'ın hayat sıfatına sahip olması, O'nun ölü olmamasıdır. Yine O'nun Alîmolması, cahil olmaması; O'nun Âdil olması, zalim olmaması anlamınadır. Ve bu formül diğer tüm sıfatlara kolaylıkla uygulanabilir.

Kur'an-ı Kerim'e baktığımızda Allah için kullanılan isimlerin O'nu daha çok olumlayan sıfatlar olduğunu görürüz. O Rahmhan'dır, Rahîm'dir, Alîm'dir, Kerîm'dir... Sıfatları daima olumsuz olarak yorumlamak, en azından bazı sıfatlar açısından mümkün değildir. Allah'ın cemal sıfatını "O çirkin olmayandır." şeklindeki yorumlamanın estetikten ne kadar yoksun olduğunu söylemeye gerek var mıdır?! Dikkat edilmesi gereken diğer bir husus Allah'ı yüceltme adına kavramların içinin nasıl boşaltıldığıdır. Yine bu anlayışına göre, Allah hakkında kullanılan hiçbir kavram bilinen içeriğine, hatta herhangi bir içeriğe sahip değildir. Aslında tenzihin veya daha doğru bir ifadeyle *ta'til*'in amacının bu olmadığı söylense de onun neticesinin semantik nihilizmden başka bir yere götürmediği açıktır. Sünni düşüncede reddedilen bu semantik nihilizm, Eş'arilikte farklı bir kisve altında, 'nasıllığı olmaksızın (*bilâ keyf*)' kavramıyla hayatiyetini sürdürmüştür. İnsan aklının Allah'ı hiçbir şekilde anlayamayacağını vurgulayan düşünceler de epistemolojik nihilizmin izlerini taşır.

Dine postmodernist bir kapı aralamaya çalışan kimseler, tarihte sürekli olarak başarısızlığa uğramış ve gelecekte de başarısızlığa uğramaya mahkum bir düşüncenin talihsiz Sisyphus'larıdır.

Günümüzde ise modernizmin baskısı karşısında dine postmodernist bir kapı aralamaya çalışan kimseler, tarihte sürekli olarak başarısızlığa uğramış ve gelecekte de başarısızlığa uğramaya mahkum bir düşüncenin talihsiz Sisyphus'larıdır.■

kitaba hakim olmak mı mahkum olmak mı?

Hüseyin Atay ile söyleşi

Mehmet Görmez

el-A'zâmî, Mutezileden bahsettiği zaman, 'el-fırka el-muhâlife' tabirini kullanırdı. Biz, İstanbul'da hep 'fırka dâlle' tabirini kullanırdık.

Mehmet Görmez: Hocam, bu söyleşide, sizin, özellikle ilim yolunda sarf ettiğiniz çabaları ve çektiğiniz sıkıntıları öğrenmek istiyoruz. Kısmen de olsa ilim hayatınızı okuyucularımız için ortaya koymaya çalışacağız. Öncelikle, yarım asrı geçen ilim yolculuğunuz nerede ve nasıl başladı?

Hüseyin Atay: 1941 yılında, ilkokul beşinci sınıfa geçtiğimde İstanbul'a geldim. Babam, Beyazıt camii imamıydı. Babamın önceden tanıdığı bir hafız vardı ve o da benim okulumda öğretmendi. Fakat o üçüncü sınıf öğretmeni olduğu için benim derslerime girmiyordu. Hep beraber cuma namazına gittiğimiz için o, beni tanırdı. Bir gün babama, "Biz Hüseyin'le beraber Arapça'ya başlayalım." demiş. Babam olur dedikten sonra İbrahim Paşa camii imamı, Hacı Hasib Efendiden Arapça okumaya başladık. Hafız olduğumuz için *Emsile*'yi kolayca ezberledik. Ondan sonra *Binâ'* ve *'İzzî'*yi okuduk. Rizeli başka bir hoca vardı. O da hem İstanbul müftülüğünde müsevvid hem de Beyazıt müderrislerindendi. Medreselerin ıslahından sonra Arapça kavaid kitabı yazmışlardı, bize onu okuttu. İlkokulu bitirdikten sonra hafta sonu ve yaz tatillerinde okumaya devam ettim. Yedinci sınıfa geldiğim zaman, Gümülcineli Mustafa adında bir âlimle tanışıp ondan ders almaya başladım. Hocamız çok bilgiliydi; felsefe ve kelama çok meraklıydı. Derste bir âlimin adı geçince, o alim hakkında oldukça geniş bilgi verir, bütün eserlerini anlatırdı. Ondan aldığım bilgiler, beni, o zamanlar tüm

medrese ulemasının kitaplarının geldiği sahaflara yönlendirirdi. Hocamın bana anlattığı âlimlerin kitaplarını alırdım –o zamanlar kitap çok ucuzdu–. İşte beni İslami ilimlere yönlendiren kişi, Gümülcineli Mustafa Efendi oldu.

M.G.: Hocam, bu arada, o dönemin medrese sistemine göre tüm kitapları okudunuz mu?

H.A.: Tabi tabi. Biz hocadan sarf ilminden *Binâ'*, *'İzzî*, *Maksûd*, *Merâh*; nahiv ilminden, *Avâmil*, *Izhâr*, *Molla Câmi'*; mantıktan, *İsâgojî*, *Şemsiyye*, *Burhân-ı Gelenbevî'*yi okuduk. Hadisten, *Câmiu's-sağîri*, küçük bir hadis kitabı olan *İbn Melek Şerhi*'ni okuduk. Tefsirden, Kâdî Beyzâvî'yi, bazen Fahruddîn Râzî'yi okurduk. Gazâlî'den de okuduk. Medrese sistemi dışında kalan birçok kitabı bitirdik. Usûl-i fıkhtan *Cemu'l-cevâmi*'i okuduk. Sıddîk Hasan Hân'ın *Husûlu'l-me'mûl*'ünü okuduk. Sadru'ş-Şerî'a'ın *Tavzîh*'ini okuduk. Sonra *Mirkât*'ı okumaya başladık. Fakat ben, *Mirkât*'ı ayrıca, Emin Saraç, Kemal Işık ve birkaç arkadaşla beraber Ali Haydar Efendiden de okudum. Ali Haydar Efendiden ayrıca *Mirkât* şerhini okuduk. Ayrıca, *Şerh-i Akâid*'i de bize ders olarak okuttu.

M.G.: Hocam, bu kitaplardan bir kısmı medrese sistemi içindeki kitaplar değil. Sistemin dışına çıkarak bu tür kitaplarla nasıl tanıştınız?

H.A.: Hoca, ders esnasında bir âlimden bahsediyor. Ben gidip sahaflardan kitabını arıyor ve buluyor, şunu buldum, okuyalım diyordum ve okuyorduk. Biz kitapları satır satır okuyup tercüme ediyorduk. Hoca da takıldığımız yerleri düzeltiyordu.

M.G.: Hocam, bütün bu kitapları okurken hep kabul ederek mi okuyordunuz, yoksa daha sonra öğrencilerinize de kazandırdığınız eleştirel düşünce başlamış mıydı?

H.A.: Hocamın kendisi de eleştirel düşünceyi veriyordu. Bazen, hoca bize metinle ilgili soru soruyordu. Bazen de ben soruyordum. Benim bir defterim vardı ve boş kaldığımda aklıma gelen soruları yazıp hocaya gidip soruyordum.

M.G.: Bildiğimiz kadarıyla İstanbul ile yetinmeyip Bağdat'a gitmek istediniz. Bağdat'a gitmek aklınıza nereden geldi?

H.A.: İstanbul'daki medrese eğitimim 1948'e kadar devam etti. 1941'den 1945'e kadar okul dönemi vardı, bu sırada hafta sonları ve yazları okuyorduk. 1945'ten 1948'e kadar mütemadiyen eğitimim devam etti. Bu dönemde elimize ne geçiyorsa okuyorduk.

Fakülteye başladığım zaman artık Kur'an'ı anlamaya başlamıştım. O zamana kadar falanca ve falancanın dediklerine ihtiyaç duyardım. Kendim anlamaya başlayınca, Kur'an bana hakim oldu.

1948'de Bağdat'tan Kulliyyetu'ş-şerîa'ın dekanı Hacı Hamdî el-A'zamî geldi. Mahmut Cevdet adlı Pertevniyal'da bir felsefe hocası bizi el-A'zamî'yle tanıştırdı. O da Bağdat'ta el-A'zamî'nin öğrencisi olmuş. Felsefeci olduğu için Mahmut Cevdet'ten de *İsâgojî* okuyorduk. el-A'zamî bizi imtihan etti. Bize sarftan, nahivden bir iki kelime sordu, onları bildik. "Bağdat'a gelin sizi orada okutalım." dedi. Mahmut Cevdet, hoca Bağdat'a döndükten sonra bizim ne zaman gidebileceğimize dair bir mektup yazdı. Biz, Kemal Işık ve Hüseyin Küçük'le beraber gitmeye karar verdik. Ancak Ramazan ayının içindeydik ve arkadaşlarım mukabeleleri bitirip öyle gidelim dediler. Benim pasaportumun süresi Ramazanın sonunda bitiyordu. Bir daha alamam korkusuyla yalnız gitmeye karar verdim.

M.G.: Hocam, satır arası olacak ama, siz de hafız olarak bu geleneği yaşadınız mı, yani hiç mukabele okudunuz mu?

H.A.: Evet okudum. Teravih kıldırdım, mukabele okudum, vazettim. Ancak hatimle teravih kıldırmadım. Bağdat'ta hatimle tera-

vih kıldıralım dedik ancak olmadı, çünkü Bağdat'ta hatimle teravih âdet değildi.

O zamanlar din alimlerine yapılan baskıları biliyoruz. Ben Kemal Işık'ı Bağdat'a gitmek için zorladım –o sıralarda Beyazı camiinin müezzini idi–. Pasaport için müracaat edince polis tahkik için gelmiş. Niçin tahkik etmişler biliyor musunuz? Hacca mı gidecek diye kuşkulanmışlar! Çünkü hacca gitmek yasaktı. Polisler, Kemal Işık'tan, hacca gitmeyecek diye yazılı söz aldıktan sonra pasaportu vermişler.

M.G.: Hocam, yeri gelmişken, siz de medrese kapatıldığı dönemde ders aldınız. Siz de bir zorlamayla, takibatla karşılaştınız mı?

1924'te medreselerin kapanmasıyla, medrese geleneği ta 1700'lere kadar geri döndü. Şu ânda Türkiye'ye hakim olan zihniyet 1700'lerdeki medrese zihniyetidir.

H.A.: Biz, öyle bir şeye duçar olmamak için akıllı davranıyorduk. Bir kitap evde, bir kitap hocanın yanında bulunuyordu. Kitap taşımıyorduk. Çünkü kitap taşımaktan çekinirdik. Ben iki blok arkadan gelen adamdan çekinir ve yolumu değiştirirdim. Fatih camiinde yedide ders başlardı. Yukarıda hünkar mahfilleri vardı. Onlar kapatıldığı için toz toprak içindeydi. Müezzin ve hocalar bizi tanıdıkları için anahtarları verirlerdi ve yukarıya çıkıp kapıları kapatarak ders yapardık.

Nihayet. 24-25 Ramazan'da İstanbul'dan Bağdat'a trenle hareket ettik.

Bağdat'ta el-A'zamî'ye gittik. Yaz tatili olduğu için fakülteye hemen kayıt yaptıramadık. Hoca, İstanbul Türkçe'si konuşurdu. Hanımı ve gelini de Türk'tü. Bizim sefaretle arası çok iyiydi. Bizi sefarete götürdü. "Biz bunları öğrenci olarak alacağız." dedi. Sefaretten bizim için izin yazısı istedi. Bizim sefaret izin yazısını yazdı. Hocanın hatırı olmasaydı yazmazlardı. Kabul geldikten sonra hocanın işi çok kolaylaştı. Bundan sonra Irak Dış İşleri ve Başbakanlıktan belgeler hızlıca çıktı. Bizden sonra gelenlerin sefarete gitmelerine gerek kalmadı. Bizim belgelerimiz sonrakilere emsal teşkil etti.

Biz de, yaz tatili olmasına rağmen derslere başladık. Hoca usûlcü ve kelamcıydı. el-A'zâmî, Mutezileden bahsettiği zaman, 'el-fırka el-muhâlife' tabirini kullanırdı. Biz, İstanbul'da hep 'fırka dâlle' tabirini kullanırdık. Bu, dikkatimi çekti ve bende ilk kırılma noktası böylece başladı. Bu yaz Kelam toplantısı için Çorum'a gittik. Baktım bizim kelamcılar hâlâ Mutezileye 'fırka dâlle' diyorlar.

M.G.: Acaba hocanızın bu görüşü bir akım mı? Yoksa hocanızın kişisel başarısı mı?

H.A.: Bağdat ulemasının tutumu böyleydi. Hoca, Mısır neşriyatını çok iyi takip ederdi. 1933'te ilahiyat fakültesi kapanınca, Türkiye İslam dünyasından kopmuş. Bizimkiler eski medreselerde ne varsa onları okuyorlardı, yeni neşriyattan haberleri yoktu. Benim şaştığım bizimkilerin kafası hâlâ medrese zihniyetinde olmasıdır.

Bu arada şunu da söylemeliyim: 1914'te medrese ıslahatı yapıldı. Medresenin ıslahatında ortaya konulan program gerçekten çok güzeldi. Medrese uleması bu programa göre yeni talebe yetiştirmeye başladı ve eskiler de bu programa intibak ederek ders veriyorlardı. Eğer o ıslahat hareketi gelişerek devam etseydi bugün pek çok sorunumuz olmayacaktı. Ancak 1924'te medreselerin kapanmasıyla, medrese geleneği ta 1700'lere kadar geri döndü. Şu ânda Türkiye'ye hakim olan zihniyet 1700'lerdeki medrese zihniyetidir.

M.G.: Dâru'l-Funûn İlahiyat fakültesi, medresedeki ıslahat faaliyetinin devamı mıdır? Dâru'l-Funûn bu ıslahatı devam ettiremedi mi?

H.A.: Belki devam ettirebilirdi. İlahiyatlar 1933'te kapanınca devam ettirebilme şansı da ortadan kalktı. Böylece Türkiye karanlık

bir devreye girdi. Şimdi Türkiye'nin hem dindarı hem karşıtları bunun sıkıntısını çekiyor.

M.G.: 1940'larda sizin neslinizin çabasını bunu düzeltmek için bir çaba olarak görmek mümkün müdür?

H.A.: Eski hocalar az okuyorlardı, okuyanlar azınlıkta idi. Benim arkadaşlarım içinde benim gibi, ilmi bu zamana kadar sürdüren olmadı.

M.G.: Hocam, Bağdat'taki çabalarınıza dönelim.

H.A.: Kardeşim İbrahim Atay ve Hüseyin Küçük de daha sonra Bağdat'a geldi. Ben okulun dışında Muhammed Kızılcı'dan ders alırdım. Ben her ikindiden sonra hocanın camisine gider ders okurdum. Kâdî Beyzavî, Muslim, *Tevârîhu'l-envâr*'ı okudum. Büyük alimlerden Emced Zehavî vardı...

M.G.: Hocam, bu zatı ben sizden çok duyuyorum. Emced Zehavî'nin diğerlerinden farklı bir özelliği mi vardı?

H.A.: Emced Zehavî, İstanbul'daki Medresetu'l-kuzât mezunuydu. Osmanlı döneminde Bağdat'ta kadılık yapmıştı. Sonra Bağdat müftüsü oldu. Fıkhı ezbere okurdu. Bazen Türkçe, bazen Arapça anlatırdı. O anlattığı zaman konuları anlardınız. Ben ondan, Sadru'ş-Şerîa'ın *Telvîh*'ini okudum. O zamanlar *Usûlu'ş-Şâşî*'yi Pakistan'dan getirmişti, bize onu da okuttu. Ona her gün giderdik. Yazları medresesine giderdik. Medresesinde meccanen okuturdu. Kışın evine giderdik. Bize "Sizden evvel bu hoca hiçbir öğrenciyi evine almazdı." derlerdi.

Faslı Takiyyuddîn Hilâlî vardı. Almanya'da Arap edebiyatı üzerine doktorasını yapmıştı. Biz ondan hem edebiyat hem hadis okuduk. Şahane birisiydi, müctehid olduğunu söylüyordu. Onu tesadüfen bulduk. Emced Zehavî'nin evine yakın bir cami vardı. Cuma günü o camiye gittik. Baktık bir hoca ayetleri öyle raptederek hutbe okuyor ki... Namazdan sonra hocadan ders almaya başladık.

İmam A'zam camiinin bir imamı vardı ondan *Muğnî'l-lebîb* okuduk. Kardeşim başka hocalardan da okudu. Ben ilk gittiğim sene Kerküklü Süleymân Efendiden İbn Sînâ'nın *Necât*'ının "Mantık" kısmını okudum.

Ancak beni, esas yetiştiren Kulliyetu'ş-şerîa'dır. Şimdiye kadar saydıklarım dışarıdan okuduklarımdı.

M.G.: Bağdat'ta, hem fakülte hem de fakülte dışında aldığınız derslerle, Hüseyin Atay hocamızı hazırlayan neler oldu? Bağdat'ta klasik bir medrese öğrencisi olarak mı devam ediyordunuz, yoksa bugünkü düşünce dünyanızı hazırlayan bir değişim başlamış mıydı?

H.A.: O zamanlar, Bağdat'ta radyolardan sık sık Kur'an okunurdu. Siz sokakta gezdiğinizde Kur'an dinlerdiniz. Bu, bizim çok hoşumuza giderdi, çünkü Kur'an'ı anlamak için bunlar çok işimize yarardı. Fakülteye başladığım zaman artık Kur'an'ı anlamaya başlamıştım. O zamana kadar falanca ve falancanın dediklerine ihtiyaç duyardım. Kendim anlamaya başlayınca, Kur'an bana hakim oldu.

Kur'an bana hakim oldu. Yani beni diğer kitaplardan kurtardı. Kur'an beni düşünmeye sevk etti.

M.G.: Bazı kitaplarınızda, hatırladığım kadarıyla belli bir aşamada Kur'an'la fıkıh arasında da bir fark olduğunu söylüyorsunuz. Bu aşama Bağdat'ta mı daha sonra mı başladı?

H.A.: O, talebeliğim esnasında başladı. Talebeliğim esnasında Kur'an'la ilgili iki şeye muttali oldum. Fıkıhtaki en zor bahislerden biri boşanma bahsidir. Hem dışarıda hem de fakültede bu dersi okuduk. Fıkhın anlattığı ile Kur'an arasında tenakuz görmeye başladım. Bakıyorum Kur'an'da başka fıkıhta daha başka. "İçinizden iki âdil tanık getirin, tanıklığı Allah için yapın. [65. Talak, 2]" ayetini tefsirlerden okudum, baktım bir şey yok. Son Osmanlı Şeyhulislamı vekili Zâhid Kevserî'ye durumu anlatan bir mek-

tup yazdım. (Emin Saraç, pasaport alıp Bağdat'a gelemedi. Mısır'a gitti. Orada Zâhid Kevserî'ye beni övmüş. Dolayısıyla gıyaben Zâhid Kevserî beni tanıyordu.) Zâhid Kevserî bana bir cevap verdi ve Hanefî fıkhını destekledi. Bu da beni tatmin etmedi.

M.G.: Zâhid Kevserî ile başka mektuplaşmalarınız oldu mu? Bildiğimiz kadarıyla Zahid-i Kevserî size icazet de vermişti.

H.A.: İcazeti daha sonradan gönderdi. Zâhid Kevserî'nin icazeti matbu bir kitap. *Osmanlı'da Yüksek Din Eğitimi* adlı kitabımda ondan çok yararlandım. O, Emin Saraç'ın beni anlatması üzerine bana icazet verdi. Biliyorsunuz uzaktan da yazılı icazet verilebiliyor.

Abdullâh Nakşibendî bunu şöyle anlatıyordu: Kitaplar bana hakim iken dinsiz oldum, ben kitaplara hakim olunca dine döndüm

Hocam Muhammed Tanci Bey anlatmıştı. Zemahşerî'den Sünni bir âlim icazet istemiş. Zemahşerî onu tanımadığı için icazet vermemiş. Sünni âlim, uzaktan yazılı icazet vermedi diye Zemahşerî aleyhine kitap yazmış.

Sonra Erbilli Abdullâh Nakşibendî kelam dersine geldi. Bize ilk defa Descartes'ten bahsetti. Bize geldiği zaman gençti. Hayatını bize şöyle anlatmıştı: Kendisiyle beraber bir grup arkadaş, Mısır'daki tecdit fikirlerini okuyorlarmış. Bakmışlar ki modern hayat başka şey anlatıyor, sarı kitaplar başka şey anlatıyor (eskiden, dinî kitaplar sarı kağıda basıldığı için onlara bu isim veriliyordu). Biz bu nedenle sarı kitapları reddettik. Arkadaşlarım içkiye daldılar. Ben Mısır'da okudum. Bağdat'a döndükten sonra, sarı kitapları okumaya başladım. Abdullâh Nakşibendî bunu şöyle anlatıyordu: Kitaplar bana hakim iken dinsiz oldum, ben kitaplara hakim olunca dine döndüm. Ben bunu her yerde kullandım. Kitaba hakim olmak mı kitaba mahkum olmak mı?

M.G.: Konuşmanız esnasında dikkat ettim. Siz Kur'an için bunun tersini söylediniz. "Kendim anlamaya başlayınca, Kur'an bana hakim oldu." dediniz.

H.A.: Tabi önce, Kur'an bana hakim oldu. Yani beni diğer kitaplardan kurtardı. Kur'an beni düşünmeye sevk etti. Düşünmek için Kur'an şart koşmuyor. Hep akla, düşünmeye gönderme yapıyor. Şimdi Kur'an'a, Kur'an'ın teslim olduğu akılla hakimim. Kur'an, kendisini akla teslim etti.

M.G.: Hocam, İsterseniz Bağdat serüveninizi burada tamamlayalım. Bağdat'tan ne zaman döndünüz?

H.A.: 1954'te Bağdat'taki eğitimim bitti. İki sene lise, dört yıl da fakülte eğitimi gördüm.

M.G.: Bağdat'tan ayrılırken Türkiye ile ilgili nasıl bir hayal kurdunuz. Yani Türkiye'ye döndüğünüzde neler yapmayı tasarladınız?

H.A.: Ben oradayken, Türkiye'ye dönüp felsefe çalışacağım demiştim.

Yalnız Bağdat ile ilgili bir şey daha söylemek istiyorum. Biz, Bağdat'ta çok mücadele verdik. Bağdat gazeteleri bizi yazdı. Ben Bağdat'a ortaokulu bitirmiş olarak gittim. Ezher'e denklik verilmediğini biliyordum. Bizim fakülte nizamnamesinde "Mezun olanlar diğer fakültelerin haklarına sahiptir." yazılıydı. Fakat ben yine de gittim uğraştım. Pedagoji hocasına, bizim talim terbiye müdürüne, "Kulliyyetu'ş-şerîa'ın, liseden sonra dört yıl yüksek eğitim verdiğini beyan edecek bir vesika vereceksiniz." dedim. O çok şaşırdı. Çünkü onun böyle bir salahiyeti yoktu. Irak Milli Eğitim Bakanlığına dilekçe verdim. Irak Milli Eğitim Bakanlığını bütün tanıdıklarımın da desteğiyle ayağa kaldırdım. Milli Eğitim Müsteşarına çıktım, durumu anlattım ve okuduğumuz fakülte ile ilgili bir vesika verilmezse "Türkiye'den geldiğimiz gibi gideriz." dedim. O, durumu telefonla, –zannettiğim kadarıyla– Irak Milli Eğitim

Bakanına anlattı. Bunun üzerine 6. Milli Eğitim Şurası toplandı. Milli Eğitim Şurası bizim istediğimiz kararı aldı.

M.G.: Döndükten sonra, hemen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde göreve başladınız mı?

H.A.: Türkiye'ye geldik. Askere gitmemiz gerekiyor. İstanbul Üniversitesi'ne müracaat ettik. Üniversite, "Sizin lise diplomanız yok", diye başvurumuzu reddetti. Ben de Irak'tan lise diplomasının denkliğini almamıştım. Polis de bizi askere gitmemiz için sıkıştırıyordu. Oradan aldığımız vesikaları Rizeli milletvekillerine verdik. Onlar ilgilenmediler. Bizim bir hemşehrimiz "Askerlik şubesine gidin, bu diplomanın denkliğini yapsınlar." dedi. Biz de yabancı askerlik şubesine gittik. Biz askere gideceğiz dedik. Birkaç badireden sonra askere gittik ve askerde hiç sesimizi çıkarmadık. Askerden sonra Milli Eğitime müracaat ettik ve bizim diplomamızın denkliğini istedik. Milli Eğitim bizi dört beş ay oyaladı. En sonunda Ali Sakallıoğlu'ya gittik ve Konya İmam Hatip Lisesi'nde hocalığa başladık. O dönemde, bir kişinin İmam Hatip Lisesine hoca olabilmesi için müftülükten, hocalık yapabilir diye bir yazı alması gerekiyordu. Yüksek tahsilimiz kabul edilmediği için Konya müftüsünden bir kağıt aldık. Konya İmam Hatip Lisesinde iki aylık hocalığım vardır. İki ay sonra Milli Eğitim bakanlığından denklik kararı geldi. Bunun üzerine 1956'da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne müracaat ettim. O zamandan bu yana da ilahiyat fakültesi bünyesinde çalışmalarıma devam ediyorum.

M.G.: Bağdat'tan dönerken felsefe çalışmak gibi bir idealiniz vardı. Felsefe serüveniniz nasıl başladı?

H.A.: Bağdat'a gitmeden önce Gümülcineli Mustafa Hoca ile felsefe merakım oluşmuştu. *Tarih Boyunca İlim ve Din* kitabını daha ortaokuldayken almıştım. Abdullah Nakşibendî ile bu idealim pekişti. Bağdat'ta, felsefe okuduktan sonra Kur'an'ı daha iyi anlamaya başladığımı hissedince, hevesim daha da arttı.

M.G.: Bağdat'ta felsefe eğitiminden geçtiniz mi?

H.A.: Tam olarak geçtim diyemem.

M.G.: Geldiğinizde İslam felsefesinden mi asistan oldunuz?

H.A.: Evet, İslam felsefesinden asistan oldum. Doktora ve Doçentliğimi İslam felsefesinde Tanci'den yaptım.

M.G.: Doktoranızı felsefeye mi dahil ediyorsunuz?

H.A.: Ben onu felsefe doktoru olabilmek için yaptım.

M.G.: Ama seçtiğiniz konu kelami değil mi?

H.A.: Felsefede imani konu ele alınmaz diye bir şey yoktur. Benim doktora tezim nevine münhasır bir tezdir. Tezimde sadece Kur'an'ın, iman esaslarını nasıl anlattığını başka bir kaynağa başvurmadan anlatmaya çalıştım.

Ben iman esaslarını altıdan beşe indirdim. Bunu niçin yaptım. Çünkü daha önce Kur'an'la pratik arasındaki problemleri görüyordum.

M.G.: Bir şeyin felsefeye girmesi için ya kaynaklarınızın felsefi olması, ya da felsefi bir kavram çalışmanız gerekir. Bu açıdan bakılınca iman esasları, kavram açısından kelam gibi görünüyor; kaynağa bakınca siz kendiniz diyorsunuz, Kur'an'ı Kerim başta geliyor. O hâlde felsefi bir tez demenizin dayanağı nedir?

H.A.: Ben, onu herhangi bir şeye dayandırmak zorunda değilim. Çünkü ben felsefe asistanıydım. Benim felsefe asistanı olarak yaptığım herhangi bir tez felsefe tezidir. Ama benim burada şunu söylemem gerekiyor zannediyorum; takip ettiğim sistem, felsefi bir düşünce sistemi idi.

M.G.: İlahiyat fakültesi hocalığınız sürecinde, daha önce ifade ettiğiniz kırılmalar devam etti mi? Hayatınızı çok etki-

leyen ve başka moda geçtiğiniz bir dönem oldu mu?

H.A.: Elbette ki oldu. Doktora tezimde oldu. Çünkü ben iman esaslarını altıdan beşe indirdim. Bunu niçin yaptım. Çünkü daha önce Kur'an'la pratik arasındaki problemleri görüyordum. Bunu yaparken şüphesiz yeni şeyler öğrendim.

M.G.: Hocam doktoranızı yaparken, yüzyıllardır devam eden Sünni anlayışı bir anlamda karşınıza alıp kendinizi yalnızlaştırmadınız mı? Veya "kader yoktur" sözü kaderinizi ne kadar etkiledi!?

Ben inandığım bir gerçeği ortaya koyduğum zaman kendimi tatmin etmiş oluyorum. Yoksa başkasını tatmin etsin ve beni alkışlasın davasında değilim

H.A.: Ben kendimi Kur'an'a adadım. Hiçbir kimsenin ne dediği beni ilgilendirmedi. Ben inandığım bir gerçeği ortaya koyduğum zaman kendimi tatmin etmiş oluyorum. Yoksa başkasını tatmin etsin ve beni alkışlasın davasında değilim.

M.G.: Bu süreç içerisinde İlahiyat Fakültesinde idareciliğiniz var. Türkiye'de yüksek din öğretiminin yeniden şekillenmesinde büyük emekleriniz oldu. İlmî hayatınızla ilgili son bir soru sormak istiyorum. Beni çok mutlu eden ve başkalarına da övünerek anlattığım bir husus vardır. Birkaç defa oldu. Eminim diğer arkadaşlarımın da başına gelmiştir. Telefon çalar ve karşınızda Hüseyin Atay: "Ben Hüseyin Atay, yeni bir kitap okudum, çok hoşuma gitti. Hele bir gel bu kitabı konuşalım." Bu duyguyu hemen herkese yaşattınız. Öğrenme azminiz, hiç bitmek tükenmek bilmeyecek gibi. Geriye döndüğümüzde keşke şunları da yapsaydım, eksik bıraktım dediğiniz şeyler var mı?

H.A.: Ben, çok eskiden şöyle bir karar aldım. Yarın, dün şu işi niçin yapmadım demeyeceğim. Yani o gün elimde ne varsa yapacağım, keşke demeyeceğim. Bir iş eksik kaldı ise zaten yapma imkanım olmadığı içindir. Zaten imkanım olup da terk ettiğim şey olmadı. Yani, şimdiye kadar neyi yapmam gerekiyorsa yaptım.

M.G.: Hocam, her zaman anlattıklarınızı birileri televizyonlardan kendisine mal ederek topluma takdim ettiğinde neler hissediyorsunuz?

H.A.: Hiç kıskanmıyorum. İftihar ediyorum. Çünkü ben arada yokum; fikir var. Burada bir şey söylemek istiyorum; İki arkadaş benim yanımda benim fikrimi başkasına isnat ederek söylemişti ben hiç sesimi çıkarmamıştım.

Bağdat'ta benimle yarışan bir arkadaş vardı. Ben birinci olmak için çalışmazdım, ancak, çalışırdım. Bu arkadaşla çoğu zaman beraberdik. Bazen birkaç kişi toplanınca ben anlatırdım. O dinlerdi. Bir defasında aklıma şu geldi: Benim kadar o da okuyor, peki, niçin o hiçbir şey anlatmıyor. Aklıma şu geldi: Bu şimdi anlatmıyor, korkuyor ben ondan bir şey öğrenirim de imtihanda onu söylerim, fazla not alırım, bir şey öğrenmeyeyim diye bana anlatmıyor. O anda kararımı verdim. Her zaman anlatacağım, size de başkasına da...

M.G.: Eksik bıraktığınıza inandığınız ve ileride yapmak istediğiniz neler var?

H.A.: Elbette ki bazı projelerim var. Mesela çok eskiden, bir Kur'an felsefesi yazmak istedim. Projesini de yaptım. Henüz onu yazma imkanım olmadı. Fırsatım olduğunda onu yazmak istiyorum. Buna mukabil bir de Kur'an kelamı yazmak istiyorum. Büyük lügati yazdım, bir de Kur'an lügati yazmak istiyorum.

M.G.: Hocam, bizi güzel bir serüvene çıkardınız. Çok teşekkür ederiz. ■

* Bu söyleşi, 18.12.2002 tarihinde, Ankara'da gerçekleştirilmiştir ve söyleşi esnasında İlhami Güler, Osman Taştan ve Veli Aknar da hazır bulunmuştur.

Güncel Dinî Meseleler -Erkekler Arası- Birinci İhtisas Toplantısı

Hidayet Şefkatli **TUKSAL**

2-6 Ekim 2002 tarihleri arasında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Ankara'da düzenlenen Güncel Dini Meseleler Birinci İhtisas Toplantısı, 77 erkek katılımcısı ile (Bir tek bayan katılımcı olan, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dekanı, M.E.B. Din Eğitimi Genel Müdürü, Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi, Prof.Dr. Mualla Selçuk meşguliyetinden dolayı gelemedi.) beş uzun gün süren, yorucu ama verimli tartışmalarla tamamlandı. Verimlilik daha çok bazı katılımcıların sağladığı bir artı değer olabildi, zira; kendilerini şaşmaz doğruların sahibi olarak gören kesin inançlılar ile resmî akademisyen olma garantisiyle rehavete alışmış katılımcılar, ne yazık ki azınlığı teşkil etmiyorlardı. Erkek erkeğe din konuşmanın bildik havası içinde geçen bu toplantıda, kadınlar azınlık bile değildi; düpedüz yok sayılmışlardı.

Erkek erkeğe din konuşmanın bildik havası içinde geçen bu toplantıda, kadınlar azınlık bile değildi; düpedüz yok sayılmışlardı.

Dinî metinleri anlama ve yorumlama konusunda yöntem sorunlarını tartışmak üzere bir ihtisas toplantısının düzenlenmesi, 15-18 Mayıs 2002 Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantısı Sonuç Bildirgesinde temenni olarak yer almıştı. Bu görüşten hareketle düzenlenen Birinci İstişare Toplantısında, Kur'an ve hadislerin anlaşılması ve yorumlanması konusunda klasik ve yeni yaklaşımların imkan ve sınırlarını irdeleyen dokuz tebliğ sunuldu.

İlk oturum "Kur'an'ın Anlaşılması Meselesi" başlığını taşıyordu. Prof.Dr. Suat Yıldırım tarafından "Kur'an'ı Anlama Yöntemi" başlığıyla sunulan tebliğ, içerik itibarıyla bir ders metni niteliği taşıyordu. "Kur'an'ın Anlaşılması Sorunu" başlıklı tebliğinde Doç.Dr. Ömer Özsoy, Kur'an'ın ilk muhatapları tarafından büyük ölçüde anlaşılabilmiş olmasını; dil, zih-

niyet ve kültür evrenini kapsayacak şekilde 'Arabî' ve 'güncel bir sesleniş' olma vasıflarıyla temellendirdi. Sahabeden sonraki nesiller için, güncel bir sesleniş olma vasfını yitiren, iki kapak arasında bir metin olarak algılanmaya başlayan Kur'an'ın, giderek metin merkezli bir medeniyetin kurucu unsuru hâline geldiğini; bir referans metni olarak işlev görmeye başladığını ve farklı gelenekler içinde farklı anlamlar ifade edebilen bir meşruiyet aygıtına dönüştürüldüğünü belirtti. Modernizmin tahribatına uğramış günümüzde, Kur'an'ın delalet düzeylerinin tahriften korunması ve 'çağdaş Kur'an üretimi'nin engellenebilmesi için, Kur'an'ın anlaşılmasıyla yorumlanması arasında bir düzey ayrımı gözetilmesi gerekliliğini savunan Özsoy, Kur'an'ın metinleşme tarihinin önemi konusunda yaptığı vurgularla dikkat çekti. Kur'an metinlerinin pasajlara bölünmesi, pasajların tarihlendirilmesi ve ait oldukları zaman dilimine irca edilerek yeniden okunması önerileriyle tebliğini bitirdi.

Birinci İstişare Toplantısında, Kur'an ve hadislerin anlaşılması ve yorumlanması konusunda klasik ve yeni yaklaşımların imkan ve sınırlarını irdeleyen dokuz tebliğ sunuldu.

Toplantının ikinci oturumunda Doç.Dr. Bünyamin Erul, "Hadislerin Anlaşılması Meselesi" ana başlığı ve "İslam Geleneğinde Hadisleri Farklı Okuma Biçimleri" alt başlığı ile sunduğu tebliğinde, hadislerin hem sübut hem de delalet probleminin bulunduğunu ileri sürdü. Hadislerin, çeşitli eğilimler bağlamında okunma biçimleri hakkında bilgiler veren Erul, klasik metotların üstün yönlerinden yararlanmak suretiyle mezhepler üstü bir usûlün geliştirilebileceğini, ancak yeni yöntem ve yaklaşım arayışlarının da sürdürülmesi gerektiğini vurguladı. Üçüncü oturumun tebliğcisi Prof.Dr. M. Hayri Kırbaşoğlu, hadislerle ilgili sübut ve delalet sorunlarının 'muhafazakâr/gelenekçi eğilim' sahipleri tarafından, kasıtlı olarak yok sayıldığını ileri sürerek, hadislerin sübutu problemini, tarihî, metodolojik ve epistemolojik perspektifler açısından değerlendirdi. Hadislerin yazıya geçirilmesi sırasında meydana gelen hatalar, hadis uydurmacılığı, klasik hadis usûlünün metin tenkidini ihmal eden bir 'isnad usûlü' olması, mevcut hadis kaynaklarının asıl müellif nüshaları olmayıp, son derece zayıf isnadlarla aktarılmış olması, tahkik edilmemiş olmaları gibi hususlara atıfta bulunan Kırbaşoğlu, epistemolojik açıdan hadislerin sahihliğinin de, onların Hz. Peygamber'e aidiyetinin kesin olduğu anlamına gelmediğini savundu. Dördüncü oturumun konuşmacısı Doç.Dr. Mehmet Görmez, "Hadislerde Delalet Sorunu" başlıklı tebliğinde, hadislerin anlaşılmasında genel olarak 'usûl-i fıkh' metotlarının kullanıldığı saptamasından hareketle, her hadis metninin müstakil bir dinî/kanuni metin olarak ele alınması anlayışının yol açtığı lafzi yorum eğilimini ele aldı. Her rivayetin farklı bir asıl kabul edilmesi, serbest ictihadın engellenmesi, formalizm, hatta nihilizme varan sonuçların üretilmesi ile ilgili hususlara değinen Görmez, "delaletin lafızların boyunduruğundan kurtarılması" bağlamında hem fıkıh hem de hadis usûlü açısından yapılması gerekenlere dair ayrıntılı önerilerle tebliğini tamamladı.

Toplantının beşinci oturumunda "Klasik Anlama Yöntemlerinin (Tefsir ve Fıkıh Usûlünün) İmkan ve Sınırları"nı tartışan Prof.Dr. Yunus Apaydın, nassların sistemli bir bütünlük içinde anlaşılması bağlamında, tefsir usûlünün bir anlama yöntemi olmadığına işaret ederek, klasik fıkıh usûlünün temel varsayımlarına, yapısına ve işlevine ilişkin detaylı tespitlerde bulundu. Bu tespitlerden hareketle, klasik fıkıh usûlünün temel varsayımları açısından yeni yöntem arayışlarının, ve/ya yeni yöntemlerin varsayımları açısından klasik usûlün sorgulanması gerektiği, bu sorgulama yapılıp klasik usûl tüketilmedikçe ve dinamizmini yi-

tirdiği kanıtlanmadıkça yeni yöntem arayışlarının anlamlı sonuçlar vermesinin mümkün olmadığı şeklindeki kanaatini belirtti. Oturumun ikinci konuşmacısı olan Dr. Tahsin Görgün ise, mevcut durumu merkeze alarak klasik yöntemleri imkan ve sınırları açısından sorgulama tavrı ile İslam toplumunun asırlardan beri devam etmesini sağlayan klasik anlama yöntemlerine göre mevcut durumun değerlendirilmesi tavırlarının karşıtlığına dikkat çekerek, ikinci tavır bağlamında tebliğini temellendirdi. Sünnet'e ittibaın İslam toplumunun inşa edici esası olduğu gibi var oluşunu sürdürebilmesinin de esası olduğunu ileri süren Görgün, klasik fıkh ve tefsir usûlü gibi, Müslümanların ortaya çıkardıkları dinî ilimlerin de benzer bir işlevi olduğunu belirtti. Klasik tavrın, içinde bulunduğu şartları hiçbir zaman esas olarak almadığı, sadece gözettiği ve bununla irtibatlı olarak İslam toplumunun hüviyetini muhafaza etmek amacıyla yöntem içerisinde gerekli tecdidi gerçekleştirdiğini savunan Görgün, klasik anlama yönteminin sınırlarının, onların imkanlarını kullanmaya başladığımızda kendiliğinden ortaya çıkacağını belirtti.

"Yeni Anlama Yönteminin İmkan ve Sınırları"nın tartışıldığı altıncı oturumda, Doç.Dr. Burhanettin Tatar ve Dr. Mustafa Öztürk, aynı başlıkla birer tebliğ sundular. Gazâlî'den sonra bir 'metin tutulması' musibetine uğrayan İslam dünyasında, bunu telafi edemeden daha büyük bir musibete düçar olunduğunu, İslam geleneğinin en temel metinleri olan Kur'an, hadisler ve bazı fıkhi eserlerin oryantalist faaliyetlerin dayandığı tarihsel, edebî ve kaynak tenkidi gibi yorum yöntemleriyle çözülmeye zorlandığını ileri süren Burhanettin Tatar, Batı'nın 'metin üretme' yoluyla elde ettiği manipülasyon ve iktidar avantajları üzerinde durdu. Uzun tebliğinin devamında, 'geleneksel metin tutulması' karşısında bir çözüm üretebilmek için, Kur'an ve hadislerin bize ne ölçüde orijinal bir metin modeli teşkil edebileceği konusundaki imkanlar üzerinde duran, kendi hermeneutiğimizi oluşturmadığımız sürece Batı hermeneutik tarihini anlayamayacağımızdan bahisle, Batı hermeneutiği hakkında ayrıntılı açıklamalar yapan Tatar, günümüz Müslümanlarının ayrımların eşiğinde durduklarının bilincinde olarak metinler arası ilişkileri nasıl düzenleyeceklerini keşfetmek ve bu keşif esnasında kendilerini anlamak durumunda olduklarını belirtti. Kur'an ve hadis metinlerinin ise, her türlü yöntemi aşan ve onların gerisinde bulunan feraset ve basiret eşliğinde tıpkı vicdanın sesini dinler gibi dinleyerek anlaşılacak metinler olduğunu ileri sürdü. Oturumun son tebliğcisi Dr. Mustafa Öztürk, Kur'an'ı anlama ve yorumlama faaliyetlerinde hermeneutik yaklaşımın istihdam imkanlarını sorguladığı tebliğinde, yeni yöntemlerin kullanılmasının kaçınılmaz olduğu tezini savundu.

Toplantının beşinci ve son gününde komisyonun hazırladığı sonuç raporu müzakere edildi. Hayli hararetli geçen müzakereler sonucunda, keyfi yorumları önlemeye yönelik bazı ilkeler üzerinde uzlaşma sağlanarak, tek bir yöntem önerilmesi yerine yöntem tartışmalarının sürdürülmesinin ve bunların bilimsel toplantılarda ele alınarak olgunlaştırılmasının uygun olacağı görüşü benimsendi. Klasik yöntemlerin kısıtlayıcı ve yeni çözümleri engelleyici nitelikte algılanması yerine, bunların güncelleştirilerek ve geliştirilerek verimli şekilde işletilmesi; toplumun dinî meselelerine çözüm üretmede, konunun Kur'an ve hadislerle ilişkili yönü yanında olgusal yönünün de göz önünde bulundurulması ve bu amaçla sosyal bilimlerin verilerinden de yararlanılması, ancak, bu yeni yorumlarda, metne sadakat, metnin nüzul ortamındaki anlamına riayet ve Kur'an'ın maksat ve bütünlüğüne uygunluk ilkelerinin gözetilmesi gereği vurgulandı. Rivayet malzemesinin gerek isnad gerekse metin tenkidi açısından yeniden gözden geçirilmesi ve bu amaçla bütün geleneksel birikimden ve çağdaş yöntemlerden yararlanılması hususu da raporda yer aldı.

islâmiyât | kitâbiyât
bülten 05
ekim-aralık 2002 | üç ayda bir yayımlanır | ücretsizdir

01 | **M. Akif Koç**
üstad ile bir öğleden sonra

04 | **Hamîdullah Üzerine**
Mehmed Said Hatiboğlu ile Söyleşi

11 | **Şenol Korkut**
Fuad Sezgin Ankara İlahiyat'taydı

Hamîdullah Hocamız üzerine

Mehmed Said Hatiboğlu ile söyleşi

Üstad ile Bir Öğleden Sonra

M. Akif **KOÇ**

Üstad Fuad Sezgin'in Süleymaniye Kütüphanesi'ne geleceğini duyduğumda şu ânda tarif edemeyeceğim bir coşkunun içimi kapladığını hissetmiştim.

Üstad Fuad Sezgin'in dört günlük bir çalışma programı için Süleymaniye Kütüphanesi'ne geleceğini duyduğumda şu ânda tarif edemeyeceğim bir coşkunun içimi kapladığını hissetmiştim. Bana bu haberi veren Ali Dere Abiye "Üstad'ı mutlaka görmeliyim" dediğimi hatırlıyorum. Bir buçuk sene kadar önce, Hatiboğlu Hocamızın evinde onunla ilk görüştüğümden beri etkisi altında olduğumu itiraf etmeliyim. O günden bu yana, onu ve yaptıklarını sadece düşünmekten aldığım zevki bilebilseydiniz, onunla karşı karşıya gelmenin benim için ne mânâya geldiğini anlayabilirdiniz. Gerçekten de, bu duyguyu çok sık yaşadığımı söyleyemem.

Yaşadığım bu tecrübeyi kaleme almak isteyişimin sebebini tam olarak bilemiyorum. Aslında Üstad ile görüşme esnasında aldığım hazzı, hayatım boyunca bir sır gibi saklamayı tasarlamıştım. Ancak, yalnızca iki gün dayanabildim; yaşadıklarımı insanlarla paylaşmadığım sürece rahatlayamayacağımı anladım.

25 Eylül 2002 günü saat 13.00'te Süleymaniye Kütüphanesi'nde onunla buluşacaktık. Seksenine merdiven dayamış bu insanın, o yaşta Almanya'dan Süleymaniye Kütüphanesi'ne, çalışmak için geldiğini düşünmek bile heyecan vericiydi. Ali Abi, Kütüphane Müdürü Nevzat Bey ile konuşurken, Üstad ve eşi Ursula Hanım içeri girdiler. Karşılıklı selamlaşmadan sonra, Hocamız bizleri yemeğe davet etti. Ancak, Nevzat Bey, ev sahibi sıfatını kendisinin taşıdığını hatırlatarak, çok nazik bir dille, davet hakkını devredemeyeceğini söyledi.

Üstad ile yemeğe doğru yürürken zihnim meşguldü. Onunla *Buhârî'nin Kaynakları* isimli şaheserini konuşmak istiyordum. Kısa bir süre sonra, ilgilendiğim alanı sordu; aradığım fırsatı yakalamıştım... Doktora çalışmam sırasında *Buhârî'nin Kaynakları*'nı dört defa okuma ihtiyacı hissettiğimi söyledim. Bana göre bu eser, İslami ilimler alanında devrim niteliği taşıyan iki önemli sonuç ortaya koymuştur: 1. "İslami-ilmî faaliyetler, hicrî birinci asırdan itibaren yazılı faaliyetlerdir." Üstad, ulaştığı bu sonuçla, İslami ilimlerin temelini çürük gören oryantalistlere çok anlamlı bir cevap vermiş oluyordu. 2. "Buhârî (256/870) yanılmaz değildir." Nitekim kaynaklarını kullanırken; sözgelimi Ferrâ'ın (207/822) *Ma'ânî'l-kur'ân*'ından nakilde bulunurken açıkça yanlışlıklara düşmüştür. Bu ikinci sonuçla da, Hocamız, Buhârî'ye ve onun şahsında diğer İslam âlimlerine, sadece ideolojik kaygılarla bağlanan ümmetin mensuplarını ihtar ediyordu.

onu ve yaptıklarını sadece düşünmekten aldığım zevki bilebilseydiniz, onunla karşı karşıya gelmenin benim için ne mânâya geldiğini anlayabilirdiniz.

Buhârî'nin Kaynakları'nı konuşmaya başladığımızda, onu kaleme alışının üzerinden kırk yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen, bu kitabın onu ne kadar heyecanlandırdığına şahit oluyorum. Ve Üstad derin bir düşünceye dalıyor... Sonra bu kitabı nasıl yazdığını anlatmaya başlıyor... İstanbul kütüphanelerinde çalışarak kırk binden fazla fiş topladığı hâlde, tezinin temel sorusuna cevap bulamadığını ve bu sebeple depresyona girme tehlikesi atlattığını söylüyor. Cevap veremediği soru şu: "Hicrî III. asırda, ansiklopedik eserlerini derleyen âlimler binlerce rivayeti hangi usûllerle bir araya getirmişlerdir?" Bu soruya makul ve somut bir cevap bulma arzusuyla, hocası Ritter'in yanına gittiğini; Ritter'in, Müslüman bakışını da yansıtan cevabını aktarıyor Üstad: "O dönemin Müslüman âlimleri, bugün tahayyül edemeyeceğimiz kadar zeki idiler. Rihleleri esnasında duydukları rivayetleri ezberleyerek eserlerine kaydettiler."

Üstad'ın, anlatırken bile, bu cevaptan ne kadar rahatsızlık duyduğunu hissediyorum. Ona göre, bu yaklaşım iki sebepten ötürü makul değildir: Birincisi, bu yaklaşım, insani bir faaliyeti, insanüstü bir faaliyet olarak sunuyor ve bu şekilde bizim 'insan' tasavvurumuzu altüst ediyor. İkincisi, ümmetin ilk üç asırdaki entelektüel bilincini hafife alıyor; yani, üç asır boyunca rivayetlerle uğraşan ve fakat bunları yazmayı bir türlü düşünemeyen alt sınıfa mensup binlerce insan varsaymamızı istiyor.

Üstad bunları anlatırken, İslami ilimlerin temelini çok tartışılır hâle getiren bu yaklaşıma, günümüz Müslümanlarının da bilmeden destek verdiklerini acı acı tebessüm ederek dile getiriyor: "Müslümanlar, atalarının ne kadar zeki olduğunu; üç asır boyunca ellerine kalem almadan sadece zihinlerini kullanarak ne muhteşem faaliyetlere imza attıklarını dünyaya haykırıp, egolarını tatmin etmekle meşguller. İslami ilimlerin geçmişine ilişkin güvenilirlik sorunu ise onların umurunda değil." Üstad'ın konuyla ilgili anlattıklarını bu şekilde özetleyebilirim. Bir de ismi geçen Ritter ile yaşadığı başka bir anıyı aktarmak istiyorum:

Sezgin ile Ritter arasında hoca-talebe ilişkisi teessüs ettikten sonra bir gün Ritter, Sezgin'i çağırır ve ona sorar: "Sezgin! Günde kaç saat çalışıyorsun?" Sezgin cevap verir: "Hocam, günde 12-13 saat ça-

islâmiyât | kitâbiyât bülten 05
islâmiyât üç aylık araştırma dergisi'nin ekidir
© Avrasya Yay.Rek.Mat.Eğt. ve Tur.Tic.Ltd.Şti.
Adına Sahibi
Süleyman BAYRAKTAR
Yayın Müdürü: Veli AKNAR
İşletme Müdürü: Sema YAVUZ
Yönetim Yeri:
Dr. Mediha Eldem Sok. 41/12 06420 Kızılay / ANKARA
tel: 0312. 433 24 65 tel.ve faks: 0312. 433 66 68
www.islamiyatdergisi.com
islamiyat@islamiyatdergisi.com - islamiyat@hotmail.com

lışabiliyorum." Bunun üzerine Ritter'in ağzından İslami ilimler alanında çalışan Müslümanları kıskandıracak; belki de utandıracak şu sözler dökülür: "Bu kadar çalışmakla bir yerlere varılamaz Sezgin. Benim hocam Brockelmann günde 24 saat çalışıyordu ve gün daha uzun olsaydı, inanıyorum ki daha fazla çalışırdı."

Üstad, daha sonra, dil bilmenin önemi üzerinde duruyor. İslami ilimler alanında insanın kendisini rahat hissedebilmesi için çok sayıda dil bilmesinin gerektiğini söylüyor. Ancak, Müslüman dünyanın bu konuda çok duyarsız olduğunu, üzüntülü yüz ifadeleriyle anlatmaya çalışıyor. Daha doğrusu, bugünkü Müslümanlardan ümidini kestiğini ve kendisinin daha sonraki Müslüman nesiller için çabaladığını; Allah'ın rızasını bunda gördüğünü belirtiyor.

Üstad ile konuşmamız sırasında, oryantalizmden hoşlanmadığını fark ediyorum. Öyle ki, birkaç isim dışında, Hocamızın, oryantalistlerle âdeta kan uyuşmazlığı var. O, genel olarak, Batılı İslambilimcileri ideolojik bir şartlanmışlık içinde görüyor; ancak, çok çalıştıklarını, iyi bir donanıma sahip olduklarını ve hepsinden önemlisi, bir gelenek oluşturduklarını düşünüyor.

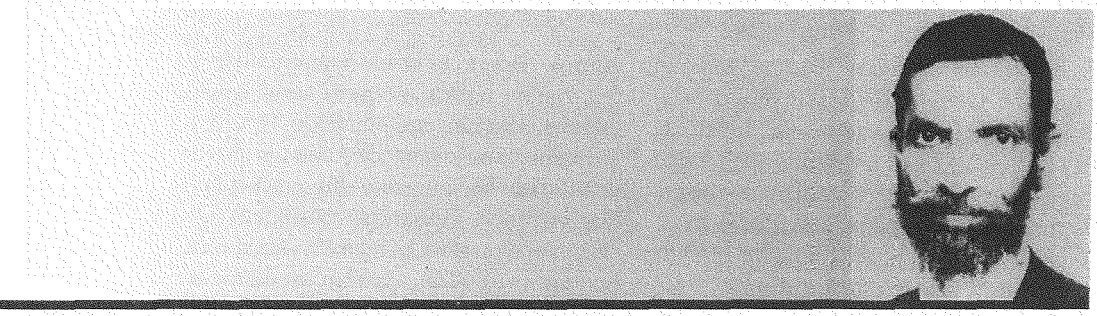
Üstad'ın son yıllardaki gündeminde ise, onu takip edenlerin bildiği gibi, ilimler tarihi var. O, çoğu Müslümanın yaptığı gibi, Batı medeniyetinin temelini hamasi duygularla İslam medeniyetine dayandırmıyor. Bu gerçeği, ilmî bir yöntem ve üslûpla 'ispat' ediyor. Ondan, Müslümanların Batılı ilim adamlarından önce keşfettikleri dört yüze yakın âletin maketini Almanya'daki enstitüsünde sergilediğini öğreniyorum. Aynca, bu konuyu ele alan, bitmeye yüz tutmuş üç ciltlik çalışmasından bahsediyor.

Daha sonra Hocamız, Allah'ın, kendisine hayallerinin de ötesinde lütuflar bahşettiğini dile getirerek hamd ediyor: Üstad'ın imzasını taşıyan ve bin cildi aşan neşriyat... İrkiliyorum... O, bu neşriyatın çok gözde bir kısmının Süleymaniye Kütüphanesi okuma salonunda bulunduğunu söyleyerek, burayı birlikte gezmeyi teklif ediyor. Okuma salonuna girdiğimizde Hocamız, söz konusu neşriyatı, çok haklı bir gururla ve ümmete karşı üzerine düşen görevi yerine getirmeye çalışan bir Müslüman edasıyla tanıtıyor. Birden, hicrî III. asırdan, Taberî'nin (310/922) çağından ansiklopedik donanıma sahip bir âlimin günümüzü teşrif ettiği hissine kapılıyorum. Üstad'ın ne kadar mütevazı olduğunu anlıyorum. Bunca neşriyata ve başarıya rağmen, ülkesinde hâlâ neden tanınmıyor? Hâlbuki istediği televizyon kanalıyla temasa geçebilir ve bir dizi program sayesinde kolaylıkla tanınabilir. Ancak, tanınmak onun umurunda değil! O kırk sene önce yaptığı plan gereğince, gelecek Müslüman nesiller için çalışıyor. Sadece, bu yöndeki bilimsel karakterli hizmet onu tatmin ediyor.

Üstad, daha sonra, dil bilmenin önemi üzerinde duruyor. İslami ilimler alanında insanın kendisini rahat hissedebilmesi için çok sayıda dil bilmesinin gerektiğini söylüyor.

Ben, onun ne kadar mütevazı olduğunu düşünürken, o, Ankara'dan İstanbul'a kendisiyle görüşmek gayesiyle geldiğimizi hatırlatarak, görüşmemizin bu zahmete değip değmediğini soruyor. Herhâlde tevazuun bu kadarına az rastlanır!

Üstad Fuad Sezgin ile geçirdiğim bu zaman dilimini hayatım boyunca unutabileceğimi zannetmiyorum. Hocamızla vedalaşırken, çok önceleri duyduğum sözünü hatırlıyorum: "İlim 'zühd'dür." Evet, o bunu hayatıyla doğrulamıştır. Kırk bir senedir Frankfurt'ta yaşamasına rağmen, bu kenti hiç tanımaması; enstitüsündeki çalışma programını aksatmadığı için, birkaç gün önce, Almanya'dan İstanbul'a hareket eden uçağına güçlükle yetişebilmesi, hep bunun göstergeleridir.

Hamîdullah Hocamız Üzerine

Mehmed Said Hatiboğlu ile Söyleşi*

Mehmet Görmez

Merhum'un, çalışmakta olduğu ve eksik bıraktığı çalışmaları kesin vardır. Bunları ortaya çıkarmalı ve bastırmalı. Bunlar bizim üzerimize düşen farzlardır.

Mehmet Görmez: Hocam, malumunuz olduğu üzere, 17 Aralık 2002 Salı günü Hamîdullah Hocamız Amerika'da ebedî âleme irtihal ettiler. Biz onun örnek hayatını ve ilim yolunda çektiği çileleri sizlerden dinlediğimiz için hep kendimizi bahtiyar addetmişizdir. Bir kez de *İslâmiyât* okurları için Merhumdan bahseder misiniz? Öncelikle, Hamîdullah Hocamızla ilk diyaloğunuz nasıl başladı?

Mehmed Said Hatiboğlu: Hamîdullah Hocamızın ismini bize, zannediyorum, önce Tayyib Okiç Hocamız duyurmuştur. Tayyib Bey, Türkiye'ye 1945'te gelmiş ve ölüm yılı olan 1977'ye kadar da Türkiye'den hiç çıkmamıştır. Okiç ve Hamîdullah merhumlar yine zannediyorum ilk defa 1951'de İstanbul'da görüşmüş olmalılardır. Bu senenin Eylülünde İstanbul'da 22. Milletlerarası Müsteşrıklar Kongresi'ne her ikisinin de tebliğle katıldığını biliyoruz. Her ikisinin arasında derin bir sevgi vardı. Daha sonraları, Hamîdullah Hocamız, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne bağlı olan İslam Tedkikleri Enstitüsü'nde ders vermeye geldiklerinde, Tayyib Hocamız ile dostluklarını çeşitli görüşmelerle daha da ilerletmişler. Tayyib Hocamızla ortak yönleri vardı. Bildiğiniz gibi, ikisi de ilim aşkına bekâr yaşıyorlardı; her ikisi de vatanlarına sokulmamışlar, çok uzaklarda vefat etmişlerdir.

Bana, daha Hamîdullah Merhum'u şahsen görmeden bir makalesini tercüme etmek nasib oldu. 1960 İhtilali'nden sonra Diyanet İşleri dergi çıkarmaya başlamıştı. *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*'nin ilk sayısında, Hamîdullah Hocanın *İslâm Peygamberi* isimli kitabından yaptığım "İslam'da Estetik ve Güzel Sanatlar" ismindeki bir tercümem yayımlandı [Muhammed Hamîdullah, "İslam'da Estetik ve Güzel Sanatlar", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, çev. M. Hatiboğlu, I (1961), sayı: 1, Ankara 1962, s. 36-41]. Çok sürmeden, bu çok değerli eser tam olarak Türkçeye kazandırılmıştır.

Hamîdullah Hocayı az müddet sonra görmek mukaddermiş. An-

kara İlahiyat'ta 1951'den beri İslam hukuku dersini okutan Merhum Ord.Prof.Dr. Sabri Şakir Ansay'ın ayrılmasıyla boş kalan kürsüye Hoca bulmak ihtiyacı doğunca, Fakülte idaresi, muhtemelen Tayyib Okiç'in telkinleriyle, Hamîdullah Bey'i öğretim kadrosuna kazandırmayı düşünüyor ve 1960 sonunda onu İslam hukuku profesörlüğüne tayin etme kararı alıyor. Bu kararın bulunduğu Fakültemiz dosyasında Tayyib Bey tarafından yazılmış eski yazı Türkçe bir sahife var. Hocanın kısa terceme-i hâlinden bahseden bu sahifedeki bilgiler arasında meselâ Merhum'un "(Hindistan'ın) Haydarâbâd Dekken'inde 19 Şubat 1908'de doğduğu, baba adının Halîlullâh, ana adının Sultân Beğâm olduğu yazılıdır.

Ne var ki, Hamîdullah'in Bey 1961'in ikinci yarısında İstanbul Üniversitesi ile üç ay müddetle ders vermek üzere yapılmış sözleşmesi vardı. Bizim Fakülteye de İstanbul'dan ayrılabileceği günlerde gelme imkânına sahibdi. Resmî yazışmaların uzaması yüzünden Hocamızı bizler, ancak Mayıs sonu ile Haziran aylannda dinleyebilme şansına kavuştuk.

M.G.: Hocam, Hamîdullah Hocamız, yanılmıyorsam, 60'lı yılların başlarında Ankara'ya geldi. Hangi vesileyle gelmişti?

M.S.H.: Hamîdullah Hocamız, bir dizi dersler ve seminerler vermek üzere gelmişti. O derslere, biz asistanlar da dinleyici sıfatıyla katılıyorduk. Derslerden hatırımda kalan bir notu sizlere aktarayım. Meşhur bir mûsikîşinas Kur'an-ı Kerim'i müzikal açıdan tedkik etmiş ve ayetlerin müzikal yapısında hiçbir noksanlık bulamamış; bir tek yer müstesna. Hamîdullah Hocamıza bundan bahsedince, Merhum, "Hangisidir?" diye sormuş. Gösterdiği yere bakmışlar ki meğer mûsikîşinas orayı yanlış okuyormuş. Hamîdullah Hoca doğrusunu gösterince o endişesi de zail olmuş. Zannediyorum Schneider isimli bir mûsikîşinas idi.

İlahiyat fakültemizde Hocamıza muhalif, profesör unvanlı bazı zâtlar da vardı. Hocamız hakkında kîl u kâle gitmişler, "Şu kadar para alıyor." vs. diye... Hâlbuki ben biliyorum, kendisine konferans ücreti olarak verilen paranın hepsini Fakültemiz talebe cemiyetine bağışlamışlardı.

İkinci olarak Merhum'u, Serahsî ihtifali dolayısıyla Ankara'ya geldiklerinde Tayyib Hocamızın evinde gördüm. Malumunuz olduğu üzere, Serahsî'nin 900. ölüm yıldönümü dolayısıyla 15 Nisan 1964'te Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde başlayan bir ihtifal yapılmıştı. Yurtdışından, meşhur Joseph Schacht ile Hamîdullah Hoca gelmişlerdi.

M.G.: Size yazdığı bir mektubda hayatının son yıllarına kadar "*Vatangayr-i me'lûf*" [alışamadığım vatan] dediği Paris'de yaşadı. Siz de, birkaç yıl Paris'de bulundunuz. Hocamızla olan bu diyaloğunuz orada nasıl devam etti?

M.S.H.: Paris'de ilk defa 1965-1966'da Fransa burslusu olarak kalma imkânım oldu. Orada en çok yanında olmak istediğim zât kendileriydi. Hamîdullah Hocamız Paris Camii'ne Cuma namazına gelirlerdi. Biz etrafına toplanır konuşurduk. Elini öpmeye çalışırdık; ancak, elini kimseye öptürmezdi. Sonra evine gitmeye başladık. Lamartin'in, Paris'in eski mahallelerinden birisinde bulunan Tournon sokağının 4 numaralı konağının 25 numaralı çatı katında otururdu. Önceleri, yanında kendisine hizmet eden yaşlı bir Fransız bayan vardı. Çamaşırlarını yıkar, yemeklerini yapardı. On yıl sonraki gidişimde onun da vefat ettiğini öğrendim. Kendileriyle görüşmelerimizde elimizden geldiği nisbette Türkiye'de yapılan ilmî faaliyetler üzerinde dururduk.

Hocamızın bir tercihi vardı; resim çektirmeyi sevmezdi. Çekilen resimlerin hepsi kaçak çekilmiştir.

M.G.: Paris'de nasıl bir misyon üstlenmişti. Hayatını daha çok hangi hizmetlere adamıştı?

M.S.H.: Rahmetli Hocamız, kitablar dolusu bir evde çalışıyordu. İslamiyet'i Batılılara ve muhacir Müslümanlara öğretme gayretindeydi. Bu yolda, pek mühim kitab ve makaleleler yazıyordu. Bunların yanı sıra, kendi örneklik hayatıyla pek çok hayatı kurtardığı da oluyordu. Mesela, onun elinden Müslüman olma şerefini kazanmış pek çok Katolik rahibe bile vardır. Bana, her hafta beş-on Fransız'ın Müslüman olduğunu müjdelemişlerdi de, bu ihtida şerefindeki en büyük katkının kimde olduğuna hiç temas et-

memişlerdi. Merak edip sordum: Bunların hidayetinde fıkıh kitabiyatının rolü var mı? Cevabı, "hayır" oldu. Başlıca kaynakları tasavvuf imiş. Paris'de, bilhassa gençliğin dinden soğuması neticesinde, kiliseler boşalmaya başlamıştı. Rahmetli Hoca önayak olur, bu durumdaki kiliseleri satın aldırır ve oraları mescid hâline getirtirdi. Ona hürmet göstermeyen kimse yoktu. Eskilerden muhafaza ettiğim mektubları karıştırırken, mesela bizim hocalarımızdan Annemarie Schimmel'in,** 11.07.1963 tarihli, eski Türkçe ile, bana yazılmış mektubunu tekrar okuduğumda aynen şöyle demiş olduğunu gördüm: "Ben geçen hafta üç gün orada [Paris'de] idim. Muhterem üstadımız Hamîdullah'ı gördüm." Schimmel Hanım Hocamız da, Hamîdullah Hocamız hakkında "muhterem üstadımız" diyerek kayıd düşmüş. Bu, söz gelişi söylenmiş bir şey değil, yabancı âlimlerin bile ona duydukları gerçek hürmetin ifadesidir.

Bir kimsenin aleyhinde konuşabilmek için, onun yazdıklarını okumuş olmak, en azından biraz onun seviyesine yakın olmak gerekir.

M.G.: Paris'de iken, Hamîdullah Hocamızdan doğrudan ders alma imkânınız oldu mu?

M.S.H.: Hocamızın kendi özel çalışmaları olduğu için, özel dersler vermiyordu. Cuma namazlarından sonra bazı mescidlerde Müslüman talebelere dersler veriyordu. Bir-iki dersine ben de gittim. Hatta bizlerin de kendisi gibi yapmamızı istiyordu. Ben hiçbir zaman öyle bir şeye teşebbüs etmedim. Hocamız varken bizlerin konuşması doğru olmazdı.

Paris'de, kendilerinin, derslerini takib edeceği kimseler yoktu. Bir tek istisnası, Collége de France'ta her hafta muayyen günlerde ders veren Henri Laoust'tu. Benim kanaatimce, dünyada, İbn Teymiyye'yi en iyi bilen odur. Hocamız onun derslerini takib ederdi.

M.G.: Hocam, İhsan Süreyya Sırma Hocamız yakınlarda bir dergide yazdı. Aynı hususa değiniyor. Birgün Hamîdullah Hocamıza Laoust'un *İhyâ* derslerine neden bu kadar ilgi gösterdiklerini sormuş. Hamîdullah Hocamız, cevaben; "Seminere devam eden öğrencilerin tamamı Müslüman ve hiçbiri *İhyâ*'yı okumamış. Ben hazır bulunursam, Mösyö Laoust onlara yanlış şeyler anlatmaz! Size fikrî bekçilik yapıyorum!" demiş.

M.S.H.: Hocamız, Laoust'un karşısındaki ilk sırada otururlardı. Ben de birkaç defa Hocamızın yanına oturdum. Henri Laoust, Gazâlî'nin politikası ve siyaseti üzerinde dersler veriyordu. Laoust, ilk yıl verdiği dersleri daha sonra kitab olarak yayımlardı. O bakımdan bu dersler bizler için büyük ölçüde faydalı oluyordu. Laoust'un bütün eserlerinin Türkçeye çevrilmemiş olması kültürümüz adına büyük bir kayıbdır.

M.G.: Hocamız geleneksel İslam öğretisine sıkı sıkıya bağlı olduğu hâlde, gerek Türkiye'de gerekse Türkiye dışında kendisine yönelik menfi bir propagandaya muhatab olduğunu biliyoruz. O, bunları nasıl karşılardı? Hiç bunu sizinle paylaştığı oldu mu?

M.S.H.: İslam uğrunda bu kadar çile çekmiş, emek sarf etmiş bir kimse olarak, idraki kıt birtakım insanlar tarafından tenkid edilmesi, Hocamızı elbette üzmüştür. Fakat hiçbir zaman onlar hakkında buğz göstermemiştir. Kur'an-ı Kerim'in Fransızca tercümesine karşı Suudi Arabistan'da başlatılan tenkid faaliyetlerinden üzüldüğünü bizzat müşahede etmiştim. Son senelerinde onlara karşı cevab hazırlıyordu ve bana "Burada imzası olan şahsın bunların sahibi olmadığını biliyorum. Birilerine bunları yazdırmışlar. Benim buradaki hizmetlerimi baltalamak için bunu yapıyorlar." demişti. Ben de haddim olmayarak kendilerini teselli etmeye çalışmıştım.

Bir kimsenin aleyhinde konuşabilmek için, onun yazdıklarını okumuş olmak, en azından biraz onun seviyesine yakın olmak gerekir. Bizim gençliğimizde gençleri peşinden sürükleyen bazı kimselerin de Hamîdullah Hocanın aleyhinde bir şeyler söylemiş olduklarını hatırlıyorum. Mesela, Necip Fazıl Üstadımız bunlardandır. Ancak, Necip Fazıl kim, Hamîdullah Hoca kim? İkisinin de sâhaları farklı. Necip Fazıl, eski yazı bilmesine rağmen, doğru dürüst İslami metinleri bile okumaktan âciz bir kimse idi. Tabii onun cerbezesi karşısında kimse duramadığı için, istediği gibi konuşuyordu. Ancak, şunu iyi

bilmek lazım; ilim başka şeydir, gazetecilik, siyaset, edebiyat başka şeydir. İlim adamına ancak ilimle yaklaşılır.

Son devir İslam dünyasında, İslam'ın gösterdiği bu sukûtu içlerine sindiremeyen bazı âlimlerin, yeni İslami anlayışlara, yeni tefsirlere yöneldiklerini biliyoruz. Bu çerçevede eski âlimlerin görüşlerinin aksine görüş beyan etmiş olan âlimlerimiz de var. Eski sistemle yetişmiş birisinin bunları kabul etmesi kolay olmuyor. Bizler de haddimiz olmayarak bu tür şeylere maruz kalıyoruz. Niçin kalıyoruz. Eski ulemamızın söylediklerinin dışında bir şey söylediğimiz zaman "Siz kim oluyorsunuz?" demeye getiriyorlar. Hâlbuki söylediklerimiz ilmî açıdan değerlendirilirse, belki de kabul görecektir. İlmî bahislerde şahsiyyatın yeri olmamalıdır. İslamiyet kimsenin inhisarında değildir. İslamiyet, ilim, ahlak dinidir ve ilmî seviyeye ulaşmış kimseleri de tenkid etmek her ehil Müslümanın vazifesidir. Yeter ki, objektif olunabilsin. Benim demek istediğim budur. Maalesef, Mısır'da, birtakım medreselerde okuyup gelmiş kimselerin Hamîdullah Hoca gibi bir zâta dil uzatmaları teessüfe şayan bir hususstur. Herhâlde bu haksız hücûmlar Hocamızın sevab hânesinin daha da zenginleşmesine vesile olmuştur.

M.G.: Hocam, Hamîdullah Hocamızın İslam âlemine kazandırdığı muhalled eserler vardır. Mesela, Ebû Huseyn el-Basrî'nin *el-Mu'temed*'i onun öncülüğünde tahkik edilip neşredilebilmiştir. Bunlardan bir tanesinin Türkiye'de yayımlanmasında sizin de büyük emeklerinizin olduğunu biliyoruz. O da İmâm Muhammed'in *Siyer-i Kebîr*'i. Bu konuyu bize lütfeder misiniz?

M.S.H.: Doğrudur. Onun en büyük hizmetlerinden birisine âcizâne katkıda bulunmuş olmaktan dolayı iftihar ediyorum. Vaktiyle UNESCO, İslam klasiklerini tercüme ettirerek Batı dillerine kazandırma kararı almıştı. Bu çerçevede ben Hocamızın İmam-ı Muhammed'in *Siyer-i Kebîr*'ini Serahsî şerhiyle beraber tercüme ettiğini işitmiştim; ancak, neşrini görmemiştim. 1982'de Cezayir'deki bir ilmî kongreye gidiyordum. Roma'da, o sıralar Diyanet İşleri Başkanı olan Sayın Tayyar Altıkulaç Beyle karşılaştım. Benim uçağımın kalkışına epey vardı. Beraber gitmemizi arzu etti. Bilet işlerini bizzat halletti. Uçaktayken, kendisine bir aralık, "Diyanet'te büyük imkânlarınız var; ancak, dünyaya hitab edecek kitabların yayımına henüz girmediniz." gibi bir sitemde bulundum. Sayın Altıkulaç "Peki ne yapabiliriz?" dedi. "Bakınız", dedim "Cezayir'e gidiyoruz. Kongreye Hamîdullah Hocamız geldiyse onun *Siyer-i Kebîr*'i Fransızca'ya tercüme çalışması var. Hocaya basım hakkını bize vermesini teklif edelim; kabul ederlerse, kültürel sahada Diyanet'in İslam'a nasıl hizmet ettiğini bütün dünyaya göstermiş olursunuz." dedim. Sayın Altıkulaç da ilk müjdeyi "hay hay" diyerek verdi. Hocamız konferansa gelmişti ve kendisiyle görüşüp durumu anlattık. Hocamız seve seve kabul etti. Tabiatıyla hiçbir maddi talebde bulunmadı.

Bunun üzerine, ben kongreden sonra, tercümeyi alabilmek için Paris'e geçtim. Hocanın tercümeleri 4000 varaktı. Onları alacak bir çantam olmadığı için bir valiz aldım ve varakları doldurup Ankara'ya getirdim. O valizi hâlâ saklarım.

Merhum, günlük siyaseti de yakinen takib ederdi. Müslümanların maruz kaldıkları haksızlıkları belirtmekten vazgeçmezdi.

O tarihten itibaren birtakım idari işler halledildi ve kitab peyderpey basılmaya başlandı. Tashihleri büyük bir problem teşkil ediyordu; ancak, arkadaşların da yardımıyla bu sorunu da hallettik. Kitabın mukaddimesinde, Hoca, benden bahseder. Benimle ilgili iltifatlarını, müsaadesini bile almadan, sildim. Hocamız arzu ettiği için sadece ismimi koydum.

Çok şükür, kitabı tamamen basılmış hâlde kendisine ulaştırmak bize nasib oldu. Hocamız, başta Paris olmak üzere, bu kitabın bütün Batı dünyasına yayılmasını istiyordu. Şahsen benim ve Hocanın uğraşmasına rağmen, –hatta, Hocamız satacak kitabcı da bulmuştu– maalesef Diyanet'teki ilgililer buna önem vermediler; hatta "Satılmayan bir kitabı bize bastırttı!" şeklinde benden şikayetçi oldukları bile kulağıma geldi. Yakın zamanda Sayın Altıkulaç'ın bana verdiği haber dolayısıyla memnun oldum. Bana "İSAM'a dışarıdan kitab getirtmek istiyorduk. Kitabların

parası sorun olunca, Hamîdullah Hocamızın bu tercümesini mübadele yoluyla kullandık ve pek çok kitab getirttik." dedi. Bunun için sevindim, her ne kadar Diyanet bana kuru bir teşekkürü bile layık görmemiş olsa da!

Sonra 1978'de Erzurum'a ders vermeye gidiyorken Ankara'ya uğradılar. Onu havaalanında karşıladım. Biraz dinlendirebilmek için kendilerini eve getirdim. Hamîdullah Hocamızın yemek konusunda ne kadar kanaatkâr olduğunu, onun bir bardak süt ve peynir-ekmekle kifâf-ı nefs ettiğini biliyordum. Bu sırada bizim hanım bir tepsi yemek getirdi. Ne göreyim, Hoca bütün tepsiyi sünnetlemiş. Bu benim Hocamız hakkında tasavvur edemeyeceğim bir şeydi. Hocadaki inceliğe bakın ki, bir hanımın getirdiği yemeğin hepsini yemeden bırakmayı, nezaketsizlik addetmiş; belki hayatında ilk defa bu kadar yemek yeme işkencesine katlanmıştı. Daha sonra, Hocayı Erzurum'a uğurladım.

Ben, hayatımda böyle kibar bir büyük adama pek az rastlamışımdır.

M.G.: Hocam, gerek Ankara'da gerek Erzurum'da verdiği bu konferansların mahiyeti hakkında biraz bilgi verir misiniz?

M.S.H.: Büyük kitabları yanında taşıma imkânı olmadığı için, notlarıyla konuşurdu. Konuları kendisi seçer, dinleyicilerin suallerine de cevablar verirdi. Konferanslarında da ilmî ve akademik bir üslûb kullanırdı. Mesela Erzurum'daki derslerinin teksir olarak çıkmış hâlini bana gönderilmiştir [*Konferanslar,* çev. Zahit Aksu, Erzurum 1975; *İslam Tarihi Dersleri,* çev. Ruhi Özcan, Erzurum 1976].

M.G.: Bu arada başka ilmî teatileriniz oldu mu?

M.S.H.: Kendileri bana, kendi kitablarından hediye ettikleri gibi, bizim elde edemediğimiz eserlerin sağlanmasında da her türlü yardımları olmuştur. Bu noktada Hocama karşı ödeyemeyeceğim minnet borcum var. Temin etmekte güçlük çektiğim kitabları onun sayesinde elde edebildim. O tarihlerde, bilhassa Hindistan'da basılan kitabları elde edemiyordum. Mesela, Hindistan'dan *Kenzu'l-ummâl, Tuhfetu'l-eşrâf,* Fas'tan *Tertîbul'l-medârik, Temhîd* adlı kitabları Hamîdullah Hocamız sayesinde edindim. Bu kitablar için kendileri oralardaki dostlarına ve kardeşlerine mektublar yazdı. Ben de burada, döviz transferi için uğraştım. O zaman döviz ödemesi yapmak çok güçtü, Merkez Bankası'ndan izin almak gerekiyordu.

M.G.: Hamîdullah Hocamız, Fransızca Buhârî tercümesi için yazdığı zeylde, sizin evinizde gördüğü bir Buhârî nüshasından söz ediyor.

M.S.H.: Erzurum'a gitmek için geldiklerinde, evde, kayınpederimden intikal eden bir Buhârî nüshasını kendilerine göstermiştim. Hocamız, bu nüshaya hayran olmuştu. Hocamız, hayran olduğu bu nüshayı tanıtmanın bana düştüğünü söylediler. Defalarca beni vazifeye davet etmelerine rağmen, şimdiye kadar o emirlerini yerine getiremedim; inşâallah birgün getiririm.

İki Fransız müsteşrıkın Fransızca hazırladıkları ve ilk cildi 1903'te çıkan bir Buhârî tercümesi vardır. Dört cild hâlinde basıldı. Demek ki, Türkçede tam bir tercümesi yokken, Fransızcada vardı. Hocamız bu dört ciltlik eseri baştan sona tarayarak, belki bin sayfaya yakın bir tashih çalışması yapmışlar. Onu bastırabilme arayışı içindeydiler. Daha sonra Paris'de basımı mümkün oldu. Beşinci cild olarak gördüğünüz şu cild Hamîdullah Hocanın hazırladığı eserdir. Bu cildi yanında bulundurmadan bu Fransızca tercümeyi kullanmak artık ilmen caiz değildir.

Buhârî'nin bu dört ciltlik Fransızca tercümesine ekledikleri beşinci cildin önsözünde Hocamız bendeki Buhârî nüshasından bahsetmek lütfunda bulunmuşlar. Türkçesi şöyle: "Dünyanın dört bir tarafında *Sahîh-i Buhârî*'nin binlerce yazma nüshası vardır. Müellifin kendi el yazması bize ulaşmış değildir; keza, ilk zamanların kopyaları da. Benim zannıma göre, bunun basit sebebi, her devirde öğrenciler tarafından çok kullanılmış olmalarıdır. Buhârî'nin bize kadar ulaşmış en eski iki nüshası vardır. Bunlardan biri tam, biri ise eksik nüshalardır. *Sahîh*'in tam ve güzel nüshasını 1398/1978'de (...) Mehmed Hatiboğlu'nun özel kolleksiyonunda gördüm. Onun hakkında konuşma önceliğini kendisine bırakıyorum." Yani, bizdeki nüsha böyle bir nüsha imiş.

M.G.: Hocam, biz öğrenciyken, Hamîdullah Hocanın kitablarına dair bazı tesbitlerinizi mektubla kendilerine bildirdiğinizi anlatırdınız. Bilhassa Ummu Varaka hâdisesi vardır. Bazen sadece bir kelimeyi bile önemseyip kendisine yazdığınızdan bahsederdiniz. Hamîdullah Hoca ile yaptığınız yazışmalardan birisini anlatır mısınız?

M.S.H.: Ben fakültede hanımların İslam'daki mevkiiyle ilgili dersler veriyorken, bir aralık, bir hanım talebem bana Hamîdullah Hocanın *İslam Peygamberi* kitabında "Mahallede hanımlar imamlık yapabilir." deniliyor olduğunu, benim bu noktada ne düşündüğümü sordu. Ben de kendilerine aynı kaynakları benim de okuduğumu; ancak, çıkardığım mânânın mahallede kadınların imamlık yapabileceği değil, kadınların kendi evlerinde, zaruret durumunda erkeklere namaz kıldırabileceği şeklinde olduğunu, mamafih bu meseleyi müellifin kendisine soracağımı söyledim.

Durumu Hocaya yazdım. Hocamız bana 12.03.1988 tarihli mektubla cevab verdiler. Mektubundan aynen aktarıyorum: "Hz. Ummu Varaka (ra.) hakkında siz ilk değilsiniz. Birçok kimseler sordular. Benim naçiz ve hakir, akıl ve fehmime göre, bu rivayetlerde iki nükte mühimdir: 1. Rivayetlerde *fî dârihâ* zikrediliyor, *fî beytihâ* değil. *Dâr*ile *beyt* müteradif değildir. *Dâr,* büyük şehir, mahalle mânâsındadır. 2. Rivayette onun bir müezzini de var. Evde belki müezzin haceti yok. Mahallede namaz vaktinin ilan olması lazım. Evet mahallede akrabalar olacak amma başkalar akrabalar zaman zaman gelebilir. Kadının imamlığı âdi bir şey değil, nadir ve müstesna bir şeydir. Amma Hz. Ummu Varaka da müstesna bir kimsedir. Hafız idi. Hz. Peygamber onu çok sevdi. Her Cuma günü onu ziyaret ederdi. Bu müstesna misalde çok faydalar da var. Bir Müslüman hanım bir yeni mühtedi erkekle izdivaç ederse, birinci günlerde zevcin imamet yapması mümkün değil [Çünkü henüz hıfzında namazda okuyabileceği bir şey yok]. Paris'de birkaç defa tecrübe ettim. Ben bu hadisten istinad ederek kadına izin verdim. *Allâhu A'lem bi's-sawâb.*"

Bunun dışında, Hamîdullah Hocamızın Fransızcaya yaptığı Kur'an tercümesine birçok itirazın olduğu vakidir. Bunlardan biri, tercümenin Fransızcasının, Fransız edebî zevkine uygun olmadığı şeklinde idi. "Fransızlar böyle söylemez." diyorlardı. Ben bir defa bunu kendisine aksettirdim. Bir de misal verdim. *Zehebe'llâhu bi-nûrihim* ayetini [2. Bakara, 17] biz: "Allah, nurlarını giderdi." diye Türkçe'ye çevirirız. Hocam siz bunu Fransızcaya "*Dieu s'en est allé avec leur lumière...* = Allah, nurları ile gitti" şeklinde çevirmişsiniz. İddialardan biri bu, dedim. Bana şöyle cevab verdi. "Ben Allah'ın koyduğu ibareyi değiştirme salahiyetine sahib değilim. Çünkü Kur'an'da *izhâb* fiili de var; ancak, Allah *zehebe* kullanmış. Ben bu sebeble aynen Fransızcaya çevirmek zorunda kaldım." Hocamız, ilahi ibarenin zahirine bu kadar hürmet gösteren birisi idi.

M.G.: Hocam, Hamîdullah Hocamız İslami disiplinlerin her sahasında eser vermiş bir âlimdi onun en büyük ihtisas alanı sizce hangi ilimdir?

M.S.H.: Hocamızın, biliyorsunuz, üç Batı dilinde de doktorası var. Hepsini de gayet iyi biliyordu. İslam hukuku sahasında deryaydı. Batı ve Roma hukukunu çok iyi bildiği için, bu konularda otoritesi tartışılmaz. Devletler hukuku sâhasında dünyada ilk yazılan kitabın İmam-ı Muhammed'in kitabı olduğunu tesbit ve ilan eden odur.

Hocamız, ilahi ibarenin zahirine bu kadar hürmet gösteren birisi idi.

Sonra, Merhum, günlük siyaseti de yakinen takib ederdi. Özel sâhaya girecek şeylerden bahsetmeyeyim. Müslümanların maruz kaldıkları haksızlıkları belirtmekten vazgeçmezdi. Paris'deyken yeni bir Fransız hükümeti kurulmuştu. Bana "Bak bunların yüzde sekseni Yahudi asıllıdır. Osmanlı devletinin vüzerası arasında gayri müslimleri gördüğümüz hâlde, Batı dünyasında bir tek Müslümanı hükümette göremezsiniz." demişti.

M.G.: Hocam, daha sonraki yıllarda temaslarınız hangi seviyede devam etti? Yazışmalarınızı biliyoruz; bunların dışında görüşmeleriniz oldu mu?

M.S.H.: Hocamızla temaslarımız son zamanlara kadar devam etti. Paris'e gidişimde ken-

disini muhakkak ziyaret ederdim; bazen bizim hanımla beraber giderdik, elini öpmeye çalışırdım kendisi öptürmezdi. Son zamanlarında zihnen bir teşevvüş geçirmişti. Ancak yine de bizimle Türkçe konuşuyordu. Son gittiğimde sarıldık "Artık bana kitab göndermeyin!" dedi. Bütün kütübhanesini dağıtmış. Şimdi kütübhanesi nerede ve kimde, bilmiyorum. Yanında kardeşinin kızı vardı. Kardeşinin kızı, Hocamızın hastaneden çıktıktan sonra, biraz dinlenip Amerika'ya gideceklerini söylemişti. Ondan sonra Hocamızı bir daha görmedim.

Burada, tebessüm ettiren bir hatırayı anlatayım. Biz, 1994'te hacda iken Medine'ye Hocamızın vefat ettiği haberi geldi. Ben de büyük bir üzüntüyle Mescid-i Nebevî'de Hocamızın gıyabi cenaze namazını kıldım. Daha sonra Paris'de Hocamızı ziyaret ettiğimde, ona, gülerek bu durumu anlattım. "Hocam", dedim, "ben, sizin cenaze namazınızı kıldım. Bu, bizim kültürümüzde sizin uzun ömürlü olacağınıza alâmettir." Rahmetli epeyce bir tebessüm buyurmuşlardı.

Merhum, günlük siyaseti de yakinen takib ederdi. Müslümanların maruz kaldıkları haksızlıkları belirtmekten vazgeçmezdi.

M.G.: Hocam, son olarak onun yolundan gitmek isteyen talebelerine neler önerirsiniz?

M.S.H.: Bir defa, üstadımızın dağınık hâldeki bütün ilmî makaleleri asli dilleriyle yayımlanmalı. Eserlerinden yarım kalanlar nelerdir, bilmiyorum. Çalışmakta olduğu ve eksik bıraktığı çalışmaları kesin vardır. Bunları ortaya çıkarmalı ve bastırmalı. Bunlar bizim üzerimize düşen farzlardır. Bunları tamamlamalı, ruhunu şâd etmeli. Kütübhanesi nerededir, önce bilmek gerekiyor. Gidip kütübhanesinde inceleme yapmak gerekiyor. En azından maddi güce sahib müesseselerimiz, bu işe, lisan bilen gençleri vazifelendirmeli. Merhumun manevi mirasını kavrayan kimselerin kendi yollarını bulacağından şübhe etmiyorum.

Ben, hayatımda böyle kibar bir büyük adama pek az rastlamışımdır. Birgün Paris'deki evine gitmiştim. Baktım sokak kapısında bekliyor. "Hayrola Hocam, niçin buradasınız?" dedim. Meğer, saat on ikide bir Müslüman geleceğim demiş, Hoca iki saattir o muhteremin(!) gelişini bekliyor. Şu, Müslüman olmuş adamın terbiyesizliği karşısında söylene söylene Hocanın koluna girdim ve zorla odasına çıkardım.

M.G.: Hocam, *Bülten*'de yayımlamak üzere, Hamîdullah Hocamızla beraber çekilmiş resminiz var mı?

M.S.H.: Hocamızın bir tercihi vardı; resim çektirmeyi sevmezdi. Pasaporta vs. resim çektirir verirdi; ancak mecbur kalmadıkça resim çektirmezdi. Çekilen resimlerin hepsi kaçak çekilmiştir. Bir vakitler, Paris Camii avlusunda Hamîdullah Hocamız ile görüşmem sırasında bir flaşın patladığını hissettim. Bir Türk'ün resmimizi çektiğini gördüm. Hamîdullah Hocanın, benim tavsiyem üzerine resmin çekildiğini düşünmesinden tedirgin oldum. Hâlbuki benim böyle bir isteğim olmamıştı. O vatandaşımızın şayet bu satırlar gözüne ulaşırsa o resmi bulup da bana göndermesini kendisinden bilhassa istirham ediyorum. Zannediyorum, Diyanet'ten görevli bir kişiydi. Elinde resmi olanlar lütfen bizlere ulaştırsınlar.

Zannediyorum, resim çektirmeme hususunda hareket noktası, İslam geleneğinin resme menfî bakıyor olmasıdır.

M.G.: Hocam, öyleyse ona saygımızı ifade için resmini *Bülten*'e koymayalım mı?

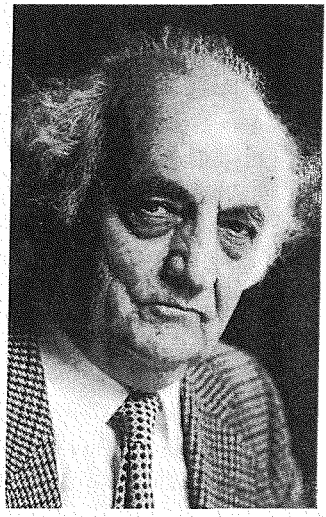
M.S.H.: Yayımlayalım; [gülümseyerek] günahı boynumuza olsun.

M.G.: Hocam, Merhum'un ilmî seviyesini okuyucularımıza hakkıyla tanıtabilmeyi gelecek sayılara bırakıyor; değerli vakitlerinizi bize ayırdığınız için çok teşekkür ediyoruz.

* Bu söyleşi, Hatiboğlu hocamızın kendi imlâ kurallarına göre yazılmıştır.

** Bu söyleşi yapıldığında hâlen hayatta olan Schimmel'in vefat ettiğini öğrenmiş bulunuyoruz. Kendilerine Allah'tan rahmet diliyoruz. *İslâmiyât*'ın daha sonraki sayılarında yayımlanmak üzere, Annemarie Schimmel hakındaki çalışmalarımız başlamıştır.

Fuad Sezgin
Ankara İlahiyat'taydı

Şenol KORKUT

Fuad Sezgin, daha önce asistanlık yaptığı Ankara Ünversitesi İlahiyat Fakültesi'nde 2 Ocak Perşembe günü bir konferans verdi.

Eminim, bir ilim adamı için kolay bir durum değildir, bir sabah, Süleymaniye Kütüphanesine giderken "Yazıyor... Yazıyor..." seslerine kulak kabartıp alınan bir gazete sayfasında üniversiteden atılanlar listesinde adını görmek... Aynı şekilde, her şeyde olan o hayrın tecellisiyle, hayatın, sizi sürüklediği ve bugün geldiğiniz ilmî noktada, bu tür bir kırılmaya müteşekkir olmak!..

Ünlü İslam bilim tarihçisi ve müellif Fuad Sezgin, daha önce asistanlık yaptığı Ankara Ünversitesi İlahiyat Fakültesi'nde 2 Ocak Perşembe günü bir konferans verdi.

Bundan 42 yıl önce, bir valiz fişle Batı'ya gittiğinde, akademik açıdan kendini âdeta kurtlar sofrasında bulduğunu, fakat daha gider gitmez C. Brockelmann'ın yazdığı eseri (*Geschichte der Arabischen Litteratur*) genişleterek, yeniden yazma ve tamamlama işine cesaretle giriştiğinde, o zamanlar bir Müslüman Türk'ün böyle bir şeyi başarabileceğini hiçbir Batılının hafsalasının alamadığını ve bu süreçte karşılaştığı her türden zorlukları tatlı birer hatıra olarak anımsayarak konferansına başladı. Ama bugün 17 cilt hâlindeki bu eseri tamamladığında (*Geschichte der Arabischen Schriftum*) matematik coğrafya, meteoroloji, denizcilik, finans gibi birçok modern ilim dalının Müslüman kökenleri üzerine tartışma, mülahaza ve ispat sunma işlevinin kendisine nasip olduğunu söyledi. Benzer bir ilmî başarı olarak da, hâlihazırda müdürü olduğu Frankfurt Üniversitesi'ne bağlı İslam Tabii Bilimler Tarihi Enstitüsü'nde (finans-

man olarak özerk) İslam Aletleri Müzesi'ni kurduklarını ve bu müzede; Arapça, Farsça, Latince, Türkçe metinler taranarak ve oradaki tariflerden yola çıkılarak İslam bilimlerine ait yaklaşık 500 aletin modelini yaptıklarını, yapamadıklarının resimlerini çizdiklerini; ayrıca, bu aletlerin Batı'ya geçiş sürecindeki tekamüllerini de ayrıntılı şekilde göz önüne serdiklerini belirtti. Buna paralel olarak, İslam ilimlerinin Batı'ya geçişini daha somut göz önüne serebilmek için, bu aletlerin resimlerinden oluşan bir katalog hazırladıklarına ve kendisinin bugünlerde bu kataloğa önsöz yazdığına değindi.

Hoca'nın bu hoşsohbeti dönüp dolaşıp düşünce ve bilim dünyamızı asırlarca meşgul eden o soruya geldi: Peki, Müslümanlar bu bilim ve teknoloji yarışında neden geride kaldılar?

Düşünce dünyamızda, öteden beri, bugünkü bilim ve teknolojinin kökeninde Müslümanların ilmî birikimlerinin olduğu nusöyler; fakat somut belgeler hakkında fazla bir şey bilmezdik. Fuad Sezgin Hoca işte o belgeleri gözler önüne serdi. Konferansın ilk bölümünde Müslümanların, matematik coğrafya ilmini kurup nasıl geliştirdiklerine ve bugün hâlâ Batı'da böyle bir bilimin, ne dillerinde kavram olarak ne de bilimler tarihinde bir bilim olarak yer aldığına değindi ve Batılı bilim adamlarının Müslüman coğrafyacılarla ilgili övgü dolu sözlerine yer verdi. August Fischer'e göre, Makdisî, beşeriyetin bugüne kadar tanıdığı en büyük coğrafyacıydı. Bu kadar gezen, kendi müşahedelerine bu kadar güvenen, bu kadar sistematik yazan başka bir coğrafyacı daha bugüne kadar gelmemişti. George Sarton'a göre ise, Bîrûnî, dünyanın gelmiş geçmiş en büyük kafalarından biriydi. Hoca'ya göre, Batılılar, Makdisî'yi tanıdıktan sonra bugünkü mânâda coğrafyacılığa adım atmışlardı. Konferansın bu bölümünde slayt gösterileri eşliğinde matematik coğrafyanın en yaygın kullanım alanı olan haritacılığın hicrî II. yüzyıldan itibaren doğması, gelişmesi ve Batı'ya geçiş yolları, Batılıların çektikleri kopyalar, amiyane olacak ama, suçüstü gözler önüne serildi. Batlamyus haritalarında Afrika'nın güneyden kara ile çevrili olduğunu; İdrîsî haritalarında Afrika'nın güneyinde denizin yer aldığını, çünkü birinin karalarla, diğerinin denizlerle çevrili bir dünya anlayışına sahip olduğu; Albertüs Magnus'un çizdiği dünya haritasında Yemen, Çin, İran'ın yer almasına rağmen, kendi yaşadığı yer olan Paris'i bir yere yerleştiremediğini, çünkü örnek aldığı İslam haritalarında bu şehrin yer almadığını; Vasco de Gama'nın 3-5 ay kalmasına rağmen, hemen Madagaskar haritasını edindiğini, oysa Madagaskar'ın haritası için en az 3-5 yıl orada kalmak gerektiğini (çünkü Avustralya haritasına 16. yy.'da başlandığını 2 yüzyıl sonra ancak 2/3'ünün çizilebildiğini), Bîrûnî'nin, Gazne ile Bağdat (yaklaşık 6000 km) arasındaki mesafenin ölçümünde 12 km.'lik bir hata yaptığını ve diğer pek çok örneği ve bugünkü kullandığımız haritaların ilk örneklerini teknik ayrıntılarıyla görmüş olduk.

İkinci bölümde ise Hoca, denizciliğin Müslümanlar tarafından nasıl geliştirildiğine, deniz mesafesi ölçüm tekniklerine, kullanılan pusulaların özgünlüklerine değindi ve modern denizciliğin kurucularının Portekizliler değil Müslümanlar olduğunu iddia etti. 10. yy.'da Akdeniz'in İslam gölü hâlinde olduğunu; İspanya'nın, Fransa'nın büyük bölümünün, Vatikan ve Sicilya'nın Müslümanların hakimiyetinde olduğunu; bunun arkasında müthiş bir deniz bilgisi birikiminin olduğunu vurguladı ve tarihçi Ya'kûbî'nin "Mağrib'in Mâzâ şehrinden çıkıp Afrika'nın güneyinden Çin'e gidip oradan tekrar geri gelen gemiler, Behlül Camii'nin yanında demirlerlerdi." şeklindeki

nakillerinin denizcilik tarihi bakımından oldukça önemli olduğunu ve bu ticaret gemiciliğinin daha hicrî II. yüzyılda gerçekleştirildiğini ve o zamanlar Mâzâ şehrinin Avrupa'nın şeker merkezi olduğunu kaydetti. İdrîsî'nin Batlamyus'a yazdığı reddiyedeki "Bu adam, sistemini kurtarmak için hakikati inkar ediyor," şeklindeki cümlelerin, Müslümanların bilim anlayışını göstermesi açısından da önemli olduğunu vurguladı.

Hoca'nın bu hoşsohbeti dönüp dolaşıp düşünce ve bilim dünyamızı asırlarca meşgul eden o soruya geldi: Peki, Müslümanlar bu bilim ve teknoloji yarışında neden geride kaldılar? Hoca, bu soruyu belki bin defa kendisine sorduğunu, fakat bugüne kadar cevaplayamadığını; ama bugün artık bir cevabının olduğunu söyledi ve salondakilerin ısrarları sonucu cevabına geçti. Fakat, o, hep bildiğimiz açıklama tarzlarını da duymadık; mesala, bu cevap sürecinde 'Gazâlî' kelimesi hiç geçmedi.

Hoca, bu sorunun cevabını bulmak için 1952 senesinde Frankfurt'ta "İslam İlimlerinin Durmasının Sebepleri" adlı bir sempozyum düzenlendiğini ve dünyadaki kalburüstü oryantalistlerin hepsinin gelip bu konuyla ilgili kendi alanlarındaki gerilemeleri anlattıklarını, herkesin eteğindeki taşları döktüğünü ve tabiri caizse her kafadan bir ses çıktığını söyledi. Ayrıca, bazı Avrupalıların ve oryantalistlerin dinî taassup yüzünden bu ilerlemenin durduğu şeklindeki iddialarını da tutarsız bulduğunu belirtti ve şöyle dedi: "Bazı oryantalistler dinî taassubun ilmi engellediğini söylerler. Dinî taassup IV. asırda da vardı, V. asırda da vardı. Anlatabiliyor muyum? Dinî taassup her zaman var. Dinî taassup, dünyada hiçbir zaman ilmin durmasının bir sebebi olmamıştır. İlim kendi yolunda gidiyordu." Aynı şekilde, hoca-öğrenci ilişkileri doğrultusunda eğitim kurumlarının yapılanması da ilmî faaliyetin durması için makul sebepler değildir.

Hoca'ya göre, XIII. ve XIV. yüzyıldan sonra Moğol saldırıları, İspanya'nın günbegün kaybedilmesi, Berberî darbeleri gibi sebeplerden dolayı, İslam dünyasının keyfi kaçmış ve yazılan bilimsel eserler çoğaltılarak İslam coğrafyasında evrensel hâle gelememiş, yöresel kalmıştı. Eserlerdeki ilmî bulguların İslam dünyasında evrensel hâle gelememesinin en önemli sebebi ise, Müslümanların resim (teknik resim) yeteneklerinin bilimsel bilgiyi ve teknolojiyi tekamül ettirecek kadar gelişememesiydi. Örnek olarak, XV. ve XVI. yüzyılda bazı Osmanlı müelliflerinin eserlerine bakılabileceğini, metinde "Resimde veya şekilde görüleceği gibi" türünden cümleler geçmesine rağmen, metnin etrafında veya içeriğinde herhangi bir şeklin bulunamayacağını kaydetti. Cezerî adında XIII. yüzyılda yaşamış, çok büyük bir mühendisin eserlerinin İslam dünyasında, sadece Diyarbakır'da kalmasına rağmen (kendi elde ettiği bir kitabın resimli sayfalarının çalınmış olduğunu söyledi), İtalya'ya geçen bu eserlerin çoğaltılarak bütün Avrupa'ya yayıldığını; çünkü, Haçlı Seferleri'nden sonra İtalyanların bir ayağının hep Suriye'de olduğunu; aynı şekilde, matbaanın keşfedildiği yıllardan iki yüzyıl sonra bile, İslam dünyasının okuma-yazma oranının hâlen Avrupa'dan üstün olmasına rağmen matbaanın kitapları çoğaltmasıyla beraber teknik resimlerin de çoğaltıldığını ve Batılıların süratle teknoloji yolunda mesafe kaydettiğini, aynı durumun İslam dünyası için söylenemeyeceğini belirterek konferansına son verdi.

Bazı oryantalistler dinî taassubun ilmi engellediğini söylerler. Dinî taassup IV. asırda da vardı, V. asırda da vardı.

islâmiyât | kitâbiyât
bülten 06
ocak-mart 2003 | üç ayda bir yayımlanır | ücretsizdir

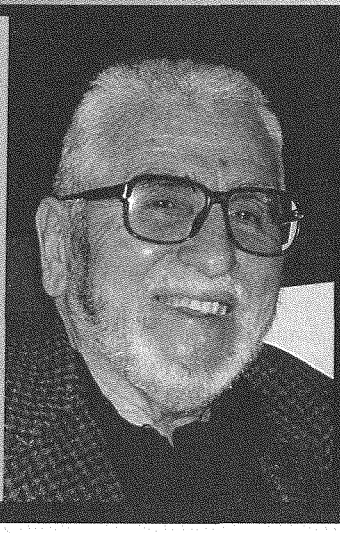
11 | **hans küng**
'tedbiri savaş' ahlaki değildir
değerlendirmeler
e. şahin, ş. gündüz, y. kaplan

18 | **ali dere**
alternatif hadis metodolojisi

20 | **nimetullah akın**
anne lanie schimmel

24 | **nezihe araz**
muradına nail olan dilber

26 | **erdal baykan**
tuhfetü'l-harameyn

ihtiyat, intizam ve inziva dolu bir hayat

ismail cerrahoğlu ile söyleşi

3. sayfada

"bu savaş hakkında allah ne diyor?" diye soran olursa

İlhami GÜLER

"Onlara 'Yeryüzünde bozgunculuk yapmayın!' dendiği zaman 'Bizler sadece ıslah edicileriz,' derler"

Aristo, siyaseti 'pratik ahlak' olarak tanımlamıştı; İbrahimî monoteist dinler ise, 'adalet tevzii' olarak yorumlamışlardır. Örneğin, Kur'an şöyle der: "İnsanlar arasında hükmedeceğiniz zaman adaletle hükmedin." (4. Nisâ, 58). Bu dinlerin bağlılarının Tanrı'nın emrine ne derece uydukları ise, ciddi ve ayrı bir sorundur.

Batı'da burjuva sınıfının yükselmesiyle birlikte, Makyavelli, bu sınıfın ideolojisi olarak siyaseti her ne pahasına olursa olsun çıkar sağlama ve iktidar olma şeklinde ortaya koydu. Daha sonraları Nietzsche, ahlakı ve siyaseti 'güç istenci' olarak metafizik bir temele oturttu. Batı'da yerleşen bu anlayışın bugün giderek dünyada genel-geçer bir kabul hâline geldiği bilinmektedir.

"İnananların kalplerinin Allah'ı hatırlaması ve O'ndan inen hakikate içten bağlanması, saygı duymasının zamanı daha gelmedi mi? Onlar, Kitap daha önce kendilerine verilenler (Yahudiler ve Hıristiyanlar) gibi olmasınlar. Onların, –aradan uzun zaman geçince– kalpleri katılaşmış; çoğu, yoldan çıkmıştı." (57. Hadîd, 16).

Bu uyarıyı bugünlerde tekrar hatırlaması gerekenler, siyasetle ahlakı birbirinden ayırıp; siyaseti, ne pahasına olursa olsun çıkar koruma ve artırmaya, ahlakı da temenni ve tavsiyeye indirgeyen Müslüman Türk bürokrasisi ve siyaset erbabıdır.

Din ile dolara aynı derecede değer atfeden ABD yöneticilerinin Irak'a karşı giriştikleri savaş, temeli çıkara dayanan, fakat üzerine pragmatist din sosu dökülmüş kirli bir zulüm örneğidir. Bu savaşla ilgili ABD söylemini şu ayet net bir şekilde

ortaya koymaktadır: "Onlara 'Yeryüzünde bozgunculuk yapmayın!' dendiği zaman 'Bizler sadece ıslah edicileriz,' derler" (2. Bakara, 11). Dünya halklarının (ABD halkının yüzde ellisi dahil olmak üzere) ve hükümetlerinin yüzde doksanının karşı olduğu bu çıkar savaşına, Türk bürokrasisi, iş çevreleri ve siyasetçilerinin 'ulusal çıkar' motivasyonuyla taraf olma arzuları ahlaki (siyasi) açıdan kaygı vericidir.

Dinin (denenmenin) temeli, insanın elini temiz tutmasıdır. Tanrı, insanın elinin dolu olup olmadığına bakmaz; temiz olup olmadığına bakar. Siyaset de bir denenme arenasıdır; ahlaki açıdan faturası büyük olaylarda/olaylarla denenme... Bu nedenle Allah diyor ki: "Zalimlere yaklaşmayın, onlara meyletmeyin (onlarla işbirliği yapmayın). Yoksa, ateş size de dokunur." (11. Hûd, 113). Ahlaki olup olmadığına bakmaksızın 'ulusal çıkar'ı gözetmeyi siyaset sananları Allah şöyle kınıyor: "Siz acil menfaati tercih edip, ahireti bırakıyorsunuz." (75. Kıyâmet, 10). Savaştan ABD'nin galip çıkacağına kesin gözüyle bakarak, "Biz savaştan yana değiliz; zararımızı en aza indirmek istiyoruz," diyenleri ise Kur'an şöyle niteliyor: "Kalplerinde hastalık bulunanların, 'Biz başımıza bir felaket gelmesinden korkuyoruz,' diyerek o kafirlerin safına koşuştuklarını görürsün. Oysa Allah (müminler için) bir zafer veya kendi katından başka bir takdir getirebilir; işte o zaman, içlerinde gizledikleri düşüncelerinden dolayı pişmanlık duyacaklar" (5. Mâ'ide, 52). Allah, zarar korkusuyla ahlaksızlığa ortak olmak isteyenleri uyarmakla kalmayıp, alternatif de gösteriyor: "Allah kendisine karşı gelmekten sakınanlara bir çıkış yolu gösterir ve onları hiç ummadıkları bir yerden rızıklandırır; onların işini kolaylaştırır..." (65. Talâk, 3-4). Demek ki, zarar rasyonel olarak yüzde yüz kesin görünse bile, ahlaksızlığa meyletmemekte ısrar ve sebat etmeli; zira denenme, "sarp yokuşu tırmanmaktır" (90. Beled, 11).

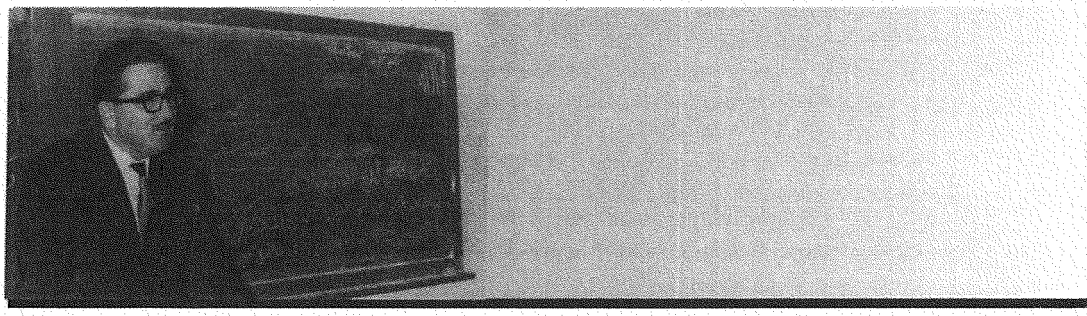
Allah, müminlerin politik düzlemde daima mazlumdan yana olmasını istemiştir

Reel politiğe teslim olmayı 'gerçekçilik' ve 'akıllılık' olarak görüp, hakkaniyeti, adaleti ve ahlakı ise 'duygusallık' olarak küçümseyenler, neticede siyaseti kâr maksimizasyonu olarak görenlerdir; onların 'akıllı' ve 'gerçekçi' olduklarında kuşku yoktur; ancak, 'kalp/akıl sahibi' (*ulû'l-elbâb*) oldukları şüphelidir.

Allah, müminlerin politik düzlemde daima mazlumdan yana olmasını istemiştir: "Size ne oldu ki, Allah yolunda ve 'Rabbimiz bizi şu halkı zalimi olan şehirden çıkar; bize katından bir koruyucu ve yardımcı gönder.' diyen zayıf düşürülmüş erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz!" (4. Nisâ', 75). Türkiye, Cumhuriyet tarihi boyunca bu sorumluluğunu Kore'de gayri müslim bir halka karşı, Kıbrıs'ta soydaşlarına karşı, Bosna'da dindaşlarına karşı, Kuzey Irak'ta ise Kürtlere karşı yerine getirmiştir. Oysa son on yıldır hakim bürokratik elit, Filistinli mazlumlara karşı İsrail, Türkistanlı Müslüman Türklere karşı Çin, Çeçenlere karşı Rusya'nın yanında yer aldığı gibi, bugün de mazlum Irak halkına karşı ABD'nin yanında yer almak istemektedir.

Yıllardan beri Saddam'ın zulmü altında inleyen Iraklı 'zayıf düşürülmüş' erkekler, kadınlar ve çocuklar (Kürtler, Araplar, Türkmenler), şimdi de Bush'un attığı bombalar altında ölüyorlar. Bomba atmanın veya atılan bombaların tahribatını seyretmenin pornografik zevki vazgeçilmez değilse, Saddam'ı devirmenin başka bir yolu yok muydu acaba? Sırasıyla, Iraklılar, Müslümanlar ve dünyalılar böyle bir yol bulamaz mıydı?

Bugünkü 'muhafazakâr' iktidara düşen, –daraltılmış iktidar alanlarına rağmen– bürokrasinin ve oligarşinin (rantiyecilerin) Müslüman Türk milletinin vicdanıyla çelişen bu gözü ve gönlü dönmüşlüğe karşı direnmektir. Böylece, savaş bittiğinde belki Türk milleti olarak zarara uğrayacağız; ancak, elimiz Iraklı kardeşlerimizin kanına bulanmamış kalacaktır.

ihtiyat, intizam ve inziva dolu bir hayat

ismail cerrahoğlu ile söyleşi

Ömer ÖZSOY
Mehmet Akif KOÇ

Özsoy: Hocam, Türkiye'de İsmail Cerrahoğlu ismine aşina olan camianın önemli bir kısmı sizi yalnızca eserlerinizle tanıyor. Bu nedenle, kısaca da olsa hayatınız hakkında bilgi almak arzusundayız. İsterseniz, hayat çizginizin sizi İlahiyat tahsiline getiren erken dönemleriyle başlayalım sohbetimize.

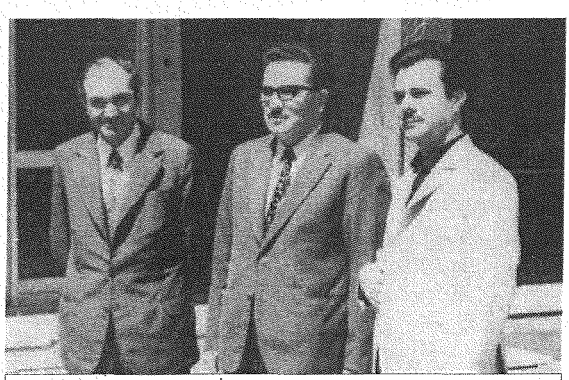
Cerrahoğlu: Ben 1929 yılında Adapazarı'nın Hendek kazasında doğmuşum. Hendek'te tanınmış mütedeyyin bir çiftçi ailesinin çocuğuyum. Bizim çocukluk yıllarımız Cumhuriyet'in ilk dönemleri olması hasebiyle, dine karşı antipatik bir dönem özelliği taşıyordu. Bu yüzden, Kur'an-ı Kerim okumayı öğrenmek bile meseleydi. Beni babaannem bu yola sevk etti; tahsili yoktu ama, Kur'an-ı Kerim'i okur ve derkenar tefsirlerden mealini anlamaya çalışırdı; bizi ve mahallenin çocuklarını okuturdu. İlkokula başlamadan önce, 7 yaşında iken Kur'an-ı Kerim'i hatmettim. İlkokulu Hendek'te okudum, ortaokula Adapazarı'nda devam ettim, lise tahsilimi ise İstanbul Kabataş Lisesi'nde tamamladım. Malum, ailemiz mütedeyyin olduğu için, bizi hep takip altında tutardı. Babaannem Kur'an-ı Kerim okutmanın dışında, bizi sürekli ilmihâl bilgileriyle techiz etmeye çalışırdı. Amcam eczacı olduğu için, biraz da aile ismimizin Cerrahoğlu olmasından dolayı olsa gerek, ailem benim de tıp veya eczacılık okumamı arzu ediyordu. O zaman tıbba 80, eczacılığa ise 60 kişi alınıyordu. Ben yedekte kaldım ve memleketime dönüp, amcamın yanında eczanede çalışmaya başladım. Eczaneye İstanbul'dan *Cumhuriyet*, Ankara'dan *Ulus* gazeteleri gelirdi. Bir gün *Ulus* gazetesinde Ankara'da İlahiyat fakültesi açıldığına ve kayıtların başladığına dair bir ilan gördüm. İlahiyat'ın ne olduğunu da tam olarak bilmiyoruz; fakat dinî bir okul olduğu belli. İlahiyat fikri en çok babaannemi sevindirmişti. Ailenin kararı üzerine, kalktık yola koyulduk. Tabii, o zamanlar vesait şimdiki kadar hızlı ve sayı olarak da çok değildi. Bir posta arabasına binip An-

Ben hep Anadolu insanının birikimini gün ışığına çıkarmaya yönelik tezler vermeye gayret ettim. Hâlâ da bunun teşvik edilmesinin lüzumuna kaniim

kara'ya geldim, okula kaydımı yaptırdım ve fakülteye başladım; ama sorunlarla başladım: Her şeyden önce, kalacak yer sorunu vardı; ilk günlerde otelde kaldım; hatırlıyorum, günlüğü 5 liraydı ve babam 75 lira kadar bir harçlık koymuştu cebime. Sonra bir arkadaşla birlikte Fakülte'nin yakınında Erzurum mahallesinde bir ev tuttuk. Havalar çok soğuk olduğu için, elbiselerimizle yatağa girip öyle ders çalışıyor ve o hâlde uyuyakalıyorduk. Öte tarafta müfredatımız çok karışıktı; çoğu derslerimizi Dil-Tarih'ten alıyorduk.

Özsoy: O zaman hangi dersleri görüyordunuz?

Cerrahoğlu: Fransızca'nın yanı sıra, mesleki dersler olarak Yusuf Ziya Yörükân'ın okuttuğu İslam tarihi, Remzi Oğuz Arık'ın

Süleyman Ateş, İsmail Cerrahoğlu, M. Esat Coşan

girdiği sanat tarihi ve felsefe grubu dersler vardı. Tefsir, hadis şöyle dursun, Kur'an ve Arapça dersleri bile yoktu. Necati Lügal Hoca'dan Arapça dersi almak için Dil-Tarih'e gidiyorduk; fakat Hocamız önce Farsça öğretmeyi uygun gördü –hocalar müfredat konusunda tamamen muhtardı o zaman–; Arapçayı seneye öğreteceğini söyledi. Sene 1949, İlahiyat'ın ilk yılı; biz toplam 40 kişi kadardık. Ben 20 gün dayanabildim; soğuk beni mahvediyordu. Nihayet, kaydımı sildirdim ve doğru Hendek'e gittim. Babaannem çok üzülmüştü. Ben o sırada aynı zamanda evliydim; bu yüzden, "Eşinin ayrılığına dayanamayıp geri geldi" diye dedikodu ettiler. Zamanla kahveye falan takılmaya başladım; babam bunu farketti ve hemen tedbir aldı. Bizim mahallede vaiz İsmail (Baykal) Hoca vardı; onunla görüşmüşler, "Ben onlara ders okutayım," demiş. Öğle-ikindi arası ders görüyorduk. *Emsile*'den başladık; *Binâ*, *Izhâr*, *Merâh* derken, *Molla Câmî*'ye kadar okuduk. Hocaefendi, "Bu öğrendiklerimizi tatbik etmeliyiz," dedi. İki-üç ay kadar sonra fıkıhtan *Halebî* okumaya başladık. Yatsı namazından (alaturka) saat dörde kadar da fıkıh okuyorduk; cumartesi pazarı yok. Hoca'nın bir sözü vardı, "Saat dört, yorganı ört." derdi. Saat dörtte paydos ediyorduk; daha sabah namazına kalkılacak. Bir sene böyle devam ettik. İkinci sene oldu; okullar açıldı. Millet, "Eşinden dolayı gidemiyor," demeye başladı; bu beni kamçıladı. Atladım, tekrar Ankara'ya gittim. (...) İlk sene devam edemediğim için, yine birinci sınıfa kaydım yapıldı. O zaman Talat (Koçyiğit) Bey, Esat (Kılıçer) Bey ikinci sınıfa geçmişlerdi; biz birinci sınıfta toplam 21 kişiydik. Hani "Elifi görse mertek zanneder." derler ya; çoğumuz o durumdaydık. Kayseri'den İbrahim Eken vardı bizden daha yaşlıca; mühendislik okuyup gelmiş İlahiyat'a. Onun babası hocaydı (Camgöz Hacı Yusuf Hoca); babasından okumuş; bilgiliydi. Onun dışında, Kadriye Erten, Celalettin Karakılıç, İmdat Şengül de bizim sınıftaydı. İkinci sene, Fakülte'nin karşısında Hukuk Yurdu'nda yer buldum; orada kalıyordum. Namazdan sonra erkenden Fakülte'ye giderdik; sabah benim başıma bir grup, İbrahim'in (Eken) başına bir grup taplanırdı; öğrenci arkadaşlara Kur'an okutur, ders çalışırdık. Birinci sınıfla ikinci sınıfın dersleri pek farklı değildi; müferdat karışıktı; derslerin çoğunu iki sınıf beraber okuyorduk. Günde iki-üç defa İlahiyat'la Dil-Tarih arasında gider gelirdik; yolda rahmetli (Mehmet) Sofuoğlu ve Esat'la ders çalışırdık. Hoca eksiğimiz de vardı; kimden ne öğrenebilirizin gayreti içindeydik. O zaman Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Hüsnü Lostar –kendisi Kâdî'l-Kudât mezunuydu– bize, "Diyanet'e gelirseniz size ders veririm," dedi –o zaman Diyanet şimdiki Ankara Müftülüğü binasında-

dı–; ondan fıkıh ve Arapça okuduk. Sabah namazından sonra gidiyorduk Diyanet'e; bir saat okuyup, doğru Dil-Tarih'e, sonra Cebeci'ye, sonra tekrar Sıhhiye'ye... Hüsnü Lostar bize, "Siz lise mezunusunuz, matematiğiniz iyidir; size feraiz öğreteyim," dedi; 6 ay feraiz okuduk ve bütün mesaili öğrendik. Seneler geçtikçe hocalar da çoğaldı, müfredat programımız da değişti. Rahmetli Tayyip (Okiç) Hoca bizden iki sene sonra geldi Fakülte'ye; müfredata tefsir, fıkıh, hadis dersleri kondu ve bir program dahilinde ona bağlandı. Tefsir dersine, Diyanet İşleri Başkanlığı yapmış Hasan Hüsnü Erdem gelirdi; *Celâleyn* okuturdu. Tabii, arkadaşların Arapçaları zayıf olduğundan, öğrenmeleri zor oluyordu; bu yüzden, öğleden sonra da ben onlara dersi tekrar ediyordum. (...)

Koç: Hocam, ben ismi anılmışken Tayyip Hoca'yla devam etmek istiyorum. Kendisiyle tanışmanızı, beraberliğinizi, Tayyip Hocamızın İlahiyat camiası için önemini dikkate alarak anlatır mısınız?

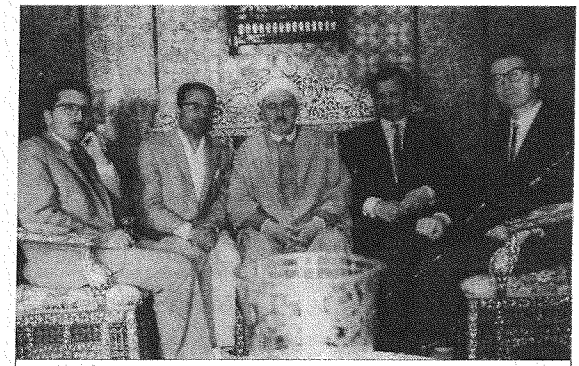
Cerrahoğlu: Rahmetli Hoca 1951 senesinde Fakülte'ye geldi. Onun Fakülte'ye gelmesinin de ayrı bir hikayesi var. Babası İstanbul'da okumuş, orada yetişmiş. Bu yüzden, Hoca, "Ben rahmetli babama hizmet etmiş bir ülkeye hizmet etmeyi vecibe bildim," derdi. Tayyip Hoca, memleketinde komünizm hakim olunca, canını kurtarmak için memleketinden kaçmış. Cihan Harbi bittikten sonra, Türkçe bildiği için, Almanya'da Türk Elçiliği'nde tercümanlık yapmış 1945'li yıllarda. Oradan İsveç'e geçiyor. O tehlikeli dönemlerde Cebeli Tarık Boğazı'ndan Akdeniz'e inerek 1945'te Türkiye'ye geliyor. Hoca'nın bir geliri yokmuş ilk geldiğinde. O zamanlar Bulgar göçmenleri İstanbul kütüphanelerinde falan çalışıyormuş. Hoca da başlangıçta hem gelirini temin etmek için hem de sahası için çalışmalar yapmış. Tarihçilere Sırp kaynaklarını incelemede yardımcı oluyormuş ücret mukabilinde. İstanbul'dayken Beyazıt Meydanı'ndaki Marmara Oteli'nde kalırmış. Hasılı, 1951 yılında Fakülte'ye geldi Tayyip Bey; profesör olarak tayin edildi. Memleketinde İlahiyat tahsili görmüş, Fransa'da, Tunus'ta kalmış; anadilinin yanında Fransızca, Türkçe, Farsça, Almanca, Arapça ve Slav dillerine vâkıf bir kişiydi. Kendisinden azami derecede faydalanmaya çalıştık. Fakülte, yeni kurulduğu için, binasıyla, hocalarıyla, müfredatıyla müstakil bir fakülte statüsünde değildi. Kurul toplantıları Dil-Tarih'ten, Hukuk'tan hocalarla yapılıyordu: Hukuk Fakültesi'nden Sabri Şakir Ansay –bizim İslam hukuku dersine girerdi–, Dil-Tarih'ten Hamdi Ragıp Atademir, Bedi Ziya Egemen, Suut Kemal Yetkin. Dekanlar da onlardan olurdu.

Koç: Hocam, o zaman şunu diyebilir miyiz: O dönemde tefsir, fıkıh, hadis, kelam konularında akademik anlamda yetkin kişiler yoktu.

Cerrahoğlu: Yoktu tabii; yani üniversite zemininde akademik bir üslûpla ders verebilecek, akademik titr sahibi yetkin kimseler yoktu. İlahiyat eğitimi almış tek akademisyen Tayyip Hoca'ydı. Hoca hem efendiliğiyle hem insanlığıyla hem de bilgisiyle talebelerinin kalbini fethetti. Daha sonra fakültemize Muhammed Tanci geldi; ondan da istifade ettik. Maalesef sonradan gelen bazı zevât ve genç elemanlar Hoca'yı çekemediler. Hoca'yı buradan uzaklaştırmak için ellerinden geleni yaptılar. Hoca'yı Atatürk düşmanlığıyla itham ettiler. Sonunda Hoca'yı görevden aldırmayı başardılar ve Hoca 5 sene maaşsız kaldı. Allah'tan, bakmakla yükümlü olduğu pek kimsesi yoktu. Yalnız kardeşleri vardı memlekette; bazen yazın buraya gelirlerdi. Vatandaş olmadığı için, sosyal güvenliği yoktu; sağlık harcamalarını maaşından yapıyordu. Bu yüzden, öyle birikim falan yapmazdı. Hocanın eli açıktı. Biz aynı odada beş kişi beraber otururduk; ben, Talat, Esat, (Mehmed Said) Hatiboğlu ve Süleyman (Ateş) –oda o kadar dardı ki, elbiselerimiz masalara sürtünmekten yırtılırdı–; Tayyip Hoca, çay-kahve tahsisatı

Tayyip Hoca, "Ben rahmetli babama hizmet etmiş bir ülkeye hizmet etmeyi vecibe bildim," derdi

olarak her ay 50 lira bırakırdı bizim odaya. O zaman bizim maaşımız 195 liraydı, ona göre hesaplayın –Hoca'nın maaşı 1500 liraydı. Allah razı olsun, Hoca'nın maddi yönden sıkıntılı günlerinde Hatiboğlu çok yardımcı oldu; öğrencileri olarak bizler de yardımcı olmaya çalışırdık ama bizimkisi devede kulak misali kalır. Bir ara Konya'da görev yaptı; orada da rahat vermediler. Hoca 3-4 sene aç bî-ilaç yaşadı. Onun için iş aradık. Nihayet, Erzurum İslami İlimler Fakültesi'nde iş bulduk. Çok cüz'i bir ücretle çalıştı; ben dekan olduğumdan 11 bin lira alırken o 5-6 bin lira alıyordu; utanırdım. Erzurum'da birlikte çalıştık yani. Ahir-i ömründe, arkadaş bildiği hocalar onu Atatürk düşmanı ilan ettiler; dostları da bu durumdan çekindikleri için Hoca'dan ellerini çektiler ve onu yalnız bırak-

İ. Cerrahoğlu, T. Koçyiğit, Şeyh Muhammed eş-Şâzelî, S. Biçer, M. Maksudoğlu

tılar. Onu Ankara'ya izin için gönderdiğimizde Ankara'da vefat etti. Allah gani gani rahmet eylesin.

Koç: Bu zıtlaşmanın temelinde sizce hangi faktör yatıyordu?

Cerrahoğlu: Ben kıskınçlık olduğunu düşünüyorum. Hoca'nın kimsenin arkasından dedikodu ettiğini duymadık; söylemek istediği şeyi açık ve net bir biçimde hiç çekinmeden insanların yüzüne söylerdi. Bu kişiliğinden dolayı da hep sevmeyenleri olmuştur. Biz onun asistanlığını yaptık; hiçbirimize hiçbir zaman emir vermemiş ve çanta-kitap taşıtmamıştır. Her yönüyle bize örneklik yapmış bir insandır.

Koç: Tayyip Hoca Fransa'da ne üzerine eğitim almıştı? Doktorası ne üzerine idi?

Cerrahoğlu: İlahiyatı Saraybosna'da tamamlamış. Sonra Fransa'ya gitmiş; orada da klasik Şark dillerini, Arapça, Farsça ve Türkçe okumuş. Oralardan da mezun olmuş. Hoca'nın doktorası ise kaybolmuş, tescil edilmemiş. Hatırladığım kadarıyla, Hoca doktorasını Fransa'da yapmış; çalışmasını tamamlamış, imtihan için basılması gerekiyormuş. Bastırmak için Mısır'a göndermiş tezini; tabii, 2. Cihan Harbi'nin karışıklıkları içerisinde tez orada kaybolmuş.

Özsoy: Hocam, tekrar sizin maceranıza dönecek olusak, mezuniyet sonrasını anlatabilir misiniz.

Cerrahoğlu: Mezun oldum. 1,5 sene askerlik görevini yaptım. Askerlik dönüşü Rahmetli Hoca'yla görüştüm; bana "Seni asistan alacağım," dedi. 6 ay sonra asistanlık sınavına girdik. İmtihanda Tayyip Hoca'nın yanı sıra, Anne Marie Schimmel ve Tanci de vardı. Schimmel, benim hattımı çok beğenmiş; beni görmek istemiş. 1956 Kasımı, imtihan sonucunda Hüseyin Atay kelam, ben de tefsir bölümüne asistan olduk. 1961'de doktoramı tamamladım. Doktoradan sonra, 1963 Eylülünde, Talat Bey, (Mehmet) Maksudoğlu ve bir de Bulgaristan muhaciri askerî öğrenci arkadaşımız Selim Biçer'le birlikte Tunus'a gittik. Tunus'ta bilgi görgü arttırmak amacıyla çeşitli kurslara devam ettik. Tunuslu zevâtın derslerine girdik. Ben Burgiba Enstitüsü'nde Fransızca ve Arapça derslerine devam ettim. Arap Dili ve Edebiyatı Enstütü'sünü bitirdik ve oradan diploma aldık. Tunuslu birçok alimden istifade ettik. Fâdıl b. Âşûr'un derslerine katıldık; babası (Tâhir b. Âşûr) ile de tanıştık –o babasından önce ölmüştü. Tunuslu Maliki alimler olduğu gibi, Hanefi alimler de vardı; onların da derslerine girdik. Maliki Ahmed b. Mîlâd hadis ve tefsir okuturdu; Muhtâr b. Mahmûd vardı, Hanefi idi, ondan kelam okuduk; Arab el-Mâcirî'den tefsir okuduk. (...) Tunus'tan 1965 Mayısında döndük. 1967 yılında doçentlik imtihanını verdim. Doçent olduktan sonra, Kayseri İslam Ens-

tütüsü'nde ders vermeye başladım. İki sene boyunca ayda bir gün ders vermeye gittim; gittiğim gün akşama kadar tefsir dersi yapıyorduk. 1975 yılında profesör oldum. Profesör olur olmaz, Arap âleminde okuyan Türk talebelerin denkliğinin mümkün olup olmadığını tespit etmek üzere bizi çeşitli ülkelere gönderdiler: Irak, Suriye, Mısır, Suudi Arabistan. Libya ile aramız iyi olmadığı için Libya'ya gidemedik. Ziya Karamuk adında bir maarif müfettişi, Mısır'daki öğrenciler hakkında çok menfi bir rapor yazmış; buna istinaden hükümet denklik işini kabul etmiyordu. Biz de oradaki müfredat ve denklik konularıyla ilgili rapor sunduk; *Kulliyyetu'ş-şerî'a*'nın hukuk fakültesine, *Kulliyyetu usûli'd-dîn*'in ise İlahiyat fakültesine denk olduğunu ve müfredat programlarının genel olarak örtüştüğünü –'örtüşme' diyordunuz değil mi?–; buralardan mezun olanlara bazı ilave dersler okutmak suretiyle denklik verilebileceğini söyledik. Yaklaşık iki sene öğrencilerin diplomalarının denkliği kabul edildi; sonra tekrar değişti herhâlde.

Koç: Hocam, bildiğimiz kadarıyla, profesör olmadan önce bir yıl da İngiltere'de kaldınız. Türkiye'de yüksek öğretimin kalitesinin ve akademik yükselmede aranan kriterlerin nereden nereye geldiği konusunda fikir vermesi bakımından, İngiltere'ye gidiş sebebinizi de belirtebilir misiniz.

Cerrahoğlu: Profesör olabilmek için, ikinci bir Batı dili daha öğrenmek gerekiyordu. Ben Batı dili olarak Fransızca biliyordum; ikinci dil olarak İngilizceyi öğrenmek istedim. İngiltere'ye bu amaçla gitmiştim. Şimdi sadece Arapçayla profesör olunabiliyormuş. Kem âletle kemâlât olmaz. Şu ân fakültemiz 53. yılında; maddi yönden bir gelişme maalesef görmedik. Mesela, bizim zamanımızda Fakülte içinde hocaların yurtdışına gönderilmesi için bir bütçe vardı; hocalar sırayla istedikleri ülkeye giderlerdi. İngiltere'ye bu kanalla gittim.

Özsoy: Erzurum'da hangi yıllarda bulunmuştunuz? Sanırım orada idari görev de üstlenmiştiniz.

Cerrahoğlu: 1976 yılının Mayıs ayında Erzurum'a görevlendirildim; 1978 Mayısına kadar görevim sürdü. Oraya gittiğim hafta beni dekan seçtiler; 20 ay dekanlık yaptım. Birkaç müfsidin ortalığı karıştırması yüzünden istifa ettim (...) Dekanlıktan ayrıldıktan sonra 3 ay sürem daha vardı; Erzurum'un tadını çıkarttım. Dekanlık yaparken pek vaktim olmadığı için Erzurum'u gezme fırsatım olmamıştı. Sürtüşme her camianın içinde olur. Bu ahval ve şerait altında sürtüşme her yerde olur. Bizde olmaması gereken sürtüşmeler maalesef bizde de olmuştur. Hâlen de devam ediyor olabilir, bilmiyorum. Yalnız, şunu da belirtmeliyim ki, Erzurum'da yüzüme gülüp, öbür taraftan istifama sebep oldular; ama Ankara'da böyle bir şey hiç görmedim. Her şey açıktı burada; herkes muhalifse muhalif olduğunu belli ederdi; ama kimsenin ekmeğiyle oynamazdı –Rahmetli Hoca hariç. Mesela kurullar, muhalif oldukları biriyle ilgili de bîtaraf kalıp, lehte karar alabiliyordu. Benim gerek doktora, gerek doçentlik jürilerimde benimle muvafık olanların dışında muhalif olan insanlar da yer aldılar; ama kimse buna bakmadı. Bu gibi konularda herkes ehliyete bakıyordu. Böyle olması, fakültemize, diğer fakültelere göre daha olgun, daha objektif olma imkanı sağlamıştır.

anahtar sayılabilecek o kadar çok klasik kaynaklarımız var ki, maalesef bunlar üzerine yeteri kadar araştırma yapmadık ve yapılmıyor

Koç: Hocam, İlahiyat camiasının kendi sürtüşmeleri dışında, İlhan Arsel'le aranızda cereyan eden bir polemik vardı.

Cerrahoğlu: Cemiyetin bakış açısıyla baktığınız zaman, İlahiyatçı dedin mi, biz gerici olarak zikredilirdik. Gerici olduğumuz için (!) bizi yazılarımızdan dolayı zemmedenler olmuştur. 1974 yılında, Ebussuûd Efendi'nin vefatının 400. yıldönümü münasebetiyle *Diyanet Dergisi*'nde bir yazı yazmıştım. Bir gün bir baktım ki, İlhan Arsel *Varlık* dergisinde çıkan bir yazısında Ebus-

suûd'u o kadar küçültüyor ki, anlatamam. Güya biz yeni ilim ehli Ebussuûd Efendi'yi yüceltiyormuşuz. *Ebussuûd Fetvaları* adlı bir kitap neşredilmişti. O kitapta geçen fetvalardan birisi şöyle: "Bir erkek bir kadını üç talakla boşarsa, kadın başka bir pîre gitmedikçe kocasına dönemez." İlhan Arsel, yaşlı adam anlamındaki 'pîr'i, bildiğiniz 'pire' anlamış ve bu fetvayı dayanaklarına örnek olarak göstererek, "Koskoca alim dedikleri adam, kadını pireyle evlendiriyor," demiş. Yazısında Ebussuûd'u övenlerden birkaç şahıs zikretmiş; tabii *Diyanet Dergisi*'ndeki yazımdan dolayı benden de bahsetmiş. O zaman Ankara Hukuk'ta profesördü. Daha sonra Edebiyat Fakültesi'nden bir hoca, İlhan Arsel'in 'pîr' kelimesini 'pire' olarak anlamasını eleştirdi. Ben şuyuundan hoşlanmadığım için, susmayı tercih et-

İ. Cerrahoğlu, T. Okiç, T. Koçyiğit

tim. Erzurum'a gittiğimde Süleyman (Ateş) Diyanet İşleri Başkanı olmuştu. Bana, "Abi buna lütfen cevap yaz; bu tip adamlar susmazlar, şurada burada konuşup dururlar. Yazacağın yazıyı da *Diyanet Dergisi*'nin orta sayfasında yayımlatırım," dedi. Bunun üzerine bir cevap yazmıştım. (...)

Özsoy: Hocam, izniniz olursa, yirmi yılı aşan muarefemize dayanarak, sizi vasfettiğini düşündüğüm üç kelime zikredeceğim: İhtiyat, intizam, inziva... Bunun yansımalarını pek çok olayda gördük. Size sizi anlattırmanın zorluğu da buradan kaynaklanıyor sanırım. Fakat yine de, özellikle bazı olaylar karşısındaki tutumunuzun nedenlerini sizden duymak istiyoruz. Bildiğimiz kadarıyla, zat-ı alinize Diyanet İşleri Başkanlığı teklif edildi, kabul etmediniz; Din İşleri Yüksek Kurulu'na seçildiniz, gitmediniz; Erzurum tecrübesi dışında idari görevlerden de içtinap ettiniz; hatta sempozyum, konferans türü etkinliklerde de hep geri durdunuz. Bunun özel bir nedeni var mı?

Cerrahoğlu: Doğru söylüyorsunuz. Benim geriye çekilmemde, şöyle bir düşüncenin rolü var: Zamana ve zemine göre, girilen işten bir netice almak lazım gelir. Ama bu zamanda netice alma imkanı yok. Diyanet'te olsun, Fakülte'de olsun, o görevleri alsam bile mevcut mevzuat dahilinde bir hizmet yapmam mümkün değildi. Bir gün bana Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz'ın imzasıyla bir evrak geldi; Din İşleri Yüksek Kurulu'na seçildiğim için beni tebrik ediyordu. Her şeyden önce, benim bu işten haberim bile yoktu; aday gösterildiğimi bile bilmiyordum. Bir de, daha önce orada çalışan arkadaşlarım oldu: Esat (Kılıçer), A. Arslan Aydın, İsmail Ezherli, (Osman) Keskioğlu... Onlar sanki ne yaptı? Yapmak istedikleriyle yapabildikleri çok farklı. Kimileri de menfaatleri doğrultusunda işler yaptılar sadece; umumi bir mevkide umumi bir hizmet vermek gerekirken, şahsi menfaatlerini yerine getirmiş oldular. Kısacası, oradan faydalandılar. Bir de mevzuat diyorum. Biliyorsunuz, Diyanet İşleri Başkanlığı bir genel müdürlük statüsünde; dolayısıyla, Başbakanlığa bağlı bir kurum. Başbakanlık'tan bir emir geliyor; tabii, "Başüstüne!" deyip yapıyorlar. Bu durumda nasıl başkanlık yapılabilir. O zamanın Selamet Partisi'ndendi herhâlde, bir adam ikide bir bize geliyor, gecenin ikisine kadar beni ikna etmeye çalışıyordu. Erbakan'ın danışmanıydı; ismini hatırlamıyorum. "Biz size yardımcı olacağız," falan deyip, bana evet dedirtmek istiyorlardı. "Ben bu şartlar altında yapamam," dedim. Sonunda bana dedi ki, "Sen bir şey yapma; sadece sarığı giyecek, oturacaksın." Ben de sinirlendim; dedim ki, "Ben kukla mı olacağım; otur sen yap öyleyse." Öylece adamı yollayabildik. Erzurum'a kaçışımın sebebi biraz da bu meseleden sıkılmam

idi. Benden hemen sonra Süleyman'ı başkan yaptılar. Bu durum, Din İşleri Yüksek Kurulu için de aynı. Görüyorsunuz; yok kızların saçı açılacak mı açılmıyacak mı, bununla ilgileniyorlar. Öbür taraftan kanun çıktıktan sonra benim ünvanıma, kararıma zaten gerek kalmıyor ki. Ne anladım ben bu işten. Diğer bir husus, yapı itibarıyla cevval değilim. Bir netice çıkmayacaksa, ben bunun mesuliyetini üstlenemem; öyle netice almak için koşturamam da yapım gereği. Hemşehrilerimin milletvekilliği teklifini de bu mülahazalarla reddetmiştim. İşte ihtiyat, intizam ve inziva neticede böyle ortaya çıkıyor demek ki. Belki böyle davranmakta haklı değilim, bilmiyorum. Ben girgin biri değilim, ya girişken olacaksın ya arkanda birilerinin durması gerekiyor ya da maddi bir gücün olması lazım ki sonuç alabilesin. Benim güvenecek bir dayanağım, sebebim yok; günlük kazanıp, günlük yiyoruz. Şahsi kusurlarım da olabilir. Mesela şunu itiraf edeyim: Ben idareci olamam. İdareci, icabında kırıcı olacaktır; hislerini katmayacak işine, otoriter olacak. Böyle yapamayacaksan, görevi reddeceksin; bu işleri ehline vermek lazım; ehli değilsen yapamazsın.

Özsoy: Sizi yakından tanıyanların bildiği bir diğer özelliğiniz de, mizahi bir tabiata sahip olmanız. Hatırlıyorum, en acılı günlerinizde bile, olayın gülümseten bir yanını mutlaka bulur ve bizlerle paylaşmaktan geri durmazdınız. Biraz önce konuştuğumuz çekingen tutumunuzla mizahi yanınız arasında, çoğu kimsenin zannettiğinin aksine, bir çelişki değil, ortak bir yön olduğunu düşünüyorum: Sanki hayatı hafife alıyorsunuz; içine dalmaya değmeyen, gülüp geçilesi bir şey olarak algılıyorsunuz. Yanılıyor muyum?

Cerrahoğlu: Doğru; bu hayatı takmamak, belki de bana Rahmetli Tayyip Hoca'dan geçmiş olabilir. Tayyip Hoca da hem çok ön plana çıkmaya çalışmazdı; hem de hoş sohbetti; taşı gediğine koyardı.

Özsoy: Biz sizin hem kitaplarınızı okuduk, hem de rahle-i tedrisinizde bulunma şansına sahip olduk ve en az kitaplarınızdan faydalandığımız kadar, derslerde veya sohbetlerimizde serdettiğiniz mülahazalarınızdan da çok faydalandık. Sizin birçok görüş ve değerlendirmenizin, sizi kitaplarınızdan tanıyan geniş kitlenin meçhulü olduğunu düşünür ve üzülürüm hep. Zira âdeta yazma konusunda, kendinizi, ulûmı Kur'an ve tefsir sahasıyla ilgili bilgi mirasını yeni nesle aktarmakla sınırladınız şimdiye kadar.

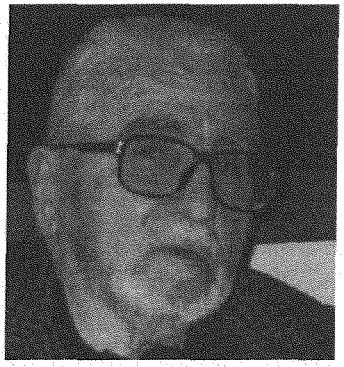

Cerrahoğlu: O konuda haklısın. Fakat, elbette benim de yazdıklarımın dışında, yılların getirdiği bir birikimim olmuştur. Hep, emekli olduktan sonra bunları değerlendirmeyi düşünürdüm. Fakat biliyorsunuz, Cenab-ı Allah tarafından sanki bu planlarımı iptal ettirici bir ahvâl içine sürüklendim. 1996 yılında emekli olduktan iki ay sonra biraderimi kaybettim. Bu beni yıktı âdeta. Ondan sonra aile içinde yüklerim arttı; ailenin işleri üzerime kaldı. Bu işlerden ve yakınlarımın sağlık problemleriyle, dertleriyle uğraşmaktan kendime fırsat ayıracak, kitaplarımla, notlarımla ilgilenecek vaktim olmadı. Şimdi ise ben de çok iyi durumda değilim; biliyorsunuz, bazı sağlık problemlerim var. Cemaatin önüne geçip imamlık bile yapamıyorum, çünkü derin nefes alamıyorum. Bu ve çeşitli sebeplerden dolayı, kütüphaneyi bile dağıttım; Sakarya Üniversitesi'ne bağışladım. Şimdi ders vermeye kalkışsam hazırlık yapacak bir kitabım bile yok. Fişlerim, notlarım dağınık vaziyette; çoğu kaybolmuş. Biraz da menevi yönden yıkılmış, yorulmuş durumdayım. Bilmiyorum ne olacak.

Özsoy: Kendinizi yorgun hissettiğiniz için böyle düşünüyor olmalısınız Hocam; ama inşaallah projelerinizi gerçekleştirmeniz müyesser olur. Sizi bu denli yoran hayatı-

nızın büyük kısmı burada, Ankara İlahiyat'ta geçti. Dolayısıyla, Fakülte sizin için çok şey ifade ediyor olmalı.

Cerrahoğlu: Biz burada yaşadık. Burası benim hayatımın bir parçası oldu. Ne diyebilirim ki. Hatta, hiç unutmam, emekli olduktan sonra, Fakülte'ye gitmeyeceğimi biliyorum ama, evden çıktığım zaman çarşıya veya camiye doğru gideceğim yerde, ayaklarım hep Fakülte'ye doğru yürüyordu. O kadar bütünleşmişim. Ben gençliğimden beri, sabah namazlarından sonra ders için hazırlık yapar; her sabah erkenden Fakülte'ye gelir ve bütün derslerimi sabahtan öğleye kadar bitirirdim. Tatil günlerinde bile Fakülte'yi özlerdim.

Koç: Lütfederseniz, İlahiyat sahasındaki yeni çalışmalar hakkındaki değerlendirmenizi ve genç ilim yolcularına tavsiyelerinizi almak bizi memnun edecek.

Cerrahoğlu: Sağolun, güzel dergiler çıkarıyorsunuz. Gücüm nispetinde takip ediyorum. Çok yayın yapıldığını, bu mânâda da bir gelişme olduğunu müşahede ediyorum. Bunlar sevindirici tabii. Fakat, yeni nesille dil konusunda anlaşamıyoruz. Bir de doktora çalışmalarında herkes kocaman konuları seçiyor. Ama kendimizle ilgili, tarihî birikimimizle, özümüzle ilgili araştırmalar yapmıyoruz ve bu konularda yoğunlaşamıyoruz. İstanbul'da da bu yönde bir çaba maalesef görmedim. Oysa, anahtar sayılabilecek o kadar çok klasik kaynaklarımız var ki, maalesef bunlar üzerine yeteri kadar araştırma yapmadık ve yapılmıyor. Ben hep Anadolu insanının birikimini gün ışığına çıkarmaya yönelik tezler vermeye gayret ettim. Hâlâ da bunun teşvik edilmesinin lüzumuna kaniim. Bu hem bir değerlendirmem hem de bir tavsiyem olmuş olsun. Bilgisayar teknolojisi hakkında bilgim olmadığı için, yeni çalışma tarzları hakkında pek bir şey söyleyemeyeceğim. Bizim dönemde kitaplar, fişler vardı; çalışma tarzımız ona göreydi. Sanırım, şimdi bilgisayar birçok işinizi kolaylaştırıyor. Sizlere bir tavsiyem de şu: Bir İslam Araştırmaları Merkezinin kurulması gerekiyor. Ama bu hâlâ yapılmadı; önemi idrak edilmedi. Buna ihtiyacımız var. İstanbul'daki ve Anadolu'daki kütüphanelerdeki eserlerin çoğunun muhtevasını daha bilmiyoruz. Mesela bizim Fakülte Kütüphanesi'nin listesi daha yeni yapılıyor. 5000'e yakın yazma eser var; bunların en az yansı tefsir ve Kur'an ilimleriyle ilgili. Keşke bunları tertip edip, muhteviyatı gözden geçirip, içinde neler olduğunu ehlinin bilgisine sunabilsek. Bunlar anahtardır. Bu konuda el birliği yapmak lazım. Bunu mümkün kılacak şekilde teşkilatlanmak lazım. Bir kütüphanenin içinde neler olduğunu bilmeden kütüphane bir işe yaramaz. Hasılı: Çalışın, çalışın, çalışın!

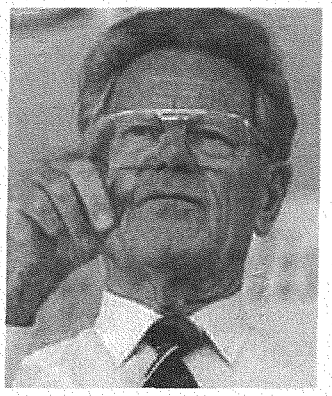
Bu söyleşi 06.03.2002 Perşembe günü A.Ü. İlahiyat Fakültesi'nde gerçekleştirilmiş olup, söyleşi esnasında Cerrahoğlu Hoca'nın damadı Ömer Faruk Teber ve tefsir öğretim üyelerinden İdris Şengül de hazır bulunmuştur.

Söyleşinin tam metni için bkz.
www.islamiyatdergisi.com

islâmiyât | kitâbiyât bülten 06
islâmiyât üç aylık araştırma dergisi'nin ekidir

© Avrasya Yay.Rek.Mat.Eğt. ve Tur.Tic.Ltd.Şti. adına sahibi
Süleyman BAYRAKTAR
Yayın Müdürü: Veli AKNAR
İşletme Müdürü: Sema YAVUZ

Yönetim Yeri:
Dr. Mediha Eldem Sok. 41/12 06420 Kızılay / ANKARA
tel: 0312. 433 24 65 tel.ve faks: 0312. 433 66 68
www.islamiyatdergisi.com
islamiyat@islamiyatdergisi.com - islamiyat@hotmail.com

hans küng: 'tedbirî savaş' ahlaki değildir

Katolik teolog Hans Küng, Irak'a karşı bir savaşın etik açıdan kabul edilemez olduğunu, ABD'nin insancıl kuralları ihlal ettiğini söylüyor. *Spiegel* mülakatında George W. Bush'un 'dönüş macerası'ndan, ABD'de Hıristiyan sağın üstün gücünden ve arkadaşı Tony Blair'in politikasından bahsediyor. Küng'ün *Spiegel* mülakatını kısmen alıntılayarak, uzman değerlendirilmeleri eşliğinde takdirinize sunuyoruz.

Spiegel: Sayın Prof. Küng, 12 sene önce *der Spiegel*, siz, iki Müslüman ve iki Yahudi ile, tek tanrılı dinlerin, dünya çapında bir barışın şartı olarak, ortak bir 'ethos' üzerinde anlaşıp anlaşamayacaklarını tartışmıştı. O sıralar ikinci körfez savaşının etkisi altında idik. Buna rağmen siz oldukça ümitli (müspet düşünmekte) idiniz. Şimdi ise bir sonraki Ortadoğu Savaşı önümüzde duruyor. Yeryüzünü kuşatacak barış rüyasından uyandık mı?

Küng: Şüphesiz ki, aynı ânda dinler için de çok dramatik olan bir ortamda yaşıyoruz. Irak krizini ateşleyenin dinler olmamasından şahsım adına müsterihim. Her şeye rağmen, muhtemelen ilk defa, Papa ve Canterbury Başpiskoposu'ndan Dünya ve Birleşik Devletler Kiliseler Konseyi'ne kadar savaşa karşı bir birleşik cephe var. İslami liderlerin çoğunluğunun ve ufku geniş hahamların da yanımızda olduğuna eminim.

Spiegel: Fakat farklı saiklerden hareketle İslamcı El Kaide de bu savaşa karşı.

Küng: Her dinde, nispeten küçük, fakat etkileri çok büyük fanatik gruplar mevcut. Beyaz Saray'da da durum farklı değil.

Spiegel: Beyaz Saray'daki köktencileri ve El Kaide mensuplarını aynı derecelendirmeye mi tâbi tutuyorsunuz?

Küng: Hayır, tabii ki değil. Bunlar, deyim yerindeyse, fevkalâde aklıselim sahibi Hıristiyanlar. Beyaz Saray'la, danışman, konuşma metni yazıcısı

Oluşmakta olduğu sanılan bir tehlike/tehdit savaş gerekçesi olamaz. Şüphe üzerine kurulu tedbirî savaş, uluslararası hukuka aykırı ve gayri ahlakidir.

olarak ilişki içindeler. El Kaide ise caniyâne bir kurum.

Spiegel: Saddam Hüseyin'in güç kullanımıyla yok edilmesine neden karşısınız?

Küng: Bu rejimin yok olmasına sevinecek ilk kişi şüphesiz benim. Saddam, halkını on yıllardır baskı altında tutan hunhar bir despot. Fafat buradaki mesele, bir savaşın bu diktatörü yok etmek için meşru olup olmamasıdır. Öte yandan, unutulmaması gerekir ki, şimdiki savaş elebaşıları, onun iktidara gelmesine yardımcı olanlardır.

Spiegel: Ama bu sebeple Saddam'ın iktidarda sürekli kalması gerekmez ki.

Küng: Zaten kalamayacak. Buna rağmen, teolog olarak, inancımla bu savaşa karşıyım. Klasik teoloji öğretisine göre, bir savaşı haklı gösterebilmek için altı şartın oluşması gerekir.

Afganistan savaşı tecrübesi, Amerikalıların insani kuralları dikkate alacaklarının herhangi bir garantisinin olmadığını gösteriyor.

Spiegel: Nedir bunlar?

Küng: Birinci kıstas, 'haklı (meşru) sebep'tir. Oluşmakta olduğu sanılan bir tehlike/tehdit savaş gerekçesi olamaz. Şüphe üzerine kurulu tedbirî savaş, uluslararası hukuka aykırı ve gayri ahlakidir. İkinci kıstas, 'halis niyet'tir. (Niyet,) kitle imha silahlarını bertaraf etmek mi? Hayır. Şimdi bir de rejim değişikliği çıktı. Gerçekte ise, dünya sathında etkin bir Birleşik Devletler İmparatorluğu planını Ortadoğu'da gerçekleştirmek istiyorlar. Üçüncü kıstas, 'tekabüliyet'tir. İnsanları aşağılayan bir diktatörü yok etme pahasına, binlerce ölü ve yüzbinlerce mülteciyle dolu bir insanlık faciası göze alınamaz. Saddam Hüseyin'i devirmek istiyorlarsa, en azından, aynı şekilde, Kuzey Kore'de daha fazla tehlikeli olan Kim Jong Il'e karşı da tavır almalıdırlar.

Spiegel: Bu söylediğinize şöyle itiraz edilebilir: Bir yerde başlangıç yapılmalı. Saddam Hüseyin büyük bir tehlike kaynağı; hem kendi vatandaşları hem komşu devletler için bir tehlike. Nitekim İran'la savaşında, Kuveyt'in işgalinde ve Kürtlere saldırısında bunu ispatladı.

Küng: Bunun üzerinden on seneden fazla süre geçti. Bu tehlikeyi haddinden fazla gözde büyütmemek gerekir. Irak bugün on yıl öncesine göre oldukça zayıf. Donald Rumsfeld'in selefi William Cohen'in ifadesine göre de, komşuları için bir tehlike arz etmiyor.

Spiegel: Geriye kalan üç kıstasınız?

Küng: Dördüncü kıstas, 'yetkili merci'dir. Bu kurum, kimseye saldırılmadığına ve yakın bir tehlike olmadığına göre, sadece Güvenlik Konseyi'dir. Beşincisi, savaşın kötülüğü yok etmek için, 'en son başvurulacak araç' (*ultima ratio*) olmasıdır. Birleşmiş Milletler (UNO) denetçilerine doğru bir zaman ve iş planı sunarak ve sürekli gözetim altında tutarak, Saddam'ın önüne set çekmenin savaşsız da mümkün olduğu tartışma götürmez. Nihai olarak, altıncı kıstas: Uluslararası devletler hukuku geçerli kılınmalıdır. Afganistan savaşı tecrübesi, Amerikalıların insani kuralları dikkate alacaklarının herhangi bir garantisinin olmadığını gösteriyor. Küba Guantanamo'da, esirlere zincirler ve kafesler içinde, insan onuruna yakışmayan mukabelelere bakın. Afgan güçleri tarafından 3000 savaş esirinin toplu kıyıma maruz bırakılması esnasında, Amerikan askerlerinin orada oldukları söyleniyor. Bir savaşın meşru kabul edilmesi için bütün bu altı kriterin oluşması gerekir. Fiiliyatta bunlardan hiçbiri gerçekleşmiş değil. Irak'a karşı savaş bu açıdan ahlaki değil.

Spiegel: Papa da daha iyi ifadelendiremezdi herhâlde.

Küng: Evet, bu konuda onunla aynı fikirdeyiz.

Spiegel: Papa size mi kulak veriyor, yoksa siz şimdi Papa'yı mı dikkate alıyorsunuz?

Küng: 20 senedir temsil ettiğim, dünya dinleri, dünya barışı ve dünya ethosu hakkındaki fikirlerin Papa tarafından da savunulmasına epeyce sevindim. Onunla anlaşmazlığımız Kilise içi sorunlarla sınırlıdır.

Spiegel: Papa'dan bir 'olağanüstü gösteri' istediniz. Şimdi de Bağdat'a mı gitsin?

Küng: Gönderilen Papalık elçilerinden daha fazla yardımcı olacağını bilsem, hemen evet derdim.

Spiegel: Muhtemelen bu, Amerikan Başkan'ı pek de etkilemezdi. Onunla aynı inançtaki metodistlerin Irak politikasını eleştirenler arasında yer almasına rağmen, Hıristiyan Bush bildiğinden şaşmayacak. Bu adamı sürükleyen nedir?

Küng: Bush, alkolik birisi iken, 40 yaşında, kendisini Tann'ya götüren bir dönüş macerası yaşadı. Bu macerayı yaşamamış olsaydı, yeniden alkole kapılmış olacağından emin durumda. Başkanlığa da Tanrı tarafından seçildiğine inanıyor. Tann'nın arkasındaki otoritesiyle dış politika yapıyor. Bu yolda, seçim zaferini büyük ölçüde borçlu olduğu Hıristiyan köktenciler tarafından destekleniyor.

Spiegel: Bush'un kendisi bir köktenci mi?

Küng: Onun, bu politik mânâsıyla köktenci olarak nitelenebileceğine inanıyorum. Yönetimin içindeki diğerleri şüphesiz böyle değil; Richard Cheney ve Rumsfeld acımasız birer güç politikacısı. Arkadaki İsrail lobisi de önemli: Paul Wolfowitz, Richard Perle, Ari Fleischer ve Hıristiyan sağcılardan da olmak üzere Scharon'un arkadaşları.

Spiegel: Anlaşılıyor ki, dünya ethosu projenizin asli karşıtları, Hıristiyan veya Müslüman olduğuna bakmaksızın, köktenciler.

Küng: Sadece şiddete başvuran köktenciler. Şiddet taraflısı olmayan milyonlarca diğerleri mevcut.

Spiegel: Fakat köktenciliğin özünde hoşgörüsüzlük var ve bu, şiddete götürüyor. Hıristiyanlığın tarihine bakın.

Küng: Zazuri olarak değil. Bu yılki Dünya İktisat Forumu'nda Türk Başbakanı Tayyip Erdoğan'ı dinledim. Samimi olarak İslami hoşgörü ve demokrasi taraftarı. Ümit edilir ki, Bush onu Kürtlerle vahim bir savaşın içine sürüklemez.

Spiegel: Ya arkadaşınız Tony Blair? İngiliz Başbakan, iki buçuk sene önce Tübingen'de, tarafınızdan savunulan dünya ethosunun somut politikaya dönüştürülmesi üzerine bir konuşma yapmıştı. Irak konusunda ise, Bush'un yanında en inatçı şahin (*hardliner*). Blair şiddet yanlısı bir köktenciye mi dönüştü?

Küng: Öyle değil. Yine de, baştan itibaren Bush yönetiminin çizgisine yönelmesi beni hayretler içerisine soktu. Samimi olarak Bush'u frenleyebileceğine inanıyordu; Güvenlik Konseyi'nin işin içine sokulmasında etkisi oldu. Tony Blair'e çekincelerimi dostça bir mektupta dile getirdim. Bütün bu hummalı ortam içinde, el yazısı bir cevapla durumunu izah etmeye zaman bulabildi. Pozisyonunu kabullenmesem bile, en azından, öylesine Amerikalılarca beğenilmek için savaş taraflısı olmadığına, nitekim samimi saikleri olduğuna inanmamı istedi. Daha fazlasını bekleyemezdim.

Bush, Başkanlığa da Tanrı tarafından seçildiğine inanıyor. Tanrı'nın arkasındaki otoritesiyle dış politika yapıyor.

Spiegel: Fakat sizi, savaşın doğru yol olduğuna ikna edemedi?

Küng: Hayır. Bunu hesaba katmış olamaz. Ben de hakim olarak araya giremem. ▯

Söyleşinin tam metni için bkz.
www.islamiyatdergisi.com

abd'nin temsilciliğini üstlendiği batı da kutsal savaş ve köktencilik tartışmalarının ilgi alanına girmiştir

ertuğrul şahin

Hans Küng'ün mütalaaları, sosyal bilimlerin ilgi alanındaki birçok açıdan tartışma konusu yapılabilir. Savaşın meşruluk şartları olarak sayılan kıstaslar bile, hâlihazırda siyasal ve hukuk bilimleri ve pratiği için bolca malzeme oluşturmakta. Kıstasların söyleşideki genelliğinin ve normatifliğinin, somut kurallara ve uygulanabilirliğe dönüştürülmesi, sayısız akademik çalışmanın ve hukuk metninin konusudur nitekim. Fundamentalizm olgusu da, ilmî çalışmaların yoğun ilgisi altında olduğu kadar, en hararetli ve hareketli tartışmalarla, günümüz sosyal ve siyasal hayatının yoğunluklu bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Benim üzerine dikkatleri çekmek istediğim husus, kökten(din)cilik ve eşkonusu olan 'kutsal savaş' (*holy war, heiliger Krieg*) bağlamında prangaya yatırılan coğrafyanın, Batı'yı da içine alarak genişlemekte olmasıdır. Bush, Berlusconi gibi devlet adamlarının kullandıkları lügatın sergilediği kafa yapısı, Batı'yı fundamentalizm tartışmalarınının (yeniden) nesnesi hâline getirmiştir. Küng ve diğer teologların teolojik öğretiden hareketle yaptıkları meşruluk mütalaaları ise, kanaatimce bu gelişmeye ivme kazandırma potansiyeline sahiptir.

Şöyle ki: Teologlar, savaşa niçin karşı olduklarını açıklarken, bir savaşın hangi şartlar altında meşru kabul edilebileceğini irdelemekteler. Alman katoliklerinin dinî lideri Kardinal Karl Lehmann da bir televizyon mülakatında Küng'ün sıraladığı meşruluk şartlarını gündeme getiriyordu. Uluslararası hukukun ve siyasetin normal gündemini oluşturan bu meselenin, teologların ağzından kamuoyu önünde bu açıklıkla tartışılıyor olması, alışılmamış bir durumdu. Cihad kavramı etrafında yoğunlaşan İslam fundamentalizmi tartışmaları içerisinde, 'meşru müdafaa hakkı' gibi, savaşın dinen müsaadeli olabileceğine yönelik savunma refleksi, Batı kamuoyunun hararetli tepkilerini üzerine çekebiliyordu. Reddiyeler 'kutsal savaş' kavramı ile İslam dünyasının özdeşleştirildiği bir algılayışın yansıması şeklindeydi. "Hıristiyanlığa göre savaşın meşruluğu" şeklindeki rahatsız edici sorulara değil, "Hıristiyanlık barış dinidir." vurgularına alışmıştık. Şimdi karşımıza çıkan ise, teologların, papazların, bir savaşın teolojik öğretiye göre pekâlâ meşru olabileceğini söylüyor olmaları. Nitekim Bush'un savaşına karşı çıkış, meşruluk şartlarının oluşmamasından.

Bu gelişmenin yönlendireceği muhtemel fikrî sorgulamalardan, akla gelebilecek ikisini şöyle sıralayabiliriz:

İçinde bulunulan sürecin zorlamasıyla da olsa, farklı kültürler ve inançlar dünyasında bir normatif ortak duruş ortaya çıkabilmektedir. Bu tespiti bir adım öteye götürerek şu tezi de savunmak mümkün: Reel politik ve humanist değerler bariz sınırlarla yeniden ayrışma noktasındalar. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, temel insan hakları ve demokratik sistem bağlamında ev-

renselliğe ulaştığı iddia edilen uluslararası kurum ve kurallarla da reel politiğe dönüştürülmesi için yoğun çaba gösterilen humanist değerler, (yeniden) makyevelci bir reel politikle boğuşmak zorunda kalacaktır. Her hâlükârda tarih işlemektedir. Fukuyama ile sonuna geldiğimize inanmamız istenen tarih, bütün hararetiyle işlediğini, nihai olarak Bush ile ispatlamıştır.

Huntington'u hem doğrulamak hem de yanlışlamak için kullanılabilecek argümanlar da çoğalmıştır. Kimileri "Medeniyetler Savaşı" temel tezinin doğruluğuna hükmedecektir. Diğerleri de Bush'un otoriter bir rejime yöneldiği iddiasıyla, protestanlığın modern demokrasinin oluşumuna en uygun kültürel yapıyı oluşturduğu şeklindeki diğer bir tezin çürüdüğünü söyleyeceklerdir. Medeniyetler savaşı tezini savunarak 'Batı cephesi'nde yer alanların, ikinci gruptakilere her hâlükârda bir cevap borcu olacaktır. Batı medeniyetinin ve modernitenin olmazsa olmaz niteleyicisi olan demokratik hayat tarzı, yeni Amerika tarafından hâlâ temsil edilmeye devam ediyor mu? Amerikan eski başkanı Jimmy Carter bile şüphe etmeye başlamışsa, cevap vermeye çalışanların epeyce zorlanacağını tahmin etmek falcılık olmaz. 11 Eylül ile birinci grubun argümanları güçlenmiş görünürken, Irak savaşı ikinciye geniş bir sorgulama alanı açmıştır. ■

haksız savaş

şinasi gündüz

Irak savaşındaki temel aktörlerin dinler değil, dindarlıklarını hemen her fırsatta övünçle vurgulayan muhteris dindarlar olduğu doğru. Irak savaşı da dahil, son dönemlerde yaşanmakta olan uluslar arası çatışmaların baş aktörü Bush'un, savaş söylemlerine egemen olan "haçlı seferi", "şer güçler", bazıları için yaklaştığını ilan ettiği "hesap günü" ve benzeri dinsel terminoloji dikkate alındığında, onun savaş naralarının arkasında yatan dinsel motivasyon daha açık seçik kavranabiliyor. Medyadan, eski alkolik, yeni aşırı sağ Hıristiyan Bush'un, her sabah bazı Baptist vaizlerin vaazlarını dinlediğini / okuduğunu, samimi inanan bir Hıristiyan olduğunu okuyoruz. Her fırsatta, Tanrı'nın Amerika'yı kutsamasını ve korumasını diliyor; ABD "akıllı füzelerinin ve bombalarının" Irak'ta ve dünyanın başka bölgelerinde masum insanların, sivillerin ve çocukların başında patladığı ânlarda bile...

Hemen herkesin kabul ettiği gibi, Irak'a yönelik ABD-İngiliz eksenli saldırının temel nedenleri arasında, ABD'nin bütün dünyaya yönelik hegemonyacı tutumu, başta petrol olmak üzere yer altı zenginlikleriyle ön plana çıkan bölgeleri ele geçirmeye ya da kontrol altında tutmaya yönelik ABD-İngiliz planları ve Ortadoğu'da İsrail'e yönelik tehditlerle ABD hegemonyasına karşı oluşabilecek olası güçlerin bertaraf edilmesi sayılabilir. Bütün bunlarla birlikte, ABD Hıristiyanları üzerinde özellikle son dönemlerde oldukça etkili olan Armagedon teolojisinin ve bu teolojinin uzantısı olarak var olan Hıristiyan köktenciliğinin, Irak'a yönelik saldırganlık politikaları üzerindeki etkisini de göz ardı etmemek lazım. Zira, Yeni Ahit Mesihçiliği ve Binyılcılığına dayalı bir gelecek tasarımını bir *âmentü* gibi zihinlerine işlemiş olan ve tanrısal iradenin (Mesih'in) yeryüzüne müdahil olacağı döneme kadar in-

sanlığın (özellikle de Ortadoğu halklarının) tamamıyla şiddet ve kaos dolu olayları öngören ilahi bir takdire mahkum olduğuna inanan bu köktencilerin, ABD kamuoyu ve yönetimleri üzerindeki etkisi bilinmektedir. Küng'ün de ifade ettiği gibi, bu fundamentalist fanatiklerin bir kısmı ABD yöneticilerinin danışmanlığını da yapmaktadırlar. Burada, bunların "fevkalâde aklıselim sahibi Hıristiyanlar" olduklarına dair Küng'ün görüşüne katılmak olası değil. Zira, ABD politikacıları üzerinde oldukça etkili olan ve her fırsatta ağızlarından Armagedon teolojisi doğrultusunda kan, nefret, şiddet ve husumet dökülen Jerry Falwell, Pat Robertson ve benzeri Baptist vaizlerin, TV evanjelistlerinin ve dinî konulardaki danışmanların aklıselim sahibi oldukları düşünülebilir mi?

Bu savaşı kınayan ve felaket olarak değerlendiren Papa, bunun, Hıristiyan geleneğine göre "haklı bir savaş" olmadığı kanaatinde. Katolik teolog Küng de öyle... Savaşın başladığı hafta Cuma hutbesinde okunmak üzere hazırladığı bir metinde, Irak'taki durumu da dikkate alarak, savaş, şiddet ve terör eylemlerinin kabul edilemez olduğunu vurgulayan Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı da... Bu tepkiler sevindirici; ancak, yetersiz. Dünya çapında dinî liderler ve önderlerle aklıselim sahibi dindarların, özellikle de Hıristiyan ilahiyatçı ve din adamlarının, dinî terminolojiyi kullanarak, âdeta din, Tanrı, hak, hesap gibi kutsal değerleri, kendi siyasal, sosyal ve ekonomik ihtirasları için dejenere ederek kullanan ve temelde insanlığa barış ve kurtuluş sunma iddiasını taşıyan dini, şiddet ve kaos malzemesi yapmaya çalışan bu gözü dönmüşlüğe karşı çıkmaları gerekir.

küng'ün söyledikleri retorikten ibaret

yusuf kaplan

Katolik teolog Hans Küng'ün savaşın meşru ve haklı bir savaş olmadığına ilişkin tespitlerine katılmamak mümkün değil. Ama yeni bir şey söylemiyor Küng: Kimse bu savaşın meşru, âdil ve haklı bir savaş olduğunu söylemiyor. Hatta savaşın baş aktörlerinin açıklamalarını dikkatle okuduğumuzda, satır aralarında onların da Amerika'nın Irak savaşı'nı izah edebilmekte, dolayısıyla meşrulaştırabilmekte bir hayli zorluk çektiklerini görmekte zorlanmayacağımız görülecektir.

Savaşın meşruiyetini tartışmanın pek bir anlamı yok. Vaziyet ortada çünkü. Kanımca, burada üzerinde durulması gereken mesele, Küng'ün gözlemlerinin ve önerilerinin ne anlam ifade ettiği ya da bir anlam ifade edip etmediğidir. Başka türlü söylemek gerekirse, Küng'ün tespitlerinden ve önerilerinden yola çıkarak, genelde Hıristiyanlığın ve Hıristiyanların, özelde ise Katolikliğin ve Katoliklerin bu dünyaya esaslı şeyler söyleyip söyleyemeyecekleri; dolayısıyla, söyledikleri şeylerin bir karşılığının olup olamayacağı meselesidir. Bu da bizi, genelde Hıristiyanlığın, özelde ise Katolikliğin, içinde yaşadığımız çağdaş dünyada ne tür bir konuma ve etkinliğe sahip olduğu ve daha da önemlisi, bu dünyanın sorunlarını algılayıp algılamadıkları ve sonuçta bu sorunlara kalıcı çözüm yolları önerip öneremeyecekleri meselesine götürüyor.

Burada, Müslüman biri olduğum için Hıristiyan bir teoloğun söylediklerine karşı

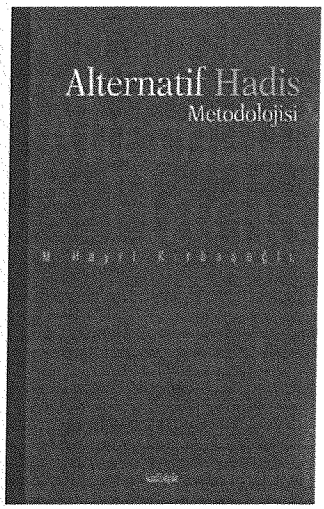
bir ret mantığı ile hareket etmediğimi özellikle vurgulamak isterim.

Meselenin püf noktası şurası gibi geliyor bana: Hıristiyanların da, Katoliklerin de, içinde yaşadığımız dünyada, özellikle de biz Müslümanların, Hıristiyan olduğunu zannettiğimiz Batı dünyasında esas itibarıyla hiçbir güçlerinin ve etkinliklerinin olmamasıdır. Daha açıkça söylemek gerekirse, modern veya postmodern, ama seküler Batı uygarlığı, Hıristiyanlığın paradigmaları üzerine kurulmuş ve öylece varlığını sürdüren bir uygarlık değil; aksine, Hıristiyanlığın kök-paradigmalarına karşı kurulan bir uygarlıktır. Dolayısıyla, bugünkü Batı toplumlarını Hıristiyan olarak adlandırmak yanlıştır. Elbette ki, Hıristiyanlığın kültürel olarak Batı uygarlığının oluşumunda bir rolü olmuştur; ama artık bugünkü Batı toplumları Hıristiyanlıkla ilişkilerini handiyse koparmış durumdalar. İlle de Batı toplumlarının dininin ne olduğunu söylemek zorunda olacaksak, bu dinin adının Hıristiyanlık değil, –dominant olarak– agnostisizm olduğunu özellikle vurgulamak gerekir. Başka bir deyişle, Batı toplumlarında din olarak Hıristiyanlığın siyasi, ekonomik, kültürel, toplumsal ve entelektüel iktidar aygıtlarının belirlenmesinde, yönlendirilmesinde ve kullanılmasında hiçbir asli rolü yoktur. Bugün Batı'da Hıristiyanlık, arızi bir konuma ve işleve sahiptir. O yüzden, Küng'ün sözünü ettiği ve "klasik Hıristiyan teolojisi"ne dayanarak savaşa karşı öne sürdüğü gerekçelerin hemen hiç birinin bugünkü seküler postmodern Batı'da karşılığı yoktur; karşılığı olmadığı için, etkisi de, etkinliği de olmayacaktır. Öte yandan, Hıristiyanlığın kendisi, Katoliklik de dahil, zaten protestanlaşmış, sekülerleşmiş ve tarihinin ilk dönemlerinden itibaren pagan etkiler tarafından dönüştürülmüştür: Bugün Hıristiyanlık sadece bireylerin vicdanlarına, o da agnostik olmayan, kendilerini Hıristiyan olarak tanımlayan kişilerin vicdanlarına hapsolmuş durumdadır –ki, Batı'da kendilerini Hıristiyan olarak tanımlayanların oranı da oldukça düşüktür.

Şunu söylemek istiyorum: Bugün Batı'da vahiy-eksenli bir din olarak Hıristiyanlık çoktan bitmiştir ve karşımızda çağdaş dünyanın sorunlarına cevap veremeyecek kadar fosilleşmiş bir din vardır. Bu hâliyle Hıristiyanlık hem 'çağdışı'dır, anakroniktir, tarihte tatile çıkmıştır; hem de çağın sorunlarına cevap üretebilecek dinamizmden ve hayatiyetten uzaktır. Batı'da din bitmiştir. Özellikle postmodern süreçte dine dönüşün yaşandığından söz ediliyorsa da, 'dine dönüş' olarak adlandırılan fenomenin dinle hemen hiç bir ilişkisinin olmadığını görmek ve bilmek gerekiyor: Din-dışı kutsallıklardır bunlar. Aydınlanma çağının düşünürleri (örneğin, Kant), modernliği "insanlığın ergenlik çağına ulaşması" olarak tanımlıyorlardı. Postmodern düşünürlerse, çağımızı "çocuksuluk çağına geri dönüş" olarak tanımlıyorlar: İnsanın kontrol edilmesi son derece güç olan içgüdülerinin, arzularının, iştihalarının, kültür, medya, eğlence, müzik ve spor endüstrisi yoluyla patlatıldığı yeni-paganizmler çağı...

Küng'ün sözünü ettiği "dünya ethosu"nun da pek fazla bir karşılığı, etkisi ve etkinliği olacağına inanamıyorum. Ayrıca, Katolik dünyasının Amerika'nın Irak savaşına karşı olması, son derece hâlisane niyetler dolayısıyla olabilir; ama sonuçta bunun savaşa karşı geliştirilecek söylemleri ve atılacak adımları frenleyecek, engelleyecek bir işlev göreceğini de görmek gerekiyor.

Özetle, Hıristiyanlık'la pek ilişkisi olmayan seküler bir Batı var karşımızda ve bu dünyada Hıristiyanlık zaten dışlanmış durumdadır ya da hiçbir gücü, etkinliği ve kıymet-i harbiyesi yoktur. O yüzden, Küng'ün ve benzerlerinin savaşa karşı geliştirdikleri söylemlerin, sonuç itibarıyla 'retorik'ten ve 'iyi niyet gösterisi'nden öte bir anlam ifade etmediğini ve etmeyeceğini düşünüyorum. b

alternatif hadis metodolojisi

m. hayri kırbaşoğlu,

kitâbiyât, Ankara 2002
ISBN 975-6666-20-X 432 sayfa

Ali DERE

Sayın Kırbaşoğlu'nun temel tezi, hadis ehli ve Şâfi'î çizgisinde gelişen klasik hadis usûlüyle artık yola devam etmenin mümkün olmadığıdır

İslam kültüründe gerek 'hadis' kavramına gerekse bu kavramın malzemesini oluşturan münferit rivayetlere dair yapılan değerlendirmelerdeki tavrı, öncelikle, bir bilgi kaynağı olarak bu malzeme ile Hz. Peygamber arasında mutlak anlamda bir paralelliğin kurulması belirlemektedir. Ancak, söz konusu rivayetlerle Hz. Peygamber'in zatı arasında böyle bir paralellik vazedilirken, bu paralelliğin daha sonraki nesillere aktarılan rivayet metinlerinde gerçek anlamda hangi mahiyet, yoğunluk, doğrudanlık ve özgünlükte bulunabileceği sorusu ihmal edilmiş gözükmektedir. Bu nedenledir ki, en genel anlamıyla 'rivayetleri değerlendirme'de uzmanlaşan klasik 'hadis' disiplininin uğraşısı, burada ifade edilen sorulara cevap aramaya yönelik değil; bilakis, bu soruları atlayarak, eldeki malzemenin mevcut hâlini şeklî olarak tanımlayıp sınıflandırmaya, lügat ve hüküm bakımından anlamaya yönelik geliştirdiği vasıftaki bir çerçevenin oluşmasında rol oynayan arka plan, zihniyet ve muhtemel beklentilerin neler olduğuna ilişkin ciddi tahlillerden ise hâlâ yoksun bulunmaktayız. Bu amaçla formüle edilebilecek isabetli soruların, konuyu daha zengin ve tutarlı izahlara kavuşturacağından şüphe edilmemelidir.

Alternatif Hadis Metodolojisi adlı eser, bu yönde atılmış önemli bir adımdır. Hangi yaklaşıma alternatif olduğunu Sayın Kırbaşoğlu bu çalışmasında ve *İslam Düşüncesinde Hadis Metodolojisi* adlı eserinde örnekleriyle tanımlamaya çalışmaktadır; ki, bu da, Müslüman geleneğin klasik 'hadis usûlü' olarak ifade edilebilir. Rivayetleri değerlendirmede yegâne yaklaşım tarzı olarak benimsenmiş klasik hadis usûlünün bu hâliyle oluşmasına katkıda bulunan düşünce ve şartların neler olduğu konusuna girilmeden, sadece mevcut bu yapının kendi içinde yapılan

bir karşılaştırmanın sunacağı birtakım eksiklikler, yeni bir arayışı haklı kılacak mahiyettir. "Niçin alternatif hadis metodolojisi?" sorusunun cevabının basit olduğunu söyleyen yazara göre, "egemen hadis usûlü uyarınca, hadis rivayetlerinin sağlamını çürüğünden ayırmak için bugüne kadar yapılan çalışmalar, tatminkâr olmaktan uzaktır. Bunun en açık ispatı ise, gerek ortaçağda, gerek son yüzyıllarda ve günümüzde, hadis rivayetleri etrafında –bazen alevlenip bazen sakinleşse de– gerçekleşen tartışmaların hiç bir zaman tatminkâr bir sonuca ulaşamamış olmasıdır" (s. 15-16).

"Hadis metodolojisinde yeni yaklaşımlar" veya 'alternatif' tabirleri, klasik olanın mutlak eskimezliği fikrinin revaçta olduğu coğrafyalarda, kolayca yanlış anlama ve niyet okumalara neden olabilecek bir risk taşımaktadır. Oysa, bu çalışmanın, ağırlıklı olarak İslam geleneğin tümünü göz önünde bulundurmak ve bu birikimden azami ölçüde istifade etmek suretiyle onlardan bir 'alternatif' terkip etmeye çalıştığını görmenin, söz konusu riski gidereceği ümit edilebilir. Çalışmanın vurgu yaptığı önemli hususlardan biri, tam da bu nokta, yani hadis ehlinin ve Şâfi'î çizgisinin rivayetleri incelemede İslam geleneğinin tamamını yansıtmadığı ve bu metodla yola devam edilemeyeceği kanaatidir (s. 47). Ayrıca, bu çalışmada klasik hadis usûlüne yöneltilen ciddi eleştiri, klasik döneme ait her şeyin eleştirildiği anlamına gelmemelidir; zira Sayın Kırbaşoğlu'nun temel tezi, hadis ehli ve Şâfi'î çizgisinde gelişen klasik hadis usûlüyle artık yola devam etmenin mümkün olmadığıdır: "...Bu çizgi, İslam geleneğinin tamamını temsil edemez; olsa olsa, bu büyük gelenek içinde bir alt gelenek olabilir. Böyle olunca, hadis ehli geleneği dışındaki diğer alt geleneklerden de bizim yararlanmamız söz konusudur; ki, aslında sizlere sunulan bu çalışmanın, özellikle rey ehli çizgisindeki gelenekten, ayrıca bu çizgiye son derece yakın duran –Sünni olsun, Mutezili olsun– usûl-i fıkh geleneğinden birçok unsuru bünyesinde barındırdığını söylemek mümkündür. Ancak, sadece bununla da yetinilmeyerek, çağdaş İslam düşüncesindeki gelişmelerden ve birikimden yararlanıldığı gibi, İslam dünyası dışındaki bilimsel araştırmalardan da yararlanma cihetine –elden geldiğince– gidilmiştir." Bu sebeple, bu metodolojinin, en genel anlamda İslam geleneğiyle modern birikimin bir sentezini amaçladığı söylenebilir; fakat bu sentez çabasına yön veren şeyin, XXI. yüzyıl Müslümanının modern bakış açısı olduğu da daima göz önünde bulundurulmalıdır (s. 47).

Geleneğin tüm kazanımları yanında modern birikimi de dikkate alarak yapılmaya çalışılan bir sentez girişiminin bizatihi zorlukları kabul edilmelidir. Bununla birlikte, bu girişimin, bu türden bir sentezin bütünlük ve işlevselliği hakkında, üzerinde uzlaşılabilecek bir yaklaşıma dönüşmesinin kolay olmayacağı da görülmelidir. Bu süreci, klasik hadis usûlüne yön veren zihniyet ile sonuçta ortaya çıkan metod arasındaki bağlantının detaylı tahlilinin kısaltabileceği düşünülebilir. Bu suretle, zihniyet ile metod arasındaki ilişkiye dair tarihî bir örnek elde edilmiş olacağından, günümüz birikimine dayanan bir zihniyetin, en azından hadis literatürünün meseleleri bağlamında tarihte yaşanan süreçleri yakından tanımlamada neden yeni bir metoda ihtiyaç duyduğu berraklaşacaktır. Bu doğrultuda bir süreci başlatan ve Müslüman düşüncedeki duraklama ve sıkıntı dönemlerine yaptığı atıflarla İslami ilimlerin sadece bir alt disiplinine hasredilmemiş olan bu eserin, bugünün birikimden tarihe bakmayı arzu eden ve yeni bir metod davetini anlamlı bulanlara ithaf edilmiş olması da mânidardır. b

bu metodolojinin, en genel anlamda İslam geleneğiyle modern birikimin bir sentezini amaçladığı söylenebilir

anne marie schimmel: doğu ile batı arasında bir aşk hikayesi[1]

Nimetullah AKIN

Eğer ben yarın öleceksem, yeteri kadar çalışmışım. Yok eğer on yıl daha yaşayacaksam, yeteri kadar yapacağım çalışma var.

Dinler tarihi ve İslam tasavvufu alanında dünya literatürüne çok verimli, çok değerli eserler hediye eden ünlü Alman İslambilimcisi Anne Marie Schimmel, geçtiğimiz Ocak ayı sonunda aramızdan ayrıldı. İslam'ın daha iyi anlaşılması için Batı ile İslam dünyası arasında bir köprü kurmaya çabalayan Bayan Schimmel'in vefatı, kısa bir süre önce de Muhammed Hamidullah'ı kaybeden İslam âlemine bir burukluk ve hüzün havası taşıdı.

1922 yılında Almanya'nın Erfurt kentinde protestan aileye mensup bir posta memurunun kızı olarak dünyaya gelen Schimmel henüz 15 yaşında iken İslam literatürünün üç önemli dili olan Arapça, Farsça ve Türkçeyi öğrenerek, 1941 yılında 19 yaşında, "Ortaçağda Mısır" üzerine doktorasını yaptı ve 1945 yılında Almanya'nın Marburg Üniversitesi'nde ders vermeye başladı. 1946 yılında doçent olduktan sonra dinler tarihine ilgi duyarak bu alanda 1951 yılında ikinci doktor unvanını alan Schimmel'in ilk mesleki kariyer basamağı ise, 1954 yılından itibaren Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde ders vermeye başlaması oldu.

Türkiye yıllarını ülkeyi yakından tanımak için bir fırsat olarak düşünen Schimmel, Konya'yı, özellikle kendisinin meftunu olduğu Mevlânâ Celâluddîn Rûmî'nin (1207-1273) yaşadığı yer olarak önemsedi. Bir yandan bu ünlü tasavvuf adamının bıraktığı izleri ve ruhani havayı teneffüs ederken, bir yandan da halkla yakın ilişki içerisinde tasavvuf ile halkın yaşadığı İslam arasındaki alâkaları tespit etmeye çalıştı. İlahi-

yat'taki akademisyen arkadaşları dışında, Samiha Ayverdi, Behcet Necatigil, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Abdulbaki Gölpınarlı gibi o dönemin sanat ve edebiyatta önemli simaları ile tanışıp dostluklar kurdu. Hıristiyan dinine mensup genç bir bayan akademisyen olarak, o yıllarda daha yeni kurulmuş olan İlahiyat Fakültesi'nde hüsn-i kabul görmesinin kendisi için çok farklı bir anlamı olduğunu her fırsatta dile getirdi.

1961 yılında Türkiye'den ayrılarak Bonn Üniversitesi'nde profesör olarak göreve başlayan Schimmel, birkaç sene sonra, 1967 yılında, Harvard Üniversitesi'nden Hind-Müslüman kültürü alanında çalışma teklifi aldı ve Pakistan'ın millî şairi Muhammed İkbal üzerine çok dikkat çeken bir çalışma yaptı.[2] Emekli olduğu 1991 yılına kadar Bonn ve Harvard Üniversitelerinde profesör olarak çalıştı.

Çalışma alanı olarak İslam tasavvufu ve yaşayan İslam'ı seçmişti. Dünyada, özellikle Batı dünyasında sayısız insan, İslam'ı ve onun spiritüel, mistik ve sevgiye dönük yüzünü Schimmel'in kitap, makale ve konferanslarından tanıma fırsatı buldu. İslam tasavvufu tarihi, klasik tasavvuf metinleri, yine tasavvuf ve folklor içerikli klasik dönem şiirlerinden Batı dillerine tercümeler ve İslam ülkelerinde yaşayan halkların güncel dinî yaşantıları, Schimmel'in eserlerinin ağırlık noktasını oluşturmaktadır. Bilim çevrelerinin tasavvuf alanında temel eseri sayılan *İslam Tasavvufunun Boyutları*[3] kitabında tasavvuf tarihine ve değişik tasavvufi cereyanlara dair mükemmel ve detaylı bilgiler yer almaktadır. Mevlânâ Celâluddîn Rûmî'nin biyografisinin ve özellikle *Fîhi mâ fîh* ve *Mesnevî*'den yaptığı tercümelerin yer aldığı *Rûmî*[4], *Yunus Emre ile Gezintiler*[5] İranlı sufi Ferîduddîn Attâr'ın *Mantıku't-tayr* isimli eserinden Almanca'ya yaptığı tercüme[6], sufi şeyhlerden seçtiği değişik metinlerin yer aldığı *İrfan Bahçeleri*[7], İbn Atâ'ullâh'ın *Hikem* adlı eserinden Almancaya aktardığı *Sıkıntılar Rahmet Dolu Kilimlerdir*[8] ve *İslam Tasavvufunda Hz. İsa ve Meryem*[9], Schimmel'in tasavvuf çalışmalarından birkaçını oluşturmaktadır.

Müslüman halklar arasında yaşayan ve halk deyişleri ile şekillenmiş kültürel İslam'ı konu edinen *Allah'ın Ayetleri*[10], İslam ülkelerinde Hz. Peygamber'e duyulan saygı ve sevgiyi ve Müslümanların mütevazı ve samimi dinî yaşantılarını ele alan *Ve Muhammed Onun Peygamberi*[11], Türkiye'de yaşadığı güzel günlerini anlatan *Kardeşim İsmail* –ki buradaki İstanbul tasviri, İstanbul üzerine yazılmış en güzel Almanca anlatımı oluşturmaktadır–, Pakistan'da geçirdiği yıllardaki gözlemlerini anlatan *Pakistan, Bin Kapılı Bir Saray*, Hindistan ve Pakistan'da yaptığı daha sonraki seyahatlerini konu alan *Dağlar, Çöller ve Tapınaklar*[12] isimli eserleri, onun günümüz İslam dünyasını aktüel olarak Batı'ya yansıttığı önemli eserlerinden bazılarıdır.

İslam ülkelerine bir nevi bizim hadis kültürümüzde önemli bir yer tutan ilim seyahatleri yaparak, eserlerinin bir kısmını seyahat esnasında yazdı

Başta Arapça, Farsça, Urduca, Türkçe, Gucarati, Marathi, Keşmiri, Bengali olmak üzere birçok Asya dilini ve lehçelerini konuşan Schimmel, İslamabad/Pakistan, Uppsala/İsveç ve Tahran/İran Üniversiteleri de aralarında olmak üzere, dünyanın çeşitli üniversitelerinden birçok fahrî doktora unvanı ve Batı ve İslam dünyasından birçok ödül alma onurunu yaşamıştır. 1995 yılında hayatının en anlamlı ödülü olan Alman Yayıncılar Birliği Barış Ödülü'nü (*Friedenspreis des deutschen Buchhandels*) alınca, içinde Yeşillerin ve Feministlerin de bulunduğu güçlü bir lobinin tepkisi ile karşılaştı. Lobi, Schimmel'in İslamiyet'e sempati göstermesi, bu din hakkın-

da hiç menfi söz etmemesi ve Pakistan, Türkiye ve İran gibi insan haklarının çiğnendiği ülkelerle yakın ilişki içinde olması gibi gerekçelerle, bu ödülün Anne Marie Schimmel'e verilmemesi için hem Alman Yayınevleri Birliği'ne hem de Cumhurbaşkanı'na baskı yaptılar. Ancak, Alman Cumhurbaşkanı Herzog'un; Alman kamuoyunda İslam'ın, insanlık dışı ceza kanunları, dinî bağnazlık, kadınlara yapılan baskı gibi çağrışımlar yaptığını ve bunun artık düzeltilmesinin vaktinin geldiğini ifade ederek, "Ben geçmişte ve günümüzde İslami hareketlerin bu kadar çok çeşitli olduğunu Schimmel'in eserlerinden öğrendim," demesi, lobinin sesini kesmesini sağladı.

Salman Rüşdi'yi sert bir şekilde eleştirdiği için, uzun süre Batı'daki birtakım odakların hedefi hâline gelmişti

Alman Yayıncılar Birliği Barış Ödülü'ne aday gösterilmesi münasebetiyle Alman televizyon kanallarından birisinin kendisiyle yaptığı söyleşide, Salman Rüşdi'nin, *Şeytan Ayetleri* isimli eserinde, haysiyetsizce, milyonlarca Müslümanın dinî duygularını rencide ettiğini ve bu yüzden Müslümanların tepkisinin anlayışla karşılanması gerektiğini söyleyerek, Batı dünyasının sahip çıkıp üzerine titrediği Salman Rüşdi'yi sert bir şekilde eleştirdiği için, uzun süre Batı'daki birtakım odakların hedefi hâline gelmişti.

Avrupa veya Amerika'da ikamet ederek, Doğu'nun muhafazakâr dünyasını değişik ülkelerdeki dinden uzak üç beş aydından dinleyen ve okuyan ve çoğu kez sadece metinlerden yola çıkarak İslam'ı işine geldiği gibi inceleyen birçok oryantalistten farklı olarak, Schimmel, kırk yaşlarından itibaren İslam ülkelerine bir nevi bizim hadis kültürümüzde önemli bir yer tutan ilim seyahatleri (*rihle*) yaparak, eserlerinin bir kısmını seyahat esnasında yazdı ve Doğu'yu kendi içinden keşfetti. Onun bu ilim ve irfan aşkı ve İslam dinini objektif ve kendi temel dinamikleriyle anlamaya ve anlatmaya yönelik çabaları, dünyanın her kıtasında dostları ve öğrencileri olmasına sebep oldu. Bu, kendi deyimi ile "Doğu ile kendisi arasında bir aşk hikayesiydi" (*eine Liebesgeschichte zwischen mir und dem Orient*). Camları oldukça kalın gözlüklerinin ardında yarı kapalı tuttuğu gözleri, yumuşak ve dinlendirici ses tonu ve genellikle omuzuna attığı ipek bir başörtüsüyle başladığı her konferansı, ayrı bir ilgi odağı olur ve konuşmasını dinlerken onun bir canlı ansiklopedi olduğunu fark edersiniz. Tarihî şahsiyetleri, en detaylı bilgilere varıncaya kadar aktarır, tarihten örnekler sıralar, bir bakarsınız aşk testisinden müridine su veren bir Mevlânâ ve bir de bakarsınız Kur'an'dan pasajları hatasız bir şekilde orijinal hâliyle size aktaran bir hafız hüviyetine bürünür. Konferans sonunda insanların yüzünde rahatlığın ve huzurun izlerini yakalar ve ondan etkilenen birçok insanın orada İslam ile ilgili önyargılarını değiştirdiğine şahit olursunuz.

26 Ocak 2003 Pazar günü geç saatlerde Almanya'nın Bonn kentinde bir klinikte yaşama veda eden Schimmel 80 yaşındaydı. Vefatından önce masasında iki projesi vardı: Taşlar üzerine bir kitap ve yine Doğu klasiklerinden tercümeler. Sözlerimizi, kendisini rahmet ve minnetle andığımız Anne Marie Schimmel'in kendi yazdığı *Morgenland und Abendland. Mein west-östliches Leben* isimli otobiyografisinde Friedrich Rückkehrt'en yaptığı şu alıntı ile bitirelim:

Wenn ich morgen sterben soll, gearbeitet hab' ich genug. Wenn ich noch zehn Jahre leben soll, zu arbeiten hab' ich genug.

Eğer ben yarın öleceksem, yeteri kadar çalışmışım. Yok eğer on yıl daha

yaşayacaksam, yeteri kadar yapacağım çalışma var.

DİPNOTLAR

[1] Anne Marie Schimmel ve eserleri için bkz. Wolfgang Günter Lerch, "Memoiren, Mein Damaskus? Ankara!", *Franfurter Allgemeine Zeitung*, 29. Jan 2003; Ralf Elger, "Hingebungsvoll, weltflüchtig, gelehrt", *Die Welt*, 29. Ocak 2003; Daniel Bax, "Romantikerin der alten Schule", *Die Tageszeitung*, 29.1.2003; "Brücke zwischen Islam und dem Westen", *Der Spiegel*, 28.01.2003; "Friedenspreis-Trägerin Annemarie Schimmel gestorben", *Stern*, 28.01.03; "Rückblick: „Allah ist Schön und Er liebt die Schönheit", *İslamische Zeitung*, 24.02.2003.

[2] *Muhammad Iqbal*, Diederichs Gelbe Reihe, Bd.82, Diederichs, Eugen, Verlag, GmbH & Co. KG 1989.

[3] *Mystische Dimensionen des Islam. Die Geschichte des Sufismus*, Insel, Frankfurt 1995.

[4] *Rumi*, Herder, Freiburg 2001.

[5] *Wanderungen mit Yunus Emre*, Onel 1993.

[6] *Vogelgespräche*, Fariduddin Attar, Ludwig, München 1988.

[7] *Gärten der Erkenntnis*, Diederichs Gelbe Reihe, Bd.37, 4. Aufl, Diederichs 1995.

[8] *Bedrängnisse sind Teppiche voller Gnaden. (Texte zum Nachdenken). Ibn Ata Allah*, Herder, Freiburg 1987.

[9] *Jesus und Maria in der islamischen Mystik*, Kösel 1996.

[10] *Die Zeichen Gottes. Die religiöse Welt des Islam*, C.H.Beck 1995.

[11] *Und Muhammad ist Sein Prophet. Die Verehrung des Propheten in der islamischen Frömmigkeit*, 1. Aufl. Köln, Diederichs, 1981.

[12] *Berge, Wüsten, Heiligtümer. Meine Reisen in Pakistan und Indien*, C.H. Beck Verlag 1999.

muradına eren dilber*

Nezihe ARAZ

Birçok defalar hayat onu iki yoldan birini tercih etmek mecburiyetinde bırakmış; ya bütün mistikleriyle, şairleriyle, rüyalarıyla Şark! ya da Garp!...

Bundan yıllarca evvel, Almanya'da Annamarie isminde, yedi yaşında, sevimli, küçük bir kız büyük bir hastalığa tutuldu, uzun zaman yatmak mecburiyetinde kaldı. Yatakta canı sıkılmasın diye babası kendisine kocaman bir kitap almıştı. Dört yüz sahifeden fazla tutan bu kitapta bütün dünya masallarından örnekler vardı. Küçük kız bu masalları bir bir okudu, kitabın sonuna doğru eski bir şark masalı geliyordu. Şimdi, çok uzun yıllar sonra hatırladığına göre, Ali babasıyla, haramileriyle, dervişleriyle bu, tipik klasik bir Şark masalıydı. Bir eskicinin yanında çıraklık eden küçük, cahil bir çocuk, ona hocalık eden, elinden tutup maddi manevi gelişmesine yardım eden ihtiyar mübarek bir derviş... Küçük kız o masaldan hemen de sadece bunları hatırlıyor. Annamarie, bu hatırasını anlatırken, "Masalı okuduğum zaman adeta kendimden geçmiştim. O derviş tıpkı masaldaki çocuk gibi beni aldı, bilmediğim, asla tahayyül etmediğim âlemlere götürdü. 'Şark'la ilk temasım, ona ilk aşkım ona hasret ve iştiyakım bu masalla başlar" diyor.

Gerçekten Annamarie'de bu hasret, bu özleyiş öyle ciddi bir şekilde gelişir ki sekiz yaşını henüz bitirirken yavaş yavaş Şark dillerini öğrenme, ona evvela lisan yoluyla karışma imkanlarını aramaya başlar.

Artık küçük kızın içinde bulunduğu realiteyle hemen hemen hiç ilişiği yoktur. O, Almanya'da değil de başka bir dünyada yaşamaktadır sanki...

Bir akşam, bana on üç yaşındayken özene bezene hazırladığı bir defterini göstermiş 'Bak! Benim gençlik günahıma" demişti. On üç yaşında bir kızın süslü püslü defterinde ne göreceğinizi umarsınız?Henüz şekil bulmamış, acemi, çocukça, hatta çoğu defa gülünç bir aşk denemesi değil mi?

Annamarie'nin defteri de böyle. O da defterin her sahifesinde müptela olduğu aşkı dile getirmiş, ama bu aşk öyle insanın kolay kolay aklına gelir cinsten değil. Defterin ilk yaprağını açın, önünüze elle çizilmiş bir Türkiye haritası çıkıyor ve insanın ister istemez gözleri yaşarıyor. Sonra her sahifede Türkiye'ye ait ya bir not, ya bir resim, ya bir harita. Rüzgarlar, nüfüs dağılışı, iklimler, mevsimler, Türkiye'de çıkan mahsuller velhasıl bu memleket için akla gelebilecek her şey tespit edilmiş. Sonra muhayyel İstanbul sokakları, camiler minareler, Süleymaniye, Sultanahmet, birkaç padişah portresi, birkaç minyatür ve tezhip... Demek ki on üç yaşındaki Annamarie bütün bunları biliyor. Demek ki sadece bunlarla meşgul Çünkü dikkatinizi çekerim,

bu defter bir mektep defteri değil, sırf zevk için aşkla, şevkle yapılmış.

Lise tahsilini bitirir bitirmez Annamarie Berlin üniversitesinin Şarkıyat şubesine giriyor.

Şimdi o bir genç kızdır. Almanya hemen bütün dünyaya karşı çetin bir harbe girmiştir. Müşkilat, mahrumiyet, insanlardan beklenen takat getirilmez fedakârlıklar son haddindedir. Fakat genç kızımız yine herkesten başka bir mevkidedir. Bedenen o da başkalarının hayatına iştirak ediyor. İş kamplarına gidiyor, köylerde çalışıyor, bombardımanlardan kaçıyor, aç kalıyor, kömürsüz kalıyor ilh... Yani ikinci cihan harbini yaşıyor. Fakat ruhen, psikolojik olarak o bütün bu badirenin içinde değildir. Bombaların altında Farsça öğreniyor, ışık bulabilirse Türkçe bir kitabı incelemeye çalışıyor. Çiftliklerde hizmet ederken, geceleri lisans ve doktora tezlerini hazırlıyor. Demek ki Annamarie aslında sulhü sükun içindedir. Bütün bu badire onun için ancak geçerilmesi mecburi ve zaruri bir geçit olarak kabul edilmiştir.

Birçok defalar hayat onu iki yoldan birini tercih etmek mecburiyetinde bırakmış; ya bütün mistikleriyle, şairleriyle, rüyalarıyla Şark! ya da Garp!... Şuali karşısına dikilmiş fakat Annamarie'in cevabı hemen de hiç değişmemiştir.

Farsça'yı iyice öğrenerek, Mevlânâ'nın *Dîvan-ı Kebir*, ve *Mesnevî*'si içinde yaptığı derin seyranlar onun mücerret Şark sevgisini daha mânâlı daha derin ve müşahhas bir hâle getirmiş ve 30 yaşında Marburg Üniversitesinde Profesör olan Annamarie, Mevlânâ hakkındaki etütleri, tercümeleri ve nefis şiirleri ile dünya efkan önünde halis bir Mevlânâ aşığı olarak tecelli etmiştir.

Annamarie'nin bu halis ve mânâlı aşkı o kadar köklü, öyle gerçek ve kararlıdır ki bu aşk şanında onun en değerli görünen dünya nimetlerini reddettiği bir vakıadır.

Eline fırsat geçtiği ilk gün Annamarie'yi Konya'da Mevlânâ dergahında görüyoruz.

Ben kendisini bir yıl sonra Türkiye'ye ikinci defa gelişinde tanıdım. Aksan değişikliği hariç Türkçe'yi bizler kadar iyi konuşuyordu. Hemen ilk sözü: "İsmim Cemile'dir, bana Annamarie diye hitap etmeyin!" demek oldu.

İstanbul'da en sevdiği cami Mihrimah Camii imiş. Birgün topkapı sarayı resim galerisinden büyük bir heyecanla dönmüştü. "Mirhrimah Sultanın resmini gördüm, dedi, altında ne yazıyor biliyor musun? Cemile Mihrimah Sultan"!

Cemile, bir insanın arzulayabilme kudretinin bütünü ile bir tek şey arzuluyordu: Türk üniversitelerinden birinde vazife almak!

Böyle bir vazife almasaydı bile, onun arzusunun şiddeti bu vazifeyi icad ve ihdas edebilirdi.

Geçen yıl onu Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesine Dinler Tarihi profesörü görünce bu yüzden hiç şaşmadık.

Artık istediği zaman Konya'ya gidebilirdi, artık istediği kütüphanede doyasıya çalışabilirdi. Ezan seslerinden uzak değildir, ney konserleri dinliyor, Türkçe konuşuyor, herkesi her şeyi havsalasının alamayacağı engin bir aşkla seviyor, güzel, değerli, mühim buluyor ve yine hiç değişmeyen bir tempoyla çalışıyor, çalışıyordu.

İsmim Cemile'dir, bana Annamarie diye hitap etmeyin!

Ummadığımız bir gün, telefonda müjdeli sesini duyduk.

"Bir süprizim var, bil bakalım nedir? Ve sonra dayanamayıp şöyle söyledi: Evleniyorum! Ziraat vekhaletinde inşaat mühendisi Osman Tarı ile!"

Aslında Cemile'yi bilenler için bu bir süpriz değildi. Adeta eksik kalmış bir işin tamamlanmasıydı. Hikayeyi daha sonra kendisinden dinledik. "Bir atom aşkı bu" diyordu.

"Muradına nail olan dilber" çocukluğumda dinlediğim sayısız masallardan biridir. Ben onu unutmamıştım, şimdi Cemile'nin şahsında yeniden hatırlamış bulunuyorum.

Bir gün bana; "Her müşkül ânımda, her karar verme sırasında Mevlânâ'yı içimde, kendimde hissederim, beni müşkülde, darda bırakmaz, bana doğru yolu gösterir." demişti.

Yolun açık, bahtın güzel, taliin yaver olsun Cemile Tarı!

* *Resimli Hayat Mecmuası*'ndan (sayı: 38, Haziran 1955) alınmıştır.

tuhfetü'l-harameyn

Önce itiraf etmeliyim, haccı yaşamak, bir ilahiyatçı olan bana, dinin, dinle ilgili anlama biçimimin, kaybettiğim, dahası unuttuğum bir boyutunu yeniden hatırlattı.

Erdal **BAYKAN**

Tavafı, sa'yı, Arafat'ı, şeytan taşlamayı rasyonel anlamda izah etmek, oralarda ve o ânda yaşananın sadece çok azının farkında olmak anlamına geliyor.
Aslında ben çoğu ilahiyatçı gibi, bireysel, rasyonel çabalara her alanda ihtiyacımız olduğunu düşünen, bunu anlatan biriyim.
Haccın bana öğrettiği, anlattığı ise, rasyonel anlamın var olan tüm anlamları kuşatamayacağı gerçeği oldu.

Kâbe'yle ilk buluşma

Kâbe'nin, yeryüzünün en kutlu evinin her tarafı, çok katlı devasa alışveriş merkezleri ve otellerin saldırısına uğramış.
İçinizi burkan, gözlerinize yumruk gibi oturan bu 'modern' ve kaba binaların arasında öylesine mütevazı ve öylesine sade bir 'ev' olan Kâbe ilk karşılaştığınız ânda etrafındaki saçmalığı unutturuyor, yok ediyor.
O mütevazı ve sade ev, emniyet, asalet ve bilgelikle yoğrulmuş yüceliğini her konuğunun gönlüne akıtıyor.
Etrafında pervane olan müminlerin, çırpınışlarına, aşırılıklarına, farklılıklarına sanki gülümseyerek, affederek merhamet ederek, anlayışla, sevgiyle bakıyor.
Sembol, neyin, kimin sembolü olduğunun bilinciyle donatılmış.

Kıskançlık ve özlem

Kutsal beldelere ulaştığınızda, buralarda yaşayan insanları kıskanıyorsunuz ilkin. Ama kıskançlık, uzaklarda yaşayan bizlerin hasretlerinin büyüklüğü karşısında kayboluyor.
Öyle ki buralarda olup, bu duyguyu kaybetme ihtimali, hasret çekmenin acısını kutsallaştırıyor.
Haccın coşkusu, alışkanlığın sıradanlığında kaybettiğimiz ibadet coşkusunu yeniden ihya edecek kadar büyük.

Yeniden Kâbe

Kâbe'deyiz
Allah'ın evindeyiz
Beytullah'ın her ân tazelenen sözleşmesinin rahmetini bizim gibi sıradan ve modern müminler bile iliklerine kadar yaşıyor.
Bilginin hakikate dönüştüğü yerdeyiz.
Her bir sözümüzün O'na ulaştığını idrak ettiğimiz yerdeyiz.
Her yer ve ânda O'nun huzurunda olduğumuzu biliriz, inanırız.
Burada ise O'nun her ân bizimle olduğunu yaşıyoruz.

Haccı yaşamak, bir ilahiyatçı olan bana, dinin, dinle ilgili anlama biçimimin, kaybettiğim, dahası unuttuğum bir boyutunu yeniden hatırlattı.

Tavaf
Tavaf, varoluş ve yok oluşun birlikte olduğu ân.
Tavafta Kâbe'yi soluna alıyorsun
Ve akışa katılıyorsun.
Dönüyorsun.
Her yere gidiyorsun.
Hiçbir yere gitmiyorsun.
Renklerin, cinsiyetlerin, farklılıkların anlamsızlaştığı bir mekanı ve ânı buluyorsun.
Hep birlikte olduğun;
Ancak,
Hırsla, ihtirasla yabancılaştığın topluluğa yeniden katılıyorsun.
Böylece başlangıca dönüyorsun.
Çünkü tavaf başladığı yerde bitiyor.

Sa'y ediş
Sa'yda endişe ve telaşın umuda ve ilahi yardıma dönüştüğünü, dönüşeceğini, aramakla bulacağını, kurtulacağını, kurtaracağını, bir kadının, bir annenin evrenselleşen yürüyüşüyle öğreniyorsun.
Varoluşu yaşamak
Arafat, Mina, Müzdelife, Adem, Havva, İbrahim, Hacer,
Hira, Sevr, Peygamber ve Medine
İlk insan ve son Peygamber,
Başlangıç ve Son,
Her şey ve her kes burada.
Anlamak için, anlamamız için,
Bilgilenmek, şuurlanmak ve öylece eyleyebilmek için.
Varoluşumuzu başlangıçtan bu güne değin,
Kendimizi, bütünün bir parçası bilinciyle yeniden kavrayabilmemiz için burada olduğumuzu,
Buraya davet edildiğimizi hissediyoruz

Burukluk
Mekke'yi ve Medine'yi hiç de içselleştirilmemiş devasa bir modernizmin istilası içerisinde görmenin burukluğuna, iş başında bulunan zihniyetin aymazlığı karışıyor.
Herşeye rağmen büyük bir umut ve iyimserlik sarıyor sizi.
Evet, her şeye rağmen bu kutlu beldelere, hak ettiği asaleti, nezafeti, ilgiyi gösterecek imkânların oluşacağına bütün bir kalbinizle inanıyorsunuz.
Çünkü edebe ve ibadete birlikte sahip olacak ortak aklın devreye girmesi dileğini dualarınızdan hiç eksiltmiyorsunuz.

İtirafa şerh
Haccı yaşamak ne kadar öğretici ise, anlatmak da o kadar güç. Yine de anlatıyorsunuz, coşkunuzu paylaşıyorsunuz, muhatabınız coşkunuza ortak oluyor.
Ancak, yazmak, yazıya dökmek, onu anlatacak kelimeleri seçmeye çabalamak, sahip olduğunuz kelimelerin yetersizliğinin yanı sıra, çağdaş yazı dilinin öne çıkardığı anlam alanı, bilimsel anlayış, metnin amaçladığınızdan çok daha farklı bir yöne savrulmasına neden oluyor.
Sonuçta duygusal bir yazı ortaya çıkıyor. Amacınız duygularınızla birlikte yaşadığınız bilgiyi de aktarmak idi.
Ama kişisel yetersizliğe, egemen epistemolojik duruşu da eklediğinizde, ne kadar problemli bir yerde olduğunuzu, bunun hep birlikte halledilmesi gereken bir şey olduğunu görüyorsunuz. Rasyonelden irrasyonele savrulmak ya da tersi. Hangisini tercih ederseniz edin, doğruya ulaşamıyorsunuz.
Bugünü merkeze alsanız da, tarihi öne çıkarsanız da durum aynı.
Pratik hayatı önceleyen bir anlayışa sahip olsanız da, teoriye yönelseniz de yine problem aşılmıyor.

Zamanın böylesine belirleyici olduğu bir anlayış kalıbı içerisinde olan ben, yaşadığım zamansızlığı nasıl aktarabilirim.

Öyleyse, yaşadıklarımı anlatabilmekten, yazabilmekten âciz olduğumu yeniden itiraf etmeliyim.
Zamanın böylesine belirleyici olduğu bir anlayış kalıbı içerisinde olan ben, yaşadığım zamansızlığı nasıl aktarabilirim.
Kelimelerim ya anlam kaybına uğramış ya da tümden kaybolmuş.
İlahi iradenin bilgiden marifete dönüştüğünü söylemem, yaşananın kendisini anlatmayı başarabilir mi?
Benim gibi sıradan insanı dahi kuşatan "İlahi Şey" yaşanmadan idrak edilebilir mi?
Sahip olduğum kavramlarla anlatılabilir mi?
Bilmiyorum.

islâmiyât | kitâbiyât

bülten 07

nisan-haziran 2003 | üç ayda bir yayımlanır | ücretsizdir

01 | **söz ve hakikat**
mehmet görmez

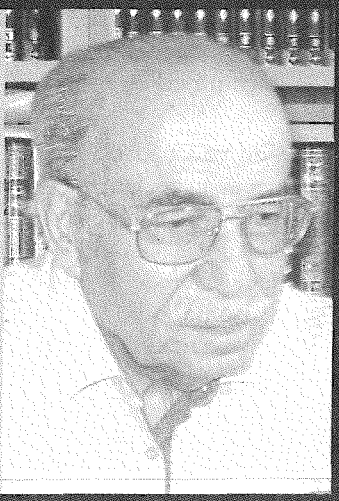
13 | **burhanettin tatar**
çağdaş yorumbilim kuramları

17 | **'çoğulcu dinî anlayış' üzerine**
john hick ile söyleşi

23 | **eyüp ay**
dostluk üzerine

26 | **alî suavî**
zulmeti hayat tarzı edinen mazlum kadar var mı zâlim

29 | **bekir demirkol**
ben ve sen

çağımızda bir ehl-i hadis

talat koçyiğit ile söyleşi

3. sayfada

söz ve hakikat

Mehmet GÖRMEZ

Yazı söze, söz bilgiye, bilgi bilinene, bilinen Hakikat'e bağlıdır. Söz uçar, yazı değişir, bilinen değiştikçe bilgi de değişir

"*İslâmiyât* ya da Söz Söylemek" diye başlamışız ilk *bülten*imizde, sözü olanları buluşmaya davet ederken. Ancak, söz uçar yazı kalır demişiz ve altı yıl yazmışız. Sözün kalıcı hâle gelmesi için yazıya dönüştürülmesini gerekli görmüşüz. Söz yazıya dönüştürülse de bağımsızlığını koruyacağını söylemişiz.

Söz, Hakikat'in tecellisi olduğu için Yeni Ahid "Önce söz vardı." diye söze başlar. Yazıdan maksat sözdür. Sözden maksat mânâ ve Hakikat'tir. Yazı söze, söz bilgiye, bilgi bilinene, bilinen Hakikat'e bağlıdır. Söz uçar, yazı değişir, bilinen değiştikçe bilgi de değişir der Gazâlî. Değişmeyen ezelî ve ebedî tek şey Hakikat'tir.

Hakikat'i temsil ettiği oranda zordur söz söylemek. Biz de zor olanına talip olduğumuzu söylemişiz. "İnsanoğlunun yeryüzü macerasında söz söylemenin kolay olacağı bir âna inanmadığımızı" ilan etmişiz. Dahası çağımızın yaşadığı dil(sizlik) bunalımını aşmaya ve söz sahiplerini "yaşadığımız toprakların yitirdiği ve şimdilerde çok ihtiyaç duyduğu 'sahih' ve 'salih' bir dili arama yolunda yürüşüye" davet etmişiz. Bu sözü verenler, anlamsızlığın iktidarında, egemen imajlara konulmuş gereksiz bir dipnota indirgenen söz ile sahih ve salih bir dilin inşâ edilemeyeceğinin farkında olmak isterler.

Jackues Ellul'un dediği gibi imajla uyuşturulmuş bilincimizi uyandırmak için elbette söze ihtiyaç vardır. İnsanlığı kurtarmak isteyen herkes

öncelikle sözü kurtarmalıdır. Sözü oluşturan kelimeler, Hakikat'in kaynağı değil işaretleridir. Anlam ve yorum, Hakikat'i kelimeye uydurmak değil işaretlerin gösterdiği Hakikat'e doğru yürümektir. Nitekim Gazâlî, usûl kitaplarından şu hikmeti süzerek (*el-Mustasfâ min ilmi'l-usûl*) almıştır: "Bilmiş ol ki, mânâları lafızlarda arayan herkes yolunu şaşırır ve helak olur."

Zira, söz sesten, harften ve lafızdan ibaret değildir. Onu önemli kılan, anlamı, muhtevası, düşünce eylem ile olan irtibatı, en önemlisi de Hakikat ile olan ilişkisidir. Sözün öncesinde niyet, irade ve düşünce; sonrasında iş ve davranış vardır. Kur'an'ın ifadesiyle sahih söz salih amel doğurur. Söz niyet ve düşüncenin neticesi, iş ve eylemin/amelin başlangıcıdır. "Ameller niyetlere göredir." Ancak söz hem niyetlerin hem de amellerin ifade ve tercümanıdır. "...Sağlam/sahih söz (kavl-i sedîd) söyleyin ki, Allah sizin amellerinizi salih kılsın (33/Ahzâb, 70)." ayeti bunun açık ifadesidir.

Sözü oluşturan kelimeler, Hakikat'in kaynağı değil işaretleridir. Anlam ve yorum, Hakikat'i kelimeye uydurmak değil işaretlerin gösterdiği Hakikat'e doğru yürümektir.

Kur'an, hiçbir zaman sözü, iş ve davranıştan ayırmamıştır. Söz önce kulağı gerektirir. "...De ki o (peygamber), hayır kulağıdır... (9/Tevbe, 62)." "Söz dinlenir ve en güzeline tabi olunur (39/Zumer, 18)." Amel defterine yazılanlar sadece iş ve davranışlar değildir. Ağızdan çıkan her söz Hakikat terazisinde tartılır ve ilahi kayıt ile zaptu rapt altına alınır. "İnsan bir söz sarfetmeye dursun yanıbaşında bir gözetleyici onu kaydediverir (50/Kâf, 18)."

Söz de tıpkı insan gibidir. Nitekim "Uslûbu beyan ayniyle insan." denmiştir. Nasıl ki insanın iyisi, kötüsü, hayırlısı, şerlisi, güzeli, çirkini vardır. "Güzel sözün misali güzel bir ağaç gibidir. Bu ağacın kökü sağlam, dalları göğe uzanmıştır. Meyvesi her zaman yenir. Mevsimi geçmez. Çirkin bir söz ise kötü bir ağaç gibidir. Köksüz ve kararsızdır. Meyvesi olmaz olsa da yenmez (14/İbrâhîm, 24).

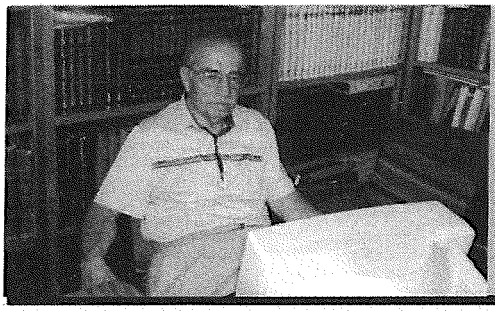
Hakikat yolcularına daima iman edenler, daima kavl-i hasen (güzel söz), kavl-i mâruf (ulumlu söz), kavl-i sedîd (sağlam söz), kavl-i tayyib (hoş söz), kavl-i adl (hak söz), kavl-i leyyin (yumuşak söz) söylemek yaraşır.

Hakikat'in üstünü örttüğü içindir ki, her mümin, kavl-i habis (çirkin söz), kavl-i seyyi' (su') (kötü söz), kavl-i lahn (eğri söz), kavl-i muhtelef (çelişkili söz), kavl-i münker (olumsuz söz), kavl-i zûr (yalan söz) kavl-i münker (olumsuz söz), kavl-i bâtıl (boş söz) söylemekten nehyedilmiştir. 22/Hac suresi 30. ayette Allah'ın yerine tapınılan sahte putlarla doğru sözün yerine sarfedilen kötü, yanlış ve yalan söz (kavl-i zûr) eşdeğer kabul edilmiştir.

Rasul-i Ekrem "Ya hayırlı söz söyleyin ya da susun (Buhârî, *Kitâbu'l-edeb*)" buyurur. Hayır söylenmiyorsa susulur. "Sâkite söz isnad edilmez (*Mecelle*)" dense de Hakikat'in üstü örtülürken susulmaz. Dalaletin en büyükleri 'delalet-i gayr-ı lafzî' ile işlenmiştir. Haksızlık karşısında suskun kalmak kadim Osmanlıca'da 'samt-ı kâzib' diye ifade edilmiştir. 'Samt-ı kâzib' susarak yalan söylemektir.

Sözün özü, anlamsızlığın iktidarını yıkmak –değilse de tanımamak– için sözün hem sahih olanında hem de salih olanında ısrar etme azminde olacağız. Zira, değerli dost Burhanettin Tatar'ın dillendiregeldiği gibi;

"Bizim, Hakikat'le randevumuz var."

çağımızda bir ehl-i hadis

talat koçyiğit ile söyleşi

Mehmet Emin ÖZAFŞAR
Ali DERE
Bünyamin ERUL

Dere: Bize vakit ayırdığınız için öncelikle teşekkür ederiz. Bizler sizi, asistanınız olan arkadaşlar olarak yakından tanıyoruz; bu kez sizi *islâmiyât* okurlarıyla tanıştırmak istedik. Öncelikle hayat hikayenizden başlasak...

Koçyiğit: Resmî bir ifadeyle söze başlayacak olursak, Uşak'ta doğdum. D●ğum tarihim 3 Ağustos 1927. Ailem Uşak'ın merkezinde idi. Biz Uşak'ta Kadıköylüler olarak tanınırız. Kadıköylü Hafız Süleyman Efendi dendiği zaman, dedem, hemen hemen bütün Uşaklılar tarafından bilinir. Kadıköy, şimdi Denizli'nin Sarayköy ilçesine bağlı ve İstanbul'un Kadıköy'ü ile karıştığı için ismi sonradan Babadağ olarak değiştirildi. Babadağ eteğinde bir nahiye olduğu için bu ismi vermişler. Dedem Uşak'a yerleşince adı Kadıköylü olarak kalmış. Orada hafızlık, hocalık ve muhtarlık yapmış. İslami konularda oldukça bilgili, siyasi meselelerde görüş sahibi, hatırı sayılır bir kimse. Evimiz Uşak'ta İstasyon binasına yakın bir yerde idi; önümüzden demiryolu geçerdi. Demiryolu ile ev arasında sekiz-on metrelik bir mesafe vardı; trenlerin bakımının yapıldığı depo da eve yakındı. Bu nedenle biz tren sesleri içerisinde büyüdük. Herhangi bir tren –biz ona marşandiz deriz– geldiği zaman Uşak'ta vagon ayırırdı; manevrasını bizim evin önünde yapardı. İlkokulu eve pek uzak olmayan bir okulda, Gazi İlkokulu'nda okudum. Ortaokulu ve liseyi de yine Uşak'ta tamamladım. O zamanlar bir olgunluk imtihanı vardı; sonradan kaldırdılar. Benim okuduğum lise, Ülkü Lisesi adında bir özel lise idi; özel lise oldu-

İlahiyatla hiç ilgisi olmayan kimseler, dinî konularda fetvalar veriyorlar. Maalesef, bizim Türkiye'deki en büyük hastalık bu.

ğundan, olgunluk imtihanı için Kütahya'ya gittik –Uşak o zamanlar Kütahya'nın kazası idi.

Özafşar: Sizin ilkokulu okuduğunuz zaman Cumhuriyet'in ilk yılları. İlkokula başlamadan önce temel dinî bilgileri nereden ve nasıl almıştınız? O zaman camilerde Kur'an öğretimi var mıydı?

Koçyiğit: Dedem Hafız Süleyman Efendi Arapça'ya vâkıf bir kimseydi; uzun bir tahsili yoktu; biraz medrese tahsili ve okumuşluğu vardı. Babam da onun yanında yetişmiş, medresede okumuş; onun da Arapça bilgisi vardı. Hatta babam, medresede okurken Fransızca da görmüş. Ben ortaokula başladığımda ilk Fransızca dersimi babamdan almıştım. İlkokula gittiğim sı-

ralarda Kuran-ı Kerim öğrenmiştim; ancak, Arapça öğrenmemiştim. Bizim evin önü geniş bir meydanlıktı. Mahallenin çocukları meydanda toplanır, oynar; boş vakitlerde ben de evden çıkar oynardım. O zamanlar bezden, çuvaldan toplar vardı, plastik toplar yoktu. Oyun oynadığımız vakitler, dedem yahut babam: "Haydi Talat, gel bakalım!" diye seslenirlerdi; bu, artık okuma vakti gelmiş demekti. İşte Kuran'ı öğrenmeye böyle başladık. 1927 doğumlu olduğuma göre, sene 1934 falan idi. Kuran okumaya başladıktan sonra, kaç kere hatmettiğimi tam olarak hatırlamıyorum. Dedem ve babam yalnız bana Kur'an öğretmediler; mahalleden de bazı çocuklar, kız-erkek eve gelir ve okurlardı. Sonra lisede iken hocalar artık benim bu sahaya merakımı öğrenmişlerdi. Bir duvar gazetesi de çıkartılırdı lisede iken. Duvar gazetesine bir gün, babamdan öğrendiğim Osmanlıca bir ibareyi yazdım. Bu garip bir ibare idi; eski medreselerde basit ibare ile Türkçe konuşmak yadırganırmış; sonra bunu hocalar yasaklamışlar. Bunun bir hikayesi de var: Hoca ön tarafta yerde oturuyor; başında da ince tülbentten bir sarık. Herhâlde bir kış günü olsa gerek; daha önceden bir mangal yakılmış ve hocanın yanına bırakılmış. Hoca sıcaktan uyuyuvermiş. Kömürler yeni yanmaya başlayacak olmuş ki, bir kıvılcım hocanın kavuğuna sıçramış. Sarık, ince tülden olduğu için, başlamış yanmaya. Çocukları almış bir telaş; hocayı nasıl uyandıracaklar? "Sarığınız yanıyor." deseler, basit bir ibare kullanmış olacaklar; hocanın canı sıkılacak, kızacak belki... Talebenin biri düşünmüş taşınmış ve şöyle demiş: "Ey üstâd-ı bâ kemâl ve ey hâce-i zî me'âl! Şu şâkird-i pür kılâl şu vechile arz-ı makâl ve keşf-i mâ fî'l-bâl eyler ki, derûn-i cehennem, makrûn-ı kubbe-yi hammâm misâli âteş-i tîz-i işti'âl ile bu mangal-i bî-vebâlden bir şirâre-i câbik-i reftâr cenâb-ı kavuklarına pürtâb-ı firâr eyleyip..." dediği sırada hoca meseleyi anlamış. Kavuğu başından atmış ama, başında kavuk diye bir şey zaten kalmamış; yanmış. Ben bu hikayeyi duvar gazetesine yazdım; altına da bir not düştüm: Yukarıdaki bu ibareyi gazeteye yazanlar dikkat etsinler ve yeni bir dil meydana getirmesinler. Böyle bir not okul müdürünü, edebiyat hocasını memnun etmiş. Ne güzel yazmışsın dediler.

Özafşar: O dönemde dil tartışmaları da vardı; dilde arılaşma, Ataç ekolü falan... Bunları takip eder miydiniz?

Koçyiğit: Dil tartışmalarının üzerinde fazla durmazdık. Benim edebiyata merakım, bol roman okumamdan kaynaklanıyordu. Merak ettiğim bir şeyi alır okurdum. Benim edebiyata merakım, bol roman okumamdan kaynaklanıyordu.

Dere: Sizin yazı üslubunuzun güçlü olması, herhâlde erken dönemden itibaren edebiyata duyduğunuz ilgi ve okumalarınıza dayanıyor. Zira yeni asistan olduğum dönemde, bazı yazılarımı, hatta dilekçelerimi bile üslup açısından düzelttiğinizi hatırlıyorum. Dilin kullanımına karşı sürekli bir hassasiyetiniz olduğunu biliyoruz.

Koçyiğit: Ben asistanken, doktorayı yapmamıştım daha, bizim baldızın büyük oğlu burada bir liseye giderdi. Bir gün bir hikaye yazması gerekmiş. Yazmış; ancak, pek bir şeye benzetememiş. Bana bahsetti; ben de ona bahsettiği konuda bir hikaye yazdım; götürmüş hocaya vermiş. Ertesi ders, hoca, öğrencilere yazıları dağıtırken sıra ona gelince, "İşte çocuklar," demiş, "hikaye böyle yazılır". Çocuk "Eniştem sağ olsun!" demiştir herhâlde.

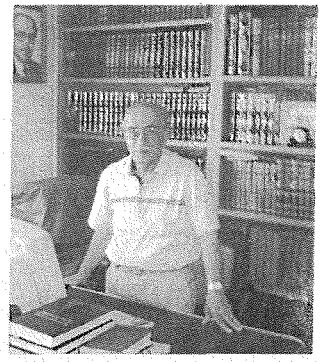
Özafşar: Ashab-ı Kehf'le ilgili bir çeviriniz var, Tevfîk el-Hakîm'den.

Koçyiğit: Evet, bir tiyatro eseri idi. (...)

Özafşar: Uşak'tan ayrılıp Ankara'ya ilk gelişiniz nasıl oldu?

Koçyiğit: Liseden mezun olduğumda ilahiyat fakültesi olsaydı, ilahiyata kayıt için gelirdim. Ancak, o zamanlar ilahiyat fakültesi olmadığı için, böyle bir şansım da yoktu. Ben 1949'da mezun oldum. İlahiyat yeni açılmıştı; ancak, müstakil binası henüz yoktu; ders verilmiyordu. Evraklarımla doğrudan doğruya Tıp Fakültesi'ne geldim; kayıtlarımı yaptırdım ve Uşak'a döndüm.

Erul: Tıp Fakültesi kendi tercihiniz miydi? yoksa ailenizin isteği mi?

Koçyiğit: Benim tercihimdi. Tabip olurum diye düşünüyordum. Tekrar Uşak'a döndüm. Aradan kaç gün geçti bilmiyorum, *Ulus* gazetesinde Tıp Fakültesi'ne kabul edilenlerin listesini gördüm; baktım, benim ismim de listede. Ondan sonra gene bir gazetede İlahiyat Fakültesi'nin açıldığı ve öğrenci kaydına başlandığı haberini gördüm. Bu haberi görünce benim düşüncem değişti; tekrar Ankara'ya geldim. Tabii ailemin bundan haberi var; ben ne istersem ona peki diyorlar. Geldim, Tıp Fakültesi'nden evrakımı geri aldım ve ilk seneler İlahiyat Fakültesi sekreterliği yapan Şükrü (Tolun) Bey'e evrakımı teslim edip kaydımı yaptırdım.

Özafşar: Kayıt yaptırırken, okulu bitirdikten sonra ne olacağınız konusunda ne biliyordunuz?

Koçyiğit: O konuda hiç bir bilgim yoktu; ne olacağımı bilmiyordum. Bana soruyorlardı, "Oraya kaydını yaptırdın. Ne olacaksın?" diye; ben de: "Bilmiyorum." diyordum.

Özafşar: Peki, İlahiyat Fakültesi'ni tercihinizi neye bağlıyorsunuz?

Koçyiğit: Din hakkındaki bilgimin aile içindeyken artmasına ve bu sahaya ilgime. Bu sahaya olan merakım beni buraya meylettirdi. Biz, Cumhuriyet dönemi yüksek din eğitiminin ilk öğrencileri ve mezunlarıyız.

Özafşar: Hocam, Fakülte'nin ilk eğitim kadrosu, ilk öğrencileri konusunda bizi biraz bilgilendirir misiniz?

Koçyiğit: İlk yıl sıkıntılı bir yıldı. Yeni açılmış bir fakülte için başka bir şey de

beklenmez. Derslerin bir kısmını kendi fakültemizde, diğer bir kısmını Dil-Tarih'de görüyorduk. Bizim fakültemiz Hukuk Fakültesi'nin arkasındaki öğrenci yurdu binasındaydı. O yurt binasının bir katını bizim fakülteye tahsis etmişlerdi. O kata çıktığınız zaman, baş kısımda sanat tarihi bölümü vardı. Ondan sonra sekreterin odası, ondan sonraki yerde de sınıf vardı. Şimdi tam olarak hatırlayamıyorum; fakat bir dekan odası ve hocalara ait birkaç küçük oda vardı. Hemen hemen, Arapça, Farsça, İngilizce, Fransızca, felsefe, mantık gibi derslerin hiçbiri Fakülte'de okutulmuyordu. Bunlar için daha ziyade Dil-Tarih'e gidiyorduk. Ben ilk yıl Ziraat-Veteriner Fakültesi'nin öğrenci yurdunda kaldım. İkinci sene Cebeci Hukuk Fakültesi'nin arkasında bir yere geçtim; artık Fakülte'den mezun oluncaya kadar o yurtta kaldım. Hocalarımız arasında, Dâru'l-Fünûn İlahiyat Fakültesi'nde hocalık yapmış olan Ömer Hilmi Buda; sonra, Yusuf Ziya Yörükan vardı. Bir sınıf öğrenci idik; sayımız 40 civarında idi. (...)

T. Koçyiğit, T. Okiç, İ. Cerrahoğlu,

Özafşar: Fakülte yıllarınızdaki hocalarınızdan sizi en çok etkileyen kim oldu?

Koçyiğit: Benim asıl hocam, Tayyip ●kiç'ti. Onu Fakülte'ye hadis hocası olarak almışlardı; ancak, tefsir dersine de giriyordu. Onun bizim üzerimizdeki tesiri diğer hocalardan çok farklıydı. Samimi bir Müslüman ve iyi bir hoca idi. Hakikaten bize iyiyi, güzeli, doğruyu tam mânâsıyla öğreten bir hoca idi. Başka hocalarımız da vardı tabii; fakat Tayyip Bey'le onlar arasında pek mukayese yapmak istemiyorum. Şimdi, basit bir misal: Başka bir hoca daha vardı –ismi lazım değil–; derse gelir, "Niye camilere sıralar yahut masalar konmasın; o da olur." derdi; yani camileri kiliseye benzetmeyi kafasına koymuştu. Yine hocalar arasında biri daha vardı –yine ismi lazım değil–; o da, açıkça, Allah'a inanmadığını söylerdi. Böyle olmasına rağmen, yine de bunlar iyi insanlardı. Mesela, Fakülte'de bir burs imtihanı açılmıştı. İmtihana girdik; sonradan, kazananlar ilan edildi; ben kazanamamıştım. Nasıl oldu da kazanamadım, bilemiyorum. İmtihan neticeleri ilan edildikten sonra, Ömer Hilmi Hocamız derse geldi; sınıfa baktı, beni görünce "Sen bursu kazandın mı?" diye sordu; "Hayır" dedim; başını salladı. Öyle anlaşılıyor ki, Hoca ile imtihan heyeti arasında bazı sorunlar olmuş. Hâdisenin nasıl olduğunu sonradan öğrendim –Fakülte sekreteri bir ara anlatmıştı. Yusuf Ziya Yörükan, burslular arasında kız öğrencilerin biraz fazla olmasını arzu etmiş; benim yerime bir kız öğrenciye burs vermişler.

Özafşar: Tayyip Hoca için "İyi bir insan, iyi bir Müslüman" dediniz. Bunun ötesinde, ilahiyat formasyonu açısından hocanızın sizi etkileyen yönleri nelerdi?

Koçyiğit: O aslen Boşnak'tı. Babası ve zannediyorum ailesiden müftülük yapanlar vardı. Bu yüzden, Tayyip Bey Bosna'da büyümesine rağmen, bir komünist olarak değil, komünizm düşmanı olarak yetişmiş. Kendisi "Tito beni bu nedenle kovdu." derdi. Tayyip Bey, ülkesinden ayrılmak zorunda kalınca

Fransa'ya gitmiş; oradan Tunus'a geçmiş. Sonradan İstanbul'a gelmiş ve bilahare fakültemize hoca olarak almışlar. Bizim dersimize de hadis hocası olarak geldi. Tayyip Bey'den birkaç yıl okuduk, tam olarak bilemiyorum. (...) Daha talebelik yıllarımda Tayyip Bey beni Fakülte'ye asistan almayı düşünüyordu; ancak, beni endişelendiren bir husus vardı: Benim Batı dilim Fransızca idi; fakülte öğrencisi olunca, kafamda İngilizce öğrenme niyeti doğdu. Bu sebeple, birinci sınıfta İngilizceye başladım. Dolayısıyla, her iki yabancı dilim de gerekli seviyede değildi. Tayyip Bey'e bu durumu söyledim; bunun üzerine, bana İngilizce makaleler getirmeye başladı. Ben onları lügat yardımıyla tercüme ederdim. Böylece İngilizce'yi ilerletmeye çalıştım. Bu arada Amerikan Kültür'e de gittim. Artık onun faydası ne derece oldu, pek bilemiyorum. 1953'te mezun olduk. O sene asistanlık sınavı açılmadı. Tayyip Bey bu hususta biraz da bana bağlı kaldı. Ben Uşak'a gitmiş; nasıl yapacağımızı Tayyip Bey'le konuşmuştuk. Kendimi yetiştirmeye devam edecektim; yetişince de, tamam diye Tayyip Hocama haber verecektim. Kasım ya da Aralık aylarından birisi idi; artık imtihana girebilirim dedim. Hadisten kadro ilan edildi. Ankara'ya imtihan için geldim; baktım, Tayyip Bey, imtihana girmek isteyenlere, "Hiç kimse hadise müracaat etmesin; benim tek adayım var." demiş. Herhâlde bu yüzden, imtihana benden başka müracaat eden yoktu. İmtihana girdik ve kazandık; ondan sonra burada vazife başlamış oldu. (...)

Özafşar: Hocam, sizin doktora teziniz, hadislerin toplanması ve yazı ile tespitine dair. Belki de hadis sahasında Türkiye'deki ilk akademik çalışma. Bu konuyu da Tayyip Bey'le istişare ederek mi belirlediniz?

Koçyiğit: Bu konu üzerinde Fuat (Sezgin) Bey'in de büyük katkısı oldu. O zaman o da Ankara İlahiyat'taydı. Daha başka konular da önermişti Fuat Bey. Sadece Fuat Bey'den değil; başkalarından da konu önerileri almıştık.

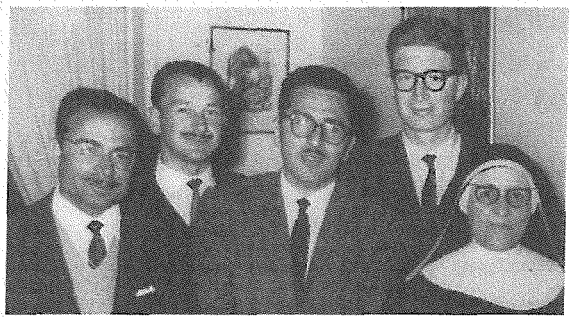
Özafşar: Hocam, Türkiye'de hadis kürsüsünü her ne kadar Tayyip Hoca kurmuş olsa da, çalışmalarınıza baktığımız zaman, hadis alanının temel konularını ilk ele alan sizsiniz. Hatta akademik çalışmalara bakıldığında da, bunların çoğunun sizin nezaretinizde yapıldığı görülüyor. Bu sizde nasıl bir duygu uyandırıyor?

M.S. Hatiboğlu, S. Cihan, T. Koçyiğit, İ.H. Ünal, A. O. Koçkuzu, C.Sofuoğlu

Koçyiğit: O dönemde hadisle akademik anlamda meşgul olan benden başka kimse yoktu. Çünkü İlahiyat yeni açılmıştı ve hadis alanında ilk asistan da bendim. Bu sahalara nüfuz eden olmayınca da, ben yalnız kalıyordum. Yayımladığım tüm kitapların temelinde de doktora tezim vardır. Doktora tezimi hazırlarken fazla kaynak da bulamıyordum. Sonradan Mısır'da, Suriye'de ve diğer İslam ülkelerinde birçok kitap neşredildi. Ben bu teze başladığım zaman yeni yazılmış yeni bir eser hemen hemen hiç yoktu.

Özafşar: Yeri gelmişken sormak istiyorum, Arap dünyasına ilk gidişiniz altmışlı yıllarda mı oldu?

T. Koçyiğit, S. Biçer, İ. Cerrahoğlu, M. Maksudoğlu, İsmet Topuz*

Koçyiğit: Arap dünyasından ilk olarak Bağdat'a gittik. Daha önce de Bağdat'a gitmiştik; ancak, altı-yedi ay kalmıştık. (...) 1963'te Tunus'a gittik. O zaman Neşet (Çağatay) Bey dekandı. Ben, İsmail Cerrahoğlu, Mehmet Maksudoğlu, beraber gittik. Konuyla Neşet Bey ilgilenmişti; Tunus elçisi de olur demiş. Ancak, işin garip tarafı, büyükelçi bambaşka bir olurla müspet cevap vermiş. Neşet Bey bize müjdeyi verdiği zaman: "Tamam, siz Tunus'a gidiyorsunuz; oradan size burs verecekler." dedi. Neşet Bey burslu gideceğimizi anlamış; hâlbuki burslu değilmiş. Büyükelçi buradan Türk hükümetinin ya da Fakülte'nin bize burs vereceğini düşündüğü için, oradan olumlu cevap almış. Büyükelçi "Neyse, endişe etmeyin; yolunuzdan da geri kalmayın ve gidin; ben, gerekeni buradan yapmaya çalışacağım." dedi. Biz elçinin bu sözüne itimat ederek yola çıktık. Buradan İstanbul'a kadar gittik; Paris'e giden trene bindik. Venedik'te inip orada bir iki gün kaldık; ondan sonra Roma'ya geçtik. Tunus büyükelçisi, "Roma'ya varınca, Türkiye büyükelçisine gidin, benden selam söyleyin, size yardım eder." demişti. Roma'da büyükelçiyi ziyaret etti. Bize yardımcı oldular. Uçağa bininceye kadar elçilikten bir memur bize refakat etti. Tunus'a indik. Biz iki sene izinli olarak Tunus'a gitmiştik; fakat iki seneyi tam olarak doldurmadık; orada 20 ay kadar kaldık.

Özafşar: Hocam, bir mukayese yapılacak olursa, Türkiye'deki İslami ilimlerin ufku ile, özellikle hadis ilmi açısından, Tunus'un ve Arap dünyasının ufku arasında nasıl bir fark vardı?

Koçyiğit: Elbette ki fark vardı. Her ne kadar uzun seneler Fransız işgali altında kalmış olsa da, gene de bir Arap ülkesi; hem artık yeniden Arapça'ya yönelmiş bir ülke olarak İslami ilimler de az çok gelişmiş. Her ne kadar Fransa ve başka ülkelerde doktora yapmış kimseler var idiyse de, bunlar Zeytûniye Medresesi'nde hocalık yapıyorlardı. Yine gerek tefsir gerekse hadiste yetişmiş bazı şahıslar vardı; belki bunlar Arap âleminde çok tanınmış kimseler değillerdi; ancak, kendi alanlarında uzman kişiler idiler. Onlarla tanıştık. Oraya vardığımızda dekan bir toplantı yaptı ve bizi hocalarla tanıştırdı. Ben Arapça konuşmaya çalışıyordum; pratiğim çok iyi olmamasına rağmen, onlarla anlaşabiliyorduk. Bize hep hoca hoca diye hitap ediyorlardı. Çünkü onlarda, doktora yapmış bir kişi profesör gibi bir konuma sahipti; mesela, Fransa'da doktora yapmış bir eleman orada hocalık yapıyordu. Hocalarla temasımız oluyordu, onlarla görüşüyorduk. Orada verimli günler geçirdik. O sıralarda 1964'teki Kıbrıs harbi olmuştu. O zaman Türkiye'nin büyükelçisi Faruk Bey bizi çağırdı. "Siz Tunus Radyo ve Televizyonu'nda devamlı konuşan ve Habîb Burgiba'nın yakın bir akrabası olan –ismini şimdi hatırlayamıyorum– şahısla tanışıyorsunuz. Sizden bir ricam var; o adama gidin, bu Kıbrıs hâdisesi-

* Hocamız bu resmin arkasına şu notu düşmüş: "Tunus 10.04.1964. Râhibe İsmet Topuz'la birlikte. Bu kadının, meşhur tarihçi Cevdet Paşa'nın torunu olduğu söylenir. Önce müslüman iken sonradan irtidat etmiş."

ni, Rumların orada yaptıklarını anlatın." dedi. Yanlış bir bilgilendirme vardı galiba; bunu Tunuslular da öğrensin istemiş. Biz peki dedik elçiye. Bunun üzerine, randevu aldık; o da buyurun dedi; evine davet etti. Evine gittiğimizde, adamın eşinin de Türk olduğunu öğrendik. Önümüze şöyle koca bir sini baklava koymaz mı? Tabii, biz Tunus'a gitmişiz; orada baklava ne gezer, Türk usûlü baklava! Tabii, hemen başına çöktük; bayağı yedik. Neyse, sonra Kıbrıs hâdisesini de anlattık. O da radyoda bir konuşma yaptı ve Tunuslulara bu durumu anlattı. Velhasıl, Tunus'ta da enteresan hâdiseler olmadı değil. (...)

Özafşar: Tunus dışında, örneğin bir Avrupa ülkesinde bulundunuz mu?

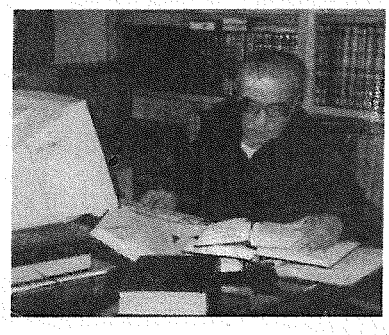
Koçyiğit: Daha sonra 1972 yılında bir yıllığına Fransa'ya gitmiştim. Fakülte'de o zamanlar yabancı ülkelerde tetkik-araştırma izni vardı. Paris'e gidiş sebebim profesörlük idi. Profesörlükte lisan imtihanına Fransızcadan girmeyi düşündüm. Paris'te Fransızların yabancılara Fransızca ders okuttukları bir yer vardı; oraya kaydımı yaptırdım ve devam ettim. Fransa'da daha çok Fransızcayla meşgul oldum. Orada benim bir hatam oldu. Hanım öğretmen bana "Sen de kiliseye gidiyor musun?" demiş; ben de, "Ben Müslümanım, benim kilisede ne işim var" diye cevap vermiştim. Bu cevap üzerine beni o sınıftan aldılar ve hiç işe yaramayan bir sınıfa verdiler. Bunun üzerine, baktım olmayacak, o okulla ilişiğimi kestim.

Erul: Ahmed b. Hanbel'in *'İlel*'ini tahkikiniz Tunus sonrası mı ortaya çıktı.

Koçyiğit: Ahmed b. Hanbelin *'İlel*'ini burada yaptık; ancak, hangi senede olduğunu hatırlayamadım. Buradaki kütüphanede yazmasını gördüm ve neşretmeye karar verdim.

Erul: *Hadîs-i Şerîf Külliyâtı* nasıl ortaya çıktı Hocam?

Koçyiğit: Dil-Tarih'te Adnan Bey adında bir hoca vardı; bir gün yanıma geldi –daha önce *Tercüman*'la yazı alışverişi yapıyordum; gazeteyle bir bağlantımız vardı–: "*Tercüman* gazetesi böyle bir külliyat istiyor, böyle bir çalışmaya girer misiniz?" dedi. Ben de "*Tercüman* gazetesi benim yabancım değil; oraya yazılar yazıyorum." dedim –zira Ramazanlarda da *Tercüman* gazetesi benimle temasa geçiyordu. Dil-Tarih'ten gelen hocanın Arapçayla hiç alâkası yoktu. "Bunu nasıl yapacağız?" dedim. O da "Siz yazarsınız, ben daktilo ederim." dedi. "Bu nasıl olur?" dedim; "Ben yazacağım, siz tekniğe bakacaksınız ve çalışma iki isimle çıkacak". Bunun üzerine, o arkadaş bundan vazgeçti ve gazete, çalışmayı bana verdi. İşte bu vesileyle bu kitabı hazırladım. (...)

Özafşar: Sahabe ansiklopedisi gibi bir çalışma niyetiniz vardı?

Koçyiğit: Evet, ona da başlamıştım. Sahabileri teker teker yazıyordum. *Tercüman* gazetesi de vermişti okurlarına.

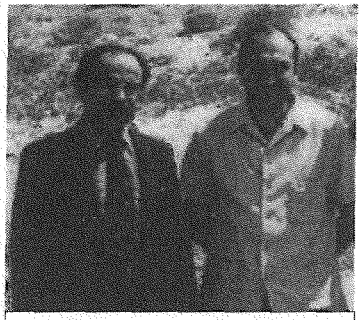
Özafşar: Hocam, hazır konu basına gelmişken, siz bazı polemikler içerisine girdiniz. Özellikle Süleyman Ateş'le çok ciddi reddiyeleşmeleriniz oldu.

Koçyiğit: Malum, Süleyman Ateş, *İslâmî Araştırmalar* dergisinde "Cennet Müslümanların Tekelinde Değil" başlıklı bir makale yazmıştı; kalkmış, cennete Yahudi ve Hıristiyanların da gireceğini yazmış. Biz diyoruz ki, "Cennet Müminlerin Tekelindedir"; o bana ce-

vap yazdı; ancak, düzgün bir cevap vermedi. Ben ikinci makaleyi yazdım ve "Hafızın Unuttuğu Ayetler" başlığını koydum. Orada Kur'an-ı Kerim'de Süleyman Ateş'in ele almadığı ayetleri ele aldım. (...)

Özafşar: Yanlış hatırlamıyorsam, daha önce, din ve İslam'la ilgili konularda basında çıkan yazılara dair bazı görüş ve eleştirilerinizi de gazetelerde yazdınız.

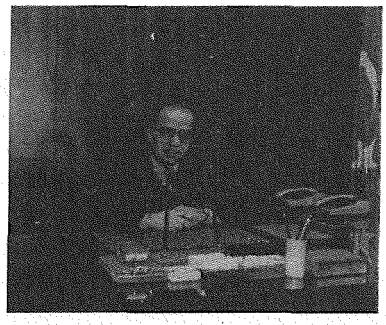
Koçyiğit: Daha önce *Tercüman*'da yazmıştım. Mesela Kültür Bakanı Talat Yalman'la ilgili bir yazı yazdığımı hatırlıyorum. Onun hakkında "İslami kültürden haberi olmayan kültür bakanı" demiştim.

T. Koçyiğit, S. Ateş

Dere: Hocam, İslam kültüründen haberi olmayan bir kültür bakanından bahsettiniz. Maalesef Türkiye'de biz benzer durumları yaşıyoruz. Kendi tarih ve kültürünü başka bir biçimde yorumlamaya çalışan veya aynı derecede temsil etmeyen veya kendisini bu değerlere bağlı görmeyen bir yaklaşım söz konusu olabiliyor. Bu, yalnızca kültür insanlarında değil, bürokratik çevrelerde de farklı yaklaşımlar ve yorumlamalarla kendisini gösterebiliyor. Bu noktada, sizin idareciliğiniz döneminde yaşanan ve İslam'ın nasıl faklı yorumlandığına dair örnekler verebileceğinizi sanıyorum.

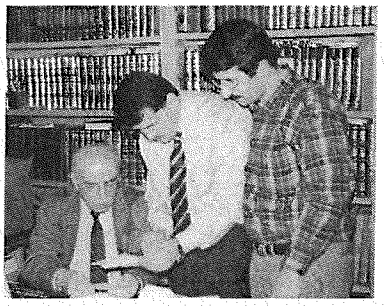
Koçyiğit: Aslında ilahiyatla hiç ilgisi olmayan kimseler, dinî konularda fetvalar veriyorlar. Maalesef, bizim Türkiye'deki en büyük hastalık bu. Bakıyorsun, adamın din konusunda herhangi bir bilgisi yok; ama din hakkında, dinin herhangi bir konusu hakkında "Hayır, o öyle değil; böyledir!" diye hüküm verebiliyor. Bir hukukçu, bakıyorsunuz, "Şöyle davranmak veya davranmamak lazım!" diye açık açık fetva verebiliyor. Bir hukukçu, bir tabip, İslami konularla hiç ilgilenmemişse nasıl fetva verebilir? Bir asker, aynı şekilde, İslami konularda bir Kur'an hükmünü nasıl inkar edebilir? Ama maalesef bu hâdiseler ülkemizde yaşanıyor. Maalesef, Kenan Evren'in durumu da böyleydi. Üniversite'de, bir yönetim kurulu toplantısında idik. Bir ara rektör dışarı çıktı ve geri döndü; bana, "Talat Hoca, fakültene Sayın Cumhurbaşkanı geliyor; hemen git, ben de geliyorum." dedi. Ben Fakülte'ye geldiğimde, Fakülte'ye de haber vermiş olacaklar ki, hazırlık başlamıştı. Bazı yerleri siliyor, temizliyorlardı. Dekanlığa girdim; oradan yolu gözlüyorum. Biraz sonra konvoy göründü. Biz de dışarıya çıktık. Arkalarından ancak yukarıya birinci kata çıktıklarında yetişebildik. "Dekanlık aşağıda sayın Cumhurbaşkanım" dedim. Koridoru geçerek diğer merdivenlerden aşağı indik. Cumhurbaşkanı makama oturdu. Karşıdaki kanepeye de rektör oturdu. Bazı öğretim üyesi arkadaşlar da onların karşısında ayakta duruyorlar. Ben de Cumhurbaşkanı'nın yanında ayakta duruyorken, rektör bir ara otur diye işaret etti. Ben de sandalyeye oturdum. Kenan Evren başörtüsüyle alâkalı konuşuyor: Başörtüsüne ne gerek varmış; tarak olmadığı için saçlar taranamıyormuş, bu yüzden eskiden örtü varmış... Bu gibi sözler söylüyor. Bu arada ben de, bunun Kur'an'da metnen mevcut bir Allah emri olduğunu söylemek için izin istiyorum; ancak, o dönüp bakmıyor bile. Başörtüsünden bahsettikten sonra, benim "Müsaade eder misiniz Sayın Cumhurbaşkanım" demelerime rağmen, uzun süre konuşmasına devam ediyor; nihayet, başörtüsü mesele-

sini bıraktı ve içki meselesine geldi. "İçki de bunun gibi," dedi "içki, çok içenler için haram kılınmış; çok içilmesi haram. Dışarıdan misafirler, cumhurbaşkanları geliyor; onlarla, sağlığına deyip bir kadeh içiyoruz, sarhoş olmuyoruz. Bu kadar içilirse haram olmaz; bu kadar içki haram sayılmaz." dedi. Ben yine başladım: "Müsaade buyurur musunuz Sayın Cumhurbaşkanım" diye. Kendileri içki hakkında konuşmaya yine devam ettiler; artık fetva veriyorlar. Karşısında da İlahiyat Fakültesi'nin hocaları var. Sözünü nihayet bitirdi ve bana döndü, ne söyleyeceksen söyle, der gibi... Bunun üzerine, ben başörtüsü meselesine hiç girmedim. Fakat içki meselesiyle ilgili olarak bazı hususları açıklamaya çalıştım. "İçki üç safhada haram kılınmıştır. Nazil olan ayetlerden ilki, 'içkinin faydası da vardır zararı da vardır; ancak, zararı faydasından büyüktür' demiştir. Bu ayet nazil olunca, Müslümanlar büyük ölçüde içkiden uzaklaşmıştır. Ondan sonra aradan bir süre geçinde, bir gün bir sahabi cemaate namaz kıldırırken içkili olduğu için ayeti yanlış okumuş; bu hâdise üzerine, 'sarhoş olduğunuz zaman namaza yaklaşmayın' ayeti nazil olmuş; ancak, bu ayet nazil olmakla beraber, içki henüz mutlak haram kılınmamıştır. Dolayısıyla, bazı kimseler içkiyi bıraksa bile, bazıları devam etmiştir. Ancak, içenlerin sayısı bir hayli de azalmıştır; çünkü 'sarhoş olduğunuz zaman namaza yaklaşmayın' dendiği için, içki içme vakti kısıtlanmıştır. Bunları göz önünde bulunduran pek çok Müslüman içkiyi terk etmişlerdi. Nihayet aradan belli bir süre geçinde, Müslümanlar içkiyi terk etmeye de alıştırılmış bir hâldeyken, içkinin kesinlikle haram olduğunu ifade eden ayet nazil olmuştur. Bu noktada artık içki haramdır. Azı da çoğu da fark etmez. Pislik her zaman pisliktir; çoğu pislik olanın azı da pisliktir; azı içilince, pislik, pislik olmaktan çıkmaz." İşte bunları söyledim. Orada hiçbir şey söylemedi; tepkisi ortaya daha sonra çıktı –ben öyle düşünüyorum. Ondan sonra kalktı; koridorları geçerken rastladığı kız öğrencilere, "Başınızı örtmeniz için burada sizi zorluyorlar mı?" diye sordu. Kızlar, "Hayır! Biz İslam'ın emri olduğu için örtünüyoruz." dediler. Sonra kütüphaneye indik; kütüphanede oturan bir kız öğrenciye, "Başını örtmeyi annen baban mı söyledi yoksa burada mı söylediler?" diye sorunca "Hayır! Burada Kur'an, tefsir okuyorum; onlar bize Allah'ın emrini söylüyorlar. Ben de onu yerine getiriyorum." dedi. Daha sonra Fakülte'den çıktık; Cumhurbaşkanı, arabasına binip ayrılacağı zaman, rektör arabanın penceresine yaklaştı, rektöre bir şeyler söyledi ve sonra da ayrıldı. Aradan ne kadar zaman geçti, bilmiyorum. Bir bayram arifesi Uşak'a gitmek için izin istedim. Rektör "Gitme! Fakülte yalnız kalmasın." anlamında bir şeyler söyledi. Nedense bu benim garibime gitti; bana dokundu. Tarık Somer'le aramız çok iyi olduğu için, "İsterseniz, istifa dilekçesi yazayım da öyle gideyim," diye şaka vari sözler söyledim. "Zaten böyle bir şey var; söyleyeyim mi söylemeyeyim mi? Ancak, aramızda kalsın; kimseye söyleme." dedi. "Sen, Cumhurbaşkanı geldiği zaman ona birtakım sözler söylemiştin; Cumhurbaşkanı o zaman ayrılırken arabanın camından 'Bu dekanı buradan al!' demişti bana. Fakat ben 'Şimdi dekanı

buradan alırsam, bu bazı infiallere sebep olur; yakında görev süresi bitecek, o zaman dekanı değiştiririz.' dedim ve işi hallettim." dedi. Aradan pek geçmedi, hallettiler ve Fakülte'de başka profesörler olduğu hâlde, Fakülte'den birini değil de, Meliha (Anbarcıoğlu) Hanım'ı dekan yaptılar.

Özafşar: Hocam, sizin akademik hayatınızda dikkatimizi çeken bir şey var. Bahçelievler'de Muammer Aksoy caddesi ile Bahriye Üçok caddesi arasında, evinizde kitaplar arasında, Fakülte'de öğrencileriniz arasında ömrünüzü geçirdiniz. Bildiğimiz kadarıyla sempozyumlara ve benzeri ilmî toplantılara da pek katılmadınız. Bunun sebebi neydi? Protest bir tavır mı vardı yoksa mizacınızdan mı kaynaklanıyordu?

Koçyiğit: O biraz yetişme tarzı. Bizim yetişme tarzımız bugünkü tarza göre çok farklı. Mesela, ben bizim torunlardan bunu gayet iyi görüp anlıyorum. Her türlü teknik imkanlar var ellerinde. Bugünün çocukları böyle farklı yetişiyor. Ben kendi yetişme tarzıma baktığımda, evde dedem, babaannem vardı. Onlar herhangi bir mesele olduğu zaman, hoşa gitmeyecek bir şeyse, hemen azarı basarlardı. Tabiri caizse, biraz pısırık yetiştik. (...)

Özafşar: Bizlere ve ileride yetişecek hadisçilerimize geleceğe dönük önerilerinizi alabilir miyiz? Daha doğrusu, siz bugün yeniden hadise başlıyor olsanız, neleri gündeminize alırdınız?

Koçyiğit: Ben, şu konularla ilgilenin, diyemem; bu, kişinin kendi tercihidir. Ben her şeyden önce şunu tavsiye etmek isterim: Her şeyden önce Ehl-i Sünnet inancından sapmayın. Bazıları Hz. Peygamber'in hadislerinin sanki çoğu yalanmış gibi bir hava içerisinde hadisleri de sünnetleri de reddediyor; "Elimizde Kur'an var, Kur'an bizim kaynağımızdır; bundan başka kaynak yoktur." diyor. Bence bu tür bir yola kesinlikle sapmayın. Hz. Peygamber'in hadislerini, bizden çok daha iyi bildiğini bildiğimiz kimseler tespit etmişler.

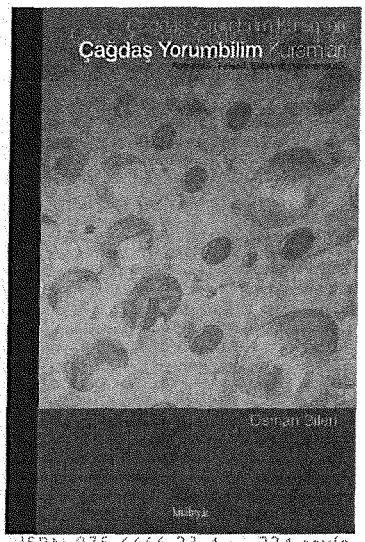
Özafşar: Hocam, bugün çeşitli teknik imkanlarla daha çok bilgiye ulaşılabiliyor. Temel hadis kaynakları, hadis cüzleri, şehir tarihleri, rical kaynakları vs. pek çoğu bizlere bir tuş kadar yakın. Bazı konular yeniden gözden geçirilemez mi?

Koçyiğit: Evet, bugün bazı kaynaklar var; ancak, onlar Buhârî'den daha mı evlâ? Senelerce önce İslam âlemi Buhârî'nin, Muslim'in, *Kütüb-i Sitte*'nin en sahih kitaplar olduğunu kabul etmiştir. Şimdi ben, hadisle ilgili olmayan birinin "Bu hadis zayıftır" sözüne dayanarak mı o kitabın hadislerini terk edeyim. Hadis konusunda çok daha titiz ve dikkatli olmak lazım. Ben bundan taviz vermek istemiyorum. (...)

Dere: Hocam değerli vaktinizi bize ayırdığınız için teşekkür ederiz.

Bu söyleşi, 28 Mayıs 2003 Çarşamba günü Talat Koçyiğit Bey'in Bahçelievler'deki evinde gerçekleştirilmiştir.

Söyleşinin tam metni için bkz.
www.islamiyatdergisi.com

ISBN 975-6666-23-4 224 sayfa

çağdaş yorumbilim kuramları

romantik, felsefi, eleştirel, hermeneutik

osman bilen
kitâbiyât, Ankara 2002

Burhanettin TATAR

Bir tanıtım yazısı ne iş görür? Tanıtım yazısı, hakkında konuştuğu metne ilave (fazlalık) midir? Yoksa metin ile okuyucu arasında oluşabileceği varsayılan bir boşluğu gidermeye ve böylece, okuyucuya metne 'yönelik bir perspektif sunmaya mı uğraşmaktadır? Ya da 'metnin potasiyel okurlarını iletebileceği sınırı keşfederek daha ilerisine işaret etme' anlamında metnin bir eleştirisi midir?

Kuşkusuz, tanıtım yazıları, kendi varlıklarını, büyük ölçüde, tanıtmayı amaçladıkları metinlere borçlu oldukları hâlde, yukarıda dile getirdiğimiz nedenlere –kuşkusuz, başka tali nedenler de dile getirilebilir– sığınarak bir meşruiyet kazanma çabasına girişebilirler. Daha açık olarak söylersek, tanıtım yazıları, kendi varlıklarını, tanıtmayı amaçladıkları metinlere borçlu oldukları için, aslâ kelimenin gerçek anlamıyla 'metin' olma niteliğine bürünemezler. Şayet Habermas'ın 'meta-dil' kavramını ödünç alırsak, en iyi ihtimalle bir 'meta-metin' (üst-metin) olabilirler.

Şu âna değin Türkiye'de hermeneutik alanda yayımlanan metinlerin 'meta-metin' olmaktan öteye gidemediklerini, yani Batı'da yazılmış olan temel hermeneutik metinlerin farklı ölçeklerdeki tanıtım yazıları olmaktan daha fazla nitelik kazanmadıklarını söylemek çok abartılı bir iddia olmayacaktır. Kuşkusuz, hermeneutik alanda Batı medeniyetinde de bir *Ur-text* (en temel metin) yoktur. Şayet A.N. Whitehead'ın Platon hakkında "Batı medeniyetinde ortaya çıkmış felsefi eserler, Platon'a düşülmüş birer şerhten ibarettir." sözüne atıfla, hermeneutik alanda bir *Ur-text* arayacak olursak, karşımıza *Ur-text* değil, hep meta-metinler çıkacaktır.

Ancak, Batı medeniyetinde hermeneutik alanda ortaya çıkan meta-metinleri aynı düzleme yerleştirmek kaba bir basiretsizlik

Şu âna değin Türkiye'de hermeneutik alanda yayımlanan metinlerin 'meta-metin' olmaktan öteye gidemediklerini söylemek çok abartılı bir iddia olmayacaktır.

olur. Zira yorumcular topluluğunun ilgi odağını teşkil etmeye devam ettikleri sürece, –yani sadece tarihsel anlamda– *Ur-text* ihtiyacını kısmen giderme çabasına girişen meta-metinlerin sayısı ciddiye alınabilecek ölçüdedir. Sözgelimi, Schleiermacher, Dilthey, Heidegger ve Gadamer'in bazı eserleri, meta-metin niteliklerinden sıyrılarak *Ur-text* olma çabasına girişmişlerdir.

Nasıl *Ur-text* zamanın izafi başlangıcına işaret ediyorsa –sözgelimi, Kur'an vahyinin başlangıcının İslam tarihinin başlangıcına; Hicret'in, İslami yıl sayımının başlangıcına işaret etmesi gibi–, benzer şekilde, *Ur-text* olma çabasına girişen meta-metinler de bir tür zamanın izafi başlangıcını teşkil etmeye aday olurlar. Böylesi metinler hakkında yazılan diğer meta-metinler ise, söz konusu metnin teşkil ettiği izafi zaman sürecinin uzamasına katkıda bulunurlar.

Çalışmaya verilen *Çağdaş Yorumbilim Kuramları* başlığı zaten bu metnin temel özelliğinin bir meta-metin olduğunu bildirmektedir.

Hermeneutik alanda Batı medeniyeti içinde ortaya çıkan ve *Ur-text* olma çabasına girişen meta-metinlerin oluşturduğu zaman sürecinin Türk düşünce tarihinin içine doğru uzatılması yönünde önemli adımlar atılmaktadır. Kuşkusuz, Kamuran Birand'ın öncü niteliğindeki bazı çalışmalarını bir tarafa bırakırsak, bu alandaki en büyük adımı Doğan Özlem'in attığı söylenmelidir. İlk bakışta D. Özlem'in çalışmaları salt bir tanıtım yazısı, yani tanıtımın tanıtımı gibi değerlendirilebilir. Ancak, hermeneutik alanda yazılan metinlerin anlaşılmasını ve Türk dili içinde yeniden ifadeye kavuşturulmasını başlı başına bir hermeneutik süreç olarak değerlendirecek olursak, D. Özlem'in çalışmaları, salt bir tanıtım (tanıtımın tanıtımı) yazısı olmanın çok ötesine giderek Türk diline yeni bir boyut kazandırma ve yeni bir düşünce ufkunun açılmasına katkıda bulunma olayı şeklinde karşımıza çıkar. Türkiye'de, Doğan Özlem adının hermeneutik kavramı ile birlikte anılmasının gerisinde, D. Özlem'in Türk düşünce tarihinde oynadığı tarihsel rol bulunmaktadır.

Tam da bu noktada söylenmesi gereken husus şudur: *Ur-text* her ne kadar zamanın izafi başlangıcını belirlese de, bu başlangıcın aynı zamanda bir son olmasını engelleyen, onun hakkında yazılan meta-metinlerdir. Benzer şekilde, kimi meta-metinleri –tarihsel anlamda– *Ur-text* olma çabasına sokan, onlar hakkındaki diğer meta-metinlerdir. Buna göre, ilk bakışta meta-metinler, varlıklarını *Ur-text*'e (veya *Ur-text* adayına) borçlu olsalar da, zamansal süreç içinde *Ur-text* (veya *Ur-text* adayı), hakkında yazılan meta-metinler aracılığıyla kendi hayatını sürdürmeyi başarabilir. Daha açık olarak söylersek, mutlak anlamda özerklik sahibi bir *Ur-text* yoktur. Buna göre, D. Özlem'in çalışmaları, öncelikle *Ur-text* olma çabasındaki bazı meta-metinlerin Türk dili içinde yeniden hayatiyet kazanması için açılan birer açık alan olarak görülmelidir. D. Özlem'in çalışmalarının ardından Yasin Aktay ve arkadaşlarının birlikte hazırladıkları hermeneutiği tanıtım çalışması (*Önce Söz Vardı*) bu alanda sözü edilmesi gereken önemli bir meta-metindir. Ancak, özellikle Aktay'ın diğer bazı çalışmaları (İslami düşünce ve Türk sosyal ve siyasi hayatı hakkındaki yazıları), kanaatimce, adını verdiğimiz meta-metnin çok daha ötesine giden ve aslâ salt bir tanıtım (tanıtımın tanıtımı) yazısı diye nitelenemeyecek ölçüde derinlikli hermeneutik yazılardır. Bir paradigma belirleme ve sınırlarını gösterme çabası, Aktay'ın yazılarını, salt meta-metin olmanın ötesinde *Ur-text*'i keşfetme (yeniden keşfetme?) çabasına sokmuş görünüyor.

Felsefi ve siyasi hermeneutik alanlarında tarafımdan yazılmış olan iki metin ve teolojik hermeneutik alanında Zeki Özcan tarafından yazılmış olan metinler, Özlem ve Aktay tarafından işaret edilen asıl hermeneutik gövdenin farklı dallarına atıfta bulunmaktadırlar.

Şimdi karşımıza Osman Bilen tarafından yazılmış olan ve asıl hermeneutik gövde-

ye dikkatleri yeniden güçlü ve muhtemelen en ayrıntılı olarak çeken bir başka metin çıkmıştır. Çalışmaya verilen *Çağdaş Yorumbilim Kuramları* başlığı zaten bu metnin temel özelliğinin bir meta-metin olduğunu bildirmektedir. Ancak, Batı medeniyeti içinde *Ur-text* olma çabasına girişen Aristo'nun *Peri Hermenias*'ından K.O. Apel'in hermeneutik yazılarına varıncaya değin çok sayıdaki metinler hakkında yapılan güzel yorumlar ve hassas tahliller, Bilen'in meta-metnini, tanıtımın tanıtımı olmanın ötesinde Türk dilinin şekillenme sürecine yeni bir ivme kazandırma hâdisesine dönüştürebilir. Bütün sorun, Türk düşünce tarihi içine doğru uzatılan hermeneutiğin zamansal süreci içine henüz girmemiş olanlara bu metnin ne söyleyebileceğidir.

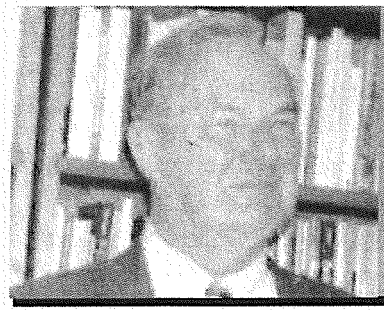
Sorunu biraz daha açarsak, Türk düşünce tarihi içinde kendi yerlerini almaya çalışan insanlarımızın hermeneutik yazılara verdikleri olumlu veya olumsuz tepkiler, bizi hermeneutik yazıların temel işlevi sorunu üzerinde yeniden düşünmeye zorlamaktadır. Hermeneutik yazıların kaderi, diğer birçok felsefi yazının kaderine benzemektedir. Nasıl ki, felsefi düşünme yeteneğini geliştirmeden felsefi yazılar (felsefe tarihi) anlaşılamıyor ve buna karşılık felsefi düşünme yeteneğini geliştirebilmek için felsefi yazıları (felsefe tarihini) anlama ihtiyacı bulunuyorsa, benzer bir döngüsellik, hermeneutik yazılar için de söz konusudur: Hermeneutik düşünme yeteneğini geliştirmeden hermeneutik yazılar anlaşılamaz; buna karşılık, bu yeteneği geliştirebilmek için hermeneutik yazılara ihtiyaç vardır. İşte bütün sorun, okurların bu döngü içine nasıl girebilecekleri ve bu döngüyü kısır döngü olmaktan kurtararak spiral bir sürece dönüştürebilecekleridir.

Bana öyle geliyor ki, Osman Bilen'in çalışması, okurların, sözü edilen spiral hermeneutik süreç içine girebilmeleri ve kendi hermeneutik düşünme yeteneklerini geliştirebilmeleri için Türk dili içinde hazırlanmış en iyi meta-metinlerden biridir. Şayet bu satırları yazmakla, okurlara küçük de olsa bir teklif götürme imtiyazını elde edebileceksem, şunları söylemeliyim:

Osman Bilen'in çalışması, temelde bir meta-metin olmakla birlikte, kendi içinde farklı düzeylere sahiptir. Sözgelimi, Giriş kısmı hermeneutik düşünmenin asıl sorunları üzerinde bir meta-metin iken, Sonuç kısmı, metnin diğer bölümleri (I-V) üzerinde bir başka meta-metindir. I-V. Bölümler ise, farklı hermeneutik yaklaşımları temsil ederek *Ur-text* olma çabasına girişen birtakım Batılı metinler hakkındaki meta-metinlerdir. Bu nedenle, Giriş'ten sonra Sonuç kısmını okumak ve daha sonra çalışmanın geri kalanını okumak, gittikçe derine doğru giden bir hermeneutik düşünce silsilesini izlemenin bir yolu olabilir. Ancak, en sonunda okurların tekrar Giriş kısmına (Giriş kısmında değinilen sorunlara) doğru yöneleceklerinden hemen hiç kuşku duymuyorum.

Osman Bilen'in çalışması, okurların, kendi hermeneutik düşünme yeteneklerini geliştirebilmeler i için Türk dili içinde hazırlanmış en iyi meta-metinlerden biridir.

Bunu söylerken, Osman Bilen'in çalışmasında başlangıç ile sonun aynı noktayı teşkil ettiğini söylemek istemiyorum. Tam tersine, Giriş kısmının ilk okunuşu esnasında okurun durduğu nokta ile Sonuç ve I-V. Bölümleri bitirdikten sonraki okunuşu esnasında okurun durduğu nokta muhtemelen ayrı olacaktır. Burada dikkatleri çekmek istediğim şey şudur: Okur her iki nokta arasında ne kadar fazla bir mesafe görüyorsa, spiral hermeneutik süreç içine o kadar fazla girmiş olduğunu düşünebilir. Şayet kendini yine aynı noktaya gelmiş olarak kabul ediyorsa, bu durumda bir tür kısır döngü içine girmekte olduğunu farz edebilir ya da kitabın (muhtemelen hermeneutiğin!) yararsızlığı hakkında çok önemli ip uçları elde ettiğini düşünerek kendini rahatlatabilir. b

'çoğulcu dinî anlayış' üzerine

john hick ile söyleşi

Abdullah ŞAHİN

Kutsal Rahmet'in insanlık tecrübesinde şekillendiğini düşünüyorum; fakat, geleneklerimizin, sürekli bir ilişkisellik içinde olduğunu, dolayısıyla, birbirlerini etkilediklerini ve neticede anlayışlarımızın sürekli eleştiriye ve değişime açık kalacağını düşünüyorum.

Şahin: Öncelikle, kıymetli vaktinizi bize ayırdığınız için *islâmiyât* okuyucuları adına teşekkürlerimi sunuyorum. Din olgusu tanımınıza ve özellikle dinin çoğulcu yorumu ile ilgili tezinize geçmeden önce, kişisel din anlayışınız, daha doğrusu, kişisel dindarlığınız hakkında konuşmak istiyorum.

Hick: Ciddi anlamda dine yönelişim üniversitede hukuk eğitimimi tamamlarken gerçekleşti. Daha önce de dine karşı eğilimli olmama rağmen, içerisine doğduğum Hıristiyanlığı ciddiye aldığımı söyleyemem. Yaklaşık olarak 17 yaşında iken, bir Yeni Ahit karakteri olarak İsa'nın etkisi altında gelenekselci misyoncu Hıristiyanlığa âni bir geçiş yaşantıladım. Misyoncu Hıristiyanlığı benimseyen öğrenci arkadaşlardan, bu akımın temel kaynaklarını ve Hıristiyanlık anlayışını bir bütün olarak devraldım. Hayatımın sonraki dönemlerinde, bu lafızcı, misyoncu Hıristiyanlık anlayışından kendimi tedricî olarak soyutladım.

Şahin: Bu soyutlanma süreci ne zaman ve nasıl başladı?

Hick: 1967 yılında Birmingham Üniversitesi'ne din felsefesi profesörü olarak atanmamla başladı. Birmingham şehrinin çok kültürlü ve çok dinli yapısının, o zamana kadar benimsediğim mutlakçı, lafızcı din anlayışını sorgulamamda ve sonunda terk etmemde ilk önemli faktör olduğunu söyleyebilirim. İlk kez Birmingham'da Hıristiyanlık dışındaki dinlerle ve bu dinlerin mensuplarıyla tanışma imkânı elde etmiştim. Bu dönemde, farklı din mensuplarının, hümanist ve Marksistlerin de üye oldukları "Toplumdaki Dinler" adlı bir organizasyona katıldım. Bu organizasyon ara-

cılığıyla, Birmingham'da bulunan Müslüman, Yahudi, Hıristiyan, Hindu ve diğer birçok dinin mabetlerini ziyaret ediyordum. Bu ziyaretler esnasında bir şey dikkatimi çekti: Mimari yapı, iç dekorasyon ve kullanılan ibadet dili farklı olmasına rağmen, temelde bütün bu mabetlerde öz itibarıyla aynı kalan bir olgu gözlemliyordum; farklı insan toplulukları, hayli gelişmiş tarihsel geleneklerinin önderliğinde ve bu geleneklerin yardımı ile ruhlarını, bilinçlerini, deyim yerindeyse, yukarıya, Kutsal Hakikat'e doğru açma çabasına girmişlerdi. Bu gözlemin, aynı zamanda çoğulcu din anlayışının özü olduğunu söyleyebilirim. Bu bağlamda, Celâluddîn er-Rûmî'nin "Lambalar farklı; ancak, ışık aynı ışık." sözü, çoğulcu din düşüncesininin en açık ve veciz ifadesidir, diyebilirim. Farklılık, hem dinî gelenekler arasında hem de her geleneğin kendi içinde bir gerçekliktir; fakat bir bütün olarak ele alındığında, bütün gelenekler aynı Kutsal Hakikat'e yönelmektedir.

bütün farklı ibadet formlarının işlevi aynıdır; dinî pratikler, insanı bencillikten kurtarıp Tanrı merkezli olmaya yöneltirler.

Şahin: Başka türlü ifade etmek gerekirse, bütün bu gelenekleri özde aynı Kutsal Hakikat karşısında birer 'duruş'un ifadesi olarak tanımlayabilir miyiz?

Hick: Evet.

Şahin: Fakat bu dinsel duruşların hem formlarında hem de yöneldikleri kutsallık merkezlerinde farklılık yok mu?

Hick: Evet, tabii ki. Kutsal Hakikat karşısındaki duruş ve yönelişler, detayda, farklı şekiller almaktadır. Örneğin, Müslümanların ibadet biçimi, Hıristiyanların veya Budistlerin ibadet biçimlerinden farklıdır. Fakat bütün bu farklı ibadet formlarının işlevi aynıdır; dinî pratikler, insanı bencillikten kurtarıp Tanrı merkezli olmaya yöneltirler.

Şahin: Dinler arasındaki inanç ve ibadet farklılıkları bazen uzlaştırılamayacak kadar büyük değil mi?

Hick: Dinler arasındaki çelişkilere ve farklılıklara girmeden, insanlığın bireysel ve toplumsal varoluşuyla ilgili bir tespitte bulunmak istiyorum: Dünyadaki farklı kültürleri insanlığın farklı şekillerde tezahürü olarak algılıyorum. Bu bağlamda, örneğin, Çinli varoluş biçimi, tabiidir ki, Batı Avrupalı varoluş biçiminden farklıdır; ki, bu yüzden dünyada farklı kültür ve medeniyetlerin mevcudiyeti gerçeği ile karşı karşıya bulunuyoruz. Her kültürün dünyayı kendine has bir biçimde algılayıp anlamlandırdığını görüyoruz. İsa'nın 'Tek Tanrı' öğretisi çerçevesindeki misyonunun ve 'dünyanın sonunun yaklaştığı' fikrinin, Konfüçyüs dönemi Çininde vaaz edilebileceğini düşünemeyiz. Başka bir deyişle, her iki tarihsel dönem ve bu dönemlere hâkim kavramsal çerçeve birbirinden çok farklı. Farklı tarihsel dönemlerde insanlığın kendisini farklı şekillerde ifade etmesi, aynı zamanda, farklı Tanrı tasarımları gerçeğini de beraberinde getirir. Tanrı hakkında farklı düşünüş biçimleri, hatta Tanrı'nın tabiatı üzerine farklı anlayışlar gerçek olduğu gibi, Tanrı'ya farklı şekillerde yönleniş, sesleniş ve ibadet de doğal bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şahin: Bu önemli tespitten sonra dinî gelenekler arasındaki farklılıklar ve çelişkilere geçebilir miyiz? Bu soruna yaklaşımınız nasıl?

Hick: Şüphesiz, dinler arasında birçok çelişki var; fakat en önemli çelişkili durumun, tek Tanrılı dinî geleneklerle tek Tanrılı olmayan dinî gelenekler arasında olduğunu düşünüyorum. Bu bağ-

lamda, Budizm, Taoizm ve Hinduizm'in bazı formları –ki bunlar en önemli tek Tanrılı olmayan dinî geleneklerdir– ile Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam arasında ciddi farklılıklar var. Hatta İbrahimî dinler arasında bile önemli farklılıklar var. Örneğin, İslam, İsa'nın çarmıhta can vermediğini savunurken, Hıristiyanlara göre, İsa çarmıhta ölmüştür ve onun bu şekilde ölümü, Hıristiyan teolojisi açısından çok büyük bir öneme sahiptir; zira böylece, İsa kendisini insanlığın günahlarının bağışlanması için feda etmiştir. Bu bağlamda hemen bir ilavede bulunmak istiyorum: Bu tür teolojik konularda günümüz Hıristiyan teolojisinde çağdaş İslam düşüncesine kıyasla çok çeşitli görüşler var. Örneğin, ben de dahil omak üzere, günümüzde birçok Hıristiyan, İsa'nın ölümünün insanlığın günahlarının bağışlanmasını simgelediğini düşünmemektedir. Bize göre, her büyük peygamber gibi, İsa da, mesajını iletirken kendi toplumu tararfından saldırgan bir karşı koyuşla karşılanmıştı. İsa'nın ölümünü bu anlamda kendi tarihsel gerçekliğinde anlamak mümkündür.

Şahin: Bu son gözlemle neyi kastettiğinizi kısaca özetleyebilir misiniz?

Hick: Dinlerin tarih okumaları arasında ciddi farklılık ve çelişkiler bulunduğu bir gerçek. Buna ek olarak, dinler arasındaki kavramsal farklılıkların da altını çizmek istiyorum. İslam ve Yahudiliğin, Hıristiyanlığın 'Teslis' ile ifade ettiği Tanrı imgelemini (Tanrı'nın Kutsal Ruh ve İsa ile birlikte düşünülmesini) kabul etmediğini biliyoruz. Tekrar vurgulamak istiyorum ki, 'Teslis' kavramı Hıristiyanlık'ta temelde iki farklı şekilde algılanmıştır. İlk yoruma göre, Teslis üç ayrı şahıstan, üç ayrı bilinç merkezinden ibaret olup, bunlar birbirleriyle ilişki ve karşılıklı sevgi içerisindedirler. İkinci görüşe göre ise, bu üç kavram, insanlığın Tanrı'yı anlama sürecinin sembolik ifadeleridir. Buna göre, insan olarak Tanrı'nın yaratıcı sıfatını anlamamız, O'nun 'Baba' metaforu ile ifade edilmesinde tezahür etmektedir. Tanrı'nın kurtarıcı olarak ifadesi Mesih kavramı ile vurgulanırken, Kutsal Ruh da, Tanrı'nın bizimle oluşunun sembolik ifadesi olmuş oluyor.

Şahin: Siz bu yorumla Teslis inancına metaforik bir okuyuş getiriyorsunuz; ancak, birçok Hıristiyan, bu kavramı oluşturan üç öğeye lafzen inanıyor.

Hick: Evet, şunu hemen belirteyim ki, klasik Hıristiyan teolojisi, İsa'nın vefatından uzun bir süre sonra geliştirildi. Çağdaş tarihsel kritikçi Yeni Ahit çalışmaları, bizi, elimizde bulunan Yeni Ahit metinlerinde İsa'ya atfedilen sözlerin hangilerini tarihsel İsa'nın gerçekten söylemiş olabileceği konusunda aydınlatmaya çalışıyor. Buna göre, büyük ölçüde otantik olduğu saptanan meşhur duanın içerisinde Teslis'e referansta bulunulmuyor:

Dinlerin tarih okumaları arasında ciddi farklılık ve çelişkiler bulunduğu bir gerçek.

Matta, 6: 9-13:

Göklerdeki Babamız, adın kutsal kılınsın
Egemenliğin gelsin,
Gökte olduğu gibi, yeryüzünde de
senin istediğin olsun.

Bugün bize gündelik ekmeğimizi ver
Bize karşı suç işleyenleri bağışladığımız gibi
sen de bizim suçlarımızı bağışla
Ayartılmamıza izin verme
Kötü olanlardan bizi kurtar.

Çünkü egemenlik, güç ve yücelik
sonsuzlara dek senindir.

Bu duada Tanrı'ya doğrudan, aracısız bir seslenişte bulunulduğunu görüyoruz. Duanın sonunda, doğrudan doğruya Tanrı'dan bağışlanma dilenildiğini ve bağışlanmanın İsa'nın ölümüyle ilişkilendirilmediğini görüyoruz.

Şahin: Duada Tanrı'ya 'Baba' olarak seslenilmesini nasıl yorumladığınızı biraz daha açabilir misiniz?

Hick: Bu kavramın Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasında ciddi bir rahatsızlık yarattığını biliyorum. Bana göre, bunun bir sıkıntı yaratmaması gerekir; zira bu duadaki kullanılış tarzına baktığımızda, açıkça metaforik anlamda kullanıldığını görüyoruz. Duanın bağlamında 'Baba' ifadesinin literal olarak algılanması imkânsız. Aynı şekilde, İsa'nın 'Tanrı'nın oğlu' oluşu ifadesini de literal olarak algılayamayız. Eski Ahit'te "Tanrı'nın oğlu" ifadesi çokça geçmektedir. Örneğin, Adem, Tanrı'nın oğludur; melekler Tanrı'nın oğullarıdır; İsrail kralları Tanrı'nın oğullarıdır ve nihayet İsrail milleti bir bütün olarak Tanrı'nın oğullarıdır. Açıkça, bu ifadelerdeki 'Baba' ve 'oğul' kavramları, lafzi bir ilişkiselliği ifade etmemekte; sadece, Tanrı-insan ilişkisinin metaforik bir ifadesini sembolize etmektedir. Hemen ekleyeyim, bu ifadeleri lafzen anlamaya çalışmak, Yahudilik'te büyük günah olarak nitelendirilir. İsa döneminde bu tür metaforik ifadeler zaten mevcuttu. Herhangi bir Tanrı'ya adanmış herhangi bir insanın metaforik olarak "Tanrı'nın oğlu" olarak ifade edilmesi, o zamanki genel dinsel imgelemin bir parçası olarak algılanabilir. Kısaca, 'oğul' ifadesi, Tanrı'ya yakınlığın sembolik bir ifadesi olmuş oluyor. Anladığım kadarıyla, Müslümanları rahatsız eden, bu ifadenin lafzi olarak algılanmasıdır. Aynı şekilde, bir Hıristiyan olarak benim de bu şekildeki lafzi bir algıdan rahatsızlık duyacağımı belirtmeliyim.

Herhangi bir Tanrı'ya adanmış herhangi bir insanın metaforik olarak "Tanrı'nın oğlu" olarak ifade edilmesi, o zamanki genel dinsel imgelemin bir parçası olarak algılanabilir.

Şahin: Dinlerin tarihsel konulardaki farklı, çoğu zaman çelişik yorumları, örneğin Müslümanların ve Hıristiyanların İsa'nın çarmıhta ölüp ölmediği ile ilgili birbiriyle çelişen inançları, sizin çoğulcu din yorumunuzu zedelemekte midir veya ne derecede zedelemektedir?

Hick: Bu noktada tarihsel araştırmaların neticelerine güvenmek zorundayız. İsa'nın çarmıhta vefatıyla ilgili tartışmada, ben şahsen, onun vefat ettiği tezini savunanlara katılıyorum. Zira Hıristiyan kaynakları dışındaki bağımsız tarihsel kaynakların da bu tezi desteklediğini görüyoruz.

Şahin: Dinin çoğulcu yorumu tezi, dinlerin inanç söylemlerini ne derecede ciddiye almaktadır. Geleneklerin hakikat iddiaları arasında herhagi bir tercih veya bilimsel söylemin dinî söyleme tercih edilmesi söz konusu mu?

Hick: Bu noktada şahsen mistiklerden ders almamız gerektiğini düşünüyorum. Hıristiyan mistikler arasında, örneğin, Meister Eckhart, Tanrı kavramını tanımlarken şöyle bir ayırımda bulunuyor: Öncelikle Tanrı'nın zâtiliği, kendi özündeki gerçekliği, tüm insanlığın anlam süreçlerinin ötesinde kalmaktadır. Öte yandan, insanlığın anlam ve tecrübe kategorilerinde yaşantılanabilen Tanrı tezahürleri, her dinin kendi kültür ve tarihselliğinde şekillenmektedir. Bazı sufiler, anlayabildiğim kadarıyla, Mutlak Hakikat olarak Tanrı (*el-Hakk*) ile Tanrı'nın insan tecrübesindeki yansıması/yaşantılanması arasında ayırım yaparken aynı görüşü ifade etmektedirler. Bu ayırıma diğer dinî

geleneklerde de riayet edilmiş olduğunu ifade etmek istiyorum.

Şahin: Bu ayırım, bizi, felsefi planda benimsediğiniz Kant'ın numen-fenomen ayırımına götürüyor.

Hick: Belirttiğim gibi, Kutsal Hakikat'in kendi içindeki neliği ve insan tecrübesinde algılanışı arasındaki ayırımın Kant'tan çok önce birçok dinî gelenekte zaten ifade edilmiş olduğunu görüyoruz.

Şahin: Neticede Kutsal Hakikat'in gerçek neliği gizem olarak kalmakta...

Hick: Evet, dinî geleneklerin, Hakikat'i ancak kendi tarihsel şartlarında algıladığını ve bu algıların doğal olarak birbirinden farklı olduğunu görüyoruz. Hakikat'in gerçek tabiatını anlayamadığımız için, O'nun bir şahıs olup olmadığı tartışmasına girmek bana uygun görünmüyor.

Şahin: O zaman, Kutsal Hakikat konusunda mistiklerin vardığı noktaya geliyoruz: Kutsal Hakikat'in karşısında ancak susma makamındayız.

Hick: Evet, fakat bu arada şunu da ifade etmek isterim: Sağlıklı ve sağlıksız din anlayışları olduğunu vurgulamak gerekir. Tokyo metrosuna zehirli gaz atmaya yeltenenlerin sağlıklı bir dinî geleneği temsil ettiklerini kabullenemem. Dolayısıyla, her dinî geleneğin insanlığa katkısına bakmak gerekir.

Şahin: Şu hâlde, bu kritere göre hümanizmi de din kavramı altına sokabiliyor musunuz?

Hick: Kutsal Hakikat bütün varoluşu kuşattığı için, O'nun varlığından kaçış mümkün değildir. Bu anlamda, insanlık sürekli olarak Kutsal Hakikat'in huzurunda kalmaktadır.

Şahin: Şayet dinlerin insanlığa katkılarını ve ahlaki anlamda iyi olanı emredip etmediklerini kriter olarak alacak olursak, bu bizi yine Kant'ın, dini, ahlaki söylemin sınırları içerisinde tanımlamasına götürmez mi?

Hick: Bu noktada yine dinî geleneklerin kendi söylemlerinde ahlaki olana öncelik verdiklerini düşünüyorum.

Şahin: Dini tanımlarken, onu sürekli insanlığın Kutsal Hakikat'e yönelişi, insanlığın dinsel bir cevap verişi olarak tanımlıyorsunuz? Dini, Kutsal Hakikat'in bilinçli olarak insanlığa mesajı, vahyi olarak algılamak, tanımızını zedeler mi? Özellikle vahiy merkezinde gelişen ve elimizdeki kutsal metinlerde egemen olan din dilini, din söylemini nasıl algılıyorsunuz?

Hick: Klasik dinî geleneklerin tarihselliğinde ve kültüründe şekillenen din dilini literal olarak almamamız gerektiğini düşünüyorum. Örneğin, Hıristiyanlığın temel inançlarından biri olan 'İsa'nın dirilişi' kavramını literal olarak değil, Teslis konusunda yaptığımız gibi metaforik olarak algılamak gerekir. Buna göre, İsa'nın, ölümden sonra dirilen Tanrı olduğu inancını metaforik olarak yorumladığımızda, İsa'nın Tanrı'nın huzurunda bir yaşam sürdüğünü ve O'nun iradesini yerine getirdiğini söyleyebiliriz. Bu anlamda, Tanrı'nın dileğinin İsa'nın yaşamında mücessem hâle geldiğini söyleyebiliriz; hemen ekleyeyim, Tanrı'nın dileği başka insanların hayatında da mücessem hâle gelebilir.

Sağlıklı ve sağlıksız din anlayışları olduğunu vurgulamak gerekir. Tokyo metrosuna zehirli gaz atmaya yeltenenlerin sağlıklı bir dinî geleneği temsil ettiklerini kabullenemem.

Şahin: Öyle görünüyor ki, çoğulcu din anlayışı, din mensuplarının kendi dinî geleneklerini algılayış biçimlerinde bir tür kritik hazır bulunuşluk içerisinde olmaları gerekliliğini ortaya koyuyor. Örneğin, gelenekte şekillenen dinî söylemin tarihselliğinin ve özellikle din dili-

nin metaforik, simgesel olduğunun farkında olmak önem arz ediyor. Neticede, herkesin kendi din söyleminin sınırlılığının farkında olması; buna bağlı olarak, farklı hakikat iddialarının da doğru olabileceğine imkân tanıması gerekiyor. Bu biraz zor değil mi?

Hick: Evet, her dinî geleneğin, kendisini, çok dinli yaşam şartları içerisinde sürekli modifiye etmesi gerekiyor. Başka bir deyişle, her dinî geleneğin, 'biriciklik' iddiasından bir şekilde vazgeçmesi gerekiyor.

Şahin: Bu noktadaki düşünceleriniz, diğer Hıristiyan teologlardan, özellikle Hıristiyanlığın temel inanç kavramlarına getirdiğiniz yorumlar konusunda eleştiriler aldı.

her dinî geleneğin, 'biriciklik' iddiasından bir şekilde vazgeçmesi gerekiyor.

Hick: Evet, fakat ben bu eleştirilere cevap verirken, sürekli, İsa'nın Hıristiyan olmadığını hatırlatmakla başlıyorum. Bundan kastım, Hıristiyan teolojisinin İsa sonrası şartlarda şekillendiği; dolayısıyla, sürekli yeni teolojik şekillenmelere açık kalacağıdır.

Şahin: Tanrı'nın kendi içinde bilinmezliği görüşüne dönecek olursak, bazı düşünürler, örneğin, Don Cupitt, bu bilinmezliği ileri bir safhaya götürüp, *gerçekçi olmayan* bir felsefi pozisyonun kaçınılmazlığını öne sürüyor. Ne dersiniz?

Hick: Ben bu noktada Kant gibi düşünüyorum. Gerçekliğin varlığı konusunda hiç şüphem yok; sadece gerçekliğin insani tecrübe, insan kültürü ve tarihselliği içinde şekillenmesinde çoğulcu tezahürün kaçınılmaz olduğunu düşünüyorum.

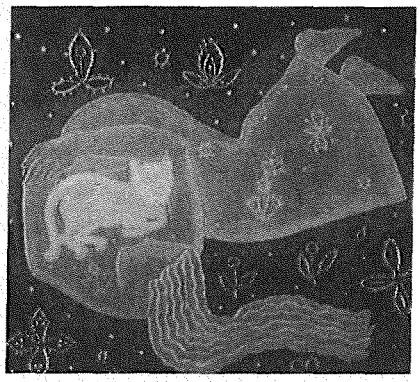
Şahin: Bu arada, çoğulcu din anlayışını Müslüman düşünürlerle tartışma fırsatı buldunuz mu?

Hick: Evet. Her dinî gelenekte olduğu gibi, muhafazakârların, dinin çoğulcu yorumuna pek olumlu bakacaklarını zannetmiyorum. Buna rağmen, görüşlerime İslami açıdan destek sunan Müslüman düşünürler de var. Bu arada, tanınmış bir Müslüman düşünür olan Seyyid Hüseyin Nasr ile şu ân seninle oturduğumuz odamda uzun süre karşılıklı fikir alış verişinde bulunduğumuzu belirteyim. Onunla pek uzlaştığımızı söyleyemem. Onun, farklı dinlerin mevcudiyetini, Kutsal Rahmet'in büyük bir dağın zirvesinden aşağıya doğru akması metaforunu kullanarak açıkladığını hatırlıyorum. Buna göre, Kutsal Rahmet, zirveden dağın eteklerine varınca, dağdaki farklı doğal girinti ve çıkıntılarda tıpkı su gibi yerleşip şekillenmektedir; dolayısıyla, her dinî geleneğin olduğu gibi kabullenilmesi gerekir. Bu bağlamda, o, benim klasik Hıristiyan teolojisine getirdiğim eleştirilerin yersiz olduğu, bir Hıristiyan olarak geleneğimi olduğu gibi kabul etmem gerektiği konusunda ısrar ediyordu. Ben de Kutsal Rahmet'in insanlık tecrübesinde şekillendiğini düşünüyorum; fakat, geleneklerimizin, dağdaki donuk girinti ve çıkıntıların tersine, sürekli bir ilişkisellik içinde olduğunu, dolayısıyla, birbirlerini etkilediklerini ve neticede anlayışlarımızın sürekli eleştiriye ve değişime açık kalacağını düşünüyorum.

Şahin: Son olarak, düşüncelerinizi en çok etkileyen düşünürlerin kimler olduğunu sormak isterim?

Hick: Tabiidir ki, kariyerimde birçok düşünürden faydalandım; fakat felsefi anlamda Kant'ın ve din kavramının tanımı konusunda da Wilfred Cantwell Smith'in dinî çoğulculuk konusundaki düşüncelerime en büyük katıyı sağladıklarını söyleyebilirim.

Şahin: Bize zaman ayırdığınız için tekrar teşekkür ederim Efendim. b

dostluk üzerine

Eyüp AY

Dostluk söz konusu edildiğinde, bilge Çiçero'dan önce, babam gelir aklıma. Onun, Şerif Amca'yla olan dostluğunu her anımsadığımda bir sevgi tomurcuğu bitiverir kalbimde. Onların dostluk ikliminde filizlenen bu sevgi tomurcuğu, büyür büyür yayılıverir göğüs kafesimin her köşesine. Çocukluk anılarıma eşlik eden iki damla gözyaşı süzülür göz pınarlarımdan, bıyıklarım nemlenir, iç(imi) çekerim; hâlâ derin bir boşluk var yüreğimde. Oğlum Muhammed Rauf'a bir 'baba dostu' bırak(a)mayışımın hüznüdür, ruhumu kanırta kanırta boşaltan yara...

Ağası olduğu aşiretten biricik oğlunun kanlar içindeki cesedini bırakarak, otuz yıl önce göç etmişti babama. Köyde bulunduğu her akşam, mırranın refakat ettiği muhabbete gelirdi Şerif Amca. Şerif dostunu yirmi küsûr yıllık misafirliği boyunca ayakta karşıladı, bir gün dahi sektirmeden. Babam ayağa kalktığından, köylülerimizin hepsi selama dururdu Şerif Amca'ya. Divandaki yeri hep boş tutulurdu. Onun yerine oturmak kimsenin haddine olmadığı gibi, aklından geçiren dahi ol(a)mazdı. Birkaç yıl önceydi, soğuk bedenine baba ocağından bir avuç toprak serpilsin diye aşiretine döndü Şerif Amca.

Dostluğa dair sözlerime, babamın Şerif Amca'yla olan dostluğunun ellerine bûseler kondurarak başlamam, bilge Çiçero'yu, dostu Cato'yu ve bilge Çiçero'nun dostluk üzerine söylediklerini küçümsediğimden değil, daha yakın, daha naif ya da daha romantik bulduğumdandır belki. Yoksa bilge Çiçero'nun *Dostluk*'unu okuduğumda duyduğum hazzı, hâli hazırdaki dostluklarımda tadabilmiş değilim ne yazık ki.

Dostluk söz konusu edildiğinde, bıyıklarım nemlenir, iç(imi) çekerim. Derin bir boşluk var yüreğimde. Oğlum Muhammed Rauf'a bir 'baba dostu' bırak(a)mayışımın hüznüdür, ruhumu kanırta kanırta boşaltan yara...

Çiçero, Taroslu Arkhytas'tan naklen der ki: "Biri, göğe yükselip evreni ve yıldızların güzelliği-

Dostluk konusunu geleneksel, hatta arkaik bir bağlamda yansıtıyor oluşum; dostlukların günümüzde geçirmekte oldukları zaafiyetlere bir telmihtir aslında.

ni seyretseydi, bu seyir ona hoş gelmeyecekti; ama yanında, gördüklerini anlatacak bir dostu olsaydı, bundan çok hoşlanacaktı." Bununla yetinmez Çiçero ve devam eder: "Dost, sanki insanın bir ikinci kendisidir. Bu duygu insanda ne kadar da içtendir! İnsan hem kendini sever, hem de bir başkasını arar; sanki iki ruhtan bir tek ruh yaratmak üzere (kendi) ruhunu onun(dostun)ki ile birleştirmek ister."

Dostluk söz konusu edildiğinde, bilge Çiçero'dan önce babam gelir aklıma. Onun, Şerif Amca'yla olan dostluğunu her anımsadığımda bir sevgi tomurcuğu bitiverir kalbimde. Onların dostluk ikliminde filizlenen bu sevgi tomurcuğu, büyür büyür yayılıverir göğüs kafesimin her köşesine. Çocukluk anılarıma eşlik eden iki damla gözyaşı süzülür gözpınarlarımdan...

Tanrı, dostluğu, erdemin yardımcısı olsun diye vermiştir, hataların yardakçısı olsun diye değil.

Babamın ve bilge Çiçero'nun dostlukları; dostluğun, hamulesiyle aşkın olandan fezeyan eden ulvi değerlerle mündemiç, ontolojik bir şey olduğunu kavrattı bana. Verili bir paradigma olarak inşa edil(e)mezliğine inandırdı beni. Buradan da kognitif verilerden muhassal, epistemolojik bir zeminde inşa edilen dostlukların, ancak modern zamanlara özgü dosluklar olduğuna ve onlarsız da yaşanabileceği hükmüne vardırttı beni.

Dostluk konusunu geleneksel, hatta arkaik bir bağlamda yansıtıyor oluşum; dostlukların günümüzde geçirmekte oldukları zaafiyetlere bir telmihtir aslında. Dostluğun, daha özel bir ifadeyle, dostluklarımızın teşne olduğu felaketler, modern zamanların, zamana ve mekana göre değişen ve süfli emelleri önceleyen dostluk paradigmasının çekim alanına yuvarlanıyor olmasından mütevelliddir, kanımca...

Çiçero'nun övgülerine mazhar olan Cato'nun dostluğu, gerilerde, arkaik Yunan'da kaldı. Allah'ın Resulü Hz. Muhammed ve dostlarının, köklerine, Arş'ın eşiğinden fışkıran pınardan arı duru can suyu taşıdıkları dostluklarına ne demeli! Müşriklerin, "Dostun Muhammed 'Cebrail ile birlikte, gecenin bir vaktinde Kudüs'e, oradan da Sidretü'l-Müntehâ'ya uçtum,' diyor." mealindeki alaylı sözlerine: "O mu söylüyor?" sorusuna, "Evet" yanıtını alınca: "O söylüyorsa doğrudur." diyen Hz. Ebu Bekir gibi sıddık dostlar. Bizim ve atalarımızın dostları...

Dostluk söz konusu edildiğinde bıyıklarım nemlenir, iç(imi) çekerim. Derin bir boşluk var yüreğimde. Oğlum Muhammed Rauf'a bir 'baba dostu' bırak(a)mayışımın hüznüdür, ruhumu kanırta kanırta boşaltan yara...

Ve son sözü Çiçero'ya bırakıyorum: Tanrı, dostluğu, erdemin yardımcısı olsun diye vermiştir, hataların yardakçısı olsun diye değil. Uyarmak, uyarılmak, birini sertliğe kaçmadan yapmak, ötekini sabırla, karşı koymadan kabul etmek, gerçek dostluğun özelliklerinden biri olduğu gibi, dostluk için yaranma, dalkavukluk ve yaltaklıktan daha büyük felaket olamaz. İşte, bence, insanların peşinde koşmağa değer sandıkları her şeyi, şerefi, ünü, erdemi, ruhun sükunet ve sevincini içine alan bir(likte)lik. bu bir(likte)liktir. Bütün bunlar var olunca, hayat mutluluk(la) doludur. Bunlar olmadan hayat(ta) mutlu(luk) olmaz. Mademki bu bir(likte)lik en iyi ve üstün iyiliktir; onu elde etmek istiyorsak, erdem kazanmağa çalışalım. Erdemsiz ne dostluğa ne de istenilen ruh sükûnetine erişebiliriz.

Dostluk söz konusu edildiğinde, bilge Çiçero'dan önce babam gelir aklıma. Onun, Şerif Amca'yla olan dostluğunu her anımsadığımda bir sevgi tomurcuğu bitiverir kalbimde. Onların dostluk ikliminde filizlenen bu sevgi tomurcuğu, büyür büyür yayılıverir göğüs kafesimin her köşesine. Çocukluk anılarıma eşlik eden iki damla gözyaşı süzülür gözpınarlarımdan, bıyıklarım nemlenir, iç(imi) çekerim; hâlâ derin bir boşluk var yüreğimde. Oğlum Muhammed Rauf'a bir 'baba dostu' bırak(a)mayışımın hüznünden maada, biricik dostumun, gözleri frengi mavisi bir afetin peşinde seğirtmesindendir bütün çektiğim bu cevr ü cefa. b

zulmeti hayat tarzı edinen mazlum kadar var mı zâlim

Bundan iki yıl önce, Milli Kütüphane İhsan Sungu Koleksiyonu arasında yer alan Ali Suavi'nin *Ulûm Gazeteleri* arasında, el yazısı ile yazılmış bir not bulundu. Hem tarz-ı hattın mukayesesi, hem de yazının muhtevası, bu yazının Ali Suavi'nin kaleminden çıktığını ve muhtemelen Şehzâdebaşı Camii'nde yaptığı ateşli konuşmalardan birisinin metni olduğunu kabul etmemize izin vermektedir. Orijinal metin tarafımızdan Milli Kütüphane sorumlularına teslim edilmiş ve Alî Suavî adına kaydedilmiştir. Daha önce "Yarım Fakih Din Yıkar" ve "Hukuku'ş-Şevâri" adlı makalelerini neşrettiğimiz Alî Suavî'nin, önemine ve güncele denk düşmesine binaen, bu kısa metnini, sadeleştirme mahiyetinde küçük bazı tasarruflarla yayımlıyoruz. [Mehmet Görmez]

Alî SUAVÎ

Zâlime yapılacak en büyük kötülük, hakkın ve adâletin nûrunu yakmakdır.

Ey nâs!

Ehâdis-i şerîfeden zulüm aleyhine şiddetle vürûd etmiş âsârı ayrı bir mecmûaya kaydedip, onlardan pek müteessir olurdum ve Cenâb-ı Muhammed-i Arabî ve Ümmî'nin zulüm aleyhine ol derece şiddet gösterişini, onun en büyük ve birinci mu'cizesi i'tikâd ederdim. Bu hadîsler beni mezâlim aleyhinde öyle beslerdi ki, her tüyümü zâlime karşı bir kahraman bulurdum. Şöyle ki, bir damla vücûdumla zâlime hücûm etmeye ve mağlûb olduğum hâlde tarafından katlolunmaya râzı olurdum ve bu yolda maktûliyeti, mûceb-i ehâdis-i şerîfe, efdal-i şehâdet i'tikâd ederdim.

Ey nâs!

Ez cümle, o ehâdisden biri, bâlâda okuduğum İbn Ömer Hazretlerinin sahîh sened ile rivâyet etdiği *ez-zulmu zulu-*

mâtun yevme'l-kıyâme hadîsidir. Bir mânâsı, "zulüm kıyamete kadar gelecek bütün zulmetlerin yegâne menbâıdır"; diğer mânâsı ise, "kıyamet gününde insanın başına gelecek bütün zulmetler, dünyâda irtikâb etdiği zulümlerin netîcesidir".

Ey nâs!

Zulüm ve zulmet aynı kökden gelen iki kelime; zulüm her türlü zulmetin yegâne sebebi, zulmet ise her çeşit mezâlimin en tabîî netîcesi; zîrâ zulüm nûr söndürmekle başlayan bir fi'l-i şenî'dir. İnsâfın, vicdânın, kalbin, aklın nûrunu yok eder zâlim. Zâlim kendinde var olan her türlü nûru söndürmekle kalmaz; aklını, kalbini, insâfını, vicdânını karartan karanlık, şerha şerha, katran katran dağılır bütün insânlığa ve bu zulmet, karanlığa gömülen bir mazlûmlar gürûhu oluşturur. Câhili de âlimi de alır nasîbini aynı zulmetden. Câhiller, cehâletiyle koyulaştırır karanlığı; ma'rifet nûrunu keşfeden âlimler, ışığın nasıl söneceğini öğretir zâlimlere.

Ey nâs!

Hakkın ve adâletin nûrunu yakmayan, yakma yönünde irâde göstermeyen mazlûmlar, en az zâlimler kadar hak edecektir zulmeti. Zulmeti kendine hayat tarzı olarak seçen mazlum kadar var mı zâlim? Mazlûm ışık yakacak ki, el açacak, duâ edecek, yalvaracak mecâli kendinde bulsun ve *İttekû da'vete'l-mazlûmi fe innehâ leyse beynehû ve beyne'llâhi hicâb* ["Mazlumun duasından sakının; çünkü mazlumla Allah arasında perde yoktur."] fehvâsınca hicâb kalksın, zâlim korksun duâsından mazlûmun; yeter ki, mazlûm, *lâ yuhibbu'llâhu'l-cehra bi's-sû'i mine'l-kavli illâ men zulim* ["Allah, zulme uğrayan kimse dışında, kötü sözleri yüksek sesle seslendirenleri sevmez."] âyeti sırrınca, kötülüğü fâş edecek cehrî âvâzı kendinde bulsun; yapsın o kötülük denilen iyiliği zâlime. Zâlime yapılacak en büyük kötülük, hakkın ve adâletin nûrunu yakmakdır. Onun varlığını ortadan kaldıracak yegâne şey, nûr-ı hakk ve adâletdir; zîrâ nûr vücûdî, zulmet ademîdir; bizâtihi bir varlık değildir. Nûrun varlığı ile yok olur zulmet.

Câhiller, cehâletiyle koyulaştırır karanlığı; ma'rifet nûrunu keşfeden âlimler, ışığın nasıl söneceğini öğretir zâlimlere.

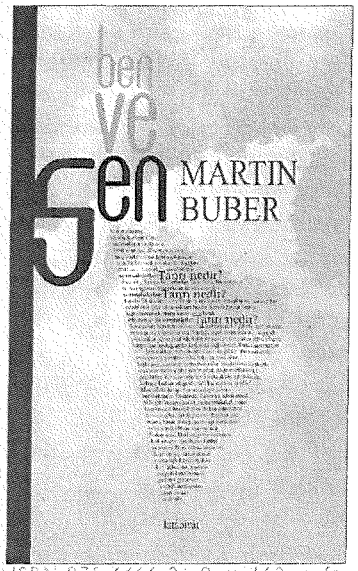
Ey nâs!

Hakkın nûru tecellî edince, bütün zulmetler kaybolur. Nûr-ı hakk ve adâlet bulunmadığı zamân, yerler, gökler hiç, gündüzler gece, güneşler zifir, gözler kör, kulaklar sağır olur. Kalbler bin bir hayâlât ile buhrânlar içinde çırpınır durur. Ne aranacağı bilinmez, aranan da bulunmaz. Gönüllere vesveseler, elemler, azâblar çöker. Etrafı, korkular, endişeler, evhâmlar, umacılar kaplar. Âgâh olun ki, zulmün zulmeti, kalbin îmânını, beyinlerin keşif gücünü yok eder. İnsânlar, önünü göremez, hidâyeti aslâ bulamaz. ▫

islâmiyât | kitâbiyât bülten 07
islâmiyât üç aylık araştırma dergisi'nin ekidir

© Avrasya Yay.Rek.Mat.Eğt. ve Tur.Tic.Ltd.Şti. adına sahibi
Süleyman BAYRAKTAR
Yayın Müdürü: Veli AKNAR
İşletme Müdürü: Sema YAVUZ

Yönetim Yeri
Dr. Mediha Eldem Sok. 41/12 06420 Kızılay / ANKARA
tel: 0312. 433 24 65 tel ve faks: 0312. 433 66 68
www.islamiyatdergisi.com
islamiyat@islamiyatdergisi.com - islamiyat@hotmail.com

ISBN 975-6656-21-8 160 sayfa

ben ve sen

martin buber

çev. inci palsay, kitâbiyât, Ankara 2003

Bekir DEMİRKOL

Çoğu eser yayımlandıktan kısa bir süre sora unutulur gider, pek az kitap zamanlarını, çağlarını aşar. İşte, *Ben ve Sen,* çağını aşan, her devir ve inançtaki insana hitap eden özelliklere sahip bir eser özelliğini taşımaktadır. Yani, her farklı gelenekten gelen inanmış insan, bu kitapta kendisine hitap eden çok şey bulabilir. Farklı geleneğe sahip insanlar faydalandıklarını belirtmişlerdir.*

Kitap, bir teolog tarafından yazılmıştır ama, insan hakkındadır. Her ne kadar aynı adla Freud tarafından yazılan başka bir kitap varsa da, Buber'in *Ben ve Sen*'i çok farklı bir bakışaçısıyla yazılmıştır. İlişki ve tecrübe kitabın temel içeriğini oluşturur.

İnsan, denizin ortasında kendi başına var olan bir ada değildir. Ancak o, ilişkilerle ve tecrübelerle varlığının farkına varır. Freud'un 'ben'i, çıkmaz sokağa sapabilir; ancak Buber'in Ben'i, ilişkiler, tecrübeler ağı ile hep keşif ve yeniden keşif yolundadır.

Kitap 'Ben'i, 'Sen'i ve 'O'yu konu edinir. Bu üç tekil şahıs hepimizin en çok kullandığı kelimeler arasındadır ve pek de önemsemeyiz veya farkına varmayız. İşte son derece basit kelimelerin etrafında, hayati önemi haiz ilişkilerin, tecrübelerin farkına varıyoruz. Ben ile Sen'in ilişkisini Buber son derece ciddiye almakta ve irdelemektedir. Okuyan da bunun ciddiyetini ilerledikçe fark etmektedir.

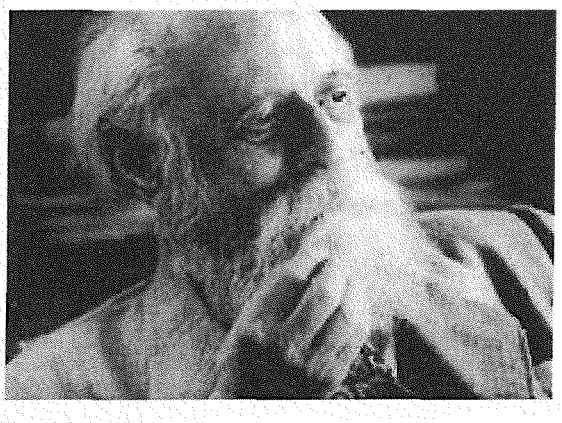
Önce Ben diyenin, benliğinin/kişiliğinin farkına varması beklenir. Gel gör ki, insanların hepsi bir benliğe sahip değildir. Kimisi BEN-BEN tipi, kimisi BEN-O tipi, kimisi BİZ-BİZ tipindendir. Kimisi de şekillenmiş ben tipidir.

kendi Ben'ini, ezelî-ebedî SEN'i keşfetmek ve yeniden keşfetmek isteyen herkese gönül huzuru ile kuvvetle tavsiye edebileceğim bir eserdir Ben ve Sen.

Bir başka tavır da, yaygın olarak müşahede ettiğimiz BİZ-ONLAR tavrıdır. Dünya ikiye ayrılmıştır: İyilerin-BİZ, kötülerin-ONLAR dünyası, Buber'in bu ayfonlanmış varoluş biçimlerinin kendilerini keşfetmelerine katkısı olabilir.

Temel tavırlar; Ben-Ben, Ben-O (eşya), O-O, Biz-Biz ve Biz-Onlar tavırlarıdır. Ben'in diğerleri ile ilişkilerinde farkında oluşların ince nüansları işlenmektedir. Daha önce orada olup görülen fakat fazlaca farkına varılamayan Ben'in ve Sen'in ve O'nun farkına vardırmaya çalışır Buber.

Farkına varılması gereken Ben-Sen ilişkisi, ilişki kutuplarından biridir; belki de en önemlisidir. Bu sayede Ben'de takın-

tı ve takınıklık olmaz, karşılıklı keşif ve gelişme anlamında olmaya yönlendirir.

Kitap, kolay anlaşılan bir kitap değildir. İngilizceye çeviren kitabın çevrilemez olduğunu söylemektedir. Bunun, akademik bir eserden ziyade, senteze varmış bir düşünürün gelen ilhamlarının yüksek sesle ifadesi, ulaştığı sentezlerin beyanı, düşüncelerinin özünü oluşturmaktadır. Aslında Buber, kendi devrinin yaygın anlayışının etkisiyle olsa gerek, bir defa okunup anlaşılan yazar olmak istememektedir.

Hep, yazar ne demek istedi, onu anlama sürecinde ipin koptuğunu hissediyorsan; yeniden paragraf başına, yazarın düşünce çerçevesini keşfetmek için dönmen gerekir. Yazarı anlama süreci pek kolay değildir. Çünkü öğrendiği Yahudi fikrî geleneğine ek olarak, Batı'nın (Hıristiyanlığın) ve Doğu'nun (Hinduizmin, Budizmin) fikrî geleneğini araştırmış ve bilen biridir. Bana göre, her ne kadar iktibas etmiyorsa da, Buber, İslam'ın fikrî geleneğinden de haberdardır; özellikle de tasavvufi gelenekten ve birikimden. İşte bu belli başlı gelenekleri özümseyip sunulanları anlamak kolay değildir.

Yahudi ilmî geleneğini aşıp dünya fikrî gelenekleri ile beslenen bir düşünürün düşünceleri de işte böyle girift fakat aynı zamanda çekici olmaktadır.

Kitap, teslisci zihniyetten uzaktır ve o zihniyeti yansıtmaz. Buna karşın daha çok düalisttir. Ben-Sen, iyi-kötü gibi.

Düşüncelerin formelleştiği, şekilci bir mahiyet aldığı bir dönemde Buber'n eseri Batı dünyası için taze bir soluk gibidir.

Buber'in, özellikle Protestan Hıristiyanlığına olan katkısı, İslam dünyasındaki şekilciliği kırmak için Gazâlî ve Mevlânâ'nın dinamik yaşayışa katkılarına benzetilebilir.

Buber'e göre varoluş ve ilişki temel öneme sahiptir, buna karşın tecrübe ikincil bir öneme sahiptir. "Tecrübe dünyası, BEN-O temel kelimesine aittir. BEN-SEN temel kelimesi ise, ilişki dünyasını kurar." İşte bu ilişki dünyasında etki-tepkiden dolayı ve ondan sonra kişide dönüşüm ve yeniden oluşum başlar. Burada önemli olan, insanın toplumsal sistemlerde olduğu gibi, sistemi tesis etmek için araç değil, tam tersine semavi dinlerin sağlıklı bir biçimde algıladıkları gibi amaçtır. Kitap, bu konuda epey mesafe katetmiştir.

Buber'in ikinci bölümde üzerinde durduğu yabancılaşma, Batı'nın kendi dönemindeki en önemli sorunu idi. Aslında sorun insanlık kadar eskidir. İlahlı-

ğını ilan eden Nemrut bir tarafıyla çok ileri gitmiş ve kendisine yabancılaşmıştır. Yabancılaşma kelimesi semavi kitaplarda geçmemektedir; ancak başlangıçtan itibaren yabancılaşma hâdisesi oradadır ve Kutsal Kitaplar konuyu derinlemesine işlemektedir. Aktüel bir sorun olan yabancılaşmaya ve yabancılaşarak kendi problematiği olan insana Buber'in eğilmesi kaçınılmazdı: "Tecrübe ve kullanma yeteneğinin gelişmesi genellikle insanın ilişki kurma gücünde bir düşüşü gerektirir." düşüncesi yabancılaşma fikrini ilk ortaya atan Marx'ı destekler niteliktedir. "... O kadar güçlü olarak SEN'i kayıt altına alır ve sadece tek bir kelimenin telaffuzuyla, onu bir objeye rapteder."

Kitabın üçüncü bölümü, BEN'in ezelî-ebedî SEN ile ilişkisi üzerindedir. İnsanlar ezelî-ebedî SEN'lerine birçok isimle hitap ettiler.**

Benim için en dikkat çekici husus, BEN'in ezelî-ebedî SEN ile aracısız, dolayısız bir ilişki içine girmesidir. Zaten ilahi kitapların özellikle de Kur'an'ın tavsiye ettiği yol budur.

Din sınıfının halk ile yaratan arasına girerek insanları yabancılaştırmasını hatırlarsak, bunun önemi daha da belirginleşir.

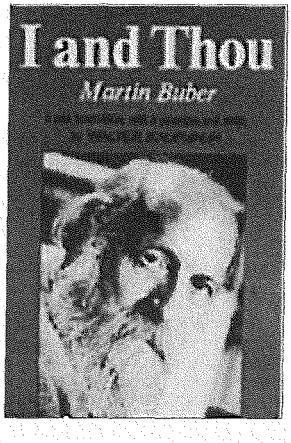
Yazar, Yahudi geleneğinde yetişmiş bir teologdur ve bunu inkâr da etmemektedir. Ancak vardığı sonuçlar evrensel boyut taşımaktadır. Yerel, bölgesel benliği (siyonizm) evrensel benlikle öyle bir sentezi vardır ki, bu başlıbaşına incelenecek bir konudur.

Çeviri hakkında! Alman kafası soyuttur. Bu dilde ifade edilmiş çoğu ifadeyi, gerçekten de, başka dilde ifade etmenin zorlukları var. Ayrıca Almancadan İngilizceye aktarılırken ne ölçüde anlam kaybının olduğunu bilmiyoruz.

Türkçedeki terminolojinin yeterince oturduğu ve zengin olduğu söylenemez. Bunlar da çeviriyi güçleştiren etkenlerdir.

İngilizce aslıyla karşılaştırdık; çevirinin başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Mütercim tebrik edilmeli; bu tercüme edilemez eseri Türkçeye çevirebildiği için.

Çeviri için en önemli eksiklik; her cümle doğru çevirilmiştir. Her cümle çevirilirken fikrî bütünlük dikkate alınsaydı daha başarılı olunurdu. Buber'in kitabının en temel özelliklerinden biri 'kurumlaşmış din'e karşı çıkması ve BEN'i ezelî-ebedî SEN ile buluşturmaya çalışmasıdır. Batı'da kurumlaşmış din sorununun farkına varılmış ve konu, her bakımdan incelenmiş ve özgün alternatif düşünceler üretilmiştir.

İslam geleneğinde kurumlaşmış dinin mahiyeti nedir? Emevilerden başlayarak nasıl olmuştur? Gazâlî ve Mevlânâ'nın tepkileri ne denli kurumlaşmış dine tepki olarak algılanabilir? Buber'in tartışmaya katkısı olabilir.

Ufak tefek çeviri hataları ender olsa da var.

Fakat bunlar çevirinin özüne zarar verecek sıklıkta ve önemde değil.

Bu nedenlerle, kendi Ben'ini, ezelî-ebedî SEN'i keşfetmek ve yeniden keşfetmek isteyen herkese gönül huzuru ile kuvvetle tavsiye edebileceğim bir eserdir *Ben ve Sen*. b

* Yüksek lisans çalışmam sırasında *Ben ve Sen*, okunması zorunlu kitaplar listesindeydi. Yahudi, Protestan, Katolik ve Müslüman gelenekten gelen öğrencilerin herbiri, kitabı okuduktan sonraki keşiflerini heyecanla paylaşmışlardı.

** Burada Mevlânâ'nın meşhur hikayesini hatırlamamak elde değil. Farisî, *engur* der; Rum, *ıstafil*; Arap, *'ineb* der. Görüldüğü gibi isim değişir fakat mahiyet aynıdır.

islâmiyât | kitâbiyât

bülten 08

temmuz - eylül 2003 | üç ayda bir yayımlanır | **ücretsizdir**

01 | **'söz' ve 'kelime'** adil çiftçi

07 | **'vali recep yazıcıoğlu'** ilhami güler

08 | **islâmiyât toplantıları II** "islamilik sorunu" **değerlendirmeler** m. öztürk, e. noyan, n. özsoy, v. başer

20 | **kur'an dili ve retoriği** mehmet akif koç

22 | **erken dönem tefsir faaliyetleri** ismail albayrak

25 | **türkiye'nin vicdanı** osman özbahçe

28 | **emine laval davası** m. hayri kırbaşoğlu

islâmiyât toplantıları

islâmiyât toplantıları II

"islamilik sorunu"

8 sayfada

'söz' ve 'kelime'

yahut 'kelam'a dair bir çift anlamsız kelam

ADİL ÇİFTÇİ

'İslâmiyât' "İslam hakkında söz(ler) söylemek, konuşmak" demektir ve bir derginin söz ve kelam etmesi 'yazı' ile olur.

"Söz uçar yazı kalır." demişti *islâmiyât*. Kendi vazifesi açısından doğrudur bu. 'İslâmiyât' "İslam hakkında söz(ler) söylemek, konuşmak" demektir ve bir derginin söz ve kelam etmesi 'yazı' ile olur; kendi bakı•lan 'Söz'ü 'yazı' ile de baki kılar, uçmaktan alıkoyar. 'Söz' 'anlam' ve 'hakikat' ise ama, 'yazı' uçar 'söz' kalır bence... Sosyolojik olarak, "önce Söz'ün olması" bundandır. O, dünyayı algılamada ve hayata anlam vermede kendinden kaçamayacağımız ana kavram ve kavrayışlardır. Fakat, bu 'söz' yazı yoluyla bizimle 'söz'leşme yapar; kelimelere dökülür anlam/hakikat, tahkim edilir en derin söz(lü) hakikatler kelimelerle. Kainatı kavrayışımızı büründürdüğümüz kelimeler farklılaşınca, 'Söz'ün de bir yerlerinden gedik vermeye, su almaya başladığı doğrudur. Öyleyse, yazı kalmayınca yahut her dem ayağa kaldırılmayınca söz yazı vasıtasıyla, 'uçmasa' da 'uçuşur' söz; yoksa şöyle mi derler, "flulaşır"... 'Söz'ü ayaklandıracak ve dimdik orta yerimizde tutacak olan kelimeler 'güdük' kalınca ve 'sulanınca' zihnimiz de, zihin dünyamız da kısır kalır, 'sulanır'; bulanır en azından... Belki "ayrı dünyaların insanları" oluruz 'en aynı' olduklarımızla ve daha burada. 'Kelam' yerinde kalsa da, kelimeler kalmaz Kelam hakkında iki çift anlamlı kelimeyle kelam etmek için.

Öyleyse, belki kelimeler "her şeydirler". Kelam'dan doğan maziyi öz olarak ve özün 'söylentisi' değil 'söyleniş tar-

zı' olarak bugüne nakletmenin tek yoludur onlar. Kelimeler, Kelam'ın taşıyıcısıdırlar; kelimeler yoksa 'söz' de olmaz hayatımızda. Kelam, desek ki 'Büyük Gelenek', küçük kelimelerin hem ciğerinde hem de sırtında gelir bize. Kelam, ancak kelimelerle 'kelam-ı kibar' olur aynı zamanda. Ne Kelam, ne Kelam-ı Kebir ne de kelam-ı kibar kalır ve itibar edilir, kibre yatmış kelimeler kabre girmiş gibi suskun bırakılıp bize el vermeyince kibar kibar. Medet ya *Hû*...

Belki de kelimeler "çok şeydirler". Bütün kavgalar onlardan ve onlar üzerine; bütün uzlaşmalar onlar üstüne ve onların üstündendir. Kelimelerdir insanların anlamalarını ve anlaşmalarını; anlamamalarını ve anlaşmazlıklarını getiren. Kelimelerdir dünya tasavvurlarını, hayat felsefelerini benzeşmez ya da benzeşir kılan. Aynı dine inananların bile çekişmeleri kelimelerden doğar ve kelimelerle, kelimelerde sürer. Söz'ün özü, Kelam'ın direği olan 'tevhid' kavramında bütün müminler müttefikse de, onun kelimelere dökülüşünden çıkmıştır bin yıllık ittifaksızlık dövüşü ve ondan dolayı yine devam etmektedir. Zira kelimeler aynı zamanda yorumlar olduklarından, birileri 'tevhid'den soyut bir varlık çıkarır; tek başına ve kendi tekliğinde 'orada' olan... Ve "O, Bir'dir." derler tek kelime ile. Diğerleri "O, adalettir, özgürlüktür, merhamettir ve hayatın anlamıdır." derler bir yığın kelime ile. Çünkü "kelimeler çok şeydir"; hani günlük dilde deriz ya bazen, "yav şu Adil çok şey!" İşte öyle, tam da öyle bir 'şey'.

Kelimeler, Kelam'ın taşıyıcısıdırlar; kelimeler yoksa 'söz' de olmaz hayatımızda.

İletişimi ya da iletişimsizliği, mutabakatı ya da muhalefeti kelimeler kurar ve bozar. Gerçekte saatlerce aynı hususta bahsetmemize ve gerçekte hemfikir olmamıza rağmen küsüp gitmemiz birileriyle, kelimelerdendir. Aslında anladığı şeyi kastetmediğimiz hâlde, birinin, "bana şunu dedin" deyip bize dudak bükmesi kelimelerin gizli marifetidir. Hani koskoca kitap yazarsınız da, bazı güzel gayretlilerin zihninde, kala kala, sizin 'dinî' kelimesi yerine 'dinsel' kelimesini kullandığınız kalır ya... Sebep, kelimelerin kelliğidir yahut kellerin sizin kelimelerinizi kelleştirmesidir. Kelimeler gerçekten tehlikelidir. Dünya görüşünüzü oturup da saatler boyu anlatmazsanız ya da anlatamazsanız birilerine, birkaç kelime bu külli vazifeyi görür, kül eder sizin korlarınızı külliyen. Pek de maharetle; pek de birilerince yüklenen ve yüklenilen asli görevini yaparak...

Ve ama kelimeler hayatın kendisidir diğer yandan belki... Hayat kendisini dilde gösterir; içimizde bariz şekilde ibraz edilen en asli ve asil hislerimizi kelimeler ile kurar, tebarüz ettirir ve daim kılarız. O hâlde, kelimeler "şeyler değildirler". Ne ad ve anlam verirsek verelim, varlıklarını bizden müstakil olarak devam ettiren ve bizi uzaktan uzağa istiskal edip sakil kalan ve sakil bırakan 'nesneler' değildirler onlar. Onlar bizizdir, biz onlar... Onlar yoksa biz yokuz, biz yoksak onlar yok... Kelimeler 'iç kale'dir... Bütün şehir gitse ve bütün *tersanelerine* girilse şehrin, kimselere teslim edilmeyecek olan müsellem 'öz'dürler onlar. Ve memleketin bütün *dershanelerine* girilse dahi, tarihin ve geleceğin derslerine en azından kendi hanemizde tekrar başlamak için muhtaç olduğumuz tedrisat kudretini veren asil kandır kelimeler... Mazi ve istikbal kelimelerdedir çünkü; onlarla gelirler, onlarla yürürler.

Kelimeler hayatın vicdan azabı, derin iç sıkıntılarına hamile iç sızısıdırlar bazen; özümüzden koptuğumuzu ta derunumuzdan hissettirmekle, derinimizde derya gibi iç sıkıntısı bırakmakla; ve orada kalmazlar, duyururlar. Ağlar kelimeler, duyulurlar. Ağlatırlar da... "Bizi niçin terk ettin?" der kelimeler, Kelam

ile birlikte çarmıha gerilmişliklerinde. İsa gibi, hatırlasana. İsa hem Kelam idi hem kelime. Kelam idi, çünkü Tanrı'dandı ve Tanrı İsa'yı 'yazmaz', 'söyler' onu. Kelimeydi, Kelam-ı Kibar'ın kibar kelimesi; zira hayatı "Kelam ile kelimelendirmek" için gönderilmişti. "O God! Why did you abandon me?"; "Ey Tanrım beni niçin terk ettin; beni niçin yüz üstü bıraktın, niçin başından attın, savdın beni Rabbim?" der Kelam'ın kelimeleri. "Başkalarının Sen'siz kelimeleri ile savaşmak için gelmiştim ve Sen göndermiştin hâlbuki, kelimeler eden, kelimelerle eyleyen Kelam diye; tek kelime kaldım ne var ki ve Sen beni Kelam'sız kıldın; Kendin'siz ve bensiz. Sen'in kelimelerini, Sen'i, yok pahasına ucuza satan Musevi kelimelerinin tam göbeğinde hem Kelam'sız hem kelimesiz bırakıverdin beni. Ve onların kelimeleri karşısında tek kelime edemeden ve eyleyemeden hayatım duruyor işte; yedi asır daha bekleyeceksin yeni kelimelerin gelmesi için, Sen(in) Söz'ünü devam ettiren kelimelerin tekamül ve tekemmül etmesi için bir 'kamil'de..."

Yedinci asrın Söz temsilcisinin adı 'söz' olarak konulmadı. Onun da çarmıha gerilme ihtimali yüksekti ve Rabb âdeta bizzat Kendisi'nin çarmıha gerilerek çivilenmesine tahammül edemezdi; tehlikesini bile tahmil edemezdi ihmal ile. Ama ille de çarmıh gerekmiyordu tahammül ve tahmil edilemeyecek mıhlar için... 'Ağır Söz'ün yeni yüklenicisi Taif'te uğradığı itilmişlik, hor görülmüşlük, libasına çalılar takılmışlık; yani diyorum ki "zayıf düşürülmüşlük" hâllerinde "Ey Allah'ım, beni *kimlerin* ellerine bırakıyorsun?" diye inlediğinde, "Beni hangi *kelimelerin* ellerine bırakıyorsun?" diye serzenişte bulunuyordu belki de; çok iştiyaklı olmasa da müştekiydi... "Beni deli, kaçık, mecnun, kahin, sahte şair, yalınayak gibi kelimelerin ellerine mi düşürüyorsun?" demekteydi mırıldayarak. 'Mırıldayarak'; çünkü Rabb'i inciten kelimelerin çıkmasını istemiyordu tekellüm melekesinden. Ama, tamam, 'Kelam' vardı da; "Kelam'sızlar"ın düşman kelimeleri de vardı işte... Ve kelimeler Kelam'ı örtmüştü; "dilim kurusun", 'yok' mu sanıvermişti nedir Mevla'yı bir ânlık, bir âncık bile olsa... Kelam'ın kelimeleri kesintiye uğramıştı yıllarca bir de... Üstelik, Resûl'ün hiçbir kelimesi; ne 'yalvarmak' ne 'ağlamak' ne 'intihar etmek' ne de 'alıp başını gitmek', Kelam hakkında iki kelam, iki kelime etmesini getirdi uzun bir süre daha... Inkıta kat'iydi sanki. "İşte Kelam!" denildi yine, kelimelerle ve birden... Bebeklerin "ağlamak mı yoksa gülmek mi" bilemeyeceğiniz içgüdüsel katılmaları gibi şakırdaması bundandı: Kelimelerine, kendi kelimelerine kavuşturulmuştu. "İşin sonu işin başından daha iyiydi." Dedim ya; kelimeler 'şeyler', 'nesneler' değildir nihayetinde ve nihai olarak; canlılık onlardan çıkar; cansızlık onlara döner, canlı olur can can. Dedim ya işte; kelimeler vicdan sızısıdır, yakarlar derinden ve yıkarlar cavidanı. Ama kelimeler bizi yakalarlar ve yıkayıverirler bir de; tertemiz yaparlar, pâk kılarlar. Çünkü Kelam'dan gelirler, 'temiz suyun Başı'ndan, 'Hayat Kaynağı'ndan akarlar. Sevinçlerdir onlar öyleyse damla damla, gül yüzlerde; bebeklerin kıkırdamaları ve bebekler gibi katılmaları 'Adı Güzel'in, Kelam'ın kelimelerinin getirdiği masumiyetin ta kendisidir ve tekmili birden 'Bir'dendir.

kelimeler vicdan sızısıdır, yakarlar derinden ve yıkarlar cavidanı. Ama kelimeler bizi yakalarlar ve yıkayıverirler bir de; tertemiz yaparlar, pâk kılarlar.

Bugün, birkaç neslin, hayatlarında önemli unsurların eksik olmasını, bir kopuşu derinliklerinde tecrübe etmelerini ve hicretlerini acıtarak duyuran; hiçbir taifenin Taif'teki gibi kendilerini 'za-

yıf düşürülmüş' hissedişlerine ıṃani olmayacağı hayıflanışları ve içten içe iliklerinden ağlayışları bundan olmalı. Masumiyetlerini kaybettiler esamesiz zamanlarda. Nâsırlarını, yani yardımcılarını, yani kelimelerini kaybetmişlerdir ve nasırlar oluşmuştur zihinlerinde, aramaktan ensarı. Kelam'ı anlatırken her zaman ve zaten kifayetsiz kalsa da, kendilerinin "söz ile söz'leşmeleri"ni devam ettirmelerine kâfi gelen, sırtlarındaki küfeye iktifâ eden vakfelerini kaybetmişlerdir; bir yerde durmalarını sağlayan kelimelerini yitirmişlerdir, bilmez miyiz! O'nu anlatırken aslında daima yetersiz düşen kelime yetilerini bugün yeteneksiz bizlerin ellerine teklifsizce düşüren ama mükellef olan yitik yetkililere ağlıyorlar onlar belki. O'nu anlatırken güç yetiremeseler de, onlardaki Söz'ü güçlendiren kelimeleri bile kaybetmişlerdir; bu olmalı acıtan içlerini... Uzun süredir, başkalarının kelimeleriyle kurulan başkalarının yaşantısını yaşamaktadırlar, kendi hayatlarını idame ettirmekte değil... Hep, bir telin kopuşuyla bütün ahengini kaybeden divanı tamir etmek için divanda dâilerin davetini bekleyen divâneler yahut divanda öylece kala kalan oturucular değil miyiz! Medet ya *Hû*...

Fizan'a sürgüne giden firuzelerimizdir kelimelerimiz. Ağlarlar ve ağlatırlar...

İşte kişiliklerini hem kendi içinden ve içinde değiştiren, Kelam'dan fersah fersah uzak bir rakımda ırak kılan bu ifrak olmalı. Fizan'a sürgüne giden firuzelerimizdir kelimelerimiz. Ağlarlar ve ağlatırlar... Kelimelerimiz yakılınca hoyratça, yıkılınca hayırsızca bir de, kişilik dünyalarımız da yakıldı, yıkılıverdi. Çözülüverdi, çöküverdi göbeğinden şahsiyetlerimiz... Birkaç neslin birden, kendilerini 'a'raftakiler' gibi hissedişidir netice; musta'rafûn olduk... Hani şu, "kimlerin cennetlik, kimlerin ise cehennemlik olduğunu" insanların yüzlerinden okuyup da "Sen şuraya aitsin, sen ise buraya." demeyi matah bir şey zanneden ve cennetliklere ya da cehennemliklere tamah etmeyerek "kendilerinin hiçbir yerde bulunmadıklarına ve var olmadıklarına" ihtimamlı bir reddiye göstermeyi unutan 'a'raftakiler'. Yahu, ya *Hû*, ey Allah'ım, hâlbuki ne berbat, ne iğrenç, ne aşağılık bir şeydir "orta yerde durur gibi olmak" ama "bir duruşa sahip olmamak". Birkaç on yıldır kullandığımız kelimeler, nesilleri 'orta yerde' değil sırf, 'ortalıkta' bıraktı. Kelimeleri ödünç almış, sonra özdeşleşiriz sanmıştık. Emanet kalmadılar, aynileşemedik de... Aynaya baktığımızda ve onları her kullandığımızda, hem kendimizi hem onları yersiz, yuvasız, yurtsuz buluyoruz. Ve bazen kelimelerden, bazen kendimizden tiksiniyoruz; hem de iktisatsız... Kimseye yaranmak değildi maksadımız, 'yeni kelimeler'i kullanırken. Alıvermişiz sadece, kasıtsız. Redd-i miras değildi niyetimiz, 'eski kelimeler' ile yârenliği bırakırken. Atıvermişiz işte, kast etmeden yâre. 'Yeni kelimeler' de 'eski kelimeler' de soysuz bir ecnebi cisim gibi kaldı kelamımızda ve dilimizde, taksim olduk şuurumuzda ve zaten cesametsiz olan cismimizde. Bizim "yurtsuz" ve kelimelerin "yuvasız" kalışının telafisine dair iç çekişlerimizin nakıslığı telef ettirdi bizi itlaf ekiplerine. Adı "Atsız" olan ve bize 'adsız'sızlığımızı hatırlatan şair canın çıka, çıkan canın canlanmaya, nasıl dedin insafsızca bütün nefesinle: "Bugün bir gurbete yollanıyorken yeniden, bir kişi bile gelmeyecek bize; bir kemiğin ardından saatlerce yol giden, itler bile gülecek kimsesizliğimize..." Gördün mü işte; tasnif ettik kendi benliğimizi, kendi kişiliğimizi kendimize çekiştiriyor, kendimizle çelişiyor kendimizdeki sınıflar; birileri debdebe içindeyken debeleniyoruz. Hepimiz gibi sen de *Ömer*can... Yersiz bir zamanda 'Yersiz' kalışımız, 'yersiz düşmemiz'dir bunların sebebi. Birileri 'bir Yusuf masalı' anlattı ve kaçıver-

di Kaf Dağı'na. Yusuf olan, Yusuf kalan, kuyuda bırakılan, zindanda kalan Yusuf biz olduk ve kafi olduk, birileri ise "Kafi" oldu. Anlamıyor musun Ömerim; birileri sadece masalını anlattı ve gerçekten 'masal'dı. Temsil eden, temessül eden misallerle, biz olduk. Ama biz 'artık buyuz' ve 'burada'yız... Emsalsiz'e tesellüm ettik... Ve O'nu teslim etmeyeceğiz hiçbir temsilciler meclisi sülaleye... Çünkü 'salim'iz hâlâ... Selamı unutsak bile bazen, salimiz mes'uliyetlerimizle.

"Velhasıl"ı olmaz bunların; kelimeler varlığın ve Varlık'ın 'öz'üdür belki; kim bilebilir ki? Kelam 'öz' gibi görünse, sadece Yeni Sözleşme değil, bir yığın feylesof ve kelamcı "Önce 'O' vardı." ve "Önce 'Kelam' vardı." deseler de; hem O'nu ve hem de onu ifade etmeye faide sağlayan kelimelerden istifade olmayınca, dilimi yak ey adl-i İlahi; O da yoktur, o da... Veya 'varlıkları' belirsizdir sanki. "Var" demeye yetecek kadar vardırlar elbette; ama hak ettikleri ve layık oldukları kelimeler ile anlatamazsak; O'na ve ona, Allah'a ve Kelamına yalan da isnat etmiş oluruz. Anlaşmazlığa düşürürüz O ve bizi. Ara sıra değil, sık yaparız bunu; biiiriz ve utanırız. Öyleyse kelimeler, varlık ile sevgiyle iştigal eden felsefenin de, ilm-i kelamın da, "varlık hakkında konuşma"nın da, "Varlık hakkında konuşma"nın da bina banisidirler. Kelimeleri kelleştirilmiş 'dil'in "tarihi, ilmi, felsefesi, metafiziği yoktur" diye beynimizi patlatması Güngör'ün, bunun yüzündendir. Kelimeleri kel edilmiş 'din'in de tarihi, ilmi, felsefesi, metafiziği olamaz. Lâfını ederiz yalnızca; ve 'lâf' ne Kelam, ne kelime, ne ilm-i kelam ne de ilm-i *Kelam*'dır. 'Dinsel' kelimesinin kullanılışına kafasını takıp 'dinî' kelimesinin istimalini isteyen er kişi, bunun farkına vararak ve o kelimeye hakkını vererek mi bu itirazı yapar er kişi niyetine, bilemem. Ama haklı olduğunu şuradan biliyorum ki, lügatlerimizden 'dinî'yi kaldırdığımızda, 'dinsel'in içini doldurmadığımızda, din gitmese de ona dair dilin ifade ettiği tüm anlam içeriği gider şimdilik; muhtevası, 'yol'u', 'itaat'i, 'mutealliği' ve ama aynı ânda 'derûniliği' ihtiva etmeyen bir tahavvüle tahvil olur; bir hâl, bir hâller olur ona. Öyleyse, kelimeler tuzaktır, bazen ihanettir; hain hain gülerler hainliğimize.

Dinsel' kelimesinin kullanılışına kafasını takıp 'dinî' kelimesinin istimalini isteyen er kişi, bunun farkına vararak ve o kelimeye hakkını vererek mi bu itirazı yapar er kişi niyetine, bilemem.

Nihayet, fakat "biz artık buyuz"... Ve belki geç kalınmış bir terkibin yolcularıyız. Söz'ü veya Kelam'ı devam ettirecek kelimeleri tarihten ve bugünden oluşturacak bir terkip yolunun... 'Eski' ya da 'yeni' olsun, Söz'ü sürdürecek ve Söz ile 'söz'leşmemizi yenileyecek kelimeler ile çizilen bir yolun... Değişen yazılarla Söz'ü menzile aktaracak olan yolun... Ve varırız, varacağız da 'tenzil' olmasa bile mükerrer. Yeter ki nüzûl inmesin, felç olmayalım yarıda. Asıl 'yol'un ve 'Ana Söz'ün sahibi: "Azizim, safâ geldiniz..." der. "Hoş geldin *Öm*ercan..."

Ve "Hoş geldin *islâmiyât*..."

islâmiyât | kitâbiyât bülten 08
islâmiyât üç aylık araştırma dergisi'nin ekidir

© Avrasya Yay.Rek.Mat.Eğt. ve Tur.Tic.Ltd.Şti. adına sahibi
Süleyman BAYRAKTAR
Yayın Müdürü: Veli AKNAR
İşletme Müdürü: Sema YAVUZ

Yönetim Yeri
Dr. Mediha Eldem Sok. 41/12 06420 Kızılay / ANKARA
tel: 0312. 433 24 65 tel.ve faks: 0312. 433 66 68
www.islamiyatdergisi.com
islamiyat@islamiyatdergisi.com - islamiyat@hotmail.com

vilayet, velayet ve 'vali recep yazıcıoğlu'

İLHAMİ GÜLER

Vali Recep Yazıcıoğlu Allah'ın vermiş olduğu yaklaşık 80-90 yıllık tabii ömrünü tamamlayamadan erken öldü; daha doğrusu, şoförü tarafından öldürüldü, tabii eceliyle ölmedi. Türkiye'nin bir türlü çözemediği 'trafik sorunu'nun binlerce kurbanından biri oldu. 'Sünnetullah'da bir değişme olmayacağını bile bile, bir mucize olur mu diye –insanlara yaptığı binlerce iyiliklerden birini karşı getirerek– onu kurtarması için milyonlarca insan gibi ben de Allah'a dua ettim; ama sünnetullah değişmedi. Allah rahmet eylesin. Kaza haberi, ölümü ve cenaze törenleri halkımızın yoğun ilgisine, üzüntüsüne mazhar oldu. Medya, günlerce onun rafting, su kayağı ve yamaç paraşüdü yapan görüntülerini vererek, ayrıcalığını 'renkli kişiliğine' indirgemeye çalıştı. Peki halkın sevgisine, ilgisine ve üzüntüsüne sebep olan şey ne idi Recep Yazıcıoğlu'nda?

O, valilik yaptığı vilayette halka 'velayet' ediyordu. Yani onlara dostluk ediyordu. Onlardan biri gibi davranıyordu, onları dinliyordu, onların sorunlarını çözüyordu, onlara yardım ediyordu. Halka yabancılaşmış tipik Cumhuriyet valileri gibi halka tepeden bakmıyordu. Gittiği ilde devletin resmiyetini ve onurunu temsil etmiyordu. Zira "Törenler, makam ve rütbe kıyafetleri, ciddi tavırlar, vakur bakışlar, yavaş yürüme tarzı, üstü kapalı konuşma ve onur denen her şey, aslında korkak kimselerin, olduklarından başka türlü görünme biçimidir. Amaçları insanları korkutmaktır. Korkusuzların onur ve törene ihtiyacı yoktur; dürüstlüğe âdeta söz ve davranışlarıyla saygınlık kazandırırlar." (Nietzsche, *Tankızıllığı*, çev. H. Salihoğlu, Ü. Özdağ, 1997, s. 184)

Recep Yazıcıoğlu'nun kabına sığmayan hızı ve zekâsı Karadenizliğinden geliyordu; dürüstlüğü, çalışkanlığı ve halkına karşı gösterdiği sevecenlik ve ilgi ise kişiliğinden geliyordu. Recep Yazıcıoğlu bir müftü çocuğuydu; dinî terbiye almıştı. Halka hizmeti Hakk'a hizmet olarak biliyordu. Türkiye'deki bürokratik oligarşi gibi dinî motivasyonu bir sorun (irtica) olarak görmüyordu. Onu sinerjiye, enerjiye, harekete, hizmete dönüştürmüştü. Din-siyaset ilişkisi sorununu ideal olarak çözmüştü. Siyaseti ve yaptığı devlet işlerini büyük sevaplar olarak, dinî olarak görüyor; ancak, dinî değer, sembol ve kavramlara aleni atıflar yaparak onları sömürmeye kalkışmıyordu.

Türkiye'deki ahlâksızlığın ve çürümüşlüğün gerçek sebebinin sadece bireyler ve eğitimsizlik değil; yapı, kurum ve sistem meselesi olduğunu kavramıştı. Mevcut yapıyı koruyanların ve değişime karşı çıkanların, bu çürümenin failleri olduğunu söylüyordu. Bunlar haksız çıkarlarını korumak için sisteme sahip çıkıyorlar. Sisteme karşı çıkanları da irtica, bölücülük ve yıkıcılık sopalarıyla dövüyorlar.

Örnek yaşamı ve yazdıkları, halkına velayet etmek isteyen her vali için, ayrıca mevcut vilayet (yönetim) biçimine karşı çıkan her namuslu, dürüst yurttaş ve demokrat için önümüzde duruyor. Hızlı yaşadı, genç öldü; cenazesi ihtişamlıydı, amel defteri ise doluydu. Allah rahmet eylesin.

islâmiyât toplantıları II
islamilik sorunu

islâmiyât toplantıları

islâmiyât toplantıları II "islamilik sorunu" 25-28 Ağustos tarihleri arasında Kızılcahamam'da gerçekleştirildi

"İslâmiyât toplantıları I" için yazılan yazıların hemen hepsinde, bu toplantıyı gelenekselleştirmeyi düşündüğümüzden bahsedilmişti.

Bu yıl "islâmiyât toplantıları"nın gelenekselleşmesi, düşünce boyutundan çıkarak faaliyet boyutuna aktarıldı. "islâmiyât toplantıları"ndan ikincisi 25-28 Ağustos tarihleri arasında Ankara Kızılcahamam'da (Patalya Hotel), konuyla ilgili bir grup akademisyen ve araştırmacının katılımıyla gerçekleştirildi.

5 oturum şeklinde düzenlediğimiz toplantı geçen yıl olduğu gibi bu yıl da izleyiciye kapalı olarak sürdürüldü. Her oturumda tebliğlerin sunumundan sonra katılımcılar, gerek tebliğ metinleri gerekse oturumun konusu/konuları hakkında görüş, düşünce ve sorularını dile getirdiler.

Toplantıda sunulan tebliğler ve tartışmalar, kitâbiyât yayınları arasında yayımlanacak.

Toplantı ile ilgili fikir vermesi babından katılılımcılardan Mustafa Öztürk, M. Engin Noyan, Vehbi Başer, Nuriye D. Özsoy'un değerlendirmelerini takdirlerinize sunuyoruz.

Katılımcılar
A. Turan Alkan, Cumhuriyet Ü.
Adil Çiftçi, Dokuz Eylül Ü.
Ahmet Keleş, Dicle Ü.
Ali Bardakoğlu, Diyanet İşleri B.
Ali Dere, Ankara Ü.
Bedri Gencer, Kocaeli Ü.
Burhan Köroğlu, Marmara Ü.
Burhanettin Tatar, Ondokuz Mayıs Ü.
Bünyamin Erul, Ankara Ü.
Celal Türer, Erciyes Ü.
Ejder Okumuş, Dicle Ü.
Faruk Bozgöz, Dicle Ü.
Hadi Adanalı, Ankara Ü.
Halis Gökçek, İşadamı

Hayreddin Karaman, İSAM
Hayri Kırbaşoğlu, Ankara Ü.
Hidayet Şefkatli Tuksal, İlahiyatçı
Hüseyin Yılmaz, Yüzüncü Yıl Ü.
İbrahim Çalışkan, Ankara Ü.
İbrahim Kafi Dönmez, Marmara Ü.
İbrahim Özdemir, Ankara Ü.
İlhami Güler, Ankara Ü.
İsmail Çalışkan, Cumhuriyet Ü.
İsmet Ünal, İşadamı
Kazım Sever, İşadamı
Lütfi Sever, Ank. Okulu Yay.
Mehmed Said Hatiboğlu, islâmiyât
Mehmet Emin Özafşar, Ankara Ü.
Mehmet Erdoğan, Marmara Ü.
Mehmet Görmez, Ankara Ü.
Mehmet Paçacı, Ankara Ü.
Mehmet S. Aydın, Devlet Bakanı
Mehmet Sait Reçber, Ankara Ü.
Mevlüt Uyanık, Gazi Ü.
Muammer Esen, Ankara Ü.
Muharrem Kılıç, Sakarya Ü.
Mustafa Öztürk, Ondokuz Mayıs Ü.
Münib Engin Noyan, Sanatçı
Necdet Subaşı, Muğla Ü.
Osman Bilen, Dokuz Eylül Ü.
Ömer Özsoy, Ankara Ü.
Selahattin Polat, Erciyes Ü.
Sema Yavuz, islâmiyât
Sönmez Kutlu, Ankara Ü.
Süleyman Bayraktar, islâmiyât
Şaban Karataş, islâmiyât
Tahsin Görgün, İSAM
Turan Koç, Erciyes Ü.
Vehbi Başer, Kırıkkale Ü.
Veli Aknar, islâmiyât
Yasin Aktay, Selçuk Ü.
Yunus Apaydın, Erciyes Ü.

Program

1. Gün (25 Ağustos Pazartesi)

I. Oturum
İslamilik Sorununun Alan ve Boyutları
Yönetici: İbrahim Kafi Dönmez
Tebliğci: İlhami Güler
Tartışmalar

2. Gün (26 Ağustos Salı)

II. Oturum
Bilgi Alanında İslamilik Sorunu
Yönetici: Hayreddin Karaman
Tebliğciler: Osman Bilen, Hadi Adanalı
Tartışmalar

III. Oturum
Sanat ve Estetik Alanında İslamilik Sorunu
Yönetici: İbrahim Çalışkan
Tebliğciler: Ahmet Turan Alkan, Mehmet Emin Özafşar
Tartışmalar

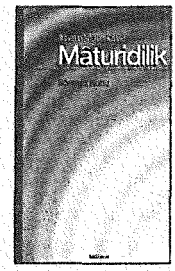
3. Gün (27 Ağustos Çarşamba)

IV. Oturum
Ahlak ve Hukuk Alanında İslamilik Sorunu
Yönetici: Selahattin Polat
Tebliğciler: Yunus Apaydın, Tahsin Görgün
Tartışmalar

V. Oturum
Siyaset Alanında İslamilik Sorunu
Yönetici: Turan Koç
Tebliğciler: Mehmet Paçacı, Yasin Aktay
Tartışmalar

4. Gün (28 Ağustos Perşembe)

VI. Oturum
Değerlendirme Oturumu
Yönetici: M. Hayri Kırbaşoğlu

İmam Mâturîdî ve Mâturidilik

Yayına Hazırlayan Sönmez Kutlu
kitâbiyât

Mâturîdî, İslam düşüncesinde ortaya çıkan farklı din anlayışları içerisinde 'akılcı-hadarî din anlayışı'nın en önemli şahsiyetlerinden birisidir. Onun şahsiyeti, yetiştiği ortam, fikirleri, din ve dünya görüşü, etki alanları ve eserleri hak ettiği ölçüde şimdiye kadar araştırma ve incelemelere konu edilmemiştir.

islamilik nedir ne değildir?

mustafa öztürk

İslâmiyât'ın 'sünnet-i hasene' toplantılarından ikincisi, 25-28 Ağustos 2003 tarihleri arasında Ankara-Kızılcahamam'da gerçekleşti. İslamilik sorununun dört gün boyunca enine boyuna tartışıldığı bu toplantının, kimi zaman zihnin istiap haddini zorlayan bir fikir ve düşünce yoğunluğuna tanık olduğumuz, kimi zaman da epeyce sükseli bir felsefi jargonun bunaltıcı havasını solumak zorunda kaldığımız oturumlarının ilkinde İslamilik sorununun alan ve boyutlarına dair önemli teşhis ve tespitlerde bulunuldu. Daha sonraki oturumlarda ise İslamiliğin bilgi, sanat-estetik, ahlak-hukuk ve siyaset alanlarındaki mahiyet ve tekabüliyetleri üzerinde duruldu. Ancak, bütün bu seksiyonlardaki tartışmalar döndü dolaştı ve sonunda bir tek soru etrafında buluştu: İslamilik nedir, ne değildir?

İslamilik tabiri, nispet ekinden kaynaklanan esneklik sebebiyle, (i) İslam'la ilgili, (ii) İslamlı, (iii) İslamcı, (iv) İslam'a ait, (v) İslam'a mutabık yahut muvafık şeklinde karşılanabilir. Peki, İslamilik, aktüel bir sorun olarak bu mânâlardan hangisine tekabül etmektedir? Soruyu başka türlü sorarsak, İslamiliği tartışılmaya değer bir sorun hâline getiren temel faktör, bunlardan hangisiyle ilintilidir? Yani İslamiliğe yüklenen mânâ aidiyetle mi, meşruiyetle mi, gerekçelendirmeyle mi yoksa varoluş tecrübesiyle mi ilgilidir? Öte yandan, İslam sadece vahyedilenden mi ibarettir, yoksa vahiyle birlikte tarihsel tecrübe ya da gelenek midir? İslam'ın pratik hayattaki tüm alanlara yönelik ilgisi aynı düzeyde midir? Ayrıca, İslamilik geçmişte yaşanan bir tecrübe midir, yoksa önümüzde duran ve ulaşılması gereken bir hedef midir? İslam ve İslamiliğin ne olup olmadığını tayin ve tespit noktasında, dîn-şeriat yahut sabit-değişken, tümel-tikel, cevher-araz ve benzeri şekillerde kategorize edilebilecek bir düzeyler ayırımına gitmek mümkün müdür? İslami-gayri İslami şeklindeki bir ayırım sanal mıdır, gerçek midir? Böyle bir ayırımın modern zamanlarda –en azından söylem düzeyinde– meşruiyet kesbetmesinde neler etkili olmuştur? Bu noktada, Müslümana özgü 'ben' bilincinde ubudiyet aleyhine gerçekleşen bir metamorfozdan, dolayısıyla modernitenin buyruklarına *lebbeyk* demeye tekabül eden bir istihale sürecinde 'nefs'in kendisini daha fazla dillendirmesinden, yanı sıra, tevhidin muktezası olan hayatın bölünmez birlik ve bütünlüğünün saldırıya uğramasından ve nihayet Müslümanların hayat evreninin parçalanmasından söz etmek mümkün müdür? Tevhid, madem ki mutlak mânâda 'birlik' demektir; öyleyse, böyle bir vahdet üzere kaim olması gereken bir hayat evreninde bilgiyi değerden, ahlakı siyasetten bağımsız düşünmeyi veya en azından bu şekilde tartışmayı dayatan kesret nedendir?

İşte bütün bu can alıcı sorularla yeterince teşhis edildiğini düşündüğümüz İslamilik sorunu, bizzat tecrübe edilen gerçeklik dünyasından hareketle söylemek gerekirse, modernite tarafından dayatılan, çepeçevre kuşatılan, söz ve düşünce evrenleri alabildiğince daraltılan ve bu yüzden, "İşte bizim hayat evrenimiz." diyebilecekleri bir dünyanın özlemini çeken Müslümanlar için bir varoluş ve özgürlük sorunudur; hatta bir huzur ve sükûn sorunudur. Bu yüzden, her nerede tartışılırsa tartışılsın, hiçbir pratik çözüm vaadetmeyen, sadra şifa olacak öneriler içermeyen felsefi jargonlara, sükseli mülahazalara ve dahi lafazanlıklara kurban edilemeyecek kadar hayati bir sorundur; çünkü bu, bizim kucağımızda büyüyen bir sorundur. Öyleyse, bizim

olan bir sorunun tartışıldığı makamda kullanılan dilden, el altında tutulan referans setine kadar her şey bize ait olmak zorundadır.

İslamiliğin bir sorun olarak ortaya çıkmasında, bütün bir tarihi nass ile te'vil arasına sıkıştıran, diğer bir deyişle, nasslann ilgi ve işlerlik alanını maksimize etmeyi salık veren muhafazakâr/gelenekçi dinî söylemin, modernitenin, dolayısıyla 'öteki'nin meydan okumaları karşısında Müslümanlara, hem bu değişen dünyaya intibak etmeyi hem de kendileri olarak kalmayı mümkün kılacak imkânlar sunamamasından, çok yakın geçmişteki siyasi-İslami hareketlerin yeniden gelenekselleştirme gayretine kadar pek çok olumsuz faktörün katkısı var kuşkusuz... Nitekim, özellikle muhafazakâr İslami söylemin, her türlü tecdid projesinin karşısında, geleneğin meccanen meşruiyet bahşeden otoritesini arkasına almak ve pek tabii ki, nassları da bir tahakküm aracı olarak kullanmak suretiyle dini sabitlemeye, modern ve değişen dünyayı sabite uyarlamaya ve her ne pahasına olursa olsun değişimi bloke etmeye yönelik direnişi sayesinde Müslümanlar bugün âdeta "iki ara bir derede kalmışlık" diye tabir olunan bir vaziyettedirler ve bu vaziyet içinde ne yârden (modernlik, lüks, refah, tatil, eğlence, borsa, döviz, hisse senedi vs.) geçebilmekte, ne de sersiz (Kur'an, Sünnet, mezhep, ulema, fetva, ilmihal vs.) yapabilmektedirler.

Bu vaziyet, bir duruşun değil, apaçık bir savruluşun resmidir. Modern duruma Müslüman 'ben' bilinciyle intibak edememenin en temel sebebi, tevhidin tesis ettiği hayattaki birliğin, Müslümanların modernite ile karşılaşmaları neticesinde tecavüze uğramış olmasıdır. Hayatın birliğinin ve buna bağlı olarak Müslüman zihnin karşı karşıya kaldığı kırılmanın neticesinde toplumsal hayattaki tüm ilişkiler ile Müslümanın mahrem dünyası bir dizi bölünmeye/parçalanmaya maruz kalmıştır. Nitekim, burada çok genel bir değerlendirmesini yapmaya çalıştığımız toplantıda İslamiliğin birbirinden yalıtılmış alanlar üzerinden tartışılması da, bu bölünmenin zihindeki izdüşümü olsa gerektir. Oysa, tevhid temelinde Tanrı ve varlıkla barışık bir birlikteliği ifade eden İslam ve Müslümanlık açısından bakıldıkta, ne bilgiyi değerden, ne de ahlakı siyasetten yalıtmak mümkündür.

Müslümanların modern dönemde kendilerine ait bir hayat evreninden yoksun kalması, İslamiliğin kimi zaman bir meşrulaştırma aygıtı gibi algılanmasına yol açmıştır. Nitekim bu algılamaya koşut olarak, geçmiş ulemanın müktesebatından istifade etmek suretiyle modern hayat evrenini İslamileştirme çabasına girilmiş; fakat bu yöndeki çabalar, İslamizasyon diye tabir olunan bir pespayelikten başka bir şey üretmemiştir. Oysa İslamilik

her türlü bayağılıktan münezzeh bir kavramdır; çünkü İslam, her şeyden önce Tanrı ve O'ndan sâdır olan varlıkla barışık olmaktır. Dolayısıyla, Tanrı ve varlıkla barışık insan demek olan Müslümanın dünyasında hak, adalet, hayır, güzellik, iyilik, ihsan ve insandan yana olan her şey İslamidir. Daha açıkçası, burada sözü edilen İslamilik, son derece dinamik bir hayatı, mansûsata (verili hükümler) sığdırmakta direnen ehl-i hadis ve fukahanın İslamından çok daha rahatlatıcı, nefes aldırıcı, daha huzur ve esenlik verici bir şeydir. Böyle bir İslamilik nerededir veya nerede olmalıdır diye soran olursa, el-cevap, "Müslümanın vicdanında..." denilmelidir. Çünkü İslam, Müslümandan bağımsız bir entite olmaktan öte, imana ev sahipliği

yapan vicdanla kaim bir tecrübedir. Müesses İslam'daki en güzel örneklerini tasavvufta bulduğumuz bu tecrübede kâlden ziyade hâl ve yaratıcı eylem vardır. Kısaca, çok boyutlu bir meratip olan İslamilik, duygu, düşünce ve amelle birlikte İlahi huzurda bulunmaktır.

Sonuç olarak, İslamiliğin ana rahmi Müslümanın vicdanıdır. O hâlde, temel amaç, bugünün dünyasında Müslüman olarak var olmak ve Müslüman olarak kalmak; diğer bir deyişle, varoluşu, müteal olana bağlamaktır. Bu noktada denebilir ki, Müslümanlığı tayin eden iki temel unsur vardır. Birincisi iman, ikincisi ubudiyet. Bizce, İslamiliğin tezahür ettiği alan burasıdır. Klasik fıkıh usûlünde 'taabbudi' diye ifade edilen bu alanda akıl ve illet değil, mutlak adanış ve teslimiyet vardır. Sözgelimi, Allah "Kâbe'yi tavaf edin," dediği için, tavaf edilir; "Namaz kılın," dediği için kılınır. Bütün bu vecibeler, sırf O buyurduğu için yapılır ve bu suretle Müslüman oluşun irrasyonel zevkine varılır. Ta'lîlî alan söz konusu olduğunda durum farklılaşır. Çünkü bu alanda sebep, illet, menât, akıl, ictihad, dolayısıyla tarih ve tarihsellik vardır. O hâlde, geçmişe ait tikelleri blok hâlinde geleceğe taşımak İslamilik diye tanımlanmamalıdır.

"islâmîliliğe dair' bir günce" denemesi

m. engin noyan

Sıradan, ama fikri hür-vicdânı hür Muhammedî bir Müslümanın ilk defa ve yalnızca dinleyici olarak katıldığı ilmî bir toplantıda kendi için aldığı notların arasından seçilmiş ve olduğu gibi, hiçbir "oto-sansür"e tâbi tutulmaksızın aktarılmış samimî izlenimler-düşüncelerdir... Böyle algılanıp, böyle değerlendirilmesi dileğiyle. m.e.n..

Birinci Gün

• Eski dostlarla buluşmak ne güzel! Ne güzel, eserlerinden, ilimlerinden feyz aldığım nice değerli İslâm âlimini/Müslüman âlimi dünya gözüyle ve de ete-kemiğe bürünmüş olarak görebilmek, onlarla tanışabilmek! Bu fakîre bu imkânı sunanlardan Hak Te'âlâ (c.c.) ebediyyen râzı olsun... Bu beraberlik Ümmet-i Muhammed'in mazlûm, mahzûn ve dahi pek bir çileli Türkiye kanadı için hayırlara vesile olsun! Amin.

• Hayret... Toplantı niye katılan herkesin el açıp kalbden-gönülden "Amin!" diyeceği bir duâ ile açılmadı? Bismillâhirrahmânirrahîm.... "Ey Rabbim, içimi [Senin aydınlığınla] genişlet; görevimi bana kolaylaştır; dilimdeki düğümü çöz ki, söyleyeceklerimi tam olarak anlayabilsinler!" (20: 25-28) Bu mütevâzı beklentim İslâmî midir, onu bilemiyorum – neyin İslâmî olup olmadığı ya da İslâmîliğin ne olup olmadığı dördüncü günün sonunda sarahate kavuşacak inşaallah ulemâmızın ihlâslı gayretleri neticesinde – ama, vallâhi *Müslümanca* olduğu kesin!

• Aman yâ Rabbî! Ben İslâmın/Müslümân olmanın bu kadar zor olduğunu vallâhi hiç bilmiyordum, bilemiyordum! Gerçi bir hayli zahmetli amma yine de özü itibariyle pek bir kolay gelmişti bana, Hak ve Hakikati nihayet keşfedip aklımla ve de kalbimle iman ettikten sonra teslim/müslim olmak, mübârek Kur'ân'ın ve Sünnet-i Rasûlullâh'ın aydınlatıcı rehberliğinde kişiliğimi, hayatımı yeniden inşa edip bu doğrultuda kurgulamak... Yoksa ben... En iyisi mubârek Kur'ân'ın gölgesine, namazın ferahlatıcı serinliğine sığınmak – başka çare yok!

İkinci Gün

• Namazlarımızı niye hep birlikte edâ etmiyoruz? Rahmetli Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın o güzelim deyişiyle, ne "yaraşıklı" olurdu muhterem Mehmed Said Hatiboğlu hocamızın imametinde saf tutup namaza durmak!

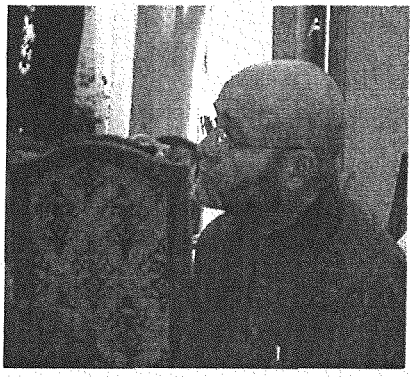
• Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) pek sevdiğim ve her namazımda dilimden düşürmediğim o müthiş duâlarından birinde "Faydası Olmayan İlim"den sığınıyor Âlemlerin Rabbi Yüce Allah'a (c.c.); "Bilgi Alanında İslâmîlik" müzâkere edilirken mutlaka dikkate alınması gerekirdi – hele kelimenin tam anlamıyla "her çeşit bilgi ile alabildiğine bombardıman edildiğimiz" şu çağda. (Sahi, neden konuşurken hep Hristiyan takvimini "referans" alıyor ulemâmız? Hicret şuuru üzerine inşa edilmiş takvimimizi gözardı etmek zaman kavrayışımızda "İslâmîlik"ten ne kadar uzak olduğumuzun acı ama somut bir göstergesiymiş gibi geliyor bana. "Yabancılaşma"... Galiba böyle temel bir meselemiz var dînimizi kavrayış ve yaşayışımız bağlamında. Aman "objektif" olalım diye, ya da daha doğru, ama açıkçası bana pek de hoş ve cazip gelmeyen bir deyişle, "Bilimsel Nesnellik" adına meselelerimize mümkün olduğu kadar dışarıdan bakalım derken, İslâm'a ve aslında, rahmetli üstâd Muhammed Esed'in ifadesiyle, hepimizde bir *moral habit* haline gelmiş olması gereken, "Neyin İslâmî Olup Olmadığını Gayriihtiyârî ve İçsel Olarak Kavrayabilme Melekesi"ne ne kadar yabancılaşmış olduğumuz çıkıyor ortaya. Belki de bu toplantının en hayırlı sonuçlarından biri de bu hazin durumun farkına varmamız olacak – farkına varabilirsek eğer!)

• Bertrand Russell "Akıl, cehennemin çukurlarına bakar ve kılı kıpırdamaz" demiş... "Müstekbir Akıl" bu olsa gerek! "Müslim Akıl" gerek bize, insansoyuna yani – başka çıkış yolu yok bu gayyâ kuyusundan!

• Ahmed Turan Alkan üstâd ulemâmıza hem "Doğru, Yaşayan ve de Güzel Türkçe" ile hitâbet ve belâgât dersleri verse ne iyi olur! Hem kendileri için, hem de bizim için.

• Şu âna kadar İslâmîlik nedir, ne olmalıdır konusunda bence en doğru, en azından en dikkate değer ve de okkalı tanımlamayı üstâd Ahmed Turan Alkan yaptı: aidiyet – tanınma – bilinme. Vallâhi öyle! (Bu bağlamda: Kızılcahamam'ın latîf havasından ve suyundan istifade etmek üzere buralara gelmiş ama tesadüf eseri bu toplantılarımıza göz ve de kulak misafiri olmuş, sözgelimi Danimarkalı ya da Yeni Zelandalı bir Türkoloğa, burada İslâmîlik konusunu müzâkere edenlerin bizzât Müslümanlar mı yoksa birtakım "oryantalistler" mi olduğu sorulsa, ne cevap verirdi acaba, pek merak ediyorum doğrusu!)

• Tebliğ sunacak ulemâmıza, kendilerine ne kadar bir konuşma süresi tahsis edildiği daha önceden bildirilmiyor mu acaba? Hepsi de (üstâd Ahmed Turan Alkan hariç!) kendilerine tanınan sürenin darlığından şikâyet ederek, konunun en önemli, en can alıcı ve de en merak edilen esas kısmını "es" geçiyorlar: malûmu ilâm etmekten vakit bulup kendi görüşlerini, yorum ve değerlendirmelerini dillendiremiyorlar bir türlü! Bu halleriyle âlimden çok dersini iyi çalışmış yüksek lisans ya da doktora öğrencisi izlenimi uyandırıyorlar. Belki de bu toplantıların raconu bu; kim bilir! Öyle olsa bile yine de öze ve amaca ilişkin aksayan bir taraf var gibime geliyor.

• İmam Şâfiî hazretlerinin şu müthiş sözlerini hatırladım birden konuşmacıları, özellikle de müzâkerecileri dinlerken: "Bir kimseyle aslâ, onun yanlış bir şey söylemesi, onu teşhir etme ve ona galip gelme beklentisi içinde müzakereye girmem. Bir muhalifle müzakere için karşı karşıya geldiğimde, içimden şöyle duâ ederim: Ey Rabbim, ona yalnızca Hak ve Hakikatin kalbinden diline süzülmesi konusunda yardımcı ol ki, eğer Hak ve Hakikat benden yanaysa, o bana tâbi olsun – ve eğer Hak ve Hakikat ondan yanaysa, ben ona tâbi olayım!"

Üçüncü Gün

• Nihayet sağlam ve de sağlıklı bir özeleştiri kendiliğinden – belki de "zorunlu olarak" -zuhûr etti: Hukuk – enine boyuna tartışılmalı, bu çok önemli; iyi de, bu arada hukukun "olmazsa olmaz"ı "ahlâk" konusuna az değil, hiç temas edilmedi – üstelik oturumun ilk başlığı o olduğu hâlde! Bu vahim ihmale yol açan nedir, bence asıl onu araştırmalı!

• Hayret! Hukuk ve siyâsette İslâmîlik konusunda yakın çağımızda yazılmış en önemli kitaplardan biri olan, rahmetli üstâd Muhammed Esed'in "Yolların Ayrılış Noktasında İslâm" (*Islam at the Crossroads*) ve "İslâmda Yönetim Biçimi" (*State and Government in Islam*) adlı eserlerine ulemamızdan hiçbiri değinmedi. Bu kitapları okumamış olabilirler mi acaba? Zira tartışmaya açtıkları konuların hemen hepsi de ele alınıp irdelenmiş orada rahmetli Esed tarafından. Amerika'yı, Hicrî onbeşinci yüzyılın ilk çeyreğinde ilk defa ya da yeniden keşfetmekle kaybedecek zamanımız yok!

Son Gün

• Her şeye rağmen çok güzel, çok verimli ama hepsinden öte alabildiğine "ihlaslı"ydı toplantılar. Bence en önemli olanı da bu! Hak Te'âlâ (c.c.) zihinlerine açıklık versin ulemâmızın, Hak yolundan ayırmasın ve hepsinden de bu gayretleri için, iki cihanda râzı olsun! Seneye bıraktığımız yerden devam ederiz inşaallah! (Bu yazdıklarımı okusalar seneye yine davet ederler mi beni acaba?) b

bir 'islamilik' tartışmasının ardından

nuriye duran özsoy

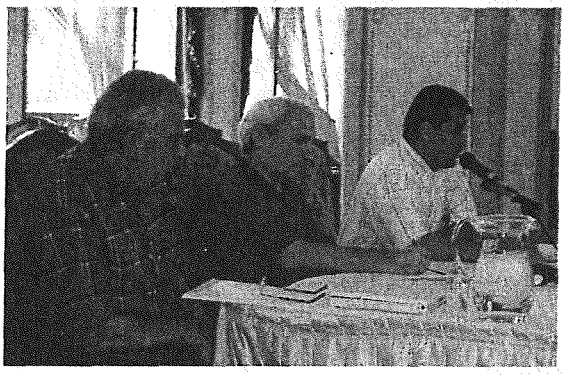
Geçtiğimiz günlerde, Kızılcahamam Patalya Otel'de, *islâmiyât* ekibinin rutinleştirdiği toplantıların ikincisi gerçekleşti. Toplantının ana başlığı "İslamilik Sorunu" çok isabetli bir konu başlığıydı. Hz. Peygamber'in vefatından hemen sonra başlayıp günümüze kadar devam edegelen ve Müslümanın en derin hassasiyetlerinden birinin ifadesi olan bu sorun, inanan insanın vahyin kesilmesinden sonraki en temel endişelerden biridir: Yaptığım veya yaptığımız ne kadar İslamidir?

Dinin, hayatın hangi alanlarında, ne kadar ve ne şekilde var olacağı sorusu, gelinen nokta itibarıyla, bugünün Müslümanları için daha da önem arz etmektedir. Ancak, bu soru etrafındaki tartışmalar, aynı zamanda iki tarafı keskin bir kılıç gibi işleyebilmektedir. Toplantıda Celal Türer'in de ifade ettiği gibi, "arkasını kutsala dayamak", bir bakıma –Yunus Apaydın'ın ifadesiyle– "insanların yaptıklarını meşrulaştırma operasyonu"dur; ki, aslında, son derece tehlikeli bir eylemdir. Çünkü bir kere sırtınızı kutsala dayarsanız, karşınızda durabilecek hiçbir güç kalmaz. Tarih bunun örnekleriyle doludur. Toplantının devam ettiği Çarşamba akşamı, konuk katılımcılardan Engin Noyan'ın, konuyla yakından ilgili olduğu için ısrarla seyretmemizi istediği ve bize de "iyi ki izlemişiz," dedirten *A man of four season* filmi, tarihin bir yerinde "sırtını kutsala dayamak" isteyen ve İncil'in emrini hiçe sayan, bunun için de din ve devlet adamlarını kendini desteklemeye mecbur tutan bir krala karşı, dönemin firaset ve iman sahibi adalet bakanının ölümüne mücadelesini anlatan nefis bir filmdi. İnandığının aksine davranmaya zorlanırken niçin bu kadar direndiğini dostlarının ve ailesinin bir türlü anlayamadığı bu cesur devlet adamının yegâne endişesi, siyasal erki elinde bulunduran Kral'a, bir kez "sırtını kutsala dayayarak" hareket etme kabiliyeti verilecek olursa, bunun çok tehlikeli noktalara varabileceği idi. Bu dindar Hıristiyan, ölümü pahasına Kral'a karşı koymuştu. İnsanlık tarihi, insanlığın yüzünü ağartan bu tür cesaret destanlarının yaşandığı pek çok zamanlara şahit olmuştur.

Pazartesi başlayan toplantının ilk adımı, İs-

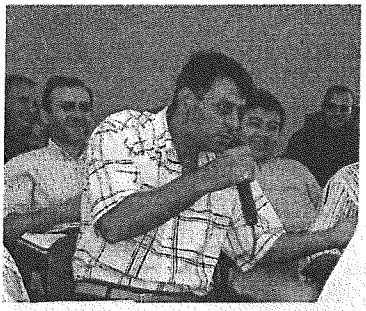
lamilik sorununun alan ve sınırlarının çizilmesine yönelik çabalar oldu. İlami Güler, toplantının tamamı üzerinde etki bırakan açış tebliğinde, sorunu şöyle şekillendirmeyi önerdi: Sekülerleşen İslam dünyası, bir yeniden gelenekleştirme sorunu ile karşı karşıyadır. Toplumlar, geriye dönülmez şekilde değişmiştir. Modern dünyanın verileriyle yola çıkan islam dünyası, şimdi ne yapacaktır? Yunan düşüncesi Tanrı'yı insanlaştırmış; Hristiyanlar ise, bunun tersine, İsa'yı tanrılaştırmıştır. Yunan düşüncesi, özneyi ontolojik bir süreç olarak algılarken, Tanrı'yı 'nesne'leştirmiştir. İbrahimî-teistik gelenek ise, özneyi ahlaki bir süreç olarak konumlandırdığı için, Tanrı'yı varlıksal bir 'o' olarak değil, ahlaki bir 'sen' olarak algılar ve bu yüzden "Tanrı neye benziyor?" sorusunu sormaz. Küreselleşme denilen gelişme, aslında insanların Latinleştirilmesi, Yunanlaştırılmasıdır. Modernizm (Şeytan) ve postmodernizme (Deccal) karşı İslam'ın teolojisini yeniden nasıl kuracağız? Güler'e göre temel soru budur ve İslam dünyasındaki düşünce akımlarını bu soru bağlamında iki grupta toplamak mümkündür: 1. Bilgiyi arkaya iterek dini bütünüyle iman konusu yapanlar. 2. Aklın ve düşüncenin esas olduğu anlayışından hareketle, Tanrı ve ahireti iman konusu, bunun dışındakileri (Şeriat ve kısmen ahlak) bilgi konusu olarak ortaya koyanlar. Toplantının ikinci gününün ilk tebliğcisi Osman Bilen, Tanrı ile insan arasındaki ortak noktanın 'bilgi' olduğunu; bir nesnenin hayat içindeki yerini 'doğru bilgi'nin belirleyeceğini söyledi. Her iki tebliğci de, aslında, bilgi alanında İslamilik sorununun, temelde ne tür sorularla boğuştuğunu ve bilginin konumlandırılacağı yere göre pratiğe yansımalarının nasıl değişebileceğini zihnimizde şekillendirmiş oldular.

Bundan sonraki müzakerelerde, felsefi yaklaşımların çatışmalarına şahit olduk. Kendisi de bir felsefeci olan Turan Koç, felsefe eğitimi almış katılımcıların karşılıklı atışmalarını satranç oynamaya benzeterek, bizim ise, "Kur'an'ın 'marifet' dediği nedir?" sorusuna karşılık bulmamız gerektiğini söyledi. Müzakerecilerden kiminin de değindiği gibi, eylemlerin ve düşüncelerin felsefi alt yapılarının sağlam zeminlere oturması elbette çok önemli. Ancak, bir satranç oyunundaymışçasına, senin tezine karşılık işte benim tezim şeklinde bir tu-

tumla felsefi ekolleri çarpıştırmak ve kimi zaman tanık olunduğu üzere, kavramları içselleştirmeden tartışmak, ne çok anlamlı ne de sonuca ulaştırıcı olabiliyor. Toplantının sürpriz konuğu Mehmet Aydın Bey de, bu uzun ve karmaşık tartışmaların ardından, bir felsefeci olarak bu tartışma düzeyinden çok keyif aldığını, özellikle öğrencilerini dinlemenin kendisine gurur verdiğini; ama artık politikanın ve pratiğin tam ortasında bulunan biri olarak, meseleleri çözüme yönelik tartışmanın gerekliliğine dair bir hatırlatmada bulunma ihtiyacı hissettiğini belirtti. Bu tartışmalarla sersemleyen bizlere, soğuk bir duş gibi geldi ve içimizi ferahlattı Mehmet Aydın Hocamızın sözleri... İyi ki pratiğin içine ve gerçek hayata girmişsiniz Hocam, dedik; yoksa, bu çok zevkli "satranç oyunlarının" ortasında bulabilirdik bu oyunu çok da güzel oynayabilen Hocamızı da...

Toplantının üçüncü günü olan Çarşamba günü, bir yuvarlak masada, İlahiyatçı bayanlar olarak toplantıyı değerlendirdiğimiz bir esnada aramıza katılan katılımcı beylerden biri, "Hanımlar toplantıyı izliyor musunuz?" diye sordu. Arkadaşlar "evet" dediler. Toplantının ne kadarını izlediğimizi sordu; "hepsini" dedi arkadaşlarım. 'Okkalı' bir aferin aldık ondan. Oysa arkadaşlarımız, ısrarlarımız sonucunda *islâmiyât* yönetiminin tanıdığı beş kişilik kontenjanla, bütçelerini de zorlayarak, sırf bu bilimsel toplantıyı izlemek üzere gelmiş-

lerdi buraya. Aslında mezkur beyefendinin –bazısı da kendi sınıf arkadaşı olan– bayanlara bakışı, seküler ve laik dünyanın dindar kadına bakışının tam da aynı olan, dindar erkeğin dindar kadına bakışının bir ifadesinden başkası değildi. Bu bakış, dindar entelektüel kadının hep canını acıtan, kalbini kanatan ve Engin Noyan'ın çok da güzel bir nükteyle ifadelendirdiği "14 numaralı bakış"tı. Engin Bey'in, bu bakışın dindar kadına ne hissettirdiğini anlamak için giydiğini söylediği ve bir daha da üstünden çıkarmadığı Afgan kıyafeti ve çarığıyla İstanbul sosyetesinin gezindiği Ortaköy'de ilk kez dolaşırken üzerinde hissettiği "14 numaralı bakış"... Aşağılayan, küçümseyen, karşısındakini hiçe sayan... Dindar erkeğin, laik-seküler kadınla rahatça kurabildiği hâlde, nedense hep uzak durduğu dindar kadınla bir türlü kuramadığı insani ilişki (ilişkisizlik) sonucunda, sınırlarını, düşüncelerini ve hissettiklerini aslâ anlayamadığı dindar kadına attığı bakış... Pek çok hocası ve sınıf arkadaşıyla zaten öğrencilik yıllarında hiç diyolog kuramamış, İslamilik veya İslamcılık söylemiyle hep dışlanmış, sınıflarda fazlalık ve günahın öznesi olarak görülmüş biz İlahiyatçı kadınlar, toplantıda şunu da gözlemlemiş olduk: Tahsin Görgün Bey'in, İslam'ın tevatür yolu ile geldiği savını desteklemek için öne sürdüğü ve benim kesinlikle katılmadığım, "Hz. Ömer'in inandığı İslam ile anamın ve benim inandığım İslam aynı" ütopyasının tam aksine, ne bizim ne de erkek arkadaşlarımızın din, hatta Tanrı algısı on beş yıl öncekiyle aynı kaldığı hâlde, dindar kadın ve dindar erkek arasındaki ilişki biçimi ve bu ilişkinin mahiyetine dair erkek algısı neredeyse hiç değişmemiş. Bu kadar değişkenin içinde değişmeyen ve bir türlü üzerinde uzlaşılmış ölçü(t)lere oturtulamayan o insani ilişki... Dindar kadının dindar erkeği tanımadığından şikayet edecek kadar dindar kadına doğru adım atmış dindar erkekler var mı onu bilmem; fakat şu kadarını söyleyebilirim ki, dindar erkek, dindar kadını 'hiç' tanımıyor. Ve örneğin, geçmişinde geleneksel dindarlığın kadın telakkileriyle yolu kesişmemiş ve dolayısıyla bir kadınla ilişkilerini normal ölçülerde kurup sürdürmeyi öğrenebilmiş bir dindar erkek olarak Engin Noyan'ın, biz bayan konuk ve katılımcılarla kısacık üç günde kurduğu sıcak, kardeşçe, insanca diyaloğu, yıllarca bir arada olduğu hâlde, dindar erkek, dindar kadınla aslâ kuramıyor. İslamilik tartışmaları bağlamında sorgulanacak pek çok konunun yanı sıra, dindar erkek ve kadın arasındaki ilişkinin ve birbirlerine bakışlarının, öncelikli olarak ve ciddi bir şekilde sorgulanması gerektiğini düşünüyorum.

İslamilik bağlamında ele alınması umulabilecek pratik sorunların yeterince tartışılamadığı "İslamilik Sorunu" konulu bu toplantının, *islâmiyât* geleneğine yaraşır biçimde, İslamilik tartışmalarına sağlam bir kuramsal zemin oluşturması ve inanan insanın bulunduğu yerdeki duruşunu gözden geçirmesine vesile olması ümidiyle...

kaosun eşiğinde "referans çerçevesini kaybetmek"

'allah yokmuş gibi konuşmak' ile 'dininin adamı olmak' arasında

vehbi başer

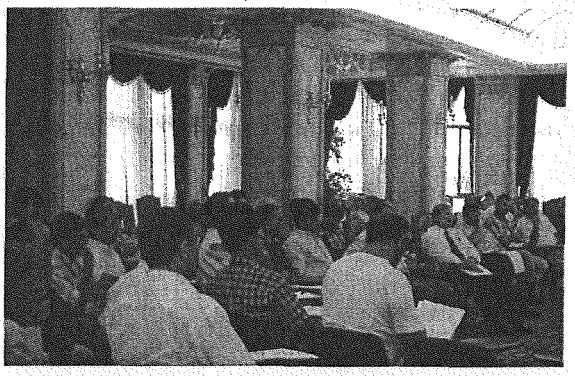
İslâmiyât Dergisi tarafından 25-28 Ağustos 2003 tarihleri arasında gerçekleştirilen ve "İslamilik Sorunu" başlıklı toplantı boyunca ele alınan sorunlara, bunlar karşısında önerilen çözümlere kısaca bile olsa değinmek, üç gün boyunca enine boyuna irdelenen hususlar arasında, dışarda bırakılacak herbir hususa haksızlık olacaktır. Belki, altı kalın çizgilerle çizilebilecek bir husus, İslamiliğin ne tür bir sorun olduğu

hususudur. Bu konuda, İslamiliğin bir 'ibaha' meselesi olduğu, bir 'düzenleme' sorunu olmadığı şeklinde dile getirilen görüş, temel bir perspektif ayırımını dile getirmekteydi. Çeşitli konuşmacılar, İslamiliğin bir meşruiyet sorunu olduğunu, yeni bir model üretme sorunu olmadığını dile getirdiler. Bildiri sunanların emek vererek hazırladıkları, katılımcıların büyük bir dikkatle irdeledikleri hususlar, gerçekten de oldukça can alıcı bir nitelik taşımaktadır.

Burada, toplantıda yer verilen görüşleri ele almak yerine toplantının atmosferini yansıtabilecek, 'kuş bakışı' bir değininin daha anlamlı olacağını düşünüyorum. Bu amaçla, 'bir değerlendirme' yazısı için, "İslamilik Sorunu" başlıklı bu toplantının atmosferine sinmiş 'geist'ın nasıl yansıtılabileceğini düşündüm. Bunun en iyi yolu, konuşmalar sırasında sarf edilen ve katılımcılar tarafından hiç olmazsa 'takriren' tartışılmayacak kadar açık bulunan ifadelerden bir pastiş oluşturmakmış gibi göründü; bu yazının başlığı da böylece ortaya çıktı. Amacım, katılımcıların toplantıdan kamuoyuna –içeriden dışarıya– doğru neyi yansıttıkları kadar, "içinde yol aldığımız durum"dan toplantıya –dışarıdan içeriye– doğru neyin yansıdığını da kavramak. Bunu yaparken de, konuşmacıların esas argümanlarından çok, gerek bir bütün olarak toplantının, gerek tek tek konuşmacıların ve gerekse en geniş anlamda "değişen İslam Dünyası"nın durumunu yansıttığını düşündüğüm, satır aralarında söylenmiş sözleri dikkate almamın anlamlı olduğu kanaatindeyim.

İslamilik sorununun tartışıldığı böyle bir toplantının, nasıl bir dünyada gerçekleştirildiğinden başlamak istiyorum. Toplantıda çeşitli katılımcılar zaman zaman değinmiş olsalar da; "Nasıl bir dünyada tartışıyoruz?" sorusunun, toplantı açısından hakettiği derecede önem verilerek ele alındığını sanmıyorum. Katılımcıların, en genel anlamda, modernliğe özgü bir "değişimin doğurduğu bunalım" düşüncesinin etkisi altında olduğu söylenebilir. Ancak, böyle bir okuma, dünyanın, daha çok soğuk savaş ve iki kutuplu bir düzen(!) arz ettiği koşullarla uyumludur.

Batılı düşünürlerden kayda değer bir bölümünün 'yeni orta çağ', 'belirsizlik ve kaos dönemi' gibi terimlerle dile getirdikleri reel durum, bu koşulların kısa sayılmayacak bir süre için artık ortadan kalkmış olduğunu vurgularken; toplantıda, "kaosun eşiğinde İslamilik Sorunu" gibi bir duyarlılık bulunduğunu söylemek oldukça zor görünüyor. Daha açık ifade etmek gerekirse, küresel ölçekte bakıldığında Sovyetler'in buharlaşması, İslam Dünyası açısından Bosna'daki 'etnik arındırma' ve Cezayir usulü zapt u rapt, Batı açısından 11 Eylül terörü ile kendini deklare eden ve nihayet Irak işgali ile fiilen hayat bulan şeyin, dünyayı ve müslümanları nereye doğru sürüklediğine dair bir duyarlılığın, bu tartışmalara yeterince yansıdığını söylemek maalesef mümkün

değildir. Dolayısıyla toplantıya katkıda bulunanların, şanki hâlâ modern bir dünyada, sanki hâlâ sağlam bir zemin üstünde ama çürük binalarda yaşıyormuşuz gibi bir yanılsama içinde düşünmeye devam ettikleri; 'bunalım'ları büyük bir katastrof içinde amalgame ederek eriten oluşumları algılamayı imkansız kılan bir 'düşünce üretim' seferinde yol aldıkları söylenebilir. Bu ise, genel olarak belirli bir düzenlilik durumunda anlamlı olabilecek bir problematikle, kaos ortamında yön tayin etmeye çalışmak, kaosa düzenmiş gibi muamele etmekle sonuçlanabilecek bir yanılsamadır.

Esas argümanlarına değinmeyeceğim için, yanlış anlamalara neden olmamak üzere adlarını burada anmayı uygun gör-

mediğim katılımcılar, konuşmalarında, başlığa yansıttığım ifadelere yer verdiler. Bir müzakere sırasında, "geçmişte üretilen İslamilik modellerinin dayandığı bir referans çerçevesi bulunduğu" belirtildi ve günümüzde İslam Dünyansı'nın en önemli sorunu, "bugün bu referans çerçevemizi kaybetmiş" olmamız; "İslamilik sorununda, bir bilgi kuramı oluşturulamamasından ve özellikle de [konunun]... referans çerçevelerini doğrudan İslam'dan ya da İslam kültüründen çok, başka kültürlere referansla" tartışılması olduğu dile getirildi. Bana kalırsa bu durum başka bir katılımcının veciz ifadeleriyle anlamlı bir açıklamaya kavuşuyor:

"İslam Dünyası olarak çok ciddi, fırtınalı dönemlerden geçtik. Büyük bir değişimin baskısı altında kaldık... İslam Dünyası... "Değiş!" emriyle, baskısıyla karşı karşıya ve değişiyor... Buraya pratikten geldik biz... Biz bu teoriye, 'haydi arkadaşlar teori yapalım' diye gelmedik aslında... Çünkü biz diyoruz ki, 'olanlar oldu zaten, hepimiz değiştik'... Dilimiz bile değişmiş... Bu kullandığınız dil, yirmi sene öncesinin diline göre İslami değildir... Otuz sene önce bir büyü-

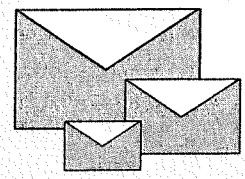
ğümle, bir yarım saat kadar yürüdük. Birisi dedi ki, 'çabuk gidelim, yağmur yağacak galiba', ben 'yağmurun yağacağını zannetmiyorum' dedim; birisi sordu, 'nasılsın?' dedi, 'iyiyim' dedim; dört beş adım gittikten sonra [bu büyüğüm] dedi ki; 'evlat yahu, sen Allah yokmuş gibi konuşuyorsun'... Şimdi sizin bu konuşmanız burada, tipik, en güzel seküler konuşma örneği. Bundan şikayet ettiğimden değil; ama diyorum ki, beni okutan hocalarım sizi dinleseydi, 'bu çocukların İslamilikle ilgisi yoktur' derdi".

Aktarılan bu anı, günümüz müslümanlarına ait şeylerin İslami olmadığını değil, farklı 'İslamilikler' arasında "tanınamaz hâle getirici değişim"in rolünü vurgulamak için dile getirilmiş olsa da, referans çerçevesi ile bağların koptuğu bu travmatik fetret durumunun çarpıcı bir kaydı olarak hafızalardaki yerini aldı. Evet, İslam üzerine çoğu toplantıların ana şikayet konusu, konuşmacıların anlaşılmaz bir vokabuler kullanmaları. Ancak burada vurgulanan vokabuler değil, bir "dil-düşünme-konuşma-eyleme-var olma" sorunu. Bu sorun, bir başka konuşmacının sade bir dille, o yumuşak Türkçesiyle ve isabetle dile getirdiği şu tespit dikkate alınarak anlaşılabilir:

"Cenab-ı Hakk... '*men 'amile sâlihan min zekerin ev unsâ*' buyuruyor... Nerede işleyecek bu salih ameli, ahirette mi, hayır bu dünyada işleyecek; işte o salih amelin dinî müspet değeri, gayr-ı salih amelin menfi değeri var... İşte bu noktadan yaklaşmadığımız için, din meselesini sadece ibadete hasretmişiz ve en büyük günahımız da buradan çıkmış. Ve yetiştirdiğimiz mühendisleri, mimarları, doktorları din adamı saymamışız. Halbuki... İslam'da din adamı diye bir sınıf yoktur, 'dininin adamı olmak' vardır. Herkes dininin adamı olmak durumundadır."

Üç gün boyunca konuşulanlardan böyle bir pastiş çıkmıyor elbette. Ama bu pastiş, hem toplantının atmosferini hem de içinde bulunduğumuz momenti anlamlı bir biçimde yansıtıyor bana kalırsa. Toplantı kayıtlarının çözülerek yayınlanması, geniş bir okuyucu kitlesinin burada yansıyan birikime erişmesi bakımından gerçekten yararlı olacaktır.

Son olarak, sadece 'belirli sorunlar' üzerine düşünmenin ve bunları toplantılarda tartışıp yayınlamanın yetmeyeceğine inanıyorum. Eşiğinde buluduğumuz 'durum'u ve bu durumda bulunmanın anlamını atlamadan, düşünenlerin kendi üzerlerine dönmeleri, zamanın burasında, düşünmenin bu türünün ne anlama geldiğini sorgulamaları gerekiyor. b

Okurlarımıza, şahsi görüşlerini serdedebilecekleri bir köşe açtık.
Sayın Nihat Kınıkoğlu'nun eleştirel mahiyetteki yazısını aşağıda bulabilirsiniz.

Sayın Editör

islâmiyât'ın VI. cildinin ilk sayısında (Siyaset ve Ahlak) ahlakı ele almış olmanızı takdir ediyorum. Fakat, "Yayıncının Notu"nda belirtildiği gibi, konular maalesef sadece siyasi ahlak ve geçmiş yüzyıllardaki yorumu üzerine yoğunlaşmış.

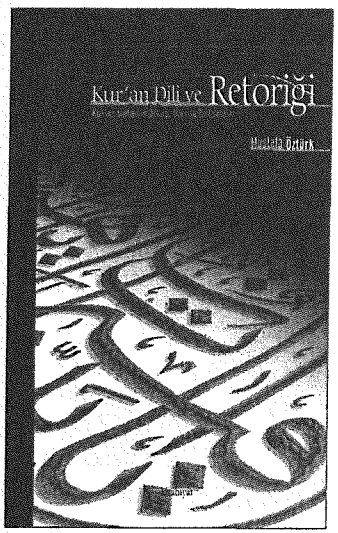
"Ben ahlakı tamamlamak üzere gönderildim." diyen bir Peygamber'in dininin neden bir ahlak toplumu oluşturamadığı hakkında bir yorum yok. 300 yıl önce birisi şunu demiş, 800 yıl önce bir diğeri bunu demiş bizleri ne kadar ilgilendirir? İslam, neden ahlak başörtüsü ve sakal sınırları içinde kaldı? Örneğin, başörtüsünün, kadınları erkeklerin tasallutundan korumak için olduğu, çağımızda başörtüsünün yerini kadınların eğitiminin alması gerektiği gibi bir yorumu biz neden yapamadık veya kabul edemedik? Kuran'ın her sayfasında zikredilen "inanıp yararlı işler yapmak", neden cami yaptırmak olarak anlaşıldı? Neden İslam'ı bulunduğu devire göre yorumlayıp bütün zamanların dini hâline getirmedik ve 1500 yıl öncesinde taşlaştırarak ölüme terk ettik? Kuran'ın tebliğ süresinde bile değişen içki ile ilgili ayetler; Hz. Ömer'in İslam'a kazandırılacaklar için hazineden ayrılacak pay konusundaki yorumu bize yol gösterebilirdi.

Dünya inanılmaz hızla değişmektedir. Geçenlerde okuduğum genetik alanındaki bir bilim dergisinde, birkaç bin yıl içinde aramızda üstün bir ırkın dolaşacağı ve bu ırkın kendi aralarında üremesi sonucu şu andaki insan türünün (peygamberleri yetiştiren türün) birkaç milyon yıl sonra çitlerle çevrili bölgelerde yaşayan, ara sıra ziyaret edilen insan türü olarak kalacağı iddia ediliyordu. Bunu, inanılması güç değişimlerin dünyasında yaşadığımızı göstermek için anlatıyorum. Bu değişimlere ayak uyduramayan hiçbir inanç var olamaz. Değişim, hem İslam'ın ve dinlerin öngördüğü ahlaklı ve diğerlerine sevgi dolu bir toplum yaratmak (Yaratan'ı ve dolayısıyla yaratılanı seven), hem de ibadet dahil yaşam biçimini zamana uydurabilmek için gereklidir. Değişime direnerek zamanın gerisinde kalmak ile ahlak toplumu oluşturamamak arasında yakın bir ilişki olduğu kanısındayım. Birileri Allah rızası için ve ne pahasına olursa olsun bu değişimlere öncülük etmelidir. Allah "İslam'ın koruyucusu benim." derken bu görevi bize yüklemiştir.

Lütfen, asırlar önce neler denmiş olduğunu üzerinde değil, bugün bu aşağılık durumdan kurtulmak, ahlaklı bir toplum olmak için neler demek gerektiği üzerinde duralım. Bence cihat budur ve *islâmiyât* korkmadan bu görevi üstlenmelidir.

Saygı ve sevgilerimle.

Nihat G. Kınıkoğlu
kinik@yildiz.edu.tr

kur'an dili ve retoriği

mustafa öztürk

kitâbiyât, Ankara 2002

ISBN 975-6666-28-5 192 sayfa

Mehmet Akif KOÇ

Mustafa Öztürk'ün etkili ve akıcı üslûbuyla kaleme aldığı kitap, her şeyden önce, Kur'an metnini konu alan tarihî müktesebatı okuyucuya aktarmaktadır.

Kur'an metninin doğrudan doğruya dil bilimlerini ilgilendiren özellikleri, tefsir alanındaki akademik çalışmalara, özellikle ülkemizde, nadiren konu edilmektedir. Bu ihmal, bu alandaki çalışmalarda önemli bir boşluk oluşturmuş bulunmaktadır. Dikkat çekici olan ise, Kur'an'ı bu açıdan tetkik etmek isteyen araştırmacıların, en azından, geniş bir literatürle karşılaşacaklarının zaten biliniyor olmasıdır. Konu ile ilgili geçmiş müktesebatın, başta ilim adamları olmak üzere, ilgililerine değerlendirilerek arz edilmesi, büyük bir önem taşımaktadır. Her şeyden önce belirtmeliyiz ki, Mustafa Öztürk'ün kitâbiyât Yayınları arasında yakında çıkan *Kur'an Dili ve Retoriği –Kur'an Metninin Dokusu Üzerine Tartışmalar–* isimli kitabı, söz konusu eksikliğin giderilmesi yolunda atılmış önemli bir adım olarak telakki edilmelidir.

Kitap, giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. "Dil ve Metin Merkezli Tartışmalar" üst başlığını taşıyan birinci bölümde "Kur'an'da Tekrar Tartışması", Kur'an'da Lahn Tartışması" ve "Kur'an'da Farklı Dillere Ait Kelime Bulunup Bulunmadığı Tartışması" alt başlıkları bulunmaktadır. "Kur'an'da Seci Tartışması", " Kur'an'da Mecaz Tartışması" ve "Kur'an'da İ'caz Tartışması" alt başlıklarını taşıyan ikinci bölüm ise, "Retorik Merkezli Tartışmalar" ismini taşımaktadır.

Mustafa Öztürk'ün etkili ve akıcı üslûbuyla kaleme aldığı kitap, her şeyden önce, Kur'an metnini konu alan tarihî müktesebatı okuyucuya aktarmaktadır. Bunun yanında, yazarın yorum gücü de dikkat çekmektedir. Yazar, yukarıda zikri geçen herbir konuya tahsis ettiği özel "sonuç"ların dışında, Kur'an metnine dair çoğu tartışmaya müdahildir ve müdahalelerini ustaca münasebetler bularak/kurarak gerçekleştirmektedir (mesela bkz. s. 42-46, 86, 149). O, konuyla ilgili sorunları salt bilimsel bir dille tartışmamakta; anlatımları, bu sorunları vicda-

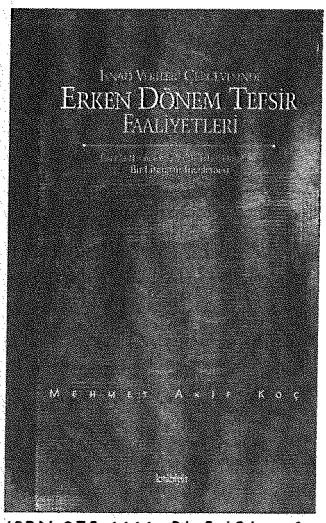
nında hisseden bir Müslüman edâsını da taşımaktadır. Kanaatimizce, işte tam da bu noktada yazar, kabul etmediği birçok yaklaşıma sadece bilimsel değil, aynı zamanda duygusal bir tepki de gösterme riskiyle karşı karşıya kalmaktadır (mesela bkz. s. 118-119). Bu durumun, kitabın önsözünde dahi kendisini hissettiriyor olması, bunun bir tercihin sonucu olduğunu düşündürmektedir. Belki de yazarın yararlandığı kaynaklardan dikkat çekecek derecede yoğun alıntı yapması bile, tercih ettiği bu "duygusal dil" gerçeği ile ilgilidir. Bu nedenle olsa gerek, Öztürk, çoğu zaman birkaç cümleyle ifade edebileceği fikirlerini, katıldığı ya da karşı çıktığı yaklaşımları içeren uzun alıntılardan istimdad ederek, daha çarpıcı bir biçimde aktaracağına inanmış görünmektedir (mesela bkz. s. 1-2, 29-30, 43, 79, 85, 96-98, 119, 140-141).

Araştırmacı Mustafa Öztürk, Kur'an'ı, gerek metin gerekse mânâ bakımından aşırı derecede idealize eden anlayışa haklı olarak başkaldırmaktadır (bkz. s. 11-22, 78, 92). Ona göre, bu yanlış yaklaşım, temelde, Kur'an'ı bir 'söz' olarak algılayamamaktan kaynaklanmıştır. Başlangıçtan beri, Kur'an'ı bir 'kitap' gibi telakki eden söz konusu yaklaşım, sonuçta, 'Kur'an' ile 'insan' arasına anlamsız bir mesafe koymakta ve Kur'an'ın 'insan'ı konu alan yapısını göz ardı ederek onun esas işlevini (*hidâyet*) ıskalamaktadır (mesela bkz. s. 26-27, 46-48, 115). Sayın Öztürk'ün Kur'an'a bakışını doğrudan belirleyen bu net ayırımı, kitabının en özgün yönünü oluşturmaktadır.

Diğer taraftan, Sayın Öztürk'ün birtakım kanaatlerini anlamakta zorlandığımı itiraf etmeliyim. Onun bir taraftan Sünni kesimin i'câz anlayışına hak verirken (bkz. s. 172), diğer taraftan Kur'an'ı "redaksiyonu tamamlanıp yayımlanmış bir kitap" olarak takdim etmesi (bkz. s. 21) gerçekten de anlaşılır gibi değildir. Çünkü bu iki kabul birbirini açık bir şekilde yanlışlamaktadır. Yine kitabın kayda değer bir diğer hususiyeti de, okuyucunun, kitapta, Sünni kesimin yanlışlarına karşı daha hassas bir yazarla tanışıyor olmasıdır. Zira yazar, Sünni kesime karşı cömertçe yönelttiği eleştirilerini, bazen Mutezili alimlerden esirgemektedir. Sözgelimi, yazar, neshin kabulünü "en sağlıklı Kur'an okuma biçimi"nin (tarihsel okuma) merkezinde görürken (bkz. s. 20), Mutezili âlim Ebû Muslim el-Isfahânî'nin (322/934) neshi reddini gündemine dahi almamıştır. Yine bir diğer Mutezili âlim Ebû'l-Hasen er-Rummânî'nin (368/978), Ebû'l-Hasen el-Eş'arî'nin (324/935) Kur'an'da seci olmadığı yolundaki görüşünü paylaşması, Sayın Öztürk'ün yaklaşımlarına çok ters düşmesine rağmen neden sadece "ilginç" ya da "zayıf argümanlı" bulunmuştur? (bkz. s. 106) Yoksa Sayın Öztürk'ün eleştirilerini tam anlamıyla hak edebilmek için Sünni olmak mı gerekmektedir? En önemlisi, yazar, söz konusu iki Mutezili âlimin mezkur görüşlerini *halku'l-kur'ân* teorisiyle nasıl bağdaştırdıklarını derinliğine araştırabilirdi. Belki de böyle bir araştırma sonucunda, Kur'an ilimlerine dair kullanılan çoğu ıstılahın tarihî süreç içinde anlam kaymasına uğradığı tespit edilebilecekti.

Mustafa Öztürk'ün bu çalışması, Kur'an ilimleri ile meşgul olanlar için elzemdir ve önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Son olarak, *Kur'an Dili ve Retoriği* isimli kitap hakkındaki bu değerlendirmelerimin yanlış anlaşılmaması için bir hususa temas etmek istiyorum: Batı'da çok köklü bir geçmişi bulunan 'kitap değerlendirme' (*review, critical approach*) geleneğinin ülkemizdeki yansımaları çok yenidir. Bu gelenek, her şeyden önce bilimsel eleştiri üzerine oturmaktadır. Ben de buna mütevazı bir katkı sunmak istedim. Son olarak, içtenlikle ifade etmek isterim ki, kıymetli dostum Mustafa Öztürk'ün bu çalışması, Kur'an ilimleri ile meşgul olanlar için elzemdir ve önemli bir boşluğu doldurmuştur. Kendi adıma, eğer görevli bulunduğum fakültede derse girecek hüviyeti haiz olsaydım, öğrencilerimin bu kitapla tanışmalarını mutlaka temin ederdim. b

erken dönem tefsir faaliyetleri

mehmet akif koç
kitâbiyât, Ankara 2003
ISBN 975-6666- 31-5 184 sayfa

İSMAİL ALBAYRAK

Kur'an çalışmalarının artık tefsir çalışmalarına dönüştüğü oryantalistik literatürde her türlü isnadın çok sayıdaki müsteşrık tarafından bir kurgu kabul edilmesine rağmen, konuyla ilgili olarak Batı'da devasa bir literatürün oluştuğu inkâr edilemez bir gerçektir. Ülkemizdeki tefsirle ilgili çalışmalara bakıldığında, klasik tefsirlerle ilgili eserlerin sayısal çokluğuna karşın, erken dönemdeki tefsir rivayetleriyle ilgili kayda değer çalışmaların yapıldığından en azından ben haberdar değilim. M. Akif Koç'un son çalışması, tespit edebildiğim kadarıyla, konuyla ilgili tek istisnadır. Koç'un kitâbiyât tarafından basılan yeni eseri, 2001 yılında tamamladığı doktora çalışmasının geliştirilmiş şeklidir. Üç ana bölümden oluşan (İbn Ebî Hâtim'in Tefsirinin İsnadları, Tefsir Tarihi Çerçevesinde İbn Ebî Hâtim'in Tefsiri, Cerh ve Ta'dil İlmi Çerçevesinde İbn Ebî Hâtim'in Tefsiri) eserin tamamı 182 sayfadır. Sayfa sayısının azlığına rağmen çok zengin bir içeriğe sahip olan bu çalışma, "tefsir rivayetlerindeki isnadlardan hareketle yeni bir tefsir tarihi yazılabilir mi?" sorusunu konu edinmekte ve bu doğrultuda elde ettiği bulgulardan, farklı sonuçlara ulaşmaktadır. Yazarın yanıt aradığı önemli sorular arasında, hicrî ilk asırlarda tefsirin ne anlama geldiği, tefsir rivayetlerinin menşei, erken dönem tefsir literatürünün oluşumu, günümüz açısından tefsir rivayetlerinin bilgisel değeri vb. zikredilebilir. Koç, söz konusu soruların açıklığa kavuşturulması için mevcut tefsir usûlü kitaplarına müracaattan ziya-

bu çalışma, "tefsir rivayetlerindeki isnadlardan hareketle yeni bir tefsir tarihi yazılabilir mi?" sorusunu konu edinmekte

de, daha yorucu ve kanaatimce daha otantik bir yol tercih etmiştir. Koç'un yöntemini, kısaca, tefsir rivayetlerindeki isnadların istatistiksel bir değerlendirmeye tâbi tutulması, şeklinde özetlemek mümkündür. Yazarın bu tür bir yöntemi tercih etmesinde rol oynayan en önemli etken ise, bilinegelen tefsir tarihi çerçevesinin, bize kadar ulaşan tefsir rivayetlerindeki bazı verilerle örtüşmemesi gerçeğidir. Bu nedenle, Koç'un çalışması, erken dönem tefsir tarihi tasavvurumuzu doğrudan etkileyecek çok önemli veriler içermektedir. Ayrıca, Koç'un, çalışma alanıyla ilgili, geniş, hatta örnek diyebileceğim bir literatür taraması yaptığını, konuya ilgi duyan okurlara hatırlatmayı öncelikli bir vazife olarak görmekteyim.

İbn Ebî Hâtim'in tefsirindeki isnadları inceleyen Koç'un, Taberî'nin tefsirindeki isnadların istatistiksel dağılımını gösteren Alman araştırmacı Heribert Horst (Bonn 1951) tarafından yapılan benzer bir çalışmanın verilerine de sahip olması ve bu şansı başarıyla kullanması, ona, Taberî'yle ilgili bulgular aracılığıyla kendi sonuçlarının sağlamasını yapma imkânı vermiştir. Bu verileri özetleyecek olursak: Yarısına sahip olduğumuz İbn Ebî Hâtim'in tefsirinde toplam 16283 isnad bulunmaktadır. Bu rivayetlerin %4'ünü (589) Hz. Peygamber'in sözlü beyanları, %22'sini (3865) sahabeye isnad edilenler ve %74'ünü (11829) ise tâbiîne isnad edilenler oluşturmaktadır. Taberî tefsirinde de benzer oranlar görülmektedir. Koç'un da ısrarla belirttiği gibi, bu tablonun en ilginç kısımlarından birisi de, sahabe tefsir rivayetlerinin oranıdır. İbn Ebî Hâtim tefsirindeki %22'lik sahabe tefsirinin %18.5'lik kısmını (bu oran, sahabe tefsirlerinin %80'ini teşkil etmektedir) İbn Abbâs'tan gelen rivayetler oluşturmaktadır. Bu tablo, erken dönemde hangi neslin ne kadar tefsire ihtiyacı olduğunu göstermesi açısından oldukça ilginçtir. Hz. Peygamber, sahabe ve tâbiîn neslinin Kur'an'ın ne kadarını tefsir ettiğini somut olarak ortaya koyan bu tablo, Taberî'nin hacimli tefsirindeki oranlarla da fazlasıyla örtüşmektedir. Bu veriler, genç sahabi İbn Abbâs'ın tefsirdeki konumunu gözler önüne sermektedir. Koç, bu tespitle yetinmeyip, İbn Abbâs'ın tefsiriyle tâbiîn tefsiri arasında içerik ve biçim bakımından kurduğu ilişkilerden ikna edici sonuçlar çıkarmaktadır. Buna göre, Hz. Peygamber'den gelen çok fazla tefsir malzemesi yoktur. İbn Abbâs istisna edilirse, aynı yargının sahabe için de söz konusu olduğu rahatlıkla söylenebilir. Ayrıca, sahabenin sebeb-i nüzûl rivayetleri dışındaki tefsirleri, kendi aralarındaki görüş farklılıklarından dolayı, doğrudan Hz. Peygamber'den gelmemektedir. Bu da bizlere, Kur'an vahyine şahit olan neslin Kur'an'ı anlama konusunda ciddi sorunları olmadığını göstermektedir. Ayrıca, bu dönemdeki tefsir hareketleri, Koç'un ifadesiyle, basit bir ön aşama mahiyetindedir. Tâbiîn dönemi ise, tefsir faaliyetinin, hem içerik hem de ayetlerin tefsir edilme oranı bakımından, bir önceki nesilden dikkat çekici bir şekilde farklılaştığı bir dönemdir.

Koç'un çalışması, erken dönem tefsir tarihi tasavvurumuz u doğrudan etkileyecek çok önemli veriler içermektedir.

Koç'un kitabında gözden kaçmayan bir diğer önemli özellik ise, çalışmada gözlenen, sade bir nakilcilik yerine, mevcut verileri yorumlayarak konuları klasik tefsir tarihi çerçevesinde bir bağlama yerleştirme gayretidir. 'Nasıl'ların yanında devamlı 'niçin'leri de sormayı ihmal etmeyen Koç'un analitik yaklaşımı, çalışmasını daha da anlamlı kılmıştır. Örneğin, ona göre, Taberî ve İbn Ebî Hâtim gibi birbirini görmeyen iki alimin tefsirlerinde ortak isnad kalıplarının varlığından hareketle, onların, tefsir rivayetlerini düzenli ders halkaları ya da yazılı metinlerden almış oldukları düşünülebilir. Yine, Koç'a göre, isnadların tefsirdeki dağılımından, İbn Ebî Hâtim'in kendi kaynaklarını birbirlerini tamamlar mahiyette bir sistematik içinde kullandığı sonucu çıkarılabilir. Koç'un çalışması, gerek bu tür özel konularla ilgili olarak, gerekse tefsirde rivayet-dirayet ayırımı, Kur'an'ın Kur'an'la tefsirinin hangi tefsir çeşidi içinde değerlendirilmesi gerektiği gibi tefsir usûlü-

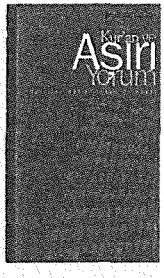
nün genel sorunlarıyla ilgili olarak, mevcut tefsir usûlü kitaplarının bizlere sunduğu formattan farklı, fakat oldukça ikna edici bir tasavvur sunmaktadır.

Koç'un bu çalışması, sadece tefsir alanının uzmanlarını ilgilendiren bir eser değildir. Her ne kadar İlahiyat fakültelerinden mezun olmuş ya da dinî ilimlere ilgi duyan herkesi kitabın muhtemel okuru kabul etsem de, bu eseri, tefsir dışında hadis ve tarihle meşgul olan kimselerin kesinlikle mustağni kalamayacakları bir araştırma olarak görmekteyim. Çünkü Koç, İbn Ebî Hâtim örneğinde erken dönem tefsir faaliyetlerinin özelliklerini irdelerken, söz konusu müfessirin tefsirinin yanında *ricâl* ilmiyle ilgili meşhur eserini de inceleme imkânı bulmuştur. Böylece, yazar, İbn Ebî Hâtim'in cerh ve ta'dil alanındaki eseriyle, tamamı isnad ve onlarla gelen rivayetlerden oluşan tefsirinin mukayesesini yapmakta ve sözgelimi, İbn Ebî Hâtim'in, *Kitâbu'l-cerh ve't-ta'dîl*'inde eleştirdiği ravilere tefsirinde nasıl yer verdiği sorusuna ikna edici cevaplar vermektedir. Bu tür bir karşılaştırma da, yazara, bir taraftan tefsirin erken dönemdeki konumunu belirlemede yardımcı olurken, diğer taraftan ise, tefsir rivayetlerinin bağlayıcılığı, bilgisel değeri vb. konularda bazı çıkarımlarda bulunma imkânı vermiştir.

metodik açıdan çok güzel bir plan çerçevesinde ele aldığı bu değerli ve yorucu çalışmalarmdan ötürü yazarı kutluyorum

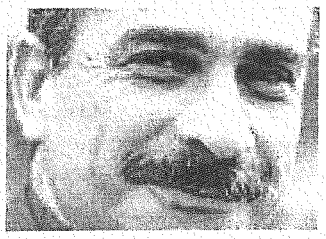
Koç'un çalışmasının özellikleri, yukarıda belirttiklerimizle sınırlı değildir. Fazla hacimli görünmeyen bu eserde, erken döneme ilgi duyanlar için satır aralarına sıkıştırılmış çok değerli bilgi ve yorumlar bulunmaktadır. Ayrıca, dipnotlarlada yazar, Batılı ve Müslüman bilim adamlarınca farklı tâli konularda sürdürülen tartışmalara da dikkat çekerek, müspet açılımlar sağlamaktadır.

Sonuç olarak, her ne kadar erken dönem tefsir tarihiyle ilgili yapılacak çok fazla çalışmanın meraklı araştırıcıları beklediği bir gerçekse de, Koç'un bu değerli eseri, bana, kıymetli hocamız İsmail Cerrahoğlu Bey'in tefsir tarihiyle ilgili yapmış olduğu çalışmaların daha da ileri götürülmeye başlandığı inancını telkin etmiştir. Kolay ve anlaşılır bir üslûpla kaleme aldığı, yazım hatasının yok denecek kadar az olduğu ve metodik açıdan çok güzel bir plan çerçevesinde ele aldığı bu değerli ve yorucu çalışmalarından ötürü yazarı kutluyorum. Ayrıca, bu teknik fakat son derece önemli konuyu, ince bir titizlikle Türk okurunun hizmetine sunan kitâbiyât ailesinin değerli mensuplarını da tebrik ediyorum.

Kur'an ve Aşırı Yorum
Tefsirde Batınilik ve Bâtınî Te'vil Geleneği
Mustafa Öztürk
kitâbiyât

Bu kitap, Şiadan Sünni tasavvufa kadar oldukça geniş bir kültür havzasında kabul gören 'bâtını te'vil' doktriniyle, tarihsel süreçte Bâtıniyye-İsmâiliyye fırkasının alâmet-i fârikası hâline gelen bu doktrinin İslam tefsir ekolleri üzerindeki izdüşümlerini konu edinmektedir.

türkiye'nin vicdanı

OSMAN ÖZBAHÇE

"İçinde yaşadığımız çağ İslam'ı arayanların onu ancak kitaplarda, Müslümanları arayanların onları ancak mezarlarda bulabildiği bir çağdır."
İsmet Özel

İsmet Özel, "Bir Zamanlar Bir İsmet Özel Vardı" (*Millî Gazete*, 4 Ağustos 2003) başlıklı yazısında, gerekçelerini ortaya koyarak, bir daha gazete yazısı yazmayacağını beyan etmiştir. İsmet Özel'in bu beyanı gazete ve televizyonlarda tartışma konusu olmuştur. İşin tuhafı, bu tartışmalarda İsmet Özel'in gerekçelerinin gündeme gelmemesidir. Bu tartışmalarda İsmet Özel'in gerekçelerinin gündeme gelmemesine mukabil herkesteki bu yazıyı özünden saptırma, sağa sola çekme telaşesi milletin derdinin magazin olduğunu bir kez daha göstermiştir.

Meselenin yerli yerine oturtulması için İsmet Özel'in gerekçelerinin akılda tutulması gerekir. İsmet Özel'in gazete yazarlığının gerekçeleri şunlardır:

1. İnancına ortak saydığı kimselere lâf anlatmak.

2. Geçim derdi.

3. İsmet Özel, 27 Ağustos 1987 tarihinde, "Sel Gider Kum Kalır" üst başlığıyla yazdığı, "Benden Bu Kadar" başlıklı yazıda da artık gazete yazısı yazmayacağını beyan etmiştir. Bu yazısında da gazete yazarlığına başlama gerekçesi olarak, 'bir görev duygusu' ibaresini telaffuz etmektedir. (*Millî Gazete*, 27 Ağustos 1987)

Gazete yazarlığını bırakmasının gerekçeleri şunlardır:

İsmet Özel, "Bir Zamanlar Bir İsmet Özel Vardı" başlıklı yazısında, gerekçelerini ortaya koyarak, bir daha gazete yazısı yazmayacağını beyan etmiştir.

1. Gazetede yazı yazmak için ahlaki bir gerekçesinin kalmaması. Peki ahlaki gerekçe nedir? Şudur: "İslami siyaset yaklaşımı başını dik tutmak istiyorsa ona destek olmak gerekir. Gazete yazarlığım süresince yazılarımın amacı, İslami siyasetin başını dik tutmasına yazılarımla destek olmaktı. Bu yolda çabalarımı hafife almadım. O kadar ki benden başka bir kalemle ikame edilecek tek satır yazmadım. Lakin gün geldi, devran döndü, iş gelip şuraya dayandı: Benim ciddiyetimle ortamın ahvali arasında herhangi bir irtibat kalmamıştır. Bu sebepten dolayı gazete yazarlığımı bitiriyorum."

İsmet Özel'in 'gazete yazılarında' dönüp dolaşıp üzerinde durduğu hususlardan birisi, herkesin her daim olduğu yerde sayıp durmasıdır.

2. İsmet Özel'in, 27 Ağustos 1987 tarihindeki bırakma gerekçesiyse, gazete yazarlığının mizacına uymayışı ve daha köklü işler yapmak gerekliliğidir. Bu yazıda belirtilen ve altı çizilmesi gereken husus, İsmet Özel'in kendini bir gazete yazarı olarak görmeyişidir. Bu durum, İsmet Özel'in bu yazılarını görev duygusuyla izah etmesine denk düşmektedir.

3. Kitle iletişim araçları vesilesiyle yazı işine giren bir Müslüman'ın vazifesi, dikkatlerin Kur'an-ı Kerim'de yoğunlaşmasını sağlamaktır. Bu cümleden olmak üzere, meseleyi, 'hakikate yönelmek' olarak koyarsak, ortada tam bir fiyasko vardır.

Soru şudur: Kim bu gerekçelerle yazı yazmaktadır? Kim bu gerekçelerle yazarlıktan çekilmektedir? Hangi yazar?

Soru şudur: Neden İsmet Özel'in yazılarına, ciddiyetine dair bir tartışma açılmamaktadır? Neden İsmet Özel'in haklılığına, haksızlığına dair bir tartışma açılmamaktadır? Neden ortamın ahvâli nedir sorusu es geçilmektedir? Herkes hâlinden memnunsa İsmet Özel neden yazı yazıp dursun? İslamcıların bugün Türk siyasetinde durdukları yer neresidir? İslamcıların durdukları, inat ettikleri, karar kıldıkları bir şey kalmış mıdır? İsmet Özel zoru görünce kaçan mıdır? İsmet Özel'in artık illallah ettiği şey nedir? Önüne gelen 28 Şubat üzerinden demokratlık diploması alırken, "28 Şubat takvimde bir gündür. Devletin her günkü doğal refleksidir," diyerek kesip atan kaç kişi vardır?

İsmet Özel'in 'gazete yazılarında' dönüp dolaşıp üzerinde durduğu hususlardan birisi, herkesin her daim olduğu yerde sayıp durmasıdır. Herkesin her seferinde olduğu yerde sayıp durması saçma sapan bir durumdur. "Okurla yazar da 'ne yapmalı' hususunda birbirlerine kulak kabartıyor. Okur ve yazar birbirlerini dikkatle dinliyor. Dikkatle dinliyor; zira biri diğerinin teklifine mutlak surette kapalı. Yazar okurun, okuyucu da yazarın teklifine uygun bir adım atıp da hata işlemekten korkuyor." (*Yeni Şafak*, 11 Mayıs 2001). Öyleyse mesele ne! Seni 'hata'ya 'zorlayan' en büyük 'bela'dan kurtuldun işte!

İsmet Özel, *Yeni Şafak*'taki son yazısında yazarlarımızın mühim bir özelliğine dikkat çekmiştir: "Yazarlarımız uyku severlerdir; zira Avrupa kültürü ve onun uzantıları karşısında mest olmak suretiyle değer kazanacaklarına inanmışlardır. Yazarlarımız arasında Avrupa kültürüne hayran olmadığını söyleyenler varsa bunlar henüz Avrupa kültüründen bir şekilde nasiplenmeyi başaramayanlardır." (*Yeni Şafak*, 12 Mayıs 2001) Bu özelliğin varıp dayanacağı yer Avrupa'nın yetimliğine oynamaktan başka nedir? "İsmet Özel'in şairliğine tamam; ama yazıları," diye söze başlayanların yetimliği-

nin adresi budur. 'İslamcısının', sağcısının, solcusunun Avrupa'nın yetimliği makamı dururken Türkleşmekten ürkmesinin sebebi budur. Gerçi bunlardaki temel korku şudur: "*Öcümüz alınacak korkusuyla irkildik!*"

İsmet Özel çoğalmaya inanan bir yazardır. Bu fikrin günümüz yazarlığıyla, günümüz insanıyla, günümüz hayatıyla hiç uyuşmadığı ortadadır. İsmet Özel'deki çoğalmak fikri hakikate çağırmak fikriyle ilişkilidir. İsmet Özel'deki, hakikatte karar kılmanın, insanları hakikate çağırmanın mahiyetini daha iyi kavramak için İsmet Özel'in, "Ölüm Kere Ölüm / Ölüm Kare" başlıklı şiirine bakmak gerekmektedir.

İsmet Özel, *Yeni Şafak* gazetesinde 30 Mayıs 1995 ve 31 Mayıs 1995 tarihlerinde, "Bir Mensubiyet Aramak" ve "Ben De Bir Mensubiyet Arıyorum" başlıklı iki yazı yazmıştır. Bu yazılarda olayı ortaya koymuştur: "Çünkü siz modern bir insansınız ve her modern insan gibi mensup olduğunuz yerden kopartılıp alındınız. Bu kadarla kalmadı mensup olmanız gereken yer de tahrip edildi. Daha da korkunç bir şey oldu: Mensubiyet bağı kurmak için gerek duyacağınız üyeleriniz yok edildi. Anahtar kelime mensubiyet. Hayatımızdaki tamirat mensubiyet suretiyle başarılacak. (...) Göründüğü kadar herkes, 'Sen bensin, ben de sen' demekten kaçıyor. Göründüğü kadar, hiç kimse bir mensubiyet aramıyor." Bir mensubiyet derdi taşımayanların, karşısındakine işin başında da sonunda da ilk lâfı "Sen sensin, ben de ben," olanların ileri geri konuşup durmasının sebebi nedir?

İsmet Özel insanı imana, hakikate, bütüne çağıran bir yazardır. Karşısındakine hakikati soran, ondan hakikati isteyen bir yazardır. Mızmızların İsmet Özel söz konusu olunca bin dereden su getirmelerinin sebebi budur: Hakikat! İsmet Özel'e 'yakalanmaktan' korkmalarının sebebi budur: Hakikat! Gelgelelim, İsmet Özel'in bunca sevilmesinin, bunca okunmasının sebebi de budur: Hakikat!

İsmet Özel bir şiirinde, "*Eskiler aramaz, iz sürerdi. / Bilirlerdi Evet'le Hayır arasına Belki / Sokulduğunda / Felâket gelir. / Noksanı fark ederlerdi, çünkü bütünden / Nelerin koptuğu besbelli. / Dağılmak eskilerin dilinde / Ufalanmak anlamına gelirdi / İz sürerlerdi irileşmek, ulaşmak, toparlanmak için / Biz yeniler bir an önce dağılsak bari deriz / Korkarız kaybolmaktan çokluk içinde,*" demektedir. Toparlanan toparlanacak, ufalanıp giden ufalanıp gidecektir. Ufalananlar bize ikide bir, "Sen hâlâ orda mısın!" diyecektir. Toparlananlar bir istikametin, bir kararın, bir inadın etrafında toparlanacaktır. Bu istikamet, bu karar, bu inat bizim alınyazımızdır. İsmet Özel'in ısrarla vazgeçmediği şey yegâne şiarımızdır. Bizi toparlanmak şartına, gitmemek şartına, istikamet şartına çağıran İsmet Özel Türkiye'nin vicdanıdır. Yazıları ve çağrısı başka bir anlama gelmemektedir. Türkiye'nin vicdanı İsmet Özel'i bir şeyden sorumlu tutmuştur. İsmet Özel bu sorumluluğunu yerine getirmiştir. Bugüne değin yaptıkları ve yazdıkları bunun kanıtıdır. Öbür taraf lâfı güzaftır. Görünen o ki her zaman da öyle kalacaklar.

Yazıları ve çağrısı başka bir anlama gelmemektedir. Türkiye'nin vicdanı İsmet Özel'i bir şeyden sorumlu tutmuştur. İsmet Özel bu sorumluluğunu yerine getirmiştir.

Kimse bizi Türkiye'nin bekasının gâvurlaşmaktan geçtiğine inandıramayacak.

emine laval davası

hukuki bir mesele mi, yoksa bir zihniyet meselesi mi?

M. HAYRİ KIRBAŞOĞLU

İslam düşünce geleneğinin, her alanda kapsamlı ve sistemli bir özeleştiriye tabi tutulması gereği; pek çok çağdaş İslam düşünürünün müştereken vurguladıkları, ama egemen muhafazakâr yapının her yerde kulak tıkadığı, kabule yanaşmadığı ve şiddetle reddettiği bir taleptir. Bu makul ve haklı talebin statüko tarafından ısrarla reddedilmesinin sonuçları, artık sadece İslam dünyasının bir iç sorunu olmaktan çıkmakta, uluslararası gündemin ilk sıralarına oturacak kadar genelleşebilmektedir. Nasr Hâmid Ebû Zeyd, Kâsım Ahmed, Abdulkerim Suruş gibi İslam aydınlarının inanç, düşünce ve kanaatlerinden dolayı, 'irtidat' gerekçesiyle ölüm cezasına çarptırılmaya varacak kadar ciddi baskılara "İslam adına" maruz bırakılması ve birçok İslam ülkesinde 'recm' cezasının uygulanmasında ısrar edilmesi, sadece İslam dünyasında değil, uluslararası ölçekte de ciddi sıkıntı ve tartışmalara yol açmaya devam etmektedir. Bu durumun son örneği ile ilgili gelişmeleri Nijeryalı Emine Laval davasında bu günlerde yaşamaktayız.

birçok İslam ülkesinde 'recm' cezasının uygulanmasında ısrar edilmesi, sadece İslam dünyasında değil, uluslararası ölçekte de ciddi sıkıntı ve tartışmalara yol açmaya devam etmektedir.

'Recm' meselesine yabancıların uluslararası düzlemde "insan hakları" ve "ölüm cezasının kaldırılması" açısından yaklaşmaları normaldir. Zira onlardan, Müslümanların İslam'ın gereği olduğunu söyledikleri bir uygulamanın gerçekte ne kadar İslami olduğunu sorgulamalarını beklemek o kadar da gerçekçi olmasa gerektir. Ancak, anlaşılması zor olan, asıl bu sorgulamayı yapması gereken Müslümanların bu konuda sessiz kalmalarıdır. Daha da anlaşılması zor olanı ise İslam'ın ilk asırlarından itibaren 'recm' diye bir cezanın İslam'da yeri bulunmadığını savunan görüşün –bütün tutarlılığına rağmen– hiçbir zaman ciddiye alınmamış olmasıdır. Hâlbuki son yapılan kapsamlı araştırmalar, bu görüşün tutarlı ve isabetli, 'recm'in ise son derece tartışmalı olduğunu tekrar gözler önüne sermektedir.[1]

Buna rağmen, Emine Laval davasına müdahil olan İslam ülkeleri yetkililerinin de konunun bu boyutundan habersiz oldukları görülmektedir. Nitekim, ülkemizde de konunu çözümü için Emine Laval'ın T.C. vatandaşlığına geçmesi şeklinde teşebbüsler yapılırken veya uluslararası düzlemdeki "İnsan hakları - ölüm cezasının kaldırılması" yaklaşımı benimsenirken; 'recm'in ne kadar

İslam'ı temsil ettiği sorusunun sorulmamış olması da bunu doğrulamaktadır. Gerçi bu noktada bırakın resmi yetkilileri ve sivil kesim temsilcilerini, İlahiyat Fakülteleri ve DİB mensuplarının bile kahir ekseriyetinin bu sorgulamaya yanaşmaması karşısında söylenecek pek fazla bir söz kalmamaktadır.

Ama yine de, Emine Laval olayından çıkarabileceğimiz bazı derslerin bulunduğunu düşünüyoruz.

Ülkemiz açısından çıkarmamız gereken ders şu olmalıdır: Artık, laikliği dinsizlik veya dine kayıtsızlık olarak algılamaktan vazgeçmeli; İslam'ın, uluslararası boyutta etkilere yol açan çok önemli bir 'gerçek' olduğu, dolayısıyla inanıp benimsenmese bile, İslam hakkında "bilimsel bilgiye dayalı" bir bilgilenme sürecine girmenin en azından 'pragmatik' açıdan şart olduğu hususu gözardı edilmemelidir.

İslam dünyası açısından çıkarmamız gereken ders ise şudur: İletişim alanındaki fevkalade gelişmelerin de etkisiyle, günümüzde İslam, İslam ülkelerinin sınırlarına hapsedilemeyecek kadar, hatta, uluslararası denebilecek kadar geniş çaplı bir olgu hâline gelmiştir. Bir başka açıdan ise İslam ve Müslümanlar, uluslararası gelişmelerin hem öznesi hem de nesnesi konumunda bulunmaktadırlar. Dolayısıyla hem samimi olarak İslam'ı tanımak isteyenlere yanlış bir imaj sunmamak, hem de bu yanlış imajın yol açabileceği eleştiri ve hatta siyasal baskılara maruz kalmamak, daha doğrusu bu tür bir baskıya girişecek olanların ellerine bir gerekçe vermiş olmamak için de, geleneksel İslam tasavvurumuzu sürekli eleştirel bir gözle okumak ve güvenilirlik/dayanıklılık testinden sürekli geçirmek artık kaçınılmazın kaçınılmazı olmuştur. Hele Batı'nın kendi siyasi-ekonomik çıkarlarını garantiye almak amacıyla İslam dünyası üzerinde tesis etmeye çalıştığı hegemonyayı "İslami şiddet ve terör" maskesi altında meşrulaştırma çabalarına büyük bir hız verdiği bir dönemde yapılacak özeleştiri, aynı zamanda stratejik bir boyut ve önem de kazanmaktadır. Zira İslam dünyası –Batı istediği için değil, kendisi ve bütün insanlığın felahı için–, XXI. yüzyıl insanlığına sunacağı İslam'ı öz eleştirel bir yaklaşımla ortaya koymada başarılı olamazsa; kendi çıkarları için "Uysal İslam, Light İslam –isterseniz buna sulandırılmış İslam da diyebilirsiniz–, Liberal İslam" projelerini İslam dünyasına dayatma niyetini gizlemeyen Batı'ya boyun eğmek kaçınılmaz hâle gelecektir. ABD, Afganistan'a ve Irak'a "demokrasi getirdiği (!) gibi, birgün biz de dahil birçok İslam ülkesine "demokrasi getirmek (!) isteyebilir; hatta bu demokrasinin kökleşmesi (!) için bize bir İslam yorumu" bile hediye (!) edebilir. İslam dünyası bir yol ayrımında bulunmaktadır: Ya 'recm' cezasını uygulayıp, mürtedin kellesini alarak "geleneksel İslam tasavvurunu" hiçbir eleştiriye tabi tutmadan sürdürmekte ısrar edip, Batı'nın ekmeğine yağ sürmeye devam edecek; ya da bu geleneği sıkı bir tenkit süzgecinden geçirerek eleştirel düşünceyi merkeze alan dinamik bir "Çağdaş İslam Düşüncesi" inşası yolunda kolları hemen ve şimdi sıvayacaktır.

Emine Laval davası sadece bir insanın ölüm cezasına çarptırılıp çarptırılmaması meselesi değil, bir zihniyet meselesidir.

Özetle Emine Laval davası sadece bir insanın ölüm cezasına çarptırılıp çarptırılmaması meselesi değil, bir zihniyet meselesidir. Burada asıl tartışılması gereken de, 'recm' cezasının İslamı ne kadar temsil ettiğini sorgulamaksızın, geçmişin geleneksel fıkıh anlayışını adeta sorgulanamaz bir mutlak hakikat seviyesine çıkaran zihniyettir. Bu zihniyet değiştirilmedikçe daha pekçok Emine Laval'ın taşlanarak öldürülme riski ile daima karşı karşıya kalabileceğini unutmayalım.

[1] Geniş bilgi için *islâmi'yât* V (2002) sayı: 1 "Din ve Şiddet" konulu sayıda yayımlanan "İslam'a Yamanan Sanal Şiddet: Recm ve İrtidat Meselesi" adlı makalemize bakılabilir.

islâmiyât | kitâbiyât

bülten 09

ekim-aralık 2003 | üç ayda bir yayımlanır | ücretsizdir

03 | bir kalem kahramanı
a. hadi adanalı

07 | bir değer olarak 'dinleme'
ilhami güler

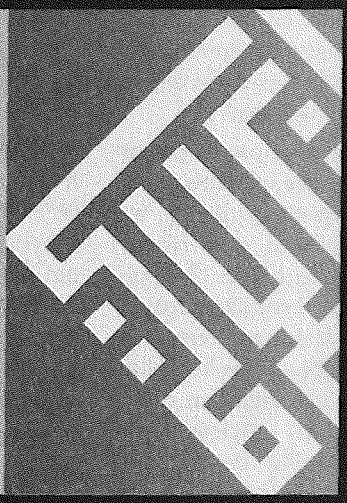
11 | doğu ve batı arasında
mehmet sait reçber

15 | iran'ın eteğini çekiştirdik
sema yavuz

17 | bilim ahlakı mümkün mü?
mevlüt uyanık

20 | imam mâturîdi ve maturidilik
ahmet ak

29 | ANKET

7. yılımıza girerken

29. sayfada

bir hayat tarzı olarak islâmiyât

Omer ÖZSOY

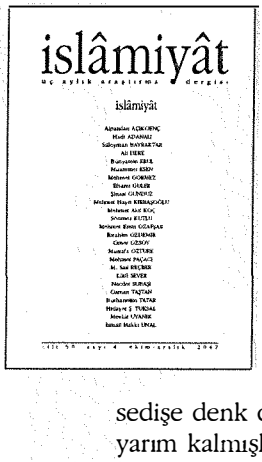
Dergicilik, başlı başına bir yaşam tarzı olarak görülebilir. Dergiciliği bir yaşam tarzı olarak nitelemeyi haklı kılan, onun da tıpkı yaşamın kendisi gibi 'mevkuteler' ortaya koymaya yönelik olmasıdır. Zamanın izafiliğini varsayarsak, yaşam denilen görece bütünlüğün en küçük vakitleri olan ânlar ile dergi yayınında esas alınan periyodlar arasında öz itibarıyla bir farktan söz etme imkânı olmadığını görürüz. Bu noktada, bir iş için tahsis ettiğimiz vakti, o işin ne denli ve ne türden anlamlı hâle getirdiği önem kazanır. Dergicilik, yazarın yazma tutkusunun dirilmesi veya okurun yazıya açlığının uyarılması belli bir sürenin geçmesini gerektirdiği için zamanı vakitlere bölmek suretiyle icra olunan bir hayat tarzıdır; yoksa, yazarların yazı üretmelerinin ve okurların bu yazıları tüketmelerinin muayyen bir süreye ihtiyaç duyurması gibi teknik bir zorunluluk nedeniyle değil... Tıpkı yemek öğünleri, namaz vakitleri ve bütün varoluşumuzla iştirak ettiğimiz eşref saatlerine sığan diğer yaşantılarımızda olduğu gibi...

Söyleyecek sözü olduğuna inanmakla kalmayıp, bu sözü duyu(ru)lmaya değer bulanların ilk ve son penceresidir dergicilik nicedir. Bu yüzden, kelimeler bitince dergiler ölür; fakat söz bitmedikçe dergicilik yaşar. Söz ise, bitmez; zira bitimcil değildir söz. Yenileri yürür bu yüzden, ölen dergilerin bıraktığı yerden sonrasını. Zira söz bitmez; biterse güç biter, özü ağır olan sözü taşımak için gereksinen güç... Evet, sözü aşikâr kılan da güçtür, suskun

söz bitmedikçe dergicilik yaşar. Söz ise, bitmez; zira bitimcil değildir söz.

kılan da; ama sözün gücü önünde hiçbir güç duramaz; duramanıştır. Sese değildir zira sözün referansı, harfe ve kelimeye hiç değil; kendisine atfen vardır söz ve kendi içinde devinir hakikat. Susmakla işleniyorsa günahların en büyükleri ve susmakla kazanılıyorsa en yüce erdemler, sükût sözün sıfatıdır da ondan. Suskun kalır bu yüzden bazen dergi de; susarak söylemek gerektiğinde...

Dergicilik, toplanmaya, artmaya; paylaşmak üzere birik(tir)meye inananların yaşam tarzıdır. Açık çağrıdır dergicilik, söz ve kalem erbabına. Derdi, aynı nâmeyi ünleyen çok sesli koro teşkili olduğundan değildir derginin davetkâr duruşu... Sözü temsil edecek sesi kimin terennüm edeceğinin meçhul olduğuna inandığından çağırır insanları söyle(ş)meye. Ne gürültü dergi olarak nitelenebilir şu hâlde, ne de kulaklara tiksinti veren muntazam bir 'ti' sesi. Deste deste gül gibi duran yazılarıyla ucu açık bestedir dergi; bitmemiş bir senfoni; her dem yeni, fakat her defasında yanık bir türkü... Bizim en tenha yanımızda demir atan hissedişe denk düşen bir bitmemişlik hissi, yarım kalmışlık duygusu aşılar dergi bu yüzden. Daha söylenecek o kadar çok şey var ki, dedirtir. Nokta koymak değildir hedefi derginin; her sayısı bir virgülü simgeler, bazen noktalı olsa bile...

islâmiyât

üç aylık araştırma dergisi

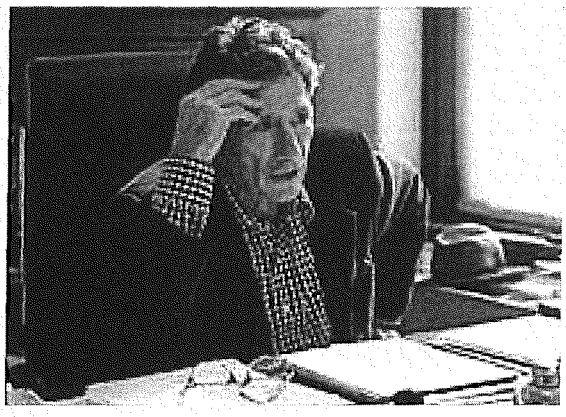
islâmiyât

Tanınmayı değil, tanımayı umursar dergi; tanımayı, tanıtmayı, tanıklık sunmayı... Ve bu surette tanımlar kendisini; onun tanımı, tanıklığında gizlidir. Ne de olsa, olduğumuz ve durduğumuz yerde ne anlam ifade ettiğimize tanıklık etme cür'etidir dergicilik son tahlilde. Hasımları olur dergilerin ve izleyicileri olur bu yüzden, dergi taraf olduğu sürece... Entelektüelin tarafsızlık ödevinden bunaldığı noktadan sonra başlar dergiyle birlikteliği, dergide görünürlüğü. Buluşur herkes yolun bir yerinde dergiyle, yürüyorsa eğer. Dergiye ancak yollarda rastlarsınız nitekim; duraklarda kitaplar vardır. Kitap noktaya heveskârdır biraz; dergi virgüle âşık delice... Derginin düşünce ve gönül dünyasına ettiği, gazetede olduğu gibi, birkaç gün içinde yerini başka bir gündeme terk etmesi mukadder bir konuyu hararetli tartışmaların odağına atıvermek değildir yine de... Uzun yürüyüştür dergi; yolunu yollar kesse de, yolu bir soluk nefesse de...

Ve yolun neresinde neyle karşılaşacağının değil, her neyle karşılaşırsa karşılaşsın nasıl bir tutum takınacağının hesabını yapmakla yükümlü görür kendini dergi... Tutum adına her ne tezahür ediyorsa dergide, haklı bulalım veya bulmayalım, esas saygıdeğer olan, bizatihi bir tutuma sahip olma ve bu tutumu muhafaza etme konusundaki sebatın kendisidir. İnsanlar, olgunlaşabilmek için, gelip geçen gündemlerin ardında kalabilen şeylere muhtaçtırlar ve dergicilik bunu mümkün kılmanın en geçerli aygıtlarından biridir. Dergi, âdeta, toplumun ne zaman başvuracağı belli olmayan argümanlar üretir. Bizler yalnızca bilimsel araştırma amacıyla değil, bugünkü sorunlarınızı aşmak, kendimize bir çıkış yolu bulmak gibi varoluşsal saiklerle bir *Menâr*'a, bir *Sebîlurreşâd*'a, bir *Sırât-ı Müstakîm*'e başvurma ihtiyacı hissediyor ve onların sarı sayfaları arasında şu veya bu ölçüde bir karşılık bulabiliyorsak, dergicilik faaliyetini meşru, anlamlı ve dolayısıyla kalıcı kılanın ne olduğu üzerinde düşünmek için yeterince ipucuna sahibiz demektir.

Nihayet, yarış bayrağıdır dergi; hep taşınası, yere düşürülmeyesi (yazıktır düşerse; vallahi "vayy!" dersiniz). İdman ister bu yüzden dergi, ekip ister.

Umulur ki, o gün "Hoş geldin *islâmiyât*!" denilir; fakat bugün *islâmiyât* "Hoş geldiniz a dostlar!" demek istiyor. b

bir kalem kahramanı edward said

A. Hadi ADANALI

Geçen yıl Eylül ayı içinde ölen Edward Said hakkında Müslüman bir köşe yazarı, İslam dünyasının pek aydın yetiştiremediğini ve Said'in ölümünün büyük bir kayıp olduğunu yazmıştı. İslam dünyası, neden Said gibi aydınları yetiştirmede pek başarılı olamıyor? Ancak, bu sorunun cevabını vermeden önce, Said'in kendini Müslüman hatta dindar olarak nitelemediği hâlde Müslümanların ona sahip çıkmasının sebebini aramamız gerekiyor.

1991 yılında yaptırdığı rutin kan tahlillerinden birinde Said, ölümcül bir hastalığa yakalandığını öğrendi. Hayatı boyunca gerçek bir entelektüel olarak 'mesafeli' olmayı başarıyla sürdüren Said'i bu haberin değiştirdiğini söyleyebilmek zor. O diğer tüm konularda olduğu gibi ölüm karşısında da benzer bir tavır takındı, fakat bununla birlikte hayatını gözden geçirme ihtiyacı hissetti.[1] Bu haber ona "nihai şeyler hakkında düşünme mecburiyetini" gösterdi. O, kendi hâline bırakılmış, dağınık ve düzensiz bir hayat sürdüğünü düşünüyordu. O, tatilden hoşlanmayan, kendini işine adamış biriydi ve depresyon, tükenme, yazamama gibi sorunlar onu hiç meşgul etmemişti. Dersler veriyor, makale ve kitap yazıyor, konuşmalar yapıyor, Filistin ve Ortadoğu, İslam ve sömürü karşıtlığı gibi konularda faal bir sürecin içinde yer alıyordu. Fakat bir ân olsun durup hayatının anlamının ne olduğu sorusuna cevap aramamıştı.

Said, 1935'te Kudüs'te doğdu ve 1948'de ailesi Mısır'a sığınmak zorunda kalıncaya kadar orada yaşadı. İlk eğitimini, Arap gençlerini İngiltere'ye bağlamak

İslam dünyası, neden Said gibi aydınları yetiştirmede pek başarılı olamıyor?

üzere İngilizler tarafından açılan yan elit sömürge okullarında aldı. Amerika'ya gitmeden önce Kahire'de Victoria Koleji'nde, aralarında Ürdün Kralı Huseyn'in de bulunduğu Mısır, Suriye, Suudi Arabistan gibi yerlerde daha sonra bakan, başbakan ve önde gelen iş adamları olacak kimselerle aynı sınıfta okudu. Bu okulun amacı; İngilizler, bölgeden ayrıldıktan sonra orada yönetici sınıfını oluşturacak kimselere eğitim vermekti. Okuldaki ilk kural, eğitim dilinin İngilizce olması gerektiğiydi. Bunu "başka bir dili konuşan öğrenci cezalandırılacaktır" kuralı takip ediyordu. Öğrencilerden hiçbirinin ana dili İngilizce değildi ve sömürü kurallarına direnme adına kendi aralarında Arapça konuşmaya devam ediyorlardı.

Said, hayatı boyunca kendini hep yabancı, yalnız, mesafeli ve 'dışarıdan' hissetmiştir.

Said, hep sıradışı bir öğrenci oldu: Mısır'da okula giden bir Filistinli; Said gibi katıksız bir Arap soyadı, Edward gibi pek muhtemel gözükmeyen bir İngiliz ismi; ana dili Arapça, eğitim dili İngilizce; her ikisini de iyi bilen, fakat hiçbirinde kendini tam olarak rahat hissetmeyen. Said'in kendini bir yere ait hissedememesi, onun çocukluk yıllarında istemeye istemeye kendini içinde bulduğu bu karşıtlıklardan kaynaklanmaktaydı. Eğitimi Anglo-merkezliydi. Britanya hatta Hindistan tarihi ve coğrafyası hakkında Arap dünyasının tarihinden ve coğrafyasından daha fazla bilgiye sahipti. O aldığı eğitim hakkında şu tespitte bulunur: "Bir İngiliz öğrencisi gibi inanmak ve düşünmek üzere eğitilmeme rağmen, benden daha iyiler tarafından, kendi konumunu bilen ve Britanyalı olmaya özenmeyen bir yabancı, Avrupalı olmayan bir öteki olduğumu anlamak üzere terbiye gördüm." Üstelik Hıristiyan olarak doğmuş Anglikan kilisesinde vaftiz edilmiş, Haçlı Seferlerine atıfta bulunan ilahilerle büyümüştü: O aynı anda hem zalim hem de mazlumun rolünü oynamak zorunda kalmıştı.

Said, 1951 yılında Victoria Koleji'nden sorun çıkaran biri olma gerekçesiyle atıldı. Said'i babası Amerika'ya Massachusetts'de bir okula yazdırdı. Okul değişikliği sorunları azaltmaz. Tam aksine, aksanı olan, beysboldan ve Amerikan futbolundan anlamayan tek öğrencidir. Üstelik Arapça konuşacağı hiç kimse yoktur. Yüz altmış kişilik sınıfta ilk (veya ikinci) dereceyle mezun olur; fakat "ahlaki olgunluğa erişmemiş" olarak görülür ve birincilik ödülü kendisine verilmez. Gerekçe olarak sadece "bu onura layık görülmediği" söylenir. Said, bu haksızlığı, "hâlâ anlamakta veya affetmekte oldukça zorlandığım ahlaki bir yargı" diye niteler.

Said'in üniversite ve doktora eğitimi, edebiyat, müzik ve felsefe üzerinedir. Fakat bunlardan hiçbiri kendi kültür ve geleneğiyle ilgili değildir. 1963'te Columbia Üniversitesine hoca olarak alındığında hocalar ona 'Arap' veya 'Filistinli' gibi kelimeler yerine 'Ortadoğulu' gibi "muğlak fakat kimseyi rahatsız etmeyen" bir terim kullanır. Bölüme alınırken "İskenderiyeli Yahudi!" olarak tanıtılır. Said'in siyasi aktivizmi bu dönemde arka plandadır. Said'in siyasi kimliği Vietnam ve 1967 Arap-İsrail savaşı dönemlerinde öne çıkar. O dönemlerde Filistinliler için adalet talebi "anti-semitik ve Nazi-benzeri" olarak yaftalanır. 1972 yılında bir yıl izinli olarak Columbia'dan ayrılır ve Lübnan'a gider; orada Arap filolojisi ve edebiyatı alanında araştırmalara başlar. Bu yöneliş, onun edindiği kimliği ile içinde doğduğu fakat sonradan terk ettirildiği kültürü arasında uzlaşım ihtiyacı hissetmesinin bir neticesidir.

Said, hayatı boyunca kendini hep yabancı, yalnız, mesafeli ve 'dışarıdan' hissetmiştir. Belirli bir dile, yere, bir hayat

tarzına ait olanlara özense de, bunun kendisi için mümkün olmadığının farkındadır. O, Conrad, Vico, Adorno, Swift, Adonis... vs. gibi bir türlü uyum sağlayamayan ve kendine has taklit edilemeyen tarzlara sahip, otodidaktik aydınların cazibesine kapılmıştır.

Said, her şeyden önce kendini bir aydın olarak görmek ve insanlar tarafından da bir aydın olarak tanınmak istedi. Entelektüeller üzerine verdiği bir dizi konferansta, aydınlara karşı duyulan güvensizliğin ne kadar yersiz olduğunu dile getirir. Bir aydın olarak kendisi de bu güvensizlikten nasibini almıştır. O, Doğu-Batı gibi hayalî, beyaz-zenci gibi ırkçı ayırımlara karşı çıktığı hâlde, Batı karşıtlığı, ırkçılık hatta Nazizmle suçlanmıştır. Ona göre, aydın, halka karşı veya halktan kopuk değildir; tam tersine, aydın, geniş halk kesimlerine hitap edebilen bir vasfa sahiptir. Aydın evrenseldir, mahalli, millî ve kültürel unsurların ötesine geçmeye çalışır. Aydın, tutarlıdır; dünyanın başka bölgelerindeki haksızlıkları eleştirdiği kadar kendi ülkesindeki haksızlıklara da karşı çıkar. Aydın, bağımsızdır; onun bağlı olduğu şirketler, kurumlar veya otoriteler yoktur. Aydın, sorumluluk duygusu taşır; vurdumduymaz ve adamsendeci bir kişilikten tamamen uzaktır. Aydın, kendini bir görevle yükümlü hisseder; ki, bu görev "tüm baskılar karşısında görece bağımsızlığını koruma arayışı"dır. Aydın, bir tanıktır; engellemeye veya değiştirmeye gücü yetmese de aydın sömürüye, baskılara ve haksızlıklara bir tanık rolüyle başkaldırır. Kısaca; o bir sürgün, bir marjinal, bir amatördür; o "iktidara karşı hakikati söylemeye çalışan" cesur bir kişiliktir. Onun ne kaybedecek makamı, ne elinden alınacak serveti, ne de güç sahipleri yanında yitirmekten korktuğu bir itibarı vardır.[2]

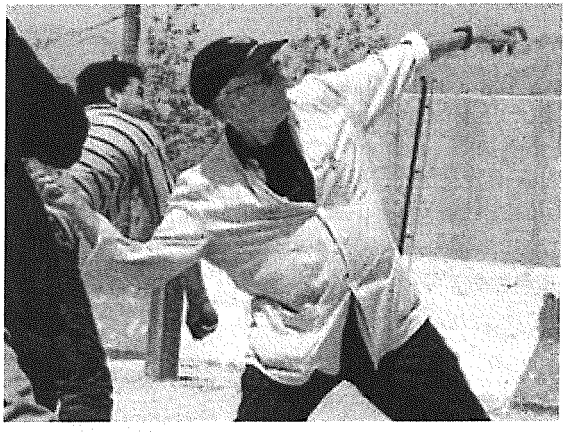
Said açısından Filistin sorunu sadece topraklarından olma, sığınmacı olarak yaşamak zorunda kalma, geçmişle bağları koparma ve bugüne intibak edememe değildir. 1969'da Golda Meir'e ve pek çok İsrailliye göre, "Filistinliler yoktur." Buna karşın Said'in asıl amacı 'kayıp ve mahrumiyet'in tarihini yazmaktır; sonradan kurulan İsrail'in tarihinden hareketle 'var olmayan' ve 'tarih olamayan' Filistinlilerin hem kendilerinin hem de tarihlerinin olduğunu ispatlamaktır. Bu konuya yönelik ilk yazdığı "Resmedilen Arap" adlı denemesinde medyada ve bazı akademik çalışmalarda Araplaın nasıl hayal ürününe dayalı, çarpıtılmış bir malzemeyle takdim edildiğini ortaya koyar.

Said, kırk yılı aşan akademik hayatında, Arap edebiyatı da dahil olmak üzere, Batılı kaynakların dışında hiçbir konu öğretmemiştir. İbn Haldûn üzerine bir seminer vermeyi çok arzu etmiş; fakat bu arzusunu bir türlü gerçekleştirememiştir. Davet edildiği üniversitelerde genelde konuşmasını "edebî bir konu"ya hasretmesi istenmiştir. Buna rağmen o siyasi alandaki aktif mücadelesinden hiçbir şekilde taviz vermez. 1985'de Yahudi Müdafaa Ligi (Jewish Defense League) onu Nazi ilan eder, üniversitedeki ofisi yakılır, kendisi ve ailesi sayısız ölüm tehditleri alır. Ayrıca aşırı sol kesim onu, Araplarla İsraillilerin birlikte var olmaları gerektiğine inandığı ve her iki taraf açısından da askerî seçeneğin bir çözüm olmadığını düşündüğü için fazla liberal bulur ve eleştirir. Tüm bu baskılara rağmen Said kendini şöyle değerlendirir: "Kendi açımdan, taraf olmayan, askıda bir hayatı yaşayamadım: Popüler olmayan bir davaya bağlılığımı ilan etmede tereddüt etmedim. Diğer yandan, eleştirinin dayanışmayla veya diğer bazılarının millî

Said, her şeyden önce kendini bir aydın olarak görmek ve insanlar tarafından da bir aydın olarak tanınmak istedi.

bağlılık adına bekledikleri şeyle çeliştiğinde bile, daima eleştirel olma hakkını muhafaza ettim."

Said, bu konumun rahatsız edici bir yönü olduğunun ve uzlaşması mümkün olmayan iki hayatı gerektirdiğinin farkındadır. O, Alman idealizmine İtalyan materyalist geleneğini, Tanrı'nın veya "millî dehanın" yaptığı tarihe insanınkini tercih ettiğini söyler. En ünlü eseri *Oryantalizm* ve daha sonra yazdığı Filistin ve İslam dünyasıyla ilgili konuları içeren kitaplar "iktidar tarafından biçilen ve daha sonra uzak beldelere ve insanlara dayatılan hayalî coğrafyaları" anlamaya çalışmanın ürünleridir.

Said, her entelektüel gibi, yanlış anlaşılmaktan da şikayetçidir: "Tamamen dinkarşıtı politikalarıma rağmen, çoğu zaman İslam dünyasında İslam'ın bir savunucusu olarak parlak bir şekilde takdim edildim... Bundan daha yanlış bir şey olamaz." Bununla birlikte o düşüncesinin çok yönlülüğünü vurgulayarak herhangi bir davanın katıksız taraftarı olmayan bir kimsenin zor anlaşıldığını ve bunun da kaçınılmaz olduğunu düşünür.

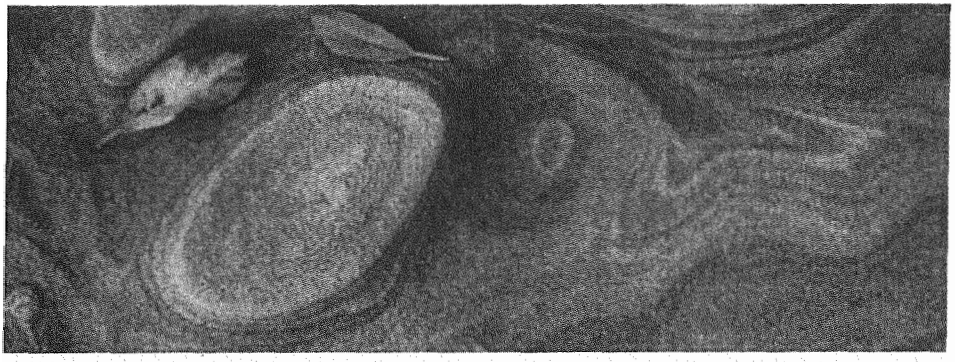
Said, Avrupa'da Rönesans ve Reform sonrası ortaya çıkan ve Ficino, Montaigne, Erasmus gibi kimselere atfedilen pek çok tavır ve pratiğin çok daha önce diğer geleneklerde, mesela Uzakdoğu'da, bulunduğunu belirttikten sonra şunları ekler: "Hindistan ve Çin hümanistlerinin yanı sıra, bu durum özellikle İslamî ekoller için de geçerlidir. Tuhaf bir şekilde bizim Batı'ya has olarak gördüğümüz şeyleri, Batı, anlayabilecek veya yapabilecek duruma gelmeden çok önce, onlar [Müslümanlar] yapıyorlardı... Profesör George Makdisi'nin yakın dönemlerde yaptığı çalışmalarda, humanistik diyalog, yazım ve tartışmanın kaynağını, birkaç İtalyan hümanisti onları model olarak kapıp benimsemeden çok önceleri, Endülüs, Kuzey Afrika, Sicilya ve Arap dünyasındaki büyük İslami ekollere açık bir şekilde götürmektedir. Benzer biçimde George Saliba'nın önemli bir çalışması, oldukça ikna edici delillerle gösterdi ki (astronomi, matematik, fizik gibi) pozitif bilimlerde, Kopernik gibi azametli ihtilalci bir kişilik bile, temel çalışmasında Avrupalı olmayan daha önceki bilim adamlarına dayanmaktaydı."[3]

Said, Batı'nın Doğu'yu hem kaynak hem de araç olarak sömürmesine dikkatleri çekti. O, bilimde, kültürde, sanatta Batı'nın yaptığı bir haksızlığa 'tanıklık' etti. İslam dünyasının ona sahip çıkmasının altında yatan temel neden buydu. Bu anlamda o gerçek bir aydındı. Şimdi günümüz İslam dünyasının Said gibi aydınları yetiştirmede neden pek başarılı olmadığı sorusuna tekrar dönebiliriz: Ama cevabı, onun yaptığı gibi, geçmişin rehavetine sığınmadan, bugünün baskılarına boyun eğmeden ve geleceğin getirecekleriden korkmadan aramalıyız. b

[1] Edward Said, "Between Worlds: Edward Said Makes Sense of His Life", *London Review of Books*, 7 May 1998, s. 3-7.

[2] Edward Said, *Entelektüel: Sürgün, Marjinal, Yabancı*, çev. Tuncay Birkan, Ayrıntı Yay., İstanbul 1994.

[3] Edward Said, "Presidential Adress: 1999: Humanism and Heroism" s. 288.

ahlaki ve islami
bir değer olarak 'dinleme'

İlhami GÜLER

Nedense, söz (kelam) ve söz söylemek hakkında çok şey söylenmiştir de; söylenen sözü 'dinlemek' hakkında pek bir şey söylenmemiştir. Oysa, sözün değeri ve anlamı ancak dinleme ile kurulabilir. Sözü ve söyleneni var edecek olan, dinleme ve dinleyicidir. Bakma ve görme iki ayrı şey olduğu gibi; duyma ve dinleme de iki ayrı şeydir. Bakma ve duyma iradi olmayacağı, organların doğal işlevi olduğu hâlde; görme ve dinleme iradi, kasdi eylemlerdir. Dinleme, iradi bir çaba ile bir karakter özelliği olarak edinilecek bir hulk, huy kabiliyetidir. Dinleme, kazanılacak bir özelliktir; insanın doğal hâli (fıtratı), duymaya hazır olduğu kadar dinlemeye hazır değildir. Zira, insan tezcanlı (aceleci) yaratılmıştır (21/Enbiya, 37).

Bilindiği gibi, insanların arasındaki kavgaların, anlaşılmazlıkların bir kısmı, menfaate, egoizme dayalı kasdi-iradi tecavüzlerden çıkar. Bir kısmı da karşı tarafı doğru anlamamaktan çıkar. Yine insanlar, olaylar, ilişkiler, sorunlar hakkında yanlış kanılara varırlar; bu da onları yanlış yapmaya sürükler. Dinlemek ve dinleme kabiliyetine sahip olmak, birçok alanda insanın yanlış anlamasını ortadan kaldırarak, doğru anlamasını ve doğru davranmasını doğuracağı için, ahlaklı bir erdemdir. Erdem doğuran bir erdemdir. Erdemlerin erdemidir. Dinleme anlamayı, o da kişiliğin, benin, karakterin olgunlaşmasını, büyümesini ve gelişmesini sağlar.

söz (kelam) ve söz söylemek hakkında çok şey söylenmiştir de; söylenen sözü 'dinlemek' hakkında pek bir şey söylenmemiştir.

Dinleme, karşıdakine değer vermek ve saygı duymaktır. Dinleme, bilgi edinmenin bir kaynağı olduğu için, doğru düşünme ve doğru değerlendirmeye yardımcı olur.

Başkalarını dinleyebilmenin ve dinlediklerinden istifade edebilmenin ön şartı, zannedildiği gibi, ön yargıları (peşin hükümleri) askıya almak değildir. Tersine, Gadamer'in dediği gibi, anlamanın ön şartı ön yargıdır. Önyargı olmadan biz dinlediğimizi anlayamayız. Yanlış olan, ön yargılarımızın nihai, katı, kapalı ve dogmatik olmasıdır. Dinleme; anlama ve düşünme ile birlikte, ön yargılarımızı rehabilite etmemize, geliştirmemize, gerektiğinde değiştirmemize yardımcı olur. Yanlış olan, yedisinde ne ise yetmişinde de o olmanın fazilet sayılmasıdır; 'dönme'nin her şartta bir erdemsizlik olarak algılanmasıdır (dönek).

Dinlemek haddini bilmektir. Kendini bilen dinleyebilir. Dinleyebilmek için insaf sahibi olmak gerekir.

Önyargılarımız (peşin hükümlerimiz) eğer gerekçesiz, temellendirilmemiş, hesabı verilmemiş ise; mantıki olmayan, hikmete dayanmayan; sağduyuya, basirete vicdana ters, şartlanma, taklit ve iç güdülere dayanıyorsa, dinlemeyi başaramayız. Ayrıca, egoizm ve acelecilik, dinlemenin önündeki en önemli engellerdendir. Müstağni ve mütekebbir, başkasını dinleyemez. Dinlemek haddini bilmektir. Kendini bilen dinleyebilir. Dinleyebilmek için insaf sahibi olmak gerekir. Hakikate saygısı, hakikat aşkı olanlar dinlerler. Dinleme, meselelerin 'niçin'ini ve ne idüğünü öğrenme arzusundan doğar. Cahiller dinleyemediği gibi; dinlememek cahilliği besler.

"Söz gümüşse sükût altındır." sözü, aslında konuşma ile dinlemeyi mukayese eden bir değerlendirmedir. Buradaki 'sükût', dinlemeyi ifade eder. Yoksa, koşulsuz karşı çıkmamayı, boyun eğmeyi, edilgenliği ve haksızlık karşısında susmayı değil... İki kulağa ve bir ağza sahip oluşumuz, iki dinlemeyi bir söylemeyi gerektirir. 'Söz dinlemek' ifadesi, deyim olarak hem Türkçede hem de Arapçada dinlenen sözün gereğini yapmayı, ona itaati anlatır. Sözü, dinleyene söylemelidir; dinlemeyene söz söylemek israftır, zaman kaybıdır. Ayrıca, her söz dinlenmez, herkes dinlenmez. Gevezelik ve gürültü dinlenmez. Sözünün değeri olan, ehliyetli, uzman ve bilgili insanlar dinlenmelidir. Dinlemenin güzel söz söylemek ve güzel konuşmakla yakın ilişkisi vardır. Güzel (hikmetli, anlamlı) söz, güzel konuşulursa kendini dinletir ve etkisi geniş olur. Kur'an şöyle der: "Güzel söz, kökü sabit, dalları gökte olan bir ağaca benzer ve bu ağaç Rabbin izniyle her zaman meyve verir" (14/İbrâhîm, 24-25).

Karşılıklı sohbet, münazara ve tartışmalarda, karşıdakini dinlemeden sürekli konuşmak ve söz kesmek –bal ile dahi olsa– doğru değildir. Sabırsızlığın, egoizmin ve aceleciliğin bir göstergesidir. Konuşmanın belirleyeceği doğal sırayı beklemeden (dinlemeden) konuşan kişiye tahammül edilmez. Ben şahsen, İsmail Nacar'ın katıldığı tartışmalı toplantıları dinlemiyorum.

Okumak, sözün simgeye dönüştürülmüş şeklini (yazı) dinlemektir. Düşünmek ise, sessiz konuşmaktır. Dikkatli bir okuyucu dikkatli bir dinleyicidir. Kur'an, hutbeler (hitabe, söylev) hâlinde, dinlensin diye indirilmiştir; kitap, mushaf hâline getirilmeden önce sözlü okunan bir şeydi. Onu dinleme erdemini gösterenler hidayete eriyor, dinlemeyenler dalalette kalıyordu. Allah, insanları dinledikten sonra (58/Mucâdele, 1; 3/Âlu İmrân, 181) onların meseleleri üzerine değerlendirmelerde bulu-

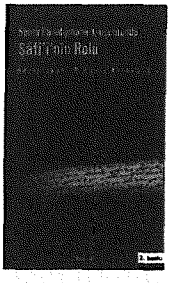
nuyordu. Duyma ve dinleme Allah'ın fiilî bir sıfatıdır (Semî'). Kur'an'ı dinleyemeyenler, dinlemeyenler; şartlanmışlık, taklit, egoizm, istiğna ve aceleciliklerinden dolayı kulaklarında perde olan insanlardı (2/Bakara, 7). Kur'an, düşünme ile dinleme arasında neredeyse bir özdeşlik kurar: "Dediler ki: 'Biz o peygamberleri dinleseydik veya düşünseydik (*nesme'u ev na'kılu*) şu korkunç ateşin yaktıkları arasında olmazdık" (67/Mulk, 10). Bu ifade, dinleme ile düşünme arasındaki diyalektik (karşılıklı belirleyici) ilişkiyi ortaya koyar. Dinlemek için düşünmek, düşünmek için dinlemek gerekir. "Kur'an okunduğu zaman onu dikkatle dinleyin ki, Allah'ın rahmeti ile kuşatılasınız" (7/A'râf, 204). Kur'an, sadece kendini dinlemeye çağırmaz; tersine, her türlü düşünceyi ifade eden sözleri dinlemeyi, onları mukame etmeyi ve en doğrusunu kabul etmeyi ve ona göre davranmayı önerir: "Söylenen her sözü dikkatle dinledikten (*yestemî'ûne*) sonra, onların en güzeline (doğrusuna) uyan kullarımı müjdele. Allah'ın hidayete erdirdiği, akıl-iz'an sahibi olanlar onlardır" (39/Zumer, 18).

Hikmetli, doğru ve güzel sözü dinlemenin insan üzerindeki etkisini gördükleri için kafirler taraftarlarını Kur'an dinlemekten uzaklaştırmaya çalışıyorlardı. "Kafirler dediler ki: 'Bu Kur'an'ı dinlemeyin, O okunurken gürültü yapın ki, O'na galip gelesiniz'" (41/Fussilet, 26).

Sonuç olarak, dinleme, hem bir eğitim işidir, hem de bir ahlak sorunudur. Dinleme, aynı zamanda bir uygarlık sorunudur. Hakikatin mutlak olarak kendinde olduğunu sanan cahiller ile haddini bilmeyen müstekbirler, müstağniler (benciller) başkalarından alınacak ve istifade edilecek bir şeyin olmadığına kanidirler. Ötekini küçük görürler ve hakkına tecavüz etmede tereddüt etmezler. Ülkemizin insan kalitesi, dinleme kabiliyeti açısından maalesef çok düşük seviyededir. Bunu, insanlarımızın birbirleriyle (örneğin iktidar-muhalefet) anlaşma, uzlaşma oranına ve birbirleriyle davalı (mahkemelik) olma oranına bakarak rahatça görebiliriz. Ayrıca, televizyon kanallarındaki tartışma programlarının kalitesi ve manzarası, dinleme kabiliyetimizin seviyesini ortaya koyan bir göstergedir. Özetle, dinlemek birçok iyiliğin ve erdemin anahtarı; dinlememek ise, birçok kötülüğün kendinden çıktığı kaynaktır.

dinlemek birçok iyiliğin ve erdemin anahtarı; dinlememek ise, birçok kötülüğün kendinden çıktığı kaynaktır.

OKUDUNUZ MU?

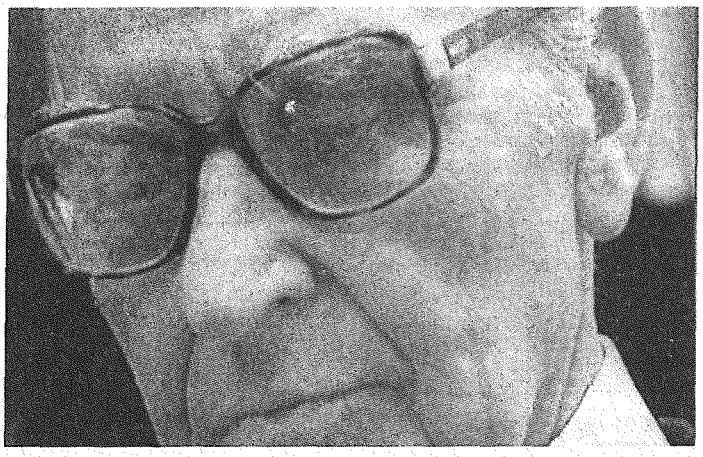

Sünni Paradigmanın Oluşumunda

Şâfi'î'nin Rolü

Yayına Hazırlayan: M. Hayri Kırbaşoğlu
kitâbiyât, 2. Baskı

Şâfi'î kimdir? O, yalnızca sünni fıkıh meheplerinden birisinin kurucusu muydu, yoksa usûl-i fıkhın da mimarı mıydı? Hadis usûlünün temellerini atan o muydu? O, rey ehli ile hadis ehli arasında 'orta yol'u temsil eden bir sentezci miydi?

doğu ve batı arasında müslümanca var olmak

alija izzetbegoviç'in anısına

Mehmet Sait REÇBER

Efsanevi bilge lider Alija İzzetbegoviç'in vefatının Bosna-Hersekli Müslümanlar kadar bütün bir İslam dünyasını da hüzne boğması herhâlde onun yaşamının, yaşam felsefesinin, varoluş mücadelesinin, ideallerinin çağımızda Müslümanca düşünmek ve yaşamak idealini paylaşan herkes için sembolik bir değer taşımasından kaynaklanmaktadır. Bütün bir ömrünü İslami bir yaşam felsefesinin düşünsel dinamiklerine ve varoluş tarzına adamış bir insan, aslında bu teveccühü ziyadesiyle hak etmiş olmalıdır. Çünkü İzzetbegoviç, bir yazarın dediği gibi, "Fas'tan Semerkant'a kadar uzanan Müslüman kardeşliğine, aidiyet hissine sahipti." (*The Economist*, October 25, 2003, s. 90).

Düşünsel açıdan bakıldığında İzzetbegoviç'in temel hedefi İslam'ın sunduğu dünya görüşünün insan yaşamına, varoluş felsefesine ve kaderine ilişkin en iyi, en gerçekçi görüş olduğunu ortaya koymak olmuştur: İslam, ruh ve bedenden oluşan insani gerçekliği tanımakla kişiyi ne bütünüyle ruha indirgeyerek dünyadan (maddeden) koparmış ne de onu bütünüyle maddi dünyanın bir parçası olarak algılayan materyalizme boğmuştur. Gerçekçi bir yaşam felsefesi insanın doğasına ilişkin doğru bir teşhis/tanımlama yapmalı, onun hem dünyevi hem de aşkın boyutunu dikkate almalıdır. İslamiyet, tam da bu noktada ruh-beden, dünya-ahiret dengesini esas alarak ona ne münzevi bir arayışı ne de materyalist (seküler) bir yaşam felsefesini önermiştir. İslami varoluş felsefesi insanın tabiatında yer alan bu iki unsur veya boyutun deyim yerindeyse aşkın birliğini esas alır. Dolayısıyla, "İslam, dünyanın esas özelliği olan bu dualizmi evvela anlamak ve

Gerçekçi bir yaşam felsefesi insanın doğasına ilişkin doğru bir teşhis/tanımlama yapmalı, onun hem dünyevi hem de aşkın boyutunu dikkate almalıdır.

kabul etmek; ondan sonra da onu yenmek yoludur." (*Doğu ve Batı Arasında İslam*, çev. Salih Şaban, Nehir Yayınları, İstanbul, ty., s. 18). Bir başka ifadeyle, kendi başına ruhçuluk veya materyalizm, insani gerçekliği tek boyutlu, dolayısıyla noksan kavramaktadır.

Eserlerinde sistematik bir felsefi üslûba sahip olmamakla birlikte, İzzetbegoviç'in, (kelimenin değişik anlamları göz önünde bulundurularak) realist olduğu söylenebilir. Nitekim doğruluk noktasında da böyle bir bakış açısına sahiptir. Çünkü, ona göre, doğruluk ile doğruluğa ilişkin bilgimiz birbirinden farklı olgulardır: "Hakikatler ... onları tanıyıp tanımamanıza bağlı değildir. Vardırlar ve caridirler." (*Age.*, s. 17). Öyleyse doğruluk veya hakikat insanın epistemik faaliyetlerini aşan nesnel veya 'otonom' bir varlığa sahiptir. Keza İzzetbegoviç'in "Fikirler âlemde, zahiri ve geçici anlamlarına göre değil, fakat orijinal anlam ve mahiyetlerine göre tesir icra ederler." (*Age.*, s. 18) ifadeleri dikkate alındığında onun anlam metafiziği hakkında da benzer sezgilere sahip olduğu düşünülebilir.

Eserlerinde sistematik bir felsefi üslûba sahip olmamakla birlikte, İzzetbegoviç'in, (kelimenin değişik anlamları göz önünde bulundurularak) realist olduğu söylenebilir.

İzzetbegoviç, insanın ruhsal boyutu hakkında da gerçekçidir. Öyle ki insanın bu boyutu dikkate alınmaksızın insanlar arasındaki eşitlik ve kardeşlik düşüncesini dahi anlamak mümkün olamaz, çünkü ahlaki bir değer olarak insanlar arasındaki 'eşitlik' fikri insanın maddi boyutuna ilişkin olgulara (fiziksel, toplumsal, ulusal vb.) referansla açıklanamaz. İzzetbegoviç'in bu metafiziksel gerçekçiliği dinî (İslami) bir çerçeveyi esas almaktadır: İnsanın maddi boyutuna indirgenemeyen bu ruhsal-manevi yönü ancak dinî bir bağlamda, yani onun Tanrı tarafından yaratılmış olduğu düşüncesiyle birlikte düşünüldüğünde gerçek anlamını bulabilir. Dolayısıyla, İzzetbegoviç'e göre, ancak Tanrı'nın varlığını esas alan bir ahlak metafiziği insanlar arasındaki eşitliği koruyabilir. Bir başka deyişle, Tanrı varsa ve insanlar Tanrı tarafından yaratılmış ise insanlar arasında gerçek bir eşitlikten söz edilebilir. İnsanların Tanrı tarafından yaratıldığını öngören "yaklaşım bırakılır bırakılmaz ırki, millî, sınıfsal, siyasi mahiyette olan çeşitli eşitsizlikler hemen boşluğu doldurur." (*Age.*, s. 68). Dolayısıyla gerçek bir insancıllığın temeli ve teminatı Yaratan-yaratılan metafiziğidir: "İnsan hiçbir şeye hizmet edemez (âlet olamaz). Tersine, her şey insana, insan ise ancak ve ancak Allah'a hizmet etmelidir. Hümanizmin ilk ve son mânâsı işte bu olmalıdır." (*Age.*, s. 72).

Bütün bu dinî-ahlaki değerleri bünyesinde barındıran da, İzzetbegoviç'e göre, İslam'dır. Ancak, İslami bir yaşam felsefesini sadece entelektüel bir düzlemde ortaya koymak yeterli değildir. Böyle bir felsefe Müslümanın varoluşunda gerçeklik kazanmalı, onun yaşamında bizzat yorumlanmalıdır. İzzetbegoviç'e göre, Kur'an bir hayat kitabıdır, dolayısıyla "Kur'an'ın yegâne hakikî tefsiri hayat olabilir ve bildiğimiz gibi, Hz. Muhammed'in hayatı tam da buydu." (*Age.*, s. 19). Dolayısıyla düşünsel/kuramsal bir çerçeveyle sınırlanmış bir yaşam felsefesi İslam'ın temel sezgisiyle ve bizzat Hz. Peygamber'in pratiğiyle tezat teşkil edecektir. Aslında İslam'ın sunduğu yaşam felsefesinin en ayırıcı niteliklerinden biri de burada yatmaktadır. İslam, İzzetbegoviç'e göre, insana mistik-münzevi bir yaşantıyı öngören dinî bir anlayışı ya da bütünüyle dünyeyileşmiş bir din anlayışından farklı olarak, bu ikisi arasında gerekli dengeyi korumak için gelmiştir. Bu olguyu açıklamak için İzzetbegoviç, Hz. Muhammed'in risalet öncesi yaşam tarzı ile İslam'ın gelişim sürecine dikkat çeker: "Hz. Muhammed, mağaradan dönmeğe mecburdu. Bu dönüşü olmasaydı hanif olarak kalacaktı. Fakat döndüğü için İslam'ın rasûlü

olmuştur. Bu, dahilî ve haricî dünyanın, mistik ile aklın, meditasyon ile eylemin karşılaşmasıydı. İslam mistik olarak başlamıştı, siyasî ve devlet fikri olarak devam etti. Din gerçekler dünyasına girerek İslam oldu." (*Age.*, s. 222).

İzzetbegoviç'e göre, insanın varoluşu-yaşamı gerçek anlamını ancak İslam'da, yani Allah'ın iradesine teslim olmakta bulabilir. Aslında insan bir bakıma buna mahkûmdur. İnsan, fizik evrenin determinist birtakım yasalarına bağlı olmasa da, kendisini, iradesinden bağımsız olarak var olan birtakım koşullarda bulmaktadır. Bu durum insan kaderine ilişkin temel bir sezgiyi de doğrulamaktadır: "Bu dünyaya gelişimiz irademizin dışında olmamış mı? Şahsiyetimizle, yüksek veya düşük seviyeli zihnimizle, cüce veya atletik boyumuzla, kralın sarayında veya fakirin kulübesinde, gürültülü patırtılı veya sakin zamanlarda, bir zalimin veya hakşinas bir büyüğün hükmü altında ve umumî olarak ve üzerinde hiçbir tesirimizin olmadığı siyasî, coğrafî ve sosyal şartlar içinde dünyaya gelmedik mi? İrademizle oluşan şeyler ne kadar sınırlı, kaderimiz olanlar ise ne kadar hadsiz hesapsız, çok!" (*Age.*, s. 309).

Burada, İzzetbegoviç'in altını çizmek istediği nokta insanın bütünüyle içinde bulunduğu şartlara mahkum olduğu noktasındaki bir determinizm veya kadercilik değildir. Onun haklı olarak vurguladığı nokta insanın kendisini veya geniş anlamda kaderini belirleyen koşulların ötesinde aslâ aşamayacağı; hiçbir bilimsel gelişmenin insanın varlığına ve geleceğine ilişkin koşulları teminat altına alamayacağıdır. İnsan, hür iradesiyle ne yaparsa yapsın, her zaman kendisini; iradesini ve gücünü aşan birtakım olgularla sınırlı bulacaktır. İnsanın kendisini sürekli bir güvensizlik içinde buluşu da bir bakıma onun bu varoluş tarzıyla ilgilidir ve Karl Jaspers'in insanın varoluşuna ilişkin olarak dile getirdiği bu "sınır hâlleri" esasen Allah'ın iradesine teslim olmanın da kaçınılmaz nedenleridir. İnsan, iradesini aşan bu varlık tarzı ile kendisini içinde bulduğu sayısız koşullarından kaynaklanan varoluşsal endişe ve buhranı ancak kendisini ve bu şartları var eden (belirleyen) ilahi iradeye teslim olarak aşabilir. Dolayısıyla, teslimiyet insanın dünyadaki varoluş tarzının doğal bir sonucudur. Ancak, İzzetbegoviç'e göre, "Teslimiyet, birçoklarının tamamen yanlış olarak zannettiği gibi asla pasiflik demek değildir. Bizim 'kadere fiilen teslim olmamız' mevzu bahis değildir. Çünkü kaderle olan münasebetlerimizin ancak ahlâkî bir mânâsı vardır. Teslimiyet insanın bir bütün olarak dünyaya ve kendi faaliyetinin neticelerine karşı iç tutumudur. Allah'ın iradesine teslimiyet, insanların iradelerine karşı bağımsızlık demektir. ... Bu öyle bir hürriyettir ki; kaderi yerine getirmekle, onunla ahenk içinde olmakla kazanılır." (*Age.*, s. 311). Bu özgürlük ve varoluş tarzının adı, İzzetbegoviç'e göre, 'İslam'dır.

İzzetbegoviç'e göre, insanın varoluşu-yaşamı gerçek anlamını ancak İslam'da, yani Allah'ın iradesine teslim olmakta bulabilir.

Doğrusu, İzzetbegoviç, İslam'ın bu dünya görüşünü ve yaşam felsefesini Doğu ile Batı, ruhçuluk ile maddecilik, ifrat ile tefrit arasında sıkışan insanlığın kaderi ve kurtuluşu için bir orta yol, gerçek çıkış yolu olarak görmektedir. İslam'ın evrensel mesajı ve tarihsel misyonu da bu olmuştur ve Müslümanlar, birçok olumsuzluklarla dengesini kaybetmiş günümüz dünyasında sadece seyirci olarak kalmamalı, bu tarihsel misyonu müdrik bir şekilde; dünyanın ve insan hayatının şekillenmesinde etkin olmakla yükümlüdürler. Kuşkusuz, Alija İzzetbegoviç, bu misyonun (ve kaderin) ziyadesiyle farkındaydı ve hayatında hem düşünsel çabasıyla ve hem de varlıksal/varoluşsal düzlemdeki mücadelesiyle en güzel örneklerinden biriyle sergileyerek tarihteki yerini almıştır (Allah rahmet eylesin!). b

iran'ın eteğini çekiştirdik biraz da örtüsünü

Sema YAVUZ

duymak, duyumsamak, ne söylediğini anlamak... Ben biraz İran olacaktım; İran da biraz ben. Anlam mübadelesi; anlamlara girme çabası...

Gizli de bir sessizliği var İran'ın. Gezi boyunca aradığım tını... Örfi ve siyasi baskının var olduğu toplumlarda sessizlik devam ederken karşı duruşun aktörleri de sessizliğini sürdürüyor. Karşı koymak, muhalif olmak; oranın istediği kadar. İki komşu ülkenin simetrik koşmaları... Diğer yanda sora sora bulunamayan 'Bağdat'!

Gece İran; okuyucusunu kışkırtan bir metin gibi davetkâr ve tedirgin bir koku salıyor. Bizse, o kokuya kapılan tedirgin ruhlar...

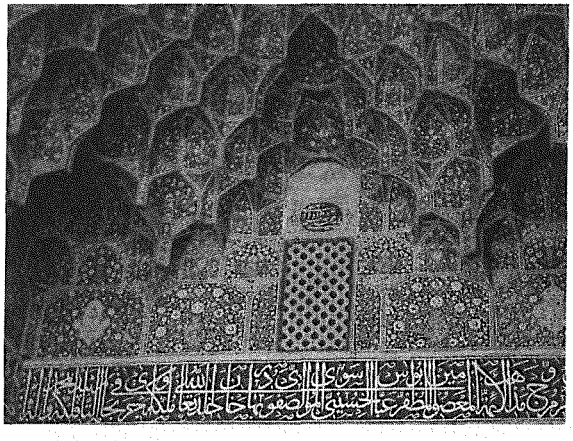
Şehre dokunmamız gerekti anlam üretebilmemiz için. Renk ve şekil bu toprakların ilk ışığıyla karşılaştığında hücum edecekti boşluklarımıza. Farsça yazılar zihnime ilk kez misafirliğe gelmişti: Onları ağırlayıp ağırlayamama endişesi...

Dış çizgilerinde modern zamanların tezahür ettiği bir tasar gücü bulmak pek mümkün görünmüyor. Siyah, renklerin ev sahibi. Gözü yoran zıt, uyumsuz renkler olur olmadık hoyratça. Şıkırtılı renkli lambalar, meydanlarda alışılmadık bir süs anlayışı... Bi-

na duvarlarında portreler. Dış cephesinde soyut, yoruma açık, kişiyi özgür bırakan çizgilere rastlamak zor. Doğulu olmak bu mu diye içinden geçirten mekânlar...

Ya 'ora'nın hiçbir forma girmemiş duygu, düşünce, sevinç ve kederini; özgürlük ve mecburiyetlerini nereye koymalı?

– Sanatkârın ellerine.

İçine kapanık tavrı açılır mıydı? Siyahtı İran. 'Beyaz perde'si içeriden dışarıya açılan.

Bu toprakları örten giz aralanır mıydı?

– O gizin ardında kadındı İran.

"Asık yüzlü İslam"ı güzellemek; yüzünü, çizgilerini hâlini değiştirmek alışılmamış bir güzellik vermek güzelleştirmek... O kadını kim güzelleyecek?

– Sanatkârın elleri.

Siyah zirve! Hem dibin hem dipsizliğin. Her şeyi görünmez kılıyordu siyah. Siyahın toplumsallık iddiası/bireysel iddialar kapı dışarı.

"Siyah yorgunluğu"nu, usancını kime teslim edecek

– Renge batmış ellere.

Isfahan'ı çekiyorum nargilenin marpucundan: Siyasi iradenin üstünde 'söz söyler' gibiydi. Turkuaz ve mavide ucu açık; sonsuzluğa açık Isfahan.

Bulunduğu şehrin caddelerinde karşıtlığını görmek istiyor insan, aynı tipmiş gibi görünseler de hep gizil. Muhaliflikleri arka zihinlerinde taşıyorlar. Arka zihinleri gibi gerçekle düş arası bir yerde İran, savaşı bile soyut. Reel piyasalarda "sonkişotluk" yapıyor. Bu çağın yara ve berelerinden nasibini almayan var mı? Kültürel tahribat ve yalnızlık. Yerle bir olmasa Isfahan'ın mavisi. Bölmese onu ateşin, savaşın rengi. 'Kaybolan İmam' her ân her yerde beklenen kişi.

Zaman çalıcıları yok bu ülkenin. Modernitenin az değmiş elleri. Her ân elinden bir şeyler kaçıyormuş hissini veren hiçbir şey yok; panik yok... Rahat çizgiler. Zaman alıcıları yok bu ülkenin.

Sanat eserleri, düş çağrıcılarının iyi çalıştığını söylüyor. Gerçeklik değiştikçe bunu ifade eden vasıtalar da değişiyor: Fırçalar, boya ve kalem öyle atıl duramaz bu memlekette. Düş ve düzen çağrıcıları atışır durur; her çıkan çizgi hayata müdahele...

Döndük biz de; üstümüze kadın/İran yorgunluğu sinmiş elbiselerimizle...

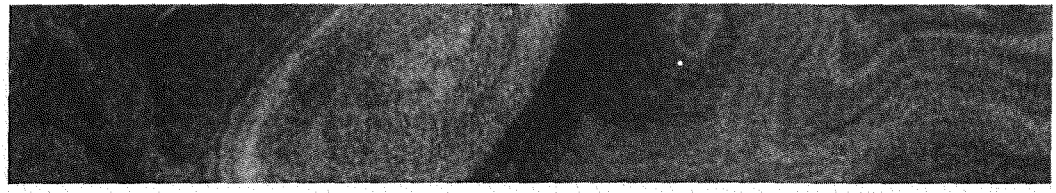
* 'Doğu Konferansı' Girişim grubu, savaş karşıtı düşünce ve çabaları sürdürmek için 22-29 Eylül 2003 tarihleri arasında İran gezisi düzenledi. Bu geziden notlar.

islâmiyât | kitâbiyât bülten 09
islâmiyât üç aylık araştırma dergisi'nin ekidir

© Avrasya Yay.Rek.Mat.Eğt. ve Tur.Tic.Ltd.Şti. adına sahibi
Süleyman BAYRAKTAR
Yayın Müdürü: Veli AKNAR
İşletme Müdürü: Sema YAVUZ

Yönetim Yeri
Dr. Mediha Eldem Sok. 41/12 06420 Kızılay / ANKARA
tel: 0312. 433 24 65 tel.ve faks: 0312. 433 66 68
www.islamiyatdergisi.com
islamiyat@islamiyatdergisi.com - islamiyat@hotmail.com

bilim ahlakı mümkün mü?

Mevlüt UYANIK

Bilmek, kişinin, bilen özne (insan) ile bilinen nesne (dış dünya) arasında belirli bilgi yetileriyle kurduğu eylemdir. Aracısız olarak nesne ile sezgisel bir şekilde kurulan münasebetin mahiyetinin tespiti 'değer' kavramının açıklanmasını gerektirmektedir. Çünkü bilginin pratiğe aktarılmasında değer kavramı önemli rol oynamaktadır. Bu anlamıyla eylem, bilginin bir tür nesneleşmesidir; bilgi, değerlerle eylem alanına tesir eder ve onu objeleştirir. Değer hükümlerinin ikili bir yapısı vardır. Hem öznel hem de nesneldir. Nesne, belirli bir zaman ve mekân diliminde geçerli olan fikrî-dinî-içtimai donanımlara sahip olan özne tarafından algılandığı için özneldir (sübjektif). Nesne, hem daima aynı kaldığı için hem de aşkın bir objeye ait olması; yani evrendeki her şeyin Allah tarafından yaratılması açısından nesneldir (objektif). Değer, insan eylemlerinin motifleri olduğu için *algılamanın değil, anlamanın konusudur.* Bu da sübjektifliği beraberinde getirir. Zira insan, daima belirli bir inanç, eğilim, değer, kural vs. unsurlarla iç içe yaşamaktadır; bunların yönlendiği bir insani ilişkiler bütünlüğü içindedir ve her şeye bu yaşamanın içinden bakmaktadır. Toplumsal olan her şeyi içermesi açısından bu yaşama, maneviyattan (tinsellik) başka bir şey değildir. Bu yaşamada, insanın dış âleme üç tür yönelimi vardır:

1. Kişinin tabiat ve sosyal çevreye yönelik psikolojik eğilimi, burada değerler ve inançlar söz konusudur.

2. Ferdin psikolojik yönelimiyle bilimsel araştırma sürecine girmesi.

insan, daima belirli bir inanç, eğilim, değer, kural vs. unsurlarla iç içe yaşamaktadır; bunların yönlendiği bir insani ilişkiler bütünlüğü içindedir ve her şeye bu yaşamanın içinden bakmaktadır.

3. Bilimsel araştırma sürecine dair bir dizi çalışma. Bunlar gözlem, öndeyi, derleme, yorumlama ve sorgulamadan ibarettir. *Özne-nesne ilişkisinin insani ilişkiler ve ilgiler içinde kurulması, 17-19. yüzyıllara hâkim olan pozitivist "bilgi güçtür, güç de bilgidir" anlayışının terkedilmesinde önemli bir aşamadır.*

Pozitivist-mekanist bilgi ve bilim anlayışının temeli, Avrupa'da Francis Bacon, Rene Descartes ve Isaac Newton tarafından atılmıştır. Yaklaşık üç asır sonra bile, insanların çoğu, bu bakış açısıyla yaşamaktadır. F. Bacon, akli araştırmanın hedefini, dünya hakkındaki gerçeği nesnel bir şekilde yakalamak olarak belirlemiştir. Descartes ise gerçeği iki farklı türe dönüştürmüştür. Böylece, fiziksel âlemin gerçeği, maddi ve olguların objektif dünyası ile, şuur, zihinsel deneyim ve değerin sübjektif dünyası şeklinde ikiye ayrıldı. Bu bakış açısı değerden bağımsız bir bilim anlayışını hâkim kılmıştır. Newton, bu bakış açısının geçerli olması için gereken âletleri temin etti. Böylelikle insanoğlu, mekanik bir dünya görüşüne teslim olmuştur; sanki dünya insanlar için değil de, makineler için yapılmış gibidir artık... Hayatın kemiyet ve keyfiyetlerini birbirinden ayırarak, keyfiyetleri ortadan kaldırmakla, makine dünya paradigmasının mimarları, tamamen cansız maddeden yapılmış, soğuk ve atıl bir evrenle baş başa kaldılar. Bu şekilde algılanan bir dünyayı yağmalamayı, dünyanın efendisi olması hasebiyle insanın tabii hakkı olarak gördüler.

Toplumların ekonomik, politik ve siyasal örgütlenmeleri, hatta iklim şartları bile ürettikleri bilime etkide bulunmaktadır.

İnsanın bilgiyi, tabiat üzerinde hâkimiyet kurmak ve onun efendisi olmanın vasıtası olarak kullanması ve değerden bağımsız olduğunu iddia etmesi, problemin bilgi-bilim anlayışında değil de, bunları yanlış kullanmaktan kaynaklandığı tezinin doğruluğunu da tartışmaya açmıştır. Özellikle yukarıda verdiğimiz şekilde insanını dış âleme üç aşamalı bir şekilde yaklaşması tezi çerçevesinde pozitivist-mekanist bilgi ve bilim anlayışının, hatayı, bilgiyi yanlış kullananlara yüklemesi ve bilim adamlarını mesuliyetten kurtarması fikri önemli tenkitlere maruz kalmıştır.

Bilim adamının tarafsız bir şekilde topluma hizmet ettiği, ürettiği bilimsel sonuçların insanlığa birçok faydalar sağladığı şeklindeki evrensel faydacılık fikri şu soruları gündeme getirmiştir: Bilimsel bilgiler sonucu üretilen teknolojiden hasıl olan fayda, hangi topluma, hatta bu toplumun hangi üyelerine ne oranda, geri kalan üyelerine ne oranda ve ne pahasına olacaktır? Bu sorular, ahlaki değerlerin hayatımızdaki yeri ve önemini tartışmanın sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu doğaldır; zira insanoğlu, belirli bir zaman ve mekânda, belirli bir toplumda, alışkanlıkları, değerleri, bilgi birikimleriyle yaşamaktadır. Toplumların ekonomik, politik ve siyasal örgütlenmeleri, hatta iklim şartları bile ürettikleri bilime etkide bulunmaktadır.

Yukarıdaki sorunun cevabına gelirsek; bilgi-değer ilişkisinin nasıl kurulduğuna bakmak gerekir. Bunun için de, kendi başına bağımsız bir gerçekliğin olmadığının, gerçeğin belirli paradigmalarla yorumlanmış bir veri olarak araştırmacının ilgisine girdiğinin, dolayısıyla gerçekliğin izafi bir değer olduğunun araştırılması gerekmektedir. Artık insanların a) ne yaptığı, b) ne düşündüğü ve c) nasıl düşündüğü arasında ayırıma gidilerek, o insanın içinde yetiştiği kültürün unsurlarının kavramsal bir tahlile tabi tutulması, bilişsel unsurlarının neler olduğunun bilinmesi, bilgi-değer ilişkisinin tespitinde büyük önem arz etmektedir. Bu çerçevede, tinsel-kültürel bir yapılanma olan herhangi bir toplumda ya-

şayan insan, modern bilgi ve bilim anlayışında 'modern' olanın ne olduğunu, bilimsel keşiflerin ve bulguların, değerlerinde ne gibi değişiklikler ortaya çıkardığını araştırmaya başlamıştır. Bu araştırma, bilimsel bilgiyle ilgili yeni bir eğilim oluşturabilmenin, diğer bir ifadeyle "bilim ahlakının mümkün olup olmadığı tespiti"ni gerektirmektedir.

Genellikle aydınların çoğunda da görülen bilimsel sonuçlar ile teknoloji kullanımını karıştırmaktan doğan bilimin bizatihi iyi olduğu, sorunun onu iyi ya da kötüye kullanmaktan kaynaklandığı şeklindeki açıklamalar, bir tür bilim ahlakı geliştirmeyi gündeme getirmektedir.

Bu tür bir ahlaki yapının oluşturulamayacağını söyleyerek, bilimin manevi değerleri gözönünde bulundurularak yapılması gerektiğini söyleyen Batılı düşünürlerin başında J.J. Rousseau gelmektedir. Fakat pozitivist düşüncenin hâkim olmasıyla bu düşünce fazla rağbet görmemiştir. Rousseau'dan sonra Emile Boutroux, *Tabiat Kanunlarının Zorunsuzluğu* adlı eserinde bu mesele üzerinde durmuştur. O, pozitivist bilim anlayışının ahlak, din kuralları gibi yeni (bir bilim ahlakı) kurallar dizgesi kurmasının imkânsızlığını belirtmiştir. Diğer bir ifadeyle, değerler sahasının bilimsel verilerle tanzim edilmesine olan felsefi tepkisini, tabiat ve beşerî bilimleri inceleyerek, ahlak alanına çıkartarak göstermiştir.

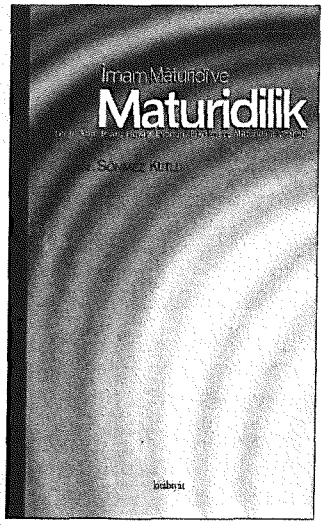
Bir diğer bilim adamı, Henri Poincare, ahlakın bilime dayandırılmasının yıkım olacağını düşünmektedir. Bu yapıldığı zaman, her şey, özellikle suç ve cezalar isim değiştirecek; cinayet ve hastalıklar yayılacaktır. Bilim, ona göre, kendi başına bir ahlak yaratamaz.

Buna karşılık, bilginin başka, onu kullananın başka olduğu tezinden hareketle, bilimin yanlış kullanımını engelleyecek birtakım ahlaki güdülerin tanımlanması gerektiğini; dolayısıyla bilim ahlakının kurgulanmasının mümkün olduğunu savunanların görüşü genel hatlarıyla şöyledir:

Bilim, kullananın davranışlarında sorumlu değildir; çünkü bilim evrenseldir, Müslümanı Hıristiyanı olmaz; ama Müslüman fizikçi, Hıristiyan fizikçi, Türk biyolog, Rus biyolog vardır. Bunlar, bilimi yanlış kullanabilirler; hataları genelleştirilemez. Bu meseleyi, din, felsefe, politika gibi, insanları birbirinden ayıran unsurların dışında ele almak lazımdır. Hiçbir milletin tekelinde olmayan, her insanı aydınlatacak bir gerçek olarak 'bilim ahlakı' oluşturulabilir. Bilimin yanlış kullanımı, bu şekilde engellenebilir.

Hiçbir milletin tekelinde olmayan, her insanı aydınlatacak bir gerçek olarak 'bilim ahlakı' oluşturulabilir.

İster bilim ahlakı kurmanın mümkün olamayacağını savunmak, isterse bu tür bir ahlak kurmanın mümkün olacağını söyleyerek, bilimin yanlış kullanılmasının önüne geçilebileceğini savunmak olsun, her iki bakış açısının da 'bilginin kullanımı' meselesini çözmek zorunda olduğu bir gerçektir. Zira bilginin toplumsal bir kurgu olarak düşünülmesi, yani dış dünya hakkında elde edilen bilgilerin ve üretim teorilerinin bilim adamları topluluğunca kurulup kullanması olgusunun nasıllığının açıklanması gerekmektedir. Bunun yanı sıra, yöneticiler ve politikacılar tarafından da sosyal kontrol veya siyasal baskı vasıtası olarak bilginin kullanımı söz konusudur. Bu husus, teknolojinin kullanımı, diğer bir ifadeyle bilimsel bilginin kullanımı ile sosyal yapının mahiyetinde teknolojinin yerinin ne olduğu meselesini gündeme getirecektir. b

imam mâturîdî ve maturidilik

tarihî arka plan, hayatı, eserleri, fikirleri ve maturidilik mezhebi

Yayına Haz.: Sönmez Kutlu
kitâbiyât, Ankara 2003

ISBN 975-6666-40-4, 464 s.

Ahmet AK

Bu konuda şu âna kadar yapılan çalışmaların, meselenin sadece bir yönüne ağırlık verip bütünlükten uzak oluşu, konunun uzmanlarınca ele alınmasını gerekli kılmıştır.

Maturidilik, İslam düşünce tarihinde derin izler bırakan ve Türklerin Müslüman olmasına büyük katkı sağlayan önemli bir mezheptir. Çok sayıda taraftarı olmasına rağmen, Maturidilik ve bu mezhebin kurucusu olan Mâturîdî'nin hayatı, eserleri, fikirleri, kendisinden sonrakilere etkisi şimdiye kadar hak ettiği ölçüde araştırılıp incelenmemiştir. Bununla birlikte, İslam düşüncesi içerisinde "akılcı hadarî" din anlayışının en önemli temsilcilerinden birisi olan Mâturîdî'ye ve Maturidiliğe karşı, gerek ülkemizde, gerekse bütün dünyada son zamanlarda, bir yönelişin olduğu ve bunun sonucu olarak da, Doğu'da ve Batı'da bu konuda önemli çalışmalar yapılmaya başlandığı görülmektedir. Ancak, konuyla ilgili kaynakların büyük bir kısmının yazma olması, bazılarının yeni keşfedilmesi ve meselenin sadece bir yönüyle ele alınması gibi sebeplerden dolayı, bu konuda yapılan çalışmalar yetersiz kalmıştır. Mâturîdî'nin Mürcie ile ilişkisi, mezheplere karşı tutumu, din ve dünya görüşü, uzun süre ihmal edilişi vb. konular, henüz yeterince açıklığa kavuşmamıştır. Bu konuda şu âna kadar yapılan çalışmaların, meselenin sadece bir yönüne ağırlık verip bütünlükten uzak oluşu, konunun uzmanlarınca ele alınmasını gerekli kılmıştır. İşte, kitâbiyât yayınları arasında çıkan ve Sönmez Kutlu tarafından yayına hazırlanan, *İmam Mâturîdî ve Maturidilik* isimli kitap, söz konusu eksikliğin giderilmesi amacıyla yapılmış önemli çalışmalardan birisidir. Yerli ve yabancı yazarların makalelerin-

den oluşan bu eser, 463 sayfadır. Söz konusu makalelerin bir kısmı daha önce yayımlanmış olmakla beraber büyük kısmı ilk defa burada yayımlanmıştır. Makale sahibi araştırmacılar, konunun uzmanı kişilerden oluşmaktadır. Eserde, Türkiye'den, Bekir Topaloğlu, Hanifi Özcan, Hüseyin Atay, M. Sait Yazıcıoğlu, Sönmez Kutlu, Şükrü Özen ve Talip Özdeş'in; Avrupa'dan, Anke von Kuegelwgen, Joseph Givony, Keith Lewinstein, Ulrich Rudolph, W. Montgomery Watt ve Wilferd Madelung ve Orta Asya'dan, Ashirberk Müminov ve Ziyadov Şovosil Yunusoviç'e ait birbirinden özgün makaleler bulunmaktadır. Bu durum söz konusu esere, uluslararası bir çalışma hüviyeti kazandırmaktadır. Doktorasını Mürcie üzerine yapan, Mâturîdî ve Maturidilik konusunda uzun bir süredir çalışan Kutlu, mezkur yazarların, Mâturîdî'nin hayatı, eserleri, fikirleri ile Maturidilik mezhebinin tarihî arka planı, oluşumu ve Türkler arasında yayılışı ile ilgili makalelerini, bu kitapta toplayarak meseleye bütünlük içerisinde bakılmasına, dolayısıyla konunun daha iyi anlaşılmasına ciddî bir katkı sağlamıştır.

Eser, "Giriş", üç bölüm ve bir "Ek"ten oluşmaktadır. "Giriş"te, Kutlu'nun, "Bilinen ve Bilinmeyen Yönleriyle Mâturîdî" adlı bir yazısı yer almaktadır. Kutlu, bu yazısında, Mâturîdî'nin kendi eserlerinden hareketle, genel bir portresini çizmekte ve konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. "Maturidiliğin Tarihî Arka Planı" adını taşıyan birinci bölümde, Mâturîdî ile Mürcie ve Hanefilik arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Bu bağlamda Ebû Hanife'nin belli bir dönemde fırak geleneği içerisinde nasıl takdim edildiği konusunda, Joseph Givony'nin "Fırak Edebiyatında İmam Ebû Hanîfe'nin Tasviri ve İlgili Meseleler" adındaki makalesi bize ışık tutmaktadır. Ayrıca, Wilferd Madelung'un "Horasan ve Mâverâünnehir'de İlk Mürcie ve Hanefiliğin Yayılışı" adlı makalesi, Mürcie mezhebinin Kûfe'den Horasan'ın Belh Şehrine, oradan Mâverâünnehir'in Semerkand şehrine nasıl yayıldığı ve Maturidiliğin tarihî arka planı hakkında çok önemli bilgiler vermektedir. Yine bu bölümde, Mâturîdî'nin çağdaşı Mürcii Ebû Mutî' Mekhûl en-Nesefî'nin, *Kitâbu'r-red alâ'l-bida' ve'l-ehvâ* adlı eseri konusunda son derece önemli bir analiz olan Keith Lewinstein'in "Doğu Hanefi Fırak Geleneği Üzerine Mülahazalar" adlı makalesinde ve Mâturîdî'nin içerisinde yetiştiği Mürcii çevreyle olan ilişkilerini ortaya koyan Kutlu'nun, "Ebû Mansûr el-Mâturîdî'nin Mezhebî Arka Planı" adlı makalesinde şimdiye kadar gözden kaçan önemli bulgulara rastlanmaktadır.

Makale sahibi araştırmacılar, konunun uzmanı kişilerden oluşmaktadır. Bu durum söz konusu esere, uluslararası bir çalışma hüviyeti kazandırmaktadır.

"Ebû Mansûr el-Mâturîdî'nin Hayatı ve Fikirleri" adlı ikinci bölüm, onun hayatı ve eserlerinin yanı sıra tefsir, kelam, bilgi kuramı, fıkıh ve fıkıh usûlü ile ilgili görüşleri hakkında son derece önemli değerlendirmeleri içermektedir. Bu çerçevede yazılan W. Montgomery Watt'ın "Mâturîdî Problemi" adlı makalesinde, Mâturîdî'nin ihmal edilişiyle ilgili birtakım tespitleri de bulunmaktadır. M. Sait Yazıcıoğlu'nun "Mâturîdî Kelam Ekolünün İki Büyük Siması: Ebû Mansûr Mâturîdî ve Ebû'l-Mu'în Nesefî" adlı makalesi, hem Mâturîdî'nin, hem de onun görüşlerini yayan ve tanıtan Ebû'l-Mu'în en-Nesefî'nin hayatı ve fikirleri konusunda önemli bilgileri içermektedir. Hüseyin Atay'ın "Ebû Mansûr el-Mâturîdî ve Bilgi Kuramı" adlı makale-

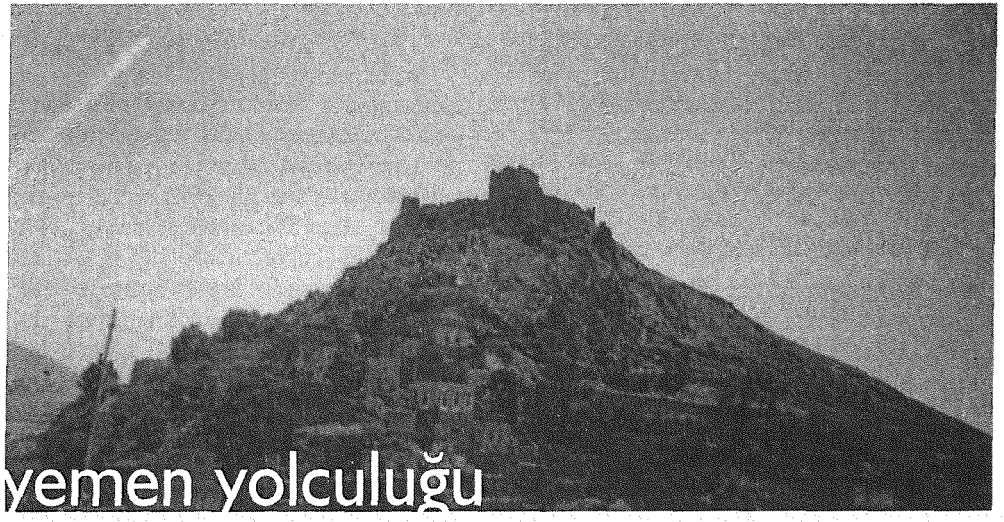
si, Mâturîdî'nin önemini çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Mâturîdî'nin *Kitâbu't-Tevhîd*'ini yeniden tahkik ve tercüme eden Bekir Topaloğlu, Mâturîdî'nin kelam sistemini; Şükrü Özen, Mâturîdî'nin, fıkıh ve fıkıh usûlüne bakışını; Talip Özdeş ise, onun tefsir/ tevil konusundaki özgün görüşlerini ele almışlardır. Ashirbek Müminov ile Anke von Kuegelgen'in ortaklaşa yazdıkları "Mâturîdî Döneminde Semerkand İlahiyatçıları" adlı çalışma ve Ziyadov Yunusoviç'in literatür çalışması, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde bu konuya olan ilgiyi göstermekle birlikte, birçok yazma eseri de gün ışığına çıkarmakta ve genç araştırmacıların dikkatlerine sunmaktadır.

bu çalışmanın, Mâturîdî ve Maturidilik konusundaki bilgi boşluğunun giderilmesinde büyük bir katkı sağlayacağını düşünüyorum.

"Maturidiliğin Oluşumu ve Türkler Arasında Yayılışı" adlı üçüncü bölümde, Hanifi Özcan'ın "Türk Din Anlayışı: Mâtürîdîlik" adlı makalesinde, Maturidiliğin Türk kültürü ve düşüncesiyle ilişkisi güzel bir şekilde ortaya konulmaktadır. Batı'da, Maturidilik konusunda önemli projeler yürüten Ulrich Rudolph'un "Maturidiliğin Ortaya Çıkışı" adlı makalesi, mezhebin oluşum süreciyle ilgili çok önemli yeni bilgiler vermektedir. Ayrıca, Wilferd Madelung'un "Maturidiliğin Yayılışı ve Türkler" adındaki oldukça hacimli çalışması, bu zamana kadar Maturidiliğin Türkler arasında yayılışını ortaya koyan ilk ve tek çalışma olması, genç akademisyenler için hem ufuk açacak hem de onları kışkırtacak niteliktedir. Aynı zamanda Madelung'un bu çalışmasını tamamlamak için "11.-13. Asırlarda Hanefî Alimlerin Orta Asya'dan Batı'ya Göçü" adıyla sunmuş olduğu makalesinin ilk defa bu kitapta yayınlanması, eserin özgünlüğünü daha da artırmaktadır. Son olarak Kutlu tarafından hazırlanan, Brockelmann ve Fuad Sezgin'in eserlerinde dahi bulunmayan konuyla ilgili bazı Hanefî-Maturidi eserleri de içeren oldukça önemli bibliyografya çalışmasının, genç araştırmacıların yolunu büyük ölçüde aydınlatacağı kanaatindeyiz. Ayrıca, Kutlu'nun 'Mâturîdî' kelimesinin yazılması konusunda bir standart yazım şekline ulaşabilmek için farklı yazım biçimlerini inceledikten sonra "Mâturîdî" olarak yazımını tercih, dolayısıyla teklif etmesi, birlikteliği ve ahengi koruma açısından dikkate değerdir.

Eserdeki makalelerin dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan kişiler tarafından yazılmış olması ve konunun pek çok açıdan ele alınmış olmasına rağmen, konuların büyük ölçüde bir bütünlük içerisinde ele alınması, yayına hazırlayanın ve yazarların çalışmaya verdikleri önemi göstermektedir. Ancak, kitapta, Mâturîdî'nin tefsir, kelam, fıkıh, fıkıh usûlü konularındaki görüşlerinin yanı sıra, hadis/Sünnet anlayışı da müstakil olarak ele alınabilseydi, onun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlardı diye düşünmekteyim.

Türkiye'de ilk defa Maturidilik konusunun, önemli yönleriyle yerli ve yabancı uzmanlarca ele alınarak bir bütünlük içerisinde ortaya konulması, Eşarilik ve Mutezile gibi diğer mezhep ve konuların da aynı şekilde çalışılması için güzel bir örnek teşkil etmektedir. Büyük bir emek ve hassasiyetin ürünü olan bu çalışmanın, Mâturîdî ve Maturidilik konusundaki bilgi boşluğunun giderilmesinde büyük bir katkı sağlayacağını düşünüyorum.

yemen yolculuğu

Kadir DEMİRCİ

Haziran 2003'te Yemen'e bir yolculuğumuz oldu. Yemen çoğunlukla, Şia'nın bir kolu olan Zeydiye mezhebi mensuplarının yaşadığı bir ülke. "Zeydiye Mezhebinin Hadis Anlayışı" konulu doktora çalışmamızda eksik kalan kaynakları temin etmek, el yazması eserleri elde etmek, Zeydî âlimlerle birebir görüşmek, aynı zamanda Yemen'de hadis çalışmalarının durumu hakkında bilgi edinmek amacıyla bu seferi planladık.

Yolculuğum çok güzel ve memnuniyet verici geçti. Öncelikle böyle olmasında orada bulunan gerek Türk gerek Yemenli dostların çok sıcak ve yakın ilgileri büyük rol oynadı.

Yemen'de çalışan Türklerin sayısı az. İki yüze yakın Türk olduğunu arkadaşlar telaffuz ediyorlar. Ancak, Türk asıllı Yemenli aileler çok. Bu aileler özellikle Taiz şehrinde yaşıyorlar. Simaları da onları hemen ele veriyor. Sana'a'da birkaçı ile görüştük. Dedelerinin Türk olduğundan, buraya yerleştiklerinden bahsettiler.

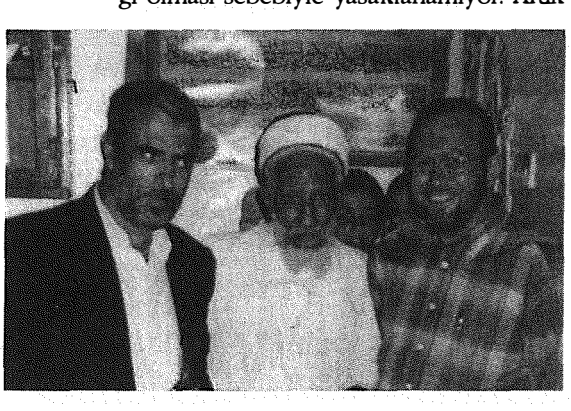
Yemenlilerle 400 sene aynı tarihi paylaşmışız: Yavuz Sultan Selim döneminden 1919'a kadar süren hüzünlü bir tarih. Türkiye'den geldiğimizi duyunca bize ilgi ve sevgi gösteriyorlar. Yemen'deki pek çok eserin, imaretin bize ait olduğunu belirtiyorlar. Arapların Osmanlı'ya ihanetlerinin bir bedelini ödediklerini söyleyenler de var. Diğer Arap ülkelerine giden kardeşlerimizden de aynı itirafların oralarda da dillendirildiğini öğreniyoruz. Yemenlilerin Türkiye'yi yakından takip ettiğini gözlemledim.

Yemen'de kadınlar peçe takıyorlar. Öğrendiğimize göre bu, onların geleneğinde varmış. Hayatın her tarafında kadınları görmek mümkün. Camilerden, işyerlerine, internet kafelere kadar her yerde bulunuyorlar. Sana'a üniversitesinde kız öğrencilerin çokluğu dikkat çekiyor. Araba kullanıyorlar. Arkadaşlar, Yemen'in özgür bir ülke olduğunu söylüyorlar. Bu sebeple Suudluların da buraya çok geldiklerinden bahsediyorlar.

Zeydîlerde, ülkemizdeki hadis tartışmalarının benzer şekilde diliendirildiğini gözlemledim. Metin tenkidini çok önemsiyorlar.

On yedi milyon nüfuslu Yemen, cumhuriyetle yönetiliyor. Parlamentosu var. Cumhurbaşkanı Alî Abdullâh Sâlih, oldukça geniş yetkilere sahip. Ülkede otuza yakın parti var. Hukukun kaynağının Kur'an ve Sünnet olduğu anayasada zikrediliyor. Ülkede pek çok kabile var. Büyük kabilelerin özellikle siyasette güçlü etkisi var. Ülkede silah serbest. Açık silah pazarı var. Yemenlilerin silaha karşı özel bir tutkuları var. Ülkede yetmiş beş milyon silahın varlığı bunun en bariz göstergesi. Lokantalarda, ulaşım araçlarında, ellerinde kalaşnikofların olduğu insanları rahatlıkla görebiliyorsunuz. Ayrıca Yemenlilerin geleneğinde yer alan cenbiye diye isimlendirdikleri; bele taktıkları bir kamaları da var. Cenbiye kullanımı çok yaygın. Yediden yetmişe herkes takıyor. Yemenliye has bir kültür olmuş cenbiye. Turistik özelliği var. Her renkte, her desen ve şekilde cenbiye yapılmakta ve satılmakta.

Yemen, dünyanın en çok dış yardım alan ülkesi. Kendilerine yetecek kadar petrolü var. Tarımcılık, petrol dışındaki gelir kaynakları. Ülkede her istediğinizi bulmak mümkün. Ülkenin belki de en ucuz meyvesi muz. Elektronik âletler Türkiye'ye göre biraz daha ucuz. Fakirlik en çok göze çarpan sorun: Daha sonra %38'lik okuma yazma oranıyla eğitim geliyor. Toplumsal sorunlardan bir diğeri de 'gat' diye isimlendirilen, uyarıcı özelliği olan bitkinin çiğnenmesi. Yemenlilerin %80'i gat çiğniyor. Gat, diğer Arap ülkelerinde yasaklandığı hâlde Yemen'de halkın geçim kaynağı olması sebebiyle yasaklanamıyor. Artık kahve tarlalarının yerini gat bahçeleri almış. Gat sebebi ile ülkenin geleceğine dair iyimser yorumlar yapılamıyor.

Yemen bize, 3500 km uzaklıkta bir diyar. Uçakla, aktarmalı olarak yaklaşık beş saat sürüyor. Pek çok havayolu firması ile gitme imkanınız var. Biz, Amman üzerinden Başkent Sana'a'ya indik. Sana'a, 2500 metre yükseklikte olduğu için beklediğimiz bunaltıcı sıcak ile karşılaşmadık. Güzel bir havası vardı Sana'a'nın hatta, döneceğimiz son hafta hemen hemen her gün ikindiden sonra sağnak şeklinde yağmur yağdı. Yaz aylarında bu yağmurların Sana'a'da sürekli yağdını öğrendik. Yağmur yağdığında sokaklar, caddeler sular altında kalıyor. Zira ülkede kanalizasyon yok. Şu an başkentin bütün sokaklarında hummalı bir çalışma var. Biri Türk firması olmak üzere; dört firmaya kanalizasyon ihalesi verilmiş. Belediye kurulalı iki sene olmuş. Şehirde su şebekesi yok. Her evin su deposu var. Su ihtiyaçlarını tankerlerle satın aldıkları sularla gideriyorlar ve bu su sadece temizlik için kullanılabiliyor.

Sana'a etrafı kıraç dağlarla, tepelerle çevrili düz bir arazinin üzerinde kurulmuş bir şehir. Dağların birinde Osmanlı kalesi var. Kale, askerî bölgede olduğu için ziyaret etme imkanımız olmadı. Etrafı surlarla çevrili olan Sana'a'ya "Sanâ'a Kadîme" diyorlar. Yedi kapısından sadece bir kapısı kalmış; tarih mirası olduğu için otantik şekli ile UNESCO tarafından restore edilmiş. Bu kapı 'Bâbu'l-Yemen' diye isimlendiriliyor. Bâbu'l-Yemen'de altıncı asırdan kalma Câmi'u'l-Kebîr diye isimlendirilen bir cami var. Ebrehe'nin Kabe benzeri yaptırdığı binanın yerine yapılan Câmi'u'l-Kebîr'in avlusunda Kabe'nin benzeri küçük bir bina bulunmakta. Câmi'u'l-Kebîr içinde sabah namazından ve ikindi namazından sonra ders halkaları kuruluyor. Bu halkalar okullar tatile girdiğinde daha da artıyor. Öğrenciler yaz tatilinde Câmi'u'l-Kebîr'deki dersleri takip ediyorlar. Bu ders halkalarında her mezhebin kaynak eserlerinin okunduğunu görebiliyorsunuz. Ders halkalarında

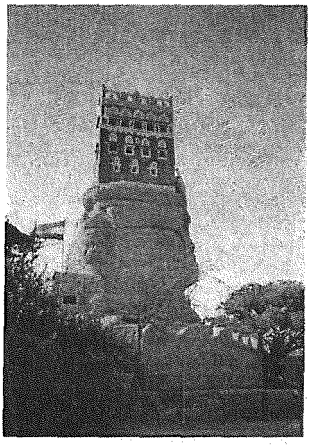
genelde tefsir, fıkıh, hadis alanındaki kitaplar okutuluyor.

Yemen'de 34 gün kaldım. Bu sürenin bir ayını başkent Sana'a'da; üç gününü Taiz ve Aden şehirlerinde; bir gününü de Sa'de şehrinde geçirdim. Taiz, başkente dört saat uzaklıkta, yaylaları, bahçeleri, ağaçları ile yeşilin bol olduğu bir şehir. Taiz'e giderken Sana'a'nın ne kadar yüksek olduğunu görüyorsunuz. Yüksek dağların, tepelerin, uçurumların arasından geçiyorsunuz. Taiz, Türk asıllı Yemenlilerin çok olduğu bir şehir.

Aden, başkente sekiz saat uzaklıkta bir sahil şehri. Bunaltıcı sıcak sebebi ile sokaklarda pek insan göremiyorsunuz. Şehrin sakinleri, günün çoğunu serinlemek için Kızıldeniz'de yüzerek geçiriyorlar. Sana'a'dan farklı olarak özellikle apartmanlar şehre Batı tarzı bir görünüm veriyor. Yemenlilerin Aden'i, Dubai gibi ticaret ve turizm merkezi bir şehir yapma düşünceleri olduğunu öğreniyoruz. Yemen'in geleceğinin iyi olacağına dair yorumlar yapanların bağlandıkları umut Aden. Yemenliler, Yemen'in hızla değiştiğini; iki sene önceki Yemen'le şimdikinin bir olmadığını söylüyorlar. Bu değişimin en bariz göstergelerinden biri adım başı gördüğümüz internet kafeler. Yemen, gittikçe dış dünyaya daha çok açılıyor.

Başkentte Sana'a Üniversitesi var. Üniversitenin şu an yeni yapılan oldukça büyük bir kampüsü bulunmakta. Devlet ve özel üniversitelerde verilen eğitimin yeterli olmadığını öğreniyoruz. Sana'a Üniversitesinin Dirâsetu'l-islâmiyye ve Âdâb bölümlerinde İslami ilimlerle ilgili master ve doktora programları var. Hukuk fakültesinde doktora programı henüz yok. Yapılan master ve doktora çalışmaları da oldukça sınırlı. Çoğunlukla fıkıh ve din eğitimi, talim ve terbiye alanlarında çalışmalar var. Hadis çalışmaları ise sayılı derecede az. Sadece İslami ilimlerin okutulduğu Abdulmecîd ez-Zindânî'nin kurduğu özel Câmi'atu'l-îmân Üniversitesi yedi yıldır eğitim veriyor. Bu üniversitede selefî anlayışın izlerini görmek mümkün.

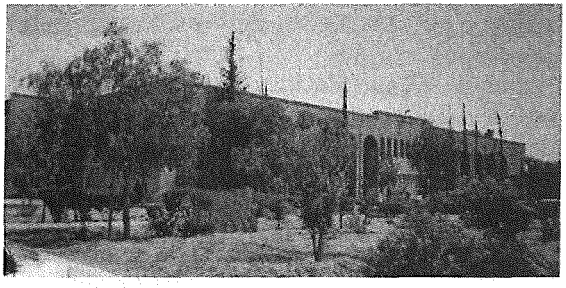
Yemen'de pek çok mezhep bir arada yaşamakta. Çoğunluk, Zeydiye mezhebine mensup. Ülkenin kuzeyinde Zeydîler; güney bölgesindeki Taiz ve Aden şehirlerinde de Şafiiler daha çok bulunmakta. Başkent Sana'a'da hem Zeydîler hem de Şafiiler bir arada yaşamakta. Sa'de Zeydîlerin merkezi olan bir şehir. Hicri 298'de vefat eden ve Yemen'de, Zeydiye mezhebinin sistematik olarak ilk kurucusu olan İmam Yahyâ b. Huseyn'in kabri burada. Onun yaptırdığı cami daha da genişletilerek hayatiyetini sürdürüyor. Etrafındaki medreselerde pek çok Zeydî âlim yetişmiş. Zeydilerin şu an lideri konumunda olan Muctehid Allâme Mecduddîn el-Mueyyed bu şehirde ikamet ediyor. Doksan yaşlarında olan bu zatı ağır hastalığı sebebi ile ziyaret edemedik. Allâme Muctehid Bedruddîn el-Hûsî ve Muhammed Hasen el-Ucrî'yi ziyaret ettik.

1962 yılına kadar Yemen'i Zeydî imamlar yönetiyormuş. 1962'deki askerî ihtilalden sonra Zeydîler üzerine bir baskı uygulanmış. Şu anda Zeydîlerin hükümet ile aralarında sorunlar var. Üniversitelerde ve camilerde çoğunlukla, Zeydîliği terk etmiş sünniliğe geçmiş Emir Sanâ'nî ve Şevkânî gibi âlimlerin kitapları okunuyor. Yeni nesil, babaları, dedeleri Zeydî olmasına rağmen şafii mezhebine, selefi anlayışa yöneliyorlar. Zeydiler kendi kültürel miraslarını diriltmek için yoğun çalışmalar içindeler. Mektebetu Zeyd b. Alî müessesesi Zeydî âlimlerin eserlerini yayımlayan el yazması eserleri gün yüzüne çıkartan hummalı bir çalışma içinde. Kendisiyle görüştüğümüz Zeydî âlim Abdusselam el-Vecih kırk kadar Zeydî âlimin özel kütüphanelerini gezerek o kütüphanelerde bulunan el yazması

eserlerin bir fihristini çıkarmış ve bunu *Mesâdiru't-turâs el-mahtûtati'l-hâssati bi'l-yemen* adlı iki ciltlik bir çalışma hâlinde yayınlamış. Bu kitap üç binin üzerinde el yazması eseri ihtiva etmektedir. Ayrıca Mektebetu Zeyd b. Alî, bu el yazması eserlerin filmini çekmekte ve bunları CD ortamına aktarmaktadırlar. Şu an altmış CD'ye ulaşan bu çalışmanın iki yüzü aşkın CD'ye ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bazı el yazmalarının mikrofilmlerini dört CD hâlinde Türkiye'ye getirdik. Bunların dışında çeşitli ilim merkezleri de aynı şekilde el yazmalarını CD ortamına aktarıyor. Bunların dışında tahric ve tahkik çalışmaları yapmakta ilmî dergiler yayımlanmaktadır.

Zeydî âlimlere, ülkemizde Zeydiye hakkında yaygın olan kanaatleri sorduk. Ör-

neğin, Zeydiye'nin ehl-i sünnete en yakın mezheb olduğu ifade edilir. Görüştüğümüz Zeydî âlimler, bu yakınlığın usûlde değil furûda olduğunu belirttiler. Yine ülkemizde Zeydiye ile ilgili yapılan tanımlamalardan biri de onların usûlde Mutezile furûda ise hanefi oldukları şeklindedir. Zeydîler bu tanımlamayı da kabul etmiyorlar. Zeydiye'nin müstakil bir mezhep olduğunu dile getiriyorlar. Zeydîlerin kendilerine ait kelam âlimleri ve bir kelam literatürleri var. Zeydî âlimlerin oluşturduğu bu akaid büyük oranda Mutezile akaidine benziyor. Zeydî âlimler Mutezileyi de eleştirdiklerini ifade ediyorlar. Zeydiye usûlünün Mutezileye dayalı bir usûl olarak gösterilmesinin yanlış olduğunu ifade ediyorlar. Fıkıh'ta da aynı şekilde müstakil Zeydî fıkhı, literatürü ve fıkıh ekolleri söz konusu. Bilindiği gibi İmam Zeyd'in Ebû Hanîfe ile bir ilişkisi var. Bu ilişkiden kaynaklanan bir metodoloji birlikteliği mevcut. Bu sebeple, Zeydiye fıkhının bütün ekolleri için belki değil ama İmam Yahyâ b. Huseyn'in oluşturduğu Hadeviye ekolünün Hanefi mezhebine büyük oranda bir benzerlik gösterdiği söylenebilir. Ancak Zeydî âlimler, Zeydiyenin hem usûlde hem de furûda kendine has bir metodolojisi ve literatürü olan bir mezhep olduğunun altını ısrarla çiziyorlar. Zeydîlerin Nâsıriye, Kâsimiye, Muayyidiye, Mansûriye gibi fıkıh ekolleri bulunmaktadır. Zeydîler, Caferiyeyi de eleştiriyorlar. Zeydiye mezhebinde, taklit, mut'a ve masum imam anlayışı yoktur.

Zeydîlerde, ülkemizdeki hadis tartışmalarının benzer şekilde dillendirildiğini gözlemledim. Metin tenkidini çok önemsiyorlar. Haberlerin değerlendirilmesinde iki umdenin altını özellikle çiziyorlar: Kur'an'a arz ve akıl. Usûlu'd-dine aykırı olan haberleri kabul etmiyorlar. Zeydîlerde ictihad çok önemli bir müessese. Yaşayan bir âlimin ictihadlarına göre hareket etmek onların usûle dair bir prensibi. Pratik hayatta da bunun yansıması görülüyor. Örneğin Bâbu'l-Yemen'de, Mescidu'n-Nehreyn'de seksen yaşlarında büyük Zeydî âlim Abbâs Mueyyed'i ziyaret ettiğimizde; el-Mueyyed'in caminin mihrabında oturduğunu ve soru soran kişilere el yazısı ile fetvalar verdiğini gördük. Zeydî âlimlerin ufuklarının oldukça açık, eleştirel düşünceye sahip, kendilerini de sorgulayan bir yapıda olduklarını gözlemledim.

Yemen, özellikle el yazması eserlerin bulunduğu bir merkez konumunda. Dünyanın pek çok yerlerindeki kütüphanelere Yemen'deki el yazmalar kaynaklık etmiş. Hâlâ gün yüzüne çıkarılmayı bekleyen nadide el yazması eserler mevcut Yemen'de. Zeydî âlimler ve Zeydî literatür ülkemizdeki İslami ilimler alanındaki çalışmalara özellikle hadis alanındaki tartışmalara büyük katkı sağlayacağı, ufuk açacağı kanaatindeyim. b

fatih, fetih, siftah

Bedri GENCER

Bilmem dikkat ettiniz mi, çocuklarımıza koyduğumuz isimlerin niteliği bile İslam cemaatinin genel psikolojisini yansıtıyor. Demek istediğim, bugün sözde İslam fundamentalizmini, asr-ı saadete dönüş özlemini, özellikle erkek çocuklarımıza koyduğumuz, Bilal, Selman, Enes, Mus'ab, Huzeyfe, Berâ gibi sahabe isimlerinde görmek mümkün. Oysa 19. asra kadar bakıldığında, Müslümanların erkek çocuklarına koydukları isimlerin, 'abd' kelimesiyle esmâyı hüsnâya nispetle koyulanların dışında, genelde Hulefâ-yı Râşidîn'inkilerden mülhem oldukları görülmektedir. Onun dışında, yukarıda sayılan sahabe isimlerini geleneksel dünyada bulmak pek mümkün değil. Aynı şey, Fatih Sultan Mehmed için de geçerli. Osmanlı'da neredeyse hiç kullanılmayan bu isim, Cumhuriyet döneminde, özellikle 60'lı yıllardan sonra yaygınlık kazandı. Etrafımıza şöyle bir baktığımız zaman, bir sürü Fatih bulmak mümkün. Bu, elbette 'feth'e yönelik yaygın bir özlemi yansıtıyor. Ancak, kavramın anlamına vâkıf olamadığımız içindir ki, maalesef, ismin medlûlünün tecellisini pek göremiyoruz.

Fetih, sözlük anlamıyla 'açmak' demek. İsm-i faili 'fâtih', açan; mübalağa vezni 'fettâh', esmâyı hüsnâdan olarak 'çok açan'; ism-i âleti 'miftâh' ise 'açacak, anahtar' demek. Tasavvufla ilgili klasik literatürde, *Miftâhu'l-Kulûb* (kalplerin anahtarı) isimli çok sayıda eser var. *Mükâşefetu'l-Kulûb* (kalplerin keşfi) adlı eserler de aynı espriye dayanıyor. Birbirleriyle yakında ilgili 'fetih' ve 'keşif' kavramları, derin anlamlara sahip iki sembole yönelik eylemleri temsil

Bilmem dikkat ettiniz mi, çocuklarımıza koyduğumuz isimlerin niteliği bile İslam cemaatinin genel psikolojisini yansıtıyor.

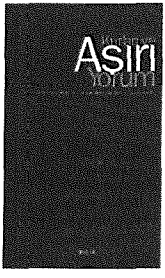
ediyor. Fetih, 'kapı', keşif de 'perde'yi ilgilendiriyor; "hakikatin ve onun saklı olduğu kalbin kapılarının veya perdelerinin açılması" gibi... Demek ki, fetih, öncelikle 'enfüs'te başlayan, içten dışa doğru yönelen bir süreç. Sıkı bir irade terbiyesiyle insanın özünü örten perdelerin kalkması, kapıların açılması, nefsin zincirlerinin kırılması demek. Fetih süreci, enfüste kıvamına ulaştıktan sonra âfâka taşınacak, hak, maddi âlemdeki fetihle görünür kılınacaktır. Enfüste başarılamayan fethin, maddi aleme yansıtılması da mümkün değildir. Fatih veya Yavuz'un, fethin sekteye uğradığı durumlarda, sebebi, askerlerinin manevi kusurlarında, bırakın günahı, zelle-lerinde aradıklarını biliyoruz. Bu fetih ruhuyladır ki, Osmanlıların adalet ve barış götürme amacıyla pek çok ülkede hüküm sürmeleri müyesser oldu.

Esnafın işlerinin açılması için kullandığı 'siftah' kelimesinin kökünü merak eden olmuş mudur?

Yani fetih, Roma'nın yaptığı emperyalizm türünden bir silahlı işgal ve ilhak eylemi değil, manevi ve maddi dünyadaki açılım süreçlerinin tamamlanması, içteki fetih hareketiyle kendileriyle barışan Müslümanların kendilerine kapalı kapıları kaldırarak tüm yeryüzünü bir barış adası hâline getirmesidir. Müslümanların ikbali bu ruh sayesinde mümkün olduğu gibi, idbarları da, Batı'daki tersinden fetih hareketine paralel olarak, bu ruhun kaybı sonucu oldu. Batı, içeride kaybettiğini dışarıda aramaya koyuldu. Batı'nın, felsefi, bilimsel ve coğrafi keşiflerle sürekli dış dünyaya, eşyanın ve dünyanın sırlarını çözmeye yönelik fetih hareketi, içeriden eksik kaldığı için, nefse ve maddeye tutsaklık ve emperyalizmle neticelendi. Müslümanların içeride manevi fetih konusundaki tedricî ihmal ve kusurları ise, içsel ve dışsal boyutlarıyla fethin topyekün iflası ve umumi bir perişanlıkla sonuçlandı. Bunun sonucunda yaygınlaşan bir nostaljik zihniyet ise, "Neslin deden, ceddin baban; hep kahraman Türk milleti" mısralarında olduğu gibi, şanlı mazinin genelde fethin maddi boyutunda tasavvuruna ve bunun içsel dinamiklerinin gözardı edilmesine yol açtı. Namık Kemal gibi Osmanlı-İslam cemaatinin ruhuna tercüman olabilen aydınlar, sorunun bu boyutunu oldukça isabetli algılamışlardı.

Esnafın işlerinin açılması için kullandığı 'siftah' kelimesinin kökünü merak eden olmuş mudur, bilmiyorum. Bu da aslında, 'fetih'ten türemiş 'istiftah' kelimesinin bozulmuş şekli. "Açmayı isteme" anlamına gelen bu kelimeyle, esnaf, aslında Cenâb-ı Fettâh'tan "rızık kapılarının açılmasını" istemektedir. Bu mânâda hepimizin siftaha ihtiyacı var; rızk, ilim, hayır, rahmet, zafer vs. kapılarının açılması için... b

OKUDUNUZ MU?

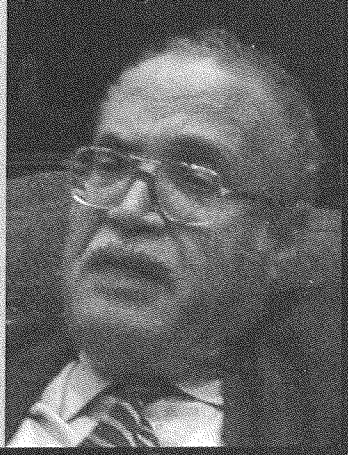

Kur'an ve Aşırı Yorum
Tefsirde Batınîlik ve Bâtınî Te'vil Geleneği
Mustafa Öztürk
kitâbiyât

Bu kitap, Şiadan Sünni tasavvufa kadar oldukça geniş bir kültür havzasında kabul gören 'bâtınî te'vil' doktriniyle, tarihsel süreçte Bâtıniyye-İsmâiliyye fırkasının alâmet-i fârikası hâline gelen bu doktrinin İslam tefsir ekolleri üzerindeki izdüşümlerini konu edinmektedir.

islâmiyât | kitâbiyât
bülten 10
ocak-mart 2004 | üç ayda bir yayımlanır | ücretsizdir

11 | **egemen küresel siyaset** ilhami güler
14 | **kur'an ve aşırı yorum** recep alpyağıl
19 | **'kim daha mazlum oyunu'** mehmet paçacı
22 | **insan eşref-i mahlukattır** eyüp ay
25 | **kendi kendini gerçekleyen** yasemin kırtay
17 | **DUYURU**
29 | **sorumsuz bir tartışma** barbara john

küresel terör nedenleri ve çözüm önerileri üzerine

Hasan Hanefî ile söyleşi

5. sayfada

Dünyaya gelmek benim elimde olaydı gelmezdim.
Buradan gitmek de ihtiyarımda olaydı hiç gider miydim?
Lakin, en iyisi keşke bu yapılıp bozulma âlemine ne geleydim,
Ne burada olaydım, ne de buradan gideydim.

Ömer Hayyâm

Hayatın Periferisi

Mustafa ÖZTÜRK

Meğer hayat, bu aforizmatik dizelerde betimlenen çok garip bir paradoks, çok trajik bir duygu imiş. Hele de Allah'ın bunca yatırım yaptığı "Halife"nin (2. Bakara, 30) can, mal, güvenlik, haysiyet, şeref ve en önemlisi de dinî-ahlaki değer harimini haleldar edecek tüm mekanizmaların iş başında olduğu veya en azından hazır kıta bulunduğu bir iklimde yaşamak meğer ne zor imiş. Böylesine yaşamak, yani çocuk iken meleklere, büyüyünce Allah'a emanet –ki burada anılan 'emanet' Allah'ın garantörlüğü altında olmayı değil, "Saldım çayıra mevlam kayıra" tekerlemesinde dile gelen bedavadan yaşama durumunu karşılar– yaşamak gerçekten kahredici...

Haddi zatında dünyevi hayatın bizatihi kendisi esef verici. Çünkü, her şeyden önce ölmek için doğuyorsun, tabiatıyla da bugün

Haddi zatında dünyevi hayatın bizatihi kendisi esef verici.

varsın yarın yoksun. Gerçi, "ölüm aslında bir son değil en hakiki hayat yurdunun cümle kapısıdır" şeklindeki muhkem inanç, dünyada misafir olduğunu bilen insan için epeyce teskin edicidir; ama son kertede, ölümün soğuk nefesini her dem ense kökünde hissetmek hiç de haz verici değildir. Zannederim, buraya geldiğine pişman olanın gitmeyi istememesi, bu hissiyattan olsa gerektir.

Öte yandan, ortalıkta diz boyu kötülük olduğu da herkesin malumu. Bizim teolojide ilahi bela ve ibtilanın cilvesinden sayılan tabii ve gayr-i tabii (ahlaki) bütün kötülükler de 'hayat' denen o trajik duygunun tadına doyulmaz sosu. Mesela, Çernobil denen yerdeki birkaç eyyamcı salak yüzünden kanser olmak, fırıldak bir müteahhit yüzünden tonlarca betonun altında kalmak, Irak'ta hemen her gün onlarca masum insan/Müslüman kanının heder edilişine "Lanet olsun" deyip seyirci kalmak, yine sırf Filistin'de, yani Yehova'nın kendi ulusuna tapuladığı topraklar(!) üzerinde bir Müslüman çocuğu olarak dünyaya geldiği için delik deşik edilen ana kuzusuna yanmak, ama İsrail'in çocuklarıyla türdeş olmak gibi bir kadere her saniye isyan etmekten başka bir şey yapamamak...

Kuşkusuz, babamızın yediği erik bizim dişimizi kamaştırmadı ama maalesef o zamandan bu yana kavgasız/günahsız bir günümüz de olmadı...

Allah'ın sözüne kulak verildiğinde bütün bunlar *el-ḥayātu'd-dunyā*'da vuku bulması mukadder kötülüklerdir. Çünkü, babamız Âdem, Allah'ın gözünden düştüğü (*hubūṭ*) gün böyle takdir edilmiştir: Kâh şeytanla, kâh şeytanlaşan 'ben'imizle, kâh türdeşimiz olan ötekiyle kavga etmek ve dünyada bu minval üzere belli bir süre yaşam kavgası vermek (7. A'râf, 24). Kuşkusuz, babamızın yediği erik bizim dişimizi kamaştırmadı ama maalesef o zamandan bu yana kavgasız/günahsız bir günümüz de olmadı...

İmdi, bir Müslüman olarak bana düşen vazife, bizim başlatmadığımız ama kendimizi tam ortasında bulduğumuz bu kavgadan en az hasarla çıkmak. Naçizane kanaatime göre bunun ilk şartı, hem insanın kendi hayrı hem de hayatı var edenin hatırı için dünyeyi vileşme anlamındaki hayata adamakıllı mesafe koymaktır. Zira, dünyanın sahtekarlığına, son derece aldatıcı ve ayartıcı olduğuna ilişkin ilahi uyarılara dikkat buyurulduğunda Kur'an'daki *el-ḥayātu'd-dunyā* tabirine, "adi, bayağı ve rezil hayat" anlamının ne kadar çok yakıştığını anlamak için ârif olmak gerekmez. Dolayısıyla, bu tabirin betimleyici değil değer biçici –ki Kur'an'ın 'dünya'ya biçtiği değerin tam karşılığı değersizliktir– bir özellik taşıdığını kavramak da fazladan bir zihinsel çaba gerektirmez.

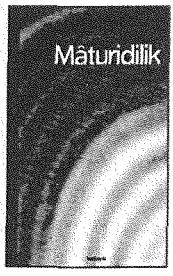
İslami gelenekte söz konusu tabiri –biraz abartılı olmakla birlikte– en iyi anlayan zümre, hiç şüphe yok ki sufiler olmuştur. "Biraz abartılı" demekten kastımız, 'zühd'ün çoğu kez dünyaya büsbütün sırt çevirmek biçiminde tecrübe edilmiş olmasıdır. Kanımca, dünyaya mesafe koymak, kalıbı çürütmekten ziyade kalbi, hayatın periferisinde kalmaya ikna etmektir. Kalbi buna ikna etmek bir zarurettir. Çünkü birkaç günlüğüne misafir olunan evin tapusunu istemek, en iyimser ifadeyle, arsızlıktır.

Hem sonra bu hayat, kimi zaman insanı "Bir can verir bize bin alır; gideriz gözümüz arkada kalır" (Bedri Rahmi) deme noktasına getiren acı tecrübelere gebedir. Zira, pek çok tecrübeyle sabittir ki bu gebelik sonunda kucağımızda bulduğumuz kusursuz doğumların ekserisi acı, keder ve sükut-ı hayal olur; mutluluk ve sevinçlerimiz ise çok kere prematüre doğup hemencecik zeval bulur. Öyleyse, *el-ḥayātu'd-dunyā*nın acısına mümkün mertebe aldırmadan, tatlısına da kanmadan emaneti sahibine teslim etmek gerekir. Emaneti kırıp dökmeden teslim etmek için ise hayattan çok 'ölüm'ün o soğuk ve sevimsiz yüzünü –maalesef– hatırlamak gerekir. Tıpkı, Hz. Ali'nin, bilhassa halife olduktan sonra pek çok kez ihanet, hıyanet ve gadre uğramasından ve dahi güvendiği dağların çok kar kaldırdığını görmüş olmasından dolayı genç yaşta saçı sakalı ağaran; ayrıca Cemel, Sıffîn, Nehrevân gibi son derece acı olayları yaşamak gibi bir kadere mahkum olan ve muhtemelen bu yüzden dünyaya karşı çok ciddi rezervler koyan Hz. Ali'nin hatırladığı gibi:

"Ey yalnızlık diyarının, ıssız yerlerin, karanlık kabirlerin sakinleri! Ey toprağa girip gurbete düşmüş, yalnızlığa eş olmuş, tenha yerlerin sakinleri! Sizler bizden önce gelip gittiniz. Biz ise ardınıza düştük ki size yetişmek üzereyiz. Sizin bırakıp gittiğiniz evlere yeni kiracılar geldi. Yeni çiftler evlendi. Bize miras kalan mallar(ınız) çoktan taksim edildi. İşte bizden haber; ya sizden ne haber? (*Nehcu'l-belāğa*)"

Hz. Ali, bu sözü Sıffîn savaşından dönüşte Kûfe civarındaki bir mezarlığın sakinlerine söyler ve o esnada yanındaki kişiye dönerek şöyle der: "Eğer onların konuşmasına izin verilseydi bize kesinlikle şunu söylerlerdi: "Tüm yol hazırlıklarının en güzeli, takvadır." (*Fe inne ḫayra'z-zādi't-takvā*).

OKUDUNUZ MU?

İmam Mâturîdî ve Mâturidilik

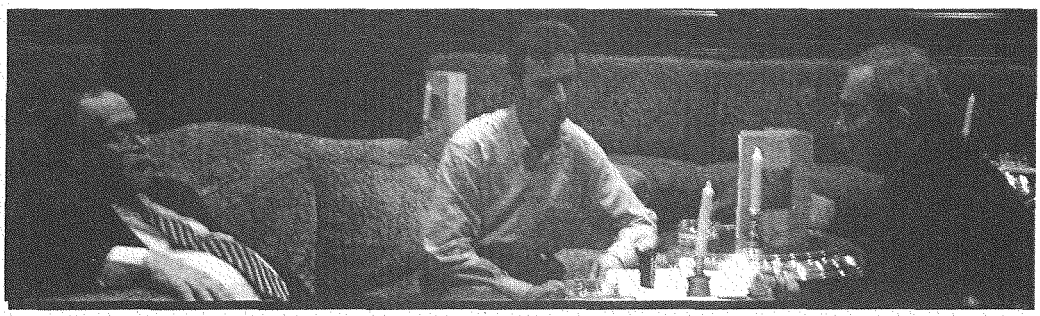
Yayına Hazırlayan Sönmez Kutlu
kitâbiyât

Mâturîdî, İslam düşüncesinde ortaya çıkan farklı din anlayışları içerisinde 'akılcı-hadarî din anlayışı'nın en önemli şahsiyetlerinden birisidir. Onun şahsiyeti, yetiştiği ortam, fikirleri, din ve dünya görüşü, etki alanları ve eserleri hak ettiği ölçüde şimdiye kadar araştırma ve incelemelere konu edilmemiştir.

islâmiyât | kitâbiyât bülten 10
islâmiyât üç aylık araştırma dergisi'nin ekidir

© Avrasya Yay.Rek.Mat.Eğt. ve Tur.Tic.Ltd.Şti. adına sahibi
Süleyman BAYRAKTAR
İşletme Müdürü: Sema YAVUZ
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Veli AKNAR

Yönetim Yeri
Dr. Mediha Eldem Sok. 41/12 06420 Kızılay / ANKARA
tel: 0312. 433 24 65 tel.ve faks: 0312. 433 66 68
www.islamiyatdergisi.com
islamiyat@islamiyatdergisi.com - islamiyat@hotmail.com

küresel terör, nedenleri ve çözüm önerileri üzerine

hasan hanefî ile söyleşi*

M. Hayri KIRBAŞOĞLU
Ömer ÖZSOY

İslâmiyât: Sayın Hanefi, İstanbul'a, "Global Terör ve Sivil Cevap" konulu toplantıya katılmak üzere geldiniz. Toplantının başlığı hakkında ve başlığın toplantının içeriği ile uyumu konusunda ne düşünüyorsunuz?

Hanefi: Masum bir başlık. Ancak muhteva farklı bir mesele. Bana göre, global terörün mağdurları Müslümanlar; çözüm de sivil toplum, yani demokrasi. Meseleye Amerika'nın bakış açısı ise farklı. Amerika, terörü yapanların Müslümanlar olduğu düşüncesinde; bu yüzden, mesela Bask teröründen, İrlanda'daki terörden, Sirilanka'daki terörden, Amerika'daki sistematik terörden, Türklerin Almanya'da maruz kaldığı neonazi teröründen, Müslümanlara yönelik Fransa'daki terörden ve Amerika'daki neokonservatiflerin Müslümanlara yönelik teröründen bahsetmemektedir. Onlara göre, terör 11 Eylül teröründen ibarettir. Amerika, İsrail'in Filistin'e yönelik terör uygulamalarından da bahsetmemektedir. Herkes 11 Eylül tarihini bilmektedir ama, 28 Ekim tarihini kimse hatırlamamaktadır. Bu tarihte İntifada başlamış ve üç yıl bu hareket tek başına bırakılmıştır. Kimse onlara yardım etmemiştir. Bu tarihten itibaren Amerika, komünizm yerine bu 'terör'ü hedef göstererek tarihi kendi amaçları doğrultusunda oluşturmaya çalışmıştır. Amerika'nın projesi, bu tarihten itibaren, terörle, terör adı altında Müslümanlarla savaşmak şeklinde oluşmuştur. Çünkü Amerika'ya göre, teröristler, Müslümanlardan başkası değildir. Bu sebeple de Amerika'nın yeni düşmanı, Sovyetler yerine İslam ve Müslümanlardır. Bu toplantıdaki ilk yaklaşım hatası işte bu noktadadır: Terörün sebebi sanki tamamen dahilî imişçesine bununla sivil düzlemde mücadeleden söz edilmektedir. Sanki terörün hiç dış sebebi yokmuş gibi davra-

Amerika'ya göre, teröristler, Müslümanlardan başkası değildir. Bu sebeple de Amerika'nın yeni düşmanı, Sovyetler yerine İslam ve Müslümanlardır.

nılmaktadır. Halbuki terörün asıl sebebi mevcut dünya düzenidir, küreselleşmedir, Dünya Bankası'dır, IMF'dir, dünyanın önde gelen sanayileşmiş sekiz ülkesidir, pazardır. Dolayısıyla, terörle sadece sivil toplum örgütleri vasıtasıyla mücadele edemeyiz. Aynı zamanda dünya düzenini de değiştirmek ve âdil bir dünya düzeni tesis etmek suretiyle bu mücadele gerçekleştirilebilir.

islâmiyât: Müslüman faillerce gerçekleştirilen saldırılar bahane gösterilerek üretilmek istenen İslam-şiddet özdeşliği söylemi, 'İslami terör' nitelemesi ve buna karşı geliştirilen Müslüman apolojetiğine hakim olan 'şiddetten arındırılmış İslam' söylemi hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Dolayısıyla, terörle sadece sivil toplum örgütleri vasıtasıyla mücadele edemeyiz. Aynı zamanda dünya düzenini de değiştirmek ve âdil bir dünya düzeni tesis etmek suretiyle bu mücadele gerçekleştirilebilir.

Hanefî: Batı, İslam'ın terörden yana olmadığını bilmektedir. Çünkü İslam'a göre, dinde zorlama yoktur. "Sizin dininiz size, benim dinim bana..."; "Sen, onların Müslüman olmaları için kendini helak mı edeceksin?"; "Sen onların üzerinde bir zorlayıcı/zorba değilsin". Batı, İslam'ın barış dini olduğunu bilmektedir. İslam, kardeşlik dinidir; diğer kültürlere ve medeniyetlere kucağını açmış büyük bir medeniyet yaratmıştır. Müslümanlar, Yunan, İran ve Hint medeniyetlerini takdir etmekten geri durmamışlardır. Yunan filozoflarına en büyük ünvanları biz vermişizdir. Mesela Aristo'ya, 'Muallim-i Evvel' demişiz; Sokrat'a, insanlığın en büyük hakîmi ünvanını vermişiz; Galenos'a, gelmiş geçmiş en büyük tıp otoritesi ünvanını vermişizdir. Kendimize ise ikinci derece ünvanlar verme tevazuunu göstermişizdir. Mesela, Aristo 'Muallim-i Evvel' iken Fârâbî 'Muallim-i Sânî'dir; Batlamyus ilk sıradadır, Hasan b. el-Heysem ise ikinci Batlamyus'tur. Bu, Müslümanların tevazuunun bir sonucudur. Bütün bu medeniyetlerin eserlerini tercüme etmişiz, tartışmışız, değerlendirmişiz ve daha sonra bunları tekrar Batı'ya biz aktarmışız. Bu suretle Batı, kendi medeniyetinin temellerini atmıştır. Bütün bunları göz önünde bulundurduğumuzda görürüz ki, Müslümanların savunmacı bir uslûba ihtiyaçları yoktur. Böyle tabii olmayan bir yol izlememeliyiz. Kendini ifade etme için imkân ve fırsat bulamayan İslami hareketlerin şiddete yönelmesi kaçınılmazdır. Zira İslami hareketler, İslam dünyasında yasaklıdır; faaliyetleri kanunla yasaklanmıştır. Mesela Ihvân-ı Muslimîn hâlâ, 1954'te kendisini fesheden kanunun boyunduğundadır. Ne Mısır'da ne Tunus'ta İslami partiler vardır. Keza Cezayir'de oyların % 80'ini alarak iktidara gelen İslami bir partiye karşı askerî ihtilal yapılmıştır ve Cezayir on yıldır bir iç savaşla karşı karşıyadır. Suriye'de İslami bir harekete müsaade edilmemektedir. Amerikan işgalinden önce Irak'ta da İslami bir harekete müsaade edilmemekteydi. Haliç ülkeleri ve Suudi Arabistan'da da durum farklı değildir. Ürdün'de, Mağrib'de, Lübnan'da, Yemen'de çok sınırlı bir alanda İslami hareketlere müsaade edilmektedir. O hâlde, kendimize dönüp tekrar bakmalıyız. Bir çok İslam ülkesinde Marksist, milliyetçi, sosyalist partilere müsaade edilirken İslami hareketlere müsaade edilmemesi nedeniyle bazı İslam ülkelerinde siyasi hareketlere ve projelere İslami isimler vermek yerine, mesela, Mağrib'de olduğu gibi Adalet ve Kalkınma Partisi vb. isimler verilmesi, kanun nazarında meşruiyet için tercih edilen bir yoldur. Keza Türkiye'deki Adalet ve Kalkınma Partisi de böyledir. Yine, Mısır'daki Vefd Partisi de böyledir; ancak, hâlâ kanunen yasaklıdır. O hâlde, İslam toplumlarının hürriyet, demokrasi, siyasi çoğulculuğu esas alması gerekir. Kazanan parti iktidara gelir, yönetir. Şayet yönetimde başarılı olursa yeniden seçilir. Başarılı olmazsa insanlar da tekrar seçmezler. Böylelikle de yönetim sürekli elden ele dola-

şır. Bu da normaldir. Bu durumda hâlimiz ortada iken kendimizi sadece lafla savunmanın anlamı yoktur. Bu noktada, terörle meşru müdafaayı da birbirinden ayırt etmemiz gerekmektedir. Batı'ya İslam'ın meşru müdafaa hakkının, yani hem kendisini hem de topraklarını müdafaa hakkının olduğunu söylememiz gerekir: "Kendileriyle savaşılanlara tam izin verildi; çünkü onlar gerçekten zulme uğradılar ve onlar haksız yere yurtlarından çıkarıldılar." (*uẕine lilleẕīne yuḳātelūne liennehum ẓulimū... Elleẕīne uḫricū min diyārihim* [22. Hacc, 39-40]). Filistinliler, Çeçenler, bunlar zulümle ve haksız yere topraklarından çıkarılmış insanlardır. Keşmirliler de böyledir. Dolayısıyla, birisi sana saldırdığı zaman ancak sen kendini müdafaa etmek suretiyle karşı koyabilisin, ki buna cihad diyoruz. Cihad, bir savunma savaşıdır; nefsi müdafaadır; başkalarına saldırı değildir. Her kim size saldırırsa siz de onlara aynı şekilde misliyle saldırın. İçinde bulunduğumuz coğrafyada biz saldıran değil saldırıya uğrayanlar konumundayız. Keza *Ḥilfu'l-fuḍūl*'dan da burada bahsetmek gerekir. Bu, Cahiliye Araplarının ortaya koydukları bir kurum idi. Ancak, Hz. Peygamber de "Ben de o günlerde olsaydım *Ḥilfu'l-fuḍūl*'e katılırdım." demektedir. Dolayısıyla, tekrar ifade edelim ki, nefsi müdafaa saldırı değildir. Demokratik toplumlar İslami hareketlere müsaade etmeli ki, yer altına inmesinler, şiddete başvurmasınlar, Afganistan'a ve diğer uzak bölgelere gidip bu gibi faaliyetlere başvurmak durumunda kalmasınlar. Kısacası, Müslümanlar olarak bizim, Amerika'nın ve İsrail'in öncülük ettiği, güce dayalı dünya düzenine karşı kendimizi savunma hakkımız vardır.

islâmiyât: Bir önceki soruyla bağlantılı olarak; bu toplantıda da, terörün birtakım İslami nasslara dayandırıldığından ve bu sorunun yorum yoluyla aşılabileceğinden söz edildi. Bu tespiti, yorum-güç ilişkisi bağlamında değerlendirebilir misiniz?

Hanefî: Nassların düşmanlıkla, saldırganlıkla herhangi bir ilgisi yoktur. Her bir nassın nüzûl sebebi vardır. Dinî nassları veya ayetleri, yaşanan olaylarla karşılaştırdığımız zaman görürüz ki, masum in-

sanlara karşı düşmanlığı ve saldırganlığı haklı gösterecek tek bir ayet dahi yoktur. Bu sebeple, Kur'an'da, bir insanı öldürenin bütün insanlığı öldürmüş gibi olacağı, keza bir insana hayat vermenin de bütün insanlığa hayat vermek anlamına geleceği ifade edilmiştir. Bu, hem Tevrat'ta hem İncil'de hem de Kur'an'da mevcut olan bir nasstır. Bu bakış açısını Alman filozofu Kant "Sana nasıl muamele etmelerini istiyorsan insanlara öyle muamele et." şeklinde formüle etmiştir. Keza "Öyle davran ki, senin davranışın başkaları için bir kural teşkil etsin." demiştir. Bilindiği gibi, buna 'altın ilke' denilmektedir. Bu, genel bir insanlık ilkesidir. Müslümanların kanlarını dökmek haramdır; mallarını haksız yere almak haramdır; ırz ve namusları keza haramdır. Bir Müslüman diğer bir Müslamana saldıramaz; yabancıya da saldıramaz. Ta ki kendisine karşı bir saldırı gerçekleşmiş olsun. O hâlde, bu konudaki nassların herhangi bir yoruma ihtiyacı yoktur. Başkalarına haksız yere saldırmayı haklı gösterecek hiçbir nass mevcut değildir; ancak, insanın kendisini müdafaa etmesine imkân tanıyan açık nasslar vardır. Keza saldırganlara karşı savaşılması gerektiğine dair nasslar da vardır. Bunlar da yoruma gerek olmayan nasslardır. Bu ayetler, nefsi müdafaa hakkıyla, fiilî saldırıya, kuvvete dayanarak cevap verme hakkıyla ve kaba kuvvete dayanarak başkalarının topraklarını işgal

etmenin meşru olmadığı konusundaki insani tecrübelerle ve uluslararası anlaşmalarla uyum hâlindedir. Şu da var ki, insanlar nassları kendi sosyal ve psikolojik durumlarını meşrulaştırmak için de kullanabilmektedirler. İslam ülkelerinde nasslar hâlâ bir otorite kaynağı olmaya devam ettiği için, bazıları başkalarına olan haksız düşmanlık ve saldırılarını meşrulaştırmak için birtakım nassları kullanabilmektedirler; ki bu doğru değildir. Bu sebeple, yaptıklarımızı nasslara dayanarak meşrulaştırmak yerine, şiddete yol açan olayların sebeplerini araştırmalı ve şiddete yol açan şartları kökünden ortadan kaldırıp şiddete son vermeliyiz. Yoksa nassları bu yapılanları teyit edecek şekilde kullanmak, kendi konumumuzu meşrulaştırmak için nasslara başvurmak, çıkar yol değildir. Zira nasslara çeşitli anlamlar vermek mümkündür. Her insan nassları istediği gibi te'vile girişebilir. Bir kimse İslam'ı sosyalist olarak nitelendirmek isterse buna uygun nasslar bulabilir, onu kapitalist olarak göstermek isteyen de aynı şekilde birtakım nasslar bulabilir. İslam'ı bir barış çağrısı olarak görmek isteyen de bu konuda bir takım nasslar bulabilir. Aynı şekilde, İslam'ı bir harp çağrısı şeklinde sunmak isteyenler de birtakım nasslar bulmakta zorlanmaz. Bu sebeple, bir olayı anlamak ve onun meşruiyetini ortaya koymak istiyorsak, bunu, usûl-i fıkh ulemasının yaptığı gibi olayın sebeplerini tahlil etmek suretiyle yapmalıyız.

yaptıklarımızı nasslara dayanarak meşrulaştırmak yerine, şiddete yol açan olayların sebeplerini araştırmalı ve şiddete yol açan şartları kökünden ortadan kaldırıp şiddete son vermeliyiz.

islâmiyât: Şiddete başvurmayı meşrulaştırmak için nasslara başvuranların metodik açıdan hatalı davranıp davranmadıkları konusundaki kanaatiniz nedir?

Hanefî: Öncelikle şunu belirtelim ki, şiddete başvurmayı besleyen birtakım şartlar söz konusudur. Şiddete başvuranlar ise bu şartları tahlil edecek kapasiteye sahip değiller; çünkü bu tahlil sosyal bilimler, hukuk ve uluslararası hukuk alanında derinlik gerektirir. Bunlar, kolayına geldiği için miras aldığı nasslara başvurmakta ve böylelikle kendisine meşruiyet sağlamaya çalışmaktadır. Ancak, nass iki tarafı keskin bir bıçak gibidir. Senin lehine de olabilir aleyhine de. Enver Sâdât'a bakınız. Nasslara dayanarak hasımlarını tekfir etmiş, ama hasımları da onu nasslara dayanarak tekfir etmiştir. Tekfir silahı ve hâinlik suçlaması iki tarafı kesen bir silahtır. Bazen senin lehine bazen de senin aleyhine çalışabilir. Sen ne tekfir et ne de hainlikle suçla; bilakis diyaloğa gir. *Ve cādilhum billetī hiye aḥsen* ("Onlarla en güzel şekide mücade et!" [16. Nahl, 125]). Senin görüşün ve başkasının görüşü; farklı düşünme hakkı tabii bir haktır. Nitekim, "Ümmetim dalalet üzerine birleşmez." buyurulmuştur. Keza "Ashabım yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız doğru yolu bulursunuz." buyurulmuştur. O hâlde, nass silahını delil ve burhandan elde etmeliyiz. Nitekim Kur'an da bize gerekli huccet ve burhanları sunmaktadır. İbrahim (as.) da burhan arayışına girmiştir. Kur'an da hasımlarına cevap verirken delil ve burhana dayanmıştır. "*Ḳul men yuḥyi'l-'iẓāme ve hiye ramīm* ("De ki, çürümüş kemikleri kim diriltecek" [36. Yâsîn, 78]). Bütün bunlar aklî delillerdir. Tekrar ifade edelim ki, nass silahı iki taraflı bir silahtır. Bazen lehine bazen aleyhine olabilir. Amerika bile saldırısını meşru göstermek için ayetler bulabilmektedir. Amerika Irak'a, 1998 yılının Ramazan ayında saldırdığında "Bari Ramazan ayına saygı gösterin"; "Müslümanları Ramazan ayında da mı öldürüyorsunuz" dediklerinde, Amerikalılar Bedir savaşının da Ramazan ayında olduğunu söyleyerek cevap vermişlerdir. Onlar da nassları kullanıyor, Müslümanlar da...

islâmiyât: Bu toplantıda mevcut İslam algısının 'özcü' karakterinin, fanatizmin gelişmesinde ve Müslüman bünyeden te-

röristler çıkmasında önemli rolü olduğu söylendi. Aynı zamanda, İslam'ın şiddete şiddetle karşı çıkmak yerine daha özgün bir mücadele yöntemi geliştirmesi beklentisi dillendirildi. Bu bir çelişki değil mi? Yani İslam'dan 'alternatif' bir çözüm beklemek için onun 'özgünlüğünü' teslim etmemiz gerekmiyor mu?

Hanefî: Sabit, özsel bir İslam'ın bulunduğu iddiası, hasımları tarafından İslamcılara atfedilen bir iddiadır. Psikolojik olarak ve bilinç düzeyinde İslam'ın bir kimlik ve kurtarıcı olduğunu söylemektedirler. Onlara bunun hangi İslam olduğunu sorarsanız, Mutezile mi, Eşariler mi, Ehl-i Sünnet mi, Şia mı, egemenlerin İslamı mı, yönetilenlerin İslamı mı; Fırka-i nâciye İslamı mı, helak olan fırkaların İslamı mı, sorularına herhangi bir cevap veremezler. Onlar İslam'ın bütün zaman ve mekanlarda tek bir İslam olduğunu söylerler. 'İslam solu' projesine de, İslam'da sağ-sol var mı, diyerek itiraz etmişlerdi. Çünkü onlar İslam'ı sabit bir öz olarak tasavvur ediyorlardı. Hasımları da onlarla aynı çizgiyi izlemektedirler. Onlar, İslam terördür, İslam şiddettir, İslam kadın haklarını ihlal etmektedir şeklinde her zaman ve her yerde İslam hakkında kesin ve mutlak yargıları dile getirmektedirler. Olumlu ya da olumsuz, İslam'a dair bu şekildeki mutlak ifadelerle gerek Müslümanların kendilerini savunması gerek hasımlarının onları tenkit etmeleri yanlıştır. İslam bilinç altında bir potansiyel olarak mevcuttur. Ancak, zaman ve mekan içerisinde müşahhas hâle gelmektedir. Mesela, nâsih ve mensûh meselesinde, şer'î hükümlerin zaman ve mekana göre değişmesinde bu durumu görebiliriz. Nitekim Hz. Ömer, müellefe-i kulûbun paylarını vermekten vazgeçtiği zaman aynı mantığı kullanmış ve bu pay Müslümanların zayıf olduğu bir zaman için geçerli idi, bugün ise İslam güçlü olduğu için müellefe-i kuluba ihtiyaç yoktur, demiştir. Müslümanların İslam algıları zamanın değişmesine göre değişir. Kur'an'ın büyüklüğü, onun bir çok soruya cevap vermesinde yatmaktadır. Bu sorular da belli bir zaman ve mekana aittir. Kur'an'da sık sık "*Yes'elûneke 'ani'l-maḥîḍ* [Sana aybaşı durumunu soruyorlar]", "*Yes'elûneke 'ani'l-enfâl* [Sana ganimetlerden soruyorlar]", "*Yes'elûneke mâẕâ uḥille lehum* [Sana kendilerine neyin helal kılındığını soruyorlar]", "*Yes'elûneke 'ani'l-ḫamr* [Sana şarabı soruyorlar]" gibi sorulara "*ḳul*/de", şeklinde cevaplar vermektedir. Soru, zaman ve mekan içerisinden çıkmakta cevabını da vahiy vermektedir. O hâlde sabit özsel bir İslam yoktur. Sadece sorulara cevap olarak ortaya çıkan bir İslam vardır. Peki bugünün soruları nelerdir. *Yes'elûneke 'ani'l-'avleme* [Sana küreselleşmeden sorarlar], sana medeniyetler çatışmasından sorarlar, sana pazar ekonomisinden sorarlar, sana tek kutuplu dünya düzeninden sorarlar, sana sivil toplumdan sorarlar, sana kadından sorarlar, sana insan haklarından sorarlar, sana azınlıklardan sorarlar. Sen de onlara de ki... O hâlde cevaplar sorulara bağlıdır. Sorular da zaman ve mekana bağlıdır. İslam'ı özsel bir İslam olarak kabul edenler ya mutaassıp Müslümanlardır veya İslam'a kin güden Batılılardır. İkisi de otorite mantığına ve sabit öz anlayışına başvurmaktadırlar. Toplumu değiştirmek isteyen ıslahçılara gelince, onlar bilirler ki, hükümlerin geçerliliği veya sona ermesi, çeşitli illet ve sebeplere bağlıdır. İlletler ise çeşitli sebeplerden dolayı değişkendir. Fıkıhta öyle konular vardır ki bugün artık ortadan kalkmıştır. Mesela kölelerle ilgili hükümler. Bugün köle nerede. Keza ganimet hukuku. Bugün nerde ganimet var. Avlanmakla ilgili hükümler; bugün hangimiz arslan ve ceylan avlıyoruz. Yine boğazlama ile ilgili hükümler; hangimiz bugün hayvan boğazlıyoruz. Kasaba gidip eti oradan alıyoruz. Ar-

İslam bilinç altında bir potansiyel olarak mevcuttur. Ancak, zaman ve mekan içerisinde müşahhas hâle gelmektedir.

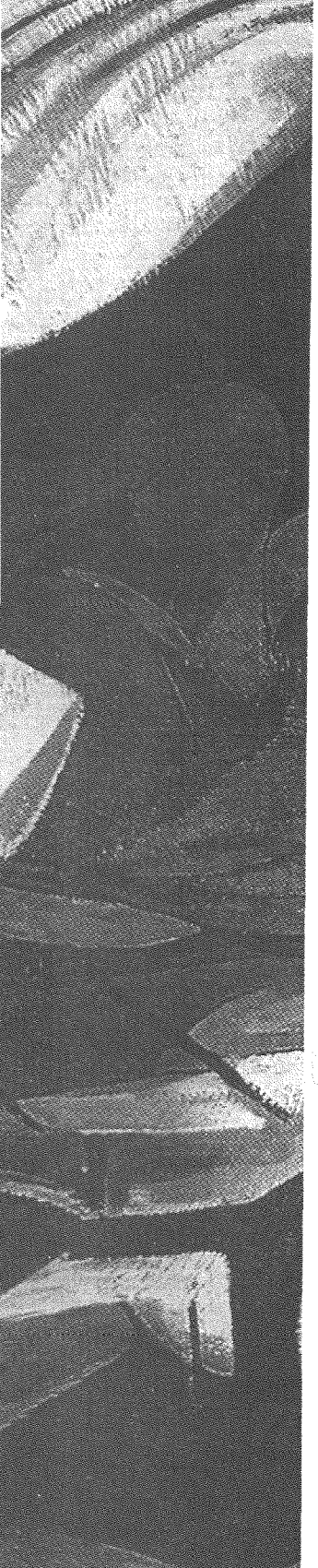
tık bugün bazı şeyler mevcut değildir. O hâlde ortada sabit bir öz denen bir şey yoktur. Sadece İslam'ın ruhu vardır. Ki buna Şâtıbî *maḳāṣıdu'ş-şerî'a* demektedir. Bunlar da vahyin nüzûlündeki en büyük hedeflerdir. İşte sabit olanlar da bunlardır. Bunlar zaruriyat-ı hamse denilen; dinin, aklın, neslin, malın, canın korunması ilkeleridir. Bunlar İslam'da, insan ve milletlerin hakları öğretisidir. Bunlar ne seküler ne dinî ne selefî herhangi bir nazariye ile örtüşmezler. Sabit olan İslam'ın ruhudur. Adalet ruhudur. İnsaf ruhudur. Akıl ve denge ruhudur. Kamu yararı ruhudur. Nerede maslahat varsa orada yasama vardır. İnsanların hayatlarını, mallarını, ırzlarını, namuslarını koruma ruhudur. Yani genel insanlık değerlerini koruma ruhudur; ki, tüm akıl sahipleri bu konuda hemfikirdir. Nesiller boyunca zaman ve mekan ne kadar değişirse değişsin, aslâ değişmeyen sabit bir nass anlayışı İslam'ın ruhunu temsil etmez.

cevaplar sorulara bağlıdır. Sorular da zaman ve mekana bağlıdır.

islâmiyât: Sâbiteleri olmayan bir din anlayışı onu din olmaktan çıkarmaz mı?

Hanefî: Muhafazakârlara göre, değişmeyen sâbiteler vardır; ki, bunlar akaid esaslarıdır. Allah vardır, âlem yaratılmıştır, ruh ebedîdir, ahirette amellerin karşılığı olarak hesap, mükafat ve ceza vardır. Kim zerre miktarı iyilik yaparsa onun karşılığını görür. Kim de zerre miktarı kötülük yaparsa onun karşılığını görür [99. Zelzele, 7-8]. Bunlar değişmeyen sâbitelerdir. Bu sâbitelerin amacı, insan hayatında bir fonksiyon icra etmesidir. Mesela ahiretteki mükafat ve ceza inancının amacı, beni bu dünyada salih amele teşvik etmesidir. Dolayısıyla, bu sâbiteler bizatihi amaç olmayıp, insanı şerefli ve onurlu bir hayata sevk eden işlevsel bir niteliktedir. "*Velaḳad kerramnā benī ādem* ("Ve kuşkusuz Âdemoğullarını soylu kıldık" [17. İsrâ', 70]). Fakir, işkenceye uğrayan ve cahil Müslümanlar birtakım esaslara iman etmektedirler. Ancak, onların bu imanı kendilerine bir fayda vermekte midir? Şayet, imanın sana bir fayda verseydi senin durumun değişir; fakirlik, zillet, cahillik ve hastalıktan daha kaliteli bir hayata seni sevk ederdi. Muhafazakârlar birtakım sabit esaslara sarılmaktadırlar. İlericiler ise değişkenlerin önemini vurgulamaktadırlar. Ancak, biz muhafazkâr bir dinî düşünce döneminde yaşıyoruz. Her kim ki değişimin ve değişkenlerin önemini vurgular, hemen onu sâbiteleri inkar etmekle suçlarız. Ben denge taraftarlarıyla beraberim. Eğer sâbiteler kefesi ağır basıp değişkenler kefesi hafif düşerse dengeyi değişkenler lehine değiştirmeliyiz; ta ki, değişkenlerle sâbiteler denk olsun. Hatta tasavvurlarımızda bile değişim söz konusudur. *Ve tilke'l-eyyāmu nudāviluhā beyne'n-nās* ("Bu günleri insanlar arasında sıra ile veririz." [3. Âlu İmrân, 140]). Bu, değişkenler alanıyla ilgilidir. Uluhiyyet tasavvurumuz dahil olmak üzere sâbit tek bir hüküm dahi yoktur. Allah'ın zatı sâbittir. Sıfatlarıyla, fiilleriyle, isimleriyle sabittir. Kur'an-ı Kerim'de *Kulle yevmin huve fî şe'n* ("O, her ân bir iştedir." [55. Rahmân, 29]) buyurulmaktadır. Bu da değişkenler alanı ile ilgilidir; yani mecazen Allah'ın âlem hakkında düşündüğünü ifade etmektedir. Meselâ, vahiy toptan bir defada mı indirilmiştir? Merhale merhale indirilmiştir. *Ve ḳāle'lleẕīne keferū lev lā nuzzile 'aleyhi'l-ḳur'ānu cumleten vaḥideten* ("Kâfirler, Kur'an, ona niçin bir defada indirilmedi, derler." [25. Furkân, 32]). Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim, değişkenleri göz önünde bulundurmuştur. İnsan bilincindeki ve toplumlardaki değişkenleri göz önüne almıştır. İlerici hareketler, sâbiteleri bir tarafa bırakıp değişkenlerin önemini vurgulamaktadırlar. Selefî hareketler ise ilerici hareketlerin tersine, sâbitelere yapışmaktadır. (devam edecek)

* Bu söyleşi, 01.03.2004 tarihinde İstanbul Etap Marmara Otel'de gerçekleştirilmiştir.

firavun ve karun koalisyonu egemen küresel siyaset

İlhami GÜLER

Kur'an'ın tarihten seçip anlattığı kafir insan tipleri, evrensel, antropolojik bir karakter arz etmektedir. Karun, mülkiyetin nereden geldiğine, nasıl elde edildiğine ve nasıl kullanılacağına dair hiç kimseye karşı hiç bir sorumluluk duymayan, mutlak mülkiyet anlayışına sahip olmayı putlaştıran 'istifçi' bir insan tipidir. Amerikalı Yahudi düşünür Erich Fromm, başta ABD olmak üzere, endüstri toplumlarının bu insan tipini merkeze aldığını söyler. Kur'an, Karun'un mülkiyet anlayışını onun ağzından şöyle aktarmaktadır: "Bu servet bana benim bilgimden dolayı verilmiştir." (28. Kasas, 78)

Firavun ise, mutlak iktidar, tahakküm ve baskı kurma tutkusunun somutlaştığı tiptir. Bu akıl ve ahlak dışı otorite (iktidar), egemenliği altında bulunan insanlara baskı ve zulüm uygular: "Firavun kendisini yeryüzünde büyüklük tutkusuna kaptırmış (*'alā*) ve ülke halkını kastlara ve sınıflara ayırmıştı. Onlardan bir kısmını horluyor, güçsüzleştiriyor, erkek çocuklarını öldürüyor, kızları sağ bırakıyordu. Çünkü o gerçekten bozgunculuk çıkaranlardan biriydi." (28. Kasas, 4). ABD'nin dünyada, İsrail'in Filistin'de yaptıkları bundan farklı mı?

Firavun ve Karun tipleri "Canım böyle istiyor," anlamında çakal, sırtlan, yılan, kurt, tilki, kartal ve aslan gibi vahşi hayvanların karakter özelliklerinin insan suretinde ortaya çıkmasıdır. Kur'an'ın deyimiyle bu tipler "canlı varlıkların en kötüleridir." (8. Enfâl, 22, 55) "Onlar hayvanlardan da aşağıdırlar." (7. A'râf, 179). Bu bahsi geçen hayvanlar kendi cinslerine ve yavrularına karşı son derece iyi davranır. Bu karaktere, insan suretli hayvanlarda 'çifte standart' diyoruz

Amerika kıtasını keşfeden, oradaki yerlilerin kökünü kazıyan, kendi aralarında "Yüz Yıl Savaşları" yapan ve daha sonra ABD olarak örgütlenen ve bugün dünyayı kontrolü altına al-

maya çalışan devlet aklı (kovboy mantığı) veya siyasi akıl, Kur'an'daki Firavun ve Karun tiplemesinin çağdaş bir versiyonudur. Kendi halkını hedonizmle aptallaştırarak depolitize eden bu akıl, dini, kitlelerin zihin açıklığını azaltmakta, bâtıl itikad ihtiyacını gidermekte ve tüketim toplumunun tükettiği bir uyuşturucu olarak kullanmaktadır. ABD'nin 'dindar' veya 'muhafazakâr' olduğunu söyleyenlerin aklına şaşarım. Onlar dini, müzik dinlemek gibi bir şey sanıyorlar.

Hıristiyanlığın ortaçağlar boyu Avrupa halklarını Nietzsche'nin deyimiyle 'solucanlaştırma' (şekilsizleştirme) çabasına bir tepki olarak ortaya çıkan Aydınlanma, Rönesans ve Reform çabaları, iki dünya savaşı, iki insanlık dışı sistem (kapitalizm ve komünizm) ve bugün ABD ve AB şeklinde ('yırtıcı hayvan' karakterinde) çağdaş uygarlık düzeyi olarak karşımızda duruyor. Çağdaş uygarlık düzeyini 'tarihin sonu', insanlığın şahikası sanan Güney'in, Ortadoğu'nun ve tabii ki Türkiye'nin aydınları, güvercin veya kanarya olmaktan vazgeçip, papağanlık yoluyla kartallığa terfi etmeye çalıştılar. Oysa, kartallık bugün Kandahar'ın, Necef'in, Felluce'nin işgalidir; oralardaki aşağılık işkence örnekleridir.

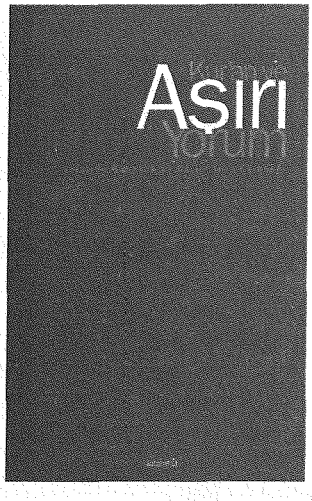
ABD'nin 'dindar' veya 'muhafazakâr' olduğunu söyleyenlerin aklına şaşarım. Onlar dini, müzik dinlemek gibi bir şey sanıyorlar.

Gelelim Müslümanların sorumluluğuna. Allah açıkça şöyle diyor: "Kafirler birbirlerinin dostları ve koruyucularıdır. Eğer siz de aranızda onlar gibi davranmazsanız, ülkede baskı zulüm ve çok büyük bir kargaşa egemen olur." (8. Enfâl, 73). Ayeti tefsire gerek var mı?

İslam, 'büyük siyaset' olarak bütün dünyayı adalet, ahlak, özgürlük ve barışı tesis etmek için ister. İslam, 'ahireti istemek' değildir; ahiret, dünyayı istemenin sonucudur. İslam, dünyayı Firavun ve Karun gibi istemek de değildir; Davud, Süleyman ve Muhammed gibi istemektir: "Kafirler hoşlanmasa da, dinini bütün dinlere üstün kılmak üzere Elçisini doğru yol ve gerçek din ile gönderen O'dur." (9. Tevbe, 33). ABD de bugün dünyayı istemektedir. ABD, dünyayı Firavun ve Karun gibi istemektedir. ABD, Ortadoğu'yu, oranın petrol ve doğalgaz yataklarını, "Büyük Ortadoğu Projesi" adıyla istemektedir. Bunu gerçekleştirmek için de, Ortadoğu'dan, özellikle de Türkiye'den işbirlikçiler istemektedir ('ılımlı İslam'). Heveslilerine bir kere daha Allah'ın şu evrensel politik uyarısını hatırlatalım: "Zalimlere yaklaşmayın, onlara meyletmeyin; yoksa ateş size de dokunur." (11. Hûd, 113)

Türkiye'den kendilerini 'hidayet üzere olmaklık' illizyonuyla kandırıp, bir misyonerlik ahlakıyla dünyayı kurtarmaya çalışan çevreler, büyük bir politik körlükle, ABD'nin BOP ihalesine taşeronluğa soyunmaktadır. Bunlar, İslam'ın "Hayır!" (*lâ ilâhe*) ile başlayan izzet, onur ve şerefinin yerine, kendi kimliksizliklerinin ve yetersizliklerinin "Evet"ini (barış, hoşgörü, diyalog vs.) koymuşlardır. Her şeyde bir hayır gören, hayır ve şerri bütünüyle Allah'a hamleden bu anlayış, halkımızın "İt ile harara (çuvala) girilmez." uyarısını hiçe sayarak girdiği ilişkinin doğuracağı olumsuz eskatolojilerden hiçbirini de üstlenmeyecektir. Her şeyde bir hayır olduğuna inandığı için, işbirliğine girdiği emperyal gücün İslam ümmetinin başına açtığı somut belaların doğuracağı acı, ıstırap ve yıkımı göremeyecektir. Çünkü ne pahasına olursa olsun, önemli olan, kendilerinin ayakta kalmasıdır; dünyanın kurtuluşu onlara bağlıdır zira...

Sonuç olarak, Allah'ın günleri (tarih) insanlar arasında deveran etmektedir (3. Alu İmrân, 40). Tarihin bugünkü koşullarında yaşayan Müslümanlarına düşen sorumluluk, dönüp kendilerine (kendi köklerine) bakmaktır, kendi kendi olmaya çalışmaktır. O zaman yoldan çıkmışların zararı onlara dokunamayacaktır (5. Mâide, 105). Allah'ın dinini az bir pahaya satanlar ise, ilelebet kaybedeceklerdir (3. Alu İmrân, 77).

kur'an ve aşırı yorum

tefsirde bâtınilik ve bâtıni te'vil geleneği

mustafa öztürk

kitâbiyât 2003

ISBN 975-6666-40-4 471 sayfa.

Recep ALPYAĞIL

Müslüman olmak demek, belli sınırları olmak demektir. Sınırsız olan Tanrı olduğu için, ona aşkın diyoruz. Öteki-ler (masiva), kendilerini bağlayan sınırlarla çevrili olduklarından, mukayyet adına layıktırlar.

Her yönüyle, aşırılıklar çağında, uçlarda yaşıyoruz. Bir şeyleri aşmakta, aşır(t)makta olduğumuz muhakkak. Uçlardayız. Uçmaktayız, öteye. Aşırılık konsepti bir başka alana tecavüzü imler. Sınırı olanlar için, bu, haddini aşmak demektir. Öyleyse haddini bildirmeli, çağa. Müslüman olmak demek, *belli* sınırları olmak demektir. Sınırsız olan Tanrı olduğu için, ona aşkın diyoruz. Öteki-ler (masiva), kendilerini bağlayan sınırlarla çevrili olduklarından, mukayyet adına layıktırlar. İster kelime oyunu deyin, isterse hakikat. Neyin sınır, neyin sınırın aşımı olduğunu, bilmek ve de bildirmek son derece güç bir uğraş, postmodern bir çağda.

Kim nereyi aşmıştır? Hangi ölçütler karşısında aşırılıklar yapılmıştır? Sınır nedir? Kim çiziktirmiştir? "Belli, değil!", *Bâtıniliğe göre*. Sınır denilen şeyler, *gerçekte*, içrek (bâtını) hakikate ulaşamamış dışrak (zahirî) kimseler için vardır. "Sınırlar tayin etmiş görünen Kutsal Kitap, içrek hakikate ulaşanlar için, sınırları kaldırır."

Mustafa Öztürk'ün beklenen çalışması, nihayet okurla buluştu.[1] Kitaba verilen emeğe tanık olmuş birisi olarak, söz konusu kitaba nasıl bir *rewiev* yazılması gerektiği konusunda tereddütlerim var. Bir kere *rewiev* adlandırmasının ima ettiği biçimde bir gözden geçirmede bulunsam, kitabın böyle bir bakış açısının zannı altında kalacağından endişeliyim, öte yandan söz konusu kitabın varsayımlarıyla ilgili ciddi tereddütlerim de var. Asıl olan bu ikisini birden yansıtmak elbette, ama... Anlaşılacağı üzere bu yazı 'bir tereddüdün yazısı' olacak gibi.

1. Söz konusu metin bir nevi 'ötekinin-bilimi' olmaya aday bir

metindir. Bâtıniliğe ilişkin bilgilerimizin büyük ölçüde Sünni geleneğin kaynaklarına istinat etmekte olduğu dikkate alındığında, denmek istenen şey daha da anlaşılır sanırım. Ötekine ilişkin betimlemeleri, hâkim iktidarın uygulamakta olduğu şiddet hermeneutiğinden ayrı düşünmek zordur. O nedenle de, Bâtınliğe ilişkin klasik gelenekteki betimlemelere ihtiyatla yaklaşmamız gereken durumlar vardır. Bu gerçek, Bâtıniliğin orijinal metinlerine müracaat edildiğinde kendini hissettirir. Bize göre, Öztürk'ün çalışmasının başarıyla gerçekleştirmiş olduğu şey budur: Geleneğin anlatısını, Bâtıniliğin özgün anlatısıyla mukayese etmek. Bu, Bâtıniliğin, araştırmacı tarafından olumlandığı anlamına gelmediği gibi, zemmedildiği anlamına da gelmez. Araştırmacı tam bir soğukkanlılıkla, Sünniliğin Bâtıniliği çarpıttığı noktalara işaret ederken (s. 123 vd.), Sünnilerin Bâtıniliğe atfettikleri görüşler noktasında hiç de haksız olmadıklarını vurgulamaktan da geri durmaz.

2. Meselenin ikinci boyutu ise epistemolojiktir. Araştırmacının betimlemeden değerlendirmeye geçtiği noktadır bu. Bâtınilerin yer yer empatiyle anlatılıyor oluşu, Öztürk'ün şu soruyu sormasına bir engel teşkil etmez: "Bâtıniler ne ölçüde meşru bir zeminde hareket etmektedirler? Yapılan yorumlama faaliyeti, meşru mudur?" Geleneksel Sünni yaklaşım, onların herhangi bir ölçütlerinin olmadığı yönündedir. Öztürk'ün o devasa kitabının son-uç cümlesinden onun da, kendisini Sünnilerin yaklaşımına yakın hissettiğini anlamaktayız: "... Zahirden bağımsız bir bâtıni anlam teorisinin hiçbir ilmî dayanağı da yoktur. Zira, Allah'ın insanlara yönelik açık ve anlaşılır hitabında zâhire ters düşen bir anlam kastetmesi muhaldir. Eğer Kur'an'da ille de bir 'zâhir-bâtın' ayırımından söz edilecekse, bu ayrımda zâhirin Arap dilinin toplumsal oydaşım ve uzlaşıma mebni bilgisine (muvâdaa), bâtının ise kastı mütekellime karşılık geldiğini söylemek mümkündür. (...) Dilden bağımsız ve beyan ilkelerine kayıtsız bir bâtıni yorum kuramının hiçbir ilmî dayanağı bulunmadığı gibi, öznellik ve keyfîlikten başka kriteri de yoktur (s. 438)."

Burada, sözü edilen konuyu ve sorunu daha detaylı ele alabilmek için iki alt bölüm açmama izin verilir sanırım: (i) Öztürk'ün sonuç cümlesinin nasıl bir kontekste ifade edildiğini anlamak önemlidir. Sonuç cümlesini, bâtınilerin ne türden te'villerde bulunduğuna ilişkin okuru 'yeter' dedirtecek kadar materyal içeren kitabından aldığımız bir örnek bağlamında yeniden okumak yararlı olacaktır.

İşte ayet, "(Ey Muhammed) biz, senin yüzünün göğe çevrilmekte olduğunu görüyoruz. İşte şimdi seni memnun olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir (2. Bakara, 144)."

İşte yorum, "Biz senin zihninin Şeriat'a ve bu Şeriat'ın te'vilini yapacak kişiye olan ihtiyacın hakkında devinip durduğunu pekâlâ biliyoruz. Bu yüzden sana, memnun olacağın bir vasî (esâs) lütfedeceğiz. Öyleyse sen de ona sahip olduğun ilmin yarısını aktar (Sicistânî'den naklen, Öztürk, s. 360)."

Öztürk'ün çalışmasının başarıyla gerçekleştirmiş olduğu şey budur: Geleneğin anlatısını, Bâtıniliğin özgün anlatısıyla mukayese etmek.

Bu tür bir yorum karşısında *sağ duyulu* bir Müslümanın yapabileceği iki şey vardır: Ya yoruma, bakakalacak ya da kendi yorum ilkelerinden hareketle bu türden bir paranoyak yoruma tutkun muhatabını sağ duyuya çekmeye çalışacaktır. Bu noktada, bir araştırmacının, Bâtınilerden, hangi yorum hattı üzerinde hareket etmekte olduklarına ilişkin bir açıklama beklentisi içinde olması da son derece doğaldır. Zira yapılan bir yorumun, tekzip edilmekten kurtulması için birtakım gerekçelere (öznel ya da nesnel) istinat ediyor olması lazım gelir. Ak-

si takdirde, yorumun metinden hareketle bir tekzibini yapmak bir yana yorumun yorumla kendi kendinin tekzibini (*self-falsification*) yapmak da pekâlâ mümkündür. Eğer, keyfî bir biçimde metinden *bu* anlam elde edilebiliyorsa şu niye elde edilemesin. Dahası, bir yorumun diğerine olan rüchaniyeti ne ola ki! İşte böylesi bir gerilim atmosferi içinde Öztürk'ün "Bâtını yorum kuramının hiçbir ilmî dayanağı bulunmadığı gibi, öznellik ve keyfîlikten başka kriteri de yoktur," şeklindeki cümlesini daha iyi anlayabilmekteyiz.[2] Şu hâlde, Bâtıniliği 'sınır tanımayanlar' şeklinde tanımlarsak, Öztürk'ün çalışmasını da 'sınır koruması' olarak değerlendirebiliriz.

Yukarıdaki bakış açısını bir başka boyuttan hareketle de değerlendirebiliriz (ii) Acaba, Bâtınilerin öznel/*keyfî* bir zeminde oluşları, Sünnilerin nesnel bir zeminde oldukları anlamına gelir mi? Soruyu daha radikal bir forma dönüştürürsek, araştırmacının Bâtınileri değerlendirmekte olduğu *kıstaslar* (uzlaşım-kastı mütekellim vb.) ne ölçüde öznel/*keyfî* olmaktan âridir? Bu sorulara olumlu yanıt vermekten bizi alıkoyan birçok soruna işaret edebiliriz: a) Bir kere, fiilî anlamda, yorumlamada öne sürülen ilkeleri (toplumsal uylaşım, kastı mütekellim gibi) çoğu kere yetersiz kılan Kur'an ayetleri bulunmaktadır. Sözgelimi hurûf-ı mukatta'a, 24. Nûr suresinin meşhur 35. ayeti, 18. Kehf suresi vb. Bu ayetlerin şu âna kadar tutarlı bir yorumunun yapılmamış olması, en azından araştırmacının yaptığı yorumların herkesi ikna edeceğini beklememesini ima eder. Burada şuna dikkat etmek gerekmektedir: Söylemeye çalıştığımız şey, bu ayetlerin, herhangi bir yorumunun yapılamayacağı değildir. Uzlaşım ve kastı mütekellim olarak anılan ölçütlerin bu ayetleri anlamada yetersiz kalmaları hususudur. Diğer bir söyleyişle, 24. Nûr suresinin anılan ayeti için, 'burada kastı mütekklim şudur, bunu haklı çıkaran toplumsal uylaşımda budur, o nedenle de bundan gayrı yapılan yorumlar keyfî olmaya adaydır' dememize olanak tanımayan çok şey söylenebilir. b) Kur'an'ın kendini tanımlayış biçimi de, (muhkem ve müteşabih) Bâtınilerin mesel-memsul analojisini (s. 209 vd.) haklı çıkarır ya da böyle bir yorum tarzına izin verir bir görünüme sahiptir. Sözgelimi, öte dünyaya ilişkin Kur'an'da yer alan anlatımları düşünelim. Yorumlamada hangi prensip belirlenirse belirlensin, son derece öznel bir zemin üzerinde hareket ettiğimiz aşikârdır. O evrene şahit olan herhangi bir yorumcu olmadığından ya da o alana ayna tutabilecek bir vasfı haiz olmadığından hiç kimsenin 'uzlaşıma ve kastı mütekellime dayanan bu yorum diğerinden daha makbuldür' deme imtiyazı da yoktur. Bu, 'her ne yorum olsa gider demek' de değildir. Sadece, öte dünyanın radikal farklılığından kaynaklanabilecek olan yorum ihtilaflarının sözü edilen ilkelerle hallinin mümkün olmadığını hatırlatmaktır.

Bâtıniliği 'sınır tanımayanlar' şeklinde tanımlarsak, Öztürk'ün çalışmasını da 'sınır koruması' olarak değerlendirebiliriz.

3. Son olarak, Öztürk'ün kitabı şöyle bir perspektiften değerlendirilebilir. Susan Handelman *Musa'nın Köleleri* adlı kitabında günümüzdeki dil felsefecilerini kabbalacı gelenekten ayrı düşünmek için hiçbir nedenin olmadığını yazar. Özellikle de J. Derrida bu geleneğin bir devam ettiricisidir. Handelman, Derrida'nın yorumlama stratejisini, hahamların yorumlama kipliğinin çağdaş edebiyat teorisinde yeniden ortaya çıkışı olarak resmeder.[3] Burada meseleyi şöyle bir noktaya taşımak istiyoruz. Öztürk'ün kitabı, hangi yorum daha tutarlı şeklindeki kısır bir kavga bağlamında ele alınmaktan çok, Handelman'ın örneğinde olduğu türde daha geniş bir bağlamda ele alınabilirse kanaatimizce asıl katkı burada olacaktır. Zaten Öztürk'ün, kişisel tercihlerini be-

lirtmekle birlikte çoğu zaman asıl tabloyu ortaya çıkarma gayreti, okura 'biraz da sen düşün' dercesine bir alan açması, onun da böyle bir kanaatte olduğu izlenimini uyandırmakta bizde.

Burada son olarak değinmeden geçemeyeceğimiz bir husus daha bulunmaktadır. Öztürk bir yerde (s. 349 vd.) Bâtınilerin yorumlama tarzları ile özellikle Hint alt kıtasındaki İslam modernistlerinin yorumlama tarzlarının aynı *keyfiyette* olduğunu vurgular (s. 349), hatta bu sonuncuların yorumlama noktasında Bâtınilere rahmet okuttuklarını belirtmekten de kendini alamaz. Acaba, benzer bir analojinin tarihsellikle Bâtınilik arasında da kurulabileceğini söylersek ne olur? Şöyle bir örneği düşünelim: Klasik kurban ibadeti. Bir tarihselci için mesele şöyle olabilir: "Arap toplumunda hayvancılık yaygın olduğu için, infak amaçlı olarak insanlardan hayvanlarını kurban etmeleri istendi. Oysa günümüzde hayvancılık eski yaygınlığını yitirmiştir. Bu nedenle de hayvana eşdeğer olabilecek yeni kurban biçimlerinden söz edilebilir." Belki biraz da yorumun karikatürünü çıkardık; ama gerçekte, bu yorumu aratmayacak başka birçok reel yorumlardan da söz edebiliriz. Buradaki sorun şudur. İlkelere istimsak anlamında tarihselci bir yorumcuyu, Öztürk'ün kitabında örnekleri sunulan bâtını bir yorumcudan nasıl ayırt edebiliriz. Eğer tarihselcinin her hâlukârda birtakım ilkelere sahip olduğu söyleyecek olursa, bu anlamda Bâtınilerin de, kendilerine göre kendilerini haklı çıkarır birçok ilkesinden söz edilebilir. Kanaatimizce sorun, yorumdan çok, yoruma kaynaklık eden paradigmayla ilgilidir. Bu noktayı, Handelman'ın yaklaşımını değerlendiren Bauman'dan bir alıntı yaparak açmama izin verilir sanırım: "Derrida'nın yorumlama stratejisi, bir ret ve geri dönme meselesi, Hıristiyan dünyasının yorumbilgisi geleneğinin reddi ve hahamlarınkinin diriltilmesi meselesi değildir. İkinciyi birincinin yerine ikame etme meselesi ise hiç değildir. *Mesele Batılı yorumbilgisinin, kendi içkin gelişme mantığını izleyerek, bu gelişimde, kendi içsel çatışkılarının artık kendi üretebileceği yöntemlerle çözülemeyeceği kritik bir noktaya gelmiş olmasıdır: Eğer hahamların yorumlama yöntemi bugün geldiği noktadaysa, bunun sebebi, Batılı yorumbilgisindeki krizin, haham yöntemine bu imkânı sunacak noktaya gelmiş olmasıdır."*[4]

Öztürk'ün, kişisel tercihlerini belirtmekle birlikte çoğu zaman asıl tabloyu ortaya çıkarma gayreti, okura 'biraz da sen düşün' dercesine bir alan açması, onun da böyle bir kanaatte olduğu izlenimini uyandırmakta bizde.

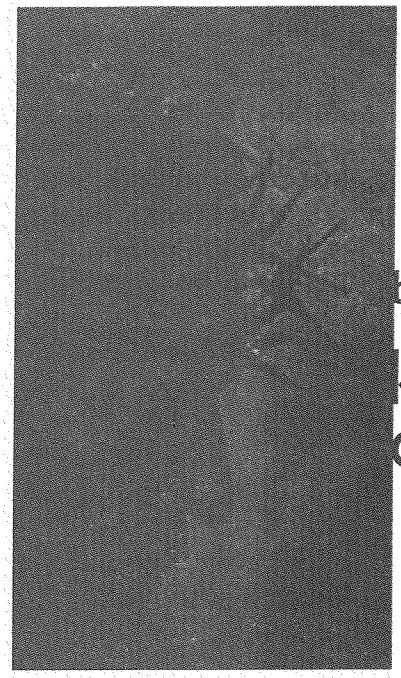
Alıntının bizler için ima ettiği şey, gerek bâtını geleneğin gerekse de tarihselci tutumun geleneksel yorum teorisindeki krizinin doğal bir uzantısı olduğudur. Son cümleyi bir iki kelime değişikliğiyle yeniden kurabiliriz: "*Eğer Bâtınilerin ve de tarihselcilerin yorumlama yöntemi bugün geldiği noktadaysa, bunun sebebi, geleneksel yorumbilgisindeki krizin, Bâtınilere ve de tarihselcilere bu imkânı sunacak noktaya gelmiş olmasıdır.*" Öyleyse, Öztürk'ün kitabı eşliğinde yanıtlanması gereken *hayati* soru, 'yorumun iflas edip etmediğidir'.

[1] Mustafa Öztürk, *Kur'an ve Aşırı Yorum: Tefsirde Bâtınilik ve Bâtını Te'vil Geleneği*, Kitâbiyât, Ankara 2003, bu kitaba yapılan atıflar, metin içinde gösterilecektir.

[2] Bu noktadaki ilginç örneklerden birisi, Kur'an'daki zamirlerin medlulu üzerine Sünnilerle Şiiler arasındaki tartışmada yaşanır. Sözgelimi, *hu* zamiri Şiilere göre Hz. Ali'ye, Sünnilere göre Hz. Ebû Bekir'e gönderme yapar. Daha ileri örnekler için bkz. Öztürk, s. 173 vd., 358 vd.

[3] Susan A. Handelman, *The Slayers of Moses: The Emergence of Rabbinic Interpretation in Modern Literary Theory*, State University of New York Press, Albery, 1982, s. 49, 91, 131.

[4] Z. Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yay., İstanbul 2003, s. 245.

bir peygamber tutkusundan nasıl bir

kim daha mazlum oyunu' çıkar?

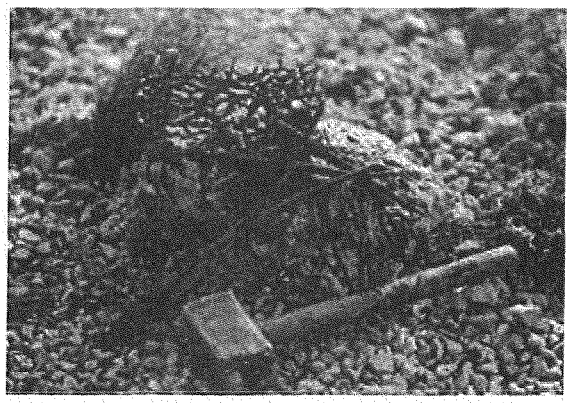
Mehmet PAÇACI

"Tutku, İsa'nın Çilesi" (*The Passion of the Christ*) adıyla Türkiye'de gösterime giren filmi ile birlikte, Hz. İsa'nın (as.) hayatının son on iki saati ansızın gündemimize girdi. Filmin İnciller'deki anlatıma uygun olarak senaryolandırıldığı gözlemleniyor. Yönetmen Mel Gibson, Hz. İsa'nın başrahiplerin adamları tarafından yakalanması ile başlıyor filme. İsa, başhahamların emriyle yakalanıyor. O gün Kudüs'ü işgal altında tutan Romalılar'ın onunla bir derdi yok. Roma'nın valisi Pilatus, Roma'nın bu uç karakolunda bir sorun istemiyor. Ancak hahamlar onun peşini bırakmıyorlar. Sonunda Pilatus, Hahamların ısrarlı isteklerine karşı koyamayarak Hz. İsa'yı onlara teslim etmek durumunda kalıyor ve Hz. İsa önce dövülüyor, kırbaçlanıyor ve sonunda çarmıha geriliyor ve orada can veriyor. İnciller'de, olanlar böyle anlatılıyor. Kur'an'da ise Hz. İsa'nın çarmıha gerilerek öldürülmediği ama onun Allah'ın katına yükseltildiği belirtilir: "...Onu öldürmediler ve asmadılar, fakat kendilerine öyle sandılar. .... Onu öldürdüklerini kesin olarak bilemediler.... Fakat Allah, onu kendisine yükseltmiştir. Allah, Azîz'dir Hakîm'dir" (4. Nisâ', 157-158).

Filme yansıyan İnciller'deki anlatımın Kur'an ile örtüşmediği ortada. Ancak İsa kıssasının Kur'an'daki peygamber kıssaları ile örtüşen bir tarafı var. Bu da Hz. İsa'nın Allah'ın mesajını sonuna kadar, hiç te-

Filme yansıyan İnciller'deki anlatımın Kur'an ile örtüşmediği ortada. Ancak İsa kıssasının Kur'an'daki peygamber kıssaları ile örtüşen bir tarafı var.

reddüt etmeden, hiç mi hiçbir kışkırtmaya kapılmadan, vakur ve kapsayıcı bir tavırla insanlara ulaştırmaktan

vazgeçmemesi. Hz. İsa'nın kıssasının son bölümünü anlatan filimde bunu metindekinden daha çarpıcı bir şekilde görebilmek mümkün. Onun Allah'tan getirdiği mesajın etkili olmasının ve Yahudilikten ayrı bir gelenek oluşturmasının arkasında yatan böyle bir kararlı ve kucaklayıcı tutumda yatıyor olmalı. Hz. İsa'nın kendisine yapılan eziyetler sırasında ve çarmıhta emeline ulaştığını gözleriyle görmek için yanına gelen hahama yaptığı dua ve söylediği sözler, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Taif ziyareti sırasında kendisine yapılan eziyetler ve çektiği çileler karşısındaki sözlerini ve tepkilerini hatırlatıyor. Ancak, Hz. İsa'nın havarileri onu desteklemekte ve ona sahip çıkmakta sebat göstermiyorlar. Onun yerini, başhahamların adamlarına "az bir para" karşılığında gösteren havari Yehuda, onunla bağlantısını ısrarla inkar eden ise Petros. Havariler imanlarının ilk ciddi denenmesinde, sınavı kaybediyorlar. Hz. İsa da bu olacakların farkında. Yaklaşmakta olan zor anların ve henüz iman etmiş kardeşlerinin çok da başarılı olamayacaklarını biliyor ve bunu beraber yedikleri son yemekte açıkça onlara söylüyor. Petrus'a "bu gece, horoz ötmeden önce üç kez beni inkar edeceksin." (Matta, 34) diyor. Hz. Muhammed'in mücadelesinin çileli günlerinde ayetlerin ısrarla başlarına gelecek zorlu sınavlara karşı Müslümanları uyaran vahiyleri burada hatırlamak gerekiyor. Bunlardan birisi şöyle: "'İman ettik' demekle, hiç denenmeden bırakılacaklarını mı sanıyorlar? Biz onlardan öncekileri de denedik ki, Allah doğru söyleyenleri de, yalan söyleyenleri de bilsin" (29. Ankebût, 2-3). Evet bu kıssa tam bir peygamber kıssası. Hz. Âdem'den Muhammed'e dek toplumlarını yüce değerlere, Yüce Yaratıcı'nın adamları olarak gözlerini kırpmadan, aşkla, kararlılık ve kucaklayıcılıkla çağıran peygamberlerden birinin kıssası.

Her ne kadar Papa, dünyanın karanlığında aydınlanan gerçeğin ışığı bir yapıt olarak onaylasa da filmin, sanat açısından o kadar başarılı bir yapım olmadığı eleştirmenler tarafından ortaya konmuş görünüyor. Hz. İsa ve annesi Meryem sanki Rönesans ressamlarının resimlerinden çıkıp gelmişler gibi. Ayrıca Pilatus ile konuşması sırasında Hz. İsa'ya Latince değil de tarihsel olarak Yunanca konuşmak daha çok yakışırdı. Bunlar bir tarafa, bence filmin konjonktürel bağlamıyla ilgili gözden uzak tutulmaması gereken bir nokta var. İnciller'de Hz. İsa'nın son on iki saatini okuyanlar ile filmi seyredip ikisini karşılaştıranların gözden kaçırmayacağı farkta yatıyor bu nokta. Filmin özellikle ikinci yarısında perdenin rengi aşağılayıcı bir şiddet sonucu neredeyse tamamıyla kırmızı. Hz. İsa'nın kanı ile beslenen bir bölüm.

Filmin bu özelliği, son elli yıllık dünya olaylarından, dünyada son olanlardan bir parça haberdar olan ve Holywood'u biraz tanıyan birisine hemen şu soruyu sorduruyor: Son bir kaç on yıldır Holywood'un değişmez konularından birisi olan holakost filimlerinin bir yenisini mi izliyorum? Filmin bu yanı gerçekten seyirciyi negatif yönde etkileyici. Ancak bu defa kahramanlar değişmiş. Romalıların eliyle Yahudiler bu cürmü işleyenler, Katolikler ise mazlum olanlar. Mel Gibson, acaba bir "kim daha mazlum" oyunu mu başlatmış oluyor bu filimle dersiniz? Kim daha mazlummuş görün bakalım dercesine. Hitler'in Yahudileri mi, hahamların İsa Mesih mi? Medyaya yansıyan haberlere ve filmi izleyenlerin tecrübelerine bakılırsa Mel Gibson bu konuda oldukça başarılı olmuş neredeyse bütün holakost filimlerinin rövanşını almış görünüyor. Filmi seyrederken kalp krizinden hayatını kaybedenler, dayanamayıp sinema salonlarını terk edenler ve sonuna kadar seyretmeyi başaranların izlenimleri.

Ne var ki bugün Holywood'un süre giden bu senaryolarla dünyaya oynatmak istediği oyunun tarafları dışında, gerçek dünyada; gerçek hayatta mazlumlar var ve bu, söz konusu oyunların karanlığında gözlerden kaçıyor. Bugün Filistin'de Hz. İsa'nın yaşadığı ve zulme uğradığı aynı topraklarda benzeri aşağılayıcı şiddete maruz kalan mazlumlar bir şekilde sinema perdelerinin, ekranların arkasına itiliyor. Afganistan'daki, Irak'taki ve dünyanın diğer yerlerindeki mazlum çilekeşler. Hem de hiç öyle mazlum halet-i ruhiyesine kapılmadan ve mazlumiyetlerini öyle pazarlamadan, onu Hz. İsa gibi suskun ve vakurla yaşayan insanlar. Pontius Pilate'nin Hz. İsa'yı Yahudiler'e teslim ederken yaptığı gibi, bu zulmün doğrudan veya dolaylı failleri ellerini yıkayıp bu işten uzak olduklarını düşünmemelidirler. Onlar bir peygamberin tutkusunu dikkate almalılar, bu insanlığın bu ezeli tutkusu Romalı askerleri sardığı ve Hahambaşının katılaşmış kalbini bile titrettiği gibi onları da sarıp titretebilir bir tutkudur.

gerçek hayatta mazlumlar var ve bu, söz konusu oyunların karanlığında gözlerden kaçıyor.

OKUDUNUZ MU?

İsa (as.) Anısına
islâmiyât III (2000), sayı 4

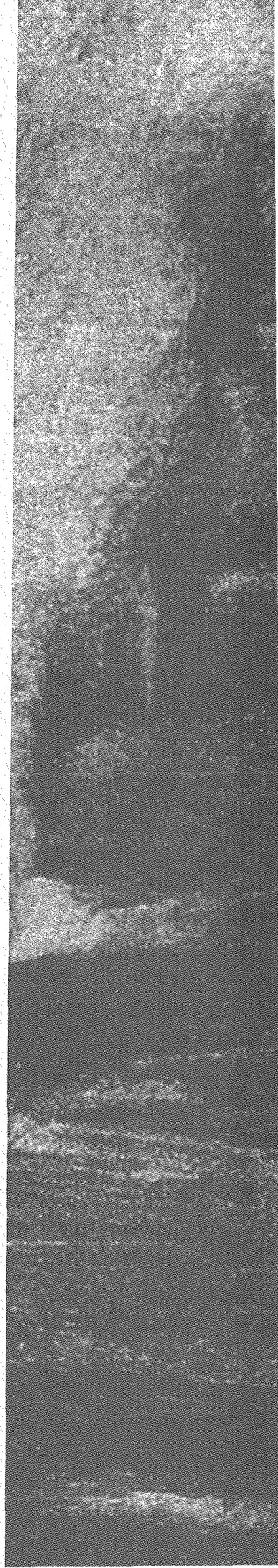
Mehmed S. Hatiboğlu, John M. Hull, Christopher Rowland, Mahmut Aydın, John Hıck, Jane I. Smith, Mehmet Sait Reçber, Mehmet Katar, Mehmet Ünal, M. Hayri Kırbaşoğlu, Niyazi Öktem, Lütfullah Göktaş, Hasan Hanefi, Mahmûd Es'ad İbn Emîn Şeydişehrî (1857-1917).

insan eşref-i mahlukattır vesselam

Eyüp AY

İnsana ilişkin bir şey yazmam istendiğinde, İsmet Özel'in "İnsan eşref-i mahlukattır derdi babam" dizesi, bir çengel gibi takılıverdi aklıma. "İnsan eşref-i mahlukattır." tümcesi, İsmet Özel'den ve onun yedi ceddinden de eski olmasına, onlarca kuşaktır bir mukaddes emanet olarak miras alınıp, anadilimde hafızama nakşedilmiş olmasına rağmen, neden onun ismini anıştırarak dilimde can bulduğunu hâlâ anlayabilmiş değilim aslında. Temsil milliyetçilikle, faşizmle ya da laisizmle bir ilgisi olabilir mi? İyisi mi bu sorunun da yanıtını İsmet Abim versin. Gerçi İsmet Abim kendisinin de işaret ettiği gibi, bu sözün künhüne biraz geç vâkıf olmuş; ama varsın öyle olsun, İsmet Abimin canı sağ olsun.

İnsan denildiğinde benim ve İsmet Abimin aklına gelen o mukaddes tümce, her nedense herkesin aklına gelmiyor. Daha çok "dik yürüyen insanımsı" yaratık anlamına gelen Latince kökenli "Homo Erectus" kelimeleri işin içine giriyor, bu kelimeler bazılarını âdeta büyülüyor. Bu kelimelerin bazen sıfat, bazen de isim yerine kullanıldığı da oluyor. Doğrusu kimse Homo Erectus'u görmüş, tanımış değildir. Ancak, varlığına bir dinî dogma gibi inanılır. Denilebilir ki, bilimde dogma mı olurmuş; bal gibi de oluyor işte. Ne biz arkeologlar ne de kardeş bilim dalımızın bıçkın antropologları şimdiye değin dört başı mamur bir Homo Erectus (iskeleti) bulabilmiş ve dostun-düşmanın önüne koyabilmiş bulunuyoruz. Ama yine de bir diş kalıntısından, kuyruk sokumu kemiğinden ya da bir mağaradaki bir parmak izinden yola çıkarak onu tasavvur eder, çizer ona (bir hakikatmiş gibi) iman ederiz. Eski kuşak evrimci filozof ve antropolog seleflerimizden bir

farkla; biz gençler Homo Erectusların farklı kıtalarda değil, sadece Afrika'da evrimleştiklerine ve buradan tüm dünyaya yayıldıklarına inanırız. Yani Düffisyonist görüşü benimseriz. Bu benimseme ile bazı hınzırlar bizi semavi dinlerin tek atalılık/âdem-baba inancıyla çakıştırır, onlarla aynı kefeye koymak isterse de, zinhar biz farklıyız, derim ben. Şöyle ki, bizler günümüz insanının atası olan Homo Saphiens Saphiens'in yoktan var edilmediğini ya da çamurdan şekillendirilerek mükemmel olarak yaratılmadığını, onun da diğer primatlar gibi zaman içinde evrimleşerek günümüze kadar geldiğini kabul ederiz (aslında iman ederiz de diyebilirdim ama demedim).

Bütün bu ironilerin ötesinde, insanın köken bağlamı etrafında üretilen teoriler ya da "insanın etrafındaki şüpheler" görüldüğü kadar basit ya da naiv değildir. İnsanı, farklı köken arayışı, ırkların farklılığını ve dönemin popüler ırkçılığını göz ardı ederek anlayamayız. Eğer dinlerin iddia ettiği gibi insanlar ortak bir atadan geliyor idi ise, beyaz ırkın üstünlüğünü tarihsel bir veriye indirgemiş, bütün tarihsel durumların olduğu gibi onun da faniliğini peşinen kabul etmiş oluruz. Bu durumda bir Almanın bir Yahudiden, bir İngiliz Lordunun, baldırı çıplak bir Aborjinden farkını nasıl iddia edebiliriz. Toplumsal statümüz ve/veya kastlar aracılığıyla ürettiğimiz hiyerarşiyi nasıl sürdürülebilir kılarız. Hatta "Bir Türk dünyaya bedeldir." vecizesini izahtan vareste bırakırız. Bütün bu izahatsızlıklarımızla nereye varacağımızı hiç düşündünüz mü? Ben düşündüm: Sınıfsız ve (ulusal) sınırsız bir dünyaya... İnsanların kardeşliğine, bireylerin eşitliğine... Belki de oradan Veda Hutbesi'ne. Hatta Kur'an-ı Kerim'e... zorunlu bir süreç değil, ama neden olmasın. Din-insanının serüveni böyle bir sona gider mi idi, bilemiyorum; ama antropoloji-insanının* serüvenini kestirebiliyorum. Hatta günümüzdeki kesitine tanıklık bile ediyorum. Gordon Childe'in "kendi kendini yaratan insan" tanımlamasıyla antropolojik-insanın nelere kâdir olduğunu, kendi ellerimle kazıyarak çıkardığım aletlere bakarak "alet üreten insan"ın neler yapıp-ettiğini gözlerimle görüyor, ellerimle dokunuyorum. Ve onun yaratılarına hayranlık duyuyorum. Ama onu anlayamıyor, acısını bir türlü dindiremiyorum. Ürettiği aletlere bakarak bir insanı ne kadar tanıyabilirsiniz ki... Bazen bu aletleri nerde ve nasıl kullandığını bile anlamaktan aciz kalıyorsanız. Ya forma girmeyen, nesnelere sığmayan duygu ve düşüncelerini, sevinç ve kederlerini nereye koymalı, umut ve hayal kırıklıklarına ne demeliyiz... Bana kalırsa, insanın serüveninin anlaşılması ve anlatılması güç. İnsanın hikayesi, bir trajedi, bir senfoni ya da bir masal... Hepsi ve hiçbiri. Sanırım Tanrı bile zaman zaman olup-biteni anlamakta güçlük çekiyordur. En azından buna kahroluyor ya da hayret ediyordur diye düşünüyorum.

Din, insana eşref-i mahlukat sıfatı/payesi vererek onu bir orijine bağlıyor, ona sorumluluk yüklüyor; hayatını düzensizlikten/kaostan çekip çıkararak bir düzene/nomosa kavuşturuyor. Ona maddi çevresinin yanı sıra manevi bir çevre, bir kosmos ihdas ediyor. Onu, çevresini ve bu çevre ile karşılıklı ilişkilerini (kısmen) tanımlayarak önüne gidilebilecek bir yol/sıratı müstakim koyuyor. Yeryüzündeki yürüyüşüne/yalnızlığına anlam katarak, onun bu yolculuğunu katlanılabilir hatta zevk alınabilir hâle getiriyor. Din, insanın maddi varlığına yani antropolojinin konusu olan oluşumuna da bir tanımlama getiriyor ya da en azında bir tasvirde bulunuyor. Ve açıkçası metodolojik olarak bu tasavvur yanlışlanamıyor da. Eğer üretilen

Din, insana eşref-i mahlukat sıfatı/payesi vererek onu bir orijine bağlıyor, ona sorumluluk yüklüyor; hayatını düzensizlikten/kaostan çekip çıkararak bir düzene/nomosa kavuşturuyor.

her bilgi onu üreten metodla malul ise, ki öyledir, insana ilişkin dinî bilgi de kendi metodolojisi içinde bilimsel bir bilgidir ve en az seküler/pozitif bilimlerin ürettiği bilgiler kadar hakikat ihtiva eder. Dolayısıyla dinî-insan ya da din-insanı üzerinde üretilen polemikler ya da ona yöneltilen eleştirilerin bir o kadarını, sair bilim-insanına, mitolojik-insan ya da antropolojik-insana da yöneltmek mümkün ve geçerlidir. Ancak, her nedense ve konjonktürel de olsa, kaybeden din-insanıdır.

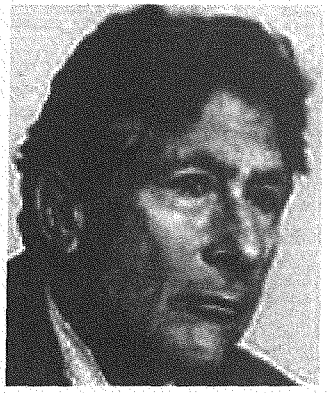
Antropoloji, çoğunluğun kabul ettiği gibi bir sömürge bilimidir. Kurucularının çoğu modernitenin ve onu yaratan beyaz insanın birer misyonuydular. Fiziki antropolojinin ırk teorisi Hitler pratiğinde zirveye ulaştı. Bu bilim dalı, işlediği insanlık suçlarının yanı sıra, gen biliminin de etkisiyle bugün tamamen ortadan kalktı. Sosyal antropoloji ise sömürgecilikle aynı kaderi paylaştı. Yıldızı gittikçe sönükleşen bu bilim dalı, hâlen pre-modern toplumların yaşam biçimlerini inceleyerek din ve mitolojinin sorunsalıyla ilgilenmeyi sürdürmektedir. Daha çok, geçmiş toplumların beslenme alışkanlıkları ve sağlık problemleriyle ilgilenen ve arkeolojinin yardımcı bir bilim dalı olarak görev yapan paleo antropoloji, varlığını aktif olarak sürdürmektedir.

Metodik olarak hemen tüm bu düşünce ve teorilerin bir hakikat parçası ihtiva ettiği de doğrudur.

Ele aldığımız konu açısından bakıldığında anropoloji bilimi, insanı dinî arka plandan boşandırarak serbest bırakır, onu diğer canlıların seviyesine indir(gey)erek, doğadaki biricikliğine son verir. Böylece onu kendisine döndürmüş, özgürleştirmiş olur. Bununla kalmaz, moda deyimle bu 'özgür-insan' kendini ve çevresini kendi imkânlarıyla yeniden tanımlar. Hatta yaratır. Bu tanımlama ilk bakışta muhteşem bir geleceğin eşiği gibi göz kamaştırıcıdır. Buradan hareketle insanın kendi iç potansiyelini/gerçekliğini kurma/gerçekleştirmesinin önündeki tanrısal/dinsel tüm engeller kaldırılmış, tanrısal cennet yeryüzünde yeniden ve daha mükemmel bir şekilde üretilmeye başlanmış olur. Bu, aslında takdir edilebilir naiv bir ütopyadır. Ancak, tarihsel gerçeklik bunun böyle tecelli etmediğini ortaya koymuştur. Antropolojik-insan teorisinin şurasından burasından girilerek, kendi ırksal ya da sınıfsal/kastsal çıkarlarına ilke ve hakikatler devşirilegelmiştir. Irkçılığı, sekülarizmi hatta liberalizmi biraz kurcaladığınızda, antropolojik-insan teorisinden hareket ettiklerini görürsünüz. Metodik olarak hemen tüm bu düşünce ve teorilerin bir hakikat parçası ihtiva ettiği de doğrudur. Sorun, doğasıyla birlikte insanı ve diğer kosmik gerçekliği bir bütün olarak görüp ele almaktaki başarısızlıktan, bu yolda düşülen zaaflardan ya da kabul edilen ölçüden kaynaklanmaktadır. Bu ölçü salt insan olunca (ki öyledir) kantarın topuzu iyice kaçmaktadır. 19. yüzyıl düşün adamlarının ilgilendikleri konulara bakıldığında, antropolojik-insan kökenli teorilerin neden bu kadar havada uçuştuğu görülür. Hemen hepsi Kitab-ı Mukaddes'e birer reddiye gibidir. Misal, ulusların ve ulusal dillerin inşâsına bakılması bunun için kafidir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, antropolojik-insan, tarihsel, dinî ve mitolojik tasavvurların ürettikleri koordinatların dışına taşındığında, onu uzayda tek başına ve ayağından tepe üstü asılı vaziyette buluruz. Gerçi her koyun kendi bacağından asılır; âmennâ, amma ve lakin insan bu, koyun değil ki. Ne bilimin kendine yabancılaştırarak uzayda bacağından astığı ne de din kökenli mitolojik tasavvurların köleleştirerek yeryüzünde bacağından astığı insan. İsmet Abimin de dediği gibi, insan eşref-i mahlukattır vesselam.

* Anropoloji-insanı: Bu kavramsallaştırmayı kendim yapıyorum ve insanbiçimci insan / insan merkezci insan anlam(lar)ında kullanıyorum.

kendi kendini gerçekleyen kuramın adı

Yasemin KIRTAY

Oryantalizm adlı çalışmasıyla ünlenen, ismi oryantalizmi anla(mlandır)mak ile adeta özdeşleşen ve bu nedenle düşünce ufkumuzda önemli bir yere sahip olan Edward Said'i 26 Eylül 2003'de kaybettik.

Bu satırları, onu yeniden anlama gayreti ile değil, sadece onun düşünce ufkuna ve hayatına kısaca temas etmek suretiyle onu hatırlamak, hem akademik çalışmaları hem güncel/siyasi tavırları nedeniyle takdirle yâd etmek için kaleme alıyorum.

Onu ve oryantalizme ilişkin değerlendirmelerini daha iyi anlayabilmek için bilgi ve yoruma dair söylediklerine kulak vermek gerekir. Ona göre "insan toplulukları hakkında yazmak matematik problemi çözmek (gibi birşey) değildir."; "İnsan topluluklarına dair bütün bilgilerimiz tarihî bilgilerdir ve bu nedenle yargı ve yorum temelleri üzerine kurulmuşlardır."

"Yorum, yorumlayanın kim olduğuna, kime hitap ettiğine, yorum amacının ne olduğuna ve tarihin hangi noktasında yorumladığına göre değişir. Bu anlamda, bütün yorumların 'koşullu' olduğunu söyleyebiliriz: İçinde bulundukları koşullarla 'ilişkilidirler'". "Yorum her şeyden önce, bir üretim biçimidir; insan beyninin bilerek ve isteyerek, ilgilendiği ve araştırmak istediği şeyleri şekillendirmesidir." "Yorum sosyal bir faaliyettir ve öncelikle kendisini doğuran koşullara bağlıdır.' 'Duygular, alışkanlıklar, gelenekler, ilişkiler ve değerler gibi bilimsel olmayan baş belalarının herhangi bir yorumun gözle görülmeyen parçaları olduğu bellidir. Her yorumcu aynı zamanda bir okuyucudur ve tarafsız ya da değer yargıları olmayan okuyucu diye bir şey yoktur. Bir başka deyişle her okur hem bir kişisel-ego hem de bir toplumun parçasıdır ve bulunduğu topluma her türlü ilişki ile bağlıdır."[1]

Yorumu böyle değerlendiren Said, bütün bunları Batı'nın Şark anlayışına yani, oryantalizme uygular. *Oryantalizm* adlı eserinde bilgi ile güç arasındaki ilişkiyi ele alan Said, çıkarın olmadığı yerde yorum, anlama ve dolayısıyla bilgilenmenin de olmayacağını söyler ve şöyle devam eder: "Hiç kimse durup dururken İslamiyet, İslam kültürü ve İslam toplumuyla uğraşmaz. (...) Söylemeye çalıştığım şudur: Bugün Batı'da hemen hiç istisnasız, İslamiyet hakkında yazan hiçbir yazar 'İslamiyet'in düşman bir kültür olarak kabul edilmesi olgusunu veya yorumlarda büyük rol oynayan ve iş âleminin etkisi altında olan her

Onu ve oryantalizme ilişkin değerlendirmelerini daha iyi anlayabilmek için bilgi ve yoruma dair söylediklerine kulak vermek gerekir.

profesyonel bilim adamının İslamiyet hakkında söylediği her sözün ve edindiği her bilginin 'istenir' ve 'ulusal çıkarlar doğrultusu'nda olduğunu göğüslemiş değildir."[2] Şarkıyatçılık, "(...) nesillerdir önemli parasal yatırımların yapıldığı, yaratılmış bir kuram ve uygulama bütünüdür." "Şark'ın yaratılmış olduğuna –ya da benim deyişimle "Şarklılaştırılmış' olduğuna– inanıp da bunun yalnızca imgelemin bir gereği olarak ortaya çıktığını öne sürmek iki yüzlülük olur. Garp ile Şark arasındaki ilişki, bir iktidar, egemenlik ilişkisidir."[3] Batı'nın üniversitesi, hükümeti ve basınıyla İslamiyet'i şabloncu ve yüzeysel klişelerle 'aktardığı'nı söyleyen Said'e göre "bu tür bir 'aktarma' çoğu kez de 'karartma' demekti."[4]

Bununla birlikte o, yorum döngüsünden kurtulmanın imkânsız olmadığını söyler. Ona göre "son tahlilde insan toplumuna ait bilgilerin çoğu sağduyunun yani ortak insanlık deneyimlerinin geliştirdiği bir duyunun anlayabileceği türdendir." Bunun için araştırmacı "incelediği kültür ve halka karşı sorumlu olduğunu ve onlarla baskıdan uzak bir ilişki içinde olduğunu hissetmelidir." Said, "şabloncu bakış açılarını saf dışı etmek yolunda epeyce mesafe almış gibi görünen", "İslamiyet'e ilişkin bilgilerin hükümetin kısa vadeli siyasal çıkarlarına boyun eğmesi gerektiğini reddeden" ve "bilgi ve güç arasındaki karanlık işbirliğine ışık tutan" muhalif bilim adamlarının da olduğunu söyler.[5]

her okur hem bir kişisel-ego hem de bir toplumun parçasıdır ve bulunduğu topluma her türlü ilişki ile bağlıdır

Said'in, yorumcuyu çevrelediğini söylediği koşullar, "sosyal dünya bilgisi", pek tabii olarak kendisini de sarmış durumdadır. Said, Filistin'den Mısır'a yaşadığı sürgünün ve çok kimlikli ve dolayısıyla hiç kimlikli oluşunun izlerini hep üzerinde taşımıştır. O, 'Mısır'da okula giden, İngiliz önadlı, Amerikan pasaportlu ve kesin hiçbir kimliği olmayan bir Filistinli'ydi kendi tabiriyle.[6] Hem Doğu'yu hem Batı'yı yaşamış biri olmakla beraber "her ikisinde de kendini tam anlamıyla evinde hissetmemiş"ti. Onun bu arada kalmışlığı, 'entelektüel' tanımlamasına da yansımıştır. Ona göre entelektüel, bir sürgün gibi marjinal ve yabancı olmalı, herhangi bir devlete ya da halka bağlı olmamalıydı. Ancak bu şekilde bir yere ait değerlerin iç yüzünü, bilgi olarak bilinen şeylerin değerini görebilir, sağlıklı değerlendirmeler yapabilirdi. Entelektüel her şeyi eleştirebilmeliydi; kendini bir yere, bir millete ait hissetmemesi meselelere farklı açılardan yaklaşabilme rahatlığı tanırdı ona.

Oryantalizmi ele alıp incelemesinin de altında yatan, yaşadıklarıydı. O bunu şöyle ifade eder: 'Oryantalizm incelemem, birçok yönüyle, kültürün bir doğulu olarak benim üzerimdeki izlerinin dökümünü yapma girişimiydi. Müslüman doğunun benim için zorunlu bir ilgi odağı olmasının nedeni de budur.'[7]

Bir Filistinli mülteci olan Said, yaşamı boyunca bir ân Filistin davasının müdafii olmaktan geri durmamıştı. Milliyetçiliğe karşı olan farklı kültürlerin 'evrensel adalet' ilkesi altında bir arada yaşayabileceklerini söylüyordu. O, Filistinlilerin yanında yer alırken asla Filistin milliyetçiliği yapıyor değildi. Filistinlilerin uğratıldığı haksızlıklara hem aynı şeyleri yaşamış biri olarak hem de entelektüel oluşunun bir gereği olarak (zira entelektüel yaşadığı dünyanın sorunlarından el etek çekmiş biri olamazdı) göz yumamazdı. Çok iyi Yahudi arkadaşları olan, ancak Siyonizm'den nefret eden Said 14 yıl boyunca Filistin Parlamentosu Filistin Ulusal Konseyi'nde bağımsız üye olarak yer almak suretiyle Batı'da, bütün güçlüklere rağmen Filistin halkının mücadelesinin sembolü oldu. Ofisi kundaklandı, ölüm tehditleri aldı. "Ölmeyeceğim, çünkü ölmemi isteyen çok insan var." diyen Said 67 yaşındayken kansere yenik düştü.

[1] Edward Said, *Haberlerin Ağında İslam*, çev. Alev Alatlı, Pınar Yay., İstanbul 1984, s. 185-187.
[2] Edward Said, *Haberlerin Ağında İslam*, s. 189.
[3] Edward Said, *Şarkiyatçılık*, çev. Berna Ülner, Metis, İstanbul 2001, s. 15.
[4] Edward Said, *Haberlerin Ağında İslam*, s. 12.
[5] Edward Said, *Haberlerin Ağında İslam*, s. 190.
[6] Edward Said, *Dünyalar Arasında*, der. ve çev. Tuncay Birkan; *Kış Ruhu*, Metis Yay. İstanbul 2000, s. 16.
[7] Edward Said, *Şarkiyatçılık*, s. 35.

duyuru

Dergimiz yayın kurulu, 2004 yılı 2. sayısında İslam Medeniyetinin doğuşundan yaklaşık 13. yüzyıla kadar diğer medeniyetlerle (özellikle Helenistik, İran ve Hint medeniyetleriyle) olan ilişkisini; 3. sayısında ise İslam Medeniyetinin Endülüs'te yaşadığı tecrübe ve Batı Medeniyetiyle karşılaşmasının inceleneceğini daha önce kamuyonua duyurmuştu.

Bu sayılarda yayımlanmak üzere gönderilecek makalelerde, İslam Medeniyetinin özgünlüğü, dinamizmi ve üretkenliği; oluşumu ve gelişiminde diğer medeniyetlerin oynadığı rol; diğer medeniyetlerle arasındaki alışveriş; 'yerli' ve 'yabancı' unsurlar; diğer medeniyetler karşısında kendini tanımlaması ve diğer medeniyetleri tanımlaması gibi konular tarihsel açıdan incelenebilir. Bununla birlikte konular güncel bazı sorunlar da göz önünde bulundurularak ele alınabilir.

Günümüzde, medeniyetlerin ilişkilerini inceleyen çalışmalar genelde, çatışmacı, indirgemeci, uzlaşmacı, sentezci gibi değişik teorik perspektifleri yansıtmaktadır. Belirtilen sayılarda yayımlanacak makaleler söz konusu perspektifleri destekleyebilir, eleştirebilir veya yeni perspektifler geliştirebilir.

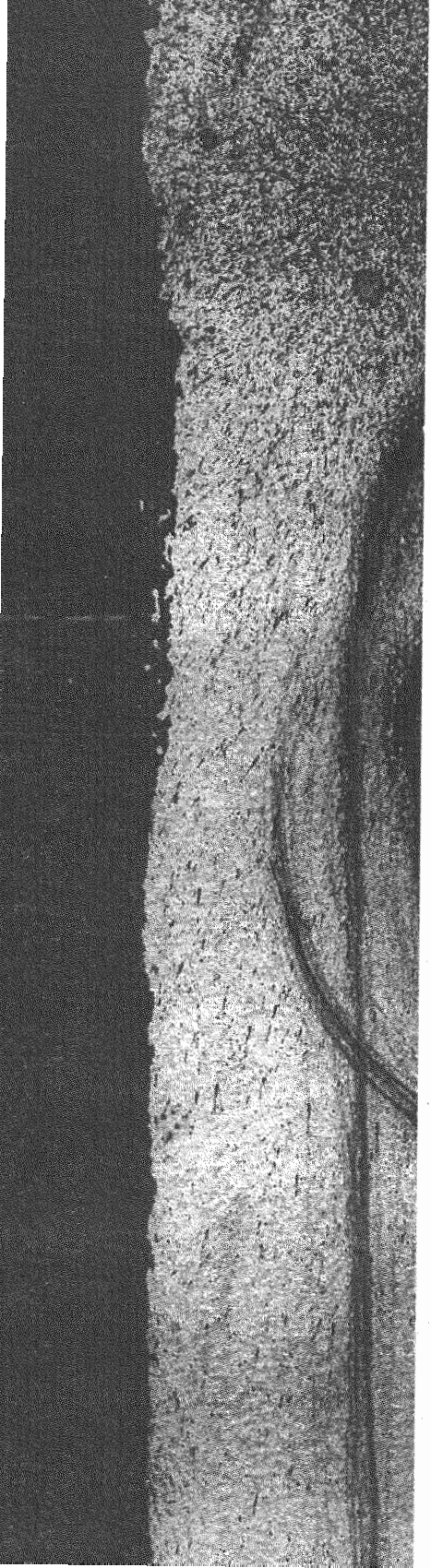
Gerek aşağıdaki başlıklar, gerekse aşağıdaki başlıklara yakın, önerilecek yeni başlıklar altında yazı yazmak isteyen araştırmacıların
en geç 31 Mayıs 2004 tarihine kadar, ele alacakları konunun
kısa bir özetiyle aşağıdaki adreslere başvurabilirler

Konular

Dinî İlimler (Hadis, Tefsir, Fıkıh...), Kelam, Felsefe, Tasavvuf, Bilim, Tarih, Hukuk, Siyaset, Ekonomi, Eğitim, Edebiyat, Sanat gibi alanlarda

- Ödünç Alma, Maletme, Özümseme, Sentez, Entegrasyon, Uzlaşma, Birliktelik, Uyum;
- Reddetme, Dışlama, Diğerleştirme, Yabancılaşma ve Yabancılaştırma, Çatışma;
- Benlik, Kimlik ve Aidiyyet Sorunları;
- Mevcut Sözlü ve Fiilî Gelenekler ve Etkileri;
- Sosyal ve Kültürel Hayatta Etkileşim;
- Tercüme Faaliyetleri.

islamiyat@islamiyatdergisi.com; islamiyat@hotmail.com; faks: 0312. 433 24 65

sorumsuz bir tartışma

BARBARA JOHN
çev. YAKUP İNAN

Henüz yasallaşmamasına rağmen başörtüsü yasağı günlük hayatın hemen her kesiminde uygulanıyor. Başörtülü hanımlar çok uzun zamandır mesleki hayatın dışında tutulmaya çalışılıyor.

Birkaç hafta önce başörtüsü yine manşetlerdeydi. Berlin'de yaşayan başörtülü bir bayan, Mc Donalds mutfağında çalışmak için iş başvurusunda bulunmuş. Başörtüsü takan bir bayanın birçok müşteri için provakasyon nedeni olabileceği ihtimal dahilindeymiş. Aynı nedenler yüzünden, bir çok prestij sahibi iş yerine başvuruda bulunan başörtülü hanımlar avukat ya da doktor olarak çalışmak istediklerinde benzer gerekçeler yüzünden iş sahibi olamıyorlar.

Berlin'in bir başka köşesinde başörtülü bir öğrenci otobüse binmiş ve yüksek sesle 'pis teröristler' hakaretine maruz kalmış. Karşılık vererek kendisini savunmaya çalışan başörtülü üniversite öğrencisine otobüs içinden hiç destek veren yolcu çıkmamış.

Avrupa'da yaşayan başörtülü hanımlar 11 Eylül olayları akabinde bile bu kadar ciddi bir şekilde toplumdan dışlanmamışlardı. Daha önceleri

Müslümanlara karşı koyulan katı mesafelerin yanında arasıra bu insanların tepkilerinin ne olduğunu öğrenmek için kendilerine kulak kabartılıyordu. Artık durum çok daha farklı; başörtülü Müslümanların tamamına yakını hemen her yerde dışlanma ve tasvip edilmeme durumuyla karşı karşıyalar. Başörtülü Müslüman hanımlar hâlihazırda Baden-Württemberg, Saarland, Niedersachsen ve Hessen eyalet parlamentolarında yasallaşma sürecine giren başörtüsü yasağını hemen hergün çok yakinen hissediyorlar. Pratikte uygulanan bu yasak okullarda pedagojik hizmet vermek dışında başka işler yapmak isteyen hanımların önünde de çok büyük bir engel. Devletin başörtüsünü resmen yasaklamasını destekleyenlere bu nahoş durumu sorduğumda; "Amacımız bu değildi, uğraşımız resmî makamlarda bu yasağın uygulamaya konulmasıydı." demektedirler. Ancak şimdi okların bütün başörtülülere yönelmesinde, yasak için getirilen gerekçeler ve mantık önem taşımaktadır: "Başörtüsü topluma karşı yönelmiş militan bir savaş sembolüdür." parolasını kullanan politik mesaj bunda etkili olmuştur. Başörtüsü taşıyan Müslümanlar tehlikeli, diğerleri değil, gibi hasta bir mantık baş göstermiştir Alman toplumunda.

Entegrasyon: Bir Müslüman kadın, Müslüman bir kadına benzemediği veya benzetilemediği taktirde, entegre olmuş demektir.

Tahsilli tahsilsiz bütün başörtülü Müslüman kadınları tekrar eve hapsetmenin daha iyi bir yolu bulunamazdı. Başörtülü gençler şimdiden ileride hangi meslekleri seçerlerse başörtüleri ile birlikte çalışma fırsatını yakalayabileceklerinin hesabını yapıyorlar. Görüntülü telefonlar çıkmadığı sürece sadece *Callcenter*lerde çalışabilecek olan başörtülülerin çok fazla seçme şansları yok. Tabi paralel toplumdan şikayet edenlerin aynı zamanda böylesi bir yasağı desteklemeleri acaba en çok kimin ekmeğine yağ sürüyor.

Kadınları, çocuk, mutfak ve ibadethane arasına sıkıştırmak ne kadar doğru? Ve Müslüman hanımlar, bu yasağa karşı koyabilecek misiniz? Herkes başörtüsü yasağı konusunda söylemediğini bırakmadı ve sadece sizler hiç konuşmadınız. Bu suskunluğun altında iki gerçek yatıyor, öncelikle Müslümanlar yeterince sağlıklı bir şekilde organize olmuş değiller ve iddia edildiğinin aksine Müslümanlar sistemli bir şekilde Almanya'da bir ağ kuramamışlar. Müslüman hanımlar Kuran'ın gerekliliği olarak dinî vecibelerini yerine getirmek için örtündüklerini savunmaya kalksalar, çok bilmişler, Müslüman kadınları Kuran'ı anlamamakla suçlayacak ve Kuran'da başörtüsünün zikredilmediğini iddia edecekler. Müslüman kadınlar, kendi özverileri ile örtündüklerini izah etmeye kalksalar bu sefer de aynı odaklar onları "İslamcıların uzaktan kumandalı kuklaları" olarak yaftalayacaklar. Tüm bu tartışmalar akabinde Müslüman kadınların bütün umutları yüksek mahkemelerin verecekleri kararlara kalacak.

Anayasanın 4. maddesi inanç ifade ve iman özgürlüklerini eminim ki başörtülü kadınlar için de garanti altına almıştır. Umarım kadınlar bu haklardan istifade edebilmek için başörtülerini çıkarmak zorunda kalmazlar. Başörtüsü tartışmalarıyla birlikte Almanya'da entegrasyon derken neyin kast edildigini daha iyi anladım. Entegrasyon: Bir Müslüman kadın, Müslüman bir kadına benzemediği veya benzetilemediği taktirde, entegre olmuş demektir. ▯

islâmiyât | kitâbiyât

bülten

nisan-haziran 2004 | üç ayda bir yayımlanır | **ücretsizdir**

01 | **yarım mı yayın mı?**
veli aknar

04 | **islâmiyât toplantıları III**
türkiye'de yüksek din öğretiminin sorunları
değerlendirmeler
m.e. özafşar, t. atalay, m. erdoğan, f. güner

14 | **kur'an ve tarihsellik yazıları**
burhanettin tatar

19 | **islam'ın ikinci bağımsızlık hareketine doğru**
hasan hanefî ile söyleşi

26 | **kur'an vahyi ve tarih**
erdal baykan

islâmiyât toplantıları

islâmiyât toplantıları III

"türkiye'de yüksek din öğretiminin sorunları"

4. sayfada

yarım mı yayın mı?

Veli AKNAR

"Ebû Yûsuf'un ibâresindeki 'fâ' edâtından çıkmaz. Böyledir bu." deyip yazıyı bitirince belki de, bu fikirleri geliştirecek kimse çıkar mı diye geçirmiştir içinden, Paris'te 1869 yılında.

Belki de litografya ile çoğalttığı yazılarının kaybolup gideceğini bile düşünmüştü; bin bir emek harcayarak ortaya koyduğu.

Yıl 1998. Ankara İlahiyat'ta bir oda. Yeni bir isim yeni bir heyecan. Hocasından, hocasına tevdi edilmiş yarım bir iş: "Yarım Fakîh Din Yıkar". "Seleflerimizin ibdâ ve inşâ geleneklerini diriltme, işler kılmanın peşindeyiz" diyen bir derginin ilk sayısının ilk klasik metni. Yeni doğmuş bir derginin 130 yıllık birikimi.

Ciddi bir yayının ne zorluklarla çıktığını fark etmişti. Şefaat mi seyahat mi dedi bilinmez; "Yarım" mı yayın mı derken?

Kelimelerle Sahur Yapmak

"Yayınevinden çıkınca kafamda yuvarlaklar oluşurdu" diyor yazar yaptığı tashih işi için. Yukarıdan aşağıya dökülen kelimelerle uyumak; harflerin kendiliğinden düzeldiği rüyalar görürken.

Nasıl çıkardı bir yayın merak etmişti yıllarca. Yazıların matbaaya verilmesinden mi ibaretti? "Sabahlara kadar" çalışanlara mı gülmüştü, yoksa bu işin 'racon'u bu muydu?.

Ve samanlıkta iğne aramak, binlerce kelime arasından hata ayıklarken.

Şefaat mi seyahat mi dedi bilinmez; "Yarım" mı yayın mı derken?

İlk özel sayı, isminin zikrinden korkulduğu bir dönemde adına sayı çıkarmak "kimin fikri"ydi.

Makale, fikrin şekle bürünmesi, emeğin, göz nurunun, kalitenin. Dergi ise makaleler topluluğunun, daha doğrusu emeklerin, göz nurlarının birikimi.

Görünen, görünmeyen herkes vücut buluyor bir sayıyla. Onlarca zihnin çarpışması. Hangi kitaba nasip olur böyle toplu çaba.

Yayıncılık denen sıkıntılar yumağına bir de "akademik yayıncılık"ı eklemek. Her yazının kanaviçe gibi ilmek ilmek titizlikle işlenişi. Yazılmasına kadar onlarca kişinin katkısı, yazıldıktan sonra bir o kadar daha.

Orada bulunup fikirleri dinlemelisiniz, uçuşan fikirleri, tasarıları; her biri bir ömre bedel. Beyin fırtınası bu, kapılıp gidersiniz.

Günlerce sabahlara kadar emek: Bir ramazan gecesi sahuru kelimelerle yapacak kadar. 28 Şubat 1999, 4. sayı "Şeriat Dosyası". "Geçmiş olsun, dergi kapatılmış" diyenler arasında tebrik edenler, yazılar, yazarlar, gazeteler, televizyonlar. Bir ivme.

Birinci mi ikinci mi adresleri olduğu bilinmez, uğrak yeridir ilim kokusu tutkunlarının. Orada bulunup fikirleri dinlemelisiniz, uçuşan fikirleri, tasarıları; her biri bir ömre bedel. Beyin fırtınası bu, kapılıp gidersiniz.

Yeni Yol Arkadaşları

"İdeolojik bakışın doğuracağı körlükten uzak, sözüm ona tarafsız bir akademizmin farkında olmadan düşeceği egemen iradelerin" farkındalığında yeni yol arkadaşları neden olmasındı. *islâmiyât*, yayınını daha da geliştirirken neden bir yayınevi de eşlik etmesindi bu dergiye.

Daha ikinci yaşında bir derginin "Yarım"la başlayıp yarımla(!) devam eden bir serüveni: "Hatun". Asırlık birikimine derginin, yarım asır daha eklemesi bir yayıneviyle. Aynı kişiye nasip olmuş bir yayına hazırlama acep tesadüften mi ibaret.

Ve güncelliği akademik bir derginin daha doğrusu "yavru"su. Günceli yakalamak ve ele alınamayanları almak. Çınarlarımızı tanıtmak birer söyleşiyle de olsa.

Yaz sıcağında, daha sıcak, serinleten tartışmalar: "islâmiyât toplantıları". Kelimeler anlam kazanacak, kelimeler kitap olacak.

Yarın

"Kitap, çok defa tek insanın eseri,
tek düşüncenin yankısı;
dergi bir zekâlar topluluğunun.
Bir neslin vasiyetnamesidir dergi;
vasiyetnamesi, daha doğrusu mesajı."
Cemil Meriç

Bugüne kadar yaklaşık 400 makaleyi akademik dünyaya sunan *islâmiyât* daha sistematik daha kaliteli bir yayını hedefleyerek 2005'te yeni sürpizlerle okurlarını neden sevindirmesin. kitâbiyât, yeni projeler peşinde niçin koşmasın daha büyük daha kapsamlı.

Birikimimizi dış dünyaya aktaracak bir yayınımız neden olmasın. Fikirlerin dili olmaz elbet, yeri de.

"islâmiyât toplantıları" daha geniş katılımla niçin yapılmasın. Okuruyla, yazarıyla...

Bir enstitü, yeni bir yayınevi...

islâmiyât, "sahih ve salih bir dili arama yolundaki yürüyüşü"nü yeni katılımlarla sürdürerek "safalar getirdiniz" diyor. b

islâmiyât toplantıları III

"türkiye'de yüksek din öğretiminin sorunları"

İslâmiyât toplantılarından üçüncüsünü 27-30 Ağustos tarihleri arasında Kızılcahaman Asya Termal Hotel'de gerçekleştirildik.

4 oturum şeklinde, bu yıl da izleyicilere kapalı olarak gerçekleştirilen toplantıya, *islâmiyât* yayın kurulu üyelerinin yanı sıra çok sayıda akademisyen ve davetli de katıldı.

Daha önce, düzenlediğimiz iki toplantıda da tebliğci ve bu tebliğleri müzareke eden katılımcılardan müteşekkil oturumlar gerçekleştirilmişti. Bu yıl ise önceki yıllardan farklı olarak moderatörün konuyu sunumunun ardından katılımcılar, konunun el verdiği sınırlar içerisinde görüş, düşünce, soru ve sorunları dile getirdiler.

Toplantı ile ilgili fikir vermesi için Sayın Mehmet Emin Özafşar, Sayın Talip Atalay ve Sayın Mehmet Erdoğan, Sayın Feyza Güner'in değerlendirmelerini takdirlerinize sunuyoruz.

Ayrıca, toplantı hakkında daha geniş bilgi almak isteyen okurlarımız www.islamiyatkitabiyat.com adresindeki "Bülten" bölümünden toplantının Mehmet Emin Özafşar tarafından hazırlanmış detaylı metnini edinebilirler.

islâmiyât toplantıları

Katılımcılar

Adil Çiftçi, Dokuz Eylül Ü.
Ahmet Güleç, İşadamı
Ahmet Karamercan, MEB Müşaviri
Ahmet Keleş, Dicle Ü.
Ali Bardakoğlu, Diyanet İşleri Başkanı
Ali Dere, DİB Dış İlişkiler Daire Başkanı
Burhanettin Tatar, Ondokuz Mayıs Ü.
Bünyamin Erul, Ankara Ü.

Halis Gökçek, İşadamı
Hanefi Suluoğlu, islâmiyât temsilcisi
Hidayet Şefkatli Tuksal, Başkent Kadın Pltf.
Hüseyin Çelik, Milli Eğitim Bakanı
Hüseyin Yılmaz, Yüzüncü Yıl Ü.
İbrahim Kafi Dönmez, Marmara Ü.
İbrahim Özdemir, MEB Dış İlişkiler Gnl M.Y.
İlhami Güler, Ankara Ü.
İrfan Aycan, Din Öğretimi Genel Müdürü
İsmail Hakkı Ünal, Ankara Ü.
M. Ali Kirman, Sütçü İmam Ü.
M. Hayri Kırbaşoğlu, Ankara Ü.
M. Saim Yeprem, Marmara Ü.
M. Sait Reçber, Ankara Ü.
M. Şevki Aydın, Diyanet İşleri Başkan Y.
Mehmed Said Hatiboğlu, islâmiyât
Mehmet Akif Koç, Ankara Ü.
Mehmet Emin Özafşar, Ankara Ü.
Mehmet Erdoğan, Marmara Ü.
Mehmet Görmez, Diyanet İşleri Başkan Y.
Mehmet Paçacı, Ankara Ü.
Mehmet S. Aydın, Devlet Bakanı
Mevlüt Uyanık, Gazi Ü.
Mustafa Fayda, Marmara Ü.
Mustafa Öztürk, Çukurova Ü.
Nurullah Özbay, islâmiyât
Osman Bilen, Dokuz Eylül Ü.
Osman Taştan, Ankara Ü.
Ömer Özsoy, Ankara Ü.
Rıfat Atay, Harran Ü.
Salahattin Polat, Erciyes Ü.
Sema Yavuz, islâmiyât
Sönmez Kutlu, Ankara Ü.
Süleyman Bayraktar, islâmiyât
Şaban Karataş, islâmiyât temsilcisi
Tahsin Görgün, İSAM
Talip Atalay, Dicle Ü.
Ulvi Ata, Başbakanlık
Vehbi Başer, Kırıkkale Ü.
Veli Aknar, islâmiyât
Yunus Apaydın, Erciyes Ü.

Program
1. Gün (27 Ağustos Cuma)
I. Oturum
Zihinsel Arka Planın Sorgulanması
Moderatör: Osman Taştan

2. Gün (28 Ağustos Cumartesi)
II. Oturum
Amaçların Sorgulanması
Moderatör: Vehbi Başer

3. Gün (29 Ağustos Pazar)
III. Oturum
Kalitenin Sorgulanması
Moderatör: M. Saim Yeprem

IV. Oturum
Çözüm Önerileri
Moderatör: İbrahim Kafi Dönmez

toplantıdan notlar

mehmet emin özafşar
ozafsar@hotmail.com

Modernite, dine, toplumsal alanda belirleyici bir rol vermemiştir. Dahası sosyal, beşerî, ekonomik, siyasi vb. sahalarda dinin referans gösterilmesini bile tecviz etmemiştir. Buna karşın modern devlet, dini tanımlama, tahdid etme, öğretme ve buna ilişkin kurumlar kurup, yönetme yetkesini uhdesinde görmüştür. Batı kültürü kendi tarihsel ve kültürel dinamikleri çerçevesinde dinle ilişkisini yeniden organize etmiş ve bu ilişkiyi stabil bir yapıya kavuşturmuştur. Bunda batı dünyasının tarihsel tecrübesi, Hıristiyanlığın kendine özgü yapısı ve modernitenin kitleselleşen baskın egemenliği belirleyici olmuştur. İslam dünyasında ise, modern zamanlar kronik siyasal, ekonomik ve toplumsal sorunların yaşandığı bir süreç olduğundan, yaşamın her alanında görülen destabilizasyon Müslüman toplumlar için hâlen çok ciddi varoluşsal kaygıları zinde tutmaktadır. Bu şartlar içerisinde Türk toplumu, son iki yüzyılda batı modernitesini benimsemeyi ve ona ulaşmayı tarihsel bir determinizm olarak kabule sürüklenmiştir. Modern paradigma içerisinde kalınarak yaşamın her alanında "ittihad" ve "terakki" kavramları ide olarak benimsenmiştir. Cumhuriyet devrimleri, bu ideyi gerçekleştirmek için yapılmıştır. Ancak, din ile

(İslam) nasıl bir ilişki içerisinde olunacağı netliğe kavuşturulmamıştır. Dinden kaynaklanan bütün kurumlar ya kaldırılmış, ya zamanla ortadan kalkacağı bir sürece sokulmuş veyahut siyasal ve askerî erkin mutlak güdümünde bir daireye dönüştürülmüştür.

Cumhuriyetle birlikte Türk toplumu din değiştirmediği, yahut dine yer tanımayan bir hayat görüşünü benimsemediği için toplumsal gereksinimler ve uluslararası gelişmeler, devletin, öğretimin her düzeyinde din öğretimini planlama, örgütleme ve denetlemesini gerektirmiştir. Yaklaşık yarım asrı geride bırakan yüksek din öğretimine ruhunu veren zihniyet, bu öğretimden güdülen amaç ve bu öğretimin kalitesi ilahiyatçılar tarafından kendi aralarında tartışmaya açılmıştır.

Bir görüşe göre bu öğretim kurumlarının ardındaki kurucu iradenin "zihinsel tereddüdü" kurumların yapı, işleyiş ve ürününe yansımıştır. Bu tereddüt, en başta din öğretiminin amaçlarında bir belirsizliği beraberinde getirmiştir. Buna bağlı olarak programlarda eklektik bir yapı, ders müfredatlarında yap-boz anlayışı, öğrenim süresinde sürekli değişim söz konusu olmuştur. Böyle olunca da bu kurumlar, ihtiyaçlara göre rasyonel düzenlemelerle nitelikli uzman yetiştiren yerler hâline getirilememiştir.

Üniversitenin yaygınlaştırılmasıyla birlikte ilahiyat fakültelerinin sayısındaki artış, öğretim kalitesinde ve nitelikli mezun profilinde de bir artışı meydana getirememiştir. Kuruldukları ilk günden itibaren yüksek din öğretimi veren kurumlara alternatif olarak geliştirilen "sivil din öğretim" girişimleri, en başta bu kurumlara karşı duyulan güvensizliğin bir ifadesidir. Alternatif din öğretimi girişimlerinin bir amacı da bu okullardan mezun olanların yetersiz görülmeleri ve paralel öğretim vererek öğrencilerin alan bilgilerinin takviye edilmesidir. Nitekim, din hizmetleri veren DİB da, fakülte öğretimini yeterli görmeyerek zaman içerisinde alan dili (Arapça) ve birikiminin takviye edildiği kısa ve uzun süreli ihtisas kursları düzenlemiştir. Zaman zaman DİB'nın kendi ihtiyaçlarına göre organize edilmiş akademik standartları haiz bir personel eğitim-öğretim müessesesi ihtiyacı içerisinde olduğunun dillendirilmesi de öğretim kalitesi ile ilişkilidir.

İlahiyat fakültelerinin, din teknisyeni yetiştiren yüksek okul veya öğretmen okulu gibi görülüp algılanması, bu fakültelerin evrensel düzeyde yüksek din/teoloji araştırmaları yapan kurumlar olmalarının önündeki en ciddi engeldir. Türk toplumunun, küresel ölçekteki ilişkileri, prestiji ve temsili açısından bugün Kıta Avrupası, İngiltere ve Amerika'daki akademilerin yahut enstitülerin işlevine denk düşecek dinî bilgi eksenli bilimsel üretim yapan müesseselere her zamankinden daha fazla gereksinimi vardır.

Din eğitim ve öğretimi meselesi, 20. yüzyılın kendine özgü şartları ve duyarlılıkları zaviyesinden görülmemeli, 21. yüzyılın ufku, imkân ve zorunlulukları açısından ele alınıp değerlendirilmelidir. Sadece ilahiyatçılar değil, ilgili çevrelerin hepsinin katılım ve katkısıyla "Türkiye'de Yüksek Din Öğretimi" bütün boyutlarıyla ele alınmalı ve bilimsel olarak tartışılmalıdır.

hatırda kalanlar

talip atalay
atalaytalip@yahoo.com

Kızılcahamam'da güzel bir havada ve uygun bir ortamda üç gün boyunca yüksek din öğretiminin sorunları tartışıldı. Toplantı din öğretimi alanında üretim yapan İlahiyat Fakültelerinden akademisyenlerle Diyanet İşleri ve Milli Eğitim Ba-

kanlığı'ndan en üst düzey katılımcıları bir araya getirdi. Sivil bir organizasyonda bu düzeyde katılım taraflarca konuya verilen önemi göstermekteydi. Böylesine bir buluşma yüksek din öğretimi veren ve istihdam sağlayan kurumların karşılıklı beklenti ve taleplerinin ortaya konulması bakımından kayda değerdi.

Toplantıda herhangi bir tebliğ ya da sunum yapılmaksızın belirlenen konuların bir moderatör idaresinde tamamen doğaçlama olarak tartışılması yöntemi uygulandı. İlk oturumda yüksek din öğretiminin dayandığı zihniyet ele alındı. Hem konunun teorik olması, hem de tartışmanın yürütülmesinde takip edilen yönteme olan yabancılık nedeniyle özellikle ilk oturum nispeten sönük geçti. Tanımlayıcı ve açıklayıcı bir sunum konuyu daha bir elle tutulur hâle getirip, derinlikli tartışılmasını sağlayabilirdi.

Yüksek din öğretiminin dayandığı zihniyet üzerine tartışmalar, bende, din-devlet ilişkilerinde yaşanan sorunlar ve bu sorunların dinî kurumların oluşumu, dinin öğretime konu edilmesindeki etkisi üzerinde biz akademisyenlerce yeterince düşünülmediği kanaati uyandırdı. Konuşmalarda da kısmen atıfta bulunulduğu gibi yeni ulusun inşâsı sürecinde hâkim ideoloji büyük ölçüde Ziya Gökalp'in "Türkleşmek, İslamlaşmak, muasırlaşmak" formülasyonuna dayanmıştır. Yeni devletin ulus projesinde din de kurumsal olarak temsil edilmiş, ancak uygulamada projenin din ayağı dönemi değerlendiren sosyal bilimcilerin çoğunun değindiği gibi; pozitivizmin materyalist yorumuna dayalı resmî yaklaşımdan ötürü yeterince desteklenmemiş, kurumsal ve pratik dinî ihtiyaçlar yeterince karşılanmamış, ihmal edilmiştir. 1930'lara kadar örgün öğretim kurumlarından din derslerinin kaldırılması, imamlığın memurluk kapsamından çıkarılması, Dârü'l-Fünûn İlahiyat Fakültesi'nin ve İmam-Hatip Mekteplerinin kapanması söz konusu anlayışın pratik sonuçlarındandır. Bu sonuçlar din-devlet ve devlet-halk ilişkisinde sonraki yıllar boyunca belirleyici olmuştur.

İlk gün konuşmalarında tartışmaya konu olan yüksek din öğretiminin neliği konusunda da muğlaklık vardı. Konuyu İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet'e bağlı eğitim merkezleri çerçevesinde ele alanların yanında, genelleştirerek bütün Müslümanların evrensel ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda ele almayı, hatta mevcut yapının dışında bir yüksek din öğretimi imkânı aramayı tartışmaya açmayı uygun görenler de vardı.

İkinci gün konuşmalarında genel olarak dinî kurumların ve din öğretiminin global ve dahili tartışmalar, zihniyet değişimleri, siyasal ve toplumsal kaygı ve beklentilerle ilişkisine vurgu yapan konuşmalar yoğundu. Türkiye'de yalnızca dinin öğretime konu edilmesiyle ilgili köklü değişimlerin kronolojisi ve değişime dayanak oluşturan gerekçelere bakıldığında, özellikle devletin önceliklerindeki değişim ve savunma refleksinin din öğretiminde ne kadar belirleyici olduğu ifade edildi. Bu bağlamda dikkat çekilen Tevhid-i Tedrisat sonrası dinî kurumların ve öğretiminin yapılandırılması, II. Dünya Savaşı sonrası din öğretiminin komünizm ve ahlaksızlık korkusuyla yeniden Türkiye gündemine girmesi, 1980 İhtilali sonrasında yine komünizm ve irtica korkusuyla din öğretiminin mecburi kılınması ve son olarak irtica gerekçesiyle gerçekleştirilen 28 Şubat örtülü darbesi sonrası İmam-Hatip ve İlahiyat Fakültelerine yönelik uygulamalardaki köklü değişimler, siyasal kaygı ve beklentilerin din öğreti-

mi üzerindeki belirleyiciliğini göstermesi açısından iyi örneklerdi.

Toplantıda zihniyet problemi çerçevesinde özellikle felsefeci akademisyenlerin dikkat çektiği ve haklı olarak sitemkâr oldukları; insanın zihinsel ve duygusal varoluşunun, varlık sahnesindeki duruşu ve Allah ile ilişkisi bağlamında tartışmalarda yeterince irdelenmemesi konusuydu. Gerçekten de konu, salt felsefi boyutuyla zihniyet konusu ele alınırken de yeterince tartışılamadı. Zannımca bunda, özellikle katılımcılar açısından konunun fazlasıyla güncel ve somut olmasının etkisi vardı.

Yüksek din öğretiminin sorunları kapsamında özellikle Din Kültürü Ahlak Bilgisi Bölümünün kurulmasından ders programlarının yetersizliğinin merkeze alındığı yoğun tartışmalar yaşandı. Konuşmalarda söz konusu bölümün kurulması ve bölümde uygulanan programın hangi şartlarda ve nasıl oluştuğu, bu oluşumda belirleyici olan etkenlerin –mesela Avrupa Birliği ve uyumla ile ilgili düzenlemeler– neler olduğu konusunda tartışmaya müdahil olanların bir kısmının da yeterince bilgi sahibi olmadığı kanaatine vardım.

Sorunlar kısmında şikayet/tespitler daha çok öğretimin niteliğindeki düşmeye yönelikti. Özellikle Arapça öğretimi konusundaki eksiklikler ve öğrencilerin okutulan bilim dallarının kavramlarını dahi bilmeden mezun olduklarına ilişkin şikayetler yoğundu. Kaliteyi düşüren nedenlerin neler olduğu tartışılırken ders saatlerinin azlığından çok hocaların verimli ders işleyemedikleri, dersin genel amaçlarına uygun program hazırlayıp uygulamak yerine kendi kitap ve makalelerini okuttukları ve sorunların da daha çok bu tür nedenlere dayandığı görüşü öne çıktı. Bu tartışmalar esnasında özellikle hoca olarak ders işleme yöntem ve teknikleri konusunda yenilenme ihtiyacı hissedildi.

Toplantıda, sanırım, yeterli temsilcileri olmaması nedeniyle öğrenci konusu geri planda kaldı. Ülke tarihinde İlahiyatların gördüğü en nitelikli ama sınav sisteminden dolayı isteksiz/kırgın/mutsuz öğrencilerini ağırlayan İlahiyat Fakültelerinde öğrenciyi rehabilitasyona yönelik rehberlik ve danışma ihtiyacına vurgu yapılmadı, öğrenci sorunları yeterince tartışılmadı. Yine bu çerçevede fakültelerin %70'ine yakınını oluşturan kız öğrencilerin sorunları ve din öğretiminin geleceğindeki etkilerinin neler olabileceği konusu hiç konuşulmadı. Genelde kadın sorunları çerçevesinde başörtüsüyle öne çıkarılan kızların fakültelerimizdeki ağırlıkları, genel olarak din öğretimi ve din hizmetlerinin geleceğinde önemli değişimleri zorlayacak düzeyde. Ancak konu üzerinde ciddi düşünenler olsa da henüz ciddi çalışmalar ve değerlendirmeler yok. Toplantıda, fakülteler arasında çeşitli nedenlerle oluşan farkların öğretimin niteliğine etkileri de kısmen dile getirildi.

Son söz olarak toplantı, tartışılan ve tartışılmayanlarıyla ama en çok moderatörleriyle renkliydi. Her biri hoş çeşniler kattılar, hoşluklar yaşattılar. Yine organizasyon toplantılar dışında da katılımcıların buluşması ve bir arada olmalarını mümkün kılan bir düzenlemeye sahipti. Dört verimli ve güzel gün için katılımcılara ve organizasyonda emeği geçenlere teşekkürler... b

türkiye'nin ilahiyat birikimi ve diyanet işleri başkanlığı

mehmet erdoğan
06erdoganmehmet@mynet.com

İslâmiyât toplantılarının üçüncüsü, "Türkiye'de yüksek din öğretiminin sorunları" üst başlığı altında gerçekleştirildi.

Genel izlenimler:

1. Türkiye'de ilahiyatçılar, kendi sorunlarını konuşma/tartışma geleneği oluşturmayı başarmış sayılırlar. Bunda kişisel duruşların etkisi olduğu gibi (Mehmed Said Hatiboğlu) sivil organizasyonların da etkisi (*islâmiyât*) söz konusudur. Resmî organizasyonlar böyle bir geleneği oluşturmayı başaramamıştır.

2. İlahiyat Fakülteleri, din-devlet-siyaset ilişkisi ve popülist söylem açısından son birkaç yılda kaybolan itibarını yeniden kazanmaya başlamıştır. Bunu, tartışma üslûbu ve olaylara yaklaşım biçiminden çıkarmak mümkündür.

3. Türkiye'de ilahiyat eğitimi gün geçtikçe kan kaybediyor. Şüphesiz bunun siyasal sebepleri vardır, ama asıl sebep, ilahiyatçıların Türkiye ve dünya gerçeklerini geriden izlemeleridir.

4. İlahiyatçılar, kadın sorunları karşısında gerçekçi ve samimi bir duruş ortaya koyamamaktadır.

5. Tarih ilk defa ciddi bir biçimde İlahiyat Fakülteleri ile Diyanet İşleri Başkanlığını buluşturuyor. Şüphesiz bunun olumlu ve olumsuz yönleri vardır. Olumlu yönü, din hizmetlerine nitelik ve din öğretimine işlev kazandırılmış olmasıdır. Din hizmetleri, büyük ölçüde hâlâ Yüksek İslam Enstitüsü birikimleriyle yürütülmektedir. Diğer taraftan din öğretimi, son çeyrek yüzyıldır teorik alana kapanmış durumdadır. Bu buluşma din öğretimine arz-talep perspektifi kazandıracaktır. Olumsuz yönü ise Türkiye'nin din öğretimi kurumları; İmam-Hatip Liseleri, Yüksek İslam Enstitüleri ve İlahiyat Fakülteleri tarihlerinin hiçbir döneminde sadece Diyanet İşleri Başkanlığına personel yetiştirmekle sınırlandırılmamıştı. Sivil/resmî birçok alanda önleri açık olan bu kurumlar, bugün ağırlıklı olarak Diyanet İşleri Başkanlığına, kısmen de Milli Eğitim Bakanlığına personel yetişmenin dışında geleneksel bir misyonu sürdürmekten âdeta men edilmiş durumdadır. Oysa Dâru'l-Fünûn-YÖK arası süreçte Türkiye'nin ilim, tefekkür ve sanat hayatında ilahiyatların göz ardı edilemez bir yeri vardır.

6. Diyanet İşleri Başkanlığı, bu tarihî buluşmanın farkındadır ve gereğini yapmada İlahiyat Fakültelerinden daha istekli davranmaktadır. Eğer İlahiyat Fakülteleri, bu dönüşüm evresini doğru okumada gecikirse korkulur ki misyonunu hizmet kurumlarına göre tanımlamak durumunda kalacaktır. Bu da özgür ilmî düşünceye ciddi bir engeldir.

7. İlahiyat Fakültelerinin 1980'lerden sonra Türkiye'nin popüler yayın ve kültür hayatında belli bir yeri vardı. Bu yer son yıllarda kaybolmuş durumdadır.

8. Toplantıda Milli Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı sayısal anlamda yeterince temsil edilmemiştir. Üst başlığın pratik boyutu açısından buna ihtiyaç vardır.

Notlar

Mehmet S. Aydın

Türkiye'nin birikimlerini zihniyet dönüşümünde kullanmanın iki yolu vardır: a) İngilizce yayın yapmak, b) İlahiyat birikimini Batı'ya aktarmak. İslam'ı dünyaya Türkiye, Türk ilahiyatçıları anlatmalıdır. Bugünkü dünyada bu şans Türkiye'nindir.

İlhami Güler

Felsefi ve sosyal bilimlerle mücehhez bir yüksek ilahiyat eğitimine ihtiyaç vardır. Müslüman-Türk kimliğinin devamı, AB ile kültürel etkileşim, sömürü düzenleriyle (vahşi kapitalizm) mücadele, halkın dinî vicdanının geliştirilmesi için böyle bir eğitim zorunludur.

Programlara, hedeflere göre kalite kazandırılmalıdır.

Mustafa Fayda

Zihniyet meselesinin temelinde din-laiklik sorunu vardır.

İlahiyat Fakültelerinin temel bilim dalları devletin "üç tarz-ı siyaset" anlayışıyla örtüşmektedir. (Türkleşmek, İslamlaşmak, muasırlaşmak; Ziya Gökalp)

İsmail Hakkı Ünal

Din eğitimi pazarında herkes yerini almalıdır. Bu alana yönetici veya ilahiyatçı hiç kimse müdahale etmemelidir. İlahiyatçılar din mühendisliğine soyunmamalıdır. Eğitim alt yapıda eşitlenmeli ve üst yapıda ihtisaslaşma olmalıdır. Temel bilimler alanında daha kaliteli öğrenciler yetiştirilmelidir.

Mustafa Öztürk

Müslüman olmak-akademisyen olmak birbiriyle çatışma hâlindedir. Dinin romantik boyutu Diyanet İşleri Başkanlığında temsil edilmiyor. Halkla diyalog kapıları kapanmıştır.

İlahiyat Fakülteleri için hazırlık sınıfı önemliydi.

Osman Bilen

Dinin hedefi ile insanın hedefi arasında uyum sorunu var. Zihniyet meselesi insa-

nın en soyut tarafıdır. Biz İslam'ı batılılaştırdık. İslam'a ihtiyaç duyuluyor, ama bizim sunduğumuz İslam'a değil!

Çağdaşlık, kurallara göre yaşama becerisidir. Çağdaşlık tasavvurunda Müslümanlar yeterince rol alamadı. Kuralların ve hukuki yaptırımın yetersiz olduğu yerde ahlaki yaptırım devreye girer. Dinin amaçlarıyla hayatın amaçları uyum hâlinde değildir. Zihin olarak bu soruna yoğunlaşılmalıdır. Bir ilahiyatçı; a) rasyonel düzeyde, b) duygusal düzeyde, c) beceri düzeyinde neler bilmeli? Bu soru karşılıksız kalmamalıdır.

Mehmet Emin Özafşar

İlahiyat Fakülteleri insan ve din tasavvuru üretememiştir.

Bünyamin Erul

Akademik endişe ile topluma hizmet kaygısı farklı farklı olgulardır.

Tarihî birikimi doğru aktarabilmek için temel dinî bilimlere yeterince ağırlık verilmelidir.

Burhanettin Tatar

Muhayyile ile bilgiyi ve pratik hayatı yorumlayan insan tipi ile din eğitimi yapılmalıdır.

Adil Çiftçi

Din eğitimi, devletin varlığını ayakta tutan unsurların birleştirilmesidir: Türkleşmek, İslamlaşmak, muasırlaşmak.

Mehmet Erdoğan

İlahiyat Fakültelerinde İslam'ı bütünsel öğretmek amacında bir program yoktur. İhtisaslaşmanın zararlı olduğu kanaatindeyim. Yüksek ortak payda oluşmamaktadır. Bu yüzden yatağını kaybetmiş su gibi her şeyi bilen, ama hiçbir şey bilmeyen bir ilahiyatçı profili ile karşı karşıyayız. Din, eğitilerek öğretilir, Allah peygamberine böyle öğretmiştir! İlahiyatçıların halkla ilişkileri kopuktur. Ortada bir güven sorunu vardır. Haseki Eğitim Merkezi, suyun mecrasına gelmesi için bir rol üstlenmiştir.

Vehbi Başer

Halkın manevi rehber beklentisi, İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı için hâlâ devam ediyor.

Sorunlar, temel parametreler üzerinde ve somut örnekler çerçevesinde konuşulmalıdır.

Mehmet Sait Reçber

Zihniyetle amaç birbirinden ayrılamaz.

Zihniyet, örgün bir bakış açısıdır. Zihniyetin değişmezleri vardır. Her şeye mümkün diyen bir zihniyet olmaz. Din eğitiminin temel zihniyeti belli bir aksiyona dayanmalıdır.

Din ilimlerinin felsefileşmesi kaçınılmazdır. Programlar sıradan ve eklektik kalıyor. Pedagojik yönelimler pragmatizme sebep oluyor. Ana kaynaklara teşvik yok. Arapça eğitimi çok zayıf.

Salahattin Polat

Yeterlilik sorunu öğrencilerden çok hocaların sorunudur. Dinî tecrübede duyuşsal/manevi yön kayboldu. Manevi yeterlilik sorunu sadece program sorunu değildir. Program değişiklikleri öğrenci araştırmalarıyla yapılmalıdır.

Her şeyden önce yönetim sorunu vardır. Projeler üzerinde tartışma disiplini tecrübemiz çok zayıf. Uygulama projeleri geliştirilmelidir. Hakemlik müessesesi dejenere edilmiştir. Türkiye Diyanet Vakfının hizmetleri yeniden gözden geçirilmelidir.

İrfan Aycan

Diyanet İşleri Başkanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü ve İlahiyat Fakülteleri resmî bir organizasyonda bir araya gelmelidir. Temel sorun budur.

Mehmet Görmez

Yüksek din öğretimi şûrası düzenlenmelidir. Din öğretiminin evrensel amaçları tespit edilmelidir.

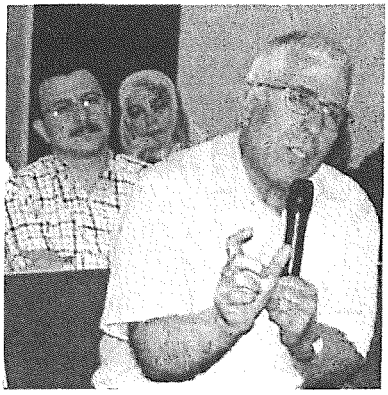
Temel İslami ilimlerin öğretilmesinde bir gelenek oluşturulmalıdır. Günümüzde temel İslami ilimlerden sosyal bilimlere doğru bir kayış söz konusudur. Oldukça sakıncalı bir durumdur bu. Her ilmin kendi geleneği vardır, bunlar tahsil edildikten sonra mukayese için diğer ilimlere yönelmek gerekir.

Sönmez Kutlu

Mevcut programı değerlendirmek için aceleci olmamak lazımdır. Programın, öğretmenlik hedefi için başarılı olabileceğini düşünüyorum.

M. Hayri Kırbaşoğlu

Temel amaç, dinin din olarak öğretilmesi olmalıdır. İlahiyat Fakülteleri araştırmacı yönünü yitirmiştir. İslam dünyasında ABD'ye rağmen bir İslam anlayışı geliştirilemez!

Sivil İlahiyat Fakültelerinin açılması lazımdır.

İbrahim Özdemir

Diğer fakültelerin de seçmeli din dersi almaları için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

M. Saim Yeprem

Teorinin pratiğe aktarılmasının nasıl olacağına ilişkin örnekler verilmelidir.

İ. Kafi Dönmez

Kurumlar arası koordinasyonla ilgili yöntem sorunu vardır. Yeterlilik belirlemesi İlahiyat Fakültelerine bırakılmalıdır.

İstihdam sorununa açılım sağlanmalıdır. Özellikle Milli Eğitim Bakanlığı, din eğitimini yüksek din eğitimi almış kadrolar marifetiyle vermelidir.

M. Şevki Aydın

Yeterlilikler çalışmasında Diyanet İşleri Başkanlığı ile İlahiyat Fakültelerinin birikimlerini değerlendirmeyi amaçladık.

Program anlayışı, amaçlar doğrultusunda sorgulanmalıdır. Akademik eğitim, hem sosyal ufkumuzu genişletmeli hem de meslekî yönümüzü geliştirmelidir.

Bütün bilim dallarında alan araştırmasına yönelmek gerekir. Öğretim tarzında köklü bir dönüşüm yaşanmalıdır. İlahiyat Fakülteleri, Diyanet İşleri Başkanlığını araştırma alanlarına dahil etmelidir.

Ali Dere

İhtisaslaşmanın İlahiyat Fakültelerine kaydırılması talebi sağlıklı değildir. Kurumlar, ihtisaslaşmayı kendisi yapmalı, ama İlahiyat Fakültelerinden de yardım almalıdır.

Tahsin Görgün

Kazanımlarımızı kendimize ait bir kaza-

nım olarak görmeliyiz. Kendinde yenilik arayışı Türkiye'de geleneksizleşmiştir. Modernleşme, klasiğin millî dilde yeniden ifadesidir. İlahiyat Fakülteleri, milletin varlığını tehdit eden objektivizmi terk etmelidir.

Talip Atalay

İlahiyat Fakülteleri arasındaki nitelik farklılığı bir sorundur.

Hüseyin Çelik

Nereye gitmek istiyoruz, bunu bilmeliyiz. Yeterlilik kriterlerinin tespitinde Milli Eğitim Bakanlığı yer almalıdır. Atamalarda istihdam analizi yapılıyor, İlahiyat Fakültelerine gerekli ağırlık veriliyor. Formasyon sorunu YÖK'nun inisiyatifinden alınacak ve bunu Milli Eğitim Bakanlığı kendisi halledecek. İlahiyat Fakültesi öğrencileri yatay ihtisaslaşmaya yönelmelidir.

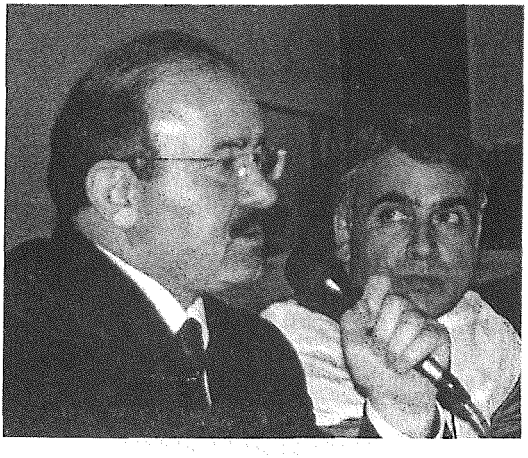
Ali Bardakoğlu

İlahiyat Fakülteleri ortak eğitim vermeli, kurumlar kendi ihtiyaçlarına göre çeşitleme yapmalıdır.

islâmiyât toplantıları III üzerine...

feyza güner
fgner@yahoo.com

İslâmiyât'ın bu yıl üçüncüsünü gerçekleştirmiş olduğu 'Türkiye'de Yüksek Din Öğretiminin Sorunları' konulu toplantısı; programın zamana dağıtımı ve bir takip heyeti oluşturularak somut çözümler için adım atılması açısından memnuniyet vericiydi. Sorunlar tartışılırken; duyarlı olduklarını düşündüğümüz, çözüm için gerekli düzenlemeleri yapma yetkisine sahip olan yetkililerin varlığının da somut adımların hızlandırılmasında etkili olacağını umuyoruz.

Toplantı genel itibarıyla, Yüksek Din Öğretiminin Sorunlarının hocalar ve öğrenciler açısından iki ayrı ucu olduğunu, bir kısım sorunların yansımasının her iki eksende farklı tezahür ettiğini görmemize yardımcı oldu. Oturumlar sırasında zaman zaman derinleşen, zaman zaman hararetlenen tartışmalar, pek çok ara başlığın da gündeme gelmesine sebep oldu. Nasıl bir din öğretimi hedefliyoruz? İstenen donanıma sahip olabilmek için yapılan programlar yeterli mi? Metodoloji sorununu çözümleyebildik mi? Verilen eğitimden ne ölçüde verim alabiliyoruz? Pratikteki yansıması tatmin ediyor mu? Verilen emeğe karşılık alınan, gerek ekonomik gerek sosyal statüler yeterli mi? Getirilen düzenlemeler din öğretiminin sorunlarını çözebiliyor mu yoksa etkisiz mi kalıyor? Ya da daha kötüsü önceki sorunlarla birleşerek katmerleşip yeni problemlerle karşılaşmamıza mı yol açıyor?

Zihinsel arka planın sorgulanmaya çalışıldığı ilk gün, sanırım biraz da ısınma sürecini içeriyordu. İlahiyat eğitiminin gerekçeleri ve zihnî altyapısı etrafında dönen konuşmalarla zihniyet kavramı tam

bir açıklığa kavuşmamış olmalı ki, ikinci günkü oturumun konusu olan amaçların sorgulanması ile beraber bu konuya da değinilmeye devam edildi. Belki de bu fluluk zihniyet kavramının tam şekillendirilememiş olmasından kaynaklanıyordu. Daha yoğun tartışmaların yapıldığı ikinci gün oturumlarında; toplumun ilahiyat fakültelerinden beklentileri ile ilahiyat fakültelerinin amaçlarının örtüşüp-örtüşmediği, siyasetin din eğitimine etkileri, din eğitimi ile ilgili ciddi projelerin olup-olmadığı, ilahiyat fakültelerinde ihtiyacı karşılayacak formasyonun verilip-verilmediği, din hizmetleri, öğretmenlik ve akademik çalışma yapacak guruplara verilecek eğitimin ayrılması gibi konular üzerinde yapılan konuşmalarla üçüncü gün oturumlarının konularını da içine alan tartışmalar gerçekleşti. Kalitenin sorgulanması ve çözüm önerileri başlıklı oturumlarda ise; yöntem eksiklikleri, öğrencilerin motivasyonsuzluğu, dil eğitiminin yetersizliği, emeğin karşılığının alınamaması üzerine yapılan tartışmalarla oturumlar tamamlandı. Bu arada fiziki şartların tüm engellerine rağmen katılımcı bayan arkadaşlarla akşamları bir araya gelerek, gündüz yapılan tartışmalardan daha hararetli ve pratiğe yönelik ikinci bir oturum düzenlediğimizi belirtebilirim.

Tartışmalar esnasında üzerinde durulmasa da, bu sorunların temelinde şu gerçek yatıyordu: Yüksek Din Öğretiminin sorunları olarak ele alınan bir kısım problemler aslında genel mânâda yüksek öğretimin sorunlarından kaynaklanmaktadır. Öyle görünüyor ki, din öğretimi ile ilgili bazı sorunlar çözülse bile yüksek öğretimin problemleri çözülmedikçe sorunlarımız devam edecektir.

Bu saptamayla bağlantılı olarak bizler için önemli olan bir hususu da dile getirmek istiyorum: İlahiyat fakültesi öğrencilerinin üçte ikisini kız öğrencilerin oluşturması gerçeğine rağmen; neredeyse, Hidayet Şefkatli Tuksal'ın duygulu ve etkili konuşması olmasa katılımcıların (H. Kırbaşoğlu Hocamız hariç) kız öğrencilerin en temel sorunlarını unuttukları düşüncesine kapılacaktık. Acaba kimi zaman kararsızlığın, kimi zaman verilen kararın, kimi zaman –bazılarına garip gelse de– üretilen çözümün(!) psikolojik etkisi altında, akılla yürek arasında cendereye sıkışmış bir şekilde eğitim görmeye, bir şeyler üretmeye çalışmanın ne kadar zor bir şey olduğunu biliyorlar mı? Acaba sorunumuz onların sorunları değil mi?

Arzu edilen vizyona ulaşan daha nice toplantılara...

islâmiyât | kitâbiyât bülten 11
islâmiyât üç aylık araştırma dergisi'nin ekidir

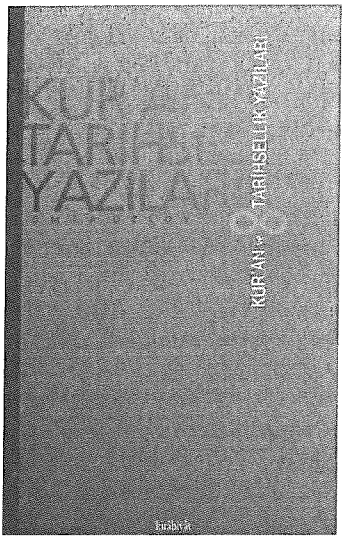
© Avrasya Yay.Rek.Mat.Eğt. ve Tur.Tic.Ltd.Şti.
adına sahibi
Süleyman BAYRAKTAR
İşletme Müdürü: Sema YAVUZ
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Veli AKNAR

Yönetim Yeri
Dr. Mediha Eldem Sok. 41/12 06420 Kızılay / ANKARA
tel: 0312. 433 24 65 tel.ve faks: 0312. 433 66 68
www.islamiyatkitabiyat.com
islamiyat@islamiyatdkitabiyat.com
islamiyat@hotmail.com

kur'an ve tarihsellik yazıları

ömer özsoy

kitâbiyât, Ankara 2004

ISBN 975-6666-52-8 176 sayfa

Burhanettin TATAR

Tarihsel yaklaşıma göre, artık insan bilinci tarihsel zamanın kıskacını çözebilecek ve bu zamanın teşkil ettiği kara deliklerden kaçacak kadar güçlü olmadığını kavramak zorundadır.

En üst rasyonel kavrama düzeyinde, insanlık tarihini tek bir anlam galaksisi gibi kabul eden geleneksel metafiziği farklı tarihsel dönemlerin farklı anlam galaksileri teşkil ettiğini ileri sürerek çökertmek isteyen 'tarihsel yaklaşım', aynı zamanda rasyonel düşünceye, galaksiler içindeki kara deliklere yaklaştıkça oluşan zaman eğrisi gibi, farklı eğilimler kazandırmıştır. Tarihsel yaklaşıma göre, artık insan bilinci tarihsel zamanın kıskacını çözebilecek ve bu zamanın teşkil ettiği kara deliklerden kaçacak kadar güçlü olmadığını kavramak zorundadır. Bu yaklaşım, her bir rasyonel düşüncenin –ait olduğu tarihsel anlam galaksisi içinde yutulduğu için– bir başka tarihsel anlam galaksisine transferinin mümkün olmadığını, dolayısıyla 'orijinal (nesnel) şekliyle' bilinmesinin imkânsızlığını ileri sürdüğünde en radikal formunu alır. E.D. Hirsch'ün 'bilişsel ateizm' (*cognitive atheism*) olarak adlandırdığı bu radikal göreceli tutum, sonuçta klasik metafiziklerin "rasyonel düşüncenin her çağ ile zamandaşlığı"na ilişkin köklü inancının tam karşı kutbunda yer alır. Temelde tarihsel yaklaşımı benimsemekle birlikte, 'bilişsel ateizm'e ayak direyen romantik yaklaşım ise, farklı tarihsel anlam galaksileri arasında transferi ancak metinlerin 'Ruh'u (*Geist*) için mümkün gördüğünden bir tür 'egzotik metin' anlayışını üretir. Buna göre transfer olan şey, doğrudan özgün tarihsel ortamında anlaşıldığı şekliyle metinler değil, bu metinlere varlık kazandıran ve transfer oldukları tarihsel ortamı, tabir caizse, 'çölleşmekten' kurtaracak hayat enerjisi ya da yaratıcı güçtür. Böylece romantik yaklaşım, geçmişin 'Ruh'unu (*Geist*) taşıyan metinlerin daha sonraki nesillerin bilinçaltını, yani 'yaratıcı deha'yı kışkırtarak, yeniden varlık düzlemine çıktıklarını

kabul ederek tarihsel metinlere egzotik bir karakter kazandırır.

Tarihsel yaklaşımın yukarıda kısaca andığım farklı serüvenlerine ülkemiz İlahiyat araştırmaları içinde yeni bir boyut katmak ve bu boyutu şahsi İslami hassasiyeti ile renklendirmek isteyen Ömer Özsoy'un *Kur'an ve Tarihsellik Yazıları* adlı çalışması, öncelikle Kur'an metni kadar, kendi metni ve okurları arasındaki örgüyü 'tarihsellik' kavramı çerçevesinde nasıl kurguladığı sorusuyla karşımızda durmaktadır. Farklı zaman dilimlerine ait makalelerin derlenmesiyle oluşmakla birlikte, aynı 'tarihsellik' kavram çerçevesini koruyan çalışma, genel görünümü itibarıyla metafiziksel (tarih üstücü) yaklaşımların 'aşırı yorum'u ile 'bilişsel ateist' ya da radikal göreceliğin 'anlamı buharlaştıran' tutumuna 'tarihsel bilinç'in bir tepkisini yansıtmaktadır (s. 81-93). Özsoy'un ele aldığı şekliyle 'tarihsel bilinç', "Kur'an'ı öncelikle kendi tarihsel dönemine seslenen ve kendi döneminde (ilk muhataplarınca) anlaşıldığı şekliyle anlamaya çalışan" bir bilinçtir (s. 102). Tarihsel bilinci yönlendiren temel saik, Kur'an'ı kendi tarihsel anlam galaksisi içinde sahip olduğu 'özgün anlam'ıyla kavrama idealidir.

Öyle görünüyor ki, Özsoy için 'özgün anlam', tarihsel ortamın gelip geçiciliği ile tarihsel ortamı en yüksek ifade düzeyinde temsil eden metinlerin (söz) kalıcılığı 'arasında' bir yerlerde durmaktadır. Tarihsel yaklaşım, nesnel anlam idealini, ancak söz konusu 'geçicilik ve kalıcılık' arasında bir diyalog ve diyalektik kurabildiği ölçüde tatmin edebilir. Böylece Özsoy'un kabullendiği şekliyle tarihsel yaklaşım, 'Kur'an metni (söz)' ile belli bir tarihsel ortam içinde yüzleşen 'ilk muhatapların bilinci' arasındaki 'ilişki'ye odaklanan bir 'üçüncü göz' olarak kendisini konumlandırır. Söz konusu 'üçüncü göz', bu ilişkiye odaklanarak Kur'an'ın nesnel anlamını mümkün olduğunca 'şimdi-burada' ortaya çıkarma iradesinde olduğu için, temelde tarihsel yaklaşımın (araştırmanın) ait olduğu zamanı otantik zaman olarak varsaymaktadır.

Ne var ki Özsoy'un Kur'an'a tarihsel yaklaşımı savunan çalışması, bu temel tezi veya kavramsal çerçevesi itibarıyla biz yorumcularını bir başka 'üçüncü göz' olmaya çağırmaktadır. Zira her metin kendi tarihsel ortamı içinde ve ilk muhataplarına seslendiği biçimiyle kendi özgün anlamını ele verdiğine göre, bu durum Özsoy'un *Kur'an ve Tarihsellik Yazıları* adlı çalışması için de geçerli olacaktır. Böylece söz konusu çalışma, yorumcularını bir yandan Kur'an'ın tarihselliğine ilişkin doğruları, diğer yandan kendi tarihselliğine ilişkin başka doğruları aynı ânda gözlemleyebilecek 'üçüncü göz' olarak konumlandırmaktadır. Ve çalışmanın kendi tarihsel doğruları, ilk okurlarının bilinçlerinde oluşan muhteva ile sınırlı olacağından sonuçta yorumcular bu sınırlı doğrularla kendi tarihsel doğrularını da birbirlerinden ayrıştırmak durumundadır. Özsoy'un çalışmasının sürekli olarak yorumcularını iki farklı doğruyu ayrıştırmakla görevlendirmesi, çalışmanın tümü içinde savunulan 'anlam' ve 'yorum' (tatbikat) ayrışmasının bir sonucudur.

Tarihsel bilinci yönlendiren temel saik, Kur'an'ı kendi tarihsel anlam galaksisi içinde sahip olduğu 'özgün anlam'ıyla kavrama idealidir.

Özsoy, 'anlam' ve 'yorum' (tatbikat) arasındaki ayrışmanın gerisinde, "Kur'an'ın Allah'ın mümkün tarihsel bir cevabı oluşu gerçeği"nin (s. 59) yattığını ima eder. Buna göre, Allah, tüm zamanlarda olup bitecekleri aynı ânda ilgilendirecek şekilde değil, tam tersine verili bir tarihsel durumu göz önünde bulundurarak Kur'an vahyini şekillendirmiştir. Kuşkusuz Kur'an vahyi (söz) noktasından ileri sürülen bu tez, mantıksal olarak ele alındığında, ilk muhataplar noktasından da geçerli olacaktır. Daha açık deyişle, Özsoy'un bu temel tezi Hz. Peygamber ve diğer ilk muhataplarının Kur'an'a verdikleri tepkilerin (anlama faaliyetlerinin) de mümkün tarihsel tepkiler olduğu

sonucunu kendi içinde barındırmaktadır. Zira, nasıl ki ortada verili bir tarihsel duruma karşı verilen "mümkün tarihsel bir cevap" varsa, benzer şekilde verili bir tarihsel cevaba karşı verilen mümkün tarihsel bir tepki (anlama faaliyeti) olacaktır. Ne var ki, bu mantıksal sonuç, Özsoy'un ısrarla üzerinde durduğu 'özgün anlam' iddiasını önemli ölçüde zayıflatmaktadır. Çünkü bu mantıksal sonuca göre, artık doğrudan Kur'an vahyi ile ilk muhataplar arasındaki ilişki içinde sınırları belirlenen "özgün (nesnel) anlam"dan değil, ancak bu vahyin belli bir ortamdaki "bir tezahüründen" ya da "bir anlaşılma biçiminden" söz edebiliriz. Diğer bir deyişle, bu mantıksal sonuç ilk muhatapların anladığı anlamın Kur'an vahyinin sadece "mümkün bir boyutu"nu ifşa ettiğini içerdiği için, vahyin özgün anlamı ilk muhatapların anladığı anlam ile sınırlanamayacaktır. Kur'an vahyi daha sonraki nesiller tarafından farklı anlaşıldığında, farklı boyutlarını ifşa etmesi anlamında kendi orijinalliğini koruyacaktır. Böylece Özsoy'un "Kur'an'ın mümkün tarihsel bir İlahi cevap" olduğu yönündeki iddiası bizi tarihsel yaklaşımın ötesine götürerek fenomenolojinin eşiğinde bırakmaktadır.

Kur'an vahyi daha sonraki nesiller tarafından farklı anlaşıldığında, farklı boyutlarını ifşa etmesi anlamında kendi orijinalliğini koruyacaktır.

Görebildiğimiz kadarıyla, Özsoy'un Kur'an bağlamında ileri sürdüğü 'metin-söz' ayrışması (s. 49-60; 76-78), yani Kur'an'ın kendi içinde bütünlük arz eden ve muhayyel okurlara seslenen bir metin değil, yaşanan bir tarihsel ortamda gerçek muhataplara fiilen seslenen 'söz' olduğuna ilişkin esaslı iddiası, iyice incelendiğinde bizi tarihsellikten ziyade fenomenolojinin eşiğinde bırakmaktadır. Bunun nedeni 'anlaşılan' ve 'aktarılan' bir sözün yeniden kendi ilk bağlamına yerleştirilmeye çalışıldığında artık söz olmaktan çıkarak metin dediğimiz bir fenomene dönüşmesidir (s. 78). Bu açıdan bakıldığında tarihsel yaklaşım, ilk başta verdiği izlenime aykırı olarak, gerçekte aynı söz (metin) birimlerinin tekrarlanabilecek biçimde kendi tarihsel bağlamına –ki bu bağlam da sürekli kurgulanarak tekrarlandığı için ayrı bir metin olarak fenomendir– yerleştirilmesini öngördüğü için fenomenolojiye dönüşmektedir. Özsoy, tarihsel yaklaşımın gerisinde duran bu fenomenolojik yaklaşımı çağrıştıracak şekilde, Kur'an'ın anlamının "keşfedilmek üzere orada duran" bir şey olduğundan söz eder (s. 81). Böylece yukarıda andığımız 'geçicilik' ve 'kalıcılık' arasındaki diyalektik ilişkide tarihsel yaklaşım, 'geçicilik' (tarihsel doğruların değişmesi) ve fenomenoloji 'kalıcılık' (oradalık, özgün anlamın nesnel bilinebilirlik imkânı) noktasında ağırlıklarını hissettirirler.

Özsoy'un Kur'an araştırmalarında önceliği 'Kur'an'ın neliği' sorusuna vermesi ve "Kur'an'ın mutlak doğruları ya da geçerliği" sorusunu ikinci adım olarak görmesi (s. 76) tarihsel yaklaşım ve fenomenolojik düşüncenin ortak hedefinin 'Kur'an ontolojisi'ni açığa çıkarmak olduğunu ima etmektedir. Zaten onun "Kur'an'ı Allah'ın mümkün tarihsel bir cevabı (sözü)" olarak nitelendirmesi, Kur'an ontolojisini açığa çıkarma noktasındaki en köklü teşebbüsüdür. Biz yorumcular, Özsoy'un bu köklü teşebbüsünü adım adım izlemeye başladığımızda bir süre sonra kendimizi ontoloji, tarihsel yaklaşım ve fenomenoloji üçgeninde bulmaktayız. Şöyle ki, Kur'an vahyinin, kendi tarihsel ortamıyla "mümkün İlahi bir cevap olarak" dinamik ilişki içine girdiğini söylemek, Kur'an vahyinin Platon'un ideaları gibi ezelde rasyonalitenin kurallarına göre şekillenen veya değişmez bir rasyonaliteyi şekillendiren yapıda olmadığını; tam tersine onun ortak iletişim pratiği içinde toplumsal retoriğe göre biçimlendirildiğini öngörmektir. Bu anlamda Kur'an vahyi siyasi bir metindir. Bir şeyin siyasi oluşu demek, onun zamansal ve tarihsel gelişmelere göre tavır alması, tepki vererek gelişim sürecini etkilemesi ve bu esnada toplumsal retoriğe göre anlamını kazan-

ması demektir. Bir başka deyişle bir şeyin siyasi oluşu, onun metafiziksel ya da tarih üstücü tutumun öngördüğü bir genel geçer anlam (rasyonalite) galaksisi içinde belirlenemeyecek şekilde 'öngörülemezlik' içermesi; bu yüzden sürekli diyalog ve yoruma açık kalmasıdır.

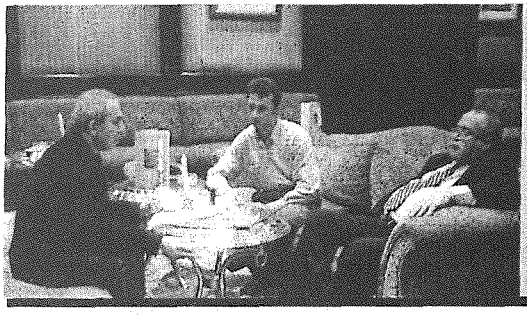
İmdi bu durum, Özsoy'un çalışmasında bir şekilde açığa çıkan tarihsel yaklaşım, fenomenoloji ve ontoloji üçgeni arasında yorumcuları önemli bir ikilemle karşı karşıya bırakmaktadır: Şayet Kur'an, Allah'ın mümkün tarihsel bir cevabı olarak siyasi bir metin ise, bu durumda onu kendi ontolojik mahiyetine göre anlamak, yani ona siyasi bir metin olarak yaklaşmak en doğru yol olacaktır. Bu, tıpkı bir şiir metnini 'şiir olarak' okumak ve bir hukuk kuralını 'bir hukuk kuralı olarak' tatbik etmek gibidir. Ne var ki bu durumda Özsoy'un ısrarla dikkatimizi çektiği 'özgün anlam', yani tarihsel nesnel anlam ikinci planda kalmaktadır. Şayet tarihsel yaklaşım ve fenomenolojiye kulak vererek Kur'an'ın ilk dönemde nasıl anlaşıldığını temel olarak kabul edersek, bu durumda Kur'an'ın kendi ontolojik mahiyetine uygun düşmeyen bir yaklaşımı benimsemiş olmaktayız. Zira tarihsel yaklaşım ve fenomenoloji, en iyi hâliyle Kur'an'ın ontolojik mahiyetinin ilk dönemde nasıl tezahür ettiğini gösterebilir. Bu tıpkı bir şiiri, şiir olarak okumaksızın, onun ilk yazıldığı zaman nasıl anlaşıldığını araştırmak gibidir. Ancak bilinen bir gerçek var ki, oyun oynandığı zaman oyun olur. Yani bir şey kendi ontolojik mahiyeti açığa çıkacak şekilde icra edildiğinde kendi tarihselliğini sergilemeye başlar ve ilk defa nasıl oynandığı sorusunun ötesinde bir başka anlam alanı açar.

Kuşkusuz Özsoy'un bu ikilem karşısında tavrı açıktır. Ona göre Kur'an ontolojisi Kur'an'ın tarihsel bir metin olduğu gerçeğini göz ardı edemez ve bu noktada ilk muhatapların Kur'an'a yönelik bilinçlerinin muhtevasını belirlemeye çalışmak (s. 102) kaçınılmazdır. Daha açık deyişle, ilk elde nasıl anlaşıldığını bilmeksizin bilimsel bir Kur'an ontolojisi yapılamaz. Yine Özsoy, Kur'an'ın ilk dönemde bir devrim gerçekleştirdiğini kabul ederek (s. 77) Kur'an ontolojisinin tarihsel yaklaşımdan ayrılmaması gerektiğini ima eder. Burada her ne kadar Kur'an tarafından dönüşüme uğratılsa da, Kur'an'ın anlaşılmasında yine ilk muhatapların bilinçlerinin muhtevasını esas alıyor görünmesi, Özsoy'un tarihsel yaklaşımı içinde Kur'an semantiğinin çok önemli bir yer tuttuğuna işaret etmektedir.

Ne var ki, bunca kullanımdan sonra hâlâ Özsoy'un çalışmasında 'tarihsellik' kavramının ne anlama geldiği soruşturulabilir. Çalışmanın tümüne kendi çerçevesini veren tarihsellik kavramı, Kur'an'ın özgün anlamının hâlâ araştırılmayı beklediğini, genel ve özel görünümleriyle irdelenmesi gerektiğini, kısacası Kur'an'ın tarihsel anlamını yakalama noktasında sonu gelmez bir süreç içinde yol alacağımızı ima etmekle, aslında anlamı büyük ölçüde belirsiz bir siyasi kavrama dönüşmektedir. Bir başka deyişle Özsoy'un çalışmasında 'tarihsellik' kavramı, anlamı ve muhtevası nesnel olarak belirlenebilecek bir bilimsel kavram değil, daha çok bizi tarihsel Kur'an araştırmalarımızda yönlendirdiği sürece işlev görebilecek bir rehber kavramdır. Belki de bu özelliği nedeniyle Özsoy'un çalışması en temelde metafiziksel ve radikal göreceli Kur'an anlayışlarının bir eleştirisi olmaya devam etmektedir.

Özsoy'un çalışması en temelde metafiziksel ve radikal göreceli Kur'an anlayışlarının bir eleştirisi olmaya devam etmektedir.

islam'ın ikinci bağımsızlık hareketine doğru

hasan hanefî ile söyleşi*

M. Hayri KIRBAŞOĞLU
Ömer ÖZSOY
çev. M. Hayri Kırbaşoğlu

İslâmiyât: Siz, demokrasi taleplerinin, Batı'nın çıkarlarından çok İslam dünyasının çıkarlarına hatta, Filistin davasına hizmet edeceğini söylüyorsunuz. Buna mukabil İslam dünyasındaki despot yönetimler, demokrasi taleplerini Batı ile işbirlikçilik olarak niteliyorlar. Bu problem karşısında biz, demokrasi taleplerinden vaz mı geçeceğiz veya bu talepleri belli bir müddet tehir mi edeceğiz?

Hanefî: Aslâ demokrasi talebinden vazgeçemeyiz onu tehir de edemeyiz. İki yüzyıldan bu yana, yani, İslam dünyasındaki ıslah hareketlerinden, Afgânî, Abduh'tan bu yana biz demokrasi talebini sürdürüyoruz. Aynı şekilde parlamento, anayasa, fikir hürriyeti, basın hürriyeti daima talep edilmiştir ve bunlar iki yüzyıllık taleplerdir.

Ne var ki Amerika, demokrasi taleplerini, Irak'a yönelik saldırısını meşrulaştırmak için ve yine İran ve Suriye'yi tehdit için bir bahane olarak kullanmaktadır. Dolayısıyla bunun, batıl bir mânânın murat edildiği hak bir söz olarak değerlendirilmesi gerekir. Zira demokrasi hak bir kavramdır ama, Amerika demokrasi vs. derken batıl amaçlar peşindedir. Amerika'nın niyeti, kendisine karşı çıkan yönetimleri yıkmaktır. Ta ki, Amerika ve İsrail, Büyük Orta Doğu denilen bölgede egemenliğini sağlayabilsin. Dolayısıyla biz demokrasiden vazgeçemeyiz ve demokrasiyi millî programların önemli bir unsuru olarak benimsemeye devam etmek zorundayız. Yoksa demokrasi, mızrakların ucuyla veya namlunun ucunu göstererek gerçekleştirilecek bir şey değildir.

Demokrasi, Arap ve İslam dünyasının sahih bir talebidir. Çünkü biz, fırka-i nâciye hadisinden çok çektik ve çekiyoruz. Yine, hakkın sadece tek bir grubun tekelinde olduğu düşüncesinden çok çektik. Şimdi ise kadim fikrî çoğulculuğu tekrar ihya etmeye çalışıyoruz. Fukahaya,

Zira demokrasi hak bir kavramdır ama, Amerika demokrasi vs. derken batıl amaçlar peşindedir. Amerika'nın niyeti, kendisine karşı çıkan yönetimleri yıkmaktır.

hakikatin tek olup olmadığı sorusu yöneltildiğinde teorik olarak hakikatin 'çok', pratikte ise 'tek' olduğunu söylemişlerdir. Yani insan pratikte ya Hanefi, ya Şafii, ya Malikî, ya Sünni, ya Şii olur. Ama asıl önemli olan sâlih amellerdir. Nitekim Allah Kur'an'da amel-i sâlihten bahsetmiş ve Müslümanlara "Ey iman edip sâlih amel işleyenler" diye seslenmiştir. Ancak, Müminlerin tek tek neye iman etmeleri gerektiğini söylememiştir. Ancak önemli olan sâlih ameldir ve ana kriter sâlih ameldir. "Arap ile acem arasında hiçbir üstünlük söz konusu değildir. Üstünlük sadece takva ve sâlih amel iledir." vb.

Dolayısıyla biz demokrasiden vazgeçemeyiz ve benim, millî programın bir parçası olarak demokrasi talep etmem ile Amerika'nın demokrasiyi dayatmasına karşı çıkmam arasında bir çelişki söz konusu değildir. Zira demokrasi, azınlıkların haklarını yok sayıp, sadece seçimler, parlamento ve partilerden ibaret değildir. Bu, Batı'nın demokrasi anlayışıdır. Batı türü demokraside çoğunluğun iradesi, azınlığın iradesine egemen ve önceliklidir. Yine Batı demokrasilerinde cinsel sapıklıklar, kürtaj ve saldırganlık çoğunluğun iradesine dayanılarak kanuni hâle getirilmektedir. Elbette İslam'ın demokrasi anlayışı ile bunun bir alakası yoktur. İslam'da demokrasi, düşünce hürriyetine yönelik despotizme karşı olmak demektir. Nitekim bizde "istişare eden pişman olmaz, hüsrana uğramaz" denilir. İcmâ da demokratik bir istişare örneğidir. Yine İslam'daki, uzmanlarla yapılacak istişare de bu kapsamda değerlendirilebilir. Keza, "din, nasihattir" hadisi de bu bağlamda anlaşılmalıdır. Buna mukabil, Amerika, bir yandan demokrasi havariliği yaparken öte yandan Arap ülkelerindeki bütün diktatörlükleri desteklemekte ve demokrasi taleplerine karşı çıkmaktadır. Ama bugün, artık demokrasi Amerika için kapitalizmin, piyasa ekonomisinin ve küreselleşmenin ve Amerikanlaşmanın bir anahtarı olarak görülmektedir. Amerika demokrasiyi, aslâ ulusların yararına olduğu için desteklememektedir.

demokrasi bir araçtır ve insanların istişare ederek karar alma mekanizmasından ibarettir.

Kısacası, demokrasi bir amaç mıdır, araç mıdır? Elbette demokrasi bir araçtır ve insanların istişare ederek karar alma mekanizmasından ibarettir. Amaç ise kamu yararını gerçekleştirmektir. Amerika'ya gelince Demokratlarla Cumhuriyetçiler arasında, İsrail'i ve İsrail'in Filistin'e yaptığı saldırıları desteklemek bakımından ne fark vardır. Yine, Irak'ın işgali için Amerika ile birlikte asker göndermek bakımından İngiltere'deki İşçi Partisi ile Muhafazakârlar arasında ne fark vardır. Tekrar söyleyelim demokrasi bir amaç değil bir araçtır. Ancak, demokraside egemen olan kanun ve değerlerdir. Beşeriyetin iradesi çoğunluk bakımından hangi noktaya varırsa varsın cinsel sapıklıkları onayladığı sürece insan tabiatına aykırı bir tavır almış olur. Önemli olan, azınlıklar dahi savunsa değerleri esas almaktır. Nitekim, Kur'an da çoğunluk-azınlık ayırımı yapmakta ancak tarihte, hak üzere olanların daima azınlıkta kaldıkları da Kur'an'da görülmektedir. "Hakikaten onlar, rablerine inanmış gençlerdi. Biz de onların hidayetini artırdık" [18. Kehf, 13] "Sizden sabreden yirmi kişi, iki yüz kişiye galip gelir." [8. Enfâl, 66] Yine Kur'an'daki "...onların çoğu anlamazlar" şeklindeki ifadeler de bu durumu gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla azınlıklar, yüce değerlerin taşıyıcısı olabilir. İslami demokrasi, şûra esasına ve birtakım değerlere dayanır. Amerikan demokrasisi ise değerlerden yoksun sayısal çoğunluğa dayanır.

islâmiyât: Bugün, İslam dünyasında egemen olan İslam geleneği, bu coğrafyada demokrasiyi kökleştirmek bakımından yeterli ve elverişli midir?

Hanefî: Malesef, şu anda İslam dünyasında geniş halk kitlelerinde egemen olan gelenek demokrasiye terstir. Zira bu gelenekte itaat esastır. "Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan idarecilere itaat edin" [4. Nisâ', 59], "Kim dinini de-

ğiştirirse onu öldürünüz." Ancak, demokrasi için zemin oluşturacak bir geleneğimiz de var. Mesela "el-emru bil'l-ma'rûf ve'n-nehyu ani'l-munker", "Hakikat karşısında susan dilsiz şeytandır", "Devlet başkanlığı seçimi, sözleşme, seçim ve onaylama iledir", "En büyük şahitlik zâlim sultanın yüzüne hakikati söylemektir". Bunun gibi unsurlar kültürümüzde vardır. Ancak tarihî açıdan meseleye bakıldığında fırka-i nâciye vb. anlayışlar, daha sonra statükocu gelenek hâline gelmiş sonra da genel bir halk kültürü hâlini almıştır. Demokratik sayılabilecek kültürel unsurlar ise kenara itilmiştir. Dolayısıyla bugün ıslah hareketlerinin görevi, bu demokratik unsurların itaat kültürüne ait unsurlara baskın hâle gelmesine çalışmaktır ve eğitim alanında bu yeni kültürü yaygınlaştırmaktır. İşte millî program da budur: Demokrasiyi, düşünce hürriyetini savunmak, iki yüzlülük yapanlara ve yöneticilere yaltaklananlara karşı hakkı açıkça söyleyebilmek ve bu suretle demokratik kültürün halk arasında yaygınlaşmasını sağlamak. Elbette bunu yaygınlaştırmak için eğitimin ve basın yayın organlarının önemli roller üstlenmesi gerekir. Ancak, eğitim kurumları şu anda devletin elindedir, basın yayın da öyle. Demokrasiyi destekleyen düşünürler devletler tarafından itham edilmektedir. Dolayısıyla demokrasi kültürünü insanların zihinlerine yerleştirmek için bizde uzun bir zamana ihtiyaç vardır. Ancak bunu yaptıktan sonradır ki İslam dünyasında demokratik yönetimler gerçekleşebilir.

islâmiyât: İslam dünyasının demokrasiye ihtiyacı olduğu düşüncesinde olan aydınlara baktığımızda, aydınların, bu talepleri yüzünden dünyadaki egemen güçlerle aynı safta yer alıyor olma endişesi taşıdıklarını görüyoruz. Demokrasi, kadın hakları, tecdid gibi konularda kendisinin bilincinin bu egemen güçlerle aynı safta yer alma hissiyle kuşatıldığını görüyoruz. Bu kuşatılmışlık hissinden çıkılabilir mi?

Hanefî: Elbette. Çağdaş Arap İslam kültüründe biz sadece dinî metinleri şerh etmekle yetindik. Ancak kendimiz yeni nasslar (metinler) ortaya koyamadık. Sadece tarihten bize intikal eden metinler üzerine şerh ve tâlik yapmakla yetindik. Ama "insan hakları", "kadın hakları", "azınlıklar", "tarihin sonu", "medeniyetler çatışması", "küreselleşme" konularına gelince bir sürü toplantılar, konferanslar, sempozyumlar yapıldı. Bu konular uzun uzun tartışıldı. Bizim yaptığımız Batı'nın çalması bizim de oynamamızdır. Batı, kavramları ortaya atıyor, biz onları şerh ediyoruz. Şu âna kadar ıslahatçı dinî düşünce kendi yararını sağlayacak olan kavramları üretemez miydi? Kendi programını yapamaz mıydı? Yapsaydı da onun bu ürettiklerini Batı şerh etseydi. Benim çalışma programım Batı'nın çalışma programı olamaz. Ben Batı'nın çalışma programını şerh etmeye uğraşacak değilim. Benim çalışma programım ikinci bağımsızlık hareketi üzerine olmalıdır. Birinci bağımsızlık hareketi İslam dünyasını işgal eden Batılı işgalci güçlere karşı gerçekleştirilen idi. Şu anda bu işgal daha da artmış ve liberalizm çağı denilen bir dönemde Filistin'in yarısı işgal edilmiştir. Kalan yarısını da milliyetçilik çağında kaybettik. Birinci kayıp 1948'de, ikinci kayıp da 1967'de gerçekleşti. Şu anda ise Irak'ın tamamı işgal altında. Afganistan, Çeçenistan ve Keşmir de aynı şekilde işgal altında. Yine Cebel-i Tarık da İngiltere tarafından işgal altında tutulmakta. Kısacası İslam dünyası genel bir işgal altındadır. İslam, nerede olursa olsun, Müslüman olsun gayr-i müslim olsun herkesin hakkını her zaman savunmak demektir. O hâlde, benim programım topraklarımı özgürlüğüne kavuşturmak aynı şekilde vatandaşların özgürlüklerini, sosyal adaleti sağlamaktır. Batı, bunlarla ilgilenmemektedir. Batı'yı ilgilendiren, kendileriyle

Benim çalışma programım ikinci bağımsızlık hareketi üzerine olmalıdır. Birinci bağımsızlık hareketi İslam dünyasını işgal eden Batılı işgalci güçlere karşı gerçekleştirilen idi.

iş birliği yapabileceği bizdeki zengin kesimlerdir. Yine benim çalışma programımda ümmetin birliği vardır. Ama bu konu da Batı'yı ilgilendirmemektedir. Batı'yı ilgilendiren bizi parçalamaktır. Bilakis Batı, İslam dünyasını ırkçı ve ayrımcı küçük küçük devletlere bölüp zayıflatmak ve buna mukabil İsrail'i bölgedeki en güçlü ırkçı ve ayırımcı bir devlet hâline getirmek istemektedir. İslam dünyasını Arap, Berber, Türk, Şii, Sünni, Kıpti, Türkmen, Azerî, Özbek, Tacik şeklinde parçalamak istemektedir. Tekrar söylüyorum benim çalışma programım ise tam tersine ümmetin birliğidir ve parçalanmayı önlemek için çoğulculuğu sağlamaktır. Kısacası Amerika'nın, İsrail'in çıkarları doğrultusunda İslam dünyasını bir mozaik gibi paramparça yapmasına karşı çıkmaktır. Yine benim programım bağımsız bir kalkınmayı gerçekleştirmektir. Çünkü Batı, bizi, kendisine bağımlı hâle getirmek istemektedir. Yiyecek maddelerinin %75'i dışarıdan gelmektedir. Kendi kendini beslemekten aciz olan bir ümmetin bağımsız olması mümkün değildir.

benim çalışma programım ise tam tersine ümmetin birliğidir ve parçalanmayı önlemek için çoğulculuğu sağlamaktır.

Biz, pekâlâ kendi buğdayımızı kendimiz üretebiliriz. Ama Amerika bize ne diyor? Hayır, buğdayı benden ithal edeceksin. "Sen, pamuk ek onun parasıyla benden buğday al" diyor. Böylelikle de toplumun iradesine sürekli ipotek koymak istiyor. Kitleleri harekete geçirmek o kadar kolay bir iş değildir. Ama bakıyorsunuz bütün dünyanın ayağa kalkması Seatle'da, Paris'te, Londra'da, Prag'da, Irak ve Filistin bayraklarını taşıyan milyonlarca insanın sokaklara dökülmesi akıl alacak gibi değildir. Hâlbuki ben, tek başıma Meydânu't-Tahrîr'e (Kahire'deki Özgürlük Meydanı) beş yüz kişiyi bile toplayamam. Toplasam bile on bin asker benim etrafımı kuşatır. Batı'yı artık bilimin kaynağı olarak görmek ve onlardan küreselleşme, modernizm, postmodernizm, yapı bozumculuk (*deconstruction*) gibi kavramları alıp bunları şerh etmekle uğraşmak suretiyle çağdaş olunabileceğini zannetmek mümkün değildir. Zira çağdaşlık, insanlığın geçirmekte olduğu tarihî gelişime eşlik ederek onu takip edebilmek demektir. O hâlde, İslam toplumlarını ıslah etmek isteyenler, dışarıdan kendilerine empoze edilmiş bir program yerine kendi programlarını ortaya koymak durumundadırlar.

islâmiyât: Oryantalist çalışmalarda Yahudilerin önemli bir rolü olduğu bilinmektedir. Son zamanlarda özellikle İsrail'de İslam üzerine yapılmış olan oryantalist çalışmalarda fevkalâde bir artış gözlemlenmektedir. Yahudilerin bu çalışmaları yapmaktaki amaçları ya da hedefleri sizce ne olabilir?

Hanefî: Oryantalizm iki türlüdür: Biri, geleneksel ve düşmanca olandır. Diğeri de son zamanlardaki oryantalizmdir. Yeni oryantalizm, İslam ve Arap dünyasında olan bitenleri anlamaya çalışmaktadır. Geleneksel ve düşmanca olan oryantalizm İsrail'in çıkarınadır. Bu birinci gruba giren bir oryantalist Müslümanların doğru yolda olmadıklarını ve doğru yola gelmeleri gerektiğini söylemektedir. Ona göre doğru yola ulaşmak, Batı sekülarizmini/laikliğini, Batı modelini benimsemek, İslami unsurlardan ise kurtulmaktan ibarettir. İşte düşmanca olan oryantalizm budur. Onlar, İslam dünyasındaki zihniyetin gelecek vadetmediğini, bu sebeple, Batı'nın ya da İsrail'in zihniyetini almaları gerektiğini düşünmektedirler. Onlara göre İslam dünyası geri kalmış kayıp bir vakadır. Müslümanların tarihlerinin ilk dönemlerinde görülen üstünlük, sadece, Yunan kültürünü benimsemiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Ancak bugün, onlar yaratıcı değil sadece nakilci durumundadırlar. İşte bunlar düşmanca olan oryantalizmin iddialarıdır. Ama bir de yeni oryantalizm vardır ki, bunlar İslam'ı ve Müslümanları anlamaya çalışmaktadırlar. İslam medeniyetini değerlendirmekte, İslam ülkelerindeki bağımsızlık hareketlerinin gerçek yüzünü görüp Batı'nın ve İsrail'in çarpıtmalarını fark etmektedirler. Ancak,

bu ikinci tür oryantalizm medyada çok fazla yer bulamamaktadır. Üniversitelerde de pek bilinmemektedir. Bu yaklaşımı destekleyenlerin çoğu baskılara maruz kalmaktadır. Bugün bir oryantalist, Siyonist, ırkçı ve birinci türden oryantalist değilse; Batıcı değilse Batı üniversitelerinde kendisine yer bulamaz. Elbette Arap İslam dünyasında da birtakım merkezler vardır ve belli bir gücü de söz konusudur.

Uzun sözün kısası, İslam medeniyetini inceleyen ancak bunu düşmanca bir niyetle yapan oryantalistlerin çoğunun amacı, İslam düşmanlarına hizmet etmek ve İslami hareketler, İslam dünyasının siyasi ve ekonomik durumu ve yönetimler hakkında kamuoyunu yanlış bilgilendirmektir. Ta ki Batı, İslam dünyasını vurmak istediği zaman ellerinde bir bahane olsun. Tıpkı Irak'ın işgali esnasında bazı oryantalistlerin Amerikan yönetimine Irak hakkında bilgi vermesi gibi. Bunlar, Amerika'nın Irak'ı işgali karşısında bayram yapmışlardır. Amerika, Irak'ı işgal etmiştir. Saddam düşmüştür. Ancak bütün bunlara karşı ulusal direniş hareketi başlamıştır. Bu şekilde hakikatleri ters yüz etmekten çekinmeyen bir oryantalizme karşı bize düşen, Arap-İslam dünyası olarak kendi reformlarımızı yapabilmek için kendi problemlerimizle ilgili kendi araştırmalarımızı gerçekleştirmek ve bu suretle dış düşmanlara karşı kendimizi güçlendirmektir.

islâmiyât: Islah ve tecdid düşüncesinin iki yüzyıllık bir geçmişi olduğunu söylediniz. Bilindiği gibi bu akım kendi içerisinde çeşitli eğilimleri barındırmaktadır. Siz bu genel çizgi içerisinde kendinizi tam olarak nereye yerleştiriyorsunuz veya bir başka ifadeyle kendinizi bu çizgi içerisinde nasıl niteliyorsunuz?

Hanefî: Ben kendimi, önce, ıslah projesinin önündeki engelleri ortadan kaldırmak isteyen birisi olarak görüyorum. Çünkü ıslah hareketleri bazen kesintiye uğrayabilmektedir. Mesela Cemâluddîn Afgânî'nin ıslah hareketini ele alalım. Afgânî muazzam bir sloganla yola çıktı: İslam, dışarıdan gelen tehlikelerle yüz yüzedir. Ben de bugün bu sloganı sürdürüyorum. Nitekim, *Mecelletu'l-yesâri'l-islâmî* (*İslam Solu Dergisi*) ilk sayısını Cemâluddîn Afgânî'ye tahsis etmişti. Tabiatıyla insanlar bu slogandan hoşlandılar. Sarayın önüne toplanarak, biz özgür olmak istiyoruz, dediler. Sonra, İngilizlerin baskıları karşısında Afgânî ve Abduh biraz geri çekildiler. Sonra, Reşîd Rızâ bu çizgiyi devam ettirdi. Ta ki Türkiye'deki Kemalist devrimler gerçekleşinceye kadar. Reşîd Rızâ Türkiye'deki gelişmelerin bütün İslam dünyasına sirayet etmesinden korktu. İttihâd ve Terakkî'den ve onun izlediği yoldan korkarak selefiliğe tekrar geri döndü ve hilafet konusunda Alî Abdurrâzık'ın *el-İslâmu ve uṣûlu'l-ḥukm* adlı eseri aleyhine yazılar yazdı. İbn Teymiyye'yi, Ahmed b. Hanbel'i keşfetti ve ıslah hareketi selefî bir hâle dönüştü. Buna, Kemalist devrimler ve İttihâd ve Terakkî'nin Turancılık politikaları yol açtı. Sonra, Hasan el-Bennâ bu çizgiyi devam ettirdi. Devrimci İslami bir parti kurmaya çalıştı ki böyle bir parti kurmak Afgânî'nin de rüyası idi. Zira Afgânî, sadece devrimci İslami bir ideoloji değil aynı zamanda bu çizgide bir parti de kurmak istiyordu. Ancak, Afgânî'nin bunu gerçekleştirecek bir ortamı yok idi. Çünkü, gittiği her yerden kovuluyordu. Hasan el-Bennâ, en büyük çağdaş siyasi İslami cemaati kurmayı başardı ve bugün de bu cemaat hâlâ devam etmektedir. Ki bu da ıslah hareketi hâline gelen Cem'iyyetu'l-İhvâni'l-Muslimîn'dir. Öğrenciyken ben de bu cemiyete katılmıştım. Ben, bu hareket içerisinde sol bir kanadı temsil ediyordum. 1954 yılında Musaddık ihtilal yaptığında İhvân içinde Musaddık'ın sosyalist olduğu tartışılıyordu. Ben, onun sosyalist olmadığını, milliyetçi olduğunu savunuyordum. İhvân'la Musaddık arasında otorite konusunda bir mücadele yaşandı ve İhvân mücadeleyi kaybederek yer altına indi. Ben o zaman Fransa'ya gittim.

Ben kendimi, önce, ıslah projesinin önündeki engelleri ortadan kaldırmak isteyen birisi olarak görüyorum.

Seyyid Kutub'dan etkilendim. Çünkü o, İhvân içerisindeki bu sol kanadı temsil ediyordu. *İslam'da Sosyal Adalet*, *İslam ve Kapitalizm Çatışması*, *Dünya Barışı ve İslam* gibi eserlerinde bunu görmek mümkündür. Ancak Seyyid Kutub mahkum edildi, hapsedildi, işkence edildi ve bu işkence şartları altında *Yoldaki İşaretler*'i yazdı ve bu kitabında toplumları, iman ve İslam toplumu ile küfür, cahiliye ve tağut toplumu olmak üzere ikiye ayırdı ve İslami hareket Seyyid Kutub'dan etkilendi. Ben Seyyid Kutub'un hapse girmeden önceki döneminden etkilendim. Bu nedenle Seyyid Kutub'un bu çizgisini devam ettirip geliştirmeyi amaçlıyorum. Bu amaçla da kadim ilimlerin yeniden inşâ edilmesi projesini gerçekleştirmeye çalıştım. Bu amaçla klasik akaid ve kelam ilmini *Mine'l-'aḳîde ilâ'ş-şevrâ'da* yeniden inşâ etmeye çalıştım. Klasik felsefe ve hikmet bilimlerini *Mine'n-naḳli ilâ'l-ibdâ'*; Usûl-i Fıkh'ı *Mine'n-naṣṣi ilâ'l-vâḳı'*da inşâ etmeye çalıştım. Önümüzdeki yıllarda tasavvuf ilmini de *Mine'l-fenâ ilâ'l-baḳâ'*da yeniden inşâya çalışacağım. Ayrıca şu beş naklî İslami ilmi de *Mine'n-naḳli ilâ'l-aḳl'da* yeniden inşâ etmek istiyorum: Kur'an, Hadis, Tefsir, Fıkıh, Siyer. Bütün bunlardan sonra şiir alanında da yeniden inşâ denemesi yapmak istiyorum. Zira ruh, eski yapı tarafından kuşatılmış olduğu sürece ilerlememiz mümkün değildir. Dolayısıyla ben, ruh alanında da kültür alanında da bir ilerleme gerçekleştirmek istiyorum. Bunu da çağdaş düşünce çerçevesinde yapmayı düşünüyorum. Zira, klasik dönemdeki eserler zaferler ve fetihler döneminde egemen olan bir zihniyeti yansıtmaktadır. Ama ben bugün hayal kırıklığı ve ezilmişlik döneminde yaşıyorum. Dolayısıyla bu yeniliği de yaşadığımız çağın bu özelliklerini göz önüne alarak gerçekleştirmem gerekir. İlimlerin pek çoğunun yapılarını değiştirmek düşüncesindeyim. Bu suretle de İslam medeniyetinin, çağdaş medeniyetin gelişmelerine paralel bir gelişme sergilemesini sağlamak azmindeyim. Geçmişte Müslümanlar, Doğu'da Hint ve İran medeniyetiyle, Batı'da Yunan ve Roma medeniyetiyle nasıl yüzleşmişlerse bugün de bir başka medeniyet, Batı medeniyetiyle, batıda Amerika ve Avrupa'yla doğuda da mesela Çin ve Japonya'yla yüzleşmemiz, böylelikle İslam medeniyetini ikinci bir döneme taşımamız gerekir. Yunan ve Hint medeniyeti ile yüzleşerek gelişen ilk İslam medeniyeti İbn Haldûn'la sona ermiştir. İki yüz yıldır devam eden ıslah hareketleri ilimlerin yeniden inşâ edildiği yeni bir medeniyetin yani İslam medeniyetinin ikinci döneminin başlangıcı olacaktır. Ben bu ıslah hareketleri içerisinden gelen biri olarak bu hareketin önündeki engelleri kaldırmak, onu en ilerici devrimci ve bilimsel bir hareket hâline getirmek istiyorum. Bir yandan bunları yapmak istiyorum, diğer yandan da Batı karşısında konumumu belirlemek istiyorum. Artık Batı benim için bir ilim ve bilgi kaynağı olmaktan ziyade benim bir inceleme konum olmalıdır. Bu amaçla *'İlmu'l-istiġrâb* (*Oksidentalizm*) adlı bir eser de yayımlamış bulunmaktayım. Son olarak da Müslümanları hayat mücadelesine girmeye ve realiteye ilişkin doğrudan teoriler geliştirmeye davet ediyorum ve sadece nasslara sığınmak yerine kendilerinin kendi metinlerini yazmalarını öneriyorum. Sadece nasslara sığınmak, onları şerh etmek, onları Batı'daki teorilerle karşılaştırmak ve bunu yeni bir metin inşâ etmeye gücü yetmeyen bir aklın ışığında yapmak, şerh, talik, mülahhasât –ki, Osmanlı döneminde medreselerde ortaya çıkan bir yazım türüdür– vs. tuzağına yakalanmak yerine, bunları aşarak bizim kendi yeni metinlerimizi yazmamız gerekir. Ki, benim yazacağım yeni metin mevcut realiteyi değerlendiren bir nass olmalıdır. Ta ki, Mahmûd Dervîş'in dediği bir duruma düşmeyelim.

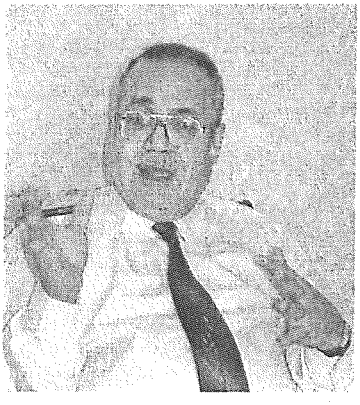
şerh, talik, mülahhasât vs. tuzağına yakalanmak yerine, bunları aşarak bizim kendi yeni metinlerimizi yazmamız gerekir.

Baban nasslara sığındı
Öyle olunca da eve hırsız girdi.

islâmiyât: Son olarak bütün bu analizler, değerlendirmeler ve görüşlerin ışığında gerçekçi olmak gerekirse İslam dünyasının geleceğinden ümitli olduğunuzu söyleyebilir misiniz?

Hanefî: Evet, ben bu konuda ümitvârım. Ben bir eğitimciyim, üniversite hocasıyım. Ben öğrencilerime umutsuzluk aşılayamam. Hayal gibi görünen birçok şey bugün gerçek oldu. Ortaasya'daki pek çok cumhuriyet bağımsızlığını elde etti. Asya Kaplanları dediğimiz ülkeler istikrarlı bir sınai ve ekonomik gelişmeyi gerçekleştirdi. Mesela Malezya bunun iyi bir örneği. Buralarda ayrıca çoğulculuk da başarılı bir biçimde hayata geçirildi. Bu İslami çoğulculuk Mağrib'de, Ürdün'de, Lübnan'da, Filipin ve Yemen'de gerçekleşmiş durumdadır. Türkiye'de de Adalet ve Kalkınma Partisi bunu gerçekleştirmiştir. Bunu da ne katı laiklik ne de katı Selefîlik yolunu izlemeden üçüncü bir yol izleyerek gerçekleştirmektedir ve üstelik bunu da İslam dünyasına sırt çevirmeden, bilakis onlarla işbirliği yaparak ve İsrail'den uzaklaşarak yapmaktadır. Elbette daha katetmemiz gereken uzun bir yol vardır. Tekrar kendi öz güvenimizi kazanmamız gerekir. Batı'ya olduğundan fazla değer vermemek, kendimizi de olduğundan küçük görmemek, aramızdaki iş birliğini güçlendirmek gerekir. Mesela Irak'ın işgalinden önceki D8'ler yine Batı'nın G8'lerine karşı bir araya gelen yirmi dört ülke gibi, ayrıca aramızdaki hudutları, vizeleri kaldırmak gerekir. Mesela ben Türkiye'ye gitmek için defalarca Türkiye büyük elçiliğine gidiyorum. Belki kara listede de olmam mümkündür. Aynı durum bazı Arap ülkeleri için de geçerlidir. Biz Avrupa Birliği'nden daha mı geride olmalıyız. Nitekim Avrupa Birliği'nde bir vize ile yirmi küsur devlette rahatça dolaşabiliyorsunuz. Ben Mağrib'e, Suudi Arabistan'a veya bir başka İslam ülkesine gitmek için vize almak durumunda mı kalmalıyım? Buraları benim kendi memleketim. Bu insanlar benim kendi insanlarım. Kendi ailemin yanına gitmem için vize mi almam gerekir? Ticaret alanında da öyle; herkes herkesle ticaret yaparken İslam ülkeleri kendi aralarındaki bu engelleri niçin hâlâ muhafaza etmektedir? İslam ümmetinin, tek kutuplu dünyada ikinci bir kutup olmaya aday olabilmesi için yeni bir strateji belirlemek zorundayız. Bu yüzdendir ki bize yönelik baskılar, düşmanlıklar, kuşatmalar, tehditler, parçalama çabaları hep Amerikan ekonomisinin istikrarını sağlamaya yöneliktir. Biz, akıl olarak, keza tabii kaynaklar, insan gücü ve diğer pek çok açıdan onlardan daha fazlasına sahibiz. Pazar olarak, dolayısıyla ekonomik ve askerî bakımdan büyük bir güç oluşturabilecek potansiyellerimiz vardır. İslam'ın öncülüğünü yedi yüz yıl yapmış olan Türkiye tekrar bu ruhu canlandırabilir ve entelektüelleriyle iş birliği yaparak İslami bir stratejiyi belirleyebilir.

islâmiyât: *islâmiyât*, tekrar İstanbul'a hoş geldiniz der, size uzun ömürler, sıhhat, afiyet ve İslam dünyasının kendi ayakları üzerinde durması için daha pek çok ilmî eserler vermenizi dileriz.

Hanefî: Ben de *islâmiyât* dergisine en üstün başarıları, çalışmalarının kesintisiz devamını ve etkili olmasını dilerim. Sadece Türkiye'de değil Arap-İslam dünyasında da etkili olmasını dilerim. İnşallah daha başka dergiler, ekler, Arapça-İngilizce özetler *islâmiyât*'ı takip eder. Bu suretle de Türkiye'de yetişmekte olan yeni nesil düşünürlerin diğer yeni nesil düşünürlerle irtibat kurmalarına zemin hazırlar. *Ve yeḳûlûne metâ ḳul en ʿasâ en yekûna ḳarîbâ* ["Bu ne zaman olacak?" diye sorarlarsa, onlara de ki, "Belki, çok yakında!" (17. İsrâ', 51)]. İnşallah.

* Bu söyleşi, 01.03.2004 tarihinde İstanbul Etap Marmara Otel'de gerçekleştirilmiştir ve söyleşinin ilk bölümü *islâmiyât | kitâbiyât bülten,* sayı: 10, s. 5-10'da yayımlanmıştır.

islâmiyât

kur'an vahyi ve tarih

Erdal BAYKAN

Zaman ve mekânın farklılaşması, insanın hayata katılım ve anlam verme mekanizmalarının şekillenmesinde ve işleyişinde etkili olmaktadır.

Zaman ve mekânın farklılaşması sürecine fiilen bilinçli bir katılımda bulunamayan bireyler ve toplumlar, zamanda ve mekânda kendilerine anlamlı bir yer bulamama sıkıntısını yaşamaktadır.

Bilebildiğimiz kadarıyla insanlığın yaşadığı son büyük ve hızlı değişim bugün Batı olarak adlandırılan toplumlarda vuku buldu. Bu değişimi bütünüyle olumlayanlar olduğu gibi yoldan çıkma olarak yorumlayanlar da vardır.

Konumuz, değişimin olumlu ya da olumsuzluğunun ötesinde hemen herkesin kabullendiği insanın hayatı algılayışından kavramsal çerçevesini inşâya kadar köklü ve hızlı farklılaşmaları beraberinde getiren sonuçlarının dinî düşünceye olan etkisi üzerine olacaktır.

Böylesine köklü ve hızlı değişim elbetteki Batılı insan için de ciddi sonuçlar doğurmuştur. Fakat değişimin içinde olmanın imkânıyla zaman ve mekânla birlikte evrilme, anakronizme düşmeyi bir ölçüde engellemiştir.

Ancak değişimle birdenbire yüz yüze gelen ve sürecin etkin bir katılımcısı olamayan Batı dışı insanlar ve toplumlar, Batılı insanın yaşadığından çok daha köklü soru ve sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Bu toplumlar, sahip olduklarıyla hayatta bir yer bulabilmenin imkânsız olduğu yargısını yoğun bir şekilde yaşayarak tarihte anlamlı bir yerleri olmadığı zehabına düşmüşlerdir.

Böylesi bir karşılaşmanın en büyük mağdurlarından biri elbette ki Batı'nın öteki olarak algıladığı İslam dünyası olmuştur. İslam dünyası birkaç yüzyıldır bu durumu en acı bir şekilde yaşamış ve yaşamaya devam etmektedir.

Sorunun büyüklüğü, İslamî toplumlarındaki her bir kimseyi çözüm hususunda fikirler üretmeye zorlamış ve zorlamaktadır. Doğaldır ki dinî düşünce alanında uğraş verenlerin büyük bir kısmı da bu sorunla yüzleşmek durumunda kalmaktadır.

Makalenin konusunun zaman ve mekânın farklılaşmasıyla oluşan yeni durumların din bilimleri bağlamında ele alınışı olduğunu hatırladığımızda çalışmamıza henüz bir çerçeve çizilmiş olmamaktadır.

Bir dinin özellikle de İslam gibi bir dinin hayatın her bir alanı-

na ilişkin boyutunun olduğu düşünüldüğünde, konuyu yeniden çerçevelendirmeliyiz. Bu ise ancak ülkemiz münevverlerinin bir kısmının önerdiği çözüm yollarından biri üzerinde yoğunlaşmakla gerçekleşebilecektir.

Gündemimize alacağımız söz konusu çözüm yolu, kabaca kimi küçük farklılıklara rağmen 'Kur'an'ın çağdaşlaştırılması' olarak kodlanabilir.

Kur'an'ın çağdaşlaştırılması olarak kodladığımız çözüm şekline 'bazı ayetlerin saklanması' ile ulaşılacağı kanaati dillendirilmektedir.

Bu yargıya ise Kur'an'ın mahallî veya tarihsel olarak okunan kimi ayetlerinin bugünün insanına zaman ve mekânın farklılaşması gerekçesiyle hitap etmediği düşüncesinden/öncülünden hareketle ulaşılmaktadır.

Zamanı ve mekânı hesaba katmayan açıklama biçimlerinin, söylemlerin yaşanılan ânda pek bir önem ve anlamının olamayacağı gerçeği, sorunu aşma çabası içerisinde olan münevverlerimiz için bir hareket noktası olmaktadır.

Bu çaba, hayatın gerçeklerine uygun bir noktadır ve çoğu kez içerisinde iyi niyeti taşır. Ancak, zaman ve mekânı dikkate almak arzusu yazıya konu olan örnekte de olduğu gibi, bazen dikkate almanın ötesinde zamanı ve mekânı merkeze alan bir tasavvura savrulmaktadır. Biz burada bu tasavvura savrulanlara birkaç soru sorarak içerisinde bulundukları anlayış biçimini eleştirel bir bakışla yeniden gözden geçirmeleri gerektiğini hatırlatmak istiyoruz.

Ancak, bütün bunlardan önce Tanrı-insan ilişkisi problemine İslam'ın ne dediğinin genel olarak hatırlanması gerekmektedir.

Kur'an'da Allah'ın insana şahdamarından daha yakın olduğu, O'nun her ân bir iş üzerinde olduğu, hayatın her bir ânına her bir olayına müdahil olduğu zikredilmektedir. Bu bize, Allah'ın bilgisi dışında ne zamanda ne de mekânda hiçbir şeyin vuku bulmayacağını öğretir. Yine Kur'an bize, genel ilke olarak Allah'ın insanlık için seçtiği son dinin İslam olduğunu ve Kur'an'ın da ilk vahyedildiği zamanı ve mekânı olduğu kadar kıyamete kadar bütün zaman ve mekânları da düzenlemek için gönderilmiş olduğunu öğretir.

Vahyin bizatihi kendisi hakkında konuşmakla, vahyin zaman ve mekânın değişmesiyle yeniden yorumlanması gerektiği konusu iki farklı şeydir. Farklılık çoğu kez konunun birbiriyle olan ilişkisi nedeniyle aynı şeymiş gibi algılanmasını beraberinde getirmiştir.

Vahyin zaman ve mekânın farklılaşmasıyla yeniden yorumlanması gerçekliğine, çok önemli olmayan küçük bir grubun dışında, hem geçmişte hem de günümüzde karşı çıkan bir anlayış söz konusu olmamıştır.

Hâlbuki diğeri, vahyin belli bir zamanda ve mekânda insanlığa aktarımından hareketle, vahyin yerelliği veya tarihselliğini vurgulayarak çözümler aramak yeni bir şeydir ve bizce bu bakış açısı var olan sorunları çözüme ulaştırmanın ötesinde çok daha köklü soru ve sorunlar oluşturmaktadır.

Vahyin bizatihi kendisi hakkında konuşmakla, vahyin zaman ve mekânın değişmesiyle yeniden yorumlanması gerektiği konusu iki farklı şeydir.

Eleştiriye konu ettiğimiz tasavvurda yukarıda ifade ettiğimiz gibi bizzat vahyin en azından bir kısmının zaman ve mekâna bağlılığı yargısından yola çıkılarak çözüm ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Tarihte vuku bulanın tarihsel şartlarla ilişkisini merkeze koyan anlayış biçimlerinin yoğun etkisiyle ulaşılan bu tasavvur Kur'an'ın da şu ân elimizde bir metin olarak bulunmasının çağrışımlarından ve belli bir zamanda ve mekânda vahyedilmiş olmasından hareketle herhangi bir metne uygulanan yöntemin ona da uygulanması yanılgısı ve kolaycılığını da beraberinde getirmektedir.

Burada aklımıza şu sorular gelmektedir: Vahiy nedir? Vahyin İlahi bir söz olarak insanlığa hitap etmesi nedeniyle oluşan benzerlikleri insan sözüne uygulanan yöntemlerin ona da uygulanması hakkını verir mi? Kur'an'ın belli bir zaman ve mekânda vahyedilmiş olması nedeniyle onu belli bir zamana ve mekâna hasrederek anlamaya çalışmak, gerçekten doğru ve bütüncül bir yöntem midir? Yine Kur'an'ın dilinden ve ilk indirildiği toplumda var olan sorunları içermesinden yola çıkarak yapılan bir yo-

rumlama biçimiyle onu tarihsel koşullara ait kılmak, vahyin vahiy olması hakikatini kasıt bu olmasa da, yok saymak anlamına gelmez mi? Vahyin belli bir topluma ve belli tarihte indirilmiş olmasının başka bir izahı yok mu, yapılamaz mı?

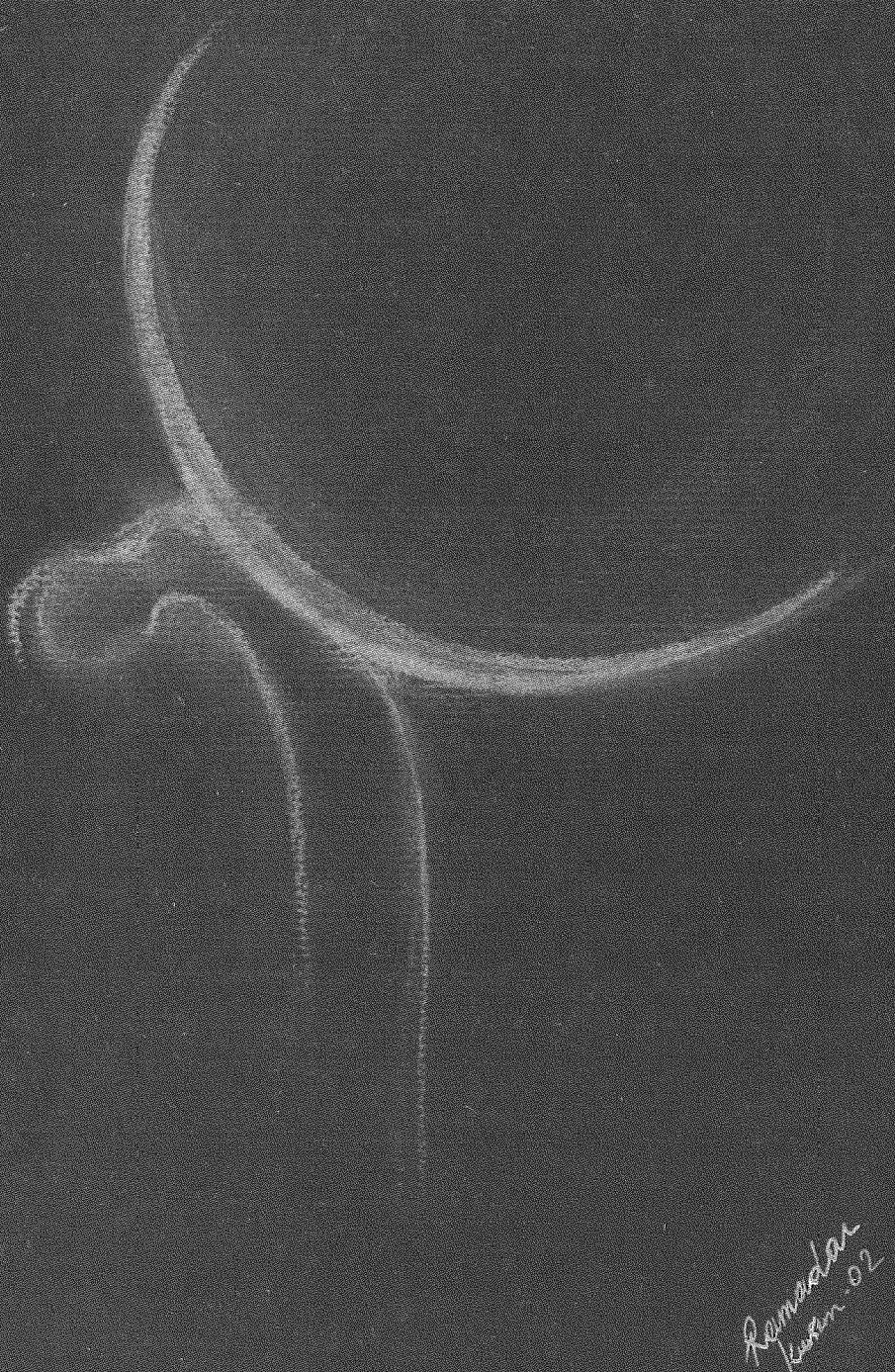
Sorularımızı başka bir açıdan da sürdürmek zorundayız: İnsan için insanın yapıp etmeleri için söz konusu olan mantıksal çerçeveye vahyi bütünüyle giydirme çabası ne kadar meşru bir çabadır? Elbette ki insan anladığı bir şeye iman etmektedir. Anlamadığımız bizim için ne ifade ettiğine karar veremediğimiz bir şeyi ne tatbik edebilmemiz mümkündür ne de ne dediğini anlamamız. Peki anlamak ne demektir? Günümüz anlam alanı içerisinde anlam veremediğimiz bir şey gerçekten anlamsız mıdır? Benim anlamadığım bir şey anlamsızdır diyebilir miyiz? Benim anlamadığım, bana bir şey ifade etmediğini düşündüğüm sadece benim için anlamsız olmaz mı? Soruyu farklı şekilde ifade edecek olursak, bu anlamadığımı söylediğim ya da anlamsız olduğunu söylediğim şeyin anlamsızlığını değil benim anlamadığımı ortaya koymaz mı?

Konumuzun geldiği aşamada önemli bir adım ise, benim anlamsız bulduğum cümlesinin hükmedeni olarak ben derken kastettiğim ben kimdir? Acaba o ben, o beni ifade eden şey hâkim rasyonalitenin egemenliğiyle kavramsal çerçevesini oluşturmuş olan anlam dünyam mı? Çok yönlü etkiye açık olan aklım doğru ve bütüncül bir temsiliyete sahip midir? Bir şeyin benim için ya da insanlar için geçerli olup olmadığının hükmünü vermeyi zamanın ve mekânın belirleyiciliğinin en çok etkisinde kalmaya açık olan aklıma vermek doğru bir şey midir?

Son aşamada ise şu sorular vardır: Sorunları aşmak niyetinin oluşturduğu dürtüyle, İlahi olan ile beşerî olan arasındaki mahiyet farkını dikkate almaksızın arızi benzerlikleri nedeniyle karşı karşıya kaldığımız aynileştirme, biz insanları çözümmüş gibi görünen yanılgılar içerisine sokmaz mı?

Günümüz yaşayan dinleri ile İslam'ı karşılaştırdığımızda İslam vahyinin sahihliği ve evrenselliği en temel farklılık olarak ortaya çıkar. İslam vahyini başka herhangi bir tarihsel metin gibi veya başka herhangi bir dinin metni gibi ele alarak onlar için üretilmiş olan yöntemleri İslam vahyine uygulama heveskârlığını en çok temel İslam bilimlerinde çalışan ilahiyatçılarda görmemiz, bu insanların entelektüel zayıflıklarını modern argümanların yüzeysel taklitleriyle kapatma kaygısı olarak tanımlamak haksızlık mı olur? Yoksa temel İslam bilimlerinde çalışan ilahiyatçılarımızın Batılı düşünürlere olur olmaz yerde göndermeler yapması durumunu felsefi formasyona olan zaafla mı ilişkilendirmek gerekir? Nedenleri her ne olursa olsun *İslâmiyât* dergimizin ilgili sayısına şöyle bir göz attığımızda, özellikle temel İslam bilimleri alanında çalışanların Kur'an'a ilişkin söylemlerini temellendirebilmek için klasik İslami literatürden daha çok modern Batı literatürünü öne çıkarma çabalarını kolaylıkla ve ibretle görebiliyoruz. Böylesi bir zaaf içerisinde ne Kur'an'ın sahihliğinin ne evrenselliğinin ne de zaman ve mekân üstü olan Rahmân ve Rahîm olanın sözü olmasının anlamı kavranabilir. İnsanın küçük dünyasını daha da sığlaştıran modern argümanların hakikatini kaybetmiş yönelimine teslim edilemeyecek kadar apaçık olan İslam vahyini anlamak için bunlardan temizlenmek gerekmektedir. Temizlenmenin önkoşullarından biri ise, Allah'ın her şeye kâdir olduğunu hatırlayarak yola çıkmaktır. Allah'ın zahir ve bâtın olduğunu, ezelî ve ebedî olduğunu hatırlamaktır. İnsan için paradoksal olanın O'nun için olmadığını anlamak sadece biraz hikmet ister. Hepimizin çok ihtiyacı olduğunu düşündüğüm ülkemizin temel İslam bilimleri alanında çalışan ilim adamlarına son bir hatırlatma yaparak tartışmayı bitirmek isterim; vahyin Ehl-i Sünnetin anladığı hâliyle anlaşılması olgusu sadece Müslümanlar için bir imkân değildir. Kur'an'ın evrenselliği ve yedi düvele birden hitap ediyor oluşu, bütün insanlık için Allah'ın rahmet ve bereketinin sürekliliğinin de bir işaretidir.

Bu imkânı içerisine düştüğümüz zaaflar nedeniyle, gelip geçici algı yanılgılarıyla, pratik pragmatik gerekçelerle, iyi niyetli de olunsa insanlığın elinden alınması çabası yanılgılarla yüklü ve başarısızlıkla malul olacağı bir yana insanın umuduna yönelik bir saldırı olacaktır.

Ramadan
Kareem 02

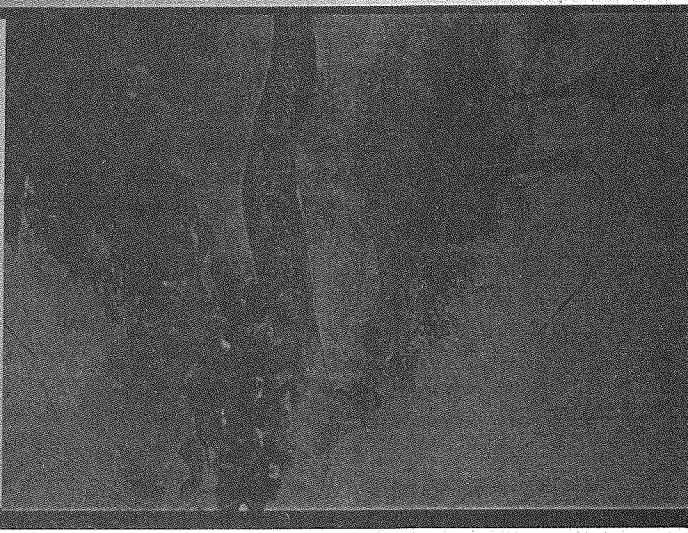
islamiyat | kitabiyat
bülten 12
temmuz-eylül 2004 | üç ayda bir yayımlanır | ücretsizdir

01 | konuşma ahlakı veya sohbet ve dırdır
ilhami güler

03 | bu müslümanlıkla buraya kadar
m. hayri kırbaşoğlu

07 | tataristan notları
bünyamin erul

12 | akıl üzerine çeşitlemeler
ramazan altıntaş

konuşma ahlakı veya sohbet ve dırdır

İlhami GÜLER

Sözü olan konuşmalı. Ancak dırdır etmemeli.

Konuşma bir ihtiyaçtır; ancak, kategorik olarak iyi ve güzel değildir. İyi konuşma (söz) ve kötü konuşma (söz) olduğu gibi; anlamlı ve gerektiği kadar konuşma ve boş konuşma, gevezelik yapma ve dırdır etme şeklinde 'israf' konuşmalar da vardır. Sohbet etme, insanın en temel varoluş şekillerinden biri olan konuşma edimi ile öteki veya ötekilerle arkadaşlık, dostluk, eşlik ve refakat etmesi, beraber olmasıdır. Konuşmanın sahici (otantik), içten oluşudur. Sohbet, eğer 'içten'likle olursa hakkında konuşulan şeyle direkt yüz yüze gelinir. Yalan, yanlış, yüzeysel olmaz. Sohbet aynı zamanda muhabbettir. Ötekini sevebilmedir. Çünkü Fromm'un dediği gibi "Sevgi gücü, insana kendisini başka insandan ayıran duvarı yıkıp aşma ve o insanı kavrama olanağı verir" sevebildiğimiz insanlarla sohbet ederiz. Onlara sırlarımızı açarız, onları anlarız, derinliklerine ineriz. İçtenlikli konuşma vicdanın sesidir. Bu sesle verilen sözler tutulur. Kişi, özü ile (içtenlikle, otantik) konuştuğu zaman sözünü esirgemez, sözünün eridir, sözünün arkasında durur.

Sohbetin yüksek seviyesi 'münazara'dır. Yani üretici ve yaratıcı konuşma, tartışma, sahici münazaralarda Gadamer'in dediği gibi, taraflar, önceden öngörmedikleri-öngöremeyecekleri gerçekleri beraber görürler ve yaratırlar. İnsanın ahlaki etkilenimi ve dönüşümü sohbetle mümkün olur. Sahabe, birbirine: "Gelin biraz sohbet edelim de imanımızı artıralım" diyordu. Sohbet ahlaki ve estetik bir eylemdir. Sohbet partneriyle dans etmeye benzer. Sohbet düello değildir.

Güzel sohbete doyum olmaz.

Doğru ve güzel sözün ahlaki ve entelektüel anlamda üreticiliğini Kur'an bir benzetmeyle şöyle ifade eder: "Güzel bir söz, kökü sabit, yerde ve dalları ise yukarıda, gökte olan ve Rabbinin izniyle her zaman meyve veren bir ağaca benzer. Allah, insanlara düşünmeleri için böyle örnekler verir." (14. İbrâhîm, 24-25)

Sohbetin karşıtı olan konuşma şekilleri boş konuşma, gevezelik etme, dırdır etmedir. Dırdır, konuşmayı şehvetle yapmaktır. Sürekli ...dır ...dir şeklinde ahkam kesmektir, bilgiçlik taslamaktır. Öteki üzerinde iktidar kurma çabasıdır. Ötekini nesne olarak görmektir, onu ezmektir, köleleştirmektir. Karşıdakine, ötekine söz hakkı tanımadan, sözünü keserek konuşmak haksızlıktır, ahlaksızlıktır. Konuşma, dengeli, münavebeli ve ahenkli olmalıdır.

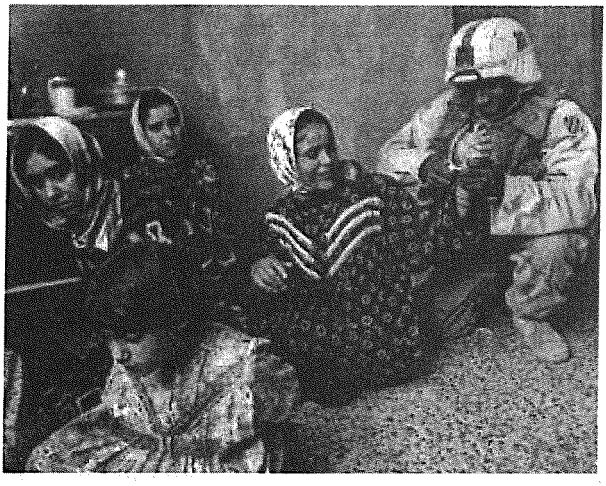
Gevezelik veya dırdır etme, yüzeysel olduğu ve sahici bir konuşma şekli olmadığı için Heidegger'in dediği gibi "ifadeye duyduğumuz ilgi, ifadenin nesnesine duyduğumuz ilgiyi aşar. Konuşmanın nesnesine olduğu gibi erişmeye çalışmak yerine, nesne hakkında ne söylendiğine odaklanır, söylenen şeyin esasında (aslında) öyle olduğunu varsayarız. Çünkü bu, söylenmiş bir şeydir, bu yüzden söyleneni aktarırız, söyleneni yayar, söz konusu nesneyle ilgili sohbetlerimizi yönlendirmesine izin veririz. Bu arada iletişimin görünüşteki nesnesiyle teması kaybederiz. Konuşmalarımız, temelsiz olur. Ne hakkında konuşulduğunu kolaylıkla anladığımızı sanmamız, aslında anlamadığımız bir anda her şeyi anladığımızı sandığımızı gösterir. Laflama, böylesi eksiksiz bir anlamayı ileri sürerek aslında ilgilendiği nesneleri açığa çıkaracağına onları gizler, bu nesnelerle ilgili ileride inceleme yapma olasılığını da ortadan kaldırır. Zâtî (otantik) olmayan, köklerinden koparılmış bir anlayış (veya konuşma) bu nedenlerden dolayı Dasein'in [sıradan insanın] dünyayla ve ötekilerle olan gündelik ilişkilerine egemen olur." (Stephan Mulhall, *Heidegger ve 'Varlık ve Zaman'*, çev. K. Öktem, İstanbul 1998, s. 148) Laflama, ezbere hafızadan konuşmaktır. Aklına geleni söylemektir. Ölçmeden, biçmeden, tartmadan konuşmaktır. Bilinçsiz konuşmadır, sözünü bilmeden konuşmaktır.

Bu tarzda konuşma, düşünerek, üretici ve yaratıcı tarzda, otantik olmayan konuşmadır (*et-tekrâru ahsen, velev kâne yüz seksen!*). Taklitçi insanın konuşmasıdır. Söyleneni tekrar etmektir. Kafa şişirmektir, mâ-lâyanidir (anlamı olmayan). Geyik yapmaktır. Tahkik etmeden konuşmadır. 'Dedi-kodu'dur. Zannederek konuşmaktır. Konuşma, iktidar kurma amacıyla yapıldığı zaman 'münazara' (kökü: düşünme, bakma) olmaktan çıkar, münakaşaya, mücadeleye döner. Mücadele ve münakaşa silahsız savaştır. Çünkü amaç, karşı taraf üzerinde egemenlik kurmak ve yok etmektir. Sohbet ve münazaranın muhabbet'e dayanmasının tersine, münakaşa ve mücadele düşmanlığa dayanır ve bir düellodur. Kötü söz, hilaf-ı hakikat ve hakketmeyen hakaret sözdür. 'Sövme' şeklindeki kötü sözlere sahici (dürüst) insanlar cevap vermemelidir. Kötü söz sahibinindir. Yalan ve yanlış sözler 'kötü söz' kategorisine girer.

Kur'an, kötü sözü yine bir benzetmeyle şöyle ifade eder: "Kötü bir sözün örneği ise, kökünden koparılmış olan, bu yüzden de dikili duramayan kötü bir ağaçtır." (14. İbrâhîm, 26)

Karşıt düşünce ve inançlarda insanlarla tartışma ve konuşma, zorunlu olarak düşmanlık ve savaşma mantığına dayanmaması gerekir. Allah, Hz. Musa ve Hz. Harun'u Firavun'a konuşmaya gönderdiğinde onlara: "Onunla yumuşak bir dille konuşun" (20. Tâhâ, 44) şeklinde tavsiyede bulunmuştur. Hz. Muhammed'e ise "Rabbin yoluna bilgelikle ve güzel öğütle çağır ve onlarla güzel bir biçimde tartış..." (16. Nahl, 125) şeklinde öğüt vermiştir.

Sonuç olarak, "Ruhi dil (otantik konuşma) yılanı deliğinden çıkarır" sözü halkın sahici konuşmanın gücünü sezmiş ve keşfetmiş olması bakımından önemlidir. Sözü olan konuşmalı. Ancak dırdır etmemeli.

bu müslümanlıkla buraya kadar!
ya yeni hâl ya izmihlâl

Hayri KIRBAŞOĞLU

Eğer müslümanlığı sadece bireysel dindarlık olarak algılamıyorsak, onu camiye ve vicdana hapsetmek isteyenlerden değilsek, hatta herkesin doğru zannettiği "İslamın şartı beştir" anlayışının yanlışlığına inananlardan isek,

yani İslam'ın bütün emir ve yasaklarının müslümanlık için gerekli ve zorunlu olduğunu, bunların içerisinde 'cihad'ın en az namaz, oruç, hac kadar öncelikli bir görev olduğunu, hatta şartlar gerektirdiğinde namaz, oruç, hac ve zekattan da önemli ve öncelikli hâle gelebileceğini savunan yaklaşımı gönülden benimsiyor isek,

"Ben Usâme b. Lâdin'den nefret ediyorum" deyip, ondan önce ve çok daha büyük bir nefretle "Ben Bush'tan nefret ediyorum" de(ye)meyenlerden değil isek,

Müslümanların direnişlerini 'terör' olarak damgalayanlardan, İslam dünyasını bir terör bataklığı gibi sunmaya çalışan garazkârlardan değilsek,

Filistin, Bosna-Hersek Çeçenistan, Afganistan ve Irak gibi, onun bir parçası olan Fellûce'de yaşananların bir "Yeni Sömürgecilik İstilası" olduğunu inkâr edenlerden değilsek,

yine Bush'un –güya– ağzından kaçırdığı gibi "Yeni Bir Haçlı Seferi" ile karşı karşıya bulunduğumuzu görmezlikten gelenlerden değilsek,

bütün insanlık dünyasının gözleri önünde söylenen "Irak'a demokrasi ve özgürlük getiriyoruz, Irak halkını despotlardan kurtarıyoruz" yalanına kananlardan değilsek,

Irak rejiminin nükleer veya kitle imha silahlarına sahip olduğu kasıtlı yalanına karşı hiçbir tiksinti duymayıp, midesi bulanmayanlardan değilsek,

Saddâm Huseyn'i zalimlik ve despotlukla suçlayanların, onun otuz senede yaptığı katliamın neredeyse yarısını –yüz binden fazla insanı– iki yıldan az bir zamanda yapanların savaş suç-

Eğer müslümanlığı sadece bireysel dindarlık olarak algılamıyorsak, onu camiye ve vicdana hapsetmek isteyenlerden değilsek...

lusu olduklarını kabul ve iddia edenlerden isek,

belki de tarihin hiçbir döneminde görülmemiş bir boyutta ve Moğolları bile aratacak biçimde, insanı, tarihi ve kültürü toptan yok eden bu "kontrolsüz güç"ün yanında eski zalim ve despotların olsa olsa sadece birer çırak olabileceğini reddedenlerden değil isek,

Ebû Gurayb hapishanesinde olanların sadece birkaç çapulcu askerin işi olarak görülemeyeceğini, bilakis bunların içinden kopup geldikleri toplumun ne tür bir insan tipi ürettiğini ve üretebileceğini gösteren son derece korkunç birer 'numune' olduklarını, onların, genetik yapısı bozulmuş bu toplumun, insanı nasıl bir Frankeştayn'a dönüştürebileceğinin açık bir göstergesi olduğunu inkâr edenlerden değilsek,

Bu noktadan sonra, artık Fellûce ile ilgili olarak 'konuşmak'tan ziyade bir şeyler 'yapmak' gerekir.

ortada bir "medeniyetler savaşı"nın değil, "orman kanunu"nu fütursuzca uygulayan bir kontrolsüz gücün, insanlığın yüz akı bir medeniyeti –İslam medeniyetini– yok etme projesinin söz konusu olduğunu göremeyenlerden değilsek,

bütün bunlar olurken, gündelik hayatında, duygu ve düşüncelerinde hiçbir değişiklik görülmeyen ve bütün bunlar hiç olmamış gibi hayatını sürdürmeye devam eden 'duyarsızlar'dan değilsek,

en mutlu anlarında bile, hemen aklına Fellûce'de yaşananlar gelen ve bu yüzden mutluluklarını ancak buruk bir biçimde yaşayabilen birisi isek,

bütün bunları alt alta dizdiğimizde elde edilen sonucun "Tarihin Sonu" davasını güdenlerin aslında asıl amaçlarının "insanlığın ve insani olan her şeyin sonu" olduğunu görmekte zorlananlardan değilsek,

rahmetli Mehmed Âkif'in tek dişinin kaldığını zannettiği canavarın, aslında yeni dişlerinin çıktığını görebilenlerden isek,

pek çok Fellûceler yaşamış ve yaşamakta olan İslam ümmetinin bir ferdi olarak, yeryüzündeki her türlü şer odaklarına karşı, elle, dille, o da olmazsa en azından kalben buğzederek bilinç düzeyinde direnmek ve mücaçlele etmek gerektiğine inanan bir 'mümin' olmaya çalışıyorsak,

yeryüzünde yaşayan Müslümanların bugün mevcut şartlarda öncelikli ve âcil görevlerinin insanlığı felakete sürüklemekte olan modern Firavunlara karşı çağdaş birer Musa olmayı zorunlu kıldığına iman edenlerden isek,

O zaman sizlerle Fellûce'yi konuşabiliriz demektir.

Lakin bütün bu konularda sizlerle hemfikir isek konuşacağımız ne kalıyor ki geriye! Bu noktadan sonra, artık Fellûce ile ilgili olarak 'konuşmak'tan ziyade bir şeyler 'yapmak' gerekir.

Beraberce yapacağımız ilk iş, atacağımız ilk adım, şu tespiti yapma cesaretini göstermek olmalıdır: Bu müslümanlıkla buraya kadar!

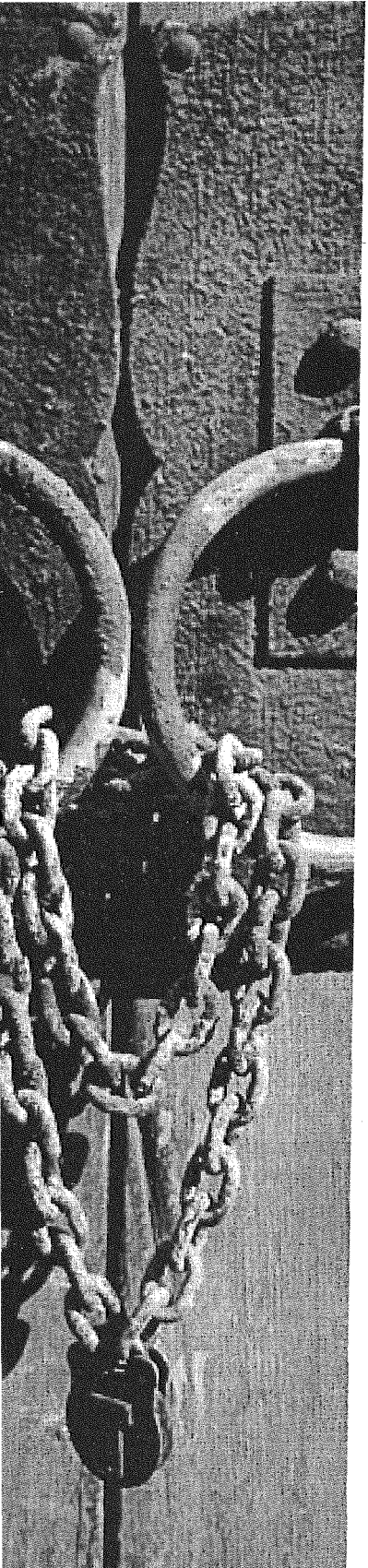
Aslında, İslam dünyasındaki mevcut "geviş getiren" zihinle, kokuşmuş yönetimler öncülüğünde, "hayır!" demeyi bilemeyen bir siyasi bilinç(sizlik)le, dine dair geçmişten miras aldığı her şeyi gerçekten *ed-dîn* zanneden bir dindârlık anlayışıyla, âdetlerin âyetlerin önüne geçtiği bir din pratiğiyle, müptelası olduğu hizipçilik, mezhepçilik ve grupçuluk hastalığıyla, düşünceyi, eleştiriyi ve sorgulamayı mahkum edip, kitleleri çobanlara –yöneticilere, ulemaya, hocalara, şeyhlere, üstadlara, ağabeylere vb.– karşı hiçbir şey sorma cesaretini gösteremeyen bir sürüye çeviren sözümona 'teslimiyet' anlayışıyla, kısacası bu müslümanlıkla daha fazla yola devam edemeyeceğimizi, Allah'ın Kur'an'da İslam ümmetine yüklediği misyonun günümüzün ümmeti tarafından yüklenilmesinin

mevcut şartlarda artık söz konusu olamayacağını görmek için daha kaç Fellûce'yi feda etmemiz gerekecektir?

Aslında Fellûce'nin bir sembol olduğunu söylemeye gerek var mı bilmem? Evet tıpkı Filistin gibi, Bosna-Hersek gibi, Çeçenistan gibi, Afganistan gibi, Irak gibi, onun bir parçası olan Fellûce de bir semboldür. Bu semboller arasında Fellûce'nin özelliği, şu an için en sonuncu sembol olmasındandır. Ancak bu semboller, bu cephelerde can veren, kan döken, ter akıtan ve malını-mülkünü bu yollarda harcayanlar ve bu uğurda mücadele edenler göz önüne alındığında İslam'ın birer şeref levhası iken; geriye kalan büyük çoğunluk için, bizler için, bütün bu katliamları, vahşetleri, İslam dünyasına yönelik hınç ve linçleri sadece televizyonlarda seyredenler, günlük hayatlarını, bütün zevklerini dolu dolu yaşayanlar, % 99'u Müslüman olduğu söylenen toplumumuzda, ekranlarda vur patlasın çal oynasın programlar yaparken Fellûce'yi unutanlar, cinselliği ne kadar ön plana çıkarabileceği konusunda birbirleriyle yarışan, hatta İslamilik iddiasındaki birtakım kanalları bile etkileyerek, onların da bu teşhircilik ve cinsellik yarışına, hafif hafif mütevazi katkılarda(!) bulunmalarına –dolayısıyla kulları bulundukları "reyting ilahı"na onların da kurban edilmesine– yol açan bir anlayışı hiçbir utanç ve sıkıntı duymadan sürdüren, 11 Eylül veya İstanbul patlamalarının kurbanları için ikide birde anıt yapıp, merasim yapan, ama Filistin'de, Bosna-Hersek'te, Çeçenistan'da, Afganistan'da, Irak'ta ve Fellûce'de katledilenler için tek bir anıt ya da merasim yapmayanlar, gözyaşı dökmeyenler, ağıt yakmayanlar, "Dünyada en çok Usâme b. Lâdin'den nefret ediyorum" deyip, "Bush"tan ve Blair'den nefret etmeyi akıllarının ucundan bile geçirmeyenler, dahası bütün bu olup biten insanlık dramı karşısında, hiçbirşey olmamış gibi ABD ve yandaşlarının BOP projesinin gönüllü askerleri olarak çalışmak üzere sıraya girmiş olanlar açısından İslam'ın yüz karasıdır. Çünkü bir milyardan fazla bir İslam dünyası, gözleri önünde çocukların, kadınların, yaşlıların ve masum halkın katledilmesine, her türlü işkence ve zulüme maruz bırakılmasına, Allah'ın evleri olan Camilere ahır muamelesi yapılmasına çıt çıkarmıyorsa veya çıkaramıyorsa, bu müslümanlıkta bir yanlışlık var demektir. Tarihinin hiçbir döneminde tatmadığı bir zillete düçar olan İslam dünyasının, kendisinin ne kadar 'İslam' olduğunu hâlâ sorgulamamakta ısrar etmesi, hatta mesela Mısır'daki el-Ezher gibi resmî dînî kurumların ve diğer İslam ülkelerindeki muadillerinin İslami hareketlere veryansın etmeleri, onlara düşmanlık beslemeleri ve yönetimlerden aldıkları talimat üzere satükocu bir din anlayışını var güçleriyle savunmaları veya bizde olduğu gibi yemekli ve müzikli "Diyalog ve Hoşgörü" toplantıları yapıp, yiyip içip hoşça vakit geçirenlerin –Müslüman, Hıristiyan veya Yahudi olsun fark etmez– Filistin, Afganistan, Çeçenistan, Irak ve tabi Fellûce konusunda, bu vahşetleri yapan ve yaptıran zalimlere karşı karşı gür bir sesle zulümlerini haykırmamaları, onların yüzlerine vurmamaları, bu uğurda tek bir toplantı bile düzenlemekten aciz olmaları karşısında, artık bizim yeni bir müslümanlık anlayışına muhtaç olduğumuzu görmemek için kör olmak icabeder. Tıpkı Cenab-ı Hakk'ın Kur'an-ı Kerim'de gözleri kör olmasa bile kalpleri kör olanlardan bahsettiği türden bir körlük! Bu körlükten kurtulmanın yolu ise, yeniden Müslüman olmak ve yeni bir müslümanlık anlayışı geliştirmekten geçer:

Aslında Fellûce'nin bir sembol olduğunu söylemeye gerek var mı bilmem? Evet tıpkı Filistin gibi, Bosna-Hersek gibi, Çeçenistan gibi

Bu müslümanlıkla buraya kadar,
Ya yeni hâl, ya izmihlal! b

tataristan notları

Bünyamin Erul

Rusya İslam Üniversitesi'nde programları geliştirmek ve bazı derslere girmek üzere üç aylığına gideceğim Tataristan'ın bugünü hakkında birşeyler okuduğum hâlde, her nedense hep gönlümdeki Tataristan'ı düşledim. Zira Mercânî (ö. 1889), Rızâeddîn b. Fahreddîn (ö. 1936) ve Mûsâ Cârullâh (ö. 1949) gibi eserlerinden çok istifade ettiğimiz büyük alimlerin diyarına gidiyordum neticede. Köprünün altından çok suların geçtiğini bildiğim hâlde gerçekleri kabul etmek gelmiyordu içimden. Yine de o âlimlerin torunlarını, geriye bıraktıkları izleri görecek olmanın heyecanı ve ümidi ile çıkmıştım yola. Bunun bendeki bir özlemden ibaret olduğunu, ilk önce İstanbul'da bindiğim Tatar uçağında karşılaştığım acı gerçekle anladım. Zira yolcuların % 70'i nataşalardan(!) oluşmaktaydı ve bu durum, hem Kazan, hem de İstanbul hakkında kötü haberdi. "Uçağı 100 sene önceki Kazan'a kaçırma imkânım olsaydı" diye düşünmekten başka birşey gelmedi elimden. Kazan'a varıp yerleştikten sonra, daha acı gerçeklerle yüzleşmenin verdiği karmakarışık duygularımı –biraz üzecek olsam da- sizlerle paylaşmak istedim bu satırlarla.

Tataristan, yarısı Tatar ve yarısı Rus olan toplam altı milyonluk nüfusuyla Rusya'ya bağlı özerk bir cumhuriyet.

Bölgeye İslam'ın girişi çok daha eski olmakla birlikte, M. 922'de İdil Bulga Hanı Almus Han'ın İslam'ı resmen kabul ettiği bilinmektedir. 15. asırda çöken Altın Ordu Devletinin yerini birkaç hanlık almıştır. 1552'de Kazan Hanlığı'nın Ruslar tarafından yıkılışı, Ruslaştırma ve

Hıristiyanlaştırmayı da beraberinde getirmiştir. Bu dönemde uygulanan asimilasyon politikaları sonucu, pek çok müslüman öldürülmüş, camiler ve medreseler kapatılmış, hak ve hürriyetler alınmış, başta Kazan olmak üzere birçok şehir merkezinde müslümanların yaşamalarına imkân verilmemiş ve müslüman nüfus dağılmıştır. II. Yekaterina döneminde (1762-1796) bu baskılar biraz hafiflemiş, 1788'de Ufa'da bir müftülük kurulmasına, bazı büyük şehirlerde cami ve medreseler açılmasına izin verilmiş, bu da bölgede yeniden dinî ve ilmî faaliyetlerin başlamasını sağlamıştır.

20. asrın ilk 15 senesinde basılan İslami ilimlerle ilgili eserlere bakıldığında, hem nitelik, hem de nicelik bakımından neredeyse İstanbul ve Kahire'den geri kalmamaktadır.

19. yüzyıldan itibaren klasik sistemle faaliyet gösteren medreselerin ıslahı ve 1885'ten sonra usul-i cedid okullarının açılmasıyla bölgede çok heyecanlı, seviyeli bir ilim ortamı oluşmuştur. Bu dönemde Ceditçiler ile Kadimciler (Yenilikçiler ile Gelenekçiler) arasında yapılan tartışmalar, farklı konularda eserlerin yazılmasına, on küsur ilmî derginin çıkmasına vesile olmuştur. Kursavî (ö. 1812), Mercânî, Alimcan Barûdî (ö. 1921), Rızaeddîn b. Fahreddîn ve Mûsâ Cârullâh gibi, Türkiye'nin de kendilerini ve eserlerini tanıdıkları bu dönemin 'ziyalılar'ı hemen her branşta olmak üzere, Arapça ve Tatarca çok değerli eserler telif etmişlerdir. Ancak bu eserlerden bir kısmı eski Tatarca ile basıldığı için bugün Tatarlar tarafından dahi okunamamakta, birçoğu hâlâ "kol yazması" olarak basılmayı beklemekte, bir kısmı ise maalesef bulunamamaktadır. 19. asrın sonlarıyla, 20. asrın ilk 15 senesinde basılan İslami ilimlerle ilgili eserlere bakıldığında, hem nitelik, hem de nicelik bakımından neredeyse İstanbul ve Kahire'den geri kalmamaktadır. 20. yüzyıl başı Tatar matbuatı hakkında yapılan bir çalışma, o dönem Tataristan'ında 312 gazete ve 89 derginin çıktığını ortaya koymaktadır ki bunlardan önemli bir kısmı dinî ve ilmî içeriklidir. 1900'lerin başlarında Kazan ile İstanbul arasındaki ilmî ve kültürel münasebet hayret verecek kadar sıkıdır. İki ay önceden yola çıkan Kazanlı Hacılar hacca İstanbul üzerinden gitmekte ve gidiş ve dönüşte burada 15-20 gün kalmaktadır. İstanbul'da basılan bir kitap veya dergi, birkaç gün içinde Kazan'da makes bulduğu gibi, Kazan matbuatı da İstanbul münevverleri tarafından yakından takip edilmektedir. Yazdıkları bazı kitapları Rusya'da bastıramayan Tatar münevverleri, bu imkânı genellikle İstanbul'da bulmaktaydı. Gerek bu sebeple, gerekse 1917 sonrası hayatlarında Tatar aydınlarının Türkiye'deki ilim ve düşünce dünyasına ne ölçüde katkıda bulundukları ehlince malumdur.

Ancak 1917'de yaşanan Sovyet ihtilaliyle pek çok âlim öldürülmüş, Sibirya'ya ya da bilinmeyen ve dönüşü olmayan bir meçhule sürülmüş, canını kurtarabilen birkaçı ise başta İstanbul olmak üzere çeşitli bölgelere göçmek durumunda kalmıştır. Maalesef, âlimlerin yok olmasıyla birlikte sadece ilim değil, iman, ibadet, ahlak ve kültür de ortadan kaybolmuştur. Tam 70 sene, bırakın bu âlimlerin eserlerini okumayı, onlardan söz etmek dahi yasaklanmıştır. Zaten Kril harflerine geçilmesiyle birlikte 'eski' ile olan bağları tamamen kopmuştur. Mercânî mescidi gibi bir-iki cami hariç, bütün mescidler disko ya da köylerde kültür evine dönüştürülmüştür. Bizdekinin aksine, köylerdeki dinî durum, şehirlere nispetle çok zayıftır. Hayatta kalan bir-iki neslin dünyadan çekilmesiyle birlikte artık, Tatar halkına kendi kimliği, geçmişi, kültür ve medeniyeti unutturulmuştur. Nüfus olarak yarı yarıya olan Ruslarla Tatarların hayat tarzları, giyim-kuşamları, eşyaya bakışları birbirin-

den ayrıdedilemeyecek kadar benzemiştir. Tatarlar, Rusçayı okullarda öğrendikleri için rahat konuşabilmektedir. Halk birlikte yaşamayı kanıksamıştır. Zaten sokaktaki insanın Rus mu, Tatar mı olduğu sadece tipinden seçilebilmektedir.

70 yıl boyunca hem dinini, hem de dilini unutan Tatarlar arasındaki kalan din sadece "kültürel İslam" olsa gerektir. Buna göre namaza gidilmese de mescid, Tatar dininin mabedidir, arasıra bereket için oraya makarna, pirinç vb. bir yiyecek götürüp imama okutmalı ve camiye az da olsa bir sadaka vermelidir. Pek fazla oruç tutulmasa da (tutanlar % 30) hatta sokaklarda hiç hissedilmese de, Ramazan ayı mübarektir ve bayramı kutlanmalıdır. Votka eşliğinde yenmesinde bir sakınca görülmese de bir koyun kurban edilmeli ve kurban bayramı da kutlanmalıdır. Cenazesi, bir imam tarafından kaldırılmalı ve okunarak müslüman mezarlığına gömülmelidir. Teravih namazlarında çoğu yaşlı 2-3 saf cemaat olurken, Cuma namazlarında gençlerin de iştirakiyle camiler yarısına kadar, bazen de tamamen dolabilmektedir. Ekonomik sıkıntıların da etkisiyle, hacca gidenlerin sayısı yılda iki-üç yüz kişi kadardır.

Tataristan'da 1988'lerde yeni bir dönem başlamış, Rusya, İslam ülkelerinden İslam'a davet etmek ve dinî eğitim vermek amacıyla gelen bütün cemaatlere kapılarını açmıştır. Birçok Arap ülkesinden gelen çeşitli gruplar Rusya'nın değişik bölgelerinde faaliyet göstermeye başladığında, 70 yıldır İslam'ı unutmuş olan Tatar halkı, mezhebine, meşrebine ve ideolojisine bakmadan bu gruplara teveccüh göstermiştir. Ancak Tatar halkının geçmişini, Rusya'nın yapısını bilmeyen parası çok ama davet basireti olmayan bu grupların hizmetleri hezimete dönüşmüş, kısa sürede Rusya'nın tepkisini çekmiş, çoğu sınırdışı edilmiş, halka da gözdağı verilmiş ve korkan halk mescidlerden geri çekilmiştir. Maalesef, 90'lı yılların başında Diyanet İşleri Başkanlığı bu bölge insanına gereken eli uzatmamıştır. Oysa Tatar halkı Hanefi olduğu için, Türkiye'den gelecek makul bir din hizmetini daha kolay alabilecekti ve bugünkü manzara daha farklı olabilecekti.

Tataristan'da daha önce sadece 24 mescid varken, son on beş yılda gerek halkın, gerekse dışarıdan bazı müslümanların yardımlarıyla bugün topam mescid sayısı 1200'e yaklaşmıştır. Daha önce tek medrese varken, bugün 9 medrese ve bir üniversite bulunmaktadır. Başta Kazan olmak üzere büyük şehirlerdeki bu okullarda kız ve erkeklere Arapça ağırlıklı bizdeki İmam-Hatip Lisesi seviyesinde eğitim verilmektedir. Ayrıca bazı gönüllü Türk kuruluşlarının resmen açtıkları özel lise, kolej ve pansiyon gibi hizmetler de görülmektedir. 1998 yılında Kazan'da açılan Rusya İslam Üniversitesi bünyesindeki üç ayrı fakültede dinî ilimler öğretilmektedir. Fakültelerden ikisi, iki dönem mezun vermiştir. Daha önce Arap ülkelerinden gelip bu üniversitede görev yapan bazı hocaların Hanefi olan talebelere Selefi ağırlıklı desler vermesi, bazı sorunları da beraberinde getirmiş ve onların görev yapmalarına izin verilmemiştir. Bir kısmı kendi mezunlarından, çoğu değişik Arap üniversitelerinden mezun olan mevcut hocaların akademik kariyerleri ve tecrübeleri bulunmamaktadır. Dersler, Arapça, Tatarca ve Rusça olarak verilmektedir. Üniversite yönetimi, –Rusya'nın verdiği izin nispetinde– Türkiye'deki akademik tecrübeden yararlanmak istemektedir.

70 yıl boyunca hem dinini, hem de dilini unutan Tatarlar arasmdaki kalan din sadece "kültürel İslam" olsa gerektir

Toplam 49 muhtesip (müftü) ile yüzlerce imam, maaşlarını devletten almadıkları gibi, aksine camiler devlete vergi

ödemektedir. Bu durum onları halkın yardımlarına muhtaç bırakmakta, hizmetlerini de ciddi anlamda sınırlandırmaktadır. Ülkemizde DİB'nın resmî bir kurum olmasından rahatsız olan çevrelerin, bunun olumsuz sonuçları için Tataristan örneğine bakmaları yeterlidir.

Bir buçuk milyon insanın yaşadığı başkent Kazan, planlı ve düzenli bir şehirdir. Çoğu eskimiş olan binalar, orijinallerine uygun veya benzer bir şekilde yeniden yapılmaktadır. Kazan'ın her tarafı, Türk şirketlerinin çalıştığı olduğu bir şantiye görünümündedir. Binaların çoğundaki mimari zevk ve estetik, şehirdeki medeniyet dikkatlerden kaçmamaktadır. Bundan nasibini alan her bir caminin yapısı diğerinden farklı olup, şekli ve minaresi ayrı bir zerafettedir. 2005 Ağustos'unda düzenlenecek olan Kazan'ın 1000. yılı törenlerinde ibadete açılacak masmâvi kubbesi ve dört minaresiyle gözleri kamaştıran güzellikteki Kazan Kalesi ve Kremlini'ne yapılmış olan yeni camiye, 1552'de 700 talebesiyle birlikte Kazan savunmasında şehid düşen Kul Şerîf'in ismi verilmiştir.

bir zamanlar tam bir ilim diyarı olan Tataristan'ı 100-150 sene öncesiyle mukayese ettiğinizde ağlamamak mümkün değil.

Tataristan'da hayat pahalılığı hemen hemen Türkiye gibidir. Zaten özellikle giyim-kuşam İstanbul'dan gelmektedir. Ancak halkın alım gücü çok düşüktür. Bir taraftan son derece lüks, Avrupa standartlarında süpermarketler açılmaya devam ederken, diğer taraftan halkın çoğu aşağı yukarı 100 dolar civarında maaş almakta, gazete ve kitap okuyamamaktadır. Kışın havanın sıfırın altında 20-30 dereceye kadar düştüğü günlerde giyilebilecek bir kürkün 500 ile 3000 dolar arasında satıldığını söylersek buradaki hayat şartları daha iyi anlaşılacaktır.

Sonuç olarak bir zamanlar tam bir ilim diyarı olan Tataristan'ı 100-150 sene öncesiyle mukayese ettiğinizde ağlamamak mümkün değil. İlmin, alimlerin, bağımsızlığın ne demek olduğunu anlamak isteyenlerin burayı birkaç gün gözlemlemeleri yeterlidir. Ancak son 15 yılda yaşanan gelişmeler de bugün hayli ümit vermektedir. Bu tirendin böyle gitmesi hâlinde yavaş yavaş Tatar halkının asli kimliğine dönmemesi, kendi öz kültürüne sahip çıkmaması için bir sebep yoktur. Belki de bölgenin şartları gereği fazla aktif olmayan dinî ve ilmî gelişmeler zaman içerisinde meyvesini verecektir. Nitekim geçen iki asırda yaşamış olan Tatar âlimleri hakkında son yıllarda yapılan sempozyumlar ve bazı biyografi çalışmaları Rusça veya Kril harfleriyle Tatarca olarak basılmış, ayrıca bu âlimlerin eserlerinden bazıları da neşredilmiştir. Özellikle Tatar dili ve kültürü konusunda heyecan verici bir uyanış gözlenmektedir. Allah'tan niyazımız, hem şehitlerin, hem de âlimlerin yatmakta olduğu bu beldede, yeni Mercânîler ve yeni M. Cârullahlar halk etmesi ve bunun için onların torunlarına fırsat ve gayret vermesidir. Bu istikamette ülkemiz yetkililerine de hayli görevler düştüğünü hatırlatır, okurlarımızı hürmetle selamlarım.

islâmiyât|kitâbiyât bülten 12
islâmiyât üç aylık araştırma dergisi'nin ekidir

© Avrasya Yay.Rek.Mat.Eğt. ve Tur.Tic.Ltd.Şti. adına sahibi
Süleyman BAYRAKTAR
İşletme Müdürü: Sema YAVUZ
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Veli AKNAR

Yönetim Yeri
Dr. Mediha Eldem Sok. 41/12 06420 Kızılay / ANKARA
tel: 0312. 433 24 65 tel.ve faks: 0312. 433 66 68
www.islamiyatkitabiyat.com
islamiyat@islamiyatkitabiyat.com
islamiyat@hotmail.com

akıl üzerine çeşitlemeler

Ramazan ALTINTAŞ

Muhammed Abduh'u dışarıda tutarsak, her ne dense aşağıda bahsedeceğimiz son dönem çağdaş Müslüman düşünürler Eşari kelam ekolüne alternatif olarak hep Mutezileyi takdim ve takdir etmişlerdir. Geçmişte tabakât yazarlarından birçoğunun görmezden geldiği gibi, son dönem Müslüman düşünürleri de Mâturîdî'yi görmezden gelecek tavırlar içerisine girdiklerini hissediyoruz. Câbirî bir kültür tarihçisi olarak az da olsa Mâturîdî'ye yer vermekle birlikte, Hasan Hanefî ve Muhammed Arkoun gibi düşünürlerde aynı şeyi göremiyoruz. Bu ilgisizliğin altında, acaba Mâturîdî'nin mevaliden sayılması mı, yoksa eserlerinin dili konusunda ileri sürülen muğlaklık mazereti mi yatmaktadır?

Hasan Hanefî'nin haklı olarak dile getirdiği gibi, aklın kavmiyeti olmaz; akıl, bir kavme nitelik yapılamaz.

Diğer taraftan, son dönem Câbirî gibi bazı mütefekkirlerin eserlerinde hep 'Arap-İslam Aklı' ifadelerini kullanmaları dikkat çekicidir. Hâlbuki, İslam medeniyetinin oluşumunda bütün Müslüman kavimlerin (Arap, Türk, Fars gibi) ortak aklının katkısı göz ardı edilemez. Hasan Hanefî'nin haklı olarak dile getirdiği gibi, aklın kavmiyeti olmaz; akıl, bir kavme nitelik yapılamaz.

Ayrıca Arkoun'un 'akıl' anlayışında eleştirilmesi gereken hususlar da vardır. Onun, Aydınlanma düşüncesinin temel ögelerinden olan rasyonalizm, yani matematiksel aklın tesirinde biraz fazla kaldığı anlaşılıyor. Örneğin, o, akıl ile kalb arasını ayırma gibi bir sonuca gidiyor.[1] Hâlbuki, Kur'an, her iki unsuru birbiriyle bağdaştıran bir akıl anlayışı sunuyor. İslam'da akıl kavramı, şemsiye bir kavramdır. Aklın anlam alanlarıyla ilgi-

li çok sayıda başka kavramlar da mevcuttur. Aklın bilgi, kalbin ise, anlama boyutuyla ilişkisi vardır. Bu akıl, salt, sufilerin akl-ı maaş (geçimlik akıl) dedikleri, dünyevi işlerin yürütülmesinde kullanılan akıl değildir. Aklın bu türü, herkeste belirli bir oranda mevcuttur. Asıl, kalbin akletmesiyle oluşan akl-ı mead, tahkik yoluyla elde edilmiş olan iman aklıdır. Bu sebeple akıl-kalb bütünlüğünü sağlamış olan kimseler bütün zamanlarda entelektüel düzeyde varlığın kimi alanlarını keşfetme gibi imkânlar elde edebilir.

İslam dünyasında özellikle Arkoun'un "dinî aklın eleştirisi" projesi ile Câbirî'nin "İslam-Arap aklının eleştirisi" adını verdiği proje dikkat çekmektedir. Acaba, bu iki projenin uyuştuğu ve ayrıldığı noktalar var mıdır? İşte bu soru Arkoun'a bizzat sorulmuş o da benzer ve ayrı yönleri şu şekilde cevaplandırmıştır:

"Câbirî'nin, geleneksel kültürün ideolojik tüketimi hareketine katkısı olduğu inancındayım. Bir başka ifadeyle, o, klasik dönemin, Arap-İslam medeniyetinin altın çağının genel özelliklerini ortaya koymaya, günümüz Araplarını geçmişte şerefli mazilerinin olduğuna ve onların Avrupa çağdaşlığına karşı bu geçmişe dayanabileceklerine ikna etmeye çalışıyor. Fakat sorun şu ki, çözüm, geçmiş kültürün ideolojik tüketiminde veya atalarla iftihar etmekte yatmıyor. Aksine bu kültürün medeniyet ve çağa yetişebilmenin başlangıç noktası olarak görülmesinde yatıyor. Zira, klasik dönemdeki Arap-İslam kültürü önem ve büyüklüğüne rağmen, hâlâ ortaçağ akıl ikliminin esiri durumundadır. O, çözüm değildir. Bilakis, (geleneksel kültür) nasıl kullanacağımızı, geliştireceğimizi ve onu aşacağımızı öğrendiğimizde çözüme ulaşabileceğimiz araçtır. Buna ek olarak İslami akıl kavramı, Arap aklı kavramından daha hissedilebilir düzeydedir. Çünkü İslami akıl, nasslarda ve akıllarda mevcuttur. O, açık bir şekilde elle tutulabilecek ve gözle görülebilecek şekilde her yerdedir. Böylece onun eleştirel-tarihî bir şekilde incelenmesi-soyut ve teemmülî değil mümkündür. Hatta bu anlamdaki İslami aklın eleştirisi, Müslümanların çağdaşlığa girip ona hâkim olması için gerekli ilk adımı teşkil eder. Gerçek şu ki, Muhammed Âbid el-Câbirî, İslami aklın eleştirisi kavramını kullanmaktan sakınmış, onun yerine sorunlardan ve sorumluluklardan kaçınmak ve kendini rahat ettirmek için Arap aklının eleştirisi kavramıyla değiştirmiştir. Bu da hiç kimsenin gözünden kaçmayan apaçık bir göz boyayıcılığıdır. Bugün de yarın da önümüzde duran, İslami aklın eleştirisi sorunudur. Çünkü Arap aklının kendisi dinî bir akıldır veya henüz dinî varlık aşamasını geçmemiştir. Dinî aklı tenkit etmeden Arap aklını nasıl tenkit edebilirsin? Bu imkânsızdır. Bunun bir sonucu olarak yüzyıllardır üzerimize egemen olan ortaçağ lâhuti aklın eleştirisi, genel olarak Arap kültürünün en büyük sorununu oluşturmaktadır. Bu çalışmayı/işi yapmadan da bağımsızlık da yoktur, kurtuluş da. Bugün olanlar, bunun göstergesidir. Ben Câbirî'nin hiçbir şey yapmadığını kastetmiyorum. Şüphesiz ki, onun çalışmaları faydalıdır. Arap kültürü sahasında yapılan çalışmaların en önemlilerindendir. Ancak, sadra şifa olacak kadar yeterli değildir; daha derin ve daha geniş araştırmalar yapmak gerekir. Kısaca, gerçek problemlerin içine girmek, halkı, toplulukları ve umumu delil göstererek konuyu dağıtmamak lazımdır. Dahası, üstünkörü geçmek veya yüzeysel değinmek yerine, eleştirinin, eşyanın kökenine inmesi gerekir."[2]

klasik dönemdeki Arap-İslam kültürü önem ve büyüklüğüne rağmen, hâlâ ortaçağ akıl ikliminin esiri durumundadır.

Şüphesiz, Arkoun'un, Câbirî hakkında yönelttiği eleştirilere katılmamak elde değildir. Ama ne var ki, kendisi projesinin adına, bütün Müslüman kavimlerin yaptıklarını içerecek boyutta dinî veya İslam aklının eleştirisi gibi genel bir adlandırma vermişse de, eserlerinde yer yer Arap-İslam kültürü veya Arap-İslam medeniyeti tabirlerini sık sık kullanmaktadır. Hâlbuki, az önce de değindiğimiz gibi, topyekûn bütün Müslüman kavimlerin İslam kültür ve medeniyetine ortak katkısını görmemek, büyük bir haksızlıktır.

Hasan Hanefî, Muhammed Arkoun'dan tecdid projesini temellendirmede 'ideolojik' yaklaşımla ayrılır. Arkoun, Kur'an yorumlarında, Kur'an nassını, tarihsel bağlamdan koparak indirgemeci bir bakış açısıyla yorumlamaya karşı çıkarken, Hanefî ise bunun tam aksi bir görüşü benimser. Arkoun ve Câbirî, gelenekten kopmadan, bu geleneği yeniden üretmek için eleştirel aklı metinlere uygulamaktan yana bir tavır sergilerken, Hanefî ise, bunun aksi bir tutumu sergiler. Onun dinî metinleri yorumlamada önerdiği 'deneysel analiz' yöntemi, bir nevi fundemantalist, köktenci bir yönteme benzemektedir. Çünkü o, kadîm geleneğe referansta bulunmayı değil, saf aklın ve ortak insanlık tecrübesinin verilerine dayalı bir yöntemden yanadır. Bu yönüyle onu, İbn Teymiyye, İbnu'l-Kayyım el-Cevziyye ve Muhammed Abduh gibi Kur'an'ı, hadisi ve icmâi referans kaynağı alan ve İslam'ın ilk yıllarına, sahabe asrına dönmeyi benimseyen selefî âlimler çizgisinden ayırmak gerekir. O, yöntem bakımından asırların kültürel birikimini reddeden ve sadece İncil'in köklerine dönmeyi öneren Protestanlığın önderi M. Luther'e benzemektedir. O, İslam'ın tarihsel mirasından epistemolojik usûl ve beşerî pratikler alanında koparak, nassları, literal bir yorum tâbi tutmaktan yanadır. İslam'ın birçok yorumunu meşru görmeyen bu tutum, doğrudan modern dünyayla uyumu hedeflemektedir. Böyle modern bir bakış açısıyla İslam dünyasının sorunlarını çözmek pek mümkün görünmemektedir.

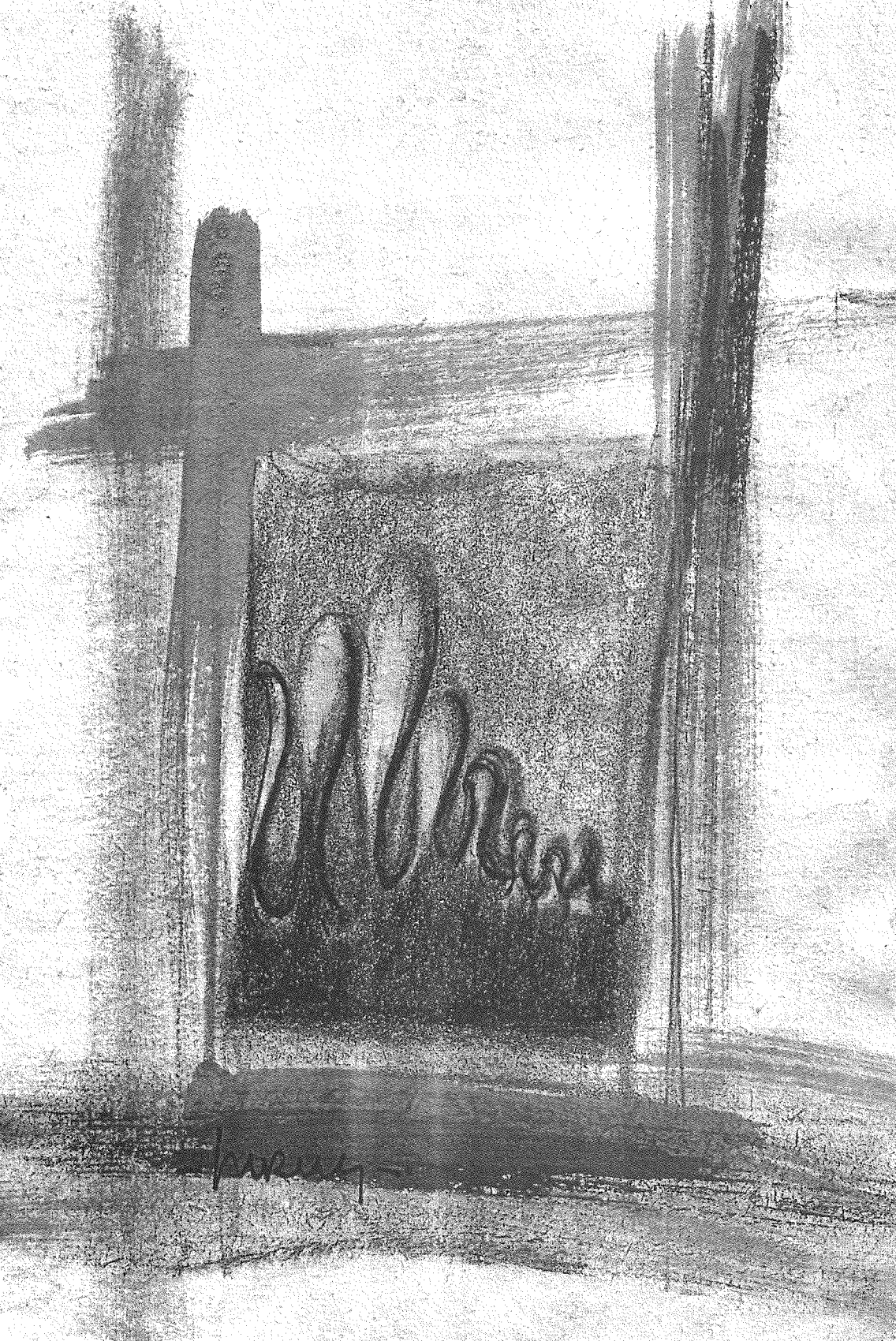
Geleneğimizde eleştiri, yapıcı ve iyi niyet taşıdığı sürece Allah'ı razı edecek 'salih bir eylem' olarak görülmüştür.

İslam ümmetinin yüz akı sayılan Fazlur Rahman, Seyyid Ahmed Han ve Seyyid Emîr Ali gibi Hint-alt kıtalı birçok Müslüman düşünür, ne aşkın olanla irtibatını kesen ne de doğruyu totoloji ile sınırlandırarak empirik doğrulamayı öneren bir aklı savunuyor. Hepsinin ortak amacı, yeni gelişmeler karşısında açık bir İslam ilahiyatından yana tavır koymalarıdır. Yani, onların akli ictihadı öne çıkarmaları veya İslami yenilenmeyi savunmaları, din-hayat ilişkileri arasında bir daraltma siyaseti izlemek değil, daralan alana yeniden nefes aldırmaya katkıda bulunmaktır. Çünkü Müslüman dünyada biraz da 'sekülerleşme'nin dolaylı sorumluları, dinî düşüncenin yenilenmesi önünde problem çıkaranlardır.

Geleneğimizde eleştiri, yapıcı ve iyi niyet taşıdığı sürece Allah'ı razı edecek 'salih bir eylem' olarak görülmüştür. Dolayısıyla, zihinsel planda âtıl akla karşı eleştiren ve sorgulayan bir akıldan yana olmak, ilahiyat ve metafizik alanındaki kapalılığı ortadan kaldırır. Hiç kuşkusuz bu açıklık politikası ve düşünsel zihnî temellendirme, küresel ölçekte hem İslam'ın hem de insanlığın yararına olacak güzelliklerin açılımı yolunda kendisinden beklenen hizmeti yerine getirmiş olur. Artık çağımızda medeniyetler seleksiyonu yaşıyoruz. Aklını verimli bir şekilde kullananlar medeniyet bazındaki yürüyüşlerini sürdürürken, hâlâ akıldışı hülya ve dünyalarda gezinenler ise, tarihdışı kalmaya devam edeceklerdi.

[1] Bkz. Muhammed Arkoun, *Ḳaḍāyā fī naḳḍi'l-'aḳli'd-dīnī*, Arapçaya terc. Hâşim Sâlih, Beyrut 1998, s. 283-84.

[2] Arkoun, *age.*, s. 330-31.

bülten 13
ekim-aralık 2004 | üç ayda bir yayımlanır | ücretsizdir

06 | seferî görev emri pusulası
ahmet turan alkan

09 | çağdaş islam düşüncesinin özerkliği
burhanettin tatar

13 | her karşılaşma bir dönüm noktasıdır
ismail çalışkan

16 | hadis ve kültür yazıları
hüseyin hansu

19 | din, dil ve uslûp
mustafa şahin

22 | kahire uluslararası kitap fuarı
şaban karataş

26 | alevi modernleşmesi
erkan perşembe

8. yılımıza girerken

kutsal, gelenek ve çağdaşlık

Alparslan AÇIKGENÇ

İnsanı bir organizma olarak ele aldığımızda görüyoruz ki her insan, hayatı boyunca bebeklik, çocukluk, gençlik ve olgunluk devreleri gibi bazı bedenî ve akli aşamalardan geçmektedir. Akli gelişmesini tamamlamış olan kimse elbette ki ahlak, bilim, din ve felsefe gibi soyut konuları daha iyi anlama imkânına sahiptir. Bir tek şahısta oluşan akli gelişmeyi her bir insanda izlemek mümkün olduğu gibi, bu insanların meydana getirdiği toplumda da izlemek mümkündür. 100 sene önceki insanlık düşüncesi ile 500 sene önceki insanlık düşüncesi arasında büyük bir gelişme farkı kendini açıkça ortaya kor. Aradaki zaman farkı arttıkça gelişme farkı da daha belirgin bir hâl alır. 5000 sene ve 20000 sene önceki insanlık akli gelişim safhalarını daha açık bir şekilde somut olarak ortaya koyabilmek için şu misali göz önünde tutalım: İnsanlar akli gelişme aşamalarını çok eskiden beri bildikleri için eğitim sistemlerini de bu kurala göre kurmuşlardır. Yedi yaşındaki bir çocuğun üniversiteye gittiğini çok nadir olarak dahiler hariç hiçbir yerde görmeyiz. Akli gelişme kanununa uygun olarak bir kimse önce ilkokula sonra ortaokul ve liseye sonra da üniversiteye gider. İnsanlığı ve insanlığın fikrî gelişim tarihini de aynı şekilde bu benzetme ile tasvir edebiliriz. Eski çağlarda insanlar adeta insanlık tarihinin çocukluk devresini yaşamakta idiler. Düşüncelerin ve tecrübelerin gelişmesi sayesinde zamanla

İnsanlar akli gelişme aşamalarını çok eskiden beri bildikleri için eğitim sistemlerini de bu kurala göre kurmuşlardır...

insanlık ilkokul, ortaokul ve lise seviyelerini aşarak üniversite eğitim düzeyine ulaştı. Üniversite seviyesinden sonra da insanlığın akli ve fikrî gelişme aşamaları devam edip gidecektir.

Bu gelişim sürecinde dikkat edilmesi gereken bir sorun olsa da bu soruna şimdilik pek girmeyelim. Sadece şöylece ifade ederek geçmekle yetinelim: Acaba insanlık tarihinde insan aklı böyle evrimsel bir gelişim göstererek mi olgunlaşmıştır; yoksa bizim gelişim dediğimiz şey, bilgi birikimi ile aklın çalışma malzemelerinin çoğalmasından mı ibarettir? Bu önemli bir soru olsa da üzerinde durmak istediğimiz konu bakımından burada bizi pek ilgilendirmemektedir. Zira aynı soruyu eğitim sistemlerindeki aşamalı uygulamalar için de sorabiliriz. Bu arada asıl konumuz şu sorudur: Bu gelişim, ister bir evrim olsun ister bir bilgi birikimi olsun, sosyal bir olgu olarak bize nasıl yansımaktadır?

gelişim, ister bir evrim olsun ister bir bilgi birikimi olsun, sosyal bir olgu olarak bize nasıl yansımaktadır?

Bu soruya verilebilecek muhtemel cevaplardan sadece ikisiyle özellikle günümüz sorunları açısından ilgilenmek istiyorum: İnsanlığın akli gelişme tarihi, sosyal bir olgu olarak evvel emirde gelenek olarak yansımaktadır. Topluma yansıyan olgulara bakıldığında en çok dikkati çeken onların zıtları gibi algılanan olgulardır; o hâlde, ikinci olarak, geleneğe karşı durma şeklinde gündeme geldiğinden, akli gelişim sürecinde önemli bir toplumsal olgu olarak 'çağdaşlık' yansımaktadır. Çağdaşçılık geleneğe 'safça karşı durma' demek değildir; aslında çağdaşçılıkta geleneğe karşıtlık aramak çok yanlış bir yaklaşımdır, ancak kavramın sözlük anlamından da çıkarılacağı gibi bu yaklaşımda geçmişten çok geleceğe bakan hazır zamana vurgu vardır. Bu vurgu elbette ki geleneğin özellikle geçmişe yönelik veçhesini tam bir hesaba çekilme sürecine sokmaktadır. Geleneğin hesaba çekilmesine karşı direnen gelenekçilik, tabii olarak çağdaşçılığı gelenek karşıtlığı olarak yansıtmaktadır.

Çağdaşçılığın hesaba çekmesi karşısında geriye dönüp tarihin kuytu köşelerinde kalmış muğlaklıklara sığınmak isteyen gelenekçilik, geleneği sadece bir özellik yardımıyla koruma altına almayı başarabilmiştir: 'kutsallık'. Geçmişte geleneğin katmanları arasında yer alan İlahi tecelliyi gelenekçilik, 'kutsal' olarak takdim etmeye çalışmış ve böylece geleneği çelik bir zırh arkasında koruma altına almıştır. Hâlbuki İlahi tecellinin kutsal olarak takdimi, tam anlamıyla onun tahrifi demektir. Bunu anlamak için sadece en son İlahi tecelli olan Muhammedî İslam'ın tarihini incelemek yeterlidir. İslam tarihine şu ilkeyi gözlük yaparak bakarsak çağdaşçılığın yaklaşımı bize berraklaşır: İlahi tecellilerin topluma yansıyan en önemli unsuru olan dinlerin ilk ortaya çıktıkları cevval dönemlere baktığımızda İlahi tecellinin toplumdaki geleneği nasıl hesaba çektiğini görürüz. Cahili dönem olarak adlandırılabilecek kadar yozlaşabilen geleneğin hamilerinin, bu hesaba çekilmeye karşı kendisini sığınıp koruyabileceği ancak kutsallık kalesi kalmıştır. İşte bu dönemde 'kutsal', İlahi Tecelliye karşı duran ve şirki bizzat temsil eden şerrin tecelli ettiği mekândır. Ya bir put veya insan nefsine hoş gelen bir nesne 'kutsal' olarak tanımlanıp 'tevhid'e karşı konmuştur. Bu açıdan bütün semavi dinlerin tahrif dönemlerinde 'kutsal' kavramının yaygınlaştığını ve dine karşı alternatif bir insanlık dini olarak ileri sürüldüğünü müşahede etmekteyiz.

Şimdi İslam'ın ilk beş yüzyılını ele alalım ve bu dönemde telif edilen eserleri

inceleyelim: O dönemlerin Müslüman âlimlerinin eserlerinde mi daha çok 'kutsal' kelimesi ile karşılaşırız, yoksa günümüzdeki Müslüman bilgi sahiplerinin eserlerinde mi bu kelimeyi daha çok görürüz? İsterseniz Din-i İsevi'yi de ele alalım: tahrif olmadan önce bu İlahi tecellide 'kutsal' kelimesi hiç kullanılmış mıydı; yoksa sonradan mı uyduruldu ki, herkes heva ve hevesi yönünde bu dini istediği gibi kurgulayabilsin?

Berrak bir akıntıyı bulandırmak istersenız onun içine belirsiz ve ondan olmayan şeyler atarsınız. Berrak, cevval ve her türlü toplumsal yaraya çare olan İlahi tecelliyi bulandırmanın en etkin yolu da ona karşı, belirgin olmayan ve her türlü yoruma açık olan bir kavram ileri sürmektir: kutsal. İslam'da asla kutsal diye bir şey olmadığı hâlde bu kavrama yapılan vurgu zamanla kendini dinin yerine koyacaktır. Mesela sorabiliriz: farz mı kutsaldır? Kur'an mı kutsaldır? İslam bunlara İlahi demektedir, yani insanlığa rehber ve hidayet olan ilahi kelam. Peki, ne kutsaldır? Bu soruyu düşündüğümüzde gerçekten cevap vermek çok zordur; zira bu kutsal denilen şeylerin İslam'da ne açık ve berrak ne de belirgin ve şeffaf karşılıkları vardır. İlahi Kelama kutsal dendiğinde, artık ötede durması gereken, dokunulmaz ve bizimle değil sadece 'kutsal' ile ilgisi olan şeyler anlaşılmaktadır. Bizim bunlara saygı duymamız yeterlidir, başka bir şey yapmamız gerekmez. Bedenlerimiz öldüğünde kutsal mekânlara göç ettiklerinden onlara kutsama niteliğinde gönderilmesi gereken "yüce şeyler"dir bunlar. Hâlbuki aynı değerler, İlahi Tecellinin berrak, şeffaf ve açık-seçik kavramları ile tavsif edildiğinde bize ilham bahşetmekte ve içerikleri itibarıyla işlevlerinin ne olduğu anında zihnimize yansımaktadır.

"Bu Kur'an şerefli bir elçinin Allah'tan getirdiği kelamdır. O elçi, güçlüdür. Arşın sahibi olan Allah'ın yanında çok şereflidir. O, her yerde sözü dinlenen güvenilir bir elçidir. Arkadaşınız Muhammed, asla deli değildir. (O hâlde böyle uygunsuz isnatlardan sakının.) Yemin olsun ki Muhammed, o elçiyi apaçık ufukta gördü. O hâlde vahiy hususunda o yalan söylemez. Kur'an bir insan sözü de olamaz. O hâlde nereye gidiyorsunuz? O, âlemlere ancak bir hatırlatma ve uyarıdır." (81. Tekvir, 19-27)

"Ey Muhammed! De ki: Bu Kur'an, iman edenlere bir rehber ve şifadır. İnanmayanların ise kulaklarında bir ağırlık (kalplerinde hakikate karşı bir ilgisizlik) vardır. Onların gözleri Kur'an'a karşı kördür. Onlar tıpkı uzak bir yerden çağrılıp da duymayan kimseler gibidir." (41. Fussilet, 44)

İlahi tecelliyi bulandırmanın en etkin yolu da ona karşı, belirgin olmayan ve her türlü yoruma açık olan bir kavram ileri sürmektir: kutsal.

Dikkat edilirse 'kutsal' diye bir tavsif burada görmemekteyiz. Demek ki çağdaşlığın en etkin imha silahı gibi algılanan bu kavram zamanla din yerine kaim edilerek geçmişteki din-i hakikileri tahrif etmiştir. Çağdaşçılık bu yüzden kutsala karşıdır. Din-i İsevi'deki bu tür gelişmeler neticesinde ortaya çıkan sosyal sorunlar bağlamında Batı çağdaşçılığı aslında bu saikle yola çıktığı hâlde maalesef sonradan hedefini şaşırarak kutsal ile işbirliğine girmiş ve din-i hakikiyi doğrudan hedef almaya başlamıştır. Hâlbuki kutsalın tarihini iyi kavramak gerekir ki Batı çağdaşçılığının içine düştüğü çıkmaza düşülmesin. Dinler tarihi açısından bunu şöyle açıklamak mümkündür.

Tarihin bir kesitindeki herhangi bir toplum, kendi geleneği içerisinde sürünüp türlü toplumsal hastalıklarla giderken İlahi irade o toplumdan üstün va-

sıflı bir şahsiyeti seçerek onun vasıtasıyla tecelli eder. Toplumsal yaralara çareler o şahıs vasıtasıyla sunulur ve toplum bu hastalıklarından kurtulunca belli bir refah düzeyini yakalar. Güçlü bir kültür ve yararlı bir gelenek oluşur. Ancak insanlar, İlahi tecellideki güzelliklere o kadar alışır ve ünsiyet peyda eder ki bunları terk etmek veya değiştirmek eğilimiyle insanlığın düşmanı olan kendi benliğindeki zaaflara yenik düşer. Dini tahrif etse ceremesi büyük; karşı dursa önündeki hakikati reddetmek zor. Ama dindeki bazı mutlak hakikatleri farklı yansıtarak bunlara kutsal demek o kadar da tehlikeli bir iş değildir. Böylece dine karşı bir alternatif olarak geliştirilen kutsal kavramı yavaş yavaş bizzat dinin yerini almaya başlar. Böylece "kutsal kitap", "kutsal inek", "kutsal devlet", "kutsal töre", "kutsal vs." gibi anlayışlar türemeye başlar. Bu uydurma din alternatifi kavramlar birleşince yeni bir dünya görüşü ortaya çıkar ki bu bakış çerçevesi bizzat geleneği temsil etmektedir.

açık ve berrak olan bir şeyi alt etmenin en etkin yolu, onun yerine çok büyük bir hakikatmış gibi berrak göstererek birtakım muğlak kavramlar sunmaktır.

İlahi tecellide bir berraklık ve şeffaflık olduğu hâlde gelenekte ve kutsalda bu açıklık yoktur. Zaten açık ve berrak olan bir şeyi alt etmenin en etkin yolu, onun yerine çok büyük bir hakikatmış gibi berrak göstererek birtakım muğlak kavramlar sunmaktır. Kutsalı, insanlığın ortak bir dini olarak açık bir şekilde takdim eden bir gelenekçi, kutsalın özellikle muğlak ve kapalı kalmasını savunmaktadır. Zira ne kadar muğlak olursa insanlar o kadar bu kavramı ortak kabul edip herkes kendi bakış açısından istediği gibi yorumlayabilecektir. Böylece dinler arasındaki çatışma da ortadan kaldırılacak ve herkes kutsalı ortak bir din gibi algılayacaktır.[1] İşte bu çerçevede gelenek, kutsal ve çağdaşlık arasındaki ilginç ilgi kendini sergilemektedir. Çözüm bunların hepsinin topyekün reddinde yatmamaktadır. Toptan reddetme yerine, bunların dengeli ve uyum içerisinde anlaşılmaları ancak günümüz sorunlarına çözüm getirebilir.

İlk önce gelenekle başlayacak olursak denebilir ki geleneği tesis edilmeyen bir olgu yok olmaya mahkumdur. Mesela bilim geleneği olmayan bir yerde özgün ve üretken bilimsel faaliyetin olması mümkün görülmemektedir. O hâlde bazı faaliyetlerin kurumsallaşması için geleneklerinin kurulması esastır. Ancak bu, tesis edilen geleneğin kutsal ve dokunulmaz algılanması anlamına gelmemelidir. Zira oluşan birikimler içerisinde gelenek, en azından bazı yönleri itibarıyla sürekli sorgulanmalı ve cevval bir yapı içerisinde toplumsal bir güç olarak kendini idame ettirmelidir. Bu yaklaşımı çağdaşçılık temsil etmektedir. Zira çağdaşçılık hiçbir şeye saygı duymadan geleneğin topyekün toplumdan kazınması anlamına gelmemektedir. Bu yapılanmada kutsalın bir yeri yoktur, ancak kutsal şayet saygı duyulması ve işlevinin yerine getirilmesi gereken olarak algılanırsa gelenekte bu tür unsurlar vardır ve bunları çağdaşlık korumalıdır. Eğer bunları gelenek koruma altına almaya çalışırsa 'kutsal'ın dokunulmazlığı yeniden gündeme gelecek ve İlahi tecellinin tahrifi söz konusu olacaktır. Ancak çağdaşçılık, İlahi tecelliyi dikkate alarak eleştirel yaklaşımı ile bunu yapmaya çalışırsa tam anlamıyla sağlıklı bir teceddüt ortaya çıkacaktır.

[1] Bk. Basarab Nicolescu. *The Manifesto of Transdisciplinarity*, İngilizce'ye Fransızca'dan çev. Karen-Claire Voss (Albany: State University of New York Press, 2002). Özellikle s.125-128, "dinler üstü tavır ve Kutsal...".

anket

7 yılımıza girerken

daha iyi bir *islâmiyât* için aşağıdaki sorularla fikrinizi almak istedik.

Anketi, büromuza uğrayarak, temsilcimize teslim ederek, posta veya faks yoluyla göndererek; ayrıca, internet sitemizden de doldurarak bize ulaştırabilirsiniz.

İlginiz için şimdiden teşekkür ederiz.

Yaşınız:

.....

Cinsiyetiniz:

❒ kadın ❒ erkek

Aylık net geliriniz:

❒ 0-500 milyon ❒ 500 milyon-1 milyar
❒ 1 milyar ve üstü

Öğrenim durumunuz:

❒ lise ve altı ❒ üniversite
❒ yüksek lisans ❒ doktora

islâmiyât'ı kaç yıldır takip ediyorsunuz?

❒ 6 ❒ 5 ❒ 4
❒ 3 ❒ 2 ❒ 1

islâmiyât'ı abone olarak mı takip ediyorsunuz?

❒ evet ❒ hayır

Şimdiye kadar *islâmiyât*'la hiç iletişim kurdunuz mu?

❒ evet ❒ hayır

(Cevabınız evet ise) Görüşme konunuz neydi?

❒ abonelik
❒ makale yayımı
❒ satış
❒ dağıtım
❒ diğer: .....

Soru/sorununuza yeterli cevabı aldınız mı?

❒ evet ❒ hayır ❒ kısmen

Dergi ile daha çok hangi yolla iletişim kuruyorsunuz?

❒ telefon ❒ e-posta
❒ faks ❒ yüzyüze

islâmiyât'a hiç yazı gönderdiniz mi?

❒ evet ❒ hayır

(cevabınız evet ise) yazınız yayımlandı mı?

❒ evet ❒ hayır

islâmiyât'tan sizinle iletişime geçildi mi?

❒ evet ❒ hayır

İnternete girme sıklığınız nedir?

❒ günde en az bir kez
❒ haftada birkaç kez
❒ ayda bir
❒ çok az kullanıyorum
❒ hiç kullanmıyorum

Dergi, sitede yayımlansın mı?

❒ evet ❒ hayır

Yayımlandığı takdirde sizce makale başına en uygun fiyat ne olmalı?

.....

Sizce

▶ *islâmiyât*'ın en beğendiğiniz sayıları hangileridir? (lütfen en fazla 3 sayı işaretleyiniz)

Cilt 1
☐ 1: Karma
☐ 2: Karma
☐ 3: Karma
☐ 4: Şeriat Dosyası

Cilt 2
☐ 1: Karma
☐ 2: İslam ve Demokrasi
☐ 3: Tasavvuf
☐ 4: Osmanlı

Cilt 3
☐ 1: Karma
☐ 2: Kadın
☐ 3: Din İstismarı
☐ 4: İsa (as.) Anısına

Cilt 4
☐ 1: Diyanet
☐ 2: Örtünme
☐ 3: Dünyevileşme
☐ 4: Türk. Din Söylemi.

Cilt 5
☐ 1: Din ve Şiddet
☐ 2: İsl.'ın Sol Yorumu
☐ 3: Misyon ve Diyalog
☐ 4: Türk(iye) Dindarlığı

Cilt 6
☐ 1: Siyaset ve Ahlak
☐ 2: Küreselleş(tir)me
☐ 3: Aleviliğin Teolojisi
☐ 4: İslami İlimler Sorunu

▶ *islâmiyât*'ın en beğenmediğiniz sayıları hangileridir? (lütfen en fazla 3 sayı işaretleyiniz)

Cilt 1
☐ 1: Karma
☐ 2: Karma
☐ 3: Karma
☐ 4: Şeriat Dosyası

Cilt 2
☐ 1: Karma
☐ 2: İslam ve Demokrasi
☐ 3: Tasavvuf
☐ 4: Osmanlı

Cilt 3
☐ 1: Karma
☐ 2: Kadın
☐ 3: Din İstismarı
☐ 4: İsa (as.) Anısına

Cilt 4
☐ 1: Diyanet
☐ 2: Örtünme
☐ 3: Dünyevileşme
☐ 4: Türk. Din Söylemi.

Cilt 5
☐ 1: Din ve Şiddet
☐ 2: İsl.'ın Sol Yorumu
☐ 3: Misyon ve Diyalog
☐ 4: Türk(iye) Dindarlığı

Cilt 6
☐ 1: Siyaset ve Ahlak
☐ 2: Küreselleş(tir)me
☐ 3: Aleviliğin Teolojisi
☐ 4: İslami İlimler Sorunu

▶ *islâmiyât*'ın konu seçimleri isabetli mi?

❒ isabetli ❒ isabetli değil ❒ kısmen

(cevabınız 'hayır' ise lütfen sebebini belirtiniz?)

.....

.....

.....

▶ yazıların kapak konusuyla ilişkisi yeterli mi?

❒ yeterli ❒ yetersiz
❒ kısmen

▶ konuyla ilgili yazıların çeşitliliği yeterli mi?

❒ yeterli ❒ yetersiz
❒ kısmen

▶ ele alınan konular yeterince inceleniyor mu?

❒ inceleniyor ❒ incelenmiyor ❒ kısmen

▶ yayımlanan klasik metin yararlı mı?

❒ yararlı ❒ yararlı değil ❒ kısmen

▶ kitap, tez ve sempozyum değerlendirmeleri yeterli mi?

❒ yeterli ❒ yeterli değil ❒ kısmen

▶ *islâmiyât*'ta başka hangi bölümler olmalı?

.....

.....

.....

▶ *islâmiyât*, hangi alanlara ağırlık vermeli?

❒ temel İslam bilimleri
❒ sosyal bilimler
❒ felsefe
❒ güncel sorunlar
❒ mevcut şeklini uygun buluyorum

▶ *islâmiyât*, konulu sayılar çıkarmaya devam etmeli mi?

❒ evet ❒ hayır
❒ diğer: .....

▶ *islâmiyât* İslami ilimler sahasına bir katkı sunuyor mu?

❒ evet ❒ hayır ❒ kısmen

▶ *islâmiyât*, Türkiye'nin düşünce hayatına katkı sunuyor mu?

❒ evet ❒ hayır ❒ kısmen

▶ *islâmiyât*, çağdaş İslam düşüncesine katkı sunuyor mu?

❒ evet ❒ hayır ❒ kısmen

▶ *islâmiyât*, hangi düzeye hitap ediyor?

❒ akademik düzey
❒ üniversite düzeyi
❒ lise ve altı düzey
❒ hepsi
❒ diğer:

islâmiyât'ın kullandığı dil size hitap ediyor mu?

❒ evet ❒ hayır ❒ kısmen

▶ *islâmiyât*, başka hangi konuları ele almalı?

.....

.....

.....

▶ *islâmiyât*'ın iç tasarımı uygun mu?

❒ uygun ❒ uygun değil ❒ kısmen

▶ *islâmiyât*'ın kapak tasarımı uygun mu?

❒ uygun ❒ uygun değil ❒ kısmen

▶ *islâmiyât*'ın yazı karakterleri uygun mu?

❒ uygun ❒ uygun değil

▶ *islâmiyât*'ın yazı karakteri okumaya elverişli mi?

❒ elverişli ❒ elverişli değil

▶ *islâmiyât*'ın sayfa sayısı uygun mu?

❒ uygun ❒ çok az ❒ çok fazla

bülten'i takip ediyor musunuz?

❒ evet ❒ hayır ❒ bazen

▶ *bülten*'in sayfa sayısı uygun mu?

❒ uygun ❒ çok az ❒ çok fazla

▶ *bülten* tarzında aylık bir dergi gerekli mi?

❒ gerekli ❒ gereksiz ❒ fikrim yok

▶ *islâmiyât*'ın abonelik bedeli uygun mu?

❒ uygun ❒ çok az ❒ çok fazla

varsa diğer önerileriniz:

.....

.....

.....

.....

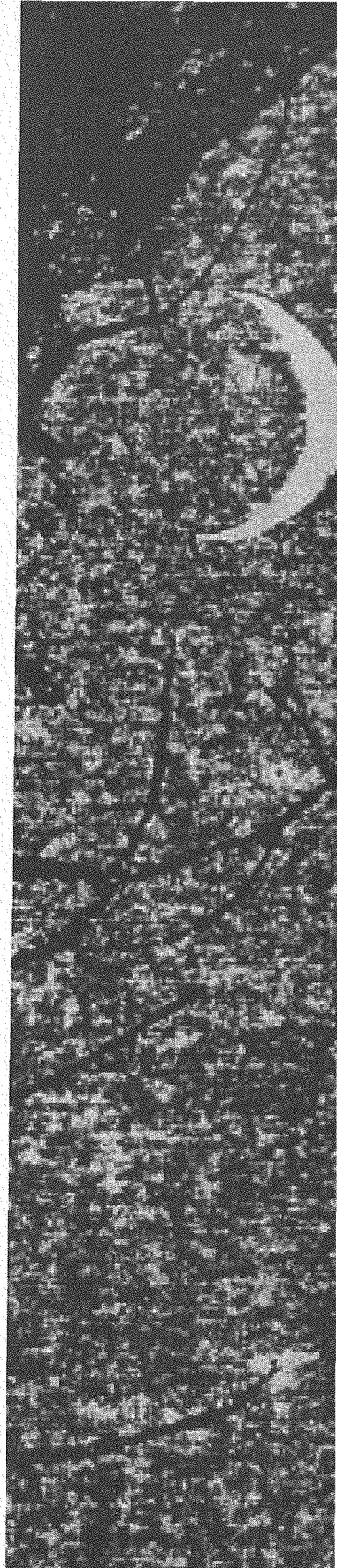
.....

• P.K. 775 06455 Yenişehir / Ankara
• www.islamiyatdergisi.com

müslümanların seferî görev emri pusulası

Ahmet Turan **ALKAN**

İslam dünyasında artık mutfak robotu veya bilgisayar çipi kullanılmasının şer'an caiz olup olmadığı tartışılmıyor; Batılı akıl karşısında hayranlıktan doğan küçüklük kompleksi tavırları da artık dikkat çekmiyor. Müslümanlar, Batılı aklın inşa ettiği dünyayı ve onun ürünlerini "verilendirilmiş" kabul ediyorlar. Geçtiğimiz yüzyıla göre bu kabulleniş, daha sakin bir değerlendirmeye zemin hazırlıyor. 20. yüzyılın başlarındaki o büyük şaşkınlık geçti, artık İslam âleminde kimse, "dünya kafirin ahiret Müslümanların" diyerek Batılı azgınlığın, ahir zamanlara yaklaşıldığını işaretleyen bir ilahi ceza olduğunu düşünmüyor. Batı dünyasının medenî plandaki meydan okuması, fiilen değilse bile psikolojik planda büyük ölçüde göğüslendi. Bu meydan okumaya endüstriyel planda misliyle cevap vermek iki açıdan mümkün değil; o endüstriyel ritmi yakalamak için Batılıların geçtiği istasyonlardan geçmek Müslüman akl-ı selimine terstir; saniyen buna rıza gösterilmiş olsa bile pratikte içtimai zamanı bu kadar sıkıştırabilmek mümkün olmaz. Bu durumda Müslümanların Batılı meydan okumaya cevabı, daha doğrusu katkısı zihnî ve psikolojik planda gerçekleşmek zorundadır. Bu şık muhtemel, mümkün ve mecburidir ve işin ilginç yanı, Batılı aklın tanzim ettiği dünyanın böyle bir katkıya şiddetle ve acilen ihtiyacı bulunuyor. Bu ihtiyacın Batılılar tarafından yüksek sesle dillendirilmesini beklememiz gerekmiyor çünkü insanlığın 'arz'dan başka teknesi yok. Batılılar eşya üzerindeki tasarruf biçimleriyle yeryüzünün diğer sakinlerinden farklı bir görüntü sergiliyorlar ama tasarruf biçimleri istimal-

den ziyade suistimaldir ve onlar yeryüzünde kibirle gezinirken başka insan topluluklarının varlığına katlanıyormuş gibi davranıyorlar.

Müslümanların şimdiki zamana (ve tarih sürecine) katkısı, yeryüzünde insanın emrine musahhar kılınmış nimetlerin hüsn-i isti'mali yolunda örnek teşkil etmek ve bu temsil görevini zihnî bir çerçevede yoğun ve yüksek kalitede yürütmektir. Müslümanların, yeryüzünde İslam'ı propaganda etmek gibi bir maksatları yoktur ama İslam değerlerini hüsn-i muhafaza ve temsil gibi 'farz-ı ayın' hükmünde bir 'misyon'ları vardır. Böyle bir temsil vecibesini, "yılgınlığın telkin ettiği bir içe kapanma haleti" olarak değerlendirenlerle beraber değilim; bil'akis dini bir kavram olarak 'cihad'ın, tam da bu mânâ ve görev ile örtüştüğü kanaatindeyim. Fikrimce Müslümanlar yeryüzünde, "zafere değil sefere memur" bir topluluktur ve 'sefer'den ne anlaşılması gerektiğini evvela kendi bünyesinde, sonra sair nasa karşı vuzuha kavuşturmakla mükelleftir. Batı dünyası ise yeryüzünde varlık sebebini 'zafer'le izah ediyor ve bu gayenin isbat hırsıyla muzdariptir; hâlbuki İslami nokta-i nazara göre 'mülk'ün sahibi Allah'tır ve bu çerçevede insana yeryüzünde kazanılabilecek bir zafer vaadedilmemiştir.

Hâl-i hâzırın Müslümanlar bakımından en büyük meselesi, Batı menşeli askeri tehdit, işgal ve yıkımlardır; artık kınından çekilmiş bir kılıç görüntüsü veren bu saldırılar, Müslümanların basiretini perdeliyor ve ricate zorluyor ve onları, yeryüzündeki görevlerini hatırlamaktan alıkoyuyor. Müslüman, yeryüzündeki görevini, kendi dışındakilerin dikte ettiği bir programa veya gündeme mecbur kalarak yönlendirme baskısına direnebilen bir celadetin has ismidir. Dünya ve ukba ayrımının İslami ifadesi bu noktada hayati bir önem kazanıyor. Müslüman, dünya işlerini ukba'yı ihmal etmeden görmek zorundadır. Bu mecburiyet ona, kendi gündemini takib görevini ihtar eder.

Müşahhasa yönelelim; Müslümanların, İslam dünyası üzerine çullanan askeri saldırganlıkla kor a kor mücadele edecek birikimi yok ama saldırganları caydırması ve onların ıslahına medar olması bakımından daha etkili avadanlıkları var; bu avadanlıklar, ilk vazedildiği günden bugüne daima 'zihnî' bir mahiyet zenginliği içinde bulunmaktadır: Allah'ın Müslümanlara emanetini hüsn-i muhafaza cehdi, bir Müslümana teçhizat olarak yetişir. Onlar doğru olanı söylerler, nefislerine ve başkalarına zulümden çekinirler, ahde vefa gösterirler, ebeveynlerine itaat ederler, yeryüzünde bozgunculuk etmekten kaçınırlar, hayata saygı gösterirler, hayra davet ederler, yalan yere şahitlik yapmazlar, terazide hileye tevessül etmezler, iyiliği karşılık beklemeksizin yaparlar, kibirden nefret ederler, sui-zanda bulunmazlar, kendilerine bir musibet eriştiğinde sabr ile Allah'a yönelirler, birbirlerini sevmeyi imanın rüknü bilirler, üzerlerine vazife olmayan şeylere tecessüsten kaçınırlar, yetime yardım ederler, afif ve âdillerdir, iftiradan sakınırlar, gaybe iman ederler ve merhametlidirler. Müslümanların "seferî görev emri", bu ve emsali vasıfları hakkıyla eynine geçirmek ve yeryüzünde bir 'hüsn-i misal' teşkil etmektir. Bu yolda sefer edenler, takatlerini aşan bir hâl ile yüzyüze geldiklerinde 'Tevfîk'i sadece Allah'dan beklerler. Zira yerlerdeki ve göklerdeki herşey Müslümanların zilyedliğinde değildir; Allah'ın mülküdür.

Fikrimce Müslümanlar yeryüzünde, "zafere değil sefere memur" bir topluluktur ve 'sefer'den ne anlaşılması gerektiğini evvela kendi bünyesinde, sonra sair nasa karşı vuzuha kavuşturmakla mükelleftir.

çağdaş islam düşüncesinin özerkliği ve tarihsel yükümlülüğü

Burhanettin TATAR

Klasik Yunan düşüncesinin 'logos'a yani 'görmek için görme' (temaşa, teori) hadisesine en üst konumu atfetmekle birlikte 'tekne' yani 'bir harici amaç için görme' ve 'fronesis' yani 'içinde bulunulan ortamda ahlaken-siyaseten yapılması gereken şeyi görme' hadiselerine de önemli yer verdiği bilinmektedir. Bu üç farklı görme biçimi içinde 'logos', 'gerçekliği kendisini bize gösterdiği şekliyle görme'ye işaret ettiği için aklın 'birtakım pratik ilgilerin ve beşeri tutkuların sınırlarını aşması anlamında' özerkliğini de temsil eder. Bu yönüyle logos, yalnızca tekne ve fronesis için bir görüş ufku (paradigma) sağlamaz, aynı zamanda bizzat bu iki görme biçimine doğrudan eşlik eder. 'Görmek için görme'nin tahlili bizi 'logos'un bilimine yani metafiziğe götürürken, 'bir harici amaç için görme'nin tahlili bizi teknolojiye ve sanatlara ve 'içinde bulunulan ortamda ahlaken-siyaseten yapılması gereken şeyi görme'nin tahlili bizi ahlak-siyaset bilimine götürür. Burada dikkat çeken şey, ilk bakışta pasif görme biçimi gibi algılanabilecek metafiziğin ('logos'un bilimi) gerçekte diğer iki görme biçimine eşlik ederek aktif bir rol oynadığıdır. Bir başka deyişle, insan düşüncesi bir taraftan 'logos'un bilimi (metafizik) sayesinde özerklik kazanırken diğer taraftan 'logos'un öteki görme biçimlerine eşlik edebilmesi ve onları iyi, doğru ve güzel olana yönlendirebilmesi durumunda tarihsel yükümlülüğünü yerine getirmektedir.

'Logos'un bilimi sayesinde özerkleşen düşüncenin ahlaki,

hukuki, siyasi, sanatsal vs. açılardan iyi, doğru ve güzel olanın teşekkülüne katkı yapması, onun bir genel kural ya da ilkeyi özel bir duruma tatbikinden veya birtakım amaçlar doğrultusunda uygun araçları seçmesinden fazla bir şeydir. Daha açık bir deyişle, düşüncenin tarihsel yükümlülüğü yalnızca onun genel kurallar ve özel durumlar arasında veya genel amaçlar ile bu amaçlara uygun araçlar arasında bağ kuran üçüncü bir unsur olarak kalması değil; belki daha çok tekne ve fronesis kavramlarının işaret ettiği görme biçimlerinden hareketle kendisini praksis düzeyine yansıtması ve orada tarihsel sınanmaya açık hâle gelmesidir. Bu durumda düşünce, birtakım ilke, kural veya kanunlara referansla eylemleri yargılayan bir şey olmaktan çıkar ve bizzat eylemlerin içinde yer alır. Kısacası eylemin kaderi, aynı zamanda düşüncenin kaderi hâline gelir.

düşünceye özerklik kazandıran en temel şey, onun kendisini geleceğe yansıtabilme gücü ve eylemidir.

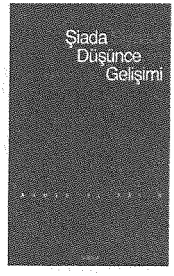
Dikkat edilecek olursa, geldiğimiz noktada düşüncenin özerkliği ve tarihsel yükümlülüğü yukarıdaki üç farklı görme biçiminin ilk bakışta açık gibi görünen anlamlarını bulanıklaştıracak şekilde bir gerilim alanına dönüşür. Artık burada 'gerçekliği kendisini gösterdiği biçimde' temaşa ederek özerkleşen bir düşünce yerini, Heidegger'in tabiriyle, "kendisini geleceğe yansıtarak" 'logos'u anlamlandıran ve somut ortamlar içinde kendisini bulmaya çalışan düşünceye bırakır. Daha açık ifadeyle, "görmek için görme" hadisesi kadar "bir harici amaç için görme" ve "içinde bulunulan ortamda ahlaken-siyaseten yapılması gereken şeyi görme" hadiseleri düşüncenin kendisini geleceğe yansıtma çabasının farklı boyutları olarak tezahür etmeye başlar. Ancak ve ancak düşünce kendisini geleceğe yansıttıkça (daha sonra Husserl bunu 'niyetsellik' (intentionality) olarak adlandıracaktır) 'gerçekliği kendisini gösterdiği biçimiyle' (Husserl bunu 'fenomen' olarak adlandırır) temaşa etme imkânına kavuşabilir; teknolojik veya sanatsal amaçlar doğrultusunda nesneleri yeniden yorumlayabilir; veya ahlaken-siyaseten iyi olanı görebilir ve bu iyinin gerçekleşmesi için gereken vasıtaları seçebilir. Bütün bu boyutlarıyla düşünceye özerklik kazandıran en temel şey, onun kendisini geleceğe yansıtabilme gücü ve eylemidir.

Aristo'nun metafizik ve ahlak anlayışı içinde şu ya da bu şekilde serpiştirdiği ve daha sonra Husserl ve Heidegger'in önemli ölçüde kavramlaştırdıkları bu yaklaşım, klasik İslam düşüncesi içinde çok daha genel bir perspektiften hareketle yeniden ele alınmıştır. Aristo'nun "düşünen düşünce" olarak kalan ve evrenle doğrudan ilgilenmeyen Tanrı anlayışı karşısında kendisini geleceğe yansıtan insan düşüncesi gerçekte esas aldığı birtakım ontolojik ve metafiziksel referansların yanı sıra zamanın ruhunu veya toplumun ortak kaderini simgeleyen 'ethos'a sığınmak durumundadır. Buna karşılık, Kur'an'da ifadesini bulan "her şeyi bilen, gören, yaratan ve öte dünyada insanı hesaba çekecek olan" Tanrı anlayışının insan düşüncesinin kendisini geleceğe yansıtma çabasını "öte dünya" inancı doğrultusunda hayli esnettiği ve onu her zaman sonsuzca aşan bir Üst Bilinç içinde kuşattığı açık bir hususdur. Klasik İslam düşüncesinin, Kur'an'ın bu Tanrı anlayışı karşısında insan düşüncesinin özerkliğini temellendirme noktasında birbiriyle uzlaşmayan çok sayıda yaklaşım sergilediği bilinmektedir. Gazâlî'nin söz konusu temellendirme çabalarının başarısızlıkla sonuçlandığını düşünmesiyle birlikte çıkışı 'gnosis' yani gönül pencere-

sinden görme" hadisesinde araması bir tesadüf değildir. Gazâlî'nin bu girişiminin bir anlamı şudur: Öte dünyaya iman doğrultusunda esnetilen ve her zaman sonsuz bir Üst Bilinç tarafından kuşatılan insan bilincinin özerkliği inancın mekânı olan 'gönül'ün kendisini geleceğe yansıtma çabası içinde sınırlı bir anlama sahip olabilir. Zira burada 'gönül'ün niyetselliği (geleceğe yansıması, fırlatılması, projeksiyonu) düşüncenin niyetselliğini öncelemektedir. Düşüncenin özerkliği, 'gönül'ün kendisini geleceğe yansıtma çabasına bağlı olarak dünyayı, eylemleri, ilkeleri, kutsal metinleri, nefsin hâllerini vs. yeniden yorumlama ve anlamlandırma eylemi olarak söz konusu olabilir. Yani düşünce, 'gönül'ün daha önceden yöneldiği şeyleri dilin sınırları içinde görünür ve kavranabilir duruma erişti-rebildiği ölçüde özerklik kazanabilir. Artık o, anlamaya çalıştığı şeylerden bir şekilde sıyrılarak onları apaçık bir bilgi nesnesi şeklinde karşısında konumlandıran bir güç değil (bu ancak mantık, matematik gibi birkaç disiplinde söz konusu olabilir), anlamaya çalıştığı şeylere mümkün olduğunca nüfuz etmeye çalışarak sürekli şekil almakta olan bir süreçtir. Gazali'nin gönül, düşünce ve eylem birliğini simgeleyen 'hâl' kavramı sonuçta düşüncenin sınırlı özerkliği kadar tarihsel yükümlülüğünü dile getiren anahtar bir terimdir.

Acaba çağdaş İslam düşüncesi kendi özerkliğini nerede bulmakta ve tarihsel yükümlülüğünü nasıl yerine getirmektedir? O, yukarıda dile getirdiğimiz dört farklı görme biçiminden hangisine öncelik vermekte ve diğer görme biçimlerini bu temel projeksiyona göre yönlendirmektedir? Yoksa o, dört farklı görme biçimine bir şekilde dikkat kesilmekle birlikte onları birbiriyle uzlaştırmakta başarısız kaldığı için bir tür körlükle mi maluldür? Kanaatimizce bu soruların hazır cevapları yoktur veya en azından şu ana değin bu dört görme biçimini anlamlı bir şekilde uzlaştırma başarısına henüz tanık değiliz. Ancak açıkça tanık olduğumuz şey, çağdaş İslam düşüncesinin "modern durum"un dayatmaları karşısında kendi özerkliğini artık ciddi bir sorun olarak gördüğü ve bu sorundan hareketle kendisini geleceğe yansıtarak tarihsel yükümlülüğünü yerine getirmenin yollarını aradığıdır. b

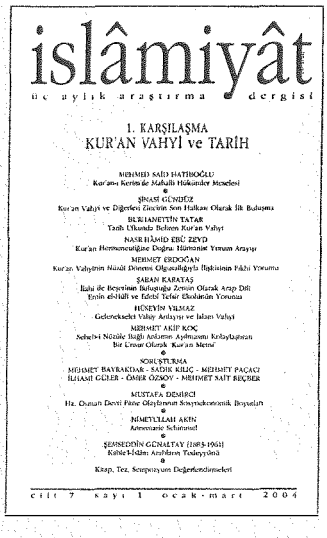
OKUDUNUZ MU?

Şiada Siyasal Düşüncenin Gelişimi –Şûrâdan Velâyet-i Fakîhe–

Ahmed el-Kâtib, çev. Mehmet Yolcu
kitâbiyât

Bu eser, Sünni dünya ile Şia dünyası arasındaki mesafeyi bir 'kılpayı'na indirecek kadar fevkalade önemli sonuçlara ulaşmıştır. Bu çizginin Şia dünyasında egemen olması durumunda, İslam dünyasının ne kadar olumlu gelişmelere sahne olabileceğini tahmin etmek zor olmasa gerektir.

islâmiyât
üç aylık araştırma dergisi

1. KARŞILAŞMA
KUR'AN VAHYİ ve TARİH

MEHMED SAİD HATİBOĞLU
Kur'an-ı Kerim'de Mahalli Hükümler Meselesi

İSMAİL GÜNDÜZ
Kur'an Vahyi ve Diğerleri Üzerine Son Halkası Olarak İlk Buluşma

BEKİR DEMİR
Tarih Ötesinde Bilinen Kur'an Vahyi

NASR HÂMİD EBÛ ZEYD
Kur'an Hermeneutiğine Doğru: Hümanist Yorum Arayışı

MEHMET ERDOĞAN
Kur'an Vahyinin Nüzûl Dönemi Oluşturduğu İlişkinin Fâhi Yorumu

ŞABAN KARATAŞ
Hâlâ de Beyninin Bulduğu Zemin Olarak Arap Dili
Tenîn ebi'llâh ve Edebî Tefsir Ekollerin Yorumu

HÜSEYİN YILMAZ
Geleneksel Vahy Anlayışı ve İslam Vahyi

MEHMET AKİF KOÇ
Sebebi-Nüzûle İlişkin Anlatımın Aydınlattığı
Bir Ereksi Olarak Kur'an Metni

SORUŞTURMA
MEHMET BAYRAKDAR - SADIK KILIÇ - MEHMET PAÇACI
İLHAMİ GÜLER - ÖMER ÖZKOY - MEHMET SAİT REÇBER

MUSTAFA DEMİRCİ
Hz. Osman Devri Fâtır Olaylarının Sosyoekonomik Boyutları

NİMETULLAH AKIN
Armonistic Schöpfung

ŞEMSEDDİN GÜNALTAY (1883-1961)
Kafile-i İslâm: Arafların Yolcuyolu

Kitap, Tez, Sempozyum Değerlendirmeleri

cilt 7 sayı 1 ocak-mart 2004

her karşılaşma bir dönüm noktasıdır

islâmiyât, 1. karşılaşma: kur'an vahyi ve tarih dosyası üzerine düşünceler

İsmail ÇALIŞKAN

Türkiye'nin, son yüzyılın en ciddi karşılaşmalarından birine hazırlandığı (AB'ye girme çabası) bir sırada *islâmiyât*'ın tarihteki karşılaşmaları tartışmaya açması isabetli olmuştur. Adına "Karşılaşma" denilen konular, sıkça gündeme gelmesine rağmen kamuoyunda ciddi bir bilinç düzeyi yakalanamamıştır. Hâlbuki geçmişini ciddi bir şekilde sorgulamayan, geleceğini sapasağlam inşâ edemez. Kahramanlık destanları güzeldir ama genellikle avuntudan ileri gitmez. Sorgulama ise, mantığı gereği, bir medeniyetin geçmişine dair temel, derin ve çarpıcı sorular sorarak uygarlık tarihindeki yerini ve 'öteki' ile alışverişte kazandığı ya da kaybettiklerini ve kendi bünyesinde geçirdiklerini anlamaya çalışır. "Karşılaşmalar"ın okuyucuya araladığı en önemli kapı burasıdır. Ne dersiniz, karşılaşmalarımızı okudukça kendimizi daha iyi keşfetmiyor muyuz?

Müslümanların, Kur'an'ın bugün için ne anlama geldiği veya bugüne neler verebileceği konusunu ciddi olarak düşünmeye başlayalı çok fazla olmadı. Son yıllarda mütefekkirlerin buna kafa yormaları, sevindirici bir gelişmedir. Ancak tartışmaların büyük oranda sığ kalması ve kısır çekişmelerde düğümlenmesi, bu yolda fazla ilerlemeye imkân vermemiştir. Bu noktadan baktığımızda *islâmiyat*'ın Kur'an vahyini ilk sıraya koyması olumlu bir başlangıçtır.

Kur'an ve tarih kavramlarının birlikte ele alınması anlamlıdır. Zira Kur'an, vahyedildiği andan itibaren tarihin bir parçası oldu. Ancak sırf bir olay ve olgu olmasının ötesinde, onun, çok daha öncesi vardır. Çünkü o, kendisini, yüzyıllarca önceki

islâmiyat'ın Kur'an vahyini ilk sıraya koyması olumlu bir başlangıçtır.

kitapların ve peygamberlerin 'kardeşi' yani onlarla aynı 'hane'nin mensubu olarak takdim eder. Daha da önemlisi varoluşsal gerçekliğini ortaya koyan iradeye (vahyin kaynağına) bağlılığı, onu tarihin de üstüne (ama ötesine ve dışına değil) taşır. Bu konumundan dolayı, onun içerik olarak insanlığın başlangıcından bugüne hep var olduğunu söyleyebiliriz. böylece, Gündüz'ün tanımladığı üzere, 'zincirin son halkası' olarak Kur'an, başlangıçtaki halkayla (insanlığa inen ilk vahiyle) birleşerek vahiy kolyesini insanlığın boynuna asmıştır. Hasılı Kur'an, Cezîratu'l-Arab sınırlarına sığmayacak kadar geniş ufuklu, birkaç asırla sınırlı kalmayacak kadar uzun ömürlüdür. Dosyada yer alan Gündüz ve Tatar'ın makaleleri bu gözle yeniden okunmalıdır.

Kur'an hakkında yazmak, zor bir iştir, hele de yerleşik yargılara aykırı yazmak, sadece zor değil aynı zamanda tehlikelidir.

Kur'an-tarih ilişkisine bir de inzal sonrası zamanlar bağlamında bakalım. 'Kur'an' isimli bir vahiy ürünü, bin dört yüz küsur yıldır somut bir gerçeklik (*Mushaf*) olarak tarihte bizatihi vardır. İnsanlığın onunla ilk karşılaştığı günden bu yana uzun bir zaman geçmiştir. Bu kadar zaman sonra geriye baktığımızda onun, büyük bir medeniyetin oluşumunu tetiklediğini ve insanlığın gidişatına yön veren âmillerden birisi olduğunu görüyoruz. Şimdilerde bu medeniyetin mirasçıları Kur'an'la yeni bir 'karşılaşma' yaşıyorlar. Sanırım onların sorununun ne olduğunu söylemeye gerek yok. Ama gene de bir hatırlayalım: "Geleceğimizi inşa etmede Kur'an'ın yeri var mıdır, varsa nedir, ne olacaktır, ne olmalıdır?" Son iki yüzyıldır karşılaşmadan karşılaşmaya yol alan ve en son Avrupa ile yeni bir karşılaşmaya hazırlanan ülkemiz için, bu soruların daha çok anlam ifade ettiğini belirtmeye gerek var mıdır? Eğer karşılaşma denilebilirse, bizim Avrupa ile şimdiye kadar birçok karşılaşmamız oldu: Savaştık, kazandık ya da kaybettik, masada görüştük, çeşitli ilişkilerimiz oldu vs. ama AB.'ye girme gerçekleşirse, asıl karşılaşma o zaman tezahür edecektir. Yeri gelmişken bu karşılaşmaya yönelik olarak Kur'an, İslam hukuku ve kelam eksenli soruşturma ve özel dosyaların şimdiden gündeme alınmasının son derece yararlı olacağını belirtelim. Ayrıca Kur'an'ın çağdaş durum karşısındaki konumunun ya da günümüzdeki anlamının cevabı, şayet özel bir dosya olarak hazırlanırsa, "Kur'an'la Son Karşılaşma" adı altında verilebilecektir.

"Kur'an Vahyi ve Tarih" dosyası bir bütün olarak gözden geçirildiğinde iki noktanın ön plana çıktığı görülür. İlki, Kur'an ve tarih bir arada ele alındığında doğal olarak gündeme gelen tarihsellik meselesidir. Hatiboğlu hocamızın açık yüreklilikle ve özet bir şekilde tartışmaya açtığı Kur'an'ın tarihselliği, daha doğru bir ifadeyle, Kur'an'daki tarihsel veriler meselesi soruşturma kısmında açık ve net sorularla detaylandırılmıştır. Kur'an'ın, tarihsellik bağlamında tartışılmasını, onu hayattan dışlama çabası olarak tanımlamaya çalışan keskin iddia ve kuşkulu yaklaşımların aksine ben, bu tür gayretlerin Kur'an'ın bu güne daha sağlıklı taşınmasının bir yolu olabileceğini düşünüyorum. Bu da gereksiz polemiklerden, süpekülatif ve yapay çözümlerden kaçınarak başarılabilir. Yeri gelmişken belirtelim ki, Kur'an hakkında yazmak, zor bir iştir, hele de yerleşik yargılara aykırı yazmak, sadece zor değil aynı zamanda tehlikelidir. Kur'an'la bağlantılı olarak miras taksimi, başörtüsü, faiz, dini özgürlükler, cihad, tebliğ, ibadet yükümlülüğü vs. bu konudaki sayısız mesele-

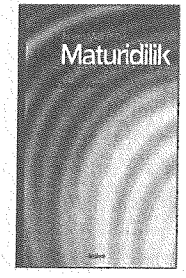
den sadece birkaç örnektir. Dikkat edilirse bu tür konular kamuoyunda çok sert tartışmalara neden olmaktadır. Bu endişeden hareketle, dileriz tarihsellik tartışmaları amacını aşarak, başkalarının ekmeğine yağ süren çağdaş bir "Halku'l-Kur'an" tartışmasına dönüşmez. Kur'an üzerine yapılan bütün çalışma ve tartışmaların akim ve sakim kalması değil, bilakis faydalı sonuçların hakim olması en büyük arzumuzdur.

İlahiyat camiasının, Kur'an hakkındaki en başat araştırma mevzusunun 'Kur'an'ı anlama'ya yönelik çabalar olduğu, bu dosyandan elde ettiğimiz ikinci sonuçtur. Buradaki 'anlama'nın sırf epistemolojik bir içeriğe sahip olmadığı, zımnen Kur'an'ın fiili hayattaki yerini belirlemeyi de içine aldığını vurgulamakta yarar vardır. Dosyadaki Ebû Zeyd, Erdoğan, Karataş, Yılmaz ve Koç'un makalelerini bu uğurda atılmış mütevazı adımlar olarak değerlendiriyoruz. Özel dosyada fikir serdedenlere bakarak 'İlahiyat camiası' demiş olsak da bu konuyla meşgul olanlar çok daha fazladır. Bu nedenle "Kur'an Vahyi ve Tarih" özel sayısında göze çarpan en büyük eksiklik akademi dışındaki meslektaşlarımıza ve ilim ehline yer verilmemesidir. Hâlbuki mezkur sayıda en azından soruşturma başlığında birkaç isme pek ala yer verilebilirdi.

Gerek tarihsellik problemi gerekse Kur'an'ı anlama meselesine ilişkin son olarak şunları söyleyebilirim: Tatar'ın da yazısında işaret ettiği gibi, Müslümanlar, Kur'an hakkında tarihselci ve metafiziksel olmak üzere iki temel yaklaşıma sahiptirler. Vakıa böyle olmakla birlikte, bu iki yaklaşım arasında sıkışıp kalmayı kabul edilemez buluyoruz. İlelebet bu böyle devam etmemelidir. Bence, bu handikapı aşmanın çaresi keşfedilmeli, bu ikilemden çıkış için farklı imkânları araştırmaya daha fazla eğilmeli ve üçüncü bir yol bulunmalıdır. Sürekli aynı teoriler etrafında dönüp dolaşmak ve aynı problemlerle uğraşmak, ufkumuzun genişlemesini engellemektedir. Hâlbuki, sadece ilgili makalelere bakarak dahi diyebiliriz ki, adına ister 'ictihad' denilsin, ister 'yeni yorum' denilsin, bu işi başaracak yetişkin kadro vardır. "İsabet eden iki, yanılan bir sevap alır", "Müslümanlar dalalet üzere birleşmez" gibi prensiplere sahip bir geleneğin müntesipleri, gelecek için umut vermektedir. Gerçek ise zamanla ortaya çıkacaktır.

Ve bu dosya vesilesiyle bir kez daha hatırlandı ki Kur'an, Müslüman dünya için bir başlangıçtır, bitiş değildir. Onu 'okuyanlar', onun her zaman yeni bir başlangıç olma imkânını bünyesinde barındırdığını görürler. Zira, yüzyıllar önce tarih ufkunda beliren Kur'an vahyi, yaratıcı beyinlere mesajlar ilham etmeye devam ediyor. b

OKUDUNUZ MU?

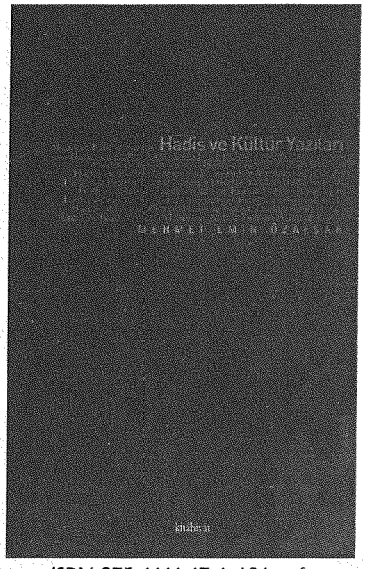
İmam Mâturîdî ve Mâturidilik

Yayına Hazırlayan Sönmez Kutlu
kitâbiyât

Mâturîdî, İslam düşüncesinde ortaya çıkan farklı din anlayışları içerisinde 'akılcı-hadarî din anlayışı'nın en önemli şahsiyetlerinden birisidir. Onun şahsiyeti, yetiştiği ortam, fikirleri, din ve dünya görüşü, etki alanları ve eserleri hak ettiği ölçüde şimdiye kadar araştırma ve incelemelere konu edilmemiştir.

hadis ve kültür yazıları

kitâbiyât, ankara 2005

ISBN 975-6666-67-6, 184 sayfa

Hüseyin HANSU

hadis araştırmalarında, kültürden hadise sızmış olan unsurların tespiti ve ayıklanması işine büyük bir önem ve öncelik verilir hadislerin kültürleri nasıl etkilediğiyle pek ilgilenilmezdi.

Hadis ve Sünnet'in, tarih boyunca Müslüman toplumların kültürünü etkileyip şekillendirdiği tarihi bir gerçektir. Farklı ırk, kültür ve coğrafyalara sahip olan Müslüman milletlerin, genelde aynı ahlaki değerlere sahip olması, giyim kuşamlarında, tutum ve davranışlarında ciddi bir yakınlığın olması, büyük ölçüde Rasulullah'ın Sünnet'i sayesinde gerçekleşmiştir. Ne var ki toplumların kültürü de az da olsa hadis faaliyetini etkilemiş, hatta zaman zaman hadislerin içine sızmıştır. Bu yüzden hadis araştırmalarında, kültürden hadise sızmış olan unsurların tespiti ve ayıklanması işine büyük bir önem ve öncelik verilir hadislerin kültürleri nasıl etkilediğiyle pek ilgilenilmezdi. Mehmet Emin Özafşar'ın *Hadis ve Kültür Yazıları* işte bu ihmal edilmiş alana dair, yani hadisin kültürü nasıl etkilediği üzerine yazılmış bir deneme niteliğindedir. Kitap, yazarın daha önce yayımlanmış konuyla ilgili makalelerinden ve çeşitli platformlarda sunulmuş tebliğlerinden oluşmaktadır. Hadis ve hadisin problemlerine dair bugün sağlıklı bir tartışma ortamının doğmasına katkı sağlamak amacıyla kaleme alındığı belirtilen (s. 11) bu kitapta, hadis araştırmalarında göz ardı edilen bazı noktalara dikkat çekilmiştir. Kitaptaki yazıların odaklandığı noktalar, hadisin alanı, kültürümüz içindeki yeri ve onunla sağlıklı bir diyalog kurma meselesi olarak özetlenebilir. Hadisin sadece kendisinden dinî hüküm istinbat edilen bir şeye indirgenmesinin sakıncalarına ve doğurduğu kısır tartışmalara değinen yazar, bu tür indirgemelerden kaçınarak hadisin, dinî bir kaynak olduğu kadar Müslüman bireyin ve toplumun kültürünü oluşturan bir unsur olarak da ele alınması gerektiğini belirtmektedir.

Farklı tarihlerde yayınlanmış olsalar da ilk üç yazı birbirinin devamı niteliğindedir. "Hadisin Neliği ve Akademik Hadisçilik" adlı makalede, Cumhuriyet döneminde İlahiyat Fakülteleri bünyesinde yürütülen bilimsel hadis çalışmalarının zihinsel arka planına ve kurumsal zeminine ışık tutulmaya çalışılmıştır. Hadis kelimesine yüklenen mânâlar buna olarak ortaya çıkan algı farklılığı, Hz. Peygamber ve hadis bağlantısı, modern dönemdeki akademik perspektifin mümeyyiz

kavramları 'tarih' ve 'tenkit' mefhumları ve hâlâ yazılmamış olan hadis tarihinin periyodlanmasına ilişkin genel bir çerçeve makalede temas edilen ana noktalardır.

Yazara göre, tarih boyunca sadece dinî hükümlere kaynak teşkil edip etmemesi yönünden ele alınan hadis ve Sünnet'in Hz. Peygamber'le özdeşleştirilmesi, onu yapılan bütün değerlendirmelerin, kabul yahut redlerin, itaat yahut itirazların muhatabı hâline getirmiştir. Bu noktadan sonra da tartışmalar, bir görüş ayrılığı ya da bakış açısı farklılığı olarak değerlendirilmemiş, bir inanç ve sadakat konusu olarak görülmüştür. Bunun ardından da Peygamberin inkâr edilmesi gibi algılanan bir hadis Sünnet inkârı vücut bulmuştur. Bu durum hem hadisler hakkında eleştirel bir tavra tahammül edememe hem de hadis külliyatının önemli bir miktarını teşkil eden sahabe ve tabiun hadislerinin de göz ardı edilmesi sonucunu doğurmuştur (s. 13). Aslında "Hz. Peygamber'e, sahabe ve tabiuna nispet edilen her türlü söz, fiil, takrir ve vasıflar" olarak tarif edilen hadisin, bazı usûlcüler tarafından sadece Hz. Peygamber'e özgü kılınması ve "nispet edilen" ifadesinin görmezden gelinmesi, bir anlam daralmasına yol açmıştır. Özellikle ilk devir fakihleri gözünde hadis "kendine has nakil sistemiyle ilk Müslüman nesillere nisbet edilerek aktarılan rivayet ya da haber olarak çeşitli açılardan değerlendirilmeye müsait bir nevi tarihî rivayet iken, Şâfi'î'yle beraber kabul ve itaat edilmesi zorunlu değer yüklü dinî bir delil şekline dönüştüğü ileri sürülür. (s. 18) Ancak yazarın, ilk dönemlerde "Nebevi Hadis/Sünnet" mefhumlarının çok da belirgin olmadığı anlamına gelen bu noktadaki ifadeleri biraz problemli görünüyor. Hz. Peygamber'in söz ve fiillerinin özel bir öneme sahip olmadığı, ilk Müslüman nesillerin dinî yorumlarıyla karışık bir şekilde bulunduğu iddiası tarihî gerçekle bağdaşmamaktadır. Öte yandan Şâfi'î öncesi hadis geleneğinin birden bire kesilmesini, sadece Şâfi'î'nin çabalarına bağlamak da abartılı bir iddia olarak görünmektedir.

Yazar, tasnif sisteminin bir sonucu olarak hadislerin bağlamından koparıldığını, böylece bir hadisin ne zaman nerede, niçin söylendiğinin çoğu zaman anlaşılamadığını belirterek, hadisin sıhhatini ifade etmede kullanılan kavramlardaki anlam kaymalarına da dikkat çekmiştir (s. 21).

Hadis için bir anlam çerçevesi çizmeye çalışan yazar, hadisçiyi ve çalışma alanını da yeniden tarif eder. Değişik devirlerde icra ettiği fonksiyona göre farklı isimler alan hadisçiye, kurumsal zemini ve araştırma yönteminden yola çıkarak günümüzde akademik hadisçi ya da hadis araştırmacısı denilmesini teklif eder (s. 24). Akademik hadisçinin sened veya metin eksenli çalışmaların ötesine geçip hadisi bir kültür tarihi olarak da ele almalarını önerir (s. 26). Türkiye'de akademik hadisçiliği Darufünun İlahiyat Fakültesi'nin kurulmasıyla başlatan yazar, bu yeni hadisçi tipinin mantığını ele veren en önemli işaretlerden biri olarak, daha önceki İlahiyat programlarında "Hadis-i Şerif" olan dersin "Hadis Tarihi"ne dönüşmesini gösterir. Bu dönemdeki hadis çalışmalarını Zâkir Kâdiri Ugan, Fuad Sezgin, M. Said Hatiboğlu ve Talat Koçyiğit'in çalışmalarından yola çıkarak tasvir tasvir eden yazarın, aynı dönemde hadis çalışmaları içerisinde önemli yerleri olan Babanzâde Ahmed Nâim ve Tayyib Okiç'i ise niçin zikretmediği merak konusudur.

Akademik hadisçinin sened veya metin eksenli çalışmaların ötesine geçip hadisi bir kültür tarihi olarak da ele almalarını önerir.

Bu dönemde akademik hadisçinin karşılaştığı problemleri de dile getiren yazar, bir hadis tarihinin yazılmasına olan ihtiyaca değinerek, yazılacak olan eserde öncelik verilmesi gereken hususlara işaret eder (s. 36).

"Hadis/Sünnet ve Kültür" başlığı altında ise hadis kültür ilişkisi incelenmiştir. Kültürümüz bizim meçhulümüzdür diyen yazar, hadisin Müslüman bireyin ve toplumun kültürünü nasıl yoğurup şekillendirdiğini, konuyla ilgili üç klasik edebî eser (İbn Kuteybe, *Uyûnu'l-ahbâr*; Zemahşerî, *Rabî'u'l-ebrâr ve nusûsu'l-ahbâr*; Kuzâi, *Şihâbu'l-ahbâr*) örneğinden hareketle ele almıştır. Bu eserlerde hadisin teknik boyutunun ötesine geçilerek kültürümüze nasıl malzeme verdiğini tasvir eden yazara göre, hadisin çalışma alanı, Müslümanın kültür hayatını da

kapsayacak şekilde genişletilmelidir. Bazı çağdaş hadis araştırmacıları tarafından kullanılan metin tenkidi yönteminin hadislere uygulanmasının yetersizliğine değinen yazar, kültürle sağlıklı bir diyalog için geliştirilecek bir yöntemde olması ve olmaması gereken bazı noktalara dikkat çeker.

"Hadis İlminde Alan Evrilmesi" adlı sunumda ise, hadis ilminin tarih boyunca geçirdiği aşamalar ele alınmıştır. Hadis ilmindeki eksen kaymaları ya da Hadis ilminin geçirdiği evreler, isnad merkezli "rivayet ilmi" evresi, hadis metinlerinin odağa alındığı metin merkezli "dirayet ilmi" evresi olarak tanımlanmıştır. Modern zamanların kurumsal yapısı içerisinde ortaya çıkan ve yürütülen bilimsel hadis faaliyeti dikkate alarak yazar, hadis ilminde üçüncü evreye "ilmu sekafeti'l-hadis" yani hadis kültürü ilmi denilmesini teklif eder. İslam'ın kültürel açılımının incelenip, anlaşılmasının konu edinileceği bu aşamanın sosyal tarih, zihniyet ve ilim tarihi, edebiyat tarihi, bağlamında incelenmesini önerir.

Hadisle ilgili farklı açılımlar sağlayacak muhtevasıyla kitap, zihinlerde yeni ufuklar açacak, yeni sorular üretecek niteliktedir.

"Hadis İlminde Metin Merkezli Birikimin Güncelleştirilmesi Sorunu" başlığı altında, rivayet metinleri ve bu rivayetlere tahsis edilen çalışmaların güncelleştirilmesi konusu ele alınmıştır. Wilfred C. Smith'in İslam araştırmaları sahası için "Kuran'ı neyin ürettiğinden çok, Kuran'ın neyi ürettiği önemlidir" yargısından esinlenerek yazar, aynı şeyin hadis için de düşünülebileceğini belirterek şöyle der: "Eğer bu metinler (hadis) çağlar içerisinde ve hâlen birtakım insanların duygu, düşünce, inanç, heyecan ve coşkularına kaynaklık etmiş ve ediyorsa, hatta onların duygu, düşünce,inanç ve heyecanlarının birer ürünü olarak üretilmişlerse, o zaman onların psikolojik, ahlaki, sosyal ve edebi bir perspektifle ele alınması gerekir." (s. 79)

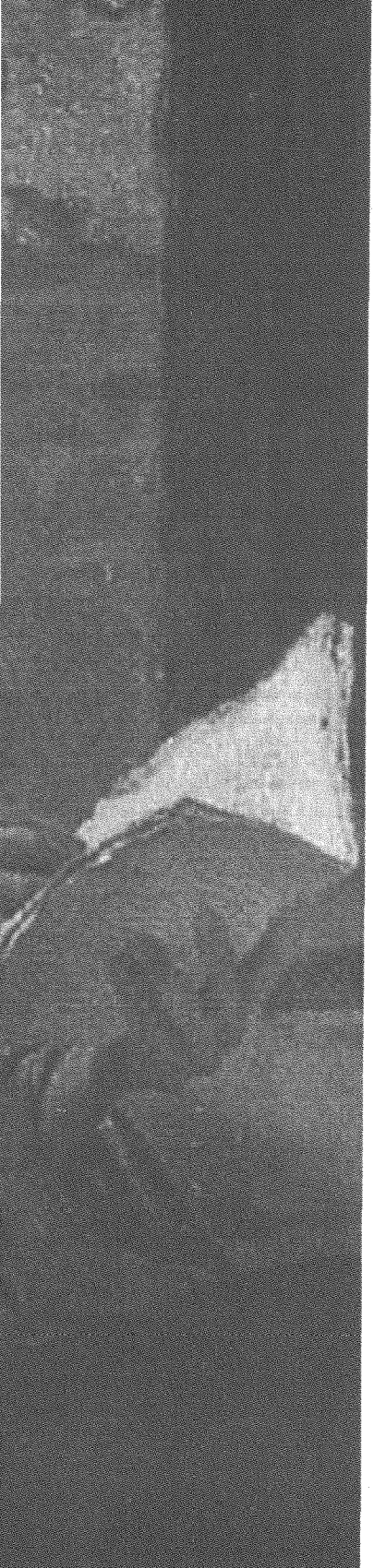
Yazar bu bağlamda, hadis yazım meselesini örnek olarak inceler. Hadis yazımını, yasaklanması ve izin verilmesi meselelerinin ötesine geçerek bir bütün olarak bu dönemdeki yazım faaliyetiyle beraber ele alır. Sonuçta önemli bazı hadis eserlerinin de bu bakış açısıyla değerlendirilmesini teklif eder (s. 82).

"Hadis Tarihinde Kadın Gerçeği Üzerine" adlı makalesinde yazar, kadınların hadis ilmindeki yeri üzerinde durmuştur. Batı'da kadının yaşadığı kötü duruma mukabil, aynı dönemde hadis ilmiyle ilgilenmiş ve bu konuda meşhur olmuş kadınlar tanıtılarak İslam'ın kadına verdiği değer gösterilmiştir. Yazar bu gerçeğe rağmen, ne maksatla ve nasıl üretildiği belli olmayan kadın aleyhindeki birtakım bilgi kırıntılarından yola çıkarak İslam'ın kadına değer vermediği yargısının haksızlığına dikkat çekmiştir (s. 83-108).

"Osmanlı Eğitim, Kültür ve Sanatında Hadis" adlı yazıda Osmanlı dönemindeki hadis faaliyeti hakkında geniş bilgi verilmiştir. Yazar, Osmanlı devrini hadis ilminde bir "daralma devri" olarak kabul etmişse de, verilen zengin bilgilerden bu konuda karar vermek için daha ileri araştırmalara ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. Zaten yazarın haklı olarak belirttiği gibi İlahiyat fakültelerinde "Osmanlı Hadisçiliği" ya da "Osmanlı Hadisçileri" diye bir dersin olmayışı bu konudaki yetersizliğimizin bir göstergesidir. Her şeye rağmen eğitim kurumlarındaki hadis tedrisinin ötesinde Osmanlı estetiğinin ve bedii zevkinin oluşmasında hadisin önemli bir etkisinin olduğu açıkça ortaya konulmuştur.

Kitaptaki son yazı, "İslam Kültüründe Engelli Meşhurlar" adıyla, Engelliler Sempozyumuna sunulmuş bir tebliğ metnidir. İslam kültürünün çeşitli alanlarında meşhur olmuş yüzlerce engelli âlim tanıtılarak, İslam'ın bu insanları sadece birer merhamet nesnesi olarak görmediği, onlara eğitim ve iş imkânı ve fırsatı sağlayarak toplumda hak ettikleri yeri almalarını sağladığı belirtilmiştir. (s.155-171).

Hadis ve Kültür Yazıları'ndaki bilgi ve düşünceler elbette bu anlattıklarımızla sınırlı değildir. Ayrıca her makalede başlığının ötesinde zengin bilgiler ve önemli tespitler mevcuttur. Hadisle ilgili farklı açılımlar sağlayacak muhtevasıyla kitap, zihinlerde yeni ufuklar açacak, yeni sorular üretecek niteliktedir.

din, dil ve uslûp

Mustafa ŞAHİN

Gündelik hayat dilinin üstünde ama anlaşılır bir dil; ana dil gibi öğrenilen bir dil; saf, şeffaf, berrak bir dil. İnsan idrakini tek kelimeyle, tek kavramla sınırlamayan, insanı mahkum etmeyen, eş anlamlı kelimelerle, kavramlarla örülü bir dil, asla yeni bir dil değil, asla yeni bir paradigma değil. Mevcut dilin imkânları içinde dili yani düşünceyi genişleten, insanın bütün melekelerini mesaja muhatap kılan bir dil; yeni bir söylem değil, asla değil, belki üslûbumuzun yenilenmesi.

Dindarların dili camiden başlayarak hayatın dışına itilen, hayata dokunmayan, kendini tekrarlayan ama, pratik hayatta sağlaması yapılmayan, karşılığı test edilmeyen bir dile dönüşme tehlikesiyle yüz yüzedir.

Dil bizatihi hayatın kendisidir. Dile araçsal olarak bakmak, okunan metne katılmamak, içten gelerek konuşmamak hatiplerimizi adeta birer spikere, sunucuya dönüştürmektedir.

Hepimiz ruhlarımızda heyecan uyandıran hatiplerden etkilenmiş, hayat ve dünya tasavvurumuzu söylediklerine inanan, bizi de inandıran insanlardan etkilenmişizdir. Ne yazık ki bugünün insanını ruhundan kavrayan hatiplerimiz azdır.

Her hatip kime seslendiğini, kime ne anlattığını, neyi niye anlattığını okuduğu metin dışında kendi cümleleriyle, kendi diliyle anlatabilmelidir.

Cemaate ne anladınız sorusunu sormadan evvel belki hatibin kendisine ne anlattığını, ne amaçladığını, konuşmasıyla insanları nereye yönlendirmek istediğini ve nasıl karşılıklar aldığının sorulması ve sorunun da cevabının alınması gerekir.

Acaba kaç kelimeyle, kaç kavramla konuşuyoruz. Bir kavramı, bir kelimeyi başka hangi kavram ve kelimelerle, istiarelerle, yan anlamlarla, benzetmelerle, çağrışımlarla ne kadar ifade ediyoruz. Söylenen söz, acaba daha başka nasıl söylenebilir, hangi örneklerle anlatılabilir?

En önemli sorunlardan biri, hatibin mesajının kaç genç insana ulaştığıdır. Hatip genç insanları, çocukları muhatap almış mıdır, onlara seslenmeyi kastetmiş midir? Hatiplerimiz bunu test ediyor mu? Eğer bensem hatip her konuşmamda bugün

kaç genç insana ne dediğimin, onların ruhlarında nasıl yankılar uyandırdığının muhasebesini yapmalıyım.

Soyut, muhatapsız, nötr, karşısında sanki biraz sonra gündelik hayatın içine girecek ya da biraz önce gündelik hayattan çıkıp camiye gelmiş insanlar (işçi, memur, esnaf, çiftçi, öğrenci olarak) değil de yaşanan hayatın dışında, gündelik hayatta karşılığı olmayan, kürsüden (yukarıdan) bir dille yapılan konuşmalar muhatapsız konuşmalardır.

Dolayısıyla heyecan, aşk, ruh, gönül, ruhaniyet, iklim oluşturma her konuşmanın özü olmak zorundadır ve her hitabın değerlendirmesi bu kriterlerle yapılmalıdır. Ne kadar heyecan uyandırdım? Muhataplarım söylediklerime gönülleriyle, vicdanlarıyla, akıllarıyla ne kadar katıldılar?

Cami dilini ruhanileştirmeli, aynı zamanda bu dile dinamizm kazandırmalıdır. Soyut ve karşılıksız bir dilden sakınmak gerekir.

Cami dilini ruhanileştirmeli, aynı zamanda bu dile dinamizm kazandırmalıdır. Soyut ve karşılıksız bir dilden sakınmak gerekir. İyilik örneklendirilmeden bizatihi iyilik olarak anlatılırsa bir şey ifade etmez. Selam vermek emniyeti, güvenliği, güvenilirliği yaymaktır. Merhaba, benden sana zarar gelmez demektir. İnsanın anne babasına bakması, bir öğrenci okutması iyilik demektir.

Ahlak kavramı, bugün nötr bir hâle gelmiştir. Ama erdem, onur, izzet, şeref, haysiyet kavramları ahlak kavramını tamamlayan, onu anlaşılır, yaşanır kılan, insanlarda karşılığı olan kavramlardır ve ahlakla eş anlamlı olarak kullanılabilir.

Menakıb kültürünü konuşmalarda belli ölçüde yansıtmak gerekir. Televizyonlardaki sır, gizem, kader, iyi ve kötü mutlaka karşılığını bulur mesajı veren programların izleyici rekorları kırması toplumdaki susamışlığın göstergesidir. Küçük, basit, yalın öykülerle milyonlar ekranlara kilitlenmektedir.

Dini anlatanların kelime, kavram kadrosunu mutlaka zenginleştirmeleri gerekir...

Kendi metaforlarımızla konuşmalıyız. (istiare)

Aşk... Bütün zamanların en tılsımlı kavramıdır.

Pervane (şem) muma aşık, bülbül güle aşık... Gül, Rasulullah'ın remzi...

Simurg nedir? Anka nedir? Gül nedir? Bülbül nedir?

Leyla ile Mecnun hikayeleri neyi sembolize eder?

Fıkıh nasıl anlatılıyor? Mesela biz, caiz diyoruz, caiz değil, meşru, gayrımeşru diyoruz ama, muhatabımız bundan ne anlıyor, ona ne demiş oluyoruz?

Rasulullah'ı ne kadar anlatırsak dini o kadar anlatmış oluruz.

Keza ashabı kiramı Peygamberimizin dostları, yol arkadaşları olarak ne kadar anlatırsak, din o kadar kolay ve yaşanabilir olarak anlaşılır.

Müjdeleyen, muştulayan, sevindiren, heyecanlandıran, yüreklendiren bir dil gerekiyor. İslam kahramanları Müslüman çocuklarına anlatılmıyor. Dün cenklerle dinle bağını koruyan milletimizin çocukları her biri yüz binlerce baskı yapan büyü kitapları okumak zorunda bırakılıyor. Çocuk muhayyilesi mutlaka sembol kahramanlarla özdeşleşmek istiyor.

Anlattığımız cennet insanın özlem duyacağı, ruhunu ateşleyeceği, koşarak varmak isteyeceği, arzulayacağı, uğruna bedel ödeyeceği bir cennet midir? Orada kimler vardır? Kim bizi oraya çağırıyor? Orayı niye hak etmeliyiz ve ne kadar kolay ulaşılır?

Konuşma, hitap sadece dinleyenin vaziyet almasını sağlamıyor konuşmanın kendisi, üslûbu hatibin rolünü, yerini, makamını, itibarını da belirliyor. Dolayısıyla konuşma, (içeriğiyle, üslûbuyla) hatibin (imamın) önder kimliğini de keza caminin mescidin iklimini de oradaki özgür ifade alanını da belirliyor. Oysa kırk yıl camiye gidip bir kez imama "Nasılsınız?" demeyen milyonlarımız var. İmam, sadece mihrap ve minberde imam. Caminin içinde

bile değil. Okuduğu metni çoğu kez ilk defa kürsüde okuyor.

Camide hatip öğretmene öğretmen olarak, iş adamına iş adamı olarak, işçiye işçi olarak doğrudan seslenmek gerekir. Aksi hâlde kimsenin söyleneni üzerine almadığı, hayata dokunmayan, bize doğrudan seslenmeyen bir dille konuşuldukça mesaj muhatapsız bırakılıyor.

Camiye gitmek, camiye çağrılmakla mümkün ama çağrı dışında din görevlisi de insanlara gidebilir. Keza çağrının kendisi de net, açık olarak anlatılmıyor. Beni neye, niye, nasıl çağırıyorsun sorusu cevapsız kalıyor. Ayrıca sadece camide mi bu kadar hürmetkâr olmalıyım dinime karşı? Din sadece camide midir?

Öğretmen sorumlu olduğu öğrenciyi, iş adamı esnaf sorumlu olduğu işçisini ne kadar camiye yönlendiriyor? Cemaatimizin acaba ne kadarı zekatını veriyor? Bunu en azından soru olarak sorabilir hatip. Onun bu dokunulmazlığı vardır. Bundan emin olmalı ve bu emniyeti cemaate yansıtmalıdır.

Bir imamın cemaatinden kaç kişiye adıyla hitap ettiği, kaçının düğününe, cenaze evine gittiği önemlidir.

Kâbe, cennet, Rasulullah, ashap, bayram, hilal, cami, minare, şerefe, kubbe, ezan, imam, müftü gibi temel kavramların, kurumların yanı sıra alabildiğine geniş bir konuşma alanı açacak imgelerle, metaforlarla pekala konuşulabilir. Konuşma insanı hâller üzerine olduğu zaman insanı etkiler.

Emanet, emniyet, yol, yolcu, kul, kulluk, mülk, mülkiyet, dünya, sevgi, aşk, muhabbet, güzellik, ayrılık, vuslat, umut, tabiat, varlık, yokluk, hüzün, keder vb. üzerinde sınırsız konuşulabilecek metafizik temalardır. İnsan metafizik temalara doymaz ve en eğitimsiz insanlarımız bile sembollerle, şiirlerle, istiarelerle konuşur.

Keza bu çağın diliyle konuşup ruhları ateşleyen İslam edipleri, İslam şairlerinin diliyle konuşmak, onların sunduğu zengin dil imkânlarını hatiplerimiz pekala dillerine taşıyabilirler.

İslam büyüklerinin coşkusunu duyuran Necip Fazıl'ın dili eşsiz imkânlar sunabilir.

Savunmacı değil, kendini yeniden üreten, gerektiğinde dünyaya meydan okuyan, yaşayan bir medeniyet diliyle konuşabiliriz.

İslam şehri nedir? İslam estetiği nedir? Hat nedir? İslam şiiri nedir? Müslümanın mekân tasavvuru, çevre, tabiat, canlı tasavvuru nedir?

İslam şiiri, İslam şehri, Müslüman evi, İslam toplumu, İslam estetiği nedir? Endülüs'ten Osmanlıya, Süleymaniye'den Taç Mahal'e, Kurtuba'dan Emevi Camiine kadar biz dünyaya neler verdik? Bu soruları soru olarak, cevap olarak paylaşabiliriz.

Şehir ve mekân üzerine mutlaka yoğunlaşmalı. Mekânlarımızı, şehirlerimizi kendi sembollerimizle anlatmalı. İstanbul Eyüb Sultan'dır, Aziz Mahmûd Hüdaî'dir, Fâtih'tir, Mîmar Sinân'dır, Ümmü Sinân'dır, Sümbül Sinân'dır, Konya Mevlânâ'dır, Bursa Emîr Sultan'dır, Kastamonu Şeyh Şa'banı Velî'dir, Malatya Seyyid Battal'dır.

coğrafyamızı genişletmeliyiz. İslam yeryüzünün ve bütün zamanların ve bütün mekânların dinidir.

Keza coğrafyamızı genişletmeliyiz. İslam yeryüzünün ve bütün zamanların ve bütün mekânların dinidir. Bugün karşınızda cemaatinizin arasında olan bir Müslüman yarın Amerika'da, Avrupa'da, Asya'da olabilir. Oraya ne götürmelidir?

Şu sorunun cevabını da bulmalıyız. Cemaat (tek tek) acaba camide ne kadar kalmak istiyor ve bu sürenin hatiple, din görevlisiyle ne kadar ilgisi var?

Ne kadar teşbihle konuşuluyor? Kaç menkıbe anlatılıyor? Kaç deyim, kaç atasözü kullanılıyor?

Sembol isimler üzerinden konuşmayınca sözün tesir alanı daralıyor, kuru, yaşanmamış, yaşanamaz bir hitabeye dönüyor söz. Ali bir semboldür. b

kahire uluslararası kitap fuarı

(26 ocak-8 şubat 2005)

İnsan ölür, insanın bütün zürriyeti toprak olur. Fakat yazdığı kitaplar onu her ağızda var eder. Tek bir kitap, temeli sağlam bir evden, batı tarafındaki bir mezardan ve bir saraydan daha faydalıdır.

(Kadim Mısır Şiiri)

Şaban KARATAŞ

Eskiden "Mısırlılar kitabı yazar, Lübnalılar yayımlar, Iraklılar okur" denirdi. Mısır ve kitap adeta iki müteradif kelime gibi duruyor. Mısır'ın başkenti Kahire'de, "37. Uluslararası Kitap Fuarı" düzenlendi. Bu fuarın organizasyonu Mısır Kültür Bakanlığı tarafından yapılıyor ve fuara devlet başkanı Hüsnü Mübarek özel önem veriyor. Bu yıl da fuar, Cumhurbaşkanı Mübarek tarafından açıldı. Her bir faaliyet alanı, uzmanlardan oluşan bir yönetim kurulu ve yetkili başkan ile yürütülmekte. Bu fuar "Frankfurt Kitap Fuarı"ndan sonra dünyanın ikinci büyük kitap fuarı olarak kabul edilse de İslam dünyası açısından en büyük kitap fuarı olma özelliğini taşıyor.

Fuar için her sene yeni bir temel çerçeve belirleniyor. Bu sene belirlenen çerçeve "Reform ve Islah'ın Ufukları" şeklinde belirlenmiş.

Bu kitap fuarı ilk olarak 1969 yılında Kahire'nin merkezindeki Cezire'de faaliyete başladı ve 15 yıl burada devam etti. 16. fuardan itibaren şimdi bulunduğu Medinetu Nasr'da faaliyetini devam ettiriyor. 180.000 metrekare alan üzerinde kurulu fuarda yer alan 15 dev salon içinde yüzlerce yayınevi ve kitap satış birimleri bulunmaktadır. Kurulan dev çadırlarda yapılan, gösteri, dinleti, konferans, açıkoturum gibi faaliyetlerle adeta bir şölene dönüşen kitap fuarı sabahtan gece yarılarına kadar her gün kitap, kültür, bilgi, fikir, sanat ve edebiyat sever yerli yabancı misafirler için doyumsuz tat ve huzur menbaı olmaya devam ediyor.

Fuar için her sene yeni bir temel çerçeve belirleniyor. Bu sene belirlenen çerçeve "Reform ve Islah'ın Ufukları" şeklinde belirlenmiş. Fuara pek çok Arap ülkesi resmen iştirak etmiş olsa da Suudi Arabistan devasa alanı ilgi çekmiştir. Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt de bağımsız salonlar içinde temsil edilmişlerdir. Almanya bu yıl fuarın onur konuğu olmuştur. Almanya'dan başka, Fransa, İtalya ve Amerika da fuara katılmayı devlet politikası hâline getirmiş görünüyor. Bu ülkelere ait reyon-

larda, Arap ve Batılı aydınların diyalog toplantıları gerçekleştirildi ve bu toplantılar zaman zaman televizyonlardan canlı yayımlandı.

Fuar esasen "Kahire Kültür, Sanat, Uluslararası İlişkiler ve İletişim Fuarı" adını almaya hakkıyla layık bir fuardır. Fuarda şu başlıklar altında sürdürülen etkinlikler, nitelikli bir kitap fuarının nasıl olması gerektiği konusunda yeterli bir bakış açışı verecektir:

1. Telif ve Müellif Toplantıları: Kitap fuarının kanaatimce en çarpıcı yönü bazı önemli kitaplar ve bu kitapların yazarları üzerine yapılan tartışmalı toplantılardı. Şu örnekler bu konuda fikir verecek niteliktedir. Câbir Asfûr, "Gelecek Üzerine İddialaşmak"; Abdurrahim Alî, Acı Hasat, "İslami Örgütler ve Şiddet"; Bernard Levis, "İslam ve Çağın Krizi"; Corci Zeydan, "İslam Tarihi Serisi"; Mahmûd İsmâ'îl, "Taklit ve Yenilik Arasında Çağdaş Dinî Söylem"; Vahîd Abdulmecîd, "Terör, Amerika ve İslam".

2. Yılın Çerçeve Konusu Üzerine Açıkotumlar: "Dahili ve Harici Direnmeler Arasında Reform ve Islah", "Küreselleşme Asrında İktisadi Değişim", "Yasama ve Yargı Alanında Reform ve Islah", "Öğretim ve Toplumun Modernleştirilmesi, Islahın Temel Dayanakları", "Islahın Kültürel Temelleri, Islahta İletişimin Rolü", "Islah'ın Gereklerini Tespitte Kadının Rolü" gibi konular da temel meselenin alt başlıklarını teşkil etmiştir.

3. Kültür Toplantıları: Bu kapsamda yapılan toplantılarda, "Yayıncılığın Geleceği ve Düşünceyi İfade Özgürlüğü", "Müşahede ve Hatırat Yazılarının Tarih Yazımındaki Rolü" gibi konular tartışılmış; değişik ülkelerden gelen ve belli dönemlere ve önemli olaylara şahitlik etmiş kilit özelliği taşıyan kişilerle söyleşiler yapılmıştır. Her biri birer canlı tarih olan bu şahısların ilgili dönem hakkında bilgi sahibi yazar ve gazetecilerin huzurunda yaptıkları açıklamaların dinleyicilerde ne denli tesir bıraktığı malumdur.

4. Kültür Kahvehanesi Programları: Bu kapsamda Rıfâa et-Tahtâvî, Hidiv İsmâ'îl, Alî Mubârek, Ahmed Lutfi es-Seyyid, Muhammed Abduh, Sa'd Zağlûl, Tahâ Huseyn gibi düşünür ve devlet adamlarının ıslah projeleri üzerine açıkoturumlar düzenlendi ve *Fusûl* dergisinin çıkardığı "Edward Said" sayısı tartışıldı. "Demokrasi-İslam", "Arap-İsrail ilişkileri", "Uygarlıklar Buluşması" gibi pek çok konu tartışıldı. Bu programlar içerisinde, ünlü düşünür Abdurrahmân Bedevî'yi anma programı gerçekten izlemeye değerdi.

5. Müzik ve şiir dinletileri, roman tahlilleri, çocuklar için resim yarışması, sinema, tiyatro ve müzik, çocuk filmleri, çizgi film gösterileri, dünya sinemalarından örnekler, Mısır sinemalarından örnekler, halk gösteri sanatları, müzikaller, klasik müzik koroların konserleri, dinî musiki dinletileri, şiir okumaları-yorumları, fuarı bir şenliğe dönüştüren faaliyetlerdi.

Fuar esasen "Kahire Kültür, Sanat, Uluslararası İlişkiler ve İletişim Fuarı" adını almaya hakkıyla layık bir fuardır.

6. Ukaz Şairler Programı: Mısır'ın neredeyse bütün şehirlerinden gelen meşhur mahalli şairlerinden şiir dinletileri, şiir eleştirileri üzerine açıkoturumlar, şiir akşamları, şiir üzerine söyleşiler, epik tiyatro, şiir tercümeleri, şiir dergileri, şiir ve çağdaşlık, klasik Arap şiirinde yeni akımlar, avam lisanıyla yazılan şiir ve toplumsal gerçeklik gibi konularla ilgili söyleşi ve açıkoturumlar gibi programlar şiir dostlarında doyumsuz bir tat bıraktı.

7. Sanat Kutlamaları Programı: Bu program altında, muhtelif sanatçılarla röportajlar yapıldı ve çeşitli filmler üzerine açıkoturumlar ve eleştiriler yapıldı ve tiyatro ödülleri verildi.

8. Genç Yetenekler Buluşması Programı: Genç sanatçı ve yazarların bağımsız bir kapsamda ele alınması, gençlere verilen kıymeti göstermektedir. Fuarda gençler tarafından yazılan roman, hikaye ve şiir-

lerle ilgili eleştiri çalışmaları düzenlendi, gençlerin çıkardığı edebiyat dergilerinin, genç ressam ve tiyatrocuların çalışmaları değerlendirildi, edebiyat toplulukları hakkında tartışmalar yapıldı ve edebiyat ödülleri verildi.

Bütün bu faaliyetlerin fuar yönetimi tarafından belirlenmesi itibarıyla, fuarı tam profesyonellik örneğidir. Fuar münasebetiyle gazete, dergi ve televizyonlardaki değerlendirmeleri de ilave edersek, fuarın, özelde Mısır'da genel olarak da İslam dünyasında nasıl derin tesir bıraktığını rahatlıkla görebiliriz. Bundan başka kitap fuarı izinli-izinsiz gösteri ve eylem yapmak isteyenler için kaçırılmaz fırsatlar verdi.

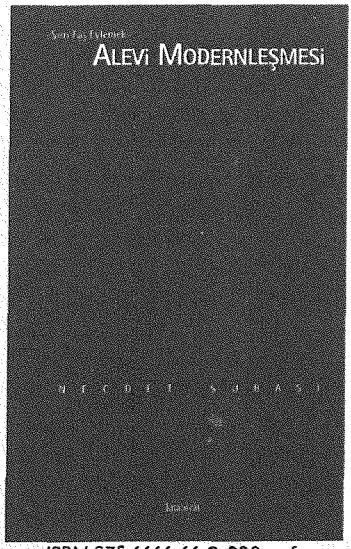
Fuar, neredeyse her yaştan cıvıl cıvıl çocuk kitapçılarıyla ayrı bir güzellik taşıyor. Fuarda herkese ve her keseye uygun ürünlerin mevcut olması, kitap almak için ciddi anlamda paranın gerekmediğini, kitap karşısında adeta paranın değerinin olmadığını göstermesi dolayısıyla kitap düşkünlerini rahatlatmaktadır. Belki de fuara başka bir hesabı olmadan sadece kitap için gelen tek kesim çocuklardı.

Fuarı gezen bir kişi olarak, Türkiye'nin olmamasının bunaltan ağırlığını hissetmemek imkânsız.

Fuar aynı zamanda yeni yayınevlerinin isbat-ı vücud ettikleri, yayıncılığın er meydanıdır. Fuarda Mısır kaynaklı yayıncıların kitapları oldukça ucuz sayılabilecek iken, dışarıdan gelen yayıncıların kitapları nispeten pahalı görünüyor. Yayınevi sahipleri bunun sebebini, koli başına alınan vergilere bağlıyorlar. Ama yine de Türkiye'deki kitaplara nazaran fuardaki kitap fiyatları ucuz kabul edilebilir.

Türkiye'den iki yayınevi üç bölümde faaliyet sürdürdü. Bunun dışında, fuarı gezen bir kişi olarak, Türkiye'nin olmamasının bunaltan ağırlığını hissetmemek imkânsız. Mısır'da Osmanlı bakiyesi ne kadar Türk vardır. Bunun sayısı bilinir mi? Bunlarla ilişki ne seviyededir. Eğitim veya ticaret yapmak üzere Mısır'a yerleşenlere yönelik Türk hariciyesi ne yapmaktadır? Bunu bilmeyiz ama bildiğimiz şu ki, Osmanlı aksanı ile konuşan Mısırlı Türkler, Türkçe yemek kitabından, İstanbul'u tanıtan kitaplara kadar pek çok konuda kitap sorduklarında çaresizlik, mahcubiyet ve öfkeden nutkum tutulduğundan onlara Türkçeyle cevap bile veremedim. Ne diyecektim ki! Hâlbuki, Ortadoğu ülkeleri arasında Türkçeye en yoğun ilginin olduğu ülkelerin başında gelen Mısır'da Kahire, Ayn Şems ve Ezher üniversiteleri başta olmak üzere pek çok üniversitede Türkçe bölümleri bulunuyor ve buralarda yüzlerce öğrenci Türkçe öğreniyor. Bütün bunlar bir yana, İslam dünyasında meydana gelen kültürel hareketler, bizden bu kadar uzak olmalı mıdır? Sahi biz iyiden iyiye bir yerleri ve bir şeyleri tamamen terk mi ediyoruz? Irak'ın bize hiç de ırak olmadığını anladığımız şu günlerde, Yavuz'un Mısır'a neden gittiğini, koca cihan hükümdarının hiçbir kompleks duymadan çok sayıda Mısır ulemasını ve elli civarında kütüphaneyi İstanbul'a getirmek için gösterdiği gayreti idrak ediyor muyuz? Dünyanın neredeyse bütün insanlarının ürettiği 5 milyona yakın kitaba, sayısız kültür ve sanat hareketlerine bu kadar duyarsız olan bir millet veya devlet büyük olabilir mi?

Sakın kimse Kültür bakanlığımızın bu konuda yeteri kadar bilgi sahibi olmadığını düşünmesin. Keşke bir gaflet olsaydı, telafisi kolay olurdu. Bakanlık fuara katılacağını kendi sitesinde ilan etmiş bulunuyor. Türk kültürünü değişik ülkelere yaymak üzere bir atılım yapılacağı, bu bağlamda bakanlıkça Kahire ve Tahran kitap fuarlarına katılmaya karar verildiği ayrıca fuarlara katılacaklara bakanlığın önderlik yapacağı vs. ifade ediliyor. Ancak bunu icraata döken herhangi bir faaliyet görmek ne yazık ki mümkün değil. b

alevi modernleşmesi

sırrı fâş eylemek

kitâbiyât, Ankara 2005

ISBN 975-6666-66-8, 220 sayfa

Erkan PERŞEMBE

Söz konusu çalışma, Alevilik üzerine yapılan tartışmaların çerçevesinde, geleneksellik evreninden modernlik evrenine yönelişinde Aleviliğe tanımlayıcı bir perspektif sağlamaktadır.

Alevilerin modernleşme deneyimi, sözlü bir geleneğin günümüzdeki dönüşümünü göstermesi açısından ve Aleviliğin dinsellik bağlarından ayrıştırılarak, farklılıklar temelinde yeniden inşâ edilen kültürel dinamiğini keşfedebilmek bakımından ilginç ve sorunludur. Günümüzdeki Aleviliğin parçalı ve farklılaşmış yapısı bütüncül bir tipoloji oluşturulabilmeyi zorlaştırırken, Alevilik, kendi içinde çeşitli modernlik deneyimleri üretmeye devam etmektedir. Siyasi ve dinî tartışmalar ekseninde Aleviliğe yeni bir teoloji üretme kaygısında somutlaşan zorlamalar olduğu kadar, Aleviliği teolojiden uzaklaştırma gayretlerinde çabalar da yaygınlık kazanmıştır. Alevilerin kökenine ilişkin tartışmalarda da ortak bir bilimsel kanaate ulaşılamamıştır. "Çünkü Alevilik araştırmaları, hâlâ siyasi, ideolojik ve savunmacı bir retoriğin kuşatmasını yarabilme şansını ele geçirememiştir." (s. 146) "Aleviliği dinsel, mezhepsel ve kültürel bir inanç grubu olarak algılamaya ağırlık veren yaklaşımlar, onun kökenini de bu sınırlamalara bağlı olarak yeniden inşâ etmeye yönelmektedir." (s. 118).

Necdet Subaşı'nın kitâbiyât yayınları arasında çıkan *Alevi Modernleşmesi, Sırrı Fâş Eylemek* adlı çalışması daha önce akademik dergilerde yayınlanmış olan aynı konudaki makalelerinin belirli bir bütünlük oluşturacak şekilde bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Yazarın Alevilik araştırmalarında analizlerinin odak noktası Alevi modernleşmesi ve bu konudaki yöntem sorunlarıdır. Söz konusu çalışma, Alevilik üzerine yapılan tartışmaların çerçevesinde, gelenekselliğin evreninden modernlik evrenine yönelişinde Aleviliğe tanımlayıcı bir perspektif sağlamaktadır. Şüphesiz yüzyılın son çeyreğinde kendi içinde farklı tanımlanma ve yönelişlerin konusu olan Aleviliği yaşadığımız hızlı değişmelerin odağında ele alabilmek ve birbiriyle çelişik çok sayıda malzemenin içinde sosyolojik bir perspektifle değerlendirmek oldukça zahmetlidir. Çünkü, Sivas, Amasya ve Tokat yöresinde Alevilikle ilgili, mezhepler tarihi yaklaşımıyla yapılan

doktora tezlerini gelişme dönemlerinde ve jüri üyesi olarak değerlendirmiş olmamız ve son dönemin Alevilik tartışmalarına özel ilgimiz nedeniyle Alevilik konusunda farklı bakış açılarının varlığını ve doğru bir değerlendirme yapabilmenin güçlüğünü yakından biliyoruz. Sayın Subaşı'nın yaptığı analizleri dikkate aldığımızda, Aleviliği hiç bilmeyen, öğrenmek isteyen herkese yalnız bu çalışmadaki değerlendirmelerle "Türkiye Aleviliği" üzerine gerekli bilgilenmelerinin mümkün olabileceğini söylememiz herhalde mübalağa olmaz. Kitapta birbirinden ayrı başlıklarda zaman zaman yeniden tekrarlanan bilgiler istisna tutulursa Aleviliğin Modernleşme deneyimi sosyolojik bir bakışla bütünsel bir formatta işleniyor. Aleviliğin tarihsel kökeni, Aleviliğin geleneksel uygulamaları, Cumhuriyet döneminde kentleşmeyle birlikte başlayan modernleşme odağında dönüşümlerini ve bu süreçte birbirinden değişik Alevilik yönelişleri, Alevi kimliğinin belirli ideolojik ve siyasal akımlarla denediği senkretik yaklaşımlar ve nihayet Aleviliğin son dönemde yeniden inşâsı veya kökenini arama çabalarıyla gündeme gelen tanımlanma çabaları, kitapta gereksiz ayrıntılara girmeksizin başarıyla değerlendiriliyor.

Kitabın birinci bölümünde ilk başlık olarak "Anadolu Aleviliği" tarihsel kökenleri, inanç ve ritüelleri, teolojisi, toplumsal yapı ve kurumları alt başlıklarıyla birlikte tanıtılıyor.

Aleviliğin tarihsel kökeni ve Alevi zihniyetini oluşturan olayların kısaca değerlendirilmesi yapılırken, Anadolu'da Alevi kimliğini oluşturan koşullar, özellikle Osmanlı Devleti dönemindeki gelişmelerle açıklanıyor. Aleviliğin oluşumunda tarihsel süreç içinde, Zerdüştlük, Maniheizm gibi dinler ve Babailik gibi siyasal hareketler, Haydarilik, Kalenderilik gibi tarikatlar ve Hurufilik gibi Batıni akımların etkileri 'heterodoks' ve 'senkretik' özellikleri çerçevesinde erken dönem Türk toplumsal yapısıyla da ilişkilendirilmektedir. Varlığını duygusal bir yoğunluk içinde günümüze kadar sürdürmeyi başaran Alevilik, bölgesel pek çok dinî geleneğin etkisini içinde barındırsa da, aslında o, kendisini daha çok İslami bir inanç ve retorik alanı içinde toparlayabilmiştir. Aleviliğinin 'kendini bulması', hiç kuşku yok ki, bütün bu aktarımların Hz. Ali figürü etrafında buluşmasıyla gerçekleşebilmiştir. Böylece sosyal, siyasal ve dinsel açıdan merkezden uzak bir soyutlanma yaşayan Alevilerde yaygın bir ritüel olarak varlığını günümüze kadar devam ettiren görgü ayinleri, haftalık cem toplantıları, musahiplik, dar, düşkünlük uygulamalar, geleneksel alevi kültürünün unsurları olarak görünürlük kazanmıştır. Alevi teolojisinin inanış ve uygulamalarında dikkat çekici nokta, gnostik özellikler taşıyan vahdet-i vücutçu Tanrı anlayışı çerçevesinde, hakikat sırrına ermenin, şeriatın zahirlerini yapmaktan evla olduğu görüşüdür. Bu durum Alevilerin dışsal ibadet formlarına iltifat etmemelerini, Sünnilikten ayrı kendisine özgü Semah, ve diğer ritüeller etrafında toplanmalarını sağlamıştır. Dinî ritüel ve gündelik hayatın ritmini düzenleyen en önemli unsur Dedeler, Alevi cemaatinin odağı, öğretmeni, yargıçları ve dinsel miraslarının taşıyıcıları olarak açıklanıyor (bkz.s. 17-46).

Aleviliği hiç bilmeyen, öğrenmek isteyen herkese yalnız bu çalışmadaki değerlendirmelerle "Türkiye Aleviliği" üzerine gerekli bilgilenmelerinin mümkün olabileceğini söylememiz herhalde mübalağa olmaz

"Kültürel Kimliğin Melezleşmesi" başlığında küreselleşme sürecinde kültürel kimliklerin iç içe geçmesiyle oluşan kültürel melezleşme, alevi kimliğinin de modernlikle birlikte melezleştiği yaklaşımıyla tanımlanıyor. Geleneksel dünyada daha çok güvenliğe öncelik vererek kendilerini ayrıştıran Aleviler, günümüzde bu hassasiyetlerinden kopmaksızın kendi kimliklerini yeniden inşâ etme arzusundadırlar. Ancak parçalı yapılan, birbirlerinden kopuk örgütlenme stratejileriyle olası bir kimlik bunalımından nasıl korunacakları henüz

muğlaktır. (s. 57) Çünkü Alevilerin kendi tarihlerine ilişkin olarak çoğunluğun kabulünü sağlayacak ortak bir bakış açısının varlığından söz edilememektedir. Bağlantılı olarak, "Gündelik hayat, modernlik ve Aleviler" başlığında Modernliğin değişen gündelik hayat deneyimleri çerçevesinde Alevilerin de kendi dinsel birliktelik biçimlerinden ve Dedelik çerçevesinde kurulan sadakat halkasından uzaklaşabildiklerine dikkat çekiliyor. Böylece tipik bir Alevi geleneğinin yeniden nasıl üretilebileceği, Alevilerin özgün birlikteliklerinin ve gündelik hayattaki ortak yönelişlerinin yeniden oluşturulup oluşturulamayacağı üzerinde duruluyor (s. 72).

İkinci bölümün ilk başlığı "Türk Modernleşmesi ve Alevilik"de, Alevilerin modernleşmeyle karşılaşmaları Türkiye Cumhuriyetinin modernlik deneyimleri ışığında tahlil ediliyor. Türkiye'nin çağdaşlaşması projesinin bir parçası gibi görülen Aleviler, ağırlıklı destekleriyle çoğunlukla modernleşme deneyiminin bir parçası gibi görülmüşlerdir. (s. 79) Ancak bu bölümde can alıcı soru; Alevilerin kendilerini soyutlamaları neredeyse imkânsız olan geleneksel inanç sistemleriyle modernleşmeye nasıl adapte olabilecekleridir. Çünkü, modernliğin dönüştüren, indirgeyen, çarpıtan ve çok defa farklılıkları yok sayan vurgusu içinde Aleviliğin, günümüz dünyasına hangi koşullar içinde taşınabileceği gerçekten önemli bir sorundur.

İkinci bölümün ilk başlığı "Türk Modernleşmesi ve Alevilik"de, Alevilerin modernleşmeyle karşılaşmaları Türkiye Cumhuriyetinin modernlik deneyimleri ışığında tahlil ediliyor.

Nitekim, kentleşme deneyimleriyle başlayan Alevilerin Modernlikle yüzleşmeleri, Alevi toplumunun yeni bir vizyona sahip olma sürecini üreten koşulları ortaya çıkartmıştır. Köyden kente yapılan göçlerle birlikte köylerde kalan Alevilerle kentlerdeki Aleviler arasında da ciddi farklılaşmalar ortaya çıkmıştır. (s. 91) Böylece kendi yuva ve sığınaklarından çıkarak kent ortamının gerçeklerine uyarlanan Aleviler, bir yandan geleneksel yaşam tarzlarını terk etmekle karşı karşıya gelirken, bir yandan da kendilerini tanımlamaya yönelik tasavvurlar karşısında bir savunma içine girmişlerdir. Geriye dönüşün çekiciliğini yitirdiği bir ortamda Aleviler, geleneksel Alevilikle modern kentsel değerlerin çekiciliği ve kuşatıcılığı arasında kalmışlardır. Kendileri dışındaki oluşumları, geleneksel Sünniliğin hegemonik söyleminin birer göstergesi olarak değerlendiren, Aleviler, kimliklerinin farkına ancak bu bağlamın belirleyiciliği altında varabilmişlerdir. Kent ortamında geleneksel dinî ritüel ve inançlarından kopmak durumunda kalan Aleviler, kendilerini artık dinî bir kimlik olmaktan çok, ya politik bir tutuma veya etnik bir kimliğe dayandırmaktadırlar. Böylece Alevi kimliğini belirli sol hareketlerin cazibesine sürükleyen ve öteki konumunda kendi kimliğini ideolojik bir yaklaşımla inşâ eden gelişmeler, özellikle 1970'li yıllarda başlayan alevi-sünni gerilimlerini de gündeme taşımıştır. (Bkz.s. 93-106)

Aleviler arasında kendi kimliklerini kabul ettirme çerçevesinde başlatılan seferberlikte çok sayıda Alevi, dinî inanış olarak Alevilikteki kültürel özellikleri ve felsefi çekirdeği ön plana alırken, diğerleri Aleviliği dinsel içeriğinin ötesinde siyasal bir direniş kültürü olarak tanımlamaktadır. (s. 108) Aleviliğin modernlikle birlikte daha derin bir şekilde yüzleştiği kendi gerçekliği, birçok aşamalardan geçerek bugün yeni bir kimlik beyanı ve arayışlarıyla da bütünleşmek zorunda kalmıştır. Aleviliğin Cumhuriyet koşullarında kendini bulması olarak değerlendirilebilecek bu sosyalitesi, içine Kemalizmi, Marksizmi, her türlü karşıt oluşları, dışlanmışlık temalarını, takiyye ve öfkeyi doldurabilmektedir. (s. 110) Buna bağlı olarak Aleviliğin modern doğası, kendisini seküler unsurlarla özdeşleştiren yanıyla birlikte, tamamıyla yeni bir fenomen gibi Türkiye'nin dinî haritaları içine yerleştirmektedir.

Üçüncü bölümde, "Sırrı Fâş Eylemek: Alevi(lik) Araştırmalarında Yöntem Sorunları" başlığında Aleviliği anlamada ve değerlendirmede ortaya çıkan sorunlar değerlendirilmektedir. Buna göre Alevilik konusundaki belirsizlikler, yöntem eksikliğine bağlanmaktadır. Aleviliği olabildiğince doğru anlamayı mümkün kılacak bir yönteme olan ihtiyaç, popüler olanın yarattığı heyecan içinde gereksiz görülmüştür. Hâlbuki Alevi araştırmalarının ortaya çıkardığı malzeme bolluğunun yeterli düzeyde sosyal bilimsel ve dinsel bir yönteme sahip olmadığı bilinmektedir. Mevcut literatür çok kere 'sırrı fâş eyleme'nin yarattığı bir açılımla sınırlıdır. Ancak, bu sırların doğru bir yorumuna ilişkin çaba henüz güçlü bir sese dönüşme imkânı bulamamıştır. (s. 155) Marjinallikten, mazlumluğa, heterodoksluktan senkretikliğe kadar türlü adlandırmalarla buluşturulan Aleviler, gerçekte de, değişken bakış açılarının etkisine açık bir bünye yapısındadırlar (s. 147).

"Geleneksel Kültürün Modern Sunumları" ve "Modern Alevilik: Sınırları Zorlayan Söylem Arayışları" başlıklarında, geleneksel Aleviliğin kendi içindeki arayışları ve dönüşümlerini, Modernleşen Alevilik deneyimlerinin farklılaşmasına katkıları yorumlanıyor. (Bkz.s. 157-197) Aleviliğin sosyal tarihi, günümüz Alevilerinin, siyaseti teolojiye tercih eden eğilimleri içinde inşâ edilmektedir. Tipik bir Alevi'nin geleneksel yaşam biçimiyle şimdiki gerçekliği arasında ortaya çıkan gerginlik, bugün her ne kadar bir kimlik materyali olarak kullanılsa da, söz konusu fenomenin temel özellikleri dikkate alındığında, ortaya çıkan göstergelerin gerçekte Aleviliği zayıf düşürücü bir özellik olarak ele alınması mümkündür. Bugün geleneği içselleştiren sözel kültür dünyasından yazılı kültür dünyasına geçişin yarattığı bir gerilimden rahatlıkla söz edilebilmektedir. Alevilerin modern süreçlere bağımlılık altında, kendilerini hangi referans ağlarıyla yeniden donatabilecekleri ve söz konusu inşâ için gereksinim duydukları söylemlerin etkisiyle ortaya çıkan parçalanma ve ayrışmaları nasıl ortadan kaldırabileceklerine ilişkin kaygılar, zaman zaman dışa vuran grup reflekslerini hayati düzeyde devreye sokmaktadır (s. 178). Nitekim köy ortamında egemen olan Aleviliğin, modernleşmeye erken tabi olmuş kent merkezlerindeki sürdürülebilirlik imkânı, günümüzde de devam ede gelen pek çok tartışmanın temel başlıkları arasında yer almıştır. Kent bağlamında yeniden canlanma çabası, modern söylem çeşitliliği içindeki Alevileri yaşanılabilir bir değerler setine yöneltmiştir. Ne var ki, bu ihtiyacın gerektirdiği meşruiyet, ortaya çıkan gerilim ve çatışmalardan beslenerek elde edilebilmiştir. Yeni ve eski arasında, farklılıkları giderek çoğaltan bir söylem alanı olarak modern Alevilik gerçekte güç ve donanımını, karşıt yapılanmaların saldığı düşünülen korku ve endişeler üzerine kurmaktadır. Sünnilik ve Aleviliğin karşı karşıya geldiği her seferinde, gelenekten bağımsız bir şekilde hareket eden Aleviler, muhalif çizgilerini yeni ve modern kavramlarla kurmaya çalışmaktadır. Ancak, yine de dönüş yapılan Alevilik, yukarıda da belirtildiği gibi, gelenek ve retoriğiyle bilinen klasik Alevilik değildir. Giderek herkesin kendi deneyimlerinden beslenerek geliştirilen farklı tezler, Alevi dünyasının zihinsel ve pratik düzeydeki bölünmesini hızlandıran çeşitliliğe sahip olmaktadır (s. 189).

Kent bağlamında yeniden canlanma çabası, modern söylem çeşitliliği içindeki Alevileri yaşanılabilir bir değerler setine yöneltmiştir.

Sonuç olarak Aleviliğin kendi geleneğinin içsel duyarlılık alanlarından koparılarak günümüze taşınması, Aleviliğin tarihsel ve kültürel, enerjisini tüketirken, onun günümüze kadar taşınan mukaddesatını da açıkça göz ardı etmiştir. Belki de modern Alevilik, ancak söz konusu maneviyat(ız)la karşı karşıya gelerek kendini restore edebilme imkânı bulabileceğini varsaymaktadır.

islâmiyat*

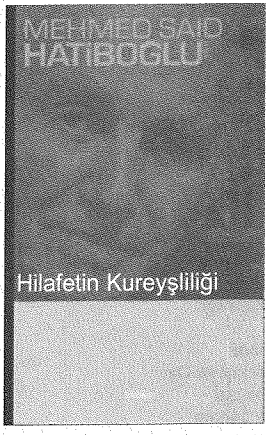
üç aylık araştırma dergisi

HEDİYE + İNDİRİM

HEDİYE

kaçırmayın

2005 abonelerimize
"Hilafetin Kureyşliliği"
hediye

İNDİRİM

kaçırmayın

40.000.000 yerine

- öğrt./öğr ..... 25 milyon
- normal ..... 30 milyon
- 6 abone yapan okurlarımız ücretsiz abone yapılır.

hediye ve indirim kampanyası 20 Mayıs 2005 tarihine kadar geçerlidir

* Abonelik için bülten'in 31. sayfasındaki sipariş formunu, hesap numaralarını ve adresleri kullanabilirsiniz

islamiyat | kitabiyat
bülten 14
ocak-mart 2005 | üç ayda bir yayımlanır | ücretsizdir

01 | kelam dünyaya batanların oyuncağı olmasın
mehmet evkuran
06 | işe geç kalmak pahasına
ömer müftüoğlu
10 | ölü metinler niçin geri döner
hafsa fidan
14 | bilgi ağı
ömer bozkurt
18 | vefa gülleri hangi bahçede açar
ahmet keleş
21 | tanrı kendini hayattan kovdurtur mu?
ahmet inan

kelam dünyaya batanların oyuncağı olmasın

Mehmet EVKURAN

kimliklerin irrasyonel özleri onlara, yaşam, etkinlik, hız, inandırıcılık, çekicilik kazandıran çekim alanını oluşturuyor.

Her kimlik yapısının kendine özgü bir düşünce sisteminin yanında bir de duygusal sistemi göze çarpmaktadır. Acılardan ve hazlardan oluşan bu alan, bireyi ve grubu/topluluğu daha derinden, güçlü bir şekilde kavrar. Buyruklar-yasaklar, dünya-insan algısı, sakındırılanlar-özendirilenler, hazzı ve acıyı beraberce örgütlerler. Kimlik sistemi yalnızca mantıksal tutarlılıklar üretmekle kalmaz, duygusal durumlardan oluşan yoğun ögeler de geliştirir. İnsanın aklıyla davranan rasyonel bir varlık olduğu söyleniyorsa da, tarihe ve çevrenize yapacağınız dikkat gerektirmeyen bir gözlem bunun tam olarak doğru olmadığını gösterecektir. Belki aksini doğrulayan o kadar dramatik örnek var ki, insanın yıkmaya, sahip olmaya, tahakküme yönelik irrasyonel eğiliminin daha belirgin olduğu itiraf edilecektir.

Kimlikleri ayakta tutan ve onlara ebedilik kazandıran şey, hiç de rasyonel özleri olmayabilir. Aksine kimliklerin irrasyonel özleri onlara, yaşam, etkinlik, hız, inandırıcılık, çekicilik kazandıran çekim alanını oluşturuyor. İrrasyonel öz nitelemesinin bir olumsuzlama şeklinde anlaşılması zorunlu değildir. Bu kavram, akla aykırı olan durumları ve akıl dışı olan durumları birlikte kapsar. Saçmalık, aşırılık, yıkıcılık, saldırganlık gibi olumsuz ögeleri içerebildiği gibi, bazı olumlu duyguların abartılmış-aşırı biçimlerini de içe-

rebilir. Haz ve acı üreten bir mekanizma olması kimliğin, irrasyonel gelişimiyle ilgilidir. Kimlik, insanı sadece düşünsel olarak kavramaz, onun yanında duygusal olarak da çekip-çevirmek ister. Yaşattığı hazların yanında sunduğu acılar da kimliğin kuşatıcılığını sağlar. Hazların ve acıların yoğunluğu, kimlik dokusunu sıklaştırır, buradan da felsefi anlamdaki 'kesinlik' ilkesinin politik pratiği doğar.

Sonuçta bir kimlik dokusuna acıyı ve hazzı nispet etmek, onun neleri bastırıp-örttüğünü ve buna mukabil neleri kışkırtıp-ifşâ ettiğini araştırmak zorunluluğuna götürüyor. Böyle bakıldığında her türden düşüncenin, bilimsel-akademik, sanatsal, politik, ahlaki, dinsel vb. görünen rasyonel görüntüsünün ardında, nasıl bir irrasyonel dokuya yaslandığını incelemek ilginç olurdu. Özellikle de mantığın, aklın egemen olduğu söylenen, öyle olduğu farz ve temenni edilen bilimsel düşünceler alanında... Hiç kuşkusuz burada söz konusu edilen soyut bilimsel düşünceler, tezler ve argümanlardan çok onları üreten ve savunan öznelerden sadır olan hâllerdir. Bilimadamlarının ve akademisyenlerin aralarında kurdukları ilişki ve iletişimlerdeki akıldışılıkları tartışmak bu yazının konusu değildir. Ne ki şu kadarı da belirtilmelidir: Diğer alanlarda, örneğin politikada, sanatta ve medyada görülen irrasyonel hiyerarşi ve iktidar özlemlerinden, bilim camiası çok da masum değildir. Yaşayanlar bu gerçeği yakından bilmektedirler. Buna bağlı olarak bizdeki önemli sorunlardan birisini, ilişkilerin ve iletişimin rasyonelleştirilmesi oluşturmaktadır. 'Yukarılar'dan yapılacak müdahalelere kurumsal anlamda haklı olarak tepkili olan bu yapı, sözkonusu sorunu, izlenecek içsel süreçler ve doğru bir iletişim kültürüyle başarmak durumundadır.

Bir düşünce yapısı sorgulanmaya başladığında harekete geçen şey, o düşünce yapısı üzerine kurulan kimliğin refleksi olmaktadır.

Kimlik sorununu haz–acı çerçevesinde tartışmak, beraberinde bilinçaltını sorgulamak ve niyet okumak biçiminde arzu edilmeyen, dahası kaçınılması zorunlu bir söyleme yol açması ihtimali bulunmaktadır. Bu söylem, sorunları, sadece suçlamalara ve nasihatlara izin veren bir iletişimsizlik kaosuna hapsetmektedir. İnsanların sözlerine ve kişiliklerine aldırmayan, totaliter bir söylemdir bu ve onun bize verdiği zararlar unutulacak türden değildir. Aynı baskıcı yaklaşımın kılık değiştirerek kendini yeniden üretmesine katkıda bulunmak, o çok arzu ettiğimiz iletişim kültürünün de önünü kesecektir. Kendisine, "sen böyle konuşuyorsun, ama niyetini biliyorum. Sen şu şu nedenlerden dolayı böyle bir tezi destekliyorsun. Benden kaçmaz!" denilen bir insanın söyleyebileceği ne gibi bir söz olabilir ki? Bu bir iktidar söylemidir ve ileride kurulacak olan eşitsiz, gayri ahlaki, çarpık ilişkiler dünyasının da habercisidir. En iyisi galiba, bu sorgulama işlemini herkesin kendisine, kimliğine, benliğine uygulamasıdır. Değerlerini sorgulaması ve nefsini tezkiye etmesidir. Nefsin, kültürel nefsin, politik nefsin, ahlaki nefsin kendi üzerine eğilmesi, kendini tefekkürün konusu kılmasıdır.

Bir düşünce yapısı sorgulanmaya başladığında harekete geçen şey, o düşünce yapısı üzerine kurulan kimliğin refleksi olmaktadır. Eğer kimliklere bir 'akıl' ve bunun yanında da bir 'nefs' nispet etmemiz uygun bulunursa, nefsin daha duyarlı ve bu nedenle refleks üreten bir güç olduğunu söylememize izin verilmelidir! Dışardan yapılan nes-

neleştirme operasyonlarından hazzetmeyen kültürel nefs/benlik, 'nefsi müdafaa' oyunu oynamaya başlar. Kendini göreli bir insanlık durumu yapacak bilimsel, politik yaklaşımlara direnir. Sosyalbilimler alanındaki akademisyenlerin yaşadıkları sorun temelde bununla ilgilidir. Yapı direnmekte, kendini koyvermemekte, karşıya kimliklerini salıvermektedir.

Kimlik bilgileri, kimlik duygusunun karşılandığı içeriktir. Derinlerden gelen "ben kimim?" sorusuna verilen cevap, anlık ve yalnızca 'orada' yaşayanlar için değildir. Her zaman-mekân için geçerli, ebedi olarak kurulur. İsteğin kendisi rasyonel değildir belki, ancak rasyonel tanımlanır. Arzu rasyonelleştirilir. Bir kimlik, insana ve cemaate tüm bir tarihin anlamına ve hakikate sahip olma duygusunu ve hazzını yaşatmıyorsa eğer, bu işi görecek başka kimlik söylemleri el altında hazır tutulur ve sırası geldiğinde tedavüle konur. 'Bast' ile 'kabz' hâlleri birbirleriyle yer değiştirirler. Sıvının ve akışkanlığın yerini katılık alır. Kendinden emin olmakla birlikte başkalarına da bu hakkı/hazzı çok görmeyen paradigma zayıfladığında, yerini kendinden tam emin olan ve başkalarıyla ilişkisini sadece güvenlik ve tahakküm ilkeleriyle yürüten kaba politikalar alır.

Kimlikleri görünmez ve fakat hissedilir bir şekilde sevk ve idare eden haz–acı düzeyi, kimlik krizi süreçlerini de etkiler. Kimliğin sorgulanması, yanı sıra acıların ve hazların sorgulanması sürecidir de. Eski acılar öylesine sahipsiz, anlamsız kalmış ve yeni hazlar öylesine çekici hâle gelmiş olmalılar ki, kimliğin arkaplanı yerinden edilmiş olmalıdır. Eski kimlikler sorgulanırken, yeni kimliklerin sundukları hazlar da yoklanır. Burası önemlidir. Zira hissedilen yeni hazlar olmasaydı eğer, kimlik krizi de yaşanmazdı büyük ihtimalle. Kimlikler neden sorgulanır? Kognitif boyutu tümüyle göz ardı ederek düşünüyoruz. Bir kimliğin haz–acı dengesine ilişkin eski formülü bozulduğunda, hazdan çok acı kaynağı olduğunda, bireyleri ve grupları boğmaya onları nefessiz bırakmaya başladığında, bir 'arayış' başlar. Bu süreç rasyonel olmayan bir eleman tarafından tetiklenir, ancak zamanla rasyonelleştirilir. Rasyonel bir görüntü almak durumundadır ve haz ilkesi, kendi aklını kurar. Düşünürler ve sanatçılar, böyle zamanlarda fellik fellik aranırlar, yaşanan süreci akla uygun hâle getirsinler diye!

Peki ama bu neyin arayışıdır? Hakikatin mi? Belki, ancak o kadar emin değilim. Eskiler, insanın mutluluk peşinde koşan (*tahsîlu's-sa'âde*) bir varlık olduğunu söylemişledir. Bunu şöyle de anlamak yanlış mı olur acaba? İnsan, içinde hazzın bulunduğu mutluluğu özler. Aynı söylem içinde hakikati ve hazzı yaşamak ister. Arzu eder ki yaşadığı haz, rasyonel bir öz tarafından onaylansın, çektiği acılar da gelecek zamanda yaşayacağı daha büyük bir mutluluğa sermaye olsun!

Kimlikleri görünmez ve fakat hissedilir bir şekilde sevk ve idare eden haz–acı düzeyi, kimlik krizi süreçlerini de etkiler.

Kimliklerin dışarıdan yapılan saldırılardan çok, bağlılarının kuşkularından dolayı yıkılmaları gerçeği de galiba bununla ilgilidir. Kendinden/kimliğinden kuşku duymak, 'öğretilebilir' bir konu olmaktan çok yaşanan, derinden hissedilen bir şeydir. Siz zaten razıysanız, başkası sizi baştan çıkarabilir. Ve içeride bir tekabüliyeti yoksa, karşıt propagandalar başarılı olamaz. Bu bakımdan "eyvah, aldatıldım!" duygusu o kadar sahici değildir. Esasen insanın ken-

dini aldatabilen bir varlık olduğu ve bu konuda geliştirdiği ince teknikler psikologlar tarafından ortaya konmuştur. Sorunu dışarıda arayanların ve kötülükleri dış mihraklara atfedenlerin atladıkları nokta işte burasıdır: Elbette düşmanlarınız vardır ve elleri boş durmamaktadırlar. Ancak üstad Mâlik b. Nebî'nin ısrarla vurguladığı gibi, bizdeki safdillik ve yanlış bilinç, tahakkümün en büyük gerekçesidir ve adeta tahakkümü çağırır.

Günümüz İslam düşüncesinin en sorunlu yönü, henüz kendi geleneğiyle yüzleşmeksizin yeni sorunları karşısında bulmasıdır. Bu, çağın hızlı olmasıyla ilgili olduğu kadar bizim yavaşlığımızla da ilgilidir. Önümüzde çok uzun bir zaman olduğunu düşünüyor gibiyiz. Her şeyi ağırdan alan bir tarafımız var ve maruz kalmadıkça da harekete geçmiyoruz. Oysa günümüzde kitleleri doğrudan ve derinden etkileyen ciddi düşünce ve inanç sorunları bulunmaktadır. İlki, sınır tanımayan hedonizm ve ona felsefi dayanak sunan nihilizm; diğeri de kutsalın kontrolsüz ve sapkınca dolaşımını olağanlaştıran 'Tanrısız dinler' sorunu. Aslında bu ikisi pratikte aynı sonuca ulaşmaktadırlar. İlki zaten haz ilkesini en kaba bir şekilde merkeze koymaktadır. İkincisi ise içselleşmiş bir Tanrı ve serbest bir kutsallık anlayışıyla aynı işi yapmaktadır. Hazzın taleplerini ve tenin arzusunu, Tanrı'nın sesiyle karıştırmaktadır.

Günümüz İslam düşüncesinin en sorunlu yönü, henüz kendi geleneğiyle yüzleşmeksizin yeni sorunları karşısında bulmasıdır

Haz, güç ve nihilizm furyasının teolojik karşılığı, dünyaya batmış, ahlaki hedeflerinden vazgeçmiş bir kelam söylemidir. Entelektüel güce ve sağlam ilkelere sahip olmaktan değil de, nihilizmden ve çaresizlikten kaynaklanan kronik hoşgörü ve buz gibi soğuk tarafsızlık, bu anlayışın dışavurumlarıdır. Bunun en kötü ve kabul edilemez yönü, en akıldışı, ahlakdışı ve adaletsiz durumları bile sözümona bir 'hakedilmişlik' nedenselliğiyle açıklamasıdır. Nihilizm fitnesine uğramış, kuşkuculuğu bir sorunu çözmek üzere yutmuş ve fakat çıkaramamış bir zihin yapısının, kelam edecek hâli/heyecanı kalır mı dersiniz? Sosyolojiye ya da siyasetbilime indirgenmiş Kelam, 'kendinden vazgeçmek'tir.

Diğer yandan kelam, güçten ve hazdan başı dönenlerin bir oyuncağı olmasın! Kutsaldan, hakikatten ve ahlaktan vazgeçmeksizin, aktüel ve sahici bir söylem geliştirmek Müslümanların borcudur. Dünyanın ahlaki bir mesaja ihtiyacı vardır. Belki tarihe mal olacak esaslı metinler ortaya koyamayız; ancak bize öğretilen yüksek ilkeler doğrultusunda ilişkiler geliştirmek gücümüz dahilindedir. Bu ilişkilerle nefsler kötülükler karşısında korunur, kimlikler daha hayırlısıyla değiştirilir. Bunu da 'imtihan'ın önemli bir parçası saymak gerekir. Neticede O'na 'selim bir kalp' götüren kazanacak değil midir?

Rûhî ne demişti?

Sanma ey hâce ki senden zer ü sîm isterler
*Yevme lâ yenfe'u*da kalb-i selîm isterler.

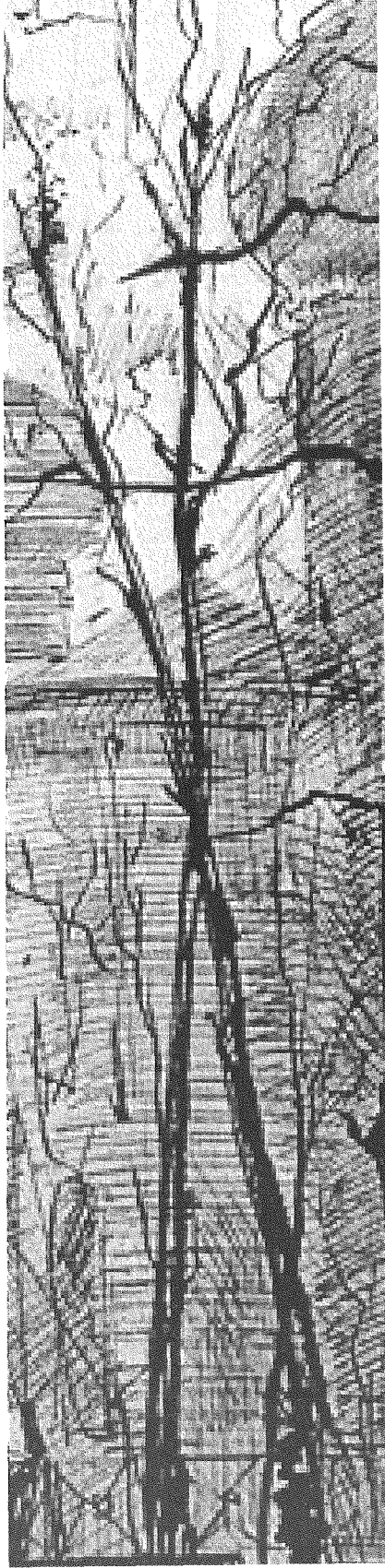
Kıssadan hisse:

1. Dünyamızın gerçekleri denilen şeyler, belirli bir dünya algısının çıkardığı rezaletler olabilir. Aldanmayalım!

2. Kelam yapmak, mümkün bir dünyada yaşıyor olmamız gerçeğini fark etmekle başlar. Hiçbir ölümlü nihai sözü söyleme imtiyazına malik değildir. Bunu anlamak, nihilizme ve avareliğe yol açmasın. Zira dünya hayatını güzel bir 'oyun'la tamamlamak, borcu (*dîn/deyn*) güzelce ödemektir.

işe geç kalmak pahasına

Ömer MÜFTÜOĞLU

Bundan dört yıl önceydi. İşime gelirken yolda, asfaltın üstünde tüylerinin üzeri kan damlalarıyla boyanmış ve yerde çırpınmak isteyen ama çırpınmaya bile mecali kalmamış bir yaralı kuşa rastladım. Kaderine boyun eğmeyecekti belki ama gücünün bütün sınırlarını zorlamasına rağmen yapabileceği fazla bir şey yoktu. Az sonra orada olduğunu fark etmeyen bir sürücünün ihmal edeceği bir direksiyon hamlesiyle yönü değişmeyecek tekerlekler onun bu dünyadaki son saniyelerini noktalayacaktı. Bunu bilir gibi artık olup bitenlere sesiyle dahi tepki vermiyordu.

Bense işime gidiyordum. Saat sabahın sekizini geçmişti. Geç kalmıştım aslında. Bu sebepten adımlarım sıklaşmıştı. Ama gördüklerim karşısında irkilerek durmam ve kuşu oradan alıp tedavi ettirmem gerektiğini biliyordum. Gördüklerim yürek parçalıyordu. Bu canlı, hâlâ can taşıyan yaralı kuşla bir an gözgöze geldik. Bana bilinçli bakıyordu. Belki ayakları üstünde durabilseydi yine aynı bilinçle ses de çıkaracaktı ama o esnada buna gücü yetmiyordu. O çaresizdi, ben de kendimi o anda çaresizliğin eşiğinde hissediyordum. Yetişmem gereken bir işim vardı ve geç de kalmıştım. Bütün bu kafa karışıklığının içinde kar-

şımdan gelen aracın ışıklarıyla beni uyarmasını da bahane edip, kendim olamayarak, toplumun, yasaların, kuralların ürettiği ve kontrol altında tuttuğu bir nesne olarak yani müşrik olarak yürümeye devam ettim. Yaralı kuşu orada öylece bıraktım. Dönüp arkama bakmadan, kendimi, işimi öne alarak, ötekinin de yaşama hakkının olduğuna aldırmadan yürüyüp gittim. Aradan yıllar geçti. Ben her gün oradan geçtikte, kendimi affetmiyor, hâlâ o ezikliği yaşıyorum, kendim gibi davranamadığımı, vicdanımı dinlemediğimi, özgür olamadığımı düşündükçe, hele kuşla göz göze geldiğimiz o ânı hatırladıkça kahroluyorum.

Benim zihin dünyamı şekillendirmesi gereken öğreti, bana bunu öğretmemişti. Model insanın hayatında böylesine boşvermişlik, nemelazımcılık, nesne olmak yoktu. Orada kendim olmalı ve yapmam gerekeni yapmalıydım. Sonradan çok keşke dedim ama yapacak bir şey yoktu. Şu anda zamanı geriye işletip o günlere geri dönmem imkânsız. Bugün de benzer şekilde ağlayan, sıkıntı çeken başkalarını görmeden geçemem gerektiğini biliyorum. Dışarı çıkıp hemen yanıbaşımızdaki Irak'ı, az ötedeki Filistin'i görmemem mümkün değil. Görüp de ses çıkarmamam, onların dertleriyle dertlenmemem, olup bitene kayıtsız kalmam artık yapamayacağım bir şey. Duyarlı davranmak zorundayım. Kuş'a yapamadığım insanlığımı, mü'minliğimi ona yapamadım diye başkalarından da esirgememeliyim diye kendimi motive etmeye çalışıyorum.

Dışarıya çıktığımda bunları görürken içeride neler olup bitiyor? Öyle giyinmek istediği için öyle giyinen binlerin onbinlerin, yüzbinlerin, sadece üzerlerinde, başlarında olan bahane edilerek onlara uygulanan tecridi, büyüklerinin kapatmamak için direndikleri okullardan mezun olan onbinlerin, sayıları yirmiyi geçen ancak tamamının bin kişi alamadıkları fakültelere girebilmek için birbirleriyle kıyasıya yarışmalarını, sonuçların açıklandığı gün sadece ellide birinin bu hayaline ulaşıp geri kalan kırk dokuzunun üzüntülerini ve onların bu üzüntülerini, "okullarımız kapanmadı ya!" tesellisiyle gidermeye çalışan büyüklerinin söylediklerinin anlamsızlığını, mezun olunca idrak eden ve artık ellerinden bir şey gelmeyenleri, ellide birin içine girip de tam sevinçlerini yaşayacakken, bir dönemi ya da tüm bir seneyi okulların önlerinde bekleyerek bitirenleri, yıllardır okul, yurt, kurs vs. binası yapmaktan, sonra inşaatlar bittikçe yenisine başlayan, yeni bir bina yapamazlarsa eskileri yıkıp tadil etmekten fırsat bulup da buralarda kimin okuyacağını, anne-babasının ya ikisi birden ya da biri vefat etmiş yahut hayatta olsalar bile okutacak paraları olmadığı için başka yere gönderilemeyen birilerini bulup okutsalar da, okuyanların nelere ihtiyacı olabileceğini, onların yaşındaki başkalarının yaptığı neleri onların da yapmak isteyeceklerini, dahası, ceplerinde harçlık olup olmadığını anlayamayanları, liseyi bitirenlere, "bizden bu kadar" deyip kayıtsız kalanları, ramazanda bulundukları yurt binalarının önünden geçen ve yüzlerinde zekat-fitre

Benim zihin dünyamı şekillendirmesi gereken öğreti, bana bunu öğretmemişti. Model insanın hayatında böylesine boşvermişlik, nemelazımcılık, nesne olmak yoktu.

duyarlılığı olduğunu tahmin ettikleri herkesi finans kaynağı olarak görmek zorunda bırakılanları, yemek, yatak, ve eğitim paralarını zaten ailelerinden tahsil ettikleri çocukları dile getirerek, onlar yiyecek diye Peygamber Efendimiz'in mübarek ruh-i şeriflerine kurban adı altında beni dahi sevaba davet edenleri, müslüman duyarlılığını, içinde yer aldıkları sisteme daha çok kaynak sağlama olarak algılayanları, yapılan kamuoyu yoklamalarında özgürlük yanlısı gözüken %70'lerin, üzerlerine düşenin anketlere iştirak edip "karşı değilim"den başka bir şey dememelerini, görüyorum. Peki bütün bunları sadece ben mi görüyorum, başka "gözü açık" yok mu? Vardır elbette ama benim kuşu görünce aklımdan geçenler gibi hepimizin aklından aynı şey geçiyor: Yetişmem lazım. Geç kalıyorum.

Vakit geç oldu, işime yetişmeliyim. O hâlde güle güle bana ve uğurlar olsun.

Bu gerekçem beni yıllar önce yaralı kuşa müdahale etmekten alıkoymuştu, şimdi ise gördüğüm bunca şeye karşı kayıtsızlığa itiyor. Kendim olamama, içimden gelenleri yadsıma, nesne ve müşrik olma pahasına kayıtsızlaşıyorum. En Güzel Model'in bana öğrettiklerini görmezden gelerek, içimdeki sesi dinlemeyerek, bahanelerimi ve bunların daha önemli olduklarını öne çıkararak kaçıp gidiyorum yine. Nereye kadar ve ne zaman duracağımı, bütün bunların beni ilgilendiren yönünü ne zaman algılayacağımı bilmeden. Bunların da işlerimin arasında olduğunu, ilgilenmem, üzerime düşeni yapmam gerektiğini hatırlamak istemeden. Kurban bayramında şu kadar deri ve Efendimiz adına bu kadar hisse toplamamın, ramazanda fitreyi filanca yere götürüp vermemin, zekatımı isteyenlerin, "kötü yere gitmiyor" güvencesini yeterli sayıp ehline ulaşıp ulaşmadığına bakmamamın, namazımı kılıp, aidatımı ödeyip haftalık toplantılara katılmamın, gazeteleri dergileri abone olarak takip etmemin bana yeteceğini hatta bütün bunlarla cennetteki makamımın yükseleceğini, başımın okşanacağını düşünüyorum.

Vakit geç oldu, işime yetişmeliyim. O hâlde güle güle bana ve uğurlar olsun.

islâmiyât | kitâbiyât bülten 14
islâmiyât üç aylık araştırma dergisi'nin ekidir

© Avrasya Yay.Rek.Mat.Eğt. ve Tur.Tic.Ltd.Şti. adına sahibi
Süleyman BAYRAKTAR
İşletme Müdürü: Sema YAVUZ
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Veli AKNAR

Yönetim Yeri
Dr. Mediha Eldem Sok. 41/12 ●6420 Kızılay / ANKARA
tel: 0312. 433 24 65 tel.ve faks: 0312. 433 66 68
www.islamiyatkitabiyat.com
islamiyat@islamiyatkitabiyat.com
islamiyat@hotmail.com

ölü metinler niçin geri döner

Hafsa FİDAN

Lacan, "ölüler niçin geri döner?" şeklinde formüle ettiği paradoksal sorusuna, yine paradoksal olarak "usûlünce gömülmedikleri için" cevabını verir. Hem soru hem de cevap paradoksaldır; çünkü burada ölüm ve hayat arasındaki ince sınır, yalnızca hayattan ölüme doğru alışıldık tek yönlü akışa değil, iki yönlü akışa tanıklık etmektedir. Buna göre ölü, hayatla arasındaki sınırı aşabilecek şekilde yeniden kendi hayat enerjisine kavuşabilir! Kuşkusuz bu paradoksal yaklaşım, Karl Jaspers'in "sınır durum" tabiriyle işaret ettiği, insanın ölümle kaçınılmaz surette sarmalandığı gerçeğinden farklı bir anlam düzlemine gönderir bizi: Nihilizmin ötesinde duran bir düşünce alanına. Aslında Lacan, bir bakıma modern teknolojik gelişmelere rağmen kendisini nihilizmin eşiğinde bulan ve çağdaşlık sendromu içinde ölümün yok edici karanlığının eşiğinde titreyerek bekleşen modern insana arkaiklik sendromunun sonucunu hatırlatmaktadır.

Modern insan, arkaik diye gördüğü birtakım inanç, âdet, metin veya hakikat iddialarını bir daha yüzleşmemek üzere bilinç (tarih) dışına fırlatırken, kaçınılmaz surette kendisini modernlik sendromu içinde bulmakta ve nihilistik bir ölüm veya yokluk canavarının pençesine kaptırmaktadır. Ölü veya arkaik olanın geri dönüşü teması, bu bağlamda modernlik sendromunun ironik bir eleştirisi olarak görünür bize; modernlik, bir süre sonra nihilizm veya nihai yokluğun eşiğine uzanırken, ölü veya arkaik olan varlığın veya hayatın eşiğine ulaşır. Şayet biz bu temanın gerisinde arkaik döngüsel zaman fikrini aramaya-

caksak, en iyi hâliyle doğrusal zaman anlayışımızın derin bir eleştirisiyle yüzleşiriz. Doğrusal zaman anlayışı, yaşama hakkını gerçek anlamıyla yalnızca en son ortaya çıkana verdiği için, aynı zamanda ona daha önce ortaya çıkanı 'usûlünce gömme hakkını' da vermiş olur. İşte bu bakımdan modern insanın bir diğer sorunu 'usûlünce gömme hakkını' nasıl en gerçekçi biçimde kullanacağıdır. Daha açık deyişiyle, doğrusal zaman anlayışı içinde geçmişi veya arkaik olanı gömme hakkını elinde tuttuğuna inanan modern insan, aslında tüm zamanların hâkimi ve efendisi olma iradesini nasıl yerine getirebilecektir?

'Bir ölüyü usûlünce gömme' teması, aslında ölümü 'hayatın mutlak ötekisi' olarak görme sorununu irdelemektedir. Hayat, artık kendisi dışındaki hiçbir şeyde kendi benzerini göremeyecek kadar kendi sınırları içine çekilmiştir. Bir ölüyü usûlünce gömmeye çalışan hayat sahibi, gerçekte kendisine artık benzemeyen bir şeye radikal biçimde yabancılaştığını fark ederken, aynı zamanda kendisini kendi sınırları içinde tutuklamaktadır. Bu açıdan Lacan'ın cevabı dolaylı olarak, modern insanın arkaik olana 'artık kendisine benzemediği' imgesinden hareketle radikal olarak yabancılaşmasının bir diğer sonucunu, yani modern insanın yalnızlığını ve kendi sınırları içinde tutuklandığını ima etmektedir. Ebedi gerçekliğe, artık yalnızca yöntemle ulaşabileceğini düşünen modern insan, ölüyü sahici bir şekilde gömmenin de usûlünü keşfetmek zorundadır.

Ne var ki, sahici biçimde ölüyü gömmenin usûlü nerede bulunacaktır? Yoksa bunu bize ölüler mi öğretecektir? Ölümü tatmayan ve hayat hakkını sadece kendinde gören birinin, ölüyü gömmenin usûlünü sahici biçimde keşfetmesini makul biçimde nasıl bekleyebiliriz? Şayet usûl, sonuçta bir gerçekliğe ulaşan, ulaştığı gerçekliğe ait olan ve ait olduğu gerçekliğin tezahürüyle işlevini yitiren bir süreçse, bu durumda gömme usûlü, ölüm gerçeğinin yeniden tezahür etmesiyle otantik biçimde icra edilebilecektir. Yani gömme usûlü, paradoksal olarak ölüme yeniden hayat hakkını tanımakla otantik anlamını kazanabilir. Aksi hâlde amaçladığı sonuçla bizi yüzleştirmeyen usûl, artık usûl adına bile layık olamayacağı için, ölüyü sahici biçimde gömme usûlü bizi bilincin (tarihin) öte yakasına fırlatmaya çalıştığımız nihai yoklukla yeniden ve yeniden yüzleştirecektir. Kendisinden kurtulmaya çalıştığımız şey, usûl sayesinde tam da bizim sadık kapı komşumuz olmaktadır. Modern insanın tüm ümitleri hep kâbusa mı dönüşmek zorundadır yoksa! Arkaiklik veya geçmiş, modern insanın kâbusu olarak yaşamaya devam mı edecektir?

Modern insanın tüm ümitleri hep kâbusa mı dönüşmek zorundadır yoksa! Arkaiklik veya geçmiş, modern insanın kâbusu olarak yaşamaya devam mı edecektir?

'Usûlünce gömme'yi gerçekleştirmek isteyen modern insan, her şeyden önce ölünün 'artık gerçekten ölü' olduğuna dair nihai bir karar verme yükümlülüğü içindedir. Çünkü usûlünce ölüyü gömdüğünde artık içinin onun bir daha geri dönmeyeceği hususunda rahat olması gerekir. Ama bu noktada modern insana kendi yargısının nihai kesinliğini ve doğruluğunu tescil edecek en üst merci olma hakkını yine 'modern olma' gerçeği verebilir mi? Bu modern insanı iflah olmaz bir kısır döngü içine itmeyecek mi?

Her edebî söz gibi, Lacan'ın dile getirdiği paradoksal soru ve paradoksal cevaptan oluşan bu edebî söz, böylece gerçekte bir cevap vermekten çok bir derin soruyu hayata getirmekte. Gerçekte "usûlünce gömülmedikleri için"

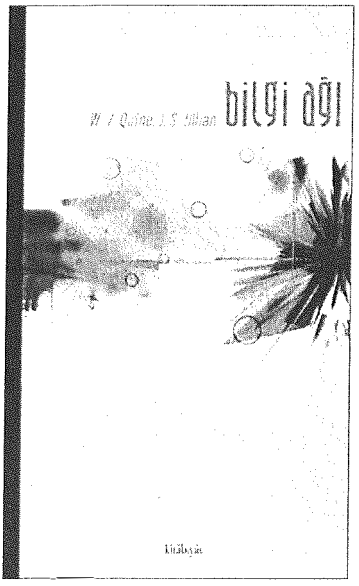
cevabı "ölüler niçin döner?" sorusunu tüketmemekte, tam tersine üretmekte yani güçlendirmektedir. Bunun nedeni, yukarıda söylediğimiz üzere 'usûlüne uygun gömme'nin ne olduğunu tam olarak bilebilecek duruma aslâ ulaşamayacak kadar fâni oluşumuzdur. Böylece geçmişi 'usûlüne uygun gömme' iradesini gerçekleştirmek isteyen modern insan bir şekilde kendisini bir tür tarih üstü yani metafiziksel düzlemde konumlanmış bulur. Herkes duygularını, nefretlerini veya herhangi bir şeyi gömerken çoğu kez bunun en uygun zamanda veya en azından böyle olması gerektiğini düşünerek gömmeye çalışır. Yani herkes sınırlı görüş ufku içinde anlayabildiği kadarıyla bir şeylerin öldüğüne ve artık gömülmesi gerektiğine karar verir. Ama bu durum, Lacan'ın dolaylı olarak işaret ettiği nihilizmin ötesinde duran bir düşünce alanına bizi taşır. Ve bu düşünce alanını Alman felsefeci Otto Pögeler şu sözleriyle dikkatlerimize sunar: "Bazı fikirleri yanlış veya eski oldukları için değil, gerisindeki motivasyonu kaybolduğu için terk ederiz."

"Her şey bitti!" dediğimiz zaman her şeyin bitmediğini anlayıp her şeyin yeniden başlaması gibi metinlere yönelen diri bilinçler de her şeyi yeniden başlatabilir.

Pöggeler'in bu sözleri Lacan'ın sadece paradoksal soru ve cevabıyla ima ettiği şeyi daha esaslı bir yaklaşımla sergiliyor. Yani aslâ duygular, nefretler, aşklar, fikirler veya simgeler ölmez ve bir de metinler... Sadece onların gerisindeki motivasyonlar kaybolur. Motivasyonlar kaybolunca biz onların öldüklerini ve gömülmeleri gerektiğini düşünmeye başlarız. Oysa tarihin bir başka döneminde o fikirler, duygular, simgeler, metinler yeniden kendi motivasyonlarına kavuşurlar ve böylece tarihselleşirler yani tarihte kendi hayatlarına yeniden kavuşabilirler. En arkaik inanç ve simgelerin ilmî, felsefi ve teknolojik gelişmeye rağmen artık öldü gözüyle bakılırken yeniden hayata gelmeleri onların 'hortlaması' değil, tam tersine kendi motivasyonlarına yeniden kavuşmalarıdır. Kanaatimizce bazı metinlerin sürekli ayakta kalabilmesinin en temel sırlarından birisi burada: Yani onlar, farklı zamanlarda bir şekilde muhtaç oldukları motivasyona yeniden kavuşabilmektedirler. Bu nedenle insanların mutlak anlamda neyin artık dirilmemek üzere öldüğüne karar vermeleri imkânsızdır...

Şu durumda, Lacan'ın bir diyaloğundan mülhem ürettiğimiz "ölü metinler niçin geri döner?" sorusunun cevabı, paradoksal bir şekilde "metinler ölü olmadıkları için" olacaktır. Peki metinlerin öldüğünü düşünmemizi sağlayan nedir veya metinlerin öldüğünü sananlar kimlerdir? Doğal olarak 'bizler', yani modern insanlar. O hâlde günümüzde ateşli zihinleri tahrik eden tarihselcilik tartışmasına bir katkı olması açısından "Kur'an metni ölmedi, belki ölen bu metne yönelen bilinçlerdir" diyebilir miyiz? Metne yönelen bilinçler bu yönelmeyi terk ettiklerinde her terk edilen âşığın maşukuna kendini kapatması gibi, metinler de kendilerini bilince kapatır. Son olarak, soruyu belki şöyle sormak da mümkündür: Ölü metinler ne zaman geri döner? Cevap: Ölü olmayan bilinçle kendilerine yönelindiği zaman...

"Her şey bitti!" dediğimiz zaman her şeyin bitmediğini anlayıp her şeyin yeniden başlaması gibi metinlere yönelen diri bilinçler de her şeyi yeniden başlatabilir. Şu durumda bir parola gibi ezgi mırıldanmamız mümkündür: Metinler ölmez; ölen onlara yönelen bilinçlerdir... b

bilgi ağı

w.v. quine, j.s. ullian

çev. a. hadi adanalı

kitâbiyât

125 sayfa, ISBN 975-6666-14-5

Ömer BOZKURT

Bu kitap, akla uygun inancın incelenmesine kısa bir giriş niteliğine sahip olup felsefenin bilgi teorisi, bilim metodolojisi ve dil felsefesi gibi alt dallarına giriş noktaları açarak, felsefi bir alana ait tutarlı bir görüşü sunmayı amaçlamaktadır.

Aristo, mantık kurallarını düzenledi, *Organon*'u yazdı fakat defalarca bu eseri ortadan kaldıracak, bu kuralları ters düz edecek girişimlerde bulunuldu, başarılı olundu mu, bu bir muamma. Ancak şurası bir gerçek ki, inşaata başlayan mimarın inşaat sırasında plan ve projesini yapmaya karar vermesi pek mantıklı değildir. Dolayısıyla felsefede ve onun âleti konumundaki mantıkta da benzeri durumlara dikkat edilmelidir. Aristo'ya alternatif ciddi iddialar, özellikle Francis Bacon ve Descartes tarafından yöntem tartışmalarıyla başladı. Sonrasında ise daha farklı yaklaşımlar bunları takip etti günümüze kadar: Raymond Lulle, Leibniz, De Morgan, Bertrant Russell, Frege, Whitehead, Rudolf Carnap, Hans Reichenbach, Karl Popper, Jan Lukasiewicz ve bu eserin iki yazarı Quiene ve Ullian... Her biri mantıkta, sembolik mantık, mantık felsefesi, analitik felsefe gibi farklı bir yaklaşımın veya yeni bir mantık sisteminin savunucuları.

Analitik felsefe ekolüne mensup yazarlar tarafından yazılan bu esere, orijinalinden direkt bir çeviriyle *İnanç Ağı* yerine *Bilgi Ağı* adının verilmesi Türkçe'de inanç kavramının dinî inancı çağrıştırması, dolayısıyla kitabın içeriğini tam olarak yansıtmayacağı kaygısıyla verilmiştir.

Bu kitap, akla uygun inancın incelenmesine kısa bir giriş niteliğine sahip olup felsefenin bilgi teorisi, bilim metodolojisi ve dil felsefesi gibi alt

dallarına giriş noktaları açarak, felsefi bir alana ait tutarlı bir görüşü sunmayı amaçlamaktadır.

"Aslında üniversiteye yeni giren öğrencilere verilen İngilizce dersleri için planlanan bir seriye dahil edilmek için kaleme alındığını" belirten yazarlar daha sonra felsefeye giriş derslerinde kullanılmasını uygun gördüklerini, sonrasında da bu kitaba bu bağlamda çeşitli eklemelerde bulunduklarını ifade etmektedirler.

Bu kitabın ilk yazılış amacının dışında felsefe derslerinde giriş mahiyetinde okutulmasını biz doğal karşılıyoruz. Bunun sebeplerini ve eserin içeriğine dair kısa açıklamaları belirtmeden önce şu noktaya vurgu yapmak istiyoruz: Mantık âlet ilmidir. İlk çağlardan itibaren kuralları konmaya çalışılan mantık, felsefenin vazgeçilmezidir. İslam dünyasında felsefeye karşı duruşuyla bilinen Gazali'nin mantığı gerekli görmesi ve Osmanlı medreselerinde vazgeçilemez olması hatta hâlen medrese metoduyla eğitim vermeyi savunan bazı 'araştırmacılar'ın mantık kitaplarını okutması dikkate değerdir. Mantık gereklidir, zira Quine ve Ullian'ın da belirttikleri gibi "Herhangi bir bilgi kümesi, birbirini bütünleyen iddialar arasında uygun delil ilişkilerini sergileyecek kadar düzenliyse, bilimsel olarak görülmeye en azından adaydır. Konu ne olursa olsun bilimi bilim yapan sistemdir. Sistemi geçerli kılan da mantığın uygulanmasındaki belirleyiciliğidir."

Evet, sistem ve mantığın uygulanması için yazarların herhangi bir konu belirtmedikleri dikkat çekicidir. Dolayısıyla geniş bir yelpazeyi içine alacak bir okuyucu kitlesini beklemektedir bu kitap. Hele günümüzde fal, büyü, sihir gibi batıl inançların toplumun geniş bir bölümünü kaplamış olduğunu görünce okuyucu yelpazesini daha da açmayı yanlış bulmuyoruz. Hayatımızdaki şu örnekler mantık süzgecinden ne denli geçmiş olabilir ki: Piyangolardan edindiğimiz irili ufaklı kazançlar genelde uzun bir süre zarfında satın aldığımız bilet paralarını karşılamaz bile. Yine yıldızların veya gezegenlerin konumlarının falancanın özel hayatıyla ne tür bir bağlantısı olabilir ki. Hele kahinin veya falcının geleceğe dair söyledikleri doğru olsaydı, kahinin bu gelecek yazma sisteminde kendi durumu ve muhatabıyla olan ilişkisini nasıl izah edeceği ne büyük bir ikilemi doğuracaktı. Öte yandan yazarların verdikleri bir örneği kendimize uyarlayarak dikkate aldığımızda bu kitabı okuyacakların sayısının ne derece fazla olması gerektiği unutulmayacaktır: "Sahte içki insanı öldürür, dolayısıyla içmeyin". Peki bu ifadede sahte olmayan içkinin bu zarardan uzak olduğu mesajı yatmıyor mu?

Evet, sistem ve mantığın uygulanması için yazarların herhangi bir konu belirtmedikleri dikkat çekicidir. Dolayısıyla geniş bir yelpazeyi içine alacak bir okuyucu kitlesini beklemektedir bu kitap.

Bu kitabın asıl okuyucularının bilim çevresinden olması gerekmektedir ki nice "bilim adamlarının bile baştan sona hatalı olduklarını" görmekteyiz. Düşünce örgüsünde, mantıksal kurguda ve kanıtların kabulündeki hiyerarşide oluşan hataları en aza indirmek için bu kitap iyi bir yardımcı vasfına sahiptir. Şu da bir gerçektir, "diğer yerlerde olduğu gibi bilimde de en sağlam yöntemlerin kullanılma-

sı, muhtemel bir teorinin doğru çıkacağı güvencesi vermez. Fakat bu, ters bir yöntem, en bayağı amaçlar taşısa bile, hiçbir zaman doğruya ulaşmayacağı anlamına da gelmez. Yine de çok az muhtemeldir."

Evet *Bilgi Ağı* genel olarak akla uygun inancı akıl karşıtı olanlarından ayırt etmede kullanılan ölçütleri bize sunmaktadır. Yazarlar giriş bölümünden sonra "İnanç ve İnancın Değişimi" başlıklı bir bölüm açmışlardır. Bu bölümde inançlarımızın nasıl oluştuğu, inanma ile inançsızlık arasındaki fark, bilgi ile inanç arasındaki ilişki, üst düzey inançlar ve inancın delilleri gibi noktalar üzerinde durulmuştur. Daha sonra gelen diğer bölümlerde ise inancın delilleri açıklanmaktadır. Bunlar, gözlem, kendinden delilli olma, tanıklık, hipotez, tümevarım, kıyas ve sezgi, tasdik etme ve reddetme, açıklama, ikna etme ve değerlendirme şeklinde sıralanmaktadır. Yazarlar, bu konuları çeşitli örneklerle gayet iyi ve veciz bir biçimde açıklamışlardır. Her ne kadar inancın bu delillerinin bazıları bize Aristoteles'in belirlediği beş sanatta (burhan, cedel, hitabet, şiir, safsata) kullanılan öncüllerdeki önerme çeşitlerini, yani tasdik türlerini çok net bir biçimde çağrıştırıyorsa da analitik bir yaklaşıma sahip olan yazarlarımız farklı açıklamalar ve güncellenmiş dikkat çekici örnekler vererek öncekilerin sözlerini tekrar etmekten uzak kalmışlardır.

Bu tür faydalara sahip bu kitabın çevirenini hatırlamadan geçmek haksızlık olur. Zira Hadi Adanalı, Quine'nin dilinin kolay anlaşılmadığını, kendisine has bir tarzının ve dikkatle seçilmiş ifadelerinin kendisini zorladığını söylese de yaptığı çeviride çok başarılı olduğu, çevirinin tüm hassasiyetlerine dikkat ettiği, çeviriye sadelik ve akıcılık sağladığı ve önümüze herkesin okuyup anlayabileceği bir eser koyduğu için zikredilmeye en az kitabın yazarları kadar layıktır.

Kısacası, ister günlük yaşamda ister bilimsel tezlerde olsun neyi neden kabul ettiğimizi, neye inandığımızı ve neyi bilgi olarak kabul ettiğimizi daha iyi fark etmek için mantık-felsefe-psikoloji üçgeninde dönen, farklı alanlardan örneklerle dolu bir metod, düşünme biçimi ve bilgi üretme yolu üzerine yazılmış bu kitabı okumadan geçmemek gerektiği kanaatindeyim.

OKUDUNUZ MU?

Şiada Siyasal Düşüncesinin Gelişimi

Elinizdeki eser, Şii siyasal düşüncesi alanında –Türkçe telif ve tercümeler de dahil– yazılmış sayısız araştırma-inceleme içerisinde, belki de türünün tek örneği sayılabilecek kadar diğerlerinden farklı ve dikkat çekici bir çalışmadır.

Ahmed el-Kâtib
kitâbiyât

vefa gülleri hangi bahçede açar?

Ahmet KELEŞ

Vefa, insani erdemlerin en önemlilerinden biridir. Hatta vefanın, diğer erdemlerin gerçek birer erdem olarak tezahür etmesinde de rolü vardır. Günlük konuşmalarımızda sıklıkla; 'vefalı', 'vefasız' şeklinde, bir tek kelimeyle ifade edip durduğumuz bu sözcüklerin, gerçek anlamları da o kadar kısa ve basit midir?

Vefa denince akla iyilik gördüğümüz, yakınlık ve dostluk ilişkisinde bulunduğumuz kimselere karşı yapmamız gereken bir kısım ödevlerimiz gelir. Vefa bu anlamıyla kullanıldığında doğru kullanılmıştır. Fakat, vefadan anladığımız sadece bundan ibaret ise bu taktirde, iyilik görmediğimiz, dostluk ilişkilerinde bulunmadığımız kimselere karşı herhangi bir vefa borcumuz yok demektir. Peki vefalı olmamız gerekenler dairesini belirlemek istersek, ya da "vefa bahçesinin güllerini sayma"ya kalkarsak, bunun o kadar kolay olacağını düşünüyor musunuz?

İsterseniz bu çemberi belirlemeye kendimizden başlayalım. Kendi dünyamızın ne kadar 'vefa' gülleriyle bezeli olup olmadığından...

İnsanın kendisine vefası ne demektir?

'Ahsen-i takvîm' üzere, yani en güzel bir surette yaratılan insan, hiçbir varlığın sahip olmadığı güzelliklere (potansiyel olarak) sahiptir. Sahip olduğumuz her bir güzellik, bizim dünyamızı rengarenk süsleyebilir. İnan-

mak, sevmek, doğruluk, eminlik, yardım severlik, hoşgörü, îsar (başkalarını kendimize tercih etmek), karşılık beklemeden tüm insanlara iyilik yapmaya talip olmak, temiz hayatını yalanın kirleriyle kirletmemek, insanların; canlarından, mallarından ve namuslarından dolayı kendisine güven duyacakları bir emin olmak, gizli ve açık herhâlde özünde taşıdığı dürüstlüğü aslâ kaybetmemek, bütün bunları, birer erdem olarak kendisine bahş eden yüce Rabb'ine karşı 'vefalı' olmak...

Bu saydıklarımız ve daha sayılabilecek bir çok güzelliklere sahip olmak, onları bize lütfedene vefa istediği gibi, bu her bir özellik bizatihi kendileri de bizden vefa beklerler. Sevmemiz gerekirken nefret etmek bir vefasızlık, sevginin hakkını vermek bir vefalılıktır. Bağışlamamız gereken yerde, intikam duygularına mağlubiyet bir vefasızlık, af ile mukabelede bulunmak bir vefalılıktır. Hasılı, fıtratımızda taşıdığımız her bir değer ve erdem, onların gelişip serpilerek bir güle dönmeleri ve bizim dünyamızı bir gülistana çevirmeleri için bizden vefa beklemektedir. Onlara gereken vefayı gösterenler, cennet misali bahçeleri daha bu dünyada gönül âlemlerinde inşa ederler. Onları ihmal edenler (vefasızlık yapanlar) ise, cehennem çöllerini andıran bir kuraklığa ve bereketsizliğe daha bu dünyada duçar olurlar.

Her bir davranışımızda kendimize şunu sormalıyız: Bu hareketim, sahip olduğum hangi erdemime uygun (vefalı), hangisine uygun değildir (vefasızlık)? Çünkü her insani davranış, gönül dünyamızda; ya bir çiçeğin açmasına ya da solmasına neden olmaktadır. Yaşadığımız dünyada insanların mutsuz olmaları, gönül âlemlerinin harap olması ve çölleşmesi sebebiyledir. Bugünlerde, sıklıkla "Kendisiyle barışık olmak" şeklinde ifade edilen şey, insanın kendi erdemlerine vefalı olmasıdır. Kendindeki bir değere karşı vefası olmayanın, başkasına vefasından söz edilemez. Söz edilse bile bu, suni ve yalan olacaktır.

Evet, vefa dairesine kendimizden başladık. Gördük ki, kendimizde vefalı olmamız gereken pek çok şey var! Peki, bir de kendimizin dışına çıkalım. Bize en yakın olanlardan, birinci halkada yer alanlardan başlayalım... 'Ana'larımızdan, babalarımızdan, kardeşlerimizden... Bu halkada vefalı olmamız gereken o kadar çok yakınlarımız var ki! Acaba, bu dairede yer alan ve her biri bizzat vefa göstermeye layık olan kimselere, göğsümüzü gererek; "ben onlara vefalıyım" diyebiliyor muyuz, diyebiliyor isek, bunun bir diğer anlamı şudur: Bu daire içinde biz bir gül bahçesi gibi görünüyoruz ve varlığımız, bu dairede yer alanların son derece hoşlarına gitmektedir. Zira, rengarenk açmış güllerden zevk almayacak bir insan tasavvur edilemez.

Her bir davranışımızda kendimize şunu sormalıyız: Bu hareketim, sahip olduğum hangi erdemime uygun (vefalı), hangisine uygun değildir (vefasızlık)?

Daireyi biraz genişletelim, daha küçük yaşlarda kendilerinden ilim ve irfan öğrendiğimiz öğretmenlerimizden, bize ilmin ve bilginin yüksek değerini öğretip bu yola teşvik eden üstatlarımızdan, kısaca "bize bir harf" öğretenlere vefamızdan söz edelim. "Bana bir harf öğreten, beni kendisine köle etmiştir" diyen bir geleneğin mensuplarıyız. Bu ifadenin ilme verdiği önemden, ilim öğrenenlerin hâllerinden bahsedecek değiliz. Burada ifade etmek istediğimiz şey, bizim sahip olduğumuz ilim ve irfana bir kelimeyle katkısı olmuş hocalarımıza karşı vefalı olmanın neresinde olduğumuzu sor-

gulamaktır. Gerçekten hocalarımıza vefalı mıyız? Yoksa, bilim dünyasındaki hâli hazırdaki durumumuzda vefasızlığımızın bir rolü var mı? "İnsanlara teşekkür edemeyen, Allah'a şükredemez" diyen sevgili Peygamberimiz (as.), bize önemli bir gerçeği öğretmektedir: Kendisine doğrudan yararlı olmuş birisine, hele bu yarar bir de ilimse, vefalı olamayan bir kimse, kendi mahiyetindeki değerlere nasıl vefalı olacak ki!

her şey bizden vefa bekliyor. Bir anlamda, her şey bizde bir vefa gülü açsın istiyor.

Vefa dairesini geçmişe doğru genişletelim. Bize bıraktıkları eşsiz mirasın sahiplerine ve onların bizden bekledikleri vefaya bir bakalım. Tüm bir maziye ve muhteşem geçmişin anılarıyla dolu büyük bir coğrafyaya vefa... "Ana gibi yâr, Bağdat gibi diyâr olmaz" özdeyişine sebep olan Bağdat'a vefa... Bu daire, o kadar geniş ve muhteşem ki, nereye baksanız sizden vefa bekleyenlerle dolu. Maziye vefalı olabilmek büyük bir erdemdir.

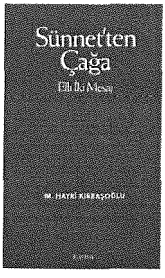
Biraz da geleceğimize vefamızdan bahsedelim. Her şeyden çok sevdiğimiz çocuklarımıza bırakacağımız geleceğin dünyasına vefamızdan... Gelecek nesillere vefa bekleyecek bir miras mı, yoksa onların nefretlerine ve beddualarına neden olacak bir dünya mı bırakıyoruz? Acaba, bizim kendi geçmişimiz hakkında hissettiklerimizi, gelecek nesillerimiz de bizim hakkımızda hissedebilecekler mi? Bunu başarabilecek miyiz? Yani, geleceğimizden vefa bekleyecek kadar ehl-i vefa mıyız?

Görüyoruz ki, her şey bizden vefa bekliyor. Bir anlamda, her şey bizde bir vefa gülü açsın istiyor. Ta ki bu güllerle bezenelim ve gerçek bir 'insan-ı kâmil'in sahip olduğu erdemlilik bahçesine sahip olalım. Dilimizde 'muhabbet', hâlimizde nefret, sloganımız 'muhabbet fedailiği', davranışlarımız hınç dolu kin dolu ise, ne vefadan, ne de erdemden nasibimiz yok demektir.

Hasılı vefa bir güldür. Varlığıyla güzelliği, sevgiyi, aşkı sembolize eden bir gül. Güzele talip olanların arzuladığı her yer ve her ortamda açabilen bir gül. Yeter ki bitebileceği müsait bir gönül bulsun. Hemen neşvü nema bulur. Bir cennet bahçesine çevirir orasını. Gönlünde vefa gülleri açmış ve gönlü cennet bahçelerinden bir bahçe olmuş, sinesinde muhabbet bülbülleri durmadan şakıyan 'Ashâbu'l-vefâ' dünyada tattıkları cenneti, ebediyet yurdunda da tadacaklardır.

Selam vefa ehline... selam vefa güllerine gönlünde yer vermişlere... Selam vefa diyarına... selam vefaya... selam vefadan nasibdar olanlara...

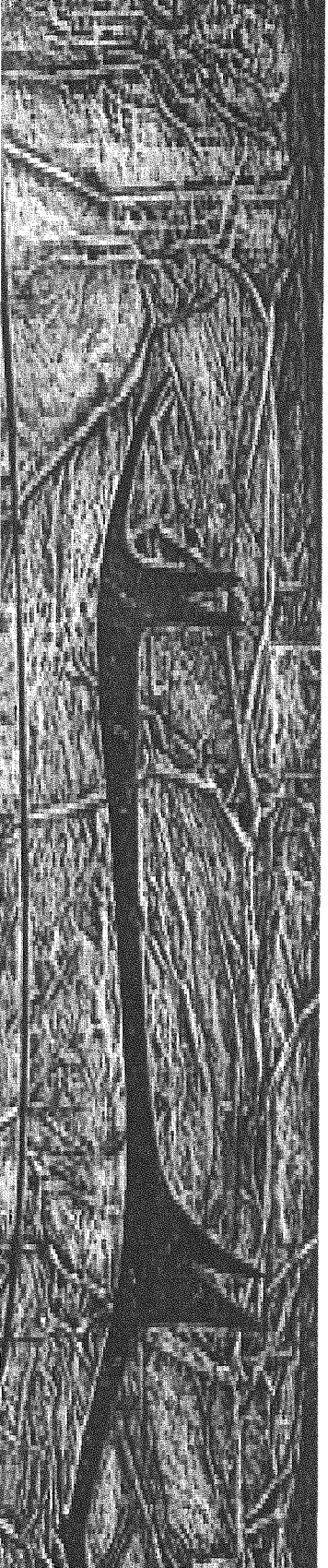
OKUDUNUZ MU?

Sünnet'ten Çağa Elli İki Mesaj

M. Hayri Kırbaşoğlu
ilâhiyât

Bu eser, bugün hadisleri nasıl yorumlayabileceğimize dair birtakım örnekler sunmak amacını gütmektedir. Buna bağlı olarak yapılan yorumlarda pratik amaçlar da öncelikle göz önüne alınmıştır.

tanrı kendini hayattan kovdurtur mu?

Ahmet İNAN

Son zamanlarda, Tanrı'nın hayattan kovulduğuna dair söylem ve edebiyatlar giderek yaygınlık kazanmaktadır. Sahi nedir bu kavrayış. Tanrı gerçekten kedini hayattan kovdurtacak kadar aciz mi? Bu kavrayışı ileri sürenler, acaba gerçekten Tanrı'nın hayattan kovulduğuna inanarak mı bu söylemi geliştiriyorlar, yoksa kendilerini Tanrı yerine koyan, sözümona tanrı taslaklarının ve tanrısallık adına mutlaklaştırdıkları irade-i seniyyelerinin hayattan kovulmasını mı, ifadelendirmek istiyorlar. Öyle ya, onların iradeleri hep seniyye olur. Çünkü onlar Tanrı'nın yeryüzündeki gölgeleridir. Onlar Tanrı'nın seçkin ailesidir. *Ebnâu'llâh, ehibbâu'llâh, zılllu'llâh* ve *adûdu'llâh*tır onlar. Onlar bazen somutlaşır ve beden olurlar; konjonktür icabı bazen de buharlaşır şahs-ı manevi olurlar. Ama asıl karakterleri değişmez onların; hep zeytin yağı gibi üste olurlar onlar. İradeleri hep seniyye olur. İşte onlar, hayattan kovulduklarında, Tanrı'nın da kendileri ile beraber hayattan kovuldukları yaygarasını koparabilmişlerdir.

Bu nedenle dikkat etmek gerek bu söyleme. Onun altına yatan şey ne?

Bence Tanrı, kendini hiçbir yerden kovdurtmayacak denli onurlu ve güçlüdür. O aşkın tarafıyla, yukardan (mecaz)

insanları gözetlemekte, kimin ne yaptığını izlemekte ve mühlet vermektedir. O, Sabırlıdır. Zamanı gelince seri bir şekilde hesap görendir. Ama O, aşkın olduğu kadar içkindir de. Yukardan (mecaz) bizi izlerken, bizim için yüreği (mecaz) sızlamakta; hatta yüreği (mecaz) kanamaktadır. Bu insanlar niçin benim verdiğim nimetleri âdilane bölüşmezler, niçin miskini yedirmeyi teşvik etmezler, niçin sermaye dağılımını ahlaki ve bilimsel ölçeklerde yapmazlar, niçin mirası *eklen lemmâ* yerler de mallarında yoksulların haklarının var olduğunu düşünmezler. Niçin derin derin teolojik tartışmalara dalarlara da açlık, barınma, ısınma sorunlarını bilince getirip tartışmazlar ve çözüm yolları aramazlar. Niçin dezavantajlı grupları (mustaz'af kitleleri, kadınları, gençleri, dillerini konuşmaktan alıkonanları vs.) hatırlamak bile istemezler. Daha bizim bilmediğimiz, cehrde ve sırdaki nice çarpıklıklara yüreği kanar durur. O, içkinlikle "seni kerim olan rabbinden alıkoyan nedir" diye yalvarır adeta bize.

Modern zamanlarda insanlığın onuruna sahip çıkarak sahte tanrıları kovduğu doğrudur. Daha böylesi kovulası bazı tanrı artığı oluşumlar yok değildir.

Eğer hayattan kovulduğunu söylediğimiz Tanrı'dan kasdımız, *ma'bûdun bil-hakk* olan Tanrı ise bilelim ki o Tanrı kendini kovdurtmaz. O hayatın içindedir. Ama hesabımızı ertelemektedir. Öyle sanıyorum ki, "hayattan kovulan" Tanrı'nın haşa bizatihi kendisi değil, onun adına başımıza buyruk kesilenlerin kendileridir. Bu tür yaygaralar, onlardan çıkmaktadır. Evet, insanlık ne zaman ki onuruna sahip çıkmıştır; sahte tanrılar da kaçıvermişlerdir. Mitolojide Nemrut, burun deliğinden beynine giren bir sivrisinekle ölüp gitmiştir. Bu allegrizasyonun gerçek hayattaki hermeneutik karşılığı, düzenin boşluklarından yaralanan sivrisinek gibi küçücük fikirlerin düzenin burun deliklerinden beynine girerek onu dağıtmasıdır. O düzen ki insanlık için olmazsa olmazdır. Ama insan tekinin kendi elleriyle yarattığı o dev (leviathan), zamanla insan üzerinde azmanlaşmış ve insanı tekini; bireyi çepeçevre sarmalamış; onu reaya ve kul haline getirmiştir.

Modern zamanlarda insanlığın onuruna sahip çıkarak sahte tanrıları kovduğu doğrudur. Daha böylesi kovulası bazı tanrı artığı oluşumlar yok değildir. İnsanlık, onuruna sahip çıkmaya devam ettikçe bu tanrı bakiyeleri de kaçacak delik arayacaklar ve böylece insanlık gerçek Tanrı'ya mülaki olacaktır. "*Ya eyyuhe'l-insânu inneke kâdihun ilâ rabbike kadhen fe-mulâkîh*"in sırrı da bu değil midir?

Ma'bûdun bi'l-hakk, kendini kovdurtacak denli zelil değil, o *Azîz*'dir. Ama *Sabûr*'dur da. Firari tanrılar sahtedir. b

islâmiyât | kitâbiyât
bülten 15
nisan-haziran 2005 | üç ayda bir yayımlanır | ücretsizdir

01 | bir sanat dini olarak islam
burhanettin tatar
04 | mücteba uğur ile söyleşi
kamil çakın, bünyamin erul
16 | "islam ve çağdaşlık" toplantısı üzerine
26 | islâmiyât toplantıları 4
"islami kimlik sorunu"

hadis'e adanmış bir ömür
mücteba uğur ile söyleşi
4. sayfada

bir sanat dini olarak islam

Burhanettin TATAR

İslam düşünce tarihinde genel olarak sanat, pratik ve pragmatik bir perspektif içinde dinî meşruiyet kazanmış görünüyor.

İslam düşünce tarihinde sanata dinî meşruiyet kazandırabilmenin sanatı bir din diline dönüştürmekle mümkün olabileceği düşünülmüştür. Gazâlî'nin, sözgelimi musikiyi bir alet ya da vasıta olarak düşünmesini ve bu aletin, kullanım amacına göre, dinî bir anlam ve değer kazanacağını söylemesini bu bağlamda ele almak gerekir. Bir başka deyişle İslam düşünce tarihinde genel olarak sanat, pratik ve pragmatik bir perspektif içinde dinî meşruiyet kazanmış görünüyor. Sanatın pratik ve pragmatik bir perspektif içinde bir alet ya da vasıta olarak görülmesinde en büyük rolü İslam kelamı oynamış olmalıdır. Kelamın soyutlayıcı düşüncesi, Allah tasavvurunu tevhidi zedeleyebilecek tüm unsurlardan uzak tutma gayreti içine girdiğinde fiziksel gerçeklik algısının temeline cevher-araz gibi zihnî kurguları yerleştirmek durumunda kalmıştır. Daha açıkçası kelamcılar fiziğin, metafiziksel açıdan bütünüyle temellendirilmedikçe ya da metafiziğin kapsam alanına tamamen sokulmadıkça, tevhid inancı ile uzlaştırılması mümkün olmayan bir direnç noktasına dönüştüğünü düşünmüş görünmektedirler. Bu bağlamda fiziğin bir şekilde muhayyileye dayalı biçimlenmesini ve mantıksal olarak bütünüyle açıklanamayacak bir anlam dünyasına dönüşmesini temsil eden sanata ne demeli? Burada söz konusu sorun, sanatın yalnızca fiziksel temele sahip olması değil, belki daha

çok fiziğin insan muhayyilesi tarafından tabiatta benzeri bulunmayacak şekilde biçimlendirilmesidir. Yalnızca "evrensel İlahi gerçeği sergilemeyi" kendisine amaç edinen kelam ilmi, insan muhayyilesi tarafından fiziğin –tabiatın evrensel işleyişini temsil etmekten uzak biçimde– "kendine özgü" ve "aynıyla tekrarlanamaz" bir sanat hadisesine dönüştürülmesi karşısında ne söyleyebilir? İslam'ın evrensellik tezi ile sanatın her türlü evrenselliğe direnen özgün ürünleri arasında bir uzlaşma noktası bulmak gerçekte kelamın başarabileceği bir husus mudur?

İslam'ın evrensellik tezi ile sanatın her türlü evrenselliğe direnen özgün ürünleri arasında bir uzlaşına noktası bulmak gerçekte kelamın başarabileceği bir husus mudur?

Dikkat edilecek olursa Gazâlî'nin, çözümü sanatı bir vasıtaya veya alete indirgemekte bulmuş olması gerçekte onun sanatı soyut bir imkân alanına dönüştürmesinden başka bir şey değildir. Ferdinand de Saussure'un 'langue' (dil) ve 'parole' (söz) ayırımına referansla söylersek, Gazâlî sanatı belirlenmiş ve kendine özgü bir varlık kazanmış 'söz' olarak değil, yalnızca soyut bir dil ya da söylem imkânı olarak tasarlamaktadır. Ne var ki, ortaya konduğu anda kendine özgü varlık kazanarak evrensel kavramlar içine yerleştirilmeye direnç gösteren sanat ürünlerini 'amaç' ve 'yarar' kategorileri içinde ele almak ve dinen meşrulaştırmak nasıl mümkündür?

İşin açıkçası sanat ürünlerini 'yarar' ve 'amaç' kategorileri ışığında ele alarak dinî açıdan meşrulaştırmaya çalışmak her şeyden önce onları hâlâ kelami düşüncenin soyut kavramlarına nispetle konumlandırmaya çalışmaktır. Bir başka deyişle bu, kelamın dilini sanki İslam'ın amacına uygun düşecek yararlı şeyleri belirlemeye imkân veren "gerçekliğin orijinal dili" gibi kabullenmekten kaynaklanan bir tutumu sergiler. Bu bağlamda sanat ürünleri karşısında ortaya konan fıkhi fetvaların genel olarak kelami dilin açtığı düşünme alanı içinde şekillendiğini göz ardı etmemek gerekir. Kısacası kendilerine özgü anlam dünyaları sayesinde her türlü evrensel kavramlar içine yerleştirilmeye direnç gösteren sanat ürünleri, kelamın soyut (metafiziksel) dilinin etkisi altında fıkhi düşüncenin belirlemeye çalıştığı yarar ve amaç kavramlarına karşı da direnç gösterir. Bu hâliyle sanat ürünleri ne metafiziksel düşünceye ne de metafiziksel düşünce içinde temellendirilen fiziğe indirgenebilir. Sanat ürünleri metafiziğin ve fiziğin düşünme alanlarının dışında bir başka düşünme alanına aittir. Bu noktada bizi bekleyen soru sanat ürünlerinin ait olduğu düşünme alanının belirlenmesi kadar bu düşünme alanının bir din diline dönüştürülebilmesinin mümkün olup olmadığıdır.

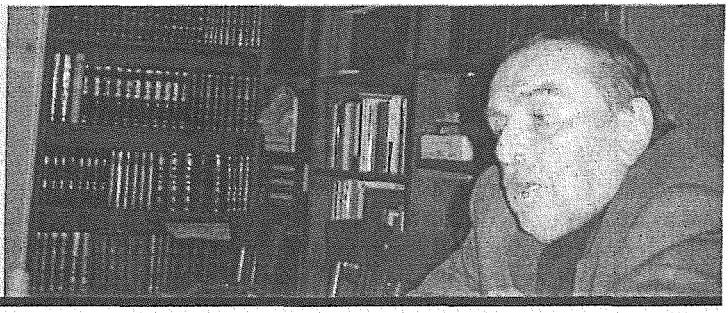
İslam öncesinde sanat ürünlerinin bir din dili olarak tezahür edişine dair en dikkat çekici örnekler, Hegel'in "sanat dini" tabiriyle işaret ettiği eski Yunan plastik sanatlarında görülebilir. Burada muhtelif tanrı ya da tanrıça heykelleri bir metafiziksel tasavvurun bir plastik sanat ürünü içinde "yeniden temsil edilmesini" simgelemez. Tam tersine metafiziksel bir tasavvur ancak söz konusu plastik sanat ürünü içinde varlık ve anlam kazanabilir. Bir başka deyişle plastik sanat ürünü, bir metafiziksel kavrama nispetle konumlandırılan ve biçimlenen ikincil bir husus değildir. Tam tersine o metafiziksel düşünme biçimine imkân veren bir hareket noktasıdır. Bu bakımdan Hegel'in "sanat dini" tabiri, dinin doğrudan bir sanat hadisesi olarak algılanmasını ve varlık kazanmasını dile getirir. Artık plastik sanat ürünü ne fiziksel boyutuna ne de

temsil ettiği metafiziksel tasavvura indirgenebilir. Sanat ürünü bir şekilde fizik ve metafiziğin kaynaşma alanıdır. Bir başka deyişle o hem fiziğin hem de metafiziğin farklı bir noktadan hareketle algılanarak ilişkiye sokulmasını mümkün kılan üçüncü bir varlık ve düşünme alanını simgeler. Kaldı ki Platon'un sanat ürünlerini ilk gerçeklikten "iki kez uzaklaşan" şeyler olarak ele aldığını hatırladığımızda (ilk gerçeklik: ideler; ikinci gerçeklik: idelere göre şekillenen fiziksel varlıklar; üçüncü gerçeklik: fiziksel gerçekliğe göre biçimlendirilen sanat ürünleri), onun fiziksel varlıkları Tanrı'nın idelere bakarak ürettiği orijinal sanat ürünleri olarak varsaydığını tasarlayabiliriz. Şayet idelere, fiziksel varlıklar üzerinde gerçekleşen akli refleksiyon sayesinde ulaşılabiliyorsa, Platon hâlâ önemli ölçüde "sanat dini"ne mensup bir filozof olarak ele alınabilir.

Kuşkusuz tevhid inancını korumak amacıyla şirke götüren her unsura karşı teyakkuz hâlinde olan İslam'ın eski Yunan'dakine benzer bir "sanat dini" formunu alması mümkün değildir. Ancak "göklerde ve yerde olan her şeyi ibda eden" Allah inancı bir şekilde İslam'ın kendisini bir sanat dini olarak tanımladığını gösterir. Yine Kur'an'ın muhtevasının edebî sanat formları içinde sergilenmesi (*îcâzu'l-Kur'ân*) onun bir "sanat dini" olarak ele alınmasını gerektiren unsurlar arasındadır. Daha açıkçası, Allah'ın yerde ve göklerde yarattığı her şeyin bir sanat eseri olması ve Kur'an'ın muhtevasının bir sanat hadisesi içinde sunulması İslam'ın gerçekliğe yönelik her türlü entelektüel ve pratik algılamanın temeline sanatı yerleştirdiğini ima eder. Kısacası İslam'da sanat, henüz bir beşerî faaliyet olarak tezahür etmeden önce Allah'ın bir faaliyet şekli olarak takdim edildiğinden, evrendeki gerçekliği ve Kur'an'ı farklı açılardan anlamanın ve araştırmanın 'imkân'ı olarak karşımıza çıkar. Sanat eserleri gerçek anlam ve değerlerini onlara yönelen sanatkârane bakış içinde ifşa ederler. Benzer şekilde İslam'ın dikkat çektiği evrenin gerçekliği ve Kur'an her şeyden önce kendilerine yönelen sanatkârane bakış içinde kendi özgün ve temel anlamlarını ifşa ederler. İşte İslam'da beşerî sanat fikri, varlık ve meşruiyet zeminini evrene ve Kur'an'a yönelen bu sanatkârane bakış içinde bulur. Bu hâliyle sanat, her türlü pratik-pragmatik yarar ve amaç kavramlarının ötesinde, evrenin gerçekliğini ve Kur'an'ı anlamanın temel formudur. Sanat ürünleri ise fizik ve metafiziğin uygun biçimde nasıl buluşturulabileceğini bize göstererek en makul bir din dili olarak tezahür eder.

Kur'an'ın muhtevasının edebî sanat formları içinde sergilenmesi onun bir "sanat dini" olarak ele alınmasını gerektiren unsurlar arasındadır.

www.islamiyat.com.tr

hadis'e adanmış bir ömür

merhum mücteba uğur'un anısına

Bu sayımızda, ahirete intikal eden merhum hocamızın acısını okuyucularımızla paylaşıyor olmaktan dolayı üzüntülüyüz. Hepimizin başı sağ olsun.
Birçok akademik çalışmaya imza atan Mücteba Hocamız, 17 Temmuz 2005 tarihinde Ankara Emek'teki evinde Hakk'ın rahmetine kavuşmuş ve ertesi gün Çorum İskilip'teki Hacı Karani Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir. Hocamıza Allah'tan rahmet diler, yakınlarına ve öğrencilerine sabr-ı cemil niyaz ederiz.

Kamil ÇAKIN
Bünyamin ERUL

İslâmiyât: Sayın hocam, önce söyleşi teklifimizi kabul ettiğiniz için çok teşekkür ediyoruz. Okuyucularımız için lütfen kendinizi tanıtır mısınız?

Mücteba Uğur: *Bismillâhirramânirrahîm. Elhamdulillâhi rabbi'l-âlemîn ve's-salâtu ve's-selâmu alâ rasûlinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihî ecma'în.* Doğma büyüme İskilipliyim. 1936 yılı Eylül ayının 15. günü ikindi vakti İskilip'te doğmuşum.

Çocukluğum, 1943 yılında ilkokula gidinceye kadar evimizin önündeki çayda, bahçede oynamakla geçti. Bu sıralar bende, evimizin yakınındaki Kibritçi camiinde okunan ezanı taklit etme hevesi geldi. O zaman ezan, "Tanrı uludur!" diye okunuyor idi. Biz, ezanın asli hâlinin ne olduğunu öğrenemeden bu sesler altında büyüdük. Ezanın, bu şekilde olduğunu zannediyorduk nihayet 1950 yılında Demokrat Parti iktidara geldi. Şahsi kanaatime göre Demokrat Parti'nin çok önemli icraatlarından birisi de ezanı asli şekline çevirmesidir. Bu icraata önemli dememin nedeni, kamuoyunu ilgilendirme nispetiyledir. Bu konuyla ilgili olarak o zaman pek çok dedikodu yapılmıştı.

Biz, ezanın asli hâlinin ne olduğunu öğrenemeden bu sesler altında büyüdük.

Henüz ilkokulun son sınıfındayız, o zamanlar basını da takip etmeye başlamıştık. Türkiye'de kapalı bir ekonomik sistem uygulandığı için hiç kim-

sede telefon yoktu; radyo bile bir mahallede ancak bir kişide vardı. Ziraat Bankasının müdürü bizim komşumuzdu ve onda radyo vardı. O, haberlerden sonra, saat yediyi çeyrek geçe, Feridun Fazıl Tülbentçi'nin hazırladığı "Geçmişte Bugün" programını dinlerdi. Bu program başlayınca, benim de dikkatle dinlediğimi tahmin ettiği için radyonun sesini biraz daha açardı. Böylece zaman içinde Türk tarihi hakkında bende bir heves oluştu. Milliyetçiliğimle Türklüğümle iftihar etmeye başladım.

islâmiyât: Sizin çocukluğunuz ezanın Türkçe okunduğu, Kur'an eğitiminin yasaklandığı dönemlere denk geliyor. Fakat biz biliyoruz ki İskilip mütedeyyin bir bölge. 8-10 yaşlarında iken evde veya dışarıda, Kur'an eğitimi aldınız mı?

Uğur: "Devrim icabı olarak biz, ortaçağ kanunlarına göre değil, modern uygarlık kanunlarına göre yöneteceğiz." diyen; mabetsiz şehir kurduğunu iftiharla söyleyen bir dönem içinde yetiştik. Okullarda Allah'ın, Peygamber'in ve dinî konuların esamisi bile okunmazdı. Bunun yanı sıra her şey var; derde devadan gayrı. 1950'ye geldiğimizde ezan tekrar asli şekline getirildiğinde yıllarca "Tanrı uludur!" diye ezan okuyan pek çok müezzin, hüngür hüngür ağlayarak ezanı Arapça okudu. Bu zamana kadar Kur'an öğretimi, suret-i katiyede yasak. Pek çok erkek, yiğit adam, ehl-i Kur'an, hafız-ı Kur'an, hacı, Kur'an okutmaya cesaret edemezdi. Dede torununa Kur'an öğretemez olmuştu. Bir nine, kız torununa dinî bilgiler veremez olmuştu.

İskilip'te bir kadın vardı, Allah ona rahmet eylesin, ne zaman Hacı Karani mezarlığını ziyaret etsem o kadının mezarına uğrar bir Fatiha hediye ederim. O kadın, erkeklerin yapamadığını yaptı. Hiç kimseden korkmadan Kur'an okuttu. Benim neslimde İskilip'te Besmele çekebilen birkaç kişi varsa onun tezgâhından yetişmedir. Adı, Töngüt hoca idi. Kadını iki günde bir karakola götürüyorlar ancak bir şey yapamadan geri bırakıyorlardı. Erkek olsa pestilini çıkarırlar. "Evladım ne yapayım; gelip Kur'an okumak istiyorlar ben de onları kıramıyorum, bir şey de almıyorum." diyor. Gerçekten de bu işi Allah rızası için yapardı.

Dedem rahmetliye Sarı İmam derlerdi. Mesleği kunduracılıktı, ancak üç yüz küsur kunduracının olduğu İskilip'te geçim darlığı olduğu için köy imamlığına çıkmaya başlamış. Yıllarca köy imamlığı yapmış. Bu dedemden de dinî tedrisat yaptık.

Dört yıllık lise eğitimi ve aldığım dinî eğitimle bende İslamiyet'e karşı büyük bir heves uyandı. Dört yıllık lise eğitimi sene kaybettiğim için değil, Demokrat Parti iktidarının bizim nesle hediyesidir(!). 1951 yılında liseyi okuyalım dedik; lise dört yıla çıktı. 1955'te mezun olduğumuzda tekrar üç yıla indi. Fazladan okuduğumuz bir yılı Bülent Ecevit, yıllar sonra, 1978 iktidarında birer kademe ilerlemesi vererek telafi etti. Kur'an yasak; dışarıya ses çıkmasın diye pencerelere çul gerilirdi. Sokakların arasında bekçiler, Kur'an okunuyor mu, zikir yapılıyor mu, tarikat var mı diye devriye gezerdi.

Dört yıllık lise eğitiminden sonra aldığın dinî eğitimle bende İslamiyet'e karşı büyük bir heves uyandı.

O zamanlar gördüğüm dinî eğitimden de biraz bahsetmem iyi olacak. Bazı ilkokul piyeslerinde falan Kur'an öğreticilerini çalı sakallı, yobaz tipli, yağlı, kirli gösteriyorlardı. Bizim hocalarımız katiyetle böyle değildi. Konuşmaya başladıklarında hepsinin ağzından bal akardı. Bir Osman Kalfamız vardı, Allah rahmet eylesin, şairdi, çok değerli bir insandı. Ama hocalarımız da dipçik korkusu ile sindirilmişti.

Bu baskı öylesine ince teferruat noktasına geldi ki bir zamanlar evdeki hanım-

ların başını bile açmaya kalktılar. Ben iyi hatırlıyorum rahmetli anam sokakta kadınlarla oturuyor bir şeyler ayıklıyordu. Jandarma geldi. Başındaki çemberi almaya kalktı. Anam "Ben memur eşiyim, evde benim eşarbım var. Şimdi mahalle arasında olduğum için takmadım. Müsaade edin eve kadar gideyim eşarbımı takayım" dedi. Böyle demesine rağmen dinlemediler ve kadıncağızın başını açtılar. Başını, oracıkta bulduğu bir örtüyle örtüp ağlayarak eve gitti.

İlkokul bitti. Ortaokul keza yine aynı minval üzere. Ortaokul şehrin merkezinde idi, orada çok despot bir idare vardı. Başını kaldırdın sopa, yok gürültü yaptın sopa. Sopa medeniyeti, sopa eğitimi diyebileceğimiz bir ortamda okuduk.

Bu sıkıntılar içerisinde ortaokulu bitirdik. Amcam tapucu idi ve benim de tapucu olmamı istiyordu. Tapu Kadastro Meslek Lisesi imtihanlarına hazırlandım ve sınava yeri için Çorum'a müracaat ettim. Bu sırada Rahmetli eniştem de benim deniz kolejine gidip deniz subayı olmamı istiyordu. İstanbul'a ilk kez 1951'de komşunun avukat oğluyla deniz koleji imtihanlarına girmek üzere gittim. İmtihan için Heybeliada'ya gittik. Orada plajlardaki ahlaki yozlaşmayı gördüm. Bu ne biçim iş yahu, dedim. Biz o zamana kadar kadının tırnağının ucunu görmüşüz. O kadar tuhafıma gitti ki. Kendi kendime "Buralar bana göre değil." dedim. Allah'tan ben kazanamadım. Matematik, fiziği falan iyi yaptım, ancak beden eğitiminde takıldım. Ben doğru dürüst kasa bile görmemişim. İstanbul Lisesi'nin öğrencileri lastik gibi atladılar. Hâlbuki bize öğretilen beden eğitimi, kolunu bacağını sallamaktan ibaretti.

Amcamın arkadaşı, Tapu Kadastro Meslek Lisesi'nin müdürü imiş, ona telefon açtı. Ertesi gün Çorum'a gitmem gerekiyordu. O ara İskilip'te müthiş bir sel felaketi olmuştu. Memleketten doğru dürüst bir haber alamadım. Bizim evin de alt katını su basmış. Anneme babama ne oldu endişesi ile İskilip'e döndüm. Babam, "Senin için bir sürü masraf ediyorum, bir yeri kazanamadın!" diye bana kızdı. "Seni terziye çırak vereyim." dediğinde, "Baba, ben okuyacağım." diye itiraz ettim.

islâmiyât: Babanızdan biraz bahsetmek ister misiniz? Babanızın dinî durumu nasıldı?

Uğur: Babamın asıl mesleği kuyumculuk idi. Ancak bir at tepmesi neticesi sol kolu ve sol ayağı sakat kalmış. Sol elini kaldırmazdı. Yılın üç, dört ayı boş. Çünkü kuyumculuk mesleğinin icrası için müşteride para olması lazım. Vatandaşın karnını doyuracak parası yok. Sıkı bir ekonomik politika var. Yol yapımında çalışma için belirlenen on kuruşu bile veremiyor vatandaş. Gidiyor yolda tesviye işinde çalışıyor. Rahmetli dedem sırf yol parası veremediği için bir defasında üç gün; diğer defasında altı gün çalışmış. Fakirlik kol geziyor. Herkes, buğdayını, meyvesini, sebzesini kendi şahsi mülkünden temin ediyor. Yılda bir elbise diktirebiliyorsa diktiriyor, bir sene boyunca yamayarak onu giyiyor. Bizim aile de bundan pek farklı değildi. Babam, dükkânı açtığında karnımızı zor doyururduk. Memuriyete girdiği zaman da ancak üç ay beş ay çalışıyordu. Bir kadro ayarlaması falan gelince memuriyetten atıyorlardı..

Babamın dinî durumuna gelince namazı biraz alaca idi ancak zamanında dinî kültürü almış. Babamı, ikizi amcamla birlikte dedesi okutmuş. Amcam da eski Yozgat valisi Fuat Uğur'un babası. Dedemden çok sopa yemişler. Ninem engellemek için önlerine gerilirmiş. Yoksa malum çocukluk hâli; akıl oyunda. Ben de nihayet o hâli yaşadım. Dedem rahmetli bizi okuturdu İnşirah suresini ezberledik mi iş tamam. O zamanlar Kur'an eğitimi belli bir heveslendirme ile yapılırdı. Mesela bir "taç kapma töreni" vardı. Öğrenci, İnşirah suresine kadar ezbere okumayı başarırsa, annesi onun için börek, çörek, helva yapar hocaya gönderirdi. Çocuk İnşirah suresine kadar okur: "*Fe izâ ferağte fensab ve ilâ rabbike ferğab*, al tacımı sen kap" der. Çocuk kapar tacı, külahı, takkeyi, kaçar; öğrenciler de arkasından. Sonra bir araya gelip getirilen böreği, çöreği hocayla beraber yerler. Bunlar ayrıntılar ancak güzel şeyler.

Ben babama "Okuyacağım, beni liseye gönder" dedim. İtiraz etmedi; Çorum Lisesi'ne yazdırdı. İskilip'te o zaman lise yoktu. Civardaki 17 ilde vardı. 1951'de Çorum'da başladığım liseyi 1955'te bitirdim. Aynı tarihlerde Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin gelen broşürünü okulun ilan tahtasına asmışlardı. Baktım Arapça, İslam tarihi, dinî metinler gibi ilgi duyduğum dersler var. İdealimde tarih tahsili yapmak vardı. Bu ilanı görünce tarih tahsili yapmaktan vazgeçtim. Bu sıralar şiire de merak salmıştım. Bir arkadaşla beraber aruzla şiirler bile yazıyorduk.

Okul yıllarında babamın yardımı ile Osmanlıca öğrendim. Hanönü Medresesi'nde eski yazı öğreten bir hoca vardı. Bana Osmanlıca icazeti vererek "Sen artık kendini kurtarırsın." dedi. Osmanlıca yazmayı da bir hayli öğrenmiştim. Hoca hattat olduğu için biraz da sülüs meşk ettim.

Liseyi bitirdikten sonra İlahiyat'a kaydoldum. Babama İlahiyat'a kaydolduğumu söylediğimde babam "Siyasal veya Ziraat Fakültesi'ne de kaydolsaydın" dedi. İlahiyat'a gitmek istediğimi belirtince de "Hocaların senin hakkında olumlu şeyler söylüyor. Git ne yaparsan yap!" dedi. Sonradan öğrendiğime göre babam ortaokulda kâtip olan enişteminin yanına gittiğinde Antanson dediğimiz hoca benim hakkımda babama "Kıvamını buldu, nereye isterse oraya gitsin." demiş.

islâmiyât: İlahiyat tahsili yıllarında herhangi bir hocadan özel ders aldınız mı?

Uğur: Öğrencilik yıllarında özel bir ders almadım. Fakülteyi bitirince meslek kurasına katıldım. Kura Balıkesir'e çıktı. Balıkesir'de müdürümüz Fahri Er-

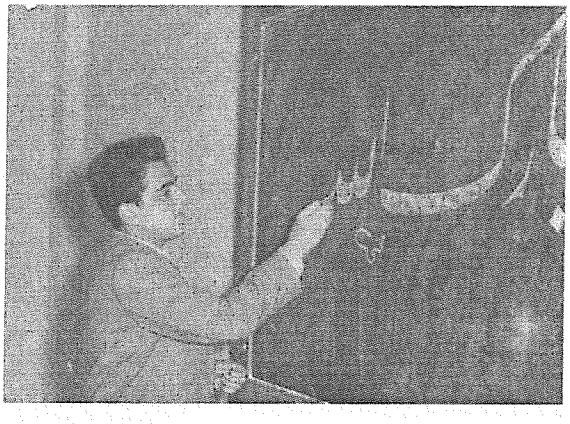
sin Hafız'dı. Bir gün "Hasan Basri Çantay hocaya gidelim." dedi. Hocaya gittik. Hocayı orada yakından tanıma fırsatı buldum. Çantay bence, dili ustaca kullanan bir insandı. Çok güzel Türkçe konuşuyor, yazıyordu. Çok okumuş, çok görmüş ayrıca Mehmet Akif'le arkadaşlık yapmış. Elini öptük ve başladık hocanın rahle-i tedrisine. Bize *Şifâ-i Şerîf* mukaddimesini, İbn Zureyc *Kasîde*'sini, İbn Tufeyl'in *Mersiye*'sini okuttu. Hocamızla okurken daha ziyade tercüme tekniği üzerinde dururduk. Özel ders aldığım ilk hocam, Hasan Basri Çantay oldu. O sırada 75 yaşında olmasına rağmen hafızası çok iyi ve çok nüktedan, hoş sohbet bir insandı.

islâmiyât: Sizinle beraber halkaya katılanlar var mıydı?

Uğur: Vardı. Ben başladıktan sonra Fahrettin Kovancı, Hasan Yeğin ve Kalyoncu geldiler. Bir gün hocanın hanımı kahve getirdi. Ben, tepsiyi almak için hemen ayaklandım. "Otur otur! Beni misafirlerime hizmet etme sevabından mahrum edemezsin." dedi.

Biz hocadan daha çok okuyalım istedik. Akif'in ilmini devşirme gibi bir heves uyandı içimizde. Rahmetli Akif çok metin okutmuş hocamıza. Hatıralarını çok soramazdık; zaten pek bahsetmek de istemezdi. Evini daima kontrole gelen sivil polisler falan olduğu için belki zülfüyâra dokunurum diye tedirgin olurdu.

Hocaya haftada iki gün giderdik. Cuma

öğleden sonra, bir de Cumartesi günü. Bazen hoca hastalanır, İstanbul'a giderdi. Dersler muntazam olmazdı, aksardı.

Bu sıralarda Avrupa'ya din görevlisi gönderilmeye başlandı. Ben müracaat edince davet geldi. Beni, Hamburg'a dinî ateşe olarak görevlendirdiler. Ben, bir taraftan Hamburg'a gitmek istiyorum diğer taraftan bir dostum sıkıştırıyor: "Seni İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne müdür tayin edeceğiz başka yere gitme" diye. Bir tarafta hocanın talebeliği var: Balıkesir'de kalıp hocaya devam mı edeyim. Tabiri caizse iki ayağım bir pabuca girmişti. Babama sorduğumda o gitmeme razı olmadı. Ben de gitmedim. Balıkesir'den askere gittim. Askerliğimi Polatlı Top ve Füze Okulu'nda yaptıktan sonra öğretmenlik için yeniden kura çektik, tayinim tekrar Balıkesir'e çıktı. Fakat Çantay hoca rahmet-i Rahman'a kavuşmuştu. En son mektubunda "Askerlikten sonra tekrar Balıkesir'e gelirsin, derslere devam ederiz." demişti. Sanki bir bildiği vardı da bu şekilde yazmıştı. Ancak onu yeniden görmek nasip olmadı.

Balıkesir'den Kastamonu'ya İmam Hatip Okulu'nun kurucu müdürü olarak gittim. Orada üç yıl kaldım. Orada da çeşitli sıkıntılar oldu. Vali Bey'in desteği ile sorunları hallettik.

Sonra Tokat'a gittim. Tokat'ta da üç yıl görev yaptım. Burada iken bir gün arkadaşım Osman [Keskin] odama girerek: "Ankara İlahiyat'a hadis asistanı alacaklarmış, sizin de hadise ilginiz var, gitmek ister misiniz?" dedi. "Ne o benden memnun değil misiniz beni kovmaya mı çalışıyorsunuz?" dedim espriyle. "Yok, müdür bey, biz sizden memnunuz, belki ilgilenirseniz diye söylemiştim." dedi. *Tercüman Gazetesi*'ni getirdi gösterdi. Oturdum düşündüm; gitmeye karar verdim. Tokat'ta kurulu bir düzenimiz vardı bu nedenle ailem pek razı olmadı. Hatta sınava giderken hanım yarı şakayla "İnşallah kazanamazsın." demişti.

islâmiyât: İmam-Hatip Liselerinde geçirdiğiniz neredeyse 10 yılı aşkın bir dönem var. Öğretmenlik ve idarecilik yaptınız. O yıllarda İmam-Hatip Okulları yeni yeni açılıyor, halkın bir kısmının ilgisi var, bazıları karşı koyuyorlar. O yıllardaki öğrencilerin ilgisi ve İmam-Hatiplerin durumu ile ilgili neler söylemek istersiniz?

Uğur: O yıllar İmam-Hatip idealinin bizatihi yaşadığı yıllardı. Ben Balıkesir ve Kastamonu'daki hocalığımın keyfini hiçbir yerde alamadım. Çünkü 25-30 ki-

şilik bir sınıf düşününün, çocukların en az 10 tanesi hafız. Böyle bir durumda hoca da ders vermekten zevk alıyor. Ben bir ayetin başını okuyorum, ayetin sonunu çocuk hemen getiriyor. Öğrenci, derse iştirak edebiliyordu.

islâmiyât: Hadis alanıyla ilgili olarak, asistanlığınıza kadar bir şeyler okudunuz mu? Elinizde hangi kitaplar vardı?

Uğur: Balıkesir'e, İmam Hatip Okulu'na gidince 4. sınıfların hadis derslerini bana verdiler. O zamana kadar ders dışında hadis ilmine pek ilgim yoktu. Daha çok tefsirle ilgileniyordum.

Tayyib [Okiç] Hoca, asistanlık sınavına girmem için beni çağırdığında 1961 yılıydı. İngilizceye çalıştık Arapçaya çalışmadık nasıl olsa onu yaparız diye. Sınav sırasında rahmetli Tanci geldi, metni bir kez okudu gitti. Ben hoca okurken metinden takip ediyordum, metni harekeleyemedim. Sonra da yanlış okumalarım ve anlamalarım oldu. İbn Batuta *Seyahatnamesi*'nden bir parça idi. Sınavı, rahmetli Esat Coşan kazandı. Hatiboğlu, "Tayyib Hoca seni çağırıyor." deyince ben, "Hoca bana itimat etti, ben kazanamadım, ben bundan sonra yanına gidemem." dedim. "Sen yine de git." deyince gittim. Hocanın yanında rahmetli Hasan Hüsnü Erdem de vardı. Hatiboğlu, "Mücteba, metni anlamamış yoksa işin içinden çıkardı." dedi. Bir arkadaşımızın, metni "İki Genç Kızın Hatıraları" diye tercüme ettiğini görünce hoca kızarak "Bu ne biçim ilahiyatçılık. Bunlar löp yumurtayı bile yiyemiyorlar." dedi.

islâmiyât: Daha sonra Ankara İlahiyat'a asistan olarak girişiniz nasıl oldu?

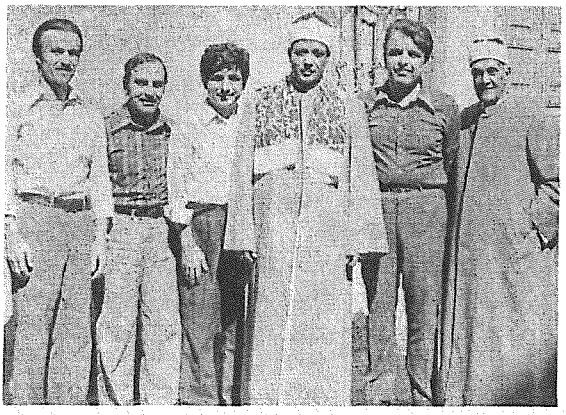
Uğur: Asistanlığa Cemal Sofuoğlu Bey'le ikimiz alınmıştık. Fakültedeki görevime Talat Koçyiğit Bey'in asistanı olarak başladım.

islâmiyât: O yıllarda bir de Mısır yolculuğunuz var. Mısır'a gidişiniz ne zaman oldu?

Uğur: Bir gün Sofuoğlu "Gel Mısır'a gidelim" dedi. "Nasıl gideceğiz ve ne yapacağız?" deyince "Yahu bak ben Kestane Pazarı Cemiyeti'nden biraz yardım alırım. Gidelim, orada da bir burs bulursak kalırız. Bulamazsak döner geliriz." dedim. Cemal Bey, Kestane Pazarı Cemiyeti'nden Ali Rıza Bey'e telefon etti. Ali Rıza Bey bir miktar para gönderdi. Sofuoğlu gelen parayı ikiye böldü. Biz, Aralık ayının on dördünde Kahire'ye gittik. Biz oraya gidince önce düşük miktarda bir burs bulabildik. Türk-Mısır Dostluk Cemiyeti başkanı Mahmûd Nahhâs, dönmeye yakın bu bursu daha da artırdı.

Mısır'da ilk seferinde beş ay, ikinci seferinde üç ay kaldım.

Mısır'ı pek değerlendirebildiğimi söyleyemem. Ezher'in yurduna girdik. Orada Ali adlı Türk arkadaşım bize biraz *Şifâ-i Şerîf*, *Usûl-i Hadîs* okuttu. Başka bir ders de almadım. Çünkü Ezher'den istifade edilmez. Bir derse gittim: Âmâ bir adam '*bidâ*' kelimesi ile ilgili *Fethu'l-bârî*'den metni ezberlemiş, tüm dersi onun izahıyla geçirdi. Adamın önünde bir yere taş koysan ondan sonrası gelmez. Sonra Ezher Camii'ndeki dersleri takip etmeyi düşündüm. Şerafettin [Gölcük] "Eğer bitlenmeye razı olursan devam et. Millet geliyor oraya direklere yaslanıp uyuyunca direklere bit geçiyormuş." dedi. Hastalanırsak bize baka-

cak kimse yok düşüncesiyle gidemedim. Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye Kütüphanesi'ne gittim. Burada da okumak için bir eser istediğinizde getirilen kitabın kapağı tamam ancak içi başka çıkıyor. Kitap çalınmış anlayacağınız.

islâmiyât: Kitaplarınızın büyük kısmını Mısır'da mı aldınız?

Uğur: Kitaplarımın bir kısmını Mehmet Özdemir'den aldım. Bir de kulakları çınlasın Hatiboğlu Bey Ankara adliyesine bilirkişiliğe gitmiş. Yüklü miktarda bilirkişilik ücreti birikince "Ben gidemiyorum siz gidin alın; kitap alırsınız." dedi. Hoca'dan bir dilekçe istedik. Dilekçeyi aldıktan sonra gittik parayı aldık ve iki arkadaş paylaştık. Üstüne de biraz kitabevine borçlanarak epeyce kitap aldım. Mısır'dan da getirdiğim kitaplar oldu. Mısır'dayken iki üç koliyi daha sonra almak üzere Şam'a göndermiştim. Koliler kayboldu. Bir kitap kolisi İstanbul gümrüğünde kaldı, bir türlü alamadım. Kitaplar bir ay bekleyince SEKA'ya göndermişler.

Tayyib [Okiç] Hoca, asistanlık sınavına girmem için beni çağırdığında 1961 yılıydı.

islâmiyât: Suudi Arabistan'a ne zaman gittiniz?

Uğur: Arabistan'a doçent olduktan sonra gittim. *Hilal Dergisi*'nin sahibi Salih Özcan "Arapça ders kitabı yazdıracağım metinlerini sen yazar mısın" diye teklif etti. Bazı noktalar da anlaşamayınca, o iş kaldı. O zaman bana "Senin yazın güzel, Arabın aklı gözündedir. Sen bir levha yaz Abdullâh Turkî'ye gönder. Sana oradan davetiye gelir" dedi. Daha önce yazdığım *Vemâ tevfîkî illâ bi'llâh* levhasını kopya ettim. Altına da imzamı attım. Onu bir rulo yaptım ve İmâm Muhammed Üniversitesinin Rektörü Abdullâh Turkî'ye gönderdim. Aradan 15 gün geçti geçmedi, Suudi Ataşeliğinden bir görevli davetiyemin geldiğini bildirdi. Ben ne yapacağımı şaşırdım. Ben Arapça ders veremem dedim. Arkadaşlar, seni hat hocası olarak çağırıyorlar git, dediler. Ben de bir yıl hat hocalığı yaparsam ondan sonra Arapça konuşmayı da öğrenirim dedim.

Suudi Arabistan'a gidince pratik konuşmayı ilerletmek için Suriyeli Muhammed Emîri'den ders almaya başladım. Beni gayet güzel konuşturuyordu. Bir konu açıyordu ve biz de dilimiz döndüğü kadar anlatıyorduk, yanlışlarımızı düzeltiyordu. Bu sırada Yusuf Uralgiray da oradaydı.

Orada bir sene kaldım. Usûl-i Hadis derslerine de girdim. Sonra program değişip hat dersi, yalnızca yüksek lisans ve doktoraya yönelik olunca Enstitü müdürü "bir öğrenciyle de hallederim" diyerek hat hocası istememiş. Bunun üzerine beni araştırma merkezinde görevlendirdiler. Üç ay uğraşarak Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Profesörlerinden Erdoğan Akkan'ın yazdığı 120 sayfalık Türkiye Coğrafyası metnini Arapçaya çevirdim. İçinden çıkamadığım, iyi anlayamadığım yerlerin bir listesini çıkardım hocaya gönderdim. Hoca bir hafta sonra tertipli şekilde bir liste gönderdi. Çözemediğim yerleri de böylece hallettim. Mısırlı Coğrafya Profesörü vardı, bazı Coğrafya terimlerini ona sordum. O da çok yardımcı oldu. Dönünce Erdoğan Bey'e durumu anlattım. Erdoğan Bey çok iyi karşıladı: "Basılınca ben de isterim" dedi. Ben de kitabı çevirip oraya teslim ettiğimi söyledim. *Dersu âlemi'l-islâmî* diye bir coğrafya serisi idi, daha sonra basılıp basılmadığı konusunda bir bilgi de gelmedi.

islâmiyât: Derslerde Arapça açısından zorluk çektiniz mi? Bir de Hanefi mezhebine mensup bir Müslüman olarak Suudlularla ve selefilerle bir tartışma içerisine girdiniz mi?

Uğur: Hayır herhangi bir tartışmaya girmedim. Ben ilk derse girdiğim gün, rahmetli Akif'in Ezher'de Türkçe derslerine

başladığı günlerde öğrencilerine "Siz benim Arapçama bakmayın, ben de sizin Türkçenize bakmayayım, öyle geçinip gidelim" sözünü söyledim. Bir itiraz olmadı. Bu öğrencilere bir dönem ders verdim.

islâmiyât: Hocam, ta gençlik yıllarından itibaren aruz vezniyle yazmaya başladığınızı söylemiştiniz. Edebî yönünüz var. Edebiyata ilginiz konusunda olarak neler söylemek istersiniz?

Uğur: Rahmetli Kemal Edip Kürkçüoğlu hocam, şair ve edipliği bir yana hem çok güzel ders anlatır hem de çok güzel Türkçe konuşurdu. Bizim şansımız Suut Kemal Yetkin, Kemal Edip Kürkçüoğlu gibi hocalardan ders almamızda. Her ikisi de fevkalade güzel Türkçe konuşurlardı. Kemal Edip Hoca gözlerini kapatıp anlatmaya başladı mı ağzından bal akardı: Şiirler, nükteler, cinaslar derse ayrı bir revnak verirdi. Suut Kemal keza. Bu ortamda yetiştiğimiz için bize de bir şeyler kaldı. Ayrıca edebî zevkimiz de vardı. Doksanlı yıllarda Sabri Hizmetli hoca "Kadınlara Cuma Namazı Farzdır" konulu konferansı verdiğinde benim aklıma hemen şöyle bir dörtlük, rubai, gelmişti:

Pırpıtın giymeksizin nara atıp "hey hey" gibi,
İctihad meydanına sürmüş hevayı pey gibi,
Kalkıvermiş öttürmeye yoz kamışı ney gibi,
Kimse müctehid olamaz bizim Sabri Bey gibi

Ben şairlere harcadığım mesai kadar şiire de mesai harcasaydım belki bugün bir iki şiirim okunurdu. Fırsat buldukça yazıyordum. Şimdi elimde yok, çoğunu unuttum gitti. Anlayacağınız şiire pek zaman ayıramadım.

islâmiyât: Hocam, bir de siz rüyalara çok itibar ediyorsunuz, yorumluyorsunuz, hatta onlarla amel ediyorsunuz.

Uğur: Bir insan rüyasında Hz. Peygamber'le teşerrüf eder ve Peygamberimiz de kendisine bazı şeyler söylerse; Peygamberimizin bu söylediklerini, kişinin, sanki farz ve vacip gibi telakki etmesi gerekir. Ben Peygamber efendimizi birkaç kez rüyamda gördüm. Hatırladığım kadarıyla ilk görüşüm şöyle: İskilip'teki konağın cibinlik denen üst katı serin olduğu için yazın orada yatardık. Resul-i Ekrem efendimiz oraya teşrif etmişler. Peygamberimiz'in yanında Ebu Bekir Sıddık (ra.) efendimiz var. Beni de kapıya bekçi koymuşlar. Hz. Ömer (ra.) de bekçi başı. Ben, Rasulullah'a yönelik bir tehlike falan gördüğüm zaman, Hz. Ömer'e haber veriyorum. Ancak verdiğim haberi Hz. Ömer kime söylüyor bilemiyorum. Bir sefer de Rasulullah namazımı düzeltti, şöyle şöyle kıl dedi. Bunlar çok büyük şerefler ben bunlarla amel etmez de ne yaparım. Allah Rasulü beni âcizane ümmeti arasına kabul ediyor, bana yol gösteriyor.

Bizim şansımız Suut Kemal Yetkin, Kemal Edip Kürkçüoğlu gibi hocalardan ders almamızda. Her ikisi de fevkalade güzel Türkçe konuşurlardı.

islâmiyât: Tasavvufla yakınlığınız oldu mu hiç?

Uğur: Onu bir teşebbüs hâlinde bıraktım. Kastamonu'da bir şeyh vardı: Onun oğlu da bizim İmam-Hatip Okulu'nda Kanun Bilgisi derslerini veriyordu. Allah rahmet eylesin Tosya müftüsü benim yakın dostum idi. Bir gün bana telefon ederek "Beni şeyhe götürür müsün?" dedi. Beraberce şeyhin oğluna gittik. Benim bağlanma konusunda tereddütlerim vardı. Çünkü daha önce sonuç alamadığım bir iki teşebbüsüm olmuştu. Bağlanma konusunu Ankara'da görüşlerine değer verdiğim bir arkadaşımla görüştüm. O bana dedi ki "Sen hadisçisin, bazı hadisleri tasavvufta yapılanlarla bağdaştırmak pek mümkün değildir. Senin tarikatın Tarikat-ı Muhammediye, onun üzerinde yürü!" Bunun üzerine ben de Rasulullah'ın Sünnet'inden başka tarikat benimsemedim.

Kastamonulu bir çocuk tanktan düşerek öldüğü zaman Zile'de yapılan merasime

beni de çağırdılar. Ben Zile Camii'nde, halkı itidale davet eden, Rasullah'ın yolundan ayrılmamak gerektiğini, heyecanların gelip geçici olduğunu, kalıcı olanın dinî hisler, manevi tekâmül olduğunu anlatan bir konuşma yaptım. Oradan çıkınca Zile müftüsünün evine gittik. Oğlu bizim okulda öğretmenlik yapıyordu, bu sebeple onu daha önce gıyaben tanımıştım. Kendisine, beni fikrî bakımdan tatmin edebilecek, benim bazı müşküllerimi halledebilecek, çözüm getirebilecek bir şeyh bulabilirsem onun tarikatına girebileceğimi söyledim, O zaman; "Senin tarikatın Tarikat-ı Muhammediye olmalı!" dedi. O da diğer arkadaşımla aynı şeyi söyledi.

Bardağın yarısı boşsa, yarısı her zaman dolu. Hastaysam, bardağın yarısı yine dolu. Hafızam iyi, aklım başında Allah'a şükür.

Bugün Türkiye'de yoğurdum kara diyen hiçbir şeyh yok. Hepsi de gayet iyi, seni havada uçururlar. Yalnız gel gelelim çoğu yalnız kendisini bile kurtaramayacak derecededir, çoğu gösterişten ibaret ve para derdindedir.

islâmiyât: Hocam bir de sizin hayatınızda sizi de, bizleri de çok etkileyen farklı bir boyut var. Bir rahatsızlık ortaya çıktı böbreklerinizde. Bu ne zaman başladı? Sizi ve çalışmalarınızı ne şekilde etkiledi?

Uğur: Bu rahatsızlık bende 1964'te bel ağrıları ile başladı. Çok uğraştık. Nihayet Mısır'a gittiğimde de tedavim devam etti. Mısır'da Murat Bey adında ana taraftan Türk bir doktor vardı: "Burada hiç durma Türkiye'ye git ve orada ameliyat ol" dedi. Bunun üzerine Türkiye'ye dönüp ameliyat oldum. Bu rahatsızlık başladığı sıralarda kendi kendime şöyle bir şiir söylemiştim:

Herkes Âdem'in nesli, Allah'ın kulu
Takvadan geçiyor fazilet yolu
Gam yeme ki elindeki bardağın
Yarısı boşsa da yarısı dolu.

Bu şiiri söyledim ve bunu hayatımın prensibi olarak uyguladım. Böbrek hastasıyım ancak elim ayağım tutuyor, çok şükür. Benden çok daha ağır olanlar var. Allah hepimize şifalar nasip etsin. Ben biraz da moralle beraber böyle devam ettim. Bardağın yarısı boşsa, yarısı her zaman dolu. Hastaysam, bardağın yarısı yine dolu. Hafızam iyi, aklım başımda Allah'a şükür. Ayrıca bu rahatsızlığımın çalışmalarımı hiçbir şekilde etkilemediği kanaatindeyim.

islâmiyât: Hocam, özellikle İmam Hatipte okuyan öğrenciler sizi, hazırladığınız hadis kitaplarınızdan tanıyor. Ayrıca başta doktora teziniz olan *Hicri Birinci Asırda İslam Toplumu* olmak üzere; *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, *Hadis İlimleri Edebiyatı* gibi ondan fazla yayımlanmış kıymetli eseriniz bulunmakta. Hâlen yarım kalan çalışmalarınız var mı?

Uğur: Bazı çalışmalara başladım ancak yarım kaldı; tamamlayamadım. Bir defa müsvedde hâlinde *Kasîde-i Bürde* tercüme ve şerhi var, onları düzenlemek istiyorum. İkincisi *Şifâ-i Şerîf*'ten alınmış bazı notlar var. Ayrıca bazı kasideler var.

islâmiyât: Kur'an'ın i'cazıyla ilgili bir çalışmanız vardı?

Uğur: Kur'an'ın i'cazını ben insan aklının erdiremeyeceği çok yüksek seviyede buluyorum. Kuran'a nazire yazmaya çalışanlar bir tek ayeti kerimenin, bir tek kelimesinin benzeri bile ortaya konulamaz diye acziyetlerini ortaya koymuşlardı. Riyad'da iken bir ihtifal yapmışlardı. Şairler geliyor açıyor ağzını, vezinli kafiyeli aruzla hem de dakikalarca irticalen şiir söylüyor. Yani bunlar varken bize kim bakar? O da ayrı bir hevesti kaldı gitti.

islâmiyât: Bir de Mavsılî'nin *Hâtime-i sıfru's-sâde* adlı mevzu hadislerle ilgili kitabını şerh etmiştiniz?

Uğur: Birkaç tane başlamış çalışmam var, ancak bizim bu avare gönül yok

mu? Daldan dala konmaya hevesli gönül, bir şey üzerinde karar kılmıyor. Bazen kanuna hevesim artıyor. Bazen şiir, bazen Kur'an, tefsir vs. yani mesaimi bir şey üzerine teksif edemedim. Hep dağınık çalıştım. Bu da Osmanlı'daki "ansiklopedik âlim" yetiştirmenin bir sonucu olsa gerek. Her şeyi bileceksin ama hiçbir şeyi bilmeyeceksin.

islâmiyât: Şu anda şöyle bir kitap yazayım, şu hususta bir şeyler yapayım, bir şeyler ortaya koyayım dediğiniz bir çalışma, konu var mı?

Uğur: "Kur'an-ı Kerim'in Güzellikler Deryasından Damlalar" adında bir çalışmam var, notlarımı biriktirdim. İnşallah bir gözden geçirip kısa zaman sonra matbaaya vereceğim. Orada mecazlar, istiareler üzerinde durdum. Onları açıklamaya güzelliklerini, belagat tarafını ifade etmeye çalıştım.

islâmiyât: Musikide kendinizi hangi noktada görüyorsunuz?

Uğur: Musikide kendimi bir noktada görmüyorum. Bana musiki zevkini veren Ahmet Hatiboğlu'dur. Fakülteye sık sık gelir ikiz kardeşi olan Mehmed Hatiboğlu Bey'e uğrardı. Arada bir Cebeci'deki eski binada, fotoğrafçı Sami Çotuk, Muhsin Bey, Fevzi Demirkol falan toplanır meşk ederlerdi. Biz de hanende olarak katılırdık. Lisedeyken bir aile dostu güzel bir kanun bulmuş. Kanunu bana verdi. Teli falan yoktu. Boyadım, tellerini falan güzelce tamir ettim, tamamladım. Başladım kanunla uğraşmaya. Akşama kadar evde dangır dungur kendimce bir şeyler yapmaya çalışıyordum. Ankara'da fakülteye başlayınca bir hocaya gideyim dediysem de maddi sıkıntılar yüzünden gidemedim. Bir ara tambura merak saldım. Hâlâ hevesim var. Musiki ile hep amatörce ilgilendim. Dostum Saatçi Mehmet, Allah rahmet eylesin, eline eski şeyler geçtikçe beni haberdar ederdi. Bir gün çağırdı. Dükkânına gittim. Rafa koyduğu kanunu göstererek "Al bu senin, para falan istemez götür çal." dedi. Aldım, eve getirdim. Eksiklikleri var onları tamamlayınca çalmaya hazır olacak.

islâmiyât: Yayımladığınız ona yakın çalışma var. Birçok makaleniz var. Bir de bunların yanında köşe yazarlığınız var zaman zaman bazı gazetelerde yazılar yazdınız.

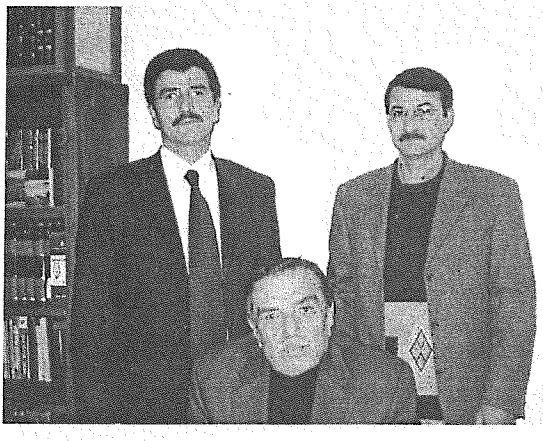
Uğur: Bilirsiniz bir söz var: "Mârifet iltifâta tâbidir, müşterisiz metâ zâyîdir." diye. *Yeni Mesaj* gazetesinden birisi eve geldi: "Gazetemizde haftada bir ya da iki yazı yazmanız için köşe ayıracaklar ne dersiniz" dedi. Üslubuma ve müellifin telif haklarına saygılı oldukları taktirde olabileceğini söyledim. Yok, orasını burasını çizerseniz, çıkarırsanız ben bunda yokum. Eğer kendileri istedikleri doğrultuda bir şeyler yazılmasını isterlerse bana söylesinler, ben kendi efkârıma ve düşünceme, inancıma uygun bir şey ise yazarım yoksa onu da yazmam dedim. Çünkü o yalan ve riya olur, Allah korusun. Gelen kişi gitti gazete ile görüştü ve ardından yazmaya başladım. Yazıları yazdıktan sonra İstanbul'a fakslıyordum, onlar da yayımlıyorlardı. Sonradan bazı sorunlar oldu. Kendiliğinden bitti.

Son zamanlardaki çalışmalar gelecek için ümit verici bir mecraya girdi.

islâmiyât: Bir de bizim hatırladığımız ilginç bir program var. Birkaç yıl önce bir televizyon programına fakülteden bir hocamızla beraber tartışmacı olarak çıktınız. Peygamberimizin risalet öncesi dinî durumuyla ilgili.

Uğur: Bedrettin Habiboğlu bir gün geldi ve benimle beraber birkaç program yapmak istediğini söyledi. Ben kabul ettim. Gittim birkaç program yaptık. Sonra fakültede bir mesele oldu Mevlüt Güngör hoca hiç ummadığım bir biçimde

bazı şeyler söyledi. Bu durum benim hoşuma gitmedi. Risaletten evvel Peygamberimizin putlarla ilgilendiği şeklinde bir hava estirildi. Ben bunun üzerine itiraz ettim. O Muhammedu'l-Emin olarak doğdu ve Muhammedu'l-Emin olarak dünyasını değiştirdi. O hiçbir şekilde putlara en ufak bir ilgi göstermedi. Bir kimse, "Hz. Peygamber (as.) peygamberlikten önce kavminin yolunda gidiyordu" dese, bu dahi içlerindeki Hanifleri, Allah'a inananları bir tarafa ayırmaksızın genel konuşmak anlamına gelir. Bu gerek ilmî bakımdan, gerek akli ve mantıki bakımdan isabetli değildir. Burada genelleme yapılamaz. Burada bir tek istisna vardır: Peygamberimiz. Diğerleri yine puta tapmışlardır. Ancak Peygamberimiz hariç. Daha önce de Allah'a inanan insanlar vardı. Peygamberimiz buna vahyi ekledi. Allah'ın emirlerini tebliğ etti. Yalnızca posta göreviyle kalmadı, sonra da şârilik yaptı. Tatbikatını gösterdi. Peygamberimiz için kavminin yolunda gittiği kesinlikle denemez.

islâmiyât: 1972'de başladınız fakülteye. Akademik hayatınız 31 yıl sürdü. Bu 31 yıl içerisinde hadis ve Sünnet alanında Türkiye'de yapılan çalışmalardaki gelişmeler ve gelinen nokta hakkında neler söylersiniz. Özellikle okuyucularımıza, ilahiyat talebelerimize neler tavsiye edersiniz?

Uğur: 1959 yılından bu güne aradan geçen 44 yıllık bir zaman zarfında Türkiye'de manevi hayatta büyük bir inkişaf büyük bir ziyadeleşme oldu. Allah'a şükür. Bu Allah'ın bu millete bir lütfudur. Bu millet yememiştir içmemiştir, Yemen çöllerinde kalmıştır; mezarı dahi belli değildir. Niçin gitti Yemen'e? İ'layı kelimetullah uğruna gitti. Anadolu'dan kalkan bir çocuğun Kafkasya'ya, Suriye'ye gitmesinin sebebi buydu. Bu milletin çilesi nedir? Bizim o tarihten bu güne kadarki inkişafımız Allah'ın bir lütfudur. Bununla birlikte eğitim ve neşriyatta birtakım gelişmelerin olması da gayet tabiidir. Çünkü az önce de söyledim "Mârifet iltifâta tâbidir".

Son zamanlarda yapılan çalışmalardan ben son derece memnunum, güzel çalışmalar yapılıyor. Eğer hocası, danışmanı öğrenciyi iyi yönlendirirse daha iyi olacağına inanıyorum. Ancak hadiste ele alınacak konu kalmadı deniyor. Konu bulunur, her zaman bir şeyler yapmak mümkün. İnşallah daha iyi günlere erişiriz. Son zamanlardaki çalışmalar gelecek için ümit verici bir mecraya girdi. Çok şükür, Allah'ın bu gününe şükür. Daha iyi neticeler alacağımızı düşünüyorum.

islâmiyât: Hocam çok teşekkür ederiz, sizi yorduk.

Uğur: Zevkle cevaplamaya çalıştım. Eğer sürçü lisan ettimse affola. Cenabı hak inşallah hepimiz hakkında hayırlar nasip eyler. b

* Bu söyleşi, 07.12.2003 Pazar günü merhum hocamızın Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesindeki odasında yapılmıştır. Söyleşi esnasında Kamil Çakın, Bünyamin Erul, Veli Aknar hazır bulunmuşlardır.

islam ve çağdaşlık
–günümüz türkiyesinde yenilikçi islam anlayışları– toplantısı

islâmiyât, Editörümüz Mehmed Said Hatiboğlu ve bazı yayın kurulu üyelerinin katılımıyla 25-27 Haziran 2005 tarihlerinde Almanya'da toplantılar düzenledi.

İslâmiyât, Editörümüz Mehmed Said Hatiboğlu ve bazı yayın kurulu üyelerinin katılımıyla 25-27 Haziran 2005 tarihlerinde Almanya'da toplantılar düzenledi. Önce Heidelberg Avrasya Tetkikleri Merkezi ile birlikte 25 Haziran'da Heidelberg Üniversitesi'nden Raoul Motika ve Bochum Üniversitesi'nden Stefan Reichmuth'un evsahipliğinde Heidelberg Üniversitesi'nde gerçekleştirilen toplantı, 27 Haziran tarihinde de Türk Alman Akademisyenler Kulübü ile birlikte Göttingen Üniversitesi'nden Tilman Nagel'in evsahipliğinde Göttingen Üniversitesi'nde tekrar edildi. İki dilli (Almanca ve Türkçe) olarak düzenlenen toplantıda Hocalarımız şu konularda bildiri sundular:

Mehmed Said Hatiboğlu: İslam ve Değişim

Mehmet Hayri Kırbaşoğlu: Klasik İslami İlimlerde Metodoloji Birliğinin Gerekliliği Üzerine –Müşterek Bir Metodolojiye Doğru

Ömer Özsoy: Tarihselci Kur'an Tefsirinin Tarihsel ve Varoluşsal Zorlukları Üzerine

Mustafa Öztürk: Kur'an'ı Mitolojiden Arındırmanın Gerekliliği ve Yöntemi Üzerine –Tarihsel Betimlemeler ve Yeni Öneriler

Ali Dere: İslami Rivayet Malzemesini Tarihi Kaynak Olarak Kullanmanın İmkân ve Zorluklan

İlhami Güler: Allah, Kur'an ve Şeriat Kavramları Çerçevesinde Geleceğin İslam Teolojisi

Toplantıyla ilgili bazı değerlendirmeleri ilginize sunuyoruz: Tilman Nagel, Ertuğrul Şahin, Raoul Motika, Ayşe Başol Gürdal.

'islam ve çağdaşlık' toplantısı üzerine

tilman nagel

I

Göttingen Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü, 27.06.2005 tarihinde, Türk Alman Akademisyenler Kulübü'nün konuşmacı olarak davet ettiği, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden ve başka Türk üniversitelerinden gelen öğretim üyeleriyle tanışma ayrıcalığına sahip oldu. Bu buluşma ve sunulan tebliğler, son yıllarda Müslüman meslektaşlarımla münasebetlerimde edinme fırsatı bulduğum en etkileyici tecrübelerden biriydi.

Alman kamuoyunda İslam'ın imajı, din kardeşlerinden, hayatlarını Kur'an ve Sünnet'in güya kelimesi kelimesine geçerli olan ifadeleri doğrultusunda, yani 1400 yıl önce ve Almanya'dan oldukça farklı bir çevrede dile getirilmiş olan ifadeler doğrultusunda düzenlemelerini talep eden Müslüman ulema ve imamlar tarafından belirlenmektedir. Oysa içerikleri itibarıyla bu ifadeler günümüzdeki herhangi bir Avrupa toplumunun yasaları ve gelenekleriyle birçok açıdan örtüşmemektedir. Buna rağmen söz konusu ulema ve imamlar Almanya'da yaşayan din kardeşlerinden, Kur'an ve Sünnet'i harfiyen tatbik etmelerini istemektedir. Onlar bu talepleriyle buradaki din kardeşlerini bitmek bilmez bir sadakat çelişkisinin kucağına itiyorlar: Ulema ve imamlara uyarak –yasaları yerli toplumunkilere taban tabana zıt (kadın sorunları, din özgürlüğü sorunu) bir "paralel toplum" içine kapanıp kendini tamamen izole etmeye kadar varan sonuçlarıyla– Alman toplumuna kapılarını mı kapatsınlar? Yoksa Şeriat'ın "her zaman her yerde geçerli" hükümlerine karşı çıkıp, bunun yerine tıpkı toplumun çoğunluğu gibi, varoluşlarını seküler ve çoğulcu bir devletin kanunlarına göre mi gerçekleştirsinler? Ulema ve imamların buna verecekleri cevap, daha önce temas edildiği gibi, bellidir ve Almanya'da faaliyet gösteren Milli Görüş gibi İslami teşekküllerin tavır ve amaçlarını belirleyen de onların cevabıdır. Bu kuruluşlar, genelde karmaşık yollarla ve İslam kültürü içinde yetişmemiş Almanların asla anlayamayacağı bir tarzda onları toplumun çoğunluğundan uzaklaştıran her özel yasal düzenlemeyi adeta bir zafer olarak kutlamaktadırlar. Bu başarılarla övünmekte ve bunlarla mevcudiyetlerinin ne kadar gerekli olduğunu ispatlamaktadırlar. Üyeleri üzerindeki nüfuzlarını, onları adım adım Alman toplumuna yabancılaştırmak suretiyle pekiştirmektedirler.

Bu durum, en azından ana hatlarıyla, ilgili Alman kamuoyunun malumudur ve sıkça şu soru sorulmaktadır: "Gerçekten Müslümanca yaşamanın tek yolu bu mu? Eğer öyle ise, o zaman İslam'ın laik çoğulcu bir toplumla bağdaşması, hele hele birçok kültürden oluşan bir dünya ile uyuşması asla mümkün olmayacaktır; bu durumda o bütün diğerleri tarafından nefret edilen ve aşağılanan 'huzur bozucu' rolünü üstlenmeye mahkum demektir."

Türkiye'den gelen meslektaşlarımın bildirileri, Kur'an ve Sünnet'in başka yorumlarının da bulunduğunu, buna bağlı olarak, varoluşlarını gerçekleştirmek için onlardan yararlanmanın başka yolları da olduğunu öğretmiş oldu; hatta konuya vakıf bazı Türk dinleyiciler nezdinde bile şaşkınlığa, zaman zaman yadırgamaya sebep oldu. Umulur ki, bu yadırgama durumu, kolaycı bir redde değil, düşünmeye tahrik eder.

II

Kısaca özetletmek gerekirse, dinleyiciler şu fikirlere muttali oldular: Muhammed, bütün yönetsel eylemlerinde Allah'a dayanıyordu. Onun peygamber olarak yaptığı bütün düzenlemeler sadece ve sadece Allah'ın iradesi idi ve onun liderliğindeki harekette bu irade toplumsal ve si-

yasal bir görünüm kazanmıştı. O, 3. Âlu İmrân, 110. ayette Allah'a şöyle dedirtiyordu: "Siz insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı topluluksunuz! Marufu emreder, münkeri nehyeder ve Allah'a iman edersiniz. Ehl-i Kitap –Yahudiler ve Hıristiyanlar– da iman etselerdi, kendileri için daha hayırlı olurdu." Bu müjde, hareketin durakladığı yüzyıllarda şu sorunun sorulmasına yol açacaktı: Arap-İslam egemenliği altındaki bu topraklarda marufu emretmek ve münkeri nehyetmek, akla gelebilecek her bir tekil durumda, somut olarak neye tekabül etmektedir? Zira Muhammed –buna kesin inanılıyordu–, her bir emir ve talimatında Allah'ın tahrif edilmemiş iradesini yerine getiriyordu. Kur'an'da ve tarihî rivayetlerde bunun belgelerine hâlâ ulaşabiliriz; aynı durum, her gün tatbik edilen, tamamen Allah tarafından buyurulduğu ve Muhammed tarafından tebliğ edildiği şekliyle –böyle olduğu umuluyordu– icra edilen ibadetler için de geçerlidir.

10. yüzyıla kadar, bu kaynaklardan "en hayırlı toplum"un uyması gereken kurallar manzumesini istinbat etme konusunda iki farklı yöntem birbiriyle çekişegeldi. Bunlardan birinde Kur'an ve Muhammed'in sireti bir örnek olarak değerlendiriliyordu; Allah'ın yaratıklarıyla ilişkisinin, Muhammed'in faaliyette bulunduğu döneme uyarlanmış en son, en önemli örneği olarak; ama ileride dünyanın bütün bölgelerine ve bütün zamanlara aktarılabilir nitelikte bir ozalit olarak değil... Kendisine akıl nimeti bahşedilmiş olan insana düşen ödev şuydu: Mezkur kaynaklardan, ama hepsinden önce, eski Araplara uyarlanmış Kur'an'dan "en hayırlı toplum"un işleyişini yönlendirmesi gereken kurallar manzumesinin –değişen dönem şartlarını da göz önünde bulundurarak– yapılandırılması esnasında esas alınacak olan genel prensipleri çıkarmak. Bunun, insan için mümkün olduğu, hakim olan ikinci eğilim tarafından tamamen reddedilir. Kur'an ve Muhammed'in söz, davranış ve sükuti ikrarları, Allah'ın zaman üstü, sürekli geçerli irade beyanlarını içermektedir; Kur'an İlahi kelam olarak harfiyen, hadisler ise mânâ olarak... "En hayırlı toplum", kendisini, dönemin şartlarını dikkate alan bir yorumla değil, yalnızca Kur'an'a ve hadislere harfiyen riayetle gerçekleştirecek ve yönlendirecektir. Bu yönlendirme insani varoluşu tamamen kapsamaktadır. Bu kurallar manzumesine verilen adıyla Şeriat, mümkün bütün yaşam alanlarını –11. yüzyıldan beri bundan hiç kuşku duyulmaz– Allah'ın ezeli hükümlerine göre muhakeme eder ve değerlendirir. Bu ezeli hükümler Kur'an'da ve hadislerde, daha önce de söylendiği üzere, sabit, otoriter metinlere dönüşmüştür. Müslüman âlimlerin ödevi ise, olsa olsa ara sıra, metinlerde zımnen ifade edilen yasaları istinbat etmek ve tatbik alanına taşımaktır; yani, hem yönetenleri hem de yönetilenleri hedef alan ve her iki sınıfın da İslamileştirilmesini, yani –Sünni İslam'da mütemadiyen teyit edildiği üzere– daha önce Muhammed'in Medine'sinde vücut bulmuş olan "en hayırlı toplum"un tesisini amaçlayan bir faaliyet... Hülasa, bir tarafta, değişen gerçekliğe uygun olarak değişim öncülünden hareket eden tarihselci bir perspektif, diğer tarafta ise bugün hakim olan, neredeyse 15 asırlık ifadelerin kelimesi kelimesine geçerliliğini iddia eden perspektif...

Zaman üstü olarak kabul edilen ifadelere dayanan bir Şeriat sorunsalı, bildirilerin çoğunda muhtelif bakış açılarından ele alındı. Ben burada yalnızca en önemli noktaları fazlaca özetleyerek vereceğim; bu derginin okurları bu düşüncelere en iyi şekilde muttali oldukları için bu özetlemeye mezun olduğumu düşünüyorum:

Devlet ve toplum yapısını yaklaşık 15 asır yaşındaki metinlerden türetmeye teşebbüs eden bir dünya görüşünün ya bu metinlere karşı ya da bugün hakim anlayışlara karşı haksızlık yapmak zorunda kalacağı aşikardır. 4. Nisâ, 3. ayet her iki durum için de örnek verilebilir. Ayette, Müslüman erkeğe, onlara eşit davranabilmesi koşuluyla dörde kadar kadınla evle-

nebilme imkânı tanınmaktadır. İmdi bu ihtiyari tedbirden, Batı aile hukuku dikkate alınarak, Allah'ın aslında tek eşliliği öngördüğü sonucu çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bunun tersi, yani eski Araplarınkiyle köklü farklılıklar arz eden bugünün verili durumunun ayaklar altına alınması ise, daha çok karşımıza çıkan bir durumdur. Mürteddin katli emri de –ki, hoşgörülemez bir insan hakkı ihlalidir– aşağıdaki gibi metinlerden çıkarılmaktadır: Birisi İslam'a girmiş, sonra tekrar Yahudiliğe dönmüştür; Peygamber'in sahabilerinden Mu'az b. Cebel, başka bir sahabinin bu kişiye eziyet ettiğini görür ve ona sebebini sorar; Mu'az "onun Yahudiliğe döndüğünü" öğrenince, ona eziyet edene şöyle der: "Allah'ın ve Rasulünün hükmü üzere sen onu öldürene kadar yerime oturmayacağım!" (Buhârî, IX., 89. Kitâb, 12. Bab, No: 271).

III

Son olarak, tebliğlerin tamamında da söz konusu edilen uygulama boyutuyla ilgili olarak şunları söylemek istiyorum: Alman kamuoyunun anılan sorunlar hakkındaki cehaleti ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Onlara göre, Müslümanların büyük çoğunluğu entegre olamaz. Bu, ilgili Müslüman birliklerce de pekiştirilen bir kanaattir. Müslümanlar arasında yalnızca bir ek eğilim varmış gibi görülmektedir. Örnek vermek gerekirse, Alman Anayasa Mahkemesi, bazı sınırlamalar getirmekle birlikte, İslam'da böyle emredildiği gerekçesiyle bayıltmadan hayvan kesmeye izin verdi; böylece dinin uygulanması lehine Alman usul ve nizamları göz ardı edilmiş oluyordu. Milli Görüş, bu kararı entegrasyon yolunda, başka bir ifadeyle, İslami bir hukuk düzeninin yerleşmesi yolunda önemli bir adım olarak kutladı. Medyadaki tartışmalar esnasında ilgili İslami birliklerin temsilcileri, Müslümanlar arasında, bayıltmadan hayvan kesmeyi, özellikle de kurban bayramı söz konusu olduğunda şiddetle eleştiren kaydadeğer bir kanaat olduğundan bir tek kelimeyle dahi söz etmediler. Bu görüş sahiplerine göre, mesela Türk âlim Hüseyin Hatemi'nin şiddetle reddettiği hayvan kesiminin bizzat kendisi gibi, bu şekilde kurban kesmek de ilkel ve acımasız bir uygulamadır. 2000 yılında Hatemi, 22. Hacc, 37. ayete dikkat çekerek büyük bir tartışma başlatmıştı: "Allah'a bunların ne etleri ne de kanları ulaşır; O'na ulaşacak olan yalnızca sizin dindarlığınızdır." İstanbul'dan bazı ilahiyatçılar ve sonra bazı veterinerler Hatemi'ye destek verdiler. Ona karşı çıkanlar da, Allah'ın Habil'in kestiği kurbanı kabul ederken, Kabil'in sunduğu tarım ürünlerini reddettiğinden bahseden 5. Maide, 27-31. ayetlere dayanıyorlardı.

Aralarında Milli Görüş'ün de yer aldığı bir tarafta, metin otoritesi müdafilerini görüyoruz. Onlar Allah'ın Habil'in kurbanını kabul etmesini geçmişte kalmış 'tarihî' bir durum olarak değil, Muhammed tarafından İbrahim'in sünneti olarak takdim edilen, Allah'ın değiştirilemez bir talimatı olarak algılamaktadır. Diğer tarafta ise, yine Kur'an'ı Allah'ın Kelamı olarak, ama Peygamber'in dünyasına hitap eden bir kelamı olarak algılayan başka Müslümanlar var. Böyle olunca, Muhammed'in sözleri, İbrahim'e yaptığı atıf dahil, haydi haydi zamana bağlıdır ve tarih üstü buyruk olarak anlaşılamaz. Muhammed'den bu yana büyük gelişme kaydeden veteriner hekimlik sahasındaki bilgilerin yanı sıra, bizzat Allah tarafından işaret edilen istikamette –"O'na yalnızca dindarlığınız ulaşır."– gelişen bir etik, Şeriat'ın içeriğinde de değişikliğe yol açıyor (*Rainer Herrmann: Türkische Kontroversen zum Opferfest, in: Festschrift W. Ende, 183-191*).

İslam dünyasında, henüz biraz ağır aksak olsa da, "en hayırlı toplum"un kurallar manzumesini oluşturma yolunda, ilk tedvin faaliyetini andıran bir çaba yavaş yavaş kendisini duyurmaya başlıyor: Kur'an ve hadisler birer ozalit değildir; onların içerikleri, vücut buldukları dönemin şartlarının izini taşır; bu nedenle bu içeriğin tamamen farklı bir dönemde pratize edilmesi, hâlihazır durumun gereklerinin ihlal edilmesiyle aynı anlama gelir. Suud Danışma Meclisi'ne (*Meclisu'ş-şûrâ*)

kadar şuyu bulan bir söylentiye göre, Cihadistler aslında şerrin kendisi değil, yalnızca kötü bir semptomudur ve asıl şer kaynağı ise, bazı resmî dinî kuruluşlardır; ki, Danışma Meclisi üyelerinden birinin beyanına göre, sürekli "yanlış sinyaller" veren Yüksek Ulema Meclisi de bunlardan biridir.

Mehmed Said Hatiboğlu ve ekolü, şunu öğretiyorlar: Kur'an'ın Allah ve O'nun zatıyla ilgili ifadeleri ebediyen geçerlidir; ama Şeriat'ın kendisi, insanın sürekli yeniden işleyip geliştirmesine terk edilmiş, zamana ve mekâna bağlı bir form ve bir malzemedir. Hatiboğlu Hoca ve ekolü, Almanya'da yokluğunu hissettiğimiz, herkesten önce de burada yerleşmiş bulunan Müslümanların ihtiyaç duyduğu muhataplardır. Almanya'daki Müslümanların çoğunluğu –Müslüman kuruluşların izlediği politikanın yol açtığı önyargının aksine–, memnuniyetle Alman yasalarına göre yaşamak istemektedir; yine birçoğu Alman vatandaşlığı almıştır ve bunların amacı, sık sık iddia edildiği gibi yalnızca Almanya'daki sosyal imkânlardan yararlanmak değildir. Onlar bizim hukuk sistemimizi kabul etmektedir –ve 27 Haziran'da ana hatlarıyla ortaya çıkan manzarada, onların içinde yaşadıkları sadakat çatışmasının çıkış yolu belirgin hâle gelmiştir. Bir Alman, Luteryan bir Hıristiyan ve araştırma konusunu asla antika bir şey olarak değil, tam aksine, tarihten hareketle anlaşılması gereken canlı bir şey olarak gören bir İslambilimci olarak, burada iyi tohumlar ekildiğinden dolayı minnettarım. Bugünden yarına değil belki, ama uzun vadede bu tohumlar yeşerecektir.

iletişim eksikliğini gidermek için beklenen adım

ertuğrul şahin

İlmî araştırmaların ve faaliyetlerin, teorik katkıları yanında, tarihi ve toplumsal, diğer bir deyişle hayat pratiği bağlamında değerlendirilmeleri de alışılagelmiş bir uygulamadır. HECEAS ve *islâmiyât*'ın "İslam ve Çağdaşlık: Günümüz Türkiye'sinde Yenilikçi İslam Anlayışları" başlığı altında, Heidelberg'de düzenledikleri sempozyumda sunulan tebliğlerin bir kısmının içerikleri, yeni yeni dile getirilmeleri hasebiyle, elbette ilahiyatçılar ve İslambilimciler için teorik tartışma konusu olacaktır. Teorik ve teolojik değerlendirmeleri konuların uzmanı bilim adamlarına bırakarak, aşağıdaki satırlarda, Almanya ve Avrupa'da yaşanan İslam'a, böylece sosyolojik çerçeveye ve pratiğe dönük bir değerlendirme yapmayı deneyeceğiz.

Sempozyuma yönelik olarak şu genel soruların sorulması mümkündür: Bu girişimin Almanya ve Avrupa'da temsil edilen ve yaşanan İslam'ın toplumsal yansımaları açısından bir kıymeti harbiyesi, bir yankısı olabilir mi? Bu ve benzeri girişimlere özel veya tarihî anlamlar yüklenebilir mi? Farklı beklentilerden hareketle bir başka soru daha gündeme gelecektir: Ortaya konulan bakış açıları dinî hayata katkılar sunacak mıdır; evetse, nasıl ve hangi doğrultuda? Bu sorulara verilecek cevapların durum analizleri ve beklentilerle içiçe olacağı açıktır. Dolayısıyla, bir çırpıda evet demek yanıltıcı olabilir. Buna rağmen, bir ilk olma niteliğine sahip olması hasebiyle bir kapının aralandığı söylenebilir.

İlk olan nedir? Dernek ve cemiyet organizasyonları yoluyla İlahiyatçıların Almanya'da, bireysel düzeylerde seminerler, konferanslar ve vaazlar verdikleri bilinen bir gerçektir. Bu girişimlerde ortaya çıkanın, ilmî birikimlerin ve yeni tezlerin kamuoyu ve ilim adamları ile tartışmaya açılmasından ziyade, tek yönlü bir aktarım ve vaaz nitelikli olduğunu söylemek

yanlış olmayacaktır. Nitekim Almanya'daki Türkiye kökenli Müslümanların, geldikleri ülkedeki İslami tartışmalar ve gelişmeler açısından geri kaldıkları savı da bu tespiti destekler niteliktedir. Bu etkinlik, yalnızca sunulan tebliğlerin çokluğu bakımından değil, ama aynı zamanda, dinleyici ve tartışmacıların temsil ettikleri toplumsal kesit veya kurumların genişliği itibarıyla ilk olma niteliğine sahiptir. Bu sempozyum aynı zamanda, birbirinden kopuk olan, Türkiye'deki ilahiyat araştırmaları ve Almanya'daki yaşanan İslam'ın, cemaat ve cemiyet bağlantısı olmaksızın iletişim kurmasına vesile olması yönüyle de bir ilktir. Bu iddiayı açarsak: İletişimin cemiyet ve cemaatler üzerinden yürümesi, uygulama yoğunluklu olup, İslami pratiği biçimlendirmeye yöneliktir. Mevcut basılı ve görsel medya üzerinden gerçekleşen iletişim ise, 'medyatikliği'ni göz ardı etsek bile, bugüne kadar uygulama ekseninin ötesinde fazlaca bir katkıda bulunamamıştır. Sonuç, bir taraftan ilim ve düşün ürünlerinin aktarımının zayıf kalması, ama diğer taraftan bunların Avrupa'da da üretilebilmesi için gerekli zeminin oluşturulmasındaki geri kalmışlıktır. Buna uygun bariz bir örneği, Türkiye kökenli ve fakat Avrupa'da yetişmiş ve kabul görmüş ilahiyatçı ve İslambilimci akademisyenlerin, Euro-İslam tartışmasına herhangi bir katkı veya ciddi bir eleştiri getirememesi gerçeğinde görüyoruz.

Peki ilahiyat ve İslami araştırmalar bağlamında, Türkiye ile Avrupa ve özellikle Almanya arasında yoğun bir iletişime neden ihtiyaç vardır? Bu soruya, iki yönlü bir ihtiyaç tespitiyle cevap vermek mümkündür: Gerek Avrupa diyasforasında yaşayan Müslümanlar açısından, gerekse Batı'da yapılan İslambilim araştırmaları açısından bu iletişim vazgeçilemez durumdadır. Genelde sosyal bilimler ve özelde Türkiye araştırmaları söz konusu olduğunda, bu iletişimin belirli bir seviyede mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Lakin konu İlahiyat ve İslam olduğu zaman, söz konusu iletişimin yok denecek seviyede olduğunu itiraf etmek durumundayız.

Avrupa'daki Müslümanlar, kökenlerinin tabii sonucu olarak, içinde yaşadıkları toplumlara, gelenekler ve yerelliklerle bürünmüş ve ait oldukları bölge ve devrin özelliklerini yansıtan bir kimlik anlayışını ve din pratiğini aktarmışlar veya yansıtmışlardır. Her hâlükârda bu aktarım, oryantalizm ve medyanın biçimlendirdiği bir algılama ve değerlendirmeye maruz kalmakta, dolayısıyla tepkiyle karşılaşmaktadır. Bu tepkiler ve karşılaşılan sorunlar, bir ilahiyat birikiminin devreye girmesini vazgeçilmez kılmaktadır. Gerek Müslümanların cemaatler ötesi ve değişik kanallardan kendi dinlerini 'yeniden' öğrenmelerinde ve gerekse İslam'ın Batı ilim dünyasına ve kamuoyuna ilmî temellerle aktarılmasında, bahsedilen birikim devreye girmek zorundadır. Avrupa'da mevcut Müslüman ve İslam olgusu ile birlikte, küreselleşen dünya ve Türkiye'nin AB üyeliği gibi gelişmeler de dikkate alınırsa, söz konusu iletişimin kaçınılmaz bir ihtiyaç olduğu bir başka açıdan daha teyit bulmuş olacaktır. Avrupa ilim dünyası ve kamuoyu ile İslam'ın ontolojik ve otantik köklerini gözetmeden sağlıklı ve verimli bir tartışma yapmak mümkün değildir. Türkiye'nin Batı ile tarihî içiçeliği, Türkiye'deki ilahiyat birikimini bu açıdan önemli ve ayrıcalıklı bir konuma getirmektedir. Bu konum, Müslüman çoğunluğun Türkiye'den gelmesi hasebiyle, Almanya söz konusu olduğunda daha özel bir anlam kazanmaktadır.

Unutulmaması gereken ve iletişimi vazgeçilmez kılan bir başka perspektif de, İslam ve Batı karşılaşmasının yaygın toplumsal pratiğe dönüşmüş biçimi olan diyasfora tecrübelerinin, İslam'ı bir çoğunluk dini veya egemen kültür olarak okuma refleksine sahip ilahiyat araştırmaları alanına aktarımıdır. Avrupa'da yaşayan Müslümanların, içinde yaşadıkları toplumlar ve siyasal sistemler içinde, karşılıklı etkileşim sayesinde oluşan birikimleri, özellikle ampirik araştırmalara yönelmiş İslam ilahiyatçıları için zengin malzeme oluşturmaktadırlar. Nitekim Euro-İslam başlığı altında yapılan tartışmaların

bu tecrübeleri dikkate almaya çalıştıkları görülmektedir. Her ne kadar 'Euro-İslam' olgusunun eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutulması gerekiyorsa da toplu bir reddediş ve hele hele bu sorunsallaştırmanın imalarının ve teorik uzanımlarının şu veya bu gerekçeyle görmezlikten gelinmesi, biz Avrupalı Müslümanları tarih önünde yanılgıya uğratacaktır.

Okuyucuya yanlış bir izlenim vermemek için, sempozyumla ilgili değerlendirmelerimizi şu tespitlerle bitirelim: Baştan beri bu sempozyum üzerinden söz konusu edilen iletişim ihtiyacı, son tahlilde genel bir tespittir; bu etkinlik, bu ihtiyacı karşılama açısından yalnızca mütevazı bir adım olarak kabul edilebilir. Organizasyonun ve katılımcıların eğilimlerinin buradaki bazı çevrelerde burun kıvırmalara yol açacağı –ve açtığı– ortadadır. Nitekim 'gelenekselci' ve 'modernist' ikilemi, konferans esnasında ve sonrasındaki değerlendirmelerde kendisini göstermiştir. Ayrıca, her ne kadar *islâmiyât* yayın kurulu üyeleriyle sınırlı tutulduğu bilinse de ve belki de tam bu nedenle, toplantının adından hareketle, katılımcı ilim adamlarının Türkiye'deki ilahiyat camiasını yeterince temsil etmediği iddiası da ifadelendirilebilir.

Son olarak, organizatörlere ve tebliğcilere teşekkür ederken, bu format ve içerikteki toplantıların devamının gelmesi temennisinin altını çizmek istiyorum.

başarılı bir deneme: türk ilahiyatçılar almanya'da ilk kez fikirlerini serimlediler

raoul motika

Türkiye'deki çağdaş İslam düşüncesine dair Almanya'da yapılan ilk büyük toplantı, 25 Haziran Cumartesi günü, bir zamanlar Max Weber, Karl Jaspers ve Hans-Georg Gadamer gibi Batılı ve Muhammed İkbal gibi Doğulu meşhur düşünürlerin çalışmalarını sürdürdükleri Heidelberg Üniversitesi'nde gerçekleşti. Toplantı, Heidelberg Üniversitesi'ne bağlı bölgesel araştırma birimlerinden oluşan bağımsız araştırma enstitüsü Heidelberg Avrasya Tetkikleri Merkezi (Heidelberger Centrum für Euro-Asiatische Studien - HECEAS e.V. / www.heceas.org) tarafından, Türkiye'nin önde gelen İlahiyat dergisi *islâmiyât* (Ankara) ile birlikte ve Bochum Ruhr Üniversitesi Şarkiyat ve İslambilim Bölümü ve Heidelberg Ruprecht-Karls Üniversitesi İslambilim Bölümü ile eşgüdüm içerisinde düzenlendi.

HECEAS-Diyalog I: "İslam ve Çağdaşlık – Günümüz Türkiye'sinde Yenilikçi İslam Anlayışları" başlıklı toplantıyla Türk ilahiyatçılar ilk kez Batı Avrupa'da araştırma sonuçlarını ve düşüncelerini geniş bir kitleyle paylaşma fırsatı bulmuş oluyorlardı. Toplantının temel amacı, çağdaş Kur'an ve Sünnet anlayışlarını tanıtmak ve tartışmaya açmaktı. Nitekim sunulan tebliğler, İslam'ı,n bilimin egemen olduğu çoğulcu bir dünyaya karşı tutumu, İslam'ın temel metinlerinin ve inanç esaslarının ne tür yorum imkânlarına açık olduğu ve yeni teolojik yaklaşımların çok dinli ve çok kültürlü toplumlarda barış içerisinde bir arada yaşamanın gerçekleşmesine nasıl ve ne ölçüde katkı sunabileceği sorularına cevap verecek nitelikteydi.

Sayıları 120'yi bulan izleyiciler arasında, Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB), Avrupa Milli Görüş Teşkilatı (AMGT), Avrupa Türk İslam Birliği (ATİB) ve Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu (AABF) gibi Almanya'daki önde gelen Müslüman Türk birliklerinin yanı sıra Almanya Sufi-Arşivi İslam Tedkikleri Enstitüsü, Huda, *İktibas* Dergisi, Müslümanlar Yardım Derneği ve bazı bölge camileri yönetici düzeyinde temsil edildiği gibi, gerek Protestan gerekse Katolik Kilisesinin ve Hı-

ristiyan-Müslüman Diyalog Organizasyonu CIBEDO'nun temsilcileri de yer aldı. Yahudi Merkez Konseyi, *Şabat* (Cumartesi Yasağı) nedeniyle toplantıya katılamayacaklarından duydukları esefi yazılı olarak bildirdi. Alman İslambilim camiası da toplantıya büyük ilgi gösterdi; Tübingen, Erfurt, Erlangen, Bochum, Heidelberg, Jena ve Hamburg Üniversitelerinin ilgili bölümlerinden katılımcılar yer aldı. Ayrıca, Baden-Württemberg Eyalet İçişleri Bakanlığı, Yabancılar Dairesi ve Frankfurt Belediyesi gibi bazı resmi makamlar da toplantıyı izlemek üzere uzmanlar göndermişlerdi.

Prof.Dr. Ömer Özsoy (Ankara Üniversitesi, hâlen Göttingen Üniversitesi) ve Prof.Dr. Raoul Motika (HECEAS Başkanı, hâlen Bern Üniversitesi) tarafından tasarlanan toplantı, alışılagelmiş yüzeysel diyalog toplantılarına bir yenisini katacak şekilde düşünülmemişti. Toplantının amacı, bir yandan, yaygın tiplemelerin etkisiyle, İslam'ı genellikle saldırgan ve Ortaçağa özgü bir din olarak algılayan Alman kamuoyuna Türkiye'deki İslam tartışmalarının dinamizmini ve düzeyini tanıtmak, öte yandan da tıpkı Almanya gibi laik bir devlet yapısı içinde gelişeni ilahiyat tartışmalarını buradaki Müslümanların bilgisine sunmaktı. Almanya'da etkin dindar Müslümanlar, genellikle teolojik bakımdan oldukça muhafazakâr olup, şimdiye dek İslam'la çağdaşlığı bağdaştırabilmiş değildir. Hatta birçoğu, inançlı insanların demokratik ve çoğulcu bir toplum içerisinde daha etkin ve üretken olmasını zorlaştıran bir İslam anlayışını savunmaktadır.

O günlerde maalesef rahatsızlanan İslam İlahiyatı uzmanı Prof.Dr. Bayan Rotraud Wielandt için tasarlanmış bulunan açış konuşması görevini üstlenen Prof.Dr. Stefan Reichmuth, Türkiye'de yenilikçi İslam düşüncesinin gelişimi üzerine bir tebliğ sundu. Türkiye'deki tartışmaları geçen yüzyıldaki reform tartışmaları bağlamında ele alan bu tebliğ, özellikle farklı çağdaş İslam yorumları konusunda bilgi sahibi olmayan izleyicilere de bir ön bilgi verecek mahiyetteydi. Daha onun tebliğinin ardından oldukça canlı bir tartışma başladı. Bu tebliği, hemen hemen her biri farklı bir yaklaşıma ve İslami kaynaklardan yararlanma yöntemine sahip Türk ilahiyatçıların tebliğleri izledi.

Gerek tebliğlerin gerekse izleyicilerin sundukları katkıların ana konusu, İslam'ın değişmez özünün nelerden oluştuğu ve çağa uygun bir yorumun etkinlik alanının nerede başlayıp nerede bittiği soruları idi. Şayet İslam, Avrupa bağlamında, göçmenlerin ve birkaç romantik mühtedinin dini hâline gelmek istemiyorsa, Müslüman ilahiyatçılar İslam'ın temel dinî metinlerini çağdaş bilimsel yöntemlerle yeniden irdelemek ve çağdaş endüstri ve hizmet toplumlarının sorularına bu zeminde yeni cevaplar üretmek zorundadır. Nitekim toplantının akışı esnasında, bizzat Müslümanlar arasında bu tür bir tartışmaya büyük ihtiyaç duyulduğu kendini gösterdi. Öyle ki, her tebliğin ardından sorulara ve tartışmaya uzun zaman ayrıldığı hâlde, pek çok soru cevapsız kalmak ve bazı ilginç tartışmalar yarıda kesilmek zorunda kaldı; zira aksi takdirde toplantı sekiz saat değil on altı saat sürerdi. Salt bilgisel içerikli soruların yanı sıra, İslami geleneklerin değişmezliğini vurgulayan ve İslam'ın mevcut hâliyle zaten mükemmel olduğunu dile getiren itirazlar da vaki oldu. Ancak, tartışmalara katılanların çoğu açısından mesele o kadar basit olmamalı ki Kur'an ifadelerinin zamana bağımlılığı, hadis metinlerinin bugün için geçerliliği ve İslam hukukunun dinamizminin devam ettirilmesi, başka bir ifadeyle, reforme edilmesi gibi sorulara tebliğ sahipleriyle birlikte cevap aramaya devam ettiler. Çok farklı, hatta kısmen taban tabana zıt yaklaşımlardan oluşan geniş yelpazeye rağmen, tartışmalar centilmence ve sükunet içerisinde cereyan etti. İzleyicilerin çoğunun ilahiyat eğitimi almamış kişilerden oluşmasına ve bu yüzden tebliğlerin düzeyi bazılarına çok yüksek gelmesine rağmen, hemen hemen kimse toplantı

salonunu, toplantı bitmeden terk etmedi. Kuşkusuz, bu dostane atmosferin oluşmasında, dinsel bakımdan tarafsız bilimsel bir organizasyon olarak HECEAS'ın her görüşe açık bir platform oluşturmayı başarmış olması da rol oynamıştır. İstisnasız bütün katılımcılar ve izleyiciler, tartışmayı devam ettirmek üzere aynı konuyla ilgili ikinci bir toplantı yapılması temennisinde bulundu. Üzücü olan tek konu, gerek Alman basınının gerekse Almanya'daki Türk basınının toplantıya nisbeten az ilgi göstermesiydi.

Toplantıda HECEAS-*Güncel Konular* serisinin ilk ürünü olan, Thomas Eich'ın *İslam ve Biyoetik –İslam Hukukundaki Yaklaşımların Eleştirel Bir Analizi–* başlıklı kitabı da sergilendi. Bu cep kitabında Arap-İslam hukukçularının suni döllenme ve klonlama gibi konulara yaklaşımları Almancada ilk kez okura sunuluyor.

Toplantı, İslam Dünyasıyla Diyalog Programı çerçevesinde Almanya Federal Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı ve dinler ve kültürler arası diyalog alanlarında etkin iki vakıf, Georges-Anawati Vakfı ve Karl-Konrad-ve-Ria-Groeben Vakfı tarafından finanse edildi. Toplantının muhtevasının belirlenmesinde en ufak bir etki talebinde bulunmaksızın, yalnızca İslam'ın geleceğine dair bir fikir teatisini hedefleyen bu istisnai toplantının gerçekleşmesine imkân sağladıkları için finansörlere de teşekkür ediyoruz. b

üniversite kenti göttingen'de farklı bir islam rüzgarı esti

ayşe başol gürdal

"İslam ve Çağdaşlık" konulu toplantı, aslında Heidelberg Üniversitesi'nde yapılmak üzere planlanmış ve 25 Haziran'da orada gerçekleşmiş olmasına rağmen, benim de üyesi bulunduğum Türk Alman Akademisyenler Kulübü'nün talebi üzerine, İslambilim Profesörü Tilman Nagel ve Hannover Din Ataşesi Yusuf Acar'ın desteği ve misafir hocalarımızın kabulü ile aynı toplantı 27 Haziran 2005 tarihinde Göttingen Üniversitesi'nde bir kez daha tekrarlandı. Hazırlıklar için süre çok kısıtlı olmasına rağmen, Kulüp üyesi arkadaşların gayretleri sayesinde toplantıya iştirak umulanın üzerinde oldu. Dinleyici kitlesi, Türk izleyicinin çoğunlukta olduğu Heidelberg'den farklı olarak, aşağı yukarı eşit sayıda Alman ve Türklerden oluşuyordu. Tebliğlerin çoğunun Türkçe sunulmasına rağmen Almanlardan bu yoğunlukta katılım olması dikkat çekiciydi. Toplantının moderasyonu görevi bana verildiği için, toplantı boyunca dinleyicilerin yüzlerini doğrudan görme ve izleme imkânım oldu. Özellikle Sayın Hatiboğlu'nun, Sayın Güler'in ve Sayın Öztürk'ün tebliğleri Türk dinleyiciler tarafından pür dikkat dinlendi. Sayın Özsoy ve Sayın Dere'nin tebliğlerini Almanca sunmaları, bu dili iyi konuşup okuyamayanlarca biraz eleştiri aldı, ama en azından iki tebliğin Almanca olması, Alman dinleyicileri bir nebze olsun dinlendirmişti. Çünkü onlar Türkçe tebliğleri ellerindeki önceden hazırlanıp dağıtılmış olan Almanca tercümelerinden takip etmeye çalışıyorlardı. Verilen aralarda dinleyicilere konuların içerikleri hakkında ne düşündüklerini sordum ve her iki taraftan görüştüğüm kişiler de olumlu yönde hemen hemen aynı tepkileri verdiler.

Tebliğlerin sunumuna, Tilman Nagel'in açış konuşmasının ardından başlandı. Mehmed Said Hatiboğlu'nun tebliğinin en ilginç taraflarından biri (en azından benim için), sahabe zamanında ve daha sonraları, Hz. Peygamber'in uygulamadığı ve zaman zaman Kur'an'daki hükümlerin harfî talimatına uymayan ictihadlar da bulunulabildiğine dair örnekler vermesiydi. Bu demek oluyor ki, sahabe Hz. Peygamber'i ve Kur'an'ı örnek alıyor ve ihtiyaç

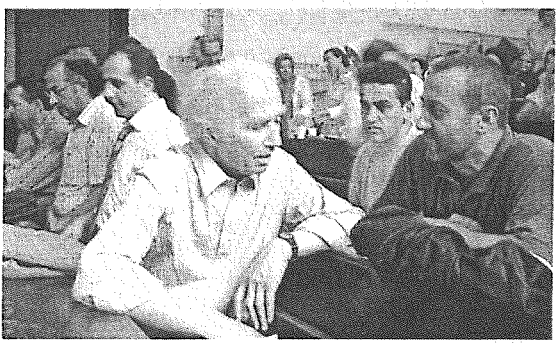
duyulduğunda tıpkı onların hüküm koyduğu gibi ictihad yapıp hüküm koyuyordu. Hocamızın, tebliğini sakin bir şekilde, tane tane (metni okumadan) anlatması, bazı dinleyicilerin dediği gibi, bizlere "Akşama kadar da dinleyebilirdik..." dedirtti.

M. Hayri Kırbaşoğlu herhangi bir İslami soruna çözüm üretmede Sünnet'e nasıl başvurulması gerektiği konusunda kendi projesini anlattı ve İslami ilimler için genel bir metodolojinin gerekliliğini tarihî, teorik ve pratik gerekçelerle temellendirdi. Hocamız, kitaplarında olduğu gibi daha fazla misale yer verebilseydi, konu bu kadar teknik ve teorik kalmaktan kurtulur ve genel izleyici kitle tarafından daha kolay anlaşılırdı, diye düşünüyorum. Ömer Özsoy'un Kur'an'a bakışı ve yaklaşımı, nüzul tarihi perspektifinden bakıldığında aslında net, açık ve realist olmasına rağmen, bazı dinleyicilerin tepkisini aldı ve gün sonundaki tartışmaya damgasını vurdu. Her ne kadar sorulan sorularla sunulan tebliğin muhtevası birbirine dokunmadan teğet geçtiyse de, yapılan itirazlar, bazı çevrelerin düşünmeye başladığını göstermesi bakımından önemli bir gelişme olarak kaydedilebilir. Ali Dere'nin tebliği bir açıdan Sayın Kırbaşoğlu'nun konusunu tamamlar nitelikteydi. Hz. Peygamber'in Sünneti'nin, onun vefatından sonra sahabe tarafından nasıl uygulandığının örneklerle dile getirilmesi, elimizdeki hadis rivayetlerinin günümüzdeki değeri ve uygulanabilirliği konusunda bizlere yeni ufuklar açtı.

Mustafa Öztürk, Kur'an'da anlatılan kıssalara, tefsirlerde veya başka kitaplarda yüklenilen aşkın anlamlardan farklı olarak, ayakları daha çok yere basan bir anlayışla yaklaştığı için belki, ama özellikle kendine özgü üslubu ve anlatımı ile birçoklarının sempatisini kazandı. Soruların hem Alman hem de Türk dinleyiciler tarafından en çok ona yöneltilmesi, aynı zamanda dinleyicilerin konu hakkında kısmen de olsa ön bilgiye sahip olduklarını gösterse de bende, anlatılmak istenilenin doğru anlaşıldığı kanaatini doğurdu.

İlhami Güler'in zihnimizdeki Tanrı, Kur'an ve Şeriat anlayışına yeni boyutlar kazandırdığına eminim. Mevcut tasavvurlarımızın tarihî gelişiminin özetlenerek günümüze kadar getirilmesi, bizi, artık İslam dinini nasıl bir anlayışla yaşamak istediğimiz sorusuyla başbaşa bıraktı.

Kendi açımdan değerlendirmem gerekirse, ben toplantının çok verimli geçtiği kanaatindeyim. Çok şey öğrendiğimi ve birçok şeyi yeniden gözden geçirmem gerektiğini farkettiğimi söylemeliyim. Ancak, bir şeyi öğrenmek, olayın bir parçası. Aynı zamanda önemli olan, onu hayata geçirebilmek ve devamlılığını sağlayabilmek. Bazı konularda neredeyse kemikleşmiş düşünce yapılarının yıkılıp yenilerinin hayata geçirilmesi o kadar da kolay değil. Yine de, çok yönlü çalışmalarla bu zorluğun zaman içerisinde çözüleceğine inanıyorum. b

islâmiyât | kitâbiyât bülten 15
islâmiyât üç aylık araştırma dergisi'nin ekidir

© Avrasya Yay.Rek.Mat.Eğt. ve Tur.Tic.Ltd.Şti. adına sahibi
Süleyman BAYRAKTAR
İşletme Müdürü: Sema YAVUZ
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Veli AKNAR

Yönetim Yeri
Dr. Mediha Eldem Sok. 41/12 06420 Kızılay / ANKARA
tel: 0312. 433 24 65 tel.ve faks: 0312. 433 66 68
www.islamiyat.com.tr
islamiyat@islamiyat.com.tr

islâmiyât toplantıları 4
"islami kimlik sorunu"

İslâmiyât toplantılarından dördüncüsü 27-30 Ağustos tarihleri arasında Bursa, Uludağ Ağaoğlu My Resort'ta yapıldı.

Bu yıl küreselleşme bağlamında "İslami Kimlik Sorunu"nu tartışmak üzere tertip ettiğimiz toplantı; *islâmiyât* dergisi yayın kurulu, bir grup akademisyen ve araştırmacının katılımıyla gerçekleşti.

3 oturum ve değerlendirme oturumu şeklinde düzenlediğimiz toplantı daha önceki yıllarda olduğu gibi izleyiciye kapalı olarak sürdürüldü. Her oturumda moderatörlerin sunumundan sonra katılımcılar, gerek moderatörün sunumunu gerekse oturumun konusu/konuları hakkında görüş, düşünce ve sorularını dile getirdiler.

Toplantıda yapılan tartışmalar kitâbiyât yayınları arasında yayımlanacak.

Toplantı ile ilgili Turan Koç ve Celal Türer'in değerlendirmelerini takdirlerinize sunuyoruz.

Toplantı aşağıdaki program çerçevesinde icra edildi (www.islamiyat.com.tr).

İslami Kimlik Sorunu
–Küreselleşme Bağlamında–

1. Gün (27 Ağustos Cumartesi)
I. Oturum
Modernizm, Postmodernizm, Küreselleşme ve İslami Kimlik Sorunu
Moderatör: Osman Bilen

2. Gün (28 Ağustos Pazar)
II. Oturum
Küreselleşme-Yerelleşme Açısından İslami Kimlik Sorunu
Moderatör: Şinasi Gündüz

3. Gün (29 Ağustos Pazartesi)
III. Oturum
Küreselcilik, Karşı-Küreselcilik Açısından İslami Kimlik Sorunu
Moderatör: Hadi Adanalı

IV. Oturum
Değerlendirme: Kimliklerin Dönüşümü ve İslami Tutum
Moderatör: Vehbi Başer

islâmiyât toplantılarından 4.'sü üstüne

turan koç

İslâmiyât'ın gelenekselleşmiş toplantılarından dördüncüsü bu yıl 27-30 Ağustos tarihlerinde Uludağ'da yapıldı. "İslami Kimlik Sorunu –Küreselleşme Bağlamında–" genel başlığı altında, konunun İslami kimlik ve bu kimliğin oturduğu dünya görüşü açısından açık ya da gizli problem teşkil eden, veya en azından öyle algılanan, bazı yönleri "Modernizm, Postmodernizm, Küreselleşme ve İslami Kimlik Sorunu", "Küreselmleşme-Yerelleşme Açısından İslami Kimlik Sorunu", "Küreselcilik, Karşı-küreselcilik Açısından İslami Kimlik Sorunu" başlıkları altında çeşitli içerim ve uzantılarıyla ele alınıp tartışıldı.

Toplantıda ele alınan konunun seçimi, çerçevesinin belirlenmesi, zamanlaması ve bu toplantının daha önceki toplantılarla olan ilişkisi göz önüne getirildiğinde, *islâmiyât* dergisinin düşünce, duruş ve duyarlılık açısından kendi geleneğini oluşturma yönünde çok önemli bir mesafe katettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Toplantıda söz alan ilim adamı, yazar ve/veya düşünürlerin salt bir 'katılımcı' olmanın ötesinde, toplantıya gerçekten *katılan* ve tartışmalara, bağlısı olduğu dünya görüşü adına fikrî bakımdan en üst düzeyde katkıda bulunmayı varoluşsal boyutlarda önemli gören kişiler olması tartışmaların diyalojik gelişiminin anlam ve önemini bir kat daha artıran hususlardandı.

Moderatör konumundaki katılımcıların sorunu ortaya koyucu ve çerçeve belirleyici konuşmaları da dahil olmak üzere, tartışmaya katkıda bulunan tüm konuşmacıların görüş ve değerlendirmeleri, özellikle kuramsal bakış açısından oldukça ufuk açıcı, geniş vizyonlu görüş ve değerlendirmelerdi. Spesifik sorunlar sadedinde serdedilen görüşler konusunda ise biraz ihtiyatlı konuşmak gereği hissediyor insan. Bunda, toplantının mahiyeti gereği, konuşmacıların büyük bir çoğunluğunun hiçbir önhazırlık yapmadan katılmış olmasının da payı olduğunu düşünüyorum. Kaldı ki, toplantının asıl amacının veya ondan beklenen şeyin, geçmişte ve özellikle günümüzde 'küreselleşme'nin ne olduğu, bugünkü durumuyla hangi alanlarda kendini gösterdiği, boyutları; genel olarak dinî ve özel olarak İslami kimlik açısından ortaya çıkaracağı/çıkardığı sorunların özde neler olabileceğine ilişkin bir fikrî ufuk turu yapmaktı.

Bu ufuk turunda, görebildiğim kadarıyla şu hususlar üzerinde daha çok durulan konular oldu: Kimlikten ne kastedildiği, farklı kimlik yorumları ve Müslümanın kimliğini belirleyen şeyin ne olduğu; kimlik-kişilik ilişkisi; kimliğin kazanılması ve devamı sürecinde değişen ve kalıcı olarak niteleyebileceğimiz şeylerin neler olduğu ya da olabileceği, özellikle Müslümanın kimliği açısından, inanç-eylem bütünlüğünün önem ve değeri, bu kimliğin 'küreselleşme' olarak adlandırılan dünya çapındaki yeni olgu karşısındaki durum alışının yön ve niteliği... Bütün tartışmalar boyunca, modernizm, postmodernizm ve küreselleşme olarak adlandırılan olgu, dönem ya da algılama tarzlarının birbiriyle olan ilişkisi, bunların birbirinin devamı olup olmadıkları; araç, yöntem ve boyutlarındaki benzer ve farklı yönler; dünya görüşü ve değer algılamalarının bu bağlamdaki yer ve önemi... gibi konular da sık sık ele alınan ve atıfta bulunulan konular olarak öne çıktı. Bu arada, küreselleşme olgusunun ahlaki ve insani değerleri büyük ölçüde geri plana iten, sadece ekonomiyi ve bununla sıkı bağlantısı olan kirli siyaseti öne çıkaran yönlerinin ciddi bir şekilde eleştirilip karşı çıkılması gereken hususlar olarak dikkat çekildi.

Kısaca, toplantıda ele alınan konu ve sorunlar tartışılırken atıf çerçevesini, çok büyük ölçüde ve yerinde bir yaklaşımla, İslam medeniyeti oluşturdu. Bu medeniyetin kişiliğimiz ve kimliğimizle ilgili tak-

viye edici yönleri, zaman zaman 'münhasıran' diyebileceğimiz çerçeve içinde ele alınan konular oldu. Toplantı süresince tartışma konusu olan hususlar açısından bakıldığında, "küreselleşme bağlamında İslami kimlik sorunu"nun İslam medeniyetinin kendini yeniden inşası ve evrensel değerlerinin Batı medeniyetinin yeni bir açılımı olan küreselleşme karşısındaki konumu ve durumalışıyla yakından ilgili olduğu gerçeğine vurgu yapıldı. Bu toplantıda, bir yerde de kendimize bir tür ayna tutulmuş oldu. Zımnen de olsa, "Ne idik, ne olduk, ne olacağız?" sorularına mevcut dünyada *özne* olmanın gerekleri bağlamında cevap aramaya çalışıldı.

Nitelikli bir toplantıydı. Katılanların, bu toplantıdan artarak ve zenginleşerek çıktıkları şeklinde bir izlenim edindim.

toplantı üzerine...

celal türer

İtiraflarımız, şikayetlerimiz dürüst olursa medeniyet yolunda bulunuruz.
M. Carullah

•*slâmiyât*'ın bu yıl dördüncüsünü tertip ettiği "İslami Kimlik Sorunu" konulu toplantısı 27-30 Ağustos tarihleri arasında Bursa-Uludağ'da gerçekleşti. Moderatör idaresinde üç oturum ve bir değerlendirme oturumu halinde gerçekleşen toplantıya çok sayıda akademisyen ve entelektüel katıldı.

Burada, toplantıda söylenen ya da ortaya atılan görüşleri ele almak yerine, toplantı atmosferi içinde kendisini *şu ya da bu* şekilde yansıtan 'tin'den (siz buna felsefi değerlendirme de diyebilirsiniz) bahsetmenin çok daha faydalı olacağını düşünüyoruz. Bu açıdan, toplantıda irdelenen sorunları ya da olup biten hakkındaki izlenimlerimi, sezgisel olarak hissettiklerimi ya da içsel düşüncelerimi, abartılı, ukala ve ironik kurgularımı toplantının 'taraflı tin'i olarak okumayı öneriyorum. Zaman açısından çok yoğun bir tempoda geçen toplantı, kimi zaman 'düşünce'nin ümitsizliğini çağrıştıran suskunluk, kimi zaman söylenecek çok husus olduğunu haykıran tartışmalar, kimi zaman 'kırılgan' ve 'duygusal' konuşmalar, kimi zaman da 'herkesin fikri kendisine' kabilinden karşılıklı güç söylemleri ile geçti.

Toplantıya ait davetiye elimize geçtiğinde, seçilen konunun olması gereken ağırlığına rağmen *oturum* kurgusunun sorunlu olduğunu düşünmüştük. Nitekim bu öngörümüzün, toplantının seyri ile ve pek çok katılımcının düşünceleri tarafından haklı çıkarıldığına şahit olduk. Sanırım toplantı kurgusunun, tartışma zeminini sağlamada ve elde edilmesi düşünülen verim hususunda en azından bundan sonraki toplantılara bir 'işaret' olması gerektiği dikkate alınır.

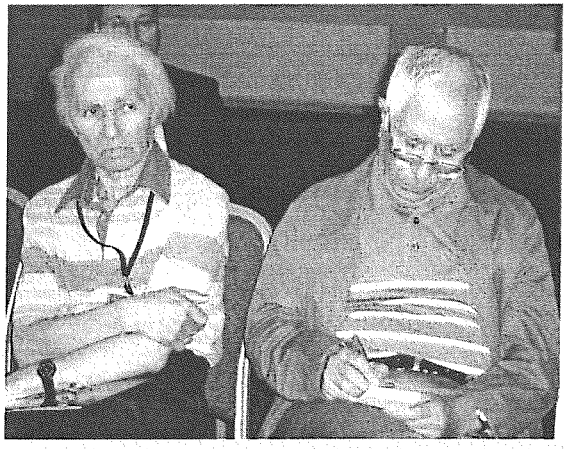
Toplantı, Osman Bilen'in "Modernizm, Postmodernizm, İslami Kimlik" adlı sunumu ile başladı. Bilen, seçilen konuya uygun düşen, meselenin ne olduğuna dair felsefi vukufiyetini profesyonelce tezahür ettiren, oldukça yol gösterici bir sunumda bulundu. Sunumda 'modern', 'postmodern'in ne olduğu ve bunların İslami kimlik ile ilişkisi özlü olarak ortaya konuldu. Bilen, sonuç (ve çözüm) olarak İslami kimliğin "salih amel" anlayışı ile dizayn

edilmesi gerektiğini ileri sürdü ve bundan sonra sözü katılımcılara bıraktı. Fakat, söz alan müzakerecilerin çoğu, sözü gelinen noktadan ilerletmek, problem çözme inisiyatifini ele almak yerine modern düşüncenin günah galerilerine dalarak –ama en azından hâlâ fikrî bir mücadele, bir hesaplaşma içinde olduklarını gösterir yara-bere izi, hasar nişâneleri taşımadan, mağduru oynayarak– durumumuzu haklı çıkarma hatta mevcut duruma inat edercesine duruşumuzun haklı olduğunu ve bunu sürdürmeyi savunur bir hâl içinde "İslami kimlik" yerine 'modern' ve 'postmodern' kavramları üzerinde patinaj yaptılar. Bu durum, artık bıkkınlık veren kusurları, eksiklikleri, zaafları başkalarına yansıtarak kendi nokta-i nazarına âşık olma hâline geldi.

Bu noktada, 'düşünce'nin kaotik durumuna eklemlenen çözümsüzlük (durumu), ne yapacağımız ve yapmamız gerektiği konusunda deneyimden aldığı güçle yol gösterici hatta başka türlü olamayacağını ihsas eden, 'daha makul' (*rationaliter*) zemininde temellenen, oldukça ikna edici bir söylem ile dağı(tı)ldı. Prof.Dr. Mehmet S. Aydın'ın mevcut 'düşünce' atmosferini derinden etkileyen ve hayran bırakan 'retorik'i, ertesi güne kadar süren bir tür akıl tutulması yaşattı.

Şinasi Gündüz'ün moderatör olduğu "Küreselleşme-Yerelleşme Açısından İslami Kimlik Sorunu" başlıklı ikinci oturum, sanki çaresizlik ve suskunluğun çözüldüğü bir süreci başlattı; arka plandaki sorunlar ağırlığını yavaş yavaş hissettirdi, durumumuzu konuşmamız gerektiği bir 'düşünce modu'na girildi. Ancak, bu sefer de tartışılması gereken konuların geniş olduğu ve eksik kaldığından hareketle araştırma alanlarının 'reklam'ına geçildi ve konunun sorunsallığı ortadan kayboldu. Tam da bu noktada, düşüncenin her şey ne güzel, güllük gülistanlık gidiyor 'mod'unu, pratikte yaşanan acı olaylarla temellenen, sorgulayıcı, vicdanlara seslenen (en azından ben öyle hissettim) ve sorumlu tutucu üslubuyla 'karşıt' (hem cins hem de durum olarak anlaşılabilir!) bir söylem karıştırdı. Ama yetişen mola, soğuyan/buz kesen havayı sıcak içeceklerle olması gereken durumuna kavuşturdu.

A. Hadi Adanalı'nın idare ettiği üçüncü oturumun başlığı ve içeriği, aslında toplantının başında sunulması gereken bir çerçevede idi. Adanalı'nın "Küreselcilik, Karşı-Küreselcilik Açısından İslami Kimlik Sorunu" başlığı altındaki sunumu, çok sade tam da olması gereken bir tahlil niteliğinde idi. Zaten bu noktadan sonra, İslami kimliğin ne olduğu; mahiyeti tartışması başladı (ama artık çok geç idi!). Konuşmalar, dışarıdaki uysal çocuğun içerde hırçınlaşması gibi 'yen'* sorununu ortaya çıkardı. Tartışmayı alevlendiren konuşmalar olsa da taraf olmaya yanaşmayan taraflar, söylemlerinin gücünü daha önce çeşitli vesilelerle denedikleri için olabildiğince nazik tarzda ifade ettiler. Bazı konuşmacılar, "İslami kimlik" ibaresindeki birinci kelimenin belirleyici oluşunu, kimi zaman başka türlü düşünmenin mümkün olmadığını ima eder tarzda, kimi zaman duygusal ton ve motiflerle, kimi zaman da savunmacı bir tarzda ileri sürdüler. Bu söylemde İslami kimlik, bir irade izharı olsa da hayatın içinde hayatla gelişen bir kültüre, hayat tarzına işaret etmekten çok direnen bir forma işaret ediyordu.

Katılımcılar arasında problemi teşhis etme, realiteyi görme ve boyutlarını hissediyor olmada süren birlikteliğin, teşhis koyma safhasında farklı yönlere ilerlediği görüldü. Her şeye rağmen, katılımcıların çoğunda manidar sessizlik –belki de sürüklenme duygusu; bir yerlere gidiyoruz, hayırhah bir gidişe benzemiyor duygusu– diğer oturumlarda olduğu gibi bu oturumda da baskın oldu. Sanırım, iç dünyamızda hâlâ belirli bir yerde çakılıp kalmışlık hissi taşıyor olmamız; yürümeyen, ilerlemeyen bir şeylerin varlığı şeklinde bizi rahatsız eden suskunluğa dönüştü.

Değerlendirme oturumu, katılımcıların görüşleri, dilek ve temennileri ile Vehbi Başer'in toplantıya dair yerinde tespitleri ve olması gerekenlere dair atıflarıyla sona erdi.

Toplantı süresince karşılaşılan (bana göre) en önemli sorun; konuşmaların zihnî arka planını takip etmenin zorluğu, yani konuşmacıların epistemik bir zemin ya da hat takip etmeye riayet etmeyişi ve dolayısıyla (zihnî sıçramalarla) bağlam kaymaları sonucunda gelinen ya da olması gereken noktanın ortadan kaybolması idi. Elbette bu sorun, temel bir felsefe takip etmediğimiz ya da arayışında olmadığımızı da ima ediyordu. Kanaatimce uzun yıllar, bir türlü değişmeyen ve her değişimi kuşatan bir sabitin içinde oluşumuz, zamanın getirdiği bütün değişimleri emip yoğuruyor; bireysel dirençleri anlamsız kılıyor; yeni olanı yakalayıp eskiye benzetiyor. Bir türlü değiştiremediğimiz bu özellik elbette sahip olduğumuz *zihniyetten* başkası değil. Bu zihniyet sorunsalı içinden bakarak, bu tür toplantılarda modernliğin ürettiği meseleleri çözmeye çalışıyoruz. Ancak çözüm sandığımız her adımla sorunları daha da derinleştiriyor ve çözdüğümüzü zannettiğimiz anlarda da melezleşiyoruz...

Netice olarak bu toplantıda da, konuları konuştuk, bilinen duruşları tekrar ettik ve günü kurtardık, meseleler üzerine çalışıldığı görünümü verdik, bugünün moda tabiriyle ezber bozmadık.

• "Kol kırılır yen içinde kalır" deyişini kastediyorum.

Tayyib Okiç
Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tedkikler

Emîn el-Hûlî
Arap-İslam Kültüründe Yenilikçi Yaklaşımlar

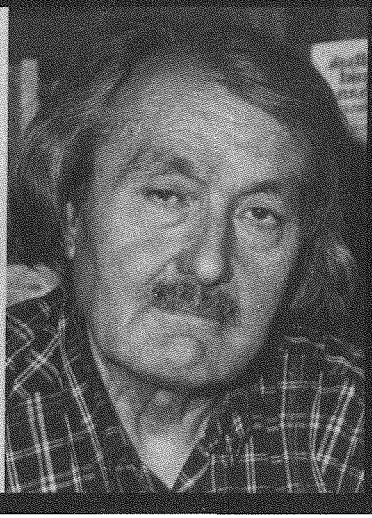
Mustafa Öztürk
Kıssaların Dili

Musa Carullah
Uzun Günlerde Ruze

kitâbiyât yeniler

islâmiyât | kitâbiyât
bülten 16
temmuz-eylül 2005 | üç ayda bir yayımlanır | ücretsizdir

01 | özgürlüğün büyüsü(!) mü bozuldu
şinasi gündüz
05 | Kur'an'a adanmış bir ömür
kemal kelleci ile söyleşi
19 | durmaya devam edenler
ömer müftüoğlu
23 | ilahiyatcı kültürü üzerine
a. betül dönmez
26 | vuzuhsuzluklar
mehmed alî aynî

Kur'an'a adanmış bir ömür
kemal kelleci ile söyleşi
5. sayfada

özgürlüğün büyüsü(!) mü bozuldu

Şinasi GÜNDÜZ

basın ve ifade özgürlüğünü test etmek amacıyla bu karikatürler yayınlanmıştır

Kutsala Küfretme Özgürlüğü

2005 yılı sonbaharında çeşitli çizerlere ısmarlanarak hazırlanan İslam karşıtı karikatürlerin Danimarka'da *Jyllands Posten* gazetesinde yayınlanması bugüne dek süregelen protesto ve yer yer şiddet olaylarının hazırlayıcısı oldu. Başta Norveç ve Fransa olmak üzere diğer Batı ülkelerindeki çeşitli yayın organları, dayanışma içerisinde, yayımlanan karikatürleri sayfalarına taşıdılar; siyasi liderler (özellikle Danimarka yönetimi) ifade ve basın özgürlüğü gerekçesiyle karikatürlerin yayın hakkını savundu. Doğal olarak bütün bunlar dünya genelinde Müslümanların infialine neden oldu; haklı bir tepkiyle Müslümanlar olayı protesto ettiler. Ancak yer yer protesto maksadını aşan nitelikte çeşitli olaylar da yaşandı.

İslam karşıtı bu malzemenin yayımlanmasının görünür nedeni olarak öne sürülen gerekçe oldukça ilginç: Batı genelinde İslam'ın temel kutsallarından biri olan Hz. Muhammed'in hicvedilmesine karşı bir oto-sansür uygulanmakta ve bu durum basın ve ifade özgürlüğünün ne kadar geçerli olduğu konusunda ciddi sorunların bulunduğunu göstermekte. İşte bunu yani basın ve ifade özgürlüğünü test etmek amacıyla bu karikatürler ya-

yımlanmıştır. Peki bu test, sonuç itibarıyla başarılı olmuş mudur? Başta Danimarkalı yöneticilerin tavrı dikkate alındığında, başarılı olmuş gözükmektedir. Zira Rasmussen gibi çeşitli siyasiler, bunun özgürlük çerçevesinde bir durum olduğunu ulusal ve uluslararası alanda savunmuşlardır. Dünya Müslümanlarından gelen yoğun tepkiler, daha da önemlisi dünya genelinde Müslümanların bu hakareti yapan ülke mallarına karşı başlattıkları ekonomik boykotun etkili olması üzerine, karikatürleri yayımlayan gazete ve dergiler birer birer Müslümanlardan özür dileme yarışına girmiştir. Öyle ya Hz. Muhammed'e ve İslam'ın kutsallarına küfretme özgürlüğü(!) test edilmiş ve test başarılı olmuştur; maksat hâsıl olduğuna göre bu testin Batı aleyhine zararlı sonuçlarının ortadan kaldırılması için artık gerekli adımların atılması ve Müslümanların gönüllerinin alınması zamanıdır.

bu test, dünya genelinde Müslümanları n kendi kutsal değerlerine karşı yöneltilen bu hakarete karşı gösterecekleri tavrı nı test etmektedir?

Ancak bu testin –şayet bu, bir 'test' olarak nitelenebilirse– gerçekte neyi test ettiği ve test sonuçlarının nasıl sonuçlandığı farklı açılardan değerlendirilebilir. Batılı yayın organlarının görünür bir neden olarak ileri sürdükleri basın ve ifade özgürlüğünün sınırları dışında yoksa bu test, dünya genelinde Müslümanların kendi kutsal değerlerine karşı yöneltilen bu hakarete karşı gösterecekleri tavrı mı test etmektedir? Dünya genelinde gösterdikleri tepkiler, Müslümanların bu teste verdikleri cevap olarak algılanabilir. Yoksa bu test, son dönemlerde, Ortadoğu'da ve Asya'da özellikle ABD eksenli yürütülen askerî ve siyasi operasyonlarda Müslümanlarla karşı karşıya gelme konusunda hep ABD'nin gölgesinde kalan Batı ve Kuzey Avrupalı siyasi güçlerin Müslümanların doğrudan tepkisini çeken İslam'a hakaret konularında alacakları tavrı mı test etmektedir? Konu bu bağlamda düşünüldüğünde, ABD ve Rusya liderlerinin olayı şiddetle kınamalarına karşın, Rasmussen gibi Avrupalı siyasi liderlerin basın ve ifade özgürlüğü gerekçesiyle İslam karşıtı yayınlara arka çıkmaları ilginçtir. Bunların dışında bu test yoksa son dönemlerde Batılı clinî ve siyasi liderlerin ağızlarından hiç düşürmedikleri dinlerarası diyalog, hoşgörü ve çoğulculuk söylemlerinin sınırlarını ve geçerliliğini mi test etmektedir?

Belirttiğimiz gibi İslam karşıtı karikatürleri yayımlamanın görünür gerekçesi basın ve ifade özgürlüğüdür. Peki bu, gerçekte doğru ve tutarlı bir gerekçe midir? Öncelikle bunun tutarlı bir gerekçe olup olmadığını ele alarak bu gerekçe bağlamında bütün dinler ve kültürlere yönelik gösterilen tavrı irdelediğimizde bu gerekçenin doğruyu yansıtmadığını söyleyebiliriz. Örneğin bu konuda akla ilk gelen husus, bu gerekçeyle Batı medyası ve yazar çizerlerinin her inanç sistemini ve kutsalı hicvedip onlara küfretme/hakaret etme hakkına sahip olup olmadığıdır. Hz. Muhanmmed'i ve onun şahsında tüm Müslümanları ve İslam'ı terörist, insanlık düşmanı şeklinde gösteren ve bunu ifade özgürlüğü bağlamında düşünen çevreler, örneğin benzer şekilde antisemi-

tik duygularla Yahudi değer ve kutsallarını hicvedebilirler mi? Yahudilere yönelik Nazilerin uyguladığı holokosta yönelik Batı'da kabul edilen algılamanın karşıtı yayınlar yapabilirler mi? Ya da Batılı siyasi liderler, örneğin Danimarka'da, Fransa'da ya da bir başka Batı Avrupa ülkesinde Yahudilik karşıtı yapılan bir yayına, İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sırasında Yahudilere yönelik bir katliam yapıldığı anlayışını eleştiren/hicveden bir görüş beyanına ifade ve basın özgürlüğü bağlamında sahip çıkabilirler mi? Bu konuda Batı'daki örneklere bakıldığında ve çeşitli Batı ülkelerinde geçerli olan antisemitizm yasalarının uygulanışı göz önüne alındığında bunun mümkün olmadığı görülecektir. Dolayısıyla İslam'a hakaret içeren yayınları basın ve ifade özgürlüğü bağlamında savunmanın geçerli ve tutarlı olmadığı ortadadır.

Peki İslam'a ve onun kutsallarına hakaretin/küfrün ifade özgürlüğünün bir gereği olması doğru mudur? Bir başka ifadeyle inançlara ve kutsallara küfretmek bir özgürlük müdür? Şüphesiz özgürlük, oldukça önemli ve insan yaşamı açısından hayati bir değerdir. Ancak sınırsız bir özgürlük isteminin özgürlük olmadığı da kesindir. Zira bir diğerinin özgürlüğünü ortadan kaldırmaya başladığı ya da bir diğerinin temel hak ve değerlerini yok etme bağlamına taştığı anda bir tutum/davranış, özgürlük alanı dışına çıkıp zulüm ve haksızlık mahiyetine bürünür. Dolayısıyla böylesi bir bağlamda özgürlükten söz etmek saçma ve anlamsızdır. Bu çerçevede insanların kutsal değerlerine ve inançlarına küfretmek bir özgürlük alanı değildir. Bu nedenle örneğin Kur'an, inanç ve düşünce planında mücadele etmekle birlikte müşriklerin tanrılarına küfretmeyi tasvip etmez.

Hıristiyan Batı'nın İslam Algısı

İslam karşıtı karikatürlerin Hıristiyan sağ anlayışa sahip olan ve Hıristiyanlık vurgusunu ön plana çıkaran gazete ve dergilerde yayımlanması dikkat çekicidir. Son dönemlerde başta ABD olmak üzere fanatik Hıristiyan değerlerin yaygınlaşmaya başladığı ülkeler ve halklar arasında İslam karşıtı tutum ve tavırların arttığı gözlemlenmektedir. Özellikle geçen yüzyılın sonlarından itibaren İslam ve Müslümanların şiddet, terör ve kaosla bir arada anılması, bunun da ötesinde İslam'ın Allah, Kur'an ve Hz. Muhammed gibi temel değerlerine yönelik saldırgan bir üslup yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu yaklaşım İslam'ı, Batı'nın sahip olduğu insan hakları, özgürlük, demokrasi, eşitlik vb. bütün üstün değerlere karşı bir din olmakla itham etmekte; dünya genelinde yürütülen medyatik bir kampanyayla bu konuda bir kamuoyu oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu anlayışa göre İslam gerek kutsal değerleri ve referansları gerekse tarih boyu bu dinin bağlılarının sergiledikleri tutum ve davranışlar açısından çağdaş Batı tarafından savunulan değerlere karşıdır; bu din ve bu dinin kutsalları her Müslümanı potansiyel bir suçlu hâli-

insanların kutsal değerlerine ve inançlarına küfretmek bir özgürlük alanı değildir. Bu nedenle örneğin Kur'an, inanç ve düşünce planında mücadele etmekle birlikte müşriklerin tanrılarına küfretmeyi tasvip etmez.

ne getirmektedir. Hz. Muhammed'i hicveden İslam karşıtı karikatürler, görünür gerekçelerin ötesinde gerçekte Batı'nın bilinçaltında yer alan İslam karşıtı bu hastalıklı anlayışın bir dışavurumunu sergilemektedir.

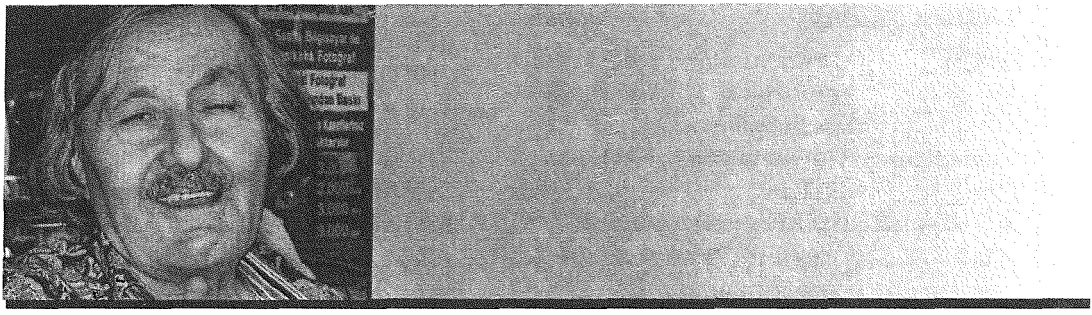
Bu yaklaşım, böylesi bir karaktere sahip olan İslam'a ve Müslümanlara Batı'da yer olmadığı/olmayacağı ve bir şekilde Batı ülkelerinde Hıristiyan çoğunluk arasında yaşayan Müslümanların asimle edilmeleri gerektiği tezini de içermektedir. Bu dinin teolojisi ve Hz. Muhammed gibi temel kutsalları bile insan hak ve hürriyetleri karşıtı, saldırgan, şiddet ve terör yanlısı olduğuna göre Müslümanların Batı toplumları arasında kendi değerleriyle yaşamaları imkânsızdır. Dolayısıyla onların bir şekilde asimle edilmeleri şarttır. Böylelikle on yıllardır oralarda yaşayan ve bir kısmı bu ülkelerin vatandaşı olan Müslüman halklara karşı çeşitli Batı ülkelerinde asimilasyon politikaları uygulanmaya çalışılmaktadır. Hollanda ve Almanya'nın çeşitli bölgelerinde uygulanmaya çalışılan (ya da uygulanması düşünülen), okullarda ve benzeri yerlerde yerel dillerin konuşulmasına yönelik sınırlamalar ve gerçekte özgürlükler açısından vicdanları sızlatan "vicdan testi" uygulamaları hep bu amaca yönelik uygulamalar olsa gerek...

bu yayınların farklı kültürlere sahip halklar arasında olumlu ilişkilerin ve dünya barışının tesisine katkıda bulunmadığı/bulunmayacağı kesindir

Bir İleri İki Geri Diyalog

İslam karşıtı bu yayınların tesis edilmeye çalışılan medeniyetler arası buluşma, diyalog ve hoşgörü ortamına zarar verdiği konusunda birçok açıklama yapıldı. Çeşitli siyasiler yanında Hıristiyan ve Müslüman kamuoyundan çeşitli temsilciler/yetkililer de benzer görüşler açıkladılar. İslam'a hakaret içeren bu yayınlar bir taraftan tesis edilmeye çalışılan diyalog ortamına zarar verirken, diğer taraftan –en azından bazı– Batılı ulusların ve siyasilerin zihnindeki diyalogun mahiyeti ve sınırları açısından da birtakım ipuçları vermektedir. Karşılıklı olarak önyargıların ortadan kaldırılmasına, birbirini tanımaya/anlamaya, farklılıklarla barış içerisinde bir arada yaşamaya ve insanlığı tehdit eden sorunlara karşı çıkmaya dayalı olan diyalog, her şeyden önce farklılıklara saygıyı içerir. Oysa bir taraftan diyalog ve hoşgörüden bahsederken diğer taraftan İslam'a ve İslam'ın değerlerine küfredilmesi ortamına –hangi nedenle olursa olsun–, zemin hazırlamak ya da bunu şu veya bu gerekçeyle savunmak ise ikiyüzlü bir tutumdur ve böylesi bir tavır diyalojik bir tutumdan çok önyargılara dayalı tek taraflı monolojik bir dayatmayı içermektedir.

Sonuç olarak, bu yayınların farklı kültürlere sahip halklar arasında olumlu ilişkilerin ve dünya barışının tesisine katkıda bulunmadığı/bulunmayacağı kesindir. İnançlara ve halklara yönelik hakaret içeren bu ve benzeri agresif tutum ve tavırlara karşı yalnızca bu hakarete konu olanların değil, evrensel barışa ve karşılıklı saygıya değer veren herkesin karşı çıkması elzemdir.

Kur'an'a adanmış bir ömür

kemal kelleci ile söyleşi

M. Hayri KIRBAŞOĞLU
İlhami GÜLER

İslâmiyât: Renkli kişiliğinizle sizi *islâmiyât* okurlarıyla tanıştırmak istedik. Öncelikle hayat hikayenizden başlasak?

Kelleci: Oldukça mücadeleci, heyecanlı, zorluklarla dolu farklı bir hayat yaşadığımı söyleyebilirim. 1934 Isparta, Yalvaç, Dedeçam doğumluyum. Çocukluğumda, Peder Ankara'da gece bekçiliği yapıyordu. İlkokulu bitirdikten sonra 1948'de, okutmak için beni yanına almak istedi. Memleketten beni otobüse bindirdiler. Ankara'da Hergele Meydanına geldim. O zamanlar bu Meydanda bir garaj vardı, elimde de bir adres. İndiğimde beni kimse karşılamadı. Bilmediğim büyük bir şehirde yapayalnız kalmıştım. O anda dünya başıma yıkıldı. Çok ağladığımı hatırlıyorum. Ağladığımı gören, tanımadığım bir adam beni alıp Altmışlevler semtindeki kendi evine götürdü. O akşam orada yattım. Manav olan bu iyiliksever kişi sabah olunca beni aldı ve beraber Büyükhale mal almaya gittik. Tesadüfe bakın pederi halde gezerken bulduk. Çok sevindim. Dünyalar benim oldu.

Babam beni Balgat'taki eve götürdü. Buradan üç sene boyunca Balgat'tan Ulus'taki Erkek Sanat Enstitüsüne yayan yürüdüm. Balgat-Ulus arası beş kilometreydi. Evde elektrik yoktu. Mum ışığında çalışıyordum. Hoca, ödevlere imza atarken kullandığı kalem mum dökümtülerine rastladığı için not yazmakta zorlanırdı. Bu yüzden hocam beni sık sık ikaz ederdi. Ancak boşuna idi, yapılacak bir şey yoktu.

Ben kendini maraton koşucusu olarak kabul ediyorum.

Kelleci Sözlüğü

enişte : **Muhafazakâr, dindar erkekler.**
yenge : **Muhafazakâr, dindar erkeklerin hanımları.**
bizim kızlar : **Anadolu'dan gelerek okuyan kızlar.**
cer yapmak : **İşi kitabına uydurmak.**
öncü : **Kur'an'a ilk tabi olanlar, beyin takımı.**
maratoncu : **Uzun yıllar ara vermeden hizmete devam eden kişi.**
primitif : **Kafası çalışmayan.**
mantarolojik : **Beyni mantarlaşmış, düşünmeyen.**
rijit : **1. Dinamik, çalışkan, zeki kimse.**
2. başarılı, muntazam bir şekilde.
düşük plaket : **İşe yaramayan kimse.**
kıytırık : **İşe yaramaz.**
köylü kalmak : **Gelip gelişme sağlayamayan.**
izocam gibi : **Donuk kafalı.**
Üstad : **Necip Fazıl Kısakürek.**
Kocareis : **Saadettin Bilgiç.**

Yollar asfalt falan değil, yağmur veya kar yağdığında alabildiğine çamurdu. Peder bekçilikten ayrıldıktan sonra eğitimime devam edebilmek için Asri Mezarlığın karşısında bulunan dayımın (Emin Elmacı) evinde kalmaya başladım. Buradan da iki sene boyunca yürüyerek Ulus'a gidip geldim. Yine burası da yağışlı mevsimlerde sakız gibi çamur idi ve çamur bazen dizlerime kadar çıkardı. O dönemlerde para pul yoktu. Yemek için bazen kuru bir ekmek bile bulamadığımız günler olmuştur.

1948'den 1956'ya kadar orta ve lise eğitimim sıkıntılara rağmen devam etti. Bir gün, karnımı doyurmak için çeyrek ekmek alacağım. Katıklık yok tabii. Çeyrek ekmek 7,5 kuruş. 7 kuruş param var. Fırıncıya gittim. Parayı uzatıp çeyrek ekmek istedim. Fırıncı, para eksik diye çeyrek ekmeği vermedi. O gün aç kaldım tabii. İzleyen dönemlerde de öğle yemeği yemediğim zamanlar çok olmuştur.

1950'li yıllarda Ağır Ceza Mahkemelerinde siyasi davaları ilgiyle takip ederdim. Yine bu dönemlerde başka bir uğraşım daha vardı: Memleketten gelen hastalara refakat etmek için okula gitmeyip onları tedavi ettirmek.

Sanat Enstitüsünün son sınıfında Etibank'a burs için müracaat ettim. Etibank bana dokuz ay boyunca burs verdi. O dönemde aldığımız burs karşılığında zorunlu hizmet vardı. Bu yüzden 1955-1956'da Kütahya-Tunçbilek'e gittim. Çok iyi yevmiye verdiler. Otuz yıllık işçiler bile benden düşük yevmiye alıyordu. Bu nedenle işçilerden kimse benimle uzun zaman konuşmadı. Sonra beni ocaklara verdiler. Bir sene de orada çalıştım. Daha sonra Ankara'ya gelip imtihana girdim ve kazandım. Bin kişinin içinden otuz beşinci olarak Yüksek Tekniker Okuluna girdim. Bir taraftan okuyor, bir taraftan da Etibank'ta vardiya usûlü çalışıyordum.

Etibank'ta üç yıl çalıştım. Arkasından yedek subay öğretmen olarak askere gittim. O zamanlar yüksek teknikeri bitirenlere yedek subaylık rütbesi verilirdi. İki sene öğretmenlik yaptım. Askerliğim sırasında Mehmet Âkif üzerine okumalarımı artırdım. Mehmet Âkif'in ne demek istediğini, şiirlerindeki derinliğin farkına bu okumalarım sırasında vardım. O dönemlerde etrafımızdaki insanların din hakkında doğru dürüst bir bilgisi yoktu. Öğretmen olarak bulunduğum köy enstitüsünde Hasan Ali Yücel'in talebeleri de vardı. Bizi de Ali Fuat

Başgil'ci olarak biliyorlardı. İzleyen dönemlerde dinî konularda bildiklerimi anlatmak için konferanslar vermeye başladım. Bu konferanslarda dinden korkutmak değil, dini sevdirmek amacında olduğumuzu anlattım.

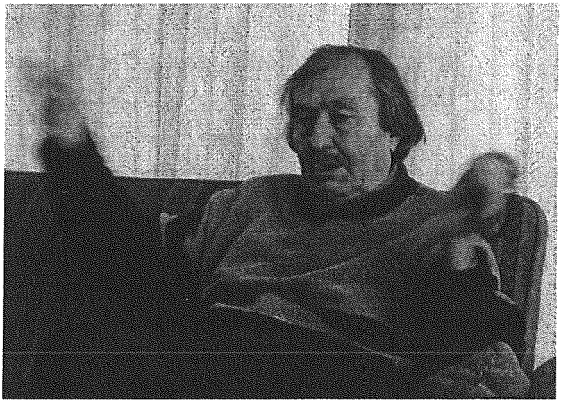
Askerlik bitince 1962'de tekrar Ankara'ya geldim. İki yıl kadar MEB Ders Aletleri Bölümünde çalıştım. Burada sendikacılık da yaptım: Çalıştığım yerde işçi temsilcisiydim. 1965'te Devlet Demiryolları'nda yevmiyeli tekniker olarak işe başladım. Bu yıllarda birkaç arkadaşla birlikte müstakil "Aydınlar Kulübü"nü kurduk. Bu kulübün başkanı Dr. Recep Doksat idi. Üç sene Türk Ocağı'nda konferanslar ve seminerler tertip ettik. Daha sonra Aydınlar Kulübü'nü kapattık. Prof.Dr. Osman Turan hoca Türk Ocağı'na genel başkan olunca, beraber çalışalım diye bizlere teklif etti. Biz de kabul ettik. Recep Doksat Ankara şubesi başkanı, Akif İnan Türk Ocağı Müdürü idi. Ben de gençlik kolları başkanı oldum. Üyelerinin önemli bir kısmını Kırıkkaleli gençlerden seçtim. Osman Turan Hoca da listeyi onayladı.

Aydınlar Klübü olarak düzenlediğimiz konferanslardan birinde Prof. Aydın Yalçın kominizmi, Mustafa Yazgan da İslam'ı anlattı. Yazgan ağabey, o zamanlar Ankara'da iyi tanınırdı. Çok gayretli bir insandı. Hiç unutmuyorum bir konferansta, "İslam kıyamete kadar bakidir" dedi. Bu kelimeler beni çok etkiledi. Benim ve arkadaşlarımın uyanması Yazgan'ın bu cümlesiyle olmuştur. Kendilerine minnettarım.

islâmiyât: Kemal Kelleci deyince akla Kur'an çalışmaları geliyor. Kur'an'ı anlatmak için hayatınızı ortaya koyduğunuzu biliyoruz. 32 farz kitaplarından tefsir ve meale geçiş sürecinizi anlatabilir misiniz?

Kelleci: Gençlik yıllarımızda tek sayfalık 32 farz vardı. Halkın dinî bilgileri çok zayıftı. 54 farzdan çoğu kimsenin zaten haberi yoktu. Bunların bilincinde olarak milleti dinden korkutmadan sevdirmek için çalışmalara hız verdik.

O zamanlar Elmalılı'yı anlayabilecek birikimde pek kimse yoktu. Konyalı Mehmet Vehbi Efendi'nin tefsiri de oldukça ağırdı. Biz baktık Türkçe tefsirlerden olan Elmalılı'yı, Vehbi Efendi'yi anlayamıyoruz, bunun üzerine Kur'an'ı anlamak için arayışa girdik. İsmail Hakkı Şengüler ve Bekir Karlığa ile tanıştım o zamanlar. Onlar Seyyid Kutub'un *Fî Zılâl*'ini tercüme ettiler. Baktık bu tefsir diğerleri gibi değil; anlaşılıyor. Bayram ettik. Kutub'u okuyunca Kur'an beni çarptı. Artık Kur'an'ı anlamada çok önemli bir kaynak daha vardı elimizde.

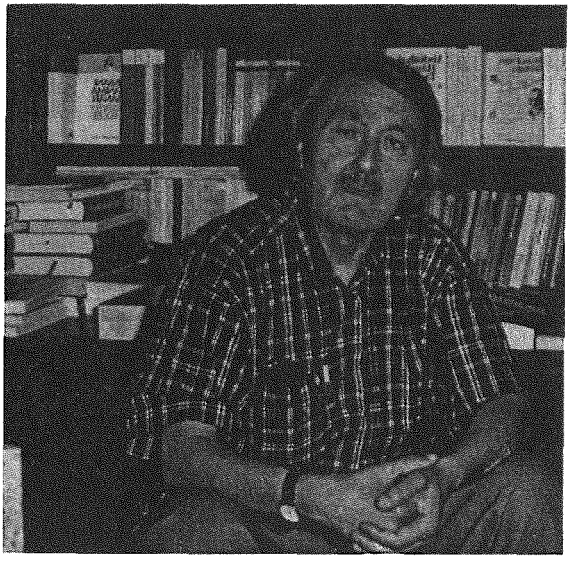
Bu dönemde, *Fî Zılâl*'i okurken mealleri beni çarpıyordu. Mealleri çok net anlaşılıyordu. Ben mealleri defterlere yazıyordum ve bu mealler üzerinde çalışmalar yapıyordum.

Başladım Anadolu'yu adım adım gezerek bu tefsirin dağıtımını yapmaya. Tefsiri basan yayınevi bana iyi indirim yapıyordu. O zamanlar yalnızca ben bin takım dağıttım. Ben o zamanlar yayınevinden yüzde alsaydım şimdi çok zengin olurdum. Yayınevinden yalnızca bir takım *Fî Zılâl* almıştım; hediye olarak. Onu da birine verdim hepsi bundan ibaret.

1975'te, Kur'an üzerine Ankara Palas'ta konferans vereceğimi duyurdum. İlgili olan bir grup geldi. Ben anlattım Kur'an böyle böyle buyuruyor. O zamana kadar Kur'an kutsal bir kitap olarak biliniyor ama içeriği, temel mesajları pek bilinmiyordu. Ben bildiğim kadarıyla içeriğini ve temel mesajlarını anlatmaya çalıştım.

Fî Zilâl dağıtımı bir noktadan sonra epey doyuma ulaştı. Bir de 16 cilt neredeyse yirmi kilo; oku oku bitmiyordu. Herkesin alma ve okuma imkânı yoktu.

70'lerin ikinci yarısında Kur'an mealleri ile ilgilenmeye başladım. Kur'an meallerinin yetersiz olduğunu düşünen bazı kimseler "Eksikle amel edilmez." diye eleştirilere başladılar. Yetersiz olduğu gerekçesiyle meal okunması da doğru bulunmuyordu. Ne gariptir ki bir dinin en temel kitabının çevirisi, bazı din adamları ve bazı dinî konularla ilgilenen kesimlerce bu dini anlamak için yetersiz görülüyordu. En çok sıkıntıyı bu zaman diliminde gördük. Biz direndik tekrar tekrar direndik.

islâmiyât: Mevdûdî'nin kitaplarından da dağıtım yaptınız mı?

Kelleci: Mevdûdî'nin tefsiri çok geç Türkçe'ye çevrildi. Mevdûdî'nin tefsirinin birinci cildi Fransızcaydı ve Türkçe'ye hemen çevrildi. Diğerleri Urduca olduğu için Urduca'dan çevirecek mütercim bulunamadı. Mevdudi'nin tefsiri çok kaliteli idi ancak çok geç çevrildiği için gereken ilgiyi görmedi.

Toparlayacak olursak şöyle diyeyim; namaz hocaları, ilmihâller, büyük ilmihâller, küçük ilmihâller, Seyyid Kutub ondan sonra da mealler geldi. Sonra konferanslar, açık oturumlar, paneller devam etti. Biz en büyük sıkıntıları meallerde çektik. Her şeye rağmen topluma Kur'anı ve önemini anlatmak için çalışmaya devam ettik.

islâmiyât: Meal okumayı tavsiye ederken ne gibi tepkilerle karşılaşırdınız? Hatırladığım kadarıyla solculardan biri size Yusuf'un (as.) "zalim devlette" yaptığı görev konusunda sormuş?

Kelleci: Bizi sıkıştırmak için bazı soruları vardı. Örneğin, "Zalim devlette Yusuf (as.) niye maliye bakanlığı yaptı? Kutuplarda nasıl namaz kılınır? İctihad kapısı açık mı kapalı mı? vb. Biz de iyi niyetle cevap vermeye çalışırdık. O dönemlerde bilgi düzeyi-

miz sınırlı olduğu için cevap vermekte hayli zorlanırdık.

Seyyid Kutub'un *Yoldaki İşaretler* adlı kitabı İslam'ı en öz anlatan kitaplardan birisiydi. Bu kitabın İslam'ın anlaşılmasında önemli bir etkisi oldu. O tarihlerde bu kitabın beş sayfalık özetini çıkardık.

Arapça bilen arkadaşlarla on beş yirmi sene Kuran çalışması yaptık. Üniversitede okuyanlara Kuran Arapçası öğretiyorduk. Öğreten arkadaşlar para almıyordu, ben de burslarını temin ediyordum.

islâmiyât: Kemal Kelleci deyince akla gelen şeylerden birisi de öğrencilere sağlanan kefalet ve burslar?

Kelleci: Öğrenci Anadolu'dan gelmiş kimi kimsesi yok. Kim var kefil olabilecek? Tabii ki Kemal Kelleci. Birinci kefil her zaman bendim.

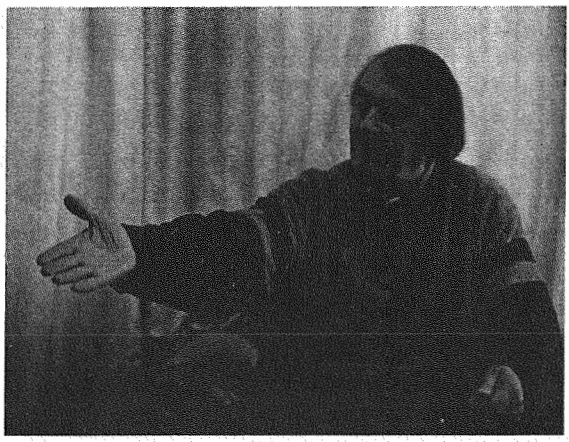
Hiç unutmuyorum burs için otuz kişilik liste hazırladım. O zamanlar Ulaştırma Bakanı olan Kocareis'e gittik. Kendisine verdiğimiz listeden bir kişi eksikle yirmi dokuz öğrenciye Kredi ve Yurtlar Kurumu'ndan burs çıktı. İki ay sevinçten ne yapacağımızı şaşırdık. Öğrencilere o zamanlar güzel burs veriyorlardı. Bu bursla bir öğrencinin karşılayamayacağı ihtiyacı olmazdı.

Burs konusunda bize en büyük katkıyı verenlerden birisi de eğitimin önemini kavramış bir insan olan rahmetli Fethi Gemuhluoğlu ağabeydi. Allah rahmet eylesin. Şimdi artık Fethi ağabey gibileri pek kalmadı. Onu minnet ve saygıyla anıyorum.

Basit bir devlet memuruydum ama kaç kişiye kefillik yaptığımı ben bile hatırlayamıyorum. Hanımın haberi olmaması için kefaletle ilgili evraklar iş yerine gelirdi. Nerede olursa olsun iyi okullarda okuyan fakir fukara öğrencilerin kefillerinden birincisi bendim.

Ben herkese yardım etmeye çalıştım. Şimdi bakıyorsun örneğin Anadolu'nun bir küçük köyünden bütün imkânsızlıklara rağmen Ankara Siyasalı kazanmış gelmiş. Bu öğrencilere yardım etmeyeceksin de kime edeceksin. Birçok öğrenciye yardım ederek okumalarını sağladık. Maddi manevi yardım ettik.

Beşevler'de öğrenciler için ev tutmuştum. Bu evde çok sayıda öğrenci

kalıyordu. Yerler de sadece hasır seriliydi. Halı veya kilim filan yoktu. O zamanlar örfi idare vardı. Bir gün ev sahibi geldi: "Seni örfi idareye vereceğim" dedi. Ben de ona "apartmandan burasıyla ilgili şikayet var mı? Yok. Bu öğrenciler fakir, burs da alamıyorlar. Yavaş yavaş bunları evlere, yurtlara yerleştireceğiz" dedim. Bunun üzerine ev sahibi ses çıkarmadı. Daha sonra TOBB'den bu öğrenciler için burs da temin ettik.

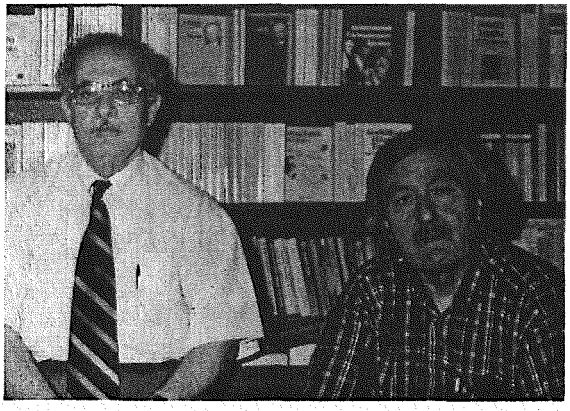
islâmiyât: Kız tarafı oluşunuz Hatice Babacan'la mı başladı?

Kelleci: Evet. Zaten eniştelerden hiç memnun değildim! 1968'de Demiryollarında çalışıyorken bizim talebelerden birisi beni telefonla aradı. Hemen bir taksiye bindim. İlahiyat Fakültesine gittim. Hocalardan birisi Hatice Babacan'ın başından başörtüsünü zorla çıkartmıştı. Bunu okulda öğrendim. Çok üzüldüm. Hatice Babacan ağlıyordu. Kendisine "Bu Fakültede erkek yok. Asıl erkek sensin, seni tebrik ederim" dedim. Bu olaydan sonra kız tarafı oldum. O zamandan itibaren 2004'e kadar kız tarafı olarak kaldım. Fakat hanımlar ve genç kızlar benim verdiğim avansları kullanamadılar.

islâmiyât: Şu anki eniştelerle o zamanki eniştelerı mukayese ederseniz arada ne gibi farklar görürsünüz?

Kelleci: Kızlar, o zaman eniştelerden korkuyorlardı. Çünkü kızlardan o zamanlar okuyan azdı. Erkekler karşısında mağdur konumdaydılar. Şimdi ise artık devir değişti: Bizim kızlar artık okuyor. Ayaklarının üzerinde durmayı öğrendiler. Eskisi gibi eniştelerden çekinmiyorlar. Anlayacağınız, eniştelerin nispi konumlarında hanımlar lehine bir gerileme var.

islâmiyât: Bize hep 60'lı 70'li yıllarda Ankara'da İzmir Caddesinde Musa Bey'in (Saatçi Musa Çağıl) dükkanının bir uğrak yeri olduğu anlatılır? Musa Bey'in dükkanının faal bir yer hâline gelmesi nasıl oldu?

Kelleci: O zamanlar Musa Bey'in yerine hemen hemen bütün önemli bürokratlar gelirdi. Zaten başka bir yer de yoktu. Buluşma yerimiz orasıydı. Buluşmalar, görüşmeler, sohbetler orada yapılırdı. Musa Bey, her faaliyetin içinde olurdu. Şimdi orada hâlâ saatçi var.

Meşrutiyet caddesinde Suudi Arabistan Dostluk Cemiyeti vardı. Kocareis bu cemiyetin başkanı olduğu için burayı bize kültürel çalışmalarımızda kullanabilmemiz için tahsis ederdi. Kocareis'in ağabeyi Profesör Emin Bilgiç, Dil Tarih'te dekan olduğu için Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde Üstad, Şule Yüksel, Nurettin Topçu gibi isimlerin orada konuşmasına yardımcı oldu. Diğer yandan Türk Ocağı'nda ise, Fethi Gemuhluoğlu ağabeye *Dostluk Üzerine* bir konuşma yaptırdık. Bu arada kendisi avukat olan Selami Çekmegil ile kendisi İngiltere'ye gidinceye kadar birlikte çalışmalar gerçekleştirdiğimizi de ifade etmeliyim.

islâmiyât: Bu faaliyetleri yaparken, memursunuz, çalışıyorsunuz. Nasıl oluyor da Anadolu'ya, İstanbul'a gidip geliyordunuz? Nasıl zaman ve para buluyordunuz?

Kelleci: Hafta sonları genelde şehir dışında (İstanbul başta olmak üzere) olurdum. Hafta içi ise mesai bitince, doğru yurtlara, arkadaşların ve öğrencilerin evlerine gidiyordum. Örneğin şehir dışında, mesela İstanbul'da olduğum zamanlarda çeşitli yerlerde konuşmalar yaptıktan sonra akşam trene biniyordum. Sabaha Anka-

ra'daydım. Gitmediğimiz yer kalmadı. O tarihlerde Ankara'ya okumaya veya iş için gelip de beni bulmayan insan yoktu. Kimseyi geri çevirmezdim.

islâmiyât: Bir de hapis yattınız galiba. Nasıl gerçekleşti bu olay?

Kelleci: 1980 sonrasında beni aslı astarı olmadığı hâlde İrancı diye daireden alıp siyasi şubeye götürdüler. Ankara şubesinde bir hafta yattım. Sonra polis nazaretinde İstanbul'a götürdüler. Gayrettepe şubesinde bir hafta kaldım: İfademi aldılar. Oradan Selimiye Kışlası'na gönderdiler. On beş gün de orada yattım. Sonra mahkemeye çıkardılar. Bir suçum olmadığı için beraat ettim. Gözaltı süresi bir ayı aşmıştı. Bir iftira yüzünden bir ay hapis yattım. Çengelköy'den kadim dostlardan biri olan Yaşar Bostan Bey Selimiye'ye ziyarete geldiğinde hayatımın en mutlu anlarından birini yaşamıştım. Sağ olsunlar var olsunlar.

islâmiyât: O yıllarda çeşitli tarikat ve cemaatlerle ilişkileriniz var mıydı?

Kelleci: Bazı tarikatlar müritleri olmam için bana haber gönderdiler, ziyaret ettiler. Onlara katılmayı hiçbir zaman kabul etmedim. Ben kimsenin karşısında veya yanında olmadım. Benim tek amacım İslam'ın anlaşılmasıydı ve bunun da Kur'an'ın anlaşılması yoluyla olabileceğini düşünüyordum. Hepsi bu.

islâmiyât: Biraz da konferans, panellerden bahsedecek olursak, konferanslarınız nasıl geçiyordu?

Kelleci: Hatırlıyorum da bir gün Adana'da altı saat hiç durmadan konuşma yaptım. Bu konuşmayı organize eden dostlarımızdan Sami Kılıç ile Ali Yıldız'a bu vesileyle teşekkürü bir borç bilirim. Diğer konuşmalarım

dört saatin altına pek düşmezdi. Bir defasında, Manisa'nın bir ilçesinde Mehmet Âkif'i anma toplantısı düzenlenmişti. Zübeyir Yetik gelecekti ancak gelemedi. Onun yerine konuşmayı ben yaptım. Avukat Bülent Arınç Bey de oraya gelmişlerdi. O zamanlar benim saçlar o kadar uzundu ki omuzlarıma düşüyordu. Kısa ve rijit bir şekilde merhum Mehmet Âkif'i anlattım. Benden sonra da konuşmacılar vardı. Benim konuşmam uzadığı için kısa kesmek mecburiyetinde kaldılar. Anma toplantısı benden sonra hemen bitti.

islâmiyât: Peki bu kadar yoğunluğa rağmen çoluk çocuğunuzu ihmal etmiyor muydunuz?

Kelleci: Hanım, hemen her gün ne zaman geleceksin diye sorardı. Sonradan baktı olmayacak. O da sormaktan vazgeçti.

Rahmetli Akif İnan'ın benim hakkımda anlattığı bir şey var: Çocuklar beni hemen hemen hiç görmüyorlar. Bir gün eve geliyorum. Çocuklar kapıyı açıyorlar ve "anne, kapıda yabancı bir adam var" diyorlar. Rahmetli zaman zaman bana bu espiriyle takılırdı. Bu espiri Anadolu'da hızla yayıldı. Zaman zaman dostlar bana bu espi-

riyi hatırlatıp takılırlar.

Son beş altı seneye kadar ben öğle yemeği yediğimi hatırlamam. Param olmadığı zamanlar bir kap yemek bulamadığım günler de olmuştur. Ulaşıma zam geldi mi ben gidiş gelişlerim aksayacak diye gece uyuyamazdım. Bu işe başladıktan sonra ben gün batmadan eve gittiğimi hatırlamam. Çocuklar beni yatarken hiç görmezlerdi. Çocuklarla ben pek alakadar olamadım. Hanım ilgilenirdi onlarla. Tüm zamanımı Kur'an'la ilgili çalışmalara ve diğer insanların sorunlarını çözmeye veriyordum. Bütün hanımın üzerindeydi. Onun hakkını ödeyemem diye düsünüyorum. Umarım hanım ve çocuklar kendileriyle yeterince ilgilenemediğim için beni affederler.

Tüm zamanımı Kur'an'la ilgili çalışmalara ve diğer insanların sorunlarını çözmeye veriyordum.

Hatırıyorum da örfi idarenin bulunduğu dönemlerde akşam dokuzda hanıma "komşuda bir işim var" diyerek çıkıyordum. Sabaha kadar çalışmalar devam ediyordu. Sonra bizi şikayet etmişler "takunyacılar ayin yapıyorlar" diye. O zamanlar ayin yapmak önemli bir suçtu. Halbuki bizim ayinle falan hiç alakamız yoktu. Biz sadece dinimizi öğrenmeye çalışıyorduk.

islâmiyât: Üstad'la ilk ne zaman ve nerede tanıştınız?

Kelleci: Ankara'da Büyük Doğu Fikir Kulübü'nün şubesini açmıştık. Üstad bizi ziyarete geldi. Tanıştık ve sohbet ettik. Üstad'ı Ankara'ya davet etmeden önce de *Büyük Doğu* mecmuasını takip ediyorduk. Üstad'ın Ankara'da ilk olarak, Türk Ocağı yer vermediği için bir düğün salonu kiralayarak konuşmasını sağladık. Üstad bize İslam'ın özünü anlatırdı. Üstad'ın söylediklerinden etkilendik. O zamanlar Üstad evlerde de konuşmalar yapardı. Ankara'da evlerde yapılan konuşmaları ben organize ederdim.

Üstad'ın yanına öyle rahat çıkmak onun yanında rahat konuşmak mümkün mü? Üstad belirli bir disiplin içinde dinlenilirdi. Bir seferinde Ankara'ya konferans için gelmişti. Ankara'daki konferanstan sonra Kırıkkale'de de konuşma yapmayı arzu ettiler. Kırıkkale'ye gitmek için bir araba kiraladık. Üstad "öne iki tane Kırıkkaleli binecek arkaya benim yanıma da [Mustafa] Yazgan ve [Mehmet] Soyak binecek" dedi. Üstadım, dedim, Kırıkkale'ye ben de gelmek istiyorum. Herkes dondu. Üstad'a karşı gelmek, onun söylediği söz üzerine söz söylemek pek alışılmış bir şey değildi. "Kemal Kelleci bitti" dediler. Hemen önden dışarı çıkıp arabanın kapısını tuttum ve onlar arkadan arabanın yanına geldiler. Arabanın yanında "Üstadım, ben sizin hayranınızım, sizi seviyorum. Sizinle beraber gelmek istiyorum" dedim. Mehmet Soyak Bey'in yerine arabaya ben bindim. Yola çıktık. Kırıkkale'ye yakın bir yerde büyük bir araba konvoyu bizi karşıladı. Aralarında Beşir Atalay da vardı. Hep birlikte şehre girdik ve doğruca konferans salonuna gittik. Salon tamamen doluydu. Üstad konuşmasını yaptı. Kırıkkale'den dönerken çay içmek için yolda Kayadibi mevkiinde mola verdik. Üstad burada bana gülerek: "Deli! Hocayı mağlup ettin!"dedi. Üstad Mehmet hocayı çok severdi. Bunun üzerine hepimiz gülüştük. Üstad ciddi ve tutarlı önerileri her zaman takdir ederdi.

islâmiyât: Sezai Karakoç Bey'le nasıl tanıştınız?

Kelleci: Bahçelievler son duraktaki Arı Sineması'nda Münir Nurettin Selçuk ve İnci Çayırlı Hanımefendinin konseri vardı. Salon üst düzey askerî ve sivil bürokratlarla doluydu. Sezai Bey de gelmişti. Kendisiyle bu konser esnasında tanıştık.

Sezai ağabey *Büyük Doğu*'da yazıyordu. Hatırlıyorum da Sezai ağabey'in *Monna Rosa* adlı, o zamanlar kitaplarına koymadığı bir şiiri vardı. Şiir bir ara benim elime geçti. Sezai Abi'nin bu şiirini ezberledim. Hâlâ aklımda:

Ellerin, ellerin ve parmakların
Bir nar çiçeğini eziyor gibi...
Ellerinden belli olur bir kadın.
Denizin dibinde geziyor gibi
Ellerin, ellerin ve parmakların.

O zamanlar şiir okumakla pek kimse ilgilenmezdi. Bize gelenlerin çoğu İmam-Hatip okulu mezunuydu. Ağırlıklı olarak meal okuyorlardı.

Bu sıralarda Sezai Bey Maliye Bakanlığı'nda çalışıyordu. Akşamları Saatçi Musa'nın (Musa Çağıl) yerine geliyordu. Orada Sezai Bey'in konuşmalarını dinliyorduk. *Büyük Doğu* çıkarken Sezai Bey *Diriliş*'i çıkarayım mı diye çok düşündü. Dergiyi çıkardı. Bu dergiyle büyük bir başarı kazandı. Üstad *Büyük Doğu*'yu bıraktıktan sonra *Diriliş* ile devam etti. Biz de bu dergiyi okumaya devam ettik.

islâmiyât: Siz Nuri Pakdil'i de yakından tanırdınız. Değil mi?

Kelleci: Nuri Bey'i yakından tanırım. Kendisi İmam-Hatip dostuydu. Görüşmelerimizde bana İmam-Hatiplerin durumunu sorar, bilgi alırdı. Çok kaliteli bir adamdı. Cömertti. Bir şey istediğimizde parasının hepsini çıkarır ve paraya hiç önem vermezdi. Nuri Bey, Sezai Bey gibi hiç bozulmadan kalmayı başaran nadir insanlardandı.

islâmiyât: Peki Nurettin Topçu'nun ile ilgili neler söylemek istersiniz?

Kelleci: Topçu çok kaliteli bir adamdı. *Yarınki Türkiye* kitabı beni çok etkiledi. Hâlâ elimden düşürmediğim kitaplardan birisi.

Topçu'yu sevenler ona sahip çıkamadılar. Topçu'nun yanında, birkaçı hariç, öncü adamlar, beyin takımı yoktu. Bir düşünce, kaliteli adamların eline geçmeli. Kur'an buna 'öncü' diyor. Bugün Topçu yok. Kendileri Anadolu sevdalısı bir adamdı. Kaliteli ve çileli bir adamdı gerçekten. Bir ilim adamıydı.

islâmiyât: Biz sizi uzun saçlı olarak tanıdık ve böyle bildik. Bunun bir sebebi var mı acaba?

Kelleci: Benim saçlar uzun zamandır bu şekildedir. Arkadan giderken kız gibi görünüyordum. Bir gün Hacı Bayram Camiinin imamı rahmetli Eyüp hoca ile bir süre yürümüştük. "Hoca bir kızla kol kola gezmeye utanmıyor mu" diye dedikodu çıkarmışlar. Saçları uzatmamın sebebi; klasiğe karşıydım sürekli olarak. Uzun saç milletin çok dikkatini çekerdi. Şemail-i şerifler çıktı da rahat ettim. Saçınız kulak memesinden aşağı gitti mi komünist olurdunuz; saçınızı ortadan ayırsanız bir başka anlama gelirdi.

Üstad'ın yanına öyle rahat çıkmak onun yanında rahat konuşmak mümkün mü? Üstad belirli bir disiplin içinde dinlenilirdi.

Saçlarım uzadığında uçlarını aldırırdım. Asla kısa kestirmezdim. Saçlarımı kestirmem için büyük paralar teklif ederlerdi. Kabul etmezdim.

islâmiyât: İsmet Özel'le nasıl tanıştınız?

Kelleci: Ankara'da, Konyalı bir grup vardı sürekli görüşürdük. Bir gün bana "Hacettepe'de okuyan bir arkadaşımız var. Adı İsmet, ona Sezai Bey'in kitaplarından verir misin" diye sordular. Ben de elimde olanlardan verdim. İsterse onu Sezai Bey'le de tanıştırabilirim dedim. Durumu Sezai Bey'e açtım. Sezai Bey şimdilik görüşmeyelim dedi. Ancak tanıdığımızı ve çekinecek bir şey olmadığını söylediğimde o da tanışmaya razı oldu. İsmet Özel'in İslam'ı öğrenmesinde Sezai Bey'in kitaplarının önemli katkısı olduğunu düşünüyorum. Biz o zamanlar arkadaşlarla beraber Kur'an çalışmaları yapıyorduk. İsmet Özel Bey'i meal okuyalım diye çağırdım. "Ben Arapça öğrenmeden bu işe girmem" dedi.

İsmet Özel'in İslam'ı öğrenmesinde Sezai Bey'in kitaplarının önemli katkısı olduğunu düşünüyorum.

islâmiyât: Gerek Kur'an meali çalışmaları esnasında gerekse ondan önceki dönemlerde Anadolu'daki müftülerin, imamların tepkileri nasıldı?

Kelleci: O zamanlar Diyanet personeli ve ilahiyatçılarla aramız çok iyi değildi. Hüseyin Atay'ı çok beğenmezdik. Bir gün baktık, Diyanet'in meali çıkmış. Hazırlayan ise Hüseyin Atay ve bir arkadaşı. Sonradan anladık ki Atay hiç de düşündüğümüz gibi değil, gerçekten de kaliteli birisi. Biz onu tanıyamamıştık. Diyanet bu mealleri satamadığı için depolara doldurmuştu. Biz çok ucuza aldığımız bu mealleri insanlara dağıttık. Ciddi, kaliteli bir kitabın depolarda çürümesine asla izin veremezdik.

islâmiyât: O zaman Kelleci denirse akla "kitap okumaya teşvik eden adam" gelir diyebilir miyiz?

Kelleci: Evet. Gelen öğrencilerin önce karnını doyuruyorduk, sonra yatacak bir yer buluyorduk. Sonra da Kur'an okutturuyorduk. Ben gençleri, öğrencileri, tanıştığım insanları ve kendi çocuklarımı sürekli olarak okumaya, öğrenmeye, araştırmaya yönlendirmeye çalıştım. Çünkü öğrenmenin en temel yollarından birisinin okuma olduğunu düşünüyordum. Ben iyi yetişmiş, kaliteli insanların İslam'ın anlaşılmasına daha önemli katkı yapacaklarına inanan bir insanım.

Hatırlıyorum da Ramazanlarda Hacı Bayram'da iftarda inegöl köfte verirdik. Yemek bedava idi. Kimseyi geri çevirmezdik. Oraya gelen kişileri toplar iyi bir çay içirir, sonra da birkaç saat İslam'ı anlatırdık.

islâmiyât: Kur'an çalışmalarınız sırasında nüzûl sırasına göre de çalışmalar yaptığınızı biliyoruz. Bu konuda neler söylemek istersiniz?

Kelleci: Kur'an meali okumaya ilk başlayan kimse nuzûl sırasına göre bir defa okursa çok faydalanır diye düşünüyorum. İsmail Cerraoğlu Hocanın *Tefsir Usûl*'ü kitabında nüzûl sırasına göre sureler var. Biz buradaki nüzûl sırasını alarak okumalarımıza devam ettik.

Meal okumaya yetmişlerin ortasında başladık: Sönmez Neşriyat'ın meali; Süleyman Ateş'in meali; Diyanet'in meali.

Milliyet bir meal çıkarmıştı. Fakat bu meal nüzûl sırasına göre değil tertip sırasına göre idi. Bir de bu mealde epeyce yanlışlar da vardı. Birkaç yıl sonra *Fî Zılâl*'i nüzül sırasına göre tertipleyip çıkardılar. Onu Türkiye'ye

dağıttık. Baktık nuzûl sırasına göre anlam daha iyi çıkıyor. Bu şekilde anlatmaya başladık.

islâmiyât: Sizin sol kesimle hiç bağlantınız oldu mu? Bağlantı kurmayı düşündünüz mü?

Kelleci: Solcu hocaları Türk Ocağı'na çağırır konuştururduk. Bir saat konuşturur beş saat soru sorardık. Hakaret etmeden gayet medeni bir biçimde.

islâmiyât: Kuran'la ilgili yaptığınız çalışmaların verimini hiç merak ettiniz mi?

Kelleci: Ben her sene kitap fuarlarına gidiyorum. Sorduğum yayınevleri sahipleri bana "En fazla Kur'an meali sattıklarını" söylüyorlar. Kitapçılara her gün uğruyorum. Birçok müessese de pek çok meal bastırıp dağıtıyor. Bu insanların gerçek dinlerini öğrenmeleri açısından önemli bir gelişmedir.

Şunun altını kalın bir şekilde çizeyim. Önemli olan Kur'an'ın yeniden güçlü bir şekilde gündeme gelmesiydi ve bu gerçekleşti.

islâmiyât: O zaman şöyle diyebiliriz Kur'an-ı Kerim'in Türkiye'de Türkçesinden okunmasının yaygınlaşmasında ve yerleşmesinde sizin önemli bir katkınız olmuştur.

Kelleci: Kesinlikle.

islâmiyât: Türkiye'de son dönemlerde artan misyonerlik faaliyetlerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Kimileri bunun İslam'ın lehine olacağını düşünüyorlar.

Kelleci: Ben de aynı kanaatteyim. Gerçekten de İslam'ın lehine olacak. Din elden gidiyor diye söylüyorlardı. Bence bu gelişmelerin gerçek dinin ortaya çıkması konusunda önemli katkısı olacak.

islâmiyât: Size göre Türkiye'de misyonerlerin faaliyetleri halkın Kur'an okumalarını artıracak ve İslam'ı öğrenmelerini mi sağlayacak?

Kelleci: Üstadın dediği gibi: "Düşmanım! Sen benim hızımsın".

islâmiyât: Yarım asrı geçen bir süre içinde sizi gerçek anlamda etkileyen ne olmuştur?

Kelleci: Öncü olmak çok zordur. Yalnız, yapayalnız. Ağlayarak Anadolu'yu geziyorsun, seni konuşturmamaya çalışıyorlar. Çok kötü. Hocalar konuşturmuyor seni, cami konuşturmuyor seni ve diğerleri... Bir şeyler söylemek istiyorsun ama seni engellemeye çalışıyorlar.

Şimdiye kadar yaptığım konuşmalarda kimseyi uyutmadım. Çünkü ben hep doğru bildiklerimi en güzel biçimde anlattım.

Önemli olan Kur'an'ın yeniden güçlü bir şekilde gündeme gelmesiydi ve bu gerçekleşti.

islâmiyât: Geçmişte kimisine okuması için burslar bulduğunuz, kefil olduğunuz, maddi manevi yardım ettiğiniz, kimisine kalacak yer temin ettiğiniz, kimisiyle birlikte çalışmalar yaptığınız, kimisiyle de dostluklar kurduğunuz pek çok insan bugün önemli kademelerde. Acaba, bu insanların size karşı davranışları nasıl?

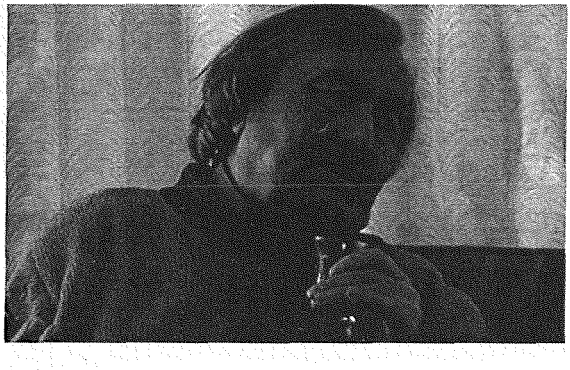
Kelleci: Hürmet ederler. Hepsi olmasa da azımsanamayacak bir kısmı saygılı ve vefakâr davrandılar. Zaman zaman dağıttığım kitaplardan alıyorlar, ilgi gösteriyorlar.

islâmiyât: Türkiye'de Kur'an için bu kadar çaba sarf ediliyor. Kemal Kelleci ise bir teknisyen: Bunu ilahiyatçılar yapmalıydı, deniyor. Bu türden hareketleri daha çok ilahiyatçı köke-

ni olmayanlar üstleniyor. Bu konuda ilahiyat camiası kendisini ciddi sorgulamalı mı?

Kelleci: Bize çok mani olanlar oldu. Sen teknik adamsın bu işlere girme kendi işini yap dediler. Biz direndik. Bu iş sadece uzmanlık değil, biraz da gönül işidir.

Bize öncü adam lazım. Lütfen yanlış anlaşılmasın. Ben burada, sadece dinin çok iyi bir şekilde kavranabilmesi ve kitlelere anlatılabilmesi için buna soyunan insanların güçlü iradelerinin olmasının çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bize öncü olacak, uzun maraton koşacak adam lazım. Hz. Peygamber'e tabi olanlar içinde

her kesimden insanlar var. Garibanlar da var. Devlet yönetenler de. Bir hareket öncülerle başarılı olur. Ben bu şekilde meal ve tefsirin amacına ulaşacağına inanıyorum.

islâmiyât: Meal çalışmalarından sonra hangi çalışmanız başladı?

Kelleci: Ankara'da bulunan ve Anadolu'dan gelen Arapça bilen arkadaşlarla Kur'an Arapçası üzerine çalışmaya başladık. *İlk Mesajlar* kitabını çıkardık. Kur'an'ın orijinalinden anladığımızı artık kitaba dökebiliyoruz. Şu anda Kur'an'ın Arapçasından ve kaynak eserlerden yararlanarak Kur'an üzerine çalışan birçok gurup bulunmaktadır.

islâmiyât: Şu an Ramazan ayındayız. Ramazan ayı nasıl geçiyor? Sizi bu ay biraz daha aktif görüyoruz. Kuran çalışmaları, diğer faaliyetler vs.

Kelleci: Benim hayatımda Ramazan ayının çok büyük bir önemi vardır. Ramazan ayının yarısını Ankara'daki kitap fuarlarında geçirir, diğer yarısını da İstanbul'da geçiririm. Çıkardığımız kitapları iftarlarda dağıtırım. Özellikle de gençlere.

Ayrıca, bayram, arefe, hafta sonu çoluk-çocuğun yanında bulunayım, dinleneyim, eş dostla bayramlaşayım diye hiç bir zaman düşünmedim ve düşünmeye de vaktim olmadı. Bütün zamanım Anadolu'da geçti.

Senelerce, hele bayramlarda yalnız başına misafirhanelerde kaldığımı, diğer insanların bayramlarını ana baba, aile ve eş dostlarıyla kutladıklarını ve birbirlerini ziyaret ettiklerini düşündüğüm zaman hüzünlenmelerim hat safhaya çıkar. Böyle zamanları düşündüğümde gözlerimden yaşlar süzülür, yalnız başıma için için ağlardım. İnsanların beni anlayabilmeleri için biraz yaşadıklarımı yaşamaları gerekir.

İstanbul'da bulunduğum zamanlarda dostlarla, kendi özel bayramlaşmalarını yaptıktan sonra Üsküdar'daki Yalı Kahvesi'nde buluşur bayramlaşırdık. Bu durum emekliliğime kadar devam etti. O zamandan bu yana ise bayramlarda ve tatillerde Ankara'daki evde çoluk çocuk ve hanımla eskisine göre çok daha sıklıkla birlikte oluyorum. Akşamları eve daha erken dönüyorum.

islâmiyât: Son olarak bize tasviyeleriniz nelerdir?

Kelleci: İslam'ı anlatmak için denemediğimiz şey kalmadı. Her şeyi denedik. Ankara'ya gelen hemen herkesle diyalog kurdum. Kimseyi küçük görmedim, kimseyi de etrafımda toplayayım diye düşünmedim.

Bu uzun mücadelem boyunca yaptığım iki hata oldu. Odalar dolusu kitabım vardı. Dağıta dağıta hiçbiri kalmadı: Bu birincisi. İkincisi de sattığım kitaplardan belli bir yüzde alsaydım şimdi Kelleci Vakfı'nı kurardım ve herkese yardım ederdim. Hâli vakti yerinde olanlara şu arkadaşlara yardım edin demek zorunda kalmazdım.

Büyük Doğu, Diriliş, Kur'an. Son vardığım nokta: Kur'an'a ters düşmeyen ne kadar şey varsa amenna. Öncü olacaksanız. Öncü adam kaliteye gelir. Arkanıza, sağınıza solunuza bakmadan doğru bildiğiniz yolda devam edeceksiniz. Hiçbir engel sizi yıldırmamalı. Örnek olarak Rasul'u kabul edeceksiniz. Kitab'ı anlamak için büyük gayret sarf edeceksiniz.

Hangi meslekte çalışıyorsanız, hangi alanda uzmanlığınız varsa, Kur'an'ın o alanını daha ayrıntılı inceleyip değerlendirmeniz faydalı olur. Böyle yaparsak daha hızlı ilerleriz. Bir gün Hüseyin Atay Hoca bana dedi ki: "Ben iktisatçı değilim. Faiz ve riba işini bilmiyorum, yerine ne koymak gerek". Ben de ona "Bunu bana değil bir iktisatçıya soracaksın" dedim. Herkes kendi uzmanlık alanında bir katkı vermeye çalışırsa daha büyük ilerleme sağlanabilir diye düşünüyorum.

islâmiyât: Söyleşiyi sonlandırırken, "Kemal kelleci kendisini nasıl tanımlar" diye sormak istiyoruz?

Kelleci: Ben kendimi maraton koşucusu olarak kabul ediyorum. Herkese eşit şekilde davranan ve yardım etmeyi seven, hiçbir zaman kimseye kötülüğü düşünmeyen, çok çalışan, maddi olarak aza kanaat eden, daima yeni gelişmeleri takip edip sorgulayan, her gün yeni bir şeyler öğrenmek için gayret sarf eden, konferansları, panelleri ve açık oturumları takip etmeye çalışan, kararlı bir karakterimin olduğunu söyleyebilirim. Dostlar ve ailem benim görünüş olarak sert bir mizaca sahip olduğumu söylerler. Çok cesur bir insan sayılmam. Yaşantım boyunca hiçbir zaman ölümü düşünmedim.

islâmiyât: Size bu söyleşi için çok teşekkür ederiz.

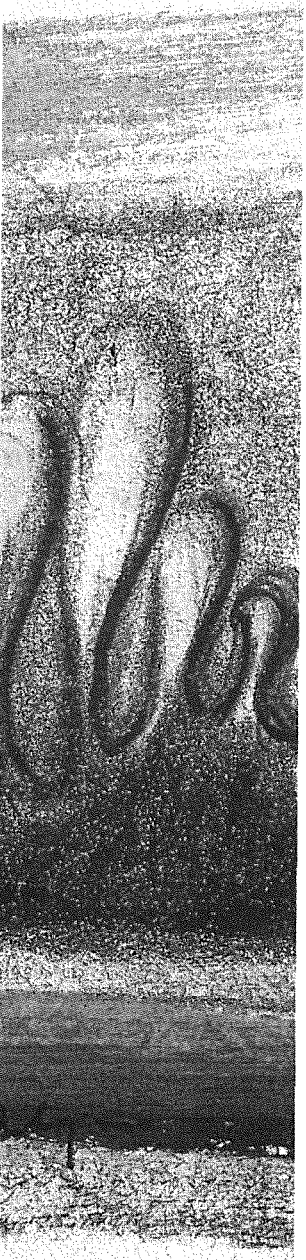
Kelleci: Ben de ülkemizin en nitelikli dergilerinden birisine, bana kendimi ve düşüncelerimi açıklama fırsatı verdiği için çok teşekkür ediyor, yayın hayatında başarılar diliyorum.

* Dergi merkezimizde yapılan söyleşi sırasında Mehmet Akif Ersin, Sema Yavuz ve Veli Aknar hazır bulunmuşlardır.

islâmiyât | kitâbiyât bülten 16
islâmiyât üç aylık araştırma dergisi'nin ekidir

© Avrasya Yay.Rek.Mat.Eğt. ve Tur.Tic.Ltd.Şti. adına sahibi
Süleyman BAYRAKTAR
İşletme Müdürü: Sema YAVUZ
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Veli AKNAR

Yönetim Yeri
Dr. Mediha Eldem Sok. 41/12 06420 Kızılay / ANKARA
tel: 0312. 433 24 65 tel.ve faks: 0312. 433 66 68
www.islamiyat.com.tr
islamiyat@islamiyat.com.tr

durmaya devam edenler

Ömer MÜFTÜOĞLU

Hicret teklifi gelmedi bize henüz. Ne Habeşistan'a ne Medine'ye. Şimdilik olduğumuz yerde kalıp beklemek durumundayız. Lakin bu bekleyiş, bir hicret emrini bekleyiş değildir. Bırakıp gitmenin ve nereye, nasıl gidileceğinin hesapları yapılmamalıdır. Sınır muhafazlığıdır bir bakıma bu duruş. Bu bekleyiş sırasında nahoş sadalar işitsek de duymaktan hicap ettiğimiz şeyler kulağımıza gelmeye devam etse de birileri durduğumuz yeri beğenmeyip bizi sağa sola itip kakmaya kalkışsa da durmaya devam etmeliyiz. Dizlerimizin değil, ayaklarımızın üstünde, belimizi bükmeden, kafamızı eğmeden, bıkkınlık, bitkinlik, usanmışlık görüntüleri sergilemeden her şeye rağmen, her türlü dış olumsuzluğa rağmen bir duruş!

Tembellerin çok olduğu bir sınıfa düşen ve yalnız başına kalan o çalışkan öğrenci gibi, siz kimseye bir şey demediğiniz hâlde etraftan sizin hakkınızda söylenen neler duyarsınız! Yaptığınız şey doğru olduğu, çalışmanız gerektiği için çalıştığınız için. Öğrenciliğin en önemli ve birinci sıradaki gereğini yerine getirdiğinizden dolayı tembeller sizi ne kadar da aşağılar. Size ne lakaplar takarlar. Bir an kendiniz olmaktan çıkıp orta bir yere dikilip de olaya baksanız acaba benim yaptığım şey yanlış mı da bu kadar gürültü çıkarıyorlar diye düşünseniz, hayır, yaptığınız doğrudur, olması gerekendir. Ancak içinde bulunduğunuz ortamda sizin yaptıklarınız abes

karşılanmaktadır.

Ankara Siyasal'ın bahçesinde, elinde kitap, oturmuş bir kenara ders çalışan bir inek heykeli var. Bu heykeli, birlikte kaldıkları yurtlarda, evlerde diğer arkadaşlarından daha çok ders çalıştıkları için kendilerine inek denilen mülkiyeliler yaptırmış. Heykelin açılış töreninin yapıldığı gün tesadüfen oradan geçiyordum. Baktım etrafta inek kostümü içinde birileri dolaşıyor ve ellerindeki küçük ilanları etrafa dağıtıyorlar. Merakımı celp etti ne yapıyor bunlar diye. Derken, az sonra üzeri kırmızı kadifeyle örtülü bu heykeli açtılar. Kendilerine inek denilenler heykellerini dikmişlerdi. Onlara inek diyenler ne olmuştu peki? İnek diye dalga geçilenler ülkenin yönetim kadrosunu oluştururlar yönetici olurlar, kendilerine inek diyenleri daha sonra yönetirler. Ya onları alaya alan ve inek olmayan diğerleri ne yaparlar? Bizim durumumuzun bir bölümü de buna benziyor. Bizim gibi düşünmeyenler, yaşamayanlar tarafından alaya alınmamız mesela. Alkol kullanmamak aslında takdire şayan bir durumken neredeyse bundan dolayı suçlanıyorsunuz. Giyim tarzınızın diğerlerine benzememesi en büyük suçunuz olarak her yerde karşınıza çıkıyor. Mezunları iş bulsun bulmasın, o branşta yetişmiş insana ihtiyaç olsun olmasın, başka fakültelere alınan öğrenci sayısı her yıl artarken sizin gitmek istediğiniz fakülteninki her yıl azalıyor. Başka okullara gece bölümleri açılıp ikinci öğretime de öğrenci kaydedilirken sizinkiler kapatılalı çok olmuş. Akademik kadrolar başka bölümlere dağıtılıp dururken sizin bölümünüzdeki insanlar yıllarca yardımcı doçent yahut doçent oldukları hâlde asistan kadrosunun imkânlarıyla yetinmek zorunda kalıyorlar.

yaptığımız doğrudur, olması gerekendir. Ancak içinde bulunduğunuz ortamda sizin yaptıklarınız abes karşılanmaktadır.

Bu durumda olanların durup beklemeleri dışında yapacakları bir şey yoktur. Durup, yapmaları gerekeni eksiksiz yapmaya, üretmeye devam edeceklerdir. İlahiyat branşı dışındakiler için hak olan ve bu hakkın sahibine teslimi için acele edilen birçok şeyin ilahiyatçılar için bırakın hak olarak görülmesini, lüks istekler olarak algılanması daha epeyce devam edeceğe benziyor. Tıpkı öğrenim görme hakkının mütesettire olanlar dışındakilerin hakkı olarak algılanması diğerlerinin görünüşlerinden dolayı bu hakka sahip olamadıklarının düşünülmesi gibi. Yahut 12 yaşını bitirmemiş çocuğunuza başka dillerin hepsinin öğretilmesinde hiç bir sakıncanın olmayıp sadece bir dilin öğretilmesinin sakıncalı bulunması gibi.

Neyse ki kimse, güneş ışınlarının ve ısısının, içlerinde Kur'an okunan evlere girmesini henüz sakıncalı bulmuyor. Ya da tarlaya tohum ekip de buğday üreten mütesettire çiftçilerin ürettiği buğdaydan elde edilen unun, sağlık için zararlı olduğunu bilimsel olarak kanıtlama yoluna gitmiyor. Çocuğuna besmele çekerek ve abdestli olmaya dikkat ederek süt veren annelerin sütlerinin de çocuğa yararlı olmadığını söyleyen birisi henüz çıkmadı. Alkolün zararlarından bahseden Yeşilay cemiyetinin faaliyetlerine de tedbir konulmadı. Ancak bir mütesettire hanımın neden öyle giyindiği hâlâ merak konusu. Bu Kur'an'da mı var, yoksa aile baskısı olduğundan mı o bayan öyle giyini-

yor. Aslında Kur'an meallerini okuyan hatta defalarca okuyan ve o bayan adına karar vermeye kendilerini yetkili gören birileri bunun Kur'an'da yazmadığını söylüyorlar ama bu söylem, karşılarına ikna için aldıklarını ikna etmeye yetmiyor. Tesettürü üzerinden yığınlarca tartışma malzemesi oluşturulan, günlerce, aylarca ve yıllarca bunlar tartışılan o bayan ne yapıyor peki? Elinden alınan haklarının, günün birinde kendine geri verileceği ümidini kaybetmemiş olsa bile o geleceği ve var olduğu meçhul son anın belki de bir gün geleceğine olan inancını yitirmemeye devam ediyor. Olduğu yerde durmaya, kendi oluşturduğu çizgilerinin gerisine düşmemeye gayret ederek durmaya, uğrunda bedel ödediği giyinme, düşünme ve hayatı, olanları, olguları algılama tarzını bozmadan sadece durmaya. Onun annesi, babası, kardeşleri, akrabaları ne yapıyorlar peki? Bir kısmı ödediği bu bedel sürecinde ona destek olurken diğerleri, yaptığının fantezi olduğunu söyleyerek onu 'ikna' çabasına devam ediyorlar.

Ailece gidebileceği alkol tüketilmeyen bir mekânın bu özelliğinin bozulmaması için görüş beyan edenler de şayet gitmekte oldukları o yerin alkollü hâle getirilmesi çabasında etkisiz kalırlarsa, evlerinde oturuyorlar. Gitmeyiveriyorlar. Üzerindeki kıyafetle okula sokulmayanların gitmeyiverdikleri gibi.

Öğrenci ve kadro talepleri sonunda olumsuz cevap alan ilahiyatçılar ne yapıyorlar peki? Oldukları yerde duruyor ve üzülüyorlar. Daha başka bir şey? Hayır.

Ne zamana kadar duracaklar? Onlar sabretmesini bilirler. Bekledikleri hicret çağrısı değildir. Tıkanıklıkların aşılmasını, kendi mecrasında akmakta olan suyun, tıkanan yolunun açılmasını, fethi bekliyorlardır. Fethin kendilerine mi yoksa sonrakilerine mi müyesser olacağını düşünmeden o an için yapılması gerekeni yapmak istiyorlardır. Hayatta kalabildikleri süre boyunca beklemeye ve beklerken de ayakta durmaya devam ederek.

Günün birinde üzerlerine bidonlardan benzin boşaltılarak yakılmak istenirlerse bile böyle bir sona razı olarak bekleyip duruyorlar. İçinde yaşadıkları toplumda, mülkiye talebelerinin 'inek' muamelesi görmesi gibi kahrolası bir ayrımcılığa, ne zaman sona ereceğini bilmeden tahammül ederek, tahümmül güçlerini hiç kaybetmeden durmaya mecbur ve mahkum olanlar, duraklarına bir gün bir aracın yanaşıp yanaşmayacağını dahi düşünmeden, vaziyetlerini bozmadan durmaya devam edecek takati de kendileri üreterek duruşlarını sürdürdükleri sürece ne rüzgar onları önüne katıp götürebilir, ne yağmurla gelen sele kapılırlar, ne güneş onları eritebilir ve ne de soğuk onları dondurabilir. Ne vakte kadar? Bizim durağa da bir araç yanaşır mı diye bakmak için bile eğilmeden durdukları sürece! b

Ne zamana kadar duracaklar? Onlar sabretmesini bilirler. Bekledikleri hicret çağrısı değildir.

redaksiyon

kitap, makale, tebliğ, tanıtım...

d

akademik çalışmalarınıza

redaksiyon yapıyoruz

---

redaksiyon ekibimizle

düzelti, imlâ, ilmî redaksiyon

transkripsiyon, son okuma, dizin

sayfa düzeni

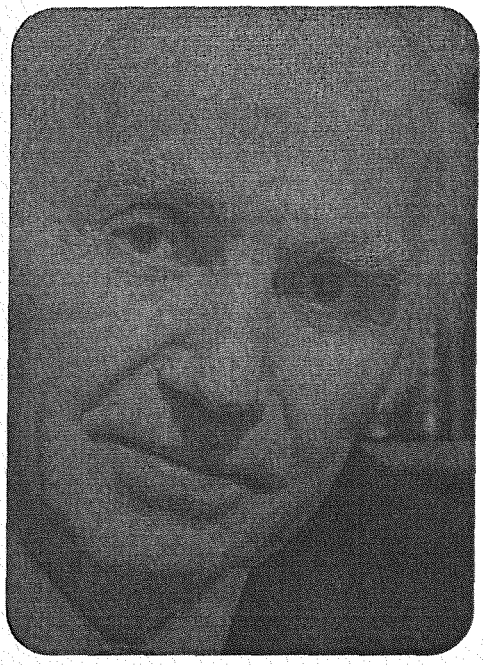
baskı vb.

tüm işlemleri yapıyoruz

redaksiyon@islamiyat.com.tr

tel.: (312) 433 24 65 faks: 433 66 68

ilahiyatçı kültürü üzerine

A. Betül DÖNMEZ

İlahiyat'a her yıl yeni öğrenciler katılıyor. Bununla birlikte gün geçtikçe yepyeni çalışmalar da İslâm dünyasını aydınlatıyor. Yeni araştırmalar ve açılımlar sürerken bu alana adımını yeni atan öğrenciler Türkiye'de ilim dünyasına ışık tutan değerli hocaları bizzat tanıma imkânı çoğu zaman bulamamakta ve onların fikirlerinden doğrudan yararlanamamaktadır. Bu eksiğin farkına varan bir grup ilahiyat öğrencisi, Mehmed Said Hatiboğlu Hoca ile fakülte öğrencilerini buluşturdu.

16 Aralık 2005 Cuma günü gerçekleştirilen "İlahiyatçı Kültürü Üzerine" konulu konferans sayesinde birçok öğrenci hocamızı ilk kez dinleme bahtiyarlığına erişti. Salon tıklım tıklım dolmuş, yer bulamayanlar ise hiç şikâyet etmeden merdivenlere oturmuşlardı. Birçok öğrenci, dersleri olmamasına rağmen yalnızca hocayı dinleyebilmek için o gün erkenden salonu doldurmuşlardı.

Program Kur'an tilavetiyle başladı. Hemen ardından Hatiboğlu Hoca, mütevazı tavrıyla kürsüye çıktı. Konuşmasına, çocukluğundan itibaren dinin hayatına olan etkilerini anlatarak başladı. Ailesinin bıraktığı kültür mirasının hayatının altmış senesini nasıl kapladığını anlattı.

1933 yılında Burdur'da doğan gelen Hatiboğlu Hocamız dinî terbiye aldığı bir evde büyümüştü. İkiz kardeşi olan Ahmet Hatiboğlu hukuk tah-

bir grup ilahiyat öğrencisi, Mehmed Said Hatiboğlu Hoca ile fakülte öğrencilerini buluşturdu.

sili yapmış ancak müzisyen olmuştu. Hocamız ise ailesi tarafından teknik okula gönderilmişti. Ancak babasının ölümü üzerine, bırakmış olduğu iki oda dolusu kitaba sahip çıkmak için ikinci sınıfta teknik okuldan ayrılmış ve ortaokula yeniden başlamıştı. Ailesi, Türkiye'de dinî eğitim veren bir okul olmadığı için onu el-Ezher'e göndermek istiyordu. Hocamız, 1933'ten 1949'a kadar, kanunda olmasına rağmen hiçbir İlahiyat Fakültesinin açılmadığını, din eğitimi veren hiçbir okulun da olmadığını, ta ki ölü yıkayacak adam dahi bulunamayınca din eğitimi veren okullara acil ihtiyaç duyulduğundan bahsederek 1949 yılında liseyi okurken ilk defa İmam-Hatip okullarının ve Ankara İlahiyat Fakültesinin açıldığını bizlere anlattı.

Konferansta en çok üzerinde durdukları konu eskilerin söylediği her şeyi mutlak doğru telakki etmememiz gerektiğiydi.

Ankara'da İlahiyat Fakültesi açıldığında kürsülere hoca bulunamayınca Bosnalı Tayyib Okiç getirilir. 1958 yılında mezun olduğu Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Tayip Okiç'in asistanı olarak akademik hayata başlayan Hatiboğlu kırk iki sene emek verdiği fakülteden 2000 yılında emekli olur.

Fakülte yönetiminin görevlendirmesiyle İran'a giden Hatiboğlu Hoca, geri döndüğünde sorguya çekilir ve ardından da YÖK Hocamız hakkında tahkikat açar. Yaşanan bu sorunlar üzerine Hocamız, araştırmalarını daha rahat yayımlayabileceği yeni bir yayın organı arayışına girer ve on iki yıl editörlüğünü yaptığı *İslâmî Araştırmalar Dergisi* böylece çıkar. Zaman içerisinde bağımsız bir dergiye ihtiyaç duyarak 1998 yılında *islâmiyât* dergisinin editörlüğünü üstlenir.

Konferansta en çok üzerinde durdukları konu eskilerin söylediği her şeyi mutlak doğru telakki etmememiz gerektiğiydi. "Her büyük âlimin söylediği her şey doğru değildir. Mutlak doğru Kur'an'dır." diyerek konferans boyunca bizleri uyardı. "Bazı âlimlerin zaman içerisinde Kur'an-ı Kerim'in tasvir ettiği peygamberden farklı bir peygamber tasavvuru ortaya çıkardıklarını" ifade etti. Ayrıca ilmihâllerde aklın kabul etmeyeceği ve Kur'an'a muhalif ifadeler bulunduğunu örnekler vererek açıkladı: Unutarak bir şey yendiğinde oruç bozulmuyor. Uyurken yedirildiğinde orucun bozuluyor olması yıllarca aklında bir soru işareti olarak kalmıştı. Kendisini fakülteye çeken zaten bu sorunlardı. Fakülteye geldikten sonra bu gibi sorunlara yoğunlaşmış yanıtını bulmuştu. Onun amacı "İslam kültürünü ilmî bir elekten geçirmek"ti. Doktora tezini de bu çerçevede seçti: *İslâmî Tenkîd Zihniyeti ve Hadîs Tenkidinin Doğuşu*. Konferansta, bizde tenkit zihniyeti gelişmediği için İslam dünyasının gelişmediğini; Müslümanların Müslüman olarak kalabilmesi için tenkit şuuruna ihtiyaçları olduğunu; eski kültürümüzü ilmî bir elekten geçirebilecek olan İlahiyat fakültelerinin bu şuura sahip olması gerektiğini vurguladı. Hocamız, bir konferans vermekten çok adeta bizimle sohbet havası içerisinde tecrübelerini paylaşmıştı.

Niçin tenkide ihtiyaç var sorusuna "Âlimler ne kadar büyük olursa olsun meselenin künhüne vakıf değillerse yanlış kararlar verebilmişler-

dir." diyerek devam etti. Hocanın özellikle değindiği husus kendi kültürümüze ne kadar yabancı olduğumuzdu. Şu an yeni nesil İslam kültürüne sarılmaya başlamıştır. Fakat bu kültür kolaylıkla tamamına vakıf olunabilecek kadar basit bir kültür değildir. Sadece Türkiye'de değil, Batı'da da İslam kültürü üzerine çalışmalar çoktur. İslam dünyası, kendi kitaplarını ne yazık ki müsteşrıkların yaptığı Latince çevirilerden okumakta ayrıca Batı'daki, hakkımızda yazılmış kitaplardan bihaber olduğundan bahsettiler. Şimdi Türkiye AB'ye girmeye çalışıyor. Türkiye'nin yaşadığı İslam ile AB'nin tanıttığı İslam çatışacaktır. bu noktada ilahiyatçının önüne bir alan daha açılacaktır.

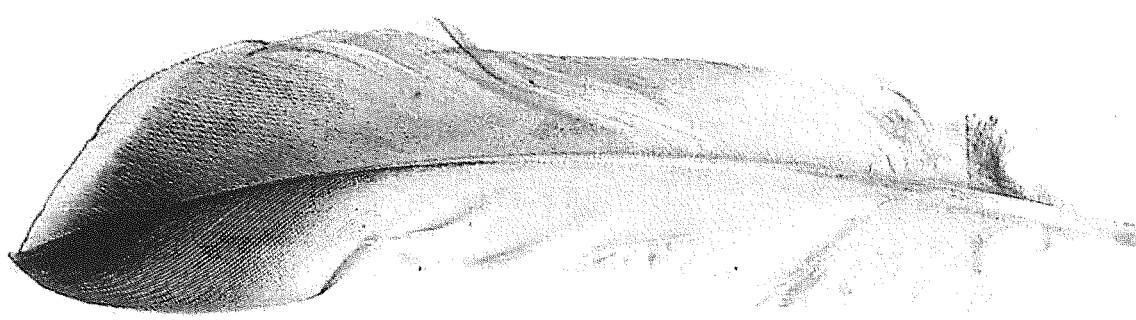
Hocamız, "İlahiyatçılık ilimsiz olmaz. Bu ilim de Kur'an'ın ışığından çıkacaktır. Müslümanlar için Kur'an bir hayat nizamı, dünya rehberidir. Bu dünya hayatı öbür hayata bir hazırlık olduğundan Kur'an bu hayata yön verir." şeklindeki sözlerine *"men amile sâlihan min zekerin ev unsâ..."* ayetini açıklayarak devam etti. Salih amel ise "insana, hayata, cemiyete faydası olan" demektir. Mesela bir gözlük, bir mikrofon gibi aletleri topluma kazandıranlar ne kadar faydalı olmuşlar. Bunu yapanlar gayr-i müslim de olsa salih amel işlemiştir. Müslümanlar da modern dünyada hayatlarına Kur'an'ın ışığıyla yön vermelidirler.

Hocamız, atalarımızın fütuhata önem verdiği kadar İslam kültürünü yaymaya önem vermedikleri söyledi. Osmanlı devleti gittiği ülkelerde hakimiyetini kılıçla devam ettirmiş, kültürünü anlatmamıştı. Senelerce hakim olduğu Avrupa'nın dilinde hiçbir İslam eseri yazılmamıştı. Geçmişte yapılan bu yanlışları biz tekrar etmemeliyiz. Müslümanlık ilimle, kültürle kazanılır ve salih amelle yürütülür. Hoca, her birimizin bir yabancı dili öğrenip bu görevi üstlenmemizin önemini belirtti.

Hoca, 'İlahiyatçı hem kendi kültürünü hem de gayr-i müslimlerin kültürünü bilmelidir. Yoksa beynelmilel bir İslam kültürü elde edemezsiniz.' diyerek küreselleşen dünyada İslam dinini doğru bir şekilde anlatmada bir ilahiyatçı olarak üzerimize düşen görevi vurguladı. Biz gayr-i müslim kültüründeki yanlış İslam imajını düzeltmedikçe iyi bir ilahiyatçı olamayacağımızı yani müsteşrıkların yerine İslam'ı bizim tanıtmamız gerektiğini, bunun için de en az bir Batı dilini bilmemiz gerektiğini vurgulayarak konuşmasını bitirdi.

Salonda oluşturduğu atmosfer ve üslubuyla dinleyicileri hiç sıkmayan Hatiboğlu hocamızın konuşması uzun zaman hafızalardan silinmeyecek.

Bir saat süren konferansı dinlerken zaman su gibi akıp gitmişti. Salonda oluşturduğu atmosfer ve üslubuyla dinleyicileri hiç sıkmayan Hatiboğlu hocamızın konuşması uzun zaman hafızalardan silinmeyecek.

vuzuhsuzluklar

ilahiyat fakültesi hakkında

Genç Türkiye Cumhuriyeti tarafından Dârulfünûn bünyesinde İlahiyat Fakültesi'nin yeniden açılmasının kararlaştırıldığı zamanlarda Fakülte ile ilgili olarak tartışmalar başlatılmış bunların bir kısmı dönemin yayın organlarında yayımlanmıştır. Fakülte'de okutulacak dersler, akademik yapılanma, öğretimde takip edilecek metodlar, alınacak öğrencilerin niteliği, fakültenin öğrenciler için nasıl daha cazip hâle getirileceği ve istihdam sorunları gibi problemler bu tür tartışmaların ana konusunu teşkil etmiştir. Bunların yanı sıra İlahiyat Fakültesi'nin gerekli olmadığı ya da bu fakültede din sosyolojisi dersinin okutulmasının yeterli geleceği konulu tartışmalar da ortaya atılmıştır. Mesela İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Dârulfünûn İlahiyat Fakültesi'nin programına bakarak bu fakülteyi, "bir nevi sosyoloji fakültesi" yaptıklarını belirttikten sonra, açılacak olan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde "İslamî bilgilerin esas, sosyolojik bilgilerin yardımcı" olacağını ifade etmiştir.[1]

Türk Düşünce Tarihinin önemli simalarından biri olan Mehmed Alî Aynî[2] bahis konusu edilen tartışmalara "Vuzuhsuzluk"[3] adlı makalesiyle katılmıştır. Aşağıda göreceğimiz üzere Aynî, 30 Mart 1924 tarihli *Yeni Gün* gazetesinde M.N. tarafından kendisine hitaben yazılmış "Bir Sabah İstiyoruz" başlıklı yazıya, Avrupa'dan örneklerle cevap vermektedir. Aynî'nin yazısına herhangi bir müdahalede bulunmadan okuyucuların istifadesine sunuyoruz.

Mehmed Alî AYNÎ
yayına hazırlayan
Adem EFE

Bazı zatlar vardır ki (müspet ilim) isteriz, müspet ahlak isteriz sözlerini birçok felsefi tabirler arasında, gazete sütunlarında tekrarlamak suretiyle yuvarlayıp duruyorlar. İlahiyat Fakültesi hakkında yazılan makalelerin birtakımında "Dinî ictimaiyat kafidir, çünkü yalnız bu müsbettir, başka tedrisata lüzûm yok..." diyenler oldu. Felsefi tabirleri gelişi güzel kullanan, bunların mânâ ve medlullerinin henüz sarahat peyda etmemiş olmasından istifade eden bu neşriyat sahipleri kendi iddiaları hilafına müsbet fikirler değil, karışık, karanlık nazariyeler ortaya atmaktadırlar. Eğer bu nazarları etraflı bir surette bir kitap şeklinde ortaya koysalar buna kimsenin bir diyeceği olamaz, herkes okur ya inanır ya sakat yerlerini görür, tenakuzları, yanlışları bulur, hulasa tenkide imkân kalır. Hâlbuki bir günlük gazetenin bir sütununda kısacık cümleler hâlinde ortaya konulan bu fi-

kirler tam ve açık bir mânâ ifade etmiyor ki inanılabilsin, yahut tenkit olunabilsin. Mesela "dinî ictimaiyat" tabirinden bunu ortaya atanlar ne anlıyorlar yazmıyorlar ki meselenin mahiyeti ortaya çıkabilsin. Eğer Durkheim'in meşhur kitabı söz konusu ise onu iki kısma ayırmak lazım gelir. Biri dinî kurumların nesnel olarak mukayeseli bir surette tetkiki iddiası... Buna diyecek yok. Fakat aynı zamanda bu sosyoloji âliminin dinin menşei hakkında bir nazariyesi var. Bu diğer felsefi meslekler gibi bir nazariyedir müspet bir sosyoloji değil, 'sosyolojizm'dir. Bu meslek de bütün diğer felsefi meslekler gibi enfüsidir. Eğer bu zatlar tamamen enfüsi görüşe müspet diyorlarsa çok hem de pek çok aldanıyorlar.

Böyle karışık iddia sahiplerinden biri de Ankara'da İlahiyat Fakültesi hakkında bir makale yazmış. Mehmed Alî Aynî Beyefendinin buna verdiği kıymetli cevap böyle aydınlık isteyenlerin, müsbet ilim temenni eyleyenlerin ne kadar karanlıkta kaldıklarını göstermesi itibarıyla çok kıymetlidir. Mecmuamız bunu derc etmeyi vazife bilir.[4]

"M.N." Beyefendiye

Yeni Gün'ün 30 Mart tarihli nüshasında bendenize hitaben yazdığınız makaleyi okudum. "Bir Sabah İstiyoruz" buyrulmuş. Acaba bunu istemeyen bir akıllı fert tasavvur olunabilir mi? Çünkü vaktiyle insanların en çok korktukları şey karanlıktı, şimdi de yine odur. Onun için biz de istiyoruz ki hiç karanlık olmasın. Hakiki bir aydınlık bize kurtuluş yolunu göstersin, bu sebeple bendenize bu makalemi yazmağa vesile vermiş olduğunuz için teşekkür ederim. Bu sayede bazı karanlık noktaların açığa çıkarılması muhtemeldir.

Evvela: "İlmin şimdiki telakkisine göre bir İlahiyat Fakültesi için müspet ilimler grubu yoktur" buyrulmuş. Keşke, ilmin o yolda telakkisi hangi mesleğin nokta-i nazarı olduğunu açıklasaydınız. Bununla beraber, biliyoruz ki ilmin o telakkisi pozitivist âlimlerin mülahazasıdır. Fakat müspet ilimlerin maruz olduğu tenkitleri bu esnada hatırlamış olsaydınız; o hükmü o kadar çabuk vermezdiniz. Müsaade ederseniz bu tenkitleri şuraya özetleyeyim. Evvela tabii biliyorsunuz ki bir şeyin müteakkıl olabilmesinin tek şartı zatının aynı olmasıdır. Bütün önermelerin sıhhati olan bu özdeşlik ilkesi cebir ilminin ifadesiyle 1=1 ilkesinden ibarettir. Ancak mantık, matematik, mekanik, fizik ve kimyada uygulamakta olduğumuz bu ilkeyi biyolojide tamamen tatbik edemiyoruz. Zira hayatla ilgili olaylar her türlü bilinen çalışmalara rağmen (psikofizik) kuvvetlere ircaa muvaffak olamamaktayız. Müspet ilimlerin biyolojide tesadüf ettiği bu güçlükler ruhiyatta (psikolojide) daha ziyade meydandadır. Zira psikolojinin özel konusu düşünme gücüdür ki büsbütün yeni bir hadisedir. Yine bilirsiniz ki hayatiyatta bir eylem bir de eylemin reddi vardır. Fakat ruhiyattaki eylemin reddi nefsani, biyolojinin eylem reddine benzemez. Çünkü bu eylem reddi, hayat sahibi şahıs yalnız kendinin bekası ve neslinin devamını temine hizmet etmekle kalmayarak, ona şuurunu ve bununla beraber ilimler ve tabiat kanunlarını bilme ve bunları kendisinin tabii olarak memur olduğu gayeyi istihsâl edecek surette kullanma iktidarını bahşeder. Gerçi ruhi hadiselerin fizikolojikiyasının şartları vardır ve bunları tayin etmek faydalı ve gereklidir. Fakat bunun için şuur hadisesi ihmal olunur; hatta iş bununla kalmaz, psikolojiyi, fiziki bir şekle sokmak istemek, bu meseleyi yalnız çözümü imkânsız hale değil, ondan fazla, garip ve lafızları itibarıyla çelişik bir hâle koymak demektir. Böyle olduğu hâlde müspet ilimler, hesaba ve sıhhat-i katiaya dayanan ve ehil olmayan keyfiyete müteallik hadiseleri de (psikoloji fizik) ilmen halletmek sevdasında bulunuyor. Bu ise imkânsızdır. Çünkü, insansız sosyoloji ilmi olamayacağı gibi ruhsuz psikoloji de olamaz. İnsan toplumlarını yalnız harici ve cismani şartlar-

bir şeyin müteakkıl olabilmesinin tek şartı zatının aynı olmasıdır.

la açıklamak mümkün değildir. Kanun yahut nedensellik nisbeti mefhumunu, acaba sosyolojinin özel sahası olması icap eden problemlerine uygulamak mümkün müdür? Malumdur ki tarihçiler bu noktada kesin bazı çekinceler koymuşlardır. Zira etraflıca düşünülürse görülür ki sosyolojide zaruri kabul edilen şey, belirli bir gayenin husulü için elzem demektir. Bu elzem kelimesini de izah etmek lazım gelirse, görürüz ki bundan maksat insanlığın istek ve düşüncelerine daha uygun, daha tercih edilen demektir. Şöyle ki yaşamak için bir mücadele kaidesi, bunun zaruri bir netice kabul olunan iş bölümünden başka hal çarelerine de dayanır: Mesela insanların birbirini yemesi de bir hal çaresidir. Fakat insanlar bu hal çaresinden tiksindikleri için işbölümü çaresini tahayyül etmişlerdir. Bu hal, acaba kendisine cansız bir nedensellik kanunu nazarıyla bakılan bir şeyin bir gaiyyet (erekçilik) nisbeti ihtiva etmesi ve içinde yalnız hayat şartları ve madde ile ilgili şeylerin amil olduğu farz olunan bir mahalde aklın ve beşer iradesinin de müdahalesi farz edilmesi değilse, ne demektir?

müsbet ilimler objektiflik ile akıl yürütme gibi iki gaye takip ettiği hâlde bunları tamamıyla tahakkuk ettirememiştir

Hülasa-i kelam, müsbet ilimler objektiflik ile akıl yürütme gibi iki gaye takip ettiği hâlde bunları tamamıyla tahakkuk ettirememiştir. Bu tenkitleri daha çok uzatmayacağım. Bana inanmazsanız, zamanımızın bilinen bir şair mütefekkiri olan Guyau'nun *İstikbalin Mezhepsizliği* unvanlı kitabından 408. sayfayı size nakledeyim: "Bazen Tataristan dağlarında ve sabahın sisleri içinde tuhaf bir hayvanın soluk soluğa koştuğu görülür. Bir ceylanın gözleri kadar büyük gözleri olan bu hayvan titremekten şaşkın bir hâldedir, dört nala koştukça kalbi gibi çarpan yere ayaklarını vurdukça, başının iki tarafından fevkalade kocaman iki kanadın sallandığı da müşahede olunur. Bu kanatlar her açılışta o hayvanı yukarı kaldırır gibidir. Bu hayvan vadilerin dolambaçları içine dalar ve çarptığı sert kayaların üzerinde kırmızı kan çizgileri bırakır, nihayet birdenbire yere düşer. O vakit bedeninden o iki kanadın ayrıldığı görülür. Meğer bir kartal onun başına çullanmış yavaş yavaş beynini yiyormuş. Şimdi karnı doyunca göklere doğru uçmuş." Guyau çağdaş insanlığın elim hâlini bu trajedi ile tasvir ediyor. İşte benim korktuğum böyle bir hüsran ve dalale düşmemektir. Beyim biz istiyoruz ki Nietchze'nin Zerdüşt lisanıyla insanlara telkin etmek istediği fikrî sapmalar içimize girmesin, onun "Hiçbir şey gerçek değildir, her şey mubahtır", düsturu aramızda revaç bulmasın. Yine isteriz ki yeni neslin, bedenen ve fikren dinç olmakla beraber kalpleri ümit ve cesaretle dolmuş bulunsun ve vazife hissiyle perverde [yetiştirilmiş] olsunlar. Siz bendenize "Yirminci asrın ortalarına doğru geldiğimiz hâlde on sekizinci asır darülfünunlarını taklit etmek kadar mânâsız bir şey olamayacağını", söyledikten sonra bu ihtara ilaveten "Zaman zaman ve şahıs şahıs değişen subjektif ilimlerden bütün beşeriyet bıkmış usanmıştır. Bütün ilim, bütün darülfünunlar objektif gayelere gidiyor ve ilim artık yüksek ve yaldızlı kürsülerde değil, içinde yoğun bir çalışma ve tecrübe havası yaşayan laboratuarlarda talim ediyorlar." diyorsunuz. Fakat lafızları pek parlak olan bu sözler zamanın gerçeklerine uygun değildir. Hiç olmazsa ifadelerinizi te'yid için muteber kitaplardan bazı şahitleri olsun getirmeliydiniz. Fakat bendeniz böyle yapmayacağım. Zat-ı âlinize *Çağdaş Düşüncenin Büyük Cereyanları* kitabını okumanızı tavsiye edeceğim. Bu kitabın müellifi Yuna Darülfünunu müderrisi Rudolf Ogen'dir. Üstad'ın 1908 senesinde Nobel ödülüne layık görülmesi ilmî eserlerinin ne dereceye kadar makbul-i âmme olduğuna kafi delildir.

Bu önemli kitabın 516. sayfasını okursanız Avrupa'nın zeki fikirlerinden hasıl olan uyanışın ne merkeze teveccüh ettiğini görürsünüz. Fakat daha garibi, bu

umumi harp badiresinde ve felaketlerden sonra bilhassa Almanlar arasında husule gelen ruhi inkılaptan haberdar olamamış gibi görünmenizdir. Eğer Kont Kayzerling'in Almanlara vermek istediği yeni mefkureleri öğrenmiş olarak onları parlak kılmanızla aramızda neşre gayret eseydiniz ne kadar daha iyi olacaktı.[5]

Beyefendi Avrupa yüksek binasını maneviyattan uzaklaşma temellerinden sarsmıştır. Vuku' bulacak yıkılmayı şimdiden sezen mütefekkirler bundan hazan yaprağı gibi titremektedir.

Aziz dostum, sizi yalnız intibaha değil, biraz da insafa davet edeceğim. Çünkü makalenizde bütün felaketlerimizden "Maveradaki sırları anlamak için kafalarını patlatan zatları" yani açık Türkçesi sarıklı ulemayı sorumlu tuttuğunuz anlaşılıyor. Hayır, beyefendi! O felaketlerin sebebi büsbütün başka şeylerdir. Bilirsiniz ki biz cengaver, kahraman, fatih bir milletiz. Onun için ecdadımız kılıçlarını kuşanmışlar, atlarına binmişler, Çanakkale Boğazı'ndan geçip Avrupa'ya ayak atmışlar; önlerine çıkan Rumları, Bulgarları, Sırpları, Arnavutları, Boşnakları yendikten sonra pek az zaman içinde Tuna sahillerine ermişler, o tabii sınırları da aşarak Romanya'yı, Transilvanya'yı, Macaristan'ı zaptetmişler, Viyana'ya kuşatmışlar; bu hadiseler bütün Avrupa'yı ziyadesiyle ürkütmüş, aleyhimizde sayısız haçlı seferleri düzenlenmiş; bunların hepsine karşı durmuşuz fakat bu hayal üstü kuvvet israfı nihayet bizim de dermanımızı tüketmiş. Düşman bunu anlayınca arkamızı bırakmamış. Üç yüz seneden beri tazyik edip duruyor. Az kaldı Asya'ya atmakla kalmayacak, bizi anayurdumuzda bile mahvedecekti. Felaketlerimizin bütün bütün sebebi bu faaliyeti ifrata vardırmaklığımızdır. O hâlde o nokta-i nazardan ulemamızı çatmaktan vazgeçiniz. Vakıa olarak onların da kabahatleri çoktur. Çünkü asrın gereklerini takdir edip bir türlü uyanamamışlardı. Ve artık o derin uykuda bırakılamazdı. İşte bu hikmete dayanarak yüce Cumhuriyetimiz Bir İlahiyat Fakültesi açmaktadır. Beyefendi İlahiyat Fakültesi'nde bilhassa dinî ilimler okunacaktır. Buların başında tefsir ve hadis ilimleri vardır. Bunların ilim olduğuna şüphe mi ediyorsunuz? Madem ki bugün her şeyde Avrupa'yı örnek alıyoruz. Orada dinî ilimler ve kilise hakkında her gün biraz daha artan neşriyata niçin nazar-ı dikkat etmiyorsunuz?

Vaktiyle 1844-1866 senelerinde Mini'nin telif ve neşretmiş olduğu 170 ciltten oluşan *İlahiyat Sözlüğü* eskimiş kabul edildiği için yeni sözlük neşrine başlanmıştır. Bu sözlüğün birinci kısmı beş ciltten oluşan büyük bir *Tevrat* kamusudur. İkincisi Katolik ilahiyatı kamusudur. Bu kitabın bugün yazılmasına Paris Katolik Enstitüsü muallimi Manjeno devam ediyor. Üçüncüsü Nasraniyet arkeolojisiyle dinî merasimlere ait bir sözlüktür. Dördüncüsü kilise coğrafya ve tarihiyle ilgili bir kamustur ki bunun yazı kurulu arasında Paris Katolik Enstitüsü rektörü ve Akademi üyesi Buder Pier dahi vardır. Beşincisi İsevilik hukuku kamusudur.

İlahiyat Fakültesi'nde bilhassa dinî ilimler okunacaktır. Buların başında tefsir ve hadis ilimleri vardır. Bunların ilim olduğuna şüphe mi ediyorsunuz?

Bu kitapların bütün Hıristiyanlık dünyasında mazhar olduğu itibar çeşitli dillerde yayımlanan basının takdir makalelerinde açıkça görülür. İşte bizim hocalarımızın böyle noksan himmetleridir ki tenkide şayandır. Daha üç ay evvel bana hediye edilen bir risale vardır. Bu risaleyi gönderen Strasburg Üniversitesi Kilise Tarihi müderrisi Paul Sebastian'dır. Bu üstad 1921 senesinde 22 teşrin-i sanisinde adı geçen üniversitede vermiş olduğu genel bir derste Kilise tarihinin, öğretimin her kademesinde okutulmasındaki gerekliliği ve faydayı izah etmişti. Bilmem ki bu kadar hukema ve ukeladan daha mı iyi düşünüyoruz ve görüyoruz? Sizi bugünlük daha çok rahatsız etmeyeceğim gerekirse görüşürüz efendim. b

DİPNOTLAR

[1] Aktaran M. Şevki Aydın, Yüksek Din Öğretimi Kurumları: Gelgitler Alanı", *Tezkire*, sayı 31-32, mart-haziran 2003, s. 106-123.

[2] Mehmed Alî Aynî 1285/1868'de Manastır'ın Serfice kasabasında doğdu. Serfice Sıbyan mektebinde öğrenim hayatına başlayan Ayni, sekiz yaşlarında iken önce Selanik'e sonra da İstanbul'a göç ederler. Çiçekpazarı Rüştiye Mektebi'ne bir süre devam eden Aynî babasının görevi gereği San'a Askeri Rüştiyesi'ne girdi. Buradaki iki kaldıktan sonra İstanbul'a dönünce Aynî, Gülhane Askeri Rüşdiyesini ardından da Mülkiye Yüksek mektebini bitirdi (1888). İlk yayını Mülkiye'den mezun olunca Maurice Block'tan yaptığı *Traité Théoeique et Pratique de Statique* adlı çevirisidir. Edirne (1889), Dedeağaç (1890), Halep (1892) ve Diyarbakır (1893) gibi değişik yerlerde öğretmenlik ve Maarif Müdürlüğü yaptı. Bu görevleri yerine getirirken bilimsel çalışmalara başlayan Ayni, Halep'te bulunduğu sırada Yezidiler ve Nusayriler üzerine incelemeler yaptı ve fen bilgisi okuttu. Halep'teki başarısından dolayı Diyarbakır idadisini kurmak için görevlendirildi. Maarif müdürü olarak yeni açılan okulun teşkilatlanmasında büyük rol oynadı. Bu okulda Ziya Gökalp'in hocası oldu; Süleyman Nazif'le tanıştı.

1895 yılında Maarif Nezareti başkatipliğine tayin edildi. Bu sırada Ernest Lavisse'in küçük *Umumi Tarih*'ini çevirdi. Kısa bir süre sonra da Maarif'ten ayrıldı ve idareciliğe geçti. Kosova (1897) ve daha sonra Kastamonu (1899) mektupçuluğu yaptı. Burada kurduğu matbaada N. Meyra'dan *Fakir* (1900) ile La Lolie'den *Tarih-i Edeb-i Alem* (Kastamonu 1901) adlı eserlerini çevirip bastırdı. Buradaki faaliyetleri göze batınca Kastamonu'dan sürüldü. Taiz, Ammare, Balıkesir, Lazkiye mutasarıflığı; Elazığ, Yanya ve Trabzon valiliği yaptı (1903-1912). 1912 yılında emekli oldu. Bu sırada, *Şeyhi Ekberi Niçin Severim*, (1923) adı geçen eseri Ahmed Reşid, tarafından *La Quintessence de la philosophie de İbn Arabi*, (Paris tz.) adıyla Fransızca'ya çevrilmiştir.

1913 yılında Emrullah Efendi'nin tavsiyesi üzerine Darülfünun Edebiyat Fakültesi müderrisliğine getirildi. Bir süre sonra fakülte dekanı oldu. Bu görevdeyken *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*'nı yayımladı. Istılahat-ı İlmiyye heyeti üyesi oldu. Darulfünun Felsefe Kürsüsü'nde ve Medresetü'r-Reşad'da hocalık yaptı. Hocalığı sırasında daha sonraki dönemlerde devamlı yazdı. Bu yazılarını *İntikatlar ve Mülahazalar* (Sudi Kütüphanesi, İstanbul 1339/1923) adlı bir kitapta topladı. J. Gir●d'un bir kitabını *Hükm-i Cumhur* (1911) adıyla çevirerek yayınladı.

Ankara'da Telifat ve Tetkikat-ı İslamiye üyeliğine getirildi. 1924'e kadar bu görevini sürdürdü. İstanbul'a döndüğünde İlahiyat fakültesinde Tasavvuf, Harbiye'de Ahlâk, Harp Akademisi'nde Siyasi Tarih dersleri okuttu. İlahiyat Fakültesi Dinler tarihi hocası iken Denis Sauret'nin *Dinler Tarihi* kitabını çevirdi. 1928'de Amerika'da düzenlenen 2. Milletlerarası Felsefe Kongresi'ne katıldı. *Türk Azizleri* başlığı altında Bursalı İsmail Hakkı'yı yazdı (Lib. Paul Geulthner, Paris 1933). Mehmet Ali Ayni'nin önemli eserlerinden biri de *Milliyetçilik*'tir (Marifet Basımevi, İstanbul 1943). 1933 yılında Üniversite Reformu'nda Darülfünun İlahiyat Fakültesine yer verilmemesi üzerine İslam Tetkikleri Enstitüsü'ne geçmek zorunda kalan Aynî, 1945 yılında vefat etti.

Arapça, Farsça ve Fransızca bilen M.A. Aynî'nin diğer önemli eserleri de şunlardır:

Nazari ve Ameli İstatistik (1890); *Malumat-ı Nafi'a-yı Fenniye* (Ders Notları, Halep 1890); *Örfiyat-ı Siyasiye ve Ahlakiye*, (M. Block'tan çeviri, 1915); *Terbiyeye Aid tatbikat ile Birlikte Ruhiyat Dersleri* (E. Ramboud'dan çeviri, 1915); *İlim ve Felsefe* (C. Bourdel'den çeviri, 1915); *İslam Tasavvuf Tarihi*, Sad. H.R. Yananlı, Akabe Yay., İstanbul 1985); *Felsefe Tarihi*, (1925); *Ahlak Dersleri* (1927); *Türk Mantıkçıları* (1928); *Ruhu'l-Beyan Müellifi Bursalı İsmail Hakkı Hakkında Bir Tetkik* (1928); *Demokrasi Nedir?* (1934); *Hergün Bunu Oku* (1936); *Türk Ahlakçıları* (1939); *Türk Azizleri I Bursalı İsmail Hakkı* (1944); *Hayat Nedir?* (1945). Yazarın bu eserlerinden başka *Darülfunun Edebiyat ve İlahiyat Fakültesi Mecmua*'larında da çok sayıda makaleleri vardır.

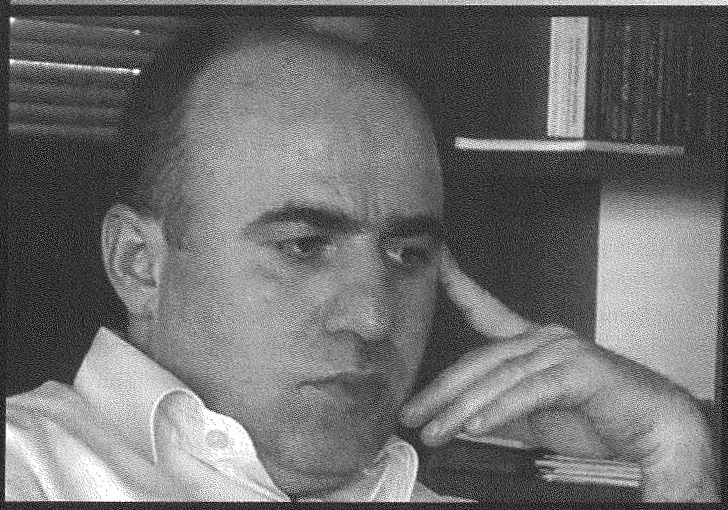
Kaynaklar: Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yay., İstanbul 1992, s. 299-302; Hamit Er, *İstanbul Darülfünunu İlahiyat Fakültesi Mecmuası ve Yazarları*, SBAM, Yay., İstanbul 1993, s. 169-171; Mehmet Ali Ayni, *Daru'l-Fünun Tarihi*, Haz. Metin Hasırcı, Pınar Yay., İstanbul 1995, içinde s. 9-28; Carl Wett, *Kelâmi Dergahından Hatıralar*, çev.: Ethem Cebecioğlu, Muradiye Kültür Vakfı Yay., Ankara 1993, s. 7-8; İsmail Kara, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi II*, Risale Yay., İstanbul 1989, s. 45-46 (Yhn.).

[3] M.A. Aynî, "Vuzuhsuzluklar", *Mihrab*, Sayı:11, Sene 1, 15 Nisan 1340/15 Nisan 1924, s. 342-347. Aynı yazı *Sebilürreşâd*, C. 23, Aded: 597, 17 Nisan 1924, s. 394-397'de de yayımlanmıştır. Biz bu yazıyı *Mihrâb* dergisinde yayınlanan makaleden yaptık (Yhn.).

[4] Bu makale *Yeni Gün*'ün 11 Nisan (1924) tarihli nüshasındadır.

[5] Yeni Gün'ün 18 Mart tarihli nüshasında Kayzerling hakkında kıymetli malumat vardır.

islâmiyât | kitâbiyât
bülten 17
ekim-aralık 2005 | üç ayda bir yayımlanır | ücretsizdir

akademik yayıncılığın dünü, bugünü ve yarını

süleyman bayraktar ile söyleşi (6.)

Gerekçemiz

Din, her zaman olduğu gibi çağımızın da etkin bir olgusudur. Müslüman coğrafyadaki sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmeler, ciddi araştırmaları, gözlem ve çözümlemeleri beklemektedir. Dünyanın güvenliği ve toplumların esenliği din konusunda sağlıklı bilgilenmeyi gerekli kılmaktadır. Küresel düzeyde etki yaratan dinî tezahürler karşısında tutarlı ve kalıcı politikalar geliştirmeye her zamankinden daha fazla ihtiyaç vardır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından patlak veren bölgesel gerginlikler, İslam'ın aydınlatıcı mesajının insanlık için önemini artırmıştır. Türkiye'de, İslami belleğin gücünün artarak hissedilmesine rağmen, yerleşik dinî ve entelektüel hayat, daha çok istismara kapı açan bir çabayla maluldür. İnsanlığın devasa sorunları ve dünyamızı altüst eden karmaşık düzenekler karşısında yeterli çözümlerin üretilebilmesi için, İslam'ın, evrensel bir barış çağrısı ve etkili bir referans alanı olarak hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Giderek küçülen dünyamızda, toplumlar ve kültürler arası ilişkiler yoğunlaşmış, içe kapanmak suretiyle 'öteki'den uzak yaşamak neredeyse imkânsızlaşmıştır. Bilimsel ve toplumsal gelişmenin itici unsurlarından biri olan sorgulama ortamının oluşup gelişmesi açısından, farklılıkların bir arada var

islam kültür ve medeniyet araştırmaları merkezi/vakfı

"Akademik Yayıncılığın Dünü, Bugünü ve Yarını" adlı söyleşide söz konusu olan 'geleceğe yönelik çalışmalar'ın taslağıdır.

olması ve birbiriyle ilişki kurması büyük önem arz etmektedir. Dışa dönük ve rekabet edebilir bir toplum olarak gelişmenin vazgeçilmez koşullarından biri, kültürel ve sosyal ilişkilerdeki zenginliği ortaya koymaktır. AB'ne giriş çabaları doğrultusunda yapılmakta olan düzenlemelerle ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan cazibesi artan Türkiye, tarihsel ve kültürel kaynaklarını verimli kullandığı takdirde bölgesinde söz sahibi güçlü bir ülke olmaya adaydır.

Türkiye, tarihî misyonu ve jeopolitik konumu itibarıyla, İslam'la ilgili ulusal ve uluslararası düzeydeki gelişmeleri önceden kestirebilme, olayları doğru anlayıp çözümleyecek politik tutumları rasyonel ve katılımcı bir zeminde oluşturabilme yetkinliğine sahip olmalıdır. Dinî temelli hareketleri, dinî grupları, dinî referanslardan beslenen toplum kesimlerini ve dine duyarlı entelektüel yönelişleri izleme, okuma ve çözümleme çabası, Türkiye'nin sorumluluğunu üstlenenlerin erteleyemeyeceği bir görevdir. Farklı dinî düşünceler, eylemler ve gruplar, ciddi akademik araştırmalara konu edilmeli, dine ilişkin bilgi kaynakları zenginleştirilmeli ve buna bağlı olarak kamunun gerekli düzenlemeler yapmasına temel oluşturacak çözümler dizisi üretilmelidir. Bu kapsamda yapılacak olan bir girişim ise esaslı bir kurumsal çaba, organizasyon, hayal gücü ve vizyon sahibi olmayı gerekli kılmaktadır.

Anadolu coğrafyasında tarihsel olarak farklı kültürel ve dinî yapılarla temasa giren İslam, zaman içerisinde, ortak bir mirasın doğmasına yol açmıştır. Bu miras, İslam kültür ve medeniyetinin en etkin ve uzun soluklu dönemini oluşturmaktadır. Bu tecrübenin vârisi olan Türkiye, sancılı da olsa gerçekleştirmeye çalıştığı değişimle İslam dünyasında öncü bir ülke konumundadır. Modernleşme süreci, geleneksel mirasın geliştirilerek hayata aktarılması konusunda durgunluğa, zengin entelektüel mirasın sembol ve mecazlarından çoğunun kaybedilmesine zemin hazırlamıştır. İslami hayat tasavvurunun kamusal hayatı terk etmesiyle oluşan boşluğu İslam'ın, radikal ve günübirlik hevesleri beslemekten öteye geçmeyen, derinliksiz, zayıf söylemleri doldurmuştur. Gelinen bu noktada, tarihsel tecrübeyle ve geleneksel birikimle sağlam bağlar kurabilen yeni ve güçlü bir dile ihtiyaç olduğu açıktır.

Kültürel kimliklerin korunması, küreselleşen dünyada yeni kriz potansiyelleri barındırdığı kadar, İslami mirastan etkin bir biçimde yararlanılmasını da gündeme getirmektedir. Bu süreçte, kültürel mirasımızın temelini oluşturan İslam medeniyetinin çağdaş yöntemlerle yeniden ele alınmasının ve İslam'ın ufuk açıcı mirasının ortaya çıkarılmasının yolu açılmıştır. Türkiye'nin, köklerini tarihinden alan ve çeşitli farklılıkları bünyesinde barındıran çok kültürlü toplumsal yapısının, zaman zaman istismar konusu yapıldığı da bilinmektedir. Küreselleşmenin, dinî ve etnik ayrışmayı teşvik edici olumsuzlukları, toplumsal birliğin kültürel miras üzerine inşa edilmesiyle dengelenebilir. Bunun için toplumsal birlikteliğin kodlarını korumak yeterli olmayıp aynı zamanda bunları güncellemek de gerekmektedir.

Türkiye'yi tarihsel kimliğiyle geleceğe taşıyacak kadrolar, Anadolu'da oluşan birliktelik tecrübesinin sosyolojik verilerinin farkına varmalıdır. Bundan yoksun olan seçkinler, kurumsal ve toplumsal süreçleriyle Türkiye'yi çözümsüz arayışlara savurmaktadır. Tarihî gerçeklerden kopuk olan politikalar, çağdaşlık veya muhafazkârlık adına kitleleri kendine yabancılaştırmaktadır. Dinî ilimler geleneğini yorumlayıp zenginleştirerek kitleleri yönlendirmesi ge-

reken İlahiyat fakültelerinin bilimsel ufku giderek sığlaşırken, din hizmeti veren kurumlar, toplumdan kopuk ve gelişmelere kapalıdır.

Son dönemde yaşanan olaylar ve kısıtlanmış hayat deneyimleri, bir kültür ve medeniyet atlası olarak İslam'ın entelektüel, bilimsel ve ahlaki söylemlerinin yeniden gündeme getirilmesini zorunlu kılmaktadır. Osmanlı'nın miras bıraktığı coğrafyada bir İslam ülkesi olarak varlık bulan Türkiye'nin kültürel mirasının zenginliği ve bu mirasın sunduğu tarih perspektifi, İslam dünyası açısından bir referans değeri taşımaktadır. Türkiye bir yandan geleneksel olanı muhafaza etmeye çalışırken, öte yandan bu misyonuyla çelişmeksizin İslam'ı bugüne taşıyabilecek çağdaş yaklaşımlar üretmeye talip olmak durumundadır.

Dünyadaki ve Türkiye'deki bu gelişmelerin, dinle sağlıklı bir bağ kurmasının yolunu açacak, yeni durumu doğru anlayıp yorumlayabilecek ve bu yoruma dayalı tasarılar geliştirilmesine imkân tanıyacak bir organizasyona ihtiyaç olduğu açıktır. Böyle bir organizasyon, aynı zamanda Müslüman dünyanın entelektüel açmazlarını aşmada işlevsel açılımlara imkân verecek çözümlerin üretilmesine de öncülük edebilecektir. Üretilen çözümlerin farklı toplum kesimlerinin taleplerine ve küresel gelişmelerin gereklerine yetkinlikle cevap verilebilmesi, aşağıda örneklendirilen türden işlevleri üstlenebilecek araştırma merkezlerinin kurulmasını gerekli kılmaktadır:

1. Değişen ve gelişen sosyokültürel şartlarda İslam'ı daha elverişli ve yetkin bir dille sunmak; eğitim, ticaret, sosyal ilişkiler vb. temel alanlarda İslam'ın bakış açısını ortaya koymak

2. Din ile bağlarını koruyan toplumumuzu, farklı sosyolojik ve kültürel bileşenler açısından tanımak; mevcut eğitim ve hizmet tarzlarını bu perspektifle geliştirecek yeni açılımlar sağlamak

3. Ortaya çıkan veya çıkması muhtemel yeni kültürel şartları tespit ve tahlil etmek; bunların dinin temel ilgi alanlarında oluşturabileceği yeni durumları kuşatacak perspektifler geliştirmek

4. Türkiye'nin tarihten gelen toplumsal dokusunu oluşturan dinî, mezhebî ve etnik kimliklerin birbirini tanımasına, anlamasına ve barış içerisinde bir arada yaşama kültürünün gelişmesine katkıda bulunmak

5. Başta Hıristiyanlık ve Yahudilik olmak üzere diğer dinleri daha iyi tanımaya dönük çalışmalar yapmak; gittikçe daha karmaşık yöntem ve iletişim araçlarıyla donanan misyonerlik faaliyetlerini tahlil etmek

6. Türkiye'nin Batı ile İslam dünyası arasındaki mevcut sorunları gidererek ilişkilerin geliştirilmesinde daha etkin roller üstlenmesine; İslam'ı bir kültür ve medeniyet olarak Batı'ya takdim edebilecek kurumsal yapıların oluşmasına öncülük etmek

7. Genelde dine ve özelde İslam'a yönelik ilginin artmasıyla oluşan yeni toplumsal talepleri çok yönlü bilimsel çalışmalarla sorunsuz ve gerilimden uzak bir biçimde ele alıp incelemek; talepleri karşılanmayan dinî grup, cemaat ve hareketlerin şiddete kayma nedenlerini araştırmak ve önleyici çalışmalarda bulunmak

8. Uluslararası kamuoyunda "İslam fobi-"sinin derinleştirilmesi karşısında, küresel siyasette İslam'ın yeni bir perspektifle ele alınmasına, medeniyetler arasında düzeyli bir ilişkinin ve farklı medeniyet mensuplarının ortak yaşama bilincinin geliştirilmesine katkıda bulunmak

9. Ülkemizdeki laik-anti laik, Alevi-Sünni ve etnik temele dayalı kutuplaşmaların; başörtüsü ve din eğitimi gibi gerginlik doğuran konularda araştırma-

lar yaparak, toplumsal mutabakat ve kurumsal işbirliğinin sağlanmasına bilimsel katkıda bulunmak

10. Cumhuriyet, laiklik, demokrasi, milliyetçilik, insan hakları, hukuk devleti, çağdaşlık, modernizm, Kemalizm, küreselleşme, dünyevileşme, dindarlaşma, din istismarı, din hürriyeti, dinî azınlıklar, irtica, Şeriat, ümmet, mezhep, tarikat, kadın hakları, misyonerlik, tebliğ, cihat gibi sancılı konularda İslam etrafında yapılan tartışmaları sağlıklı bir şekilde ele almak; ortak çalışmalarla bu konularda teorik katkılar üretmek ve bunların toplumsal karşılığını sosyal araştırmalarla tespit etmek ve değerlendirmek.

Vizyonumuz

Saygın ve güvenilir bir kurum sıfatıyla, dünyada ve Türkiye'de bir din, kültür ve medeniyet olarak İslam'la ilgili referans değeri yüksek her türlü bilimsel bilgiyi üreterek insanlığın ortak kullanımına sunmaktır.

Misyonumuz

Bir din, kültür ve medeniyet olarak İslam'la ilgili üretilen bilimsel bilgiyi kullanarak, günümüz dünyasında din ve İslam ekseninde oluşan sorunlara sağlıklı çözümler üretecek uluslararası yetkinliğe sahip insan kaynağının oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlamaktır.

Hedefimiz

Bilim ve düşünce dünyasında saygınlığı, uluslararası camiada nüfuzu olan, üst düzeyde bilgi ve düşünce üretebilen ve üretilmesine ortam hazırlayan bir kurum olmaktır.

Değerlerimiz

Bağımsızlık, Tarafsızlık, Bilimsellik, Katılımcılık, Çoğulculuk

Amacımız

Genelde din, özelde İslam'la ve İslam'ın tarihî süreçte toplumsal oluşumlar üzerindeki etkisiyle ilgili akademik ve bilimsel araştırmalar yapmak, yaptırmak ve bu konularla ilgili bilgi ve dokümantasyon oluşturmak. Türkiye ve dünyadaki değişim ve gelişmeleri dikkate alarak, bir din, kültür ve medeniyet olarak İslam'ın günümüzde oluşturduğu etki ve din eksenli güncel sorunlar üzerinde bilimsel araştırmalar yapmak, yaptırmak. Ulaşılan sonuçları, ilgili kamuoyu, kurum ve kuruluşlarla paylaşarak çözüm seçeneklerinin oluşmasına katkıda bulunmak ve bu doğrultuda akademik, eğitsel ve sanatsal çalışmalar yürütmek. Bir din, kültür ve medeniyet olarak İslam'ın, gerek İslam ülkelerindeki ve gerekse diğer ülkelerdeki tezahürlerini, tarihte ve günümüzde karşılaştığı ve etkileştiği diğer din, kültür ve medeniyetleri araştırmak. Bu konularla ilgili işbirliği ve bilgi alışverişi yapmak üzere ortak platformlar oluşturmak. Kültürler ve medeniyetler arası uzlaşmanın oluşumuna ve gerek Türkiye'deki gerekse dünyadaki dinle ilgili gerginlik ve krizlerin giderilmesine katkı sağlamak üzere girişimlerde bulunmak.

Faaliyetlerimiz

Vakıf, amaçlarını gerçekleştirmek için aşağıdaki faaliyetleri yapar:

a) Din ve İslam'la ilgili bilimsel ve akademik araştırmaların yapılacağı merkezler kurmak ve bu merkezlerin yaptığı araştırma sonuçlarını analiz etmek için uygun zeminlerde çalışma grupları oluşturmak

b) Yapılan araştırmaların sonuçlarını ve bunlara dayalı önerileri konferans, seminer, panel, sempozyum, kongre, şûra,

basın açıklaması, bildiri, rapor, makale, tez, kitap, bülten, dergi vb. vasıtalarla ilgili kurum ve kuruluşlarla ve kamuoyuyla paylaşarak geniş katılımlı tartışma ortamları ve kamuoyu oluşturmak

c) Yurt içindeki ve dışındaki benzer kuruluşlar ve üniversitelerle ortak projeler yürütmek, ortaklaşa akademik eğitim programları ve kurumları oluşturmak; kültürel işbirliği için seyahat ve geziler düzenlemek

d) Vakfın amaçları doğrultusunda eğitim ve öğrenim gören her düzeydeki öğrencilerin burs, barınma, iaşe vb. ihtiyaçlarını karşılamak üzere fonlar oluşturmak

e) Bu faaliyetlerin yürütülmesinde ihtiyaç duyulacak her türlü arşiv, bilgi bankası, dokümantasyon merkezi ve kütüphane oluşturmak

f) Başta kendi konusu ile ilgili olmak üzere sanatsal faaliyetlerin yapılacağı ve sergileneceği galeri, atölye, müze vb. merkezler oluşturmak ve sergi, fuar vb. etkinlikler düzenlemek

g) Kültürler ve medeniyetler arası işbirliği için ulusal ve uluslararası düzeyde, kısa vadeli veya daimi olarak etkinlik gösteren çalışma platformları ve girişim grupları oluşturmak

h) Gerek Türkiye'de gerekse dünyada, genelde din özelde İslam'la ilgili kriz ve gerginliklerin aşılmasına ve birlikte yaşama bilincinin gelişmesine katkı sağlayacak kriz çözüm merkezleri oluşturmak.

Birimlerimiz

1. Akademik Araştırmalar Merkezi

Bu merkez, din ve İslam'la ilgili ele alınması gereken konuları belirler ve gerekçelendirir; ele alınan konularla ilgili yürütülecek çalışmalara zemin teşkil edecek teolojik ve tarihsel arka planı açığa çıkarır ve teorik çerçeveyi belirler.

2. Sosyal Araştırmalar Merkezi

Bu merkez, din ve İslam'la ilgili belirlenen konuların toplumsal karşılığını sosyal araştırmalarla inceleyip araştırır; bu araştırmalar sonucunda veri tabanı oluşturur ve sonuçlarını bilimsel olarak ortaya koyar.

3. Politika Geliştirme Merkezi

Bu merkez, din ve İslam'la ilgili araştırılan konuların analizlerini yapar; bu analizlerin ışığında öngörülerde bulunur ve yeni tasarılar geliştirilmesini sağlar.

4. Çeviri, Dokümantasyon ve Yazım Merkezi

Bu merkez, din ve İslam'la ilgili gerek araştırılan ve gerekse araştırılacak konularla ilgili literatürü toplar ve gereği ölçüsünde tercüme eder; yapılan araştırmaları yazılı metne, belgeye ve rapora dönüştürür ve gerektiğinde diğer dillere çevirir.

5. İletişim ve Yayım Merkezi

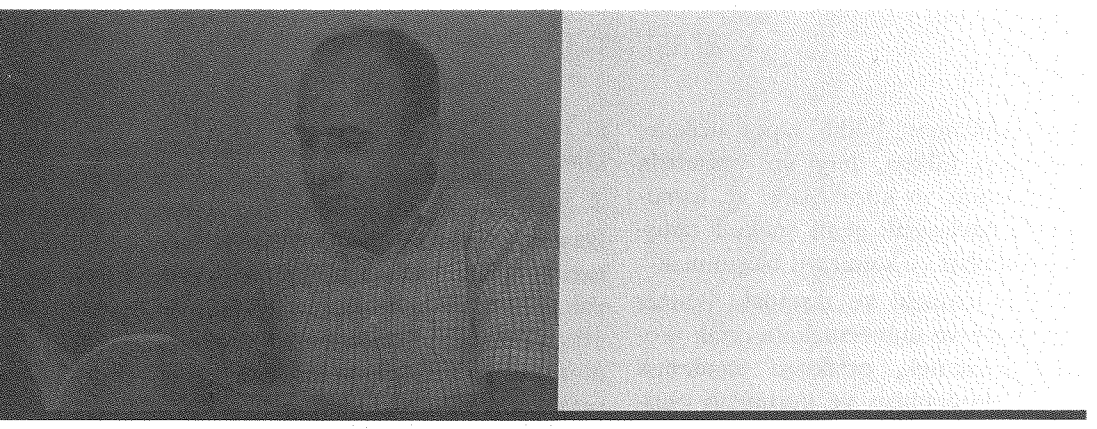
Bu merkez, din ve İslam'la ilgili yapılan araştırma sonuçlarını yayımlar; ilgili kurum, kuruluş ve kamuoyuna ulaşması için gerekli çalışmaları yapar.

6. Akademik Eğitim Merkezi

Bu merkez, din ve İslam'la ilgili araştırma yapacak olan insan kaynaklarının akademik eğitimine katkı sağlar; ilgili kurum ve kuruluşların ihtiyaçlarına dönük eğitim programları düzenler.

7. Kültür ve Sanat Merkezi

Bu merkez, İslam kültür ve medeniyetinden beslenen kültürel ve sanatsal eserlerin gelişmesine katkı sağlar; bu eserlerin sergilenmesi ve gösterilmesine zemin hazırlar...

akademik yayıncılığın dünü, bugünü ve yarını

süleyman bayraktar ile söyleşi

Akademik yayıncılığa modern tıp öncülük yapmıştır. Modern bilim, tıp, teknik ve fen ile gelişmiştir.

Uzun bir süredir akademik yayıncılık sahasında da faaliyet gösteren biri olarak sizce akademik yayıncılık nedir?

Akademik yayıncılık, modern bilimle ortaya çıkmış bir olgudur. Geleneğimizde ilmî yayınlar kitap, risale ve mektubat türlerinden oluşmaktadır. Modern bilimin üretim alanlarından birini oluşturan bilimsel makale yazımı, geleneğimizdeki risale yazımına benzemektedir. Modern anlamda makale hacminde ele alınan konular, geleneğimizde risale olarak tanımlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, şekilsel olarak bile modern bilimle geleneksel bilim birbirinden tamamen farklıdır.

Bugünkü anlamıyla sosyal bilimlerdeki akademik yayıncılık, modern bilimden sonra gelişmiştir. Akademik yayıncılığa modern tıp öncülük yapmıştır. Modern bilim, tıp, teknik ve fen ile gelişmiştir. Modern bilim bugün dahi gelişmekte olan ülkelere önce modern tıpla girmektedir. Üniversitelere bakacak olursak tıbbın hakimiyetini rahatlıkla görebiliriz. Bu durum bir ihtiyaç olmasının yanında aynı zamanda da önemli bir paradigmadır. Akademik olarak modern tıbbı, teknik yani mühendislik ve diğer fen bilimleri takip etmektedir.

Bilimin, tıp ve mimari ile gelişmesinin insani bir yönü var. Çünkü tıp insan yaşamıyla, mimari de insanın yaşam alanıyla ilgilidir.

Sosyal bilimler, müspet bilime bağlı olarak gelişmiştir. Sosyal konular da aynı paradigmayla ele alınmıştır. Bugün siyasî hadiselerde bile sosyal mühendislikten bahsediliyorsa, bu durum, modern bilimin etkisiyle ortaya çıkan düşünme

biçiminin, sosyal hadiseleri analiz etme ve çözüm üretme yönteminden kaynaklanmaktadır. Türkiye'de olduğu gibi dünya ölçeğinde de egemen zihniyet bütün ülkeleri bir deney alanı olarak görmekte ve dünyayı bu ölçümlemeyle yönetmektedir.

Ben moderniteyi genel olarak form, formül ve formalite olarak özetliyorum. Modern zamanlarda hukuk formdan, bilim formülden ve sosyal ilişkiler formaliteden ibarettir. Modern bilimin de birtakım kuralları, metodları ve kabulleri vardır; arka planında da dünyayı algılama biçimi yani bir dünya görüşü vardır. Modern bilim pozitivist, modern hukuk seküler, sosyal ilişkiler bireyci ve modern dünya görüşü genel olarak materyalisttir. Bu üç tutum aydınlanmanın etkisiyle dünyada tutunabilmiş ve moderniteyle egemenliğini küreselleştirmiştir.

Modern bilim, kendisini geliştirmek için yapılan araştırmaları makale biçimiyle tartışmaya açmıştır. Böylece materyalin hangi metodla kullanılacağını belirlemiştir. Bilimsel ve akademik çalışma, alternatif düşünceye yer vermeden belli kabuller içinde beyinlerin fikir ve tez üretmesi demektir. Kısaca modern bilimin oratoya koyduğu akademik çalışmalar –bu ister makale ister kitap olsun– gözlem, materyal ve metot, sonuç ve tezden oluşmaktadır.

Postmodern hareket ve düşünce biçimlerine rağmen alternatif ve farklı zihin yapısı bugün hâlâ bilim dünyasına girememiştir. Modern bilim, akademik totaliterizm ile bilim dünyasına dolayısıyla teknoloji üretimine ve sosyal hayata egemen olmaya devam etmektedir. Modern bilimde, "tez varsa antitez de vardır" denilmektedir. Bu büyük bir yanılgıdır, çünkü antitez aynı paradigma içinde oluşmaktadır. Asla farklı metot ve yaklaşıma yer verilmemektedir. Alternatif bilimden, tıptan, mimariden ve siyasal yaklaşımlardan bahsetmek mümkün değildir. Bahsedenler ya marjinal kabul edilmekte ya da fantastik olarak algılanmaktadır.

Bu türden akademik çalışmalar Türkiye'de ne zaman başlamıştır?

Bugünkü anlamda akademik çalışmalar modernleşme hareketleriyle ortaya çıkmıştır. İlk modernleşme hareketleri askerî alanlarda başlamış olmakla birlikte, bilimde ise başta tıbbiye olmak üzere, hendese, fen vb. alanlarda kendini göstermiştir. Daha sonra edebiyat, sanat ve fikir hayatına girerek, diğer sosyal konularda da modern bilimin yöntemleri uygulanmaya başlamıştır. Toplum, geleneksel yapısıyla bir direnç gösterse de modern bilimi belli bir zaman sonra tüm aydınlarımız da içselleştirmiştir. Bu süreçte modern eğitim kurumları da oluşunca medrese ve mektep ikilemi yaşanmaya başlanmıştır. Dinî ilimlerin dışındaki tüm ilimler medresenin dışında kendine yer bulunca eğitimde seküler süreç başlamıştır. Bu süreç ilmî çalışmalara da etki etmiştir böylece modern bilimin metodlarıyla bilimsel makale yazımı ve bilimsel eserler ortaya konulmuştur. Hemen her konuda olduğu gibi bilimsel çalışmalara da önce çeviri ve taklit ile başlanmıştır.

Ben moderniteyi genel olarak form, formül ve formalite olarak özetliyorum. Modern zamanlarda hukuk formdan, bilim formülden ve sosyal ilişkiler formaliteden ibarettir.

Bu durumun dinî ilimlere etkisi nasıl olmuştur?

Modernleşme sürecinde Osmanlı'da, sosyal ve siyasal alanlarda Batı'nın ve modern düşünce biçimlerinin etkisiyle

fikir akımları ortaya çıkmıştır. Türkçülük, Batıcılık ve İslamcılık diye bugün bile hâlâ varlığını devam ettiren bu fikrî akımlar, bilimsel tezler ortaya atmıştır. Önce Batı'dan çeviriler ve bu çevirilerin etkisiyle de akademik yayınlar yapılmaya başlanmıştır. Benzer süreç İslami sahada da yaşanmıştır. Önceleri daha çok İslamcılığın etkisiyle başlayan bu yayınlar, Dârul-Fünûn İlâhiyat Fakültesi'yle üniversite ortamına taşınmıştır. Ezcümle şunu da belirtmeliyim ki Batı'da, İslamiyat ve Şarkiyat alanında müsteşrıkların oluşturduğu yoğun bir literatür var. İslami konulardaki makale tarzı yazım biçimi Osmanlı'nın son dönemlerinde başlamaktadır. Fakat yine bugünkü anlamda belli standartları olan makale o kadar yaygın olarak kullanılmamıştır. Bu dönemde daha çok risale tarzı yayınlar söz konusudur. Bu dönemde yazılan makale ve risalelerin birçoğunun ya müsteşrıkların tezlerine karşı ileri sürülen savunmaları içermekte olduğu ya da bu yoğun bilgi bombardımanının psikolojisiyle yazıldığı gözlerden kaçmayacaktır.

Modern bilim sınıfta, amfide ve sıralar üzerinde olmak zorundadır. Medresede ise diz çökerek eğitim verilmektedir. Modern bilimi diz çökerek öğrenme ve öğretme imkânınız olamaz.

19 ve 20. yüzyıl modernizmin etkisinin en acımasızca hissedildiği dönemler olduğu için İslamcı refleks bu psikoloji içinde hareket etmiştir. Bu durumdan, hemen hemen bütün akademik camia ve İslamcı aydınlar da etkilenmiştir. Geleneksel metodla yetişen âlimlerin bir kısmı, karşı direniş gösterme çabasıyla moderniteyi anlamadan ve kavramadan dinî hassasiyetlerle eserler vermişlerdir. Bu, toplumun dinî hassasiyetini etkilemiş olmakla birlikte, gelişen yeni durum karşısında herhangi bir işlevi olmamıştır.

Toplumumuzda aydın ve âlim refleksi hep farklı olmuştur. Genel anlamda aydınlarımız ya Batıcı düşünceyi taklit eden bir tutum ortaya koymuş ya da bu düşüncenin etkisiyle fikir serdetmiştir. İslamcı aydınlar ise önceleri şaşkınlık ve savunma mantığıyla fikir ortaya atmışlar, sonraları ise varlık mücadelesi vermişlerdir.

Konu bu noktaya kadar gelmişken toplumumuzdaki aydın ve âlim ikileminden biraz bahseder misiniz?

Evet, aydın (münevver) ve âlim ayrımı da bu dönemlerde ortaya çıkmaktadır. Âlim medrese; aydın ise mektep temelinden gelmektedir. Medresenin, mektebin, okulun, üniversitenin bütün hepsinin taşıdığı özel bir anlam vardır. Siz medresede, isteseniz de modern bilimi okutamazsınız. Modern bilim sınıfta, amfide ve sıralar üzerinde olmak zorundadır. Medresede ise diz çökerek eğitim verilmektedir. Modern bilimi diz çökerek öğrenme ve öğretme imkânınız olamaz. İki farklı mekân ve eğitim tarzı, iki farklı insan kaynağını ortaya çıkarmıştır. Bugün ilahiyat hocalarının özellikle yeni kuşak olanlarına artık âlim denmemektedir. Bunu bir eleştiri olarak söylüyor değilim sadece bir durum tespiti yapıyorum. Onlar artık birer öğretim üyesidir. Âlim denilen birçok ilahiyat hocası vardır. Ama bu sıfat onlara bulundukları mevkiden değil, modern eğitimin yanında klasik eğitim tarzından da geçtikleri ve toplumun onlara yükledikleri misyondan kaynaklanmaktadır. Geleneğimizde âlimin yetkinliğini toplum vermektedir. Osmanlı'nın son dönemleriyle Cumhuriyet'in başlarında İslami sahada iki eğitimi de özümsemiş ve eserlerini bu sentezle vermiş birçok kişiden bahsetmek

mümkündür. Bu şahısların makale ve bilimsel çalışmalarına göz attığımızda, çalışmalarının salt akademik iz taşımadığını genel olarak söyleyebiliriz.

İslami sahada salt akademik çalışmanın, tek partili dönemde yapıldığını söyleyebiliriz. Bu durum tamamen pozitivist bir mantıktan kaynaklanmaktadır. Esasen, İslam ülkelerini kapsayan coğrafyayla, Hint Yarımadası ve Uzakdoğu'da, sosyal ve dinî konularda soğukkanlı bir akademizm yapmak mümkün de değildir. Bu, o coğrafyaların kültürel yapısının ve kodlarının henüz moderniteyi tam içselleştirmemesinden kaynaklanmaktadır. Modernleşme sürecinden sonra başta Türkiye olmak üzere Osmanlı coğrafyasını kuşatan ülkelerde siyasal çatışmalar ve ideolojiler her zaman ön planda olmuştur. Batılı düşünme biçimi buralarda hep tepeden inmeci ve zoraki gelişmiştir. Batı'da, genel olarak aydınlanma sonrası modern bilimin ortaya koyduğu sosyal tutumların etkisiyle toplum, muhafazakâr ve yenilikçi olarak iki siyasi duruşa ayrılmıştır. Oysa belirttiğim coğrafyalarda bu durum daha karmaşık hâldedir. Modernleşmeyle birlikte sadece muhafazakârlık ve yenilikçilik gibi iki sosyal duruş ve sağ-sol gibi iki kutuplu siyasal duruştan bahsetmemiz mümkün değildir. Bizde önce üç siyaset tarzı (Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık –kısa bir dönem de Osmanlıcılık–) oluşmuştur. Ana iskelet olarak bu üç akım bugüne kadar yapısını devam ettirmekle birlikte, bu üç akımın muhafazakâr ve yenilikçi kanatları da ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet devrimleriyle birlikte çağdaşlık ve sonraları da sağ-sol siyasî akımlar ve bu akımların farklı kanatları oluşmuştur. Bunun yanında materyalizm karşısında, maneviyatçı ve dinî düşünce de kendini ifade etmeye çalışmıştır. Yüzyılımızdaki bilimsel çalışmalar bu "düşünce kirliliği" içinde yapılagelmiştir. (Ayrıca bugünlerde birtakım siyasal hadiselerden, dünya görüşünü etkileyecek duruşlardan ve ayrışmalardan da söz edebiliriz –demokrasi, küreselleşme ve evrensellik gibi–). Bu karışıklık içinde birtakım paradokslar da yaşanmıştır ve yaşanmaya devam etmektedir. Kimi İslamcı aydın, muhafazakâr statükocu Batıcıdan daha yenilikçi bir duruş sergileyebilmektedir. Bu düşüncelerin gölgesinde sosyal ve dinî konularda akademik çalışmalar yapılmış ve bu çerçevede akademik dergiler yayımlanmıştır.

Ayrıca ileriçi-gerici ve çağdaş-yobaz gibi maniplatik sosyal ayrışmadan da söz edebiliriz. Bu ayrışma çabası bilimsel çabaların bir ürünü olmayıp tamamen siyasette kullanılan kavramlar olarak ortaya çıkmıştır. Daha önce bahsettiğim ayrışmaları literatür olarak bulmak mümkünken, ileri ci ve gerici ayrımını magazinsel olarak sadece gazete sayfalarında bulabilirsiniz.

Esasen, İslam ülkelerini kapsayan coğrafyayla, Hint Yarımadası ve Uzakdoğu'da, sosyal ve dinî konularda soğukkanlı bir akademizm yapmak mümkün de değildir.

Biraz da Türkiye'deki akademik dergicilikten bahsedelim.

Dergi yani mecmua, modern bilim enstrümanlarından biri olan makalenin derlendiği bir araçtır. Siyasi ve kültürel yayınların dışında modern bilimsel çalışmalar, kendi paradigması içinde tez ve antiteze göre gelişir. Yine modern bilim ihtisaslaşmayı öngörür. Dolayısıyla belli ihtisas alanlarında veya daha da ileri giderek o sahanın belli alt dallarında süreli yayınlar meydana gelmiştir. Kısaca ilmî dergi, aynı sahada

birçok kişinin makalelerinin o bilim dalının kriterleriyle belli bir hakem heyetinden geçerek yayınlanmasından oluşmaktadır.

Belli bir alanda birçok kimsenin yazılarının derlendiği enstrümana dergi diyoruz. Geleneksel bilgi aktarım enstrümanlarına nazaran en önemli fark burada ortaya çıkıyor. Eskiden her şeyi bilen bir kişinin ortaya koyduğu bir ürün söz konusu idi. Modern zamanda ise bir konuda birçok kimsenin katkılarının ele alındığı bir ürün söz konusu. Dolayısıyla birçok kişinin yalnız bir alanda yazdığı yazıların derlendiği yere dergi adını veriyoruz. Eskiden ise birçok konu tek kişi uhdesinde bulunabiliyordu Allame ve mecmua arasındaki fark burada ortaya çıkıyor. Allame birçok konuda bir kişinin yeterliliğini, mecmua ise birçok kişinin bir konudaki yetkinliğini ortaya koymaktadır.

Modern dönemde, sivil hayatla üniversitenin bağı, medrese ile toplumun sıcak ilişkisi kadar olmamıştır. Modern bilim çevreleri toplumdan hep uzak kalmışlardır.

Allame kelimesi ile mecmua kelimesini aynı kategoride mi kullanıyorsunuz?

Tabi ki kategorileri aynı değil. Arada benzerlik değil, fark var. Biri bir kişi, diğeri bir nesne... Sadece işlev açısından karşılaştırma yapıyorum. Allame olan bir kişi birçok konuda eser ortaya koymakta ve ürettiği ürünlere kitap, risale, mektubat denmektedir. Mecmua ise belli bir sahada veya konuda birçok kişinin yazdığı makalelerden oluşan bir nesnedir. Hele ihtisas dergilerinde bu çok daha belirgindir. Modern zamanda allamenin yerini ancak ansiklopediyle telafi etmek mümkündür. Yani genel ansiklopediler allamenin yerini doldurmaktadır. Bu anlamda ansiklopedi de modern bir yazım biçimidir. Eskiden bu anlamda ansiklopediye ihtiyaç söz konusu olmamıştır. Çünkü allame bu boşluğu doldurmaktaydı.

"Akademik yayıncılık modern dünyanın bir enstrümanıdır" dediniz. Bu yayıncılığın Osmanlı'daki ilk örnekleri nelerdir ve gelişme süreci nasıl olmuştur?

Evet, akademik yayıncılık modern zamanların bir ürünüdür. Modern bilimi de üniversite ortaya çıkarmıştır. Modern dönemde, sivil hayatla üniversitenin bağı, medrese ile toplumun sıcak ilişkisi kadar olmamıştır. Modern bilim çevreleri toplumdan hep uzak kalmışlardır.

Eski dönemlere nazaran bugün üniversite mezunumuz daha çoktur. Ancak bu durum bilgiyi içselleştirme ve üniversitenin toplumdaki işlevi gibi hususlarda tersi bir paralellik göstermiştir. Sivil ortamda akademik yazı yazma çok sonraları ortaya çıkan bir durumdur. Hemen hemen tüm akademik çalışmalar başlangıcı itibarıyla üniversitelerin yayınlarında kendini göstermiştir. İslamiyat sahasından örnek verecek olursak: *Dârü'l-Fünûn İlâhiyat Fakültesi Mecmuası* bunun ilk örneğidir. Bu dergiden önce tam akademik bir yayın görmek mümkün değildir. *Sırāt-ı Müstakīm* ve *Sebîlü'r-Reşād* gibi dergilerde yayınlanan ilmî makaleler akademik bir yayın olmalarının ötesinde dinî ve siyasi düşünce ile yayımlanmıştır.

Bu dönemde hemen her fakültenin bir yayını söz konusudur. Tıbbiye, mülkiye gibi fakültelerde akademik yayın yapan dergiler yayımlanmıştır. Tezinizi ortaya koymanın ana unsuru bilimsel makale yazmaktır. Yayımladığınız zaman antitezlerini de yayın olarak görmeniz mümkün olacaktır. Modern bili-

min ana teması da bir tez çerçevesinde tartışma ortaya koymaktır. Dergiler bu şekildeki ilmî tartışmaların zeminini oluşturur. Biz bunu, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*'nde "İlmî tartışmalara zemin hazırlayan dergi" diye slogan olarak kullanmıştık.

Dinî konularda yapılan yeni çalışmalar, bazen toplumsal tepkilere yol açabiliyor. Ancak diğer alanlar için bu durum böyle değil. Yapılan tartışmalar fakülte koridorlarında kalabiliyor, dışarıya taşmıyor. Ancak İslamiyat alanıyla ilgili yapılan çalışmalar, alanının dışına rahatlıkla çıkabiliyor. Çünkü dinin toplumda yaygın bir karşılığı söz konusu. Ve bu tartışmalar sadece bir ilahiyatçı meselesi olmaktan çıkmakta ve sosyal bir olgu olarak tüm entelektüellerin konusu hâline gelmektedir. Bugün birçok sosyal bilimci İslam ve din ile ilgili yayın yapmaktadır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan *Hak Dini Kur'an Dili* ve *Tecrîd-i Sarîh* gibi çalışmalar var. Bunları akademik yayın kategorisinde değerlendirmiyorsunuz.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında her şeye devletin el atmasıyla dinî sahada da ciddi bir yapılanma ortaya koyulmuş ve Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur. Dinî eserler bu kurum aracılığıyla yayımlanmıştır. Ancak bu çalışmalar akademik olmaktan ziyade bir bilinç veya bilinçaltı oluşturmaya yönelik çalışmalardır. Bugün bile bu çalışmalardan akademik olarak yararlanmak mümkün olmakla birlikte temel amaç, Devlet eliyle bir zihniyet oluşturma ve 'kontrollü bir dinî anlayış' oluşturma siyasetinden kaynaklanmaktadır. Devlet, pozitivizmin de etkisiyle "tek doğru" dinî düşünce biçimini oluşturmak istemiştir. O günün koşullarında anlaşılır bir çaba olmakla birlikte, ben genel olarak resmî kurumların kendi ana görevleri doğrultusunda iş yapmaları gerektiğini düşünmekteyim. Devlet'in görevi halka hizmettir. Bir devlet kurumu olarak Diyanet'in de en önemli görevi din hizmetleri dediğimiz konularda halka karşı görevini en iyi şekilde yapmaktır. Yoksa dinî düşünce ve yaklaşımlarda halkı belli bir doğrultuya yönlendirmek değildir. Bu bağlamda ilmî konularda Diyanet'in taraf olarak dinin sosyal ve siyasal konularını içeren akademik yayın yapmasını tartışmak gerekir. Bu konulardaki her türlü tartışma ve yayının sivil zeminde olması son derece önemlidir. Diyanet, halkın itikat, ibadet ve ahlakına yönelik yayınlarda bulunmalıdır.

Akademik camiayı da sivil olarak kabul etmekteyim. Çünkü akademik camiayı klasik devlet memurluğu kapsamında değerlendirmemek gerekir. Fikirler her zaman herhangi bir yere bağlılık olmaksızın üretilebilmelidir. Modern dünyada düşünce ve siyaset üretmek, bilim dünyasının görevleri arasındadır.

Akademik camiayı da sivil olarak kabul etmekteyim. Çünkü akademik camiayı klasik devlet memurluğu kapsamında değerlendirmemek gerekir.

Ellili yıllarda Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi açıldı. Kısa bir süre sonra da dergisi yayın hayatına başladı. Bir müddet sonra da *Diyanet İlmî Dergi*... Geleneğimizde, ilmî çalışmaların yürütüldüğü bir ilmiye sınıfı ve ortaya koyduğu eserler var. Cumhuriyet döneminden itibaren uzun bir süre bu yayınların ciddi bir kesintiye uğraması moderniteye geçişle ilgili bir sorun mu?

Kısaca cevap vermek gerekirse, Osmanlı'daki ilmî çalışmalar, Osmanlı mo-

dernleşmesi gerçekleşmeye başladığı dönemden itibaren bile geleneksel usullerle yürütüldü. Bir damar sürekli –Cumhuriyet döneminde de öyle, özellikle halka yakın damar–, hep geleneksel formla oluşmuştur. Geleneksel damar bu noktada hiç kesintiye uğramamıştır. Tevhid-i Tedrisat kanunundan sonra her ne kadar geleneksel eğitim resmen ortadan kaldırıldıysa da bireysel olarak bu öğrenme biçimi hep süregelmiştir.

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde modern bilimin içerisinde yüksek dinî tahsilin nerede yer alacağı sorusu problem oluşturmuştur. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde bu konuda çeşitli sıkıntılar yaşanmıştır. Özellikle Tevhid-i Tedrisat kanununun tatbiki, değişik denemelere neden olmuştur. Batı, modern bilim anlayışının içerisinde ele alacağı dinî konuları üniversitelerde okutmakla birlikte seküler olmayan kilisenin içinde de yüksek düzeyde din adamının yetişmesine yönelik eğitim kurumlarına imkân tanımıştır. Bizde ise Tevhid-i Tedrisat kanunu buna imkân vermemiştir. İmam hatip liseleri ve İlahiyat fakülteleri modern eğitim kurumu olarak algılanmış ve Tevhid-i Tedrisat'ta yerini bulmuştur. Bu iki kurum bile zaman zaman bu açılardan tartışılmıştır.

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde modern bilimin içerisinde yüksek dinî tahsilin nerede yer alacağı sorusu problem oluşturmuştur.

Akademik anlamda din eğitiminin yüksek seviyede yapılması toplumsal üç ihtiyaçtan ortaya çıkmaktadır:

1. İlköğretim ve lise müfredatı seviyesinde kişilere din eğitimi verecek olan öğretmen yetiştirmek;

2. Din hizmetlerini yerine getirecek kişilere verilecek eğitim;

3. İslam'ı ve dini, derinliğine bilecek ve tartışacak bilim adamının yetiştirilmesi. Bu sonuncu ihtiyaç bugün bile pek dile getirilmemekte ve maalesef yeterince dikkate alınmamaktadır. Buna rağmen İlahiyat fakülteleri mensupları üretimde bulunarak hem kitap hem de makale düzeyinde bilimsel çalışmalar ortaya koymuşlardır.

Bununla birlikte Türkiye'deki İslami sahada yapılan yayınlar, cemaat çalışmaları ve İslami-siyasi hareketlerin tesiriyle gelişmiştir. Dinî neşriyatın yanında, dinî düşünceye yönelik fikrî ve ilmî makaleler kültür ve edebiyat dergilerinde yer bulabilmiştir.

Seksenli yıllara kadar akademik yayıncılık 'sivil' değil. Salt akademik olarak çıkan dergiler var. Bunlar da bir tartışmaya zemin oluşturmaktan çok uzak. Bu döneme kadar tez ve antitezler hangi zeminde yürütülüyordu?

Seksenli yıllara kadar bu türden bir zemin yoktu. Daha doğrusu buna ihtiyaç hasıl olmamıştı.

Osmanlı'dan itibaren İslam'la ilgili teorik tartışmalar, edebiyat, sosyal ve siyasal düşünce dergileriyle birlikte, şahısların etkisiyle gelişmiştir. Hareket olarak ise belli cemaat, tarikat ve siyasi faaliyetler belli bir yapı oluşturmuştur. Bu çalışmaların merkezinde akademik üslubu görmek mümkün değildir. Bu durum seksenli yıllara kadar daha çok hamaset ve sloganlarla şekillenmiştir. Seksenli yıllardan itibaren ise o güne kadar edebiyat ve düşünce dergilerinin oluşturduğu yazıların etkisiyle birçok kişi İslami düşünceyi içselleştirmiş ve kendi çabalarıyla bilimsel birikimini bir noktaya kadar getirmiştir.

Seksen askeri harekatından sonra İslami çalışmalar –özellikle üniversite öğ-

rencileri içerisinde–, içe dönük ciddi mânâda bir tartışma zeminine doğru kaymıştır. Dolayısıyla akademik yayıncılığın ilk nüvesini oluşturan da bu yapıdır, bu öğrencilerdir. Bu süreç içerisinde *islâmiyât*'ın ilk hâli olan *İslâmî Araştırmalar* dergisi yayın hayatına başlamıştır.

İslâmî Araştırmalar'ı o döneme kadar çıkan diğer yayınlardan ayıran iki özellik vardır:

1. Toplumsal refleksinin olması, yani siyasetinin olması;

2. Bu işlevini görürken de akademik dili kullanmasıdır. Duruşunu popüler kılmadan, bu duruşunu ilmî bir dille ele alıyor olması, diğer salt akademik yayınlardan *İslâmî Araştırmalar* ve *islâmiyât*'ı farklı kılmıştır.

Seksenli yılların ortasından itibaren "alanında bir ilk"in yayın hayatına başladığını biliyoruz. *İslâmî Araştırmalar* yayın hayatına nasıl başladı?

İslâmî Araştırmalar'ın ilk dönemi tamamen öğrenci girişimiyle oluşmuştur. Gerek edebiyatçıların gerek siyasi çevrelerin yorumları, gerekse dış dünyadaki İslami kitapların çevirisiyle İslami düşünceyle tanışan kişiler oldu. Bu tanışıklık bir dönem sonra sorgulama, yeniden ele alma, anlamlandırma, temellendirme, bilimsel hâle getirme gibi bir noktaya doğru hareket etti. Bu dönem, 12 Eylül öncesinin yoğun siyasi hareketlilik ve eylem hâlinden sonra durup düşünme dönemidir. Bu düşünme biçimi *İslâmî Araştırmalar* dergisinin çekirdeğini oluşturdu. İslam enstitüleri de bu dönemde İlahiyat fakültelerine dönüşmüştü.

Öğrenci kantinlerinde tartışılan konuları bilimsel olarak yeniden ele almak ve kamuoyuyla paylaşmak için bir girişim grubu oluşturuldu. Bu grup, bütün ilahiyat fakültelerindeki hocalar ve ilahiyat dışı entelektüel çevrelerle irtibata geçerek nasıl bir dergi çıkarmayı düşündüklerini anlattı. İki yıl süren bu ön hazırlık döneminde derginin alt yapısı oluşturuldu. Dergi, Mehmed Said Hatiboğlu hocamızın editörlüğünde 1986 yılında yayın hayatına başladı. *İslâmî Araştırmalar* dergisiyle başlayıp *islâmiyât*'la devam eden bu yayın serüveninin gayesini ve siyasetini Hatiboğlu hocamız derginin ilk sayısında "İslam'ın Aktüel Değeri" adıyla yazdığı makalede ortaya koymuştur.

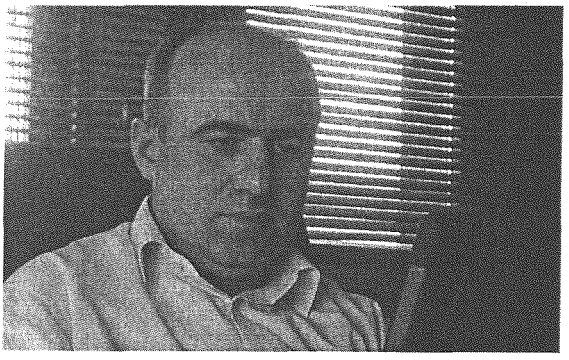
İlk dönem, ilahiyat fakültelerindeki hazır bilimsel altyapı ile ortaya çıktığından ilk sayılar biraz daha salt akademik yazıları içerdi. Sosyal ve siyasal alanlar da dahil olmak üzere Türkiye'deki ilk sivil akademik dergi bu şekilde ortaya çıktı. Derginin oluşumunda –akademik yayıncılığın tarihinde bahsettiğim gibi biz de –, tıbbi yayınlardan etkilendik ve onların yayın kurulu, danışma kurulu ve hakeme arz etme yönteminden yararlandık.

yayın serüveni önceleri heterojen bir yayın kuruluna sahip iken kısa bir dönem sonra homojen bir yayın ekibini oluşturdu.

***İslâmî Araştırmalar* ve *islâmiyât*'ı ekip olarak düşündüğümüzde bir birliktelik söz konusu. İki derginin yapısından bahseder misiniz?**

İslâmî Araştırmalar adıyla başladığımız yayın serüveni önceleri heterojen bir yayın kuruluna sahip iken kısa bir dönem sonra homojen bir yayın ekibini oluşturdu. Ancak bu homojenlik hiçbir zaman fikir ve düşünce planında olmadı. Homojenlik tamamen bu derginin çıkmasının gerekliliği ve ilmî bir üslup taşımasıyla ilgili olmuştur. Oluşan bu

ekiple birlikte daha sonraları *islâmiyât* devam etmiş oldu. Bunun için iki dergi arasında bir birliktelik söz konusudur. İki derginin yayın hayatını bir bütün olarak ele alacak olursak üç dönemden bahsedebiliriz. Birincisi hazırlık dönemidir. Bu devre, 1984 yılıyla başlar ve 1988'lere kadar devam eder. Hazırlık devresi derginin çıkış sürecinden –ki, yayın hayatına 86 yılında başlamıştır– 88 yılına kadar devam eden ilk 8 sayılık yayın dönemidir... Bu dönemde, ilahiyat fakültelerinden oluşan hocalar tarafından yayın ve danışma kurulu oluşturuldu. Belli bir format dahilinde yazılar istendi ve gelen yazılarla dergi çıkartıldı. Yazılarda bir homojenlik söz konusu değildi. Yazılar o dönemin ilahiyat çalışmalarının en genel karakteristiğini oluşturuyordu. Çalışmaların büyük kısmı toplumsal bir karşılığı olmayan büyük çoğunluğu salt akademik yazılardan meydana gelmekteydi. Ancak bu yazılar faydadan hali değildi. Okuyucu en genel anlamda bu yazılardan metodoloji elde edebiliyordu. Başta Hatiboğlu hocamız olmak üzere yazarların bir kısmının yazıları, derginin gelecekte asıl ele alacağı konularla, ele alış metodunu göstermekteydi. Genç akademisyenler kısa zaman içinde bu metodları benimseyerek dergide ikinci dönemi başlatmış oldu. İkinci dönem, genel olarak İslam kültürünü yeniden ele alarak onu eleştirel bir gözle anlama süreciydi.

Hazırlık devresinden sonra dergi ilmî tartışmalara zemin hazırlayacak bir yapıya kavuştu. İlmî tartışmalar, geleneksel İslami bilgiyi eleştirel bir süzgeçten geçirerek tartışmaya açmak çerçevesinde oluşuyordu. Bu devre 1997 yılına kadar devam etti. Dergi yayın faaliyetinin yanında seminer, konferans, panel ve sempozyumlar aracılığıyla da birçok faaliyet yaptı. İslami birçok konu bu süreçte tartışılmaya açıldı ve metodoloji sorunu dile getirildi.

Bu süreç içerisinde birçok tartışma meydana geldi ve dergi ilgi odağı ve izlenmesi gereken bir dergi hâline geldi. 1993 yılında "Değişim Sürecinde İslam" konulu bir panel düzenledik. Panele değerlendirme konuşması için dönemin Cumhurbaşkanı Özal'ı da davet etmiştik. Bu toplantıya merhum Özal'ın katılmasının en önemli yanı, sivil İslami bir çalışmaya Cumhurbaşkanlığı makamının ilk olarak katılmasıdır. Özal buradaki konuşmasında hem dinî hem siyasi açıdan o gün tabu sayılacak birçok konuya değindi.

Üçüncü dönem ise *islâmiyât* olarak çıktığımızdan bu güne kadar olan dönemdir. Bu dönemde gerek İslami sorunları ve gerekse modern dünyanın ve modernitenin getirdiği sorunları ele aldık.

***İslâmî Araştırmalar* dergisinin hazırlık aşamasındaki yayımlarından hiçbirisi sivil hayatta tartışmalara sebep olmamıştı. Ancak ikinci dönemdeki yayımların çok ciddi tartışmalara sebep olduğunu biliyoruz. Bu dönem çalışmalarını diğerlerinden ayıran özellikler nelerdir?**

İlk dönem makaleleri ilmî çevrelerde tartışma zemini oluşturmuştu. Ancak

ikinci dönemde tartışmalar biraz daha sivil hayata kaydı. Bu dönemde en çok tartışılan yazı, Süleyman Ateş'in "Cennet Mü'minlerin Tekelinde mi?" yazısıdır. Bu yazı Türkiye'nin hemen her yerinde tartışıldı. Diyanet, bu tartışma çerçevesinde camilerde hutbe okutmuştu. Dergi bizatihi bu tartışmalarda yoktu ancak bu tartışmalara zemin hazırlaması dolayısıyla işlevini ortaya koymuştu. Bu türden birçok konu tartışıldı. Tezler ve antitezler ortaya koyuldu. Kısaca dergi, ilmî tartışmalara zemin hazırladı. Bugün bakıldığında, tabu sayılacak birçok konunun ele alınması, İslami çevrelerin değişim sürecine girmesine de zemin hazırladı.

Farklı ve yeni şeyler söyleyince Türkiye'deki İslami yapılar dergiyi farklı bir konuma koydu. "Yerli müsteşrikler" tabiri belli mahfillerde kullanıldı. Ancak bu bizim kabul edemeyeceğimiz haksız bir eleştiriydi. Mevcut anlayışın ötesinde şeyler söyleyince dergiye böyle bir yafta vurulmuş oldu. Ancak dergide mevcut anlayışın ötesinde yeni şeylerin ifade edilmesi kadar eski şeylerin de yeni üslupla ele alınması söz konusu olmuştur. Yani bir yöne ağırlık verirken diğer yönü aksatmış değildir. Bu açıdan bakarak kimse bize muhafazakâr demedi. Ancak yeni fikirler ele alındığı için dergi yenilikçilik kategorisine oturtuldu. Hâlbuki dergide hiçbir zaman yenilikçi bir ideoloji hâkim olmadı. Bu yapının oluşmasına yönelik ideolojik bir keskinlik içinde de hiçbir zaman bulunulmadı. Ancak tersi noktada da bir çalışma yapılmadı. Gelenekselciliği kuru kuruya savunma refleksiyle de hareket edilmedi. Bizim derdimiz Türkiye'de, moderniteyle tanışan İslami düşüncenin ürettiği fikirleri daha üst platformlarda tartışılabilir hâle getirmek, bugüne aktarmak ve modern sorunlara bir çözüm üretme imkânını ortaya koymaktı. Bu hiçbir zaman kuru modernist bir yaklaşımla yapılmamıştır. Geleneksel tarihî birikim referans olarak, sürekli titizlikle koruduğumuz bir bilimsel tutum olmuştur. Bu çabayı bugüne aktarmak bazı kesimlerce modernistlik olarak algılanmıştır.

Bugüne aktarmak ile bugüne göre aktarmak arasında fark vardır. Bugünü doğru kabul ederek, bugüne göre aktarmak gibi bir sorunumuz hiçbir zaman olmamıştır. Belli bir samimiyetle bugüne bir şeyler aktarma çabamız söz konusu olmuştur. Bugüne aktarma çabamız sırasında üç farklı tutum ortaya çıkmıştır: 1. Gelenekçi, muhafazakâr tutum; 2. Tarihselci tutum; 3. Yenilikçi tutum. Zaman zaman tarihselci tutumla yenilikçi tutum karıştırılmaktadır. Bu üç tutum de dergide kendine göre zemin bulmuştur. Bu üç tutumun hem metodolojisi hem de sorunlara yaklaşımı dergimizde yer edinebilmiştir. Ancak akademik üslup ve bilimsel objektiflik aldığımız temel değerlerdir. Yayın, danışma ve hakem kurullarında bu üç tutumu benimseyen akademisyenleri görmek mümkündür.

Bugüne aktarmak ile bugüne göre aktarmak arasında fark vardır.

Yenilikçilik ve modernistlik konusunu biraz daha netleştirecek olursak...

Az önce ifade ettiğim tutumlar birçok yapıda yer edinebilmektedir. Bu türden yer edinmeler 'öteki'ne yer vermeyecek tarzdadır. Bu sebepten bu tür dergilerde 'zoraki' bir tutum aranmaktadır. Özellikle 'gelenekselci tutum'u kendisine misyon edinen yapılar bizi de bir karşı duruş olan 'yenilikçi tutum' içinde görmek istemişlerdir. Bizim yaptığımız ise sadece herhangi bir derginin yer vermeyeceği yazıları yayımlamak ol-

muştur. Bu durum yenilikçi olarak bizi tanımlamak için bir delil olarak gösterilmektedir. Biz sadece bilimselliğin objektiflik ilkesiyle hareket ettik. Hâlbuki yayınlarımıza objektif olarak bakıldığında, bugüne kadar 600'e yakın akademisyen 2000'i aşkın yazı kaleme almıştır. Bu isimler içerisinde yenilikçiliği ve tarihselciliği savunanlar ve buna göre oluşan makaleler sayılıdır. En genel anlamda Türkiye muhafazakâr bir yapıya sahiptir. Bilim dünyası da toplumun bu yansımasına dayalı olarak muhafazakâr bir yapıya sahiptir. Yaptığımız, bu muhafazakâr yapı içerisinde ve yine muhafzakârlığın içinde yeni fikirler çıkabiliriz düşüncesiyle hareket etmektir.

islâmiyât dergisinin 28 Şubat sürecinden sonra daha gelenekçi ve radikal olduğu söylenmektedir

Sizce, bilimselliğin ve İslami alanda bilimsel dergi olmanın ön koşulu nedir?

Yukarıda genel olarak izah ettiğimiz akademik yayınla ilgili süreci de göz önünde bulunduracak olursak, sosyal ve dinî sahadaki bilimsel dergiler, her türlü tabudan ve taassuptan uzak kalarak tamamen belli metodlarla araştırmaya dayalı nitelikli yayın yapan dergilerlerdir. Bu anlamda bilimsel dergilerin ideolojik bir yapısı olmadığı gibi, bir duruşa taraf olması da söz konusu değildir. Ancak belli kriterleri ve değerleri vardır. Bunlar da en genel anlamda bilimsel kriter ve değerlerdir. Bilimsel derginin, belli fikrin misyonunu üstlenmiş yazarların makaleleriyle çevresini daraltıp, okuyucusunu sürekli bir düşünceye davet eden bir anlayışla hareket eden bir yayın politikası olamaz. Bu dediğim saikle hareket eden yayınlar biçim olarak akademik olsa bile, o tür yayınlara bilimsel yayın denemez. Bu tarz dergiler davet ve misyon dergileridir. Bilimsel yayınlar ve dergiler okuyucuyu bağımsız düşünmeye ve araştırmaya sevk etmeli ve bilineni tekrar etmemeli, bilinmeyeni okuyucuya aktarmalıdır. Bu açıdan yayınlarımızda dikkat ettiğimiz ilkelerin başında orijinalite gelmektedir. Orijinallik marjinal olma ve farklı olma demek değildir. Buradaki kastımız bilimsel orijinalitedir.

***islâmiyât* dergisinin çıktığı döneme gelecek olursak. Derginin yayın hayatına başladığı dönemde 28 Şubat süreci yaşandı. Bu süreç *islâmiyât* dergisinin alt yapısına nasıl yansıdı?**

Meşrutiyet, 31 Mart Vakası, Cumhuriyet, hilafetin kaldırılması, inkılaplar, çok partili hayat, altmış ve seksen ihtilalleri vb. Türkiye'deki tüm süreçler, toplumsal, siyasal ve entelektüel hayatı etkilemiştir. 28 Şubat da benzer tarzda müspet ve menfi etkilenmeler meydana getirmiştir.

islâmiyât dergisi yayın hayatına başlarken 28 Şubat sürecinin ayak sesleri vardı. Bizde, bu sürece göre herhangi bir şekillenme meydana gelmedi. Hiçbir şekilde takiye yapmadığımız için değişim ihtiyacı da hissetmedik. Ancak tersi bir etkilenmeden bahsedebiliriz. Toplumsal İslami duruşlar (cemaatler, siyasi çalışmalar, vakıflar, dernekler, dergiler) 28 Şubat sürecinden önce daha radikal ve muhafazakâr bir hâlet-i ruhiye içinde iken 28 Şubat süreciyle bu yapılar daha yenilikçi ve ılıman yapıya dönüştü. Dergi faaliyetlerimize ve akademik çalışmalarımıza dışarıdan bakıldığında sanki daha yenilikçi reflekslere sahip, daha yüzü açık ve daha ılıman olarak görünürken bu süreçten sonra ise daha muhafazakâr ve daha radikal bir dile doğru kaydığı söylene-

bilir. Bunları söylerken İslami camianın değişim sürecini yaşamaya başlamış olması bizi belki orta yerde buluşturmuştur. *islâmiyât* dergisinin 28 Şubat sürecinden sonra daha gelenekçi ve radikal olduğu söylenmektedir. Hâlbuki bu bir yanılgıdan ibarettir. Çünkü biz aynı hassasiyetimizi bütün dönemlerde koruduk. Bu yanılgının nedeni 28 şubat süreci ile İslami camia birbirine empati ile bakma sürecine girmiş ve eski tek taraflı beslenme zaafından kurtulmuş olmasıdır.

28 Şubat süreci olmasaydı *islâmiyât*'ın daha yenilikçi olacağını mı söylemek istiyorsunuz?

islâmiyât dergisinde oluşturduğumuz konu başlıkları "Şeriat Dosyası", "İslam ve Demokrasi", "Tasavvuf", "Kadın", "Din İstismarı", "Diyanet", "Örtünme", "Dünyevileşme", "Türkiye'de Din Söylemleri", "Din ve Şiddet", "İslam'ın Sol Yorumu", "Misyon ve Diyalog", "Türk(iye) Dindarlığı", "Siyaset ve Ahlak", "Küreselleş(tir)me ve Din", "Aleviliğin Teolojisi", "Ümmet Üzerine", "Ehli Sünnet" gibi başlıkların çoğunu fikrî olarak 1994'lü yıllarda gündemimize almıştık. Çünkü bu konular, o tarihlerden sonra sıkça tartışılacak ve bugünden sonra bile tartışılmaya devam edecek olan konulardır. Bu konular da toplumsal empati gerekmektedir ve bu konular hep şimdiye kadar sloganlar çerçevesinde konuşulmuştur. "Yaşasın Şeriat" veya "kahrolsun Şeriat" sloganlarında olduğu gibi. Ayrıca bu ve benzeri konular hep toplumsal ayrıştırmanın konuları olarak yüzyıldır önümüzde durmaktaydı. Bu konular, soğukkanlılıkla bilimsel olarak ele alınmalıydı ve ele alış tarihsel bir sorumluluktu. Biz bu idrakin içinde olduğumuz için bu sorumluluktan kaçamazdık. *islâmiyât* dergisine başlayınca bu konuları fiilî olarak gündeme almış olduk. Bu konuları ele almayı düşündüğümüz yıllarda muhafazakâr tutumu eleştirmeye yönelik hassasiyetimiz daha canlıydı. Konuları ele almaya başladığımız tarihte 28 Şubat süreci yaşandığı için muhafazakâr tutumu eleştirmekten kaçındığımızı söyleyebilirim. Çünkü İslami kesim olarak bizler bazı sıkıntılar yaşıyorduk. Bizim, bu sıkıntıları görmezden gelerek eleştirel yaklaşmamız farklı sonuçlar çıkarılmasına neden olacaktı. Bu hassasiyetimize rağmen kendi doğrultumuzu da zedelemedik. Bilimsel çalışmalara, konjonktürün müspet veya menfi yönden etkisi olmaktadır. Bu kaçınılmazdır. Salt akademik bir yapılanma içerisine girerseniz belki bundan soyutlanabilirsiniz. Ancak bizim böyle bir iddiamız hiçbir zaman olmamıştır. Her ne kadar İslami camia düşüncelerimizi tam içselleştirmese de bu düşünceler İslami camia içerisindedir. Fakat İslami camianın değişik renklerini ve tonlarını bünyesinde barındıran bağımsız ve bağlantısız bir yapımız her zaman söz konusu olmuştur. Gücümüzü ve varlığımızı sadece kendimizden ve okuyucularımızdan almaktayız.

Bilim adamı öncelikle yaptığı bilime ve topluma karşı sorumluluk sahibi olmalı ve bu sorumluluk bilinciyle konuları ele almalıdır.

Peki hem bilimsel olmaktan bahsediyorsunuz hem de salt akademik bir yapıdan kaçınıyorsunuz: bu durum bir çelişki değil mi?

Bilimsel yayıncılık yapıyorsanız akademik olmak zorundasınız. Fakat akademikliği yalnızca kuru bir yapı ve arkeolojik çalışma olarak algılamamak gerekir. Biz akademisyenliği, yaşadığımız dünyadaki olayları derinliğine tahlil, yanlış uygulamaları tespit ve yeni önerileri ortaya koymak olarak algılıyoruz. Yoksa salt tarihçilik ve arkeolojik çalış-

ma olarak anlamıyoruz. Bu anlamda yayın hayatına başladığımız döneme nazaran üniversitelerimizdeki bilim adamlarımızın akademik anlayışında bir değişme söz konusu olmuştur. Salt mesleki kaygı ve yükselmeyi hedefleyen yayın yapma arayışı 'akademik sorumsuzluk'u ortaya çıkarmaktadır. Bilim adamı öncelikle yaptığı bilime ve topluma karşı sorumluluk sahibi olmalı ve bu sorumluluk bilinciyle konuları ele almalıdır. Akademisyenlerin, bir an önce unvan alma ve bu unvana sığınarak popülist işler yapma çabası, akademik derinlikten uzak uğraşılarla meşgul olmaları, yeni bir yozlaşmayla karşı karşıya kaldığımızı göstermektedir. Bu da bilimsel heyecanı ve entelektüel arayışları sıradanlaştırmaktadır.

İslami düşüncede son yıllarda bir 'tatile çıkış' söz konusudur.

İslami düşüncede son yıllarda bir 'tatile çıkış' söz konusudur. Bu sıkıntıyı aşamazsak İslami anlamda ciddi bir kısırlık meydana gelecektir. Hâlbuki, dün öğrenci kantinlerinde tartıştığımız konuların bugün en üst düzeyde tartışıldığına bakacak olursak ne denli sorumluğumuz olduğunu düşünmemiz gerekir. Ben İslamiyat sahasında çalışan tüm araştırmacılara rehavetten kurtulmalarını ve sorumluluklarının idrakine varmalarını hatırlatmak istiyorum. Bu tatile çıkışın ve rehavetin sosyolojik tahlili ayrıca ele alınması gereken bir konudur. Bir öz eleştiri olarak söylemek gerekirse bu kısırlıktan son zaman *islâmiyât* da nasibini almıştır. Kriz düşünceyi tetikleyen en önemli faktördür. Bugün sadece dinî ve İslami sahada Türkiye'de değil dünyada da bir kriz söz konusudur. Muhtemel kriz konularının neler olacağını saptayıp buna göre bilimsel çalışmalar yapmamız gerekmektedir.

Sivil akademik yayıncılık alanında 20 yıllık bir geçmiş söz konusu. İki döneme ayıracak olursak: Birinci döneme daha çok geleneksel İslam kültürünü eleştiri; ikinci döneme ise modern sorunlara İslami bir zihniyette bakış dönemi diyebiliriz. Üçüncü on yılında ya da gelecekte aynı faaliyet devam edecek mi yoksa farklı şeyler düşünülüyor mu?

İlk dönemimizde İslam kültürünü en genel anlamda tahlil etmeyi ve eleştirmeyi zemin edindik. İkinci dönemimizde ise dinle ilgili modern zamanda ortaya çıkan ciddi sorunlar ele alınmıştır. Her iki dönemde ele alınan eleştiri ve sorunlar çeşitli zeminlerde tartışılmış ve gündem oluşturmuştur.

Üçüncü dönemde ise –benim fikrî kanaatim ve istişarelerdeki tartışmalara binaen– bundan sonra da İslam kültürünü tahlil ve eleştiriye dönük yazılar olacak. İslam kültürünün modern dünyaya nasıl cevap vermesi gerektiği konusunda cevaplar aranmaya devam edilecek. Bunların yanı sıra bir medeniyet projesi olarak İslam'ın yeniden ihyasının ve İslami bir dünya görüşünü oluşturmaya yönelik ürünlerin ortaya koyma ihtiyacının varlığını da ifade etmek gerekir. İslam'ın dünya görüşü, metafizikten siyasete, siyasetten ekonomiye, ekonomiden beşerî ilişkilere ve ahlaka kadar geniş yelpazede ortaya konmalıdır. Siyasi olarak Batı, Sovyet Rusya'nın yıkılmasından sonra kendisine alternatif siyasi coğrafya olarak İslam'ı seçti. Direncini ve siyasetini buna göre oluşturdu. 11 Eylül'den sonra ise bu daha farklı boyut alarak medeniyet çatışmasına dönüştürülme tezlerini bütün dünya tartıştı. Bu süreç fiilî işgallere dönüştü. Hâlbuki ortada ne yaşanan farklı bir medeniyet ne de bunu oluşturacak bir bilimsel çalışma söz konusuydu. Sadece İslam dünyasında, olanın

farkına varılmaksızın yaşanan farklı bir hayat söz konusuydu ve bu hayatta İslami kültürün izleri söz konusuydu. İslam dünyasının ne kurumları ne de örgütleri Batı'ya alternatif oluşturacak durumda değildir. Batı, İslam'ın potansiyeline bakarak bir tez olarak ortaya koydu. Batı, potansiyel daha kendini göstermeden onu mahkum etmeye çalışmakta ve yeni kitlesel manipülasyonla krizler meydana getirmektedir. Elbette ki İslam'ın alternatif bir paradigma oluşturma potansiyeli söz konusu ve bu potansiyelin ivedilikle ortaya konulması gerekmektedir. Ancak bu, sloganlarla değil alternatif düşünce ve bilimsel çalışmalarla meydana getirilir. Bugüne kadar yayınlarımızda tartıştığımız konular artık dünyanın ve siyasetin gündemine gelmiştir. Oluşturduğumuz bu altyapının daha etkin çalışmalar meydana getirmesi gerekmektedir. Yeni kuşakları aktive ederek üzerimizdeki sorumluluğu paylaşmamız gerekir.

Bahsettiğiniz konularda ileriye dönük ne gibi çalışmalar yapıyorsunuz?

Birincisi dergi zemininde yeni bir heyecanın peşindeyiz. Yazı kadromuzu ve özellikle gençlere düşünce krizinin devam ettiğini ve bu krizin küresel ölçekli olduğunu hatırlatıyoruz. Bu perspektifle yeni çalışma alanları var etmeliyiz diyoruz. Ayrıca yirmi yılı aşan dergi tecrübemizle yaptığımız çalışmaları bir araştırma merkezine dönüştürmemizin gerekliliği üzerinde duruyoruz. Doksanlı yıllarda da bu türden bir araştırma merkezinin gerekliliğini ifade ediyorduk. Ancak o dönemdeki siyasi refleksler ve bizim kendi olanaklarımız buna imkân vermedi. Bugün böyle bir merkezin ihtiyacı kaçınılmazdır. Eğer iddiası olan bir Türkiye'den bahsetmek isteniyorsa bilimsel, bağımsız ve sivil bir yapıya sahip sözünün gücüyle otoritesini oluşturacak böyle bir merkeze ihtiyaç söz konusudur. Bırakın sosyal konularda, İslam konusunda bile araştırma merkezi olmayan büyük Batılı bir ülke söz konusu değildir.

Türkiye'de sorumluluk bilincinde olan ve bilgi üretimi yapan İslami sahada tek bir merkezden söz etmemiz mümkün müdür? Bugün dünya siyasetinde ortaya çıkan konular İslam çerçevesinde cereyan etmektedir. Uzun süre de bu böyle devam edecek görünüyor. İslam'ın sosyal ve siyasal konuları başta olmak üzere, bir kültür ve medeniyet dini olarak İslam'ın ele alındığı ve içinde birçok birimin olduğu araştırma merkezini kaçınılmaz gördüğümüzü ve buna yönelik bir uğraşı içinde olduğumuzu buradan kamuoyuyla paylaşmak isterim.

Bu güzel söyleşi için teşekkür ederim. b

islâmiyât | kitâbiyât bülten 17
islâmiyât üç aylık araştırma dergisi'nin ekidir

© Avrasya Yay.Rek.Mat.Eğt. ve Tur.Tic.Ltd.Şti.
adına sahibi
Süleyman BAYRAKTAR
İşletme Müdürü: Sema YAVUZ
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Veli AKNAR

Yönetim Yeri
Dr. Mediha Eldem Sok. 41/12 06420 Kızılay / ANKARA
tel: 0312. 433 24 65 tel.ve faks: 0312. 433 66 68
www.islamiyat.com.tr
islamiyat@islamiyat.com.tr

birey, toplum ve otorite

Necdet SUBAŞI

Türkiye'de birey, toplum ve otorite kavramlarının içeriği, modernleşme sürecinin kattığı yeni değerler ve bakış açıları ekseninde hızla dönüşmektedir. Zaten günümüz dünyasında da birey, toplum ve otorite kavramlarına, birbirleriyle irtibatları üzerinden sıkça vurgu yapılmaktadır. Öyle ki gündelik hayatın yeniden anlamlandırılmasına yönelik farklı açılımlar, birey, toplum ve otorite kavramlarının da sürekli bir şekilde yeni bir okumaya tabi tutulmasını zorunlu kılmaktadır.

Öte yandan dinin küresel düzeydeki görüntüleri, toplumsal düzeyde dinselliği, bireysel düzeyde de dindarlığı yeni değişken ve bileşenlerle karşı karşıya getirmiştir. Böylece bireyin inşası, çekici ve talep edilir bir amaç olarak sürekli öne çıkmaktadır. Bunların yanı sıra toplumun niteliğine ilişkin kavrayışlarımız da hızla değişmekte, hatta altüst olmaktadır. Bu bağlamda otorite de, güçten hiyerarşiye, tahakkümden itaate kadar pek çok anlamda yeni soruların harekete geçmesine yol açmaktadır.

Hiç kuşkusuz bu kavramlar öncelikli olarak bugüne ait kavramlardır. Birey, toplum ve otorite, değişken kavramsal tabiatlarına rağmen, modernleşme süreci içinde kendi kalıplarını oluşturmuş birer kategori olarak dikkat çekmektedirler. Gerçi bu kavramlara ilişkin bir analizi, bugünün terminolojisinden hareketle tarihin her dönemine taşımak imkân dâhilindedir. Ancak bu transfer aracılığıyla kavramları yerinden yurdundan ederken; birey, toplum ve otorite kavramlarının netleştiği tarihsel zemini dikkate almak gerekir. Nitekim kavramsal analizi gerçekleştirme çabası bizi daha çok günümüze ilişkin yapı ve değerlerin bir çözümlemesini yapmaya zorlamakta-

dır. Çünkü söz konusu terminolojinin bugünle, günümüz dünyasının gerçekliğiyle, var olan sıkı ilişkisi her zaman belirleyici olacaktır.

Türkiye'nin modernleşme süreci dinin gündelik hayattaki konumunun nasıl olacağı yönündeki arayışları zenginleştirmiştir. Bireyselleşme, toplumun yeni değerlerle tanımlanması, otoritenin el değiştiren tabiatı, karmaşık bir gerçeklik dünyası yaratmıştır. Aslında dinin gündelik hayattaki geleneksel rolü günümüzde esastan değişikliğe uğramıştır. Laiklik ve onun sosyal gerçeklik dünyasında somutlaşan çehresini yansıtması açısından sekülerlik bireyselleşme tartışmalarının din bağlamında gündeme gelmesini hızlandırmıştır.

Bireyin din açısından önemi derin teolojik tartışmalara konu edilmiştir. Bir anlamda her din muhatap olarak kendisine tekil bir insanı seçmektedir. Bir tekil varlık olarak insan, inandığı karşısında ona rağmen değil ona bağımlı olarak kendini yeniden inşa etmekte, dinin emir ve yasakları çerçevesinde kendini gerçekleştirmektedir. Geleneksel davranış setlerinden yola çıkıldığında kişinin kendi dinselliğini inşa etmesi, sosyalleşmesi ancak cemaat eksenli bir tarihsel-sosyolojik oluşum içinde varlık bulabilmektedir. Cemaat, kişinin dinsel anlamda sosyalleşmesini sağlamakta, böylelikle kişi de söz konusu dini birliktelik ekseninde kendi anlam dünyasını derinleştirmektedir.

Günümüzde söz konusu yapılar da tartışılmaya başlanmıştır. Artık bireyin önemi sürekli olarak vurgulanmakta, hatta bireyin çıkarları etrafında dönen yeni bir dünya tasavvuru öne çıkmaktadır. Oldukça geniş bir yelpazede dillendirilen birey kavramı, yine ortak kullanım alanı içinde yer alan toplum ve otorite kavramlarıyla birlikte kodlanmaktadır. Modern dünyada birey, öncelikli olarak felsefi çözümlemelerde olmak üzere, psikolojiden sosyolojiye sosyal bilimlerin her alanında kimlik ve kişilik haklarına vurgu yapılmasını öncelemesi açısından oldukça önemli bir ağırlık vermektedir. Toplum kavramı da aynı şekilde, çok kere basmakalıp yargılara teslim olmuş bir şekilde değerlendirilse de gerçekte o da dikkate değer bir zenginliğe sahiptir. Otorite ise her zaman toplumsal tabakalaşmanın merkezinde yer alan kilit bir rol taşımaktadır. Bu bağlamda otorite, içine güç, iktidar, tahakküm, rıza, itaat ve meşruiyet gibi kavramların da dâhil edildiği bir toplumsal ilişkiler toplamına gönderme yapmaktadır. Burada asıl problem, söz konusu kavramlar arasındaki geçişlilikte içkin olan ve alttan alta ilerleyen içsel bir gerilimden beslenmektedir. Sözgelimi, 'cemaat'in, sosyolojik düzeyde kendine bir karşılık bulabilen geleneksel yapısının, 'birey'in otonomisini inşa etmede tıkayıcı, yok edici ve zayıflatıcı etkilerinin varlığına sık sık vurgu yapılmaktadır. Öte yandan bireyselliğe yapılan popüler vurgu da, birlikteliklerin manevi boyutunu her zaman gözden düşüren yeni bir yorum arayışını devreye sokmuştur.

Bireyin din açısından önemi derin teolojik tartışmalara konu edilmiştir.

Ancak sorun daha ilerde ve kuşkusuz daha derinlerdedir. Dinin gelenekte vücüd bulan gerçekliği, günümüz koşulları içinde karmaşık sosyal çatışmalar nedeniyle, yeterli bir düzeylilikte pek az tartışılabilmektedir. Modern bireyin, din söz konusu olduğunda kendini nasıl tanımlayacağı, örneğin Türkiye gibi geçiş sürecini bir türlü tamamlayamamış ülkelerde ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamın ontolojik ve epistemolojik düzeyde her zaman göz ardı edilen hasarları da bir başka temel sıkıntı kaynağıdır. Buna

karşılık, bireyselliğin özgürleştirici boyutları, dinin ve bu bağlamda ortaya çıkan otoritenin kuşatması altında devamlı zayıflatıldığına ilişkin popüler yaklaşımlar, teolojik birikimin gösterebileceğinin aksine, bugün toplumumuzda ciddi bir kabul görmeye başlamıştır.

Din olarak İslam'ın, içeriği modern yaklaşımlar ekseninde belirlenen kavramlarla ilişkilendirilmesi kuşkusuz problemlidir. Ancak sormak gerekir: Peki o zaman ne olacak? İslam, elverişli bir açılım için bu kavramsal sermayenin miadını doldurmasını mı bekleyecektir? Aslında dinî kavramlar açısından bakıldığında da Allah'ın insanı birebir, kendi fiilî gerçekliği içinde bir muhatap olarak tanımladığı pekâlâ görülebilir. İslam'da hiç kimse bir başkasının sorumluluğunu üstlenmemektedir, yine İslam'da herkes kendi yükümlülükleri oranında Allah tarafından muhatap kabul edilmektedir. Yanı sıra bütün bunlar erginlik ve akılla ilişkilendirilmektedir. Bütün bunlara rağmen, din bağlamında ele alındığı her seferinde birey kavramı, dinsel cemaat yapılanmalarının içinde ele alınmakta ve moda tartışmaların da etkisiyle, kişinin bireyselleşme çabalarının din tarafından engellendiği hatta ketmedildiği ve gözden çıkarıldığı iddia edilmektedir.

dinin gerekliliklerileriyle dünyanın gereklilikleri arasındaki uçurum Müslümanı da telafisi imkansız kompartımanlara ayırmakta, bölmekte ve parçalamaktadır.

Oysa birey olmak kültürel gelişmişliğin olduğu kadar entelektüel özgüvenin de bir eseridir. Zaten din de kişiyi muhatap alırken onu tekil olarak tanımlamakta ısrarlıdır. Ancak onun tekilliğinin güç kazanması ancak cemaat içinde gerçekleşebilecektir. Bu bağlar içinde tekrar sormak gerekir: Bizde cemaat ağlarının içinden süzülüp gelen Müslümanlar nasıl birer kişilik performansı sergilemektedirler? Dolu mudurlar, boş mudurlar? Sorun cemaat yapılanmalarında mıdır, nerededir?

Aslında geleneksel süreç içinde insanın din bağlamındaki biricikliği ve özerkliğinin yeterince altının çizilmemiş olmasının nedeni kültüreldir. Örneğin İslam'a ilişkin sıradan bir okumada bile açıkça fark edileceği gibi, Allah, müminleri, kendine inananları birer nefs olarak tanımlamakta, sorumluluk ve görev tayininden ödüllendirme ve cezalandırmalara kadar hemen her vurguda, iradenin bizzat sahibi olan biricik insana atıfta bulunmaktadır. O hâlde, dinin tarihsel süreç içinde kemikleşen kavramlarıyla günümüzün verili koşullarında bir anlam kazanan yeni kavramların birebir örtüşmelerine gösterilen dikkat de anlamsızdır. Aslolan niyettir; aslolan bağlam değil sonuçtur. Çünkü dinin gerekliliklerileriyle dünyanın gereklilikleri arasındaki uçurum Müslümanı da telafisi imkansız kompartımanlara ayırmakta, bölmekte ve parçalamaktadır.

Kişinin kendini inşa etmesi, sorumluluklarının ayırdına varması, kendi kapasitesini geliştirme konusunda yeni bir irade ortaya koyması, toplumsal sorumluluklarını yerine getirirken mevcut tabiatının sınırlarını bilmesi ve genişletmesi hiç kuşkusuz insani bir çabadır. Aslında bu çaba, başından beri bir din olarak İslam'ın sürekli olarak vurgu yaptığı bir husustur. Müslüman deneyim zenginliği, Allah'la kul arasına girilemeyeceği gerçeğinin sürekli güncellenmesine yol açar.

Bu durumun Müslüman tarihinin hemen her döneminden örnekleri mevcuttur. En azından Hz. Peygamberin Mekke'de risaletini duyurmaya başladığı andan itibaren yerel, tarihsel, kültürel yapılar içinde sinikleşmiş, kaybolmuş, zayıflamış, cesaretini yitirmiş he-

men herkesi, nasıl da kendi vicdanlarıyla, değer ve farklılıklarıyla ortaya çıkardığını, harekete geçirdiğini biliyoruz. Bu anlamda bütün saygınlıklarıyla bir Ebu Bekir, bir Ali, Bir Âişe, bir Ömer, bir Hz. Fâtıma ya da toplumsal yapının her zaman dışında bırakılmış bir Selmân, bir Ebû Zer ya da çok kere etnik dışlanmışlığın tipik bir sembolü olarak hatırladığımız Bilâl-i Habeşî'nin İslam'la buluştuktan sonraki hâllerini, kendilerini yeniden yaratmanın birer örneği olarak hatırlamak gerekir.

Bireyin özerkliği ya da başlı başına otonomi kazanmasının günümüz felsefi dünyasında ne gibi sorunlara yol açtığı hiç kuşkusuz ayrı bir tartışma konusudur. Ancak din dünyasında kendini tanımlayanların belki de en temel görevi, modern gereksinimler ve anlam arayışları içinde somutlaşan öznenin keşfi ya da bireyin dinsel tercihlerinin tanımlanması gibi hususlarda da nasıl bir söylemin ortaya çıkması gerektiği konusunda çaba göstermektir. Nitekim dinin özelleşmesi teorisi geleneksel dinlerin toplumsal alanda etkisini kaybederek daha ziyade kişisel alanda etkili olduğu anlamına gelmekte, bunu bir kısım sosyologlar dinin bireyselleşmesine, diğer bazıları cemaat ruhunu kaybetmesine ve bir kısmı da dinlerin ahlâkî birliği temin etmede başarısız kalmasına bağlamaktadırlar.

Aslında bireysel yönelimler din konusunda birbirinden bağımsız yorumlamalara yol açmakta, savruk ve özensiz çıkışlar, dinin birliktelik ve ortak bir kutsal temel oluşturmadaki kurucu rollerini dışlayan atomize yaklaşımlarla gündeme gelmektedir. Gerçi dinsel yaklaşımların çoğulluğu tartışma konusu değildir. Ancak sorun modern bireyin serüveninde dinin, teolojik anlamda bir özgürleştirici temaya sahip olup olmayacağıdır. Bu açıdan bakıldığında dinin, bugüne ilişkin açılımlarının, özellikle dinsel yorumlama gücünün sahici bakış açıları üretmede ne denli verimli adımlara sahip olduğunun tartışılması gerekmektedir. Ancak kutsal-manevi metnin dinî otoritenin tekelini kırma çabası içinde ortaya çıkan post-modern analizler, İslam gibi bütüncül anlamlar peşinde olan dinler için, kaotik sonuçlar yaratabilir.

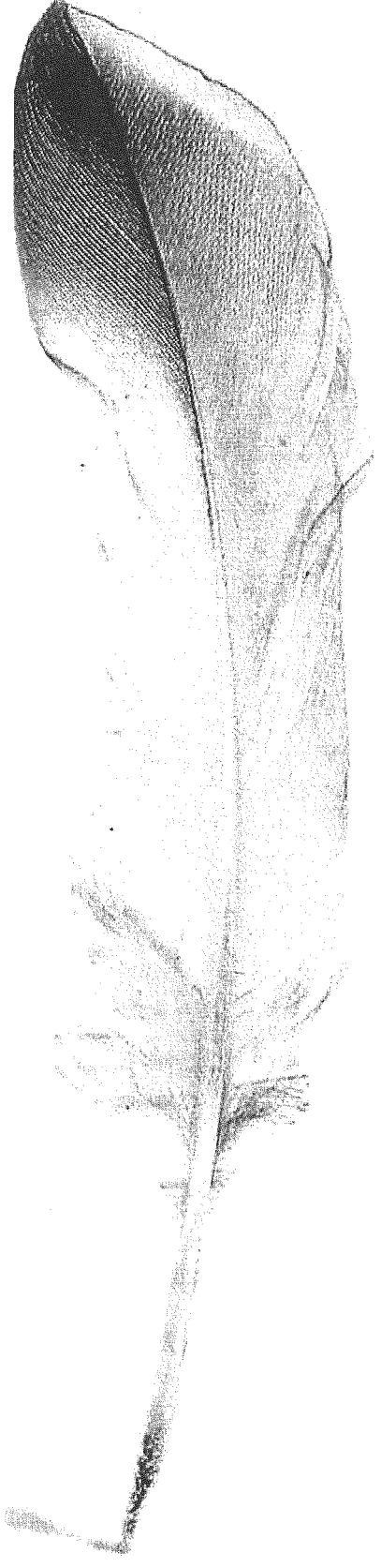
Burada belki de üzerinde durulması gereken asıl noktalar şunlar olabilir:

Birinci olarak yaygınlaşan ve artık hiçbir güç tanımayan modern bireysel öznenin dinî talepleri, gelenek içinde somutlaşan yaklaşımlarla değilse, nasıl karşılanacaktır? Bu sorumluluk için hangi kurumlar, ne tür söylemlerle öne çıkmalıdır? Mevcut birikimin bu sorunu göğüsleyecek gücünden söz etmek mümkün müdür?

İkinci olarak modern birey, din gibi kuşatıcı, bağdaştırıcı ve toplumsallığı ortaklık temelinde inşa eden bir bilişsel harita karşısında, modern birey, öznel gerçekliğini bir travmaya yol açmadan nasıl yeniden kurabilecektir?

dinsel yaklaşımların çoğulluğu tartışma konusu değildir.

Din konusunda hem geleneksel hem de modern otoritelerin zaman zaman hayatı içinden çıkılmaz bir yapıya büründürdüğü, sıklıkla dile getirilmektedir. Bu iddianın gerçeklik payı tartışılmamaktadır. Ancak yeni yapılar ve yönelimlerin ürettiği kaos her iki durumu da içtenlikli bir şekilde, doğrusuyla yanlışıyla irdelemeyi, tartışmayı gerekli kılmaktadır. Çünkü toplumda bireyselleşmenin artması, dinsel alanın rasyonelleşmesi, ticarileşmesi ve bürokratikleşmesi de başka bir gerilim yaratacaktır. Ama ne var ki modern insanın hem içsel hem de dışsal düzeydeki sosyal ilişkileri, bu süreç tarafından belirlenmektedir. b

kalem güzelim

Zeliha Bengü ÖZARSLAN

İçimdeki çocukla 'kalem'in mükâlemesidir...

Nûn ve'l-kalem...
Adına ve satır satır yazdıklarına kasem edilen ey!
Seninle kelamsız konuşmak isterdim ama senin kadar bilge değilim.
Elimde geri dönüşü olmayan bir bilet var. Aramaya, keşfetmeye geldim...
Ne olur söyle Hakikat'in bilgisi sende mi? Sen misin ummanlar mürekkep eylenince bilinmeyeni bildiren, görülmeyeni gösteren, sırları aşikâr eden...
Kılıçtan keskin misin sahiden?
Sendeki bu güç nedir ki insanoğlu seni tutan ellere kul olmayı dahi göze alıyor?
Kader denen şeyi sen mi yazdın yoksa?
Nesin sen?
Gülümsedi...
Adım Yazıcı, diye başladı.
Yaratılışın evveli, ilmin hazinesiyim, ümmî idim, boğumlarıma cesurca yükledim ilmi, önce hakikati okudum yavaş yavaş, ayet ayet, sonra yazdım, yazdım... bitmedi.
Hâlik'ım attı beni cennete önce...
Adem 'yazıcı' dedi bana...
Adem'e 'adam' olmasını öğrettim. O'na 'cümle' kapısının anahtarını verdim.
Sonra bir Havva çizdim ki görmelere mahsus; kendim gibi narin, alımlı ve mahcup... Yüzüme baktı önce bütün güzelliği ve masumiyetiyle. Sonrası malum.
Merhaba ey insan!
Adım Sır!
Her şey gibi ben de sözleri yerde kalmasın diye insanoğ-

lu için geldim. Cümle güzel sözlerine güzellik katmaya geldim taa Levh-i Mahfuz'dan. Önce nazenin parmaklarıyla tanıştım, sardılar beni üç koldan, başparmağın bütün samimiyeti ve sıcaklığını hissettim yazınca... Damarlarından girdiğimde beyinlerindeki düşüncelerini yüklediler bana; sırlarını, aşklarını, öfkelerini, renklerini ... Katre katre doldu içim... İlk defa bilemedim sırrı yüklenmenin bu kadar zor olduğunu... Sırları düğümledim; kördüğüm oldu. İçimdeki ağzı açık derin 'ayn' kuyularına attım.

Adım Acı!

Evvelen; Habil ile Kabil'in kavgasını anlattım insanoğluna. Aman Allah'ım! bir kavga başladı ki, binlerce yıl geçti bitmedi... Bitmeyecek.

Saniyen; Hud'un Lut'a; ateş toplarının Hud kavmine; Semud'un Salih'e; zilzalin Semud kavmine; kendi kavminin Nuh'a; tufanın Nuh kavmine verdiği acıları yazdım. Yahya ile birlikte testereyle biçildim, öz suyumla Yahya'nın kanı karıştı ve o günden beri insanoğlunun acısını kanla yazdım. Kavmi İsa'yı bana çivilemeye kalkıştı, bunu düşünmenin bile acısını yazmaya takatim yetmedi. Yakub'un gözyaşları çöl kumlarına karışırken 'elifler' çekildi sineme bir bir... kör oldum. Kerbela'da kesilen başlara, gökte meleğin yerde insanın ağladığı gün 'acı' yazdım, içim acıdı. Yetmedi...

düşünce benim kardeşimdir, ilham hâlâ benim dilimde...

İdamlık olan her insanoğlunun ardından kırıldım, bilirim ki; bir insanın can vermesi bir gülün solmasından daha tezdir, daha can yakıcıdır.

Adım Gezgin!

Dostluk kervanından, 'Dost'a giden kervandan sesleniyorum.

Nil vadisinin kilinden yoğrulmuş on tabletin üzerinde 'hakikati' asar, sonra da Süleyman'ın emrindeki rüzgarla Tur Dağı'ndan başlayarak yeryüzünü yüzlerce kez dolaşırım. Gözüme Mısır ilişti. Züleyha... Züleyha dedim ya biraz durmalı. Gözleri, Mısır'ın lacivert çöl gecelerinden bir parçadır. Aşkının acısını resmettim, bulutlar divana durdu. Nuh'un tufanından aldığım yağmur taneleri bile ağladı. Sonra, Ashab-ı Kehf'in yanında derin derin uyuyan derin düşünceleri uyandırırım her gece. Çünkü düşünce benim kardeşimdir, ilham hâlâ benim dilimde... İçimi kağıda döktüğüm, kelimelerle dillendiğim an, kanatlanırım uçsuz bucaksız maviliklere onlarla beraber.

Sen de iletişimi sözcüklerin tekeline vermez isen, yüreğinin yolu bizim kervana çıkabilir. Ne dersin?

Adım Renk!

Güzeli yazdım, güzel yazdım...

Nûn çanaklı ebrulî hokkalara battıkça daha da güzel yazar oldum. Nazik parmaklarda sevgiler çizdim... Renkler benim elimde... mavinin özgürlüğünden, kırmızın heyecanına; sarının enerjisinden, yeşilin dinginliğin; turuncunun cesaretinden, beyazın masumiyetine kadar tükenmeden ve sınırları unutarak... Nakkaşlar beni rengârenk alemle konuştururken, hattatları buluşturdum maziyle, zamansız ve mekansız olmanın farkındalığı ile. Gökkuşağını kuşanan kuşlar, hele bir de yazdıklarımı, Buhârâ semalarından aldıkları 'ebru' ile zinetlendirdiler mi taa Türkistan yaylalarındakiler duyar sesimdeki inceliği Sen de duydun mu? Sana da ulaştı mı bu güzelliklerin rayihası?

Adım İlim!

Toprağın bereketli elleriyle yetişen ağaçların içinden geldi, türedi soyum. İlim bende bir nokta idi, çoğalttım, çoğalttım yüz bin yıl sonra gelecek olanlara. Akıtırım mürekkebimi dilsize dil, güçsüze güç, elsize el olması için. Asil kalemler yetişsin sizinle, özüne ufuk

açabilmek için sözün, yağmur yağmur yağmaya bulutlar getirin, kalemin yazamadığı sözleri yakalayın diye niyazda bulundum cümleden içeri kalbin kapılarını aralayanlara...

–Çok fazla ama çok fazla 'bilgi!' var...

–Evet, haklısın. Çünkü senin yaşadığın dünyada çenelerini değer üretme yerine kelime değirmeni hâline getirenler de var. Ve zihinleri sadece 'cümle' cüruflarıyla mülemma. Ama şunu unutma; sanatı, anlamı, değeri ve hareketi, sadeliğin içinde ve mütevazılık mertebesinde tutanlar bu gök kubbenin asil direkleridir. Hâlâ böyle insanlar var dünyanda ve senin de onları bulabilecek kabiliyetin...

Sen, hem kalemin hem de kelamın ustası olmak istersen, parmaklarındaki izim, yüreğindeki sevgim ve zihnindeki merakın hiç gitmesin olur mu?

Gülümsedim.

Adım Dua, diye devam eti.

Adıma sureler döktürüldüğü için yazıcılar yonga yonga biriktirdiler 'başı eğri' kara zerrelerimi kuşaklarının içlerinde. Biliyorlar ki her bir zerremde taşıyorum O'nun sırrını, hikmetini, ilmini, rahmetini... Ben de boğumlarımda tutuyorum onlar için masum dualarımı mahşerde nur yüzlüler kervanına katılsınlar diye.

Yalnız, insanlık ve huzur veren eserlerden bir parça olmaya gayret sarf edenler, kutsal hayatın ve yapıcılığın mensubu olanlardır. Bunlardan biri olmaya hazır mısın minik insan?

–Benim için de bir duan var mı? Benim için de yazar mısın Kalem Güzeli, dedim, başladı yazmaya:

–Başka eserler sana ışık olsun fakat yolun olmasın!

–Her eser eksiklerini tamamlasın fakat rüzgârına kapılmayasın!

–Su, ışık, çiçek ve kitap...

–Bunlar gerçeğe erenlerin dostlarıdır, dostların bunlar olsun.

–Doğrultun, ilmin huzuru olsun

–'Erenler' dostun olsun...

–Ama sana en güzel duanın ne olduğunu söyleyeyim mi? Sevmek...

–Yüreğin gülümsüyorsa eğer, ne olursa olsun yüzün kararmayacaktır. Sen ışık olacaksın gece geldiğinde.

–Her şartta kendinle dürüst kal ki yolun uzun olsun.

–Başkalarının acılarını dinleyebilme sabrın ve nezaketin olsun.

–Muhabbet, anlayışın evladıdır. Muhabbet, evladın olsun.

–Neredesin kalem dedim?

–Noktanın çizgiye kavuştuğu yerdeyim... 'Bilgi'yle tanıştığında beni daha iyi anlayacaksın. Noktaların çoğaldıkça çizgiye yaklaşacak, çizdikçe noktalarını azalacaksın. Ve durmadan genişleyen bu çemberin hakikate varıncaya kadar sürecek. Ama sonunda yanıp kül olmak da var. Bilgilendikçe acı çekeceksin bazen, ama 'kendin olma' adına çektiğin ve beynini zonklatan her acı değerlidir, asildir. Sabırsız olacak kadar cesaretin, cesaretin olacak kadar sabrın olsun. Sonsuzluğun ateşi elini yakacak belki... Evet zor bir iş... Var mısın minik insan?

sana 'Hakikat'in ne olduğunu ya da nerede olduğunu söylemeyeyim.

Gülümsedim. Sen benim elimi bırakmadığın sürece...

Madem ki gerçeği bulmak için bu kadar isteklisin. Sana 'Hakikat'in ne olduğunu ya da nerede olduğunu söylemeyeyim. Ama sana bir ipucu vereyim; gerçeği bulmak için 'ok'u en uzağa atmayı dene. Bu okun ışığı ile ufukları buluşturmayı başarabilirsen yeniden görüşeceğiz. Otuz kuştan biri olduğunu fark ettiğin an, ben seni bulacağım.

–Biliyor musun? Parmağıma yaptığın izler artık yok, Neden?

–Artık bilgisayar tuşlarında dolaştığımın farkında mısın? b

islâmiyât | kitâbiyât
bülten
18
Ocak-mart 2007 | üç ayda bir yayımlanır | ücretsizdir

01 | **söz ve eylem**
mehmet emin özafşar

03 | **günümüzde bir hezarfen**
m.s. yeprem ile söyleşi

18 | **düşünme Allah'tan..**
ahmet karaca

20 | **mutlu yemen**
hüseyin hansu

Günümüzde Bir Hezarfen

M. Saim Yeprem ile Söyleşi

3. sayfada

Söz ve Eylem

Mehmet Emin ÖZAFŞAR

"İslâmiyât ya da Söz Söylemek" diyerek söze bağlamışız varlığımızı. Sözde varolmuşuz, sözle varolmuşuz., sözle hissettirmişiz varolduğumuzu. "Sözden maksat mânâ ve hakikattir." derken de derinden derine kendi varoluşumuzun mânâ ve hakikatine gönderme yapmak istemişiz.

islâmiyât'ın onuncu söz yılına girerken, söz söylemenin eyleme olduğunu, sözün eylem için olduğunu, dahası sözün bizzat kendisinin eylem olduğunu bilmem söylemeye gerek var mı? Söz söylemek var olmaktır. Aynı zamanda var kılmaktır.

Eskilerin dilinde 'merâtibu'l-vücûd' içerisinde 'vücûd-i zihnî' olarak varoluş kazanan varlığı, duyulur kılmaktır söz. Duyulur varlıktır söz. Bizim sözümüz yazıda bedenlenir, görünür varlık olmak için. Öyleyse bizim görünür varlığımız, yazılı sözümüzdür. Yine eskiler buna bir başka varoluş düzlemini ifade etmek için "vücûd-u aynî" demişlerdir. Hutût ve nukûş olup belirmek, yazı olarak görünmek sözümüzü, yalnız görünür kılmakla kalmaz, onu aynı zamanda okunur kılar. Öyleyse bizim okunur varlığımızdır sözümüz. Söylemek, yazmak, okumak; söylenmek, yazılmak, okunmak aslında hepsi eylemektir. Onun için kulak, göz, kalp hepsi mesuldür eylediklerinden. Söz, söylemek mesuliyettir. Yazıyla bedenle-

Söz söylemek var olmaktır. Aynı zamanda var kılmaktır.

nen söz, mesuliyettir. Görünür, okunur söz, mesuliyettir. Demek ki bizim sözümüz, sözle varoluşumuz mesuliyettir. Çünkü bizim sözümüz duyanları, görenleri, okuyanları eyleyen kılan sözdür. Başkasını eyleyen kılmak mesuliyettir. Eyleyen kılmak ya da eylemek ikisi de mesuliyettir. Ya bu söz e(ğ/y)lenme ise o taktirde o söz, boş sözdür. Ama boş söz de mesuliyettir. Kur'an ona 'lehve'l-hadîs' diyor.

Sa'yimiz insan ve Müslüman olmaklığın hakkını vermektir. Bizim hikmete tercüman olmak gibi bir ödevimiz; olan bitene doğru tanıklık yapmak gibi bir eylemimiz var.

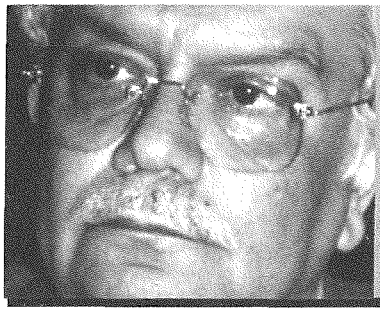
Söz gerçeğe/hakikate nasıl mutabık olur? Sözün, hakikatin tecellisi olması ne demektir? Eğer söz hakikatin tecellisi ise hakikat masdarından bağımsızdır diyenler, sözün masdarından bağımsız olduğunu mu söylemiş oluyorlar? Söz masdarından, yani söyleyeninden ne kadar bağımsız olur? Bununla sözün söyleyeninden bağımsız kendi hakikati, kendi gerçekliği vardır mı denilmek isteniyor; yoksa duyulur söz, masdarından sudur eder etmez bağımsızlık kazanır, söyleyeninin denetiminden çıkar mı denilmek isteniyor? Yoksa her ikisi birden mi deniliyor? Hangisi denilirse denilsin, söz, masdarından bağımsız olarak eyleme gücüne sahiptir. Kendi başına, oluşlara, eylemlere vücut verme gücüne sahiptir. Söz bir güçtür. Bizim sözümüz bizim gücümüzdür. Bizim gücümüz olan sözümüz, bizim denetimimiz olmadan güç icra eyleyen varlığımızdır. Sözümüzün gücü, bizim varlığımızın gücüdür. Çünkü o bizim sa'yimiz, bizim amelimizdir.

Bizim amelimiz, 'metin'lerimizdir. Metinlerimiz, yani denetimimizden çıkan gücümüz. Nerede, ne zaman, kiminle ne yapar, ne yıkarlar ne eyler, ne kılarlar? Her ne yaparlarsa yapsınlar, yaptıklarından biz sorumluyuz. Çünkü onlar bizim sa'yimiz; mesaimizin ürünleri. Bize mesaimizden başkası yok; bize sa'yimizden başka yapıp etme yok.

Sa'yimiz verili dünyada mânâ arayışımızdır. Mânâ arayışımız varoluş gayemizdir. Mânâ sözcüklerin değil Öz'ün varlığıdır. Sözcükler sadece araçtır. Söz dilin değil ruhun eylemidir. Dil sadece araçtır. Yazı kalemin değil, kalemi tutanın işidir. Kalem sadece araçtır. Metin kâğıdın değil, kalbin/fikrin amelidir. Kâğıt sadece araçtır.

Sa'yimiz insan ve Müslüman olmaklığın hakkını vermektir. Bizim hikmete tercüman olmak gibi bir ödevimiz; olan bitene doğru tanıklık yapmak gibi bir eylemimiz var. Dergi/Bülten sadece araçtır!

Bizim mânâ tene gelmeden önce verilmiş bir 'söz'ümüz var!

günümüzde bir hezarfen

m. saim yeprem ile söyleşi

İslâmiyât: Saim Yeprem'i gıyaben tanıyoruz. Bu söyleşide, Sayın Yeprem kimdir; ailesi, hayatı, vazifeleri, bilimsel kariyeri, dinî ve sosyal konulardaki yaklaşımları ve kişiliğini *islâmiyât* okurlarına tanıtmak istiyoruz. İsterseniz ailenizden başlayalım. M. Saim Yeprem kimdir?

Saim Yeprem: 1941'de İstanbul Fatih'te doğdum. Fatih Birinci İlkokulu'nda okuduktan sonra İstanbul İmam Hatip Okulu'nu 1959'da bitirdim. İmam Hatip'ten sonra İstanbul Perteniyal Lisesini de bitirerek ayrıca düz lise diplomasını da aldım. Daha sonra İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün ilk öğrencisi olarak (hatta numaram bile 1'dir) kayıt yaptırdım. Bu sırada kazandığım diğer fakülteler vardı ancak ben tercihimi burası yönünde kullandım. Diğer fakültelerdeki öğrenciliğimi imkânlar nisbetinde devam ettirdim. Yüksek İslam Enstitüsü'nü 1963'te bitirdim.

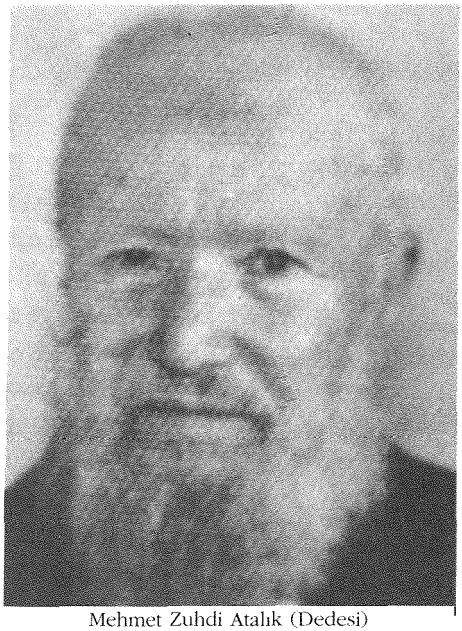
Bu arada 1959'da İmam Hatip mezunu olarak İstanbul Müftülüğü'ne bağlı Kemal Paşa Camii'ngade imam-hatiplik görevine başladım. Buradaki görevim hem Kemal Paşa Camii'nde imam-hatiplik hem de müftülük bünyesinde Temellükat Komisyonu üyeliği şeklindeydi.

Babam kuradan Hafız Mehmet Nuri Efendi'dir. O da 1906'da İstanbul Fatih'te doğmuş, İlk ve orta öğrenimini Mercân Sultânîsi'nde yapmış. Sonra ulûm-i Arabiyye ve İslamiye'yi Bayındırlı Mustafâ Hilmî Efendi'den ve bilahare kayınpederi olan Mehmed Zühtî Efendi'den talim etmiş. Kıraat ilimlerini de o dönemin meşhur hünkar imamı Hâfız Necâti Efendi'den okumuş ve icazet almış. Babam İskenderpaşa Camii'nde imam-hatiplik yaparken ben doğmuşum. Ay-

Bu söyleşide, Sayın Yeprem kimdir; ailesi, hayatı, vazifeleri, bilimsel kariyeri, dinî ve sosyal konulardaki yaklaşımları ve kişiliğini *islâmiyât* okurlarına tanıtmak istiyoruz.

rıca Süleymaniye Kütüphanesi'nde uzman olarak çalışıyordu. Bilahare 40'lı yılların sonu 50'li yılların başında önce Eyüp Müftülüğü'ne, sonra da Ömer Nasuhi Bilmen'in İstanbul müftülüğü sırasında aynı yerde müftü yardımcısı oldu. Kurradan olduğu için bilahare Mushafları Tetkik Heyeti baş azalığına seçildi. Sonra da Şişli'nin ilk müftüsü oldu. Daha sonra Şer'iyye Sicilleri Arşivleri Uzmanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı Organizasyon ve Metod Uzmanlığı'ndan emekli oldu. İzmir'de 1992'de vefat etti.

Dedem Mehmed Zühtî Efendi "Bâyezid Fakihi" diye meşhur idi. Bâyezid Medresesi'nden icazet aldıktan sonra, Dersi Âmlık derecesine yükselmiş ve Sultân Abdulhamîd'in huzur hocalığına getirilmiş. Babası Mehmed Şükrü Efendi de Sultân Abdülhamîd'in huzur hocalarından idi. Dedem 1968 yılında 115 yaşındayken vefat etti. Şu anda Eyüp'te Maraşal Fevzi Çakmak'ın yanında Küçük Hüseyin Efendi ile yan yana yatmaktadırlar. Ebû'l-Ûlâ Mardin'in *Huzur Dersleri* kitabının ikinci cildinde dedemin ve babasının terceme-i hâlleri vardır.

Mehmet Zuhdi Atalık (Dedesi)

Dedemin bana küçük yaşlarda öğrettiği bir tekerleme var: *"Men tekelleme tezendeka. Men tefekkaha tefesseka. Men tasavvefe tebedde'a. Men tecemme'a tekemmele.* = Kim kelamla meşgul olursa zındıklaşır. Kim fıkıhla meşgul olursa fısk-ı fücura batar. Kim tasavvufla uğraşırsa bid'atlere boğulur. Kim bunların hepsini cem ederse kemâle erişir".

Rahmetli'nin hem fıkıhla yoğun bir şekilde meşguliyetini gösteren kendi el yazısıyla yazdığı risaleler var, hem de kelamla ilgilendiğini gösteren eserler var.

Rahmetli Dedem benim ilk hocamdı. Ulûm-i Arabiyye ve İslâmiyye'yi ben ondan edindim. Dedem bahsettiğim görevleri yanında Hâcî Nûrî Efendi zamanında fetva heyetinde ve aynı zamanda Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliye Medreseleri'nde fıkıh müderrisliği yapmıştır. Aynı zamanda kıraat ilimlerinde kurraydı.

islâmiyât: Rahmetli Fethi Yanıklıoğlu size "Boğaziçi Medeniyeti'nin son örneklerinden biri" diyor. Aileniz ne kadar zamandır İstanbul'da?

Yeprem: Bilebildiğim kadarıyla, dedelerim Kanûnî dönemine İstanbul'a yerleşmişler. Dedemin soyadı "Atalık" idi. Bu soyadın hikâyesini bana şöyle anlattılar: Kanûnî döneminde devlet işleri için önce vezir sonra sadrazam adayı aranmış. İki kişiyi padişah huzuruna çıkarmışlar; bunlardan biri dedemmiş. Dedeme vezirlik mertebesi uygun görülmüş ve tuğ takdimi yapılmış. Rahmetli de başından o şeyi çıkarmış ve yanındaki arkadaşına vermiş. Tabi Kanûnî'nin lutfunun terk edilmesi mümkün mü? Arkadaşı padişahın gazabından çekinerek isteksiz davranmış. Padişah da bunu görünce "O sana atalık etti, kabul et!" demiş ve bu vakitten sonra bizim aileye Atalıkzâdeler denmiş. Bir rivayette bu kişinin Firûz Ağa olduğu söylenir. Gerek anne gerekse

baba tarafından bizim dedelerimiz İstanbul'da doğmuşlar.

islâmiyât: 2. Cihan Harbi sırasında doğdunuz. Ülkemizde harp yok ama derin şoklar var ve o sıralar farklı politikalar uygulanıyor. Çocukluk yıllarınız bu sıkıntıların gölgesinde geçti. Böyle bir hengamede doğdunuz ve Kur'an ilimleri tedris ettiniz. bu süreci bize anlatır mısınız?

Yeprem: Dedemin tek oğlu, ben doğmadan vefat etmiş. Dünyaya geldiğim zaman beni oğlu yerine koymuş. Bu durum, "ailemizi ilmiye sınıfında devam ettirecek olan bu çocuk" şeklinde mütalaa edildi. Babam da zaten Şer'î ve Kur'an ilimlerinde yetişmiş bir zat olduğu için benim de aynı alanda yetişmemi istedi ve eğitimimi çok küçük yaşlarda başlattı.

Ben ilkokuldayken Kur'an-ı Kerim tedrisatı yasaktı. Biz yaz aylarında gerek dedeme ders okumaya giderken gerek Fatih Camii'nde Kur'an okumaya giderken Ağustos sıcağında ceket giyer ve onun içine Mushaf'ı ve diğer okuduğumuz kitapları gizlerdik. Çünkü dinî eğitimi yaygın olarak yapmak yasaktı. Buna rağmen biz haftanın önemli bir kısmını dedemin yanında bir kısmını da Fatih Camii'nde Kur'an okuyarak geçirirdik.

İlkokul öğrenimim sırasında öğretmenlerimin dikkatini çekmiştim. Allah rahmet eylesin ilkokul öğretmenim Nimet Çalapoğlu adında dönemin çok meşhur bir matematikçisiydi. Matematik kitapları yazmıştı ve boş derslerde de matematik çalıştırırdı. Tarih, edebiyat, coğrafya derslerinde de metnin ezberlenmesi şeklinde değil de, analitik düşüncesinin yerleşmesine yönelik çalışmalar yürütürdü. Mezun olduğum yıl ben okulu birincilikle bitirdim. Matematik ve elektronik konularına ilgiliydim. Öğretmenlerim imam hatip okuluna gideceğimi duyunca karşı çıktılar ve İstanbul Erkek Lisesi'ne devam etmem için babamla görüştüler. Fakat babam benim dede mesleğinde yetişmemi istiyordu ve öyle de yaptı.

islâmiyât: Hafızlık, kıraat vb. konularda eğitim aldınız mı?

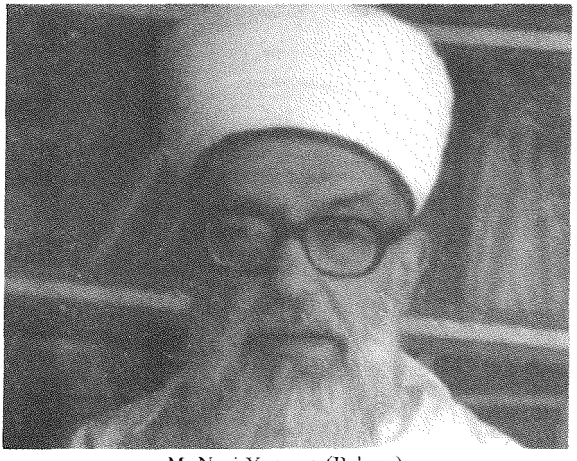
Kurra Mehmet Hafız Nuri Yeprem (Babası)

Yeprem: Hafızlık çalışmaları değil, Kur'an'ı anlamaya yönelik ilmî çalışmalar üzerinde ilerledik. Kur'an-ı Kerim'i talim, tecvid kurallarına göre okuma düzeyinde kaldı hafızlığa geçmedik. Dedem doğrudan doğruya Arapça ve Arapça'ya dayalı ilimler üzerine ağırlık vermişti.

Bu sıralarda dedem gözünden ameliyat oldu. Doktorlar yasaklamalarına rağmen mercekle kitap okumaya başladı ve gözlerini tamamen kaybetti. Uzunca bir dönem ben onun gözleri oldum. Derslerde Fahruddîn Râzî'nin *Tefsîr-i Kebîr*'ini okurduk. Fıkıh konularında İbn-i Hâlid'in *Emsâl*'ini de okuduk. Ben okuyordum, dedem takip ediyordu ve yer yer beni imtihan ediyordu.

islâmiyât: Dedenizin Huzur Hocalığı yaptığından bahsettiniz. Huzur Hocalığı nedir?

Yeprem: Sadrazam Hoca Râgıb Paşa, padişahın bazı konularda bilgilendirilmeye ihtiyacı olduğunu düşünerek ramazanda dönemin en meşhur hocalarını toplayarak bugünkü panel gibi bir program düzenlemiş. Mukarrir denilen hocalar, Hoca Râgıb Paşa'nın padişahı bilgilendirmek istediği konuları sunuyorlar; Muhatap denilen hocalar da bugünkü müzakereciler gibi bu sunuları sorularla derinleştiriyorlar. Bir nevi kelamın cedel metodunu uyguluyorlar. Bu gelenekle oluşan Huzur Dersleri, son padişaha kadar devam ediyor. Dedem rahmetli de Abdülhamîd zamanında Huzur Derslerine alınıyor.

M. Nuri Yeprem (Babası)

islâmiyât: Dedenizden eğitim alırken, dedenizin dostları, çevresi, yani o kuşak sizi nasıl etkiledi?

Yeprem: Biz "Dede" tabirini kullanamazdık. "Efendi Baba" derdik. Dede tabiri hoş karşılanmazdı, büyükbaba da denmezdi. Dedem bana, ismimle hitap etmeyi çocukluk döneminden çıktıktan sonra bırakmıştır. Hatta imam hatip okulunu bitirdiğim zaman akrabalarımıza çevremize Mustafa Efendi denmesini emrederdi, Mustafa dedikleri zaman kızardı.

Ömer Nasuhi, dedemin yakın arkadaşlarından biriydi. Misafir olarak geldikleri zaman hizmetlerini görürdüm. Bu sırada da sohbetlerini diz çökerek bir köşede dinlerdim. Ömer Nasuhi Hoca geldiği zaman dedem rahatını bozar kalkar minderi üzerinde diz çöker, ellerini dizlerine koyar karşılıklı bu durumlarını bozmadan konuşurlardı. Ömer Nasuhi, dedeme Efendi Hazretleri diye hitap eder, o da ona aynı şekilde karşılık verirdi.

Ben hayatının son yıllarında İstanbul'un meşhur tabiplerinden biri olan rahmetli Dr. Nasır Şevki Arca'nın örnek sohbetlerinden birini kaydettim. Onlar başlı başına bir âlem. Her pazar dedemin evinde komşular ve yakın arkadaşları toplanırlardı. Güncel meselelerden tutun, politika, günlük siyaset, ilmî meseleler hakkında sorular sorulur ve cevapları alınırdı. Dedeme, Hocaefendi Hazretleri yahut Efendi Hazretleri diye hitap ederlerdi. Dedem, gelenlerin yapısına göre hitap eder ve muhatabına göre cevaplar verirdi. Gelenlere hizmeti tamamlayınca bizlerin de toplantıyı takip etmemiz istenirdi. Yani benim canım sıkılıyor ihtiyarlar kendi aralarında konuşuyorlar, diyemezdik.

Ben çocukluk dönemini yaşamadım desem yeridir. Sokağa çıkma ve oynama imkânım olmadı. Böyle bir terbiye gördük. Okul dönemine kadar olan devre evde geçti. Kardeşimle evimizin bahçesinde oynardık. İlkokul dönemindeyken yaz tatilleri hep bir şeyler okumakla geçti. Öğretmenlerimle yakın akrabalarım büyümüş de küçülmüş gibi tabirler kullanırlardı. Bu dönemde çokça roman okuduğumu hatırlıyorum. Bizim dönemimizde kiralık roman sistemi vardı. Kiralık aldığımız için 300-400 sayfalık romanları bir gün içinde okurduk. Bu romanlar emsaller arasında tur atardı. Mike Hammer romanları dahil olmak üzere farklı romanları dahi okumuşuzdur.

islâmiyât: Üniversite yıllarınız ülke ta-

rihinin çok önemli olaylarına tanıklık ettiğiniz yıllar. Sosyal ve siyasal karmaşaların yaşandığı bir dönem. Bize biraz da o yıllardan söz edebilir misiniz?

Yeprem: Çok fırtınalı yıllar yaşadık. Ben İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün Talebe Cemiyeti başkanı seçildim. İhtilal dönemi yıllarında Talebe Cemiyetine başkanlığı yaptık. O dönemde bizim cemiyet Milli Türk Talebe Birliği'nin grubu içinde yer alıyordu. Birlikte hizmet eden ağabeylerimizle temas hâlindeydik. Güncel hareketlerde aktüaliteyi takip ediyor, kafa yoruyor ve görüşler geliştiriyorduk. Başlangıçtan itibaren yüksek İslam Enstitülerinin gelişmesi, akademik kariyer kazanmasında rol oynadık, faaliyet gösterdik, mesleğin daha gelişmesi, olgunlaşması ve ileri seviyelere ulaşmasındaki bütün faaliyetlerde yer aldık.

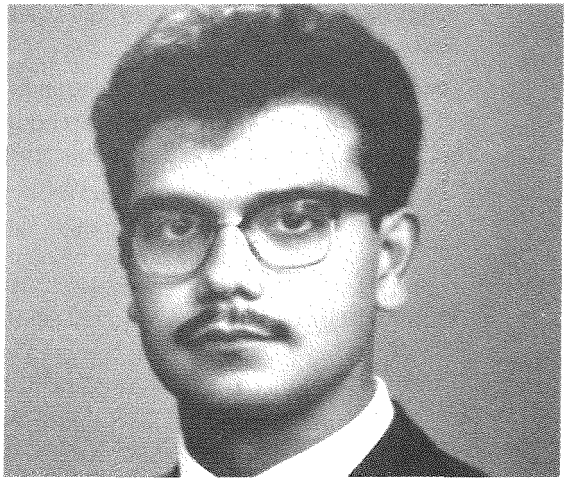
Ben 1963'te mezun oldum, Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan beni Aydın Müftüsü yapmak istediler. İstanbul'dan uzak olduğu için kabul etmedim. Öğretmenliğe geçtim. Düzce'ye tayinim çıktı. Düzce İmam Hatip Okulu'nda idarecilik üstlendim.

islâmiyât: Yüksek İslam Enstitülerinin açılışından bahseder misiniz? Hangi dersler vardı, hocalarınız kimlerdi?

Yeprem: İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü 19 Kasım 1959'da Çarşamba semtinde açıldı. Açılışında bizim de ciddi hizmetimiz oldu. Başbakan Adnan Menderes bir mazeretinden dolayı açılışa gelemedi. Ankara İlahiyat Fakültesi Dekanı Bedii Ziya Egemen bu olayı "faal-i hayır" olarak nitelendirmişti. Merasimi, açılış konuşmasını ve resimli belgeleri bir kitapta daha sonra neşrettim. Bendeniz o zaman öğrenci temsilcisi olarak öğrenciler adına bir konuşma yaptım. Açılış dersini rahmetli Hocamız Nihat Sami Banarlı verdi. Banarlı'nın açılış dersinin konusu "Türklerin İslam ve Müsamaha Anlayışı"ydı.

Üç ay kadar Çarşamba'da kalan Yüksek İslam Enstitüsü, Fındıklı'daki Namık Kemal İlkokulu'nun üst katına taşındı. O binanın üst iki katı güzel sanatlar akademisi için hazırlanmıştı ancak daha acil ihtiyacımız olduğu için bize tahsis edildi. Medyada bu olay çok olumsuz yankı buldu. Biz Adalet Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı'na gazeteleri şikayet ettik ve hakaret takibatı açılsın istedik. Ama herhangi bir işlem yapılmadı.

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü yüksek öğretim kadrosunda Dr. Şerîf Hâzım el-Ân -bu öldürülen Irak kralının dayısıdır. Kendisi kardiyolog doktordur. Aynı zamanda Kahire Üniversitesi'nde de hocaydı-, bizde de Arap Dili ve Edebiyatı okuttu. Öğretim kadrosunda merhum Ömer Nasuhi Bilmen hocamız vardı. İmam hatip okullarının banisi ve Tevfik İleri'nin hocası Celal Ökten hoca 1961'de vefat edene kadar hocalığımıza devam etti. Rahmetli Ahmed Davudoğlu da hoca kadrosundaydı. Hukuk profesörlerinden bir hayli hocamız vardı. Recai Galip Okan gibi. Kemal Edip Kürkçüoğlu hem müdürlüğümüzü hem hocalığımızı yaptı. Prof. Dr. Celal Saraç ilimler tarihi hocamız oldu ve kadrolu müdürlüğümüzü yaptı.

Yaman Dede diye meşhur olan hoca hem Farsça hem de edebiyat hocalığımızı yaptı. Mahir İz hoca da derslerimiz girmiştir.

islâmiyât: Öğrenci arkadaşlarınızdan bahsedersek. Kimler vardı sizin döneminizde?

Yeprem: Hayreddin Karaman, Tayyar Altıkulaç, Mehmet Ali Sarı, İsmail Karaçam, Ahmet Uzunoğlu, Ahmet Kuloğlu sınıf arkadaşlarımdı.

Bu arkadaşların bir kısmıyla arkadaşlığım, imam hatip birinci sınıfa kadar dayanıyor. Bir kısmıyla da Yüksek İslam Enstitüsü'nün kurulduğu günlerde tanıştık. Sınıf arkadaşlarından çoğuyla

Soldan sağa: Hasan Hüsnü Erdem, Mehmet Nuri Yeprem, (Erdem'in iki arkasındaki) İbrahim Elmalı.

bugüne kadar devam eden bir arkadaşlığımız var.

islâmiyât: Yarım asırdır devam eden arkadaşlıklardan bahsediyoruz. Sizin arkadaşlığınıza yol arkadaşlığı denebilir mi?

Beraber yürüdüğümüz yollarda beraber yürüdüğümüz arkadaşlar. İnancı bir, ideali bir, imanı bir, ülküsü bir. Olayları yorumlamada benzer düşünceleri paylaşanlar elbette farklı düşünebilecektir ancak genel hedeflerde bir ve paralel düşünen aynı imanın sahibi kişileriz.

İmam hatibe gittiğim zaman hatırlıyorum bir müddet arkadaşlarımdan uzak durmak zorunda kaldım. Çünkü arkadaşlarım beni aşağılıyarlardı. Ancak bu sıkıntıyı ikinci sınıfta üzerimden atabildim. O tarihten itibaren okuldaki başarılarım sürekli artarak devam etti. Bu baskıyı herkes kolayca kaldıramaz ama bizi sürekli kamçıladı. Bize devamlı olarak çift kanatlı olmamız öğütleniyordu. Batı papazları örnek veriliyordu. Onlar çift kanatlıdır. Hem din ilimlerini, hem pozitif ilimleri öğrenmişlerdir; bir, iki dil bilirler; bir, iki master, bir, iki doktora yapmışlardır, deniyordu. Bizim nesil arkadaşlarımıza bakarsanız hem imam hatip lisesi mezunudurlar hem benim gibi lise mezunudurlar. Lise diploması ile pozitif bilimler alanını, imam hatip diploması ile de ilahiyat alanını yürütmüşlerdir. Bir dönemin gerici yobaz, örümcek kafalı din adamı yerine aydın din adamı, çift kanadıyla uçan hocalar olmamız isteniyordu. İlahiyat hocalarımız, bu din bu İslam size emanettir, bundan sonra bunu siz devam ettireceksiniz, aydın din adamı örnekleri sizsiniz, böyle olacaksınız, diyorlardı. Teşvik edenler, baltalayanlara göre çok azdı. Ama onlar bize heyecan ve ruh verdiler.

Bizim dönemimizde yedi ilde imam hatip vardı. 1970'te Prof.Dr. Orhan Oğuz Milli Eğitim Bakanı iken ilk Din Eğitimi Şurası'nı topladığında bu sayı 14'e çıkmıştı. Bakınız az bir çoğunluk yola çıktığı zaman ne gibi gelişmeler oluyor: Yol arkadaşlığı budur.

Fakülteyi bitirdikten sonra, bu arada ben Düzce İmam Hatip Okuluna öğretmen olarak tayin edildim. Bu görevi yürütürken son yılda İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde doktora imtihanlarına girdim ve kazandım. Eski Türk Edebiyatı Bölümü'nde Prof. Dr. Abdülkadir Karahan'ın yanında doktora çalışmalarına başladım. Bu arada askere gittim. Dönüşte İstanbul imam hatip okuluna tayin edildim. Bir yıl sonra

doktora çalışmalarımın bir parçası olarak Bağdat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne kaydoldum ve bir yıl burada öğrenim gördüm.

islâmiyât: O yıllarda Bağdat Üniversitesi bilinen bir eğitim yeri. Sizde iz bırakan hoca oldu mu?

Yeprem: Mesela benim kelamla ilgimi devam ettiren Prof. Dr. İrfân Abdulhamîd var. Onun *Dirâsât fî'l-firâk ve'l-akâ'idi'l-İslâmiyye* isimli kitabını çevirdim. Bir hayli çevirim var benim İrfân Abdulhamîd'den. Yine aynı fakültede Prof. Muhsin Abdulhamîd'in *Hakîkatu'l-bâğiyye ve'l-bahâ'iyye* isimli eserini *İslam'a Yönelen Yıkıcı Hareketler* adıyla Hasan Güleç Bey'le çevirdik.

islâmiyât: Sizin gittiğiniz tarihlerde ilim-kültür adına Bağdat ne ne sunuyordu?

Yeprem: Bağdat'ta bizim alanımızla ilgili iki fakülte vardı. Biri Kulliyetu'ş-Şerî'a. Burası ile ilgili pek ilgilenme imkânını bulamadım. Kulliyetu'l-Âdâb'da eğitim gördüğümüz için bu fakültenin yapısını daha iyi biliyorum. Gerçekten örnek ilim adamları vardı, politikaya bulaşmış kişiler de vardı. Çünkü Baas Partisi tüm partizanlığını gösteriyordu. İhtilal Komuta Konseyi başkanı Ahmed Hasan el-Bekr idi. 1970'te Saddâm Huseyn, Ahmed Hasan el-Bekr'in muavini idi. Biz oradayken iki defa ihtilal teşebbüsü oldu, bastırıldı. Bunlardan biri ihtilal Türklere yamandı. Bunun üzerine iki yüze yakın Türk ilim adamı, fikir adamı, entelektüel idam edildi.

Benim üzerinde en fazla etki bırakmış olan Arap Dili Edebiyatından Ustâd Abdussettâr Fevzî olmuştur.

islâmiyât: Geleneksel eğitim mekanizmaları da aktif miydi?

Yeprem: Tabi her yerde olduğu gibi orada da devam ediyordu ama nizami değil. Daha ziyade üniversite ve kültür ateşeliği kütüphane arasında geçti bizim Bağdat günlerimiz. Üniversite yönetiminin bir dekanı yanında derin dekan diyebileceğimiz Baas Partisi'nin her fakülteye koyduğu bir gizli dekan da vardı. Üniversite o derin dekan tarafından yönetiliyor, sadece ilmî konuları diğer dekan yönetiyordu.

islâmiyât: 27 Mayıs ihtilaline olan tanıklığınızı biraz detaylı dinlemek istiyoruz. Çünkü bilfiil müdahil olduğunuz birtakım hadiseler, ülkemizin din eğitimi, dinî bilgilenme süreçlerini de etkileyen tanıklıklarınız var.

Yeprem: Çok uzun anlatımlara ihtiyaç var detaylandırma için ama küçük bir hatıra anlatayım. 27 Mayıs ihtilali oldu-

soldan sağa: Bayram Başpınar Mehmet Yıldırım, Hasan Balım, M. Saim Yeprem, İsmail Öner (sağdan birinci).

ğu zaman ben evde çalışıyordum. Öğrendik ki ihtilal olmuş, okula gidemiyoruz, evden çıkamıyoruz. Ben Talebe Cemiyeti Başkanıyım. Radyolardan takip ediyoruz olayı. Türk Talebe Birliği, Türkiye Milli Talebe Federasyonu bunlara bağlı talebe cemiyetleri feshedildi ve idare heyetleri başkanları da dahil olmak üzere Balmumcu Çiftliği'nde göz altına alındı. Ben de İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Talebe Cemiyeti genel başkanıyım ve bu cemiyetlerle irtibatımız var. Her an kapıya bir asker gelecek ve beni götürecek diye bekledim

ancak kimse gelmedi.

27 Mayıs ihtilalinden bir ay kadar önce yapılan sıkıyönetimde üniversitelerin tamamını kapatılmıştı. Çünkü anarşik olaylar vardı, öğrenci gösterileri vardı. Sadece biz İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü olarak öğrenime devam ediyorduk. Herhangi bir baskı görmedik, öğretime ara verilmesiyle ilgili bir teşebbüs de görmedik. Talebe cemiyeti olarak devrin Başbakanına ve devrin sıkıyönetim komutanı Org. Fahri Özdilek'e birer teşekkür telgrafı çektik. Kısa bir süre sonra Adnan Menderes'ten cevap geldi, gözlerimizden öpüyordu, başarılar diliyordu. Ama Fahri Özdilek Paşa'dan herhangi bir cevap gelmedi. Zaten bir ay geçmedi, ihtilal oldu. Bu sırada bizim cemiyetin kapanmasını ve ilgililerinin de Balmumcu Çiftliği'ne gönderilmesine kesin gözle bakıyorduk. Böyle bir işlemle karşılaşmadık. Sonra öğrendik ki Milli Birlik Komitesi'nin en önemli üyelerinden biri Fahri Özdilek'tir ve o komitenin güçlü binbaşısı Kurmay Binbaşı Mehmet Özgüneş'tir. Mehmet Özgüneş, sıkıyönetim komutanı Fahri Özdilek'in de yaveriymiş. Benim çektiğim telgraf eline geçmiş paşaya vermemiş kendinde saklamış.

1970 Bağdat. Soldan Sağa: M. Saim Yeprem, M. Nuri Yeprem, Muhsin Abdulhamîd, Sabri Özdemir, Hüseyin Algül (takkeli), (önde oturanlar) İsmail Hakkı Özdoğan, Hasan Güleç, Şaban Özdemir (ayakta).

Bu günlerde Enstitüdeki kırk küsür arkadaşımız imam müezzin ve dört kişi de müftülük merkezinde Teberrükat Komisyonunda üye olarak, imam olarak çalışıyorduk. Önce bize. "4007 sayılı kanun gereğince. Emekli sandığına tabi müesseselerde öğrencilerin çalışması mümkün değildir, görevinize son verilmiştir." şeklinde tebliğat geldi. Biz talebe cemiyeti başkanı sıfatıyla önce kendimiz mağduruz aynı zamanda diğer arkadaşlarımız madur. Teşebbüse geçtik. Ankara'da o dönemin Devlet Bakanı Hayri Mumcuoğlu nezdinde ve Diyanet işleri Başkanlığı nezdinde teşebbüste bulunduk. Bir kanun nezdinde bunun çözülebileceği söylendi. Başkan sıfatıyla bir dilekçe ve kanuni gerekçeler hazırladım. 4007 sayılı kanun kendi branşlarında yükselmeye imkân veren öğrenim müesseselerini istisna tutuyordu. İlahiyat Fakülteleri ve Yüksek İslam Enstitüleri de din hizmetlerde yükselmeyi öngören müesseselerdir. O hâlde bizim din hizmetinde devamımıza bir sakınca yoktur. Nitekim Milli birlik Komitesi'nin iki üyesi biri Muzaffer Özdağ, diğeri Numan Esir Şikisi de kurmay yüzbaşı idiŞ arkadaşlarımdı. Bunlar hukuk fakültesinde okuyorlardı, aynı zamanda askerlik yapıyorlardı.. Konuyla Mehmet Özgüneş ilgilendi. Müsterih olmamı ve İstanbul'da beklememi söyledi. Bize karşı sempati duyar, severmiş. Bize zarar gelmesin diye kendisi takip etmiş dilekçemizi. Birkaç gün sonra 161 sayılı Milli Birlik Komitesi kararı ve 4007 sayılı kanun yürürlükten kaldırıldı ve biz göreve iade edildik.

Yine aynı günlerdeydi Milli Birlik Komitesi'nin Dolmabahçe irtibat bürosundan çağrıldım. Şehzade Camii'nde bizim çocukluğumuzda olmayan sonradan ortaya çıkan bir Türbe vardı: Helvacı Baba Türbesi. Beni çağıranlar bu

Türbeyi ortadan kaldırmak istediklerini ve nasıl yardımcı olabileceğimizi sordu. Benim hatip olduğum Kemal Paşa Camii bu noktaya yakındı. Şehzade Camii, Kemal Paşa Camii ve On Sekiz Sekbanlar Camii'nde birkaç hafta hurafe ve bidatler üzerine hutbe verilmesine ve böylece Türbenin kaldırılması için zemin hazırlanmasına karar verildi. Biz hutbelerimizi verdik Milli Birlik Komitesi de belirlenen zamanda Türbenin etrafını çevirdi. Şehzade Camii'nin önüne tanklar falan da geldi, o Türbeyi böylece ortadan kaldırdılar.

islâmiyât: Hocam isterseniz bir de sizin Ankara günlerinizden bahsedelim. 1971-75 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nda çalışmalarınız var.

Yeprem: Irak'tan döndükten sonra ben İstanbul İmam Hatip Okulu'nda öğretmenlik yapıyor ve doktoraya devam ediyordum. Bu sırada annem ağır bir hastalığa yakalanmıştı. Devamlı bakım ve itinaya ihtiyacı vardı. Aynı dönemde babam da ameliyat oldu ve ameliyat sonrası komplikasyona girerek yatalak hâline geldi. Ben her ikisi ile ilgilenirken Devlet Bakanı Mehmet Özgüneş beni Ankara'da göreve çağırdı. Bu sırada annemi kaybettik, babam şifaya kavuştu. Mazeret kalmayınca görevi kabul ettim ve 1971 yılı sonunda Ankara'ya Derleme ve Yayın Müdürü olarak geldim.

islâmiyât: Evliliğinizden ve kelamcı Saim Yeprem biraz bahsedebilir miyiz?

Yeprem: Düzce İmam Hatip Okulu'nda öğretmenliğe başladığım zaman nişanlıydım. Nişanlım Antakya'daydı. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün 2. sınıfındayken, Avukat Hafız Zeki Ünal Bey'le tanıştık. Bu zat, kızkardeşim Seniha Hanım'la 1962'de evlendi. Ben de takdir-i ilahi Zeki Bey'in kızkardeşi Sebahat Hanım'la nişanlandım. O lise son sınıftaydı. Ben Düzce'de öğretmenken okulunu tamamladı ve 64'ün yazında Antakya'da

soldan Abdurrahman Poçan, M. Saim Yeprem, (sağdan birinci) Kaplan Alpay

nikah töreni, İstanbul'da düğün töreni yapmak suretiyle evlendik.

Bağdat dönüşü, Edebiyat Fakültesi doktorasını bu sefer kelami açıdan ele aldım. Yüksek İslam Enstitüsü'nde öğretim üyeliği imtihanı açıldı ve arkadaşlar teşvik etti. 1970'te Bağdat dönüşü öğretim üyeliği imtihanı açıldı. Sınav Ankara'da yapılacaktı. Kurul başkanı Tanci Hoca'ydı. Ali Aslan Aydın, Hüseyin Atay ve Kemal Işık Hocalar da jürideydi. Ben Tanci Hoca ve arkadaşlarımın teşvikiyle kelam asistanlığına müracaat ettim. Tanci Hoca'nın tavsiyesi ve denetimiyle bir de risale hazırladım. Risalenin konusu *İslam Düşüncesinde İlk Fikir Hareketleri* idi. Makale olarak basıldı daha sonra. Tanci Hoca sınavın olduğu gün hastalandı ve gelemedi. İmtihan başkanı Ali Aslan Aydın Hoca oldu. Hüseyin Atay ve Kemal Işık Hoca üçü imtihan ettiler benim risaleyi ve tedris ettiğim örnek dersi başarılı buldular. Ancak bugün bile hâlâ izah edemediği şekilde Ali Aslan Hoca detaylı sorular sormaya başladı. Sonunda ben pes ettim. Teşekkür ettiler gönderdiler ve ben imtihanı kaybettim. Hakkımda verilen rapor olumlu idi ancak öğretim görevlisi olma konusunda Ali Aslan Aydın'ın muhalefet şerhi vardı. Garip tecelli kısa zaman

sonra Ali Aslan Aydın Hoca ile Din işleri Yüksek Kurulu'nda beraber olduk. Daha sonra beni İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne doğrudan akademisyen olarak tayin etmek istediler. Yıllarca, Enstitü'ye doğrudan atamalara karşı savaş vermiştim. Burası bir fakülte ise ona göre bir sistem uygulanması gerektiğini savunuyordum. Durum benim için de olsa doğrudan atamayı kabul edemezdim. Açılan ilk asistanlık imtihanına girmek suretiyle kelam asistanı oldum ve o günkü yönetmeliğe göre M. Sait Yazıcıoğlu ile beraber Hüseyin Atay Hoca'ya bağlandım.

islâmiyât: 80 sonrası Türkiye'nin uf-

Doç.Dr. M. Saim Yeprem 1987.

kunda yeni kavramların yeni mefhumların belirdiği bir süreçtir. Tabir yerindeyse kapalı bir toplumdan nisbeten açık bir topluma dönüştü Türkiye. Bu süreç 12 Eylül ihtilali ile başladı. Bu süreçte, ilahiyat fakülteleri yüksek din eğitimi, orta öğretimde din öğretimi konuları tekrar gündeme geldi. Siz bu süreci de çok yakından takip ettiniz, çok önemli katkılarınız oldu.

Yeprem: 1980'de İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ndeki asistanlık dönemimi bitirdim ve beş yıllık çalışmamın mahsülü olan tezi takdim edip savunduktan, hollogyum denilen imtihanları ve örnek dersleri verdikten sonra öğretim üyesi sıfatını aldım.

1980 sonrası Yüksek İslam Enstitüsü'nde müdür yardımcısı, müdür başyardımcısı ve müdür olarak görev yaptım. Her üç kademede de birinci derecede yönetimin içinde bulundum. MEB, yüksek İslam enstitülerinin kanunu hazırlanmakta olan YÖK'e bağlanabilmesi için Yüksek Öğrenim Genel Müdürlüğü bünyesinde komisyon oluşturdu. Ben o komisyonda da bulundum. Yüksek okulların üniversiteye bağlanması çalışmalarını bakanlık adına yürütmek üzere Atatürk Eğitim Enstitüsü Müdürü olarak bendeniz ve Yabancı Diller Yüksek Okulları'ndan üç kişilik komisyon bir yıllık bir çalışmayla bu müesseselerin yüksek öğretime katılması konusundaki araştırmalarımızı MEB'e takdim ettik ve raporu yayımladık.

İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün kurulduğu günden itibaren ittifak hâlinde olan görüş, bu müesseseler akademik kariyer kazanmalıdır şeklinde idi. Zaten MEB'e bağlı bir yüksek okul olmasına rağmen fiili olarak eğitimi üniversite standartlarında yürütüyorduk. Zaman zaman bakanlığın kural dışı öğretim elemanı atamalarına da hep karşı çıktık. Üniversitelerde bir öğretim üyesi nasıl yetiştiriliyorsa, bu müesseselerde de öyle yetiştirilmeliydi.

islâmiyât: Ankara İlahiyat Fakültesi, Erzurum İslami İlimler Fakültesi bir de İslam Enstitüleri kurulmuştu. Bu kurumlardan Ankara İlahiyat Fakültesi, merkezi temsil eden bir fakülte. İslam

Enstitüleri de taşrayı temsil eden birer kurum gibi değerlendirilir. Biraz derinlerde merkez-taşra şeklinde tatlı bir gerilim var mıydı?

Yeprem: Bu ifadeyi çok isabetli görmüyorum. Neyin merkez, neyin taşra olduğu önemli. Ankara İlahiyat Fakültesi 1949'da İnönü'nün Cumhurbaşkanı olduğu dönemde Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu tarafından imam hatip okullarıyla birlikte açıldı. Ankara'da bu fakültenin açılmasından sonra imam hatip okullarının ilk mezunları gidecek yüksek öğretim kurumu bulamadılar. Çünkü imam hatipler o zaman lise dengi değil öğretmen okulu dengi okullardı. İmam hatip okulundaki bir öğrenci Ankara İlahiyat'a gitmek için lise diplomasına sahip olması gerekiyordu. İmam hatip okullarının ihtiyacını karşılamak için ya doğrudan doğruya ilahiyat dahil öğrenci geçişi sağlanmalıydı yahut bunlara yüksek öğretim verecek bir başka müessese kurulması gerekiyordu. Bu ikilem içinde başka ilahiyat açmak yerine Milli Eğitim Bakanlığı'nı bağlı yüksek İslam enstitüleri açıldı. Böyle bir ihtiyaç merkez-taşra olarak değerlendirilemez. Ankara İlahiyat'tan 10 yıl sonra İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü açıldı. Bu Enstitü, eski başkentte açılıyordu ve hocaları da Osmanlı'dan kalan son hocalardı. Ankara İlahiyat ise ilk mezunlarının hoca olduğu bir müessesedir. Böyle olunca Ankara merkez, İstanbul taşra demek ne kadar doğru olacaktır.

islâmiyât: ● hâlde ilahiyat fakültesi Dâru'l-Fünûn'da teşekkül ettirilebilirdi. Ama İstanbul tercih edilmeyerek Ankara tercih edilmiş. Daha sonra ilki İstanbul'da olmak üzere yüksek İslam enstitüleri açılmış. Böylece hem siyasi irade bakımından, hem de süreç bakımından birisinin merkezde birisinin taşrada olduğu ortaya çıkmıyor mu?

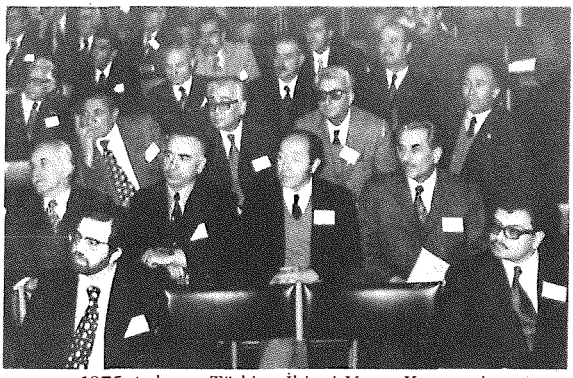

İstanbul Yüksek Enstitüsü Müdürü İken 1982.

Yeprem: Bilakis tarih tekerrürden ibarettir. 1949'da İstanbul Üniversitesi eski Dâru'l-Fünûn'un yeniden açılmasına karşı çıkmıştı. 1982'de de İstanbul Üniversitesi Yüksek İslam Enstitüsü olarak bağlanmamıza karşı çıktı. Hatta uzun yıllar bu tartışmalar devam etti. Marmara İlahiyat Fakültesi iyice gelişti, tüm üniversitelere hoca yetiştirir gönderir noktaya geldikten sonra İstanbul Üniversitesi talebin meydana getirdiği baskıyla güç bela bir ilahiyat fakültesi açılmasına rıza gösterdi. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün açılmasında devrin büyük ilim adamlarından Ali Fuat Başgil'in çok önemli rolü ve raporları vardır. Ankara İlahiyat Fakültesi hakkında Ali Fuat Başgil "Buradan din âlimleri çıkmaz, din münekkitleri çıkar" diyor.

Her kuruluşta esefle gördüğümüz bir gelişme var. Sanki iki müessese arasında bir çekişme varmış gibi gösterme gayretleri her iki yönde olmuştur. Biz müessesenin en kıdemli mensupları olarak her dönemde bu olumsuz gelişmelerle mücadele ettik.

islâmiyât: Hocam 1980'de enstitüler fakülteye dönüştürüldü. Sizce enstitülerde öğretim üyeliği çalışmasıyla başlayan kadroların bir anda akademik misyonla karşı karşıya kalmaları süreci nasıl etkiledi?

1975 Ankara. Türkiye İkinci Yayın Kongresi.

Yeprem: Bir anda akademik misyonla karşı karşıya kalmaları kelimesi üzerinde durmak gerekiyor. MEB'e bağlı bütün yüksek okullar üniversitelere birimler hâlinde bağlandı. Son yıllarda eğitim enstitüleri de dört yıllık lisans öğretimine yükseltilmişti. Kaldı ki Yüksek İslam Enstitüleri başlangıcından beri dört yıl idi. YÖK kanununda lisans öğreniminin tanımı dört yıllık öğrenim şeklindedir. Muhtevası, program geliştirmesi MEB'e bağlı okullarda Talim Terbiye Dairesi ve öğretim kadrosunun müşterek çalışmalarıyla yürütülmüştü. Bizler ileride bir ikilemle karşılaşmamak için standardı üniversite olarak belirlemiştik. Yönetmelikleri üniversite yönetmeliklerinin aynı veya eşdeğer hükümleriyle donatmıştık. Yüksek İslam enstitülerindeki asistanlık çalışması yönetmeliği üniversitelerdeki doktora yönetmeliğiydi. Tez yöneticiliği yönetmeliğinde ise üniversiteden bir hocanın yönetici olarak tayin edilmesi öngörülüyordu.

MEB'e bağlı diğer yüksek okulların intibak hükümleri ile yüksek İslam enstitülerinin intibak hükümleri eşit değildir. Bir anda kanun çıkarken bu eşitlik Yüksek İslam enstitülerinin aleyhine bozuldu. Güzel sanatlardaki intibaklarda belirli sürelerini yüksek okulda geçirmiş olan kişilerin çalışmalarına çok fazla dikkat edilmeksizin jürilerin kuracağı intibak komisyonları ile profesörlüğe, doçentliğe, yardımcı doçentliğe intibakları yapıldı. Mevcut elemanlar, çalışmasına gerek duyulanlar ve duyulmayanlar diye ikiye ayrıldı

Ne yapıldı bu intibaklarda? Daha önce bahsettiğim yönetmeliklere göre tez hazırlamış olan kişiler diğer yabancı dil imtihanlarını üniversitede vermişlerse bunun geçerliliğine, vermemişlerse yeniden imtihan vermek suretiyle üniversite öğretim üyelerinden kurulacak jüriler tarafından doktorada doktora jürileri ve diğer jürilerde ise YÖK kanununun öngördüğü jüriler kurulmak suretiyle, süreden muaf tutularak diğer akademik şartları yerine getirirlerse belirlenen kadrolara atanabileceklerdi. Uygulama bu istikamette gelişti. Bu geçiş süresi 1990'a kadar devam eden intibak tartışmaları dönemi.

Bu intibak sürecinde ve gerek öğretim elemanlarının intibakı gerekse ilahiyat fakültelerinin programlarının düzenlenmesi konusunda Ankara İlahiyat Fakültesi'nden bir "ağabey müessese" olarak birinci derecede destek gördük.

Benim idarecilik görevlerin devamlı çalkantılı dönemlere rastladı. 1999-2001 yılları arasında dekanlık yaptım. Türkiye'de 28 Şubat sürecinin meydana getirdiği ortam içinde, ilahiyat fakültelerinin maruz kaldığı sıkıntılar gerek kontenjanların azaltılması gerekse öğrenim şartlarının olumsuz nitelik kazanması fakülte yönetimini zor durumda bıraktı. Öğrencilerimizin önemli bir kısmını teşkil eden hanım öğrencilerin öğrenim şartlarındaki, özellikle kıyafetle ilgili problemleri bütün öğrenim hayatını etkiledi. Sadece kız öğrencileri değil, erkek öğrencileri de bunalıma soktu ve eğitim-öğretim bu gayri müsait şartlar altında yürütülemez oldu. Hâlbuki eğitim-öğretimin esas alınıp sonraki noktaların eğitim-öğretimdeki başarıyla doğru orantılı olarak değiştiril-

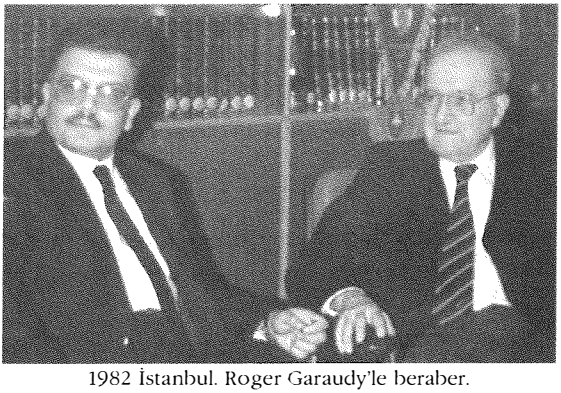
mesi makul olan bir davranış şekli iken nedense dayatmalar şeklinde tecelli etti. Bu sıkıntılar bir noktaya geldiği zaman bendeniz yarım asırlık meslek hayatımın misyonu ve kazandırdığı formasyon gereği bu şekildeki idari bir görevin öğretmenlik hüviyet ve anlayışıyla bağdaşmayacağı kanaatine ulaştığımdan ayrılma tarafını tercih ettim.

islâmiyât: Peki hocam bu arada şöyle eleştiriler de aldınız mı? Yani zor zamanda görevi bırakmak hem fakülteyi hem öğrencileri aslında bir açmazla karşı karşıya bırakıp kenara çekilmek gibi yorumlandı mı?

Yeprem: Tabi konunun gelişme şeklini bilmeyen çevreler bu tarzda tepki gösterdiler. Ancak görev yaptığım süreçte zaten ben bu bahsettiğiniz mücadeleyi veriyordum. Aksi hâlde daha sonra meydana gelen olayların tarafımdan yaptırılması söz konusuydu. O uygulamayı ben yapamazdım. Kendi kendimi inkar etmiş olurdum. Ben zaten böyle bir uygulamanın başlaması hâlinde görevde bulunmayacağımı baştan deklare etmiştim.

islâmiyât: 1960 ihtilalinden sonra askerî yönetimin Türkiye'nin gerçekliğini dikkate alarak dinî konularda olabildiğince imkân sağlayan bir tavır takındığını biliyoruz. 1980'den sonra din öğretiminin yaygınlaşması liselerde zorunlu hâle getirilmesi yönünde inisiyatifler alındı. Ama 28 Şubat sürecine gelindiği zaman sanki bununla çelişen bir tavır içerisine girildi. Bu durumu nasıl yorumluyorsunuz?

Yeprem: 12 Eylül'den sonra din öğretimi zorunlu kılındı. Bu iki kavram arasında ciddi fark var. Topraklarda müşterek yaşayan insanların birbirlerini tanımaları çok önemli bir unsur. Birbirleriyle yaşamanın mutluluğuna erişebilmeleri için aralarında bilinmeyen gizli kalmış unsurların bulunmaması lazım. Tarafların birbirini bilmemesi hâlinde çok yanlış üretimler olur, vehimler korkular teşekkül etmeye başlar. Osmanlı'da çok farklı din ve ırka mensup insanlar birbirleriyle iç içe yaşamıştı ve yedikleri içtikleri ayrı gitmiyordu. Aralarında farklı din ve ırka mensup olmaktan kaynaklanan bir karmaşa hiçbir zaman olmadığını hepimiz biliyoruz. Belirli dönemlerde bu unsurlar arasına nifak tohumları ekilmeye başlandı. Artık karşılıklı din konulu unsurlar önem kazandı. Ötekine ait mezhep ve görüşler kötü, korkunç çirkin olarak gösterilmeye başlandı. Bu ortamın giderilmesi için dinin bir kültür olarak verilmesi ve tarafların birbirlerinin inançlarını ve kültürlerini bilmesi öğrenmesi lazım. O hâlde din kültürü ile toplumda nifak tohumlarının atılıp yeşermesine imkân veren ortamın ortadan kaldıracağı düşünüldü. Bu bakımdan diğer dersler gibi mecburi hâle getirildi. O dönemde ben de bazı kolejlerde bu dersi okuttum ve çok da gerekli olduğu kanaatini taşıyorum.

1982 İstanbul. Roger Garaudy'le beraber.

islâmiyât: Din İşleri Yüksek Kurlu ve Türkiye Diyanet Vakfı'nda görevleriniz var. Önümüzdeki süreçte neleri planlıyorsunuz?

Yeprem: Ben meslek hayatım boyunca fıkıh ve kelamla meşgul oldum. Fıkıh derken furû fıkıhtan ziyade usul-i fıkıh ama furû fıkıh da hemen onu takip et-

ti. Bir zamanlar neşredilmiş olan *Ansiklopedik İslam Lügati* vardı. "Ruh" maddesini ben yazmıştım. Geçen gün bir doktora öğrencim "30 sene önce orada moleküler biyoloji filan diyorsunuz. O günden beri reenkarnasyonu inkâr ederim" dedi. Din İşleri Yüksek Kurulu'na tayin edilince artık reeankarnasyona inanmaya başladım (gülerek). Çünkü otuz sene sonra buraya otuz sene önceki noktadan başladım. Yeniden doğuş bu demek olsa gerek herhâlde.

Benim meslek hayatımın sonunda Din İşleri Yüksek Kurulu'nda eğer bugüne kadar düşündüğüm, gerçekleşmesini is-

tediğim noktalarda yönlendirme, teşvik etme en azından bu noktada ufuk açma gibi bir başarım olursa çok mutlu olurum. Cenab-ı Hak'tan bunu niyaz ediyorum. Diyanet Vakfı'nın yayın kurulunda da çok hoş çok sevdiğim arkadaşlarla tanışmak nasip oldu. İnşallah Başkanlıkta gerçekleştirilemeyen bazı yayın faaliyetleri burada gerçekleştirilebilir.

islâmiyât: Maturîdî ve irade hürriyetini çalıştınız ve çalıştırdığınız konular ruh konusu, gençlerde inanç problemleri, çeşitli zararlı akımlar gibi hayati konular. Niçin bu konuları önceliyorsunuz?

Yeprem: Bütün sohbetlerimde Gazâlî'nin kelam ve İslam bilimlerine bakış açısını örnek veriyorum. O kelamı tıbba benzetiyor. Madem ki tabip yaşayan insanın bedenini konu olarak ele alıyor. Kelam da yaşayan insanın inanç sistemi ve inancına bağlı olarak düşünce sistemini ele alan bir yapıya sahiptir. İnsan hayatı devam ettiği sürece, değişen hayat şartları içinde insanın inanç yapısı da değişiyor. Kelamın fonksiyonu burada kendini gösteriyor yani bu yönde aktif olması lazım. Madem ki kelamcılar inanç tabibidir. O hâlde günümüz şartlarındaki düşünce yapısı nasıl teşekkül etmeli, dünyaya bakış açısı nasıl olmalı, inandığı şeylerle bildiği öğrendiği içinde bulunduğu kültür nerelerde çatışır, nerelerde uyum sağlanabilir, bu çatışma nasıl izale edilir bunları bilmesi gerekir.

islâmiyât: Boğaziçi'nin son Osmanlı Beyfendisi olmanın yanında bir kültür adamı ve kültürü de büyük bir titizlikle koruyan bir simasınız. Yarım asırdan fazla bir süredir çok önemli, musiki, bilim, sanat etkinliklerini de kayıtlara alarak arşivlediniz. Bugün elinizde, çok şükür, çok önemli belgeler olarak bunlar muhafaza ediliyor. Bunları toplumla paylaşmayı düşünüyor muzsunuz?

Yeprem: Bu arşiv, Marmara İlahiyat Fakültesi'nde var. Şimdi Diyanet İşleri Başkanlığı'na da getirdim. Şu anda bizim sistemde bunların tamamı var. İlgi duyan, bundan zevk alan kişiler baş vuruyorlar, dinliyorlar. Dün gece Tayyar Altıkulaç bizdeydi ona 45 sene önceki kayıtları dinlettim.

islâmiyât: Hocam dinlemek, öğrenmek istediklerimiz bir söyleşide bitecek gibi değil. Lütfettiniz bizi kabul ettiniz bu söyleşiyi gerçekleştirdik. Siz de

* Bu söyleşi, 10 ve 17 Mayıs 2005 tarihlerinde iki oturum halinde yapılmıştır. Söyleşiye M. Emin Özafşar, Mustafa Öztürk, Sema Yavuz, Veli Aknar katılmışlardır.

Düşünme Allah'tan Yazma Kuldan (mı?)

Ahmet DURSUN

Allah Âdem'e nesneleri öğretirken, aslında düşünebilmenin temel yetisi olan kavramları öğretmiştir. Bu demektir ki düşüncenin/tefekkürün temeli ilahîdir. Yani düşünmek, Hz. Âdem vasıtasıyla Allah'ın insanoğluna bahşettiği, insanın tabiatında olan bir 'mucize'dir. Bir 'mucize' olduğu için yeri, zamanı, niteliği, vasfı hiçbir zaman belli olmaz. Belli doğal sebepleri olabilir. Ancak bu doğal sebepler her mucizede olduğu gibi herkesin beklediği sonuçları hiçbir zaman vermez; her gelişinde muhatabını şaşırtır, sebebini yok eder.

İnsan, zihinindeki düşünceleri diğer insanlara ve diğer zamanlara aktarmak için yazıyı geliştirmiştir. Yazının temel anlamdaki örnekliği düşüncedir. Çünkü

düşünce sınırsız kavramların sınırsız üretiminden ibaretken, yazı sınırlı sayıdaki harfin sınırlı sayıdaki imgelerinden ibarettir. Aynı kelime her zihinde farklı çağrışımlar yaparken, aynı kelime yazıda her zaman aynı sesi çıkarır. Düşünce sınırsızlığı, yazı ise sınırlılığı ifade eder. Düşünce ile ilahi olanda nihayetsizleşmek varken, yazıda ise insanın ölümsüzlük arayışı vardır.

Bu nedenle düşünmek/tefekkür ilahî olanla bağlantı kurmakken; yazmak, mahlukatla bağlantı kurmaktır. Hira mağarasında ilahî olanla bağlantı kuran Peygamber'in insanla olan iletişimini sağlamlaştırmak için vahyi sonradan yazdığını bu bağlamda düşünmeli.

Eskilerin kağıtlardan ziyade zihinlerine güvenmelerini düşünce ile yazının ayrımını iyi yapmalarında bulmak gerekmez mi? İrfan erbabı ilk zamanlar yazmaya tamamen karşı imiş. Bir irfan sohbetinde hafızası iyi olmayan bir mürit konuşulanları yazmak istemiş. Utanmış açık açık yazmaktan. Elbisesinin altındaki kağıda gizliden gizliye not ediyormuş. Yanındaki bu "utanç hâli"ni görünce dayanamış ve "Dikkat et mahrem mahallin görünecek!" demiş.

Belki şimdiye kadar düşünce ile yazıyı birleştiriyorduk kafamızda. Elbette yazı düşüncenin sınırlı formlara dönüşmüş hâlidir. Ancak peygambere gelen vahiy ile şairin ilhamı nasıl birbirinin benzeri ama birbirinden çok farklısı ise düşünce ve onun forma dönüşen hâli olan yazı da farklıdır. Düşüncenin aktarımı yine insanın temel yetilerinden biri olan dille, konuşmayla olur. Bir düşünce konuşulunca bir oranda ulviliğini yitirirken, yazıya aktarılınca da tamamen insani bir edim hâline dönüşür. İnsan kendine dönüştürmediği şeye değer vermez. Belki kimilerinin düşünceye değer vermemesinin ve onu cezalandırmasının altında da bu türden bir ön yargı yatıyordur.

Niyetimiz düşünmeden, aklı yormadan yazmanın aslında "bir günah hâli olduğu"nu, Allah'ın nimetini kullanmamanın ona nankörlük olduğunu birlikte hatırlamaktır.

Tüm bunlarla "maksadımız" elbette ki "sayfa karalamak" değildir. Allah vergisi düşünce ile kul icadı yazıyı birleştiren insanın Hz. Âdem'in saygın evlatları olduğunu anımsamaktır.

Niyetimiz düşünmeden, aklı yormadan yazmanın aslında "bir günah hâli olduğu"nu, Allah'ın nimetini kullanmamanın ona nankörlük olduğunu birlikte hatırlamaktır.

el-Yemenu's-Sa'îd
Mutlu Yemen

Hüseyin HANSU

Yemen tarih boyunca Mina, Sebe, Himyeriler, Romalılar, Bizans, İran, İslam/Osmanlı gibi pek çok medeniyete beşiklik etmiştir.

Yemen tarih boyunca Mina, Sebe, Himyeriler, Romalılar, Bizans, İran, İslam/Osmanlı gibi pek çok medeniyete beşiklik etmiştir. Coğrafi konumu, zengin yer altı ve yerüstü kaynakları bu ülkeyi daima ilgi odağı kılmıştır. Bu özelliğinden dolayı Romalılar Yemen'e 'Arabia Felix (Talihli Arabistan)', Araplar ise 'el-Yemenu's-Sa'îd (Mutlu Yemen)' demişlerdir. Geçen yüzyıldan bu yana artan iç savaşlar ve sömürgeci güçlerin istilaları, Yemen halkını hiç de hak etmedikleri bir yoksulluğa mahkum etmiştir. Aden bölgesi olarak da bilinen Güney Yemen, 1967'ye kadar İngilizlerin işgalinde kalır. İngilizlerin ayrılmasıyla bu bölge 1990'a kadar süren Rusların etkisindeki sosyalist bir yönetime geçer. Osmanlı Yemeni denilen Kuzey Yemen ise 1918'den sonra Zeydî imamlar tarafından yönetilir. 1962'de Cumhuriyetçilerin idaresine geçen Yemen, 1990 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla yeni bir sürece girer. Kuzey ve Güney'in birleştiği bu dönemde Yemen, 1978'den beri Kuzey'i elinde bulunduran Albay Alî Abdullâh Sâlih tarafından şeriat esaslarına dayalı bir cumhuriyet olarak varlığını sürdürmektedir. Başkent San'a (1,5 milyon civarında), okur-yazarlık oranı yüzde otuz sekiz civarında olan yoksul bir ülkedir. Tamamı Müslüman olan nüfus 19 milyon civarın-

dadır. Daha önce küçük bir azınlık hâlinde olan Yahudiler ise birkaç köy dışında İsrail'e göç etmişlerdir.

1517-1918 yılları arasında 400 yıl Osmanlı hakimiyetinde kalan mutlu Yemen'in bizdeki çağrışımı pek müspet değildir. Osmanlı döneminde "Yaman İller", "Menfa (Sürgün Yeri)", "Türk Mezarlığı" gibi isimlerle anılmıştır. Bugün ise Yemen'in zihinlerdeki imajı, ağıt ve türkülerde işlenen bir dramdan ibarettir. Bunun ötesinde Yemen hakkında fazla bir şey bilinmez. Yemen'e ait dinî ve kültürel hayatımızdaki bir çok ögeye rağmen bu böyledir: Belkıs, Ebrehe, Veysel Karânî, Abdullâh b. Mes'ûd. Ayrıca es-San'ânî, el-Adenî diye biten bir çok âlim, yemenî, Yemen kahvesi gibi. Oysa Yemen tarih boyunca yüklediği misyonundan bugün de fazla bir şey kaybetmiş sayılmaz. Tarihî ve stratejik önemi bir tarafa, o topraklarda yaşamış ve bugün de yaşamaya devam eden farklı İslam mezheplerine ait dünyanın başka hiçbir yerinde bulamıyacağımız kültürel bir el yazması eserler hazinesine sahiptir Yemen. Mutezile ile hâlen Yemen'de yaygın bir mezhep olan Zeydiyye'ye ait kaynaklar açısından bu topraklar, geçen yüzyıldan beri araştırmacıların yoğun ilgisini çekmiştir. Vatikan, Ambrosiana, British Museum buradan götülen nadir eserlerle doludur. Bugün Yemen'de faaliyet gösteren American Enstitu For Yemeni Studies (www.aiys.org) British Yemeni Arabic Institute, The British-Yemeni Society gibi Batılı araştırma merkezlerinin azımsanmayacak sayıdaki yayınları Yemen'in tarihteki öneminin hâlâ devam ettiğinin göstergesidir.

26 Temmuz - 6 Ağustos 2006 tarihleri arasında Yemen'deki kültürel ve ilmî faaliyetleri yerinde incelemek üzere bir seyahat düzenliyoruz. Yemen ziyaretine katılacak ekibimiz İstanbul havaalanında buluşuyor ve yaklaşık 5 saatlik bir uçuştan sonra San'a'ya varıyor. Vakit gece yarısı. Birkaç saatlik uykudan sonra sabah erkenden hareketleniyoruz.

Başkent olmasına rağmen sabah saatlerinde sokaklarda sessizlik hâkim. Trafik gürültüsü yerine kuş ve köpek sesleri duyuluyor etraftan. San'a'da hava serin, Türkiye bu mevsimde 40 derecenin altında kavrulurken burada sıcaklık 20-25 civarında. Tahminlerimizin aksine oldukça dağlık bir yer. Kısa bir şehir turu yapıyoruz. İlk göze çarpan şey kendine has mimari tarzı. Kahverengi/kırmızı tuğla ya da taştan yapılmış, beyaz renkli kemerlerle süslü mütevazı düz damlı binalar. Ahşap, alçı ya da mermerden yapılmış; beyaz çerçeveli, renkli camlı, küçük ve oval pencereler... Modern binalarda bile bu geleneksel mimari tarzı hâkim.

26 Temmuz - 6 Ağustos 2006 tarihleri arasında Yemen'deki kültürel ve ilmî faaliyetleri yerinde incelemek üzere bir seyahat düzenliyoruz.

Şehir bakımsız ve kirli bir görüntüye sahip; yüksek binalar rastlanmaz; ağaç ve yeşillik yok denecek kadar az. San'a'nın merkezi bir yerinde "İman Yemenli'dir hikmet de Yemenli'dir" hadisinin sözleri anıt şeklinde yapılmış. Yakın bir yerde ise Lübnan direnişine destek vermek üzere büyük bir direniş çadırı kurulmuştur.

Halk geleneksel giysileriyle dolaşıyor. Kadınlar çarşaflı ve peçeli, er-

kekler fistanlı. Çoğunluk terlikli. Yalın ayak gezenlerine de sıkça rastlanılır. Takım elbiseli, kıravatlı, ayakkabı ve çoraplı, modern giyimli insanların sayısı da az değil. Yalın ayak gezenleri ve peçeli hanımları görünce biz de hem bir örtü hem de bir ayakkabı çeşidi olan yemeniyi hatırlıyoruz ama bir ilgi de kuramıyoruz. Acaba isim benzerliği mi, yoksa yemeni Yemen'de de mi tarih oldu? Bizdekinin aksine kadınlar değil, erkekler baldırı çıplak geziyor. En belirgin özellikleri göbekleri üzerinde süslü kemerlerle bağlanmış 'cenbiye' denilen kıvrımlı hançer ve bir avurtlarında biriktirdikleri 'gat'. Genç, yaşlı, sivil-memur Yemen erkeğinin ayrılmaz bir parçasıdır gat ve cenbiye.

Yalın ayak gezenleri ve peçeli hanımları görünce biz de hem bir örtü hem de bir ayakkabı çeşidi olan yemeniyi hatırlıyoruz

Çarşılarda tüketimi özendirmeye dönük süslü ve gösterişli vitrinler ve reklam bombardımanıyla karşılaşmazsınız. İstekleri değil de sadece ihtiyaçları karşılamak için açılmış izlenimi veriyor alış veriş yerleri. Gerçi birkaç büyük market de yok değil ama henüz genel görüntüyü etkileyecek ölçüde yaygın değil. Trafik düzensiz, ama en rahatsız edici şey lüzumlu lüzumsuz çalınan kornalar. Ulaşım araçlarının hemen tamamı Japon ve Kore yapımı. Çoğunun körfez ülkelerinden getirilen ikinci el arabalar olduğu söylenir. Ortalığı istila etmiş kırık dökük bu arabalar da olmazsa kendinizi bir başka zamanda hissedersiniz. Bir de Türkiye kadar olmasa da piyasayı kaplamaya başlamış olan Çin malları. Yük arabalarında, kamyonet kasasında yolcu taşıma yaygın.

Bâbu'l-Yemen denilen eski şehri geziyoruz. Surlarla çevrili bu yer, pek çok tarihî hatırayı yansıtan şehrin en cıvıltılı meydanıdır. Alış veriş mekânlarıyla, daracık sokakları ve tarihî binalarıyla adeta kaybolunası bir yer. Vakit olsa da buram buram gelenek kokan bu sokakları gezse insan... El sanatlarının sergilendiği çeşit çeşit çarşılar, renk renk dükkanlar, Câmi-i Kebîr'in etrafına doluşmuşlar: Sûku'l-Mesâhif, Sûku'z-Zeheb, Sûku't-Ta'âm, Sûku'z-Zebîb, Sûku'l-Milh gibi çeşit çeşit malların sergilendiği renkli çarşılar. El sanatlarında gümüşçülük çok yaygın ve ucuz. Gümüşçüler çarşısındaki el işlemeleri San'a'nın en eski ve en meşhur sanatlarındandır. İşlemeli kemerler, cenbiyeler, uzak doğu kumaşları muhteşem bir renk cümbüşünü oluşturur. Cenbiye, kahve, kına ve çeşit çeşit doğu kumaşları hediye alınabilecek şeyler. Yemen'in sadece kahvesi değil, balının da çok meşhur olduğunu burada öğreniyoruz. Bâbu'l-Yemen'de bir devenin çektiği susamyağı değirmeni de görülmeğe değer.

Eski San'a' denilen bu bölgedeki en önemli mimari yapı olan Câmi-i Kebîr, ortası diktörtgen bir avlu, etrafı duvarlara oturan basit yapı tarzıyla İslam mimari tarzının ilk örneklerini yansıtır. Kütüphanesi el yazmaları açısından çok zengindir. Buraya yakın bir yerde olan Bekriyye Camii de San'a'nın en güzel camilerindendir. 1573-1597 yılları arasında Yemen valisi Arnavut Hasan Paşa tarafından yapılan bu cami, kaleler ve askeri binalar dışında Yemen'de adı anılan tek Osmanlı eseridir. Surlarla çevrili bu bölge Unesco tarafından korunmaya alınmıştır.

Geniş bir alana yayılmış olan kral sarayı şehrin mütevazı yapısıyla mütenasiptir. Hemen karşısında ise Devlet Başkanı Alî Abdullâh Sâlih tarafından yaptırılmakta olan ve Ezher Camii'ni andıran 50 bin kişilik bir cami tamamlanmak üzeredir.

Fakirlik ve işsizlik çok yaygın. Kadın ve çocuk dilencilerin sayısı oldukça fazla. Dilencilik yapan kadınlar aynı zamanda çarşaflı. Yemen'de kadınlar, hayatın içindeler. Çarşılarda, resmî dairelerde her yerde rastlarsınız. Köylerde, kasabalarda da kadınların aynı kıyafetle dolaştıkları görülür. Şehirdekilerden farkları peçesiz oluşları. Hatta çarşafla plaja giren bayanlara, misket oynayan çarşaflı kız çocuklarına bile rastlarsınız. Kız çocuklarının ortaokul sıralarından itibaren çarşaf giydikleri söylenir. Çarşaf kültürünün çok yaygın. Yemen'de, turistlerin bile –zorunlu olmamasına rağmen– bu kıyafete büründükleri görülür.

Bununla birlikte müzik marketlerinde, fotoğraf stüdyolarında, reklam amaçlı açık kadın posterlerinin sayısı az değildir. Yemen'in tanıtımı için Turizm bakanlığı tarafından hazırlanan broşür ve CD'lerde çarşaflı kadınlara hiç yer verilmeyişinde resmî anlayışın tesirini görmek mümkün.

Kültürümüzün en önemli unsurlarından olan yemek alışkanlıklarımız konusunda burada biraz töleranslı davranmalısınız. Yemek ve temizlik anlayışları bize göre biraz farklı. Yemen mutfağının lezzeti ev yemeklerindedir. Bunun için eve davet edilecek kadar şanslı olmalısınız. Ebû Îsâ Muhammed Abdullâh el-Kohlânî'nin evinde yediğimiz öğle yemeğinin lezzeti unutulur gibi değildi. Yemen'in yerel yemeklerinden sayılan şefevvut, bintu sahn (tepsi güzeli), burik (börek), selte, zuhavik ve mulevvec denilen bir nevi tandır ekmeği nefis yerel yemeklerdi. Yemekten önce kahve fincanında servis edilen marrak denilen et suyu gelecek yemeklerdeki lezzetin habercisi gibiydi. Hane halkının misafirperverliği ise anlatılamaz boyutta. Ancak ev mutfağındaki bu nefis tadın, temizlik ve düzenin lokantalara intikal ettiğini söylemek zor. Bununla beraber güzel yemek yapan yerler de yok değildir. Mat'amu'l-Hamra'ya mutlaka uğramalısınız. Lokantayı işleten Ebû Hâlid ve oğulları (aslen Halepli'ler) hele bir de Türkiye'den geldiğinizi öğrenirlerse, hiç endişe etmeyin. Aşırı ilgileriyle sizi adeta mahçup ederler. Yemen'in yerli yemeklerini denemek istiyorsanız Mat'amu'l-Fahîr'i tavsiye ederim. Yemekleri güzel, ama fiyatları yüksek ve servis de iyi değil. Yine bir Rum'a ait Zorbas lokantası da lüks yerlerdendir. Yemen balık çeşitleri açısından da zengin bir yerdir. Menüde 'kırş' dedikleri köpek balığı dahil, (bu arada Kureyş kelimesinin de bu kelimeden türediğini öğreniyoruz) hemen hemen her çeşit balığı bulmak mümkün. Vitrinden seçtiğimiz balıklar isteğinize göre kızartma ya da haşlama olarak hazırlanıp güzel bir şekilde servis edilir. Fiyatları da oldukça makuldur.

Yemen'de kadınlar, hayatın içindeler. Çarşılarda, resmî dairelerde her yerde rastlarsınız. Köylerde, kasabalarda da kadınların aynı kıyafetle dolaştıkları görülür.

Yemen'de ana öğün öğle yemeğidir. İyi bir öğle yemeğinden sonra, Yemenlilerin en ayırt edici özelliklerin-

den biri gat çiğnemeleridir. 1,5-2 m. civarında bir ağaç olan gat bitkisinin yaprakları çiğnenir ve avurtlarda biriktirilir. Sonra çiğnene çiğnene yutulur. Yorgunluk ve açlık hissini giderdiği, keyif ve enerji verdiği söylenir. Bu yüzden gat çiğneme oldukça yaygın bir âdet. Çarşılarda gat çiğneme, kaylule ve istirahat salonları bulunur. 4-5 saat arasında değişen öğle tatilinde buralarda gat çiğnenip şekerleme yapılır. Kaylule Araplarda yaygın bir Sünnet ama burada daha çok ihtiyaç hissedersiniz. Zira San'a'nın rakımı 2400 civarında. Oksijensizlik yüzünden sıklıkla uykusuzluk çekersiniz. Öğleden sonraları sürekli yağmur yağar. Alt yapı yetersiz olduğu için yollar bir anda sel olup akar.

Gerçi bizim kültürmüzde de derin izler bırakan, türkülere konu olan Yemen kahvesi, yerini çoktandır Nescafeye bırakmıştır.

Gat meclisleri bazen akşama kadar devam eder. Akşam yemeği ise hafif şeylerle geçiştirilir. Özel gat salonlarına gidemeyenler kaldırımlarda, ağaç diplerinde bu 'ihtiyaç'larını giderirler. Bu mekânlar dışında, iş yerlerinde şişkin avurtlarıyla, yığılmış, yayılmış bir hâlde 'geviş getirir' gibi insanların gat çiğnediklerini görürsünüz. Evlerde de gat salonları vardır. Bizdeki misafir odası gibi. Koltuk ve kanepe bulunmaz. Genelde salonlar şark tarzı düzenlenmiş. Yer minderleri ve araya konulan yastıklara yaslanarak olabildiğince rahat oturulur ya da uzanılır. Dost ve akrabalar bu meclislerde bir araya gelir. Herkesin önünde, içinde gat yaprakları filizleri bulunan poşetler su ve kola (tercihen 'Zemzem Kola') şişeleri bulunur. Yapraklar büyük bir zevkle koparılıp çiğnenir ve avurtta biriktirilir. Yanak iyice şiştikten sonra su ve meşrubatla yavaş yavaş yutulur. Bu meclislerde sigara da içilir. Ama gat çiğneyen herkes içmez. Doğrusu gatın sigarayı azalttığı da söylenebilir. Bu meclisler, büyük bir vakit ve ekonomik kayıp olsa da aynı zamanda günlük, haftalık sohbetler yorumlar vs. yapma imkânını da sağlar. Bizdeki bazı yörelerde özellikle yaygın olan kahvehane ve kıraathane kültürü gibi. Ama onlar böyle düşünmüyorlar, gatın faydalı bir şey olduğunu söylerler. Dünyada uyuşturucu kabul edilen gat için Yemen'de dinî ya da kanuni hiçbir yasak yok.

Oldukça pahalı olan gat üretimi, Yemen'de kahve ağaçlarını ciddi biçimde tehdit edecek kadar yaygınlaşmıştır. Pek çok yerde kahve tarlaları, gat bahçelerine dönüştürülmüştür. Gerçi bizim kültürmüzde de derin izler bırakan, türkülere konu olan ("Kahve yemenden gelir Bülbül Çemeden gelir") Yemen kahvesi, yerini çoktandır Nescafeye bırakmış.

Bufiye ya da Kafeterya denilen meyve suyu içilen mekânlar da oldukça yaygın. Her çeşit meyvenin, özellikle mangonun özenle süslediği bu mekânlarda adım başı taze meyve suları içmek farklı bir zevk verir. Buraya has meyve salatası da mutlaka denenmelidir. Gezmekten yorulduğunuz anda en yakın bir Bufiye'ye oturmalısınız.

Yemek alışkanlıkları dışında tuvalet kültürü de farklıdır. Alaturka tuvalet (Yemenî tuvalet derler) yaygın ise de özellikle cami tuvaletlerine alışmak çok zor. Ayakkabılar ve çoraplar çıkarıldıktan sonra, paçalar sıvalı, tuvaletin giriş kapısında bulunan kulleteyn denilen 30 cm derinliğinde bir

havuzdan geçilerek tuvaletlere girilir. Çıkışta da aynı havuzdan geçilir. Yalın ayak ya da terlikliler için bu uygulama pratik ise de ayakkabı ve çoraplı olanların işi zor. Havuzun suyu günlük değiştirilir. Bu uygulama muhtemelen iki kulleteyn (yaklaşık yirmi kova) hacmindeki suyun necaset tutmayacağını belirten hadise dayanmaktadır.

Yemende camiler çok canlı. Hangi saatte giderseniz Kur'an okuyan insanlar görürsünüz. Cemaatle namaz, ses cihazlarıyla dışarıya da verilir. Namazdan sonra yapılan dua ve tesbihatın tamamı, cemaatin de iştirakiyle sesli olarak yapılır. Ezanda "Hayye'alâ hayri'l-amel" cümlesi eklenir. Teheccüd için de ezan okunur. Hafta tatili Perşembe ve Cuma. Cuma günü herkes en güzel elbisesiyle camiye gelir. Namazdan önce vaaz yerine Kuran okunur. Çocuklar da cumaya gelir, ama camilerde kadınlara rastlanmaz.

Hayat rahat ve ağır işler. İnsanlarda acele ve telaş görülmez. Şehir sabahın yedisinden sonra hareketlenmeye başlar. İnsanlar olabildiğince rahat, sıcak ve doğaldırlar, mutludurlar. Asker, polis ve memurlar dahil. Asık surat ve sinirli olanlarına az rastlanılır. Adeta hadiste tarif edildikleri gibidirler: "Yemenliler yumuşak kalpli ve ince gönüllüdürler. İman Yemenli hikmet de yemenlidir." (Buhari/Muslim). Fotoğraflarının çekilmesine bayılırlar. Kadınlar ise resimlerinin çekilmesine çok kızarlar, küçücük kız çocukları bile resimlerinin çekilmesine izin vermezler. Aldatma, fahiş fiyat söyleme pek rastlanır bir durum değil. Hemen birçok ülkede sorun olan taksicilerle burada –yine pazarlık var ama– anlaşmak çok kolay. Mesai saatleri genelde 12:30'da biter. Kayluleden sonra da iki üç saat çalışırlar. Yemen'e gittiğimiz dönemde seçime bir ay kalmasına rağmen seçime dair en ufak bir belirti bile yoktu.

Çağın en önemli hastalıklarından olan stres ve şişmanlıktan eser görünmez. Zaten stres olsaydı bu hâlleriyle çok yaşayamayacakları da açık. Bir kere her erkek cenbiye denilen kılıç taşır. Ayrıca silahlı dolaşan siviller de görmek sürpriz değildir. Silah satan dükkanlar da var. Halkın silahla dolaşması geleneği eskilere kadar gider. Ancak yaygın olarak bulunan bu silahların ülkenin bir bölümünün Batılı devletler tarafından işgal edilmesiyle arttığı söylenir. Bu silahların halkı Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtmak için Batılı devletlerce sokulduğu belirtilir. Zaten Yemen isyanları da bu şekilde başlamıştır. Tarih boyunca Osmanlı'ya en çok çektiren milletlerinden biri olmasına rağmen Yemenliler yine de Türkleri çok severler. Bir Zeydi âlim "Osmanlı bize zulmetti ama geçmiş geçmişte kaldı" diyordu. Yemen'de özellikle şehirlerarası yollarda sıklıkla kimlik kontrolü yapılır. Ancak Etrak (Türkler) dediniz mi kimlik gösterme ihtiyacı bile duymadan geçersiniz. Vadi Zahr'da gezerken oyun oynayan çocuklarla ilgilenen bir arkadaşımızın yaşadıkları bu sevginin çarpıcı bir örneğidir. Arkadaşın konuşmaya çalıştığı küçük kızın annesi uzaktan bağırıyor: Bırak o Amerikalı'yı diyerek çocuğunu azarlıyor. Arkadaşımız ben Amerikalı değilim Müslümanım, Türküm deyince

Osmanlı'ya en çok çektiren milletlerinden biri olmasına rağmen Yemenliler yine de Türkleri çok severler.

yaşlı kadın koşarak geliyor, sevincinden arkadaşımızın eline sarılarak öpmek istiyor.

San'a'da gezi listesine mutlaka alınması gereken yerlerden biri de Vâdi Zahr ya da Dâru'l-Hacer'dir. 1870'lerden itibaren Osmanlı'yı kırk sene uğraştıran ve sonunda Yemen'in yönetimini ele geçiren İmâm Yahyâ 1958'de bir suikast sonucu ölünceye kadar Yemen'i buradan idare etmiş. Vadi Zahr'da yüksek bir kayanın üzerine inşa edilmiş bu saraya, kayanın içinden geçilerek çıkılır. Aslında sarayın içi normal bir ev dizaynından farklı değil. Ancak yüksek bir kayalığın üzerinde, şehre hâkim muhteşem bir konumda olması, modern aletler ve lüks sayılabilecek hiçbir şeyin kullanılmamış olması tarif edilemez duygular yaşatıyor insana.

Diğer Arap ülkelerinde sıklıkla karşılaştığınız "Müslüman mısınız?" sorusuyla burada fazla muhatap olmazsınız.

Diğer Arap ülkelerinde sıklıkla karşılaştığınız "Müslüman mısınız?" sorusuyla burada fazla muhatap olmazsınız. Muhtemelen bu durum Yemen'in sömürgecilerin dayattığı bir eğitim sistemine maruz kalmamış olmasındadır. Halkın eğitiminde hep Zeydî imamlar etkin olmuştur. İmamlar Yemenlilere maddi bir refah getirmemişlerdir, ama adeta ortaçağdaki bir toplumu, çok az değişiklikle günümüze taşıyabilmişlerdir. Bu özelliğiyle Yemenliler için modernizmden en az etkilenen toplum denilebilir. Muhafazakâr bir İslam toplumunu görmek isteyenler Yemen'i mutlaka görmelidirler.

Zeydilik bin seneyi aşkın bir zamandan beri Yemen'de yaygındır. Yemen'de Zeydilik ilk defa hicri 240 yılında Abbasi Yemen valisinin bu mezhebe intisabıyla yayılmaya başlamıştır. Bugün Yemen nüfusunun yaklaşık üçte birini oluşturan Zeydiler genellikle Sa'de, San'a, Şehare ve Hacce civarında yaşamaktadırlar.

Bu mezhebe göre imam olacak kişinin diğer şartları haiz olmasının yanı sıra Ehl-i Beyt'ten olması gerekir. Bu nedenle Zeydiler başından beri Osmanlı hilafetinin meşruiyetini kabul etmemişlerdir. Yemen'in belli bölgeleri kesintisiz Zeydî imamların elinde kalmıştır. Kuşkusuz Zeydilerin isyanı sadece Osmanlı hilafetinin meşruiyyet sorununda kaynaklanmamıştır. Konuyla ilgili hatırat kitaplarında Osmanlıların atadığı idarecilerin suistimal, kötü yönetimleri, haksızlık, rüşvet, zulümleri de isyanların en önemli sebepleri arasında gösterilir. Bu yüzden Osmanlı'nın Yemen'in tamamına çok kısa süreler hariç, hiçbir zaman hâkim olamadığı belirtilmektedir. Şehare mıntıkası denilen ve imamların isyan karargahı olan bölgenin hiçbir ordu tarafından zapt edilemediği söylenir.

Gerçi İmâm Yahyâ 1924'e kadar Osmanlı'ya bağlılığını sürdürmüştür. Mustafa Kemal'e milli mücadeleyi destekleyen mektuplar göndermiştir. Hilafetin kaldırılmasıyla birlikte Yemen'le ilişkiler tamamen kesilmiştir. Ancak Yemen'de görev yapmış Osmanlı valileri ve paşaları bile imam Yahyâ'nın Osmanlı'ya karşı isyanlarının hiçbirinde yabancı parmağı ve parası bulunmadığını itiraf ederler. İmâm Yahyâ'nın İngilizler ve Şerîf Huseyn'in konuyla ilgili bütün tekliflerini reddettiğini son Yemen valisi Mahmûd Nedîm hatıratında anlatmaktadır.

Yemen'de son zamanlarda artış gösteren Selefî Vahhabileri saymazsak geri kalan halk Şafii mezhebine bağlıdır. Şafiiler daha çok Hadramut bölgesinde yaşar. Özellikle bu bölgede bulunan Terim, kütüphane ve medreseleriyle Yemen'deki en eski ilim merkezlerinden biridir. Terim bu konumunu günümüzde de muhafaza etmektedir. Bir ile dört yıl arasında süren değişik seviyelerdeki yoğunlaştırılmış Kur'an, Arapça ve İslami ilimler (özellikle Şafii fıkhı) kurslarına özellikle Asya, Afrika ve Avrupa'dan her sene çok sayıda öğrenci katılmaktadır. Ayrıca her yaz, yoğunlaştırılmış kısa süreli kurslar da düzenlenir. Zaman darlığından dolayı malesef bu bölgeye gidemedik. Ancak bu kurslar, ders programları ve kabul şartları hakkında bilgi almak isteyenler www.daralmostafa.com adlı siteye bakabilirler.

Aden

Bir sabah namazından sonra Aden'e doğru yola çıkıyoruz. Yoğun bir yağmurdan sonra, etraf temizlenmiş, hava soğuk denebilecek kadar serin. Yol boyunca gat, belez, incir ve çeşitli meyveler satan çocuklara rastladık. Arabalar yavaşlasın diye yol üzerine çamurdan kasisler yapmışlar. Dağlara, taşlara sıklıkla zikir yapmayı hatırlatan ayetler, ifadeler, görülür. Yemen'de dinî semboller günlük hayatın her alanında hâkim. Sinirlenen birine yatışsın diye salavat getirmesi tavsiye edilir. Akşam evde ışıklar yakıldığında orada bulunanlar, Hz. Peygamber'e salat getirirler. Çünkü ışık Hz. Peygamber'in getirdiği nuru hatırlatırmış.

Yol boyunca uğradığımız köy ve kasabalara çamur, miskinlik, fakirlik hâkim. Ne olacak bu insanların hâli diye düşünmeden edemiyorsunuz. Tarihte 'Talihli Arabistan' diye anılmış ama halkın talihi pek iyi gitmemiş görünüyor.

Demt şehrinde kahvaltı için mola veriyoruz. Kızartılmış ciğer, et, ful, yumurta ve sıcak tandır ekmeği. Hepsi bol kepçe.

Aden bölgesi ya da Güney Yemen adıyla da bilinen bu bölge, yüksek bir dağ silsilesi ile Kuzey Yemen'den ayrılır. Eskiden ülkeyi ikiye ayıran sınır buradan başlarmış. Dağın zirvesinde hâlâ bir askerî kontrol noktası var. Bu dağlarda meyiller birden bire değişiyor, arazi çıplak, daha ileride çöl başlıyor. Hava sıcaklığı ve nem birden bire artıyor.

Araplar yeryüzünün cenneti derlermiş Aden için. Tarihi, ilk insana kadar gider.

Muz bahçeleri, hurma ağaçları ve yeşillikler arasında Aden'e giriyoruz. Hint okyanusu ile Kızıldeniz'in kesiştiği noktada bulunan Aden, San'a'nın aksine modern bir şehir görünümünde: Yüksek binalar, geniş caddeler, lüks oteller, geniş plajlar ve alış veriş merkezleri. Kadınlar burada da çarşaflı ve peçeli, dilencisi de plaja gireni de. Büyük ve modern bir camiyi görünce rehberimiz, Ruslar çekildikten sonra Hayri el-Sa'îd adlı hayırsever bir iş adamı tarafından yaptırıldığını söylüyor. Güney Yemen'de yol boyunca uğradığımız köy ve kasabalarda bulunan aynı tip camilerin de yakın zamanlarda adı geçen iş adamı tarafından yapıldığı belirtilmektedir.

Araplar yeryüzünün cenneti derlermiş Aden için. Tarihi, ilk insana kadar gi-

der. Kabil'in, kardeşi Habil'i öldürdükten sonra buraya kaçtığı söylenir. Ticaret yolları üzerinde bulunması dolayısıyla, tarih boyunca yabancı devletlerin iştahını kabartmıştır. Romalılar tarafından defalarca kuşatılmıştır. 1839 yılında İngilizler tarafından işgal edilerek gaz ve kömür deposu ve büyük bir liman olarak görev yapmıştır. Sonraları Cibûtî (bağımsızlığına ancak 1977'de kavuşmuştur), Habeşistan ve adalar da Fransız ve İtalyanlar tarafından işgal edilir. Arap Yarımadası'nda yabancılar tarafından işgal edilen ilk toprak olan Aden 1967'ye kadar İngilizlerin elinde kalır. 1967'den itibaren bölge, bu sefer Rusların kontrolündeki sosyalist bir yönetime geçer. Bu durum da 1990'a kadar devam eder.

400 yıllık bir Osmanlı hakimiyetinden geriye bir kaç askerî bina, bir cami ve dağ başlarındaki bazı kaleler kalmıştır.

Aden'den, Taiz üzerinden dönüyoruz San'a'ya. Aden'den uzaklaştıkça hava tekrar serinlemeye başlıyor, düzlük arazi de bitiyor, tekrar yokuşlara tırmanıyoruz.

Yemen'in en eski ve en büyük şehirlerinden biri olan Taiz, bir milyona yakın nüfusu ile Sabır Dağı'nın (Cebel-i Sabr) eteğine kurulmuş güzel bir şehirdir. Dağın zirvesinden Taiz'i seyrederken şehir adeta ayaklarınızın altında kalır. Dağın etekleri ve zirvesi, gecekondular değil, varlık sahibi insanların lüks konutlarını görürsünüz. Görkemli Kahire Kalesi şehre hâkim bir tepede inşa edilmiş. Restore edilmiş, faal bir hâlde.

Şehir içindeki önemli eserlerden biri de Mu'âz b. Cebel Camii'dir. Mu'âz b. Cebel Yemen'e gönderildiğinde ilk olarak Taiz'e gelmiş. Cami onun ikamet ettiği yere yapılmış. Mimari yapısı Mescid-i Aksa, Emeviye Camii, Câmi-i Kebîr gibi ilk camilerin planına benziyor. Muhtemelen ilk yapılmış camilerdendir. Taiz aynı zamanda *Tecrîd-i Sarîh Muhtasarı*'nın müellifi, Zebîdî'nin doğum yeridir. Hayatını geçirdiği Zebîd ise Taiz'e bir saatlik mesafede bir yerdir.

Yemen'in sahil ve doğu kesimleri düzlük olup iç ve kuzey kesimleri dağlıktır. Taiz'den San'a'ya dönüşte yine engebeli ve dağlık bir araziden geçiyoruz. Bereket versin Yemen'de kar yağmazmış. Yoksa karlı havalarda bu yokuşlar aşılacak gibi değildir.

Sana'a'da başlayan on günlük Yemen seyahatimiz, tekrar San'a'da noktalanıyor. Karşık duygular ve ilginç izlenimlerle. Yemen'i uzun süre yönetmiş olan Osmanlıların burayla fazla ilgilenmedikleri anlaşılıyor. Hakimiyetleri süresince Yemen'den asker bile almamışlar. İlk defa 1517'de Osmanlı topraklarına ilhak edildiğinde 22 yıl hiç ilgilenilmez, hatta Yemen'e vali bile atanmaz. Kânûnî zamanında Habeşistan'ı fethederek Kızıldeniz sahillerini tamamen Osmanlı topraklarına katan Özdemir Paşa, Sînân Paşa gibi dirayetli valilerin Yemen'de çok iyi hizmetleri ve imar faaliyetleri olmuşsa da genelde kötü bir idare hüküm sürmüştür. Osmanlı'nın Yemen'deki çok az sayıdaki eserlerinin de Sînân Paşa tarafından yapıldığı belirtilir. 1597 yılından itibaren 27 yıl Yemen'de bulunarak iyi bir idare kuran, çeşitli imar faaliyetinde bulunan bu Paşa, Araplar arasında bugün bile saygıyla anılmaktadır. Yemen'deki her çeşit imar faaliyeti bu valiye atfedilir. Bugün bile Yemenlilerin bu ismi saygıyla andıklarına şahit olursunuz.

400 yıllık bir Osmanlı hakimiyetinden geriye bir kaç askerî bina, bir cami ve dağ başlarındaki bazı kaleler kalmıştır. Bir de Osmanlı bakiyesi Türk aileler. Beyt Hasan, Beyt Behcet, Beyt Rıf'at bu ailelerden bazılarıdır. Zaman zaman Türk kökenli olduğunu söyleyen insanlara da rastlanılır. Ama Türkçe bilen yok. Günlük hayatta yerleşmiş bazı Türkçe kelimeler de vardır: Tepsi, bardak, kundura, esker (asker), urdi (ordu), birek (börek) bakca (akça), kışla gibi. Osmanlı adeta bir misafir gibi durmuş, sadece bekçilik yapmış görünüyor. Osmanlı'dan kalan adı anılır bir medrese ya da cami yok. 400 yıllık bir yönetimden geriye bunlar kalmamalıydı, diye düşünmeden edemiyorsunuz.

Aynı ilgisizlik bugün daha korkunç boyutlarda. Türkiye, Osmanlı'dan sonra bu topraklarla ilişkilerini kesmiş. Yemen hakkında hiçbir şey bilmeyiz. Yemen üzerine yapılmış araştırmalar, yazılmış kitaplar yok mesabesindedir. Birkaç hatırat ve son derece zayıf bir iki araştırma gibi. Yemen'le henüz bir kültür anlaşmamızın bile olmaması, bu ilgisizliğimizin boyutlarını yeterince göstermektedir. Askerimiz, yüzyılın başında "Şu Yemen'de işimiz ne / Yemen bizim neyimize / Şivan düştü evimize" diye türküler yakarken, bugün ise "Mehmetçik'in kanını Galiçya'da, Yemen'de niye akıttık" diye soruyorlar.

Resmî ilişkiler bir yana, İslam kültürü açısından son derece zengin yazma eserlere sahip olması nedeniyle en azından İslam araştırmacılarının ilgisini çekmesi beklenirdi. Bununla birlikte San'a ve Taiz'de kurulan Türk Kolejleri birer umut ışığı gibi parlıyor. Özellikle bu okullardaki öğretmenlerin gayret ve sabır gerektiren çalışmalarını takdirle karşılamamak mümkün değildir.

Efsane ülke Yemen'i hakkıyla tanıtmak elbette mümkün değil. Yemen'deki ilmî faaliyetlere bu yazıda yer verilmedi. Özellikle Muessesetu Zeyd b. Alî, Merkezu'l-Bedr, Merkezu'l-Buhûs ve't-Turâsi'l-Yemenî gibi araştırma merkezlerinin faaliyetleri ve ziyaret imkânı bulduğumuz bazı Zeydî âlimlerin tanıtımı ayrı bir yazının konusu olacak kadar geniştir. Bu yazıda sadece bundan sonra Yemen'e seyahat edecekler için faydalı olacağı düşüncesiyle genel izlenimlere yer verildi. Bu gezi boyunca bizi en iyi şekilde ağırlayan Muessesetu Zeyd b. Alî yetkilileri (özellikle Ahmed İshâk, Alî Kohlânî ve Abdurrahmân el-İsma'îlî), Türk Kolej'inden Hasan ve diğer arakadaşlar, rehberimiz Engin ve şoförümüz Usâme'ye en içten teşekkürler. Bu geziyi organize ettiği için Kadir Demirci'ye, maddi katkıda bulunduğu için İlim Yayma Cemiyeti'ne ve diğer şahıslara, yoğun programına rağmen geziye katılarak entelektüel birikimiyle geziyi ilmî bir ziyaret hâline getiren M. Hayri Kırbaşoğlu'na, okuduğu Kur'an, ilahî ve türkülerle zevkli bir yolculuk yapmamızı sağlayan Fatih Yücel'e, neşe ve espirileriyle gezimize renk katan Gürbüz Deniz ve Musa Gençcelep'e de en içten teşekkürler.

Resmî ilişkiler bir yana, İslam kültürü açısından son derece zengin yazma eserlere sahip olması nedeniyle en azından İslam araştırmacılarının ilgisini çekmesi beklenirdi.

islâmiyât | kitâbiyât

indirim günleri

| 5 Mart - 20 Nisan |

01-49.-YTL %15

50-150.-YTL %30

151.-YTL ve üzeri %45

islâmiyât tüm set alana %55 indirim

kitâbiyât tüm set alana %55 indirim

ilâhiyât tüm set alana %55 indirim

üç set birlikte %60 indirim

50.-YTL ve üzeri alımlarda posta masrafı BİZDEN

sipariş formu

ADI

SOYADI

ADRESİ

TEL

E-POSTA

ödeme şekli

- ☐ akbank 12227/01-5, meşrutiyet hesabına **yatırdım**
- ☐ iş bankası 665962, mithat paşa hesabına **yatırdım**
- ☐ afk 2846-1, kızılay hesabına **yatırdım**
- ☐ posta çeki 19 00 321 hesabına **yatırdım**

kredi kartı

- ☐ visa ☐ .....
- ☐ mastercard

kart no

son k. tarihi

düzenleme tarihi imza

...../...../200.....

Yukarıda işaretlediğim yayınlarınızdan belirttiğim adetlerde istiyorum. Toplam tutarı olan

(.....) TL.'sını

yukarıda belirttiğim şekilde yatırdım/tahsil ediniz.

* sayfayı fotokopi çekerek de kullanabilirsiniz.

www.islamiyat.com.tr
islamiyat@islamiyat.com.tr

0312. 433 24 65
0312. 433 66 68 faks

temsilcimizle

dr. mediha eldem sk. 41/12
kızılay/ ankara

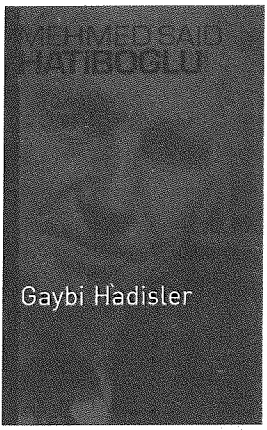
islâmiyât

üç aylık araştırma dergisi

HEDİYE

kaçırmayın

10.cilt abonelerimize
"Gaybi Hadisler"
hediye

2007 çıkacak sayılar
Kökencilik - Gericilik/İrtica
Gelenk(sel)cilik - Yenilikçilik

İNDİRİM

kaçırmayın

50.-YTL yerine

- öğrt./öğr 30
- normal 35

- 6 abone yapan okurlarımız ücretsiz abone yapılır.

abonelik ve kitap sipariş için karşı sayfadaki formu doldurabilirsiniz.

islâmiyât | kitâbiyât
bülten 19
nisan-haziran 2007 | üç ayda bir yayımlanır | ücretsizdir

01 | tevhidin şiarı
ilhami güler

05 | celal bayar ile atatürk üzerine bir söyleşi

21 | islâmiyât "yılın dergisi ödülü"nü aldı.

celal bayar ile atatürk üzerine bir söyleşi

7. sayfada

tevhidin şiarı tekbir'in tekstil markasına tahvili

İlhami GÜLER

"din istismarı"nın bütün tarih boyu şu veya bu şekilde az veya çok/yoğun olarak devam ettiği bir gerçektir.

Giriş

Dinî ve manevi değerlerin dünyevi/maddi amaçlar için kullanılması insanın ahlaki bir zaafı olarak çok eskilere dayanır. Örneğin Yahudiler mabetleri birer ticarethaneye dönüştürmüşlerdi. Hz. İsa Kudüs'e geldiğinde bu manzarayla karşılaşmıştı: "Sonra İsa tapınağın avlusuna girerek satıcıları dışarı kovmaya başladı. Onlara "Benim evim dua evi olacak" diye yazılmıştır. Ama siz burayı haydut inine çevirdiniz" dedi (Luka: 20/45-46). "Baş kâhinler ve din bilginleri bunu duyunca İsa'yı yok etmek için bir yol aramaya başladılar" (Markos: 11/18). İronik bir şekilde Hz.İsa'nın manevi/ahlaki davasının ortaçağda Kilise tarafından uhrevi kurtuluş/cennet satışlarına (Endülüjans) dönüştürüldüğünü herkes biliyor.

Sıffin savaşında Muaviye taraftarları savaşın aleyhlerine geliştiğini görünce süngülerinin ucuna Kur'an yapraklarını takıp "Aramızda Kur'an hakem olsun" iddiasıyla Ali taraftarlarının bölünmesini, sonunda da savaşı kaybetmesini sağlamışlardı. İslam tarihinde oldukça erken bir dönemde başlayan bu "din istismarı"nın bütün tarih boyu şu veya bu şekilde az veya çok/yoğun olarak devam ettiği bir gerçektir. Bu yazımızda bu zaafın giderek sekülerleşen/dünyevileşen

Türkiye'deki yansımalarından bazı örnekler vereceğiz. Örneklere geçmeden önce, Kur'an'da bu sürecin tam tersinin işlediğini, yani ticari/maddi kavramların dinî/uhrevi bağlamda nasıl kullanıldığını ortaya koymamız gerekiyor.

I. Kur'an'da "Ahiret"in Ahlaki Temellendirilmesi

Öncelikle belirtmeliyiz ki Kur'an'a göre "Ahiret"in kurulacak olması, Allah'ın "Adalet" sıfatının bir gereğidir. Bu dünyada deneniyor olduğumuzdan dolayı denenmenin bir "sonucu" olmak zorundadır. Ceza ve ödül (cennet ve cehennem), insanın öncelikle "istihkak"ının bir sonucudur. Bazı günahların affedilmesi ve ödülün arttırılması ise Allah'ın Rahmet sıfatının tecellisi olacaktır. Kur'an, insanın fıtratı gereği ahlaki davranabileceğini kabul etmekle birlikte, insanları dünyada mümkün olan oranda hemcinslerine karşı zararsız olmak, tersine onlara karşı yararlı olmalarını temin etmek için tecil edilmiş menfaat (cennet) motivini kullanır. Kur'an, mutlak öz-vericiliği/fedakârlığı, diğergamlığı reddettiği gibi mutlak, acil (yakın) egoizmi de reddeder: "Ne ellerini boynuna bağlayıp kilitli tut ne de sonuna kadar aç" (17/İsra, 29). "İyiliğin karşılığı iyilikten başka nedir ki?" (55/Rahman, 60).

ticari/maddi kavramların dinî/uhrevi bağlamda nasıl kullanıldığını ortaya koymamız gerekiyor.

Salt iyilik (ihsan) tutkusu ve "Allah'ın rızası"nı kazanma amacıyla yapılan ahlaki eylemler Allah tarafından "büyük bir karşılıkla (ecr)" ödüllendirilir (4/Nisa, 114). Allah'ın "rızası"nı kazanmanın ahlaki eylemler için bir "gaye" haline gelmesini doğuran neden ise O'nun insana kendi varlığını "armağan" etmiş olması ve inayetiyle insanın canlı kalması ve hayatını sürdürmesi için lüzumlu her şeyi "rızık" olarak insana "hibe" etmesine karşı duyması gereken "şükran" hissidir. Bunu takdir edememek nankörlük (küfür), takdir etmek ise şükürdür (İman/İslam).

İşte Kur'an, insandaki nankörlük, istiğna, istikbar, ihmal (umursamama/unutma) hallerini geriletmek ve ahlaki duyarlılığı artırmak için ona öbür dünyada karşılaşacağı ceza ve ödülleri Mekke'nin ticari dilini kullanarak ifade etmiştir.

II- Kur'an'da Ticari Kavramların Dinî/Ahlaki Tahvili

Mekke'de kullanılan ticari kavramlar Kur'an'da Allah ile insan arasındaki ahlaki ilişkiyi nitelemek için kullanılmıştır. Bunların bir kısmı bu dünyadaki ilişkileri bir kısmı da 'Ahiret'teki ilişkileri niteler[1].

1. Hesap, Sayma, Tartı, Sicil

Ahiret, hesap günüdür (38/Sâd, 16; 40/Mü'min, 27). Allah hesap sorucudur (4/Nisâ, 6; 17/İsrâ, 14). Allah, isteyenleri hesapsız rızıklandırır (3/Âl-i imrân, 37). Hesap günü tartı (vezn) hakktır (7/A'râf, 8). Kâfirlerin amelleri boşa gidecektir. Allah kıyamet günü onlara bir tartı kurmayacaktır (18/Keyf, 105). O gün tartısı hafif gelenler kaybedecek (7/A'râf, 9), tartısı ağır gelenler ise kurtulacaklardır (23/Mu'minûn, 102). Kâfirler şöyle diyecekler: "Vah bize! Nasıl bir sicilmiş (kitap) bu, küçük-büyük hiçbir şey bırakılmamış, her şeyi saymışlar" (18/45).

2. Ücret-ödeme

Yüzlerce defa tekrar edildiği gibi Ahiret hayatı bu dünyada yapılan iyi veya kötü davranışların bir bedeli, karşılığı (ceza)dır: O gün kimseye zulmedilmez, herkes sadece yaptıklarıyla cezalandırılır (36/Yasin, 45). Allah müminlerin ücretini zayi etmez (3/Âli imrân, 171). İnanıp salih amel işleyenler için bağışlanma ve büyük bir ücret vardır (5/Mâide, 9).

3. Zarar-Kaybetme

Allah ile karşılaşmayı yalanlayanlar kaybedenlerdir (6/Enâm, 31). Allah o gün insanların amellerinin tam karşılığını verir ve hiçbir şey eksik bırakılmaz (11/Hûd, 15). Rabbine inanan kimse hiçbir zaman ziyana ve haksızlığa uğrama´ korkusu duymaz (72/Cin, 13).

4. Alış-Veriş (satış), Kâr-Ticaret

Allah, müminlerin canlarını ve mallarını cennet karşılığı satın almıştır (9/Tevbe, 111). Kâfirler dalaleti hidayet karşılığında satın almışlardır (2/Bakara, 16). Allah yolunda savaşan, öldüren ve öldürülen müminlerden Allah canlarını ve mallarını satın almıştır. ... Sevinin öyleyse O'nunla böyle bir alış-veriş yaptığınız için, çünkü bu büyük bir kazanç/bahtiyarlıktır" (9/Tevbe, 111) Allah'ın kitabını okuyanlar, namazlarını kılanlar, verdiği rızıklardan gizli ve açık olarak infak edenler kazancı hiç tükenmeyen bir ticaret umabilirler (35/Fâtır, 29).

5. Borç-Rehin

Bütün salih ameller ahlaki davranışlar Allah'a kârlı bir borç vermedir: (Karz-ı Hasen 2/Bakara, 245, 57/Hâdid, 11; 73/Müzemmil, 20; 64/Teğabun, 17) Herkes kendi kazandığı karşılığında rehindir (52/Tûr, 21; 74/Müddessir, 38).

III. Türkiye'de Dinî/Manevi Değer/Kavramların Ticari/Siyasi Kullanımı

Yetmişli yıllardan itibaren köyden kente göçün hızlanmasına paralel olarak şehirlerde Menderes-Demirel'in temsil ettiği muhafazakâr/dindar politik görüşün alternatifi olarak daha siyasi 'İslamcı' bir politik hareket gelişti. Bu politik hareket doğal olarak şehirlerde esnaf/işadamı kesiminde de kendine taraftarlar edindi. Bu insanlar muhtemelen bir yandan kendi ideolojilerinin propagandasını yapmak, bir yandan da mütedeyyin insanları 'müşteri' edinmek için İslam dini/düşüncesinin önemli kavramlarını şirketlerine, iş yerlerine ve ürünlerine isim/marka olarak vermeye başladılar. Bu furyadan Allah ve Peygamber dışında bütün önemli İslami/dinî kavramlar nasibini aldı: İslam, şeriat, tevhid, tekbir, ihlas Mekke-Medine, hicret, miraç, cihad, zemzem, hicab, tesettür, iffet... vs. İslam (Kitabevi, cenaze işleri), Tevhid (Kitabevi...), Tekbir (giyim), Mekke-Medine (turizm), İhlas (holding), Hicret (giyim, kitabevi), Miraç (asansörleri), Cihad (köfte salonu), Zemzem (kola), Hicab, tesettür, iffet (giyim), Şeriat (mayo, Haşema)... Bunlardan biri üzerinde biraz durmak istiyoruz: "Tekbir Giyim" Tekbir, bilindiği gibi İslam'ın temeli olan Tevhid'in parolasıdır: "Allahu Ekber". Kanaatimce bu kavramın bir tekstil (giyim) şirke-

Tekbir, bilindiği gibi İslam'ın temeli olan Tevhid'in parolasıdır: "Allahu Ekber".

tine isim/marka yapılması, İslam dinine ve onun temel inanç ilkesi olan Allah'a büyük bir saygısızlıktır. Bir yönüyle bana Tevhide şirk koşulmuş gibi gelmektedir. Artık "Tekbir" dendiği zaman aklımıza sadece "Allahu Ekber" gelmiyor aynı zamanda "Tekbir giyim" ve onun defilelerde istihdam ettiği güzel manken yüzleri ve desenli eşarplar geliyor. Biraz önce Allah ve Peygamber'in bu istismar çarkının dışında kaldığını söylemiştim. Aslında bu futursuzluk, Allah'ın ismini de kullanmadan kaçınmadı. Bir holding ortaklarına ve mudilerine dağıtmak üzere hazırlamış olduğu dosyanın iç kapağına "En büyük ortağımız Allah'tır" diye yazmaktan çekinmedi. Holding kısa sürede bir sürü yolsuzluk ve dümenle iflas edince (haşa) en büyük ortak da bir anlam da iflas etmiş oldu.

insanlar pür manevi/dinî kavramları kendi salt dünyevi çıkarlarını, menfaatlerini, iktidarlarını çoğaltmak için kullanmaktalar.

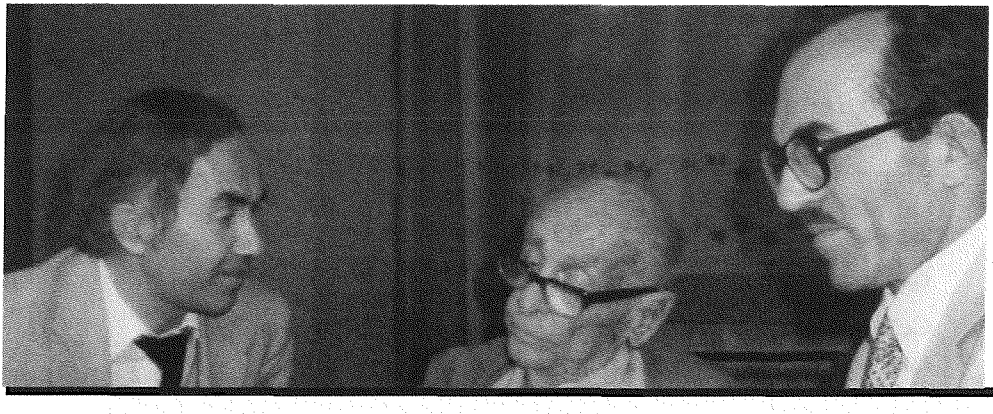
Benzer bir istismar çarkı bugünlerde küresel düzlemde ve Türkiye'de İslamcılığa ve Fundamentalizme panzehir olarak Mevlânâ ve *Mesnevi* üzerinde yürütülmektedir. Budizme benzer, kemiksiz, kılçıksız, kuralsız (şeriatsız) hatta 'Allahsız' alternatif 'light' bir İslam üretilmeye çalışılmaktadır. Türkiye ise vaktiyle Rahmetli Necip Fazıl'ın dediği gibi Mevlânâ'yı "Turist Terliği-"ne çevirmeye çalışmaktadır. Terlik olmasa da turistlere yönelik 'sema' gösterileri ve Mevlânâ takıları piyasa yapmaya devam ediyor. Bu profesyonel kreasyonlar karşısında Konyalı küçük esnafın üretmiş olduğu "Mevlânâ Şekerleri" ve "Mevlânâ Pidesi" artık masum kalmaktadır.

Siyasette ise din, solun dışında muhafazakâr ve İslamcı kesim tarafından ellilerden beri Muaviye örneğinde olduğu gibi makam, mevki, iktidar, güç, prestij, para... uğruna tepe tepe kullanılmakta olduğunu herkes görüyor. Bu arada bazı dinî özgürlüklerin geliştirilmesi ve genişletilmesi için gösterilen samimi politik çabaları dışarıda tutmamız lazım.

IV. Sonuç

Allah Kur'an'da ticari kavramları dinî/ahlaki/uhrevi bağlama transfer edip insanların birbirleriyle olan ve Allah ile olan ahlaki ilişkilerini geliştirmeye, düzeltmeye çalışırken insanlar pür manevi/dinî kavramları kendi salt dünyevi çıkarlarını, menfaatlerini, iktidarlarını çoğaltmak için kullanmaktalar, istismar etmekteler. İnsanlarımızda dinî/ahlaki duyarlılık ve bilinç/uyanıklılık gelişmedikçe bu istismar devam edecektir.

[1] Bu tasnifte Charles C. Torry'nin, *The Commercial-Theological Terms in the Kur'an*, Leiden 1892 adlı çalışmasını kullandık.

celal bayar ile atatürk üzerine bir söyleşi*

İlahiyat'tan üç, Hukuk, Siyasal ve Hacettepe'den birer arkadaş olmak üzere bir komisyon teşkil edildi. Atatürk'ün dinî sahadaki görüşleri ve fikirleri memleketimize, yakın çevreye ve bütün Garp dünyasına yanlış aksettirilmiş, bilhassa Türkiye'de yapılmış olan inkılaplar dinin aleyhine olarak gösterilmişti. Neticede dış memleketlerde, Atatürk'ün yaptıklarının İslam'a aykırı dinsiz bir hareket olduğu şeklinde bazı tenkitler çıkmıştı. Bize verilen vazife Atatürk'ün dinî sahadaki görüşlerini kendi beyanlarından tespit etmekti. Biz, bütün neşriyatı elimizden geldiği kadar tarayarak bu vazifeyi yapmaya çalıştık. Gördük ki Atatürk bilhassa 1923'e kadarki beyanlarında kendisinin İslam dinine mensup olduğunu ve İslamiyet'in dine, fenne ve modern ilimlere muvafık bir din olduğunu belirtmişti. Memleketimizde bütün fertlerin dinini öğrenebilmesinin lazım geldiğinden, dinini öğrenebileceği yerin mektep olduğundan, dini öğretecek yüksek seviyede öğretmenlerin, din âlimlerinin yetiştirilmesinin lüzumundan bahsetmişti. Bu sözler onun çeşitli beyanlarında vardır. Bize diyorlar ki "Atatürk bu beyanları bir taviz olarak yapmıştır aslında böyle düşünmemiştir. Bunun aksine bir kanaati izhar ettiği de vakidir." Biz buna şahsen inanamıyoruz. Çünkü

Atatürk'ün dinî sahadaki görüşleri ve fikirleri memleketimize, yakın çevreye ve bütün Garp dünyasına yanlış aksettirilmiş, bilhassa Türkiye'de yapılmış olan inkılaplar dinin aleyhine olarak gösterilmişti.

kanaatimiz odur ki Atatürk hiçbir kimseye taviz vermemiştir. İnandığını dosdoğru söylemiştir. Bu sahalarda zât-ı âlîlerinizin fikirlerine müracaat etmek için sizleri rahatsız ettik.

Celal Bayar: Atatürk'ün fikirlerini tam anlatamam diye korkarım ve büyük mesuliyet duyarım. Bir defa Atatürk'ün vaziyetini tespit edelim. Atatürk daha kolağası iken bana anlatmıştır. İttihâd-ı terakkî diye Meşruyet'i ilan eden bir cemiyet vardır. Bu cemiyet muhafazakârdı. Osmanlılığı padişahlık etrafında toplamak isterdi. Başka şekilde vahdet tevhit edilemez mütaalasında idi. O zamanın cemiyetine, o cemiyetin zihniyetine ve seviyesine göre başka türlü de olamazdı. Atatürk o sıralarda hilafet ve saltanat meselesi hakkındaki düşüncesini bana söylemiştir. Saltanat müessese olarak çürümüştür ve kıymetini kaybetmiştir. Ben bu fikirdeydim. Bizim muhitimize göre bir padişah kötü olursa bir fetva ile halledersin. Ama o işi ıslah etmek ve daha iyi adam getirmek için çürümüş olan o müessesesinin içinden, o müessesenin erkânından birini getiriyorsun. Bu ıslah değildir. Çürümüş olan müessesesinin yerine sağlam yeni bir müessese koymak lazımdır. Şahısların değişmesi ile bu mesele hallolmaz. Atatürk kolağası iken onun saltanat hakkındaki fikirleri bunlardır. Yani padişahlığı kaldırıp Cumhuriyet'i getirmek için bu gerekçeyle hareket etti. Padişah, şahsen iyi adam olur ya da şahsen kötü adam olur. Kötü adam olduğu zaman onu kaldırıp atıyorlar. Bu ıslah değildir. Oraya sağlam bir müessese koymak lazımdır. Müessese çürümüştür. Kolağası demek kıdemli yüzbaşı demektir. Yani Atatürk, genç bir subayken bunları düşünmüştür. Sonra Atatürk laikliğe inanmıştır. Dinin safsata kısmı vardır. Fakat o, din değildir. Hurefedir. Ürdün'e gittiğimde kendi başımdan da geçti. Oranın kralı Hüseyin bizle dost geçinmek isterdi. Ürdün'e iade-i ziyaret için gitmiştim. Bana "Mescid-i Aksa'ya gidelim" dedi. Beni oraya götürdü. Ama Mescid-i Aksa'da ne yapacağımızı bir programa bağlamadı. Hz. Ömer Camisi'ne gittik. Burada adettir gelince iki rekat namaz kılınır. "Abdestim yok" dedim. Ben adestsiz namaz kılmak istemem. Suizan edeceklermiş ne edeceklerse etsinler riyakârlığa kıymet vermem. "Burada abdest alma imkânı yok, siz dilediğiniz gibi namaz kılın" dedim. Sonra "ziyaret yapacağız" dediler. Siyah bir taş gösterdiler: Hacer-i muallaka. Bir ayak izi gösterdiler ki Hz. Peygamber Mirac'a çıkarken Küdüs'e gelmiştir, yukarıya Kudüs'ten çıkmıştır. Bu sırada o taşa basmış sonra da ayağının olduğu gibi izi çıkmış. Taş oyulmuş. Ben inanmadım. Bu dinin şartlarından değil buna inansan da inanmasan da bir şey ifade etmez. Böyle hurafelere Atatürk kıymet vermezdi. Bu dini i'lâ etmez, bilakis çürütür. Sonra Meşrutiyet ilan edilince orduda o zaman mektepli ve alaylı subaylar vardı. Alaylı subaylar terk-i tezkere ederlerdi. Çavuş falan olur onu mülazım yaparlar yedek subay yerine kullanırlardı. Selanik'te orduyu ıslah etmek istiyorlar. Atatürk gibi tanınmış

Saltanat müessese olarak çürümüştür ve kıymetini kaybetmiştir.

olan subayları vazifelendirmişler. Alaylı subaylara askerî konferans ve harp tarihi verecekler. Bizim derslerimizde kaç bin muharebe var. Hangi muharebeyi anlatacaksa takdiri ona bırakmışlar. Atatürk anlatmak için Hz. Peygamber'in muharebelerinin esasını tercih etmiş. Ve "öbürlerine gitmezlerdi benim derslerime gelirlerdi" derdi. Zekâsını ve insanların halet-i rûhiyesini biliyor. Kendisini dinletmek için fazla cemaat toplamak istiyor onu kullanıyor. Eğer ondan ikrah etmiş olsa böyle bir şey aklına gelmez. Cemiyetin de onu bildiğini bildiği için onu kullanıyor. Şimdi bununla demek istiyorum ki Atatürk hiçbir zaman dinsiz değildi. Ve dinsiz olmaklığın ancak basiretsizlik olduğuna inanmış bir insandı. Hurafe düşmanıydı. Ben de öyleyim. Aklı başında olan münevverler eğer şahsi bir menfaati yoksa böyle düşünmeye mecburlardır. Daha Atatürk, yüzbaşı iken "padişahları değiştirmenin bir kıymeti yoktur" diyor. Büyük bir zekâ, harika bir adam. Görüyor ki müessese çürümüş. Padişahlar cariye elinde yetişiyor cahil fakat her iradesi yerine getirilecek. Ne milletini ne de tarihini tanıyor. Müessese çürümüş. Bundan dolayı o zaman "bunu böyle yapmalıdır" dedi ve tatbikatını da yaptı. Tatbikatını yapmasaydı şimdi İstanbul'da ya İngilizler olacaktı ya Yunanlılar olacaktı. Demek ki gördüğü şey İslamlık için milî mevcudiyetimiz için hatta şahsi haysiyet ve şerefimiz için ehemmiyetlidir. Mecliste tek parti meselesi vardı. Bu, bugün de bir meseledir. Atatürk, diyor ki "meclis mutlaka millet tarafından seçilmiş insanlar tarafından murakabe edilmelidir." Birisi iktidara geçer öbürü onu murakabe eder. Bunun için bir açıklık olur diye Serbest Fırka'yı kurmaya çalıştı. Ben de bunların içindeydim. Ali Fethi Bey de vardı. Ali Fethi Bey Atatürk'ün yakın arkadaşlarındandı. Mesela o, Sofya'da sefir iken Atatürk de orada ateşelik yapmıştır. Ve Atatürk, Fethi Bey'e de inanıyor. Partiyi ona kurdurmak istiyor. Atatürk Fethi Bey'e diyor ki "laiklik ve cumhuriyet meselesi mahfuz kalmak şartıyla her meseleyi dilediğin gibi mecliste tenkit edebilirsin." Ancak bu iki şeyin tenkidini istemem. Kendisi işte bu kadar laikliği tutmuştur. Ve bana söylemiştir ki bu millet alevilik, sünnilik davasından dolayı birbirlerini tahrip etmişlerdir. Olayın hakikati de budur. Kökeni ta Muaviye'ye kadar dayanır. Peygamber'in torununu şehit etmişlerdir. Birbirlerinin ezeli düşmanlarıdır. İkisi de Müslümandır ve bir ırktandır. İyi tatbik edilirse laiklik bu sorunu ıslah edecektir. Bu din meselesi vicdanidir. Allah'a karşı bir mesuliyettir. Ona kimsenin karışmaya hakkı yoktur. Türklerde ruhbaniyet yoktur. Papaz var mı? Benim de babam çok kıymetli bir hoca idi. Bu fikir de ta babamdan gelmiştir. Atatürk'ün ağzından işittim derdi ki "benim getirdiğim laiklik meselesi bu alevilik, sünnilik ezeli davasını halledecektir. Bundan başka da çözümü yoktur" derdi.

Atatürk hiçbir zaman dinsiz değildi. Ve dinsiz olmaklığın ancak basiretsizlik olduğuna inanmış bir insandı. Hurafe düşmanıydı.

Gettard Yeşke diye Alman bir müsteşriğin *Yeni Türkiye'de İs-*

***lam* adında bir kitabı var. O, kitapta Atatürk ile İsmet Paşa'yı mukayese ediyor. Orada Yeşke, "Atatürk kendisinin İslam olduğunu her zaman ileri sürmüştür ve İslam olmaktan övündüğünü yabancılara karşı dahi müdaafaa etmiştir" diyor. Bu doğru mudur?**

Celal Bayar: Atatürk, "Peygamber, en büyük adamdır" demiştir. Bu kelimeyi açıkça söylemiştir. Peygamber'in en büyük adam olduğunu söylediğini onun ağzından kaç defa işitmişimdir.

Bunu hangi senelerde söylemiştir?

Celal Bayar: Bütün ömrü boyunca söylemiştir.

Atatürk her şeyden evvel bu laiklik meselesinin müslümanlar arasındaki nifağı ve düşmanlığı kaldıracağına inanmıştır.

Atatürk'ün dinsiz olduğunu iddia edenlerin "bu ilk yıllarda Atatürk Müslüman gözükmüştür sonra bundan vazgeçmiştir" dediklerini söylediniz. Bu sözünüz bunlarla çelişiyor.

Celal Bayar: Atatürk genç yaşından itibaren meseleleri takip eden bir adamdır. Orada farz edelim ki yanlış bir iş yapmıştır. Bu hepimizin başından geçebilirdi. Ona saplanıp da bu adam iki yüzlülük yapmıştır diye bu ilanihaye gidecek mi? Mensuh ayet bile var. Mensuh ayetle Allah Cibrili gönderirken yanlış mı yapıyor! Yaptığı işe bakmak gerek. Atatürk her şeyden evvel bu laiklik meselesinin müslümanlar arasındaki nifağı ve düşmanlığı kaldıracağına inanmıştır. Sonra o, hurafeye kıymet vermek suretiyle dinin âlî esasları üzerinde durup onu çürütmeye çalışanların da ağzını tıkamak için "hurafeye lüzum yoktur" demiştir. Aklıselim olan bir insan bundan başkasını yapar mı?

Laiklik çerçevesi içinde Atatürk ölümüne kadar Türk milleti için İslam dininin akaidinin yüksek prensiplerinin lüzümlu olduğuna kani miydi?

Celal Bayar: Laikliği bir kenara çıkarmak şartıyla. Laikliği münakaşa edelim. Laiklik iyidir. Bazıları laikliğe dinsizliktir diyor, değildir. Esas, dinimizde ruhban meselesi vardır ve sarahaten reddedilmiştir. Laikliğin esasında anlaştığımız zaman da mesele hallolunabilir. Ama biz, her şey bizim dediğimiz gibi olacak, Diyanet İşleri ne fetva verirse o olacak, diyoruz. Oraya kadar giderseniz bu memleket felah bulmaz. Ve bulmamıştır.

Efendim müsaade buyurursanız Atatürk'ün laiklik anlayışını şu şekilde tarif edebilir miyiz? Atatürk dinin akide ve ahlak prensiplerini, değişmez prensiplerini kabul etmiştir. Fakat dünya ile ilgili meseleleri zamanla şartların değişmesiyle değişebileceğini ve bu meselelerin milletin kendisinin halletmek durumunda olduğunu kabul etmiştir diyebilir miyiz?

Celal Bayar: Bunu böyle tarif etmiştir. Bütün dünya bunu böyle kabul etmiştir.

Daha önce laiklik sahasında fikirler ileri sürmüş pek çok âlimimiz var. Mesela Ali Suavi ilk defa bu fikirleri ileri sürmüştür. Onun "laikliğin getirilmesi mutlaka şarttır" diye fikirleri vardır.

Daha sonra Celal Nuri Bey ilk anayasanın raportörlüğünü yapan kişidir. Onun *İttihâd-ı İslâm* adlı bir kitabı var. Bendeniz o kitabı okumuştum. Orada tamamen Atatürk'ün düşüncesi istikametinde bir laiklik teklif ediliyor.

Celal Bayar: Ben de okudum. Celal Nuri'yi tanırım. Ansiklopedik bir muharrirdi. İyi lisan bilir, süratli yazı yazardı. Fakat o kadar. (...) Meşrutiyet içerisinde Abdullah Cevdet laikliği ilk defa ortaya atmıştır. Fakat talihsizlik olmuştur. Kendisinin şahsi ahlakına güvenilmiyor. Tabi bu sebeple laiklik anlaşılmamıştır.

1949'da İnönü tarafından okullara din dersinin konulması ve sizler iktidara geldiğiniz zaman imam hatip okullarının çoğalması, İslam enstitülerinin açılması ve din derslerine müsamaha gösterilmesi bazı çevrelerce Atatürkçülükten ve laiklikten ayrılma olarak tavsif edildi. Hatırladığım kadarıyla 27 Mayıs İhtilali'nin sebeplerinden biri olarak Atatürkçülükten ayrılmak da zikredilmişti. İnönü'nün din derslerini başlatması ve sizin de bu uygulamayı takip etmeniz Atatürkçülükten ve laiklikten uzaklaşma mıdır?

Celal Bayar: Benim bir kanaatim var. Yazıyorum inşaallah bitireceğim, okuyacaksınız. 27 Mayıs'ı üç kuvvet yapmıştır. Birinci kuvvet Rusya'dır. Rusya ile Demokrat Parti olarak biz politikamızı değiştirmişiz. Çünkü Rusya bizden boğazları, Kars, Ardahan, Kağızman'ı istemiştir. İkinci Cihan Harbi'nde muzaffer olduktan sonra anladık ki Rusya Çar zamanının politikasını orak çekiç bayrağı ile din hâline getirerek Türkiye'yi kendi hesabına parçalamak istiyor. Bunu gördük. Oturup da ağlayacak değiliz. Sonra kendimiz tek başımıza Moskova'nın hakkından geliriz diye ahmaklık edecek de hiç değiliz. Bu beladan kurtulmak için kim vardır ne vardır diye ortak aradık. Nato'ya girdik. Bizim Nato'ya girme maksadımız hiçbir devlete karşı hareket değildir, harp değildir ancak müdafaadır. Bütün insanlık için kominizm bir tehlike hâline getirilmiştir. Bizim amacımız Rusya'yı, bütün dünyayı kominize etme sevdasından vazgeçirmekti. Biz de bunu yapmak için Nato'ya girmişizdir. Nato'ya girmek istediğimiz vakit de Demokrat Parti'den evvelki hükümetlere inanmadılar ve içlerine almadılar. Ancak, bize inandılar. Biz, samimiyiz, sözümüzü tutarız. Bunun nimeti de külfeti de var. Biz Nato'ya girdikten sonra Stalin Tiflis'te bizi ve bütün dünyayı tehdit eden bir nutuk söyledi. Ben de o vakit Kars'ta bulunuyordum. Ben ona cevap verdim. Stalin diyor ki "Türkiye bunun hesabını verecektir." Onlar için de bu, hayati bir meseledir. Nato onların emellerini yok ediyor. Biz de Nato ile beraber oluyoruz. 27 Mayıs'ın içerisinde iç ve dış kominizmin rolü vardır. Ve 27 Mayıs'ta iç ve dış komizimi idare eden de Rusya'dır. 27 Mayıs'ı gerçekleştiren ikinci güç ise İsmet paşa ve Halk Partisi'dir. O, Demokrat Parti yüzünden iktidardan dü-

27 Mayıs'ı gerçekleştiren ikinci güç ise İsmet paşa ve Halk Partisi'dir. O, Demokrat Parti yüzünden iktidardan düşürülmüştür ve bunu hiçbir zaman hazmedememiştir.

şürülmüştür ve bunu hiçbir zaman hazmedememiştir. Siz bizi düşürdünüz mü biz de size bak ne yaparız diye onlarla beraber oldular.

Ondan sonra bu, on beş yirmi seneden beri sosyal antropoloji diye yeni bir ilim tesis etti. Benim torunlarımdan biri bunu tahsil etmiştir. Bunların fikirleri şu: Ordular bütün dündaya, devlete, millete en fazla yük olan kuvvettir. Çünkü en çok harcama ordu için yapılır. Ordunun bir tek vazifesi vardır. Memlekette zül vaki olunca memleketini ve milletini koruyacaktır. Vazifesi de yalnızca bundan ibarettir. Onun da ne zaman olacağı belli olmaz. Eğer ordu darbe yaparsa bu kadar külfetle hazırlanan ordu harp kabiliyetini kaybeder. Falan devlette şöyle olmuştur falan devlette böyle olmuştur diye bunun misallerini de verirler. Bir devletin ordusunun sadece orduyla meşgul olması lazım gelir iken onu bırakıp da politikaya nefesini kaptırdı mı harp kabiliyetini kaybeder sonra da orduya muhtaç olunduğu vakit bu memleketin bütün yaptığı fedakârlıkların hepsi sıfıra gider, boş olur. Ordu zayıf olduğu için memleket elden çıkar. Benim de kanaatim budur. Dünyada darbe yapmış da politikaya girmiş ve devam etmiş, memleketine hayır getirmiş hiçbir devlet ve memleket yoktur, tarih bunu kaydetmemiştir. Ve şu hâlde ne biçim adamlar, cunta yapıyorlar. Bunların misallerini verirler, hepsini tetkik ettim. Hepsini okudum. (...) Memleketin içtimaiyatında mevcut olan tesirlerle cuntalar tesir eder. Bu darbeyi yapanlar da cuntadır, ordu değildir. Ondan dolayı ordunun serseri güruhu 27 Mayıs'ta biraraya gelmişlerdir. Halk Partisi ile iç ve dış kominizmle birlikte olarak onu da dürüst söylemek için ben ilave edeyim çoğu da farkında olmadan alet olmuştur. Bu adamlar da günahlarını örtmek için "biz Atatürk hesabına çalışıyoruz" derler. Bu dediklerine de inanıyorum. Ancak hepsi için böyle değil. Onların içinde Kominstler de var. İsimlerini de söyleyebilirim.

Dünyada darbe yapmış da politikaya girmiş ve devam etmiş, memleketine hayır getirmiş hiçbir devlet ve memleket yoktur.

(...)

Sayın Dekanımızın (Hüseyin Atay) da başını çektiği bir faaliyetle mekteplerimizde din dersleri mecburi kılındı. Siz din derslerinin mecburi olmasını tasvip eder misiniz?

Celal Bayar: Açık söyleyeyim bu iş için tasvip etmem, diyemem. Esas din, ne ise söylenilir. Esas dinin, hurafeden ayrı olması gerekir. (...) Laikliği tatbik eden devlet yalnızca biz değiliz. Sonra, hilafeti bıraktık biliyorsunuz. Ne kaybettik bana söyler misiniz? Sonra biz hilafeti bırakınca bu kadar kıymetliydi de hiçbir Müslüman devlet niye almadı. Yalnızca biz Müslüman devlet değiliz. Niye almıyorlar bana bunu izah eder misiniz ?

Atatürk vefat ettiği zaman cenaze namazının kılınıp kılınmayacağı mesele olmuş. Merhum Fahrettin Altay'ın *Cumhuriyet* gazetesinde bir yazısını okumuştum. "Ben bizzat meseleyi ele aldım ve hükümetle temas ettim fakat

İsmet Paşa hiçbir karar vermedi, Ben Dolmabahçe Camii'nde cenaze namazını kıldırdım" diyor.

Celal Bayar: İsmet Paşa o vakit reisi cumhur değildi. Atatürk de ölmüştü. Ben başvekildim. Bu olaylar benim zamanımda oldu. Bazı kimseler bana müracaat ettiler. Dediler ki "Fahrettin Altay'ı cenaze merasimini idare etmek için kumandan olarak tayin ettik." Bana bir de dediler ki bazılarımız cenazeyi kılmayalım diyorlar –içlerinden çıkmış böylesi– bazılarımız da olmaz demiş. Fahrettin Paşa da bunu kendi hesabına istismar ediyor. Ona fırsat çıkıyor. Bunun üzerine cenazeyi ne vakit kaldıracağımızı bilmiyoruz. Halk fevc fevc geliyor. O kadar çok insan geldi ki birbirlerinin üzerine yığıldılar. Sonra Avrupalılardan da haber alıyoruz. Cenazeye geleceğiz diyorlar. Cenaze namazı farz-ı kifayedir. Sarayda kılalım dediler. Camiye götürülmemesi büyük bir isabet olmuştur. Mühim bir mesele değildir. Sarayda cenaze namazı kılındı.

Acaba cenaze namazını kim kıldırdı hatırınızda mı?

Celal Bayar: Bir hoca efendi ama adı hatırımda değil. Artık bunlara biz avdet etmeyelim. Bu meselelerle uğraşmayalım. Bu memlekette böyle böyle düşünüldüğü için şöyle bir noktada vahdet olmuyor. Ve bu millet bundan dolayı çok çekmiştir. Derviş Vahdetî'lerden, din istismarından bilmem nelerden.

(...)

Demokrat Parti'ye karşı yapılmış olan 60 ihtilalinin sebepleri arasında Demokrat Parti'nin dini istismar ettiği, gericilere taviz verdiği şeklinde bir itham vardı. Onun aslı esası olmadığını buyurdunuz.

Celal Bayar: Demokrat Parti'ye bir iç bir de dış kuvvetlerin hepsi birden düşman oldular. İç kuvvetlerin başında Halk Partisi ve İnönü vardır. (...) Halk Partisi'nin büyük fırkasının olayla alakası yoktur. Sonra cuntacılar ki İnönü bunları baştan çıkarmıştır. Ve kominstler. Bunların üçü birleşmişler ve anlaşmışlardır. Bunu da Moskova idare etmiştir. Kanaatim budur ve bunu ispat edeceğim. Sonra bir de Arapça ezan meselesini söylerler. Arapça ezanın okunmasına niye mani olmadın diye bunun kusurunu bana söylerler. (...) Yeni inkılap yaptık. Mebuslar laiklik meselesini şimdi olduğu gibi daha ehemmiyetle tetkik ediyorlar. Komisyonlarda onlarla konuşuyordum. Haklıdırlar, ne yapacaklardı kabul mü edeceklerdi? Atatürk bile bu meseleyle ilgili değişebilir diye kanun çıkarmak istemedi. Kararla yaptı. Sonra yalnızca ezan meselesi değil, aynı zamanda anayasanın da Halk Partisi tarafından (düzenlenmesi için) kendini göstermek isteyenler bunu yapıyor. Hayırlı mıdır hayırsız mıdır önemli değil bir iş de ben yapayım. Anayasayı Türkçeleştirelim diye Atatürk'e müracaat ediyorlar. "Hayır, Anayasa bütün milletin malıdır. Herkesin anlaması lazımdır. Anaya-

Demokrat Parti'ye iç kuvvetlerden Halk Partisi, İnönü ve cuntacılar, dış kuvvetlerden kominist Moskova düşman olmuştur.

sa henüz tekemmül etmemiş kelimelerle yapılamaz. Eğer mutlaka değiştirmek ve kendinizi göstermek istiyorsanız Halk Partisi'nin (programını) geliştirin" diyor. Ezan meselesinde de Halk Partisi'nin rolü vardı. "Biz de taraftarız" diye sözleri zapta da geçmiştir. Bu işler kanunla olmaz. Ve biz de yalnızca kanunu kaldırdık. Ezan Türkçe okunur, Arapça okunur diye bir kayıt yok. Serbest bıraktık. İsteyen dilediği gibi hareket eder. Fakat millet bırakmadı. Ezanın manası nedir, Hz. Peygamber zamanında nasıl ezan okumuşlar diye ben tetkik ettim. Hz. Ömer *es-salah* demiş öbürü bilmem ne demiş. Bizzat Hz. Peygamber bu kelimeleri kendisi yapmış. Amacı namaz vaktini belirlemek. Sabah ezanına *es-salâtu hayrun minennevm* diye ilave eder. Namaz uykudan hayırlıdır diye ikaz ediyor. Minarede ezan Türkçe okunur, Arapça okunur diye mesele oluyor. Ama caminin içerisinde Arapça kamet getiriliyor. Minarede yasaktır içeride serbesttir. Ya hepsi bir olur ya hiçbirisi olmaz. Sonra ezanın akaid üzerine de bir tesiri yoktur. Sadece namaz vaktini tespit ediyor. Ama her iş bitti de bunlar mı kaldı?

Minarede ezan Türkçe okunur, Arapça okunur diye mesele oluyor. Ama caminin içerisinde Arapça kamet getiriliyor. Minarede yasaktır içeride serbesttir. Ya hepsi bir olur ya hiçbirisi olmaz.

Maalesef efendim hâla bunları mesele ediniyorlar. 1929'da İHL'ler 1933'te de ilahiyatlar kapanıyor. İlahiyat fakültesinin kapatılması hususunda öğrencinin yokluğu sebep gösteriliyor. Din derslerinin kaldırılması o zamanki hükümetin bir tasarrufu muydu? Çünkü bu durumun Atatürk'ün direktifi ile yapıldığı söyleniyor.

Hükümetin umumi mesuliyetine hükümette olduğum için iştirakim var. Fakat bunlar iktisadi sahada olmadığı için illaki benim kafamdan çıkmıştır. Ama malumatım vardır.

1924'ten sonra din derslerinin mekteplerde verilmesi Tevhîd-i Tedrisât Kanunu mucibince Atatürk tarafından istenmiş. Fakat bir vakit geliyor ki mekteplerde hiç din dersi verilmiyor. Hatta ilahiyat fakültesinin kurulması Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nda emredilmesine rağmen 1933-1949 tarihleri arasında ilahiyat fakültesi yoktur. Şimdi şöyle diyorlar: "Atatürk istemeseydi bunu böyle yapamazlardı ve din derslerinin mekteplerden kaldırılmasının sebebi Atatürk'tür." Biz de Atatürk bu kanunu getiren kimsedir, bu kanuna muhalif kaldıysa bunun bir sebebi vardır diyoruz.

Celal Bayar: Müsait olduğu hâlde o kanun tatbik edilmemiştir. Size şöyleydi ya da böyleydi diyecek bir malumata sahip değilim.

Bir misal tespit ettim. Diğerlerini inceleyemedim. 1927 yılında Amasya'da medrese mezunu bir din öğretmeninin kadrosu kaldırılmak suretiyle din dersinin lağv edildiğini tespit ettim. Bunu Milli Eğitim Bakanlığı'nın tasarrufunda olan bir hareket olarak

görüyorum. Atatürk buna muttali olmuş olabilir ancak Atatürk'ün direktifiyle olmadığına kaniyim. Ve onun direktifiyle olduğunu iddia edenler bir vesile ortaya koyamamışlardır.

Celal Bayar: Ben Atatürk'ü daha Atatürk olmazdan evvel sevdim. İttihad Terakki, Meşrutiyet, saltanatın çürümüş olduğu yönündeki fikirlerimiz birleşti. Sonra o, mebussa ben de mebustum. O Ankara'dan seçilmişti ben de Manisa Saruhan'dan seçildim. Ne farkımız vardı? Müzakerelerde bir iki noktaya ama samimi olarak –kendimi göstermek için değil– onun reyine muarız oldum. Ama o, haklı çıktı. Hep o, haklı çıktı. Ben kanaat ettim ki bu adam benden büyük ve yüksektir. Onun otoritesi de vardı. Bu adama ancak yardım etmek lazımdır. (...) Kumandanların hepsi Rauf bey de dahil olduğu hâlde meclisi İstanbul'da açacağız demişlerdir. Atatürk, düşman işgali altında meclis açılmaz ve idare olunmaz demiştir. Ve yalnız kalmıştır. Ondan sonra mutlaka bu meclis kapanacaktır yeni meclis kurmak lazım gelecektir diye daha burası devam ederken Ankara'da Büyük Millet Meclisi'ni hazırlamaya başlamıştır. Bu da kafi değildir. Orada toplandı, ben de orada değilim. İstanbul'dan Ankara'ya gittim. Bunları İngilizler toplayacaktır, kaçırmak lazımdır diye teşkilat hazırlamıştır. Burada Ümraniye'de bir yerde Bektaşi dergahı vardı oralarda bunlar teşkilat yapmışlardı. Ve bizlere "gelin, hazırız" demiştir. Ve ancak İstanbul'daki meclisten iltihak edenler milletvekilidir diye şart koymuştur. Yoksa beni de Malta'ya götüreceklerdi. Her şeyini böyle yapmış bir adam. Atatürk'ü ilk gördüğüm zaman da bana cebinden Teşkilât-ı Esâsiyye kanununu çıkarmıştır. Teşkilât-ı Esâsiyye Kanunu'nu biliyorsunuz anayasanın özüdür. Anayasayı o, koymuştur. Ve inandığı kimselerle onu müzakere etmiştir. Ailem Bursa'daydı. Bursa'ya gittim. Onu henüz görüşmemiştim. Bursa'ya Anzavur geliyordu. Orada babam telgrafla "Anzavur buraya geliyor, salvetini def eyleyeceğiz" diyor. Bu Anzavurla uğraşmak için bana emir vermiştir ancak daha yüz yüze gelmemişiz. Ama birbirimizi biliyoruz. Ankara'ya gitmem bundan dolayı gecikti. Sonra buradan salon kuvay-ı milliyecileri –isimleri lazım değil– oraya geldiler. Kim bu adam, bu asker, bu paşa? Meclis de açılacak bari oturup da yazalım, eline bir de nutuk verelim okusun. O, hepsini birden hazırlamış. O, onları bundan kurtarmış. Bana bunları kendisi anlatırdı. Ve bana Teşkilât-ı Esâsiyye'yi okudu. Tabi ilk mesele buydu. İtiraf edeyim ki böyle bir şeyi düşüneceği aklıma gelmezdi. Bana sorsalardı bu yapardı diyemezdim. Fevkalade buldum.

Müzakerelerde bir iki noktaya ama samimi olarak –kendimi göstermek için değil– onun reyine muarız oldum. Ama o, haklı çıktı. Hep o, haklı çıktı. Ben kanaat ettim ki bu adam benden büyük ve yüksektir.

Efendim malum, Fransız ihtilalinde de Napolyon Anayasası vardır. Bunu Napoylonla bir papaz beraber yapmışlardır. Atatürk'e "onu gözden geçirdiniz mi?" dedim. Her yeri yıkmış-

tır böyle, bir red oyu vermiştir Napolyon. Red oy verdi. O adam milletinin büyük ihtilaline ihanet etmiştir. Atatürk Napolyon için bunu söylüyor. Bütün dünya adamın kahraman olduğunda müttefiktirler.

Efendim, Atatürk'ün çok ender bir rakibi olur. Bir mesele etmeyiniz. Bu millet Atatürk'ü de seviyor. Benim kanaatim budur. Ben yazılarımı yazarken tez-antitez diye düşünürüm. Onun için bizim Atina sefirine vesika toplarken bunlar hakkındaki meşihatları da istedim. Bana *Rumca Notları* diye bir kitap gönderdiler. Bu Yemen erkân-ı harbiyyesinin fikirlerini içeriyordu. Kitabı da bir bin başıya yazdırmışlar. Burada bize çok enteresan bir sır veriliyor. Şimdi şöyle, bizdeki olan masal, onlarda değilmiş. Tez-antitez. ...Kitabını şöyle bitiriyor: "Biz Anadolu'da daha mağlub olmadık. Hem mağlup olduk hem galip geldik. Ama neticede Atatürk bizim bölgeyi kumanda etmiş olsaydı biz galiptik" diyor. Yemen ordusu galip gidiyor. Çünkü Atatürk yüksek rütbeli dâhi bir askerdir. Sonra şâyân-ı dikkat olan asıl benim üzerinde durduğum bir mesele daha var. "Biz bir şeyde daha aldandık, Bizans'ı yok eden gücün, çürüdüğünü zannediyorduk" diyor. Yani Türk milleti dejenere olmuştur. Hâlbuki o daha yaşıyormuş diyor.

Celal Nuri'nin tezine göre Atatürk olmasaydı, bu dava hallolunmazdı. Kuva-i milliye denilen şey yoktu. Şimdi İstanbul'da ya Ruslar ya İngilizler olacaktı.

Celal Nuri'den bahsettiniz onun tezine göre Atatürk olmasaydı, bu dava hallolunmazdı. Kuva-i milliye denilen şey yoktu. Şimdi İstanbul'da ya Ruslar ya İngilizler veyahut (...) olacaktı. Her hâlde biz olacak değildik. Sevr muahedesi de munkarızdır. Osmanlı İmparatorluğu işgal edilmeye müsait olacaktı ve arkasından da yok olacaktı. Efendim, adam bunu yapmıştır. Bunun gibi bir olayın ve onun gibi bir adamın ne Türk tarihinde ne de İslam tarihinde bir ikincisi vardır. Şimdi ezan Arapça okunuyor, Türkçe okunuyor diye bunu bir mesele yapıp Atatürk'ün kıymetini azaltmaya çalışmak, yazık olur. Bu kadar dar olmayalım.

Efendim, bunları daha çok dinin aleyhinde bulunmak isteyenler ortaya atıyorlar. Sizi çok yorduk ama son olarak bir soru daha sormak istiyorum.

Celal Bayar: Benim de aleyhimde bulunuyorlar. Burada Atatürk'ün ölüm yıl dönümünde merasim yapılıyor, Ben de gittim oraya (...) orada 27 Mayısçılar hakim. Ben dedim ki 27 Mayıs başka, Atatürk'ün hatırasını tazyik etmek başkadır. Giderim dedim, gittim. Orada bir de söz sahibi var. Adam ismini şöyle yazıyor: Aydın din adamı ve orada konuşacak. Aydın din adamı, şimdi ismini hatırlamadım. Veya niyet etmedim de onun için hafızamda tutmamışımdır. Yoksa hafızama çok güvenirim. İstesem bilirim. İşte aydın din adamı, bana orada çattı.

Aydın olduğu için

Ve bu adam Arapça ezan okunmuş ben mani olmamışım diye açıkça da söyledi. Atatürk olmasaydı bu ihtilal olmazdı. Yani Türkiye bugün yoktu, bunun manası budur. Ama Atatürk de

Türk milleti gibi bir milleti arkasında görmeseydi, o da muvaffak olamazdı.

İkisi de çok doğru.

Bizans gücünün yok olduğunu zannediyordu. Varmış demek ki. Allah rahmet etsin. Büyük adamdı, çok büyük işler başardı.

Bu kitap ne zaman tamamlanacak efendim?

Ne vakit çalışırsanız. Ama istemeden olmuyor.

Son olarak bu cümlenin izahını, bu hususta fikrinizi öğrenmek istiyorum. Bizim davamız arz etmiş olduğumuz gibi Atatürk'ü Türk milletiyle bütünleştirmek için çabalıyoruz. Bize dinsizlerin ileri sürmüş oldukları bir söz var. Diyorlar ki 1937 yılında Atatürk'ün *Nutku*'nda 'gökten indirildiği sanılan kitaplardan ilham alacak değiliz' demek suretiyle bu kitaplara inanmadığını, Kur'an'a inanmadığını ortaya koymuştur" diyorlar. Bunlar Atatürk'ü dinsizleştirmek isteyen komünistler ve din düşmanlarıdır. Bu şimdiki basılmış olan Atatürk'ün *Nutuk*'larında da bu cümleyi buluyorlar. Bunu nasıl izah edebiliriz? Atatürk bu sözleriyle neyi kast etmiş olabilir? Böyle bir şeyi söylemiş midir ve ikincisi de buna nasıl bir mana verebiliriz?

Böyle doğru mudur, değil midir diye tam böyle bir inanç hasıl olmasın diye aranızda fitne yaratmak dahi kendileri için kârdır. Bunu yapsalar becermiş olacaklar. O kadar şeydirler...

Çok doğru. Çok sağ olun. Bunlara nasıl bir cevap verilmeli ve nasıl karşı çıkılmalı? Bir de efendim şimdi Cumhuriyet mekteplerinde liselerde, orta mekteplerde okutulmak üzere tarih kitapları yazılmış. Bu kitapların bazılarında, Kur'an-ı Kerim'i Peygamber'in yazdığı bir kitap olarak anlatmışlar. Atatürk böyle bir görüşte miydi? Bir bilginiz var mı?

Celal Bayar: Bunun üzerinde durmazdı. Sonra dini bu şekilde rencide etmek istemezdi.

Ben onu şöyle yorumluyorum. Bu davranış o zamanki hükümetin Millî Eğitim Bakanlığı'nın kendi tasarrufundan ibaretti.

Celal Bayar: (...) alaylı subaylara muharebeleri anlatacak. Uhud muharebesini bir de Hendek muharebesini alıyor. Onları izah ediyor.

Anlaşıldı. İnsan okurlarına bunları nasıl anlatır değil mi?

Celal Bayar: Söyleyebilirim ki ben çok zaman Peygamber'in, peygamber olduğuna ve onun büyük adam olduğuna dair sözlerin hiç tereddüt etmeden Atatürk'ün ağzından çıktığını işitmişimdir. O, bütün peygamberleri tebcil eder. "En asil din bizim dinimizdir" der. Doğrudur. Ve "peygamberlerin içerisinde bizim Peygamberimiz en büyüğüdür" derdi. Bunu da ağzından işitmişimdir.

Söyleyebilirim ki ben çok zaman Peygamber'in, peygamber olduğuna ve onun büyük adam olduğuna dair sözlerin hiç tereddüt etmeden Atatürk'ün ağzından çıktığını işitmişimdir.

Efendim Atatürk'ün Çankaya'daki kütüphanesinde pek çok kitap vardı. Bunların arasında dinî kitaplar da vardı. Bendeniz Atatürk'ün İslam kültürünün ne mahiyette olduğunu tespit edebilmek için böyle bir çalışma yapmak üzereyim. Çünkü okuduğu o kitapların kenarına böyle kırmızı kalemlerle not yazmışlar. Bunlardan bir fikir elde edilebilir mi? Mesela bu kitaplar arasında Caetani *İslam Tarihi* de var.

Celal Bayar: Kimin?

Caetani Hüseyin Cahit tercüme etmiş Caetani'nin on cilt neşredilmiş *İslam Tarihi*. O kitabı Atatürk, baştan sona okumuş. Kenarlarına şerhler koymuş ve bu şerhlerle kitabı tashih ediyor.

Cumhurbaşkanı her işe karışmamalı. Çünkü Büyük Millet Meclisi hakimdir.

Celal Bayar: O, aykırı bulduğu şeyi söylemekten de çekinmezdi. Onu da söyleyeyim size. Böyle zamanda şöyledi, böyleydi. Yani daimi olarak böyle bir alan vardı. Hiçbir zamanda teşhir etmedi.

Efendim sizi çok yorduk. Allah razı olsun. Çok sağ olun. Çok faydalı oldunuz. Gerçekten de çok istifade ettik. Efendim zât-ı âlînizle görüşüp sohbet etmeyi çok arzu ederdik. İnşallah önümüzdeki yıllarda da yine sizi ziyaret ederiz.

(...)

Maalesef efendim. Buyurduğunuz gibi aramızda bir münakaşa başlatmak istiyorlar.

Bayar: Zaten cumhurbaşkanı her işe karışmamalı. Çünkü Büyük Millet Meclisi hakimdir. Bizim yeni dönem mebuslar özellikle bu işi kesinlikle hazmetmemişler. Halk Partisi de artık onlarla birleşiyor. Onlar karar veriyor. Hükümet yapılıyor. Efendim ben meclisin kararlarına karışamam. O meclisin verdiği kararları değiştirirlerse böyle bir şeye hakkım yok. Veto yoktu zaten. Bunu Atatürk bile kabul etmemiştir. Ve Atatürk neticede bunu getirmiştir. Onu söyleyeyim size. Bu da şâyân-ı dikkat bir meseledir. Veto hakkı biliyorsunuz, bir münazaraya açarsınız. İfratı tefriti oylarsınız. Peki, veto hakkı versinler. Ondan sonra mesela veto hakkını kim kullanacak? Reis-i cumhur (...) Atatürk'e veto hakkını vermek istemişlerdir. Kabul etmemiştir. Bir meclis en doğrusunu bulur. Ona o hakkı .... vermiştir. Şimdi size son zamanlarda veto yerine anayasada reis-i cumhura bir hak vermişlerdir. Bir defa konuşulduğu için. Hangi budala reis-i cumhur kendileri karar vermişler, siz yanlış düşünmüşsünüz. Bir defa daha okuyun da bu yanlışlığı düzeltin. Karar veren adamlar reddedilecektir diye elbette kararlarında ısrar edeceklerdir.

Gerçekten çok muazzam bir prensiptir. Yani millete vekil bırakmak.

Celal Bayar: O, hakkın yok. ...Yapamayacağım şeyi yapmadı diyor. Yapamayacağın şeyi yapmadığımı niye iddia ediyor?

Ben bu Çankaya'da çalışırken Atatürk'ün kütüphanesinde el yazması bir kitap vardı. Fakat zannediyorum müellifi müstear isim kullanmış. Rûşeni isminde

bir zat kimse tanıyamadı. Onu tanıyor musunuz?

Celal Bayar: Rûşeni. Vardır.

Efendim Rûşeni hakkında bir bilgi edinmek istiyoruz. Kimdir bu adam? Onun yazdığı bu el yazması kitap hakkında malumat olarak ne söyleyebilirsiniz.

Celal Bayar: Ben böyle bir isim biliyorum ama Rûşenî Giritlidir. Abdülhamîd'in sürgünlerindendir. Ama bunlar yüzde yüz sahihtir diyemem. (...) arada bir şey hâlinde dalga hâlinde aktı. Bütün dünyayı dolaşmıştır. Her şeyi yapmıştır.

Yazdığı kitabın adı da *Bir Din Yok Millet Var*. Fakat burada Peygamber Efendimize affedersiniz ağız dolusu küfrediyor. Atatürk'ü çizmiş atmış.

Celal Bayar: Abdülhamid'in sürdüğü adamlardandır. Evet, işte öyle serseri bir adam.

Afedersiniz sizi Galip Paşa, Galip Hoca olmaya sevk eden neydi?

Celal Bayar: (...) bir kaç yerde idamımı istemek suretiyle dava açılmış. İngilizler takip ediyorlar. Yunanlılarla benim maceram ta Balkan muharebesinden, İzmir'den başlar. Onlar takip ediyorlar. Sonra da partiye alıyorlar.

İttihad ve Terakki

Bayar: İttihad ve Terakki. Onların muhalifleri ve dahili muhalifleri de var. Celal (...) çıktığı zaman da bütün kuvvetleriyle hepsi oraya gidecekler. Asmak için arayacaklar. Ama ölümden korkmuyorum. Çalışmama engel olacaklardı. İzimi kaybettirmek için yaptım ve sonra da Tire'de teşkilat yaptım. Üç senemi aldı. Oranın eskiden meşhur bir eşkiyası vardı, onun akrabasıdır. Fakat artık halk onları şovalye diye kabul ediyor. işte onunla anlaştık. O bana dedi, (...) ama şartım var. Sen de benim yanımdan hiç ayrılmayacaksın, dedi. Olur dedim. Harekete geçiyoruz ve teşkilatımızı genişletiriyoruz. Yunanlıları (...) zamanında ilk defa Torbalı'da İzmir'in Torbalısında karşılamak, beri tarafa geçiş demek. Orada silahı patlatmak demek. Efendim Yunanlılar bana takaddüm ettiler. Ödemiş'i ve bulunduğum Tire'yi işgal ettiler. Refik Şevket'i tanırsınız, Halit Şevket'i de tanırsınız.

Simaen değil de tabi gıyaben tanırız.

Celal Bayar: İyi insanlardı. Onlar da bana yardım ediyorlardı. Benim esas çalışmalarım ve esas kuvvetim Nazilli'deydi. Oraya gitmeye karar verdim. Yunanlılar işgal ediyorlar. Teşkilatı orada yapalım diye gidiyorum. Yola çıktım, ondan sonra bir çiftlikte kaldım. Çiftlik sahibi benim fikirlerime taraftar gözüküyordu. Onun vasıtasıyla bana hoca kıyafetine gireyim diye bir fikir geldi. Tire'de bit pazarından bir cübbe satın aldım. Bir sarığım da vardı. Zaten tıraş olmak için de izin verilmiyordu. Sakalım da çıkmıştı, uzamıştı. Ben oraya bir cübbe getirdim koydum. Dağ yolundan Nazilli'ye gideceğim. Orada kuvvetli bir teşkilat yapacağıma eminim. Önümüzü Yunanlılar, (...) Aydın'ı işgal ettiler. O vakit yolumuzu değiştirdik. Dağa saptık. O köyde güvendiğimiz bir adam vardı. O vakit de zengin insanlar Yunanlılar-

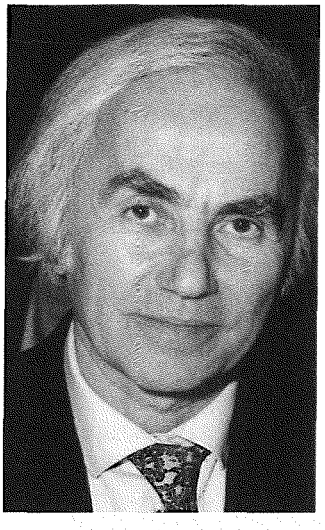
Bana hoca kıyafetine gireyim diye bir fikir geldi. Tire'de bit pazarından bir cübbe satın aldım. Bir sarığım da vardı.

dan korkup şehirlere gidiyorlar bu adam orayı terk etmiş. Açıkta kaldım. Yanımda silahlılar var. Ama silahlılar söz verdiler. "Biz senin yanında dağa gideriz. Nereye kadar gideceksen seni oraya kadar götürürüz. Orada bırakırız." dediler. Sonra o köye geldik. Köy ayakta, hepsi silahlanmış. Onlar "biz döneceğiz, dağa çıkacağız. Dağda hayvanlarımızı filan bırakıp (kayıplara) karışacağız. Artık seni takip edemeyiz." dediler. Zaten artık onları yük olarak sırtıma almayacağım diye bu benim de işime gelmişti. Sonra köyün ağası diye birisini gösterdiler. Ben dedim İzmir'den çıktım. Daha geçen gün Ramazan'da (...) çıkarım. Ondan sonra yolda bunlara rastladım. İşte bana bir silah verdiler. Hâlbuki elimde gayet güzel bir silah var. Ağa "Bunu sana hediye ediyorum. İstersen köyümde Ramazan hocası olarak Teravihi kıldırabilirsin" dedi.

Eskiden İttihad ve Terakki'nin fedai teşkilatında ve gizli teşkilatında bulunmuş bir arkadaş benim için her şeyin iznini alabilirdi. Ama o vakit de bize taraftar olan her memuru azlediyorlardı.

Celal Bayar: Ağzım da fena değildir. Sonra ağa "Valla çok iyi oldu. Bizim bir hocamız vardı. Bu sene gelmeyecekmiş" dedi. Orada kaldım. Sonra onlar gittiler. Merkezde Yunanlıları yararak gittiler. Mutlaka böyle silahlı biri gelince adamları var. Hatta bizimkiler (...) kendilerini kurtarmak için Yunanlılar mutlaka buraya bir baskın yapar dedim. Ve nitekim öyle oldu. Ondan sonra nahiye müdürü eskiden İttihad ve Terakki'nin fedai teşkilatında ve gizli teşkilatında bulurımuş bir arkadaş benim için her şeyin iznini alabilirdi. Ama o vakit de bize taraftar olan her memuru azlediyorlardı. Durumu öğrenmeden gidince kendi ayağımla teslim olmuş olurum. Sonra kendi durumumun ne olduğunu ima ile anlatarak rastgele bir imzayla ona bir mektup yazdım ve birisiyle yolladım. (...) Adamları vardı. O götürdü. Geldi adam, akşam geldi beni gördü (...) "ben imam falan değilim" dedim. İmamlar birbirlerini kıskanırlar. Beni Kıskanırdı. Yalnız bir mahsuru vardı. Zavallıların burada evleri (...) beraber abdest alırız, havlusunu bana verir (...) beraber. (...) Ondan sonra beraber kılarız (...).

*Bu söyleşi, 22 Haziran 1982'de İstanbul/Çiftehavuzlar'da Hüseyin Atay, Mehmed Said Hatiboğlu ve Ali Coşkun'un katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir.

islâmiyât yılın dergisi ödülünü aldı*

Türkiye Yazarlar Birliği tarafından 2006 yılında ödül alan kişi ve kuruluşlara ödülleri verildi. Dergimiz 2006 yılında "Yılın Dergisi Ödülü"nü almıştı. Toplantıda, Mehmed Said Hatiboğlu Hocamız bir konuşma yaptılar. Konuşmayı sizlerle paylaşıyoruz:

islâmiyât gibi mütevazı bir ilim, tedkik dergisini takdir edebilmek büyük kuruluşların, büyük adamların harcıdır. Allah sizlerden razı olsun.

Bendeniz, 1945'te bu sahaya atılmak üzere memleket değiştirmiş bir adamım. On iki yaşındayken memleketimizde İlahiyat Fakültesi yoktu. Mâlumları, 1924'te Tevhîd-i Tedrîsât kanunu icabınca Türkiye'nin tek üniversitesi durumunda olan Dârü'l-Fünûn'da bir İlahiyat Fakültesi açılmıştı. Fakat benim doğduğum sene 1933'te yapılan bir üniversite inkılabı sonunda İlahiyat Fakültesine üniversite bünyesinde yer verilmemiştir. 1933'ten 1949'un sonuna kadar Türkiye'de İlahiyat Fakültesi yoktur. Fakat İlahiyat Fakültesi açılmasına âmil kanun yürürlülüktedir. Tevhîd-i Tedrîsât, bugün anayasanın değişmez hükümleri, değişmez kanunları arasındadır.

1954'te Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne kayıt yaptırınca, altı yüz küsur senedir bütün dünyaya İslamiyet'in, İslam dininin, Türklüğün bayraktarı olarak kendini ispat etmiş Osmanlıların neslinden çıkmış bir tek tefsir, hadis profesörünün olma-

1954'te İlahiyat Fakültesi'ne kayıt yaptırınca altı yüz küsur senedir bütün dünyaya İslam dininin, Türklüğün bayraktarı olarak kendini ispat etmiş Osmanlıların neslinden çıkmış bir tek tefsir, hadis profesörünün olmadığını gördüm.

dığını gördüm. Hatta Arapça öğrenebilmek için hoca aradığımızda Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi'ne gitmek zorunda kaldık. Fakülte'nin Arapça hocası ne acıdır bir Alman idi. Gençlerimiz bu durumu bilmezler.

Engin kültürümüze sahip çıkabilmek, ecdadımıza layık olabilmek, bütün dünyaya hidayet rehberi olmak üzere gönderilmiş bir Peygamber'in getirdiği dini asli kaynaklarından öğrenebilmek cehdi ve zahmeti içinde senelerimiz geçti. Ve sonunda anladık ki bu iş hem insani hem dinî bir mükellefiyettir. Bunun üzerine arkadaşlarla görüştük. Müstakil dergiler çıkarmadıkça, müslümanların yazdığı bütün eserleri ilmî tedkikten geçirmedikçe ecdadımıza layık olamayacağımızı anlattık.

İslam dünyasında İslamiyet, hakkı olan değeri alacaksa ilahiyatçıların sayesinde alacaktır kanaatindeyim.

Önce İslâmî Araştırmalar dergisini kurduk. On sene kadar bu dergiyi başarıyla devam ettirdikten sonra yeni bir hamleyle islâmiyât'ı gündeme taşıdık. On senedir, genç arkadaşlarımızın, genç bilim adamlarının yardımlarıyla, ilmî katkılarıyla bu yola devam ediyoruz. Bu gençler, İslam kimliğinin sahipleri olduklarını ispatladılar.

Bizim gibi mütevazı dergileri ve kuruluşları takdir edebilmek ayrı bir kudret, tarz ve seviye işidir. Bu bakımdan Yazarlar Birliği'ni huzurlarınızda tebrik etmek istiyorum. Allah cümlenizden razı olsun.

"Fi sebilillah" dediğimiz bir gayretin sahipleri olarak, genç bilim adamlarımızın daha çok islâmiyât çıkarmalarını burada temenni ediyorum.

İslam dünyasında İslamiyet, hakkı olan değeri alacaksa ilahiyatçıların sayesinde alacaktır kanaatindeyim. Ama bunun için her seviyede yetişmiş adamlara ihtiyac var.

Bir tek fakülteyle başladığımız bu yolda bugün yirmi küsur İlahiyat Fakültesi hizmet veriyor. Bununla iftihar ediyorum. İnşallah o fakülteleri, hak ettikleri seviyeye ulaştırınca ilmî açıdan rahatlık içinde olacağımızı düşünüyorum.

Hepinize sonsuz saygılarımı sunuyorum.

* Mehmed Said Hatiboğlu hocamızın Yazarlar Birliği tarafından verilen "Yılın Dergisi Ödülü" töreninde yaptığı konuşmadır.

islâmiyât|kitâbiyât

bülten 20

temmuz-eylül 2008|üç ayda bir yayımlanır| ücretsizdir

NECATİ ÖNER

bir söyleşi

2. sayfada

NECATİ ÖNER

Hocam öncelikle bizi kabul ettiğiniz için teşekkür ediyoruz.

NECATİ ÖNER: İstirham ederim, şeref verdiniz.

Her insanın bir hayat macerası vardır. Hocam sizin hayat maceranız nasıl başladı ve nasıl gidiyor?

NECATİ ÖNER: Vallahi ne diyeyim, iyi başladı iyi gidiyor.

O zaman hocam çocukluğunuzdan başlayarak maceranızı dinlemeye başlayalım.

NECATİ ÖNER: Benim çocukluğum Erzurum'un bir nahiyesi olan Narman'da geçti.

Doğum yeriniz Tortum mu, Narman mı hocam?

NECATİ ÖNER: Tortum. Ama ben bir yaşında Narman'a gelmişim.

Hocam babanız nahiye müdürüydü değil mi?

NECATİ ÖNER: Hayır. Babam, Narman'da başöğretmendi. Ben ilkokulu orada okudum.

Hocam, Narman'daki o zamanki sosyal hayat ve insan ilişkileri nasıldı?

NECATİ ÖNER: Bir defa o zamanlar memleket çok fakirdi çünkü harpten çıkmıştı. Yani yamalı elbisesi olmayan yoktu.

1940'lı yıllardan mı bahsediyoruz?

NECATİ ÖNER: Hayır, 1930'lu yıllar. Ben 1927 doğumluyum. Efendim mesela pazar günleri güreş olurdu. Bu güreş için Tortum'dan, Oltu'dan, Narman'dan pehlivanlar gelirdi. Tortumda Süleyman pehlivan diye güreşçi bir adam vardı. O yarışı kazansın diye Pazar sabahı köyün bütün zengini Nuh Ağa'nın evinden tereyağı alınır, ekmeğe sürülüp Süleyman Pehlivan'a verilirdi ki yesin kuvvetlensin. Çünkü Süleyman Pehlivan lor ile ekmekten başka bir şey yiyemezdi. Efendim ondan sonra daha çok acıklı anılar vardı.

NECATİ ÖNER: Şimdi mesela köylü yazın çapaya, biçime yalın ayak giderdi. Akşam komşularımız oturmaya geldiklerinde bir bakardık ki ayakları yarıldığı için karasakız sürmüş. Bu karasakız ızdırap verir tabi. Yani böyle halkın büyük bir kısmı fakirdi.

Hocam oralarda okumuş-yazmış var mıydı?

NECATİ ÖNER: Hayır. İlkokuldan ortaokula giden ilk bendim. Bir de muallime Fatma hanımın oğlu Mazhar vardı. İkimiz, Erzurum'a ortaokula gittik.

Ama leyliydiniz hocam değil mi?

NECATİ ÖNER: Evet, ücretli leyli.

Bu leyli yatılı mı oluyor hocam, gececi yani?

NECATİ ÖNER: Evet, yatılı demek. Ben işte 11 yaşında çocuğum. Annemden yeni ayrıldım, benim için yabancı bir yer olan Erzurum'a geldim. Babam beni okula teslim etti. Babam gittiğinde tabi biraz ağladım. Babam gitmeden önce bana: "oğlum bak bu sene eğer sınıfta kalırsan seni bir zanaatkarın yanına veririm" dedi. Ben bu sözlerden çok korktum. Efendim onun için gece gündüz çalıştım ve ikmale dahi kalmadan sınıfımı geçtim.

İlkokuldan ortaokula giden ilk bendim. Bir de muallime Fatma hanımın oğlu Mazhar vardı.

Ama hocam sizin döneminizde lise mezunu demek epey bir eğitimli insan demekti.

NECATİ ÖNER: Evet. Lise mezunu olmak önemli bir şeydi. O zamanlar Narman'dan ortaokula giden iki kişi, Tortum'dan üç kişi, Oltu'dan dört kişivardı. Şimdi orada yüksek okullar var.

Hocam eğitim o zamanlar sanırım bayağı kaliteliydi.

NECATİ ÖNER: Elbette eskiden başta liseler olmak üzere eğitim düzeyi çok yüksekti. bu arada bir şeyi belirtmek istiyorum: maddi mahrumiyet çoktu. Yani fakirlik vardı. Ama bunun yanında değerlere bağlılıkta Mesela Narman'da senelerce kaldık bir cinayet vakası oldu,. bunun dışında ne bir hırsızlık ne başka bir vukuat oldu.

Halk fakir olmasına rağmen hırsızlık yok.

NECATİ ÖNER: Evet, çünkü, insanlar insani olandan fazla uzaklaşmamışlardı.

Hocam, liseyi bitirir bitirmez mi üniversiteye geldiniz?

Evet, çünkü, insanlar insani olandan fazla uzaklaşmamışlardı.

NECATİ ÖNER: Ben orada ortaokula başladıktan sonra babamın nakli çıktı. Annem Erzurum'a geldi. Ben de leyliden ayrıldım nehari oldum. Yani gündüzcü. Sonra benim liseyi bitirmem de ayrı bir hikâyedir. Şöyle ki: Bizim zamanımızda liseden sonra üniversiteye gitmek istersen olgunluk sınavına girerdin.

Bildiğim kadarıyla İngiltere'de öyle bir uygulama var.

NECATİ ÖNER: Olgunluk sınavı üç dersten olurdu. Türkçe mecburi idi. Sorular Ankara'dan kapalı zarfta yazılı gelirdi. Sonra okunurdu. Sınavı başarırsan üniversiteye girme hakkın vardı.

Bu olgunluk sınavı test usulü değildi değil mi hocam?

NECATİ ÖNER: Hayır, hayır, klasikti. Olgunluk sınavında birisin, biyolojiyi seçmiştim. Olgunluk sınavlarında lisenin üç sınıfından da soru gelirdi. Yani üç yıllık eğitimden sorumlu idiniz Ben lise birinci sınıfın biyoloji kitabının bütününü çalıştım, ikinci sınıfınkinin yarısını çalıştım, üçüncü sınıf kitabının son dersi hariç hepsine çalıştım. Sınavda tam hazırlandığım birinci sınıf kitabından hiç soru gelmedi. iki soru ikinci sınıf kitabının hazırlanmadığım kısmından geldi, üçüncü soruda üçüncü sınıf kitabının son dersinden geldi. Tabii başarısız oldum. Bu benim orta okul ve lisede ikmale kaldığım tek sınav oldu. Böylece bir sene üniversiteye gidemedim. O bir yılı Erzurum Halkevinde geçirdim. O zamanlar halk evleri Türkiye'nin çok seçkin kültür yuvalarıydı. Kütüphanesi, tiyatrosu, spor salonu vardı. Halkevi benim için büyük bir mektep olmuştu. Bir de Halkevinde çalışmam şu açıdan önemliydi. Ben mahcup bir çocuktum, çekingendim. Orada ben tiyatro koluna girdim.

O zaman sizin tiyatroculuğunuz da var.

NECATİ ÖNER: Var ya, kabiliyetim varmış.

Hocam, orada size rol yapmayı mı öğrettiler?

NECATİ ÖNER: Hayır hayır. Arkadaşlarla Tuluat falan oynardık. Yöneticiler o sırada beni beğenmiş ve büyük piyeslerde bana başrol verdiler

Hocam oynadığınız piyesleri hatırlıyor musunuz?

NECATİ ÖNER: A tabi. Mesela meşhur ***Hisse-i Şayiâ*** vardı. O eserin başrolü Bican Efendi'yi ben oynadım. ***Hisse-i Şayiâ*** Türkçe'ye tercüme adapte edilmiş yabancı bir piyestir. O zamanlar Türkiye'de pek meşhurdu. Müsahipzade **C**elal'in Osmanlı tarihinden biraz da tarihi alaylı seri hâlinde piyesleri vardır. Pazartesi-Perşembe adlı eserinde Avki Efendi rolündeydim. O kadın diye bir piyes vardı orada Adil Şaşmaz rolündeydim.

Hocam halkın size bakışı nasıldı?

NECATİ ÖNER: Halk çok ilgi gösterirdi, tiyatro tıklım tıklım dolardı. O bir sene de öyle geçti. Çok mutlu olmuştum.

Hocam affedersiniz. O halk evlerinde o zaman siyasi bir şey var mıydı?

NECATİ ÖNER: Hayır, hayır, hayır. Tamamen kültüreldi.

NECATİ ÖNER: Neyse sene 1943-44'te lise bitti üniversiteye gideceğim. Tabi kafama felsefe öğretmeni olmayı koymuşum.

Niye hocam felsefe öğretmenliğini kafaya koydunuz?

NECATİ ÖNER: Refiye Çakay diye bir felsefe hocamız vardı. O kadar güzel ders anlatırdı ki ona hayrandım. Sonra felsefe dersini de seviyordum. Hep 10 alırdım. Refiye Hanım'ın yeğeni bizim sınıftaydı. O, yengesine demiş ki Necati felsefeye gidecek. Refiye Hanım beni çağırdı. "Oğlum sen felsefeye mi gideceksin?" dedi. "Evet hocam" dedim. ne gerek var. En fazla benim gibi öğretmen olursun, işte o kadar" dedi. Bana bir sene evvel Refiye Hanım bunları söylemişti. Şimdi ben dosyayı hazırladım. Bizim zamanımızda üniversiteye giriş imtihanı yoktu. Olgunluğu bitirdikten sonra hangi fakülteyi istersen oraya gidersin. Yalnız leyli mektepler vardı, yatılılar. Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin yatılı sınavı vardı. Ben tabi kafama koymuşum felsefeden başka hiçbir şey düşünmüyorum. Ankara'ya gelince doğru Dil Tarih'e gittim. Allah, öldüyse rahmet eylesin, sağsa selamet versin Başçavuşoğlu diye Sivaslı bir müdür vardı. "Oğlum nereden geliyorsun" dedi. "Erzurum'dan" dedim. "Baban ne iş görüyor" dedi. "İlkokul öğretmeni" dedim. "Bak sana bir abi nasihati bu fakültede iş yok dedi. Burası zengin çocuklarının yeridir. Bak git dedi tıbbiye var, ziraat var, hukuk var, git oralara git. Ne yapacaksın burada ne işin var?"

Neyse sene 1943-44'te lise bitti üniversiteye gideceğim. Tabi kafama felsefe öğretmeni olmayı koymuşum.

Aristokratlar okulunda ne işin var, demek istedi.

NECATİ ÖNER: "Burası zengin çocuklarının yeri" dedi.

Ama şimdi tam tersi oldu değil mi hocam?

NECATİ ÖNER: Benim dünyam yıkıldı, çıktım. Ne yapacağımı bilemedim? Zaten sigara tiryakisiyim.

Hukuk'a gideyim bari diyerek yürüyerek Cebeci'ye gittim. Dosya elimde, teslim etsem bitecek her şey. Gittiğimde Fakülte kalabalıktı, kayıt numarası sırası veriyorlardı. Ben de numara aldım. Tam sıra bana gelince girmiyorum dedim. Dosyamı aldım koşa koşa Dil Tarih'e tekrar gittim. Dosyayı uzatınca Başçavuşoğlu "ne yapayım yavrum, sen nasipsiz çocukmuşsun" dedi.

Yani hocam macera işte tam da budur. Kendi kaderini aramaktır.

NECATİ ÖNER: Müdür, nasipsiz çocukmuşsun, benden kabahat gitti diyerek kaydı yaptı. Kaydı yaptırdım, mezun oldum. Ama iş bulamadım.

Müdür, nasipsiz çocukmuşsun, benden kabahat gitti diyerek kaydı yaptı.

Hocam öğrencilik döneminizde bu kararınız sebebiyle hiç pişman oldunuz mu?

NECATİ ÖNER: Hiç, hiç pişman olmadım.

Hocam hocalarınızdan kim vardı?

NECATİ ÖNER: Prof. Hamdi Ragıp Atademir, Prof. Necati Akder, Prof. Nusret Hızır, Prof. Bedii Ziya Egemen, Prof. Mehmet Karasan, Prof. Aydın Sayılı, Doç. Niyazi Berkez, Doç.Behice Boran, Prof Carol Prat (Amerikalı) Bunlar lisans dönemi hocalarımdı. Doktora döneminde ise, Prof. Atademir ve prof. Hilmi Ziya Ülken'di.

Aydın Sayılı dünya çapında ünlü bir hocaydı.

NECATİ ÖNER: Evet, neyse , dört yılda fakülte bitti. Ha onun da bir macerası vardı. Okul bitince benim niyetim asistan olmaktı. Bu sebepten de pekiyi dereceyle mezun olmak istiyordum. Hazirandaki imtihanların hepsi iyi gitti. Bir tek Necati Akder'in dersine iyi hazırlanmadığım için sınava girmeyip ikmale bıraktım..

Hocam Necati Akder hangi dersinize giriyordu?

NECATİ ÖNER: Sistematik Felsefe İkmal imtihanından bir gün evvel bir apandisit sancısıyla Numune Hastanesi'ne kaldırıldım. İmtihana giremedim. Bereket ki o sıra Dil Tarih'te sömestr usulü vardı. Yani imtihanlar Şubat'ta da yapılıyordu. Tabi ben imtihanın olduğu gün ameliyat olduğum için üç ay bekledim

Hocam sizi felsefeye gerçekten kader hazırlamış.

NECATİ ÖNER: Mezuniyette pekiyi dereceyi aldım. Ama iş yok. Milli Eğitim Bakanlığı'na müracaat ettim, Türkiye'nin herhangi bir lisesinde, Hakkari'de de olsun öğretmen olacaktım. O zaman Türkiye'de 56 lise vardı. Her lisede bir felsefe hocası vardı onlar emekli olacakla ki yerine başkası atansın. Bana elli bilmem kaçıncı sıradasınız, sıranız gelince tayininiz yapılacak dendi. O zamanlar böyle kılıcının dört tarafı kesen Cevat Dursunoğlu diye bir milletvekilimiz vardı. O, Halk Parti Genel Sekreter Yardımcısıydı ama devlet gibi adamdı. Bu milletvekili milli müca-

deleye girmiş, Erzurum Kongresi'ni hazırlamış, Türk maarifinin de kurucularındandır. Ona gittim. Beni önceden de tanırdı. Bana "Necati sen Erzurum'a gideceksin. Bizim çıkartacağımız gazetenin başına geçeceksin" dedi.

Bunu söyleye CHP milletvekili değil mi?

NECATİ ÖNER: Evet. Ben gazeteciliği bilmiyorum deyince sana biz yardımcı göndeririz dedi. Meğer onun niyeti beni politikaya hazırlamak imiş. Erzurum'a gittim, benim emrime bir matbaa bir de gazete verdi. Mahmut Bey diye buradan tecrübeli bir gazeteci gönderdiler.

Gazetenin adı ne hocam?

NECATİ ÖNER: ***Yeni Erzurum***. Mahmut Bey bana ne yapılacağını gösteriyordu. Sonradan ben tek başıma kaldım. Sabahleyin sabah 8'de gazeteye giderdim, akşam 12'ye kadar dört sayfayı ancak hazırlardım.

Hocam, yazı yazıyor muydunuz?

NECATİ ÖNER: Hepsini ben yazıyordum, başka kimse yoktu.

CHP'nin yayın organı değil mi hocam?

NECATİ ÖNER: Evet gazete C.H P'nin organıydı. Gazetenin muharriri de muhabiri de musahhihi de bendim.

Hocam gerçekten enteresan.

NECATİ ÖNER: Mesela radyodan Anadolu Ajansı radyodan, gazetecilere haber yazdırırdı, hemen radyonun başına geçerdim, onları alırdım. Onları temize geçirip matbaaya verirdim. Sayfa dolmadığı zaman öteki gazetelerden makaslar, keser yerleştirirdim. Şimdi bu kadar hızlı ve yoğun çalışma hayatı beni yıldırdı. Ne yapayım bu arada askerliğe gideyim dedim.

Peki hocam CHP'nin gazetesinde çalışmak psikolojinizi nasıl etkiledi?

NECATİ ÖNER: Politikaya pek sempatim yoktu ama bu işi yapmakla memur idim. Ne yapacaksın? Sonra askerlik zamanım geldi. Halk Parti yöneticileri vallahi biz askere gitmene engel oluruz dedi. Yerine adam bul git. Yahu kimse gelmiyor ki artık bir arkadaşıma yalvararak görevi kabul ettirdim de öyle askere gidebildim.

Halk Parti yöneticileri vallahi biz askere gitmene engel oluruz dedi.

Askerliği nerede yaptınız hocam?

NECATİ ÖNER: Askerliği İstanbul – Selimiye. Kışlasında

Oradan anılarınız var mı hocam?

NECATİ ÖNER: Ohooo! Bilirsiniz insanların askerlik ve okul hatıraları çok olur. Askerlik bitti, ben ne yapacağım? İş yok. Erzurum'a geldim boş geziyorum. Sonra bir arkadaş seni belediyede müfettişliğe alalım dedi. Beni belediyeye aldılar. O zaman Erzurum Belediyesinde yüksek tahsilli dört kişi vardı. Biri

reis, biri doktor, biri mühendis, bir de ben.

Yani müfettişliğiniz de var hocam?

NECATİ ÖNER: Evet. İşte orada bir sene çalıştık ama o işi sevmedim. Sonradan bana Hamdi Bey bir mektup yazıp, Dil Tarih Coğrafya Fakültesinde açılan asistan sınavına girmemi istedi. Ben de kendisine bir mektup yazarak teşekkür ettim ve yabancı dilim zayıf olduğu için bu sınava giremiyeceğimi söyleyip özür diledim. O yaz bir toplantı için Ankara'ya gelmiştim, Fakülteye uğradım Kapıda Hocam Hamdi bey rastladı. Beni görünce kaşlarını çatıp neden sınava gelmedin dedi, ben de mektupla arz etmiştim dedim. Oda hayır siyasete girdin hoşuna gitti. . Hata yaptın dedi. Aradan bir sene geçti Bu sefer Hocadan bir mektup daha aldım. Diyordu ki: İlahiyat Fakültesinde bana bir asistanlık kadrosu verildi. İnşallah ,aklın başına gelmiştir. Gel bu sefer sınava gir. Benimde hakikaten aklım başıma gelmişti. Bir hoca tutup gece gündüz Fransızca çalıştım ve sınav zamanı gelip sınava girdim. sınavı kazanarak İlahiyat Fakültesine felsefe ve mantık asistanı olarak girdim. Görüyorsunuz Hamdi beyin yaptığını, hangi hoca yapar. Mezuniyet tezimi mantıktan yapmıştım hoca çok beğenmişti. Mantık sınavlarım da çok iyi geçmişti İşte hocanın beni tercih sebepleri. Allah gani gani rahmet eylesin bugünkü durumu ona borçluyum.

Efendim hocanın çok beğendiğim tarafı vardı. Hoca dersi çok ciddiye alırdı.

Doktoranızı Hilmi Ziya Ülken ile yaptınız değil mi

NECATİ ÖNER: Doktora çalışmalarına Hamdi beyle başladım Hamdi bey milletvekili olduğu için ayrıldı yerine Hilmi Ziya bey atandı. Bende doktoramı Hilmi Ziya bey'in yanında tamamladım ve doçent oluncaya kadar Hilmi Ziya beyin asistanlığını yaptım.

Hocam Hilmi Ziya Ülken Hoca ile anılarınız var mı?

NECATİ ÖNER: Olmaz olur mu? Çok...

Hilmi Ziya Bey'in sizi en çok neyi etkiledi?

NECATİ ÖNER: Efendim hocanın çok beğendiğim tarafı vardı. Hoca dersi çok ciddiye alırdı. Derste dalga geçmez, vakit öldürmez, dersi kaynatmazdı. Mesela ders saatinde fakülte kurulu yapılırdı, dekana ben dersi bırakıp kurula gidemem derdi. Çok geniş felsefi kültürü vardı. Hoca adeta felsefenin içinde yaşardı ya okur ya felsefe anlatırdı. Dünyası buydu.

İstanbul'dan gelip gidiyor değil mi hocam?

NECATİ ÖNER: Evet

Hocam sizin doktora savunmanız nasıl geçti? Kimler vardı savunmanızda?

NECATİ ÖNER: ***Türkiye'de Tanzimat'tan Sonra İlim ve***

Mantık Anlayışı. Benim jürimde üç kişi vardı. Prof. Hilmi Ziya Bey, Prof. Tanci bey birde Dil Tarih'ten Nusret Bey

Nusret hoca öğrenciliğiniz döneminizde var mıydı hocam?

NECATİ ÖNER: Vardı. Felsefe tarihi ve modern mantık hocamdı. Doçentlik jürim, Prof. Hilmi Ziya Ülken, Prof. Nusret Hızır, Prof. Takiyettin Mengüşoğlu, Prof. Vehbi Eralp ve Prof. Nermi Uygur'dan oluşuyordu.. Jüri üyelerinden ikisi hocamdı diğer üçünü kitaplarından tanıyordum ama kendilerini ilk defa sınavda gördüm.Tabii sınav biraz şansa bağlıdır. Ne soru sordularsa bildim.sınav çok başarılı geçti. Nusret bey pek memnun olmuş olacak ki, sınav sonu kalkıp boynuma sarıldı. O anı hiç unutamam.

Sizin zamanınızda sunum dersi yani doçentlik dersi var mıydı? Hocam sizin konunuz neydi?

NECATİ ÖNER: Doçentlik sınavını kazananlar deneme dersi verirdi, Jüriye altı konu sunulurdu onlar bunlardan birini tercih ederlerdi. Deneme dersi olarak doktora tezimin konusunu seçtiler.

Hocam sizin bildiğim kadarıyla ciddi bir rahatsızlık geçirdiniz, bu olay ne zaman oldu?

NECATİ ÖNER: 1980 de göğsümde sızılar hissediyordum, Gülhane TIP akademisine gittim. Oranın komutanı sınıf arkadaşımdı ve cerrahdı. İlaçla sızılar geçmeyince seni ameliyat edeceyim dedi.ve hastahaneye yatarak ameliyat oldum.

Neydi hocam bu sızıların nedeni?

NECATİ ÖNER: Yemek borumda bir yara vardı. Doktor arkadaşım kanserden şüphe edince beni ameliyata aldı. Ameliyat çok zor geçti, 5-6 saat kadar sürmüş. Ameliyattan uyanınca nöbetçi doktor geldi. "Hocam kliniğimizdeki en ağır hasta sizsiniz ama en rahat hasta da sizsiniz bunun sebebi ne?". Ben de şöyle cevap verdim: Ankaranın en iyi hastahanesinde en iyi cerraha ameliyat olduğuma ve yapılması gerekenin en iyisinin yapıldığına kaniyim. Bence yapılacak bir şey yok. Gerisi Allah'a kalmış bir iş, o halde benim telaşlanmama gerek yok.

Peki hocam sonra nasıl oldu? Niye Londra'ya gittiniz?

NECATİ ÖNER: Ameliyattan sonra ameliyat yerinde granilasyon dokusu oluşup yemek borumu tıkadı. yeniden ameliyat olmam gerekti. Ankara Üniversitesi Tıp fakültesindeki arkadaşlarım yapılacak ameliyat çok önemli senin yurt dışına gitmen uygun olur deyip işlemlerimi yaptırıp beni İngiltere'ye gönderdiler. Bu gidişim pek de kolay olmadı. Yurt dışına tedaviye gitmek için Sağlık Bakanının imzası şart. O zaman askeri yönetim vardı. Sağlık Bakanı da emekli bir doktor generaldi. Bakan bu raporu imzalamam, burada ameliyat olsun demiş. Bunun üzerine Allah razı olsun, o zamanki Rektör Prof. Dr. Türkan Akyol. Bakanlığa telefon ederek,

Bence yapılacak bir şey yok. Gerisi Allah'a kalmış bir iş, o halde benim telaşlanmama gerek yok.

eğer bakan bugün imzalamazsa Evren Paşaya çıkacağım demiş. Bunun üzerine bakan raporu. İmzalamış, böylece izin çıktı. Mehmet Aydın ile İngiltere'ye gittik. Hastaneye yattım. Muayene'den sonra ameliyata karar verildi. Tabi biz biraz Mehmet'le telaşlanınca bu ameliyathaneden iki senedir cenaze çıkmadı boşuna telaşlanmayın dediler. Ameliyat bittiğinde bir sorun yoktu ama gece komaya girmişim. Profesör, Mehmet'e hastanın diyaframı delinmiş, bağırsakları çıkmış. Bunlar kalbi sıkıştırınca da komaya girmiş, onun derhâl ameliyata alınması gerekir, ameliyat için razı olur musun denmiş? Doktor birinci ameliyatta ölüm tehlikesi yoktu ancak şimdi ameliyat etmezsem yarım saat içinde ölür ameliyatla da %5 kurtulma imkânı var deyince Mehmet ameliyat için izin vermiş. Sonuçta Allah o yüzde beşten tekrar bizi dünyaya döndürdü.

Tayyip Okiç bey benim Paris'te Hamidullah adında bir arkadaşım var ona mektup yazayım.

Hocam bu arada hastalık dışında yurtdışına gidişleriniz oldu mu?

NECATİ ÖNER: Oldu, üç defa gittim.

Konferans, sempozyum veya araştırma yapmak için mi?

NECATİ ÖNER: Hayır. Evvela iki defa Fransız hükümetinin burslusu olarak gittim. Birer sene kaldım. Orada doçentlik tezimi hazırladım.

Paris'ten başka.

NECATİ ÖNER: Strasbourg'da kaldım.

Yalnız mı gittiniz yoksa yenge hanımla mı gittiniz?

NECATİ ÖNER: İlk iki sene eşimle oğlum yaz tatilinde geldiler. 1968 deki üçüncü gidişimde eşim Milli Eğitim Bakanlığından izin aldı bir sene hanım ve çocuklarla beraber kaldık..

Hocam Strasbourg'da bulunduğunuz süre içerisinde temasa geçtiğiniz İslam felsefesiyle alakalı görüştüğünüz kimseler var mıydı?

NECATİ ÖNER: Strasbourg'da Lübnanlı profesör Fahd vardı. Orada Arap bölümü başkanıydı. O, Hıristiyan bir Araptı. Bana çok ilgi ve yakınlık gösterdi. Evine yemeğe çağırırdı. Bir Fransız ile evliydi. Fransız vatandaşlığına da geçmişti.

Aslında Osmanlı kültürüne sahip değillerdi değil mi hocam?

NECATİ ÖNER: Yok. Fransız kültürünü kabul etmişti ama koyu bir Arapçıydı.

Hocam o tarihlerde Muhammed Hamidullah da oradaydı.

NECATİ ÖNER: Evet, tabi onunla da bir hatıram var. Ben yurtdışına giderken 60 ihtilali zamanıydı ve döviz yoktu. Rektör Kemal Yetkin telefon edince Ancak on lira verdiler. Tayyip Okiç bey benim Paris'te Hamidullah adında bir arkadaşım var ona mektup yazayım, sana para göndersin sonra sen ona ödersin dedi. Ben Strasbourg'a gidince ona da ihtiyaç kalmadı. Onlar bizim gibi

değil. Gerekli yerlere müracaat edince hemen zarf içinde para ve kalacağım otelin adresi verildi. Ertesi günün akşamı Fahd'ı işte orada tanıdım. Sonradan Hamidullah Hoca parayı Fahd'a göndermiş, bana da bir mektup yazmıştı. Ben Hamidullah Bey'i sonra Erzurum'da tanıdım. Erzurum'da hocayken ben de oraya derse giderdim. Öğlenleri yemeğe Hamidullah ve Tayyib Bey'le beraber giderdik. Rahmetli o kadar az yerdi ki yarım porsiyon pilav yemeği, bir küçük kase yoğurt. Başka da bir şey yok.

Hocam orada meşhur Fransız ilim adamlarından kimler vardı?

NECATİ ÖNER: Bu şarkiyatçıları bilmiyorum. Onlar daha ziyade Paris'teydi. Meşhur felsefe profesörü George Gusdorf vardı. Ben Paris'i pek bilmem. Gezmek için bir iki defa gittim. Fransadaki günlerim hep Strasbourgda geçti . Strasbourg tarihi ve çok güzel bir şehirdir.

Hocam, size göre Necati hoca nasıl bir hocadır? Hamdolsun seksen yaşına vardınız. Hâla ders veriyorsunuz? Ders vermek sizde bir aşk mıdır?

NECATİ ÖNER: Ben derste rahat ediyorum. Sınıfa girince bütün şevkim yerine geliyor.

Bu yaşta?

NECATİ ÖNER: Sanki yeniden doğmuş ya da ilaç almış gibi oluyorum.

Yeniden başlasanız her hâlde aynı heyecanla devam edeceksiniz galiba hocam.

NECATİ ÖNER: Evet, talebeyle karşı karşıya gelmek bana manevi güç veriyor.

Hocam galiba talebeyle olmak insanı gençleştiriyor.

NECATİ ÖNER: Kendini talebeyle aynı yaşta zannediyorsun.

Evet, kesinlikle ona katılıyorum.

Hocam bir de sizin alt milletvekili adaylığınız vardı. Demokrat Parti'den aday adayıydınız galiba.

NECATİ ÖNER: Yok, Adalet Partisi'nden senatörlüğe adaylığımı koydum da aday adayıydım. Yoklamada kazanamadım.

Hocam sizce sizin baş eseriniz hangisi?

NECATİ ÖNER: Ben ***İnsan Hürriyeti***'ne çok emek verdim.

Klasik Mantık?

NECATİ ÖNER: ***Klasik Mantık*** klasikleşti artık. Ben ***İnsan Hürriyeti***'ni tercih ederim.

Yok, Adalet Partisi'nden senatörlüğe adaylığımı koydum da aday adayıydım.

Hocam *İnsan Hürriyeti*'nde neyi keşfettiniz?

NECATİ ÖNER: Keşif yok ama mevcut tespitler var.

Nedir hocam bu tespitler?

NECATİ ÖNER: Bu kitabı hazırlarken çalışmalar sonunda şu kanaate vardım: insan hür bir varlıktır. Bu sebepten hürriyet onun hakkıdır. İnsan doğası gereği bu

hürriyetin sınırının çizilmesi gerekir. Önemli olan bu sınırı iyi tayin etmektir. Nihai sınır insanın ve toplumun Ben'ine dayanır. Yanı bireyin ve toplumun benini rencide edecek eylemlere izin verilemez. Bular dışındaki alanlarda insanın hürriyet hakkı vardır.

Tanrı bile verdiğine göre...

NECATİ ÖNER: Evet, zaten temeli O'na dayanır. Ben Cebriye'ye iştirak etmedim. Kaderiye'yi doğru buldum. Benim aklıma ve mantığıma o daha yakındır.

Modern mantıkla hiç ilgilendiniz mi?

Çünkü hem dekanlık hem hocalık aynı anda yapılamaz. Fakültemizin bin türlü işi var.

NECATİ ÖNER: Tabii fakültede dersini bile verdim.

Hocam uzun yıllar fakültemizde yöneticilik yaptınız.

NECATİ ÖNER: Dokuz sene dekanlık yaptım.

Yönetici olmanın bir iksiri var mıdır hocam?

NECATİ ÖNER: Şimdilerde yönetici olduğuma çok pişmanım. Çünkü beni çok geriletti. Yani yöneticilikte sadece verirsin, hiçbir şey katamazsın. Yöneticilik tamamen bir özveridir. Çünkü yaptığın işin sana hiçbir faydası yoktur. Benim en verimli çağımdaki o dokuz sene havayla civayla onunla bununla geçti. Mesleğimde daha iyi olabilirdim. Bu sebepten dekanlık ilim adamı için heves edilecek bir meslek değil.

Hocam aslında tabi bu yöneticilik işi profesyonellik gerektirir. Hocalar bu makama oturunca sorun yaşıyor.

NECATİ ÖNER: Öyle. Çünkü hem dekanlık hem hocalık aynı anda yapılamaz. Fakültemizin bin türlü işi var. Bu dokuz sene benim yanımda ölüdür.

Hocam, unutamadığınız anılarınızdan birkaç tane anlatmanız mümkün müdür?

NECATİ ÖNER: Ohooo! O kadar var ki. Mesela 80 öncesindeki öğrenci hareketlerinde bizim öğrenciler ülkücüler ve akıncılar diye ikiye bölünmüştü. Bunlar her gün birbirini yerlerdi. Ben bunları çağırıp anlaştırırdım ama mütareke uzun sürmezdi. Bir gün ağzına mendil bağlamış birisi seni fakülteye girerken vuracağım diye telefon etti. Ben onu sesinden, şivesinden tanıdım. Bu kişi hala cumaları buraya gelir Bir gün evden dönerken baktım ki bunlar birbirine girmiş. Aydın diye bir öğrenci geldi önüme çıktı. "Bütün bunlar senin yüzünden oldu" dedi. Fakat sonradan seneler geçtikten sonra en sadık talebelerim de onlar oldu.

Biraz da onlar kavgası yanlış olsa da hayatı ciddiye alan adamlardı.

NECATİ ÖNER: Ükücüler diyor ki bu dekan akıncıları destekliyor. Akıncılar da diyor ki bu ülkücüleri destekliyor. Hâlbuki ben hiç birini desteklemiyordum. Saldırgan hareketlerine üzülüyordum. Çok karışık

zamanlarda, rahmetli Alpaslan Türkeş bey'le, MSP milletvekili ve bakan olan Hasan Aksay bey'e giderdim, Hasan Aksay İlahiyat Fakültesi mezunudur onların telkinleri veya emirleri ile o ateşli gençler frenlenirlerdi.

Hocam fakülteye zaman zaman farklı bakan çevrelerle sorun yaşadınız mı?

NECATİ ÖNER: Aaa! Bizim işlerimiz çok ağır giderdi. Üniversiteler içinde İlahiyat Fakültesine bir nevi üvey evlat gibi bakanlar vardı. Senatoda bizim profesör adaylarımızın dosyaları didik didik incelenirdi, diğerleri oldukça kolay geçerdi.

Bunu neye bağlıyorsunuz hocam? Tanımamaktan mı kaynaklanır yoksa dine karşı bir tavır alış mı söz konusudur.

NECATİ ÖNER: Belki ikisi de:

Hocam biraz da Türk Felsefe Derneği'nden bahsedelim. Bu derneği ne amaçla ve ne zaman kurdunuz?

NECATİ ÖNER: Türk Felsefe Derneği 1987'de kuruldu.

Kimlerle kurdunuz hocam?

NECATİ ÖNER: On dokuz üniversite felsefe hocası tarafından kuruldu

Hocalar İlahiyat'tan mı yoksa dışardan mıydı?

NECATİ ÖNER: İlahiyat'tan benimle berber dört kişi idik, ötekiler diğer fakültelerdendi.

Şimdi nasıl gidiyor hocam?

NECATİ ÖNER: Şimdi faaliyetlerimiz için biraz para sıkıntısı yaşıyoruz. Senede iki defa dergi çıkartıyoruz. Felsefe Dünyası adlı dergimiz Tübitak tarafından taranıyor. Amerikada Philosophos İndekse girdi Bu durum meslektaşlar açısından iyi oldu.

Dergiler bence bu açıdan önemli bir fonksiyon icra ediyor.

NECATİ ÖNER: Evet, meslektaşlar makale yazacaklar ki terfi etsin.

Hocam eşiniz hanımefendi ile aynı yerde okudunuz. Nasıl tanıştınız?

NECATİ ÖNER: Sınıf arkadaşımdı.

Sınıf arkadaşı mı yoksa sizden alt dönemde miydi?

Amerikada Philosophos İndekse girdi Bu durum meslektaşlar açısından iyi oldu.

NECATİ ÖNER: Benden bir sınıf sonraydı ama Dil Tarih'te o zaman 1 ile 2, 2 ile 3. sınıflar aynı dersleri görürdük..

Siz Erzurumlusunuz eşiniz Adanalı.

NECATİ ÖNER: Allah öyle nasip etti işte.

Hocam gıpta edilecek bir düzeyde bir beraberliğiniz var. Kaç yıl oldu?

NECATİ ÖNER: 1958 yılında evlendik

50 yıl oldu. Hocam bunun iksiri nedir? Ben, gerçekten size imreniyorum.

NECATİ ÖNER: Sağ olun. İşte duygusal bir adamım. Gençliğimde daha fazla duygusaldım.

Duygusal mı? Hocam dışardan ilk izleniminiz hiç öyle göstermiyor. Ben aşağı yukarı 20-25 senedir Necati hocamı tanırım.

NECATİ ÖNER: Aslında çok duygusalımdır.

Yani bir mehabetin içinde tatlı bir sevgi gibi bir his veriyorsunuz.

NECATİ ÖNER: Duygusal bir insanım dedim ya, Öğrenci iken hanım arkadaşıma duygusal bir bağla bağlandım.1950 de mezun olduk Ancak 1958 de evlendik

Bu olay üzerine ben Tercüman Gazetesi'nde Meclis'te Yırtılan Felsefe Kitabı başlıklı bir yazı yazdım.

Öyle mi hocam 8 yıl sonra? İlginç!

NECATİ ÖNER: O Tarsus'ta öğretmendi.

Nasıl irtibat kurdunuz hocam?

NECATİ ÖNER: Mektuplaşıyorduk.

Mektuplar duruyor mu hocam?

NECATİ ÖNER: Mektuplar duruyor.

Hocam bir şey duymuştum ama tam olarak hatırlamıyorum. Milli Eğitim Bakanlığı'yla mantık kitabıyla ilgili tartışmalarınız oldu ve bu tartışma sizin tarafınızdan hiç deklare edilmedi.

NECATİ ÖNER: Şimdi efendim 1976 idi galiba. O zaman Ali Nail Erdem Bakan. Nihat Akay Müsteşar. Rıza Kardaş Talim Terbiye'de görevli idiler. Devletin başında da Süleyman Demirel hükümeti vardı. Bunlar bakanlıkta toplantı yaptı. Toplantıya bazı profesörler çağrıldı. Ben de bu çağrılanların içindeydim. Birtakım tartışmaların sonunda ders programları ve kültür dersi kitaplarının değiştirilmesine yönelik bir karar çıktı. Felsefeyle ilgili beni görevlendirdiler. Ben felsefe için bir komisyon kurdum ve mantık kitabını Prof.**Teo Grünberg'le** birlikte yazmak istedim. Çünkü **Grünberg** modern mantık uzmanıdır.Mantık kitabının klasik mantık kısmını ben yazdım, modern mantık kısmını Teo bey yazdı. Felsefe kitabının Prof Mübahat Küyel ya. Tarih kitabını Prof. İbrahim Kafesoğlu, ahlak kitabını da Prof Erol Güngör yazdı. Kitaplar basılınca bir muharebe başladı ki sormayın.

Nereden? Soldan mı?

NECATİ ÖNER: Solcular kıyameti kopardı ve Dil Kurumu'nda toplandılar Ders kitaplarını ilim dışı bir tutumla yazılmış ve hakaretlerle dolu makaleleri içeren ve kimlerin yazdığı belli olmayan bir kitap yayınladılar..

Tamamen ideolojik bir tepki.

NECATİ ÖNER: Evet aynen öyle, bizler, yani yeni ders kitaplarını yazanlar, bu gayrı ilmi eleştirilere cevap yazdık ve bu kitapta "Cevap"

adı ile bir kitapta yayınladı. Fakat her nedense bizim hazırladığımız kitap bakanlıkça dağıtılmadı.

O zamanki vekil kimdi?

NECATİ ÖNER: Ali Nail Erdem... Kitaplar el altından dağıtıldı. Sonradan bu hücum başlayınca mecliste konuşmalar yapıldı. Bir Erzincan mebusu –kendisi Aleviydi– meclis kürsüsünde felsefe kitabını yırttı. Bu olay üzerine ben Tercüman Gazetesi'nde ***Meclis'te Yırtılan Felsefe Kitabı*** başlıklı bir yazı yazdım. Sonra gece o millet vekili bana telefon edip Telefonda "Hocam ben kitap düşmanı değilim. Bu kitapta bizim Alevilere hakaret ediliyor. Ben dikkatleri çekmek ve protesto etmek için bu hareketi yaptım dedi. Bu arada bazı gazetelerde de aleyhte yazılar çıktı. Bu olaylardan sonra maarif vekilini istifa ettirdiler ve onun yerine Nahit Menteş'i vekil yaptılar. Nahit Menteş de kitapları değiştirdi Halbuki Türkiyede ilk defa üniversite hocaları lise ders kitapları yazmışlardı..

Hocam yağmurlu ve dumanlı havaları çok seversiniz. Bu sevgi nereden kaldı? Erzurum'dan mı Fransa'dan mı?

NECATİ ÖNER: Bu bir ruh meselesi. Bana güneş her hâlde kötü tesir ediyor.

Çocukluğunuz Erzurum'da hep böyle güneşsiz havalarda mı geçti?

NECATİ ÖNER: Evet, ben böyle havalarda rahat ediyorum. Herhâlde psikolojik bir durum.

Bu havalarda güzel şeyler yaşamışsanız ondan da olabilir.

NECATİ ÖNER: Belki de olabilir. Ben güneşli havaları hiç sevmem. Ama yağmur yağarken yürümeyi çok severim. Bir de yemek yemeyi özellikle de dışarıda yemeyi severim. Evde yemek hususunda hanım çok çekiyor. Yani bu konuda çocukluğumdan kalma bir huysuzluğum vardır. Hanımın benden tek şikâyeti budur.

Hocam bu akademik çalışmalarınızı genelde hangi saatlerde yapardınız. Yani okumalarınızı evde mi okulda mı yapardınız?

NECATİ ÖNER: Okulda arkadaş ziyaretlerinden dolayı pek çalışamazdım. Ben genelde evde ya da kütüphanede çalışırdım.

Ben güneşli havaları hiç sevmem. Ama yağmur yağarken yürümeyi çok severim.

Hocam dostlarınıza çok önem verirsiniz ve onları çok seversiniz. Onlar arasında unutamadınız kimler vardı?

NECATİ ÖNER: Çokları öldü. Allah rahmet eylesin. Mesela fakültede benim en iyi arkadaşım Yaşar Kutluay'dı. Onunla bir kardeş gibiydik ailece görüşürdük. –Allah rahmet eylesin– O denizde boğularak öldü. O, korkunç bir zekâya sahipti.

Bir de hocam, Tayyib hoca, Tanci hoca, Fuat Sezgin Hoca gibi dışardan gelenler vardı.

NECATİ ÖNER: Fuat'ı ben liseden tanırım. O bizim Erzurum lise-

sindendir. Benden iki sınıf öndeydi. Ben ücretli leyliydim, o meccani leyliydi. Fuat'la oradan bir dostluğumuz vardı. Sonradan Fuat İstanbul Edebiyat Fakültesi'nde asistandı. 60 ihtilalinde onu 167'den üniversiteden ayırdılar. Fuat için aslında bu durum isabet olmuş. O, Türkiye'de kalsaydı bir şey yapamazdı ama Almanya'da uluslar arası hizmetlerde bulundu, büyük işler yaptı. Bizim fakültede çalışmadı.

Tanci Bey ile Tayyib Bey fakülteden çok hürmet ettiğim insanlardır. Allah rahmet etsin. Tanci Bey büyük bir âlimdi. İslamı ve de Arap dünyasını çok iyi bilirdi. Onun korkunç bir zekası vardı. Adamcağız genç yaşta gitti. Tayyib Bey'de çok babacan bir hocaydı. Notu boldu onun için öğrenciler çok severdi.

Gençliğimde şiir yazdım ama hiç yayınlamadım. Şiiri çok severdim. Akşamları halen şiir kitabı okurum.

Hocam siz uzun yıllardır Türk üniversitelerini yakından tanıyorsunuz. Üniversiteler içerisinde ilahiyat fakültelerinin de elbette bir yeri var. Sizin ilahiyat fakülteleriyle ilgili tespitleriniz nelerdir?

NECATİ ÖNER: İlahiyat fakülteleri Türkiye'de bir anlamda zihniyet değişikliği yapan imam hatiplerle başladı. İmam hatipler bir yol değişimidir. Onlar yetişinceye kadar İslamiyet'e ait bir şey yoktu. Benim gençliğimde bir iki eskilerden kalma hoca vardı. Yani dinî neşriyat da yoktu. Türkiye'de İslami alandaki muazzam ilerlemenin temelinde imam-hatipler ve ilahiyat fakülteleri vardır. Eskiden bir tek ilmihal biliniyordu. Şimdi artık her sahada ilim adamlarımız var, halk da şuurlandı. Fakülteler içerisinde en eskisi bizim fakültedir. Diğerleri enstitülerden değişme olduğu için çok zor intibak etti.

Siz enstitülerin akademi olmasına nasıl baktınız?

NECATİ ÖNER: Bu uygulama çok iyi olmuştu. Hatta ben iki sene Yaşar'la birlikte Konya'ya derse bile gittim.

Hocam felsefe, mantıkla uğraştınız ama sizin sanatla, edebiyat'la ve şiirle de bir meşguliyetiniz var.

NECATİ ÖNER: Gençliğimde şiir yazdım ama hiç yayınlamadım. Şiiri çok severdim. Akşamları halen şiir kitabı okurum.

Hocam herhâlde felsefe insanı hep böyle dinç tutuyor?

NECATİ ÖNER: Belki de öyledir. Aslında bu yazdıklarım ve çizdiklerim felsefeye ve dine daha çok bağlanmamı sağladı. Yani ben eskiden de elhamdülillah Müslümandım. Zaten oldukça muhafazakâr bir ailede yetiştim. Ama ben ailemdekilere bu konuda pek ayak uyduramıyordum. Yani orucumu hiç yemedim ama namaz kılmazdım. Belki ilahiyat fakültesine gelişimin de faydası olmuştur ama ben tabiri caizse felsefeyle uğraştıkça imanımı rasyonalize ettim ve kendime göre temellendirdim. İşte felsefe bana bunu kazandırmıştır. İnancıma rasyonel bir temel buldum. Ben şimdi sıradan bir Müslüman gibi değilim.

Hocam herkesin çalıştığı alanla ilgili kafasında idealleştirdiği, kendisine yakın hissettiği bir sima olur.

Felsefe alanında sizin çok etkilendiğiniz biri var mıdır?

NECATİ ÖNER: Elbette bütün hocalarımın bana etkisi olmuştur. Bunların başında Prof. Hamdi Ragıp Atademir gelir.

Hocam Cemil Meriç'in, Hilmi Ziya Bey'le ilgili bir değerlendirmesi vardı.

NECATİ ÖNER: Çok kötü biliyorum. Ben Cemil Meriç'i beğenmem. Hilmi Ziya bey çok geniş felsefi kültürü olan bir hoca idi Gerek kitap gerek makale olarak çok sayıda eser yayınladı. Onun bu durumunu belirtmek için bir arkadaşı şöyle nitelemiş. Hilmi Ziya'nın yazdıklarını dikte etmeye bir insanın ömrü yetmez. Rahmetlinin Türk kültürüne büyük hizmeti vardır. Hamdi Ragıp Bey'in de ahlakına hayrandım. Büyük filozoflardan Descartes'i bir de Aristo'yu çok severim. Çünkü onların bütün yazıları birbirine bağlı, tutarlı ve rasyoneldir. Bu iki filozofun da benim üzerimde büyük etkisi olmuştur. Onların bütün kitaplarını okudum ve onlardan çok istifade ettim. Beğendiğim başka kimseler de vardır ancak Descartes'ın ve Aristo'nun yeri başkadır. Hocalarımdan da Hamdi Bey beni çok etkilemiştir..

Hocam siz klasik mantık konusunda Türkiye'de çok uzun yıllar çalışmalarda bulundunuz.

NECATİ ÖNER: Ben Cumhuriyet döneminde bu alanda çalışanların ilkiydim.

Evet, bu alandaki boşluğu siz doldurdunuz. Ben şunu sormak istiyorum: Osmanlı medrese geleneğinde klasik mantıkta şerhler ve haşiyeler çok fazla. Yani Osmanlı medrese geleneğinde bu mantık konusu biraz fazla mı abartılmış, yoksa modern dönemlerde ihtiyaçlar mı biraz farklılaştı?

NECATİ ÖNER: Şimdi öyle zannediyorum ki mantık bir metot olarak fıkıhta kullanılmış. Yani o zamanlar demek ki iyi bir fakih olmak için iyi bir mantıkçı olmak lazım. Bu sebepten bizim medreselerde mantığa çok önem verilir. Her eli kalem tutan bir mantık kitabı yazmıştır. Bu tabi eski bir gelenekten geliyor. Aslında ta Fârâbî'den beri durum böyledir. Bu sebepten bizde mantık ileri seviyededir ve çok iyi mantıkçılar yetişmiştir. Demek ki Türk'ün kafası mantık hususunda iyi çalışıyor.

Demek ki Türk'ün kafası mantık hususunda iyi çalışıyor.

Hocam ilahiyat fakültesinin tarihinde mantık ve felsefe alanında Necati hocanın önemli bir yeri vardır. Aslında Türkiye'deki akademik camiadaki pek çok felsefe hocası sizin talebeniz. Pek çok felsefe bölümü hocaları sizin öğrencileriniz ve bunlar felsefe kültüründe de önemli yer tutuyor. Bu öğrencileriniz hakkında bize bilgi verebilir misin?

NECATİ ÖNER: Yanımda şunlar doktora yaptı.: Murtaza Korlaelçi, Abdulkuddüs Bingöl, Naci Bolay, Kenan Gürsoy, Eyüp Sanay, Recep Kılıç, Mehmet Akgün, Hasan Şahin, İhsan Turgut, İsmail Köz. Bunlardan Kenan Gürsoy ve Mehmet Akgün hariç diğerleri İlahiyat Fakültesi mezunlarıdır.

Hocam yanlış hatırlamıyorsam İstanbul'da bir doçentlik jürisi toplantısında Hazreti Muhammet'le (sav) ilgili bir husus geçmiş ne idi o?

NECATİ ÖNER: Bir doçentlik jürisi toplantısı idi, Toplantıda Ahmet Yüksel Özemre, Takiyettin Mengüşoğlu, vardı diğer iki üye de, galiba Bedia Akarsu ile Cemal Yıldırımdı. Toplantı başlayınca Takiyettin bey, alaylı bir üslupla "Yahu bir fizikçi bir fizik kitabı yazmış onu da Muhammed'e ithaf etmiş." O kitabı yazan Ahmet Yüksel beydi. Galiba ona taş atıyordu. Ahmet Yüksel bey hemen şu cevabı verdi. Hoca o kitabı yazan benim, kitabımı en büyük insana ithaf etmekle de büyük gurur duyuyorum. Kısa bir sessizlikten sonra asıl konuya geçildi.

Hocam bu insanlar arasında olumlu bir imajınız var. Fikirleri farklı da olsa insanlara farklı tavır takınmadınız. Bu sebepten farklı düşüncedeki felsefeciler de sizinle gayet rahat fikirlerini paylaşmış ve dostluk etmiştir. Siz pek çok akademisyeni de olumsuz durumlardan kurtardınız. Onlar kadrolarına atanırken de gayet objektif kararlar verdiniz.

NECATİ ÖNER: Öyle tabi. Benim gibi düşünmeyenlere ölün demiyorum. Hoş görüyorum.

Yani hoşgörülü ve müsamahakârsınız.

NECATİ ÖNER: Müsamaha göstermezsen geçinemezsin. Herkes senin gibi düşünmeyebilir. Bir de şu kanıya vardım ki biz çoğulculuğa mahkum edilmiş yaratıklarız. Bakın burada altı kişiyiz ve hepimiz de farklı düşünüyoruz. İçimizden biri ben haklıyım dese hepimizi karşısına almış olur. Bu çoğulculuk insanın mutlak bilgi sahibi olamamasından kaynaklanır.

Hocam siz din ve vicdan özgürlüğünün de savunucularındansınız. Hatta bu alanda yazdığınız makaleler de var.

NECATİ ÖNER: Efendim bir bakıma buna mecbursunuz. Bir insan Allah'a inanmıyorsa; ona kızmayacaksın. Ben inanmayana yalnızca acırım, kızmam ve inançsızlık bir eksikliktir. Bir dine inanan insana da müdahale edilmemelidir. Bir kişi zorla ne inanç sahibi olabilir, ne de inançsız olabilir. Bir kişiye sorulan niçin inanıyorsun veya niçin inanmıyorsun gibi sorular saçmadır.

Hocam siz gazetelerdeki bazı yazılarınızda Türkiye'deki dinî özgürlüğü de savundunuz.

NECATİ ÖNER: Evet. Biliyorsunuz hürriyet konusunda çok çalıştım. Bazı kanaatlere vardım her. Bu açıdan din özgürlüğünü çok önemserim her vesile ile fikirlerimi açıklarım. Önemli bir yazımdan bahsedeyim. 1982 Anayasası Taslağı kanunlaşmadan önce tartışmaya açılmıştı. Ben de tasarıda din ve fikir hürriyetleri ile maddeler hakkında düşüncelerimi içeren iki yazıyı Tercüman Gazetesinde yayınladım. Din hürriyeti ile ilgili 24 cü maddenin tahlilini yaptım ve sonunda bu maddenin din hürriyetini değil, dine karşı olan hürriyeti teminat altına aldığını söyledim. Yazının yayınlandığı günün akşamı bir avukat arkadaşım telefon ederek yahu sen delimisin ,askeri yönetim var seni şimdi içeri atarlar. Ben de neden atsınlar herkes anayasa hakkındaki düşüncelerini söylesin dediler be de düşüncelerimi ifade ettim. Tabii beni içeri atan falan olmadı,. Bir çok tebrik ve teşekkür telefonları aldım. Zannedersem Kurucu Meclisin genel kurulunda bu madde ile ilgili bazı değişiklikler yapıldı. Bu arada enteresan bir şey oldu onu da söyleyeyim. Yazıyayınlandıktan günler sonra, tanıdığım eski bir Erzurum milletvekili, telefon etti. Kırkıncı Hoca efendi Ankarada sizi ziyaret etmek istiyor. Uygun zamanınız var mı dedi, var dedim ve acaba niçin geliyor diye düşündüm. Hoca efendi ile bir samimiyetin yoktu. Kendisini Erzurumda bir kere görmüştüm. Aklıma şu tahmin geldi. Herhalde Diyanet İşlerinde bir işi vardır, tavassut etmem için geliyor. Hoca efendi birkaç arkadaşı ile eve geldi. Hoş beşten sonra Hoca efendi söze başladı: "Sebebi ziyaretimizi açıklayayım: Gazete-deki 24 üncü madde ili ilgili yazınızı okudum. Bu maddeye karşı çıkmak farz-ı kifaye idi. Siz çıktınız bizden sakıt oldu.

Efendim bir bakıma buna mecbursunuz. Bir insan Allah'a inanmıyorsa; ona kızmayacaksın.

Bunun için teşekkür etmeye geldim "Hoca efendinin bu iltifatı çok hoşuma gitmişti.

Hocam sizi de yorduk. Şimdi hakikaten herkesin babası ve hamisi oldunuz ama Erzurum'a ayrı bir sevdanız var.

NECATİ ÖNER: Evet. Erzurum'a ayrı bir sevdam var. Bana göre dünyanın en güzel şehri Erzurum'dur. Hala zaman zaman orayı hayal ederim.

Hocam sizden biraz Erzurum ramazanlarını dinleyebilir miyiz?

NECATİ ÖNER: Korkut Özal bir gün televizyonda konuşma yaparken "Dünyada iki şehirde oruç tutulur biri Mekke, biri de Erzurumdur" dedi. Onun bu sözü çok hoşuma gitmişti. Şimdi Erzurumda ramazan nasıl geçiyor bilemem. Benim anlatacağım gençlik dönemimdeki Erzurumda ramazandır.

Bir milletin varlığı için düşünme için, bilim ve felsefe yapabilmek için ana dil çok önemlidir..

Erzurum'da ramazanda gündüzün bütün lokantalar ve kahvehanelerin büyük kısmı kapalı idi. Açık olan kahvelerde de kahve, çay gibi içecekler verilmez açık kahvelerde oturan veya oyun oynayanlara çay parasına birer kağılı şeker verilirdi. İftardan sahura kadar dükkanlar açıktı. Camiler tıklım tıklım dolardı. Erzurum'da üç dört camide hatimle teravih namazı kılınırdı. Teravih namazından sonra bazı kahvelerde tombala çekilirdi ramazanın dışında Erzurum'da kadayıf bulmak mümkün değildi. Ramazandan bir gün önce ocaklar kurulur, kadayıf dökülür. Ramazan bayramında bu ocaklar kapanırdı.

Hocam ramazanda iftar sofrasında neler bulunurdu?

NECATİ ÖNER: Eğer zenginse çorbayla başlar. Çorbadan sonra mutlaka kıymalı yumurta gelir, ondan sonrada ekşili dolma, kızartma et. pilav su böreği gelirdi, genellikle iki tatlı olurdu birisi yemeğin ortasında genellikle sütlaç, sonunda da kadayıf ya dolması veya tepside. Tabii yemek, çay içebilmek için, bir dürüm peynir ekmekle sona ererdi.. Sahurda. Genellikle pirinç pilavı ve hoşaf, bazanda kete çörek yenirdi..

Hocam sizin hassas olduğunuz konulardan biri de dil problemidir.

NECATİ ÖNER: Evet bir milletin varlığı için düşünme için, bilim ve felsefe yapabilmek için ana dil çok önemlidir. Bu konu üzerinde yazdığım yazıları, Dil Üzerine adı ile küçük bir kitapta toplamıştım.

Hocam siz felsefe dilinin Türkçeleşmesini çok istiyordunuz.

NECATİ ÖNER: Yalnız felsefenin değil bütün bilimlerin, bilhassa bugün Türkiye'de tıp dilinin Türkçeleştirilmeye çok ihtiyacı var. Ne doktorun söylediğinden ne de ilacın prospektüsünde yazanlardan hiçbir şey anlamıyorsun.

Hocam felsefeyle ilgili çalışmalarınızı hiçbir zaman bırakmadınız. Yeni çalışmalarınız da var. *Bilginin Serüveni* bunlardan biri.

NECATİ ÖNER: ***Bilginin Seriiveni***'ni şimdi daha güzel bir hale getirdim. İkinci baskısı yapılacak. Kitaba bazı ilaveler ve değişiklikler yaptım, bir de giriş yazdım.

Hocam ben özellikle o kitabınızı yüksek lisans öğrencilerime tavsiye ediyorum ve gerçekten onlar çok istifade ediyor.

NECATİ ÖNER: Şimdi ikinci baskısı daha güzel olacak. Nasıl olduysa anlamadım ama ilk baskıda korkunç hatalar var?

Ne gibi?

NECATİ ÖNER: Yahu ne bileyim. Cümle kopmuş, alta başka cümle girmiş. Yanlış bilgiler vardı onları düzelttim.

Hocam sonlara doğru yaklaşırken ilahiyatçılara neler tavsiye edersiniz?

NECATİ ÖNER: Vallahi bir defa tavsiyem şu: Birbirinizle iyi geçinin. Farklı düşünüyor diye birbirinizi itham etmeyin. Farklı düşünenleri Allah'a havale edin. Düşüncesiyle günah işliyorsa onun cezasını sen değil Allah verecektir. Yani bir fakültede ne kadar samimiyet olursa fakülte o kadar itibarlı olur. Böyle hizipleşmeler ve gruplaşmalar iyi değildir. Herkes aynı derecede kavrayamaz çünkü aynı derecede bilgisi yoktur.

Hocam hizipçiliğin en az olduğu fakülte bizim fakültedir.

NECATİ ÖNER: Efendim eskiden anarşist devirde de en sakin fakülte yine bizim fakülteydi. Bana rektörlükten dediler ki bürokrasi bakımından en sağlam fakülte ilahiyat fakültesidir. Bizden hiçbir evrak usulsüzlükten geri gelmezdi. Yani bu çok ciddi bir meseledir. Yapılan her iş mevzuat dahilinde yapılırdı. Rektörlerden büyük ilgi görmüşüzdür.İsteklerimiz hiç reddedilmezdi...

Hocam bir de bu şimdi Gazi Üniversitesi'nin yapıldığı bir arsayı vaktiyle bizim fakülteye vermek istemişler. Sizin döneminizde böyle bir teklif var mıydı?

NECATİ ÖNER: Hayır. Benim zamanımda böyle bir teklif yapılmamıştı. Yalnız benim bildiğim kadarıyla bizim mescidin ve Gazi'nin de arsasından biraz alarak bir cami yapılmasına karar verildi. Buna bizim rektörlük razı oldu. Gazi'nin rektörlüğü razı oldu. Emekli bir general olan belediye reisi Süleyman Paşa, planda değişiklik yaptı. Orada camiyi koydurdu. Diyanet İşleri Başkanı Tayyar Bey'de bu camiyi tamamen vakıftan yaptıracağım dedi. Fakat Gazi Tıp Fakültesi'nin dekanı olan emekli bir doktor albay ben burada cami yaptırmam dedi ve caminin yapılmasını engelledi

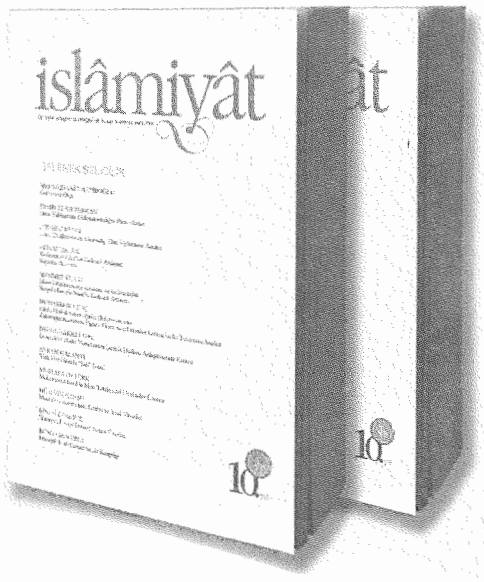
Herkes aynı derecede kavrayamaz çünkü aynı derecede bilgisi yoktur.

Ne güzel olacakmış. Hocam bu mesele çok farklı anlatılıyordu sizden dinlediğimiz iyi oldu Hocam lütfettiniz, kabul ettiniz çok teşekkür ederiz.

NECATİ ÖNER: Beni hatırladığınız için ben size teşekkür ederim, sağolun.

islâmiyât

İslâmiyât Dergisi
EYLÜL'DE!

Eylül **10. Cilt 3. Sayı**sı ve
Ekim **10. Cilt 4. Sayı**sının da
içinde yeraldığı

40 ciltlik

yeni kutusuyla
sizlere takdim edilecektir.